Sisaala-Paasaal

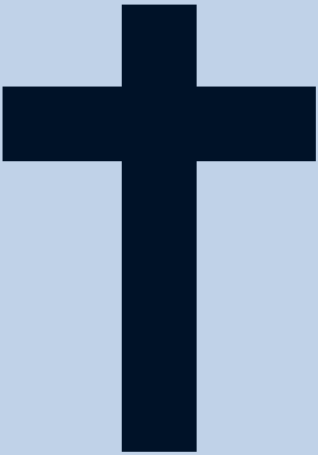

New Testament in Sisaala-Paasaal (Ghana)

Sisaala-Paasaal
New Testament in Sisaala-Paasaal (Ghana)

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sisaala-Paasaal

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-07-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Jul 2025 from source files dated 2 Jul 2025
5ad2e8f3-51a3-50fb-a466-cbfb371c3947

Contents

MATIWU 1
MAAKI 46
LUKA 73
GYƆƆŊ 121
YESU KPAMBISI 154
ROMA TIMMA 198
1 KORIŊTI TIMMA 217
2 KORIŊTI TIMMA 236
GALETIYA TIMMA 248
ƐFISO TIMMA 255
FILIPI TIMMA 262
KOLOSI TIMMA 267
1 TESALONIIKA TIMMA 272
2 TESALONIIKA TIMMA 276
1 TIMOTI 278
2 TIMOTI 283
TITUSI 287
FILEMƆIŊ 290
HIIBURU TIMMA 291
GYEMSI 306
1 PIITA 312
2 PIITA 318
1 GYƆƆŊ 321
2 GYƆƆŊ 326
3 GYƆƆŊ 327
GYUUDI 328
WILIIDAGIYA 330

WIISI WIWELIYE HU MATIWU AA SABA

Yesu doho nala
Luka 3.23-28

1 Yesu Krisita doho nala rɛ nyɛ. Ʊ naabaa rɛ gyı yaa Deviti, Deviti mɛ naabaa yaa
Abıraham.
2 Abıraham nɛ gyı lʊl Azıkı.
Azıkı mɛ sii lʊl Gyeekɔbı.
Gyeekɔbı mɛ sii lʊl Gyuda abee ʊ naabiisi.
3 Gyuda mɛ sii lʊl Pɛrɛsı abee Zɛra.
(Ba nıına feŋ nɛ gyı yaa Tama.)
Pɛrɛsı mɛ bıl sii lʊl Hɛzʊrɔŋ.
Hɛzʊrɔŋ mɛ sii lʊl Rami.
4 Rami mɛ sii lʊl Amiinadabu.
Amiinadabu mɛ sii lʊl Naasuŋ.
Naasuŋ mɛ sii lʊl Salmɔŋ.
5 Salmɔŋ mɛ sii lʊl Buwasi.
(Buwasi nıına feŋ nɛ gyı yaa Reehabı.)
Buwasi mɛ sii lʊl Obɛdı.
(Obɛdı nıına feŋ nɛ gyı yaa Rufu.)
Obɛdı mɛ sii lʊl Gyesi.
6 Gyesi mɛ sii lʊl kuwori Deviti.
Deviti mɛ sii lʊl Solomɔn.
(Solomɔn nıına rɛ fa yaa Yuriya haaŋ hʊ ʊ aa sʊba ka Deviti laa kpa).
7 Solomɔn mɛ sii lʊl Rehobʊwam.
Rehobʊwam mɛ sii lʊl Abigya.
Abigya mɛ sii lʊl Asa.
8 Asa mɛ sii lʊl Gyihosafati.
Gyihosafati mɛ sii lʊl Gyɔram.
Gyɔram mɛ sii lʊl Yuzaya.
9 Yuzaya mɛ sii lʊl Gyotam.
Gyotam mɛ sii lʊl Ahazı.
Ahazı mɛ sii lʊl Hezikaya.
10 Hezikaya mɛ sii lʊl Manaasi.
Manaasi mɛ sii lʊl Amɔn.
Amɔn mɛ sii lʊl Gyosaya.
11 Gyosaya mɛ sii lʊl Gyekonaya abee ʊ naabiisi.
Saŋa no tıyaŋ nɛ ba kası Iziral tımma mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ.
12 Ba gyı aa kası Iziral tımma mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ hal tıyaŋ nɛ,
Gyekonaya lʊl Siyatiil, Siyatiil mɛ sii lʊl Zerubabɛl.
13 Zerubabɛl mɛ sii lʊl Abiyudi.
Abiyudi mɛ sii lʊl Ɛliyakim.
Ɛliyakim mɛ sii lʊl Azɔ.
14 Azɔ mɛ sii lʊl Zadɔkı.
Zadɔkı mɛ sii lʊl Akimu.
Akimu mɛ sii lʊl Ɛliyudu.
15 Ɛliyudu mɛ sii lʊl Ɛliyeza.
Ɛliyeza mɛ sii lʊl Maataŋ.
Maataŋ mɛ bıl sii lʊl Gyeekɔbı.
16 Gyeekɔbı mɛ rɛ yaŋ sii lʊl Gyosɛfʊ.
Gyosɛfʊ mɛ sii kpa Mɛɛrı, nal hʊ aa lʊl Yesu,
ba kı yırı Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya.
17 A piili Abıraham a mʊ pele kuwori Deviti, Yesu Krisita naaba-doho fa yaa fi abee
banaa rɛ. A yaŋ bıl piili bee kuwori Deviti a mʊ kı pele saŋa hʊ ba aa kası Iziral tımma
mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ hʊ, Yesu naaba-doho gyı yaa fi abee banaa rɛ. A bıl lıı haŋ saŋa hʊ
mɛ a mʊ pele saŋa hʊ ba aa lʊl Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya, ʊ naaba-doho gyı yaa
fi abee banaa rɛ.

Yesu Krisita lʋlıı
Luka 2.1-7

18 Nyɛ rɛ Yesu Krisita lʋlıı naası tıŋa: Ʊ naa Mɛɛrı abee Gyosɛfʋ gyı wee nyʋwa rɛ anıı ba sı yal dɔmɔŋ. Amɛ ba ha gyı bı yal dɔmɔŋ, aŋka Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee leŋ Mɛɛrı kaŋ luwol.
19 Gyosɛfʋ gyı yaa tıpʋlʋŋ tıına rɛ. Ɛɛ wıya ʋ gyı bee kyɛ dı ʋ we Mɛɛrı hıısı gyamaa tıyaŋ, aŋ gyı kı kyɛ dı ʋ lʋwɔlı vıya ʋ.
20 Ʊ gyı aa bıını gɛɛ tıyaŋ nɛ, malıka ko ʋ lee duwoso tıyaŋ a bası tıya ʋ a baa, "Gyosɛfʋ, Kuwori Deviti doho nal, ta leŋ dı kambıŋ kana ı, ı aa sı kpa Mɛɛrı a yaa ı haaŋ, beewıya Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee rɛ tıŋ ʋ kaŋ biye no luwol.
21 Ʊ sı lʋl boyoŋbiye, dı ı we ʋ feŋ Yesu. Feŋ hʋ memii rɛ yaa Laataal, beewıya ʋ rɛ sı laa ʋ nala ta ba wıbɔmɔ tıyaŋ."
22 Wıya no buloŋ gyı yaa rɛ dı wıya hʋ á Tıına Wıısı gyı aa tıŋ ʋ tıŋdaal kıdıgı tıyaŋ bası ko su ba bʋʋsı. Ʊ gyı tıŋ ʋ tıŋdaal no tıyaŋ nɛ a baa,
23 "Hatoluu kıdıgı ha aa bı gyıŋ baal sı kaŋ luwol a lʋl boyoŋbiye dı ba kana ʋ kı yırı
Imanuwɛl." (Feŋ hʋ memii rɛ yaa "Wıısı we á lee.")
24 Gyosɛfʋ aa sii doo sıya tıyaŋ, ʋ gyı yaa gɛɛ hʋ malıka hʋ aa bası tıya ʋ rɛ, a gyı kpa Mɛɛrı mʋ ʋ dıya a yaa ʋ haaŋ.
25 Amɛ ʋ beel-ʋ ha gyı bı gyıŋ dɔmɔŋ anıı baal bee haaŋ aŋka Mɛɛrı lʋl boyoŋbiye. Nyɛ rɛ Gyosɛfʋ we biye hʋ feŋ Yesu.

2

Wıgyʋnna badɔmɔŋ lıı tıımemii dıılaŋ ko dı ba na Yesu

1-2 Bɛtılɛhɛm tıyaŋ nɛ ba gyı lʋl Yesu. Bɛtılɛhɛm gyı yaa tɔbiye rɛ, a we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ. Haŋ saŋa hʋ Kuwori Hɛrɔtı rɛ gyı yaa doŋ paalʋʋ kuworibal. Ba gyı aa lʋl Yesu, ʋ bı pıısa ka wıgyʋnna badɔmɔŋ aa gʋnnı kyıŋwʋlıya wıkanıya sii lıı tıımemii dıılaŋ, a ko Gyerusalɛm, a ko pıyɛsı, a baa, "Lee tıyaŋ nɛ ba lʋl biye hʋ aa sı yaa Gyuuma kuwori hʋ? Á na kyıŋwʋlıı rɛ tıımemii tıyaŋ, ʋ daga anıı ba lʋla ʋ rɛ á ko dı á kyʋwalı ʋ a kpa ʋ gyırıma tıya ʋ."
3 Kuwori Hɛrɔtı gyı aa nıı wıı no, kambıŋ gyı kaŋ ʋ bee Gyerusalɛm tımma buloŋ nɛ kıŋkaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ʋ gyı yırı Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ a ko laŋŋı, a pıyɛsı ba a baa, "Lee tıyaŋ nɛ ba sı lʋl Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya?"
5 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʋ a baa, "Ba sı lʋla ʋ Bɛtılɛhɛm aa we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Wıısı tıŋdaal hʋ gyı sabı. Ʊ gyı baa dı
6 Wıısı baa,
"Bɛtılɛhɛm yaa tɔbiye rɛ Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ.
Amɛ Gyudıya paalʋʋ buloŋ tıyaŋ, Bɛtılɛhɛm nala rɛ yaa nıbala,
beewıya ba tıyaŋ nɛ Iziral kuwori sı lıı,
nal hʋ aa sı kı deŋ ŋ nala, Iziral tımma."
7 Doŋ nɛ Kuwori Hɛrɔtı lʋwɔlı yırı wıgyʋnna hʋ aa lıı tıımemii ko, a kaŋ ba mʋ faŋa a pıyɛsı ba dı ba daga ʋ saŋa hʋ tıı kyıŋwʋlıı hʋ aa lıya. Ba daga tıya ʋ.
8 Ɛɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtı ta ba dı ba mʋ Bɛtılɛhɛm, aŋ bası tıya ba a baa, "Ma mʋ kyɛ biye hʋ abee sıfıyası. Ma yaŋ ko na ʋ pɛ, ma leŋ dı ŋ mɛ kaŋ duwoso, dı ŋ mɛ mʋ kyʋwalı ʋ a kpa ʋ gyırıma tıya ʋ."
9 Ba aa nıı gɛɛ, ba lıı kpa ŋmanıı a kı mʋ, kyıŋwʋlıı hʋ ba fa aa naa tıımemii bıl laa ba sıya gɛɛɛ, a mʋ sıŋ kyugili lee hʋ biye aa we.
10 Ba aa naa kyıŋwʋlıı hʋ gɛɛ, ba tenni buloŋ fıyɛlı, ba kı gyʋwɔsı.
11 Ba aa mʋʋ pele lee hʋ biye hʋ aa we, ba mʋ gyʋʋ dıya hʋ a na biye hʋ abee ʋ naa Mɛɛrı. Ɛɛ rɛ ba tuu gbinni biye hʋ sıya tıyaŋ a kyʋwalı ʋ a kpa ʋ gyırıma tıya ʋ, aŋ puri ba kyʋgısı a lıı salma abee wısınaaŋ abee kıŋ kıdıgı sʋwala aa sʋma ba kı yırı mɛɛ, a tıya ʋ.
12 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ba, ba duwoso tıyaŋ abee sıfıyası anıı ba ta ko mııgı mʋ Kuwori Hɛrɔtı lee. Nyɛ rɛ ba sii a tıŋ ŋmaŋdıma a mııgı mʋ ba paalʋʋ.

Gyosɛfʋ bee Mɛɛrı lıı fá mʋ Igyipiti

13 Wıgyʋnna hʋ bee mʋyı hal tıyaŋ nɛ Gyosɛfʋ duwosi na malıka dı ʋ ko ʋ lee a bası tıya ʋ a baa, "Sii kpa biye hʋ abee ʋ naa a fá mʋ Igyipiti. Ma we doŋ a kaŋ kı mʋ saŋa hʋ ŋ bıl aa sı tıya ma ŋmanıı dı ma lıı doŋ, beewıya Kuwori Hɛrɔtı aa kyɛ dı ʋ kpʋ biye hʋ rɛ."
14 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʋ gyı sii kpa biye hʋ bee ʋ naa buloŋ a mʋ Igyipiti paalʋʋ tebine. Doŋ tıyaŋ nɛ ba gyı we a mʋ pele saŋa hʋ Kuwori Hɛrɔtı gyı aa ko sʋba.

15 Wɪɪ no gyɪ yaa rɛ dɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ. Wɪɪsɪ gyɪ baa,
"Ŋ biye gyɪ we Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ nɛ ŋ lɪɪ ʊ."

Ba kpʊʊ boyoŋbiifɪllɪ Bɛtɪlɛhɛm tɪyaŋ

16 Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa ko gyɪma anɪɪ wɪgyʊnna hʊ mʊrɪ ʊ rɛ, ʊ na baaŋ kɪŋkaŋ. Wɪgyʊnna hʊ gyɪ aa daga ʊ saŋa hʊ ba aa lʊl Yesu wɪya, ʊ sii ta ʊ laalyuwolo dɪ ba mʊ Bɛtɪlɛhɛm abee tɔbiisi hʊ buloŋ aa kpaga doŋ, a kpʊ boyoŋbiisi hʊ buloŋ ha aa yaa bɪsɪ balɪya a kaŋ kɪ tuu.
17 Wɪɪ no leŋ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Gyɛrimaya tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ.
18 Wɪɪ hʊ Gyɛrimaya gyɪ aa basa rɛ nyɛ:
"Nal lɛ aa wii Rama tɪyaŋ,
a wii kɪ gʊwagɪ
Rekyil lɛ aa wii ʊ balɪya aa sʊba wɪya,
a pɔ dɪ ʊ bee tallɪ."

Gyosɛfʊ bee Mɛɛrɪ mʊʊ Nazarɛti

19-21 Kuwori Hɛrɔtɪ sʊʊ hal tɪyaŋ, Gyosɛfʊ bɪl duwosi a na malɪka dɪ ʊ ko ʊ lee Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ a basɪ tɪya ʊ a baa, "Sii kpa biye hʊ abee ʊ naa a mɪɪgɪ mʊ Iziral paalʊʊ. Nala hʊ fa aa kyɛ dɪ ba kpʊ biye hʊ sʊba rɛ." Ɛɛ rɛ ʊ sii kaŋ biye hʊ abee ʊ naa a mʊ we Iziral paalʊʊ tɪyaŋ.
22 Amɛ Gyosɛfʊ aa ko nɪɪ anɪɪ Kuwori Hɛrɔtɪ sʊba rɛ, ka ʊ biye Akɪlɔɔsɪ di koro Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ, kambɪŋ gyɪ fa kana ʊ rɛ doŋ mʊyɪ wɪya. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ bɪl basɪ tɪya ʊ duwoso tɪyaŋ abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ʊ mʊ hɔŋ Galili paalʊʊ tɪyaŋ.
23 Ʊ aa mʊʊ Galili paalʊʊ, ʊ mʊʊ hɔŋ Nazarɛti tɪyaŋ nɛ. Nyɛ yaa rɛ dɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaala hʊ tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ. Ba gyɪ basa rɛ a baa,
"Ba sɪ kana ʊ kɪ yɪrɪ Nazarɛti tɪɪna."

3

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪɪnɪɪfool hʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
Maakɪ 1.1-8; Luka 3.1-18; Gyɔɔŋ 1.19-28

1 Saŋa no tɪyaŋ nɛ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ mɛ sii ko Gyudɪya paalʊʊ, a we pogo tɪyaŋ a piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya.
2 Ʊ gyɪ basɪ tɪya ba rɛ a baa, "Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪbee koro hʊ kpaga rɛ!"
3 Gyɔɔŋ no wɪya rɛ Wɪɪsɪ gyɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a gyɪ basɪ gɛɛ. Ʊ gyɪ baa, dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Nal lɛ we pogo tɪyaŋ a heeli kɪ basɪ,
"Ma marɪ ma tɪsɪ dɪ á Tɪɪna ko kɪ tɪŋa anɪɪ ma aa marɪ ŋmaŋ-deginii a pɔ nɪbal koyi gɛɛ."
4 Nyɔgɪmaa pʊna gannɪ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ fa kɪ laalɪ, aŋ aa kpa tɛpɪɪŋbii vʊwa ʊ tɪŋa. Nyɪŋgɪrɪgɪsɪ abee tʊʊ rɛ gyɪ yaa ʊ kɪdiiliye.
5 Nala gyɪ lɪɪ Gyerusalɛm abee Gyudɪya paalʊʊ abee tɔnɪ hʊ buloŋ aa kpaga Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ buloŋ nɛ, a kɪ ko ʊ lee.
6 Ba aa ko lusi ba wɪbɔmɔ aŋ tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ, ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ.
7 Amɛ Gyɔɔŋ aa ko na dɪ Farasiima abee Sadusiima yʊga aa kɪ ko ʊ lee dɪ ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ɛɛdɔŋ dʊma! Ma dawarɪ yʊga ma tɪyaŋ! Ma bɪɪna ma sɪ wuwo fá nyʊgɪsɪ kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di nala sarɪya rɛ koo?
8 Ma kɪ yaa wɪya hʊ aa daga anɪɪ ma bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ,
9 aŋ ta bɪɪna anɪɪ Abɪraham aa yaa ma naabaa wɪya, Wɪɪsɪ bɪ sɪ dɔgɪsɪ ma. Ma leŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ wuwo leŋ dɪ bʊwa no ma aa naa nyɛ bɪrɪmɪ Abɪraham doho nala.
10 Ma na, Wɪɪsɪ yaa siri abee ʊ saa rɛ dɪ ʊ ŋmaŋ tɪɪsɪ lo. Tɪya hʊ buloŋ aa bee nɔŋ nɔŋweliye, ʊ sɪ ŋmana ʊ lo a paa we diŋ tɪyaŋ.
11 Nɪɪ dʊŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ, dɪ gɛɛ daga anɪɪ ma bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ, amɛ nal hʊ aa sɪ tɪŋa ŋ hal ko, ʊ kɛ sɪ kpa Wiyesi Welii hʊ abee diŋ a fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ʊ rɛ te ŋ. Ŋ paalɪ bɪ maga dɪ ŋ kol ʊ naatɔbɔ mɛ gba.
12 Ʊ kol ʊ mɪkyaarɪgbaha rɛ, dɪ ʊ ko ŋmaa ʊ mɪya buloŋ teŋ, dɪ ʊ kpa gbaha hʊ a kyaarɪ lɪɪ miŋbii hʊ a we ʊ busol tɪyaŋ aŋ kpa mɪŋgyɔrʊ hʊ we diŋ tɪyaŋ. Diŋ hʊ aa bɪ sɪ maakyiye dɪsɪ."

Gyɔɔŋ foo Yesu wɪɪkyʊwalnɪɪ
Maakɪ 1.9-11; Luka 3.21-22

13 Saŋa hʋ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya aŋ kɪ fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ hʋ tɪyaŋ nɛ, Yesu
sii lɪɪ Galili paalʋʋ a ko Gyɔɔŋ lee Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ tɪyaŋ dɪ ʋ fo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ.
14 Amɛ Gyɔɔŋ aa naa gɛɛ, ʋ kɪ lʋga dɪ Yesu bɪrɪmɪ ʋ hakɪla. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya ʋ a
baa, "I rɛ maga dɪ ɪ fo ŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ, aŋka ɪ mɪɪgɪ ko ŋ lee dɪ mɪyaŋ fo ɪ wɪɪkyʋwalnɪɪ?"
15 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "I kɛ yaa gɛɛ ŋ aa baa ɪ yaa. Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ á yaa wɪya
hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa kyɛɛ." Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ laa nyʋwa, a fo Yesu wɪɪkyʋwalnɪɪ.
16 Gyɔɔŋ aa yaŋ fo Yesu wɪɪkyʋwalnɪɪ hʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ lɪɪ nɪɪ hʋ tɪyaŋ a
ko dɪ ʋ lɪɪ, dɪ ʋ naa wɪɪsɪnyuu lɔgɔ suri. Ka ʋ na Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ
kokomo, a ko tuu saga ʋ tɪyaŋ.
17 Doŋ tɪyaŋ nɛ, ʋ nɪɪ taal dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a baa, "Ŋ biikyoolii rɛ nyɛ. Ŋ teŋ fɪyɛla
rɛ ʋ tɪyaŋ."

4

Sɪtaanɪ magɪsɪ Yesu
Maakɪ 1.12-13; Luka 4.1-13

1 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ kpa Yesu gyʋʋ pogo. Doŋ tɪyaŋ nɛ Sɪtaanɪ magɪsɪ ʋ.
2 Nyɛ rɛ Yesu gyɪ we pogo hʋ tɪyaŋ kyɛyɛ mɔllɪ balɪya dɪ ʋ bɪ dii kɪŋ buloŋ tebine bee
wɪɪhaa buloŋ. Ɛɛ rɛ losi gyɪ kana ʋ.
3 Doŋ nɛ Sɪtaanɪ ko basɪ tɪya ʋ a baa, "Na ɪ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ, ɛɛ kɛ leŋ dɪ bʋwa no
bɪrɪmɪ kɪdiiliye."
4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Kɪdiiliye dʋŋ daa aa tɪya nihuwobiŋ mɪɪbol,
amɛ wɪɪ buloŋ aa lɪɪ Wɪɪsɪ nyʋwa tɪyaŋ mɛ aa tɪya nihuwobiŋ mɪɪbol lɛ."
5 Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ kaŋ Yesu mʋ Gyerusalɛm, a kana ʋ mʋ gyɪŋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ
nyugbaŋfara,
6 aŋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Na ɪ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ, ɛɛ kɛ sɪŋ daha aŋ gyaa tuu kyigisi taŋha
tɪyaŋ. Beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Ŋ sɪ leŋ dɪ ŋ malɪkasɪ
kɪ pɔ ɪ. Ba sɪ kyeŋ kana ɪ,
dɪ ɪ naaŋ mɛ ta dige taŋha."
7 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa,
"Ba bɪl saba Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Ta kɪ magɪsɪ ɪ Tɪɪna Wɪɪsɪ."
8 Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ bɪl kaŋ Yesu mʋ gyɪŋ dogiŋbal kɪdɪgɪ nyuu a daga ʋ dʋnɪya koro abee
ʋ weliŋ buloŋ fine,
9 aŋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Ŋ sɪ kpa kɪna no buloŋ tɪya ɪ, dɪ ɪ rɛ sɪ tuu gbinni a kyʋwalɪ
ŋ abee gyɪrɪma."
10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "Sɪtaanɪ, fasɪ mʋ ŋ sɪyaŋ! Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ
a baa, Kɪ kyʋwalɪ ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ dʋŋ abee gyɪrɪma aŋ kɪ tɪŋa ʋ."
11 Doŋ tɪyaŋ nɛ Sɪtaanɪ leŋ Yesu aŋ kpa mʋ. Doŋ nɛ ka malɪkasɪ ko tuu kyiyeli ʋ.

Yesu piile ʋ tʋma Galili paalʋʋ tɪyaŋ
Maakɪ 1.14-15; Luka 4.14-15

12 Yesu aa ko nɪɪ dɪ ba kaŋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ tɔ dɪyaŋ, ɛɛ rɛ ʋ sii lɪɪ Gyudɪya
paalʋʋ tɪyaŋ a kpa mʋ Galili paalʋʋ.
13 Nyɛ rɛ ʋ sii kpa mʋ Nazarɛti a bɪl lɪɪ doŋ a mɪɪgɪ kpa mʋ hɔŋ Kapɛɛnam tɪyaŋ. Tɔɔ
no kpaga Galili fuwobal hʋ rɛ, a we Zebulɔŋ abee Nafitali paalʋʋ tɪyaŋ.
14 Wɪɪ no gyɪ yaa rɛ dɪ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʋ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ basɪ ko yaa
wɪtɪɪ.
15 Ʋ gyɪ baa,
"Ma nala hʋ aa we Zebulɔŋ abee Nafitali paalʋʋ aa kyaasɪ Galili fuwobal hʋ, Gyɔɔdaŋ
fuwobal hʋ kyolo, abee
Galili paalʋʋ nala, lee hʋ tɪyaŋ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma aa yʋga,
ma nɪɪ daha,
16 "Nala hʋ aa we bilhuu tɪyaŋ,
ba na pʋlʋŋbal lɛ.
Nala hʋ mɛ buloŋ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ,
Ba naa Wɪɪsɪ laatayɪ rɛ ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ pʋlʋŋ nɛ kyaanɪ we ba tɪyaŋ."
17 Saŋa no tɪyaŋ nɛ Yesu gyɪ piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya a baa, "Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ
tɪyaŋ, beewɪya, Wɪɪsɪbee koro hʋ kpaga rɛ."

Yesu yırı fuwonaŋkasıla banaa
Maakı 1.16-20; Luka 5.1-11

18 Yesu gyı kpaa Galili fuwobal hʋ nyʋwa a kpala kı baŋ dı ʋ naa fuwonaŋkasıla
balıya dı ba aa kası fuwonamıısı abee ba keliŋsi. Ba gyı yaa nımmabalıya rɛ. Kıdıgı
feŋ nɛ yaa Siimɔŋ (ʋ feŋ kıdıgı mɛ rɛ yaa Piita.) Ʋ naabiye hʋ mɛ feŋ nɛ Aŋduru.
19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma ko kı tıŋa ŋ hal. Ŋ sı daga ma gɛɛ ma aa sı kı
kası nihuwobisi."
20 Haŋ lagılagıbiye hʋ ba kpa ba keliŋsi hʋ ta, aŋ sii tıŋa ʋ hal.
21 Yesu bıl kpaa kı mʋ dı ʋ naa Gyemsi bee ʋ naabiye Gyɔɔŋ abee ba kuwo Zebedi, dı
ba we nııduworiboro tıyaŋ a kı marı ba keliŋsi.
22 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ba, ba guu sii a leŋ ba nııduworiboro hʋ abee ba kuwo buloŋ ta, aŋ
tıŋ Yesu hal.

Yesu tııbı wııla tımma
Luka 6.17-19

23 Ɛɛ rɛ Yesu gɔllı Galili paalʋʋ buloŋ a kı daga nala Gyuuma wııkyʋwaldıısı tıyaŋ,
a bası Wıısı koro hʋ wıweliye wıya a kı tıya nala aŋ pɛ kı tııbı nala aa kaŋ wııla iriŋ
iriŋ buloŋ mɛ.
24 Ɛɛ rɛ Yesu wıya taalı Siiriya paalʋʋ buloŋ. Nala sii kaŋ ba wııla tımma kı ko ʋ lee.
Gbarıga abee kpuŋkpuŋ-telle abee nala gyıŋbɔmɔ aa kana abee wııla iriŋ iriŋ buloŋ
tımma rɛ ba kaŋ ko, Yesu tııbı ba buloŋ.
25 Nyɛ rɛ nıgyamaa sii giri lıı Galili paalʋʋ abee tɔnı fi hʋ, abee Gyerusalɛm, abee
Gyudıya paalʋʋ a paa tıŋ Yesu hal. Ba badɔmɔŋ mɛ gyı lıı Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ kyolo
paalʋʋ rɛ.

5

Yesu daga nala dogimo nyuu tıyaŋ
Luka 6.20-23

1-2 Yesu aa naa nıgyamaa hʋ gɛɛ, ʋ mʋ gyıŋ hɔŋ dogimo nyuu tıyaŋ, ka ʋ hatınna hʋ
mɛ ko hɔŋ gol ʋ, ʋ piili kı daga ba abaa,
3 "Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa kpaa ba bayıyɛla buloŋ we Wıısı tıyaŋ,
ba aa rɛ sı di wıısıbee koro hʋ tɔnɔ.
4 Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa wii,
Wıısı sı fıyɛlı ba bembiye.
5 Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa kaŋ ba tıı kı hʋwɔlı,
ba sı na kıŋ hʋ wıya Wıısı aa wee nyʋwa baa ʋ sı kpa tıya ba.
6 Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa kyo dı nal buloŋ yaa tıpʋlʋŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ,
Wıısı sı tıya ba ba wıkyɛelıı.
7 Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa fá nala sikii,
Wıısı mɛ sı fá ba sikii.
8 Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ
ba aa rɛ sı na Wıısı.
9 Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa marı nala dɔmɔŋ.
Wıısı sı kaŋ ba yaa ʋ balıya.
10 Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ ba aa dɔgısı akuu ba aa yaa wıya hʋ aa kpaa ŋmanıı
Wıısı sıya tıyaŋ wıya.
ba aa rɛ sı na wıısıbee koro hʋ tɔnɔ.
11 Dı ba aa rɛ kuu ŋ wıya a kı tʋʋsı ma, a nyıya wıya kı tıya ma, ka wıbɔŋ buloŋ aa bı
maga dı ba kpa tıya nihuwobiŋ ba kpa tıya ma, aŋ pɛ kı dɔgısı ma, ma leŋ dı ma tenni
fıyɛlı.
12 Ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı, dı ma kı gyʋwɔsı, beewıya ma tuno yʋga rɛ wıısıbee tıyaŋ.
Ba aa dɔgısı ma nyɛ, ɛɛ tıı rɛ ba fa dɔgısı Wıısı tıŋdaala hʋ aa laa sıya ko ma tıyaŋ mɛ.

Mamaa rɛ yaa dʋnıya yısı abee ʋ kyaanʋʋ
Maakı 9.50; Luka 14.34-35

13 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı yısı dʋnıya nala buloŋ lee. Yısı sʋma, amɛ dı ʋ sʋmıŋ nɛ ko lıı,
ı bıl bı sı wuwo yaa dı ʋ sʋma. Ʋ aa mııgı bırımı kıtɔɔ rɛ, ba kpa yuwo ta nala nʋwɔsı
kı baŋ.
14 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı pʋlʋŋ dʋnıya nala buloŋ lee. Tɔɔ buloŋ aa sıŋ dogimo nyuu
tıyaŋ, ʋ bı sı wuwo faŋa.

15 Nal buloŋ mɛ aa kyɛ pʋlʋŋ ʋ dıya tıyaŋ, ʋ bı sı nyɔgɔ fıŋtına gyʋʋ bin aŋ kpa gbaha
kyige tɔ. Ʊ aa kpa saga fıŋtınd̈aaŋ tıyaŋ nɛ, dı ʋ kyaanı tıya nal buloŋ aa we dıya hʋ
tıyaŋ.
16 Ɛɛ tıı rɛ ma mɛ maga dı ma kyaanı nala lee dı ba na wıweliye hʋ ma aa yaa, a
dannı ma Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ.

Yesu daga nala Wıısı Mırısı hʋ wıya

17 Ma ta bıına anıı ŋ ko dı ŋ paa Mırısı hʋ Moosi fa aa saba biŋ koo Wıısı tınd̈aala
wıdagıya hʋ kıdıgı buloŋ ta rɛ? Ŋ bı ko dı ŋ paa ba ta, amɛ ŋ ko rɛ dı ŋ leŋ wıya no su
ba bʋʋsɛ.
18 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dʋnıya abee wıısınyuu aa sı pıısı mɔɔgɛɛ, Mırısı hʋ
Moosi fa aa saba biŋ, ba bı sı lıı ba kıdıgı, koo ba kıdıgı libiye mɛ gba ta, see dı mırısı
no buloŋ su ba bʋʋsı.
19 Nal hʋ buloŋ aa sı vıya mırısı no kıdıgı ta, aŋ baa dı ʋ bı kaŋ tɔnɔ, aŋ kı daga ʋ
dɔŋtıŋsı dı ba kı yaa gɛɛ tıı, ʋ tıına bı sı na lee wıısıbee koro hʋ tıyaŋ. Amɛ nal hʋ
mɛ buloŋ aa tıŋ Mırısı no, aŋ kı daga ʋ dɔŋtıŋsı dı ba mɛ kı yaa gɛɛ, ʋ tıına rɛ sı yaa
nıbal wıısıbee koro hʋ tıyaŋ.
20 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, see dı ma kaŋ tıpʋlʋŋ a te Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima
hʋ, aŋ kı yaa wıya hʋ Wıısı aa kyɛ, dı gɛɛ daa, ma bı sı wuwo gyʋʋ wıısıbee koro hʋ.

Yesu bası baaŋ nayı wıya

21 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ma nıya anıı faafaa hʋ tıyaŋ Wıısı gyı
bası tıya ma naabaala rɛ a baa, ‘Ma ta kı kpʋʋ nala. Dı nal buloŋ nɛ ko kpʋ nal, ŋ sı di
ʋ tıına sarıya.” ’
22 Amɛ lagılagı no, ŋ bası kı tıya ma rɛ, nal hʋ buloŋ aa naa baaŋ ʋ dɔŋtıına nyuu
tıyaŋ, Wıısı sı di ʋ tıına sarıya. Nal hʋ mɛ buloŋ aa baa dı ʋ dɔŋtıına yaa nıgyɔrı rɛ,
ba sı kana ʋ mʋ di ʋ sarıya. Nal hʋ mɛ buloŋ aa baa dı ʋ dɔŋtıına yaa nıtɔɔ rɛ, ʋ tıına
sı mʋ gyʋʋ diŋ.
23 Ɛɛwıya, dı ı rɛ kaŋ wıısʋllı kına kı mʋ wıısʋllı-kogu hʋ nyuu dı ı sʋla Wıısı, aŋ
liisi mʋ na anıı ı yaa wıı kyogi ı dɔŋtıına rɛ,
24 ʋ maga dı ı leŋ wıısʋllı kına hʋ kogu hʋ sıya tıyaŋ nɛ aŋ mııgı mʋ, dı ı bee ı
dɔŋtıına hʋ marı dɔmɔŋ, ka dı ı na mııgı mʋ kpa kına hʋ a sʋla Wıısı.
25 Dı nal lɛ sama ı, a kana ı kı mʋ sarıya lidiilii, yaa kuwokeri aŋ leŋ dı ma bası wıı
hʋ marı dɔmɔŋ ŋmanıı tıyaŋ lagı lagı aŋ na mʋ. Dı gɛɛ daa, ʋ sı kana ı mʋ we sarıdiile
nosi tıyaŋ. Sarıdiile hʋ mɛ sı kpa ı we porisi nosi tıyaŋ, dı ba mɛ kana ı mʋ tɔ dıyaŋ.
26 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, doŋ tıyaŋ nɛ ı sı we a mʋ pele saŋa hʋ ı aa sı tuŋ kyıŋ
hʋ ba aa kere tıya ı buloŋ teŋ.

Yesu bası sɔŋsɔŋ wıya

27 Ma nıya dı ba baa dı ma ta kı sɔnnɔ
28 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ, nal hʋ buloŋ aa naa haaŋ a yaa ʋ kaŋ-pınıı wıya kayalŋa,
ı tıına kana ʋ pıŋ nɛ gɛɛ.
29 Dı ı sıı rɛ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, lıı ta. Ɪ aa sı gyʋʋ wıısıbee koro hʋ abee
sıtogo, ʋ rɛ kpıya ba aa kpaa ı yuwo we diŋ tıyaŋ abee sıya balıya.
30 Dı ı noŋ nɛ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, kere ta. Ɪ aa sı gyʋʋ wıısıbee koro hʋ
tıyaŋ abee nokuu, ʋ rɛ kpıya ba aa kpaa ı yuwo we diŋ tıyaŋ abee nosi balıya.

Yesu bası haana vıyayı wıya
Matiwu 19.9; Maakı 10.11-12; Luka 16.18

31 Ba basa Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
“Dı nal hʋ buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʋ vıya ʋ haaŋ, ʋ maga dı ʋ tıına sabı haaŋ vıyayı teŋ tıya
haaŋ hʋ anıı ı vıya ʋ rɛ.”
32 Amɛ lagılagı no, ŋ bası kı tıya ma rɛ, dı baal buloŋ nɛ ko kuu wıı kıdıgı buloŋ wıya
a vıya ʋ haaŋ, dı haaŋ hʋ aa sɔnnı wıya daa, ka dı haaŋ hʋ mııgı mʋ yala badıma, ʋ
tıına leŋ haaŋ hʋ yaa sɔŋsɔnnı rɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kpaa haaŋ ʋ bala aa vıya, ʋ tıına
yaa sɔŋsɔnnı rɛ Wıısı sıya tıyaŋ.

Yesu bası ŋmıyɛsıı wıya

33 Ma bıl nıya dı Wıısı gyı bası tıya faafaa nala rɛ a baa,
“Dı ı rɛ ŋmıyɛsı Wıısı anıı ı sı yaa wıı,
ta ko vıya wıı hʋ yayı.
Amɛ yaa wıı hʋ ı aa ŋmıyɛsa baa dı ı sı yaa hʋ.”
34 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ, dı mamaa rɛ aa kyɛ dı ma yaa wıı, ma ta ŋmıyɛsa Wıısı.
Ma ta ŋmıyɛsı wıısıbee mɛ, beewıya doŋ nɛ Wıısı hɔŋ a kı deŋ dʋnıya buloŋ.

35 Ma ta ko ŋmɪyɛsɪ taŋha nyuu mɛ, beewɪya Wɪɪsɪ naasɪ liwiyesii rɛ gɛɛ. Ma ta ŋmɪyɛsɪ
Gyerusalɛm mɛ, beewɪya Wɪɪsɪ, á Kuworibal hʊ, bee rɛ gɛɛ.
36 Ma ta paalɪ ko kɪ ŋmɪyɛsɪ ma nyuni mɛ, beewɪya ma bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ma nyupʊŋdɪgɪ
bɪl koo dɪ ʊ pʊllɪ.
37 Dɪ wɪɪ rɛ ko maga dɪ ma baa 'Waa,' ma baa 'Waa.' Dɪ wɪɪ mɛ rɛ ko maga dɪ ma baa
'Aayɪ,' ma baa 'Aayɪ.' A lɪɪ gɛɛ hal tɪyaŋ, dɪ mamaa rɛ bɪl ko basɪ wɪɪ buloŋ, Sɪtaanɪ lee
rɛ ʊ lɪɪ.

Dɪ nal lɛ ko yaa ɪ wɪbɔŋ, ta yaa ʊ wɪbɔŋ tuŋ
Luka 6.29-30

38 Ma nɪya anɪɪ Wɪɪsɪ teŋ hʊ gyɪ bɪl daga rɛ abaa,
"Dɪ nal lɛ tɔbɔ ɪ sɪɪ pʊrɪ, ɪ mɛ tɔbɔ tɪɪna sɪɪ pʊrɪ, dɪ nal lɛ ŋmaa ɪ nyɪŋ kyuri, ɪ mɛ ŋmaa
ʊ nyɪŋ kyuri."
39 Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ dɪ nal lɛ yaa ɪ wɪbɔŋ, ta yaa wɪbɔŋ tuŋ ʊ tɪɪna. Dɪ nal
lɛ ŋmaa ɪ noduu kyaŋkpaŋ tɪyaŋ, kaŋ ɪ nogɔbɔ kyaŋkpaŋ mɛ bɪrɪmɪ tɪya ʊ dɪ ʊ ŋmaa.
40 Dɪ nal lɛ sama ɪ, dɪ ʊ laa ɪ gabiye, wuri ɪ gabal mɛ pɛ tɪya ʊ.
41 Dɪ nal lɛ fɪla ɪ dɪ ɪ kyʊŋ ʊ kyʊgɪsɪ a vala meeldaaŋ, leŋ dɪ ma bɪl vala meeldaaŋ a pɛ.
42 Dɪ ɪ rɛ kaŋ kɪŋ, dɪ nal sʊla, kpa tɪya ʊ. Dɪ nal lɛ ko ɪ lee a kɪ kyɛ kɪŋ dɪ ʊ kyɪma, dɪ ɪ
rɛ kana, kpa kyɪma ʊ.

Yesu baa á kyo á dɔmɔ
Luka 6.27-28, 32-36

43 Ma nɪya dɪ ba baa dɪ ma kyo ma dɔŋtɪŋsɪ aŋ haasɪ ma dɔmɔ.
44 Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma kyo ma dɔmɔ aŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya nala hʊ mɛ aa
dɔgɪsɪ ma.
45 Ɛɛ sɪ leŋ dɪ ma yaa ma Kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ balɪya. Ʊ leŋ ʊ wɪɪsɪ
pɔsɔ kɪ we nɪbɔmɔ abee niweliye buloŋ tɪyaŋ nɛ, a leŋ duwoŋ nɪɪ kɪ tɪya niweliye abee
nɪbɔmɔ buloŋ.
46 Dɪ ɪ rɛ kyo nala hʊ aa kyo ɪ dʊŋ, ɪ bɪ sɪ kaŋ tuno wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Beewɪya nɪbɔmɔ
mɛ gba aa daga kyori no iriŋ nɛ.
47 Dɪ ɪ rɛ tʊwasɪ ɪ kyaŋsɪ dʊŋ dɪ ba yaa ɪ nɪkyooliye, ɛɛ bɪ daga anɪɪ ɪ yaa wɪkyirikyi
kɪdɪgɪ buloŋ beewɪya, nala hʊ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ gba aa yaa gɛɛ rɛ.
48 Ɛɛ wɪya ʊ maga dɪ ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma rɛ aŋ ta kaŋ wɪkyogii buloŋ anɪɪ ma kuwo
aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ aa yaa tɪpʊlʊŋ Tɪɪna gɛɛ.

6

Yesu daga wɪweliye yayɪ

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Ma pɔ dɪ ma ta kɪ yaa ma wɪyaaweliye
nala sɪya tɪyaŋ dɪ ba na. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ ma bɪ sɪ kaŋ tuno buloŋ ma kuwo aa
we wɪɪsɪbee tɪyaŋ lee.
2 Ɛɛwɪya dɪ ɪ rɛ kpaa kɪŋ tɪya nyaabʊ ta leŋ dɪ nal buloŋ gyɪma. Minaafigi tɪmma hʊ
rɛ aa kɪ yaa gɛɛ nɪgyamaa tɪyaŋ, dɪ nala kɪ bigisi ba. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ba foŋ
laa ba tuno buloŋ nɛ gɛɛ.
3 Amɛ dɪ ɪ rɛ kpaa kɪŋ tɪya nyaabʊ, ta leŋ dɪ ɪ kyaŋfɪyaŋ mɛ gba gyɪma.
4 Leŋ dɪ ʊ yaa wɪfaŋɪɪ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ Kuwo Wɪɪsɪ sɪ tun-ɪ beewɪya ʊ kɛ naa wɪɪ hʊ
ɪ aa yaa rɛ."

Yesu daga gɛɛ á aa sɪ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
Luka 11.2-4

5 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Dɪ ma ko kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ma ta kɪɪ minaafigi tɪmma hʊ,
beewɪya ba aa kyo dɪ ba sɪŋ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ abee ŋmaŋsɪ logimo tɪyaŋ nɛ, a kɪ kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ dɪ nal buloŋ na ba. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ba kɛ laa ba tuno buloŋ nɛ gɛɛ.
6 Amɛ dɪ ma ko kɪ kyɛ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ma gyʊʊ ma dɪɪsɪ a kaŋ borisi hʊ tɔ, aŋ
sʊla ma Kuwo hʊ ma aa bee na. Ʊ kɛ aa na wɪɪ hʊ ma aa faŋa kɪ yaa rɛ, ʊ sɪ tuŋ ma.
7 Dɪ ma ko kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ma ta kɪ basɪ wɪgyamaa aa bɪ kaŋ memii, anɪɪ nala hʊ
aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ aa kɪ yaa gɛɛ. Ba bɪɪna anɪɪ ba wɪbasɪgyamaa no rɛ sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ nɪɪ
ba kyʊwala.
8 Ma ta kɪɪ ba. Beewɪya ma Kuwo kɛ gyɪŋ kɪŋ hʊ ma aa kyɛ rɛ, dɪ ma ha gba bɪ sʊla
ʊ.
9 Dɪ ma ko kɪ kyɛ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ma baa,
"Á Kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ,
leŋ dɪ ɪ feŋ na bigisii.
10 Leŋ dɪ ɪ koro ko.

Leŋ dı nala kı tıŋa ı nyʊwa taŋha no tıyaŋ anıı ba aa tıŋ gɛɛ wıısıbee tıyaŋ.
11 Tıya ma á gyınaŋ nyʊwa kıdiiliye
12 aŋ kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma, anıı á mɛ aa kpaa á dɔŋtıŋsı wıbɔmɔ kı kyɛ ba gɛɛ.
13 Kyiyeli ma dı kıŋ buloŋ ta ko mʊrı ma we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ aŋ lıı ma Sıtaanı nosi tıyaŋ.
14 Dı ı dɔŋtıına rɛ yaa ı wıbɔŋ, ka dı ı kpa kyɛ ʊ, ı Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ mɛ sı kpa ı wıbɔmɔ kyɛ ı.
15 Amɛ dı ı rɛ bı kpaa wıya kı kyɛ ı dɔŋtıŋsı, ı Kuwo Wıısı mɛ bı sı kpa ı wıbɔmɔ kyɛ ı."

Yesu daga nala nyʊwa vʊwayı

16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Dı mamaa rɛ ko vʊwa nyʊwa, ma ta kaŋ ma sıya haası anıı minaafigi tımma hʊ aa kı yaa gɛɛ. Dı ba ko vʊwa nyʊwa ba aa haası ba sıya rɛ dı nal buloŋ na a gyıma anıı ba vʊwa nyʊwa rɛ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ba kɛ laa ba tuno buloŋ teŋ nɛ gɛɛ.
17 Amɛ dı mamaa rɛ ko vʊwa nyʊwa, ma sɔŋ ma sıya a kyaası ma nyuni
18 dı nala ta wuwo gyıma anıı ma vʊwa nyʊwa rɛ, see ma Kuwo Wıısı, nal hʊ ma aa bee na dʊŋ. Ʊ kɛ na wıı hʊ ma aa faŋa yaa rɛ, ɛɛ wıya ʊ sı tuŋ ma."

Wıısıbee dʊwa
Luka 12.33-34

19 Nyɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ma ta kyɛɛ kına kı biŋ ma tıı dʊnıya no tıyaŋ. Beewıya, dʊnıya tıyaŋ, pʊgıma sı di badɔmɔŋ ka badɔmɔŋ mɛ sʊ, ka dı gaala mɛ wuwo gyʊʊ gaa badɔmɔŋ.
20 Amɛ ma kyɛ kına kı biŋ ma tıı wıısıbee tıyaŋ, lee hʊ pʊgıma aa bı sı wuwo di ba, ba bı sı sʊ, ka gaala mɛ bı sı wuwo gaa ba.
21 Lee hʊ ı sıfıyaŋ kına aa we, doŋ nɛ ı hakıla mɛ aa we."

Yesu baa dı nihuwobiŋ sıı rɛ yaa ʊ teŋ kyaanʊʊ
Luka 11.34-36

22 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ɪ sıya rɛ yaa ı teŋbii kyaanʊʊ. Dı ı sıya rɛ weliye a kı na, ı teŋbii buloŋ kaŋ kyaanʊʊ rɛ,
23 amɛ dı ı sıya bee na, ı teŋ buloŋ aa we bilhuu tıyaŋ nɛ. Dı kyaanʊʊ hʊ aa we ı tıyaŋ nɛ ko bırımı bilhuu, bilhuu kıŋkaŋ tıyaŋ nɛ ı paalı we gɛɛ."

Yesu daga nala dı ba ta kyıla kıdiiliye abee gannı wıya
Luka 16.13; 12.22-31

24 Ba bı sı wuwo kpa dʊŋdɔɔdıgı a dɔbɔ dʊŋdɔɔ-nımma balıya, beewıya ʊ sı kyo kıdıgı aŋ haası kıdıgı mɛ. Ʊ sı kı tıŋ kıdıgı nyʊwa weliŋ aŋ kı vıya kıdıgı hʊ mɛ nyʊwa. Ɛɛ tıı rɛ nal buloŋ mɛ bı sı wuwo kyo dʊnıya no kına aŋ bıl tıŋ Wıısı mɛ.
25 Ɛɛwıya, ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma ta leŋ dı ma mııbol wıya kyıl ma. Ma ta leŋ dı kına hʊ ma aa sı di koo kına hʊ ma aa sı nyʊwa ma mııbol tıyaŋ wıya kyıl ma. Ma ta leŋ dı ma teŋbii kına wıya mɛ kyıla ma. Beewıya, kıdiiliye dʊŋ daa aa tıya nihuwobiŋ mııbol. Gannı mɛ dʊŋ daa yaa nihuwobiŋ teŋbii kıkyɛɛlıya. Kıdiiliye abee gannı no buloŋ bı maga ma mııbol.
26 Ma deŋ na digibiisi, ba bee pala, ba bı kaŋ busolo mɛ a kı we kıdiiliye, amɛ á Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ nɛ aa tıya ba kıdiiliye. Ma yaŋ daa kaŋ tɔnɔ a te digibiisi no?
27 Ma tıyaŋ kıbee rɛ sı wuwo kuu kına no aa kyıla ʊ wıya a kaŋ kyɛdıgı mɛ pɛ ʊ tıı mııbol tıyaŋ.
28 Bee rɛ yaŋ tıŋ gannı wıya kyıl ma? Ma deŋ na tııfııla aa we ɔhɔ tıyaŋ. Ba bee tʊŋ tʊma, ba bı ala gannı mɛ kı laalı,
29 amɛ ba weliye rɛ kıŋkaŋ. Kuwori Solomɔn gyı kaŋ kına rɛ weliŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ ʊ gannı fa bı weliye a maga tııfııla no kıdıgı buloŋ.
30 Dı Wıısı rɛ aa sı wuwo leŋ ɔhɔ aa sı we doŋ gyınaŋ bee kyiye dʊŋ weliye gɛɛ, ma bıına anıı Wıısı bı sı wuwo leŋ dı ma na gannı tɔ ma tıı rɛ koo. Ma na gɛɛ ma Wıısı laadii aa maga?
31 Ɛɛwıya ma ta leŋ kıdiiliye hʊ ma aa sı di, koo kıŋ hʊ ma aa sı nyʊwa, koo kıŋ hʊ mɛ ma aa sı laalı wıya kyıl ma.
32 Nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı dʊnıya no tıyaŋ, ba aa rɛ aa leŋ kına no wıya kyıl ba. Ma Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ gyıma anıı ma maga dı ma kaŋ kına no buloŋ nɛ.
33 Amɛ, ma laa sıya kyɛ kına hʊ aa we Wıısı koro hʊ tıyaŋ, a kyɛ gɛɛ hʊ ma aa sı yaa a kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Ʊ sı kpa kıkaalıya hʊ buloŋ mɛ a pɛ tıya ma.

34 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ kyiye wɪya kyɪl ma. Kyɛɛ buloŋ kaŋ ʋ wɪgyʋʋlɪya rɛ. Ma ta bɪl kpaa wɪdʋma buloŋ pɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ buloŋ bee ʋ wɪgyʋʋlɪya tɪyaŋ.”

7

Yesu baa dɪ á ta kɪ dii dɔmɔŋ sarɪya
Luka 6.37-38, 41-42

1 Ta dii ɪ dɔŋtɪɪna sarɪya, dɪ Wɪɪsɪ mɛ ta dii ɪ sarɪya.
2 Beewɪya ɛɛ hʋ tɪɪ ɪ aa yaŋ di ɪ dɔŋtɪɪna sarɪya, ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ di ɪ sarɪya. Ɪ aa yaŋ kpa gɛɛ tɪŋ ɪ dɔŋtɪɪna, ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ kpa tɪŋa ɪ.
3 Ɛɛ rɛ ɪ yaa a wuwo na gyagɪŋ hʋ aa we ɪ dɔŋtɪɪna sɪɪ tɪyaŋ aŋ bee na daakuu hʋ kɛ aa we ɪ tɪɪ sɪɪ tɪyaŋ?
4 Ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa basɪ tɪya ɪ dɔŋtɪɪna a baa dɪ ʋ leŋ dɪ ɪ lɪɪ gyagɪŋ hʋ aa we ʋ sɪɪ tɪyaŋ ta, aŋ bɪ sɪ wuwo lɪɪ daakuu hʋ aa we ɪ tɪɪ sɪɪ tɪyaŋ kɛ.
5 Ɛɛdɔŋ minaafigi tɪɪna! Laa sɪya lɪɪ daakuu hʋ aa we ɪ tɪɪ sɪɪ tɪyaŋ dɪ ɪ sɪya wuwo kɪ na weliŋ, dɪ ɪ na wuwo lɪɪ gyagɪŋ hʋ aa we ɪ dɔŋtɪɪna sɪɪ tɪyaŋ.
6 Ma ta kpaa kɪweliye tɪya vasɪ, beewɪya ba aa vɪya ba rɛ ba ta aŋ kil tɪŋ ma hal a kɪ dɔgɪsɪ ma. Ma ta kpaa ma sɪfɪyaŋ kɪna mɛ a biŋ porikusi sɪya tɪyaŋ, beewɪya ba sɪ nʋwɔsɪ ba.

Ɪ aa kyɛ kɪŋ hʋ, ɪ sɪ na ʋ
Luka 11.9-13

7 Dɪ ɪ rɛ sʋl kɪŋ Wɪɪsɪ lee, ɪ aa na ʋ rɛ.
8 Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ lee ɪ aa na ʋ rɛ. Dɪ ɪ rɛ ŋmaa Wɪɪsɪ boro, ʋ aa kaŋ ʋ suri tɪya ɪ rɛ. Beewɪya nal hʋ buloŋ aa sʋl kɪŋ Wɪɪsɪ lee, ʋ aa tɪya ʋ rɛ. Nal hʋ buloŋ aa kyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ lee ʋ aa na ʋ rɛ. Nal hʋ buloŋ aa ŋmaa boro hʋ, Wɪɪsɪ aa kaŋ ʋ suri tɪya ʋ rɛ.
9 Ma kɪbee rɛ sɪ laa nyʋwa kpa bʋyɪ tɪya ʋ biye dɪ ʋ rɛ baa ɪ tɪya ʋ kɪdiiliye?
10 Koo dɪ ʋ baa ɪ tɪya ʋ fuwonamɪya, ɪ sɪ kpa dʋŋ tɪya ʋ? Aayɪ, ɪ bɪ sɪ yaa gɛɛ!
11 Ma nala no yaŋ aa bɔmɔ nyɛ, aŋ gyɪŋ dɪ ma kpa kɪweliye tɪya ma biisi, ɛɛ rɛ ma kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ sɪ yaa a bɪ sɪ kpa kɪweliye aa tee gɛɛ tɪya nal hʋ aa sʋla ʋ kɪ kyɛ?
12 Mɪrɪsɪ hʋ Moosi gyɪ aa bine dɪ nala kɪ tɪŋa abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala wɪbasɪya hʋ buloŋ, ba wɪnyuu rɛ yaa wɪɪ no: Ɪ aa bee kyɛ wɪɪ ta kpaa ʋ yaa ɪ dɔŋtɪɪna.

Ma tɪŋ dimbeenyʋwa hʋ aa bɪ gyalɪya a gyʋʋ wɪɪsɪbee
Luka 13.24

13 Nyɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ma tɪŋ dimbeenyʋwa hʋ aa bɪ gyalɪya a gyʋʋ wɪɪsɪbee. Beewɪya dimbeenyʋwa hʋ ba aa tɪŋ kɪ mʋ diŋ, ʋ gyalɪya rɛ weliŋ, aŋ ka ʋ ŋmanɪɪ hʋ mɛ valɪɪ bɪ hayɛ. Nɪgyamaa rɛ aa tɪŋ ŋmanɪɪ no.
14 Amɛ wɪɪsɪbee dimbeenyʋwa hʋ kɛ muro rɛ, ka ŋmanɪɪ hʋ mɛ aa mʋ doŋ valɪɪ hayɛ. Nala baŋmana dʋŋ nɛ wuwo na ŋmanɪɪ no a kɪ tɪŋa.”

Tɪya abee ʋ nɔnɔ
Luka 6.43-44; 13.25-27

15 Ma pɔ ma tɪɪ ma weliŋ abee nala hʋ aa ko nyɪya wɪya a baa dɪ ba yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ. Ba sɪ ko ma lee a kɪɪ gɛɛ anɪɪ niweliye ma sɪya tɪyaŋ, amɛ ba tɪsɪ tɪyaŋ, ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ gbopʋrɪsɪ.
16 Ba wɪyaalɪya tɪyaŋ nɛ ma sɪ tɪŋa a gyɪŋ ba. Beewɪya sɔgyaŋ bee nɔŋ kyʋkyɔyɪ, sugulugu mɛ bee nɔŋ tutogi-naŋkpɪlɪya.
17 Ɛɛ tɪɪ rɛ yaŋ, tɪya hʋ buloŋ aa kaŋ laaŋfɪya aa nɔŋ nɔŋweliye rɛ, tɪya hʋ mɛ aa bɪ kaŋ laaŋfɪya ʋ aa nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrɪnɪ rɛ.
18 Tɪya hʋ aa kaŋ laaŋfɪya bɪ sɪ wuwo nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrɪnɪ, tɪya hʋ mɛ aa bɪ kaŋ laaŋfɪya bɪ sɪ wuwo nɔŋ nɔŋweliye.
19 Tɪya hʋ buloŋ aa bee nɔŋ nɔŋweliye, ba aa ŋmaŋ lo rɛ, a paa we diŋ tɪyaŋ.
20 Ɛɛwɪya, nala no wɪyaalɪya rɛ ma sɪ kpa a gyɪŋ ba.
21 Nala hʋ buloŋ aa yɪrɪ ŋ, “Tɪɪna, Tɪɪna” daa sɪ gyʋʋ wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ, see nala hʋ aa tɪŋ ŋ Kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ nyʋwa.
22 Dɪ Wɪɪsɪ sarɪya kyɛdiilii hʋ rɛ ko pele, nala yʋga sɪ baa, “Á Tɪɪna, á Tɪɪna, á basɪ Wɪɪsɪ wɪya a tɪya nala rɛ ɪ feŋ tɪyaŋ, aŋ kpa ɪ feŋ a kile gyɪŋbɔmɔ mɛ nala tɪyaŋ, aŋ ha yaa wɪmagɪla mɛ yʋga ɪ feŋ tɪyaŋ.”
23 Doŋ tɪyaŋ nɛ ŋ yaŋ sɪ basɪ tɪya ba a baa, “Mamaa wɪbɔŋyaala, ma nyʋgɪsɪ ŋ sɪya tɪyaŋ. Ŋ bɪ gyɪŋ ma!”

Yesu maga dɪɪsaala balɪya namaga
Luka 6.47-49

24 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Nal hʋ buloŋ aa gyegile nɪɪ wɪya no ŋ aa basɪ kɪ tɪya ma, a kɪ tɪŋ ba, ʋ tɪɪna kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ wɪgyʋnnɪ aa saa ʋ dɪya sɪgɪ bʋnyɪŋ tɪyaŋ.
25 Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nɪɪ. Fuwoni su a gbarɪ, puwobal mɛ gyigisi dɪya hʋ, ka ʋ bɪ tele, beewɪya bʋnyɪŋ tɪyaŋ nɛ ba saa ʋ.
26 Amɛ nal hʋ mɛ buloŋ aa gyegile nɪɪ wɪya no ŋ aa basɪ, aŋ bee tɪŋ ba, ʋ tɪɪna kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bambugi aa saa ʋ dɪya sɪgɪ bumbugulo tɪyaŋ.
27 Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nɪɪ. Fuwoni su a gbarɪ, puwobal mɛ gyigisi dɪya hʋ, ʋ tele ʋ buloŋ muŋsi muno muno."
28-29 Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ʋ gyɪ yaa nyʋʋfɪyɛlɪ lɛ a tɪya gyamaa hʋ buloŋ aa we doŋ, beewɪya ʋ gyɪ bɪ daga ba anɪɪ ba Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ aa kɪ daga ba gɛɛ. Ʋ gyɪ daga ba rɛ anɪɪ ʋ rɛ kaŋ wɪɪ hʋ dee.

8

Yesu tɪɪbɪ gbege
Maakɪ 1.40-45; Luka 5.12-16

1 Yesu aa basɪ wɪya no teŋ, ʋ lɪɪ dogimo hʋ nyuu a ko tuu, nɪgyamaa kɪ tɪŋa ʋ hal.
2 Ɛɛ rɛ gbege kɪdɪgɪ ko tuu gbinni Yesu sɪya aŋ sʋla ʋ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʋ, dɪ ɪ rɛ kyo, ɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ deye."
3 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ ʋ noŋ a dige ʋ aŋ baa, "Ŋ kyo rɛ. Deye!" Ɛɛ rɛ baal hʋ gbegisi hʋ pirigi teŋ doŋ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "Ta ko basɪ wɪɪ no tɪya nal buloŋ. Amɛ kaŋ ɪ tɪɪ mʋ daga wɪɪkyʋwal sɪlaal hʋ dɪ ʋ laa ɪ wɪɪsʋllɪ-kɪna a kpa sʋla Wɪɪsɪ a tɪya ɪ anɪɪ Moosi fa aa daga ma gɛɛ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sɪ gyɪma anɪɪ ɪ gbegisi hʋ tene rɛ."

Yesu tɪɪbɪ laalyuwolo nɪhɪyawʋ dɪya tʋŋtʋnnɪ
Luka 7.1-10

5 Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mʋ Kapɛɛnam. Doŋ tɪyaŋ nɛ Roma laalyuwolo nɪhɪyawʋ kɪdɪgɪ sii ko ʋ lee a sʋla ʋ dɪ ʋ ko pɛ ʋ bee wɪɪ kɪdɪgɪ, a baa,
6 "Ŋ nɪhɪyawʋ, ŋ dɪya tʋŋtʋnnɪ rɛ aa wɪɪlɪ a pɪŋ dɪya tɪyaŋ a kɪ na tʋwara kɪŋkaŋ. Ʋ bɪ wuwo kɪ vala."
7 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "Ŋ sɪ ko leŋ dɪ ʋ deye."
8 Amɛ baal hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʋ, ŋ bɪ maga dɪ ɪ ko gyʋʋ ŋ dɪya. Ɛɛwɪya ɪ kɛ haa suri ɪ nyʋwa dʋŋ a baa dɪ ŋ tʋŋtʋnnɪ hʋ deye, ʋ sɪ deye.
9 Beewɪya ŋ mɛ paalɪ kɪ tɪŋ ŋ laalyuwolo nɪhɪyasɪ nyʋwa rɛ. Laalyuwolo badɔmɔŋ mɛ kɪ tɪŋa ŋ nyʋwa. Dɪ mɪyaŋ nɛ baa dɪ nal no mʋ daha, ʋ aa mʋʋ rɛ. Dɪ mɪyaŋ mɛ rɛ baa dɪ nal no ko daha, ʋ aa ko rɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ basɪ tɪya ŋ tʋŋtʋnnɪ dɪ ʋ yaa wɪɪ no, ʋ aa yaa rɛ."
10 Yesu aa nɪɪ wɪya no, ʋ nyʋwa fɪyɛlɪ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya nɪgyamaa hʋ fa aa tɪŋa ʋ hal a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ŋ ha bɪ maakyiye na laadii no iriŋ Iziral paalʋʋ nal kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ.
11 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nala sɪ lɪɪ dʋnɪya logiŋ buloŋ a ko hɔŋ Wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ dɪ ba bee Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ kɪ di kɪna,
12 amɛ Iziral tɪmma hʋ fa aa maga dɪ ba we Wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ aŋ bɪ gyʋwa, Wɪɪsɪ sɪ kpa ba yuwo ta gyaŋhal tɪyaŋ dɪ ba we bilhuu tɪyaŋ a pɪŋ kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ba nyɪŋa."
13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ a baa, "Kɪ mʋ dɪya, wɪɪ hʋ buloŋ ɪ aa laa di baa ʋ sɪ yaa, ʋ rɛ sɪ yaa." Saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ tʋŋtʋnnɪ hʋ na laaŋfɪya.

Yesu tɪɪbɪ nala yʋga
Maakɪ 1.29-34; Luka 4.38-41

14 Ɛɛ rɛ Yesu mʋ Piita dɪya. Ʋ aa gyʋwa dɪ Piita hɪɪlhaaŋ pɪna kɪ wɪɪlɪ, ʋ teŋ buloŋ nɪma.
15 Nyɛ rɛ Yesu mʋ dige ʋ noŋ tɪyaŋ. Ʋ teŋ fa aa nɪma gɛɛ, ʋ fɪyɛlɪ. Ʋ sii yaa kɪdiiliye tɪya ʋ.
16 Ʋ dɪdaana aa ko pele, nala kaŋ nɪgyamaa a ko Yesu lee. Gyɪŋbɔmɔ rɛ gyɪ kaŋ badɔmɔŋ. Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ gyɪŋbɔmɔ hʋ ta ba lɪɪ ka ʋ tɪɪbɪ nala hʋ buloŋ gyɪ fa aa wɪɪlɪ.
17 Ʋ yaa wɪɪ no dɪ wɪya hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʋ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a basɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Ʋ gyɪ baa,
"Ʋ rɛ laa ma ta á wɪɪla buloŋ tɪyaŋ."

Nala aa maga dı ba tıŋ Yesu hal
Luka 9.57-62

18 Yesu aa naa dı nıgyamaa hʋ ko gol-ʋ gɛɛ, ʋ bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ma leŋ
dı á kyol fuwo hʋ kyolo.”
19 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl kıdıgı ko ʋ lee a bası tıya ʋ a baa, “Ŋ nıhıyawʋ, ŋ yaa siri
rɛ dı ŋ tıŋa ı hal a mʋ lee kɛ buloŋ ı aa mʋʋ.”
20 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ŋmanyɔnı kaŋ bʋʋsı rɛ a kı gyʋʋ, digibiisi mɛ kaŋ
gyannı a kı gyʋʋ, amɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye bı kaŋ lee ŋ aa sı pıŋ a wiyesi.”
21 Nala hʋ fa aa tıŋ Yesu hal, ba kıdıgı mɛ bası tıya ʋ a baa, “Ŋ nıhıyawʋ, ŋ sı tıŋa ı
hal amɛ leŋ dı ŋ laa sıya mʋ kpa ŋ kuwo hogo aŋ ko.”
22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Kı tıŋa ŋ hal aŋ leŋ dı sʋʋnı hʋ kı hogo ba tıı sʋʋnı.”

Yesu leŋ nııpuwo sige
Maakı 4.35-41; Luka 8.22-25

23 Ɛɛ rɛ Yesu mʋ gyʋʋ nııduworiboro, ʋ hatınna mɛ tıŋa ʋ hal a mʋ gyʋʋ.
24 Saŋa hʋ ba aa mʋʋ tıyaŋ nɛ puwoduwo kıdıgı pirigi kı dɔŋ. Ɛɛ rɛ nııpuwo tɔ
nııduworiboro hʋ buloŋ. Nııduworiboro hʋ fa kı kyɛ dı ʋ tuu nıımemii. Saŋa no tıyaŋ
dı Yesu kɛ pıŋ doo.
25 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ mʋ kyisi ʋ a bası tıya ʋ a baa, “Á Tıına, laa ma ta, dı ɛɛ daa á sı
sʋba.”
26 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ kambıŋ kaŋ ma? Ma laadii bı yʋga.” Ɛɛ rɛ ʋ
sii a nɔsı puwo hʋ aŋ bası tıya fuwo hʋ mɛ dı ʋ fıyɛlı pıŋ. Lee buloŋ pirigi yaa siyee.
27 Nyɛ rɛ ba buloŋ nyʋʋsı fıyɛlı, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Nıgɛɛ iriŋ nɛ nyɛ? Fuwoni
abee puwoni buloŋ kı tıŋa ʋ nyʋwa?”

Yesu kile gyıŋsı ta baala balıya tıyaŋ
Maakı 5.1-20; Luka 8.26-39

28 Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mʋ Gadara paalʋʋ fuwo hʋ kyolo. Dı baala balıya lıı bilni tıyaŋ
a ko kyeme ʋ. Gyıŋbɔmɔ rɛ gyı kaŋ baala no ba kı yaarı. Nal buloŋ gyı bı wuwo kı tıŋ
ŋmanıı hʋ tıyaŋ baala no balıya aa we, beewıya, ba gyı bɔmɔ rɛ weliŋ.
29 Ba aa naa Yesu, ba pirigi kyiyesi a baa, “Wıısı Biye, bee rɛ ı kı kyɛ dı ı yaa ma? I
ko dı ı dɔgısı ma rɛ ka saŋa hʋ na pele koo?”
30 Dı poriku-gyamaa mɛ sıŋ kpaga doŋ a kı di kına.
31 Ɛɛ rɛ gyıŋbɔmɔ hʋ sʋla Yesu a baa, “Dı ı ko kil ma ta dı á lıı nala no tıyaŋ, leŋ dı
á mʋ gyʋʋ porikusi no tıyaŋ.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma lıı kı mʋ.” Ɛɛ rɛ ba lıı baala hʋ tıyaŋ a mʋ gyʋʋ
porikusi hʋ tıyaŋ, porikusi hʋ buloŋ sii fá a lıı fuwo hʋ nyʋwa a tuu gyʋʋ fuwo hʋ tıyaŋ
a sʋba.
33 Nyɛ rɛ porikudaala hʋ fá mʋ gyʋʋ bee hʋ tıyaŋ a bası wıı hʋ buloŋ aa yaa doŋ abee
wıı hʋ aa yaa baala hʋ gyı aa kaŋ gyıŋbɔmɔ hʋ mɛ tıyaŋ a tıya bee hʋ nala.
34 Ɛɛ rɛ bee hʋ nala buloŋ sii lıı mʋ dı ba na Yesu. Ba aa mʋʋ na ʋ, ba sʋla ʋ dı ʋ lıı
ba paalʋʋ tıyaŋ.

9

Yesu tııba baal kıdıgı logiŋdıgı aa sʋba
Maakı 2.1-12; Luka 5.17-26

1 Ɛɛ rɛ Yesu sii gyʋʋ nııduworiboro a kyol fuwo hʋ a mııgı kpa mʋ ʋ bee.
2 Doŋ nɛ nala badɔmɔŋ sii kyʋŋ baal kıdıgı logiŋdıgı buloŋ aa sʋba abee ʋ wasıpınıı
a ko Yesu sıya. Yesu aa naa dı ba laadii yʋga gɛɛ, ʋ bası tıya baal hʋ a baa, “Ŋ Biye, ta
leŋ kambıŋ kana ı! Ŋ kpaa ı wıbɔmɔ kyɛ ı rɛ.”
3 Yesu aa bası gɛɛ, Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ mııgı hɔŋ kı gʋrımı wıya a baa, “Baal
no aa bası wıya gɛɛ rɛ anıı ʋ rɛ yaa Wıısı.”
4 Amɛ Yesu kɛ gyıŋ wıı hʋ ba gyı aa bıını rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma
kı bıını wıbɔmɔ no.
5 Ŋ aa sı baa ‘Ŋ kpaa ı wıbɔmɔ kyɛ ı rɛ,’ koo ŋ aa sı baa ‘Sii kı vala,’ ba tıyaŋ kıbee
rɛ yaa mɔl?
6 Ŋ sı dagı ma dı ma gyıma anıı mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye kaŋ dee rɛ ŋ aa sı wuwo kpa
dʋnıya nala wıbɔmɔ kyɛ ba.” Ɛɛ rɛ ka ʋ bası tıya baal hʋ a baa, “Sii kpa ı wasa a kı
mʋ dıya.”
7 Doŋ nɛ baal hʋ nyagı sii sıŋ, a kı mʋ dıya.
8 Nıgyamaa hʋ buloŋ aa naa gɛɛ, kambıŋ kaŋ ba, ba dannı Wıısı anıı ʋ aa kpaa dee
no iriŋ a tıya nihuwobisi.

Yesu yırı Matiwu dı ʋ ko yaa ʋ hatınnı
Maakı 2.13-17; Luka 5.27-32

9 Yesu aa lıı doŋ kı mʋ, dı lampolaal kıdıgı ba aa yırı Matiwu rɛ hɔŋ ʋ tʋŋtʋnnı-dıya
tıyaŋ gɛɛ. Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʋ a baa, "Sii ko kı tıŋa ŋ hal." Ʊ sii a kı tıŋ Yesu hal.
10 Nyɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ buloŋ kpa mʋ Matiwu dıya, a hɔŋ kı di kına. Doŋ
tıyaŋ nɛ lampolaala bee wıbɔŋyaala mɛ ko pɛ ba tıyaŋ, ba buloŋ kı di kına hʋ.
11 Farasiima badɔmɔŋ aa naa gɛɛ, ba pıyɛsı Yesu hatınna hʋ a baa, "Bee rɛ tıŋ ma
nıhıyawʋ bee lampolaala abee wıbɔŋyaala no buloŋ hɔŋ kı di kına?"
12 Yesu aa nıı wıı no, ʋ mııgı bası tıya ba a baa, "Nala hʋ aa kaŋ laaŋfıya, ba bee kyɛ
tııba tıına, see nala hʋ aa wıılı."
13 Ma mʋ deŋ Wıısı teŋ tıyaŋ a na wıı no ba aa saba memii. Ba saba rɛ anıı
Wıısı baa,
"Ma aa fá nala sikii, ʋ rɛ kpıya ma aa lıı wıısʋllı kına a kpʋ tıya ŋ."
Wıbɔŋyaala wıya rɛ ŋ ko, ŋ bı ko tıpʋlʋŋ tımma wıya.

Ba pıyɛsı Yesu nyʋwa vʋwayı wıya
Maakı 2.18-22; Luka 5.33-39

14 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ hatınna ko Yesu lee a pıyɛsı ʋ a baa, "Bee rɛ tıŋ á bee
Farasiima kı vʋwa nyʋwa aŋka ı hatınna hʋ kɛ bee vʋwa nyʋwa?"
15 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa "Dı nal lɛ kpaa hafalıı ka dı ʋ bee ʋ kyaŋsı hɔŋ, ʋ kyaŋsı
hʋ tıya sı kyogi? Aayı, amɛ kyɛɛ kıdıgı we doŋ ba aa sı kaŋ baal hʋ mʋ lee kıdıgı ka dı
ʋ kyaŋsı hʋ vʋwa nyʋwa."
16 Ɛɛ rɛ ʋ bıl maga namaga tıya ba a baa, "Nal buloŋ bı sı kpa taŋfalıı a ala tɔ gabınıı
bol. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, taŋfalıı hʋ sı kʋʋrı, dı gabınıı hʋ marı kıyası pɛ.
17 Ɛɛ tıı rɛ nal buloŋ mɛ bı sı laa nyʋwa kpa sıhuwo a we pulbınıı tıyaŋ, see dı ʋ kpa
we pulfalıı tıyaŋ. Dı gɛɛ daa pulbınıı hʋ sı pɔsɔ dı sıŋ hʋ bısı ta. Sıhuwo maga dı ı
kpa we pulfalıı tıyaŋ nɛ dı sıŋ hʋ bee pul hʋ buloŋ ta kyogo ta."

Yesu kyisi Gyuuma nıhıyawʋ toluu sʋʋ tıyaŋ aŋ tııba haaŋ kıdıgı mɛ
Maakı 5.21-43; Luka 8.40-56

18 Yesu ha gyı aa bası wıya hʋ gɛɛ rɛ, Gyuuma nıhıyawʋ kıdıgı ko ʋ lee, a tuu gbinni
ʋ sıya tıyaŋ aŋ bası tıya ʋ a baa, "Ɲ toluu rɛ sʋba lagılagı no, amɛ ko kpa ı nosi dɔbɔ ʋ
tıyaŋ dı ʋ sii sʋʋ tıyaŋ."
19 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ buloŋ sii tıŋ baal hʋ hal ba kpa kı mʋ.
20-21 Ba aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, dı haaŋ kıdıgı aa yaa ʋ hawıya ka ba bee teŋ ʋ bısı fi
abee balıya, ko baŋ Yesu hal aŋ liisi ʋ tıya tıyaŋ a baa, "Dı mıyaŋ nɛ yaŋ dige ʋ gal dʋŋ
mɛ, ŋ aa na laaŋfıya rɛ," aŋ dige gal hʋ nyʋwa.
22 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı galdaası a na ʋ, a bası tıya ʋ a baa, "Ɲ toluu, ta leŋ kambıŋ kana
ı, ı aa laa ŋ di rɛ tıŋ ı deye." Haaŋ hʋ pirigi na laaŋfıya haŋ lagılagıbiye hʋ.
23 Ɛɛ rɛ ka Yesu kpa gyʋʋ Gyuuma nıhıyawʋ hʋ dıya. Ʊ gyʋwa dı haŋye-taala abee
lodaala hʋ sına a kı wii.
24 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma buloŋ mʋ lıı, haŋtolibiye hʋ bı sʋba, ʋ ta pıŋ
doo rɛ." Ɛɛ rɛ ba buloŋ mııgı kı mʋma ʋ.
25 Amɛ ba aa kile nala hʋ buloŋ ba lıı gɛɛ, Yesu mʋ gyʋʋ haŋtolibiye hʋ dıya, a mʋ
kaŋ ʋ noŋ tıyaŋ, ʋ sii.
26 Wıı no Yesu aa yaa taalı haŋ paalʋʋ hʋ buloŋ.

Yesu tııba nyʋlma balıya

27 Yesu bıl aa lıı doŋ kı mʋ, nyʋlma balıya mɛ sii kı tıŋa ʋ hal aŋ huwori kı yırı ʋ a
baa, "Yesu, Deviti Biye, fá á sikii."
28 Yesu aa mʋʋ gyʋʋ dıya hʋ, nyʋlma hʋ balıya mɛ kpa ko ʋ lee. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba
a baa, "Ma laa di anıı ŋ sı wuwo tııbı ma dı ma deye rɛ koo?" Ɛɛ rɛ ba baa, "Waa, á
Tıına, á laa di rɛ."
29 Ɛɛ rɛ Yesu dige dige ba sıya tıyaŋ aŋ baa, "Ɛɛ hʋ ma aa laa di anıı ʋ sı yaa, ŋ sı leŋ
dı ɛɛ yaa."
30 Ba sıya suri, ka Yesu bası tıya ba abee sıfıyası a baa, "Ma ta ko bası wıı no tıya nal
buloŋ."
31 Amɛ ba vıya aŋ lıı bası ʋ wıya a taalı paalʋʋ hʋ buloŋ.

Yesu tııba ganıı

32 Nyʋlıma hʋ balıya aa yaŋ lıı dıya hʋ tıyaŋ, dı nala badɔmɔŋ mɛ kaŋ baal kıdıgı
gyıŋbɔmɔ aa kana ʋ bı wuwo kı bası wıya, a ko Yesu lee.
33 Ɛɛ rɛ Yesu kile gyıŋbɔmɔ hʋ baal hʋ tıyaŋ, ka baal hʋ piili kı bası wıya. Ʊ yaa nal
buloŋ wıkperii. Ɛɛ rɛ ba baa, "Á ha bı maakyiye na wıı no iriŋ Iziral paalʋʋ tıyaŋ."

34 Amɛ Farasiima hʋ kɪ basɪ anɪɪ gyɪŋbɔmɔ kuwori rɛ tɪya ʋ dee ʋ wuwo kile gyɪŋbɔmɔ
kɪ ta gɛɛ.

Yesu fáá nala sikii

35 Ɛɛ rɛ Yesu sii gɔllɪ tɔbala abee tɔbiisi hʋ buloŋ a kɪ daga nala Gyuuma
wɪɪkyʋwaldɪɪsɪ tɪyaŋ, aŋ pɛ kɪ basɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪweliye wɪya, aŋ kɪ tɪɪbɪ nala hʋ
wɪɪla iriŋ iriŋ buloŋ aa kana.
36 Ʋ aa naa nɪgyamaa hʋ, sikii buloŋ kana ʋ, beewɪya ʋ naa nɪɪ wɪya yʋga aa dɔŋ ba
rɛ, ka ba bɪ kaŋ nal aa sɪ kyiyeli ba. Ba kɪɪ gɛɛ anɪɪ piyese aa bɪ kaŋ pedaal.
37 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ baa, "Kɪkʋmɪya hʋ yʋga rɛ baga hʋ tɪyaŋ, amɛ
tʋŋtʋnna hʋ bɪ yʋga ba aa sɪ kʋŋ kɪna hʋ.
38 Ma yaŋ sʋla baga hʋ tɪɪna dɪ ʋ kyɛ tʋŋtʋnna yʋga dɪ ba kʋŋ baga hʋ kɪna."

10

Yesu tɪŋ ʋ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʋ
Maakɪ 3.13-19; 6.7-13; Luka 6.12-16; 9.1-6

1 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʋ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʋ a laŋŋɪ dɔmɔŋ, a tɪya ba dee dɪ ba wuwo
kɪ kile gyɪŋbɔmɔ aŋ pɛ kɪ tɪɪbɪ nala wɪɪla iriŋ iriŋ buloŋ aa kana.
2 Nala hʋ ʋ aa lɪya ba fene rɛ nyɛ: Siimɔŋ (ʋ feŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ yaa Piita), abee ʋ naabiye
Aŋduru, abee Gyemsi bee ʋ naabiye Gyɔɔŋ mɛ. Gyemsi bee Gyɔɔŋ fa yaa Zebedi balɪya
rɛ,
3 abee Fɪlɪpɪ, abee Batolomi, abee Tɔmaasɪ, abee Matiwu lampolaal hʋ, abee Alfiyasɪ
biibaal Gyemsi, abee Tadiyo,
4 abee Siimɔŋ, nal hʋ aa kyɪl ʋ nala wɪya kɪŋkaŋ, abee Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ nal hʋ a ko
yaa minaafigi tɪɪna, a kpa Yesu yallɪ.
5 Tɪŋdarɪ hʋ Yesu gyɪ aa kpaa tɪya ʋ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʋ ba lɪɪ rɛ nyɛ. Ʋ baa,
"Ma ta ko mʋ nala aa bɪ yaa Gyuuma paalʋʋ koo Samaarɪya paalʋʋ tɔɔ kɪdɪgɪ kɛ buloŋ.
6 Amɛ ma mʋ Iziral nala lee, nala no kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ piyese aa nyʋgɪsa.
7 Ma mʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya ba anɪɪ wɪɪsɪbee koro hʋ kpaga rɛ.
8 Ma tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma, a kyisi sʋʋnɪ, a tɪɪbɪ gbegisi, a kile gyɪŋbɔmɔ mɛ ta nala tɪyaŋ.
Dɪ ma ko yaa wɪya no buloŋ, ma ta laa tuno buloŋ, beewɪya ma mɛ bɪ tuŋ kɪŋ buloŋ aŋ
laa dee no.
9 Ma ta kpaa molbii buloŋ we ma gyɪfasɪ tɪyaŋ.
10 Ma ta kpaa diiku ma ŋmanɪɪ no valɪɪ tɪyaŋ, a ta paa gatʋŋnyʋwa bʋlɪya koo naatɔbɔ
tʋŋnyʋwa bʋlɪya mɛ. Ma ta kol daatɪgɪya balɪya mɛ. Tʋŋtʋnnɪ buloŋ maga dɪ ba tɪya ʋ
kɪna hʋ aa maga dɪ ʋ kana rɛ.
11 Dɪ mamaa rɛ ko mʋ pele tɔɔ buloŋ, ma kyɛ nal hʋ aa sɪ laa nyʋwa laa ma biŋ, dɪ
ma we ʋ lee a mʋ pele saŋa hʋ ma aa sɪ lɪɪ tɔɔ hʋ tɪyaŋ.
12 Dɪ mamaa rɛ ko mʋ gyʋʋ dɪya buloŋ, ma laa sɪya kyʋwalɪ dɪya hʋ nala a baa, 'Wɪɪsɪ
sɪ leŋ dɪ dɪya no nala hɔŋ abee laaŋfɪya.'
13 Dɪ ba aa rɛ ko laa ma, ma sʋl Wɪɪsɪ dɪ ʋ tɪya ba fɪyɛlʋʋ. Amɛ dɪ ba aa rɛ ko bɪ laa
ma, ma leŋ dɪ fɪyɛlʋʋ hʋ ma aa sʋla tɪya ba mɪɪgɪ ko ma lee.
14 Dɪ tɔɔ koo dɪya kɪdɪgɪ nala rɛ ko pɔ dɪ ma ta gyʋwa, a bɪ yaa siri mɛ dɪ ba gyegili
nɪɪ ma duwoso, ɛɛ kɛ, ma lɪɪ doŋ, aŋ piisi ma naasɪ taŋha ta. Ɛɛ sɪ daga nɪɪ ba aa vɪya
ma nyɛ Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ba.
15 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dʋnɪya sarɪya hʋ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ haŋ tɔɔ hʋ
nala a te gɛɛ hʋ ʋ gyɪ aa dɔgɪsɪ Sodɔm bee Gomora tɪmma ba wɪbɔmɔ nyuniŋ."

Tʋwara hʋ ma aa sɪ na
Maakɪ 13.9-13; Luka 21.12-17

16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʋ kpambɪsɪ hʋ a baa, "Ma gyegili nɪɪ daha! Ɲ aa tɪŋ ma
rɛ dʋnɪya nala lee, ba sɪ kil tɪŋ ma hal anɪɪ ba aa kpaa piyese bee gboni a laŋŋɪ lɪdɪgɪ.
Ɛɛwɪya, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ. Amɛ ma wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ ma kaŋ ma tɪɪ.
17 Ma pɔ ma tɪɪ weliŋ abee nala no, beewɪya ba sɪ kaŋ ma mʋ nɪhɪyasɪ sɪya dɪ ba di
ma sarɪya aŋ vɪɪrɪ ma ba wɪɪkyʋwaldɪɪsɪ tɪyaŋ.
18 Ba sɪ kuu ŋ wɪya, a kaŋ ma mʋ paalʋʋsɪ nɪbala abee kuworo sɪya dɪ ba di ma sarɪya
ka dɪ ma di ŋ daŋsɪya a tɪya ba abee nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ.
19 Dɪ ba ko kaŋ ma mʋ nala no sɪya, ma ta leŋ dɪ ma bembiye kɪ sii wɪya hʋ ma aa sɪ
basɪ laa ma tɪɪ wɪya. Beewɪya, dɪ saŋa hʋ rɛ ko pele, Wɪɪsɪ sɪ daga ma wɪɪ hʋ ma aa sɪ
basɪ.
20 Wɪya hʋ ma aa sɪ basɪ, ba bɪ sɪ yaa ma tɪɪ wɪbasɪya. Ma Kuwo Wɪɪsɪ rɛ sɪ leŋ dɪ ʋ
Wiyesi Welii hʋ tɪŋ ma tɪyaŋ a basɪ wɪya no tɪya ma.

21 Nımmabalıya sı kaŋ dɔmɔŋ a mʊ tıya dı ba kpʊ. Dı kuwoma mɛ yaa ba biisi gɛɛ
tıı. Biisi mɛ sı vıya ba kuwoma abee ba nımma nyʊʊsı tıŋıı aŋ kaŋ ba mʊ tıya dı ba
kpʊ.
22 Nal nal buloŋ sı kuu ŋ wıya a haası ma. Amɛ nal hʊ buloŋ aa kaŋ mala ʊ laadii
tıyaŋ a mʊ teŋ, Wıısı sı laa ʊ ta.
23 Dı ba ko kı dɔgısı ma tɔɔ kıdıgı tıyaŋ, ma lıı a fá mʊ tɔdʊma. Wıtıı rɛ ŋ bası kı
tıya ma, ma bı sı wuwo tʊŋ tʊma hʊ ŋ aa kpaa tıya ma teŋ Iziral paalʊʊ buloŋ tıyaŋ,
ka dı mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye na mııgı ko.
24 Sakuuribiye bee te ʊ dıdagıl. Ɛɛ rɛ yoŋ mɛ bee te ʊ tıına.
25 Amɛ sakuuribiye maga dı ʊ mɛ kıı dıdagıl hʊ aa daga ʊ rɛ. Yoŋ mɛ maga dı ʊ kıı
nal hʊ aa deŋe ʊ rɛ. Dı ba aa rɛ yaŋ kaŋ dıya tıına kı yırı Sıtaanı, ɛɛ kɛ, ba sı tıya dıya
hʊ nala fene aa lɔrɔ te Sıtaanı.

Nal hʊ aa maga dı ma kı fá ʊ
Luka 12.2-7

26 Ɛɛwıya, ma ta kı fá nala no, wıı buloŋ tuwo a yaa wıfaŋıı.
27 Wıı buloŋ ŋ aa faŋa bası tıya ma, ʊ maga dı ma bası ʊ lıgyalıı tıyaŋ nɛ. Wıı buloŋ
mɛ ŋ aa miŋse tıya ma, ma bası ʊ dı nal buloŋ nıı.”
28 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Ma ta kı fáá nala hʊ aa sı wuwo kpʊ ma dʊŋ.
Amɛ ma kı fá Wıısı, beewıya ʊ rɛ kaŋ dee ʊ aa sı wuwo leŋ dı ı sʊba, a kaŋ dee mɛ ʊ
aa sı maakyiye kpa ı we diŋ.
29 Kokobiisi balıya yalıı yaa baŋmɛ rɛ? Amɛ dı ma kuwo Wıısı mɛ yaŋ bı tıya ŋmanıı
ba kıdıgı buloŋ bee sʊba.
30 Wıısı paalı gyıŋ ma kıdıgı buloŋ nyupʊna nyʊwa rɛ.
31 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Beewıya Wıısı sıya kɛ tıyaŋ ma kıdıgı buloŋ
kaŋ tɔnɔ rɛ kıŋkaŋ a te kokogyamaa.
32 Nal hʊ buloŋ aa sı wuwo sıŋ gyamaa tıyaŋ a baa dı ʊ yaa ŋ nal lɛ, ɛɛ tıı rɛ ŋ mɛ sı
bası ʊ tıına wıya ŋ Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ sıya tıyaŋ.
33 Amɛ nal hʊ buloŋ mɛ aa sı vıya ŋ wıya gyamaa tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ ŋ mɛ sı vıya ʊ tıına
wıya ŋ Kuwo Wıısı aa we wıısıbee sıya tıyaŋ.
34 Ma ta bıına anıı ŋ ko dʊnıya dı nala sʊma rɛ? Aayı, yuwo rɛ ŋ kaŋ ko.
35 Ŋ ko dı ŋ porigi nala dɔmɔŋ tıyaŋ nɛ anıı ba aa saba gɛɛ Wıısı teŋ tıyaŋ. Biye bee
ʊ kuwo sı kaa dɔmɔŋ. Dı haŋtolibiye bee ʊ naa mɛ kaa dɔmɔŋ. Biihaaŋ bee ʊ bala
nıına sı kaa dɔmɔŋ.
36 Nal dıya nala tıı rɛ sı yaa ʊ dɔmɔ, a haası ʊ te nal buloŋ.
37 Nal hʊ buloŋ aa kyo ʊ kuwo abee ʊ naa a te ŋ, ʊ tıına bı maga dı ʊ yaa ŋ hatınnı.
Nal hʊ buloŋ mɛ aa kyo ʊ biibaal koo ʊ toluu a te ŋ, ʊ tıına bı maga dı ʊ yaa ŋ hatınnı.
38 Nal hʊ buloŋ aa bı baası ʊ tıı daagarıı, a kı tıŋa ŋ hal, ʊ tıına bı maga dı ʊ yaa ŋ
hatınnı.
39 Nal hʊ buloŋ aa kyo ʊ tıı mııbol, ʊ tıına sı kpa ʊ mııbol ta. Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ
aa sı kuu ŋ wıya a vıya ʊ mııbol ta ʊ tıına sı kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii.
40 Nal hʊ buloŋ aa sı kaŋ ma weliŋ, mıyaŋ nɛ ʊ tıına kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʊ buloŋ mɛ
aa kana ŋ weliŋ, Tıına hʊ aa tıma ŋ mɛ rɛ ʊ kaŋ weliŋ gɛɛ.
41 Nal hʊ buloŋ aa kaŋ Wıısı tıŋdaal weliŋ akuu ʊ aa yaa Wıısı tıŋdaal wıya, Wıısı
aa tıya ʊ tıına Wıısı tıŋdaal tuno rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa kaŋ tıpʊlʊŋ tıına weliŋ akuu
ʊ aa yaa tıpʊlʊŋ tıına wıya, Wıısı aa tıya ʊ tıına mɛ tıpʊlʊŋ tıına tuno rɛ.
42 Nal hʊ mɛ buloŋ aa sı yaa nııfıyɛlıı mɛ gba tıya ŋ hatınna no tıyaŋ nıbiye akuu ʊ
aa yaa ŋ hatınnı wıya, wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma Wıısı kɔnı sı tuŋ ʊ tıına.”

11

Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ tıŋ nala ba ko Yesu lee
Luka 7.18-35

1 Yesu a bası wıya no a tıya ʊ hatınna hʊ fi abee balıya ko teŋ, ʊ lıı doŋ a mʊ dı ʊ
daga nala aŋ pɛ bası Wıısı wıya Galili paalʊʊ tıyaŋ.
2 Saŋa no tıyaŋ dı Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ gyı we nıtɔdıya tıyaŋ nɛ. Ʊ aa nıı wıya hʊ
Krisita aa yaa, ɛɛ rɛ ʊ tıŋ ʊ hatınna badɔmɔŋ,
3 ba mʊ pıyɛsı ʊ a baa, “Bası tıya ma, ı rɛ yaa nal hʊ Gyɔɔŋ fa aa baa dı ʊ sı ko laa
ma ta hʊ, koo á ha kı gyegili nıdıma?”
4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma mııgı mʊ bası tıya Gyɔɔŋ wıya hʊ buloŋ ma aa
naa, abee wıya hʊ buloŋ ma aa nıya.

5 Ma mʊ basɪ tɪya ʊ dɪ nyʊlɪma sɪya suro rɛ, gbarɪga kɪ vala, gbegisi mɛ kɪ deye, wonni
kɪ nɪɪ wɪya, nala hʊ a sʊba kɪ sii sʊʊ tɪyaŋ. Ka ba basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ mɛ a kɪ tɪya
nyaaba.
6 Teŋfɪyɛl tɪmma rɛ yaa nala hʊ kɔnɪ aa laa ŋ wɪya di aŋ bɪ sɪ maakyiye yaa ŋ sige
anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ Wɪɪsɪ aa tɪma."
7 Saŋa hʊ Gyɔɔŋ hatɪnna hʊ aa kpaa kɪ mʊ, ɛɛ rɛ Yesu piili basɪ Gyɔɔŋ wɪya a kɪ tɪya
gyamaa hʊ. Ʊ pɪyɛsɪ ba rɛ a baa, "Ma gyɪ aa mʊʊ Gyɔɔŋ lee pogo hʊ tɪyaŋ nɪgɛɛ iriŋ nɛ
ma gyɪ fa kɪ yɪyɛlɪ anɪɪ ma sɪ mʊ na. Ma gyɪ bɪɪna Gyɔɔŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔhɔ puwo a kaŋ
kɪ viisi rɛ ma mʊ ma na koo?
8 Dɪ ɛɛ yaŋ daa, nɪgɛɛ iriŋ nɛ ma lɪɪ dɪ ma na? Ma lɪɪ dɪ ma na nal a laalɪ gaweliye
rɛ? Aayɪ. Deŋ na, nala hʊ aa laalɪ gannɪ no iriŋ, ba aa we kuworidɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ.
9 Ma yaŋ daga ŋ nal hʊ iriŋ ma aa lɪɪ doŋ dɪ ma na. Ma mʊwa dɪ ma na Wɪɪsɪ tɪŋdaal
lɛ koo? Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ ma gyɪ aa naa, ʊ tee Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.
10 Nal no wɪya rɛ ba gyɪ sabɪ biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
'Ŋ sɪ tɪŋ ŋ tɪŋdaal
dɪ ʊ laa ɪ sɪya a mʊ marɪ ŋmanɪɪ bin-ɪ.'
11 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ba ha bɪ maakyiye
lʊl nal buloŋ dʊnɪya no tɪyaŋ ʊ tee Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ. Amɛ nal hʊ yaŋ aa yaa nɪbiye
Wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ, ʊ tɪɪna mɛ rɛ tee Gyɔɔŋ.
12 A yaŋ lɪɪ saŋa hʊ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool aa piile basɪ Wɪɪsɪ wɪya a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ,
nala kaŋ Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪya kɪ kaa dɔmɔŋ nɛ, ɛɛ rɛ gaduwogo kɪ lʊga dɪ ba kaŋ
fasɪ.
13 Amɛ ka dɪ Gyɔɔŋ na ko, dɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ abee mɪrɪsɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa leŋ Moosi
sabɪ biŋ hʊ laa sɪya basɪ Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪya rɛ.
14 Dɪ mamaa rɛ laa di anɪɪ wɪya no yaa wɪtɪɪ rɛ, ɛɛ kɛ ʊ maga dɪ ma gyɪma anɪɪ Gyɔɔŋ
nɛ yaa nal hʊ wɪya ba gyɪ aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ anɪɪ Ilaagya sɪ mɪɪgɪ ko hʊ.
15 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma leŋ dɪ ŋ daga ma gɛɛ hʊ gyɪnaŋ nala aa kɪya.
Ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haŋbiisi aa lɪɪ dɪ ba gbɪyalɪ. Badɔmɔŋ aa huwori ba dɔŋtɪŋsɪ a basɪ
tɪya ba a baa,
17 'Á yɪɪ yɪɪla rɛ tɪya ma, ka ma vɪya gʊwayɪ. Á taa haŋyee mɛ tɪya ma ka ma vɪya
wiyi." '
18 Ɛɛ tɪɪ rɛ yaŋ, saŋa hʊ tɪyaŋ Gyɔɔŋ gyɪ aa ko ma lee, ʊ gyɪ aa vʊwa nyʊwa rɛ, aŋ
bee nyʊwa sɪŋ mɛ. Ɛɛ rɛ nala baa dɪ gyɪŋbɔŋ nɛ kana ʊ.
19 Aŋka mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ ko a kɪ di kɪna aŋ kɪ nyʊwa sɪŋ mɛ. Ɛɛ rɛ nala
baa dɪ baal no kɛ yaa nabolin tɪɪna rɛ, a yaa sɪnyʊwal mɛ aŋ pɛ kaŋ lampolaala abee
wɪbɔŋyaala buloŋ mɛ yaa ʊ kyaŋsɪ. Nala hʊ aa kaŋ Wɪɪsɪ wɪgyʊŋ hʊ, ba wɪyaalɪya rɛ
aa daga."

Tɔnɪ hʊ nala aa bɪ laa Yesu wɪya di
Luka 10.13-15

20 Tɔnɪ hʊ tɪyaŋ Yesu gyɪ aa yaa wɪmagɪla hʊ gyeniŋ buloŋ nala gyɪ bɪ bɪrɪma lɪɪ ba
wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ ba sɪya wɪya tɪya ba a baa,
21 "Mamaa Kɔrazɪŋ tɪmma abee Bɛsaada tɪmma, ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Wɪmagɪla
hʊ ŋ aa yaa ma lee, dɪ mɪyaŋ nɛ fa yaa wɪya no Taaya abee Siidɔŋ nala lee, ba fa bɪ sɪ
yaa gyegye ka dɪ ba paa ba logannɪ laalɪ, aŋ yaa tʊwɔl bʊgɪ ba tɪɪ a daga anɪɪ ba tɪsɪ
kyogo rɛ, ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
22 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ Kɔrazɪŋ abee Bɛsaada
tɪmma a te Taaya abee Siidɔŋ tɪmma.
23 Mamaa Kapɛɛnam tɪmma, ma ta ko kɪ liisi anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ bigisi ma. Ma gyɪŋ tɪya
ma tɪɪ weliŋ, ʊ sɪ kpa ma we diŋ tɪyaŋ dɪ ma na tʊwara kɪŋkaŋ. Ma bɪɪna ma sɪ wuwo
kaŋ ma tɪɪ gyɪŋ wɪɪsɪbee rɛ koo? Wɪɪsɪ sɪ kpa ma yuwo we diŋ tɪyaŋ dɪ ma na tʊwara
kɪŋkaŋ. Wɪmagɪla no buloŋ ŋ aa yaa ma lee, dɪ Sodɔm tɪyaŋ nɛ ŋ fa yaa ba, Wɪɪsɪ fa bɪ
sɪ kyogi doŋ buloŋ. Sodɔm ha fa sɪ we doŋ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ.
24 Amɛ ŋ yaŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, sarɪya hʊ kyɛdiilii Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ Kapɛɛnam tɪmma
a te sodɔm tɪmma."

Yesu basɪ tɪya nala dɪ ba ko ʊ lee a na wiyese
Luka 10.21-22

25 Saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ Yesu baa, "Ŋ Kuwo Wɪɪsɪ, ɪ rɛ yaa wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ
Tɪɪna. Ŋ aa dannɪ ɪ rɛ akuu wɪya hʊ ɪ aa kpaa faŋa wɪgyʊnna, aŋ kpa ba daga nala hʊ
aa bɪ kaŋ wɪgyʊŋ.
26 Ŋ Kuwo, ŋ aa kyʊwalɪ ɪ aŋgyʊwasʊ rɛ beewɪya wɪɪ hʊ ɪ aa kyɛɛ ʊ rɛ ɪ yaa gɛɛ.

27 Ŋ Kuwo kpaa kɪŋ buloŋ dee tɪya ŋ nɛ. Ŋ Kuwo dʊŋ nɛ gyɪŋ gɛɛ ŋ aa kɪya. Ŋ dʊŋ
mɛ rɛ gyɪŋ gɛɛ ŋ Kuwo aa kɪya. Nal buloŋ bɪ gyɪma ʊ, see nala hʊ dʊŋ ŋ aa lɪya a daga
ʊ tɪya ba."
28 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma nala hʊ buloŋ aa lɔlɔ, aŋka wɪya vʊwa ma
biŋ, ma ko ŋ lee, dɪ ŋ tɪya ma wiyese.
29 Ma tɪŋ ŋ nyʊwa dɪ á yaa nyʊʊdɪgɪ, dɪ ma wuwo gyɪŋ tʊma hʊ ŋ aa kpaa tɪya ma
dɪ ma tʊma weliŋ, beewɪya, ŋ sɪya fɪyɛla rɛ ka ŋ gyɪŋ ŋ tɪɪ kanɪɪ mɛ. Dɪ mamaa rɛ yaa
gɛɛ, ŋ sɪ tɪya ma wiyese.
30 Wɪya hʊ ŋ aa baa dɪ ma yaa, ba bɪ yaa wɪduwoni ma aa sɪ yaa lɔlɔ. Tʊma hʊ mɛ ŋ
aa sɪ kpa tɪya ma, ba bɪ sɪ leŋ dɪ ma buri."

12

Ba pɪyɛsɪ Yesu Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wɪya
Maakɪ 2.23-28; Luka 6.1-5

1 Ʊ gyɪ bɪ pɪɪsa ka Yesu bee ʊ hatɪnna sii kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ a tɪŋ nyoŋso baga kɪdɪgɪ
tɪyaŋ a kɪ mʊ. Ɛɛ rɛ losi gyɪ kaŋ ʊ hatɪnna hʊ ba bori nyoŋso hʊ a piisi kɪ kyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ na ba a pɪyɛsɪ Yesu a baa, "I bɪ naa? Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ
sɪna daa ɪ hatɪnna hʊ kɪ kyogi gɛɛ."
3 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ma ha bɪ karɪmɪ wɪɪ hʊ Kuwori Deviti gyɪ aa yaa saŋa
hʊ losi gyɪ aa kaŋ ʊ bee ʊ hatɪnna?
4 Ʊ gyɪ mʊʊ gyʊʊ Wɪɪsɪ dɪya hʊ rɛ, a kpa paanʊʊ hʊ ba gyɪ aa kaŋ ko biŋ Wɪɪsɪ sɪya,
a lɪɪ ʊ bee ʊ hatɪnna kyaŋ. Ʊ fa yaa sɪna rɛ dɪ nɪwaasɪ buloŋ kyaŋ haŋ paanʊʊ hʊ, see
wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ dʊŋ.
5 Ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ tʊma hʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ aa kɪ tʊma Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
tɪyaŋ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ yaa kyɛɛ no sɪna rɛ. Amɛ ma tɪɪ naa rɛ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa
saba tɪyaŋ anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ sɪ kpa kyogisi tɪya ba ɛɛwɪya.
6 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, "Nal aa tee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ rɛ we daha nyɛ."
7 Ba saba rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
"Ma aa fá nala sikii, ʊ rɛ kpɪya ma aa lɪɪ wɪɪsʊllɪ kɪna a kpʊ tɪya ŋ."
Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ fa gyɪŋ wɪɪ no memii, ma fa bɪ sɪ kpa kyogisi kɪ tɪya nala hʊ aa bɪ
kaŋ wɪkyogii.
8 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ Tɪɪna."

Yesu tɪɪbɪ baal kɪdɪgɪ noŋ aa sʊba
Maakɪ 3.1-6; Luka 6.6-11

9 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ doŋ, a mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya kɪdɪgɪ,
10 dɪ banosʊʊ kɪdɪgɪ tɪɪna mɛ we doŋ. Nala hʊ aa we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ fa aa
kyɛ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba basɪ tɪya Yesu anɪɪ ʊ kyogi ba mɪrɪsɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ʊ
yaa ŋmanɪɪ dɪ á tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ koo ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ?"
11 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ kaŋ piyesi dɪ ʊ tele kɔlʊŋ tɪyaŋ
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, na ɪ aa lɪɪ ʊ rɛ?
12 Nihuwobiŋ nɛ tee piyesi. Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ aa yaa wɪweliye kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ,
mɪra buloŋ bɪ daga anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi rɛ.
13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nosʊʊ hʊ tɪɪna a baa, 'Kaŋ ɪ noŋ hʊ tannɪ.' Nyɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ noŋ
tannɪ. Ʊ mɪɪgɪ kɪɪ noduwo hʊ."
14 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ mɛ sii lɪɪ doŋ a mʊ dɪ ba vʊʊlɪ gɛɛ hʊ ba aa sɪ yaa a kpʊ Yesu.

Yesu rɛ yaa laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.

15 Yesu aa ko gyɪma anɪɪ nala hʊ aa vʊʊlɪ ʊ kpʊyɪ wɪya rɛ, ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ doŋ. Amɛ
nɪgyamaa ha gyɪ sii tɪŋa ʊ hal. Nyɛ rɛ ʊ tɪɪbɪ nala hʊ buloŋ fa aa wɪɪlɪ ba tɪyaŋ.
16 Aŋ basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ a baa, "Ma ta ko gɔllɪ basɪ ŋ wɪya a kɪ tɪya nala."
17 Ʊ gyɪ aa basɪ wɪɪ no leŋ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ basɪ kɔnɪ
ko yaa wɪtɪɪ rɛ.
18 Wɪɪsɪ gyɪ baa,
"Ma na, nal hʊ ŋ aa lɪya dɪ ʊ yaa ŋ tʊŋtʊnnɪ rɛ nyɛ, ʊ rɛ ŋ kyo, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ʊ tɪyaŋ
kɪŋkaŋ.
Ŋ sɪ kpa ŋ Wiyesi Welii hʊ dee we ʊ tɪyaŋ.
Dɪ ʊ basɪ tɪya dʊnɪya nala buloŋ anɪɪ saŋa hʊ ŋ aa sɪ laa ba ta pele rɛ.
19 Ʊ bɪ sɪ gɔllɪ ŋmaa nyʊʊtaaduwo kɪ baŋ.
Ʊ bɪ sɪ gɔllɪ lee buloŋ nɔsɪ wɪya kɪ baŋ gyamaa tɪyaŋ.

20 Ʊ sıya sı fıyɛlı sikii tımma lee aŋ kaŋ bɔnyɛ mɛ a beel-ba. Ʊ bı sı yaa wıya hʋ aa sı
leŋ dı ba kpa ba bayıyɛla hʋ ba aa kana ta, a mʋ pele saŋa hʋ dʋnıya nala aa sı
na Wıısı laatayı hʋ ʋ aa kpaa tıya ba.
21 Ʊ tıyaŋ nɛ dʋnıya nala buloŋ sı kpa ba bayıyɛla we dı ʋ laa ba ta.”

Ba baa dı Yesu dee lıı Bɛlizebul lee rɛ
Maakı 3.20-30; Luka 11.14-23

22 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ nala badɔmɔŋ kaŋ baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana, ʋ nyʋlımı, aŋ bı wuwo kı bası wıya mɛ, a ko Yesu lee. Nyɛ rɛ Yesu tııbı baal hʋ, ʋ bıl wuwo kı bası wıya aŋ kı na mɛ.
23 Yesu aa yaa gɛɛ, nıgyamaa hʋ buloŋ aa we doŋ nyʋʋsı gyı fıyɛla rɛ. Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Kuwori Deviti nihii hʋ á aa gyegili dı ʋ ko laa ma ta hʋ rɛ nyɛ dʋ?”
24 Amɛ Farasiima hʋ gyı aa nıı gɛɛ Yesu aa tııbı baal hʋ gyıŋbɔmɔ hʋ gyı aa kana, ba baa dı gyıŋbɔmɔ kuwori Bɛlizebul lɛ tıya ʋ dee ɛɛ rɛ tıŋ ʋ wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ gɛɛ.
25 Yesu gyı gyıŋ wıı hʋ ba aa bıını ba tıısı tıyaŋ, a bası tıya ba a baa, “Dı paalʋʋdıgı nala rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʋʋdıgı, ba paalʋʋ hʋ bı sı pıısı aŋ tele. Dı bedıgı nala koo gyaŋwuwodıgı nala mɛ rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʋʋdıgı, ba bee hʋ koo ba gyaŋwuwo hʋ bı sı pıısı aŋ tele.
26 Na ma baa dı Sıtaanı dee rɛ ŋ kpaa kı kil gyıŋbɔmɔ, ɛɛ daga anıı Sıtaanı gʋl kaŋ ʋ tıı kı kaa kaası rɛ gɛɛ. Dı gɛɛ rɛ we doŋ, ʋ koro hʋ bıl bı sı pıısı aŋ tele.
27 Dı ɛɛ hʋ ma aa bası kɔnı yaŋ yaa wıtıı anıı gyıŋbɔmɔ kuwori Bɛlizebul lɛ tıya ŋ dee ŋ kı kil gyıŋbɔmɔ, ɛɛ kɛ aŋnɛ rɛ tıya ma tıı hatınna hʋ mɛ dee ba kı kil gyıŋbɔmɔ. Ma hatınna hʋ wıyaalıya yaŋ daga anıı ma wıbasıı hʋ buloŋ yaa wınyıyɛl lɛ.
28 Aayı Bɛlizebul daa tıya ŋ dee hʋ, amɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ nɛ ŋ wuwo kı kil gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ gɛɛ. Nyɛ rɛ yaŋ daga anıı Wıısı koro hʋ ko we ma lee rɛ.
29 Nal buloŋ tuwo ʋ aa sı wuwo bori gyʋʋ gaduwogi dıya a gaa ʋ kına, dı ʋ bı laa sıya kaŋ gaduwogi hʋ vʋwa.
30 Nal hʋ buloŋ aa bı yaa ŋ nal, ʋ tıına lıı ŋ hal lɛ. Nal hʋ buloŋ aa bı pɛ ŋ tıyaŋ dı á gbaa nala kı we lıdıgı, ʋ tıına leŋ nala kı vıya Wıısı ŋmanıı rɛ gɛɛ.
31 Ɛɛwıya ma yaŋ leŋ dı ŋ bası tıya ma, nal hʋ buloŋ aa yaa ʋ dɔŋtıına wıbɔŋ, koo a bası wıya kyogi Wıısı feŋ, Wıısı sı wuwo kpa kyɛ ʋ. Amɛ nal hʋ buloŋ aa bası wıya tʋʋsı Wıısı Wiyesi Welii hʋ, Wıısı bı sı maakyiye kpa kyɛ ʋ tıına.
32 Nal hʋ buloŋ aa sı bası wıbɔmɔ a tıya mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, Wıısı aa wuwo ʋ kpa kyɛ ʋ rɛ, amɛ nal hʋ buloŋ aa bası wıya tʋʋsı Wıısı Wiyesi Welii hʋ kɛ, Wıısı bı sı kpa kyɛ ʋ tıına, gyınaŋ koo maakyiye kıdıgı buloŋ.”

Tıya abee ʋ nɔnɔ
Luka 6.43-45

33 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı ı rɛ deŋ tıya nyuu tıyaŋ dı ʋ waa weliŋ a kaŋ laaŋfıya, ʋ aa nɔŋ nɔŋweliye rɛ. Dı ı rɛ bı deŋ tıya hʋ nyuu tıyaŋ weliŋ ka dı wııla kana ʋ, ʋ aa nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrını rɛ. Tıya nɔnɔ rɛ aa daga tıya hʋ iriŋ ʋ aa yaa.
34 Ɛɛ rɛ ma mɛ yaŋ kıı anıı dʋma, ma bɔmɔ rɛ weliŋ, ɛɛwıya ma bı sı wuwo bası wıwelii kıdıgı buloŋ. Beewıya, nihuwobiŋ wıbasıı tıyaŋ nɛ ı aa gyıŋ nihuwobiŋ hʋ iriŋ ʋ aa yaa.
35 Nal hʋ aa kaŋ tıbııŋweliye ʋ tıya tıyaŋ, ʋ rɛ aa yaa wıweliye. Nal hʋ mɛ aa kaŋ tıbııŋbɔmɔ ʋ tıya tıyaŋ ʋ tıına mɛ rɛ aa yaa wıbɔmɔ.
36 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, nal hʋ buloŋ aa bı gyıŋ ʋ nyʋwa kanıı aŋ bası wıı hʋ fa aa bı maga dı ʋ bası, sarıya hʋ kyɛdiilii ʋ sı daga wıı hʋ aa tıŋ ʋ tıına yaa gɛɛ a tıya Wıısı.
37 Ma tıı nyʋʋdaası rɛ Wıısı sı kpa di ma sarıya, dı ma laa wısʋma koo ma laa kyogisi tıya ma tıı.”

Nala aa kyɛ dı Yesu yaa wımagıl
Maakı 8.11-12; Luka 11.29-32

38 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima sii ko Yesu lee a bası tıya ʋ a baa, “Nıhıyawʋ, á aa kyɛ dı ı yaa wımagıl lɛ dı á na a gyıma anıı Wıısı kɔnı we ı lee rɛ.”
39 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma gyınaŋ nala yaa nıbɔmɔ rɛ, a bı gyıŋ Wıısı mɛ. Ma aa sı yaa gɛɛ gyıŋ Wıısı wıya bı kyıl ma see wımagıla dʋŋ wıya rɛ kyıl ma. Wımagıl hʋ buloŋ Wıısı aa sı yaa dı ma na rɛ yaa wımagıl hʋ ʋ gyı aa yaa ʋ tıŋdaal Gyoona tıyaŋ.
40 Gyoona gyı aa yaŋ we fuwonaŋbal hʋ fuu tıyaŋ kyɛyɛ kpaŋkpaŋ boto gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı we bʋwa tıyaŋ kyɛyɛ boto.

41 Sarıya hʋ kyɛdiilii, Ninive nala sı kpa kyogisi tıya ma gyınaŋ nala. Beewıya saŋa
hʋ tıyaŋ Gyoona gyı aa mʋʋ bası Wıısı wıya tıya ba, ba gyı bırıma lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ
nɛ aŋ tıŋ Wıısı. Ma yaŋ leŋ dı ŋ bası tıya ma anıı lagılagı no nal lɛ we ma tıyaŋ a te
Gyoona.”
42 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Ma gyıŋ haaŋ hʋ Siiba tımma gyı aa lıya ʋ gyı
yaa ba kuwori rɛ. Ʋ gyı sii mʋ lee bee ʋ dɔŋ nɛ dı ʋ mʋ nıı wıgyʋŋ hʋ kuwori Solomɔn
gyı aa kpaa kı daga nala. Sarıya hʋ kyɛdiilii, haaŋ no mɛ sı kpa kyogisi tıya ma. Ma
yaŋ gyıma weliŋ anıı lagılagı no nal lɛ we ma tıyaŋ daha a te kuwori Solomɔn ka ma
vıya ʋ tıŋıı.”

Yesu bası gyıŋbɔmɔ wıya
Luka 11.24-26

43 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı ba ko kile gyıŋbɔŋ dı ʋ lıı nal tıyaŋ, ʋ aa gɔllı taŋhahılıı
tıyaŋ nɛ a kı kyɛ lee dı ʋ wiyesi, amɛ dı ʋ ko kyɛ lee lɔlɔ,
44 ʋ aa mııgı bası tıya ʋ tıı rɛ a baa, ‘Ɲ sı mııgı mʋ lee hʋ ŋ aa lıya.’ Dı ʋ rɛ ko mııgı
ko dı ba marı dıya hʋ buloŋ weliŋ, ka nal buloŋ tuwo ʋ tıyaŋ,
45 ʋ aa mııgı mʋ kaŋ gyıŋbɔmɔ bapɛ aa bɔmɔ te ʋ tıı rɛ a pɛ dı ba ko kı gyʋʋ. Ɛɛ hal
tıyaŋ, ba sı lɔrı ʋ tıına tıyaŋ a te ʋ fa aa kıı gɛɛ. Ɛɛ tıı rɛ ba sı kıı ma gyınaŋ nıbɔmɔ
no mɛ tıyaŋ.”

Yesu nıına abee ʋ naabalıya
Maakı 3.31-35; Luka 8.19-21

46 Yesu ha gyı aa bası wıya kı tıya nıgyamaa hʋ gɛɛ, dı ʋ naa abee ʋ naabalıya ko sıŋ
gyaŋhal tıyaŋ a kı kyɛ dı ba na ʋ.
47 Ɛɛ rɛ nala hʋ kıdıgı bası tıya Yesu a baa, “Ɪ naa bee ı naabalıya rɛ sıŋ gyaŋhal tıyaŋ
a kı kyɛ dı ba na ı.”
48 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ʋ a baa, “Kıbee rɛ yaa ŋ naa? Kıbeema rɛ yaa ŋ naabalıya?”
49 Nyɛ rɛ ka Yesu mııgı lıı ʋ noŋ a daga ʋ hatınna hʋ aŋ baa, “Ɲ naa abee ŋ naabalıya
rɛ nyɛ.
50 Nal hʋ buloŋ aa yaa wıya hʋ ŋ Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ aa kyɛ, ʋ tıına rɛ
yaa ŋ naabiye abee ŋ naatoluu abee ŋ naa.”

13

Yesu maga kıdohıl namaga
Maakı 4.1-9; Luka 8.4-8

1 Haŋ kyɛɛ hʋ tıı rɛ Yesu sii lıı dıya hʋ tıyaŋ ʋ bee ʋ hatınna hʋ fa aa hɔnɔ, a tuu mʋ
hɔŋ Galili fuwobal hʋ nyʋwa tıyaŋ, a kı daga nala Wıısı wıya.
2 Nyɛ rɛ nala ko gol ʋ kyige. Ʋ aa ko na dı nala hʋ yʋga gɛɛ, ʋ sii mʋ gyʋʋ hɔŋ
nııduworiboro tıyaŋ, nıı hʋ tıyaŋ, ka nıgyamaa hʋ buloŋ sıŋ fuwo hʋ nyʋwa.
3 Ɛɛ rɛ ʋ kpa namagısı a bası wıya yʋga tıya ba. Ʋ gyı maga namaga tıya ba rɛ a baa,
“Baal kıdıgı rɛ gyı siye a kaŋ ʋ kıdoho mʋ dı ʋ gyaası.
4 Ʋ gyı aa gyaası kına hʋ tıyaŋ nɛ biye hʋ badɔmɔŋ tele nııbʋʋsı tıyaŋ. Digibiisi ko
tuu tʋwası di.
5 Badɔmɔŋ mɛ gyı tele bʋnyıŋ nyuu tıyaŋ, a pesi nyʋ.
6 Amɛ akuu doŋ taŋha aa bı yʋga wıya, ba naaliliye bı wuwo gyʋʋ taŋha. Ɛɛ rɛ wıısı
ko pɔsɔ kaŋ ba, ba sʋba.
7 Ka kıdoho hʋ badɔmɔŋ mɛ gyı tele sɔsı tıyaŋ, a nyʋ amɛ sɔsı hʋ sii waa gırıgı ba,
ba pʋgımı.
8 Ka badɔmɔŋ mɛ gyı tele taŋhawelii tıyaŋ, a nyʋ, a waa, a marı weliŋ. Badɔmɔŋ we
biye kɔɔ kɔɔ, badɔmɔŋ we mɔllıboto boto, badɔmɔŋ mɛ mɔlıya abee fi fi.
9 Yesu aa maga namaga hʋ teŋ, ʋ baa, ‘Nala hʋ aa kaŋ dıgına, ma gyegili nıı wıya no
weliŋ.” ’

Yesu daga ʋ hatınna wıı hʋ aa tıŋ ʋ aa kı maga namagısı.
Maakı 4.10-12; Luka 8.9-10

10 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʋ sii ko pıyɛsı ʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ ı aa kaŋ namagısı a bası
wıya kı tıya nala hʋ?”
11 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıya hʋ aa yaa wıfaŋıya Wıısıbee koro hʋ tıyaŋ,
ma nala no rɛ Wıısı daga ba memii tıya, amɛ nal buloŋ daa.
12 Nal hʋ buloŋ aa gyıŋ wıya hʋ aa yaa wıfaŋıya wıısıbee koro hʋ tıyaŋ, ʋ tıına rɛ
Wıısı sı tıya wıgyʋŋ dı ʋ marı gyıŋ wıısıbee koro hʋ memii weliŋ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa
bı gyıŋ wıya hʋ aa yaa wıfaŋıya wıısıbee koro hʋ tıyaŋ kıdıgı buloŋ, mʋhʋ hʋ mɛ gba
ʋ fa aa gyıma Wıısı sı kaŋ laa ʋ tıına lee.

13 Wɪɪ hʋ aa tɪŋ ŋ aa kaŋ namagɪsɪ basɪ wɪya kɪ tɪya ba hʋ rɛ nyɛ: Ba aa deŋ deŋ nɛ
aŋ bɪ wuwo kɪ na kɪŋ buloŋ, a kɪ gyegili wɪya mɛ aŋ bee nɪɪ wɪɪ buloŋ, aŋ bɪ wuwo kɪ
gyɪŋ wɪya memii mɛ.
14 Wɪya no aa yaa nala no tɪyaŋ nyɛ leŋ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya gyɪ aa basa kɔnɪ
ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Ʋ gyɪ baa,
"Nala no sɪ gyegili gyegili wɪya aŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ buloŋ memii,
ba sɪ deŋ deŋ lee buloŋ, aŋ bɪ sɪ wuwo na kɪŋ buloŋ mɛ,
15 beewɪya ba bɪ kaŋ wɪgyʋŋ,
ba tɔɔ ba dɪgɪna rɛ dɪ ba ta nɪɪ wɪɪ buloŋ
a kaŋ ba sɪya mɛ tɔ dɪ ba ta na kɪŋ buloŋ.
Wɪɪsɪ baa, dɪ gɛɛ fa daa, ba sɪya fa sɪ kɪ na,
dɪ ba dɪgɪna mɛ fa kɪ nɪɪ wɪya.
Ka dɪ ba fa gyɪŋ wɪya memiye mɛ,
a fa mɪɪgɪ ko ŋ lee dɪ ŋ tɪɪbɪ ba."
16 Amɛ, ma kɛ nyuu sʋma rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya ma sɪya aa naa rɛ ma dɪgɪna mɛ kɪ nɪɪ
wɪya.
17 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee tɪpʋlʋŋ tɪmma yʋga rɛ fa kyo dɪ ba
na wɪya no ma aa naa nyɛ, aŋ bɪ wuwo na, a fa kyo dɪ ba nɪɪ wɪya no ma aa nɪɪ, aŋ bɪ
wuwo nɪɪ ba.

Yesu daga kɪdohɪl namaga hʋ memii
Maakɪ 4.13-20; Luka 8.11-15

18 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, "Ma gyegili nɪɪ kɪdohil namaga hʋ memii."
19 Nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya, aŋ bɪ gyɪŋ ba memii, ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪdoho
hʋ aa tele nɪɪbʋʋsɪ hʋ tɪyaŋ. Sɪtaanɪ rɛ aa ko kaŋ wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ba tɪsɪ
tɪyaŋ a lɪɪ.
20 Kɪna hʋ mɛ aa tele bʋnyɪŋ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya a pesi laa di
abee teŋfɪyɛlʋʋ.
21 Amɛ wɪɪ hʋ aa bee pɪŋ ba tɪsɪ tɪya a kɪ pɪɪsɪ, beewɪya ʋ tɪɪna laadii aa bɪ yʋga wɪya,
dɪ tʋwara rɛ ko gyʋʋ ʋ koo dɪ ba ko kuu Wɪɪsɪ wɪbii hʋ wɪya a kɪ dɔgɪsɪ ʋ, ʋ aa kpaa ta
rɛ.
22 Kɪna hʋ aa tele sɔsɪ hʋ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʋ amɛ dʋnɪya
no kɪna wɪya kyɪl ba, ba kyo dɪ ba kaŋ kɪna. Ɛɛ wɪya, ba aa bɪ laa nyʋwa dɪ ba tɪŋ Wɪɪsɪ
wɪbii hʋ, ka wɪya hʋ mɛ aa bee kaŋ doho ba tɪyaŋ.
23 Kɪna hʋ aa tele taŋhawelii tɪyaŋ nɛ yaa nala hʋ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʋ, a gyɪŋ
ba memii, ʋ kaŋ doho ba tɪyaŋ badɔmɔŋ we biye kɔɔ kɔɔ, badɔmɔŋ mɔllɪboto boto,
badɔmɔŋ mɛ mɔlɪya abee fi fi."

Yesu maga baga aa kaŋ ɔbii namaga

24 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ tɪya ba a baa, "Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ
baal aa sii kpa kɪdoho weliye a mʋ doho ʋ baga tɪyaŋ.
25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ tebine, saŋa hʋ nala buloŋ aa ko pɪŋ doni gɛɛ, baal hʋ dɔŋ sii
kaŋ ɔbii a mʋ mɪsɪ baga hʋ tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ mʋ ʋ lɪmʋʋlɪya.
26 Kɪdoho hʋ aa nyʋwa, a ko kɪ lʋla a kɪ we biye gɛɛ tɪyaŋ nɛ ba gyɪma nɪɪ ɔhɔ mɛ
pɛɛ rɛ.
27 Ɛɛ rɛ baal hʋ baga-tʋŋtʋnna ko basɪ tɪya ʋ a baa, "Nɪhɪyawʋ, kɪweliye rɛ ɪ doho ɪ
baga hʋ tɪyaŋ, ka lee rɛ ɔhɔ mɛ lɪɪ a we baga hʋ tɪyaŋ?"
28 Ɛɛ rɛ ba nɪhɪyawʋ hʋ basɪ tɪya ba a baa, "Ɲ liise ŋ dɔŋ nɛ mʋʋ yaa gɛɛ." Ɛɛ rɛ ʋ
tʋŋtʋnna hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Ɛɛ kɛ leŋ á mʋ kyuri ɔhɔ hʋ ta?"
29 Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, 'Aayɪ, beewɪya dɪ mamaa rɛ mʋʋ dɪ ma kyuri ɔhɔ hʋ lagɪlagɪ no,
ma sɪ pɛ kyuri kɪdoho hʋ badɔmɔŋ mɛ ta.
30 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ kɪdoho hʋ bee ɔhɔ hʋ buloŋ laŋŋɪ waa a we dɔmɔŋ. Dɪ kɪdoho
hʋ rɛ ko bɪɪ a yaa kʋmɪɪ, ŋ sɪ leŋ dɪ kʋkʋnna hʋ laa sɪya kyuri ɔhɔ hʋ a vʋwa pɪla a
nyɔgɔ ta, aŋ na kʋŋ kɪdoho hʋ a ŋmaa kyaarɪ ko we ŋ busol tɪyaŋ." '

Yesu maga kɪdoho kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ masɪtadɪ namaga
Maakɪ 4.30-32; Luka 13.18-19

31 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kpa namaga kɪdɪgɪ lo a baa, "Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ baal
kɪdɪgɪ aa sii kpa kɪdoho kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ masɪtadɪ a mʋ doho ʋ baga tɪyaŋ.
32 Kɪdoho no bii bɪ maga wɪɪ buloŋ. Ʋ muro rɛ weliŋ a te kɪdoho kɛ buloŋ aa we doŋ.
Amɛ dɪ ʋ rɛ ko nyʋ, ʋ aa waa a yaa tɪɪbal lɛ, a yʋga te baga kɪdohii kɛ buloŋ. Digibiisi
aa ko sʋwa ba gyannɪ ʋ naasɪ tɪyaŋ."

Yesu maga sıbʋl namaga
Luka 13.20-21

33 Nyɛ rɛ Yesu bıl maga namaga kıdıgı tıya ba a baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı haaŋ aa kpaa paanʋʋ muŋ kʋrʋba bʋto a we tahaŋbal tıyaŋ a kpa sıbʋl mɛ we, a kaŋ ŋmʋra. Mʋhʋ ko kı pɛ dı muŋ hʋ sii pʋʋsı su tahaŋbal hʋ buloŋ.
34 Namagısı rɛ Yesu gyı aa kpa a bası wıya no buloŋ kı tıya gyamaa hʋ. Ʋ gyı bı sı bası wıı buloŋ dı ʋ bı kaŋ namaga maga.
35 Ʋ yaa gɛɛ rɛ dı wıya hʋ Wıısı gyı aa tıŋ ʋ tıŋdaal Azaaya tıyaŋ a bası ko yaa wıtıı. Ʋ gyı baa,
“Namagısı rɛ ŋ sı kpa bası wıya kı tıya ba. Ɲ sı bası wıya hʋ ba fa aa bı gyıma a lıı dʋnıya piilii tıyaŋ buloŋ a tıya ba.”

Yesu daga ɔbii namaga hʋ memii

36 Nyɛ rɛ Yesu leŋ nıgyamaa hʋ ta aŋ sii gyʋʋ dıya. Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ ko pıyɛsı ʋ a baa, “Daga ma ɔbii namaga hʋ ı aa maga memii.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nal hʋ aa doho kıdoho hʋ rɛ yaa mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye.
38 Baga hʋ tıyaŋ ʋ aa doho kıdoho hʋ mɛ rɛ yaa dʋnıya no tıyaŋ ma aa wee. Kidohiweliye hʋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa tıŋ Wıısı nyʋwa a we Wıısı koro hʋ tıyaŋ. Ɔhɔ hʋ mɛ aa nyʋ baga hʋ tıyaŋ nɛ yaa Sıtaanı nala.
39 Ʋ dɔŋ hʋ mɛ aa doho ɔbii hʋ rɛ yaa Sıtaanı. Kıdoho hʋ kyɛkʋmıı mɛ rɛ yaa dʋnıya kyɛtenii. Nala hʋ mɛ aa sı kʋŋ kıdoho hʋ mɛ rɛ yaa malıkası.
40 Ɛɛ hʋ ba aa yaŋ kyuri ɔhɔ hʋ laŋŋı a nyɔgɔ ta gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ ba sı laŋŋı Sıtaanı noŋ nala mɛ a we diŋ dʋnıya kyɛtenii.
41 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sı tıŋ ŋ malıkası dı ba gyʋʋ Wıısı koro hʋ tıyaŋ a tʋwası nala hʋ aa leŋ nala yaa wıbɔmɔ abee nala hʋ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ.
42 A leŋ ba kpa ba yuwo we diŋbal hʋ aa bı kaŋ dısıı tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sı wii aŋ kyaŋ ba nyıŋa.
43 Ka dı tıpʋlʋŋ tımma kı tʋla anıı wııpɔsıı ba Kuwo Wıısı koro hʋ tıyaŋ. Nala hʋ aa kaŋ dıgına, ma gyegili nıı wıya no weliŋ.”

Baal hʋ aa pal baga a mʋ mɔŋ kına

44 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Nyɛ rɛ Wıısıbee koro hʋ kıı: Baal kıdıgı rɛ mʋʋ kı pala baga tıyaŋ, a kuusi mʋ parı salma dı ba hogo baga hʋ tıyaŋ. Ʋ aa naa salma hʋ gɛɛ, ʋ mııgı gbaa taŋha tɔ, ka ʋ teŋ buloŋ fıyɛlı. Ɛɛ rɛ ʋ mʋ kpa ʋ kına buloŋ a yallı, a kaŋ molbii hʋ mʋ yɔbɔ baga hʋ.”
45 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı bayalʋʋ aa gɔllı kı kyɛ sıfıyaŋbʋyı kıdıgı ba aa yırı pɛɛl.
46 Ʋ aa ko na sıfıyaŋbʋyı no kıdıgı dı ʋ weliye ʋ sıı tıyaŋ, ʋ mııgı mʋ kpa ʋ kıŋ kıŋ buloŋ yallı a mʋ yɔbɔ bʋyı hʋ.”

Yesu maga awule namaga

47 Yesu bıl baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı fuwonaŋkasıla aa kpaa awule a yuwo we nıı tıyaŋ, a kası fuwonamıısı iriŋ iriŋ buloŋ.
48 Fuwonamıısı hʋ aa ko su awule hʋ, fuwonaŋkasıla hʋ kaŋ awule hʋ tarı lıı nıı hʋ nyʋwa, a tʋwası fuwonaŋweliye hʋ buloŋ aŋ kpa kına hʋ aa bı yaa a yuwo ta.
49 Nyɛ rɛ ʋ yaŋ sı kıı dʋnıya kyɛtenii mɛ. Malıkası sı tʋwası nıbɔmɔ a lıı niweliye tıyaŋ,
50 a kpa ba yuwo we diŋbal aa bı sı dısı tıyaŋ. Doŋ nɛ ba sı we a kı wii aŋ kı kyaŋ ba nyıŋa.”

Yesu maga kına tıına kıdıgı namaga

51 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Ma gyıŋ wıya no buloŋ memii rɛ?” Ɛɛ rɛ ba baa, “Waa.”
52 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıı no daga anıı nal hʋ buloŋ aa gʋnnı Wıısı teŋ weliŋ a ko yaa ŋ hatınnı aŋ yaa siri dı ʋ gyʋʋ Wıısıbee koro hʋ tıyaŋ, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı dıya tıına aa kuwoni mıbınıya abee mıfalıya ʋ busol tıyaŋ.”

Ba vıya Yesu Nazarɛti tıyaŋ
Maakı 6.1-6; Luka 4.16-30

53 Yesu aa maga namagısı no ko teŋ, ʋ sii lıı doŋ
54 a mııgı kpa mʋ ʋ bee, a kı daga nala ba wıkyʋwaldıya tıyaŋ. Nala hʋ buloŋ gyı aa nıı wıya hʋ ʋ aa basa, ba nyʋʋsı gyı fıyɛla rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Lee rɛ baal no na wıgyʋŋ abee dee no buloŋ a kaŋ kı yaa wımagıla no?

55 Gyosɛfʋ aa yaa kapiŋta biye hʋ daa gɛɛ? Ʋ naa daa yaa Mɛɛrı? Gyemsi abee Gyosɛfʋ
abee Siimɔŋ abee Gyudası daa yaa ʋ naabalıya?
56 Á bee ʋ naatoliye buloŋ daa we daha nyɛ? Lee tıyaŋ nɛ ʋ yaŋ na wıya no buloŋ?”
57 Ɛɛ rɛ ba bı laa ʋ wıya di. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıısı tıŋdaal kɛ buloŋ, ba
aa kı tıya ʋ gyırıma rɛ weliŋ lee buloŋ tıyaŋ, amɛ ʋ bee nala abee ʋ dıya nala kɛ sıı aa
bee su ʋ.”
58 Akuu ba aa bı laa ʋ di wıya, ʋ gyı bı yaa wımagıla yʋga doŋ tıyaŋ.

14

Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ sʋʋ wıya
Maakı 6.14-29; Luka 9.7-9

1 Saŋa no tıyaŋ nɛ Hɛrɔtı, nal hʋ aa deŋ Galili paalʋʋ, gyı nıı Yesu wıya.
2 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ʋ tʋŋtʋnna a baa, “Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ rɛ mııgı sii sʋʋ tıyaŋ gɛɛ.
Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ kaŋ dee a wuwo kı yaa wımagıla no.”
3-4 Wıı hʋ aa tıŋ Hɛrɔtı, paalʋʋ hʋ didenni hʋ gyı bası nyɛ rɛ yaa, ʋ gyı laa sıya leŋ
ba kaŋ Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ we kyɔrʋmɔ rɛ, a kpa ʋ we nıtɔdıya tıyaŋ, akuu Hɛrɔtı
aa gʋl kaŋ ʋ maana Fılıpı haaŋ Hɛrodiya fası wıya. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyı aa bası tıya ʋ a
baa, “Ʋ bı yaa ŋmanıı dı ı kaŋ ı naabiye haaŋ fası.”
5 Nyɛ rɛ kuwori Hɛrɔtı gyı fa kı kyɛ dı ʋ kpʋ Gyɔɔŋ, amɛ ʋ gyı aa fá Gyuuma hʋ rɛ,
beewıya Gyuuma hʋ kɛ lee Gyɔɔŋ gyı yaa Wıısı tıŋdaal lɛ.
6 Ɛɛ rɛ kuwori Hɛrɔtı kyɛlʋlıı kyɛɛ gyı ko pele. Nala yʋga gyı ko dı ba gbıyalı tıya
ʋ. Doŋ nɛ Hɛrodiya toluu gyı ko gyʋʋ gʋwa ba buloŋ sıya tıyaŋ, kuwori Hɛrɔtı teŋ gyı
fıyɛlı kıŋkaŋ.
7 Ɛɛ rɛ kuwori Hɛrɔtı gyı wee nyʋwa aŋ ŋmıyɛsı dɔbɔ a tıya haŋtolibiye hʋ a baa,
“Wıı hʋ kɛ buloŋ ı aa kyɛɛ, ŋ sı yaa tıya ı.”
8 Ɛɛ rɛ haŋtolibiye hʋ mʋ bası wıı no tıya ʋ naa aŋ pıyɛsı ʋ a baa, “Wıbee rɛ ŋ sı leŋ
ʋ yaa tıya ŋ?” Ɛɛ rɛ ʋ naa bası tıya ʋ dı ʋ baa ʋ aa kyɛ dı ʋ kpa Gyɔɔŋ Wıısınııfool
hʋ nyuu rɛ a we parıtı tıyaŋ, a tıya ʋ. Ɛɛ rɛ haŋtolibiye hʋ mʋ bası gɛɛ tıı tıya kuwori
Hɛrɔtı.
9 Kuwori Hɛrɔtı gyı aa nıı wıı no, ʋ tıya gyı kyogo rɛ kıŋkaŋ. Amɛ akuu ʋ aa ŋmıyɛsa
nala hʋ buloŋ sıya tıyaŋ wıya, ʋ tıya ŋmanıı dı ba yaa haŋtolibiye hʋ wıkyɛɛlıı tıya ʋ.
10 Doŋ nɛ ʋ leŋ ba mʋ keri Gyɔɔŋ nyuu nıtɔdıya hʋ tıyaŋ,
11 a we parıtı tıyaŋ a kaŋ ko tıya haŋtolibiye hʋ. Ɛɛ rɛ ʋ laa a kaŋ mʋ tıya ʋ naa.
12 Gyɔɔŋ hatınna hʋ gyı aa ko nıı wıı no, ba sii ko laa Gyɔɔŋ a kaŋ mʋ hogo, aŋ mʋ
bası wıı hʋ aa yaa a tıya Yesu.

Yesu tıya nala tusi bɔnɔŋ kıdiiliye
Maakı 6.30-44; Luka 9.10-17; Gyɔɔŋ 6.1-14

13 Yesu gyı aa nıı Gyɔɔŋ wıya, ɛɛ rɛ ʋ sii doŋ a kpa mʋ gyʋʋ nııduworiboro a mʋ lee
hʋ nala aa tuwo. Amɛ nala gyı aa nıı ʋ wıya, nıgyamaa gyı sii lıı ba beye, a kı kile ʋ
lugo abee naası.
14 Yesu aa ko lıı nııduworiboro hʋ tıyaŋ, a na nıgyamaa hʋ aa hɔŋ kı gyegili ʋ, ba
sikii kana ʋ. Ɛɛ rɛ ʋ tııbı nala hʋ aa wıılı ba tıyaŋ.
15 Ʋ dıdaana aa ko pele, ʋ hatınna hʋ ko bası tıya ʋ a baa, “Lee bile rɛ, ka lee no mɛ
yaa pogo. Ɛɛ wıya ta nala hʋ dı ba mʋ tɔnı hʋ aa kpaga daha a yɔbɔ kıdiiliye di.”
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nala no bı maga dı ba mʋ lee buloŋ. Ma tıı mʋ kyɛ kıdiiliye tıya
ba dı ba di.”
17 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ baa, “Kıŋ buloŋ á aa kana daha rɛ yaa paanʋʋ gama bɔnɔŋ abee
fuwonamıısı balıya.”
18 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma kaŋ ko tıya ŋ.”
19 Aŋ leŋ nala hʋ buloŋ tuu hɔŋ hɔŋ ɔhɔ hʋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ka ʋ laa paanʋʋ gama hʋ
bɔnɔŋ abee fuwonamıısı hʋ balıya, a wil deŋ wıısınyuu a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ,
aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tıya ʋ hatınna hʋ, ba laa kpaa nala hʋ buloŋ.
20 Nal nal buloŋ nɛ gyı kyaŋ vɔgɔ, ka ʋ hatınna hʋ ha gyı paa kıkaalıya hʋ a su simbiisi
fi abee balıya.
21 Nala hʋ gyı aa kyaŋ paanʋʋ no, ba tıyaŋ baala dʋŋ gyı yaa tusi bɔnɔŋ nɛ, dı biibiisi
abee haana noŋ tuwo.

Yesu vala nıı nyuu tıyaŋ
Maakı 6.45-52; Gyɔɔŋ 6.15-21

22 Ɛɛ rɛ ka Yesu leŋ ʋ hatınna hʋ laa sıya mʋ gyʋʋ nııduworiboro dı ba duwori kyol
fuwo hʋ kyolo, aŋka ʋ mɛ ta nıgyamaa hʋ ba mʋ.

23 Ʊ aa taa nıgyamaa hʋ buloŋ ba mʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ mʋ gyıŋ dogimo kıdıgı nyuu dı
ʋ kyʋwalı Wıısı. Ʊ dıdaana mʋ pele ka ʋ dʋŋ ha we dogimo hʋ nyuu tıyaŋ.
24 Saŋa no tıyaŋ dı nııduworiboro hʋ mɛ pele nıı hʋ tʋtʋʋ. Nııpuwo kaŋ boro hʋ kı
viisi, beewıya ba fa kyaası puwo hʋ rɛ.
25 Ʊ sıgballınyʋwa, anıı kerifi boto bee kerifi badʋ paga tıyaŋ gɛɛ, Yesu sii vala nıı hʋ
nyuu a kı mʋ ʋ hatınna hʋ lee.
26 Ba aa naa ʋ dı ʋ aa vala nıı nyuu tıyaŋ gɛɛ, ba kɛ bıına anıı nıdʋma rɛ. Kambıŋ
kaŋ ba, ba ŋmaa kyiyesuu.
27 Ɛɛ rɛ Yesu piliŋsi bası tıya ba a baa, “Ma kaŋ ma tıı! Mıyaŋ nɛ. Ma ta leŋ dı kambıŋ
kaŋ ma.”
28 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Ŋ Tıına, dı ı rɛ kɔnı, leŋ dı ŋ sii val nıı hʋ nyuu tıyaŋ a ko ı lee.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Sii kı ko.” Ʊ aa bası gɛɛ, Piita sii lıı nııduworiboro hʋ tıyaŋ a vala
nıı hʋ nyuu tıyaŋ a kı mʋ Yesu lee.
30 Amɛ Piita aa naa nııpuwo hʋ, kambıŋ kana ʋ. Ʊ piili kı tuu nıımemii. Ɛɛ rɛ ʋ
kyiyesi baŋbaŋ a baa, “Ŋ Tıına, laa ŋ.”
31 Ɛɛ rɛ Yesu tarısı mʋ kana ʋ aŋ bası tıya ʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ ı kı yaa ŋ sige, ı laadii
bı yʋga?”
32 Nyɛ rɛ ba buloŋ mʋ gyʋʋ nııduworiboro hʋ. Doŋ nɛ puwo hʋ mɛ sige.
33 Ʊ hatınna hʋ buloŋ aa we nııduworiboro hʋ tıyaŋ tuu gbinni a kyʋwalı ʋ a kpa ʋ
gyırıma tıya ʋ aŋ baa, “Wıtıı, ı rɛ kɔnı yaa Wıısı Biye hʋ.”
34 Ɛɛ rɛ ba kyol fuwo hʋ a ko pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Gɛnɛsarɛti.
35 Ɛɛ rɛ nala hʋ aa we doŋ wuwo gyıŋ bee baa Yesu rɛ, a leŋ ʋ duwoso pel tɔnı hʋ
buloŋ aa we doŋ. Nyɛ rɛ ba mʋ paa ba wııla tımma buloŋ aa we tɔnı hʋ aa kpaga
Gɛnɛsarɛti a kaŋ ko Yesu lee,
36 aŋ sʋla ʋ dı ʋ kɛ haa leŋ dı nala hʋ buloŋ aa wıılı dige ʋ gal nyʋwa. Nala hʋ buloŋ
gyı aa dige ʋ gal nyʋwa, ba buloŋ nɛ gyı naa laaŋfıya.

15

Yesu bası Gyuuma lesiri wıya
Maakı 7.1-13

1 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ abee Wıısı Teŋ dıdagıla sii lıı Gyerusalɛm a ko Yesu lee a
pıyɛsı ʋ a baa,
2 “Bee rɛ tıŋ ı hatınna kı kyogi á naabaala sıŋsı? Ba aa bee sɔŋ ba nosi anıı gɛɛ hʋ á
naabaala aa daga ma aŋ kı di kıdiiliye.”
3 Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kɛ aa kuu ma lesiri wıya a vıya Wıısı
nyʋwa tıŋıı.
4 Wıısı baa dı ma kı tıya ma kuwoma abee ma nımma gyırıma, a bıl baa dı dı nal lɛ
kaaba tıya ʋ kuwo koo ʋ naa, ʋ maga dı ba kpʋ ʋ tıına rɛ.
5 Amɛ ma kɛ aa daga nala anıı dı nal lɛ kaŋ kıŋ a maga dı ʋ kpa kyiyeli ʋ kuwo koo ʋ
naa, ka dı ʋ tıına bası tıya ba anıı kıŋ hʋ ʋ fa a sı kpa kyiyeli ba hʋ yaa Wıısı kıŋ nɛ.
6 Dı ɛɛwıya ʋ bıl bı maga dı ʋ kpa kıŋ hʋ tıya ba. Ʊ tıına bıl bee tıya ʋ naa bee ʋ
kuwo gyırıma rɛ gɛɛ. Ɛɛ yaŋ daga anıı ma kuu ma naabaala sıŋsı wıya rɛ, a vıya wıı
hʋ Wıısı aa baa ma yaa ta.
7 Ma yaa minaafigi tımma rɛ! Wıısı tıŋdaal Azaaya wıya gyı sʋma rɛ ʋ gyı aa bası
ma wıya a baa,
8 “Wıısı baa, nyʋwa dʋŋ nɛ nala no kaŋ kı tıya ŋ gyırıma,
Amɛ ba tısı kɛ bı kpaga ŋ.
9 Ba aa kyʋwalı ŋ waasʋ rɛ, beewıya ba vıya ŋ nyʋwa rɛ aŋ kı daga nala
mırısı hʋ ba tıı aa bine, aŋ aa fugo baa dı mıyaŋ Wıısı mırısı rɛ.”

Kına hʋ aa leŋ nihuwobiŋ kı kaŋ bisiŋ
Maakı 7.14-23

10 Ɛɛ rɛ Yesu yırı nıgyamaa hʋ ba ko ʋ lee. Ʊ bası tıya ba a baa, “Ma gyegili nıı daha
a wuwo gyıŋ wıya no memii weliŋ.
11 Nal kıdiiliye bı sı wuwo leŋ dı ʋ yaa bisiŋ tıına. Kıŋ kɛ buloŋ aa tuu nal fuu, ʋ bı
sı wuwo leŋ tıına kaŋ bisiŋ. Amɛ wıya hʋ aa lıı ʋ tıına nyʋwa tıyaŋ nɛ sı wuwo leŋ ʋ
yaa bisiŋ tıına.”
12 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ ko ʋ lee a bası tıya ʋ a baa, “I gyıma anıı ı aa bası gɛɛ Farasiima
hʋ tıya kyogo rɛ?”
13 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Tıya hʋ buloŋ ŋ Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ aa bı
pɔɔ, ba sı kyuri ʋ ta.

14 Ma ta leŋ dı ba wıya kı dɔŋ ma, beewıya ba yaa nyʊlıma rɛ aŋ kı kaŋ nyʊlıma
daatıgıya. Dı nyʊlʊŋ nɛ yaŋ kaŋ ʊ dɔŋtıına nyʊlʊŋ daaŋ tıyaŋ, ba buloŋ balıya sı tele
bootogi tıyaŋ."
15 Ɛɛ rɛ Piita baa, "Daga ma namaga no ı aa maga tıya Farasiima hʊ memii."
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ɛɛ kɛ ma mɛ buloŋ nɛ yaŋ gɛɛ?
17 Ma bı gyıŋ wıı no memii? Kıŋ kɛ buloŋ aa tıŋ nal nyʊwa gyʊʊ, ʊ aa tuu ʊ fuu rɛ,
a tıŋ ʊ memii lıı.
18 Amɛ wıya hʊ aa tıŋ ı nyʊwa lıı, ba aa lıı ı tıya tıyaŋ nɛ. Wıya no rɛ aa leŋ nal kaŋ
bisiŋ.
19 Ɪ tıya tıyaŋ nɛ ı aa bıını wıbɔmɔ yayı, ɛɛ leŋ ı wuwo mʊ kpʊ nal, koo a mʊ kyɛ nal
haaŋ, a kı gaa koo a kı sɔnnı, koo a nyıya wıya kı tıya nala, koo a kı kyogi nala fene.
20 Wıya no rɛ aa leŋ nal kaŋ bisiŋ. Amɛ dı nal bı sɔmɔ ʊ noŋ aŋ di kına anıı ma
naabaala a daga gɛɛ, ɛɛ bı sı wuwo leŋ dı ʊ tıına kaŋ bisiŋ."

Yesu tııbı Keenaŋ tıına
Maakı 7.24-30

21 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ a mʊ Taaya abee Siidɔŋ paalʊʊ.
22 Nyɛ rɛ Keenaŋ tımma haaŋ kıdıgı fa aa we doŋ sii ko Yesu lee, a bası tıya ʊ a baa,
"Ŋ Tıına, Deviti nihii, fá ŋ sikii. Gyıŋbɔŋ nɛ kaŋ ŋ toluu, ʊ kı na tʊwara kıŋkaŋ."
23 Amɛ Yesu gyı bı bası wıı buloŋ tıya ʊ. Ɛɛ rɛ ka ʊ hatınna hʊ ko sʊla ʊ a baa, "Leŋ
dı haaŋ hʊ mʊ, beewıya ʊ kaŋ kyagıŋsı kı tıŋ á hal lɛ."
24 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıısı tıma ŋ nɛ dı ŋ ko kyɛ kası nala hʊ aa kıı gɛɛ
anıı penyʊgısıya Iziral tımma dʊŋ tıyaŋ."
25 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ ko tele Yesu naası tıyaŋ aŋ baa, "Ŋ Tıına, pɛ ŋ tıyaŋ."
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Ʊ bı yaa ŋmanıı dı ı kpa biisi kıdiiliye a tıya vası."
27 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa, "Ŋ Tıına, wıtıı rɛ ı bası, amɛ dı vası hʊ tımma rɛ aa di kına,
kına hʊ aa tele taŋha rɛ vası hʊ mɛ aa paa kı di."
28 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya haaŋ hʊ a baa, "Ɪ laadii kɔnı yʊga rɛ. Wıı hʊ ı aa kyɛɛ, ŋ sı yaa
tıya ı." Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ haaŋ hʊ toluu hʊ na laaŋfıya.

Yesu tııbı nala yʊga

29 Ɛɛ rɛ Yesu bıl sii doŋ a kpa tıŋ Galili fuwo hʊ dıılaŋ kı mʊ, a mʊ gyıŋ hɔŋ dogimo
kıdıgı nyuu tıyaŋ.
30 Ɛɛ rɛ nıgyamaa sii paa gbarıga abee nyʊlıma abee ganıya abee nala aa kaŋ wııla
iriŋ buloŋ a ko biŋ Yesu sıya tıyaŋ. Ʊ tııbı ba.
31 Nıgyamaa hʊ aa naa dı ganıya hʊ aa bası wıya, gbarıga kı vala, ka nyʊlıma sıya
mɛ suri gɛɛ, ʊ yaa ba wıkperii, ba dannı Iziral tımma Wıısı hʊ.

Yesu tıya nala tusi banaa kıdiiliye
Maakı 8.1-10

32 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna hʊ a bası tıya ba a baa, "Ŋ aa naa nala no, sikii kana ŋ
nɛ. Ba kyɛyɛ boto rɛ nyɛ ba aa we ŋ lee aŋ bı naa kıdiiliye di. Ŋ bee kyɛ dı ŋ ta ba abee
losi. Dı mıyaŋ nɛ yaa gɛɛ, ba sı ko mʊ yiyegi ŋmanıı tıyaŋ."
33 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ á sı yaa a na kıdiiliye pogo no tıyaŋ a tıya
nıgyamaa no buloŋ dı ba di."
34 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Paanʊʊ gama baŋmɛ rɛ ma kana?" Ba baa, "Kına bapɛ
rɛ abee fuwonamıısı baŋmana."
35 Ɛɛ rɛ Yesu leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ taŋha.
36 Ka ʊ kpa paanʊʊ gama hʊ bapɛ abee fuwonamıısı hʊ a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ,
aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a tıya ʊ hatınna hʊ ba laa kpaa nıgyamaa hʊ buloŋ.
37 Ba buloŋ di a vɔgɔ, ka Yesu hatınna hʊ ha paa kıkaalıya hʊ a su simbiisi bapɛ.
38 Nala hʊ gyı aa dii kına hʊ, ba tıyaŋ baala dʊŋ gyı yaa tusi banaa rɛ, dı haana bee
biibiisi noŋ tuwo.
39 Ɛɛ rɛ Yesu ta nıgyamaa hʊ aŋ mʊ gyʊʊ nııduworiboro, a kpa mʊ Magadaŋ paalʊʊ.

16

Farasiima abee Sadusiima aa kyɛ dı Yesu yaa wımagıl
Maakı 8.11-13; Luka 12.54-56

1 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Sadusiima badɔmɔŋ ko Yesu lee a kı kyɛ dı ba magısı ʊ. Nyɛ
rɛ ba bası tıya ʊ dı ʊ yaa wımagıl dı ba na a gyıma anıı ʊ dee hʊ kɔnı lıı Wıısı lee rɛ.
2 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Dı Wıısı ko kı gyʊʊ, dı wıısınyuu fıyɛsı, na ma aa
baa dı nyɛ kɛ lee hʊ pollo rɛ?

3 Kyɪkyʊwala mɛ, dɪ wɪɪsɪnyuu rɛ ko kɪɪ gyununu, na ma aa baa dɪ duwoŋ sɪ nɪɪ
gyɪnaŋ. Dɪ mamaa rɛ aa sɪ wuwo deŋ wɪɪsɪnyuu a gyɪŋ wɪɪ hʊ aa sɪ yaa, bee rɛ tɪŋ ma
bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa dʊnɪya no tɪyaŋ lagɪlagɪ no.
4 Ma gyɪnaŋ nala yaa nɪbɔmɔ rɛ, a bee fá Wɪɪsɪ mɛ, aŋ baa dɪ ŋ yaa wɪmagɪl. Aayɪ, ŋ
bee yaa gɛɛ. Wɪmagɪl hʊ buloŋ ma aa sɪ na rɛ yaa wɪmagɪl hʊ Wɪɪsɪ aa yaa ʊ tɪŋdaal
Gyoona tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ Yesu leŋ ba doŋ aŋ mʊ.

Yesu basɪ Farasiima abee Sadusiima wɪdagɪya wɪya
Maakɪ 8.14-21

5 Yesu hatɪnna hʊ gyɪ aa gyʊʊ nɪɪduworiboro hʊ, a duwori kyol fuwo hʊ kyolo gɛɛ, ba
gyɪ yeŋŋi rɛ a bɪ kaŋ paanʊʊ mʊ.
6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma pɔ ma tɪɪma weliŋ a kɪ gyɪŋ Farasiima bee
Sadusiima sɪbʊl hʊ wɪya.”
7 Ɛɛ rɛ ba piili basɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Á aa bɪ kaŋ paanʊʊ ko hʊ nɛ tɪŋ ʊ basɪ wɪɪ
no.”
8 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪŋ wɪɪ hʊ ba aa basɪ, a basɪ tɪya ba a baa, “Ma Wɪɪsɪ laadii bɪ yʊga!
Bee rɛ tɪŋ ma hɔŋ kɪ vʊʊlɪ anɪɪ ma bɪ kaŋ paanʊʊ?
9 Ɛɛ kɛ ma ha bɪ gyɪŋ nal hʊ irɪŋ ŋ aa yaa? Ma bɪ liise mʊ parɪ saŋa hʊ ŋ gyɪ aa kpaa
paanʊʊ gama bɔnɔŋ a kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a tɪya nala tusi bɔnɔŋ ba dɪ a vɔgɔ hʊ? Ba gyɪ aa
dii vɔgɔ aŋ ka kɪna hʊ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma gyɪ paa su?
10 Aŋka paanʊʊ gama bapɛ hʊ mɛ ŋ gyɪ aa kaŋ lɔgɔ lɔgɔ tɪya nala tusi banaa hʊ?
Simbiisi baŋmɛ rɛ ma gyɪ paa ba kɪkaalɪya hʊ mɛ su?
11 Ɛɛ kɛ ma bɪ gyɪma anɪɪ kɪdiiliye wɪya daa ŋ kɪ basɪ ma lee? Ma kɪ gyɪŋ Farasiima
bee Sadusiima sɪbʊl hʊ wɪya.”
12 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ gyɪma anɪɪ ʊ bɪ baa dɪ ba pɔ ba tɪɪ abee sɪbʊl hʊ ba aa kpa we
paanʊʊ tɪyaŋ, amɛ ʊ baa dɪ ba pɔ ba tɪɪma rɛ abee Farasiima bee Sadusiima wɪdagɪya
tɪyaŋ. Beewɪya nala no wɪdagɪya kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sɪbʊl.

Piita daga nal hʊ Yesu aa yaa
Maakɪ 8.27-30; Luka 9.18-21

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Sizaariya Filipi paalʊʊ. Doŋ nɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Kɪbee
rɛ nala baa dɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye yaa?”
14 Ɛɛ rɛ ba baa, “Badɔmɔŋ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ. Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ
ɪ rɛ yaa Ɛlaagya. Ka badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɛrimaya, koo faafaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala
hʊ kɪdɪgɪ.”
15 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ mɛ a baa, “Ka ma mɛ, aŋnɛ rɛ ma baa ŋ yaa?”
16 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita baa, “I rɛ yaa Krisita hʊ, Wɪɪsɪ hʊ aa weye biye.”
17 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Siimɔŋ, Gyɔɔŋ biibaal, nyusʊŋtɪɪna rɛ yaa ɪ, beewɪya wɪgyʊŋ no ɪ
aa kaŋ lɪɪ wɪɪ no sɪɪ, nihuwobiŋ daa tɪya ɪ. Ŋ Kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ tɪya ɪ.
18 Ɛɛ wɪya Piita, ŋ basɪ tɪya ɪ rɛ anɪɪ ɪ feŋ hʊ memii rɛ yaa bʊyɪ, bʊyɪ no tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ
kaŋ nala hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di ko laŋŋɪ. Sʊʊ mɛ gba bɪ sɪ wuwo yige nala no lo.
19 Ŋ sɪ kpa Wɪɪsɪbee koro hʊ saafɪɪbiye tɪya ɪ. Wɪɪ hʊ ɪ aa sɪŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ rɛ
Wɪɪsɪ mɛ kɪ sɪna, wɪɪ hʊ mɛ ɪ aa sɪ laa dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ laa”
20 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta basɪ tɪya nal buloŋ anɪɪ ʊ
rɛ yaa Krisita hʊ, Laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.

Yesu basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Maakɪ 8.31–9.1; Luka 9.22-27

21 A piili haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ Yesu aa basɪ wɪya polli kɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ rɛ a baa, “Ʊ
maga dɪ ŋ mʊ Gyerusalɛm nɛ a na tʊwara weliŋ Gyuuma nɪhɪyasɪ abee ba wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla nosi tɪyaŋ. Ba sɪ kpʊ ŋ, amɛ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ
sʊʊ tɪyaŋ kyɛyɛ boto kyɛɛ.”
22 Ɛɛ rɛ Piita kana ʊ fasɪ lɪɪ saŋkala, a basɪ tɪya ʊ a baa “Ta basɪ gɛɛ! Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ
ta laa nyʊwa dɪ wɪɪ no maakyiye yaa ɪ.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu bɪrɪmɪ kyaasɪ Piita aŋ basɪ tɪya ʊ baa, “Fasɪ mʊ ŋ sɪya tɪyaŋ. Sɪtaanɪ wɪya
rɛ ɪ kɪ basɪ gɛɛ. I aa kyɛ dɪ ɪ mʊrɪ ŋ dɪ ŋ vɪya ŋ kuwo nyʊwa rɛ. Beewɪya nihuwobiŋ
tɪliise rɛ ɪ kana ɪ bɪ kaŋ Wɪɪsɪ tɪliise.”
24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ tɪŋa ŋ, see dɪ
ʊ vɪya ʊ tɪɪ ŋmanɪɪ ta aŋ kpa ʊ daagarɪɪ baasɪ a kɪ tɪŋa ŋ hal.
25 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ mɪɪbol, ʊ tɪɪna bɪ sɪ na ʊ mɪɪbol. Amɛ nal hʊ mɛ
aa kuu ŋ wɪya a vɪya ʊ mɪɪbol ta ʊ tɪɪna sɪ na mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.
26 Dɪ ɪ rɛ tɪŋ dʊnɪya no kɪŋ buloŋ, aŋ bɪ sɪ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii, bekiŋ tɔnɔ rɛ
ɪ na? Dʊnɪya no tɪyaŋ, bekiŋ nɛ ɪ sɪ wuwo kpa lenni laa ɪ mɪɪbol?

27 Ŋ basɪ nyɛ kɪ tɪya ma rɛ beewɪya, mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ mɪɪgɪ ko abee ŋ kuwo
gaŋdarɪ. Ŋ bee malɪkasɪ rɛ sɪ ko. Dɪ ámaa rɛ ko ko, ŋ sɪ tuŋ nal buloŋ a maga gɛɛ hʋ ʋ
tɪɪna aa tʋma.
28 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nala badɔmɔŋ we ma tɪyaŋ daha, ba bɪ sɪ sʋba see dɪ ba
na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko di dʋnɪya buloŋ koro.”

17

Yesu bɪrɪma
Maakɪ 9.2-13; Luka 9.28-36

1 Ʋ kyɛyɛ badʋ hal tɪyaŋ, Yesu kaŋ Piita abee Gyɔɔŋ, a mʋ gyɪŋ
dogiŋbal kɪdɪgɪ nyuu ba dʋŋ.
2 Ba ko baa dɪ ba deŋ, dɪ ba naa Yesu bɪrɪma, ʋ sɪya buloŋ kɪ tʋla gɛɛ anɪɪ wɪɪpɔsɪɪ
aŋka ʋ gannɪ mɛ pʋllɪ gɛɛ peretete a kɪ tʋla.
3 Haŋ lagɪlagɪ hʋ dɪ ba naa Moosi abee Ɛlaagya dɪ ba bee Yesu sɪŋ kɪ basɪ wɪya.
4 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Á Tɪɪna, ʋ yaa wɪweliɪ rɛ anɪɪ á aa we daha. Dɪ ɪ rɛ
aa kyɛ, ŋ sɪ we gyama boto daha, dɪ ɪ tɪŋ kɪdɪgɪ, dɪ Moosi mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ, ka dɪ Ɛlaagya
mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ.”
5 Piita ha fa aa basɪ wɪya hʋ gɛɛ dɪ taal tʋlɪɪ kɪdɪgɪ ko tuu tɔ ba, ka taal lɪɪ taal tʋlɪɪ
hʋ tɪyaŋ a baa, “Ŋ Biikyoolii rɛ nyɛ. Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ʋ tɪyaŋ. Ma gyegili kɪ nɪɪ ʋ nyʋwa.”
6 Yesu hatɪnna hʋ aa nɪɪ taal hʋ gɛɛ, kambɪŋ kaŋ ba, ba tuu tele kyige taŋha.
7 Ɛɛ rɛ Yesu ko ba lee a dige ba aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma sii, ma ta leŋ kambɪŋ kaŋ
ma.”
8 Ba aa siye, ba deŋ lee buloŋ, ka ba bɪ naa nal buloŋ, see Yesu dʋŋ.
9 Ba aa lɪɪ dogimo hʋ nyuu ko kɪ tuu, Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta ko basɪ wɪɪ no ma
aa naa gyɪnaŋ a kɪ tɪya nal buloŋ a mʋ pele kyɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ kyisi mɪyaŋ Nihuwobiŋ
Biye sʋʋ tɪyaŋ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ baa dɪ
Ɛlaagya rɛ sɪ laa sɪya ko, ka dɪ Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya na ko?”
11 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wɪtɪɪ rɛ, Ɛlaagya rɛ kɔnɪ sɪ laa sɪya ko, a kaŋ kɪŋ buloŋ marɪ biŋ.
12 Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ Ɛlaagya paalɪ ko rɛ, aŋka nala bɪ wuwo gyɪma ʋ, aŋ
kana ʋ yaa gɛɛ ba aa kyɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba yaŋ sɪ dɔgɪsɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ.”
13 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ gyɪma anɪɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ wɪya rɛ ʋ basɪ gɛɛ.

Yesu kile gyɪŋbɔŋ ta biye kɪdɪgɪ tɪyaŋ
Maakɪ 9.14-29; Luka 9.37-43

14 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ boto sii mɪɪgɪ ko nɪgyamaa hʋ lee. Doŋ nɛ baal kɪdɪgɪ
gyɪ ko Yesu lee a tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ,
15 aŋ basɪ tɪya ʋ baa, “Ŋ nɪhɪyawʋ, fá ŋ biibaal sikii, ʋ aa tele kpuŋkpuŋsi rɛ. Wɪɪl hʋ
gyʋʋ ʋ tɪyaŋ nɛ kɪŋkaŋ, ʋ aa kɪ tele diŋ koo nɪɪ tɪyaŋ.
16 Ŋ kana ʋ ko ɪ hatɪnna hʋ lee rɛ, amɛ ba bɪ wuwo tɪɪbɪ ʋ.”
17 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma gyɪnaŋ nala aa bɪ laa Wɪɪsɪ di, ma yaa nɪbɔmɔ rɛ. Abaa! Kyɛyɛ
baŋmɛ rɛ ŋ tɪɪ baa ŋ we ma lee?” Doŋ nɛ ka ʋ basɪ tɪya baal hʋ a baa, “Kaŋ biye hʋ ko
daha.”
18 Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʋ ʋ lɪɪ biye hʋ tɪyaŋ, ka biye hʋ teŋ pirigi deye.
19 Nyɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ ko ʋ lee a lʋwɔlɪ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ á kɛ bɪ wuwo
kile gyɪŋbɔŋ hʋ?”
20 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma Wɪɪsɪ laadii bɪ yʋga, ɛɛ rɛ tɪŋ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ
tɪya ma, dɪ ma Wɪɪsɪ laadii rɛ fa yʋga mʋhʋ tɪɪ tʋlɪɪ mɛ gba, ma fa sɪ wuwo basɪ tɪya
dogimo no dɪ ʋ sii daha a mʋ lee bee ʋ dɔŋ, dɪ ʋ kɔnɪ sii mʋ. Wɪɪ buloŋ tuwo ma fa aa
sɪ yaa lɔlɔ.
21 Amɛ dɪ nal lɛ sɪ kile gyɪŋtesi no, see dɪ ʋ tɪɪna vʋwa nyʋwa, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.”

Yesu bɪl basɪ ʋ sʋʋ wɪya
Maakɪ 9.30-32; Luka 9.43-45

22 Yesu hatɪnna hʋ buloŋ aa ko laŋŋɪ Galili tɪyaŋ gɛɛ, ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ba sɪ kpa
Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye a we nala nosi tɪyaŋ,
23 dɪ ba kpʋ ŋ, amɛ ɛɛ hal tɪyaŋ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʋʋ tɪyaŋ kyɛyɛ boto kyɛɛ.” Yesu aa
basɪ gɛɛ, ʋ hatɪnna hʋ tɪsɪ buloŋ kyogi.

Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ lampoo tunii wɪya

24 Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ aa ko pele Kapɛɛnam, nala hʋ aa laa Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ
lampoo ko Piita lee a pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ma nɪhɪyawʋ hʋ aa tuŋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ
lampoo rɛ?”

25 Ɛɛ rɛ Piita baa dı ʋ aa tuŋ nɛ. Piita aa bası gɛɛ aŋ mıı̈gı gyʋʋ dıya, Yesu laa sıya
pıyɛsı ʋ a baa, “Piita, ɛɛ rɛ ı bıını? Kıbee rɛ aa tuŋ lampoo a kı tıya dʋnıya no kuworo,
tɔɔ hʋ nala tıı koo nıhʋwala?”
26 Ɛɛ rɛ Piita baa dı nıhʋwala rɛ. Yesu bıl baa, “Ɛɛ daga anıı tɔɔ hʋ nala tıı kɛ bee
tuŋ kıŋ buloŋ.”
27 Amɛ á kɛ bee kyɛ dı á yaa wıı buloŋ kyogi ba, ɛɛ wıya kpa bıyaŋ a tuu fuwo a lo,
laasıya fuwonamıya hʋ ı aa sı lıı kaŋ ʋ nyʋwa suri a tʋʋ lıı molbinʋʋ ʋ nyʋwa tıyaŋ,
a kaŋ molbii hʋ mʋ tuŋ ŋ beel-ı buloŋ nyuu lampoo.

18

Yesu daga nal hʋ aa yaa nıbal Wıısıbee koro hʋ tıyaŋ
Maakı 9.33-37; Luka 9.46-48

1 Ʊ bı pıısa ka Yesu hatınna hʋ ko ʋ lee a pıyɛsı ʋ baa, “Kıbee rɛ yaa nıbal Wıısıbee
koro hʋ tıyaŋ?”
2 Ɛɛ rɛ Yesu yırı biibiye kıdıgı a leŋ ʋ ko sıŋ ba sıya tıyaŋ.
3 Nyɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ma bı kaŋ ma tıı bırımı
a kıı gɛɛ anıı biibiisi, ma bı sı maakyiye gyʋʋ wıısıbee koro hʋ.
4 Nal hʋ aa kaŋ ʋ tıı hʋwɔlı anıı biibiye no, ʋ tıına rɛ yaa nıbal wıısıbee koro hʋ
tıyaŋ.
5 Dı nal lɛ kuu ŋ wıya a kaŋ biibiye no dɔŋtıına weliŋ, mıyaŋ nɛ ʋ tıına kaŋ weliŋ
gɛɛ.”

Yesu bası wıya hʋ aa sı leŋ dı nala yaa wıbɔmɔ
Maakı 9.42-48; Luka 17.1-2

6 Dı nal lɛ ko leŋ dı nala no aa laa ŋ di, anıı biibiisi no kıdıgı buloŋ ko vıya ŋ nyʋwa,
ba aa kpaa nɔŋ a vʋwa laalı ʋ tıına bagına tıyaŋ a kpa ʋ yuwo we nııbıŋ tıyaŋ ʋ nyʋwa
nıı sʋba, ʋ rɛ sı kpıya ʋ tıına aa weye.
7 Akuu wıya hʋ aa we dʋnıya no tıyaŋ aa sı wuwo leŋ dı dʋnıya nala yaa wıbɔmɔ
kyogi Wıısı nyubaanıŋ, dʋnıya nala sı na tʋwara kıŋkaŋ. Wıya hʋ aa sı leŋ dı
nihuwobiŋ yaa wıbɔmɔ sı ko, amɛ tʋwara sı gyʋʋ nal hʋ aa sı leŋ dı ʋ dɔŋtıına yaa
wıbɔŋ.
8 Dı ı noŋ koo ı naaŋ nɛ leŋ ı yaa wıbɔŋ, keri ʋ ta. Ɪ aa gyʋʋ wıısıbee koro hʋ abee
nokuu koo naakuu, ʋ rɛ kpıya ı aa sı kaŋ nopilime abee naapilime ka dı ba kpa ı yuwo
we diŋ tıyaŋ.
9 Dı ı sıı rɛ leŋ ı yaa wıbɔŋ, lıı ta. Ɪ aa gyʋʋ wıısıbee koro hʋ abee sıtogo, ʋ rɛ kpıya
ı aa kaŋ sıya balıya ka ba kpa ı yuwo we diŋ tıyaŋ.
10 Ɲ bası kı tıya ma rɛ, ma kı pɔ dı ma ta ko maakyiye deŋ nala no aa tıŋ Wıısı aŋ
kaŋ ba tıı hʋwɔlı anıı biibiisi no kıdıgı buloŋ waasʋ. Beewıya ba malıkası hʋ aa we
wıısıbee tıyaŋ aa kaŋ ba wıya mʋ kı biŋ ŋ kuwo sıya rɛ saŋa buloŋ.
11 “Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko dı ŋ kyɛ a laa nala hʋ aa nyʋgısa rɛ a ta.”

Yesu maga piyesi hʋ aa nyʋgısa namaga
Luka 15.3-7

12 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a baa, “Dı nal lɛ kaŋ piyese kɔɔ dı kıdıgı nyʋgısı, ɛɛ rɛ ma
bıını anıı ʋ sı yaa? Na ʋ aa leŋ piyese mɔllıbanaa bee fi abee nibi hʋ rɛ dı ʋ ta pogo
tıyaŋ, ka dı ʋ gɔllı kı kyɛ penyʋgısıı hʋ.
13 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ʋ rɛ ko mʋ na ʋ, ʋ teŋ sı fıyɛlı rɛ weliŋ pedıgı no
wıya a te pekaanıya hʋ aa bı nyʋgısa.
14 Ɛɛ tıı rɛ ma kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ mɛ bee kyɛ dı ma nala no aa laa Wıısı di
aŋ kaŋ ma tıı kı hʋwɔlı anıı biibiisi kıdıgı buloŋ nyʋgısı.”

Dı ı dɔŋtıına ko yaa wıı kyogi ı

15 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dı ı dɔŋtıına krisitabiye rɛ yaa wıı kyogi ı, mʋ bası wıı hʋ ʋ aa
yaa kyogi ı tıya ʋ, amɛ leŋ dı ʋ yaa ı beel-ʋ dʋŋ wıgyımıı. Dı ʋ rɛ ko gyegili nıı wıı hʋ
ı aa bası tıya ʋ, ɛɛ kɛ ı beel-ʋ mıı̈gı marı dɔmɔŋ nɛ gɛɛ.
16 Amɛ dı ʋ rɛ ko bı gyegili nıı ı nyʋwa, kaŋ nal koo nala balıya a pɛ ı tıı tıyaŋ dı ma
mʋ ʋ lee a bası wıı hʋ ʋ aa yaa kyogi ı dı ba marı ma dɔmɔŋ. Ɪ aa yaa gɛɛ, ı sı kaŋ
nala balıya koo boto dı ba yaa ı daŋsıya tımma anıı Wıısı teŋ aa daga gɛɛ.
17 Amɛ dı ʋ rɛ ha ko bı gyegili nıı ba mɛ nyʋwa, bası wıı hʋ tıya Krisitabiisi hʋ buloŋ.
Dı ʋ rɛ ha ko bıl bı gyegili nıı ba mɛ nyʋwa, ɛɛ kɛ kpa ʋ tıına anıı nal aa bı gyıŋ Wıısı
koo wıbɔŋ yaal.
18 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, wıı hʋ ma aa sıŋ dʋnıya no tıyaŋ, ʋ rɛ Wıısı kı sına.
Amɛ wıı hʋ ma aa laa dʋnıya no tıyaŋ, ʋ rɛ Wıısı mɛ sı laa.

19 Ŋ marı bası kı tıya ma rɛ, dı ma balıya rɛ yaa nyʊʊdıgı a kyʊwalı Wıısı kı kyɛ kıŋ,
ŋ Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ sı yaa ʊ tıya ma.
20 Lee hʊ nala balıya koo boto aa laŋŋa ŋ feŋ tıyaŋ, ŋ we ba lee rɛ."

Yesu daga nala dɔmɔŋ wıbɔmɔ kpakyɛyı wıya

21 Ɛɛ rɛ Piita ko Yesu lee a pıyɛsı ʊ a baa, "Tıına, dı ŋ dɔŋtıına rɛ yaa wıı kyogi ŋ,
naaŋsıınyʊwa bʊŋmɛ rɛ ŋ maga dı ŋ kpa kyɛ ʊ? Ŋ kpa kyɛ ʊ naaŋsıınyʊwa bʊpɛ koo?"
22 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Aayı, naaŋsıınyʊwa bʊpɛ dʊŋ daa. Amɛ kpa kyɛ ʊ a mʊ pele saŋa
hʊ ı bıl aa bı sı wuwo dıısı."
23 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ wıı no maga namaga a baa, "Wıısıbee koro hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı kuwori
kıdıgı aa sii yırı ʊ tʊŋtʊnna dı ʊ gyıŋ ba kıdıgı buloŋ aa dii ʊ kyıŋ mɔɔgɛɛ.
24 Ʊ aa piile dı ʊ pıyɛsı kyıma hʊ gɛɛ, ʊ tʊŋtʊnnı kıdıgı aa di ʊ kyıŋ molbiye tusi tusi
ko ʊ lee.
25 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnı hʊ bı kaŋ molbii ʊ aa sı tuŋ. Nyɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ baa dı ba kaŋ ʊ
bee ʊ haaŋ abee ʊ balıya abee kıŋ buloŋ ʊ aa kana, a kaŋ mʊ yallı a ko tuŋ kyıŋ hʊ.
26 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnı hʊ tuu gbinni a sʊla ʊ, a baa, 'Ŋ nıhıyawʊ, di kenyiri tıya ŋ, ŋ sı tuŋ
kyıŋ hʊ buloŋ." '
27 Nyɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ fá ʊ sikii a kpa kyıŋ hʊ kyɛ ʊ aŋ leŋ ʊ mʊ.
28 Amɛ baal no aa lıı, a kyeŋ ʊ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıına mɛ aa dii ʊ kyıŋ molbiwarı tusi, ʊ
kyırı gal we ʊ bagına tıyaŋ a baa dı ʊ tuŋ kyıŋ hʊ.
29 Nyɛ rɛ ʊ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıına hʊ mɛ tuu gbinni a sʊla ʊ a baa, 'Di kenyiri tıya ŋ, ŋ sı
tuŋ kyıŋ hʊ.'
30 Amɛ ʊ vıya aŋ leŋ ba kana ʊ mʊ tɔ dıya tıyaŋ a kaŋ kı mʊ saŋa hʊ ʊ aa sı tuŋ kyıŋ
hʊ teŋ.
31 Ʊ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıŋsı hʊ aa naa wıı hʊ ʊ aa yaa, ʊ yaa ba tıkyogi. Ba mʊ bası tıya
ba nıhıyawʊ hʊ.
32 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ yırı ʊ, a bası tıya ʊ a baa, "Ɛɛ dɔŋ tahaa tıına! Ɪ aa sʊla ŋ nɛ tıŋ,
ŋ kpaa kyıŋ hʊ ı aa diye buloŋ a kyɛ ı.
33 Bee rɛ yaŋ tıŋ ı kɛ bı wuwo dı ı fá ı dɔŋtıına hʊ sikii anıı ŋ aa fáá ı sikii gɛɛ?"
34 Kuwori hʊ na baaŋ weliŋ ʊ nyuu tıyaŋ aŋ leŋ ba kana ʊ mʊ tıya nıtɔdıya nala dı
ba dɔgısı ʊ a mʊ pele saŋa hʊ ʊ aa sı tuŋ kyıŋ hʊ buloŋ teŋ.
35 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Nyɛ tıı rɛ ŋ kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ mɛ sı yaa ma kıdıgı buloŋ,
dı mamaa rɛ ko bı kpaa wıya kı kyɛ ma dɔŋtıŋsı abee ma tısı buloŋ."

19

Yesu bası haana vıyayı wıya
Maakı 10.1-12

1 Yesu aa bası wıya no teŋ, ʊ lıı Galili paalʊʊ a mʊ Gyudıya paalʊʊ Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ
kyolo tıyaŋ.
2 Nıgyamaa sii tıŋa ʊ hal. Ʊ tııbı nala hʊ aa wıılı ba tıyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ mɛ sii ko ʊ lee a kı kyɛ dı ba magısı ʊ, a pıyɛsı ʊ a baa,
"Ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı baal kuu wıı kɛ buloŋ wıya a vıya ʊ haaŋ?"
4 Yesu mıısı pıyɛsı ba a baa, "Ma bı karıma Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ anıı saŋa hʊ Wıısı gyı
aa marı dʊnıya, baal bee haaŋ nɛ ʊ gyı ta aŋ baa,
5 nyɛ wıya baal aa sı leŋ ʊ kuwo abee ʊ naa rɛ ka dı ʊ bee ʊ haaŋ yaa kıdıgı a kı
gyʊʊ.
6 Ba bıl bı yaa nala balıya, ba bırıma nıdıgı rɛ. Ɛɛwıya, nala hʊ Wıısı aa leŋ ba yaa
nıdıgı ʊ bı maga dı nihuwobiŋ kaŋ ba porigi dɔmɔŋ."
7 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bıl pıyɛsı ʊ a baa, "Bee rɛ yaŋ tıŋ Moosi fa baa dı dı baal lɛ aa
kyɛ ʊ vıya ʊ haaŋ, dı ʊ laa sıya sabı haaŋ vıyayı teŋ tıya ʊ aŋ na vıya ʊ?"
8 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Ma dagıı aa hayɛ rɛ tıŋ Moosi gyı tıya ma ŋmanıı
dı ma kı vıya ma haana gɛɛ. Amɛ nyɛ daa ʊ fa kıı dʊnıya piilii hʊ tıyaŋ.
9 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, a lıı sɔŋsɔŋ hal, dı baal lɛ kuu wıı buloŋ wıya a vıya ʊ haaŋ,
aŋ bıl mʊ kpa hadıma, ı tıına yaa basɔŋsɔnnı rɛ."
10 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʊ bası tıya ʊ anıı dı nyɛ rɛ baal bee haaŋ wıya kıı, ɛɛ kɛ nal
aa leŋ haaŋ kpayı rɛ kyo kpıya.
11 Ɛɛ rɛ Yesu mıısı bası tıya ba a baa, "Wıı no bı kıı nıı nal buloŋ nɛ sı wuwo yaa ʊ.
Amɛ nala hʊ Wıısı aa kpaa ɛɛ dee tıya dʊŋ nɛ sı wuwo yaa gɛɛ.
12 Wıı hʊ aa tıŋ baala badɔmɔŋ bee paa haana, ba yaa wıgyamaa rɛ. Ba aa lʊl
badɔmɔŋ dı ba paalı bı kaŋ barı. Badɔmɔŋ mɛ nihuwobisi rɛ farı ba, ka badɔmɔŋ
mɛ kuu Wıısıbee koro hʊ wıya a vıya haana paayı. Nal hʊ aa sı wuwo laa wıı no di, ʊ
tıına laa di."

Yesu sʋl Wɪɪsɪ tɪya biibiisi
Maakɪ 10.13-16; Luka 18.15-17

13 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii kaŋ biisi ko Yesu lee, dɪ ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ a sʋla
Wɪɪsɪ tɪya ba. Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ kɪ kil ba.
14 Yesu aa naa gɛɛ, ʋ basɪ tɪya ba a baa, "Ma ta kil ba. Ma leŋ dɪ ba ko ŋ lee, beewɪya
nala hʋ aa kaŋ ba tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ anɪɪ biibiisi no aŋ kɪ tɪŋ ŋ hal, ba aa rɛ sɪ gyʋʋ wɪɪsɪbee
koro hʋ tɪyaŋ."
15 Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ aŋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba aŋ lɪɪ doŋ kpa mʋ.

Bapʋwasɪɪ hʋ aa yaa kɪna tɪɪna
Maakɪ 10.17-31; Luka 18.18-30

16 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ siye a ko Yesu lee a pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʋ, wɪwelibee
rɛ ŋ sɪ yaa a na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii?"
17 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ pɪyɛsɪ ŋ wɪweliye wɪya? Wɪɪsɪ dʋŋ nɛ
weliye. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ dɪ ɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii, kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ ba aa
saba biŋ."
18 Ɛɛ rɛ baal hʋ pɪyɛsɪ ʋ abaa, "Mɪrɪbeema rɛ gɛɛ?" Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ba aa rɛ nyɛ: Ta
kpʋʋ nal, ta kɪ sɔnnɔ, ta gaa, ta nyɪya wɪya tɪya nal,
19 kɪ tɪya ɪ kuwo abee ɪ naa gyɪrɪma, kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ."
20 Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, "Wɪya no kɛ buloŋ nɛ ŋ kɪ tɪŋa. Wɪbee rɛ ha kaa?"
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ abaa, "Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ dɪ ɪ kɔnɪ yaa niwelii Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ,
a ta kaŋ gyoŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, mʋ kpa ɪ kɪna hʋ buloŋ yallɪ, a kpa molbiye hʋ tɪya
nyaaba, aŋ ko kɪ tɪŋa ŋ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ sɪ kaŋ kɪna wɪɪsɪbee tɪyaŋ."
22 Yesu aa basɪ gɛɛ, baal hʋ tɪya buloŋ kyogi, ʋ sii mʋ, beewɪya ʋ gyɪ kaŋ kɪna rɛ weliŋ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ʋ yaa wɪduwo
rɛ abee kɪna tɪɪna aa sɪ wuwo gyʋʋ wɪɪsɪbee koro hʋ.
24 Ŋ bɪl basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nyɔgɪmaa aa sɪ tɪŋ gahaŋ sɪɪ a lɪɪ, ʋ rɛ yaa mɔl a te kɪna
tɪɪna aa sɪ wuwo gyʋʋ wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ."
25 Ʋ hatɪnna hʋ gyɪ aa nɪɪ wɪya no, ba nyʋʋsɪ gyɪ fɪyɛlɪ weliŋ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa,
"Dɪ ba aa rɛ kɪɪ nyɛ, kɪbee rɛ yaŋ sɪ na Wɪɪsɪ laatayɪ?"
26 Yesu mɪɪgɪ deŋ ba aŋ baa, "Wɪɪ no kperi nihuwobiŋ nɛ, amɛ wɪɪ buloŋ tuwo Wɪɪsɪ
aa bɪ sɪ wuwo yaa."
27 Ɛɛ rɛ Piita baa, "Na, á kɛ leŋ á kɪŋ buloŋ nɛ aŋ kɪ tɪŋa ɪ hal. Bekiŋ tɔnɔ rɛ á sɪ na?"
28 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʋ dʋnɪfalɪɪ
hʋ aa sɪ ko tɪyaŋ, mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ hɔŋ ŋ gaŋdaa-kuworikpasa tɪyaŋ. Saŋa no
tɪyaŋ, ma nala hʋ fi abee balɪya hʋ aa tɪŋa ŋ hal, ma mɛ sɪ hɔŋ kuworikpasɪnɪ fi abee
balɪya tɪyaŋ a kɪ di Iziral bekyige fi abee balɪya hʋ sarɪya.
29 Nal hʋ buloŋ mɛ aa kuu ŋ wɪya, a leŋ ʋ dɪɪsɪ koo ʋ naabiisi koo ʋ kuwo koo ʋ naa,
koo ʋ biisi koo ʋ bagɪsɪ a ta, ʋ tɪɪna sɪ bɪl na kɪna no naaŋsɪɪnyʋwa kɔɔ aŋ pɛ kaŋ mɪɪbol
hʋ aa bɪ kaŋ tenii mɛ.
30 Amɛ nala hʋ aa yaa nɪbala dʋnɪya sɪya tɪyaŋ, ba sɪ maakyiye ko yaa nɪbiisi, ka nala
hʋ mɛ aa yaa nɪbiisi dʋnɪya sɪya tɪyaŋ ba mɛ sɪ maakyiye ko yaa nɪbala."

20

Yesu maga baga tʋŋtʋnna namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga a tɪya ʋ hatɪnna hʋ a daga wɪɪ hʋ ʋ aa basɪ memii. Ʋ
baa, "Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ baga tɪɪna kɪdɪgɪ aa sii kyɪkyʋwala, a lɪɪ kɪ kyɛ
nala dɪ ʋ paa baadee dɪ ba mʋ pala ʋ baga.
2 Ʋ aa ko na nala hʋ aa sɪ mʋ baga hʋ, ʋ laa nyʋwa anɪɪ ʋ sɪ tuŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ
kyɛdɪgɪ tuno, aŋ leŋ ba mʋ baga hʋ."
3 Wɪɪsɪ aa ko maga gyinyɛ, ʋ bɪl lɪɪ a na baala badɔmɔŋ dɪ ba sɪŋ bee tɪyaŋ waasʋ.
4 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa "Ma mɛ mʋ ŋ baga, ka dɪ ŋ tuŋ ma gɛɛ hʋ buloŋ aa maga."
Ɛɛ rɛ ba mɛ mʋ baga hʋ.
5 Wɪɪsɪ bɪl aa ko maga nyutʋtʋʋ, ʋ bɪl lɪɪ a na baala badɔmɔŋ a leŋ ba mɛ mʋ baga
hʋ. Sɔnnɪ bɪl aa ko viisi saŋa hʋ, ʋ bɪl lɪɪ na nala badɔmɔŋ a leŋ ba mɛ mʋ baga hʋ.
6 Wɪɪsɪ aa ko tuu fɪyɛlɪ gɛɛ, ʋ bɪl lɪɪ bee a na nala badɔmɔŋ mɛ dɪ ba sɪŋ waasʋ. Ɛɛ rɛ
ʋ pɪyɛsɪ ba abaa, "Bee rɛ tɪŋ ma sɪŋ daha waasʋ gyɪnaŋ buloŋ, ma bɪ kaŋ tʋŋ buloŋ?"
7 Ba basɪ tɪya ʋ anɪɪ ba bɪ naa tʋma dɪ ba tʋma. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba dɪ ba mɛ mʋ ʋ
baga hʋ. Nyɛ rɛ ba mɛ kpa mʋ.
8 Dɪdaana aa ko pele, ɛɛ rɛ baga hʋ tɪɪna yɪrɪ nal hʋ aa deŋ ʋ baga hʋ a basɪ tɪya ʋ dɪ
ʋ yɪrɪ nala hʋ aa ko tʋŋ tʋma baga hʋ tɪyaŋ a tuŋ ba. Ʋ baa dɪ ʋ laasɪya tuŋ nala hʋ aa
laa hal ko a mʋ tuu pele nala hʋ a laa sɪya ko tɪyaŋ.

9 Baala hʋ aa laa hal mʋ baga hʋ, ʋ tuŋ ba kıdıgı buloŋ kyɛdıgı tuno.
10 Ʊ aa tuŋ ba teŋ, nala hʋ aa laa sıya mʋ baga hʋ mɛ ko dı ba laa ba tuno. Ba fa bıına anıı ba sı laa te hal nala hʋ rɛ, amɛ ba tuŋ ba mɛ gɛɛ tıı.
11 Ba laa molbiye hʋ aŋ gʋrımı baga hʋ tıına wıya kı bası,
12 a baa, "Nala no aa laa hal ko, ba tʋŋ tʋma hawa dıgı dʋŋ nɛ, aŋka á kɛ tʋma kyıkyʋwala buloŋ gɛɛ wıısı no mʋ gyʋʋ, aŋka ı tuŋ á buloŋ maga dɔmɔŋ."
13 Ɛɛ rɛ baga hʋ tıına bası tıya ba kıdıgı a baa, "Ŋ bagyʋwa gyegile nıı daha, ŋ bı firimi ma. Na ma laa nyʋwa rɛ anıı ma sı tʋma dı wıısı gyʋʋ, ka dı ma laa kyɛdıgı tuno.
14 Ma laa ma molbiye kı mʋ. Ŋ kyɛrı tıyaŋ nɛ ŋ tuŋ baala no aa laa hal ko gɛɛ tıı ŋ aa tuŋ ma mɛ.
15 Ŋ bı kaŋ ŋmanıı dı ŋ kaŋ ŋ molbiye yaa gɛɛ hʋ ŋ aa kyɛɛ? Koo ma tısı aa hɔllı akuu ŋ aa kaŋ bɔnyɛ wıya rɛ?"
16 Ɛɛ rɛ Yesu bası teŋ aŋ baa, "Nala hʋ aa yaa nıbala dʋnıya nala sıya tıyaŋ ba aa rɛ sı ko maakyiye yaa nıbiisi dʋnıfalıı hʋ aa sı ko tıyaŋ, ka nala hʋ mɛ aa yaa nıbiisi dʋnıya nala sıya tıyaŋ ba mɛ rɛ sı maakyiye ko yaa nıbala dʋnıfalıı hʋ aa sı ko tıyaŋ."

Yesu bıl bası ʋ sʋʋ wıya
Maakı 10.32-34; Luka 18.31-34

17 Saŋa hʋ Yesu bee ʋ hatınna fi abee balıya hʋ gyı aa we ŋmanıı tıyaŋ a kı mʋ Gyerusalɛm tıyaŋ nɛ ʋ gyı kaŋ ba dʋŋ gııgı lıı a bası tıya ba a baa,
18 "Ma gyegili nıı daha. Á aa mʋ Gyerusalɛm nɛ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a kaŋ mʋ tıya Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla. Ba sı di ŋ sarıya a kpa kyogisi tıyaŋ aŋ baa ʋ maga dı ba kpʋ ŋ nɛ,
19 aŋ kpa ŋ we nala hʋ aa bı yaa Gyuuma nosi tıyaŋ. Ba sı yaa ŋ sıya, a vıırı ŋ, aŋ kpaası ŋ mal daagarıı tıyaŋ. Amɛ ʋ kyɛtoo kyɛɛ Wıısı sı kyisi ŋ sʋʋ tıyaŋ."

Zebedi haaŋ sʋla Yesu kı kyɛ lıhɔnıya dı ʋ tıya ʋ balıya
Maakı 10.35-45

20 Zebedi haaŋ gyı sii kaŋ ʋ biisi balıya ko Yesu lee rɛ a tuu gbinni ʋ sıya tıyaŋ, aŋ sʋla ʋ dı ʋ pɛ ʋ bee wıı kıdıgı.
21 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ a baa, "Wıbee rɛ ı kı kyɛ dı ŋ yaa tıya ı?" Nyɛ rɛ ʋ baa, "Dı ı ko di ı koro hʋ a hɔŋ ı gaŋdaa-kuworikpasa hʋ tıyaŋ, leŋ dı ŋ biisi no balıya kıdıgı hɔŋ ı noduu, dı kıdıgı mɛ hɔŋ ı nogɔbɔ."
22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya biisi hʋ a baa, "Ma bı gyıŋ wıı hʋ ma aa kyɛ. Ma sı wuwo kaŋ kenyiri a na tʋwara hʋ ŋ aa sı na?" Ba baa "Waa á sı wuwo."
23 Doŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıtıı rɛ ma bası. Tʋwara hʋ ŋ aa sı na, ʋ tıı rɛ ma mɛ sı na. Amɛ ŋ noduu abee ŋ nogɔbɔ hʋhɔnnɔ hʋ kɛ, ŋ daa sı lıı ba. Ŋ kuwo Wıısı marı doŋ nɛ a tıya nala hʋ ʋ tıı aa sı lıı dı ba hɔŋ doŋ."
24 Yesu hatınnı kaalıya hʋ aa nıı wıı no ba kı na baaŋ Gyemsi bee Gyɔɔŋ tıyaŋ.
25 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʋ hatınna hʋ buloŋ ko laŋŋı, a bası tıya ba a baa, "Na ma gyıma anıı nala hʋ aa bı yaa Gyuuma, ba kuworo aa hɔŋ ba nyuu tıyaŋ nɛ, ba sılaala mɛ kaŋ ba kı fıla.
26 Amɛ ʋ bı maga dı ma kɛ kı yaa gɛɛ. Ma tıyaŋ nal hʋ aa kyɛ dı ʋ yaa ma nıbal, ʋ maga dı ʋ tıına tʋma kı tıya ma rɛ.
27 Ma nal hʋ mɛ aa kyɛ dı ʋ yaa ma tıyaŋ sılaal, ʋ maga dı ʋ tıına kaŋ ʋ tıı yaa yoŋ nɛ ma tıyaŋ,
28 anıı mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa kıı gɛɛ. Ŋ bı ko dı nala tʋma kı tıya ŋ, amɛ nala rɛ ŋ ko dı ŋ tʋma tıya, aŋ kpa ŋ mııbol mɛ lenni sʋʋ a laa nala yʋga ta ba wıbɔmɔ tıyaŋ."

Yesu suro nyʋlıma balıya sıya
Maakı 10.46-52; Luka 18.35-43

29 Ɛɛ hal lɛ ba mʋ lıı tıŋ Gyɛriko tıyaŋ kı mʋ, nıgyamaa mɛ sii paa tıŋ ba hal.
30 Doŋ nɛ dı banyʋlma balıya mɛ hɔŋ ŋmanıı hʋ nyʋwa aŋ nıı dı Yesu rɛ aa baŋ. Ɛɛ rɛ ba huwori yırı ʋ a baa, "Á nıhıyawʋ, Deviti nihii, fá á sikii."
31 Ɛɛ rɛ nıgyamaa hʋ nɔsı ba dı ba leŋ ba kyagıŋsı hʋ. Amɛ ba marı yırı te gɛɛ a baa, "Á nıhıyawʋ, Deviti nihii, fá á sikii."
32 Doŋ nɛ Yesu sıŋ aŋ yırı ba a pıyɛsı ba, "Bekiŋ nɛ ma kı kyɛ dı ŋ yaa tıya ma?"
33 Ba baa, "Á nıhıyawʋ, á aa kyɛ dı ı suri á sıya tıya ma rɛ."
34 Ɛɛ rɛ Yesu fá ba sikii a dige dige ba sıyası ba pirigi suri, ba sii kı tıŋa ʋ hal.

21

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarɪ
Maakɪ 11.1-11; Luka 19.28-40; Gyɔɔŋ 12.12-19

1 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyɪ aa ko kɪ kpaga Gyerusalɛm, a ko pele Bɛtifage aa we Olivi
dogimo nyuu tɪyaŋ, Yesu lɪɪ ʊ hatɪnna hʊ tɪyaŋ balɪya a tɪŋ ba a baa, "Ma mʊ tɔɔ hʊ aa
we ma sɪya.
2 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ, ma sɪ na kokumo bee ʊ biye dɪ ba vʊwa sɪgɪ. Ma puri kaŋ ko
tɪya ŋ.
3 Dɪ nal buloŋ nɛ ko pɪyɛsɪ ma, ma basɪ tɪya ʊ anɪɪ ma Tɪɪna rɛ aa kyɛ. Ʊ sɪ leŋ dɪ ma
kaŋ ko lagɪ."
4 Wɪɪ no yaa dɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal kɪdɪgɪ tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ.
5 Ʊ gyɪ baa,
"Basɪ tɪya Zaayɔŋ nala
Ma na, ma kuwori rɛ aa ko ma lee.
Ʊ kaŋ ʊ tɪɪ hʊwɔlɪ rɛ a gyɪŋ kokumo
abee ʊ biye."
6 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ mʊ a yaa wɪɪ hʊ Yesu aa basɪ tɪya ba.
7 Ba mʊ kaŋ kokumo hʊ bee ʊ biye a ko kpa ba gannɪ dɔbɔ kokumo hʊ abee ʊ biye nyuu
tɪyaŋ, Yesu gyɪŋ.
8 Nɪgyamaa mɛ gyɪ kpaa ba gannɪ a gyarɪ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ, ka ba badɔmɔŋ mɛ gyaa
paaponni a mɛ kaŋ ko lɪɪ gyarɪ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ.
9 Nɪgyamaa hʊ aa laa Yesu sɪya abee nala hʊ aa tɪŋa ʊ hal piili kɪ yaa kyagɪŋsɪ a kɪ
dannɪ ʊ a baa, "Tabarikala! Deviti nihii! Wɪɪsɪ sɪ pɛ nal hʊ aa ko á Tɪɪna feŋ tɪyaŋ. Ma
leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ!"
10 Yesu aa mʊʊ gyʊʊ Gyerusalɛm, bee hʊ buloŋ dɔŋ. Ɛɛ rɛ nala kɪ pɪyɛsɪ a baa, "Kɪbee
rɛ nyɛ?"
11 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa hʊ baa, "Wɪɪsɪ tɪŋdaal Yesu aa lɪɪ Nazarɛti aa we Galili paalʊʊ tɪyaŋ
nɛ gɛɛ."

Yesu gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
Maakɪ 11.15-19; Luka 19.45-48; Gyɔɔŋ 2.13-22

12 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo, dɪ nala badɔmɔŋ gyɪ we doŋ
a kɪ yallɪ kɪna, badɔmɔŋ mɛ kɪ yɔbɔ kɪna. Yesu kile ba buloŋ ta ba lɪɪ. Baala badɔmɔŋ
mɛ gyɪ we doŋ a kɪ warɪ molbiye. Yesu ŋmaa ba teebʊlsɪ lo. Badɔmɔŋ mɛ gyɪ aa yallɪ
kokosi, ʊ ŋmaa ba mɛ kpasɪnɪ kyige.
13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa, 'Ɲ
dɪya sɪ yaa lee hʊ nala aa sɪ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ rɛ', aŋka ma kɛ mɪɪgɪ kaŋ bɪrɪmɪ gaala
dɪya."
14 Ɛɛ rɛ nyʊlɪma abee gbarɪga ko Yesu lee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, ʊ tɪɪbɪ ba.
15 Amɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ aa naa
wɪmagɪla hʊ ʊ aa yaa, a bɪl na gɛɛ biibiisi aa yaa kyagɪŋsɪ a kɪ dannɪ ʊ a baa "Tabarikala!
Deviti nihii!" Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo tɪyaŋ, ba baaŋ sii.
16 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ pɪyɛsɪ Yesu a
baa, "Ɪ nɪɪ wɪya hʊ biisi hʊ aa basɪ rɛ?" Yesu baa, "Ɲ nɪya rɛ." Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pɪyɛsɪ ba
abaa, "Ma bɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ lee hʊ ba aa saba a baa
"Wɪɪsɪ daga biibiisi abee biifʊllɪ rɛ dɪ ba kɪ dannɪ ʊ weliŋ?"
17 Doŋ nɛ Yesu leŋ ba aŋ sii mʊ pɪŋ Bɛɛtani tɪyaŋ.

Yesu kaaba we tutogo tɪyaŋ
Maakɪ 11.12-14, 20-24

18 Ʊ sɪya aa gballa kyɪkyʊwala, Yesu mɪɪgɪ sii kɪ mʊ Gyerusalɛm. Ŋmanɪɪ tɪyaŋ, losi
kana ʊ.
19 Ʊ naa tutogo dɪ ʊ sɪŋ ŋmanɪɪ hʊ nyʊwa tɪyaŋ. Ʊ mʊ gyʊʊ tutogo hʊ memii a wil
nyuu deŋ dɪ nɔnɔ tuwo, see paaponni dʊŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya tutogo hʊ a baa, "A lɪɪ
gyɪnaŋ kɪ mʊ, ɪ bɪl bɪ sɪ nɔnɔ." Tutogo hʊ pirigi sʊba haŋ lagɪlagɪbiye hʊ.
20 Ʊ hatɪnna hʊ aa naa wɪɪ no, ʊ yaa ba wɪkperii. Ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, "Ɛɛ rɛ
tɪya hʊ pirigi sʊba lagɪ gɛɛ?"
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mamaa rɛ kɔnɪ laa
Wɪɪsɪ di, a bee yaa sige, ma mɛ sɪ wuwo yaa wɪɪ no ŋ aa yaa tutogo hʊ. Nyɛ mɛ dʊŋ yaŋ
daa, amɛ ma sɪ paalɪ wuwo basɪ tɪya dogimo no aa sɪna, a baa, 'Sii a mʊ tele mpʊwɔnʊʊ
tɪyaŋ dɪ ʊ kɔnɪ sii mʊ tele.'
22 Kɪna hʊ buloŋ ma aa sʊla Wɪɪsɪ a kɪ kyɛ, dɪ mamaa rɛ laa Wɪɪsɪ di, ma sɪ na ba."

Ba pɪyɛsɪ Yesu ʊ dee wɪya
Maakɪ 11.27-33; Luka 20.1-8

23 Yesu aa mɪɪgɪ mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal gyaŋwuwo hʊ, a kɪ daga nala, doŋ nɛ
Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma bee-nɪhɪyasɪ buloŋ sii ko ʊ lee a pɪyɛsɪ
ʊ a baa, "Aŋnɛ rɛ tɪya ɪ dee ɪ kɪ yaa wɪya no buloŋ?"
24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ mɛ sɪ pɪyɛsɪ ma wɪdɪgɪ. Dɪ mamaa rɛ ko lɪɪ ʊ sɪɪ
tɪya ŋ, ŋ mɛ sɪ daga ma nal hʊ aa tɪya ŋ dee ŋ kɪ yaa wɪya no buloŋ."
25 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ rɛ tɪya Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ dee ʊ gyɪ kɪ fo nala
wɪɪkyʊwalnɪɪ? Ʊ dee hʊ gyɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ʊ lɪɪ nihuwobiŋ lee rɛ?" Ʊ aa basɪ gɛɛ,
ba piili kaŋ wɪɪ hʊ kɪ kpa dɔmɔŋ a baa, "Wɪbee rɛ á sɪ basɪ tɪya ʊ? Dɪ ámaa rɛ basɪ
tɪya ʊ a baa dɪ Wɪɪsɪ lee rɛ ʊ lɪɪ, ʊ sɪ pɪyɛsɪ ma a baa, 'Bee rɛ yaŋ tɪŋ á bɪ laa wɪya hʊ
Gyɔɔŋ aa basa di?'
26 Dɪ ámaa rɛ bɪl baa dɪ ʊ lɪɪ nihuwobiŋ lee mɛ rɛ, nɪgyamaa no buloŋ bee leŋ ma.
Beewɪya ba buloŋ gyɪ laa di anɪɪ Gyɔɔŋ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ."
27 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya Yesu a baa, "Á bɪ gyɪma." Nyɛ rɛ Yesu mɛ basɪ tɪya ba a baa, "Ɛɛ
kɛ, ŋ mɛ bɪ sɪ daga ma nal hʊ aa tɪya ŋ dee ŋ wuwo kɪ yaa wɪya no buloŋ."

Biibaala balɪya namaga

28 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma
a baa, "Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a kaŋ ʊ biibaala balɪya. Ʊ sii mʊ ʊ biihɪyawʊ hʊ lee a
basɪ tɪya ʊ a baa, 'Ŋ biye, mʊ baga gyɪnaŋ a tʊŋ tʊma.'
29 Ɛɛ rɛ biye hʊ baa, "Ŋ bɪ sɪ wuwo mʊ." Amɛ gɛɛ hal tɪyaŋ, ʊ bɪrɪmɪ ʊ hakɪla aŋ sii
mʊ baga hʊ.
30 Ɛɛ rɛ ʊ mʊ a basɪ ɛɛ tɪɪ tɪya haŋbiye hʊ tɪɪna mɛ, ʊ laa nyʊwa weliŋ anɪɪ ʊ sɪ mʊ
baga hʊ aŋ vɪya mʊyɪ.
31 Biisi no balɪya tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ tɪŋ ʊ kuwo hʊ nyʊwa?" Doŋ nɛ ba basɪ tɪya ʊ dɪ
ʊ biihɪyawʊ rɛ tɪŋ ʊ kuwo nyʊwa. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya
ma, lampolaala abee gyaŋtɪrɪsɪ laa sɪya kɪ gyʊʊ wɪɪsɪ koro hʊ rɛ ma tɪyaŋ.
32 Beewɪya Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ ko daga ma wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ rɛ ma aa sɪ tɪŋa, aŋka
ma bɪ laa ʊ wɪya di, amɛ lampolaala abee gyaŋtɪrɪsɪ kɛ laa ʊ wɪya di rɛ. Abee ma aa
naa gɛɛ hʊ ba aa laa ʊ wɪya di buloŋ, amɛ ma kɛ bɪ bɪrɪma ma hakɪllɪ a laa ʊ wɪya di."

Yesu maga baga tʊŋtʊnna badɔmɔŋ namaga
Maakɪ 12.1-12; Luka 20.9-19

33 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ a baa, "Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ biŋ ʊ baga a pɔ kɪna
badɔmɔŋ aa kaŋ nɔŋkyɪga a kɪɪ gɛɛ anɪɪ kyʊkyɔyɪ, ba kɪ yɪrɪ girepisi. Ʊ yaŋ lɪga baga
hʊ gol baŋ, a hulo bʊwa baga hʊ tɪyaŋ dɪ ba kyaga tɪɪnɔnɔ hʊ nɪɪ kɪ we (beewɪya ba
kpaa ba nɔnɔ kɪ kyɔ sɪŋ nɛ). Ʊ gyɪ saa salnyuu dɪɪbiye mɛ rɛ, dɪ ba hɔŋ ʊ salnyuu tɪyaŋ
a kɪ pɔ baga hʊ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʊ paa nala a we baga hʊ tɪyaŋ dɪ ba kɪ tʊma. Ka ʊ sii
kpa mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ.
34 Tɪɪnɔnɔ hʊ tɔrɪɪ saŋa aa ko pele, ʊ tɪŋ ʊ dɪya tʊŋtʊnna dɪ ba mʊ baga tʊŋtʊnna hʊ
lee a laa ʊ tɪɪnɔnɔ tol ko tɪya ʊ. Nyɛ rɛ ba mʊ.
35 Ba kasɪ ba a ŋmaa kɪdɪgɪ, a kpʊ kɪdɪgɪ, aŋ yaga kɪdɪgɪ hʊ mɛ abee bʊwa.
36 Ɛɛ rɛ baal hʊ bɪl marɪ tɪŋ ʊ dɪya tʊŋtʊnna badɔmɔŋ aa tee laasɪya nala hʊ. Ba yaa
ba mɛ gɛɛ tɪɪ.
37 Ba kateŋsi tɪyaŋ ʊ tɪŋ ʊ biye tɪɪ. Ʊ bɪɪna anɪɪ dɪ ʊ biye tɪɪ kɛ rɛ mʊwa, ba sɪ tɪya ʊ
gyɪrɪma.
38 Amɛ tʊŋtʊnna hʊ aa naa biye hʊ, ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, "Dɪ baga hʊ tɪɪna rɛ
ko sʊba, biye no rɛ sɪ di ʊ kyaŋ. Ma leŋ dɪ á kpʊ ʊ. Dɪ ámaa rɛ kpʊ ʊ, ámaa rɛ sɪ mɪɪgɪ
tɪŋ ʊ kɪna hʊ buloŋ."
39 Doŋ nɛ ba kaŋ biye hʊ a kpʊ ʊ, aŋ kpa ʊ yuwo ta baga hʊ hal.
40 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ba aa maga nyɛ, dɪ baga hʊ tɪɪna rɛ ko, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa
baga tʊŋtʊnna no?"
41 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, 'Ʊ sɪ ko a kpʊ nɪbɔmɔ no aŋ kpa baga hʊ a tɪya nɪdʊŋsɪ,
nala hʊ aa sɪ kɪ tɪya ʊ ʊ tɪɪnɔnɔ tol, dɪ ba tɔrɪɪ saŋa rɛ ko pele." '
42 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nala hʊ aa nɪɪ namaga hʊ abaa, "Ma bɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ hʊ lee
hʊ ba aa baa,
'Bʊyɪ hʊ dɪɪsaala a vɪya ta,
ʊ rɛ mɪɪgɪ ko yaa bʊduwo ba aa kpaa biŋ dɪya hʊ gyememii ʊ kaŋ dɪya hʊ sɪgɪ.
Á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʊma rɛ gɛɛ.
Á naa nɪɪ ʊ yaa wɪkperii rɛ!" '

43 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʋ a baa, “Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ʋ koro hʋ laa ma lee, a kpa tɪya nala
hʋ aa sɪ tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa weliŋ a kɪ yaa wɪya hʋ aa sɪ daga anɪɪ ba we wɪɪsɪ koro hʋ
tɪyaŋ nɛ.
44 Nal hʋ aa tele bʋyɪ no nyuu, ʋ tɪɪna sɪ kyɔrɪsɪ kyɔrɔkyɔrɔ. Dɪ bʋyɪ no mɛ rɛ ko tele
nal buloŋ nyuu, ʋ sɪ kyaŋɪsɪ ʋ tɪɪna kyaŋa kyaŋa.”
45 Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Farasiima aa nɪɪ Yesu aa maga
namaga hʋ, ba gyɪma anɪɪ ba wɪya rɛ ʋ kɪ basɪ gɛɛ.
46 Ɛɛ rɛ ba kɪ lʋga dɪ ba kana ʋ tɔ dɪyaŋ. Amɛ ba fa aa fá nɪgyamaa hʋ aa we doŋ nɛ,
beewɪya nɪgyamaa hʋ kpaa Yesu anɪɪ ʋ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.

22

Yesu maga hafalɪɪ gbɪyala namaga
Luka 14.15-24

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ tɪya nala hʋ aa pɪyɛsɪ ʋ dee wɪya,
2 a baa, “Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kuwori kɪdɪgɪ aa leŋ ba marɪ ʋ biye hafalɪɪ
gbɪyala kɪdiiliye.
3 Ba aa marɪ kɪdiiliye hʋ teŋ, ʋ tɪŋ ʋ tʋŋtʋnna dɪ ba mʋ yɪrɪ nala hʋ ʋ aa yɪra anɪɪ
wɪɪ buloŋ yaa siri rɛ. Ba mʋ yɪrɪ ba, ba vɪya koyi.
4 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl tɪŋ ʋ tʋŋtʋnna badɔmɔŋ a baa, ‘Ma mʋ basɪ tɪya nala hʋ ŋ aa yɪra anɪɪ
nɔbolli bee nɔfarɪsɪ buloŋ nɛ ŋ kpʋ a leŋ ba yaa kɪdiiliye hʋ. Wɪɪ buloŋ yaa siri rɛ.
Ɛɛwɪya ba ko hafalɪɪ gbɪyala hʋ.” ’
5 Ɛɛ rɛ nala hʋ ʋ aa yɪra bɪl vɪya mʋyɪ aŋ kɪ tʋŋ ba tʋma. Ba badɔmɔŋ sii mʋ ba
bagɪsɪ ka badɔmɔŋ mɛ sii mʋ ba kɪna lɪyallɪɪ.
6 Ka badɔmɔŋ mɛ kasɪ ʋ dɪya tʋŋtʋnna hʋ ʋ aa tɪma a ŋmaa ba weliŋ aŋ kpʋ ba.
7 Ɛɛ rɛ kuwori hʋ na baaŋ kɪŋkaŋ a ta ʋ laalyuwolo ba mʋ kpʋ nala hʋ aa kpʋʋ ʋ dɪya
tʋŋtʋnna hʋ, aŋ nyɔgɔ ba bee buloŋ ta.
8 Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ ʋ tʋŋtʋnnɪkaalɪya hʋ a bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Hafalɪɪ gbɪyala kɪdiiliye
hʋ yaa siri rɛ, amɛ nala hʋ ŋ aa yɪra bɪ maga dɪ ba ko gbɪyala hʋ.
9 Ma lɪɪ gɔllɪ bee hʋ tɪyaŋ buloŋ a yɪrɪ nala hʋ buloŋ ma aa sɪ na a basɪ tɪya ba dɪ ba
ko di kɪdiiliye hʋ.”
10 Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnna hʋ lɪɪ gbɛ bee hʋ tɪyaŋ buloŋ a yɪrɪ nala hʋ buloŋ ba aa naa doŋ,
niweliye abee nɪbɔmɔ buloŋ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ ko gyʋʋ su dɪya hʋ tɪyaŋ ba fa aa gbɪyalɪ
gbɪyala hʋ.
11 Ɛɛ rɛ kuwori hʋ gyʋʋ dɪ ʋ na nala hʋ aa ko. Ʋ gyʋwa a na baal kɪdɪgɪ aa bɪ laalɪ
hafalɪɪ gbɪyala gal.
12 Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ŋ bagyʋwa, ɛɛ rɛ ɪ yaa ko gyʋʋ daha aŋ bɪ laalɪ hafalɪɪ
gbɪyala gal?” Baal hʋ tallɪ ʋ nyʋwa.
13 Ɛɛ rɛ kuwori hʋ basɪ tɪya ʋ tʋŋtʋnna a baa, “Ma kaŋ baal no a vʋwa ʋ nosi abee ʋ
naasɪ buloŋ a kpa ʋ yuwo ta gyee hal bilhuu hʋ tɪyaŋ dɪ ʋ pɪŋ doŋ kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ʋ
nyɪŋa.”
14 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ teŋ aŋ baa, “Nɪgyamaa rɛ ba yɪrɪ amɛ nala baŋmana dʋŋ nɛ ba lɪɪ.”

Ba basɪ lampoo tunii wɪya
Maakɪ 12.13-17; Luka 20.20-26

15 Ɛɛ rɛ Farasiima sii lɪɪ a vʋʋlɪ gɛɛ hʋ ba aa sɪ magɪsɪ Yesu a bara kana ʋ abee
wɪpɪyɛsɪya.
16 Nyɛ rɛ ba tɪŋ ba hatɪnna badɔmɔŋ abee kuwori Hɛrɔtɪ hatɪnna badɔmɔŋ dɪ ba mʋ
Yesu lee. Ɛɛ rɛ ba ko pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Á nɪhɪyawʋ, á gyɪma anɪɪ ɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ a kɪ
daga Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ mɛ abee wɪtɪɪ. Ɪ sɪya tuwo nala wɪbasɪya tɪyaŋ. Ɪ bee fa nɪbal buloŋ
sɪɪ mɛ.
17 Á aa kyɛ dɪ á gyɪma rɛ anɪɪ dɪ ʋ yaa ŋmanɪɪ dɪ á tuŋ lampoo kɪ tɪya Roma paalʋʋ
kuworibal hʋ koo ʋ bɪ yaa ŋmanɪɪ.”
18 Amɛ Yesu fa gyɪŋ ba tɪbɪɪŋbɔmɔ hʋ rɛ, ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Mamaa minaafigi
tɪmma! Bee rɛ tɪŋ ma ko dɪ ma magɪsɪ ŋ?
19 Ma kpa molbinʋʋ hʋ ma aa kaŋ kɪ tuŋ lampoo hʋ tɪya dɪ ŋ na.”
20 Ba kpaa kɪdɪgɪ tɪya ʋ, ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ba a baa, “Kɪbee nyuu abee ʋ feŋ nɛ ba kpaa
biŋ molbinʋʋ hʋ tɪyaŋ nyɛ?”
21 Ɛɛ rɛ ba baa dɪ Roma paalʋʋ kuworibal hʋ feŋ abee ʋ nyuu rɛ. Ʋ basɪ tɪya ba a baa,
“Ɛɛ kɛ, kɪŋ hʋ aa yaa Roma paalʋʋ kuworibal hʋ kɪŋ, ma kpa tɪya ʋ. Ka kɪŋ hʋ mɛ aa
yaa Wɪɪsɪ kɪŋ, ma kpa tɪya Wɪɪsɪ.”
22 Yesu aa basɪ gɛɛ, ba buloŋ nyʋʋsɪ fɪyɛlɪ, ba lem-ʋ aŋ sii mʋ.

Ba pɪyɛsɪ Yesu sʊʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ siiyi wɪya
Maakɪ 12.18-27; Luka 20.27-40

23 Haŋ Kyɛɛ hʊ tɪɪ rɛ nala badɔmɔŋ ba aa yɪrɪ Sadusiima mɛ sii ko Yesu lee. Nala no
kɛ gyɪ baa dɪ dɪ nal lɛ sʊba ʊ tɪɪna bɪl bɪ sɪ wuwo sii sʊʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba ko pɪyɛsɪ Yesu
a baa,
24 "Á nɪhɪyawʊ, Moosi daga anɪɪ dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, dɪ ʊ bee haaŋ hʊ bɪ lʊl biye ka
dɪ baal hʊ sʊba, ʊ maga dɪ ʊ naabiye kpa lohaaŋ hʊ rɛ, dɪ ʊ beel-ʊ lʊl biisi tɪya ʊ maana
hʊ.
25 Nɪmmabalɪya bapɛ rɛ gyɪ we daha a yaa baala. Nyɛ rɛ ba kɪhɪyawʊ tɪɪna kpaa
haaŋ. Ʊ bee haaŋ hʊ bɪ lʊl biye, aŋka ʊ sʊba. Ʊ katɪyal mɛ mɪɪgɪ kpa haaŋ hʊ.
26 Ɛɛ rɛ ʊ katɪyal hʊ mɛ sʊba, ka too tɪɪna hʊ mɛ kpa haaŋ hʊ. Ʊ mɛ gɛɛ tɪɪ puu ʊ.
Nɪmmabalɪya hʊ bapɛ buloŋ nɛ kpaa haaŋ hʊ, ka ʊ bee ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ lʊl biye.
27 Ɛɛ hal tɪyaŋ haaŋ hʊ mɛ sii sʊba.
28 Kyɛɛ hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, baala no bapɛ tɪyaŋ, kɪbee rɛ sɪ tɪŋ haaŋ hʊ?
Beewɪya ba buloŋ bapɛ rɛ kpaa ʊ ko baŋ kyeme."
29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ teŋ, a bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ dee mɛ, ɛɛ rɛ
tɪŋ ma ŋmaa naaŋ mɔɔnyɛ.
30 Kyɛɛ hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, baala bɪl bɪ sɪ paa haana, haana mɛ bɪl bɪ sɪ yal
balama. Ba buloŋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ malɪkasɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ."
31 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Na ma pɪyɛsɪ ŋ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ wɪya rɛ. Ma
bɪ karɪmɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa basa tɪya ma a mʊ kɪ tile sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii tɪyaŋ ʊ teŋ tɪyaŋ?
32 Ʊ baa, 'Mɪyaŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ hʊ Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ buloŋ gyɪ aa
tɪŋa. Wɪɪ no ʊ aa basa, ʊ daga anɪɪ Wɪɪsɪ yaa niweye Wɪɪsɪ rɛ, ʊ bɪ yaa sʊʊnɪ Wɪɪsɪ." '
33 Nɪgyamaa hʊ aa nɪɪ gɛɛ ʊ aa daga nala, ba nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ.

Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ
Maakɪ 12.28-34; Luka 10.25-28

34 Farasiima hʊ aa nɪya anɪɪ Yesu basɪ wɪya lo Sadusiima ba nyʊʊsɪ gyʊʊ kpʊlɪya gɛɛ,
ba ko yaa nyʊʊdɪgɪ a sii kpa mʊ Yesu lee.
35 Ɛɛ rɛ ba kɪdɪgɪ aa yaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl kɪ lʊga dɪ ʊ magɪsɪ Yesu, a pɪyɛsɪ ʊ wɪya
36 a baa, "Nɪhɪyawʊ, Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ yaa ba buloŋ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ
wɪɪ?"
37 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Kyo ɪ tɪɪna Wɪɪsɪ abee ɪ tɪya buloŋ, abee ɪ hakɪla buloŋ abee ɪ
wɪkanɪɪ buloŋ.
38 Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ buloŋ wɪbal abee ba tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ gɛɛ.
39 Wɪlɪya tɪɪna mɛ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ nyɛ: 'Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ." '
40 Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba biŋ abee wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ aa basa,
ba buloŋ lɪɪ wɪya no balɪya tɪyaŋ nɛ.

Ba pɪyɛsɪ laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya
Maakɪ 12.35-37; Luka 20.41-44

41 Farasiima hʊ ha aa laŋŋa gɛɛ, Yesu pɪyɛsɪ ba a baa,
42 "Ɛɛ rɛ ma bɪɪnɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya? Kɪbee doho nal lɛ ʊ yaa?" Ɛɛ
rɛ ba baa dɪ ʊ yaa Deviti nihii rɛ.
43 Doŋ nɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, "Dɪ ʊ rɛ yaŋ yaa Deviti nihii, bee rɛ tɪŋ saŋa hʊ
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ fa aa ko gyʊʊ Deviti tɪyaŋ ʊ yɪrɪ Krisita hʊ ʊ Tɪɪna?
44 Beewɪya Deviti fa baa:
'Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna a baa,
hɔŋ ŋ noduu logiŋ nɪhɔnɪɪ,
a mʊ pele saŋa hʊ ŋ aa sɪ kpa ɪ dɔmɔ we ɪ nosi tɪyaŋ.'
45 Dɪ Deviti tɪɪ rɛ yaŋ yɪrɪ Krisita hʊ ʊ Tɪɪna, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa a yaa ʊ nihii."
46 Yesu aa basɪ gɛɛ, nal buloŋ bɪl bɪ wuwo laa wɪɪ basɪ. A lɪɪ haŋ kyɛɛ hʊ a kaŋ kɪ mʊ,
nal buloŋ mɛ bɪl bɪ kaŋ nyuduwo ʊ aa sɪ wuwo lɪɪ sɪŋ a pɪyɛsɪ ʊ wɪɪ buloŋ.

23

Yesu daga nala dɪ ba pɔ ba tɪɪma weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima
Maakɪ 12.38-40; Luka 11.39-44, 46, 52; 20.45-47

1 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nɪgyamaa hʊ abee ʊ hatɪnna hʊ a baa,
2 "Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ abee Farasiima hʊ, ba aa rɛ kaŋ ŋmanɪɪ dɪ ba kɪ daga nala
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ.
3 Ɛɛwɪya, ma maga dɪ ma kɪ tɪŋ wɪya hʊ buloŋ ba aa baa dɪ ma kɪ yaa rɛ, amɛ ma ta
kɪ kyese ba wɪyaalɪya, beewɪya ba tɪɪ bee tɪŋ wɪya hʊ ba aa daga ma.

4 Ba aa vʊwa kyʊgɪ yoho rɛ a kpa kyʊgɪ nala, amɛ ba tɪɪ bɪ sɪ laa nyʊwa pɛ ba tɪyaŋ
mʊhʊ mɛ dɪ ba wuwo kyʊŋ kyʊgɪsɪ hʊ.
5 Ba aa yaa wɪɪ buloŋ a kɪ kyɛ dɪ nala na ba rɛ. Ba aa sabɪ Wɪɪsɪ wɪya a we dagibiisi
tɪyaŋ nɛ a kpa vʊwa ba ganni nosi tɪyaŋ abee ba nyupugini tɪyaŋ, aŋ leŋ ba ganni
nyʊʊgyʊwasa mɛ doliye doliye a te ɛɛ hʊ nɪwaasɪma kɪna aa kɪya.
6 Dɪ ba aa rɛ yɪrɪ ba dɪ ba ko di kɪna, ba aa kyo dɪ ba hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪya rɛ. Dɪ ba
aa rɛ ko gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ mɛ, ba aa kyo dɪ ba hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪya rɛ.
7 Ba aa kɪ kyɛ dɪ nala kɪ kyʊwalɪ ba rɛ abee gyɪrɪma gyamaa tɪyaŋ aŋ kɪ yɪrɪ ba
nɪhɪyasɪ.
8 Amɛ ma kɛ ta leŋ dɪ nala kaŋ ma kɪ yɪrɪ nɪhɪyasɪ, beewɪya ma buloŋ yaa
nɪmmabalɪya rɛ, aŋka ma nɪhɪyawʊ mɛ yaa nɪdɪgɪ dʊŋ.
9 Ʊ bɪl bɪ maga dɪ ma yɪrɪ nal buloŋ ma kuwo dʊnɪya no tɪyaŋ, beewɪya ma Kuwo
yaa nɪdɪgɪ dʊŋ nɛ a we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
10 Ma ta bɪl kaŋ nal buloŋ mɛ yɪrɪ ma sɪlaal, beewɪya ma sɪlaal yaa nɪdɪgɪ dʊŋ nɛ, ʊ
rɛ yaa Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.
11 Ʊ maga dɪ ma tɪyaŋ sɪlaal bɪrɪmɪ haŋbiye rɛ a tʊŋ tʊma kɪ tɪya ma buloŋ.
12 Nal hʊ buloŋ aa kpa ʊ tɪɪ yohuŋ, Wɪɪsɪ sɪ kana ʊ hʊwɔlɪ, ka nal hʊ mɛ aa kaŋ ʊ tɪɪ
hʊwɔlɪ, Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ yohuŋ.
13 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma! Ma sɪ na tʊwara
yʊga! Ma kaŋ wɪɪsɪbee koro hʊ dimbeenyʊwa tɔ rɛ dɪ nala ta gyʊwa, beewɪya ma tɪɪ
bee kyɛ dɪ ma gyʊʊ, aŋ pɔ dɪ nala hʊ aa lʊga dɪ ba gyʊʊ mɛ ta gyʊwa.
14 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma! Ma sɪ na tʊwara
kɪŋkaŋ. Beewɪya ma aa kaŋ lohaana kɪna kɪ fasɪ rɛ, aŋ aa fugo kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ pɪɪsɪ.
Ɛɛwɪya Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ma a te nal buloŋ.
15 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma! Ma sɪ na tʊwara
kɪŋkaŋ. Ma aa sii duwori nɪɪ rɛ a mʊ paalʊʊ dʊŋsɪ a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya. Dɪ nɪdɪgɪ rɛ
ko laa di, ma aa leŋ ʊ marɪ bɔmɔ rɛ, a maga dɪ ʊ tɪɪna gyʊʊ diŋ a na tʊwara kɪŋkaŋ
anɪɪ ma mɛ aa sɪ na gɛɛ.
16 Mamaa nyʊlʊŋ-sɪlaala, ma sɪ na tʊwara! Ma aa baa, "Dɪ nal lɛ ŋmɪyɛsɪ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ, ʊ bɪ yaa ŋmɪyɛsʊʊ amɛ dɪ ʊ rɛ ko ŋmɪyɛsɪ salma kɪna hʊ aa we
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, ʊ yaa ŋmɪyɛsʊʊ rɛ."
17 Ɛɛdɔŋ nyʊlʊŋbambugo! Salma kɪna hʊ aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ abee dɪya
hʊ aa leŋ salma hʊ bɪ kaŋ bisiŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, kɪna no balɪya, kɪbee rɛ yaa sɪfɪyaŋ
kɪŋ?
18 Ma bɪl basa anɪɪ dɪ nal lɛ ŋmɪyɛsɪ wɪɪsʊllɪ-kɪna kogu hʊ tɪyaŋ ba aa kpa kɪna kɪ sʊla
Wɪɪsɪ, ʊ bɪ yaa ŋmɪyɛsʊʊ, amɛ dɪ ʊ rɛ ŋmɪyɛsɪ kɪŋ hʊ ba aa kpaa dɔbɔ wɪɪsʊllɪ-kɪna
kogu hʊ nyuu a sʊla Wɪɪsɪ, ʊ yaa ŋmɪyɛsʊʊ rɛ.
19 Ma yaa nyʊlɪma rɛ, kɪŋ hʊ ba aa kpaa biŋ kogu hʊ nyuu abee wɪɪsʊllɪ-kɪna kogu hʊ
aa leŋ dɪ kɪŋ hʊ bɪ kaŋ bisiŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, kɪna no balɪya tɪyaŋ kɪbee rɛ yaa sɪfɪyaŋ
kɪŋ?
20 Ɛɛwɪya, dɪ nal lɛ ŋmɪyɛsɪ wɪɪsʊllɪ-kɪna kogu hʊ, ʊ ŋmɪyɛsɪ kogu hʊ bee kɪŋ hʊ buloŋ
aa dɔbɔ ʊ a tɪyaŋ nɛ.
21 Dɪ nal lɛ bɪl ŋmɪyɛsɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ, ʊ ŋmɪyɛsɪ Wɪɪsɪ dɪya hʊ abee Wɪɪsɪ buloŋ
nɛ, beewɪya Wɪɪsɪ we dɪya hʊ tɪyaŋ nɛ.
22 Dɪ nal lɛ bɪl ŋmɪyɛsɪ wɪɪsɪbee, ʊ ŋmɪyɛsɪ Wɪɪsɪ kuworikpasa hʊ abee nal hʊ aa hɔŋ
ʊ tɪyaŋ buloŋ nɛ gɛɛ.
23 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma! Ma sɪ na tʊwara
kɪŋkaŋ. Paaponni hʊ buloŋ ma aa kpa we kɪdiiliye tɪyaŋ ba sʊwala sʊma, ma aa kaŋ
ba kpaa leye fi fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ tɪya Wɪɪsɪ. Ma aa yaa wɪmʊlla no buloŋ nɛ aŋ vɪya dɪ
ma tɪŋ sɪfɪyaŋ wɪya hʊ Moosi fa aa biŋ tɪya ma anɪɪ ma kaŋ wɪtɪɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, a kɪ
fá nala sikii, a kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ abee wɪtɪɪ. Ma aa kaŋ ma kɪna kpaa leye fi fi, a kpa lɪdɪgɪ
tɪya Wɪɪsɪ gɛɛ, ʊ yaa wɪwelii rɛ, amɛ ɛɛ bɪ daga dɪ ma vɪya wɪkaalɪya hʊ kɛ ta.
24 Mamaa nyʊlʊŋ sɪlaala! Ma aa kyuwori ma nɪɪ rɛ, a lɪɪ naŋkyʊwa ta, aŋ kpa kokumo
lile.
25 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma! Ma sɪ na tʊwara
kɪŋkaŋ. Beewɪya ma aa sasɪ ma nɪɪnyʊwagbaŋbiisi abee ma gbaŋsɪ hala weliŋ nɛ aŋ
bee sasɪ ba tɪsɪ kɛ. Kɪdiiliye hʊ bee kɪnyʊwalɪya hʊ buloŋ aa we nɪɪnyʊwagbaŋbiisi no
bee ma kɪdigbaŋsɪ hʊ buloŋ tɪyaŋ lɪɪ ma tɪbal hʊ ma aa kaŋ kɪ firimi nala lee rɛ.
26 Ɛɛdɔŋ nyʊlɪma! Ma bɪ gyɪma anɪɪ dɪ mamaa rɛ laa sɪya sasɪ nɪɪnyʊwagbaŋbiisi no
bee ma kɪdigbaŋsɪ no tɪsɪ ba hala mɛ sɪ kyaanɪ weliŋ?

27 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tɪmma! Ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Beewɪya ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bilni ba aa kpaa tʊwɔl bʊgɪ. Ba hala aa weliye rɛ, aŋka ba tɪsɪ buloŋ su abee sʊʊnɪ hogo abee kɪpʊwanɪ iriŋ kɛ buloŋ.
28 Ɛɛ tɪɪ rɛ ma mɛ kɪɪ nala sɪya tɪyaŋ. Dɪ ba aa rɛ na ma, ba aa bɪɪnɪ nɪɪ ma yaa nɪtɪɪma rɛ, ka ma tɪsɪ su abee wɪbɔmɔ abee minaafigi wɪya.
29 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima, ma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ! Ma yaa minaafigi tɪmma rɛ, beewɪya ma aa saa Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee wɪtɪɪ tɪmma bilni rɛ a marɪ ba mɛ weliŋ.
30 Ma aa baa, "Dɪ ámaa rɛ fa we doŋ saŋa hʊ tɪyaŋ á naabaala fa aa we ba mɪɪbolo tɪyaŋ, á fa bɪ sɪ laa nyʊwa pɛ ba tɪyaŋ dɪ ba kpʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ."
31 Ma wɪbasɪya kɔnɪ daga anɪɪ ma yaa nala hʊ aa kpʊʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ doho nala rɛ.
32 Wɪbɔmɔ hʊ ma naabaala aa piile, ma mɛ kaŋ teŋsi.
33 Na ba aa bɔmɔ gɛɛ anɪɪ dʊma! Ma bɪɪna anɪɪ ma sɪ wuwo fá gɛ diŋ gyʊʊyɪ rɛ koo?
34 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ, ŋ sɪ tɪŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee wɪgyʊnna abee dɪdagɪla dɪ ba ko ma lee. Ma sɪ kpʊ badɔmɔŋ, a kaŋ badɔmɔŋ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, a vɪɪrɪ badɔmɔŋ mɛ ma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ, aŋ gɔllɪ kil badɔmɔŋ mɛ kɪ baŋ tɔnɪ tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ma kpʊ ba.
35 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ma akuu ba aa kpʊ nɪtɪɪma hʊ wɪya, a piili Abɛl tɪyaŋ a mʊ pele saŋa hʊ tɪyaŋ ba aa kpʊʊ Barakiya biibaal Zakarɪya. Ba gyɪ kpʊʊ Zakarɪya Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ abee wɪɪsʊllɪ-kɪna kogu hʊ nyuu ba aa nyɔgɔ pʊsɪ kɪ tɪya Wɪɪsɪ paga tɪyaŋ nɛ.
36 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nala no ba aa kpʊwa, ba haakye buloŋ dɔbɔ ma gyɪnaŋ nala nyuu tɪyaŋ nɛ.
37 Mamaa Gyerusalɛm nala, Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaala ma lee rɛ, ma kpʊ badɔmɔŋ a paa bʊwa yaga badɔmɔŋ mɛ. Saŋa buloŋ nɛ ŋ fa kyo dɪ ŋ puŋ tɔ ma buloŋ anɪɪ gyimii aa puŋ tɔ ʊ balɪya gɛɛ, ka ma bɪ laa nyʊwa.
38 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ sɪ baanɪ ma bee tɪya ma dɪ ʊ pɪŋ gyikpiye.
39 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma bɪl bɪ sɪ na ŋ, see saŋa hʊ tɪyaŋ ma aa sɪ lɔllɪ ŋ a baa, 'Nyusʊŋtɪɪna rɛ yaa nal hʊ aa ko Wɪɪsɪ feŋ tɪyaŋ." '

24

Yesu basɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ ŋmaaloyi wɪya
Maakɪ 13.1-2; Luka 21.5-6

1 Yesu gyɪ aa sii lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a kɪ mʊ, ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ ko ʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Tɪɪna, deŋ na Wɪɪkyʊwaldɪɪbal no bee dɪɪsɪ no buloŋ aa sɪŋ doŋ aa weliye gɛɛ."
2 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma tɪɪ naa gɛɛ ba aa weliye rɛ, amɛ wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ba sɪ maakyiye ŋmaa dɪɪsɪ no buloŋ lo. Bʊdɪgɪ mɛ gba bɪl bɪ sɪ ka a dɔbɔ ʊ dɔŋtɪɪna tɪyaŋ."
3 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪ mʊ hɔŋ Olivi dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ, doŋ nɛ ʊ hatɪnna hʊ dʊŋ sii ko ʊ lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Saŋa bee tɪyaŋ nɛ wɪya no sɪ yaa? Bekiŋ wɪmagɪl lɛ á sɪ na a gyɪŋ saŋa hʊ tɪyaŋ ɪ aa sɪ mɪɪgɪ ko, abee saŋa hʊ dʊnɪya aa sɪ teŋ?"
4 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ dɪ nal buloŋ ta ko mʊrɪ ma.
5 Beewɪya, nala yʊga aa sɪ ko kpa ŋ feŋ anɪɪ ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, a mʊrɪ nɪgyamaa.
6 Ma sɪ nɪɪ yuwo dɔmɔ lee buloŋ tɪyaŋ. Dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ gɛɛ, ma ta leŋ dɪ ma bembiye kɪ sii. Beewɪya wɪya no buloŋ sɪ yaa, amɛ ɛɛ bɪ daga anɪɪ dʊnɪya tenii pele rɛ.
7 Yuwo sɪ we dʊnɪya logiŋ buloŋ tɪyaŋ. Losi mɛ sɪ gyʊʊ, ka dɪ taŋha mɛ gyigili lɪgyamaa tɪyaŋ.
8 Wɪya no buloŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haluwokannɪ luwol aa piile kɪ wɪɪ.
9 Ɛɛ tɪyaŋ ba sɪ kasɪ ma a kpa ma we nala nosi tɪyaŋ dɪ ba dɔgɪsɪ ma aŋ kpʊ ma. Dʊnɪya nala buloŋ sɪ kuu ŋ wɪya a haasɪ ma.
10 Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ nɪgyamaa sɪ kpa ba Wɪɪsɪ laadii ta. Ba sɪ kaŋ gyamba bee dɔmɔŋ a haasɪ dɔmɔŋ.
11 Nala hʊ aa nyɪya wɪya a baa ba yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ, ba sɪ yʊga a ko a mʊrɪ nɪgyamaa.
12 Wɪbɔmɔ yayɪ sɪ pʊrɪgɪ, dɪ ɛɛ leŋ nala kyori mɛ teŋ abee dɔmɔŋ.
13 Amɛ nal hʊ buloŋ aa sɪ wuwo di kenyiri a kaŋ mala a mʊ teŋ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta.
14 Ba sɪ laa sɪya basɪ Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪweliye lee buloŋ tɪyaŋ dɪ dʊnɪya nal buloŋ nɪɪ, ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ dʊnɪya tenii sɪ pele.

Yesu basɪ kɪbɔŋlɔrɪ hʋ aa yaa sɪna wɪya
Maakɪ 13.14-23; Luka 21.20-24

15 Dɪ mamaa rɛ ko na kɪbɔŋlɔrɪ hʋ aa yaa sɪna hʋ wɪya Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʋ tɪŋdaal
Danɪyɛl tɪyaŋ a basɪ, dɪ ʋ sɪŋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ, ʋ maga dɪ ma nala hʋ aa karɪmɪ
wɪya no lʋga rɛ aŋ gyɪŋ ba memii.
16 Dɪ mamaa rɛ ko na gɛɛ, ʋ maga dɪ nala hʋ aa we Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ fá gyɪŋ
dogiŋsi nyuni rɛ a faŋa.
17 Dɪ nal lɛ we salnyuu tɪyaŋ, ʋ ta bɪl baa ʋ tuu gyʋʋ dɪya a paa ʋ kɪna.
18 Dɪ nal buloŋ nɛ we ʋ baga tɪyaŋ, ʋ ta bɪl baa ʋ mɪɪgɪ mʋ dɪya a paa ʋ ganni.
19 Haŋ saŋa hʋ tɪyaŋ, haluwokanna bee biifɪllɪ nɪmma sɪ na tʋwara kɪŋkaŋ.
20 Ma kɪ sʋla Wɪɪsɪ dɪ kyɛ hʋ ma aa si fá ta ko yaa puwo saŋa koo Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ.
21 Beewɪya Wɪɪsɪ aa mara dʋnɪya a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, nal buloŋ ha bɪ naa tʋwara no
iriŋ, nal mɛ bɪl bɪ sɪ na tʋwara no iriŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ.
22 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ fa bɪ kere kyɛyɛ hʋ wɪya no aa sɪ yaa ta, nɪdɪgɪ mɛ fa bɪ sɪ ka beewɪya
tʋwara hʋ aa sɪ ko sɪ lɔrɪ rɛ kɪŋkaŋ. Amɛ akuu nala hʋ ʋ aa lɪya wɪya, ʋ sɪ kere kyɛyɛ
hʋ ta.
23 Saŋa no tɪyaŋ dɪ nal buloŋ nɛ ko basɪ tɪya ɪ a baa, 'Na Krisita hʋ we daha, koo ʋ
we lee kɪdɪgɪ, ta laa ʋ tɪɪna di.'
24 Beewɪya nala badɔmɔŋ sɪ sii nyɪya wɪya dɪ ba aa rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ
aa lɪya. Dɪ badɔmɔŋ mɛ sɪ sii fugo baa dɪ ba yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ. Ba sɪ yaa wɪmagɪla
abee wɪkperiye buloŋ a kɪ kyɛ dɪ ba mʋrɪ nala hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya mɛ gba.
25 Ma gyegil daha! Ŋ basɪ wɪya no buloŋ kɪ tɪya ma rɛ, ka dɪ saŋa hʋ na pele.
26 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko basɪ tɪya ma anɪɪ laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya rɛ we pogo
tɪyaŋ, ma ta mʋʋ doŋ, koo dɪ ba aa rɛ basɪ tɪya ma anɪɪ ʋ rɛ faŋa daha, ma ta laa di,
27 beewɪya saŋa hʋ tɪyaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʋ sɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ
duwoŋ aa lɪgɪsa, a kyaanɪ wɪɪsɪnyuu buloŋ.
28 Lee hʋ buloŋ kɪpʋwa aa pɪna, doŋ nɛ duuno aa kɪ laŋŋɪ."

Nihuwobiŋ Biye mɪɪgɪ koyi
Maakɪ 13.24-27; Luka 21.25-28

29 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Tʋwara no tenii hal tɪyaŋ, ʋ bɪl bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ
wɪɪsɪ bɪl bɪ sɪ kɪ pɔsɔ, pene mɛ bɪl bɪ sɪ kɪ pɔsɔ. Kyɪŋwʋlɪya sɪ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a ko tuu
kɪ tele. Wɪɪsɪnyuu kɪna buloŋ sɪ sii lɪɪ ba liweeliye tɪyaŋ.
30 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ma sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye magɪl wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ. Dɪ dʋnɪya nala
rɛ ko na magɪl no ba buloŋ sɪ wii. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ma yaŋ sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dɪ
ŋ ko kɪ tuu abee gaŋdarɪ abee dee.
31 Ɛɛ tɪyaŋ ba sɪ mʋʋ kabɪl dɪ ʋ kyɪyamɪ laa lee buloŋ, ka dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ malɪkasɪ dɪ
ba mʋ lee kɛ buloŋ a kaŋ nala hʋ buloŋ ʋ aa lɪya dɪ ba kɪ tɪŋa ʋ ko laŋŋɪ.
32 Dɪ ma ko na tɪɪsɪ aa tɔsɪ, ma aa gyɪma anɪɪ yʋʋ kpaga rɛ. U maga dɪ ma gʋnnɪ
wɪgyʋŋ nɛ a lɪɪ wɪɪ no tɪyaŋ.
33 Ɛɛ tɪɪ rɛ dɪ mamaa rɛ ko na wɪya no buloŋ aa yaa, ma gyɪma anɪɪ mɪyaŋ nihuwobiŋ
Biye koyi mɛ kɔnɪ kpaga rɛ.
34 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ma gyɪnaŋ nala aa we ma mɪɪbol tɪyaŋ, ma buloŋ bɪ sɪ
sʋba ka dɪ wɪya no yaa baŋ.
35 Wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ sɪ teŋ, amɛ wɪya hʋ ŋ aa basa kɛ sɪ we doŋ a kaŋ kɪ
mʋ maakyiye buloŋ.

Nal buloŋ bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʋ koo saŋa hʋ Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko
Maakɪ 13.32-37; Luka 17.26-30, 34-36

36 Nal buloŋ bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʋ wɪya no aa sɪ yaa. Malɪkasɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ mɛ gba
paalɪ bɪ gyɪma, see ŋ Kuwo Wɪɪsɪ dʋŋ.
37 Saŋa hʋ tɪyaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ wɪya hʋ gyɪ
aa yaa saŋa hʋ Nowa gyɪ aa we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ.
38 Ka dɪ duwoŋ hʋ gyɪ na nɪɪ a su dʋnɪya buloŋ, nala gyɪ aa di kɪdiiliye rɛ, a kɪ nyʋwa
sɪŋ. Baala kɪ paa haana, haana mɛ kɪ yala balama, a mʋ pele kyɛɛ hʋ Nowa gyɪ aa gyʋʋ
nɪɪduworiboro hʋ.
39 Ba gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ buloŋ aa yaa see saŋa hʋ tɪyaŋ nɪɪ hʋ aa ko paa ba buloŋ mʋ.
Ɛɛ tɪɪ rɛ sɪ yaa saŋa hʋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko.
40 Saŋa no tɪyaŋ baala balɪya sɪ kɪ pala baga tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ ko kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ
ta.
41 Haana balɪya mɛ sɪ kɪ nɔŋ muŋ nɔŋ tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ ko kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta.
42 Ɛɛwɪya ma yaŋ gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ, beewɪya ma bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʋ ma Tɪɪna aa sɪ
mɪɪgɪ ko.

43 Ma tɪɪ gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ dɪ nal lɛ gyɪŋ saŋa hʊ tɪyaŋ gaal aa sɪ ko bori ʊ dɪya
gyʊʊ a gaa ʊ kɪna, ʊ sɪ bara doo, a hɔŋ pɔ dɪ gaal hʊ ta ko bori ʊ dɪya a gyʊʊ gaa ʊ kɪna
hʊ.
44 Ma mɛ yaŋ yaa siri pɔ, beewɪya mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ mɪɪgɪ ko saŋa hʊ tɪyaŋ
ma aa bɪ yɪyɛla."

Tʊŋtʊnnɪ buloŋ maga ʊ kaŋ wɪtɪɪ rɛ
Luka 12.41-48

45 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ aa kyɛ dɪ ma kɪɪ tʊŋtʊnnɪ hʊ aa gyɪŋ
wɪya a kɪ tɪŋ ʊ nɪhɪyawʊ nyʊwa rɛ. Ʊ rɛ yaa tʊŋtʊnnɪ hʊ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ aa sɪ lɪɪ dɪ ʊ
kɪ deŋ ʊ dɪya, aŋ pɛ kɪ tɪya ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ hʊ mɛ ba kɪdiiliye saŋa hʊ aa maga dɪ
ʊ tɪya ba.
46 Dɪ tʊŋtʊnnɪ no rɛ yaa wɪya hʊ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ aa daga ʊ dɪ ʊ yaa, ʊ teŋ sɪ fɪyɛlɪ
weliŋ kyɛɛ hʊ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko.
47 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ʊ nɪhɪyawʊ hʊ sɪ kpa ʊ kɪna buloŋ we tʊŋtʊnnɪ no nosi
tɪyaŋ dɪ ʊ kɪ deŋ.
48 Amɛ dɪ ʊ rɛ yaa tʊŋtʊnnɪbɔŋ, ʊ aa basɪ tɪya ʊ tɪɪ rɛ a baa, 'Ŋ nɪhɪyawʊ hʊ bɪ sɪ ko
lagɪlagɪ no. Ʊ sɪ pɪɪsɪ.'
49 Ka dɪ ʊ yaŋ piili kɪ dɔgɪsɪ ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ hʊ aŋ kɪ di kɪdiiliye hʊ yʊga yʊga,
aŋ gɔllɪ tɪŋ sɪnyʊwala hal a nyʊwa sɪŋ bugo kɪ baŋ,
50 wɪya no tɪyaŋ nɛ ʊ sɪ we kɪ yaa dɪ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ mɪɪgɪ ko pirigi ʊ tɪyaŋ dɪ ʊ bɪ
yɪyɛla.
51 Ʊ sɪ dɔgɪsɪ ʊ weliŋ aŋ leŋ dɪ ʊ mɛ na tʊwara hʊ nala aa fugo baa ba aa tɪŋ Wɪɪsɪ
aa naa. Haŋ tʊwara hʊ tɪyaŋ nɛ ba sɪ we a kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ba nyɪŋa."

25

Yesu maga hatoliye fi badɔmɔŋ namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga a baa, "Kyɛɛ hʊ wɪya no buloŋ aa sɪ yaa, wɪɪsɪbee koro
hʊ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ hatoliye fi aa sii tebine kɪdɪgɪ a paa ba fɪŋtɪŋsɪ a mʊ dɪ ba kyeŋ hafalɪɪ
bala.
2 Hatoliye no tɪyaŋ, bɔnɔŋ gyɪ yaa bambugo rɛ, ka bɔnɔŋ mɛ gyɪ yaa wɪgyʊnna.
3 Bambugo hʊ gyɪ bɪ lɔgɔ nʊʊ kolo, dɪ ba fɪŋtɪŋsɪ hʊ rɛ ko dɪsɪ dɪ ba fa kpa we.
4 Ka wɪgyʊnna hʊ kɛ gyɪ lɔgɔ nʊʊ we bumbuŋiye tɪyaŋ a kolo.
5 Hafalɪɪ hʊ bala hʊ gyɪ pɪɪsa rɛ weliŋ, ɛɛ rɛ hatoliye hʊ buloŋ mɛ gyɪ hɔŋ dɪyɛgɪ
dɪyɛgɪ lɔlɔ aŋ kpa doo piŋ.
6 Ʊ tekere vɪũ̃, nal kɪdɪgɪ heeli a baa, "Hafalɪɪ bala hʊ rɛ aa ko! Ma ko lɪɪ mʊ kyeme
ʊ."
7 Ɛɛ rɛ hatoliye hʊ buloŋ sii a kaŋ ba fɪŋtɪŋsɪ ŋmasɪ turo ta ba gyɪŋ.
8 Doŋ nɛ bambugo hʊ basɪ tɪya wɪgyʊnna hʊ a baa, "Á fɪŋtɪŋsɪ hʊ aa kyɛ dɪ ba dɪsɪ
rɛ, ma tɪya ma nʊʊ hʊ mʊhʊ mʊhʊ."
9 Ɛɛ rɛ wɪgyʊnna hʊ basɪ tɪya ba a baa, "Aayɪ, nʊʊ hʊ bɪ sɪ pele á beel-ma buloŋ. Ma
mʊ kyɛ yɔbɔ ma tɪɪ nʊʊ."
10 Ɛɛ rɛ ba sii kpa mʊ dɪ ba yɔbɔ nʊʊ hʊ. Ba aa mʊʊ tɪyaŋ nɛ, ka hafalɪɪ bala hʊ mɛ
ko. Hatoliye hʊ bɔnɔŋ gyɪ aa yaa siri hɔŋ hʊ sii tɪŋa ʊ hal gyʊʊ hafalɪɪ gbɪyala hʊ lee,
ka ba kaŋ dimbee hʊ tɔ.
11 Ʊ hal tɪyaŋ nɛ hatoliye hʊ aa mʊʊ dɪ ba yɔbɔ nʊʊ hʊ mʊ kpa ko a ŋmaa
dimbeenyʊwa aŋ baa, 'Á nɪhɪyawʊ, á aa sʊla ɪ, ha kaŋ suri tɪya ma dɪ á gyʊʊ." '
12 Ɛɛ rɛ ʊ baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ŋ bɪ gyɪŋ ma."
13 Yesu aa maga namaga no ko teŋ ʊ baa, "Ma yaŋ gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ beewɪya ma
bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʊ koo saŋa hʊ mɪyaŋ nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko."

Yesu maga tʊŋtʊnna boto namaga
Luka 19.11-27

14 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kaŋ namaga a daga wɪɪsɪbee koro hʊ wɪya a baa, "Saŋa no tɪyaŋ
wɪɪsɪbee koro hʊ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ baal kɪdɪgɪ aa sii dɪ ʊ vala ŋmanɪɪ. Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ ʊ
tʊŋtʊnna a kpa ʊ kɪna we ba nosi tɪyaŋ dɪ ba kɪ deŋ.
15 Ʊ gyɪ kaŋ kɪna hʊ kpaa ba a maga gɛɛ hʊ nal buloŋ aa sɪ wuwo kɪ deŋ nɛ. Ʊ gyɪ
kpaa molbiye tusi bɔnɔŋ nɛ a tɪya kɪdɪgɪ dɪ ʊ kɪ deŋ, a kpa tusi bʊlɪya tɪya kɪdɪgɪ mɛ,
aŋ kpa tusi mɛ tɪya kɪdɪgɪ hʊ mɛ. Ɛɛ rɛ ka ʊ kpa mʊ ŋmanɪɪ hʊ.
16 Tʊŋtʊnnɪ hʊ aa laa molbiye tusi bɔnɔŋ hʊ kaŋ mʊ a tʊŋ tʊma a bɪl na tusi bʊnɔŋ
tɔnɔ pɛ.

17 Tʊŋtʊnnɪ hʊ mɛ aa laa molbiye tusi balɪya hʊ, ʊ mɛ kaŋ ʊ kɪna kɪ bɪrɪmɪ, a mɛ na
molbiye tusi bʊlɪya tɔnɔ a pɛ.
18 Amɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ aa laa tusi hʊ, ʊ kɛ kaŋ ʊ kɪna mʊ hul bʊwa a kpa hogo.
19 Ʊ gyɪ pɪɪsa rɛ weliŋ ka ba nɪhɪyawʊ hʊ gyɪ na ko a yɪrɪ ba dɪ ʊ na ba kɪdɪgɪ buloŋ
aa kpaa ʊ molbiye yaa gɛɛ.
20 Tʊŋtʊnnɪ hʊ aa laa tusi bʊnɔŋ hʊ kaŋ ʊ kɪna ko gyʊʊ a basɪ tɪya ʊ nɪhɪyawʊ a baa,
'Molbiye tusi bʊnɔŋ nɛ ɪ tɪya ŋ, ŋ mɛ naa tusi bʊnɔŋ nɛ a pɛ.'
21 Doŋ nɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, 'Gyaaŋbiye, ɪ yaa tʊŋtʊnnɪtɪɪ rɛ. Ɪ kɔnɪ
daga nɪɪ ɪ yaa wɪtɪɪ tɪɪna rɛ. Ɛɛwɪya ɪ aa wuwo deŋ kɪbiye nyuu weliŋ nyɛ ŋ sɪ leŋ dɪ
ɪ kɪ deŋ kɪgyamaa. Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ abee wɪɪ hʊ ɪ aa yaa. Ɛɛwɪya ŋ aa kyɛ dɪ ɪ mɛ
teŋ fɪyɛlɪ rɛ a beel ŋ.'
22 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ mɛ aa laa molbiye tusi bʊlɪya hʊ mɛ kaŋ ʊ kɪna ko gyʊʊ a basɪ
tɪya ʊ nɪhɪyawʊ hʊ a baa, 'Ŋ nɪhɪyawʊ, ɪ aa tɪya ŋ molbiye tusi bʊlɪya hʊ, na, ŋ mɛ naa
tusi bʊlɪya rɛ a pɛ.'
23 Doŋ nɛ ʊ basɪ tɪya ʊ mɛ a baa, 'Gyaaŋbiye, ɪ yaa tʊŋtʊnnɪtɪɪ rɛ. Ɪ kɔnɪ daga nɪɪ ɪ
yaa wɪtɪɪ tɪɪna rɛ. Ɪ aa wuwo deŋ kɪbiye nyuu weliŋ nyɛ ŋ sɪ leŋ dɪ ɪ kɪ deŋ kɪgyamaa. Ŋ
teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ abee wɪɪ hʊ ɪ aa yaa. Ɛɛwɪya ŋ aa kyɛ dɪ ɪ teŋ mɛ fɪyɛlɪ rɛ a beel-ŋ.'
24 Nyɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ ʊ aa kpaa molbiye tusi hʊ tɪya mɛ ko gyʊʊ a baa, 'Ŋ nɪhɪyawʊ,
ŋ gyɪma anɪɪ ɪ kaŋ tɪbal lɛ weliŋ, ɪ aa kɪ kʊŋ kɪna ɪ aa bɪ doho rɛ.
25 Ɛɛ rɛ tɪŋ kambɪŋ kana ŋ, ŋ hul bʊwa a kpa molbiye hʊ a hogo. Na ɪ molbiye. Laa ɪ
kɪna.'
26 Ɛɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, 'Ɪ yaa tʊŋtʊnnɪbɔŋ nɛ a kaŋ teŋwɪɪ mɛ. Ɪ aa
gyɪma anɪɪ ŋ aa kɪ kʊŋ kɪna ŋ aa bɪ doho,
27 ʊ fa maga dɪ ɪ kpa ŋ molbiye hʊ mʊ biŋ lee hʊ tɪyaŋ ba aa biŋ molbiye rɛ. Ŋ fa aa
mɪɪgɪ ko nyɛ, ŋ fa sɪ laa molbiye hʊ abee ŋ tɔnɔ buloŋ.
28 Ma kaŋ molbiye hʊ laa ʊ lee, a kpa tɪya nal hʊ aa kaŋ molbiye tusi fi hʊ.
29 Nal hʊ aa kaŋ kɪna yʊga, Wɪɪsɪ sɪ marɪ tɪya ʊ pɛ, amɛ nal hʊ aa bɪ kaŋ kɪna yʊga,
mʊhʊ hʊ mɛ ʊ aa kana, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʊ lee.
30 Ma kaŋ tʊŋtʊnnɪ tɔɔ no lɪɪ yuwo ta dɪ ʊ we bilhuu tɪyaŋ. Doŋ tɪyaŋ nɛ nala hʊ aa
vɪya Wɪɪsɪ sɪ we a kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ba nyɪŋa." '

Dʊnɪya buloŋ sarɪya kyɛdiilii

31 Saŋa hʊ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko abee gaŋdarɪ, ŋ bee malɪkasɪ buloŋ
nɛ sɪ ko. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ hɔŋ ŋ gaŋdaa-kuworikpasa tɪyaŋ.
32 Aŋka dɪ dʊnɪya nala buloŋ ko laŋŋɪ ŋ sɪya tɪyaŋ. Ŋ sɪ kaŋ ba porigi leye balɪya anɪɪ
pedaal aa kaŋ ʊ piyese porigi bʊʊna tɪyaŋ gɛɛ.
33 Ŋ sɪ leŋ dɪ tɪpʊlʊŋ tɪmma hʊ sɪŋ ŋ noduu, ka dɪ nɪbɔmɔ hʊ mɛ sɪŋ ŋ nogɔbɔ.
34 Doŋ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ ŋ noduu a baa, "Ma ko, ma nala hʊ ŋ
Kuwo Wɪɪsɪ aa yaa wɪwelii tɪya. Ma ko di wɪɪsɪ koro hʊ ʊ aa mara biŋ ma a lɪɪ dʊnɪya
piili tɪyaŋ buloŋ.
35 Beewɪya, losi gyɪ aa kana ŋ nɛ, ma yaa kɪdiiliye tɪya ŋ, nɪɪnyʊwasɪ gyɪ kana ŋ ma
yaa nɪɪ tɪya ŋ, ŋ nyʊwa. Ŋ gyɪ yaa nɪhʊwal lɛ, ma kana ŋ weliŋ.
36 Ŋ gyɪ kaŋ teŋbil lɛ, ma kpa gal laalɪ ŋ. Ŋ gyɪ aa wɪɪlɪ lɛ, ma deŋ ŋ lee weliŋ. Ba gyɪ
kana ŋ tɔ dɪyaŋ nɛ, ma ko na ŋ."
37 Doŋ tɪyaŋ nɛ tɪpʊlʊŋ tɪmma hʊ sɪ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Á Tɪɪna, kyɛbee rɛ á naa ɪ dɪ losi
kana ɪ, á tɪya ɪ kɪdiiliye? Kyɛbee rɛ nɪɪnyʊwasɪ kana ɪ, á yaa nɪɪ tɪya ɪ?
38 Kyɛbee rɛ á naa ɪ dɪ ɪ yaa nɪhʊwal, á kana ɪ weliŋ, koo kyɛbee rɛ á naa ɪ dɪ ɪ kaŋ
teŋbil á kpa gal laalɪ ɪ?
39 Kyɛbee rɛ á naa ɪ dɪ ɪ aa wɪɪlɪ, koo dɪ ba kana ɪ tɔ dɪyaŋ, á ko na ɪ?"
40 Doŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʊ buloŋ ma aa
yaa wɪwelii a tɪya ŋ naabalɪya no tɪyaŋ nɪbiye, mɪyaŋ nɛ ma yaa tɪya gɛɛ."
41 Doŋ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ ŋ nogɔbɔ a baa, "Ma fasɪ lɪɪ ŋ sɪya tɪyaŋ!
Wɪɪsɪ vɪya ma wɪya rɛ. Ma mʊ gyʊʊ diŋ hʊ aa bɪ sɪ maakyiye dɪsɪ, diŋ hʊ Wɪɪsɪ aa wee
biŋ Sɪtaanɪ bee ʊ noŋ nala.
42 Beewɪya saŋa hʊ tɪyaŋ losi gyɪ aa kana ŋ, ma bɪ yaa kɪdiiliye tɪya ŋ, nɪɪnyʊwasɪ
gyɪ kana ŋ nɛ ma bɪ yaa nɪɪ tɪya ŋ.
43 Ŋ gyɪ yaa nɪhʊwal lɛ ma bɪ kana ŋ weliŋ. Ŋ gyɪ kaŋ teŋbil lɛ, ma bɪ kpaa gal laalɪ
ŋ. Ŋ gyɪ aa wɪɪlɪ rɛ ma bɪ deŋ ŋ, ba gyɪ kana ŋ tɔ dɪyaŋ mɛ, ma bɪ ko na ŋ."
44 Doŋ nɛ ba sɪ pɪyɛsɪ ŋ a baa, "Á Tɪɪna, kyɛbee rɛ losi kana ɪ, koo nɪɪnyʊwasɪ kana ɪ,
koo ɪ gyɪ yaa nɪhʊwal koo, ɪ gyɪ kaŋ teŋbil koo, ɪ gyɪ kɪ wɪɪlɪ koo, ba kana ɪ tɔ dɪyaŋ aŋ
ka á bɪ kyiyeli ɪ?"

45 Ŋ yaŋ sı baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, saŋa hʋ buloŋ ma aa vıya dı ma kyiyeli
nala no tıyaŋ nıbiye, mıyaŋ nɛ ma vıya kyiyelii gɛɛ.
46 Wıısı sı leŋ dı nala no mʋ gyʋʋ lee hʋ ba aa sı na tʋwara a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ,
aŋka dı tıpʋlʋŋ tımma hʋ mɛ kaŋ mııbol hʋ aa bı tenii.”

26

Ba vʋʋla dı ba kpʋ Yesu
Maakı 14.1-2; Luka 22.1-2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Yesu aa daga nala hʋ wıya no buloŋ ko teŋ, ʋ bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa,
2 “Ma tıı gyıma anıı kyɛyɛ balıya rɛ kaa ka dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ pele. Saŋa
no tıyaŋ nɛ ba sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a kpa ŋ tıya ŋ dɔmɔ dı ba kpaası ŋ mal
daagarıı tıyaŋ.”
3 Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee nıhıyası, gyı ko laŋŋı Kayifası
dıya tıyaŋ nɛ. Saŋa no tıyaŋ dı Kayifası rɛ yaa Gyuuma wııkyʋwal sılaala hʋ nıhıyawʋ.
4 Doŋ tıyaŋ nɛ ba vʋʋlı gɛɛ hʋ ba aa sı yaa a lʋwɔlı kaŋ Yesu kpʋ.
5 Ba baa dı ʋ bı maga ba kana ʋ kyɛbal hʋ kyɛɛ, beewıya dı ba aa rɛ yaa gɛɛ, gyamaa
hʋ sı laa taawɛɛ.

Ba kpaa tʋranıı tısı Yesu Bɛɛtani tıyaŋ
Maakı 14.3-9; Gyɔɔŋ 12.1-8

6 Ɛɛ hal lɛ Yesu gyı sii kpa mʋ Bɛɛtani, a mʋ gyʋʋ gbegi-werisi kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ
dıya.
7 Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu gyı hɔŋ kı di kına, haaŋ kıdıgı ko gyʋʋ a kaŋ pʋrʋŋtʋwa abee
tʋranıı ko bısı we Yesu nyuu tıyaŋ. Tʋranıı hʋ yalıı gyı hayɛ rɛ weliŋ.
8 Ʋ hatınna hʋ aa naa gɛɛ, ba baaŋ sii. Ba gʋrımı wıya kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Bee
rɛ tıŋ haaŋ no kaŋ tʋranıı no kyogi ta nyɛ?
9 Deŋ naa, dı ba aa rɛ fa kpaa tʋranıı no yallı na ba aa na mogyamaa rɛ dı ba fa
kyiyeli nyaaba.”
10 Amɛ Yesu fa gyıŋ wıı hʋ ba aa bası rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı
dɔŋ haaŋ no nyɛ? Wıwelii rɛ ʋ yaa tıya ŋ gɛɛ.
11 Ma bee nyaaba sı we doŋ saŋa buloŋ, amɛ ŋ beel-ma bı sı we doŋ a kı mʋ deŋdeŋ.
12 Ʋ aa bısı tʋranıı no we ŋ tıyaŋ nyɛ daga anıı ŋ teŋbii rɛ ʋ marı gɛɛ a pɔ kyɛɛ hʋ
ba aa sı hogo ŋ.
13 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dʋnıya loginŋ kɛ buloŋ ba aa sı mʋ a bası Wıısı wıweliye
hʋ, ba sı bası wıı no haaŋ no mɛ aa yaa a liisi ʋ wıya.”

Gyudası laa nyʋwa dı ʋ kpa Yesu yallı
Maakı 14.10-11; Luka 22.3-6

14 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna fi abee balıya hʋ tıyaŋ kıdıgı ba aa yırı Gyudası Isıkarɔtı sii mʋ
Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası lee, a pıyɛsı ba a baa,
15 “Dı mıyaŋ nɛ kyɛɛ ŋmanıı tıya ma dı ma kaŋ Yesu, bekiŋ nɛ ma sı tıya ŋ?” Ɛɛ rɛ
ba dıısı molbinʋʋ mɔlıya abee fi a kpa tıya ʋ.
16 A lıı haŋ saŋa hʋ tıyaŋ nɛ Gyudası piili kı kyɛ ŋmanıı hʋ ʋ aa sı tıŋa a kpa Yesu
we ba nosi tıyaŋ.

Yesu bee ʋ hatınna hʋ dii Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ kıdiiliye
Maakı 14.12-21; Luka 22.7-13, 21-23; Gyɔɔŋ 13.21-30

17 Dıısı-Parı-banıı kyɛbal hʋ tıyaŋ ba aa kyaŋ paanʋʋ hʋ ba aa bı wee sıbʋl hʋ, ʋ
kyɛbuŋbuŋ kyɛɛ Yesu hatınna hʋ ko pıyɛsı ʋ a baa, “Lee rɛ ı kı kyɛ dı á mʋ yaa Dıısı-
parı-banıı Kyɛbal hʋ kıdiiliye dı ı ko di?”
18 Ɛɛ rɛ Yesu daga ba baal kıdıgı lee tɔbal hʋ tıyaŋ a baa, “Ma mʋ bası tıya ʋ dı ma
nıhıyawʋ baa dı ʋ saŋa pele rɛ. Ɛɛwıya ʋ aa kyɛ dı ʋ bee ʋ hatınna hʋ ko di Dıısı-parı-
banıı Kyɛbal hʋ kıdiiliye rɛ ʋ dıya tıyaŋ.”
19 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʋ mʋ a yaa gɛɛ Yesu aa daga ba, a marı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal
hʋ kıdiiliye.
20 Dıdaana aa ko pele Yesu bee ʋ hatınna fi abee balıya hʋ ko gyʋʋ hɔŋ a kı di kıdiiliye
hʋ.
21 Ba aa di kına hʋ tıyaŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma
kıdıgı rɛ sı kpa ŋ yallı.”
22 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ tısı kyogi. Ba piili kı pıyɛsı ʋ, kıŋ kıŋ. Kıdıgı aa pıyɛsı, “Ŋ Tıına,
mıyaŋ nɛ?
23 Yesu bası tıya ba a baa, ŋ bee nal hʋ aa kyala kaŋ paanʋʋ tuu yuu gbaha hʋ tıyaŋ
nɛ sı kpa ŋ yallı.

24 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı sʊba anıı ba aa saba ŋ wıya gɛɛ. Amɛ nal hʊ aa sı kpa
mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye yallı, ʊ sı na tʊwara yʊga. Ba fa aa bı ʊ lʊla ʊ rɛ kpıya.”
25 Doŋ nɛ Gyudası minaafigi tıına hʊ aa sı kpa Yesu yallı pıyɛsı ʊ a baa, “Ŋ nıhıyawʊ,
mıyaŋ nɛ ı kı daga?” Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Waa, ı rɛ.”
26 Ba aa hɔnɔ kı di kına hʊ tıyaŋ nɛ Yesu kpa paanʊʊ a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ aŋ
kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a kpa tıya ʊ hatınna hʊ aŋ baa, “Ma laa kyaŋ. Ŋ teŋbii rɛ nyɛ.”
27 Ɛɛ rɛ ʊ bıl kpa nıınyʊwagbaŋbiye mɛ, a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ aŋ kpa tıya ba
aŋ baa, “Ma buloŋ nyʊwa nıınyʊwagbaŋbiye no tıya kına,
28 beewıya ŋ kyal lɛ gɛɛ. Kyal no rɛ Wıısı kpa we nyʊwa hʊ tıya ma. Ŋ kyal sı gyaası
nıgyamaa wıya, dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
29 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ŋ bıl bı sı maakyiye nyʊwa sıŋ no, see kyɛɛ hʊ ŋ beel-ma aa
sı nyʊwa sıfalıı ŋ Kuwo koro hʊ tıyaŋ.”
30 Ɛɛ rɛ ba yıı wıkyʊwalyııl aŋ sii lıı a mʊ gyıŋ Olivi dogimo hʊ.

Yesu baa dı Piita sı tʊwa baa ʊ bı gyıma ʊ
Maakı 14.27-41; Luka 22.31-34; Gyɔɔŋ 13.36-38

31 Doŋ tıyaŋ Yesu bası tıya ba a baa, “Tebine no tıı ma buloŋ sı fá pısa aŋ vıya ŋ ta
akuu wıı hʊ aa sı puu ŋ wıya. Beewıya ba sabı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa, Wıısı baa, ‘Ŋ
sı kpʊ pedaal hʊ aŋ ka dı piyese hʊ fá pısa.” ’
32 Amɛ ŋ sı sii sʊʊ tıyaŋ. Dı mıyaŋ nɛ ko sii, ŋ sı laa sıya a mʊ Galili ma tıyaŋ.
33 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya Yesu a baa, “Dı ba buloŋ sı kuu wıı hʊ aa sı puu ı wıya fá vıya
ı ta mɛ, amɛ ŋ kɛ bı sı mııgı ı hal maakyiye kıdıgı buloŋ.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ı, gyınaŋ tebine no tıı ı Piita sı
tʊwa naaŋsıınyʊwa bʊto a baa ı bı gyıma ŋ, ka dı gyibal na wii.”
35 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʊ a baa, “Haalı dı ŋ beel-ı sı paalı sʊba mɛ, ka ŋ bı sı maakyiye
baa ŋ bı gyıma ı.” Nıkaalıya hʊ buloŋ mɛ bası gɛɛ tıı.

Yesu kyʊwalı Wıısı Gɛsamani tıyaŋ
Maakı 14.32-42; Luka 22.39-46

36 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ sii mʊ gyʊʊ lee kıdıgı ba aa yırı Gesamani. Doŋ nɛ
Yesu bası tıya ba a baa, “Ma hɔŋ daha ka dı ŋ yıya mʊ kyʊwalı Wıısı aŋ ko.”
37 Ɛɛ rɛ ka ʊ kaŋ Piita abee Zebedi biisi hʊ balıya ba mʊ. Ʊ tıya gyı kyogo rɛ kıŋkaŋ,
ka ʊ hakıla buloŋ gyarı.
38 Nyɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, “Ŋ tıya buloŋ nɛ kyogo ŋ bembii kı kyɛ dı ʊ bori. Ma
hɔŋ daha kı gyegili ŋ?”
39 Ba hɔŋ ka ʊ fası mʊ sıya mʊhʊ a tuu pıŋ kyige taŋha a sʊla Wıısı a baa “Ŋ kuwo,
dı ŋmanıı we doŋ maga dı tʊwara no parı ŋ baŋ, leŋ dı ɛɛ yaa. Amɛ ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ
daa, ı kyɛrı tıyaŋ nɛ.”
40 Ʊ kyʊwalı Wıısı hʊ teŋ aŋ sii ko ʊ hatınna hʊ boto lee dı ba pıŋ doo. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı
Piita a baa, “Ma aa pıŋ doo rɛ? Ɛɛ kɛ ma bı sı wuwo bara doo a kyʊwalı Wıısı hawadıgı
mɛ aŋ kı gyegili ŋ?
41 Ma kı bara doo a kı sʊla Wıısı aŋ kı pɔ dı Sıtaanı ta wuwo mʊrı ma. Ma tıısı tıyaŋ
ma kyo dı ma tıŋa ŋ nyʊwa rɛ, amɛ ma tıı bı kaŋ ɛɛ dee.”
42 Ʊ bıl mʊ a kyʊwalı Wıısı lıya tıına a bıl baa, “Ŋ kuwo, dı ŋmanıı buloŋ tuwo a
maga dı tʊwara no parı ŋ baŋ, leŋ dı ı kyɛrı yaa.”
43 Ʊ gyı bıl mııgı ko dı ʊ naa ba bıl pıŋ doo, beewıya doo gyı kaŋ ba rɛ weliŋ.
44 Nyɛ rɛ Yesu leŋ ba aŋ bıl mʊ kyʊwalı Wıısı bʊto tıına, a bıl kyʊwalı gɛɛ tıı.
45 Ɛɛ rɛ ʊ bıl mııgı ko ʊ hatınna hʊ lee a pıyɛsı ba a baa, “Ma ha pıŋ kı pıŋ doo rɛ?
Ma deŋ na, saŋa hʊ ba aa sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a mʊ tıya wıbɔŋyaala pele rɛ.
46 Ma sii dı á mʊ. Na nal hʊ aa kpaa ŋ yallı rɛ aa ko.”

Ba kaŋ Yesu
Maakı 14.43-50; Luka 22.47-53; Gyɔɔŋ 18.3-12

47 Yesu ha gyı aa bası wıya hʊ tıyaŋ nɛ dı ʊ hatınna fi abee balıya hʊ kıdıgı ba aa
yırı Gyudası rɛ mʊ kı ko gɛɛ, nıgyamaa paa tıŋa ʊ hal, badɔmɔŋ kolo takoobiye abee
daŋgulo. Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası abee ba bee nıhıyası rɛ gyı tıŋ ba.
48 Minaafigi tıına hʊ gyı tıya nala hʊ magıl lɛ a baa, “Nal hʊ ŋ aa sı mʊ guwori, ʊ rɛ
gɛɛ. Ma kana ʊ.”
49 Ɛɛ rɛ Gyudası vala degini Yesu a mʊ pele ʊ aŋ baa, “Ŋ nıhıyawʊ, ŋ aa kyʊwalı ı, aŋ
guwori ʊ.”
50 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ŋ bagyʊwa, kı yaa wıı hʊ ı aa ko dı ı yaa.” Nyɛ rɛ ba
mʊ pele Yesu a gurigi ʊ.

51 Doŋ tɪyaŋ nɛ Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ lɪɪ ʊ takoobii a ŋmaŋ baal kɪdɪgɪ dɪgɪŋ kyɔl.
Baal no fa yaa Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ dɪya tʊŋtʊnnɪ rɛ.
52 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Mɪɪgɪ kpa ɪ takoobii hʊ we ʊ tʊʊl tɪyaŋ. Nal hʊ buloŋ
aa kyuri takoobii kyɔgɔ nal, takoobii rɛ ba sɪ kpa kpʊ ʊ tɪɪna mɛ.
53 Ɪ bɪ gyɪma anɪɪ ŋ fa sɪ wuwo yɪrɪ ŋ Kuwo dɪ ʊ pɛ ŋ tɪyaŋ? Dɪ mɪyaŋ nɛ fa yɪrɪ ʊ,
lagɪlagɪ no buloŋ ʊ fa sɪ ta ʊ malɪkasɪ tusi tusi dɪ ba ko pɛ ŋ tɪyaŋ.
54 Amɛ dɪ ʊ rɛ fa yaa gɛɛ, ɛɛ rɛ wɪya hʊ ba fa aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ sɪ yaa a ko yaa
wɪtɪɪ, beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ wɪya no maga ba yaa nyɛ rɛ."
55 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nɪgyamaa hʊ a baa, "Ŋ yaa biibɔŋ nɛ, ma paa takoobiye abee
daŋgulo a kɪ ko dɪ ma kana ŋ? Ka kyɛɛ buloŋ nɛ ŋ beel-ma aa hɔŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
tɪyaŋ ŋ kɪ daga ma wɪya, aŋka ma bɪ lʊga dɪ ma kana ŋ doŋ.
56 Amɛ wɪya no buloŋ yaa dɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa leŋ ʊ tɪŋdaala basɪ biŋ ko yaa wɪtɪɪ
rɛ." Doŋ nɛ Yesu hatɪnna hʊ buloŋ vɪya ʊ ta aŋ fá nyʊgɪsɪ.

Ba kaŋ Yesu mʊ bee hɪyarɪ sɪya
Maakɪ 14.53-65; Luka 22.54-55, 63-71; Gyɔɔŋ 18.13-14, 19-24

57 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa kaŋ Yesu kana ʊ mʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ Kayifasɪ dɪya. Dɪ
Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee ba bee nɪhɪyasɪ buloŋ laŋŋa doŋ.
58 Ka Piita mɛ daasɪ kɪ tɪŋ ba hal a tɪŋa gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ
gyaŋwuwo. Ʊ aa gyʊʊ gyaŋwuwo hʊ, ʊ mʊʊ hɔŋ nala hʊ aa pɔ gyaŋwuwo hʊ lee dɪ ʊ
na wɪɪ hʊ ba aa sɪ yaa Yesu.
59 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nala hʊ buloŋ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya,
kɪ kyɛ dɪ ba nyɪya wɪya a tɪya Yesu dɪ ba kpʊ ʊ.
60 Amɛ ba gyɪ bɪ naa wɪɪ buloŋ ba aa sɪ nyɪya tɪya ʊ. Haalɪ nala yʊga gyɪ ko nyɪya
wɪya tɪya ʊ, amɛ ba bɪ naa wɪɪ buloŋ ʊ aa yaa kyogi a maga dɪ ba kpʊ ʊ.
61 Ɛɛ rɛ baala balɪya ko lɪɪ a baa, "Baal no baa dɪ ʊ sɪ wuwo ŋmaa Wɪɪkyʊwaldɪɪbal
hʊ lo aŋ mɪɪgɪ saa ʊ kyɛyɛ boto paga tɪyaŋ."
62 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ sii sɪŋ a pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Wɪgyamaa
no buloŋ ba tɪɪ aa baa ɪ yaa, ɛɛ kɛ ɪ kɛ tɪɪ bɪ kaŋ wɪɪ ɪ aa sɪ basɪ?"
63 Ka Yesu tallɪ ʊ nyʊwa. Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ basɪ tɪya ʊ a
baa, "Ŋmɪyɛsɪ Wɪɪsɪ hʊ aa weye feŋ tɪyaŋ, a basɪ tɪya ma, ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ
Wɪɪsɪ aa lɪya? Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ?"
64 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ɪ basɪ. Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma buloŋ nɛ, a lɪɪ saŋa
no tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ, ma sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye hʊ aa hɔŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ
tɪyaŋ dɪ ŋ ko kɪ tuu taala tɪyaŋ."
65 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ gʊl kaŋ ʊ tɪɪ gannɪ kɪyɛsɪ
a daga nɪɪ ʊ tɪya kyogo rɛ aŋ baa, "Ʊ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ rɛ gɛɛ. Ʊ bɪ maga dɪ á bɪl kɪ kyɛ
daŋsɪya tɪmma. Na ma buloŋ naa baal no aa kpaa ʊ tɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ rɛ.
66 Ɛɛ rɛ ma na?" Ɛɛ rɛ ba baa, "Ʊ maga dɪ ba kpʊ ʊ rɛ."
67 Ɛɛ rɛ ba tʊ naŋtʊwɔl we ʊ sɪya tɪyaŋ aŋ ŋmaa ʊ. Ba badɔmɔŋ aa ŋmaa ʊ rɛ, aŋ
basɪ tɪya ʊ a baa,
68 "Ɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, na ɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ, daga nal hʊ aa ŋmaa
ɪ."

Piita tʊwa anɪɪ ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Maakɪ 14.66-72; Luka 22.56-62; Gyɔɔŋ 18.15-18, 25-27

69 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Piita mɛ gyɪ hɔŋ gyaŋwuwo hʊ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ gyaŋwuwo hʊ
tʊŋtʊnnɪ-toluu kɪdɪgɪ ko lɪɪ a baa, "Na ɪ mɛ fa aa tɪŋ Yesu aa lɪɪ Galili hal lɛ."
70 Doŋ nɛ Piita tʊwa ba buloŋ sɪya tɪyaŋ a baa, "Ŋ kɛ bɪ gyɪŋ wɪɪ no ɪ aa basɪ tɪyaŋ."
71 Piita aa basɪ gɛɛ, ʊ sii lɪɪ sɪŋ gyaŋwuwo hʊ paga nyʊwa tɪyaŋ. Doŋ nɛ tʊŋtʊnnɪ-
toluu kɪdɪgɪ mɛ bɪl na ʊ a basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ kpaga doŋ a baa, "Baal no mɛ yaa
Yesu aa lɪɪ Nazarɛtɪ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ rɛ."
72 Piita bɪl tʊwa a baa, "Ŋ ŋmɪyɛsa, ŋ bɪ gyɪŋ baal no."
73 Mʊhʊ sʊwa nala hʊ aa sɪŋ doŋ mɛ sii kpa mʊ Piita lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Wɪtɪɪ
rɛ, ɪ mɛ yaa ba kɪdɪgɪ rɛ, beewɪya ɪ wɪbasɪɪ daga gɛɛ rɛ."
74 Ɛɛ rɛ Piita ŋmɪyɛsɪ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mɪyaŋ nɛ kɔnɪ ko gyɪŋ baal
no Wɪɪsɪ ta leŋ wɪɪ tɪyaŋ. Ŋ paal bɪ gyɪŋ baal no." Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ dɪ gyibal wiye.
75 Doŋ tɪyaŋ nɛ Piita liisi wɪɪ hʊ Yesu gyɪ aa basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa
bʊto a baa dɪ ʊ bɪ gyɪma ʊ, ka dɪ gyibal na wii. Ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ a wii weliŋ.

27

Ba kaŋ Yesu mʋ Pilato sɪya
Maakɪ 15.1; Luka 23.1-2; Gyɔɔŋ 18.28-32

1 Ʊ sɪgballɪya kyɪkyʋwala, Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʋ buloŋ abee Gyuuma
bee-nɪhɪyasɪ ko laŋŋɪ a vʋʋlɪ yaa nyʋʋdɪgɪ anɪɪ Yesu maga dɪ ba kpʋ ʋ rɛ.
2 Ɛɛ rɛ ba kana ʋ a leŋ ba vʋwa ʋ, a kana ʋ mʋ Pilato sɪya. Pilato rɛ gyɪ yaa nal hʋ aa
laa Roma paalʋʋ kuworibal hʋ naasɪ sɪŋ Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ.

Gyudasɪ sʋʋ
Kpambɪsɪ 1.18-19

3 Gyudasɪ minaafigi tɪɪna hʋ aa nɪya anɪɪ ba aa kyɛ dɪ ba kpʋ Yesu gɛɛ rɛ, ʋ tɪya buloŋ
kyogi ʋ aa kpaa Yesu yallɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ʋ mɪɪgɪ kaŋ molbinʋʋ mɔlɪya abee fi hʋ a mʋ
Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma bee-nɪhɪyasɪ hʋ lee a baa,
4 "Ŋ yaa wɪbɔŋ nɛ, ŋ aa kpaa nal hʋ aa bɪ kaŋ wɪkyogii a yallɪ tɪya ma dɪ ma kpʋ ʋ."
Ɛɛ rɛ nala hʋ baa, "Á sɪya kɛ bɪl tuwo ɛɛ tɪyaŋ. Ɛɛ kɛ yaa ɪ mɛ dʋŋ wɪɪ rɛ."
5 Ɛɛ rɛ Gyudasɪ kpa molbiye hʋ yuwo ta Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ aŋ lɪɪ mʋ yuwo
ŋmaŋ.
6 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʋ paa molbiye hʋ aŋ baa, "Kyal molbiye
rɛ nyɛ. Ʊ yaa sɪna rɛ á lesiri tɪyaŋ anɪɪ á aa sɪ kpa ba pɛ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ molbiye
tɪyaŋ."
7 Doŋ nɛ ba vʋʋlɪ dɪ ba gyɪŋ wɪɪ hʋ ba aa sɪ kpa molbiye hʋ yaa. Nyɛ rɛ ba kpa
molbiye hʋ yɔbɔ taŋha viimɔɔl kɪdɪgɪ lee, a kɪ hogo nɪhʋwala doŋ.
8 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kaŋ doŋ kɪ yɪrɪ Kyal Taŋha abee gyɪnaŋ buloŋ.
9 Ba aa yaa gɛɛ, wɪya hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʋ tɪŋdaal Gyɛrimaya tɪyaŋ a basɪ ko yaa
wɪtɪɪ rɛ. Ʊ gyɪ baa,
10 "Iziral tɪmma gyɪ laa nyʋwa anɪɪ baal no yalɪɪ ba tɪɪ aa wee rɛ yaa molbinʋʋ mɔlɪya
bee fi. Ɛɛ rɛ ba laa molbii no a kpa yɔbɔ taŋha viimɔɔl kɪdɪgɪ lee anɪɪ á Tɪɪna
Wɪɪsɪ aa daga gɛɛ."

Pilato pɪyɛsɪ Yesu wɪya
Maakɪ 15.2-5; Luka 23.3-5; Gyɔɔŋ 18.33-38

11 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu sɪŋ Gyudɪya paalʋʋ buloŋ nɪbal hʋ sɪya tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ
pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Ɪ rɛ yaa Gyuuma kuwori hʋ koo?" Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "Waa,
ɛɛ rɛ ɪ tɪɪ basɪ gɛɛ."
12 Amɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma bee-nɪhɪyasɪ hʋ basɪ wɪya
hʋ ba aa baa ʋ yaa kyogi, ka ʋ bɪ laa wɪɪ buloŋ basɪ.
13 Nyɛ rɛ ba paalʋʋ nɪbal hʋ pɪyɛsɪ ʋ abaa, "Ɪ bɪ nɪɪ wɪya hʋ buloŋ ba aa baa dɪ ɪ yaa
kyogi?"
14 Amɛ Yesu bɪ suri ʋ nyʋwa. Ʊ bɪ laa wɪdɪgɪ mɛ basɪ. Ɛɛ rɛ wɪɪ hʋ kperi Pilato.
15 Dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ rɛ ko pele buloŋ, Pilato fa aa leŋ ba lɪɪ nal hʋ nala hʋ
aa kyɛ rɛ nala hʋ ba aa kaŋ tɔ nɪtɔdɪya tɪyaŋ a ta.
16 Saŋa no tɪyaŋ ba gyɪ kaŋ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Barabaasɪ tɔ nɪtɔdɪyaŋ nɛ. Barabaasɪ
gyɪ yaa biibɔŋ nɛ nal buloŋ gyɪma ʋ wɪya.
17 Nɪgyamaa hʋ aa laŋŋa gɛɛ, Pilato pɪyɛsɪ ba abaa, "Kɪbee rɛ mɛ kyo dɪ ŋ lɪɪ tɪya ma?
Barabaasɪ koo Yesu, nal hʋ ma aa yɪrɪ Krisita hʋ?"
18 Pilato gyɪ gyɪma rɛ anɪɪ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʋ tɪsɪ gyɪ aa hɔllɪ Yesu wɪyaalɪya rɛ, ɛɛ
rɛ tɪŋ ba kana ʋ ko ʋ lee.
19 Pilato gyɪ aa hɔŋ sarɪya hʋ lidiilii tɪyaŋ, ʋ haaŋ tɪya tɪŋdarɪ dɪ ba mʋ basɪ tɪya ʋ a
baa, "Ta yaa baal no wɪɪ buloŋ. Ʊ bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Dɪya tebine ŋ dɪya naa tʋwara
rɛ weliŋ ŋ duwoso tɪyaŋ a mʋ kɪ tile baal no tɪyaŋ."
20 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma bee nɪhɪyasɪ hʋ mʋrɪ
nɪgyamaa hʋ we dɪ ba leŋ dɪ Pilato lɪɪ Barabaasɪ ta aŋ leŋ dɪ ba kpʋ Yesu.
21 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ nɪgyamaa hʋ a baa, "Nala no balɪya tɪyaŋ, kɪbee rɛ ma kɪ kyɛ dɪ
ŋ lɪɪ tɪya ma?" Ɛɛ rɛ ba baa, "Barabaasɪ!"
22 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ nala hʋ a baa, "Aŋka Yesu hʋ ma aa yɪrɪ Krisita, bee rɛ ma baa
ŋ yaa ʋ?" Ɛɛ rɛ ba buloŋ baa, "Leŋ dɪ ba kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ."
23 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ba a baa, "Wɪbɔŋ bee rɛ ʋ yaa?" Ɛɛ rɛ ba nɔsɪ a te buŋbuŋ hʋ a
baa, "Leŋ dɪ ba kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ."
24 Pilato aa ko na anɪɪ kyagɪŋsɪ hʋ marɪ yʋga gɛɛ, ʋ naa anɪɪ ʋ bɪl bɪ kaŋ wɪyaalɪɪ
buloŋ, ka nala hʋ sɪŋ dɪ ba laa taawɛɛ. Ɛɛ rɛ ʋ kpa nɪɪ a sɔmɔ ʋ nosi nɪgyamaa hʋ sɪya
tɪyaŋ aŋ baa, "Ŋ noŋ tuwo baal no kpʋyɪ tɪyaŋ. Ʊ haakye we ma lee."

25 Ɛɛ rɛ nıgyamaa hʋ buloŋ baa, “Dı ámaa rɛ kyogo wıı no tıyaŋ, leŋ dı Wıısı dɔgısı
ma abee á biisi akuu á aa kpʋʋ ʋ wıya.”
26 Ɛɛ rɛ Pilato lıı Barabaası tıya ba aŋ leŋ ba vıırı Yesu aŋ kpa ʋ tıya ba dı ba kaŋ mʋ
kpaası mal daagarıı tıyaŋ.

Laalyuwolo yaa Yesu sıya
Maakı 15.16-20; Gyɔɔŋ 19.2-3

27 Ɛɛ rɛ Pilato laalyuwolo hʋ badɔmɔŋ kaŋ Yesu gyʋʋ Pilato gyaŋwuwo. Laalyuwolo
hʋ nıkaalıya buloŋ mɛ ko pɛ ba tıyaŋ a laŋŋı ka Yesu we ba tʋtʋʋ.
28 Nyɛ rɛ ba wuri Yesu gannı buloŋ aŋ kpa gafıyaŋdolii kıdıgı laalı ʋ anıı ba Kuwori
aa kı laalı gɛɛ.
29 Aŋ kyɛ sɔsı a kaŋ sʋwa nyupugi anıı kuwori nyupugi gɛɛ a kpa kyigi ʋ aŋ kpa daaŋ
aa kıı gɛɛ anıı kuwori daatıgıı we ʋ noduu tıyaŋ aŋ aa tuu gbinni ʋ sıya a yaa ʋ sıya a
baa, “Gyuuma kuwori, Wıısı sı tıya ı mııbol dolii!”
30 Ka ba tʋ naŋtʋwɔl a we ʋ tıyaŋ aŋ laa daaŋ hʋ mɛ ŋmaa ŋmaa ʋ nyuu tıyaŋ.
31 Ba aa yaa ʋ sıya hʋ ko teŋ, ba wuri gafıyaŋ dolii hʋ aŋ paa ʋ tıı gannı a laalı ʋ aŋ
kana ʋ lıı ŋmanıı dı ba mʋ kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ.

Ba kpaası Yesu mal daagarıı tıyaŋ
Maakı 15.21-32; Luka 23.26-43; Gyɔɔŋ 19.17-27

32 Ba aa kana ʋ lıı kı mʋ dı ba kpaası mal daagarıı hʋ nyuu gɛɛ rɛ, ba kyeŋ baal
kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ aa lıı Sariini. Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʋ fıla ʋ, ʋ laa Yesu daagarıı hʋ
a baası.
33 Ɛɛ rɛ ba ko pele lee kıdıgı ba aa yırı Golgota. Feŋ hʋ memii rɛ yaa nyukuŋkogilo.
34 Ba aa mʋʋ pele doŋ, ba kpa kıhaanı badɔmɔŋ we sıŋ tıyaŋ a kpa tıya Yesu dı ʋ
nyʋwa. Ʋ aa kyumo mʋhʋ a na dı ʋ hayɛ gɛɛ, ʋ vıya nyʋwayı.
35 Ɛɛ rɛ ba kpaası ʋ mal daagarıı hʋ nyuu aŋ yuwo gbaŋŋa a kaŋ ʋ gannı kpaa dɔmɔŋ,
36 aŋ hɔŋ doŋ pɔ ʋ.
37 Wıya hʋ ba aa baa dı ʋ yaa kyogi, ba gyı sabı ba rɛ a mal daagarıı hʋ tıyaŋ a baa,
“Yesu, Gyuuma kuwori hʋ rɛ nyɛ.”
38 Ba gyı kpaası gaala balıya mɛ a pɛ Yesu tıyaŋ, kıdıgı we ʋ noduu, kıdıgı mɛ we ʋ
nogɔbɔ.
39 Ba aa kpaası ʋ mal daagarıı hʋ tıyaŋ gɛɛ, nala hʋ aa tıŋ doŋ kı baŋ kı tʋʋsı ʋ aŋ
kaŋ ba nyuni kı kyugisi
40 a baa, “I rɛ yaa nal hʋ aa baa dı ı sı ŋmaa á Wııkyʋwaldııbal hʋ lo aŋ bıl wuwo
saa ʋ kyɛyɛ boto paga tıyaŋ. I aa yaa Wıısı Biye kıŋkaŋ, tuu daagarıı hʋ nyuu a laa ı
tıı ta.”
41 Ɛɛ tıı rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla abee tɔɔ hʋ
nıhıyası mɛ gyı kı yaa Yesu sıya a kı bası,
42 “Na ʋ wuwo laa nala kı ta rɛ, bee rɛ yaŋ tıŋ ʋ bı wuwo laa ʋ tıı kɛ kı ta. Na ʋ baa
ʋ rɛ yaa Iziral kuwori, ʋ lıı daagarıı hʋ nyuu ko tuu dı á na a laa ʋ wıya di.
43 Ʋ yelli Wıısı rɛ aŋ gba baa dı ʋ yaa Wıısı Biye rɛ. Tɔɔ, ɛɛ kɛ dı Wıısı sı laa ʋ, ʋ ko
tuu laa ʋ lagılagı no dı á na.”
44 Gaala hʋ balıya mɛ ba aa kpaasa a pɛ Yesu tıyaŋ, ba mɛ tʋʋsı ʋ gɛɛ tıı.

Yesu sʋba
Maakı 15.33-41; Luka 23.44-49; Gyɔɔŋ 19.28-30

45 Wıısı aa ko maga nyutʋtʋʋ, lee hʋ buloŋ bil gɛɛ timm a mʋ pele dıdaana, ka lee bıl
na kyaanı.
46 Ɛɛ rɛ Yesu faası yırı ʋ taal tıyaŋ a baa, “Eloyi, Eloyi, lama sabakitani.” Ʋ memii rɛ
yaa: “Ŋ Tıına Wıısı, bee rɛ tıŋ ı vıya ŋ ta nyɛ?”
47 Dı nala badɔmɔŋ sıŋ doŋ a nıı wıya hʋ ʋ aa basa. Ɛɛ rɛ ba bası tıya dɔmɔŋ baa,
“Wıısı tıŋdaal Ilaagya rɛ baal hʋ kı yırı gɛɛ.”
48 Haŋ lagılagı hʋ nala hʋ kıdıgı fa aa sıŋ doŋ fá mʋ kpa sıbʋl gbara a kaŋ mʋ yuu
sıkyaakyaa a kpa tʋʋ kaakelii tıyaŋ a kaŋ mʋ we ʋ nyʋwa tıyaŋ dı ʋ nyʋwa.
49 Ɛɛ rɛ nıkaalıya hʋ baa dı nyɛ kɛ ba lem-ʋ ka dı ba gyegili na dı Ilaagya sı ko kpa ʋ
tuu daagarıı hʋ nyuu koo.
50 Ɛɛ rɛ Yesu faası wii aŋ wiyesi ʋ wiyesi-kateŋse.
51 Haŋ lagılagı hʋ dı patıısa hʋ fa aa bori Wııkyʋwaldııbal hʋ tıya sıŋ ʋ nyuu tıyaŋ
aŋ kıyɛsı balıya ko tuu. Ɛɛ rɛ ka taŋha buloŋ gyigili, bʋwa warı warı,
52 bilni suri suri, Wıısı nala yʋga mɛ sii sʋʋ tıyaŋ.
53 Yesu aa sii sʋʋ hal tıyaŋ, nala hʋ aa sii sʋʋ tıyaŋ mʋ Gyerusalɛm nɛ, a leŋ nıgyamaa
na ba.

54 Laalyuwolo nɪhɪyawʋ abee laalyuwolo hʋ fa aa sɪŋ doŋ a kɪ pɔ Yesu aa naa taŋha
aa gyigile gɛɛ abee wɪya hʋ buloŋ aa yaa, kambɪŋ kaŋ ba. Ɛɛ rɛ ba baa, "Wɪtɪɪ, baal no
kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ."
55 Ka haana yʋga mɛ fa sɪŋ libolii a kɪ deŋ. Haana no fa aa tɪŋ Yesu hal lɛ a lɪɪ Galili
paalʋʋ a kɪ pɛ ʋ tɪyaŋ.
56 Haana no badɔmɔŋ nɛ yaa Mɛɛrɪ Magidalina abee Gyemsi bee Gyosɛfʋ ma nɪɪna
Mɛɛrɪ a yaŋ bee Zebedi haaŋ.

Ba hogo Yesu
Maakɪ 15.42-47; Luka 23.50-56; Gyɔɔŋ 19.38-42

57 Dɪdaana aa ko pele, kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ aa lɪɪ Arimatiya ba kɪ yɪrɪ Gyosɛfʋ mɛ sii ko
Gyerusalɛm. Ʋ mɛ fa yaa Yesu hatɪnna hʋ kɪdɪgɪ rɛ.
58 Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ Pilato lee a sʋla ʋ dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ kpa Yesu mʋ hogo. Ɛɛ rɛ Pilato laa
nyʋwa anɪɪ ba mʋ kpa tɪya ʋ.
59 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʋ mʋ kpa Yesu a we ʋ liŋe,
60 a kpa ʋ hogo ʋ tɪɪ bʋʋfalɪɪ kɪdɪgɪ ʋ fa aa lurigo bʋyɪ tɪyaŋ a biliŋsi bʋbal a ko tɔ
bʋwa hʋ nyʋwa aŋ mʋ.
61 Ka Mɛɛrɪ Magidalina abee Mɛɛrɪ kɪdɪgɪ hʋ tɪɪna fa hɔŋ doŋ a kyaasɪ bʋwa hʋ lee.

Laalyuwolo hɔŋ pɔ bil hʋ

62 Ʋ sɪya aa gballa, Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ, Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee
Farasiima sii mʋ Pilato lee a basɪ tɪya ʋ a baa,
63 "Nɪhɪyawʋ, á liise wɪɪ rɛ. Saŋa hʋ tɪyaŋ wɪnyɪyɛl no gyɪ aa we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, ʋ
gyɪ basa anɪɪ dɪ ʋ rɛ sʋba, ʋ sɪ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ kyɛyɛ boto kyɛɛ.
64 Ɛɛ wɪya leŋ dɪ nala mʋ hɔŋ pɔ ʋ bil hʋ weliŋ dɪ kyɛyɛ boto hʋ pele, dɪ ʋ hatɪnna hʋ
ta wuwo mʋ gaa lɪɪ ʋ aŋ basɪ tɪya nala anɪɪ Wɪɪsɪ kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ hʋ ʋ hatɪnna
hʋ aa mʋrɪ nala hʋ, nyɛ kɛ rɛ ba yaŋ sɪ marɪ mʋrɪ nala te gɛɛ."
65 Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba dɪ ba kaŋ laalyuwolo mʋ dɪ ba hɔŋ pɔ bil hʋ nyʋwa weliŋ
anɪɪ ɛɛ ba tɪɪ aa gyɪma.
66 Ɛɛ rɛ ba mʋ magɪlɪ bʋyɪ hʋ aa tɔ bʋwa hʋ nyʋwa aŋ leŋ laalyuwolo sɪŋ pɔ doŋ
buloŋ.

28

Yesu sii sʋʋ tɪyaŋ
Maakɪ 16.1-10; Luka 24.1-12; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Ba Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ a tene, Alahadi kyɛɛ sɪgballɪnyʋwa, Mɛɛrɪ Magidalina abee
Mɛɛrɪ kɪdɪgɪ tɪɪna hʋ sii mʋ bil hʋ lee.
2 Ba aa mʋʋ pele doŋ, mʋhʋ sʋwaa dɪ lee pirigi gyigili. Doŋ nɛ malɪka lɪɪ wɪɪsɪnyuu
ko tuu a biliŋsi bʋyɪ hʋ ta aŋ hɔŋ bʋyɪ hʋ nyuu tɪyaŋ.
3 Ʋ sɪya gyɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ duwoŋ aa lɪgɪsa, aŋka ʋ gannɪ mɛ pʋrɪsɪ gɛɛ kpil kpil.
4 Ɛɛ rɛ kambɪŋ kaŋ laalyuwolo hʋ gyɪ aa hɔŋ pɔ bʋwa hʋ. Ba kyele gɛɛ a mʋ kpaŋa
anɪɪ ba aa sʋba.
5 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ basɪ tɪya haana hʋ a baa, "Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Ŋ gyɪma
anɪɪ Yesu rɛ ma kɪ kyɛ, nal hʋ ba aa kaŋ kpaasɪ mal daagarɪɪ hʋ tɪyaŋ.
6 Amɛ ʋ tuwo daha! Wɪɪsɪ kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ gɛɛ hʋ ʋ aa basɪ tɪya ma. Ma ko
na lee hʋ ʋ fa aa pɪna.
7 Aŋ mʋ lagɪ lagɪ a basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ anɪɪ Wɪɪsɪ kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ nɛ. Ʋ laa sɪya
kɪ mʋ Galili rɛ. Doŋ nɛ ma sɪ na ʋ. Wɪɪ hʋ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ."
8 Ɛɛ rɛ ba lɪɪ bil hʋ lee a yʋwasɪ kɪ mʋ dɪ ba mʋ basɪ tɪya Yesu hatɪnna hʋ wɪɪ hʋ aa
yaa. Kambɪŋ gyɪ kaŋ ba rɛ, ka ba tenni mɛ fɪyɛlɪ.
9 Doŋ nɛ Yesu pirigi kyeŋ ba a basɪ tɪya ba a baa, "Fɪyɛlʋʋ we ma lee." Ba mʋ kaŋ ʋ
naasɪ tɪyaŋ a kyʋwalɪ ʋ abee gyɪrɪma.
10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Ma mʋ basɪ tɪya ŋ
hatɪnna hʋ dɪ ba mʋ Galili, ba sɪ na ŋ doŋ."

Laalyuwolo hʋ duwoso

11 Haana hʋ aa mɪɪgɪ kɪ mʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, laalyuwolo hʋ fa aa sɪŋ pɔ bʋwa hʋ, badɔmɔŋ
mɪɪgɪ mʋ bee hʋ a basɪ wɪya hʋ buloŋ aa yaa a tɪya Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ
hʋ.
12 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma bee-nɪhɪyasɪ hɔŋ a vʋʋlɪ
wɪɪ hʋ ba aa sɪ yaa. Ba gyɪ kpaa molbiye yʋga rɛ a kpala laalyuwolo hʋ fa aa sɪŋ pɔ
bʋwa hʋ aŋ basɪ tɪya ba a baa,
13 "Ma basɪ tɪya nala anɪɪ ma pɪŋ doo rɛ tebine aŋka Yesu hatɪnna ko gaa lɪɪ ʋ.

14 Dı paalʊʊ hʊ nıbal hʊ rɛ ko nıı wıı no, á sı bası pɛ ma tıyaŋ a laa ma ta aŋ leŋ dı
ʊ gyıma anıı ma mɛ wıı daa.”
15 Nyɛ rɛ laalyuwolo hʊ laa molbii hʊ aŋ bası gɛɛ hʊ ba aa baa dı ba bası. Wıı no ba
aa basa rɛ Gyuuma kɛ ha kaŋ gɔllı kı bası lee buloŋ abee gyınaŋ.

Sıfıyaŋ wıı hʊ Yesu aa kpaa tıya ʊ hatınna.
Maakı 16.14-18; Luka 24.36-49; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambısı 1.6-8

16 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna fi abee kıdıgı hʊ sii mʊ Galili paalʊʊ a gyıŋ dogimo hʊ nyuu, lee
hʊ Yesu fa aa daga ba.
17 Ba aa na ʊ ba kyʊwalı ʊ abee gyırıma, amɛ ba badɔmɔŋ kɛ ha fa aa yaa ʊ sige rɛ.
18 Doŋ nɛ Yesu ko kpaga ba a bası tıya ba baa, “Wıısı kpaa wıısıbee abee dʊnıya no
buloŋ dee tıya ŋ nɛ.
19 Ɛɛwıya ma mʊ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a leŋ dı nala buloŋ bırımı ŋ hatınna ka dı
ma fo ba wııkyʊwalnıı, Kuwo abee Biye abee Wiyesi Welii hʊ feŋ tıyaŋ.
20 Ma daga ba dı ba kı tıŋ wıya hʊ buloŋ ŋ aa daga ma. Aŋka ma gyıma anıı ŋ kɔnı
we ma lee rɛ saŋa buloŋ a kaŋ kı mʊ dʊnıya tenii.”

WIISI WIWELIYE HƱ MAAKI AA SABA

Gyɔɔŋ Wiisiniifool hƱ basi Wiisi wiya ki tiya nala
Matiwu 3.1-12; Luka 3.1-18; Gyɔɔŋ 1.19-28

1 Wiisi Biye Yesu Krisita wiweliye hƱ lipiilii re nye.
2 Wiisi tiŋdaal Azaaya gyi saba nal hƱ aa si laa Yesu Krisita siya ko wiya re, a baa di
Wiisi baa,
"Deŋ na, ŋ si tiŋ ŋ tiŋdaal di ƱƱ laa i siya a mƱ a mari ŋmaniı bin-i."
3 A bil baa, "Nal lɛ siŋ pogo tiyaŋ a heeli ki basi, 'Ma ko a mari ma tisi aniı ma aa mari
ŋmaniı a pɔ nibal koyi gɛɛ, di ma Tiina ko tiŋa. Di mamaa re yaa gɛɛ di ƱƱ ko ko, ƱƱ
livalii si piŋ weliŋ.' "
4 Ɛɛ re baal no sii, ba ki yiri ƱƱ Gyɔɔŋ, Wiisiniifool. ƱƱ sii gyƱƱ pogo hƱ a heeli a ki
basi, "Ma birimi lii ma wibɔmɔ tiyaŋ, ka di ŋ fo ma wiikyƱwalniı, di Wiisi kpa ma
wibɔmɔ kye ma."
5 ƱƱ aa basi gɛɛ, Gyudiya timma abee Gyerusalɛm timma buloŋ lii a mƱ ƱƱ lee, a lugisi
ba wibɔmɔ, aŋ tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hƱ, ƱƱ fo ba wiikyƱwalniı.
6 Nyɔgimaa pƱna ganni re Gyɔɔŋ fa ki laali, aŋ aa kpa tɛpiiŋbii vƱwa ƱƱ tiŋa.
Nyiŋgirigisi abee tƱƱ re fa yaa ƱƱ kidiiliye.
7 ƱƱ gyi basi Wiisi wiya ki tiya nala re a baa, "Nal kidigi si tiŋa ŋ hal ko. ƱƱ re si te ŋ.
Ŋ paali bi maga di ŋ kpaga ƱƱ a kaŋ ƱƱ naatɔbɔ ŋmasi mɛ puri.
8 Niı dƱŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ ki fo ma wiikyƱwalniı, amɛ ƱƱ kɛ si kpa Wiyesi Welii hƱ we ma
tiyaŋ."

Gyɔɔŋ foo Yesu wiikyƱwalniı
Matiwu 3.13–4.11; Luka 3.21, 22; 4.1-13

9 Haŋ saŋa hƱ tiyaŋ nɛ Yesu gyi sii lii Nazarɛti aa we Galili paalƱƱ tiyaŋ, a ko lee hƱ
Gyɔɔŋ fa aa wee, a ko tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hƱ Gyɔɔŋ fo ƱƱ wiikyƱwalniı.
10 ƱƱ aa miigi lii nii hƱ tiyaŋ ko di ƱƱ lii, a wil di ƱƱ deŋ, di ƱƱ naa wiisinyuu pirigi lɔgɔ
suri. Doŋ tiyaŋ nɛ Wiisi Wiyesi Welii hƱ aa kii gɛɛ aniı kokomo ko tuu saga ƱƱ tiyaŋ.
11 Ɛɛ hal lɛ ƱƱ niı taal di ƱƱ lii wiisinyuu a basi tiya ƱƱ baa, "Ŋ biikyoolii re yaa i. Ŋ teŋ
fiyɛla re i tiyaŋ."
12 ƱƱ bi piisa ka Wiisi Wiyesi Welii hƱ kpa Yesu gyƱƱ pogo.
13 ƱƱ we doŋ gɛɛ kyɛyɛ mɔllibaliya. ƱƱ bee pogo tiyaŋ kina dƱŋ. Sitaani ko magisi
magisi ƱƱ lɔlɔ, aŋka malikasi ko tuu ki kyiyeli ƱƱ.

Yesu yiri fuwonaŋkasila banaa
Matiwu 4.12-22; Luka 4.14, 15; 5.1-11

14 ƱƱ bi piisa ka ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ diya tiyaŋ. Ɛɛ re Yesu sii kpa mƱ Galili paalƱƱ, a basi
Wiisi wiweliye hƱ a ki tiya nala,
15 a baa, "Saŋa hƱ pele re. Wiisi koro hƱ pele re. Ma birimi lii ma wibɔmɔ tiyaŋ aŋ
laa Wiisi wiweliye hƱ di."
16 Ɛɛ re ƱƱ mƱ pele Galili fuwo hƱ, a tiŋ fuwo hƱ nyƱwa ki baŋ, di ƱƱ naa Siimɔŋ abee
ƱƱ naabiye Aŋduru. Ba fa yaa fuwonaŋkasila re. ƱƱ aa mƱƱ di ba aa yuwo ba gyoŋ a ki
kasi fuwonamiisi.
17 ƱƱ yiri ba, a basi tiya ba a baa, "Ma sii ko ki tiŋa ŋ hal. Ŋ si daga ma di ma kasi
nala aniı ma aa kasi fuwonamiisi gɛɛ."
18 Ba sii kpa ba gyoŋ hƱ ta aŋ kpa tiŋa ƱƱ hal.
19 ƱƱ bil kpa mƱ siya mƱhƱ di baala baliya mɛ re gɛɛ. Ba fene re yaa Gyemsi abee
Gyɔɔŋ, a yaa Zebedi baliya. ƱƱ aa mƱƱ di ba hɔŋ ba niiduworiboro tiyaŋ a ki tɔ ba
gyoŋsi bolo.
20 ƱƱ aa ko na ba, ƱƱ yiri ba, ba leŋ ba kuwo hƱ abee nala hƱ buloŋ fa aa tƱma ki tiya
ba aŋ lii niiduworiboro hƱ tiyaŋ, a mƱ ki tiŋa ƱƱ hal.

Yesu kile gyiŋbɔŋ baal kidigi tiyaŋ
Luka 4.31-37

21 Ɛɛ re ba kpa ki mƱ, a ko pele Kapɛɛnam. Kyɛwiyesii hƱ kyɛɛ Yesu sii mƱ gyƱƱ
Gyuuma wiikyƱwaldiya a ki daga nala.
22 ƱƱ aa daga ba gɛɛ, ƱƱ yaa ba wikperii, beewiya ƱƱ bee daga ba aniı Wiisi Teŋ didagila
hƱ aa ki daga ba gɛɛ, amɛ ƱƱ daga ba re ba gyima aniı ƱƱ kaŋ wii hƱ ƱƱ aa dagi dee re.

23 Ɛɛ rɛ dı baal kıdıgı gyıŋbɔŋ aa kana rɛ gɛɛ, a ko gyʊʊ wıkyʊwaldıya hʊ a kı kyıırı
a baa,
24 “Yesu aa lıı Nazarɛti, bee rɛ ı kı kyɛ ı yaa ma? Ɪ ko dı ı kpʊ ma rɛ? Ŋ gyıma ı rɛ. Ɪ
rɛ yaa Wıısı Tıpʊlʊŋ Tıına hʊ.”
25 Yesu aa nıı wıya no baal hʊ aa basa, ʊ nɔsı gyıŋbɔŋ hʊ a baa, “Leŋ kyagıŋsı aŋ ko
lıı baal hʊ tıyaŋ.”
26 Gyıŋbɔŋ hʊ kaŋ baal hʊ kı kyele aŋ kyıırı yʊga aŋ lıı baal hʊ tıyaŋ.
27 Nala hʊ buloŋ mıigı hirigi a kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Bee wıı rɛ nyɛ? Wıfalıı rɛ ʊ
kı daga. Ʊ paalı kaŋ gyıŋbɔmɔ dee rɛ, a bası wıya tıya ba, ba kı tıŋa ʊ nyʊwa.”
28 A lıı gɛɛ tıyaŋ nɛ ʊ feŋ taalı Galili paalʊʊ buloŋ.

Yesu tııba nala yʊga
Matiwu 8.14-17; Luka 4.38-41

29 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı wıkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ haŋ lagı lagı hʊ, ʊ bee Gyemsi abee Gyɔɔŋ,
a kpa mʊ Siimɔŋ abee Aŋduru dıya.
30 Ba aa mʊwa dı Siimɔŋ hıılhaaŋ pına kı wıılı, ʊ teŋ buloŋ nıma. Yesu aa mʊʊ ko,
ba bası tıya ʊ.
31 Ɛɛ rɛ ʊ ko gyʊʊ a kaŋ haaŋ hʊ noŋ tıyaŋ a kaŋ tarı ʊ sii sıŋ. Ʊ teŋnıma hʊ pirigi
nyʊgısı, ka ʊ sii yaa kıdiiliye tıya ba.
32 Ʊ sıdʊsıya saŋa, ba kaŋ nala hʊ buloŋ aa wıılı abee gyıŋsı aa kaŋ nala hʊ buloŋ a
ko Yesu lee.
33 Bee hʊ tımma buloŋ giri a ko laŋŋı Siimɔŋ dıya dimbee nyʊwa tıyaŋ.
34 Yesu gyı tııbı nala hʊ yʊga aa wıılı, a kile gyıŋbɔmɔ mɛ yʊga ta nala tıyaŋ. Gyıŋsı
hʊ gyı gyıŋ nal hʊ Yesu aa yaa rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı bı leŋ ba bası wıı buloŋ.

Yesu bası Wıısı wıya Galili paalʊʊ tıyaŋ
Luka 4.42-44

35 Ʊ sıgballınyʊwa, Yesu sii lıı dıya hʊ tıyaŋ a mʊ lee hʊ nala aa tuwo dı ʊ kyʊwalı
Wıısı.
36 Ɛɛ rɛ ka Siimɔŋ bee ʊ kyaŋsı hʊ mɛ sii ko a kı kyɛ ʊ.
37 Ba aa ko na ʊ, ba bası tıya ʊ a baa, “Nala buloŋ nɛ ko kı kyɛ ı.”
38 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma leŋ dı á mʊ tɔnı hʊ mɛ aa kpaga daha, dı ŋ bası
Wıısı wıya doŋma mɛ, beewıya ɛɛ wıya rɛ ŋ ko.”
39 Ʊ yaŋ sii a mʊ gbɛ Galili paalʊʊ buloŋ, a gyʊʊ Gyuuma wıkyʊwaldıısı a kı bası
Wıısı wıya aŋ pɛ kile gyıŋsı mɛ nala tıyaŋ a ta.

Yesu tııbı gbege
Matiwu 8.1-4; Luka 5.12-16

40 Ɛɛ rɛ gbege kıdıgı mɛ sii ko Yesu lee a tuu gbinni a sʊla ʊ a baa, “Dı ı rɛ aa kyɛ, ı
sı wuwo leŋ dı ŋ deye.”
41 Ʊ aa bası gɛɛ, sikii kaŋ Yesu. Ʊ lıı ʊ noŋ a dige ʊ aŋ baa, “Ŋ aa kyɛ rɛ, deye!”
42 Ɛɛ rɛ gbegisi hʊ pirigi leŋ baal hʊ, ʊ deye.
43 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ abee sıfıyaŋ a baa,
44 “Kı mʊ aŋ ta bası wıı no tıya nal buloŋ. Amɛ kaŋ ı tıı mʊ daga wıkywal sılaala
nıhıyawʊ hʊ, dı ʊ lıı wıısʊlıı tıya Wıısı, a pıısı ı bisiŋ ta anıı Moosi fa aa daga ma gɛɛ.
Dı ı rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sı na anıı ı bıl bı kaŋ bisiŋ.”
45 Aŋka baal hʊ vıya aŋ kaŋ wıı hʊ lıı bası a taalı lee buloŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ Yesu bıl bı
wuwo dı ʊ gyʊʊ tɔɔ buloŋ tıyaŋ. Amɛ ʊ aa hɔŋ beye samanı tıyaŋ nɛ, ka nala lıı lee kɛ
buloŋ a kı ko ʊ lee.

2

Yesu tııbı gbarıgı
Matiwu 9.1-8; Luka 5.17-26

1 Kyɛyɛ baŋmana hal, Yesu mıigı mʊ Kapɛɛnam. Nala nıı dı ʊ mıigı ko a we dıya
tıyaŋ nɛ.
2 Ɛɛ rɛ nala yʊga giri ko su lee hʊ buloŋ, a tɔ dimbeenyʊwa hʊ, ka ʊ bası Wıısı wıya
kı tıya ba.
3 Ɛɛ rɛ dı nala badɔmɔŋ mɛ rɛ gɛɛ. Ba banaa kpa gbarıgı kıdıgı aa pıŋ ʊ wasa tıyaŋ
a kaŋ ko.
4 Nala aa tɔɔ lee hʊ buloŋ gɛɛ, ba bı gyıŋ lee hʊ ba aa sı tıŋa a gyʊʊ. Ɛɛ rɛ ba gyıŋ
dıya hʊ nyuu, a luri lee, a kpa gbarıgı hʊ abee ʊ wasa buloŋ a tıŋ doŋ ta, ʊ tuu pıŋ Yesu
sıya tıyaŋ.

5 Ba aa yaa gɛɛ rɛ Yesu gyıma anıı ba kɔnı laa ʊ di rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya gbarıgı
hʊ a baa, “Ŋ biye, ŋ kpaa ı wıbɔmɔ kyɛ ı rɛ.”
6 Dı Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ mɛ hɔŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ba kı bıını ba tısı tıyaŋ a baa,
7 “Bee rɛ tıŋ baal no kı bası gɛɛ? Bee rɛ tıŋ ʊ kı tʊʊsı Wıısı nyɛ? Aŋnɛ rɛ sı wuwo
kpa nal wıbɔmɔ kyɛ ʊ, dı Wıısı dʊŋ daa?”
8 Yesu wuwo gyıŋ ba tıbıına, a pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı bıını wıya no?
9 Ŋ aa sı bası tıya gbarıgı hʊ dı ŋ kpaa ʊ wıbɔmɔ kyɛ ʊ rɛ, abee ŋ fa aa sı bası tıya ʊ
dı ʊ sii kpa ʊ wasa a kı mʊ, ba tıyaŋ kıbee rɛ yaa mɔl?
10 Ŋ sı daga ma anıı mıyaŋ, Nihuwobiŋ biye, kaŋ dee rɛ dʊnıya tıyaŋ dı ŋ kpa nala
wıbɔmɔ kyɛ ba.”
11 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya gbarıgı hʊ a baa, “Sii kpa ı wasa a kı mʊ dıya.”
12 Baal hʊ nyagı sii sıŋ, a kpa ʊ wasa a vala lıı ba sıya. Ba buloŋ hirigi, a dannı Wıısı
a baa, “Á ha bı maakyiye na wıı no dɔŋtıına.”

Yesu yırı Levi
Matiwu 9.9-13; Luka 5.27-32

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii doŋ a mııgı tuu fuwo hʊ nyʊwa. Nıgyamaa ko gol-ʊ, ʊ kı daga ba.
14 Ʊ kpaa kı mʊ sıya dı ʊ naa lampolaal kıdıgı ba aa yırı Levi, a yaa Alfiyası biibaal,
dı ʊ hɔŋ ʊ tʊŋtʊnnı-dıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ dı ʊ sii ko kı tıŋa ʊ hal. Ʊ sii tıŋa ʊ
hal.
15 Nyɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ Levi dıya, ʊ bee ʊ hatınna buloŋ, a hɔŋ kı di kına. Lampolaala
badɔmɔŋ abee wıbɔŋyaala mɛ ko, ba buloŋ laŋŋı kı di kına hʊ. Lampolaala abee
wıbɔŋyaala fa yʊga rɛ weliŋ a kı tıŋa Yesu hal.
16 Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ fa we doŋ a yaa Farasiima. Ɛɛ rɛ ba naa ba, a ko pıyɛsı
Yesu hatınna hʊ a baa, “Bee rɛ tıŋ Yesu bee wıbɔŋyaala abee lampolaala buloŋ laŋŋı
hɔŋ kı di kına?”
17 Yesu nıı wıı hʊ ba aa basa, a mııgı bası tıya ba a baa, “Nala hʊ aa kaŋ laaŋfıya bee
kyɛ nal dı ʊ tııbı ba, see nala hʊ aa wıılı. Ŋ ko dı ŋ yırı wıbɔŋyaala rɛ dı ba leŋ ba
wıbɔmɔ. Nala hʊ aa yaa tıpʊlʊŋ tımma daa ŋ ko dı ŋ yırı.”

Ba pıyɛsı Yesu nyʊwa vʊwayı wıya
Matiwu 9.14-17; Luka 5.33-39

18 Saŋa kıdıgı, Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ hatınna abee Farasiima gyı aa vʊwa nyʊwa rɛ.
Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii ko pıyɛsı Yesu a baa, “Bee rɛ tıŋ Gyɔɔŋ hatınna abee Farasiima
kı vʊwa nyʊwa, aŋka ı hatınna kɛ bee vʊwa nyʊwa?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Dı hafalıı bala bee ʊ kyaŋsı rɛ aa gbıyalı ʊ haaŋ hʊ
gbıyala, ʊ kyaŋsı hʊ sı wuwo vʊwa nyʊwa? Aayı, dı ba ha we gbıyala hʊ tıyaŋ, ʊ kyaŋsı
hʊ bı sı vʊwa nyʊwa.
20 Amɛ saŋa kıdıgı rɛ sı ko pele dı ba kaŋ baal hʊ mʊ lee kıdıgı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ʊ kyaŋsı
hʊ yaŋ sı vʊwa nyʊwa.”
21 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ba a baa, “Nal buloŋ bı sı kpa taŋfalıı a ala tɔ gabınıı bol? Dı
ı rɛ yaa gɛɛ, taŋfalıı hʊ sı kʊʊrı, dı gabınıı hʊ marı kıyası pɛ.
22 Dı ı rɛ kaŋ pulbınıı, ı sı yaa sıhuwo a we dı ʊ wii? Aayı, dı ı rɛ yaa gɛɛ, pulbınıı
hʊ sı pɔsɔ dı sıŋ hʊ buloŋ ta. Ba aa kpa sıhuwo we pulfalıı tıyaŋ nɛ.”

Ba bası Kyɛwiyesii hʊ Kyɛɛ wıya
Matiwu 12.1-8; Luka 6.1-5

23 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı, Yesu bee ʊ hatınna hʊ sii a mʊ tıŋ nyoŋso baga kıdıgı
tıyaŋ a kı mʊ. Ʊ hatınna hʊ bori nyoŋso hʊ a piisi kı kyaŋ.
24 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ pıyɛsı Yesu a baa, “I bı naa? Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sına daa
ı hatınna hʊ kı kyogi gɛɛ?”
25 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ba a baa, “Ma ha bı maakyiye karımı wıı hʊ Deviti gyı aa
yaa? Losi gyı kaŋ ʊ bee ʊ hatınna rɛ,
26 Ʊ mʊ gyʊʊ Wıısı dıya hʊ a kpa paanʊʊ hʊ ba fa aa kaŋ ko biŋ Wıısı sıya tıyaŋ, a
lɔgɔ kyaŋ aŋ kpa tıya ʊ hatınna hʊ mɛ, ba mɛ kyaŋ. Ʊ fa yaa sına rɛ anıı nıwaası aa sı
kpa haŋ paanʊʊ hʊ dige ʊ nyʊwa, see nala hʊ aa yaa wııkyʊwal sılaala dʊŋ, ka Deviti
bee ʊ nala gyı kpa kyaŋ gɛɛ. Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ Abiyata rɛ gyı yaa wııkyʊwal sılaala
buloŋ nıhıyawʊ.”
27 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Wıısı lıı Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ nihuwobisi wıya rɛ,
amɛ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya daa ʊ marı nihuwobiŋ.
28 Mıyaŋ, Nihuwobiŋ biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ tıına.”

3

Yesu tɪɪbɪ baal kɪdɪgɪ noŋ aa sʊba
Matiwu 12.9-14; Luka 6.6-11

1 Nyɛ rɛ Yesu gyɪ sii a bɪl mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya kɪdɪgɪ, dɪ baal kɪdɪgɪ noŋ
aa sʊba mɛ gyɪ we doŋ.
2 Nala hʊ aa naa Yesu dɪ ʊ gyʊwa, ba buloŋ lɪɪ sɪya pɔ ʊ tɪyaŋ, a kɪ deŋ dɪ ba na dɪ ʊ
sɪ tɪɪbɪ baal hʊ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ koo. Badɔmɔŋ fa aa kyɛ dɪ ba na wɪɪ rɛ, a tɪŋ doŋ a
kaŋ Yesu, a basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ kyogi ba sɪŋsɪ rɛ.
3 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nosʊʊ hʊ tɪɪna dɪ ʊ sii ko lɪɪ sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ. Ʊ sii lɪɪ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nala hʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ma naabaala lesiri daga dɪ ma kɪ yaa Kyɛwiyesii
hʊ kyɛɛ? Dɪ ma kɪ pɛ nala tɪyaŋ koo, dɪ ma kɪ dɔgɪsɪ ba? Dɪ ma kɪ laa nala mɪɪbolo koo,
dɪ ma kɪ kpʊ ba?" Ʊ aa pɪyɛsɪ gɛɛ, ba yaa sɪrɪtɪtɪ.
5 Ɛɛ rɛ Yesu na baaŋ ba nyuu tɪyaŋ. Ʊ tɪya buloŋ gyɪ kyogo rɛ akuu ba dɪgɪna aa bee
nɪɪ wɪya nyuniŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya nosʊʊ hʊ tɪɪna a baa, "Kaŋ ɪ noŋ tannɪ." Ʊ kaŋ tannɪ,
ʊ bɪrɪmɪ noduwo.
6 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ sii lɪɪ, ba bee Hɛrɔtɪ hatɪnna mʊ vʊʊlɪ gɛɛ ba aa sɪ yaa a kaŋ Yesu
kpʊ.

Yesu basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya nala aŋ tɪɪbɪ nala yʊga mɛ fuwobal hʊ nyʊwa

7 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyɪ sii tuu fuwobal hʊ nyʊwa. Nɪgyamaa aa lɪɪ Galili
paalʊʊ sii giri tɪŋ ba hal.
8 Nala gyɪ aa nɪɪ wɪya hʊ buloŋ Yesu aa yaa, nɪgyamaa sii lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ, abee
Gyerusalɛm, abee Idumiya paalʊʊ, abee Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo abee Taaya abee Siidɔŋ
paalʊʊ, a kɪ ko ʊ lee.
9 Gyamaa hʊ gyɪ aa ko yʊga gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ dɪ ba mʊ kpa nɪɪduworiboro
ko sɪgɪ nɪɪ hʊ nyʊwa dɪ ʊ gyʊʊ, dɪ nala hʊ ta ko yige ʊ lo.
10 Yesu fa tɪɪbɪ nala rɛ yʊga. Ɛɛ wɪya nala hʊ fa aa wɪɪlɪ buloŋ fa ko kaŋ ʊ bagɪna
tɪyaŋ nɛ a kɪ kyɛ dɪ ba dige ʊ.
11 Ba tɪyaŋ, nala gyɪŋbɔmɔ fa aa kana we doŋ. Dɪ gyɪŋbɔmɔ ko na Yesu buloŋ, ba aa
tuu tele ʊ sɪya tɪyaŋ nɛ a kɪ kyɪɪrɪ aŋ kɪ basɪ, "I rɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʊ."
12 Ɛɛ rɛ ʊ aa basɪ tɪya gyɪŋbɔmɔ hʊ abee sɪfɪyasɪ buloŋ dɪ ba ta ko daga kɪ tɪya nala,
nal hʊ ʊ aa yaa.

Yesu lɪɪ ʊ kpambɪsɪ fi abee balɪya
Matiwu 10.1-4; Luka 6.12-16

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ doŋ, a mʊ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ, a yɪrɪ nala hʊ buloŋ ʊ aa kyɛ, ba
mʊ laŋŋɪ ʊ lee.
14 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl lɪɪ ba tɪyaŋ nala fi abee balɪya, dɪ ba yaa ʊ kpambɪsɪ, a we ʊ lee, dɪ ʊ ko
leŋ dɪ ba mɛ mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya a kɪ tɪya nala.
15 Ka dɪ ʊ tɪya ba dee mɛ dɪ ba wuwo kaŋ kɪ kile gyɪŋsɪ nala tɪyaŋ.
16 Nala hʊ fi abee balɪya ʊ gyɪ aa lɪya, ba fene rɛ nyɛ: Siimɔŋ, Yesu fa kana ʊ kɪ yɪrɪ
Piita.
17 Zebedi biisi hʊ balɪya, Gyemsi abee ʊ naabiibaal Gyɔɔŋ. Yesu fa kaŋ ba mɛ kɪ yɪrɪ
Buwanagyisi. Feŋ no yaa namaga feŋ nɛ. Ʊ memii rɛ yaa gaduwo-kyagɪŋsɪyaala anɪɪ
duwoŋ nɔsɪɪ.
18 Ba nɪkaalɪya hʊ mɛ rɛ nyɛ: Aŋduru abee Fɪlɪpɪ abee Batolomi abee Matiwu abee
Tɔmaasɪ abee Gyemsi, Alfiyasɪ biibaal hʊ, abee Tadiyo abee Siimɔŋ, nal hʊ aa kyɪl ʊ
nala wɪya kɪŋkaŋ,
19 bee Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ, nal hʊ aa ko kpa Yesu yallɪ.

Yesu bee Sɪtaanɪ
Matiwu 12.22-32; Luka 11.14-23; 12.10

20 Yesu aa ko lɪɪ nala no mʊ teŋ, ʊ mɪɪgɪ mʊ dɪya. Ɛɛ rɛ nala bɪl ko gol ʊ bee ʊ hatɪnna
hʊ, ba paalɪ bɪ naa sɪnɪɪ dɪ ba di kɪdiiliye mɛ gba.
21 Ʊ dɪya nala aa ko nɪɪ ʊ wɪya, ba sii lɪɪ dɪ ba kana ʊ, beewɪya nala fa aa basɪ rɛ anɪɪ
ʊ aa kyɛ ʊ yaarɪ rɛ.
22 Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla badɔmɔŋ mɛ gyɪ we doŋ. Ba gyɪ lɪɪ Gyerusalɛm nɛ a ko, a mɛ
baa dɪ gyɪŋbɔmɔ buloŋ kuwori ba aa yɪrɪ "Bɛlizebul" lɛ kana ʊ. Dɪ ʊ rɛ tɪya ʊ dee hʊ ʊ
kɪ kile gyɪŋsɪ nala tɪyaŋ gɛɛ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ba, a maga namaga no tɪya ba a baa, "Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ sɪ yaa a kile ʊ
tɪɪtɪɪ noŋ nala?
24 Dɪ bee nala rɛ we doŋ aŋ bɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ, ba bee hʊ sɪ sɪŋ?

25 Dı dııdıgı nala mɛ ko bı kaŋ nyʊʊdıgı, ka dı ba kı kaa kaası, ba dıya hʊ mɛ bı sı sıŋ.
26 Dı Sıtaanı bee ʊ noŋ nala mɛ yaŋ ko bı kaŋ nyʊʊdıgı, ba bee mɛ bı sı sıŋ. Ʊ sı tele teŋ.
27 Nal tuwo ʊ aa sı wuwo gyʊʊ gaduwogi dıya a gaa ʊ kına, see ʊ aa laa sıya kaŋ gaduwogi hʊ vʊwa biŋ, aŋ na wuwo gyʊʊ paa ʊ kına."
28 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʊ a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı nal lɛ yaa wıbɔmɔ mɔɔgɛɛ buloŋ, aŋ pɛ tʊʊsı Wıısı mɛ gba, ka Wıısı ha sı wuwo kpa ba buloŋ kyɛ ʊ.
29 Amɛ dı nal lɛ tʊʊsı Wıısı Wiyesi Welii hʊ, Wıısı bı sı maakyiye kpa kyɛ ʊ buloŋ. Sʊʊkpʊŋ wıbɔŋ aa bı kaŋ marı layı rɛ ʊ tıına yaa gɛɛ."
30 Nala hʊ badɔmɔŋ aa bası baa dı gyıŋbɔŋ nɛ kaŋ ʊ hʊ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ bası nyɛ.

Yesu nıına abee ʊ naabalıya ko ʊ lee
Matiwu 12.46-50; Luka 8.19-21

31 Mʊhʊ ko pɛ dı Yesu nıına abee ʊ naabalıya ko a sıŋ gyaŋhal tıyaŋ aŋ tıŋ nal dı ʊ gyʊʊ yırı ʊ. Tıŋdaal hʊ aa gyʊʊ
32 dı nıgyamaa hɔŋ gol-ʊ. Ɛɛ rɛ ba laa bası tıya ʊ a baa, "I naa abee ı naabalıya rɛ sıŋ gyaŋhal tıyaŋ a kı kyɛ ı."
33 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ba a baa, "Aŋnɛ rɛ yaa ŋ naa abee ŋ naabalıya?"
34 Aŋ mııgı deŋ nala hʊ aa hɔŋ gol-ʊ, aŋ bası tıya ba a baa, "Ma na, ŋ naa abee ŋ naabalıya rɛ nyɛ.
35 Nal hʊ buloŋ aa yaa wıya hʊ Wıısı aa kyo, ʊ rɛ yaa ŋ naabiibaal, abee ŋ naatoluu, abee ŋ naa."

4

Kıdohil namaga
Matiwu 13.1-9; Luka 8.4-8

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl mııgı mʊ hɔŋ Galili fuwobal hʊ nyʊwa a kı daga nala. Nıgyamaa sii giri ko kyige ʊ. Ʊ aa ko na gyamaa hʊ yʊga gɛɛ, ʊ sii mʊ gyʊʊ nııduworiboro, a hɔŋ nıı hʊ tıyaŋ, ka nala hʊ sıŋ fuwo hʊ nyʊwa.
2 Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ kpa namagısı a daga ba wıya yʊga. Ʊ bası tıya ba a baa,
3 "Ma gyegili nıı daha! Baal kıdıgı rɛ gyı sii a kaŋ ʊ kıdoho mʊ dı ʊ gyaası.
4 Ʊ aa gyaası kına hʊ tıyaŋ nɛ, biye hʊ badɔmɔŋ tele nııbʊʊsı hʊ tıyaŋ. Digibiisi ko tuu tʊwası di.
5 Badɔmɔŋ mɛ tele bʊnyıŋ tıyaŋ. Bʊnyıŋ hʊ fa bı kaŋ taŋha yʊga. Ɛɛ wıya, kına hʊ teŋ pesi nyʊ. Amɛ ba naaliliye bı wuwo gyʊʊ taŋha.
6 Ɛɛ rɛ wıısı nʊŋ kpʊ ba, beewıya ba naaliliye bı gyʊʊ taŋha.
7 Biye hʊ badɔmɔŋ mɛ tele sɔsı tıyaŋ a nyʊ. Amɛ sɔsı hʊ sii gırıgı ba, ba nʊŋ pʊgımı kına hʊ, ba bı wuwo we biye.
8 Biye hʊ badɔmɔŋ mɛ tele taŋha welii tıyaŋ a nyʊ, a waa, a marı weliŋ. Badɔmɔŋ we biye mɔlıya bee fi fi, badɔmɔŋ mɛ mɔllıboto boto, badɔmɔŋ mɛ kɔɔ kɔɔ."
9 Yesu aa maga namaga hʊ ko teŋ, ʊ bası tıya ba a baa, "Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma gyegili nıı wıya no weliŋ."

Wıı hʊ aa tıŋ Yesu kaŋ namagısı kı daga nala Wıısı wıya
Matiwu 13.10-17; Luka 8.9, 10

10 Saŋa hʊ gyamaa hʊ buloŋ aa mʊwa, aŋka Yesu bee ʊ kpambısı fi abee balıya hʊ, abee ʊ hatınna badɔmɔŋ dʊŋ, ba pıyɛsı ʊ namagısı hʊ memii.
11 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, "Ma nala no kɛ, Wıısı leŋ ma gyıŋ wıya hʊ aa yaa wıfaŋıya ʊ koro hʊ tıyaŋ memii rɛ. Amɛ nıkaalıya hʊ kɛ buloŋ, namagısı rɛ ba kpa kı daga ba Wıısı koro hʊ wıya,
12 dı gɛɛ leŋ,
'ba aa gyegili, gyegili aŋ bı wuwo kı gyıŋ ba memii, a bıl deŋ deŋ mɛ aŋ bı wuwo kı na kıŋ buloŋ. Dı ba aa rɛ fa gyıŋ ba memii, ba fa sı bırımı tıŋ Wıısı, dı ʊ kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba." '

Yesu daga kıdohil namaga hʊ memii
Matiwu 13.18-23; Luka 8.11-15

13 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Ma bı gyıŋ namaga no memii? Ɛɛ rɛ ma yaŋ sı yaa a gyıŋ namagısı buloŋ memiye? Aŋ daga ba namaga hʊ memii a baa,
14 Wıısı wıweliye hʊ rɛ kıdohil hʊ kaŋ lıı dı ʊ bası tıya nala.

15 Nala badɔmɔŋ kıı gɛɛ rɛ anıı kıdoho hʋ aa tele nııbʋʋsı hʋ tıyaŋ. Nala no aa nıı
Wıısı wıweliye hʋ rɛ, ka haŋ lagılagıbiye hʋ, Sıtaanı teŋ ko kaŋ wıı hʋ a lıı ba tısı tıyaŋ.
16 Nala badɔmɔŋ mɛ kıı gɛɛ rɛ anıı kına hʋ aa tele bʋnyıŋ hʋ tıyaŋ. Nala no aa nıı
Wıısı wıweliye hʋ, a pesi laa di abee teŋfıyɛlʋʋ.
17 Amɛ wıı hʋ aa bee pıŋ ba hakıllı tıyaŋ anıı kına hʋ naaliliye a bı gyʋʋ taŋha gɛɛ.
Ba aa laa wıı hʋ rɛ a tıŋa mʋ maga gɛɛ. Amɛ dı tʋwara rɛ ko gyʋʋ ba, koo dı ba tıŋ
naası kı dɔgısı ba wıı hʋ wıya, ba lɔgʋ aa lıı wıı hʋ rɛ, ba kpa ta.
18 Nala badɔmɔŋ mɛ kıı gɛɛ anıı kına hʋ aa tele sɔsı hʋ tıyaŋ. Ba aa nıı Wıısı wıweliye
hʋ,
19 amɛ dʋnıya kına wıya kyıl ba. Ba aa kyo dı ba yaa kına tımma dʋnıya tıyaŋ wıya,
ba kıkyɛɛlıya hʋ aa kı mʋrı ba rɛ, ba bı laa wıya hʋ di. Ɛɛwıya, wıya hʋ aa bı kaŋ doho
ba lee.
20 Nala badɔmɔŋ mɛ kıı gɛɛ anıı kına hʋ aa tele taŋha welii hʋ tıyaŋ. Nala no rɛ yaa
nala hʋ aa nıı Wıısı wıweliye hʋ, a laa di, ʋ we ba tısı tıyaŋ, ʋ kaŋ doho, a we biye,
badɔmɔŋ mɔlıya bee fi fi, badɔmɔŋ mɔllıboto boto, badɔmɔŋ kɔɔ kɔɔ."

Yesu maga kyaanʋʋ namaga
Luka 8.16-18

21 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, "Dı ı rɛ aa kyɛ pʋlʋŋ a kyol fıŋtına ko gyʋʋ dıya, ı
sı kpa gbaha a kyige tɔ? Koo, ı sı kpa sıgı ı godo memii? Koo, ı aa kpa ı saga kıŋ nyuu
tıyaŋ nɛ dı ʋ kyaanı?
22 Wıfaŋıı tuwo aa bı sı ko lıı lıgyalıı. Wıı mɛ buloŋ aa we bilhuu tıyaŋ, ʋ sı ko lıı
pʋlʋŋ.
23 Nala hʋ aa kaŋ dıgına, ma gyegili kı nıı weliŋ."
24 Ʊ bıl bası tıya ba a baa, "Ma fıyɛlı ma sıya weliŋ abee wıya hʋ ma aa kı nıı. Haŋ
wıı hʋ ma aa sı kpa yaa ma dɔŋtıŋsı, ʋ tıı rɛ Wıısı mɛ sı kpa yaa ma. Ʊ gba sı yaa ma
te gɛɛ hʋ ma aa kpaa kı yaa ma dɔŋtıŋsı.
25 Nal hʋ aa kaŋ kına yʋga, Wıısı sı marı tıya ʋ pɛ. Amɛ nal hʋ mɛ aa bı kaŋ kına
yʋga, mʋhʋ hʋ mɛ ʋ aa kana, Wıısı sı kaŋ laa ʋ lee."

Yesu maga kıdoho waayı namaga

26 Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Wıısı koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı nal aa siye a mʋ gyaası
kıdoho ʋ baga tıyaŋ.
27 Lee bil ʋ mııgı mʋ pıŋ. Sıya gballı ʋ bıl sii mʋ. Kyɛyɛ baŋmana hal ʋ sii kı mʋ dı
kıdoho hʋ nyʋwa, a waa, ka ʋ bı gyıŋ ba aa yaa gɛɛ nyʋ.
28 Ba nyʋwa rɛ ba tıı, a waa, a hıla ba tıı.
29 Ba aa ko hıla ko teŋ, ʋ leŋ ba mʋ kʋma."

Yesu maga kıdoho kıdıgı ba a yırı Masıtadı namaga
Matiwu 13.31, 32, 34; Luka 13.18, 19

30 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, "Bekiŋ nɛ á sı kpa Wıısı koro hʋ magısı? Namaga
bee rɛ á sı kpa daga ʋ memii?
31 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı kıdoho bii kıdıgı ba aa yırı masıtadı. Masıtadı bii rɛ muro te tıya
buloŋ bii.
32 Amɛ dı ʋ ko nyʋ ʋ aa waa tııbal lɛ a te kıdohii kɛ buloŋ. Ʊ aa lıı naası yʋga rɛ
digibiisi aa ko saga ʋ tıyaŋ a sʋwa ba gyannı doŋ."
33 Yesu maga namagısı no iriŋ nɛ yʋga a kı daga nala Wıısı wıya. Ʊ aa kı daga ba a
maga gɛɛ hʋ ba aa sı wuwo kpa a we ba nyuni tıyaŋ nɛ.
34 Ʊ aa bı laa nyʋwa bası wıı buloŋ polli, see dı ʋ kaŋ maga namaga. Amɛ dı ʋ bee ʋ
hatınna hʋ dʋŋ nɛ ko hɔŋ, ʋ aa daga namagısı hʋ memiye rɛ a tıya ba.

Yesu leŋ nıı tıyaŋ puwoduwo sige
Matiwu 8.23-27; Luka 8.22-25

35 Haŋ kyɛɛ hʋ tııtıı dıdaana, ʋ bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, "Ma leŋ dı a kyol fuwo
hʋ kyolo."
36 Ba ta haŋ nıgyamaa hʋ buloŋ ba mʋ, aŋ ko gyʋʋ nııduworiboro hʋ tıyaŋ ʋ fa aa
hɔnɔ hʋ a kpa kı mʋ. Nııduworiborisi badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ nɛ a kı mʋ.
37 Ɛɛ rɛ dı dopuwo kıdıgı piili kı yaa, a ko ŋmaa nıı kı we nııduworiboro hʋ tıyaŋ, ʋ
kı kyɛ dı ʋ su.
38 Amɛ Yesu fa pıŋ doo rɛ nııduworiboro hʋ hal tıyaŋ, a yelli nyuyellii. Ʊ hatınna hʋ
ko kyisi ʋ a bası tıya ʋ a baa, "Á Tıına, ı sıya tuwo koo? Ɪ bı gyıma dı á aa kyɛ á sʋba
rɛ?"

39 Ɛɛ rɛ ʋ sii doo hʋ tɪyaŋ a nɔsɪ puwo hʋ dɪ ʋ ta kɪ yaa, aŋ basɪ tɪya fuwo hʋ mɛ dɪ
ʋ fɪyɛlɪ pɪŋ. Puwo hʋ sige, ka lee hʋ buloŋ yaa siyee.
40 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ kambɪŋ kaŋ ma? Ma ha bɪ laa ŋ
di?”
41 Ɛɛ rɛ kambɪŋ marɪ kaŋ ba weliŋ, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Nɪgɛɛ doho paalɪ yaa
baal no? Puwoni abee fuwoni buloŋ kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa.”

5

Yesu tɪɪbɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ aa kana
Matiwu 8.28-34; Luka 8.26-39

1 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ sii kyol Galili fuwobal hʋ kyolo a mʋ pele Gɛrasa tɪmma
paalʋʋ a lɪɪ nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ.
2 Yesu aa lɪɪ dɪ ʋ sɪŋ, dɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔmɔ gyɪ aa kana rɛ gɛɛ.
3 Ʋ gyɪ lɪɪ bilni tɪyaŋ nɛ a kɪ ko dɪ ʋ kyem-ʋ. Bilni hʋ nyuni tɪyaŋ nɛ ʋ gyɪ aa gɔllɪ we.
4 Ba gyɪ aa kaŋ kyɔrʋmɔ vʋwa ʋ rɛ, a mʋ lɔlɔ, beewɪya ba aa ko vʋwa ʋ buloŋ, ʋ aa
kaŋ tɔrɪ rɛ. Ba aa kana ʋ we kpɪyasɪ mɛ, ʋ ŋmaa kpɪyasɪ hʋ bori. Nal buloŋ tuwo aa sɪ
wuwo kana ʋ.
5 Wɪɪhaa abee tebine buloŋ, ʋ gyɪ aa we bilni abee dogiŋsi nyuu tɪyaŋ nɛ a kɪ gbɛ, a
kɪ kyɪɪrɪ aŋ paa bʋwa kɪ paasɪ ʋ tɪɪ.
6 Ʋ aa naa Yesu dɪ ʋ we libolii, ʋ fá mʋ kyem-ʋ, a tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ.
7-8 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya gyɪŋbɔŋ hʋ dɪ ʋ lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ. Baal hʋ kyɪɪrɪ a baa, “Yesu,
Wɪɪbal hʋ biye, bee rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ɪ yaa ŋ? Ŋ kpaa Wɪɪsɪ kyʋgɪ ɪ! Ta dɔgɪsɪ ŋ.”
9 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, “I feŋ nɛ bee?” Ʋ baa, “Ŋ feŋ nɛ kɪgyamaa, beewɪya á yʋga
rɛ daha.”
10 Ɛɛ rɛ ʋ sʋla Yesu kɪŋkaŋ dɪ ʋ ta leŋ dɪ gyɪŋsɪ hʋ lɪɪ doŋ paalʋʋ tɪyaŋ.
11 Dɪ porikulaal mɛ sɪŋ doŋ, a kɪ di kɪna dogimo hʋ nyuu.
12 Gyɪŋsɪ hʋ sʋla Yesu dɪ ʋ leŋ dɪ ba mʋ gyʋʋ porikusi hʋ tɪyaŋ.
13 Ʋ laa nyʋwa. Ɛɛ rɛ ba lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ a mʋ gyʋʋ porikusi hʋ tɪyaŋ. Porikusi
hʋ buloŋ sii fá lɪɪ dogimo hʋ nyuu, a mʋ tuu gyʋʋ fuwo hʋ tɪyaŋ, a nyʋwa nɪɪ sʋba.
Porikusi hʋ fa pele tusi bʋlɪya.
14 Ɛɛ rɛ porikudaala hʋ fá mʋ heeli tɪya bagɪdaala abee tɔɔ hʋ nala buloŋ. Ba buloŋ
sii ko lɪɪ Yesu lee.
15 Ba aa ko dɪ baal hʋ gyɪŋsɪ fa aa kana hʋ, dɪ ʋ hɔnɔ a laalɪ gal a kaŋ laaŋfɪya. Ba
aa naa gɛɛ, kambɪŋ gyʋʋ ba.
16 Nala hʋ fa aa we doŋ a naa wɪɪ hʋ aa yaa baal hʋ abee porikusi hʋ, ba basɪ wɪɪ hʋ
tɪya nala hʋ buloŋ.
17 Ba aa nɪɪ gɛɛ rɛ, ba ko sʋla Yesu dɪ ʋ lɪɪ ba paalʋʋ tɪyaŋ.
18 Ɛɛ rɛ Yesu mʋ dɪ ʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ. Baal hʋ gyɪŋsɪ hʋ fa aa kana hʋ sʋla ʋ
a baa dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ ko dɪ ba mʋ.
19 Yesu kaŋ vɪya, aŋ basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ mɪɪgɪ mʋ dɪya a basɪ tɪya ʋ dɪya nala wɪɪ hʋ
buloŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa yaa ʋ tɪyaŋ, abee ʋ aa fáá ʋ sikii maga gɛɛ.
20 Baal hʋ mɪɪgɪ mʋ tɔnɪ fi hʋ aa we doŋ paalʋʋ tɪyaŋ, a basɪ wɪɪ hʋ buloŋ Yesu a yaa
tɪya ʋ. Nala nɪɪ, ʋ yaa ba wɪkperii.

Gyerusi toluu abee haaŋ hʋ aa dige Yesu gal
Matiwu 9.18-26; Luka 8.40-56

21 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ a kyol fuwo hʋ kyolo a mʋ hɔŋ fuwo
hʋ nyʋwa. Nala giri ko kyige ʋ.
22 Ɛɛ rɛ dɪ baal kɪdɪgɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Gyerusi. Ʋ fa yaa Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya
nɪhɪyawʋ rɛ. Ʋ aa naa Yesu, ʋ tuu tele ʋ naasɪ tɪyaŋ,
23 a sʋla ʋ a baa, “Ŋ toluu rɛ aa wɪɪlɪ, a pɪŋ kɪ kyɛ dɪ ʋ sʋba. Ŋ aa sʋla ɪ dɪ ɪ ko kpa ɪ
nosi dɔbɔ ʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ deye.”
24 Yesu sii tɪŋa ʋ hal ba kɪ mʋ. Nɪgyamaa mɛ sii kɪ tɪŋa ʋ hal a gol-ʋ kyige.
25 Haaŋ kɪdɪgɪ gyɪ we gyamaa hʋ tɪyaŋ a kaŋ wɪɪl kɪdɪgɪ. Ʋ gyɪ aa yaa ʋ hawɪya ba
bee teŋ ʋ bɪsɪ fi abee balɪya rɛ gɛɛ.
26 Ʋ gyɪ gɔllɪ yaa luliye kɪŋkaŋ, a na tʋwara weliŋ, a paalɪ kyogi ʋ molbiye buloŋ ta
waasʋ, ka wɪɪl hʋ gba marɪ gyʋʋ ʋ tɪyaŋ.
27 Ʋ gyɪ nɪɪ Yesu wɪya rɛ, a mɛ ko kɪ tɪŋ nala hʋ tɪyaŋ, aŋ kɪ bɪɪnɪ ʋ tɪya tɪyaŋ a baa,
28 “Dɪ ŋ yaŋ wuwo dige ʋ gal mɛ, ŋ sɪ deye.” Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛgɪ nala hʋ a mʋ sɪŋ Yesu hal
a kaŋ noŋ a dige ʋ gal.
29 Ʋ aa dige ʋ gal hʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ wɪɪl hʋ pirigi teŋ. Ɛɛ rɛ ʋ tɪɪ gyɪma anɪɪ ʋ wɪɪl hʋ
tene rɛ.

30 Ka Yesu mɛ gyıma ʋ tıya tıyaŋ anıı dee kıdıgı lıı ʋ tıyaŋ nɛ. Ʋ bırımı nala hʋ lee
a pıyɛsı ba a baa, “Aŋnɛ rɛ dige ŋ gal gɛɛ?”
31 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna baa, “I bı naa nala aa yʋga gɛɛ a gol-ı kyige? Ka ı bıl kı pıyɛsı dı
aŋnɛ rɛ dige ı gal?”
32 Aŋka Yesu ha vıya aŋ kı deŋ dı ʋ na nal hʋ a dige ʋ.
33 Amɛ haaŋ hʋ gyı aa gyıŋ wıı hʋ aa yaa ʋ tıyaŋ wıya, ʋ ko a kı kyele, a tuu tele Yesu
naası tıyaŋ aŋ bası wıı hʋ buloŋ tıya ʋ.
34 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ʋ a baa, “Ŋ toluu, ı laadii rɛ leŋ ı deye. Kı mʋ abee
laaŋfıya. Wııl hʋ bıl bı sı kana ı.”
35 Yesu ha aa bası wıya haaŋ hʋ lee gɛɛ, dı tıŋdaala lıı Gyerusi dıya, a ko bası tıya
Gyerusi a baa, “I toluu hʋ sʋba rɛ, ta bıl kı dɔŋ Tıına hʋ.”
36 Yesu aa nıı ba aa bası gɛɛ, ka ʋ bası tıya Gyerusi a baa, “Ta leŋ dı ı bembii kı sii,
laa ŋ di.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu sii, a bı leŋ nal buloŋ tıŋa ʋ hal see Piita, abee Gyemsi, abee ʋ naabiye
Gyɔɔŋ.
38 Ɛɛ rɛ ba ko pele Gyerusi dıya. Ba aa ko dı ba kaŋ kyagıŋsı a kı ŋmaa nyʋʋsı
bagıbagı, a kı wii lee buloŋ.
39 Ʋ mʋ gyʋʋ a pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı yaa kyagıŋsı no buloŋ? Biye hʋ bı
sʋba. Ʋ ta kı pıŋ doo rɛ.”
40 Ba buloŋ mııgı sıŋ kı mʋma ʋ. Ɛɛ rɛ ʋ kile ba ta ba lıı, aŋka ʋ kaŋ biye hʋ kuwo,
abee ʋ naa, abee ʋ hatınna hʋ boto, ba gyʋʋ dıya hʋ tıyaŋ biye hʋ aa pına.
41 Ba aa gyʋʋ dıya hʋ, Yesu mʋ kaŋ biye hʋ noŋ tıyaŋ aŋ baa, “Talita kumi.” Ʋ memii
rɛ yaa “Haŋtolibiye, ŋ baa ı sii.”
42 Biye hʋ nyagı sii a kı vala, nala hʋ buloŋ nyʋʋsı fıyɛlı. Biye hʋ fa yaa bısı fi abee
balıya rɛ.
43 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba abee sıfıyası, dı ba ta leŋ dı nal buloŋ nıı wıı no, aŋ bası
tıya ba dı ba kyɛ kıdiiliye tıya biye hʋ dı ʋ di.

6

Nazarɛti tımma vıya Yesu
Matiwu 13.53-58; Luka 4.16-30

1 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ lıı haŋ paalʋʋ hʋ tıyaŋ a kpa mʋ ʋ bee tıı.
2 Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ, ʋ sii mʋ gyʋʋ Gyuuma wıkyʋwaldıya a kı daga nala. Ba aa nıı
ʋ wıbasıı hʋ, ba gyeniŋ buloŋ hirige rɛ, a baa “Ɛɛ rɛ ʋ yaa a gyıŋ wıya no? Aŋnɛ rɛ
tıya ʋ wıgyʋŋ no?
3 Ɛɛ rɛ ʋ yaa a wuwo kı yaa wımagıla no? Á gyıma ʋ rɛ! Kapiŋta hʋ daa gɛɛ? Mɛɛrı
biibaal daa gɛɛ. Gyemsi abee Gyoose abee Gyuda abee Siimɔŋ daa yaa ʋ naabalıya? Ʋ
naatoliye we daha.” Ɛɛ rɛ ba sii bee su ʋ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıısı tıŋdaal kɛ buloŋ, ʋ aa kaŋ yohuŋ nɛ lee buloŋ
tıyaŋ, amɛ ʋ bee nala abee ʋ dıya nala tıı kɛ sıı aa bee su ʋ.”
5 Akuu ba aa bı laa ʋ di wıya, ʋ bı wuwo yaa wıduwoni buloŋ doŋ tıyaŋ. Ʋ yaŋ ta
kpa ʋ nosi a dɔbɔ wııla tımma baŋmana tıyaŋ nɛ ba deye.
6 Yesu nyʋwa gyı fıyɛla rɛ abee ʋ tıı bee nala aa bı laa ʋ di.

Yesu tıŋ ʋ kpambısı fi abee balıya hʋ
Matiwu 10.5-15; Luka 9.1-6

7 Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ gɔllı tɔnı hʋ buloŋ aa kpaga doŋ a kı daga nala. Ʋ yırı ʋ hatınna fi
abee balıya hʋ a laŋŋı, a tıŋ ba balıya balıya a tıya ba dee gyıŋbɔmɔ nyuu tıyaŋ.
8 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, “A lıı ma daatıgıya hal, ma ta bıl kpaa kıŋ buloŋ pɛ a vala
ŋmanıı hʋ. Ma ta kaŋ kıdiiliye mʋ, a ta kpaa diiku mɛ kolo, a ta kpaa molbii mɛ.
9 Amɛ ma paa ma naatɔbɔ we, aŋ ta bıl kpaa gal pɛ kına hʋ ma aa laala tıyaŋ.
10 Dı mamaa rɛ ko mʋ gyʋʋ tɔɔ buloŋ, ma gyʋʋ dıya hʋ nala aa kyo ma wıya, a we
dııdıgı tıyaŋ gɛɛɛ dı saŋa hʋ ma aa sı lıı tɔɔ hʋ tıyaŋ mʋ pele.
11 Dı ma ko mʋ tɔɔ buloŋ dı ba pɔ dı ma ta gyʋwa, a bı sı gyegili nıı wıya hʋ mɛ ma
aa bası, ma gallı mʋ. Dı ma ko lıı bee hʋ tıyaŋ, ma piisi ma naası taŋha ta. Ɛɛ rɛ sı leŋ
dı ba gyıma anıı ba aa vıya ma nyɛ Wıısı sı dɔgısı ba.”
12 Ʋ aa tıya ba ʋ nyʋʋdaası ko mʋ teŋ, ba lıı mʋ a bası kı tıya nala dı ba bırımı lıı
ba wıbɔmɔ tıyaŋ.
13 Ba gyı kile gyıŋbɔmɔ yʋga rɛ nala tıyaŋ, ba lıı. Ba kpaa nʋʋ mɛ a tısı wııla tımma
ba na laaŋfıya.

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ sʊʊ
Matiwu 14.1-12; Luka 9.7-9

14 Ɛɛ rɛ Yesu feŋ taalɪ lee hʊ buloŋ, Kuwori Hɛrɔtɪ mɛ nɪɪ ʊ wɪya. Nala badɔmɔŋ kɪ
basɪ a baa, "Ʊ rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ. Wɪɪsɪ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kaŋ
dee a kɪ yaa wɪmagɪla no buloŋ."
15 Ka badɔmɔŋ mɛ baa dɪ Ilaagya rɛ, nal hʊ fa aa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ.
Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ʊ yaŋ ta yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ anɪɪ faafaa nala hʊ kɪdɪgɪ gɛɛ.
16 Kuwori Hɛrɔtɪ aa nɪɪ ʊ wɪya, ʊ baa, "Gyɔɔŋ nɛ gɛɛ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ ŋ gyɪ aa leŋ ba
keri ʊ nyuu hʊ. Ʊ rɛ sii sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ." Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Hɛrɔtɪ gyɪ leŋ ba keri Gyɔɔŋ nyuu
rɛ nyɛ:
17 Hɛrɔtɪ tɪɪtɪɪ gyɪ leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ dɪyaŋ nɛ ʊ haaŋ Hɛrodiya wɪya. Beewɪya
Hɛrodiya gyɪ yaa ʊ maana Fɪlɪpɪ haaŋ nɛ, ʊ kaŋ fasɪ.
18 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya Hɛrɔtɪ a baa, "Ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ ɪ kaŋ ɪ maana haaŋ fasɪ."
19 Ɛɛ rɛ tɪŋ Hɛrodiya laa wɪɪ hʊ we ʊ tɪya tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ Gyɔɔŋ. Amɛ ʊ gyɪ
bɪ naa ŋmanɪɪ dɪ ʊ kpʊ ʊ, beewɪya Hɛrɔtɪ gyɪ aa pɔ Gyɔɔŋ nɛ.
20 Hɛrɔtɪ gyɪ aa tɪya Gyɔɔŋ gyɪrɪma rɛ, beewɪya ʊ naa dɪ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ a kɪ
yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ. Gyɔɔŋ wɪbasɪɪ buloŋ gyɪ aa kperi Hɛrɔtɪ rɛ, ka abee gɛɛ
buloŋ, ʊ ha kyo dɪ ʊ gyegili nɪɪ wɪya hʊ ʊ aa basɪ rɛ.
21 Amɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ Hɛrodiya ha vɪya aŋ na ʊ ŋmanɪɪ rɛ. Kuwori Hɛrɔtɪ kyɛlʊlɪɪ kyɛɛ
rɛ gyɪ ko baŋ pele. Ɛɛ rɛ ʊ sii yaa kɪdiiliye yʊga, a yɪrɪ ʊ kuworibiisi abee ʊ laalyuwolo
nɪhɪyasɪ, abee Galili nɪhɪyasɪ, ba buloŋ ko laŋŋɪ a hɔŋ kɪ di kɪna hʊ.
22 Ba hɔnɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ Hɛrodiya toluu ko gyʊʊ gʊwa. Hɛrɔtɪ bee nala hʊ buloŋ kɪ
deŋ ʊ, ba tenni fɪyɛlɪ ʊ nyuu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Hɛrɔtɪ basɪ tɪya haŋtolibiye hʊ dɪ ʊ kɛ daga
kɪŋ hʊ buloŋ ʊ aa kyɛ, dɪ ʊ sɪ tɪya ʊ.
23 Ʊ paalɪ ŋmɪyɛsɪ rɛ a baa, "Ɪ aa kyɛ kɪŋ hʊ buloŋ ŋ sɪ tɪya ɪ. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ ŋ taŋha
logiŋ kɪdɪgɪ, haalɪ a pele faŋ mɛ, ŋ sɪ kpa tɪya ɪ."
24 Haŋtolibiye hʊ sii lɪɪ, a mʊ pɪyɛsɪ ʊ naa a baa, "Ŋ basɪ baa bekiŋ nɛ ŋ kɪ kyɛ?" Ɛɛ
rɛ Hɛrodiya baa, "Basɪ tɪya ʊ dɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ nyuu rɛ ɪ kɪ kyɛ."
25 Haŋtolibiye hʊ mɪɪgɪ lagɪlagɪ a mʊ kuwori hʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ aa kyɛ dɪ
ɪ keri Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ nyuu rɛ, a we parɪtɪ tɪyaŋ, a kaŋ ko tɪya ŋ."
26 Kuwori hʊ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ tɪya buloŋ kyogi. Amɛ ʊ aa ŋmɪyɛsa nala hʊ buloŋ sɪɪ
tɪyaŋ gɛɛ, ʊ bɪl bɪ sɪ wuwo lugisi ʊ nyʊwa.
27 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ laalyuwol kɪdɪgɪ, a tɪma ʊ dɪ ʊ mʊ keri Gyɔɔŋ nyuu kaŋ ko.
28 Laalyuwol hʊ sii a mʊ lee hʊ ba aa kaŋ Gyɔɔŋ mʊ tɔ hʊ, a keri ʊ nyuu a we parɪtɪ
tɪyaŋ, a kaŋ ko tɪya haŋtolibiye hʊ. Ʊ laa a kaŋ mʊ tɪya ʊ naa.
29 Gyɔɔŋ hatɪnna hʊ aa nɪɪ wɪɪ no, ba sii ko a laa ʊ teŋbii a kaŋ mʊ hogo.

Yesu tɪya nala tusi bʊnɔŋ kɪdiiliye ba di vɔgɔ
Matiwu 14.13-21; Luka 9.10-17; Gyɔɔŋ 6.1-14

30 Yesu hatɪnna hʊ ʊ fa aa tɪma hʊ, ba mɪɪgɪ ko ʊ lee, a basɪ wɪya hʊ buloŋ ba aa yaa
abee wɪya hʊ buloŋ ba aa daga, a tɪya ʊ.
31 Nala hʊ badɔmɔŋ gyɪ aa yaŋ kɪ lɪɪ rɛ ka badɔmɔŋ mɛ ko kɪ gyʊʊ. Yesu abee ʊ
hatɪnna paalɪ bɪ naa sɪnɪɪ dɪ ba di kɪna mɛ gba. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ma leŋ dɪ
á mʊ lee hʊ nala aa tuwo dɪ ma wiyesi mʊhʊ."
32 Ɛɛ rɛ ba sii a gyʊʊ nɪɪduworiboro a kɪ mʊ lee hʊ nala aa tuwo.
33 Amɛ nala yʊga gyɪ naa ba a wuwo gyɪma anɪɪ ba aa rɛ. Ɛɛ rɛ ba lɪɪ tɔgyamaa a fa
mʊ lee hʊ Yesu fa aa mʊʊ, a laa ʊ bee ʊ hatɪnna hʊ sɪya a pele doŋ.
34 Ba mɛ mʊ ko, a lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ. Yesu aa ko lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ,
dɪ ʊ naa nɪgyamaa dɪ ba hɔŋ kɪ gyegili ʊ. Ba sikii buloŋ kana ʊ, beewɪya ba gyɪ kɪɪ gɛɛ
rɛ anɪɪ piyese aa bɪ kaŋ pedaal. Ʊ sii piili kɪ daga ba wɪya yʊga.
35 Ʊ dɪdaana aa ko pele, ʊ hatɪnna hʊ ko basɪ tɪya ʊ a baa, "Lee no yaa ɔhɔ rɛ, ka
wɪɪsɪ fɪyɛlɪ nyɛ.
36 Ta nala hʊ dɪ ba mʊ tɔnɪ hʊ abee bagɪsɪ aa kpaga daha, a mʊ yɔbɔ kɪdiiliye a di."
37 Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya a baa, "Ma mʊ kyɛ kɪdiiliye tɪya ba dɪ ba di." Ba pɪyɛsɪ ʊ a
baa, "Gbo! Dɪ ámaa sɪ kpa molbii yɔbɔ kɪdiiliye tɪya nala no dɪ ba wuwo di vɔgɔ, ʊ sɪ
te nɪdɪgɪ bɪŋpiliŋ tuno."
38 Nyɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Paanʊʊ baŋmɛ rɛ we doŋ? Ma mʊ na." Ba mʊ, aŋ
mɪɪgɪ ko basɪ tɪya ʊ abaa, "Kɪna bɔnɔŋ nɛ abee fuwonamɪɪsɪ balɪya."
39 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ dɪ ba leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ kyige gulo gulo
ɔfɪyɛl hʊ nyuu tɪyaŋ.
40 Nyɛ rɛ badɔmɔŋ hɔŋ nala kɔɔ, kɔɔ, badɔmɔŋ mɛ mɔllɪbalɪya bee fi fi.

41 Ɛɛ rɛ ʋ kpa paanʋʋ hʋ bɔnɔŋ abee fuwonamɪɪsɪ hʋ balɪya, a wil deŋ wɪɪsɪnyuu,
aŋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ, aŋ kaŋ paanʋʋ hʋ lɔgɔ a tɪya ʋ hatɪnna hʋ dɪ ba laa mʋ
kpaa nala hʋ. Ʋ bɪl kaŋ fuwonamɪɪsɪ hʋ balɪya mɛ a kpaa ba.
42 Ba buloŋ di a vɔgɔ.
43 Ka ba mʋ paa paanʋʋ hʋ abee fuwonamɪɪsɪ hʋ kɪkaalɪya, a su simbiisi fi abee balɪya.
44 Nala hʋ gyɪ aa dii kɪdiiliye hʋ, ba tɪyaŋ baala dʋŋ gyɪ yaa tusi bʋnɔŋ nɛ.

Yesu vala nɪɪ nyuu tɪyaŋ
Matiwu 14.22-33; Gyɔɔŋ 6.15-21

45 Ɛɛ rɛ ʋ leŋ ʋ hatɪnna hʋ mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro, a laa ʋ sɪya duwori kyol fuwo hʋ
kyolo, a kɪ mʋ Bɛsaada. Ka ʋ ta nɪgyamaa hʋ buloŋ ba mʋ.
46 Ʋ aa taa nala hʋ ba mʋ teŋ, ʋ sii mʋ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ nyuu dɪ ʋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.
47 Ʋ dɪdaana ko kɪ pele dɪ nɪɪduworiboro hʋ we nɪɪ hʋ tʋtʋʋ bee tʋtʋʋ, aŋka Yesu dʋŋ
ha we dogimo tɪyaŋ.
48 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ na dɪ puwo kaŋ ʋ hatɪnna hʋ kɪ lʋga, a pɔ dɪ nɪɪduworiboro hʋ ta
mʋwa. Ʋ sɪgballɪnyʋwa, ʋ sii a vala nɪɪ hʋ nyuu a kɪ mʋ, a ko kpaga ba, a kɪ kyɛ dɪ ʋ
parɪ ba baŋ.
49 Ba aa na ʋ dɪ ʋ aa vala nɪɪ hʋ nyuu, ba bɪɪna anɪɪ nɪdɪma rɛ. Kambɪŋ kaŋ ba, ba
yaga kyiyesuu.
50 Ɛɛ rɛ ʋ piliŋsi basɪ tɪya ba a baa, “Ma kaŋ ma tɪɪ. Mɪyaŋ nɛ. Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ
kaŋ ma.”
51 Ka ʋ yaŋ mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ. Ʋ aa gyʋʋ ko teŋ, puwo hʋ sige. Ʋ yaa ʋ
hatɪnna hʋ wɪkperii.
52 Ba gyɪ naa dɪ Yesu kaŋ paanʋʋ gama bɔnɔŋ a kpaa nala tusi bʋnɔŋ nɛ, ka ba ha gyɪ
bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ memii, beewɪya ba ha bɪ gyɪŋ nal hʋ Yesu aa yaa.

Yesu tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma Gyɛnɛsarɛtɪ tɪyaŋ
Matiwu 14.34-36

53 Ɛɛ rɛ ba kyol fuwo hʋ kyolo, a ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyɛnɛsarɛtɪ, a lɪɪ
nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ aŋ kaŋ vʋwa nɪɪ hʋ nyʋwa.
54 Ba aa lɪɪ ko teŋ, dɪ nala gyɪma anɪɪ Yesu rɛ.
55 Ba fá mʋ gbɛ ba paalʋʋ buloŋ, a paa wɪɪlɪ tɪmma abee ba wasɪnɪ, a kaŋ mʋ lee kɛ
buloŋ ba aa nɪya dɪ Yesu we.
56 Lee kɛ buloŋ Yesu a mʋwa, tɔbala koo tɔbiisi koo bagɪsɪ, nala aa paa ba wɪɪla tɪmma
rɛ a kaŋ lɪɪ biŋ lɪgyalɪya tɪyaŋ, a sʋla ʋ dɪ ʋ leŋ dɪ ba dige ʋ gal nyʋwa mɛ gba. Ba nala
hʋ buloŋ gyɪ aa wuwo dige ʋ, ba gyɪ naa laaŋfɪya rɛ.

7

Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla basɪ ba naabaala lesiri tɪŋɪɪ wɪya
Matiwu 15.1-9

1 Ɛɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla badɔmɔŋ sii lɪɪ Gyerusalɛm ko,
ba buloŋ sii ko Yesu lee.
2 Ba aa ko ba naa dɪ Yesu hatɪnna hʋ badɔmɔŋ bɪ sɔŋ nɪɪ aŋ kɪ di kɪna. Nyɛ yaa bisiŋ
nɛ ba lesiri tɪyaŋ.
3 Farasiima abee Gyuuma buloŋ bɪ sɪ laa nyʋwa di kɪŋ buloŋ dɪ ba bɪ sɔŋ nɪɪ anɪɪ ba
naabaala lesiri aa daga gɛɛ.
4 Dɪ ba aa rɛ ko lɪɪ yɔbɔ ko mɛ, ba aa sɔŋ nɪɪ rɛ aŋ na di kɪna. Ba sɪŋsɪ yʋga. Ba kaŋ
ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ mɛ rɛ ba aa kɪ vaalɪ ba nɪɪnyʋwagbaŋbiisi abee ba kɪdigbaŋsɪ abee ba
hɔgɪ viini buloŋ.
5 Ɛɛ rɛ ba ko pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ hatɪnna hʋ kɪ kyogi a naabaala sɪŋsɪ nyɛ?
Bee rɛ tɪŋ ba aa bɪ sɔŋ nɪɪ aŋ kɪ di kɪna?”
6 Ɛɛ rɛ ʋ mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Minaafigi tɪmma! Ma wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal
Azaaya gyɪ aa basa faafaa buloŋ, ba yaa wɪtɪɪ rɛ. Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ anɪɪ ʋ baa dɪ
Wɪɪsɪ baa,
‘Nyʋwa dʋŋ nɛ nala no kaŋ kɪ tɪya ŋ gyɪrɪma, amɛ ŋ wɪya tuwo ba tɪsɪ tɪyaŋ.
7 Ba aa kɪ kyʋwalɪ ŋ waasʋ rɛ, a kɪ daga nihuwobisi ŋmaŋsɪ aŋ baa dɪ Wɪɪsɪ rɛ basa.’
8 Nihuwobisi ŋmaŋsɪ rɛ ma kɪ tɪŋa aŋ vɪya Wɪɪsɪ nyʋwa tɪŋɪɪ”
9 Yesu bɪl baa, “Ma kaŋ wɪgyʋŋ kɪdɪgɪ rɛ aa wuwo vɪya Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ aŋ kɪ tɪŋ ma
naabaala ŋmaŋsɪ. Ma aa yaa gɛɛ, ma tol sʋma rɛ?
10 Moosi fa saba rɛ a basɪ anɪɪ Wɪɪsɪ baa dɪ ɪ kɪ fá ɪ kuwo abee ɪ naa, a bɪl sabɪ a baa dɪ
dɪ nal lɛ tʋʋsɪ ʋ kuwo abee ʋ naa, dɪ ba kpʋ ʋ tɪɪna.

11 Amɛ ma kɛ basɪ anɪɪ dɪ nal lɛ kaŋ kɪŋ, a maga dɪ ʊ kpa kyiyeli ʊ kuwo koo ʊ naa, ka
dɪ tɪɪna basɪ tɪya ba abaa, "Kɪŋ hʊ ŋ fa aa sɪ kpa kyiyeli ma hʊ, ʊ yaa 'Kɔribaŋ' nɛ." (Ʊ
memii rɛ yaa, kɪŋ hʊ bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ tol lɛ.) Ʊ bɪl bɪ maga dɪ ʊ kpa tɪya ba.
12 A kuu nyɛ wɪya, ma bɪ daga dɪ ʊ yaa wɪɪ buloŋ a kyiyeli ʊ kuwo abee ʊ naa.
13 Nyɛ rɛ ma yaa a vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa tɪŋɪɪ aŋ kɪ tɪŋ ma naabaala ŋmaŋsɪ, a bɪl sii kpa
daga ma biisi mɛ. Wɪtesi no yʊga rɛ ma kɪ yaa."

Kɪna hʊ aa kaŋ bisiŋ
Matiwu 15.10-20

14 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl yɪrɪ nala hʊ ba ko laŋŋɪ. Ba aa ko, ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ma buloŋ
gyegili nɪɪ weliŋ.
15 Nal kɪdiiliye bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ yaa bisiŋ tɪɪna. Kɪŋ kɛ buloŋ aa tuu nal fuu ʊ bɪ
kaŋ bisiŋ. Amɛ wɪya hʊ aa lɪɪ ʊ tɪya tɪyaŋ ko kɪ lɪɪ, ba aa rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ yaa bisiŋ
tɪɪna.
16 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ weliŋ."
17 Ʊ aa basɪ gɛɛ teŋ, ʊ leŋ nala hʊ aŋ mʊ gyʊʊ dɪya. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ ko pɪyɛsɪ ʊ
namaga hʊ memii.
18 Nyɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, "Ma ha bɪ kaŋ wɪgyʊŋ? Ma bɪ gyɪma anɪɪ dɪ nal lɛ di kɪŋ,
ʊ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ kaŋ bisiŋ?
19 Dɪ ɪ rɛ dii kɪŋ, ʊ bee gyʊʊ ɪ tɪya. Ɪ fuu rɛ ʊ aa tuu, ɪ nyɛ ta." Yesu aa basɪ nyɛ, ʊ
daga anɪɪ kɪdiiliye sɪŋsɪ bɪl tuwo rɛ gɛɛ.
20 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl baa, "Wɪya hʊ aa lɪɪ nal tɪya tɪyaŋ nɛ aa leŋ nal kaŋ bisiŋ.
21 Ɪ tɪya tɪyaŋ nɛ ɪ aa bɪɪnɪ wɪbɔmɔ yayɪ anɪɪ sɔŋsɔŋ, gaal, nala kpʊyɪ, nala haana
kyɛyɪ, tɪbal, a kɪ yaa wɪbɔŋ kɛ buloŋ, a kɪ mʊrɪ nala, a kɪ yaa wɪya hʊ buloŋ aa bɪ maga
dɪ ɪ yaa.
22 Ɪ tɪya kɪ hɔllɪ nala. Ɪ kɪ kyogi nala fene, a kɪ daga ɪ tɪɪ, a kɪ yaa bambugi wɪya.
23 Wɪbɔmɔ no buloŋ yaa bisiŋ wɪya rɛ, ka nihuwobiŋ tɪya tɪyaŋ nɛ ba buloŋ aa lɪɪ."

Siiriya paalʊʊ haaŋ laa Yesu wɪya di
Matiwu 15.21-28

24 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ doŋ, a mʊ Taaya paalʊʊ, a mʊ gyʊʊ faŋa dɪya kɪdɪgɪ tɪyaŋ, a bee
kyɛ dɪ nal buloŋ gyɪma ʊ wɪya, ka ba vɪya aŋ gyɪma.
25 Haaŋ kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a lɪɪ Fɔniisɪya aa we Siiriya paalʊʊ tɪyaŋ, a yaa Giriki
tɪɪna. Gyɪŋbɔŋ gyɪ kaŋ ʊ toluu.
26 Ɛɛ rɛ ʊ nɪɪ Yesu wɪya, a sii ko tuu tele ʊ naasɪ tɪyaŋ, a sʊla ʊ dɪ ʊ kile gyɪŋbɔŋ hʊ
ta ʊ biye hʊ tɪyaŋ.
27 Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Dɪ ɪ rɛ kaŋ biisi, ɪ sɪ laa nyʊwa kpa ba kɪdiiliye tɪya vasɪ?
Aayɪ, ɪ aa laa sɪya yaa kɪdiiliye hʊ tɪya ɪ biisi hʊ rɛ, dɪ ba aa rɛ yaŋ ko dɪ aŋ ka, ɪ kpa
tɪya vasɪ."
28 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa, "Wɪtɪɪ rɛ, ŋ Tɪɪna, ɪ bɪ sɪ kpa ɪ biisi kɪdiiliye kɛ tɪya vasɪ. Amɛ
biisi hʊ aa dii ka kɪna hʊ kɪ tele taŋha, ba aa rɛ vasɪ hʊ mɛ sɪ paa di."
29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya haaŋ hʊ a baa, "Ɪ aa basɪ wɪɪ no wɪya, gyɪŋbɔŋ hʊ lɪya rɛ ɪ
toluu hʊ tɪyaŋ. Kɪ mʊ dɪya."
30 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ kpa mʊ. Ʊ mʊwa dɪ ʊ biye hʊ pɪna, gyɪŋbɔŋ hʊ kɔnɪ lɪɪ ʊ tɪyaŋ.

Yesu tɪɪbɪ ganɪɪ

31 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ lɪɪ Taaya paalʊʊ tɪyaŋ a mʊ tɪŋ Siidɔŋ abee tɔnɪ fi badɔmɔŋ paalʊʊ,
a mʊ pele Galili fuwobal hʊ nyʊwa.
32 Ɛɛ rɛ dɪ ganɪɪ kɪdɪgɪ we doŋ. Ba kana ʊ ko, a sʊla Yesu dɪ ʊ kpa ʊ nosi dɔbɔ ʊ tɪyaŋ.
33 Yesu kana ʊ kaŋ lɪɪ nala hʊ tɪyaŋ. Ba dʊŋ balɪya hɔŋ. Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ noniye a tʊʊ
baal hʊ dɪgɪna tɪyaŋ aŋ tʊ naŋtʊwɔl dige ʊ naŋdeliŋ.
34 Aŋ wil deŋ wɪɪsɪnyuu aŋ wiyesi yʊga fõõ, aŋ basɪ tɪya baal hʊ baa, "Ɛfata." Ɛfata
memii rɛ yaa kaŋ suri.
35 Ɛɛ rɛ baal hʊ dɪgɪna suri. Ʊ naŋdeliŋ mɛ bɪrɪmɪ, ʊ kɪ basɪ wɪya weliŋ.
36 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʊ abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta basɪ wɪɪ no tɪya nal buloŋ. Abee
gɛɛ buloŋ, ka ba ha vɪya aŋ kpa wɪɪ hʊ wuwoli lee buloŋ.
37 Nala hʊ buloŋ a nɪɪ wɪɪ no, ba hirigi kɪŋkaŋ a baa, "Wɪɪ kɛ buloŋ nɛ ʊ wuwo kɪ yaa
weliŋ. Ʊ paalɪ leŋ wonni kɪ nɪɪ wɪya rɛ, a leŋ ganɪya mɛ wuwo kɪ basɪ wɪya."

8

Yesu tɪya nala tusi bʊnaa kɪdiiliye
Matiwu 15.32-39

1 Saŋa kıdıgı nıgyamaa bıl ko laŋŋı ʊ lee tıyaŋ nɛ. Ʊ kyɛtoo kyɛɛ dı ba bıl bı kaŋ
kıdiiliye dı ba di. Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna hʊ a bası tıya ba a baa,
2 "Ŋ aa naa nala hʊ sikii kana ŋ nɛ. Ba aa we ŋ lee ʊ kyɛyɛ boto rɛ nyɛ, dı ba bı dii
kıŋ buloŋ.
3 Dı ba aa rɛ bı dii kıŋ buloŋ, ka dı ŋ baa dı ba mııgı, ba sı mʊ yiyegi ŋmanıı tıyaŋ,
beewıya ba badɔmɔŋ lıı liboliye rɛ."
4 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ı sı yaa a na kıdiiliye dı nala no buloŋ di
vɔgɔ ɔhɔ no tıyaŋ?"
5 Ʊ pıyɛsı ba abaa, "Paanʊʊ baŋmɛ rɛ we doŋ?" Ba baa, "Kına bapɛ."
6 Ɛɛ rɛ ʊ leŋ nala hʊ tuu hɔŋ taŋha, ka ʊ mʊ paa paanʊʊ hʊ bapɛ, a kyʊwalı Wıısı
aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a tıya ʊ hatınna hʊ dı ba laa kpaa nala hʊ. Ba laa kpaa
ba.
7 Dı ba kaŋ fuwonamıısı mɛ baŋmana. Ʊ kpa ba mɛ a kyʊwalı Wıısı, aŋ leŋ ʊ hatınna
hʊ laa kpaa nala hʊ buloŋ.
8 Nal buloŋ di a vɔgɔ, ka ba paa kıkaalıya hʊ a su simbiisi bapɛ.
9 Nala hʊ fa aa dii kına hʊ pele nala tusi bʊnaa.
10 Ɛɛ rɛ ʊ ta ba, aŋ kaŋ ʊ hatınna hʊ ba mʊ gyʊʊ nııduworiboro hʊ a mʊ Dalmanuta
paalʊʊ.

Farasiima baa dı Yesu yaa wımagıl
Matiwu 16.1-4

11 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ sii ko Yesu lee, a kı pıyɛsı ʊ wıya. Ba gyı aa kyɛ dı ba
magısı ʊ na wıya, ba baa dı ʊ yaa wımagıl dı ba na a gyıma anıı ʊ dee hʊ lıı Wıısı lee
rɛ.
12 Yesu tıya buloŋ kyogi. Ʊ kyigi ʊ wiyesi aŋ pıyɛsı ba a baa, "Ma lagılagı no nala, bee
rɛ tıŋ ma aa kı kyɛ dı ŋ yaa wımagıl dı ma na? Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ bı sı yaa
wımagıl buloŋ dı ma na anıı ŋ dee hʊ lıı Wıısı lee rɛ."
13 Ɛɛ rɛ ʊ leŋ ba aŋ mııgı mʊ gyʊʊ nııduworiboro, a duwori kyol fuwo hʊ kyolo.

Yesu bası Farasiima abee Hɛrɔtı bɔŋsı wıya
Matiwu 16.5-12

14 Yesu bee ʊ hatınna hʊ aa duwori kyol fuwo hʊ kyolo tıyaŋ nɛ, ʊ hatınna hʊ liisi
anıı ba yeŋŋi ba kıdiiliye ta rɛ, aŋ kpa paanʊʊ dıgı dʊŋ we nııduworiboro hʊ tıyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu bası abee sıfıyası a baa, "Ma pɔ ma tıı abee Farasiima abee Hɛrɔtı wıya.
Ba wıyaalıya kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʊl. Dı ı rɛ kpaa ʊ we kıŋ buloŋ tıyaŋ, ʊ aa sii pʊʊsı rɛ."
16 Ʊ aa bası gɛɛ rɛ, ba hɔŋ kı vʊʊlı a baa, "Á bı kaŋ paanʊʊ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ bası gɛɛ."
17 Yesu wuwo gyıŋ wıı hʊ ba aa vʊʊlı, a pıyɛsı ba a baa, "Bee rɛ tıŋ ma hɔŋ kı vʊʊlı
baa ma bı kaŋ paanʊʊ? Ma sıya ha bı suro? Bee rɛ tıŋ ma nyuni sʊba gɛɛ?
18 Ma kaŋ sıya rɛ, ma bee na? Ma kaŋ dıgına rɛ, ma bee nıı wıya? Ma bı liisi wıı hʊ?
19 Ŋ kpaa paanʊʊ bɔnɔŋ nɛ a lɔgɔ kpaa baala tusi bɔnɔŋ. Ma aa paa kıkaalıya hʊ,
simbiisi baŋmɛ rɛ ma paa su?" Ba baa, "Simbiisi fi abee balıya."
20 Ʊ bıl pıyɛsı ba, "Ŋ bıl aa kpaa paanʊʊ bapɛ a lɔgɔ kpaa nala tusi banaa, ma aa paa
kıkaalıya hʊ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma paa su?" Ba baa "Simbiisi bapɛ."
21 Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, "Ma ha bı wuwo kı gyıŋ wıya memii?"

Yesu suri nyʊlʊŋ sıya Bɛsaada tıyaŋ

22 Yesu bee ʊ hatınna hʊ bıl ko pele Bɛsaada. Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ kaŋ nyʊlʊŋ kıdıgı,
a ko sʊla Yesu dı ʊ kpa ʊ nosi a dige ʊ.
23 Yesu kaŋ nyʊlʊŋ hʊ noŋ tıyaŋ a kana ʊ lıı tɔɔ hʊ tıyaŋ a tʊ naŋtʊwɔl we ʊ sıya
tıyaŋ, aŋ kpa ʊ noŋ dige bal hʊ sıya aŋ pıyɛsı ʊ dı ʊ aa na lee rɛ?
24 Baal hʊ deŋ lee aŋ baa, "Ŋ aa na nala rɛ, amɛ ba kıı gɛɛ rɛ anıı tıısı rɛ aa gɔllı."
25 Ɛɛ rɛ Yesu bıl kpa ʊ nosi dige bal hʊ sıya. Baal hʊ marı kyirigi sıya weliŋ. Ʊ sıya
bıl kı na, ʊ na kıŋ kıŋ buloŋ weliŋ.
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ dı ʊ ta bıl gyʊʊ tɔɔ hʊ tıyaŋ, dı ʊ kı mʊ ʊ bee.

Piita baa dı Yesu rɛ yaa Krisita hʊ
Matiwu 16.13-20; Luka 9.18-21

27 Yesu bee ʊ hatınna hʊ bıl sii doŋ a kı mʊ Sizaariya Filipi paalʊʊ. Ba aa mʊʊ hʊ
tıyaŋ nɛ, Yesu pıyɛsı ʊ hatınna hʊ a baa, "Aŋnɛ rɛ nala baa dı ŋ yaa?"
28 Ba baa, "Badɔmɔŋ baa dı ı rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı ı
rɛ yaa Ilaagya, Wıısı tıŋdaal hʊ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı ı yaŋ ta yaa Wıısı tıŋdaala hʊ
kıdıgı rɛ."
29 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ʊ hatınna hʊ mɛ a baa, "Ka ma mɛ, ma baa ŋ yaa aŋnɛ rɛ?"
Piita baa "I rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı a lıya."

30 Piita a basɪ gɛɛ rɛ, Yesu basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ dɪ ba pɔ dɪ ba ta ko basɪ wɪɪ no tɪya nal buloŋ.

Yesu basa ɛɛ hʊ ʊ aa sɪ na tʊwara aŋ sʊba
Matiwu 16.21-28; Luka 9.22-27

31 Ɛɛ rɛ Yesu piili kɪ daga ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Mɪyaŋ Nihuwobiŋ biye, ŋ sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Bee nɪhɪyasɪ abee wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ, abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla, ba buloŋ sɪ vɪya ŋ aŋ leŋ dɪ ba kpʊ ŋ. Dɪ ba aa rɛ ko kpʊ ŋ, ŋ sɪ yaa kyɛyɛ boto aŋ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ."

32 Ʊ kyaasɪ basɪ wɪɪ no rɛ tɪya ba. Ɛɛ rɛ Piita kana ʊ gɪɪgɪ lɪɪ, a nɔsɪ ʊ, aŋ basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ ta basɪ gɛɛ, dɪ ʊ bɪ basɪ weliŋ.

33 Ɛɛ rɛ Yesu bɪrɪmɪ kyaasɪ ʊ hatɪnna hʊ lee aŋ nɔsɪ Piita a baa, "Sɪtaanɪ, fasɪ lɪɪ ŋ sɪya tɪyaŋ. Wɪya hʊ ɪ aa basa, nihuwobiŋ tɪbɪɪna rɛ, Wɪɪsɪ tɪbɪɪna daa."

34 Nyɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ hatɪnna hʊ abee nala hʊ buloŋ ba ko, ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ tɪŋa ŋ, see dɪ ʊ vɪya ʊ tɪɪ ŋmanɪɪ aŋ kpa ʊ daagarɪɪ baasɪ, a tɪŋa ŋ.

35 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dɪ ʊ laa ʊ mɪɪbol, ʊ bɪ sɪ na ʊ. Amɛ nal hʊ aa vɪya ʊ mɪɪbol ta ŋ wɪya, abee Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya, ʊ sɪ kɔnɪ laa ʊ mɪɪbol.

36 Dɪ ɪ rɛ tɪŋ dʊnɪya no buloŋ aŋ bɪ sɪ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii, bekiŋ tɔnɔ rɛ ɪ sɪ na?

37 Dʊnɪya no tɪyaŋ, bekiŋ nɛ ɪ sɪ wuwo kpa lenni ɪ mɪɪbol?

38 Ma lagɪlagɪ no wɪbɔŋyaala aa vɪya ŋ wɪya hʊ, na ŋ bee ŋ wɪbasɪya buloŋ aa yaa ma hɪɪsɪ rɛ. Amɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, mɪyaŋ Nihuwobiŋ biye, ŋ bee malɪkasɪ buloŋ sɪ ko abee ŋ Kuwo gaŋdarɪ. Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ, ŋ wɪya aa yaa nal hʊ buloŋ hɪɪsɪ, ʊ tɪɪna wɪya mɛ sɪ yaa ŋ hɪɪsɪ."

9

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nala badɔmɔŋ we daha, ba bɪ sɪ sʊba, see dɪ ba na Wɪɪsɪ koro hʊ sɪna teŋ abee dee ka dɪ ba na sʊba."

Yesu bɪrɪma
Matiwu 17.1-13; Luka 9.28-36

2 Kyɛyɛ badʊ hal, Yesu sii kaŋ Piita abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ dʊŋ, ba mʊ gyɪŋ dogiŋbal kɪdɪgɪ nyuu. Ba yaa dɪ ba deŋ ba sɪya, dɪ Yesu bɪrɪma.

3 Ʊ gannɪ buloŋ pʊrɪsɪ gɛɛ pogipogi, a kɪ tʊla gɛɛ nyʊlɪɪnyʊlɪɪ. Gasasɪl buloŋ tuwo dʊnɪya no tɪyaŋ ʊ aa sɪ wuwo sasɪ gannɪ dɪ ba pʊrɪsɪ kɪɪ gɛɛ.

4 Ka Ilaagya abee Moosi ko lɪɪ ba sɪya tɪyaŋ, ba bee Yesu sɪŋ kɪ basɪ wɪya.

5 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, "Á nɪhɪyawʊ, ʊ yaa wɪwelii rɛ anɪɪ aa we daha. Leŋ dɪ á we gyama boto, dɪ ɪ tɪŋ kɪdɪgɪ, dɪ Moosi mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ, dɪ Ilaagya mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ."

6 Kambɪŋ fa kaŋ ba rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ gɛɛ. Ʊ fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ ʊ aa sɪ basɪ.

7 Ɛɛ rɛ taalbal kɪdɪgɪ ko tɔ ba, ka taal kɪdɪgɪ lɪɪ taalbal hʊ tɪyaŋ a baa, "Ŋ biikyoolii rɛ nyɛ. Ma gyegile kɪ nɪɪ ʊ wɪbasɪɪ."

8 Ba aa nɪɪ taal hʊ a mɪɪgɪ galdaasɪ, ba gyɪ bɪl bɪ naa nal buloŋ, see Yesu dʊŋ.

9 Ba aa lɪɪ dogimo hʊ nyuu ko kɪ tuu tɪyaŋ, Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ bee kyɛ dɪ ma ko basɪ wɪɪ hʊ ma aa naa kɪ tɪya nal buloŋ, see saŋa hʊ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ."

10 Ɛɛ rɛ ba laa wɪɪ hʊ we ba nyuni tɪyaŋ, aŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ, "Ʊ aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, ʊ memii rɛ yaa bee?"

11 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ basɪ anɪɪ Ilaagya rɛ sɪ laa sɪya ko, ka dɪ Krisita hʊ na ko?"

12 Ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ, Ilaagya sɪ kɔnɪ laa sɪya ko, a kaŋ kɪŋ buloŋ marɪ biŋ. Ba saba Nihuwobiŋ Biye hʊ wɪya rɛ a biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, a daga nɪɪ ʊ sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ, ka dɪ nala ha deŋ ʊ sɪgyʊʊ, a kana ʊ kʊwasɪ. Bee rɛ tɪŋ ba sabɪ gɛɛ?

13 Lagɪlagɪ no, ŋ sɪ basɪ tɪya ma anɪɪ Ilaagya paalɪ ko rɛ. Ba kana ʊ yaa ʊ gɛɛ hʊ ba aa kyɛ anɪɪ ba aa saba gɛɛ Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ."

Yesu tɪɪbɪ biye gyɪŋbɔŋ aa kana
Matiwu 17.14-21; Luka 9.37-43a

14 Ba aa ko pele ʊ hatɪnna hʊ nɪkaalɪya hʊ lee, dɪ nɪgyamaa laŋŋa doŋ. Ba bee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla sɪŋ kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ.

15 Nala hʊ aa naa Yesu dɪ ʊ aa ko, ba hirigi a sii fá mʊ kyem-ʊ, a kyʊwalɪ ʊ.

16 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Wɪbee rɛ ma bee haŋ nala hʊ kaŋ kɪ kpa dɔmɔŋ?"

17 Nala hʋ kıdıgı baa, “Á Tıına, ŋ biye rɛ ŋ kaŋ ko ı lee. Gyıŋbɔŋ nɛ kana ʋ, ʋ bırımı ganıı.
18 Ʋ yaŋ ko kana ʋ buloŋ, ʋ aa tele taŋha tıyaŋ nɛ, naŋtʋwɔ-fʋŋfʋga tɔ ʋ nyʋwa, ʋ kı kyaŋ ʋ nyıŋa aŋ tiŋŋi. Ŋ sʋla ı hatınna hʋ dı ba kile gyıŋbɔŋ hʋ ta ʋ tıyaŋ, amɛ ba bı wuwo kile.”
19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma lagılagı no nala, ma bı laa Wıısı di. Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ma tıı kı kyɛ dı ŋ yaa ma lee ka ma na laa ŋ di? Ma kaŋ biye hʋ ko ŋ na.”
20 Ɛɛ rɛ ba kaŋ biye hʋ ko ʋ lee. Gyıŋbɔŋ hʋ aa naa Yesu, ʋ kaŋ biye hʋ kyele, ʋ tuu tele taŋha a kı biliŋsi, naŋtʋwɔ-fʋŋfʋga tɔ ʋ nyʋwa.
21 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ kuwo hʋ, “Kyɛbee rɛ ʋ piili ʋ?” Ʋ baa “Ʋ biibiri tıyaŋ buloŋ nɛ ʋ piili ʋ.
22 Saŋa kıdıgı ʋ aa wuwo kpa ʋ lo diŋ tıyaŋ nɛ, koo nıı tıyaŋ, a kı kyɛ dı ʋ kpʋ ʋ. Ɪ aa sı wuwo yaa wıı hʋ buloŋ, kı yaa. Fá ŋ sikii aŋ pɛ ŋ tıyaŋ.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɪ aa baa dı ŋ sı wuwo hʋ, ı tıı mɛ fa sı wuwo yaa, dı ı fa laa ŋ di. Beewıya nal hʋ buloŋ aa laa ŋ wıya di, Wıısı aa wuwo ʋ yaa wıı kɛ buloŋ tıya ı rɛ.”
24 Ɛɛ rɛ biye hʋ kuwo sii sıŋ a heeli bası a baa, “Ŋ laa ı di rɛ, amɛ ʋ bı maga. Pɛ ŋ tıyaŋ dı ŋ laa ı di yʋga.”
25 Ba aa sıŋ kı bası wıya hʋ gɛɛ, nala yʋga fá ko kı laŋŋı. Yesu aa ko na nıgyamaa hʋ, ʋ bası tıya gyıŋbɔŋ hʋ abee sıfıyası a baa, “Gyıŋganıı, mıyaŋ nɛ baa dı ı lıı biye hʋ tıyaŋ. Kı pɔ dı ı ta bıl maakyiye kana ʋ.”
26 Gyıŋbɔŋ hʋ kyıırı aŋ kaŋ biye hʋ kyıgısı aŋ ko lıı, ka biye hʋ pıŋ gɛɛ anıı ʋ aa sʋba. Nala hʋ gyeniŋ buloŋ baa dı biye hʋ sʋba rɛ.
27 Amɛ Yesu mʋ kaŋ ʋ noŋ tıyaŋ ʋ sii sıŋ.
28 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ mʋ gyʋʋ dıya. Ba lʋwɔlı pıyɛsı ʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ á kɛ bı wuwo kil gyıŋbɔŋ hʋ?”
29 Ʋ bası tıya ba a baa, “Nal buloŋ bı sı wuwo kile gyıŋbɔŋ no iriŋ, see ʋ aa sʋla Wıısı weliŋ.”

Yesu bıl bası ʋ sʋʋ wıya
Matiwu 17.22, 23; Luka 9.43b-45

30 Ɛɛ rɛ ba sii lıı doŋ, a tuu tıŋ Galili paalʋʋ mʋ. Yesu fa bee kyɛ dı nal buloŋ gyıŋ lee hʋ ʋ aa we.
31 Beewıya ʋ gyı aa daga ʋ hatınna hʋ rɛ. Ʋ gyı bası tıya ba rɛ a baa, “Ba sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, a we nala nosi tıyaŋ dı ba kpʋ ŋ. Amɛ ŋ sı sii sʋʋ tıyaŋ ʋ kyɛyɛ boto kyɛɛ, a kaŋ mııbol.”
32 Amɛ ba fa bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa basa memii, aŋ kı fá kambıŋ ba aa sı pıyɛsı ʋ.

Yesu hatınna hʋ aa kyɛ dı ba gyıŋ ba tıyaŋ nıbal
Matiwu 18.1-5; Luka 9.46-48

33 Ɛɛ rɛ ba sii ko Kapɛɛnam. Ba aa gyʋʋ dıya, Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Bekiŋ wıı rɛ ma fa kaŋ kı kpa dɔmɔŋ ŋmanıı hʋ tıyaŋ gɛɛ?”
34 Ɛɛ rɛ ba tallı ba nyʋʋsı, beewıya ba tıyaŋ nıhıyawʋ wıya rɛ ba fa kaŋ kı kpa dɔmɔŋ.
35 Ɛɛ rɛ Yesu hɔŋ aŋ yırı ʋ hatınna fi abee balıya hʋ, a bası tıya ba a baa, “Nal hʋ aa kyɛ dı ʋ yaa ma tıyaŋ nıbal, see dı ʋ kaŋ ʋ tıı bırımı ma tıyaŋ haŋbiye a tʋma tıya ma buloŋ.”
36 Ɛɛ rɛ ka ʋ kaŋ biibiye a ko sıgı ba tʋtʋʋ, a guwori ʋ aŋ bası tıya ba a baa,
37 “Dı nal lɛ kuu ŋ wıya a kaŋ biibiye no dɔŋtıına weliŋ, mıyaŋ nɛ ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, ŋ dʋŋ daa ʋ kaŋ weliŋ. Nal hʋ aa tıma ŋ mɛ rɛ ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ.”

Baal kıdıgı kile gyıŋbɔmɔ ta Yesu feŋ tıyaŋ
Luka 9.49, 50

38 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bası tıya Yesu a baa, “Á Tıına, á naa baal kıdıgı rɛ dı ʋ kpaa ı feŋ a kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Ɛɛ rɛ á kile ʋ dı ʋ ta kı yaa gɛɛ, beewıya ʋ bı yaa á kıdıgı.”
39 Amɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Dı ʋ rɛ aa yaa gɛɛ, ma ta kile ʋ. Dı nal lɛ yaa wımagıl buloŋ ŋ feŋ tıyaŋ, ʋ kyiye bıl bı sı wuwo kyogi ŋ feŋ.
40 Nal hʋ buloŋ aa bı lıı ŋ hal, ʋ yaa á kıdıgı rɛ.
41 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʋ buloŋ aa kpaa nıınyʋwagbaŋbiye bee nıı a tıya ma akuu ma aa yaa ŋ hatınna wıya, ʋ kaŋ ʋ tuno rɛ.”

Wıya hʋ aa sı kaŋ nal we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ
Matiwu 18.6-9; Luka 17.1, 2

42 “Nal hʋ buloŋ aa naa haŋbiisi no aa tɪŋa ŋ tɪyaŋ kɪdɪgɪ, a mʋrɪ ʋ dɪ ʋ yaa wɪbɔŋ, ʋ
maga dɪ ba kpa nɔŋ a vʋwa laalɪ ʋ bagɪna tɪyaŋ nɛ, a kpa ʋ yuwo we mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ.
Dɪ ba aa rɛ yaa ʋ gɛɛ, ʋ rɛ sɪ kpɪya ʋ aa weye.
43-44 Dɪ ɪ noŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ kana ɪ we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, keri ta. Ɪ aa sɪ mʋ wɪɪsɪbee
abee nokuu, ʋ rɛ kpɪya ɪ aa kaŋ nopilime aŋ gyʋʋ diŋ, ‘Lee hʋ kyaaŋkyʋwana aa sɪ di
ɪ teŋbii deŋdeŋ a bɪ sɪ sʋba, ka diŋ hʋ mɛ bɪ sɪ dɪsɪ.’
45-46 Dɪ ɪ naaŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ kana ɪ we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, keri ta. Ɪ aa sɪ mʋ
wɪɪsɪbee abee naakuu, ʋ rɛ kpɪya ba aa sɪ kpa ɪ yuwo we diŋ tɪyaŋ abee naapilime. ‘Lee
hʋ kyaaŋkyʋwana aa sɪ di ɪ teŋbii deŋdeŋ a bɪ sɪ sʋba, ka diŋ hʋ mɛ bɪ sɪ dɪsɪ.’
47 Dɪ ɪ sii rɛ aa kyɛ dɪ ʋ kana ɪ we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, kɔrɪgɪ lɪɪ ta. Ɪ aa sɪ mʋ wɪɪsɪbee
abee sɪtogo, ʋ rɛ kpɪya ba aa sɪ kpa ɪ yuwo we diŋ tɪyaŋ abee sɪya balɪya,
48 ‘Lee hʋ kyaaŋkyʋwana aa sɪ di ɪ teŋbii deŋdeŋ a bɪ sɪ sʋba, ka diŋ hʋ mɛ bɪ sɪ dɪsɪ.’
49 Diŋ nɛ ba sɪ kpa pɪɪsɪ nal buloŋ bisiŋ ta.
50 Yɪsɪ sʋma, amɛ dɪ ʋ sʋmɪŋ ko lɪɪ, ɪ bɪl bɪ sɪ wuwo yaa ʋ dɪ ʋ sʋma. Ma leŋ dɪ ma tɪsɪ
sʋma anɪɪ yɪsɪ aa sʋma gɛɛ, aŋ leŋ dɪ ma buloŋ kaŋ nyʋʋdɪgɪ.”

10

Yesu basɪ haana vɪyayɪ wɪya
Matiwu 19.1-12; Luka 16.18

1 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ doŋ, a mʋ Gyudɪya paalʋʋ abee Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ kyolo. Nɪgyamaa
bɪl ko laŋŋɪ ʋ lee. Ʋ bɪl kɪ daga ba anɪɪ ʋ aa kɪ daga gɛɛ.
2 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ mɛ sii ko ʋ lee, a kɪ kyɛ dɪ ba magɪsɪ ʋ, a pɪyɛsɪ ʋ a baa,
“Ʋ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ baal vɪya ʋ haaŋ?”
3 Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ɛɛ rɛ Moosi daga ma dɪ ma kɪ tɪŋa?”
4 Ba baa, “Moosi basa anɪɪ dɪ baal lɛ aa kyɛ dɪ ʋ vɪya ʋ haaŋ, dɪ ʋ laa sɪya sabɪ
haaŋ-vɪyayɪ teŋ a tɪya haaŋ hʋ aŋ na vɪya ʋ.”
5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma dagɪɪ hayɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ Moosi gyɪ sabɪ gɛɛ tɪya ma.
6 Amɛ Wɪɪsɪ aa piili dʋnɪya marɪɪ, baal abee haaŋ nɛ ʋ marɪ.
7 Ɛɛ wɪya baal aa sɪ leŋ ʋ kuwo abee ʋ naa rɛ, aŋ kpa haaŋ dɪ ʋ bee haaŋ hʋ yaa
kɪdɪgɪ.
8 Nala no balɪya sɪ kaŋ kyaldɪgɪ, ba bɪl bɪ yaa nala balɪya, ba bɪrɪmɪ nɪdɪgɪ rɛ.
9 Wɪɪsɪ yaŋ aa kaŋ nala hʋ pɛ dɔmɔŋ, ʋ bɪ maga dɪ nihuwobiŋ kaŋ ba porigi.”
10 Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ mɪɪgɪ sii gyʋʋ dɪya. Ɛɛ rɛ ba bɪl pɪyɛsɪ ʋ wɪɪ no tɪɪ.
11 Ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Baal hʋ kɛ buloŋ aa vɪya ʋ haaŋ aŋ bɪl kpa hadɪma, ʋ tɪɪna
gyʋʋ ʋ haaŋ hʋ haakye tɪyaŋ nɛ, aŋ pɛ yaa sɔŋsɔnnɪ mɛ.
12 Dɪ haaŋ mɛ rɛ vɪya ʋ bala, aŋ mɛ bɪl mʋ yal badɪma, ʋ mɛ gyʋʋ ʋ bala hʋ haakye
tɪyaŋ nɛ, aŋ pɛ yaa sɔŋsɔnnɪ mɛ.”

Yesu kpaa ʋ nosi dɔbɔ biibiisi tɪyaŋ
Matiwu 19.13-15; Luka 18.15-17

13 Nala badɔmɔŋ gyɪ kaŋ ba biibiisi ko Yesu lee rɛ, dɪ ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ dɪ
Wɪɪsɪ pɛ ba. Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ nɔsɪ ba.
14 Yesu aa naa gɛɛ, ʋ na baaŋ ʋ hatɪnna hʋ nyuu tɪyaŋ, aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma leŋ
dɪ haŋbiisi hʋ ko ŋ lee. Ma ta kil ba. Nala no iriŋ nɛ sɪ gyʋʋ Wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ.
15 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ɪ bɪ yelli Wɪɪsɪ anɪɪ haŋbiye aa yelli ʋ kuwo abee ʋ
naa gɛɛ, ɪ bɪ sɪ na Wɪɪsɪ koro hʋ gyʋʋ.”
16 Ɛɛ rɛ ʋ paa haŋbiisi hʋ nɔgɔ, a kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ, a sʋla Wɪɪsɪ tɪya ba dɪ
Wɪɪsɪ pɛ ba tɪyaŋ.

Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ ko Yesu lee
Matiwu 19.16-30; Luka 18.18-30

17 Yesu gyɪ bɪl sii dɪ ʋ vala ŋmanɪɪ, ɛɛ rɛ baal kɪdɪgɪ fá ko gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ a pɪyɛsɪ
ʋ, “Ŋ Tɪɪŋwelii, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii?”
18 Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ yɪrɪ ŋ ɪ Tɪɪŋwelii? Nal buloŋ bɪ weliye, see Wɪɪsɪ
dʋŋ.
19 Na ɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ rɛ. Ba aa rɛ nyɛ, ‘Ta kpʋʋ nal, ta kyɛ ɪ dɔŋtɪɪna haaŋ, ta
gaa, dɪ ɪ rɛ yaa daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, ta nyɪya wɪya. Ta firimi laa nal kɪŋ. Kɪ fá ɪ kuwo
abee ɪ naa.” ’
20 Ɛɛ rɛ baal hʋ basɪ tɪya Yesu a baa, “Ŋ Tɪɪna, ŋ tɪŋ wɪya no kɛ buloŋ nɛ a lɪɪ ŋ biibiri
tɪyaŋ buloŋ.”

21 Ɛɛ rɛ Yesu lurimi ʋ sıya tıyaŋ abee kyori aŋ bası tıya ʋ a baa, “Wıdıgı rɛ kaa ı ha
aa bı yaa. Mʋ kpa ı kına hʋ buloŋ yallı, a kpa molbiye hʋ tıya nyaaba aŋ ko kı tıŋa ŋ.
Dı ı rɛ yaa gɛɛ, ı sı kaŋ kına wıısıbee tıyaŋ.”
22 Yesu aa bası gɛɛ, baal hʋ sıya bil, beewıya ʋ gyı kaŋ kına rɛ weliŋ. Ʋ tıya buloŋ
kyogi, ʋ sii mʋ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ nala hʋ aŋ mııgı bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ʋ yaa wıduwo rɛ
abee kına tımma aa sı wuwo gyʋʋ Wıısı koro hʋ.”
24 Ʋ aa bası gɛɛ ʋ hatınna hʋ nyʋʋsı fıyɛlı. Ʋ bıl mııgı bası tıya ba a baa, “Ŋ kyaŋsı,
Wıısı koro hʋ gyʋʋyı yaa wıduwo rɛ kıŋkaŋ.
25 Nyɔgımaa aa sı tıŋ gahaŋ sıı lıı, ʋ rɛ yaa mɔl a te kına tıına aa sı wuwo gyʋʋ Wıısı
koro hʋ.”
26 Yesu aa bası gɛɛ, ʋ hatınna hʋ nyʋʋsı marı fıyɛlı, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Dı ba
aa rɛ kıı nyɛ, aŋnɛ rɛ yaŋ sı wuwo na Wıısı laatayı?”
27 Yesu mııgı deŋ ba aŋ baa, “Wıı no kpere nihuwobiŋ nɛ, amɛ ʋ bı kpere Wıısı kɛ.
Beewıya, wıı buloŋ tuwo Wıısı aa bı sı wuwo yaa.”
28 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʋ a baa, “Na, á kɛ leŋ kıŋ buloŋ nɛ aŋ kı tıŋa ı hal.”
29 Yesu bası tıya ba a baa, “Waa, wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʋ buloŋ aa sı kuu
ŋ wıya abee Wıısı wıweliye hʋ wıya, a leŋ ʋ dıya, koo ʋ naabalıya, koo ʋ naa, koo ʋ
kuwo, koo ʋ biisi, koo ʋ bagısı,
30 ʋ tıına sı bıl na dıısı, abee nımmabalıya, abee nımma, abee biisi, abee bagısı
naaŋsıınyʋwa kɔɔ dʋnıya no tıyaŋ. Ba sı kuu ŋ wıya a dɔgısı ʋ, amɛ dı ʋ rɛ ko sʋba, ʋ
mɛ sı na mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii.
31 Amɛ nala yʋga aa laa sıya gyınaŋ, ba sı ko laa hal, ka dı nala hʋ aa laa hal gyınaŋ
mɛ ko laa sıya.”

Yesu bıl bası ʋ sʋʋ wıya
Matiwu 20.17-19; Luka 18.31-34

32 Yesu aa bası gɛɛ dı ba we ŋmanıı tıyaŋ nɛ a kı mʋ Gyerusalɛm. Yesu laa ba sıya.
Ʋ hatınna hʋ nyʋʋsı gyı fıyɛla rɛ abee ʋ wıbasıya hʋ, kambıŋ gyı gba kaŋ nala hʋ
badɔmɔŋ aa tıŋ ba hal. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʋ hatınna hʋ dʋŋ a gııgı lıı, a bası tıya ba wıya
hʋ buloŋ nala aa sı yaa ʋ. Ʋ baa,
33 “Ma gyegili daha! Á aa mʋ Gyerusalɛm nɛ. Dı ámaa rɛ ko pele doŋ, ba sı kaŋ mıyaŋ
Nihuwobiŋ Biye, a kaŋ mʋ tıya wıukyʋwal sılaala nıhıyası, abee Wıısı Teŋ dıdagıla. Ba
sı di ŋ sarıya aŋ baa dı ʋ maga dı ba kpʋ ŋ nɛ, aŋ kana ŋ mʋ we nala hʋ aa bı yaa
Gyuuma nosi tıyaŋ dı ba kpʋ ŋ.
34 Ba sı yaa ŋ sıya, aŋ tʋ naŋtʋwɔl we ŋ tıyaŋ. Ba sı vıırı ŋ, aŋ kpʋ ŋ, amɛ ŋ sı sii
sʋʋ tıyaŋ ʋ kyɛyɛ boto kyɛɛ.”

Gyemsi bee Gyɔɔŋ sʋla Yesu a kı kyɛ lıhɔnıı
Matiwu 20.20-28

35 Ɛɛ rɛ Gyemsi abee Gyɔɔŋ, Zebedi balıya hʋ, sii mʋ Yesu lee a bası tıya ʋ a baa, “Á
Tıına, aa sʋla ı, wıı kıdıgı rɛ we doŋ á kı kyɛ dı ı yaa tıya ma.”
36 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Wıbee rɛ ma kı kyɛ dı ŋ yaa tıya ma?”
37 Ba baa, “I aa sı di Wıısı koro hʋ, a kaŋ feŋ, a hɔŋ ı kuwori kpasa hʋ nyuu, leŋ dı á
yaa ı logiŋ hʋhɔnnɔ, dı kıdıgı hɔŋ ı noduu, dı kıdıgı mɛ hɔŋ ı nogɔbɔ.”
38 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma bı gyıŋ kıŋ hʋ ma aa kyɛ. Ma sı wuwo kaŋ
bembii a na tʋwara hʋ ŋ aa sı na? Ma sı wuwo fo dɔgısıı hʋ ŋ aa sı fo?”
39 Ba baa, “Waa, á sı wuwo.” Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ma bası. Tʋwara
hʋ ŋ aa sı na, ʋ rɛ ma mɛ sı na. Dɔgısıı hʋ ŋ aa sı fo, ʋ rɛ ma mɛ sı fo.
40 Amɛ ŋ noduu abee ŋ nogɔbɔ hʋhɔnnɔ hʋ kɛ, ŋ daa sı lıı ba. Wıısı rɛ gyıŋ nala hʋ
ʋ aa mara doŋ biŋ pɔ.”
41 Yesu hatınna fi hʋ aa nıya dı Gyemsi bee Gyɔɔŋ bası gɛɛ, ba kaŋ ba kı di dɔŋdɔŋ.
42 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ba buloŋ ko laŋŋı a bası tıya ba a baa, “Nala hʋ aa bı yaa Gyuuma,
ka ma gyıŋ ba kuworo aa kıı gɛɛ rɛ. Ba aa hɔŋ ba nala nyuu tıyaŋ nɛ, a kaŋ ba kı fıla.
Ka nala hʋ sılaala mɛ ha kaŋ ba dee wıı buloŋ tıyaŋ.
43 Amɛ ʋ bı maga dı ma kɛ kıı gɛɛ, ma tıyaŋ nal hʋ aa kyɛ dı ʋ yaa ma nıbal, ʋ maga
dı ʋ rɛ tʋma kı tıya ma buloŋ.
44 Ma nal hʋ aa kyɛ dı ʋ yaa ma tıyaŋ kuwori, ʋ maga dı ʋ rɛ yaa ma tıyaŋ yoŋ.
45 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ bı ko dı ŋ kyɛ nala dı ba tʋma kı tıya ŋ, ŋ ko dı ŋ tʋma
tıya ba rɛ aŋ sʋba, a kpa ŋ mııbol tuŋ laa nıgyamaa mııbolo ta tıya ba.”

Yesu suro Batimeyo sıya
Matiwu 20.29-34; Luka 18.35-43

46 Yesu bee ʋ hatınna hʋ gyı sii mʋ Gyɛriko rɛ. Saŋa hʋ ba aa sii lıı bee hʋ tıyaŋ a kı
mʋ, nıgyamaa sii paa tıŋ ba hal. Ba buloŋ kpaa kı mʋ dı nyʋlʋŋ kıdıgı rɛ hɔŋ ŋmanıı
hʋ nyʋwa gɛɛ, a kı sʋla kına. Ʋ feŋ nɛ yaa Batimeyo, a yaa Timeyo biibaal.
47 Ʋ aa nıı dı Yesu aa lıı Nazarɛti rɛ aa ko, ʋ huwori yırı ʋ a baa, "Yesu, Deviti nihii,
fá ŋ sikii."
48 Nıgyamaa nɔsı ʋ dı ʋ leŋ ʋ kyagıŋsı hʋ. Ka ʋ vıya aŋ marı yırı te gɛɛ a baa, "Yesu,
Deviti nihii, fá ŋ sikii."
49 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı sıŋ, aŋ baa dı ba yırı ʋ dı ʋ ko. Ɛɛ rɛ ba yırı nyʋlʋŋ hʋ a bası tıya
ʋ a baa, "Kana ı tıı aŋ sii ko. Ʋ aa yırı ı rɛ."
50 Ʋ aa nıı gɛɛ, ʋ wuri ʋ wagyɛ ta, a sii gyaa kyigisi, aŋ kpa ko pele Yesu.
51 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ a baa, "Bekiŋ nɛ ı kı kyɛ dı ŋ yaa tıya ı?" Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ʋ a
baa, "Ŋ nıhıyawʋ, leŋ dı ŋ sıya suri dı ŋ bıl kı na."
52 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "I laa ŋ di rɛ, ɛɛ rɛ leŋ ı deye. Kı mʋ." Ɛɛ rɛ ʋ sıya
pirigi suri, ʋ kı tıŋ Yesu hal ŋmanıı hʋ tıyaŋ.

11

Yesu gyʋʋ Gyerusalɛm abee gaŋdarı
Matiwu 21.1-11; Luka 19.28-40; Gyɔɔŋ 12.12-19

1 Nyɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ gyı kpa kı mʋ Gyerusalɛm, a ko pele Bɛtifage abee
Bɛɛtani aa sıŋ Olivi dogimo hʋ naası tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu lıı ʋ hatınna balıya, a tıŋ ba a
bası tıya ba a baa,
2 "Ma mʋ tɔɔ hʋ aa we ma sıya. Dı mamaa rɛ ko mʋ, ma sı na kokubiye dı ba vʋwa
sıgı. Nal buloŋ ha bı gyına ʋ. Ma puri a kaŋ ko.
3 Dı mamaa rɛ ko kı puri, dı ba pıyɛsı ma baa bee rɛ tıŋ ma kı puri, ma baa, 'Tıına
hʋ rɛ aa kyɛ. Ʋ rɛ baa á puri kaŋ ko. Á sı mııgı kana ʋ ko lagı." '
4 Ba aa tıŋ ŋmanıı hʋ kı baŋ dı ba vʋwa kokubiye sıgı dıya kıdıgı dimbee nyʋwa
tıyaŋ. Ba mʋ dı ba puri.
5 Ba aa puri kokubiye hʋ tıyaŋ nɛ, nala badɔmɔŋ aa sıŋ doŋ pıyɛsı ba a baa, "Bee rɛ
tıŋ ma kı puri kokubiye hʋ?"
6 Ɛɛ rɛ ba bası gɛɛ hʋ Yesu aa baa dı ba bası. Ba aa bası gɛɛ, ba leŋ ba puri mʋ.
7 Ba kaŋ kokubiye hʋ ko tıya Yesu, a wuri ba gannı a dɔbɔ kokubiye hʋ tıyaŋ, Yesu
gyıŋ hɔŋ.
8 Badɔmɔŋ mɛ kpa ba gannı gyarı ŋmanıı hʋ tıyaŋ. Badɔmɔŋ mɛ keri ŋmanıınyʋwa
paaponni, a mɛ kaŋ lıı gyarı ŋmanıı hʋ tıyaŋ dı ʋ kı vala.
9 Nala hʋ badɔmɔŋ we ʋ sıya, ba badɔmɔŋ mɛ kı tıŋa ʋ hal. Ba buloŋ kı kyıırı, a baa,
"Ma dannı ʋ! Tabarikala! Wıısı sı pɛ nal hʋ aa ko á Tıına feŋ tıyaŋ.
10 Á naabaa Deviti koro hʋ rɛ bıl aa ko. Wıısı sı leŋ dı ʋ ko. Ma leŋ dı á dannı Wıısı."
11 Ɛɛ rɛ Yesu mʋ Gyerusalɛm, a mʋ gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ, a deŋ kına hʋ buloŋ a
we doŋ. Ʋ aa ko deŋ teŋ dı lee bile. Ɛɛ rɛ ʋ bee ʋ hatınna fi abee balıya hʋ mııgı mʋ
Bɛɛtani a pıŋ doŋ.

Yesu ŋmıyɛsı we tıya tıyaŋ
Matiwu 21.18, 19

12 Ʋ sıya aa gballa, ba sii lıı Bɛɛtani a kpa ŋmanıı hʋ kı mʋ. Losi kaŋ Yesu.
13 Ɛɛ rɛ ʋ naa tutogo dı ʋ mʋ sıŋ sıya a kaŋ paaponni. Ʋ mʋ pele ʋ memii a kı liisi
anıı nɔnɔ we doŋ nɛ. Ʋ mʋ wil nyuu deŋ dı nɔnɔ tuwo, see paaponni dʋŋ, beewıya ba
nɔnıı ha bı pele.
14 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya tıya hʋ a baa, "Á lıı gyınaŋ a kaŋ kı mʋ, nal buloŋ bıl bı sı na
ı nɔŋ di." Ʋ hatınna hʋ nıı ʋ aa bası gɛɛ.

Yesu kile nala hʋ aa yallı kına Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ
Matiwu 21.12-17; Luka 19.45-48; Gyɔɔŋ 2.13-22

15 Ɛɛ rɛ ba mʋʋ pele Gyerusalɛm. Ba aa ko pele doŋ, Yesu mʋ gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal
hʋ, dı nala badɔmɔŋ we doŋ a kı yallı kına, ka badɔmɔŋ mɛ kı yɔbɔ kına. Yesu kile
ba buloŋ ta, ba lıı. Baala badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ a kı kyeŋgi molbiye. Yesu ŋmaa ba
teebʋlsı mɛ lo. Baala badɔmɔŋ mɛ gyı aa yallı kokosi, ʋ ŋmaa ba kpasını mɛ lo.
16 Ʋ bı laa dı nal buloŋ kaŋ kıyallıya ko tıŋ Wııkyʋwaldıya hʋ gyaŋwuwo tıyaŋ baŋ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu piili kı daga ba, a baa, "Ma bı liisi wıya hʋ ba aa saba Wıısı teŋ hʋ tıyaŋ?
Ba saba dı Wıısı baa ʋ dıya sı yaa lee hʋ paalʋʋsı buloŋ nala aa sı kı kyʋwalı Wıısı rɛ,
aŋka ma kɛ mııgı kaŋ doŋ bırımı gaala dıya."
18 Wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ aa ko nıı wıya hʋ ʋ aa yaa,
ba piili kı kyɛ ŋmanıı hʋ ba aa sı tıŋa a lıı ʋ mııbol. Beewıya ʋ wıdagıya hʋ gyı gyʋʋ

gyamaa hʋ buloŋ dɪgɪŋ nɛ a yaa ba nyʋʋfɪyɛlɪ. Nyɛ rɛ tɪŋ kambɪŋ gyɪ kaŋ wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ, ba kɪ kyɛ ŋmanɪɪ dɪ ba lɪɪ ʋ mɪɪbol gɛɛ.
19 Ʋ dɪdaana gyɪ aa ko pele, Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ mɪɪgɪ lɪɪ tɔɔ hʋ tɪyaŋ.

Yesu daga tɪya hʋ sʋʋ memii
Matiwu 21.20-22

20 Ʋ kyɪkyʋwala pipi ba bɪl sii kpa ŋmanɪɪ hʋ kɪ mʋ, a na tɪya hʋ dɪ ʋ buloŋ sʋba a tuu parɪ ʋ naaliliye tɪyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Piita liisi wɪɪ hʋ Yesu aa basɪ tɪya tɪya hʋ, a basɪ tɪya Yesu a baa, "Á nɪhɪyawʋ, deŋ na, tɪya hʋ ɪ aa ŋmɪyɛsa we hʋ, ʋ rɛ sʋba gɛɛ."
22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma laa Wɪɪsɪ di.
23 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mamaa rɛ laa Wɪɪsɪ di, a bee yaa ʋ sige, ma sɪ wuwo basɪ tɪya dogimo no dɪ ʋ sii mʋ tele mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ, dɪ gɛɛ kɔnɪ yaa.
24 Ɛɛ wɪya kɪna hʋ kɛ buloŋ ma aa sʋla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ, dɪ mamaa rɛ laa di anɪɪ ma sɪ na ba, ma aa na ba rɛ.
25 Saŋa kɛ buloŋ dɪ ɪ rɛ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, liisi na dɪ ɪ bee nal kaŋ wɪɪ koo. Dɪ wɪɪ ko we doŋ, ʋ kyo dɪ ʋ kɪɪ gɛɛ buloŋ, ɪ kɛ kpa kyɛ ʋ tɪɪna ɪ Wɪɪsɪ hʋ kyʋwalɪɪ tɪyaŋ. Dɪ ɪ rɛ ko yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, ʋ mɛ sɪ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ.
26 Amɛ dɪ ɪ rɛ bɪ kpaa wɪya kɪ kyɛ ɪ dɔŋtɪŋsɪ, ɪ kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ mɛ bɪ sɪ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ."

Ba pɪyɛsɪ Yesu ʋ dee wɪya
Matiwu 21.23-27; Luka 20.1-8

27 Nyɛ rɛ ba bɪl ko Gyerusalɛm a mʋ gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ. Yesu aa vala Wɪɪkyʋwaldɪya hʋ gyaŋwuwo tɪyaŋ gɛɛ rɛ, wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla, abee Gyuuma nɪhɪyasɪ hʋ buloŋ sii ko ʋ lee a pɪyɛsɪ ʋ a baa,
28 "Bekiŋ dee rɛ ɪ kana a kɪ yaa wɪya no buloŋ? Aŋnɛ rɛ tɪya ɪ ŋmanɪɪ ɪ kɪ yaa ba?"
29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ mɛ sɪ pɪyɛsɪ ma wɪdɪgɪ. Dɪ mamaa rɛ ko lɪɪ ʋ sɪɪ tɪya ŋ, ŋ mɛ sɪ daga ma dee hʋ ŋ aa kana memii."
30 Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ba a baa, "Kɪbee rɛ gyɪ tɪya Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ ŋmanɪɪ ʋ kɪ fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ? Wɪɪsɪ rɛ koo nihuwobiŋ nɛ? Ma daga ŋ."
31 Ba piili kaŋ wɪɪ hʋ kɪ kpa dɔmɔŋ a baa, "Wɪbee rɛ á sɪ na tɪya ʋ? Dɪ ámaa rɛ baa Wɪɪsɪ lee rɛ ʋ lɪɪ, ʋ sɪ pɪyɛsɪ ma baa bee rɛ yaŋ tɪŋ á bɪ laa wɪya hʋ ʋ aa basɪ di?
32 Á yaŋ sɪ wuwo baa ʋ lɪɪ nihuwobiŋ lee kɛ? Aayɪ." Kambɪŋ gyɪ kaŋ ba rɛ nala hʋ aa we doŋ wɪya, beewɪya nala basa anɪɪ Gyɔɔŋ fa kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.
33 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya Yesu a baa, "Á bɪ gyɪma." Yesu mɛ basɪ tɪya ba a baa, "Ɛɛ kɛ, ŋ mɛ bɪ sɪ daga ma nal hʋ aa tɪya ŋmanɪɪ ŋ kɪ yaa wɪya no."

12

Yesu maga baga tʋŋtʋnna badɔmɔŋ namaga
Matiwu 21.33-46; Luka 20.9-19

1 Yesu bɪl maga namaga a tɪya ba a baa, "Baal kɪdɪgɪ rɛ biŋ baga a pɔ kɪna aa kaŋ nɔŋkyɪga anɪɪ kyʋkyɔyɪ, ba kɪ yɪrɪ girepisi. Ʋ gyɪ lɪga baga hʋ buloŋ nɛ gol baŋ. A hul bʋwa baga hʋ tɪyaŋ dɪ ba kyaga tɪɪnɔnɔ hʋ nɪɪ kɪ we [beewɪya ba kpaa tɪɪnɔnɔ no kɪ kyɔ sɪŋ nɛ,] a saa dɪɪbiye mɛ ba aa sɪ wuwo hɔŋ ʋ sal nyuu tɪyaŋ kɪ pɔ baga hʋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʋ paa nala a we baga hʋ tɪyaŋ dɪ ba kɪ tʋma, aŋka ʋ sii kpa mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ.
2 Tɪɪnɔnɔ hʋ tɔrɪɪ gyɪ aa ko pele, ʋ tɪŋ ʋ dɪya tʋŋtʋnna hʋ kɪdɪgɪ dɪ ʋ mʋ baga tʋŋtʋnna hʋ lee a laa ʋ tɪɪnɔnɔ tol ko. Ʋ sii kpa mʋ.
3 Baga tʋŋtʋnna hʋ sii kana ʋ a ŋmaa ʋ, aŋ leŋ ʋ kaŋ nohɪlɪya mɪɪgɪ mʋ baga hʋ tɪɪna lee.
4 Ʋ bɪl mɪɪgɪ tɪŋ dɪya tʋŋtʋnna hʋ kɪdɪgɪ. Ʋ mɛ bɪl kpa mʋ. Ba kana ʋ mɛ, a ŋmaa ʋ, a yaga ʋ nyuu luri, a yaa ʋ gyarɪgɪɪ weliŋ.
5 Ʋ bɪl tɪŋ nitoo tɪɪna, ʋ mɛ bɪl mʋ. Ba paalɪ kpʋ ʋ kɛ. Nɪgyamaa hʋ buloŋ ʋ aa tɪma, gɛɛ tɪɪ rɛ ba yaa ba buloŋ. Ba ŋmaa badɔmɔŋ nɛ aŋ kpʋ badɔmɔŋ mɛ.
6 Ba kateŋse tɪyaŋ, ʋ biibaal dʋŋ nɛ ko mʋ ka. Ɛɛ rɛ ʋ sii tɪma ʋ aŋ baa, "Dɪ ŋ biye tɪɪ kɛ rɛ mʋwa, ba sɪ tɪya ʋ gyɪrɪma." Ʋ mɛ bɪl kpa mʋ.
7 Tʋŋtʋnna hʋ aa naa biye hʋ, ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, "Dɪ baga hʋ tɪɪna rɛ ko sʋba, biye no rɛ sɪ di ʋ kyaŋ. Ma leŋ dɪ á kpʋ ʋ. Dɪ ámaa rɛ kpʋ ʋ, baga hʋ bee ʋ kɪna buloŋ aa bɪrɪmɪ á kɪna rɛ.
8 Ba kaŋ biye hʋ, a ŋmaa ʋ kpʋ, a kpa ʋ yuwo ta ɔhɔ tɪyaŋ."
9 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ba aa maga nyɛ, ɛɛ rɛ baga hʋ tɪɪna sɪ yaa? Ʋ sɪ ko leŋ dɪ ba kpʋ haŋ tʋŋtʋnna hʋ buloŋ, aŋ ka dɪ ʋ kpa baga hʋ tɪya nɪdʋŋsɪ."

10 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nala hʊ aa nɪɪ namaga hʊ a baa, “Ma bɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ lee hʊ
ba aa basɪ nyɛ?”
‘Bʊyɪ hʊ dɪɪsaala hʊ a vɪya ta, ʊ rɛ mɪɪgɪ ko yaa bʊduwo baa aa kpaa biŋ dɪya hʊ
gyememii ʊ kaŋ dɪya hʊ sɪgɪ.
11 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʊma rɛ gɛɛ. Ʊ yaa ma wɪkperii rɛ?” ’
12 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ gyɪ kɪ kyɛ dɪ ba kana ʊ tɔ dɪyaŋ, beewɪya ba
gyɪma anɪɪ ba aa rɛ ʊ maga namaga hʊ kɪ daga. Amɛ ba gyɪ aa fá nala hʊ aa we doŋ
nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba lem-ʊ aŋ mʊ.

Ba pɪyɛsɪ Yesu lampoo tunii wɪya
Matiwu 22.15-22; Luka 20.20-26

13 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba mʊ tɪŋ Farasiima abee Hɛrɔtɪ hatɪnna badɔmɔŋ dɪ ba bɪl mʊ
Yesu lee a magɪsɪ ʊ, a bara kana ʊ.
14 Ba kpa ko ʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, á gyɪma anɪɪ ɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ɪ
sɪya tuwo nal tɪyaŋ. Ɪ bee fá nɪbal buloŋ sɪɪ. Ɪ aa daga Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪɪ rɛ. Yaŋ daga
tɪya ma, ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ á tuŋ lampoo kɪ tɪya Roma paalʊʊ kuworibal hʊ ba aa yɪrɪ
Siiza? Ʊ maga dɪ á tuŋ kɪ tɪya ʊ rɛ koo á ta tuŋ kɪ tɪya ʊ?”
15 Amɛ Yesu gyɪ gyɪma anɪɪ ba paala rɛ a basɪ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma
kɪ magɪsɪ ŋ nyɛ? Ma kaŋ molbinʊʊ hʊ kɪdɪgɪ ko dɪ ŋ na.”
16 Ba kpa kɪdɪgɪ tɪya ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Aŋnɛ nyuu bee ʊ feŋ nɛ ba kpaa biŋ
molbii hʊ tɪyaŋ nyɛ?” Ɛɛ rɛ ba baa dɪ Roma paalʊʊ kuworibal hʊ nyuu abee ʊ feŋ nɛ.
17 Ʊ yaŋ basɪ tɪya ba baa, “Ɛɛ kɛ, kɪŋ hʊ aa yaa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ kɪŋ, ma
kpa tɪya ʊ, kɪŋ mɛ aa yaa Wɪɪsɪ kɪŋ, ma kpa tɪya Wɪɪsɪ.” Yesu aa basɪ nyɛ, ba yaa kyʊra.
Doŋ nɛ ba lem-ʊ aŋ mʊ.

Ba pɪyɛsɪ Yesu sʊʊnɪ mɪɪgɪ siiyi wɪya
Matiwu 22.23-33; Luka 20.27-40

18 Ɛɛ rɛ nala hʊ badɔmɔŋ ba aa yɪrɪ Sadusiima mɛ ko Yesu lee. Sadusiima fa bɪ laa di
anɪɪ dɪ nal lɛ sʊba, ʊ sɪ bɪl sii sʊʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa,
19 “Á Tɪɪna, Moosi saba Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ anɪɪ dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, dɪ ʊ bee haaŋ hʊ
bɪ lʊl biye ka dɪ baal hʊ sʊba, dɪ ʊ maga dɪ ʊ naabiye kpa haaŋ hʊ rɛ, a lʊl biisi tɪya ʊ
maana hʊ.
20 Nɪmmabalɪya bapɛ rɛ gyɪ we doŋ. Ba buloŋ gyɪ yaa baala rɛ, a fa yaa hadɪgɪ bee
badɪgɪ balɪya. Ba nɪhɪyawʊ tɪɪna kpaa haaŋ. Ʊ bee haaŋ hʊ bɪ lʊl biye ka ʊ sʊba.
21 Ʊ katɪyal kpa haaŋ hʊ. Ʊ beel-ʊ mɛ bɪ lʊl biye, ka ʊ mɛ sʊba. Too hʊ tɪɪna mɛ kpa
haaŋ hʊ. Ʊ mɛ gɛɛ tɪɪtɪɪ puu ʊ.
22 Nɪmmabalɪya hʊ bapɛ buloŋ nɛ kpaa haaŋ hʊ, ka ʊ bee ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ lʊla. Ɛɛ
hal tɪyaŋ nɛ haaŋ hʊ mɛ sʊba.
23 Tɔɔ, kyɛɛ hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, baala no bapɛ tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ sɪ tɪŋ haaŋ
hʊ? Beewɪya ba bapɛ hʊ buloŋ nɛ ʊ yala?”
24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ teŋ, a bɪl bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ dee mɛ. Ɛɛ
rɛ tɪŋ ma nyʊgɪsɪ nyɛ.
25 Kyɛɛ hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, baala bɪl bɪ sɪ paa haana, haana mɛ bɪl bɪ sɪ yal
balama. Ba buloŋ sɪ kɪɪ gɛɛ nɪɪ malɪkasɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.”
26 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Na ma aa pɪyɛsɪ ŋ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ wɪya rɛ.
Ma bɪ karɪma wɪya hʊ Moosi aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, lee hʊ ʊ fa aa basa tɪɪpuso hʊ aa
di diŋ hʊ wɪya? Wɪɪsɪ basɪ tɪya ʊ rɛ a baa dɪ ʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ hʊ Abɪraham abee Azɪkɪ
abee Gyeekɔbɪ gyɪ aa tɪŋa.
27 Wɪɪ no ʊ aa basa, ʊ memii rɛ yaŋ yaa bee? Ʊ daga anɪɪ Abɪraham abee Azɪkɪ abee
Gyeekɔbɪ ha we ba mɪɪbol tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ kɛ lee. Wɪɪsɪ bɪ yaa sʊʊnɪ Wɪɪsɪ. Ʊ yaa niweye
Wɪɪsɪ rɛ. Ma bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ.”

Yesu daga Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ wɪbal
Matiwu 22.34-40; Luka 10.25-28

28 Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl kɪdɪgɪ aa nɪɪ dɪ ba kaŋ wɪɪ hʊ kɪ ŋmaa nyʊʊtaaduwo gɛɛ, ʊ mɛ
kpa ko ba lee. Ʊ aa naa dɪ Yesu lɪɪ wɪɪ hʊ sɪɪ weliŋ gɛɛ, ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ
hʊ ʊ aa biŋ tɪya nala dɪ ba kɪ tɪŋa, ba tɪyaŋ kɪbee rɛ yaa wɪbal?”
29 Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ba basɪ tɪya Iziral nala rɛ a baa,
‘Iziral nala, ma gyegile nɪɪ ŋ taal. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ we doŋ.
30 Kyo ɪ Tɪɪna Wɪɪsɪ abee ɪ bembii buloŋ, abee ɪ tɪya buloŋ, abee ɪ dee buloŋ, abee ɪ
tɪbɪɪna buloŋ.’
Wɪɪ no rɛ yaa ba buloŋ tɪyaŋ wɪbal.
31 Wɪlɪya tɪɪna mɛ rɛ nyɛ,

'Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ.'
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ lɪɪ wɪya no balɪya tɪyaŋ nɛ."

32 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Á Tɪɪna, wɪtɪɪ rɛ ɪ basɪ. Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ we doŋ, kɪŋ buloŋ bɪl tuwo, see Wɪɪsɪ dʊŋ.
33 I aa sɪ kaŋ ɪ bembii buloŋ, abee ɪ tɪbɪɪna buloŋ, abee ɪ wɪɪ wɪɪ buloŋ a kyo Wɪɪsɪ, a kyo ɪ dɔŋtɪɪna mɛ anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ, ʊ rɛ kpɪya ɪ aa sɪ kaŋ pʊsɪ kpʊ a fisi ba buloŋ tɪya Wɪɪsɪ, koo ɪ aa kpaa kɪna a lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ tɪya Wɪɪsɪ."
34 Yesu aa naa dɪ baal hʊ lɪɪ wɪɪ hʊ sii abee wɪgyʊŋ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "I bee Wɪɪsɪ koro hʊ bɪ boliye." Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, nal buloŋ bɪl bɪ kaŋ nyʊwa ʊ aa sɪ pɪyɛsɪ ʊ wɪɪ buloŋ.

Yesu daga nala Krisita hʊ wɪya
Matiwu 22.41-46; Luka 20.41-44

35 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kɪ daga nala Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a pɪyɛsɪ ba a baa, "Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ baa dɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, sɪ yaa Deviti nihii?
36 Wiyesi Welii hʊ rɛ fa daga Deviti dɪ ʊ basɪ Krisita hʊ wɪya a baa,
"Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna rɛ, 'hɔŋ ŋ noduu loginj, a mʊ pele saŋa hʊ ŋ aa sɪ kpa ɪ dɔmɔ we ɪ nosi tɪyaŋ.'
37 Deviti tɪɪ yɪrɪ nal no ʊ Tɪɪna rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ sɪ yaa a yaa ʊ nihii dʊŋ?" Nɪgyamaa rɛ gyɪ gyegile a nɪɪ Yesu wɪbasɪɪ hʊ, ba tenni fɪyɛlɪ.

Yesu daga nala dɪ ba pɔ ba tɪɪma welin abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ wɪya
Matiwu 23.1-36; Luka 20.45-47

38 Yesu bɪl daga ba a baa, "Ma pɔ ma tɪɪ welin abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ. Ba aa gɔllɪ we gyamaa tɪyaŋ nɛ abee ba gadoliye, a kɪ kyɛ dɪ nala kɪ tɪya ba gyɪrɪma aŋ kɪ kyʊwalɪ ba.
39 Ba aa kɪ kyɛ nɪbala lɪhɔnɪya rɛ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ. Dɪ ba aa rɛ yɪrɪ ba laŋŋʊʊ tɪyaŋ buloŋ, ba aa kyo dɪ ba hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪɪ rɛ.
40 Ba aa fugo kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ pɪɪsɪ rɛ, aŋ kaŋ lohaana kɪna kɪ fasɪ. Saŋa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya sarɪya, ba aa rɛ sɪ na dɔgɪsɪɪ a te ba dɔŋtɪŋsɪ buloŋ."

Lohaaŋ hʊ aa kpaa ʊ molbiye buloŋ a sʊla Wɪɪsɪ
Luka 21.1-4

41 Yesu gyɪ mʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ rɛ, a mʊ hɔŋ kpaga lee hʊ nala aa kpa ba wɪɪsʊlɪɪ molbiye kɪ we, a kɪ deŋ gɛɛ hʊ ba aa we. Kɪna tɪmma hʊ ko kɪ we molbiye yʊga yʊga.
42 Ɛɛ rɛ lohanyaabʊ kɪdɪgɪ mɛ ko, a mʊ kpa aniiniima balɪya a we, kobo rɛ gɛɛ.
43 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ hatɪnna hʊ a basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, lohaaŋ no rɛ we molbii a te nal kɪdɪgɪ buloŋ daha, beewɪya
44 nala hʊ buloŋ aa kpaa molbiye a sʊla Wɪɪsɪ, ba lɪya aŋ ka rɛ. Amɛ ʊ kɛ dɪya bee ʊ bee buloŋ nɛ ʊ kaŋ mʊ we gɛɛ."

13

Yesu basɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ ŋmaaloyi wɪya
Matiwu 24.1, 2; Luka 21.5, 6

1 Yesu aa lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ ko dɪ ʊ lɪɪ, ʊ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ Tɪɪna, na haŋ bʊbala hʊ ba aa kaŋ saa dɪya hʊ, ba weliye rɛ kɪŋkaŋ, lee hʊ buloŋ mɛ weliye."
2 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "I naa dɪya no aa yʊga gɛɛ rɛ. Amɛ ba sɪ ŋmaa ʊ buloŋ lo. Ba bɪ sɪ leŋ dɪ bʊdɪgɪ mɛ ka dɔbɔ ʊ dɔŋtɪɪna tɪyaŋ."

Tʊwara bee dɔgɪsɪɪ hʊ aa sɪ ko
Matiwu 24.3-14; Luka 21.7-19

3 Ɛɛ rɛ ba sii mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ nyuu, a hɔŋ kyaasɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ. Doŋ nɛ Piita abee Gyemsi, abee Gyɔɔŋ, abee Aŋduru, lʊwɔlɪ ko pɪyɛsɪ Yesu a baa,
4 "Saŋa bee tɪyaŋ nɛ wɪya no buloŋ sɪ yaa? Bekiŋ wɪɪ rɛ á sɪ na a daga anɪɪ wɪya no aa kyɛ ba yaa rɛ?"
5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ dɪ nal buloŋ ta ko mʊrɪ ma.
6 Nɪgyamaa sɪ ko kpa ŋ feŋ anɪɪ ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, a mʊrɪ nala yʊga.
7 Ma sɪ nɪɪ bayuwo dɔmɔ ma paalʊʊ tɪyaŋ, a nɪɪ ʊ dɔmɔ liboliye tɪyaŋ mɛ. Amɛ dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ ba gɛɛ, ma ta leŋ dɪ ʊ yaa ma beŋkyekpa. Wɪya no buloŋ sɪ yaa baŋ, amɛ dʊnɪya hʊ tenii ha daa gɛɛ.

8 Paalʊʊ kıdıgı nala aa sı sii a mʊ yuwo paalʊʊ kıdıgı nala. Tɔɔ kıdıgı kuwori abee ʊ
nala aa sı sii a mʊ yuwo kuwori kıdıgı mɛ abee ʊ nala. Taŋha sı gyigili leye yʊga tıyaŋ.
Losi mɛ sı gyʊʊ. Tʊwara no buloŋ kıı gɛɛ nıı haaŋ halʊllı-luwol aa piili kı wıı.
9 Amɛ ma kaŋ ma tıı weliŋ. Ba sı kaŋ ma mʊ leye hʊ ma paalʊʊ nıhıyası aa laŋŋı kı
vʊʊlı wıya, dı ba di ma sarıya. Ba sı ŋmaa ma Gyuuma wıkyʊwaldıısı tıyaŋ. Ma sı
sıŋ kuworo abee bee-nıhıyası sıya akuu ŋ wıya, a di ŋ daŋsıya.
10 Amɛ see dı ba laa sıya bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala aa we dʊnıya paalʊʊsı
buloŋ tıyaŋ, aŋka dı dʊnıya no na teŋ.
11 Dı ba aa rɛ ko kaŋ ma mʊ dı ba di ma sarıya, ma ta leŋ dı ma bembiye kı sii abee
wıya hʊ ma aa sı bası a laa ma tıı. Ɛɛ saŋa, Wıısı rɛ sı kpa wıgyʊŋ we ma nyuni tıyaŋ.
Wıı hʊ kɛ buloŋ aa ko ko ma nyuu, ma bası. Ma tıı daa sı bası, Wiyesi Welii hʊ rɛ sı
kpa we ma nyuni tıyaŋ.
12 Nımmabalıya sı kaŋ dɔmɔŋ mʊ tıya dı ba kpʊ. Kuwoma mɛ sı yaa ba biisi gɛɛ tıı.
Biisi mɛ sı vıya ba kuwoma abee ba nımma nyʊʊsı aŋ kaŋ ba mʊ tıya dı ba kpʊ.
13 Nal buloŋ nɛ sı haası ma, akuu ŋ wıya. Amɛ, nal hʊ buloŋ aa sı kaŋ mala a mʊ teŋ,
Wıısı sı laa ʊ tıına ta.”

Yesu bası kıbɔŋlɔrı hʊ aa yaa sına wıya
Matiwu 24.15-28; Luka 21.20-24

14 “Dı ma ko na kıbɔŋlɔrı hʊ aa yaa sına dı ʊ sıŋ lee hʊ aa bı maga dı ʊ we. (Nal hʊ
aa karımı wıya no lʊga aŋ gyıŋ ba memii.) Dı mamaa rɛ ko na gɛɛ, ma leŋ dı nala hʊ
aa we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ fá mʊ gyıŋ dogiŋsi nyuni a faŋa.
15 Dı nal buloŋ nɛ we salnyuu tıyaŋ, aŋ nıı wıya no, ʊ ta bıl lɔlɔ ʊ tıı kı kyɛ dı ʊ tuu
gyʊʊ dıya paa ʊ kına.
16 Dı nal lɛ we baga tıyaŋ aŋ nıı wıya no, dı ʊ ta mııgı mʊ dıya a kı kyɛ dı ʊ kpa ʊ
gal.
17 Haluwokanna abee biifʊllı nımma sı na tʊwara yʊga.
18 Ma kı sʊla Wıısı dı wıı no ta yaa puwo saŋa.
19 Beewıya Wıısı aa mara dʊnıya aa ko pele gyınaŋ, nal buloŋ ha bı naa tʊwara no
dɔŋtıına, nal mɛ bıl bı sı na tʊwara gɛɛ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
20 Dı Wıısı fa bı keri kyɛyɛ hʊ ta, nıdıgı mɛ fa bı sı ka. Amɛ nala hʊ Wıısı aa lıya dı
ba tıŋa ʊ wıya rɛ tıŋ ʊ keri kyɛyɛ hʊ ta.
21 Dı nal buloŋ nɛ bası tıya ı dı ı deŋ daha a na Krisita hʊ, koo dı ı deŋ doŋ a na ʊ, ta
laa ʊ di.
22 Nala badɔmɔŋ sı sii mʊrı nala anıı ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya.
Badɔmɔŋ mɛ sı sii a mʊrı nala dı ba yaa Wıısı tıŋdaala rɛ. Ba sı yaa wımagıla abee
wıkperiye a kı kyɛ dı ba mʊrı nala hʊ Wıısı aa lıya mɛ gba, a kaŋ ba hakıllı vʊgımı.
23 Wıya no buloŋ nɛ ŋ laa sıya bası dı ŋ tıya ma, ka dı saŋa hʊ na pele. Ma yaŋ gyıŋ
tıya ma tıı weliŋ.”

Yesu bası ʊ dʊnıya mııgı koyi wıya
Matiwu 24.29-31; Luka 21.25-28

24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Tʊwara no aa sı ko baŋ hal tıyaŋ, lee buloŋ sı
bırımı tebiŋ-bınıı, dı sıya bıl bee gballı. Wıısı bıl bı sı pɔsɔ, pene mɛ bıl bı sı pɔsɔ.
25 Kyıŋwʊlıya sı lıı wıısınyuu ko tuu kı tele. Ba sı kile wıısınyuu kına hʊ buloŋ aa
kaŋ dee dı ba lıı ba liweeliye tıyaŋ.
26 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dı ŋ tıŋ taala tıyaŋ ko kı tuu abee
gaŋdarı abee dee.
27 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ŋ sı tıŋ malıkası dı ba mʊ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a kaŋ nala hʊ buloŋ
Wıısı aa lıya, a ko laŋŋı.”

Ma kpa tıısı a gʊnnı wıgyʊŋ
Matiwu 24.32-35; Luka 21.29-33

28 “Ma kpa tıısı a gʊnnı wıgyʊŋ! Dı ma ko na tıısı piile kı tɔsɔ, ma aa gyıma anıı yʊʊ
kpaga rɛ.
29 Ɛɛ tıı rɛ dı mamaa rɛ ko na wıya no buloŋ aa yaa, ma gyıma anıı mıyaŋ Nihuwobiŋ
Biye koyi kpaga rɛ.
30 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma lagılagı no nala aa we ma mııbol tıyaŋ buloŋ bı sı
sʊba teŋ, ka dı wıya no yaa.
31 Wıısınyuu abee taŋha nyuu buloŋ sı teŋ, amɛ wıya hʊ ŋ aa basa kɛ bı sı nyʊgısı
maakyiye buloŋ.”

Nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa
Matiwu 24.36-44

32 “Amɛ nal buloŋ bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʊ wɪya no aa sɪ yaa. Malɪkasɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ
mɛ paalɪ bɪ gyɪma. Mɪyaŋ, Wɪɪsɪ Biye tɪɪ mɛ bɪ gyɪma, see ŋ Kuwo dʊŋ.
33 Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ, a yaa siri kɪ pɔ, beewɪya ma bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʊ wɪya no aa
sɪ yaa.
34 Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ baal aa siye a kɪ kyɛ dɪ ʊ vala ŋmanɪɪ. Dɪ ʊ ko kɪ kyɛ ʊ lɪɪ dɪya
tɪyaŋ, ʊ aa daga ʊ tʊŋtʊnna kɪdɪgɪ buloŋ ba tʊma rɛ, aŋ basɪ tɪya nal hʊ aa pɔ dimbee
mɛ dɪ ʊ pɔ dɪya hʊ weliŋ, dɪ ʊ mʊ aŋ ko.
35 Ma yaŋ kɪ pɔ, beewɪya ma bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʊ dɪya hʊ tɪɪna aa sɪ mɪɪgɪ ko, dɪ dɪdaana
rɛɛ, dɪ tekere rɛɛ, dɪ sɪgballɪnyʊwa rɛɛ, koo dɪ kyɪkyʊwala rɛɛ, ma bɪ gyɪma.
36 Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ aŋ kɪ pɔ dɪ ʊ ta ko pirigi ma tɪyaŋ dɪ ma aa pɪŋ doo.
37 Wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ kɪ tɪya ma, ʊ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya nal buloŋ, ma pɔ weliŋ.”

14

Ba lʊwɔlɪ vʊʊlɪ Yesu kpʊyɪ wɪya
Matiwu 26.1-5; Luka 22.1, 2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Kyɛyɛ balɪya rɛ fa kaa ka dɪ Dɪɪsɪ parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ fa pele. Kyɛɛ no rɛ ba aa
kyaŋ paanʊʊ hʊ ba aa bɪ wee sɪbʊl. Ɛɛ rɛ wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
kɪ kyɛ ŋmanɪɪ dɪ ba lʊwɔlɪ kaŋ Yesu kpʊ.
2 Amɛ ba mɪɪgɪ vʊʊlɪ dɪ ba ta kana ʊ ba kyɛbal hʊ kyɛɛ, beewɪya dɪ ba aa rɛ yaa gɛɛ
nala hʊ sɪ laa taawɛɛ.

Haaŋ kɪdɪgɪ kpaa tʊranɪɪ tɪsɪ Yesu nyuu
Matiwu 26.6-13; Gyɔɔŋ 12.1-8

3 Nyɛ rɛ Yesu sii mʊ Bɛɛtani a gyʊʊ hɔŋ Siimɔŋ dɪyaŋ a kɪ di kɪna. Siimɔŋ gyɪ yaa
gbegi-werisi rɛ. Ʊ aa di kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ dɪ haaŋ kɪdɪgɪ kaŋ tʊranɪɪ bee pʊrʊŋtʊwa ko
gyʊʊ. Tʊranɪɪ hʊ sʊwala gyɪ sʊma rɛ weliŋ, ka ʊ yalɪɪ mɛ hayɛ. Nyɛ rɛ haaŋ hʊ kaŋ
pʊrʊŋtʊwa hʊ nyʊwa suri, a bɪsɪ tʊranɪɪ hʊ we Yesu nyuu tɪyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ nala hʊ badɔmɔŋ hɔŋ kɪ gʊrɪmɪ wɪya, aŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ
haaŋ no kaŋ tʊranɪɪ no kyogi ta nyɛ?
5 Dɪ ba aa rɛ fa ta kpa tʊranɪɪ no yallɪ, ʊ fa sɪ yaa mogyamaa, dɪ ba fa kpa tɪya nyaaba.”
Nyɛ rɛ ba sii kɪ basɪ haaŋ hʊ wɪya abee baaŋ.
6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma leŋ haaŋ hʊ bee laaŋfɪya. Bee rɛ tɪŋ ma kɪ dɔmɔ
ʊ gɛɛ? Wɪwelii rɛ ʊ yaa tɪya ŋ gɛɛ.
7 Ma bee nyaaba sɪ we doŋ saŋa kɛ buloŋ. Saŋa hʊ buloŋ dɪ mamaa rɛ aa kyɛ ma yaa
wɪwelii tɪya ba, ma sɪ wuwo yaa. Amɛ ŋ beel-ma kɛ bɪ sɪ we doŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
8 Haaŋ hʊ yaa kuwokeri rɛ. Ʊ yaa wɪɪ hʊ ʊ aa sɪ wuwo yaa rɛ. Ʊ tɪsɪ ŋ teŋ a kɪ pɔ
saŋa hʊ ba aa sɪ hogo ŋ nɛ, dɪ ŋ ha bɪ sʊba.
9 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dʊnɪya loginŋ kɛ buloŋ ba aa sɪ mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye
hʊ, ba sɪ lɪɪ wɪɪ no haaŋ no aa yaa a basɪ.”

Gyudasɪ laa nyʊwa anɪɪ ʊ sɪ kpa Yesu yallɪ
Matiwu 26.14-16; Luka 22.3-6

10 Ɛɛ rɛ Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ aa yaa Yesu hatɪnna fi abee balɪya hʊ kɪdɪgɪ sii mʊ wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ lee dɪ ʊ kpa Yesu yallɪ tɪya ba.
11 Ba aa nɪɪ gɛɛ, ba tenni fɪyɛlɪ. Ba baa dɪ ba sɪ tɪya ʊ molbiye. Doŋ tɪyaŋ nɛ Gyudasɪ
sii piili kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʊ ʊ aa sɪ wuwo tɪŋa a kpa Yesu yallɪ tɪya ba.

Yesu bee ʊ hatɪnna dii Dɪɪsɪ parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye
Matiwu 26.17-25; Luka 22.7-14, 21-23; Gyɔɔŋ 13.21-30

12 Ba kyɛbal hʊ kyɛbuŋbuŋ kyɛɛ, ba aa dɪ paanʊʊ ba aa bɪ we sɪbʊl aŋ kpʊ piyese hʊ
ba aa sɪ kaŋ yaa kyɛbal hʊ kɪdiiliye, Yesu hatɪnna hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Lee rɛ ɪ kyo dɪ á
mʊ yaa Dɪɪsɪ parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye?”
13 Ɛɛ rɛ ʊ tɪŋ ʊ hatɪnna hʊ balɪya a basɪ tɪya ba a baa, “Ma mʊ gyʊʊ tɔɔ hʊ tɪyaŋ. Dɪ
mamaa rɛ ko kɪ mʊ, ma sɪ kyeŋ baal kɪdɪgɪ dɪ ʊ kyʊŋ nɪɪvii bee nɪɪ. Ma tɪŋa ʊ hal.
14 Dɪya hʊ buloŋ ʊ aa sɪ mʊ gyʊʊ, ma tɪŋa ʊ gyʊʊ, a basɪ tɪya dɪya hʊ tɪɪna a baa, ‘Á
Tɪɪna baa dɪ á pɪyɛsɪ ɪ dɪ lee rɛ ɪ nɪhʊwala dɪya we, dɪ ʊ bee ʊ hatɪnna ko gyʊʊ hɔŋ di
Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye?’
15 Ʊ sɪ daga ma dɪɪbal kɪdɪgɪ. Ʊ yaa salnyuu dɪya rɛ. Ba marɪ ʊ buloŋ nɛ. Doŋ nɛ ma
sɪ yaa kɪdiiliye hʊ.” ’
16 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ sii lɪɪ a mʊ tɔɔ hʊ, a na wɪya hʊ buloŋ Yesu aa basɪ tɪya ba, dɪ
ba yaa gɛɛ tɪɪ, ka ba yaa Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye.
17 Wɪɪsɪ aa ko gyʊʊ, Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyʊʊ hɔŋ a kɪ di kɪna hʊ.

18 Ba aa di kına hʋ tıyaŋ nɛ, Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma
nala no aa di kına hʋ, ma kıdıgı rɛ sı kpa ŋ yallı. Ŋ beel-ʋ buloŋ nɛ laŋŋı kı di kına hʋ
lagılagı no nyɛ.”
19 Ba aa nıı wıı hʋ, ba tısı kyogi. Ba buloŋ kı pıyɛsı ʋ kıŋ kıŋ a baa, “Mıyaŋ nɛ?”
20 Yesu bası tıya ba a baa, “Ma fi abee balıya no kıdıgı rɛ, ŋ bee nal hʋ aa kyala kaŋ
paanʋʋ tuu yuu gbaha hʋ tıyaŋ nɛ.
21 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sı sʋba anıı ba aa saba ŋ wıya gɛɛ. Amɛ nal hʋ aa kpaa
mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye yallı, ʋ sı na tʋwara yʋga. Ba fa aa bı lʋla ʋ rɛ kpıya.”

Kıdiiliye hʋ Yesu aa baa dı á di a kı liisi ʋ wıya
Matiwu 26.26-30; Luka 22.14-20; 1 Koriŋti 11.23-25

22 Ba aa hɔŋ kı di kına hʋ tıyaŋ nɛ, Yesu kpa paanʋʋ a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ aŋ
kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tıya ʋ hatınna hʋ, aŋ bası tıya ba a baa, “Ma laa. Ŋ teŋbii rɛ nyɛ.”
23 Ɛɛ rɛ ʋ bıl kpa nıınyʋwagbaŋbiye bee sıŋ mɛ a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ aŋ kpa
tıya ba, ba buloŋ nyʋwa nıınyʋwagbaŋbiidıgı hʋ tıyaŋ.
24 Ka Yesu bası tıya ba a baa, “Ŋ kyal lɛ gɛɛ. Kyal no rɛ Wıısı kpa we nyʋʋfalıı hʋ. Ŋ
kyal sı gyaası nıgyamaa wıya, dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
25 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ bıl bı sı maakyiye nyʋwa sıŋ no iriŋ a kaŋ kı mʋ kyɛɛ
hʋ ŋ aa sı nyʋwa sıfalıı Wıısı koro hʋ tıyaŋ.”
26 Ɛɛ rɛ ba yıı wıkyʋwal yııl aŋ sii lıı a mʋ gyıŋ Olivi dogimo hʋ.

Yesu baa dı Piita sı tʋwa a baa ʋ bı gyıma ʋ
Matiwu 26.31-35; Luka 22.31-34; Gyɔɔŋ 13.36-38

27 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba baa, “Ma buloŋ sı fá aŋ ka ŋ. Beewıya ba saba Wıısı teŋ
tıyaŋ nɛ a baa dı Wıısı sı kpʋ pedaal hʋ ka dı piyese hʋ fá pısa.
28 Amɛ Wıısı sı kyisi ŋ sʋʋ tıyaŋ. Dı mıyaŋ nɛ ko sii, ŋ sı laa ma sıya a mʋ Galili.”
29 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya Yesu a baa, “Dı ba buloŋ sı fá vıya ı ta mɛ, ŋ kɛ bı sı maakyiye
mııgı ı hal.”
30 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Wıtıı rɛ, gyınaŋ tebine no, ı Piita, ı sı tʋwa
naaŋsıınyʋwa bʋto anıı ı bı gyıma ŋ, ka dı gyibal na wii naaŋsıınyʋwa bʋlıya.”
31 Ɛɛ rɛ Piita bası abee sıfıyası baa, “Dı ŋ beel-ı sı paalı sʋba mɛ, ŋ bı sı laa nyʋwa
baa ŋ bı gyıma ı.” Nıkaalıya hʋ buloŋ mɛ bası gɛɛ tıı.

Yesu kyʋwalı Wıısı Gesamani tıyaŋ
Matiwu 26.36-46; Luka 22.39-46

32 Ɛɛ rɛ ba mʋ gyʋʋ lee kıdıgı ba aa yırı Gesamani. Yesu bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa,
“Ma hɔŋ daha ka dı ŋ mʋ kyʋwalı Wıısı aŋ ko.”
33 Ka ʋ kaŋ Piita abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ a mʋ doŋ. Yesu tıya gyı kyogo rɛ kıŋkaŋ,
haalı ʋ hakıla buloŋ gyarı.
34 Ʋ bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ŋ tıya buloŋ nɛ kyogo, ŋ bembii kı kyɛ dı ʋ bori.
Ma hɔŋ daha pɔ.”
35 Ba hɔŋ ka ʋ fası mʋ sıya mʋhʋ a tuu gbinni taŋha a sʋla Wıısı a baa, “Saŋa hʋ pele
rɛ, amɛ ı dee tıyaŋ, leŋ dı tʋwara no parı ŋ mʋ.”
36 A bıl baa, “Ŋ Kuwo, ı wuwo kı yaa wıı buloŋ nɛ. Lıı tʋwara no aa sı ko ŋ tıyaŋ.
Amɛ, ŋ kyɛrı tıyaŋ daa, ı kyɛrı tıyaŋ nɛ.”
37 Ʋ kyʋwalı Wıısı hʋ teŋ aŋ sii ko ʋ hatınna hʋ lee, dı ba pıŋ doo. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı Piita
a baa, “Ɪ pına rɛ? Ɪ bı sı wuwo bara doo mʋhʋ anıı hawadıgı mɛ?
38 Ma kı kyʋwalı Wıısı, a kı pɔ dı Sıtaanı ta wuwo mʋrı ma. Ma tısı tıyaŋ ma kyo dı
ma aa yaa wıweliye rɛ, amɛ ma bı kaŋ gɛɛ dee ma tıı.”
39 Ʋ bıl mʋ a kyʋwalı Wıısı, a bıl bası gɛɛ tıı.
40 Ʋ mııgı kı ko dı ba bıl pıŋ doo, beewıya doo gyı kaŋ ba rɛ weliŋ. Ba bı gyıŋ ba aa
sı bası wıı hʋ buloŋ a tıya ʋ.
41 Ʋ mııgı mʋ tootıına aŋ ko pıyɛsı ba a baa, “Ma ha pıŋ kı wiyesi rɛ? Ʋ maga rɛ. Ma
sii, saŋa hʋ pele rɛ. Ba sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a mʋ tıya wıbɔŋyaala.
42 Ma sii dı á mʋ. Ma na! Nal hʋ aa sı kpa ŋ yallı rɛ aa ko.”

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Luka 22.47-53; Gyɔɔŋ 18.3-12

43 Yesu aa bası gɛɛ ʋ nyʋwa ha bı tele taŋha dı Gyudası rɛ mʋ kı ko gɛɛ. Ʋ fa yaa
Yesu hatınna fi abee balıya hʋ kıdıgı rɛ. Nıgyamaa gyı giri kı tıŋa ʋ hal. Badɔmɔŋ kolo
takoobiye abee daŋgulo. Wıkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla abee ba
bee-nıhıyası rɛ gyı tıŋ ba, ba ko.
44 Minaafigi tıına hʋ gyı tıya nala hʋ magıl lɛ a baa, “Nal hʋ ŋ aa sı mʋ guwori, ʋ rɛ
gɛɛ. Ma gurigi ʋ kı mʋ.”

45 Gyudasɪ aa pele lee hʊ Yesu aa we, ʊ degini ʊ lee mʊ aŋ baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ,” aŋ
guwori ʊ.
46 Ba buloŋ giri ko kana ʊ.
47 Nala hʊ aa sɪŋ doŋ ba kɪdɪgɪ lɪɪ ʊ takoobii, a ŋmaŋ nal kɪdɪgɪ dɪgɪŋ kyɔl. Nal hʊ
dɪgɪŋ ba gyɪ aa ŋmaŋ kyɔl hʊ fa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ dɪya yoŋ nɛ.
48 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ŋ yaa biibɔŋ nɛ, ma kol takoobiye abee daŋgulo a kɪ
ko dɪ ma kana ŋ?
49 Na kyɛɛ kɛ buloŋ nɛ ŋ beel-ma aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, ŋ kɪ daga ma Wɪɪsɪ
wɪya, aŋka ma bɪ lʊga dɪ ma kana ŋ doŋ. Amɛ ŋ wɪya hʊ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ
tɪyaŋ, see ba buloŋ aa yaa.”
50 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ buloŋ vɪya ʊ ta aŋ fá.
51 Ka bapʊwasɪɪ kɪdɪgɪ mɛ aa baasɪ ʊ wagyɛ a kɪ tɪŋa Yesu hal, ba kɪ lʊga dɪ ba kana
ʊ.
52 Ɛɛ rɛ ʊ wuri ʊ wagyɛ hʊ ta aŋ kaŋ teŋbil a fá nyʊgɪsɪ.

Ba kaŋ Yesu mʊ sarɪya lidiilii
Matiwu 26.57-68; Luka 22.54, 55, 63-71; Gyɔɔŋ 18.13, 14, 19-24

53 Ba gyɪ kaŋ Yesu mʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ dɪya rɛ. Ba aa ko doŋ dɪ
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ, abee ba wɪɪkyʊwaldɪya nɪhɪyasɪ, abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
buloŋ laŋŋa.
54 Ba aa kana ʊ kɪ mʊ gɛɛ, ka Piita lʊwɔlɪ kɪ tɪŋ ba hal a mʊ gyʊʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala
nɪhɪyawʊ hʊ gyaŋwuwo. Ʊ gyʊwa dɪ nala hʊ aa pɔ gyaŋwuwo hʊ hɔnɔ a kɪ wiyeni diŋ.
Ʊ mɛ mʊ pɛ ba tɪyaŋ.
55 Ɛɛ rɛ dɪ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ abee nɪkaalɪya hʊ buloŋ laŋŋa kɪ vʊʊlɪ wɪya,
a kɪ kyɛ dɪ ba na wɪɪ hʊ Yesu aa yaa kyogi, a maga dɪ ba kpʊ ʊ. Aŋ kyɛ kyɛ wɪɪ lɔlɔ.
56 Nɪgyamaa gyɪ nyɪya wɪya tɪya ʊ rɛ. Amɛ ba buloŋ gyɪ aa basɪ nyʊʊlɪyaba rɛ.
57 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii sɪŋ a nyɪya wɪya kɪ tɪya ʊ a baa,
58 “Á nɪɪ dɪ baal no baa dɪ ʊ sɪ ŋmaa Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ nala aa saa a lo, aŋ bɪl
wuwo saa kɪdɪgɪ kyɛyɛ boto bʊwaŋ ʊ dʊŋ bee ʊ dʊŋ.”
59 Amɛ ba mɛ ha gyɪ basɪ wɪya kɪ bɪ dɔmɔŋ nɛ.
60 Ɛɛ rɛ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ sii lɪɪ sɪŋ nala hʊ tʊtʊʊ tɪyaŋ a pɪyɛsɪ Yesu a
baa, “I bɪ nɪɪ nala no aa basɪ ɪ wɪya mɔɔ gɛɛ? I kɛ bɪ kaŋ wɪɪ ɪ aa sɪ basɪ?”
61 Ɛɛ rɛ Yesu tallɪ ʊ nyʊwa a bɪ laa wɪɪ buloŋ basɪ. Ɛɛ rɛ baal hʊ bɪl pɪyɛsɪ ʊ a baa, “I
rɛ yaa Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya? I rɛ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ?”
62 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Mɪyaŋ nɛ. Ma sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dɪ ŋ hɔŋ Wɪɪsɪ noduu
logiŋ lɪhɔnɪɪ, a tɪŋ taala tɪyaŋ a ko kɪ tuu.”
63 Ʊ aa basɪ gɛɛ, baal hʊ kaŋ ʊ tɪɪ gannɪ kɪyɛsɪ aŋ baa, “Ʊ bɪ maga dɪ a bɪl kɪ kyɛ
daŋsɪya tɪmma.
64 Ma buloŋ nɪɪ ʊ aa tʊʊsɪ Wɪɪsɪ gɛɛ rɛ? Ɛɛ rɛ ma na?” Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ baa dɪ ʊ
kyogo rɛ, a maga dɪ ba kpʊ ʊ.
65 Badɔmɔŋ sii, a tʊ naŋtʊwɔl we ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋ vʊwa ʊ sɪya tɔ, aa ŋmaa ʊ, aŋ pɪyɛsɪ
ʊ dɪ ʊ daga nal hʊ aa ŋmaa ʊ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba kana ʊ mʊ tɪya laalyuwolo hʊ, ba mɛ
ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋa tɪyaŋ.

Piita tʊwa anɪɪ ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Matiwu 26.69-75; Luka 22.56-62; Gyɔɔŋ 18.15-18, 25-27

66 Piita aa hɔŋ gyaŋwuwo hʊ tɪyaŋ gɛɛ rɛ, wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ dɪya
tʊŋtʊnnɪ-toluu kɪdɪgɪ ko lɪɪ
67 a na Piita dɪ ʊ hɔŋ kɪ wiyeni diŋ hʊ. Ʊ deŋ ʊ weliŋ aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “I mɛ fa aa
tɪŋ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti hal lɛ.”
68 Piita tʊwa a baa, “Ŋ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ɪ aa basɪ tɪyaŋ,” aŋ sii lɪɪ sɪŋ paganyʊwa hʊ
tɪyaŋ dɪ gyibalbuŋ wiye.
69 Piita aa sɪŋ doŋ ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ toluu hʊ bɪl na ʊ a basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ kpaga ʊ
a baa, “Baal no mɛ yaa Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ rɛ.”
70 Piita bɪl tʊwa a baa dɪ ʊ daa. Mʊhʊ sʊwaa, dɪ nala hʊ aa sɪŋ doŋ mɛ basɪ tɪya ʊ a
baa, “Wɪtɪɪ rɛ, ɪ mɛ yaa ba kɪdɪgɪ rɛ, ɪ lɪɪ Galili rɛ.”
71 Ɛɛ rɛ Piita kaabɪ tɪya ʊ tɪɪ, aŋ ŋmɪyɛsɪ a baa, “Ŋ bɪ gyɪŋ baal no ma aa dagɪ.”
72 Ʊ aa basɪ gɛɛ teŋ dɪ gyibal wiye ʊ lɪya tɪɪna. Piita liisi wɪɪ hʊ Yesu aa basɪ tɪya ʊ
anɪɪ ʊ sɪ tʊwa ʊ naaŋsɪɪnyʊwa bʊto, ka dɪ gyibal na wii naaŋsɪɪnyʊwa bʊlɪya. Ɛɛ rɛ ʊ
kaŋ ʊ nyuu gʊra a wii weliŋ.

15

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato lee
Matiwu 27.1, 2, 11-14; Luka 23.1-5; Gyɔɔŋ 18.28-38

1 Ʊ sɪgballɪya kyɪkyʊwala pipi, wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ, abee bee nɪhɪyasɪ, abee
Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla, abee nala hʊ buloŋ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya, ba buloŋ nɛ gyɪ ko laŋŋɪ
a vʊʊlɪ gɛɛ hʊ ba aa sɪ yaa Yesu. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba kana ʊ vʊwa, aŋ kana ʊ mʊ Pilato
lee.
2 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ Yesu a baa, "I rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ?" Yesu basɪ tɪya ʊ a baa,
"Waa, ɛɛ rɛ ɪ tɪɪ basɪ gɛɛ."
3 Ɛɛ rɛ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ daga wɪya yʊga ba aa baa dɪ Yesu yaa kyogi, ka
ʊ bɪ laa wɪɪ basɪ.
4 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl pɪyɛsɪ Yesu a baa, "I bɪ kaŋ wɪɪ buloŋ ɪ aa sɪ basɪ tɪya ba? Deŋ na
wɪya mɔɔgɛɛ ba baa dɪ ɪ kyogo."
5 Amɛ Yesu bɪl bɪ suri ʊ nyʊwa. Wɪɪ hʊ kperi Pilato.

Ba laa nyʊwa anɪɪ ba sɪ kpʊ Yesu
Matiwu 27.15-26; Luka 23.13-25; Gyɔɔŋ 18.39–19.16

6 Dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ rɛ ko pele buloŋ, Pilato aa lɪɪ nala ba aa kaŋ tɔ dɪyaŋ
kɪdɪgɪ rɛ a ta, nal hʊ nala hʊ aa kyɛɛ.
7 Nala badɔmɔŋ gyɪ kaa kasɪ rɛ a kpʊ nala, ba gyɪ kasɪ tɔ dɪyaŋ. Ba kɪdɪgɪ feŋ nɛ yaa
Barabaasɪ.
8 Ɛɛ rɛ nala hʊ yʊga sii giri mʊ Pilato lee a baa dɪ ʊ yaa gɛɛ hʊ ʊ aa yaa kɪ tɪya ba
saŋa buloŋ.
9-10 Pilato gyɪ gyɪma anɪɪ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ tɪya aa hɔllɪ Yesu rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ
ba kana ʊ ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ nala hʊ baa, "Ma aa kyɛ dɪ ŋ lɪɪ Gyuuma kuwori hʊ
rɛ tɪya ma?"
11 Ɛɛ rɛ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ mʊrɪ nala hʊ we anɪɪ ba leŋ ba lɪɪ Barabaasɪ
ta, aŋ leŋ Yesu.
12 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl pɪyɛsɪ nala hʊ baa, "Aŋka baal hʊ ma aa yɪrɪ Gyuuma kuwori hʊ,
bee rɛ ma baa ŋ yaa ʊ?"
13 Ɛɛ rɛ ba buloŋ nɔsɪ yʊga a baa, "Kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ."
14 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ba a baa, "Bekiŋ wɪbɔŋ nɛ ʊ yaa?" Ɛɛ rɛ ba marɪ nɔsɪ yʊga a
baa, "Kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ."
15 Pilato gyɪ aa kyɛ dɪ ʊ yaa nala hʊ wɪkyɛɛlɪɪ wɪya, ʊ lɪɪ Barabaasɪ ta aŋ leŋ ba vɪɪrɪ
Yesu aŋ baa dɪ ba kana ʊ mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.

Laalyuwolo yaa Yesu sɪya
Matiwu 27.27-31; Gyɔɔŋ 19.2, 3

16 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ kana ʊ lɪɪ ba kuworibal hʊ gyaŋwuwo tɪyaŋ, a yɪrɪ ba
laalyuwolo buloŋ ko laŋŋɪ.
17 Ɛɛ rɛ ka ba kpa gafɪyaŋ a laalɪ ʊ, a kyɛ sɔsɪ a kaŋ sʊwa nyupugi, ʊ kɪɪ kuwori
nyupugi gɛɛ, ba kpa kyige ʊ.
18 Ka ba aa tuu gbinni ʊ sɪya, a yaa ʊ sɪya a baa, "Gyuuma kuwori, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ɪ
mɪɪbodolii!"
19 Ba kpa kyapɪya a vɪɪrɪ ʊ nyuu tɪyaŋ, a tʊ naŋtʊwɔl we ʊ tɪyaŋ, a tuu gbinni, a tɪya
ʊ gyɪrɪma.
20 Ba aa yaa ʊ sɪya hʊ ko teŋ, ba wuri gafɪyaŋ hʊ aŋ paa ʊ tɪɪ gannɪ laalɪ ʊ, a kana ʊ
lɪɪ ŋmanɪɪ dɪ ba kana ʊ mʊ kpaasɪ daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ.

Ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ tɪyaŋ
Matiwu 27.32-44; Luka 23.26-43; Gyɔɔŋ 19.17-27

21 Ba aa ko kɪ lɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ ba kyeŋ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ, a lɪɪ Sariini. Ʊ rɛ
fa yaa Alizaŋda abee Rufusi kuwo. Dɪ ʊ lɪɪ baga a kɪ ko bee. Ba kana ʊ, a fɪla ʊ, ʊ laa
daagarɪɪ hʊ baasɪ.
22 Ba gyɪ kaŋ Yesu mʊ lee kɪdɪgɪ rɛ, ba kɪ yɪrɪ doŋ Golgota. (Golgota memii rɛ yaa
Nyukuŋkogilo.)
23 Ba aa ko pele doŋ, ba kpa musa kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ "mɪɪra" a we sɪŋ tɪyaŋ a tɪya ʊ dɪ
nyʊwa. Ɛɛ rɛ ʊ vɪya.
24-25 Haŋ saŋa hʊ dɪ wɪɪsɪ maga gyinyɛ, ba kana ʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ. Aŋka
ba kaŋ Yesu gannɪ kpaal wɪya kɪ yuwo gbaŋŋa, a kɪ kyɛ dɪ ba gyɪŋ gal hʊ nal buloŋ aa
maga dɪ ʊ laa.
26 Ba aa baa Yesu yaa wɪya hʊ kyogi, ba aa rɛ ba gyɪ sabɪ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ a baa,
"Gyuuma kuwori hʊ rɛ nyɛ."

27 Gaala balıya mɛ rɛ ba gyı kpaası pɛ Yesu tıyaŋ. Kıdıgı we ʋ noduu dıılaŋ, kıdıgı
mɛ we ʋ nogɔbɔ dıılaŋ.
28 Nyɛ leŋ wıı hʋ ba aa saba Wıısı Teŋ tıyaŋ a baa dı ʋ bee gaala sı sʋba sʋʋdıgı hʋ
ko yaa wıtıı rɛ gɛɛ.
29 Ba aa kpaası ʋ mal daagarıı hʋ tıyaŋ gɛɛ, nala hʋ aa tıŋ doŋ kı baŋ, ba kı tʋʋsı ʋ aŋ
kaŋ ba nyuni kı kyugisi a baa, “Oyi, ı rɛ yaa nal hʋ aa baa dı ı sı ŋmaa Wııkyʋwaldııbal
hʋ lo aŋ bıl wuwo saa ʋ kyɛyɛ boto pagaŋ.
30 Ko tuu daagarıı hʋ tıyaŋ, a laa ı tıı ta.”
31 Wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ mɛ kı huuri Yesu aŋ bası kı
tıya dɔmɔŋ a baa, “Ʋ wuwo laa nala kı ta rɛ, aŋ bı wuwo laa ʋ tıı kɛ kı ta.”
32 “Ma leŋ Krisita hʋ, Gyuuma kuwori hʋ ko tuu daaŋ hʋ nyuu tıyaŋ, dı á na a laa ʋ
wıya di.” Nala hʋ balıya mɛ ba aa kpaası pɛ Yesu tıyaŋ mɛ gyı tʋʋsı ʋ rɛ.

Yesu sʋba
Matiwu 27.45-56; Luka 23.44-49; Gyɔɔŋ 19.28-30

33 Wıısı gyı aa ko maga nyutʋtʋʋ, lee buloŋ gyı bile gɛɛ rɛ a mʋ pele ʋ dıdaana, ka
lee bıl kyaanı.
34 Ɛɛ rɛ Yesu nɔsı yırı ʋ taal tıyaŋ a baa, “Ɛloyi, Ɛloyi, lama sabakitani.” Ʋ memii rɛ
yaa, “Ŋ Tıına Wıısı, bee rɛ tıŋ ı vıya ŋ ta?”
35 Dı nala badɔmɔŋ mɛ sıŋ doŋ a nıı wıı hʋ ʋ aa basa. Ɛɛ rɛ ba bası tıya dɔmɔŋ a
baa, “Na, Ilaagya rɛ ʋ kı yırı gɛɛ.”
36 Nala hʋ kıdıgı fa aa sıŋ doŋ mʋ kpa gbara a kaŋ mʋ yuu sıkyaakyaa, a kpa vʋwa
kaakelii tıyaŋ, a kaŋ mʋ we ʋ nyʋwa tıyaŋ dı ʋ nyʋwa. Ʋ aa yaa gɛɛ, ʋ baa, “Ma leŋ dı
á gyegili na dı Ilaagya sı ko kana ʋ tuu daaŋ hʋ tıyaŋ.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu kyiyesi yʋga aŋ wiyesi ʋ wiyesi kateŋse.
38 Patıısa hʋ fa aa bori Wııkyʋwaldııbal hʋ kıyɛsı balıya. Ʋ sıŋ ʋ nyuu tıyaŋ nɛ a
kıyɛsı ko tuu ta.
39 Laalyuwolo nıhıyawʋ kıdıgı fa aa sıŋ pɔ Yesu aa naa gɛɛ ʋ aa kyiyese abee gɛɛ ʋ
aa sʋba, ʋ baa, “Wıtıı, baal no rɛ kɔnı yaa Wıısı Biye hʋ.”
40 Haana badɔmɔŋ mɛ fa sıŋ libolii rɛ a kı deŋ ʋ. Mɛɛrı Magidalina abee Salome fa
we ba tıyaŋ. Gyemsi abee Gyoose nıına Mɛɛrı mɛ fa we doŋ. Ba fa kaŋ Gyemsi kı yırı
bapʋwasıı rɛ.
41 Haana no buloŋ fa aa tıŋ Yesu hal lɛ, a kı kyiyeli ʋ Galili tıyaŋ. Haana hʋ mɛ fa aa
tıŋ Yesu hal a ko Gyerusalɛm, ba gyeniŋ buloŋ mɛ fa we doŋ nɛ.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Luka 23.50-56; Gyɔɔŋ 19.38-42

42-43 Haŋ kyɛɛ hʋ ba aa yaa siri pɔ ba Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ dıdaana, baal kıdıgı aa lıı
Arimatıya ba kı yırı Gyosɛfʋ, sii mʋ Pilato lee abee bembiduwo a sʋla Yesu teŋbii. Ʋ fa
yaa ba bee nıhıyası hʋ aa laŋŋı kı vʋʋlı wıya kıdıgı rɛ, nala kı tıya ʋ gyırıma. Ʋ mɛ fa
aa gyegili Wıısı koro hʋ koyi rɛ.
44 Pilato nyʋwa gyı fıyɛla rɛ Yesu teŋ aa sʋba? Ɛɛ rɛ ʋ yırı laalyuwolo hʋ nıhıyawʋ a
pıyɛsı ʋ a baa, “Yesu teŋ sʋba rɛ?”
45 Laalyuwolo hʋ aa bası tıya Pilato dı Yesu sʋba rɛ, ʋ tıya Gyosɛfʋ ŋmanıı dı ʋ mʋ
kpa Yesu teŋbii ko tuu taŋha.
46 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʋ mʋ yɔbɔ liŋe a kaŋ mʋ we ʋ, a kpa ʋ hogo. Ʋ kana ʋ mʋ hogo bʋwa
ba aa lurigo dabʋyı tıyaŋ nɛ aŋ biliŋsi dabʋbal a tɔ bʋwa hʋ nyʋwa.
47 Mɛɛrı Magidalina abee Gyoose nıına Mɛɛrı gyı we doŋ a na lee hʋ ba aa kpaa ʋ
hogo.

16

Yesu sii sʋʋ tıyaŋ
Matiwu 28.1-8; Luka 24.1-12; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Ba Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ aa tene, Asibiti kyɛɛ dıdaana rɛ gɛɛ, Mɛɛrı Magidalina abee
Gyemsi nıına Mɛɛrı abee Salome mʋ yɔbɔ tʋranıı dı ba kaŋ mʋ tısı Yesu teŋbii.
2 Alahadi kyɛɛ kyıkyʋwala, wıısı aa pɔsɔ ko kı gyıŋ gɛɛ, ba sii mʋ Yesu bʋwa hʋ lee.
3 Ba aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Aŋnɛ rɛ sı wuwo biliŋsi dabʋyı
hʋ ta bʋwa hʋ nyʋwa?”
4 Ɛɛ rɛ ba mʋ kpaga bʋwa hʋ lee dı ba naa dabʋyı hʋ suro bʋwa hʋ nyʋwa, a biliŋsi
mʋ pıŋ. Dabʋyı hʋ fa yʋga rɛ weliŋ.
5 Ɛɛ rɛ ba mʋ gyʋʋ bʋwa hʋ tıyaŋ, a na bapʋwasıbiye dı ʋ hɔŋ bʋwa hʋ noduu tıyaŋ
a laalı gapʋlʋŋ dolii. Ba hirigi.

6 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Ŋ gyɪma anɪɪ Yesu aa lɪɪ
Nazarɛti rɛ ma kɪ kyɛ, nal hʋ ba aa kpaasɪ mal daaŋ hʋ tɪyaŋ. Ʋ tuwo daha. Ʋ siye rɛ.
Ma ko na lee hʋ ba aa kpaa ʋ hogo.
7 Ma mʋ basɪ tɪya Piita abee Yesu hatɪnna hʋ anɪɪ ʋ sɪ laa ma sɪya a mʋ Galili. Dɪ
mamaa rɛ mʋʋ doŋ, ma sɪ na ʋ doŋ anɪɪ ʋ aa basɪ gɛɛ tɪya ma.”
8 Ba hirigi, a kɪ kyele, aŋ sii lɪɪ bʋwa hʋ tɪyaŋ a fá. Kambɪŋ gyɪ kaŋ ba rɛ weliŋ, ba
bɪ wuwo basɪ wɪɪ tɪya nal buloŋ.
9 Yesu gyɪ sii sʋʋ tɪyaŋ Alahadi kyɛɛ sɪgballɪnyʋwa rɛ. Ʋ aa siye, ʋ leŋ Mɛɛrɪ
Magidalina rɛ laa sɪya na ʋ, nal hʋ tɪyaŋ ʋ gyɪ aa kile gyɪŋbɔmɔ bapɛ hʋ ta.
10 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ sii a mʋ basɪ tɪya Yesu hatɪnna hʋ wɪɪ hʋ aa yaa. Ʋ mʋwa dɪ ba hɔnɔ
a kɪ wii.
11 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba anɪɪ Yesu sii sʋʋ tɪyaŋ nɛ a we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ ʋ kɛ na ʋ rɛ.
Ba aa nɪɪ wɪɪ hʋ, ba bɪ laa di.
12 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, baala balɪya sii lɪɪ kpa ŋmanɪɪ a kɪ mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ. Ba aa mʋʋ dɪ
Yesu bɪrɪma, a bɪl bɪ kɪɪ ʋ fa aa kɪɪ gɛɛ, a kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ba.
13 Ɛɛ rɛ ba mɪɪgɪ ko basɪ tɪya Yesu hatɪnna nɪkaalɪya hʋ wɪɪ hʋ aa yaa. Amɛ ba bɪ laa
di.

Yesu kaŋ ʋ tɪɪ ko daga ʋ hatɪnna fi bee kɪdɪgɪ hʋ
Matiwu 28.16-20; Luka 24.36-49; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambɪsɪ 1.6-8

14 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu hatɪnna fi abee kɪdɪgɪ hʋ hɔŋ kɪ di kɪna. Ba aa di kɪna hʋ tɪyaŋ
nɛ, dɪ Yesu rɛ gɛɛ. Ʋ nɔsɪ ba akuu ba aa bɪ laa ʋ di wɪya, abee ba bembiye aa deye wɪya,
beewɪya ba bɪ laa nala hʋ mɛ a baa ba na ʋ dɪ ʋ sii sʋʋ tɪyaŋ di.
15 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma mʋ dʋnɪya logiŋ kɛ buloŋ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ
a tɪya nal kɛ buloŋ.
16 Nal hʋ buloŋ aa ko laa ŋ wɪya di, aŋ leŋ ba fo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʋ ta.
Amɛ nal hʋ aa ko bɪ laa ŋ wɪya di, Wɪɪsɪ sɪ kpa kyogisi tɪya ʋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ di dʋnɪya
nala buloŋ sarɪya.
17 Wɪmagɪla no rɛ ma sɪ na a gyɪŋ nala hʋ aa laa ŋ wɪya di. Ba aa rɛ nyɛ. Ba sɪ wuwo
kɪ kile gyɪŋbɔmɔ ŋ dee tɪyaŋ. Ba sɪ wuwo kɪ basɪ taadʋŋsɪ mɛ.
18 Ba sɪ wuwo kɪ kol dʋma, a nyʋwa daaluliye aa kpʋ nala, ka ʋ bɪ sɪ yaa ba wɪɪ buloŋ.
Ba sɪ wuwo kpa ba nosi a dɔbɔ wɪɪla tɪmma tɪyaŋ dɪ ba deye.”
19 Á Tɪɪna Yesu a basɪ wɪya no teŋ, Wɪɪsɪ kpa ʋ a kaŋ mʋ wɪɪsɪbee, ʋ hɔŋ Wɪɪsɪ noduu
logiŋ tɪyaŋ.
20 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ sii lɪɪ a mʋ lee kɛ buloŋ a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ pɛ
ba tɪyaŋ ba mʋ a kɪ yaa wɪmagɪla, dɪ nala gyɪma anɪɪ wɪya hʋ ba aa basɪ hʋ yaa wɪtɪɪ
rɛ. Amɪ.

WIISI WIWELIYE HƱ LUKA AA SABA

1-2 Ŋ nɪhɪyawʋ Tiyofilɔsɪ, mɪyaŋ Luka rɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ɪ. Nala yʋga rɛ a yaa sɪfɪyaŋ, a sabɪ wɪya hʋ buloŋ aa yaa á sɪɪ tɪyaŋ a biŋ tenni tɪyaŋ. Wɪya hʋ buloŋ nala aa basɪ tɪya ma rɛ ba sabɪ biŋ. Ba kɛ naa wɪya no lipiilii buloŋ nɛ, aŋ mɛ ha pɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala.

3 Ŋ nɪhɪyawʋ, ŋ gyegile nɪɪ wɪya no buloŋ weliŋ nɛ, a gʋnnɪ ba buloŋ mɛ weliŋ a lɪɪ ba piilii tɪyaŋ buloŋ. Ɛɛwɪya, ŋ naa anɪɪ ʋ yaa wɪwelii rɛ dɪ ŋ sabɪ wɪya no buloŋ aa vala gɛɛ a tɪya ɪ.

4 Ŋ sabɪ kɪ tɪya ɪ rɛ dɪ ɪ gyɪma anɪɪ wɪya hʋ buloŋ ba aa daga ɪ hʋ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

Ba basɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ lʋlɪɪ wɪya

5 Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Zakarɪya. Ʊ gyɪ yaa Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala kɪdɪgɪ rɛ. Saŋa hʋ tɪyaŋ dɪ ba kaŋ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala buloŋ kpaa kpaa rɛ. Nala hʋ tɪyaŋ ba gyɪ aa kpaa Zakarɪya we, Abigya rɛ gyɪ yaa ba nɪhɪyawʋ. Zakarɪya haaŋ mɛ feŋ nɛ gyɪ yaa Ɛlizabɛtɪ. Ʊ mɛ gyɪ lɪɪ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala doho tɪyaŋ nɛ. Aarɔŋ yaa ʋ naabatuugo rɛ. Saŋa hʋ tɪyaŋ dɪ Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ yaa Gyudɪya paalʋʋ buloŋ kuwori.

6 Zakarɪya bee ʋ haaŋ buloŋ gyɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba buloŋ balɪya gyɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa rɛ weliŋ.

7 Ɛlizabɛtɪ gyɪ yaa hapɪrɪ rɛ, a bɪ lʋl biye buloŋ, aŋka ʋ bee ʋ bala Zakarɪya buloŋ gyɪ hɪyasɪ.

8-9 Ɛɛ rɛ Zakarɪya bee ʋ nala kyɛɛ ko baŋ pele dɪ ba tʋŋ tʋma hʋ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala aa kɪ tʋma saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ba yuwo gbaŋŋa a lɪɪ Zakarɪya anɪɪ ba aa kɪ yaa gɛɛ saŋa buloŋ, ʋ gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ. Doŋ nɛ ʋ we diŋ a nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ a tɪya Wɪɪsɪ, wɪɪsʋllɪ-kɪna kogu hʋ nyuu tɪyaŋ.

10 Ʊ aa gyʋwa hʋ tɪyaŋ nɛ, ka nɪgyamaa hʋ buloŋ aa ko dɪ ba lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ hʋ mɛ sɪŋ gyaŋwuwo hʋ tɪyaŋ, a kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.

11 Saŋa hʋ Zakarɪya gyɪ aa nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ hʋ tɪyaŋ nɛ dɪ malɪka ko sɪŋ kogu hʋ noduu loginŋ tɪyaŋ.

12 Ʊ aa naa malɪka hʋ kambɪŋ kana ʋ, ʋ kɪ kyele.

13 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Zakarɪya, ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ. Wɪɪ hʋ ɪ aa sʋla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ, Wɪɪsɪ laa ɪ sʋlɪɪ rɛ. Ɪ haaŋ Ɛlizabɛtɪ sɪ lʋl boyoŋbiye. Ɪ sɪ we ʋ feŋ Gyɔɔŋ.

14 Ɪ teŋ sɪ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ, dɪ nɪgyamaa tenni mɛ fɪyɛlɪ, ʋ lʋlɪɪ wɪya.

15 Ʊ sɪ yaa nɪbal Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ʊ bɪ sɪ kɪ nyʋwa sɪduwo koo sɪŋ buloŋ aa wiye. Dɪ ba ko lʋla ʋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ sɪ we ʋ tɪyaŋ nɛ weliŋ a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.

16 Ʊ sɪ leŋ dɪ Iziral tɪmma yʋga bɪl mɪɪgɪ ko kɪ tɪŋ ba Tɪɪna Wɪɪsɪ.

17 Biye no sɪ laa á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya ko, dɪ Wɪɪsɪ tɪya ʋ dee anɪɪ ʋ gyɪ aa tɪya ʋ tɪŋdaal Ɛlaagya dee gɛɛ. Ʊ sɪ leŋ dɪ biisi abee ba kuwoma mɪɪgɪ sʋma. Ʊ mɛ sɪ leŋ dɪ nala hʋ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa bɪrɪmɪ ba hakɪllɪ a kaŋ tɪpʋlʋŋ, a leŋ dɪ Wɪɪsɪ nala marɪ ba tɪsɪ a yaa siri pɔ ba Tɪɪna koyi."

18 Ɛɛ rɛ Zakarɪya pɪyɛsɪ malɪka hʋ a baa, "Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa a gyɪma anɪɪ wɪya hʋ ɪ aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ? Beewɪya ŋ hɪyasa rɛ, ŋ haaŋ mɛ hɪyasɪ."

19 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ bɪl basɪ tɪya ʋ a baa, "Ŋ feŋ nɛ yaa Geebiral. Ŋ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ. Ʊ rɛ tɪma ŋ dɪ ŋ ko basɪ wɪweliye no a tɪya ɪ.

20 Wɪya no ŋ aa basɪ kɪ tɪya ɪ kɔnɪ sɪ ko yaa, amɛ ɪ aa bɪ laa di nyɛ, ɪ bɪl bɪ sɪ wuwo basɪ wɪya a lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʋ kyɛɛ hʋ wɪya no aa sɪ yaa."

21 Saŋa hʋ malɪka hʋ gyɪ aa basɪ wɪya kɪ tɪya Zakarɪya Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ gɛɛ, ʋ gyɪ yaa nala hʋ aa gyegili Zakarɪya gyaŋwuwo hʋ tɪyaŋ wɪkperii rɛ, beewɪya, ba gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa tɪŋ ʋ kɪ pɪɪsɪ gɛɛ Wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ.

22 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ kpa mʋ, aŋka Zakarɪya ko lɪɪ gyaŋwuwo nala hʋ lee. Ʊ gyɪ aa ko lɪɪ, ʋ bɪl bɪ wuwo kɪ basɪ wɪya. Nosi rɛ ʋ gyɪ kaŋ kɪ basɪ wɪya ba lee. Doŋ nɛ ba gyɪ gyɪma anɪɪ ʋ aa bɪ wuwo kɪ basɪ nyɛ, ʋ naa wɪɪ rɛ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ ʋ Wɪɪsɪ kyʋwalɪɪ tɪyaŋ.

23 Ɛɛ rɛ Zakarɪya tʋma ko teŋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ, ʋ mɪɪgɪ mʋ dɪya.

24 Ʊ gyɪ bɪ pɪɪsa, ka ʋ haaŋ Ɛlizabɛtɪ kaŋ luwol. Ʊ gyɪ aa kaŋ luwol hʋ gɛɛ, ʋ gyɪ kaŋ ʋ tɪɪ faŋa dɪya tɪyaŋ nɛ peŋsi bɔnɔŋ dɪ ʋ bɪ lɪɪ bee.

25 Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Wɪɪsɪ pɪɪsa, ka lagɪlagɪ no ʋ kyiyeli ŋ nyɛ. Ʋ tɔɔ ŋ hɪɪsɪ rɛ dʋnɪya
tɪyaŋ.”

Ba basɪ Yesu lʋlɪɪ wɪya

26 Ɛlizabɛtɪ aa kaŋ luwol hʋ, ʋ peŋsi badʋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ malɪka Geebiral dɪ ʋ
mʋ Nazarɛti aa we Galili paalʋʋ tɪyaŋ,
27 a kaŋ duwoso mʋ tɪya hatoluu kɪdɪgɪ ha aa bɪ gyɪŋ baal, ba kɪ yɪrɪ Mɛɛrɪ. Gyosɛfʋ
aa yaa kuwori Deviti doho nal lɛ gyɪ kpa Mɛɛrɪ, amɛ ʋ beel-ʋ ha gyɪ bɪ gyɪŋ dɔmɔŋ anɪɪ
haaŋ bee baal.
28 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ ko ʋ lee a kyʋwalɪ ʋ, a baa, “Wɪɪsɪ fɪyɛlʋʋ we ɪ lee! Wɪɪsɪ we ɪ lee
rɛ, aŋ pɛ ɪ tɪyaŋ mɛ weliŋ.”
29 Mɛɛrɪ aa nɪɪ wɪɪ no malɪka hʋ aa basa tɪya ʋ, wɪɪ hʋ kegimi ʋ. Ʋ kɪ bɪɪnɪ wɪɪ hʋ
memii.
30 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Mɛɛrɪ, Wɪɪsɪ kyo ɪ wɪya rɛ, ta leŋ dɪ kambɪŋ
kana ɪ.
31 I sɪ kaŋ luwol a lʋl boyoŋbiye, a we ʋ feŋ Yesu.
32 Ʋ sɪ sii yaa nɪbal, dɪ ba kana ʋ kɪ yɪrɪ Wɪɪbal hʋ Biye. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʋ di
koro anɪɪ ʋ naabaa Deviti gyɪ aa dii koro gɛɛ.
33 Ʋ sɪ di koro Gyeekɔbɪ doho nala tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ. Ʋ koro hʋ bɪ sɪ teŋ
maakyiye kɪdɪgɪ buloŋ.”
34 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ basɪ tɪya malɪka hʋ a baa, “Ŋ ha bɪ gyɪŋ baal, ɛɛ rɛ wɪɪ no sɪ yaa, a
wuwo yaa?”
35 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ rɛ sɪ ko gyʋʋ ɪ tɪyaŋ, dɪ
ɪ kaŋ luwol Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, biye hʋ ɪ aa sɪ lʋla, ʋ sɪ yaa Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna dɪ ba
kana ʋ kɪ yɪrɪ Wɪɪsɪ Biye.
36 Na ɪ lʋllɪ Ɛlizabɛtɪ aa hɪyasa gɛɛ. Ba kɪ basɪ anɪɪ ʋ yaa hapɪrɪ rɛ, amɛ ʋ yaŋ aa kaŋ
luwol, ʋ peŋsi badʋ rɛ nyɛ.
37 Beewɪya wɪɪ buloŋ tuwo Wɪɪsɪ aa bɪ sɪ wuwo yaa.”
38 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ basɪ tɪya ʋ a baa, “Ŋ yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnnɪ rɛ. Wɪya hʋ buloŋ ɪ aa basɪ
tɪya ŋ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ba yaa wɪtɪɪ.” Ɛɛ rɛ malɪka hʋ leme ʋ, aŋ mʋ.

Mɛɛrɪ mʋʋ dɪ ʋ na Ɛlizabɛtɪ

39 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ sii lagɪ lagɪ, a kpa mʋ Ɛlizabɛtɪ bee aa we Gyudɪya paalʋʋ dogiŋsi hʋ
nyuu tɪyaŋ dɪ ʋ na ʋ.
40 Mɛɛrɪ aa mʋʋ pele doŋ, ʋ mʋ gyʋʋ Zakarɪya dɪya a mʋ kyʋwalɪ ʋ haaŋ Ɛlizabɛtɪ.
41 Ɛlizabɛtɪ aa nɪɪ Mɛɛrɪ kyʋwala hʋ, biye hʋ aa we ʋ luwol tɪyaŋ sii lugisi. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʋ ko gyʋʋ Ɛlizabɛtɪ tɪyaŋ.
42 Ʋ heeli basɪ tɪya Mɛɛrɪ a baa, “Wɪɪsɪ kyiyeli ɪ rɛ a te haana buloŋ, a kyiyeli biye hʋ
mɛ ɪ aa sɪ lʋla.
43 Bee rɛ tɪŋ wɪbal no yaa ŋ tɪyaŋ, a mʋ kɪ maga dɪ ŋ Tɪɪna nɪɪna ko dɪ ʋ na ŋ mɛ
nyɛ?
44 Ŋ aa laa ɪ kyʋwala hʋ gɛɛ, biye hʋ aa we ŋ luwol tɪyaŋ teŋ mɛ fɪyɛla rɛ, ʋ sii lugusi.
45 I yaa nyusʋŋtɪɪna rɛ ɪ aa laa di anɪɪ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa basɪ tɪya ɪ sɪ kɔnɪ yaa.”

Mɛɛrɪ yɪɪ yɪɪl a dannɪ Wɪɪsɪ

46 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ yɪɪ yɪɪl a baa,
“Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ yʋga, ŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
47 Wɪɪsɪ rɛ yaa ŋ Laataal. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ gyʋwɔsɪ.
48 Ŋ yaa ʋ tʋŋtʋnnɪbiye rɛ, ka ʋ liisi ŋ wɪya.
A lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʋ, nal buloŋ sɪ kana ŋ kɪ yɪrɪ nyusʋŋtɪɪna.
49 Akuu wɪbal no Wɪɪbal hʋ aa yaa tɪya ŋ wɪya.
Ʋ yaa Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna rɛ.
50 Nala hʋ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ, ʋ mɛ aa fá ba sikii rɛ,
nihuwobiŋ doho kɛ buloŋ tɪyaŋ.
51 Ʋ gaŋdaa-noŋ hʋ rɛ ʋ kaŋ tannɪ,
a ŋmaa babiibala abee ba tɪbɪɪna buloŋ pɪsa.
52 Ʋ kile kuworibala rɛ ba kuworikpasɪnɪ nyuni tɪyaŋ,
aŋ mɪɪgɪ leŋ nɪbiisi laa doŋma hɔŋ.
53 Ʋ kpa kɪweliye rɛ a tɪya nyaaba
aŋ kile kɪna tɪmma ta abee nohɪllɪ.
54 Ʋ fa biŋ nyʋwa rɛ a tɪya á naabaala
dɪ ʋ sɪ pɛ ʋ tʋŋtʋnna Iziral tɪmma tɪyaŋ.
Wɪɪ hʋ ʋ fa aa basa ko yaa wɪtɪɪ rɛ, beewɪya ʋ pɛ ba tɪyaŋ nɛ.

55 Ʊ gyı fá Abıraham sikii rɛ.
Ʊ yaŋ sı fá ʋ doho nala buloŋ mɛ sikii a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ.”
56 Mɛɛrı gyı hɔŋ Ɛlizabɛtı lee rɛ peŋsi boto, aŋ na mııgı mʋ bee.

Ba lʋl Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ
57 Ɛɛ rɛ Ɛlizabɛtı lʋl ko pele. Ʊ lʋla boyoŋbiye.
58 Ʊ aa lʋla gɛɛ, ʋ dɔŋtıŋsı abee ʋ lʋlla buloŋ nıı gɛɛ Wıısı aa fáá ʋ sikii. Ba tenni buloŋ gyı fıyɛlı, ba beel-ʋ buloŋ kı dıyɛsı.
59 Biye hʋ gyı aa ko pele kyɛyɛ kyori, ba ko dı ba keri ʋ peŋ aŋ we ʋ feŋ. Ba gyı aa kyɛ dı ba kpa ʋ kuwo Zakarıya feŋ nɛ a tıya ʋ.
60 Ɛɛ rɛ ʋ naa bı laa nyʋwa aŋ baa dı ba we ʋ feŋ Gyɔɔŋ.
61 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʋ anıı ba doho nal buloŋ ha bı maakyiye di Gyɔɔŋ.
62 Nyɛ rɛ ba kaŋ nosi pıyɛsı ʋ kuwo dı feŋbee rɛ ʋ kı kyɛ dı ʋ we biye hʋ.
63 Doŋ nɛ Zakarıya leŋ ba kpa daaparı ko tıya ʋ, ʋ sabı biye hʋ feŋ we a baa dı ʋ feŋ nɛ yaa Gyɔɔŋ. Ba na feŋ hʋ, ʋ yaa ba wıkperii.
64 Haŋ lagılagıbiye hʋ, Zakarıya bıl piili a kı bası wıya a kı dannı Wıısı.
65 Nala hʋ fa aa we doŋ a naa wıı hʋ aa yaa, ʋ yaa ba kambıŋ. Ba kaŋ wıı hʋ lıı a bası taalı Gyudıya paalʋʋ logiŋ hʋ aa kaŋ dogiŋsi hʋ buloŋ.
66 Nala hʋ buloŋ aa nıı gɛɛ, ba kaŋ wıı hʋ kı bıını ba tısı tıyaŋ a kı bası, “Biye no yaŋ sı yaa nıgɛɛ doho rɛ nyɛ?” Ba naa anıı á Tıına Wıısı dee we ʋ tıyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba kı bası gɛɛ.

Zakarıya dannı Wıısı
67 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ ko gyʋʋ Gyɔɔŋ kuwo Zakarıya tıyaŋ, ʋ bası Wıısı wıya Wiyese Welii hʋ dee tıyaŋ a baa,
68 “Ma leŋ dı á dannı Wıısı, Wıısı hʋ Iziral tımma aa tıŋ.
Beewıya, ʋ ko dı ʋ pɛ ʋ nala tıyaŋ nɛ a laa ba ta.
69 Ʊ lıı niduwo rɛ ʋ ko, dı ʋ laa ma ta.
Nal no lıı Wıısı tʋŋtʋnnı Deviti doho nala tıyaŋ nɛ.
70 Faafaa buloŋ nɛ Wıısı tıŋ ʋ tıŋdaala tıyaŋ, a bası tıya ma
71 anıı ʋ sı laa ma ta á dɔmɔ
abee nala hʋ buloŋ aa haası ma nosi tıyaŋ.
72 Ʊ mɛ fa basa anıı ʋ sı fá á naabaala sikii, ka dı wıya hʋ buloŋ mɛ ʋ aa wee nyʋwa a baa dı ʋ sı yaa hʋ, dı ʋ kɔnı yaa ba mɛ.
73-74 Ʊ fa wee nyʋwa tıya á naabaa Abıraham nɛ abee sıfıyası buloŋ
anıı ʋ sı laa ma ta á dɔmɔ nosi tıyaŋ,
a leŋ dı á kı tıŋa ʋ, aŋ ta kı fá kambıŋ.
75 Ɛɛ rɛ á sı wuwo yaa nıtııma, a kaŋ tıpʋlʋŋ ʋ sıya tıyaŋ
á mııbol buloŋ tıyaŋ.”
76 Zakarıya gyı aa bası wıya no ko teŋ, ʋ mııgı bası tıya ʋ biye hʋ mɛ a baa,
“Ŋ biye, ı sı yaa Wııbal hʋ tıŋdaal
Ɪ sı laa á Tıına sıya mʋ,
a marı ʋ ŋmanıı bin-ʋ.
77 Ɪ sı bası tıya Wıısı nala anıı Wıısı sı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba aŋ laa ba ta.
78 Wıısı kaŋ bɔnyɛ rɛ, a kı fá nala sikii mɛ.
Ʊ sı laa ma ta, a leŋ dı á hɔŋ pʋlʋŋ tıyaŋ.
79 Pʋlʋŋ no sı lıı wıısıbee, a kyaanı we nala hʋ buloŋ aa we bilhuu tıyaŋ, ka sʋʋ wıya yaa ba beŋkyekpa.
Ʊ sı daga ma ŋmanıı hʋ aa kaŋ fıyɛlʋʋ dı á kı tıŋa.”
80 Ɛɛ rɛ biye hʋ sii waa abee dee, a kaŋ wıgyʋŋ mɛ. Biye no gyı sii mʋ we pogo tıyaŋ nɛ, a mʋ pele kyɛɛ hʋ ʋ aa piile kı bası Wıısı wıya Iziral nala buloŋ na ʋ.

2

Ba lʋl Yesu
Matiwu 1.18-25
1 Saŋa no tıyaŋ, baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ, ba kı yırı Ɔgɛsitu Siiza. Ʊ rɛ fa yaa Roma paalʋʋ buloŋ kuworibal. Nyɛ rɛ ʋ sii baa dı ba dıısı paalʋʋ hʋ nala buloŋ. Ba ha gyı bı maakyiye dıısı nala paalʋʋ hʋ tıyaŋ aŋka. Ba piilii rɛ ha gyı nyɛ.
2 Saŋa hʋ ba aa dıısı nala hʋ, dı baal kıdıgı ba aa yırı Kuriniyɔsı mɛ rɛ gyı laa kuworibal hʋ naası sıŋ Siiriya paalʋʋ tıyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ nal buloŋ mʋ ʋ bee dı ba dıısı ʋ doŋ.

4 Gyosɛfʋ mɛ gyɪ sii lɪɪ Nazarɛti aa we Galili paalʋʋ tɪyaŋ, a mʋ Bɛtɪlɛhɛm aa we
Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ. Bɛtɪlɛhɛm nɛ Gyosɛfʋ naabaa Kuworo Deviti gyɪ lɪɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ
gyɪ mʋ doŋ gɛɛ.
5 Ʋ bee Mɛɛrɪ buloŋ nɛ gyɪ mʋwa dɪ ba dɪɪsɪ ba doŋ, beewɪya ba gyɪ wee nyʋwa tɪya
dɔmɔŋ nɛ, nal buloŋ gyɪma, anɪɪ ba sɪ yal dɔmɔŋ. Saŋa no tɪyaŋ dɪ Mɛɛrɪ gyɪ kaŋ luwol
hʋ rɛ.
6 Ba gyɪ aa mʋʋ pele Bɛtɪlɛhɛm dɪ Mɛɛrɪ lʋl mɛ pele,
7 amɛ ba gyɪ bɪ naa lee dɪ ba gyʋʋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ mʋ gyʋʋ gyadɪya kɪdɪgɪ. Doŋ nɛ
Mɛɛrɪ gyɪ lʋl ʋ hatobiye, ʋ yaa boyoŋbiye. Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ gakɔsʋŋsɪ bɔ tɔ ʋ, a kpa ʋ biŋ
gya-ɔhɔ nyuu tɪyaŋ.

Malɪkasɪ basɪ Yesu lʋlɪɪ wɪya tɪya pedaala

8 Haŋ saŋa hʋ tɪyaŋ dɪ pedaala badɔmɔŋ mɛ gyɪ we paalʋʋ hʋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ, a
kyʋwa ɔhɔ tɪyaŋ, a kɪ deŋ ba piyese.
9 Ɛɛ rɛ malɪka kɪdɪgɪ ko ba lee. Ʋ aa ko gɛɛ, Wɪɪsɪ pʋlʋŋ kyaanɪ we ba tɪyaŋ. Kambɪŋ
gyɪ kaŋ ba, ba nyuni gyɪ ŋmala ŋmala.
10 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Duwosi-welii rɛ
ŋ kaŋ ko dɪ ŋ tɪya ma. Nal hʋ buloŋ aa sɪ nɪɪ duwosi-welii no, ʋ teŋ sɪ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ.
11 Gyɪnaŋ ba lʋl ma Laataal lɛ Bɛtɪlɛhɛm tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ ʋ á Tɪɪna Krisita, laataal hʋ
Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʋ laa ʋ nala ta.
12 Dɪ ma ko mʋ, nyɛ rɛ ma sɪ kpa gyɪma ʋ. Ma sɪ na biye dɪ ba kaŋ gakɔsʋŋsɪ bɔ tɔ ʋ,
a kpa ʋ biŋ gya-ɔhɔ nyuu tɪyaŋ.”
13 Ɛɛ rɛ malɪkasɪ yʋga pirigi ko lɪɪ, a pɛ malɪka hʋ tɪyaŋ, ba yɪɪ yɪɪla a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ
a baa,
14 “Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
Wɪɪsɪ nikyooliye mɛ aa we taŋha nyuu tɪyaŋ sɪ na fɪyɛlʋʋ.”
15 Malɪkasɪ hʋ aa mɪɪgɪ mʋ wɪɪsɪbee ko teŋ, pedaala hʋ basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Ma
leŋ dɪ á mʋ Bɛtɪlɛhɛm, a na wɪɪ hʋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa leŋ ʋ malɪkasɪ hʋ ko basɪ tɪya ma.”
16 Doŋ nɛ ba sii fá lagɪ lagɪ, a mʋ na Mɛɛrɪ abee Gyosɛfʋ, aŋ na biye hʋ mɛ dɪ ʋ pɪŋ
gya-ɔhɔ nyuu tɪyaŋ.
17 Ɛɛ rɛ pedaala hʋ basɪ tɪya biye hʋ nɪɪna abee ʋ kuwo wɪya hʋ malɪka hʋ aa basɪ
tɪya ba a mʋ kɪ tile biye hʋ tɪyaŋ.
18 Nala hʋ buloŋ aa nɪɪ wɪɪ no pedaala hʋ aa basa, ʋ gyɪ yaa ba wɪkperii rɛ.
19 Ka Mɛɛrɪ kɛ laa wɪya hʋ buloŋ a we ʋ hakɪla tɪyaŋ a kaŋ kɪ bɪɪnɪ.
20 Ɛɛ rɛ pedaala hʋ mɪɪgɪ mʋ ba pedaa. Ba aa mʋʋ hʋ tɪyaŋ nɛ ba yɪɪ yɪɪla a kɪ dannɪ
Wɪɪsɪ, beewɪya wɪya hʋ buloŋ malɪka hʋ aa basɪ tɪya ba, ba kɔnɪ naa ba rɛ.

Ba wee Yesu feŋ

21 Biye hʋ gyɪ aa ko pele kyɛyɛ kyori, ba keri ʋ peŋ aŋ we ʋ feŋ Yesu. Feŋ no rɛ malɪka
hʋ gyɪ daga tɪya Mɛɛrɪ ka ʋ na kaŋ luwol hʋ.

Ba kaŋ Yesu mʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ

22 Saŋa hʋ gyɪ aa ko pele dɪ Mɛɛrɪ bee Gyosɛfʋ pɪɪsɪ ba bisiŋ ta anɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ
Moosi fa aa saba aa daga gɛɛ, ba sii kaŋ biye hʋ mɛ pɛ mʋ Gyerusalɛm dɪ ba kpa ʋ tɪya
Wɪɪsɪ, beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
23 “Dɪ baal bee ʋ haaŋ nɛ ko lʋl ba biibuŋbuŋ, dɪ ʋ rɛ ko yaa boyoŋbiye, ʋ maga dɪ
ba kpa ʋ tɪya Wɪɪsɪ rɛ.”
24 Ba bɪl saba rɛ anɪɪ ʋ maga dɪ ba kpa kokosi balɪya mɛ rɛ a sʋla Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ Gyosɛfʋ
bee Mɛɛrɪ sii mʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ dɪ ba yaa wɪya no.
25 Saŋa hʋ tɪyaŋ baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we Gyerusalɛm tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Simiyɔŋ. Ʋ fa yaa
nɪtɪɪ rɛ a kɪ fá Wɪɪsɪ, aŋ fa kɪ gyegili dɪ Wɪɪsɪ laa Iziral tɪmma ta.
26 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ fa aa we ʋ tɪyaŋ basɪ tɪya ʋ rɛ anɪɪ ʋ bɪ sɪ sʋba see dɪ ʋ na
Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa baa dɪ ʋ sɪ ta dɪ ʋ ko.
27 Ɛɛ rɛ Yesu kuwo abee ʋ naa mʋ gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ dɪ ba kpa Yesu tɪya Wɪɪsɪ
aŋ pɛ yaa gɛɛ hʋ buloŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ aa daga. Haŋ saŋa hʋ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ
kaŋ Simiyɔŋ mɛ ko gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ.
28 Simiyɔŋ na biye hʋ, a laa ʋ we ʋ nosi tɪyaŋ aŋ dannɪ Wɪɪsɪ a baa,
29 “Ŋ Tɪɪna, ɪ aa wee nyʋwa a baa ɪ sɪ yaa wɪɪ hʋ, ɪ kɔnɪ yaa ʋ rɛ.
Nyɛ kɛ, leŋ dɪ mɪyaŋ ɪ tʋŋtʋnnɪ sʋba a mʋ bee laaŋfɪya.
30 Ŋ kɔnɪ naa nal hʋ aa ko dɪ ʋ laa dʋnɪya nala ta rɛ abee ŋ sɪɪ.
31 Ɪ tɪma ʋ rɛ ʋ ko dɪ nal buloŋ na ʋ.
32 Biye no sɪ yaa pʋlʋŋ a daga nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma ɪ ŋmanɪɪ,
ka dɪ ɪ nala Iziral tɪmma mɛ na feŋ.”

33 Simiyɔŋ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, wɪya hʊ ʊ fa aa basa a mʊ kɪ tile biye hʊ tɪyaŋ fa yaa
ʊ kuwo bee ʊ naa wɪkperii rɛ.
34 Ɛɛ rɛ Simiyɔŋ sʊla Wɪɪsɪ tɪya ba aŋ basɪ tɪya Mɛɛrɪ, biye hʊ nɪɪna a baa, "Wɪɪsɪ rɛ
lɪɪ ɪ biye no. Nala hʊ aa bɪ sɪ laa ʊ wɪya di Iziral tɪmma tɪyaŋ, ba sɪ na tʊwara; amɛ
nala hʊ aa sɪ laa ʊ wɪya di, ʊ sɪ laa ba ta. Wɪɪsɪ taa biye no rɛ dɪ ʊ yaa ʊ magɪl, ka nala
yʊga bɪ sɪ tɪŋa ʊ nyʊwa. Amɛ ʊ sɪ kpa ba memii ta."
35 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya Mɛɛrɪ a baa, "I tɪɪ tɪya mɛ sɪ kyogi rɛ weliŋ ɪ biye no wɪya, a
kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa kpaa takoobii kyɔgɔ ɪ."
36 Hanɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Ana. Ʊ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ. Ʊ
kuwo feŋ nɛ gyɪ yaa Fanuwɛl, a lɪɪ Asa doho tɪyaŋ.
37 Saŋa no tɪyaŋ, haaŋ no gyɪ yaa bɪsɪ mɔllɪ banaa abee banaa rɛ. Ʊ gyɪ aa yal bala,
ʊ bɪŋpɛɛ tɪyaŋ nɛ bala hʊ sʊba. Kyɛɛ kɛ buloŋ, ʊ aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ nɛ
wɪɪhaa abee tebine buloŋ. Ʊ aa kɪ vʊwa nyʊwa rɛ doŋ a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.
38 Simiyɔŋ fa aa basɪ wɪya kɪ tɪya Mɛɛrɪ tɪyaŋ, dɪ Ana mɛ rɛ ko gyʊʊ gɛɛ. Ʊ aa naa
biye hʊ, ʊ dannɪ Wɪɪsɪ aŋ basɪ ʊ wɪya tɪya nala hʊ buloŋ fa aa gyegili dɪ Wɪɪsɪ laa Iziral
tɪmma ta.

Yesu bee ʊ kuwo abee ʊ naa mɪɪgɪ mʊ Nazarɛti

39 Gyosɛfʊ bee Mɛɛrɪ aa yaa wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ aa daga dɪ ba yaa
Gyerusalɛm tɪyaŋ ko teŋ, ba mɪɪgɪ mʊ ba bee Nazarɛti aa we Galili paalʊʊ tɪyaŋ.
40 Ɛɛ rɛ Biye hʊ sii waa weliŋ, a kaŋ dee abee wɪgyʊŋ, ka Wɪɪsɪ noŋ mɛ dɔbɔ ʊ tɪyaŋ
saŋa buloŋ.

Yesu we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ

41 Bɪna kɛ buloŋ Yesu kuwo abee ʊ naa aa mʊ Gyerusalɛm nɛ a di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ
Kyɛbal hʊ.
42 Yesu gyɪ aa ko yaa bɪsɪ fi abee balɪya, ʊ bee ʊ kuwo bee ʊ naa mʊ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ
Kyɛbal hʊ Gyerusalɛm tɪyaŋ, anɪɪ ba aa kɪ yaa gɛɛ bɪna bɪna buloŋ.
43 Kyɛbal hʊ wɪkanɪya aa ko teŋ, ba mɪɪgɪ kɪ mʊ bee aŋka Yesu kɛ mɪɪgɪ ka Gyerusalɛm
tɪyaŋ dɪ ʊ naa bee ʊ kuwo bɪ gyɪma.
44 Ba fa bɪɪna anɪɪ ʊ we ba bee nala hʊ aa we hal kɪ ko tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ba vala gɛɛ
wɪɪsɪ mʊ gyʊʊ ka ba bɪ na ʊ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba yaŋ piili kɪ kyɛ ʊ ba lʊlla abee ba kyaŋsɪ
tɪyaŋ.
45 Nyɛ rɛ ba kyɛ ʊ lɔlɔ ba tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ kile ʊ lugo mʊ Gyerusalɛm, a deŋ kɪ kyɛ ʊ
doŋ.
46 Ʊ kyɛtoo kyɛɛ rɛ ba mʊ na ʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, dɪ ʊ bee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
hɔnɔ. Ʊ kɪ gyegili wɪya hʊ ba aa basɪ aŋ pɛ kɪ pɪyɛsɪ ba wɪya mɛ.
47 Nala hʊ buloŋ aa we doŋ a nɪɪ ʊ aa lɪɪ wɪya hʊ sɪya abee wɪgyʊŋ gɛɛ, ba nyʊʊsɪ
fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
48 Ʊ kuwo bee ʊ naa gyɪ aa ko na ʊ, ba nyʊʊsɪ mɛ gyɪ fɪyɛla rɛ. Doŋ nɛ ʊ naa pɪyɛsɪ ʊ
a baa, "Ŋ biye, deŋ na ɪ aa yaa ma gɛɛ! Ŋ bee ɪ kuwo buloŋ gɔllɔ kyɛ ɪ gɛɛ rɛ a mʊ lɔlɔ
á buloŋ, haalɪ ɪ wɪya mɪɪgɪ yaa ma beŋkyekpa."
49 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, "Bee rɛ tɪŋ ma gɔllɪ kɪ kyɛ ŋ? Ma bɪ gyɪma anɪɪ ŋ maga dɪ
ŋ we ŋ Kuwo dɪya tɪyaŋ nɛ?"
50 Amɛ ba fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa basɪ tɪya ba memii.
51 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ tɪŋ ʊ naa bee ʊ kuwo hal, ba buloŋ kpa mʊ Nazarɛti. Ba aa we
doŋ, ʊ gyɪ aa tɪŋ ba nyʊwa rɛ weliŋ, ka ʊ naa kpa wɪya hʊ buloŋ aa yaa a we ʊ hakɪla
tɪyaŋ a kɪ bɪɪnɪ.
52 Ɛɛ rɛ Yesu sii waa weliŋ, a kaŋ wɪgyʊŋ mɛ. Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ ʊ tɪyaŋ, nihuwobisi mɛ
kyo ʊ wɪya weliŋ.

3

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
Matiwu 3.1-12; Maakɪ 1.1-8; Gyɔɔŋ 1.19-28

1-2 Zakarɪya biibaal Gyɔɔŋ ha gyɪ we pogo hʊ tɪyaŋ nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ
tɪya ʊ dɪ ʊ mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya a tɪya nala. Saŋa no tɪyaŋ, Roma paalʊʊ buloŋ kuworibal
Tibeeriyo gyɪ aa dii koro, ʊ bɪsɪ fi abee bɔnɔŋ tɪyaŋ nɛ gyɪ gɛɛ. Ɛɛ saŋa dɪ Pɔŋtiyo Pilato
mɛ rɛ fa laa Roma kuworibal hʊ naasɪ sɪŋ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Hɛrɔtɪ mɛ rɛ fa aa
deŋ Galili paalʊʊ, ka ʊ naabiye Fɪlɪpɪ mɛ fa kɪ deŋ Ituriya abee Tirakonati paalʊʊ. Baal
kɪdɪgɪ aa lɪɪ Lisaniya mɛ rɛ fa aa deŋ Abiliini paalʊʊ. Anaasɪ bee Kayifasɪ mɛ rɛ fa yaa
Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ.

3 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gɔllı Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ nyʋwa buloŋ, a bası Wıısı wıya kı tıya nala a
baa, “Ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, aŋ leŋ dı ŋ fo ma wıkyʋwalnıı, dı Wıısı kpa ma
wıbɔmɔ kyɛ ma.”
4 Wıısı tıŋdaal Azaaya fa saba wıı no Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ nɛ, a baa:
“Nal lɛ we pogo tıyaŋ, a heeli kı bası,
‘Ma ko marı ma tısı anıı ma aa marı ŋmanıı a pɔ nıbal koyi gɛɛ,
dı ma tıına ko tıŋa. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ dı ʋ ko ko, ʋ lıvalıı sı pıŋ weliŋ.
5 Ma giri dogiŋbala abee dogiŋbiisi hʋ buloŋ
a tuu tɔ pallı hʋ buloŋ
a kaŋ gyarı dı ba maga dɔmɔŋ,
ŋmaŋsı hʋ buloŋ aa golo, ma kaŋ ba degini.
Ŋmaŋsı hʋ buloŋ mɛ aa kaŋ bootigini, ma we ba buloŋ taŋha dı ba pıŋ namama.
6 Dʋnıya nala buloŋ sı na gɛɛ hʋ Wıısı aa laa nala kı ta.” ’
7 Ɛɛ rɛ nıgyamaa ko lıı Gyɔɔŋ lee dı ʋ fo ba wıkyʋwalnıı. Ʋ bası tıya ba a baa, “Ɛɛdɔŋ
dʋma! Ma dawarı yʋga ma tıyaŋ. Kıbee rɛ mʋrı ma anıı wıkyʋwalnıı no ŋ aa sı fo
ma dʋŋ sı wuwo laa ma ta Wıısı sarıya hʋ kyɛdiilii?
8 Ma leŋ dı ma wıyaalıya daga anıı ma bırıma lıı ma wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ, aŋ ta leŋ
ma aa yaa Abıraham doho nala wıya dʋŋ yaa wıı. Beewıya Wıısı aa wuwo ʋ leŋ bʋwa
no ma aa naa nyɛ sii bırımı Abıraham doho nala rɛ.
9 Ma gyıma! Wıısı yaa siri rɛ abee ʋ saa dı ʋ ŋmaŋ tıya hʋ buloŋ aa bee nɔŋ nɔŋweliye
a lo, a keri paa yuwo we diŋ tıyaŋ.”
10 Ɛɛ rɛ nala hʋ pıyɛsı ʋ a baa, “Ɛɛ rɛ yaŋ maga dı á yaa?”
11 Ʋ bası tıya ba a baa, “Nal hʋ aa kaŋ gannı balıya, ʋ maga dı ı kpa kıdıgı tıya nal
hʋ aa bı kaŋ gal lɛ. Nal hʋ mɛ aa kaŋ kıdiiliye, ʋ maga dı ʋ yaa kpaa nala hʋ aa bı naa
ba di rɛ.”
12 Ɛɛ rɛ lampolaala badɔmɔŋ mɛ ko dı ʋ fo ba wıkyʋwalnıı. Ba mɛ pıyɛsı ʋ a baa,
“Nıhıyawʋ, ɛɛ rɛ á mɛ sı yaa?”
13 Ʋ bası tıya ba a baa, “Ma ta laa molbiye te gɛɛ hʋ aa maga dı ma laa.”
14 Laalyuwolo badɔmɔŋ mɛ pıyɛsı ʋ a baa, “Aŋka á mɛ, ɛɛ rɛ á mɛ sı yaa?” Ʋ bası
tıya ba mɛ a baa, “Ma ta fugisi nal buloŋ a laa molbiye, a ta nyıya wıya a kı tıya nala
mɛ. Ma leŋ dı tuno hʋ ma aa laa maga ma.”
15 Ɛɛ rɛ nala hʋ fa aa gyegili Krisita hʋ koyi fa piili kı bıını anıı Gyɔɔŋ nɛ yaa Krisita
hʋ.
16 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bası tıya ba buloŋ a baa, “Nıı dʋŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kı fo ma. Amɛ nal kıdıgı
rɛ sı ko, ʋ rɛ yaa nıbal a te ŋ. Ŋ paalı bı maga dı ŋ kpaga ʋ, a kaŋ ʋ naatɔbɔ ŋması mɛ
puri. Ʋ kɛ sı kpa Wıısı Wiyesi Welii hʋ abee diŋ a fo ma wıkyʋwalnıı.
17 Ʋ kolo ʋ mıkyaarıgbaha rɛ. Dı ʋ rɛ ko ŋmaa ʋ mıya hʋ teŋ, ʋ sı kyaarı lıı miŋbii
hʋ a we ʋ busol tıyaŋ, aŋ kpa mıŋgyɔrʋ hʋ a we diŋ aa bee dısı tıyaŋ.”
18 Ŋmaŋgyamaa rɛ Gyɔɔŋ gyı kpa a bası Wıısı wıweliye hʋ a tıya nala, aŋ kpaanı ba
weliŋ dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ yayı tıyaŋ.
19 Wıya badɔmɔŋ nɛ Hɛrɔtı gyı yaa, ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyı bası ʋ sıya wıya tıya ʋ. Hɛrɔtı rɛ
gyı aa deŋ Galili paalʋʋ. Ʋ maana ha gyı hɔnɔ rɛ ka ʋ kaŋ ʋ haaŋ ba aa yırı Hɛrodiya
a fası. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyı bası tıya ʋ anıı ʋ bı yaa ŋmanıı dı ʋ kaŋ ʋ maana haaŋ fası.
Hɛrɔtı gyı yaa wıbɔmɔ badɔmɔŋ mɛ rɛ yʋga a pɛ wıı no tıyaŋ. Ba buloŋ wıya rɛ tıŋ
Gyɔɔŋ gyı bası ʋ sıya wıya tıya ʋ gɛɛ.
20 Hɛrɔtı gyı yaŋ aa sı marı yaa wıbɔŋ hʋ rɛ yaa, ʋ gyı bıl sii leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ
nıtɔdıya tıyaŋ.

Gyɔɔŋ foo Yesu wıkyʋwalnıı
Matiwu 3.13-17; Maakı 1.9-11

21-22 Gyɔɔŋ gyı aa foo nala hʋ buloŋ wıkyʋwalnıı ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ fo Yesu mɛ
wıkyʋwalnıı. Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu kı kyʋwalı Wıısı dı ʋ naa wıısınyuu pirigi lɔgɔ suri.
Nyɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ kıı gɛɛ anıı kokomo, a ko tuu saga ʋ tıyaŋ. Ɛɛ hal lɛ ʋ nıı
taal kıdıgı dı ʋ lıı wıısınyuu a bası tıya ʋ a baa, “Ɪ rɛ yaa ŋ Biikyoolii. Ŋ teŋ fıyɛla rɛ ı
tıyaŋ.”

Yesu doho nala
Matiwu 1.1-17

23 Saŋa hʋ Yesu gyı aa piili ʋ tʋma hʋ, dı ʋ gyı yaa bısı mɔlıya abee fi rɛ. Nala gyı
bıına anıı Gyosɛfʋ rɛ lʋl Yesu. Nyɛ rɛ Yesu doho tıŋa: Gyosɛfʋ kuwo feŋ nɛ yaa Heli.
24 Heli mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mataati. Mataati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Levi. Levi mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Mɛlki. Mɛlki mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyanna. Gyanna mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Gyosɛfʋ.

25 Gyosɛfʋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matatiya. Matatiya mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Emosi. Emosi
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nahum. Nahum mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛsili. Ɛsili mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Nagayi.
26 Nagayi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Maati. Maati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matatiya. Matatiya
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Simeeni. Simeeni mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyosɛkɩ. Gyosɛkɩ mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Gyoda.
27 Gyoda mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuwanaŋ. Gyuwanaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Risa. Risa
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Zerubabɛl. Zerubabɛl mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Siyatiil. Siyatiil mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Neeri.
28 Neeri mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlki. Mɛlki mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Adi. Adi mɛ kuwo feŋ
nɛ yaa Kosam. Kosam mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛlimadam. Ɛlimadam mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Ɛri.
29 Ɛri mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyoosʋwa. Gyoosʋwa mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛliyeza. Ɛliyeza
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyorim. Gyorim mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mataati. Mataati mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Levi.
30 Levi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Simiyɔŋ. Simiyɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuda. Gyuda mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Gyosɛfʋ. Gyosɛfʋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyonam. Gyonam mɛ kuwo feŋ
nɛ yaa Ɛliyakim.
31 Ɛliyakim mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlıya. Mɛlıya mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛna. Mɛna mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Mataata. Mataata mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Neetaŋ. Neetaŋ mɛ kuwo feŋ
nɛ yaa Deviti.
32 Deviti mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyesi. Gyesi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Obɛdı. Obɛdı mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Buwasi. Buwasi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Salmɔŋ. Salmɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Naasuŋ.
33 Naasuŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Amiinadabu. Amiinadabu mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Adimıŋ.
Adimıŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Aani. Aani mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Hɛzʋrɔŋ. Hɛzʋrɔŋ mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Pɛrɛsı. Pɛrɛsı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuda.
34 Gyuda mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyeekɔbı. Gyeekɔbı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Azıkı.
Azıkı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Abıraham. Abıraham mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Tɛɛra. Tɛɛra mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Nahɔ.
35 Nahɔ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛrugu. Sɛrugu mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ruu. Ruu mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Pɛlɛgı. Pɛlɛgı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Iiba. Iiba mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛla.
36 Sɛla mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Kayinaŋ. Kayinaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Afagisaadi.
Afagisaadi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛm. Sɛm mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nowa. Nowa mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Lamɛkı.
37 Lamɛkı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matusela. Matusela mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Inɔkı. Inɔkı
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyarɛdı. Gyarɛdı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mahalalı. Mahalalı mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Kayinaŋ.
38 Kayinaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Inɔsı. Inɔsı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛɛtı. Sɛɛtı mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Adama. Wıısı rɛ ta Adama.

4

Sıtaanı magısı Yesu
Matiwu 4.1-11; Maakı 1.12-13

1 Ɛɛ rɛ Yesu gyı mııgı lıı Gyɔɔdaŋ fuwo hʋ tıyaŋ ko lıı, dı Wıısı Wiyesi Welii hʋ we ʋ
tıyaŋ weliŋ, a kpa ʋ gyʋʋ pogo.
2 Ʋ we doŋ kyɛyɛ mɔllıbalıya. Sıtaanı aa ko magısı magısı ʋ a mʋ lɔlɔ. Ʋ aa we doŋ
kyɛyɛ mɔllı balıya no buloŋ, ʋ bı kıŋ buloŋ diye. Kyɛyɛ mɔllıbalıya hʋ ko mʋ kı teŋ dı
losi yaŋ kana ʋ.
3 Ɛɛ rɛ Sıtaanı ko bası tıya ʋ a baa, “Dı ı baa ı yaa Wıısı Biye kɛ, leŋ dı bʋwa no aa
pına sii bırımı paanʋʋ.”
4 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ʋ a baa, “Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
‘Kıdiiliye dʋŋ daa aa tıya nihuwobiŋ mııbol.” ’
5 Ɛɛ hal tıyaŋ, Sıtaanı bıl kana ʋ kpa gyıŋ wıısınyuu, aŋ leŋ ʋ gul lurimi na dʋnıya
paalʋʋsı abee ba korisi buloŋ gɛɛ fine.
6 Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ bası tıya ʋ a baa, “Kına no buloŋ yaa ŋ kına rɛ. Ŋ sı leŋ dı ı kaŋ ba
buloŋ dee, a tıŋ ba buloŋ a kı nıı ba sʋma. Ŋ aa wuwo dı ŋ kpa ba tıya nal hʋ buloŋ ŋ
aa kyɛ rɛ.
7 Ɛɛwıya, dı ı rɛ tuu gbinni ŋ sıya tıyaŋ, a kyʋwalı ŋ, ŋ sı kpa kına no buloŋ tıya ı.”
8 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʋ a baa, “Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
‘Ʋ maga dı á kı tıŋ á Tıına Wıısı dʋŋ nɛ

aŋ kı kyʊwalı ʊ dʊŋ.” ’
9 Ɛɛ rɛ Sıtaanı bıl kana ʊ mʊ Gyerusalɛm, a kana ʊ gyıŋ Wıkyʊwaldıbal hʊ
nyugbaŋfara, aŋ bası tıya ʊ a baa, “Dı ı baa ı yaa Wıısı Biye kɛ, sıŋ daha aŋ gyaa
kyigisi taŋha.
10 Na ba sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı sı leŋ dı ʊ malıkası sıŋ pɔ ı a kı deŋe ı.
11 Ba bıl saba rɛ anıı
‘Ba sı kyeŋ kana ı dı ı naaŋ mɛ ta paalı dige taŋha.” ’
12 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʊ a baa, “Ba bıl saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa ‘Ta magısı á
Tıına Wıısı.” ’
13 Sıtaanı aa kpaa ŋmaŋsı no buloŋ a magısı Yesu mʊ lɔlɔ, ʊ leme ʊ, aŋ kpa biŋ pɔ
kyɛɛ hʊ ʊ bıl aa sı na ŋmanıı kıdıgı.

Yesu piile ʊ tʊma Galili paalʊʊ tıyaŋ
Matiwu 4.12-17; Maakı 1.14-15

14 Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, Yesu gyı bıl lıı pogo hʊ tıyaŋ nɛ, a mııgı kpa mʊ
Galili paalʊʊ. Ɛɛ rɛ ʊ wıya taalı doŋ buloŋ.
15 Doŋ nɛ ʊ kı daga nala Gyuuma wıkyʊwaldıısı tıyaŋ, nal nal buloŋ kı bigisi ʊ.

Nazarɛti tımma vıya Yesu
Matiwu 13.53-58; Maakı 6.1-6

16-17 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Nazarɛti, lee hʊ tıyaŋ ʊ aa waa. Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ ko pele, ʊ
sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wıkyʊwaldıya anıı ʊ aa kı yaa gɛɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii sıŋ dı
ʊ karımı Wıısı teŋ a tıya nala hʊ. Ba kpa Wıısı teŋ logiŋ hʊ Wıısı tıŋdaal Azaaya aa
saba a tıya ʊ. Nyɛ rɛ ʊ suri mʊ lee hʊ Azaaya aa saba a baa,
18 “Wıısı Wiyesi Welii hʊ we ŋ tıyaŋ nɛ.
Ʊ lıı ŋ nɛ dı ŋ ko bası Wıısı wıweliye hʊ a tıya nyaaba.
Ʊ tıma ŋ nɛ dı ŋ ko bası tıya yosi anıı Wıısı sı laa ba ta,
a bıl bası tıya nyʊlıma mɛ dı ba sıya sı suri.
Ʊ tıma ŋ nɛ dı ŋ laa nala hʊ buloŋ ba aa kaŋ kı tıya sikii ta,
19 aŋ bası tıya ba anıı saŋa hʊ á Tıına Wıısı aa sı laa ʊ nala ta pele rɛ.”
20 Yesu aa karımı teŋ hʊ teŋ, ʊ kaŋ tɔ aŋ kpa tıya nal hʊ aa biŋ teŋ hʊ aŋ tuu hɔŋ.
Nala hʊ buloŋ aa we wıkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ mııgı kyirigi sıya we ʊ tıyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıya hʊ ŋ aa karıma teŋ hʊ tıyaŋ ma nıı nyɛ, gyınaŋ
ba buloŋ sʊʊ ba bʊʊsı rɛ.”
22 Yesu wıbasıı hʊ buloŋ gyı yaa nala hʊ teŋfıyɛl lɛ, ba nyʊʊsı mɛ gyı fıyɛlı abee
wıweliye hʊ ʊ aa basa wıya. Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Gyosɛfʊ biibaal hʊ daa
nyɛ dʊ?”
23 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Ŋ gyıma anıı ma sı maga namaga no tıya ŋ a
baa, ‘Tııba tıına, tııbı ı tıı.’ Ma bıl sı bası tıya ŋ a baa dı wıya hʊ buloŋ ma aa nıya dı
ŋ aa yaa Kapɛɛnam tıyaŋ, dı ŋ yaa ba ŋ tıı bee tıyaŋ mɛ.”
24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Wıtıı rɛ, Wıısı tıŋdaal kɛ buloŋ, ʊ bee tıı nala aa bee tıya ʊ
gyırıma.”
25 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Ma gyegili nıı daha. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma. Saŋa hʊ Wıısı
tıŋdaal Ɛlaagya gyı aa we ʊ mııbol tıyaŋ, lohaana gyı yʊga rɛ a we Iziral paalʊʊ tıyaŋ.
Haŋ saŋa hʊ duwoŋ mɛ bı nıya bısı boto abee kyalıı. Nyɛ rɛ losiŋbɔŋ gyı gyʊʊ Iziral
paalʊʊ buloŋ.
26 Amɛ Wıısı gyı bı tıŋ Ɛlaagya ʊ mʊ Gyuuma lohaana no kıdıgı buloŋ lee. Amɛ ʊ gyı
tıma ʊ rɛ, ʊ mʊ lohaaŋ kıdıgı aa lıı Siidɔŋ paalʊʊ dʊŋ lee, tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Zarɛfatı
tıyaŋ.
27 Saŋa hʊ tıyaŋ Wıısı tıŋdaal Ilaasa mɛ gyı aa we ʊ mııbol tıyaŋ, gbegisi gyı yʊga
rɛ a we Iziral paalʊʊ tıyaŋ, amɛ Wıısı gyı bı leŋ Ilaasa tııbı ba kıdıgı buloŋ, see gbege
kıdıgı aa lıı Siiriya paalʊʊ ba kı yırı Naamaŋ dʊŋ.”
28 Nala hʊ buloŋ gyı aa we wıkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ aa nıı wıya no, ba baaŋ gyı sii ʊ
nyuu tıyaŋ.
29 Ɛɛ rɛ ba sii kaŋ Yesu, a kana ʊ tarı lıı bee hʊ samanı, a kana ʊ mʊ gyıŋ dogimo hʊ
nyuu tıyaŋ bee hʊ fa aa sına. Ba gyı kana ʊ mʊ dogimo hʊ lee aa geese yʊga rɛ, a kı
kyɛ dı ba kpa ʊ yuwo ta dı ʊ tuu tele taŋha. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sıŋ,
30 ka ʊ vala tıŋ nala hʊ tıyaŋ a lıı mʊ.

Yesu kile gyıŋbɔŋ ta baal kıdıgı tıyaŋ
Maakı 1.21-28

31 Ɛɛ rɛ Yesu lıı Nazarɛti tıyaŋ, a kpa mʊ Kapɛɛnam aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ.
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, ʊ mʊ gyʊʊ Gyuuma wıkyʊwaldıya a kı daga nala.

32 Ʊ aa daga ba gɛɛ, ba nyʊʊsɪ buloŋ fɪyɛlɪ, beewɪya gɛɛ hʊ ʊ aa basɪ wɪya hʊ daga anɪɪ ʊ kaŋ wɪya hʊ ʊ aa basɪ dee rɛ.
33 Dɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔŋ aa kana mɛ gyɪ we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ faasɪ kyɪɪrɪ
34 a baa, "Yesu aa lɪɪ Nazarɛti, bekiŋ nɛ ɪ kɪ kyɛ ɪ yaa ma? Ɪ ko dɪ ɪ kpʊ ma rɛ? Ŋ gyɪma ɪ rɛ. Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʊ aa yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna."
35 Yesu aa nɪɪ wɪya hʊ baal hʊ aa basa, ʊ nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʊ a baa, "Leŋ kyagɪŋsɪ aŋ ko lɪɪ baal hʊ tɪyaŋ." Gyɪŋbɔŋ hʊ lɪɪ baal hʊ lo ba buloŋ sɪya tɪyaŋ doŋ, aŋ lɪɪ ʊ tɪyaŋ. Amɛ ʊ gyɪ bɪ yaa ʊ wɪbɔŋ buloŋ.
36 Ba aa naa gɛɛ, ʊ yaa nal buloŋ wɪkperii. Ɛɛ rɛ ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, "Bekine wɪduwoni rɛ ʊ kɪ basɪ nyɛ? Baal no paalɪ kaŋ dee rɛ, a wuwo gyɪŋbɔmɔ, a nɔsɪ ba ba kɪ lɪɪ nala tɪyaŋ."
37 Ɛɛ rɛ Yesu wɪya taalɪ lee hʊ buloŋ.

Yesu tɪɪbɪ nala yʊga
Matiwu 8.14-17; Maakɪ 1.29-34

38 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ, a kpa mʊ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ dɪya. Ʊ mʊwa dɪ Siimɔŋ hɪɪla pɪna a kɪ wɪɪlɪ, ʊ teŋ buloŋ nɪma. Ɛɛ rɛ ba basɪ ʊ wɪya tɪya ʊ.
39 Yesu sii mʊ sɪŋ haaŋ hʊ logiŋ, aŋ nɔsɪ wɪɪl hʊ dɪ ʊ lɪɪ ʊ tɪyaŋ. Wɪɪl hʊ leŋ haaŋ hʊ, aŋka ʊ teŋ sii yaa kɪdiiliye tɪya ba.
40 Ʊ dɪdaana aa ko pele, nala hʊ buloŋ aa kaŋ kyaŋsɪ ba kaŋ wɪɪla iriŋ iriŋ buloŋ, ba mʊ kaŋ ba ko Yesu lee dɪ ʊ tɪɪbɪ ba. Yesu kpa ʊ nosi dɔbɔ ba kɪdɪgɪ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ ba na laanfɪya.
41 Gyɪŋbɔmɔ mɛ gyɪ lɪɪ nala tɪyaŋ yʊga, aa kɪ kyɪɪrɪ, a basɪ tɪya Yesu a baa, "Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ." Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ ba dɪ ba ta basɪ ʊ wɪya, beewɪya ba gyɪma anɪɪ ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ ko laa dʊnɪya nala ta.

Yesu basɪ Wɪɪsɪ wɪya Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ
Maakɪ 1.35-39

42 Ʊ sɪgballɪnyʊwa, Yesu sii lɪɪ bee hʊ tɪyaŋ, a mʊ lee hʊ nala aa tuwo. Ɛɛ rɛ ka bee hʊ nala piili kɪ kyɛ ʊ. Ba aa ko na ʊ, ba kɪ lʊga dɪ ba kana ʊ biŋ dɪ ʊ ta bɪl mʊʊ lee buloŋ.
43 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ʊ maga dɪ ŋ mʊ tɔnɪ badɔmɔŋ mɛ rɛ, a basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya doŋma mɛ. Beewɪya, ɛɛ wɪya rɛ Wɪɪsɪ tɪma ŋ, ŋ ko."
44 Ɛɛ rɛ ʊ gɔllɪ kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya Gyudɪya paalʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ.

5

Yesu yɪrɪ ʊ buŋbuŋ hatɪnna
Matiwu 4.18-22; Maakɪ 1.16-20

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu gyɪ sɪŋ fuwo hʊ ba aa yɪrɪ Gɛnɛsarɛti nyʊwa tɪyaŋ nɛ, ka nɪgyamaa mʊ yige dɔmɔŋ kɪ ko ʊ lee dɪ ba nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya.
2 Doŋ nɛ Yesu na nɪɪduworiborisi balɪya dɪ ba vʊwa nɪɪ hʊ nyʊwa. Ba tɪmma gyɪ kaŋ ko vʊwa rɛ, aŋ mʊ dɪ ba sasɪ ba gyoŋsi.
3 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ nɪɪduworiborisi hʊ kɪdɪgɪ aa yaa Siimɔŋ kɪŋ, aŋ leŋ ʊ yige ʊ bee boro hʊ we nɪɪ hʊ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu hɔŋ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ aŋ kɪ daga nɪgyamaa hʊ buloŋ.
4 Ʊ aa basɪ wɪya tɪya nala hʊ ko teŋ, ʊ basɪ tɪya Siimɔŋ a baa, "Kuwosi nɪɪduworiboro hʊ dɪ ʊ mʊ lilunjii mʊhʊ, dɪ ɪ bee ɪ dɔŋtɪŋsɪ hʊ yuwo ma gyoŋsi, a kasɪ fuwonamɪɪsɪ."
5 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʊ, á yuwo gyoŋsi rɛ dɪya tebine buloŋ, aŋ bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ. Amɛ ʊ aa yaa ɪ kɛ aa baa dɪ ŋ yuwo wɪya, ŋ sɪ yuwo."
6 Nyɛ rɛ ba yuwo ba gyoŋsi, a kasɪ fuwonamɪɪsɪ kɪŋkaŋ, ba gyoŋsi gba kɪ kyɛ dɪ ba pʊʊrɪ.
7 Dɪ ba dɔŋtɪŋsɪ badɔmɔŋ mɛ we nɪɪduworiboro kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba kolli yɪrɪ ba dɪ ba ko kyiyeli ba. Ba ko kuwoni fuwonamɪɪsɪ hʊ, a su nɪɪduworiborisi hʊ balɪya buloŋ. Borisi hʊ su, a paalɪ kɪ kyɛ dɪ ba tuu nɪɪmemii.
8 Siimɔŋ Piita aa naa wɪya hʊ buloŋ aa yaa, ʊ tuu gbinni Yesu sɪya tɪyaŋ aŋ baa, "Ŋ Tɪɪna, kɪ mʊ aŋ leme ŋ. Ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ."
9 Ɛɛ hʊ Piita bee ʊ nala hʊ aa kasɪ fuwonamɪɪsɪ hʊ, ʊ gyɪ yaa ba mɛ tɪɪ wɪkperii rɛ.
10 Dɪ Siimɔŋ dɔŋtɪŋsɪ Gyemsi abee Gyɔɔŋ mɛ fa we doŋ. Ba fa yaa Zebedi biibaala rɛ. Ba nyʊʊsɪ mɛ gyɪ fɪyɛla rɛ abee wɪya hʊ ba aa naa. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya Siimɔŋ a baa, "Ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ. A lɪɪ gyɪnaŋ kɪ mʊ, ɪ sɪ kɪ kasɪ nihuwobisi anɪɪ ɪ fa aa kasɪ fuwonamɪɪsɪ gɛɛ."

11 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, ba sii a kaŋ nɪɪduworiborisi hʋ tarɪ ko lɪɪ nɪɪ hʋ nyʋwa, a leŋ ba kɪŋ kɪŋ buloŋ ta doŋ, aŋ sii tɪŋ Yesu hal.

Yesu tɪɪbɪ gbege
Matiwu 8.1-4; Maakɪ 1.40-45

12 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl sii mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ dɪ gbege kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ. Ʋ aa naa Yesu, ʋ tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ a sʋla ʋ, a baa, "Ŋ nɪhɪyawʋ, dɪ ɪ rɛ kyo, ɪ sɪ wuwo tɪɪbɪ ŋ."
13 Ɛɛ rɛ Yesu kpa ʋ noŋ a dige ʋ aŋ baa, "Ŋ kyo rɛ. Deye." Gbegisi hʋ pirigi leŋ baal hʋ.
14 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʋ abee sɪfɪyaŋ a baa, "Ta ko basɪ wɪɪ no kɪ tɪya nal buloŋ. Amɛ degini wɪɪkyʋwal sɪlaal lee, a kaŋ ɪ tɪɪ mʋ daga ʋ, dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ, a pɪɪsɪ ɪ bisiŋ ta anɪɪ Moosi aa daga gɛɛ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sɪ na anɪɪ ɪ bɪl bɪ kaŋ bisiŋ."
15 Aŋka wɪɪ hʋ ha vɪya aŋ marɪ taalɪ lee buloŋ a gyʋʋ mʋ. Nala yʋga kɪ ko ʋ lee dɪ ba nɪɪ ʋ wɪbasɪɪ, aŋka dɪ ʋ pɛ tɪɪbɪ ba mɛ.
16 Ka Yesu aa sii mʋ lee hʋ nala aa tuwo, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.

Yesu tɪɪbɪ gbarɪgɪ
Matiwu 9.1-8; Maakɪ 2.1-12

17 Kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ Yesu kɪ daga nala dɪ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla aa lɪɪ Galili paalʋʋ abee Gyudɪya paalʋʋ abee Gyerusalɛm buloŋ mɛ fa hɔŋ doŋ. Wɪɪsɪ gyɪ tɪya Yesu dee rɛ, ʋ gyɪ kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma.
18 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ mʋ kyʋŋ gbarɪgɪ kɪdɪgɪ abee ʋ wasa a ko, a kɪ lʋga dɪ ba kana ʋ gyʋʋ biŋ Yesu sɪya tɪyaŋ, dɪya hʋ tɪyaŋ.
19 Amɛ, akuu nala fa aa yʋga lee hʋ tɪyaŋ wɪya, ba gyɪ bɪ wuwo na ŋmanɪɪ dɪ ba kana ʋ gyʋʋ dɪya hʋ. Ɛɛ rɛ ba kana ʋ kaŋ gyɪŋ dɪya hʋ nyuu a luri lee, a kpa ʋ ta ʋ tɪŋ doŋ a tuu pɪŋ Yesu sɪya tɪyaŋ nɪgyamaa hʋ tʋtʋʋ tɪyaŋ.
20 Ba aa yaa gɛɛ rɛ Yesu na anɪɪ ba laa ʋ di rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya gbarɪgɪ hʋ a baa, "Ŋ bagyʋwa, ŋ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ."
21 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ piili kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ a baa, "Kɪbee rɛ yaa nal no aa tʋʋsɪ Wɪɪsɪ nyɛ? Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kpa wɪbɔmɔ kyɛ nal, see Wɪɪsɪ dʋŋ."
22 Ɛɛ rɛ Yesu wuwo gyɪŋ ba tɪbɪɪna a pɪyɛsɪ ba a baa, "Bee rɛ tɪŋ ma kɪ bɪɪnɪ wɪya no ma tɪsɪ tɪyaŋ?
23 Ŋ aa sɪ baa dɪ ŋ kpaa ʋ wɪbɔmɔ kyɛ ʋ rɛ, abee ŋ aa sɪ baa dɪ ʋ sii kɪ vala, ba tɪyaŋ kɪbee basɪɪ rɛ yaa mɔl?
24 Ŋ sɪ daga ma anɪɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kaŋ dee rɛ dʋnɪya tɪyaŋ ŋ aa sɪ wuwo kpa wɪbɔmɔ kyɛ nala." Ɛɛ rɛ ka ʋ basɪ tɪya gbarɪgɪ hʋ a baa, "Sii, a kpa ɪ wasa kɪ mʋ dɪya."
25 Doŋ nɛ gbarɪgɪ hʋ nyagɪ sii sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ, a kpa ʋ wasa hʋ tɪyaŋ ʋ fa aa pɪna, a vala kɪ mʋ dɪya aŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
26 Wɪɪ hʋ yaa nala hʋ buloŋ fa aa we doŋ wɪkperii. Kambɪŋ gyʋʋ ba, ba dannɪ Wɪɪsɪ a baa, "Á naa wɪkperiye rɛ gyɪnaŋ."

Yesu yɪrɪ Levi
Matiwu 9.9-13; Maakɪ 2.13-17

27 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu sii lɪɪ a na lampolaal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Levi dɪ ʋ hɔŋ ʋ tʋŋtʋnnɪ dɪya tɪyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "Sii ko kɪ tɪŋa ŋ hal."
28 Ɛɛ rɛ Levi sii, a leŋ ʋ kɪŋ kɪŋ buloŋ ta doŋ aŋ kɪ tɪŋa ʋ hal.
29 Ɛɛ hal tɪyaŋ, Levi gyɪ leŋ ba marɪ kɪdiiliye yʋga ʋ dɪya tɪyaŋ a tɪya Yesu, a yɪrɪ nɪgyamaa mɛ. Nɪgyamaa hʋ ʋ gyɪ aa yɪra tɪyaŋ, lampolaala yʋga gyɪ we ba tɪyaŋ nɛ.
30 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla mɛ aa yaa Farasiima sii ko, a pɪyɛsɪ Yesu hatɪnna hʋ a baa, "Bee rɛ tɪŋ ma bee lampolaala abee wɪbɔŋyaala buloŋ laŋŋɪ hɔŋ kɪ di kɪna?"
31 Yesu nɪɪ ba aa basɪ gɛɛ, a basɪ tɪya ba a baa, "Nala hʋ aa kaŋ laaŋfɪya, ba bee kyɛ tɪɪba tɪɪna, see nala hʋ aa wɪɪlɪ.
32 Ŋ ko dɪ ŋ yɪrɪ wɪbɔŋyaala rɛ dɪ ba leŋ ba wɪbɔmɔ. Ŋ bɪ ko dɪ ŋ yɪrɪ tɪpʋlʋŋ tɪmma."

Ba pɪyɛsɪ Yesu nyʋwa vʋwayɪ wɪya
Matiwu 9.14-17; Maakɪ 2.18-22

33 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ ko pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ hatɪnna aa kɪ vʋwa nyʋwa rɛ, a kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ mɛ saŋa buloŋ. Farasiima hatɪnna mɛ kɪ yaa gɛɛ tɪɪ. Amɛ ɪ hatɪnna kɛ bee vʋwa nyʋwa."
34 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Dɪ nal lɛ kpaa haaŋ, dɪ ʋ bee ʋ kyaŋsɪ kɪ gbɪyalɪ hafalɪɪ hʋ gbɪyala, ʋ kyaŋsɪ hʋ sɪ wuwo vʋwa nyʋwa? Aayɪ, ba bɪ sɪ wuwo vʋwa nyʋwa.

35 Amɛ saŋa kıdıgı rɛ sı pele, dı ba kaŋ hafalıı bala hʊ mʊ lee kıdıgı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ʊ
kyaŋsı hʊ yaŋ sı vʊwa nyʊwa."
36 Ɛɛ rɛ ʊ bıl maga namaga no tıya ba a baa, "Nal buloŋ bı sı lɔgɔ taŋfalıı a kpa ala
tɔ gabınıı bol. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, ı sı kyogi gafalıı hʊ, ka dı taŋfalıı hʊ bee gabınıı hʊ mɛ
bı sı kıı dɔmɔŋ.
37 Ɛɛ tıı rɛ nal mɛ bı sı kpa sıhuwo a we pulbınıı tıyaŋ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, pul hʊ sı
pɔsɔ, dı sıŋ hʊ buloŋ bısı ta.
38 Sıhuwo maga dı ı kpa we viiweliye tıyaŋ nɛ.
39 Dı nal lɛ aa nyʊwa sıwiilii, ʊ bıl bı sı kı kyɛ dı ʊ nyʊwa sıhuwo, beewıya tıına aa
baa dı sıwiilii rɛ weliye te sıhuwo."

6

Ba pıyɛsı Yesu Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya
Matiwu 12.1-8; Maakı 2.23-28

1 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı, Yesu bee ʊ hatınna hʊ gyı sii mʊ tıŋ nyoŋso baga kıdıgı
tıyaŋ nɛ a kı mʊ. Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ bori nyoŋso hʊ, a piisi kı kyaŋ.
2 Dı Farasiima badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ a na ba. Doŋ nɛ ba pıyɛsı ba a baa, "Bee rɛ
tıŋ ma kı yaa nyɛ? Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sına daa ma kı kyogi gɛɛ?"
3 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Ma ha bı karıma na wıı hʊ Deviti gyı aa yaa?
4 Losi gyı kaŋ ʊ bee ʊ hatınna rɛ, ʊ gyı mʊ gyʊʊ Wıısı dıya hʊ, a kpa paanʊʊ hʊ ba
fa aa kaŋ ko sʊla Wıısı, a lɔgɔ kyaŋ aŋ kpa tıya ʊ hatınna hʊ mɛ, ba mɛ laa kyaŋ. *Ʊ* fa
yaa sına rɛ anıı nıwaası aa sı kpa haŋ paanʊʊ hʊ dige ʊ nyʊwa, see wıkyʊwal sılaala
dʊŋ, ka Deviti bee ʊ nala hʊ gyı kyaŋ ba gɛɛ."
5 Ka Yesu yaŋ bası tıya ba a baa, "Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ
tıına."

Yesu tııbı banosʊʊ tıına
Matiwu 12.9-14; Maakı 3.1-6

6 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı Yesu bıl sii gyʊʊ Gyuuma wıkyʊwaldıya, a kı daga nala,
dı baal kıdıgı mɛ gyı we doŋ, ʊ noduu noŋ sʊba.
7 Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ. Ba gyı aa kyɛ wıı rɛ dı
ba tıŋ gɛɛ tıyaŋ a kaŋ Yesu, a baa dı ʊ kyogo ba sıŋsı rɛ. Ɛɛwıya, ba buloŋ gyı lıı sıya
pɔ ʊ tıyaŋ, dı ba na dı ʊ sı tııbı baal hʊ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ koo?
8 Amɛ Yesu fa gyıŋ ba tıbıına buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya nosʊʊ hʊ tıına a baa dı ʊ sii
ko lıı sıŋ ba sıya tıyaŋ. Nyɛ rɛ baal hʊ sii mʊ lıı sıŋ doŋ.
9 Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Ɛɛ rɛ Wıısı mırısı hʊ daga dı á kı yaa Kyɛwiyesii hʊ
kyɛɛ? Dı á kı kyiyeli nala koo dı á kı dɔgısı ba? Dı á kı laa nala mııbolo koo dı á kı kpʊ
ba?"
10 Yesu aa bası gɛɛ, ʊ mııgı deŋ nala hʊ aa hɔŋ doŋ buloŋ aŋ bası tıya nosʊʊ hʊ tıına
dı ʊ kaŋ ʊ noŋ tannı. *Ʊ* kaŋ tannı. Nosʊʊ hʊ mııgı kıı kıduwo hʊ.
11 Yesu aa yaa gɛɛ, nala hʊ buloŋ baaŋ sii kıŋkaŋ. Ba kı vʊʊlı wıı hʊ ba aa sı yaa ʊ.

Yesu lıı ʊ kpambısı fi abee balıya
Matiwu 10.1-4; Maakı 3.13-19

12 Kyɛɛ kıdıgı Yesu sii mʊ gyıŋ dogimo kıdıgı nyuu dı ʊ kyʊwalı Wıısı. *Ʊ* we doŋ, a
kyʊwalı Wıısı gɛɛ deŋdeŋ sıya mʊ gballı.
13 Sıya aa gballa, ʊ yırı ʊ hatınna buloŋ ba ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ lıı ba tıyaŋ nala fi abee
balıya dı ba yaa ʊ kpambısı.
14 Nala hʊ ʊ gyı aa lıya rɛ nyɛ: Siimɔŋ (Yesu fa kana ʊ kı yırı Piita rɛ) abee ʊ naabiibaal
Aŋduru, abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ abee Fılıpı abee Batolomi
15 abee Matiwu abee Tɔmaası abee Alfiyası biibaal Gyemsi, abee Siimɔŋ, nal hʊ aa
kyıl ʊ nala wıya kıŋkaŋ,
16 abee Gyemsi biibaal Gyudası, abee Gyudası Isıkarɔtı, nal hʊ aa ko yaa minaafigi
tıına hʊ.

Yesu daga nala aŋ tııbı ba badɔmɔŋ mɛ
Matiwu 4.23-25

17 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ kpambısı hʊ sii lıı dogimo hʊ nyuu ko tuu, dı ʊ hatınna badɔmɔŋ
mɛ sıŋ dogimo hʊ naası tıyaŋ. Nıgyamaa mɛ gyı sıŋ doŋ, ba badɔmɔŋ gyı lıı Gyudıya
paalʊʊ rɛ, ba badɔmɔŋ mɛ gyı lıı Gyerusalɛm, ba badɔmɔŋ mɛ gyı lıı Taaya bee Siidɔŋ
aa kpaga fuwobal hʊ nyʊwa.
18 Nala no buloŋ gyı ko dı ba gyegili nıı wıya hʊ Yesu aa bası rɛ aŋ ka dı ʊ tııbı ba.
Nala badɔmɔŋ mɛ gyıŋbɔmɔ aa kana mɛ gyı ko rɛ dı Yesu tııbı ba.

19 Nala hʋ buloŋ gyı aa we doŋ kı lʋga dı ba dige ʋ, beewıya ba gyı naa anıı dee kıdıgı
rɛ aa lıı ʋ tıyaŋ, a leŋ nala buloŋ kı na laaŋfıya.

Teŋfıyɛlʋʋ abee tıkyogi
Matiwu 5.1-12

20 Nyɛ rɛ Yesu mııgı deŋ ʋ hatınna hʋ aŋ baa,
"Nyusʋŋtımma rɛ yaa ma nala hʋ a yaa nyaaba,
mamaa rɛ sı gyʋʋ Wıısı koro hʋ.
21 Nyusʋŋtımma rɛ yaa ma nala hʋ losi aa kpʋʋ gyınaŋ,
Wıısı sı leŋ dı ma vɔgɔ.
Nyusʋŋtımma rɛ yaa ma nala hʋ aa wii gyınaŋ,
Wıısı sı leŋ dı ma mʋma.
22 Nyusʋŋtımma rɛ yaa ma nala hʋ ba aa haasa, a lıı ma kı ta nala tıyaŋ a kı tʋʋsı ma
a kı kyogi ma feŋ aŋ baa dı ma yaa nıbɔmɔ rɛ, akuu ma aa tıŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye
hal wıya.
23 Dı gɛɛ rɛ ko puu ma, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı, dı ma kı gʋwa a kı gyʋwɔsı, beewıya
ma tuno yʋga rɛ a pıŋ wıısıbee tıyaŋ. Ɛɛ tıı rɛ ba naabaala mɛ gyı dɔgısı Wıısı tıŋdaala
hʋ gyı aa laa sıya ko.
24 Amɛ ma nala hʋ aa yaa kına tımma gyınaŋ, ma sı na tʋwara
beewıya ma laa sıya di ma sʋma buloŋ teŋ nɛ.
25 Ma nala hʋ mɛ aa vɔgɔ gyınaŋ, ma mɛ sı na tʋwara
dı losi kpʋ ma.
Ma nala hʋ mɛ aa mʋŋ gyınaŋ, ma sı na tʋwara.
Ma tısı sı kyogi, dı ma wii sınııl.
26 Dı dʋnıya nala buloŋ nɛ ko kı bigisi ma, ma gyıma anıı tʋwara tıyaŋ nɛ ma we
gɛɛ, beewıya, ɛɛ tıı rɛ ba naabaala gyı kı bigisi nala hʋ gyı aa nyıya wıya baa dı ba yaa
Wıısı tıŋdaala rɛ."

Ma kyo ma dɔmɔ
Matiwu 5.38-48; 7.12

27 "Amɛ ma nala no aa we daha, a gyegili kı nıı ŋ wıbasıı no, ma leŋ dı ŋ bası tıya
ma, ma kyo ma dɔmɔ aŋ yaa wıweliye kı tıya nala hʋ aa haası ma.
28 Ma sʋl Wıısı kı tıya nal buloŋ aa bası wıbɔmɔ kı tıya ma, aŋ kyʋwalı Wıısı kı tıya
nala hʋ buloŋ aa dɔgısı ma.
29 Dı nal lɛ ŋmaa ı nogɔbɔ kyaŋkpaŋ, kaŋ ı noduu kyaŋkpaŋ mɛ tıya ʋ dı ʋ ŋmaa.
Dı nal lɛ kaŋ ı gabal fası, wuri ı gabiye mɛ pɛ tıya ʋ.
30 Dı nal lɛ ko sʋla ı kıŋ, kpa tıya ʋ. Dı nal mɛ rɛ kyıma ı kıŋ, ta pıyɛsı ʋ laa.
31 Wıya hʋ ma aa kyɛ dı nala kpa kı yaa ma, ma mɛ kpa ba tıı kı yaa nala.
32 Dı mamaa rɛ kyo nala hʋ aa kyo ma dʋŋ, ma bı kaŋ tuno buloŋ Wıısı lee, beewıya
wıbɔŋyaala mɛ gba kyo nala hʋ aa kyo ba rɛ.
33 Dı mamaa rɛ yaa wıweliye kı tıya nala hʋ aa yaa wıweliye kı tıya ma dʋŋ, ma bı
kaŋ tuno buloŋ Wıısı lee, beewıya wıbɔŋyaala mɛ gba aa yaa gɛɛ rɛ.
34 Dı mamaa rɛ kpaa kına kı kyıŋ nala hʋ ma aa gyıma anıı ba sı wuwo tuŋ tıya ma
dʋŋ, ma bı kaŋ tuno buloŋ Wıısı lee, beewıya wıbɔŋyaala mɛ gba aa kpa kına kyıŋ ba
dɔŋtıŋsı rɛ aŋ kı yıyɛlı dı ba mııgı tuŋ gɛɛ tıı tıya ba.
35 Amɛ wıya hʋ ŋ aa kyɛ dı ma kɛ kı yaa rɛ nyɛ: Ma kyo ma dɔmɔ, a yaa wıweliye kı
tıya ba, a kı kyıŋ ba kına aŋ ta kı yıyɛla dı ba tuŋ ma. Dı mamaa rɛ ko kı yaa nyɛ, ma
tuno bı sı kyallı Wıısı lee, ka dı Wıısı ha leŋ dı ma yaa ʋ Wııbal hʋ tıı balıya. Beewıya
tahaa tımma abee nıbɔmɔ buloŋ nɛ Wıısı yaa wıweliye kı tıya.
36 Ma kı fá nala sikii anıı ma Kuwo Wıısı aa fá nala sikii gɛɛ.

Ma ta kı dii nala sarıya
Matiwu 7.1-5

37 Ta dii ı dɔŋtıına sarıya, dı Wıısı mɛ ta dii ı sarıya. Ta kpaa kyogisi tıya ı dɔŋtıına
dı Wıısı mɛ ta kpaa kyogisi tıya ı. Ma kpa wıya kı kyɛ ma dɔŋtıŋsı. Dı mamaa rɛ aa
yaa gɛɛ, Wıısı mɛ sı kpa wıya kı kyɛ ma.
38 Ma kpa kına kı tıya nala. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Wıısı mɛ sı kpa kına kı tıya ma.
Ʊ sı magısı kına a su kıŋ yurutu, a nyagı we, ka dı ba ha yuwori kı tuu, dı ʋ kpa tıya
ma. Amɛ kıŋ hʋ ı aa kaŋ magısı kına tıya ı dɔŋtıına, ʋ tıı rɛ Wıısı mɛ sı kaŋ magısı
tıya ı."
39 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga tıya ba a baa, "Nyʋlʋŋ bı sı wuwo kaŋ ʋ dɔŋtıına
nyʋlʋŋ daaŋ. Dı ʋ rɛ yaa gɛɛ, ba buloŋ balıya sı tele bootogi tıyaŋ.

40 Nal hʋ aa gʋnnɪ wɪɪ bɪ sɪ wuwo te nal hʋ aa daga ʋ, amɛ dɪ ʋ rɛ ko gʋnnɪ wɪɪ hʋ
teŋ, ʋ mɛ aa kɪɪ nal hʋ aa daga ʋ rɛ.
41 Ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa na gyagɪŋ hʋ aa we ɪ dɔŋtɪɪna sɪɪ tɪyaŋ, aŋ bɪ naa daakuu hʋ aa we ɪ
tɪɪ sɪɪ tɪyaŋ.
42 Ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa baa dɪ ɪ dɔŋtɪɪna leŋ dɪ ɪ lɪɪ gyagɪŋ hʋ aa we ʋ sɪɪ tɪyaŋ ta tɪya ʋ, aŋ
bee na daakuu hʋ kɛ aa gɪrɪga ɪ tɪɪ sɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛdɔŋ minaafigi tɪɪna kɪdɪgɪ! Laasɪya lɪɪ
daakuu hʋ aa we ɪ tɪɪ sɪɪ tɪyaŋ, ka dɪ ɪ wuwo kɪ na weliŋ, a na lɪɪ gyagɪŋ hʋ aa we ɪ
dɔŋtɪɪna sɪɪ tɪyaŋ."

Tɪya abee ʋ nɔnɔ
Matiwu 7.16-20; 12.33-35

43 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga tɪya ba a baa, "Tɪya hʋ aa bee wɪɪlɪ, ʋ bee nɔŋ
nɔŋbɔŋlɔrɪnɪ. Ɛɛ rɛ tɪya hʋ mɛ aa kaŋ wɪɪla, ʋ mɛ bee nɔŋ nɔŋweliye.
44 Tɪya nɔnɔ rɛ aa daga tɪya hʋ doho ʋ aa yaa. Sɔgyaŋ bee nɔŋ tutogo nɔnɔ, kanɪɪ mɛ
bee nɔŋ babɪlɪya.
45 Niweliɪ aa kaŋ tɪbɪɪŋweliye rɛ ʋ tɪya tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ kɪ yaa wɪweliye. Nɪbɔŋ mɛ
aa kaŋ tɪbɪɪŋbɔmɔ rɛ ʋ tɪya tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ mɛ kɪ yaa wɪbɔmɔ. Beewɪya, wɪɪ hʋ aa
we ɪ tɪya tɪyaŋ, ʋ rɛ ɪ nyʋwa kɪ basɪ."

Yesu maga dɪɪsaala balɪya namaga
Matiwu 7.24-27

46 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Bee rɛ tɪŋ ma kɪ yɪrɪ ŋ ma Tɪɪna, aŋ bee yaa wɪya hʋ ŋ aa basɪ
kɪ tɪya ma?
47 Nal hʋ buloŋ aa ko ŋ lee a gyegile nɪɪ ŋ wɪbasɪya, a kɪ tɪŋ ba, ŋ sɪ daga ma gɛɛ ʋ
tɪɪna aa kɪya.
48 Ʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal aa kyɛ dɪ ʋ saa dɪya, a hulo dɪya hʋ memii ʋ tuu yɪ bʋyɪ, ka ʋ
na saa. Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nɪɪ, fuwo su gbarɪ, nɪɪ ko gyɪŋ sɪna dɪya hʋ, ka ʋ bɪ gyigise mɛ
gba, beewɪya, ba saa ʋ weliŋ nɛ.
49 Amɛ nal hʋ aa gyegile nɪɪ ŋ wɪbasɪya aŋ bee tɪŋ ba, ʋ tɪɪna kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal hʋ
aa saa ʋ dɪya, aŋ bɪ hulo dɪya hʋ memii ʋ tuu aŋ saa dɪya hʋ. Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nɪɪ, fuwo
su gbarɪ, nɪɪ ko gyɪŋ sɪna dɪya hʋ, ʋ tele wuroo, a muŋsi ʋ buloŋ muno muno."

7

Yesu tɪɪbɪ Roma tɪmma laalyuwolo nɪhɪyawʋ dɪya tʋŋtʋnnɪ
Matiwu 8.5-13

1 Yesu aa basɪ wɪya no buloŋ a tɪya nala hʋ ko teŋ, ʋ sii mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Kapɛɛnam.
2 Roma tɪmma laalyuwolo nɪhɪyawʋ kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, a kaŋ ʋ dɪya tʋŋtʋnnɪ, a fa
kyo ʋ wɪya weliŋ. Ɛɛ rɛ ʋ dɪya tʋŋtʋnnɪ hʋ sii kɪ wɪɪlɪ, a pɪŋ kɪ kyɛ dɪ ʋ sʋba.
3 Laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ aa nɪɪ Yesu wɪya, ʋ sii lɪɪ Gyuuma nɪhɪyasɪ badɔmɔŋ dɪ ba
mʋ sʋla ʋ dɪ ʋ ko tɪɪbɪ ʋ tʋŋtʋnnɪ hʋ.
4 Nyɛ rɛ ba sii mʋ Yesu lee a sʋla ʋ abee sɪfɪyasɪ buloŋ a baa, "Baal no yaa nɪtɪɪ rɛ. Ʋ
maga dɪ ɪ pɛ ʋ tɪyaŋ nɛ.
5 Ʋ kyo á nala rɛ weliŋ, haalɪ a gba saa á wɪɪkyʋwaldɪya tɪya ma."
6 Ɛɛ rɛ Yesu kpa tɪŋ ba hal kɪ mʋ. Ba aa mʋ kpaga laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ dɪya, ʋ
tɪma ʋ kyaŋsɪ dɪ ba ko lɪɪ basɪ tɪya Yesu a baa, "Ŋ nɪhɪyawʋ, ta dɔgɪsɪ ɪ tɪɪ ko ŋ dɪya. Ŋ
bɪ maga dɪ ɪ ko gyʋʋ ŋ dɪya.
7 Ŋ tɪɪ mɛ gba bɪ maga dɪ ŋ ko ɪ lee. Amɛ dɪ ɪ yaŋ suri ɪ nyʋwa a baa dɪ ŋ tʋŋtʋnnɪ
hʋ deye mɛ, ka ʋ sɪ deye.
8 Ŋ mɛ aa tɪŋ ŋ nɪhɪyasɪ nyʋwa rɛ, ka laalyuwolo badɔmɔŋ mɛ yaa ŋ noŋ nala, a mɛ
kɪ tɪŋa ŋ nyʋwa. Dɪ mɪyaŋ nɛ baa dɪ kɪdɪgɪ mʋ daha, ʋ aa mʋʋ rɛ. Dɪ ŋ bɪl baa kɪdɪgɪ
mɛ ko daha, ʋ aa ko rɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ basɪ tɪya ŋ tʋŋtʋnnɪ dɪ ʋ yaa wɪɪ no, ʋ aa yaa rɛ."
9 Yesu aa nɪɪ wɪya no, ʋ nyʋwa fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ. Doŋ nɛ ʋ mɪɪgɪ galdaasɪ ʋ hal a basɪ
tɪya nɪgyamaa hʋ fa aa tɪŋa ʋ hal a baa, "Ŋ ha bɪ naa nal aa laa Wɪɪsɪ di nyɛ Iziral
tɪmma tɪɪ mɛ gba tɪyaŋ."
10 Nyɛ rɛ tɪŋdaala hʋ mɪɪgɪ kpa mʋ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ dɪya, dɪ ʋ tʋŋtʋnnɪ hʋ
kɔnɪ deye.

Yesu kyisi lohaaŋ kɪdɪgɪ biibaal sʋʋ tɪyaŋ

11 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu kpa mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Neeŋ. Ʋ hatɪnna hʋ bee nɪgyamaa
mɛ gyɪ sii tɪŋa ʋ hal mʋ.

12 Ʊ gyı aa mʊʊ kı pele bee hʊ, ʊ naa dı nıgyamaa mʊʊ kı ko gɛɛ bilili, a kpa bapʊwasıı kıdıgı aa sʊba, a kaŋ kı mʊ dı ba hogo. Bapʊwasıı no dʊŋ nɛ ʊ naa gyı lʊla, ka ʊ naa hʊ mɛ yaa lohaaŋ.

13 Á tıına Yesu aa naa haaŋ hʊ, sikii buloŋ kana ʊ. Ʊ bası tıya ʊ a baa "Ta kı wiye."

14 Ɛɛ rɛ ka ʊ kpa mʊ, a dige sʊʊdaga hʊ. Nala hʊ fa aa kyʊŋ daga hʊ mııgı sıŋ. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya sʊʊ hʊ a baa, "Bapʊwasıbiye, sii."

15 Doŋ nɛ baal hʊ sii hɔŋ, a piili kı bası wıya. Ɛɛ rɛ Yesu kpa ʊ tıya ʊ naa.

16 Kambıŋ kaŋ nala hʊ buloŋ, ba kı dannı Wıısı a baa, "Wıısı tıŋdaalbal lɛ ko tuu á lee nyɛ. Wıısı rɛ ko dı ʊ laa ma ta."

17 Wıı no Yesu aa yaa gyı taalı Gyudıya paalʊʊ abee tɔbiisi hʊ aa gol doŋ buloŋ.

Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ tıŋ nala Yesu lee
Matiwu 11.2-19

18 Nyɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna bası wıya no buloŋ Yesu aa yaa a tıya ʊ.

19 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ yırı ba tıyaŋ nala balıya, a tıŋ ba dı ba mʊ á Tıına Yesu lee, a pıyɛsı ʊ a baa, "Ɩ rɛ yaa nal hʊ Gyɔɔŋ aa baa dı ʊ sı ko hʊ, koo á ha kı gyegili nıdıma?"

20 Ba aa ko Yesu lee, ba bası tıya ʊ a baa, "Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ rɛ tıŋ ma dı á ko pıyɛsı ı anıı ı rɛ yaa nal hʊ ʊ aa baa dı ʊ sı ko hʊ, koo á ha kı gyegili nıdıma?"

21 Haŋ saŋa hʊ tıı tıyaŋ dı Yesu tııbı wııla tımma yʊga, a kile gyıŋbɔmɔ mɛ ta nala tıyaŋ, aŋ suri nyʊlıma mɛ yʊga sıya.

22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Gyɔɔŋ hatınna hʊ a baa, "Ma mııgı mʊ a bası tıya Gyɔɔŋ wıya hʊ buloŋ ma aa nıya abee wıya hʊ buloŋ ma aa naa. Nyʊlıma sıya aa suri rɛ, gbarıga kı vala, gbegisi kı deye. Wonni kı nıı wıya. Nala aa sʊba kı sii sʊʊ tıyaŋ. Nyaaba mɛ kı nıı Wıısı wıweliye hʊ.

23 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa bee yaa ŋ sige."

24 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna hʊ mııgı kpa mʊ, ka Yesu piili bası Gyɔɔŋ wıya kı tıya nıgyamaa hʊ. Ʊ gyı pıyɛsı ba rɛ a baa, "Ma gyı aa lıı mʊ Gyɔɔŋ lee pogo hʊ tıyaŋ, bekiŋ nɛ ma fa liisi anıı ma sı na? Ma gyı mʊʊ dı ma na ɔhɔ puwo aa kaŋ kı gyiyegi rɛ koo?

25 Bekiŋ nɛ ma gyı yaŋ lıı mʊ dı ma na? Ma gyı lıı mʊ dı ma na nal aa laalı gaweliye rɛ koo? Aayı, beewıya nala hʊ aa laalı gaweliye, ba aa hɔŋ kuworidıısı tıyaŋ nɛ, a kı nıı sʊma.

26 Ma yaŋ daga ŋ kıŋ hʊ ma gyı aa lıı mʊ dı ma na. Ma gyı lıı mʊ dı ma na Wıısı tıŋdaal lɛ koo? Ɲ bası kı tıya ma rɛ anıı nal hʊ ma gyı aa mʊʊ na hʊ, ʊ tee Wıısı tıŋdaal lɛ.

27 Haŋ Gyɔɔŋ hʊ wıya rɛ ba sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ, a baa dı Wıısı baa,

'Ɲ sı tıma ŋ tıŋdaal
dı ʊ laa ı sıya a mʊ a marı ı ŋmanıı bin-ı." '

28 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʊ a baa, "Gyɔɔŋ nɛ tee nihuwobiŋ buloŋ ba aa lʊla. Amɛ nal hʊ aa yaa nıbiye Wıısı koro hʊ tıyaŋ, ʊ rɛ tee Gyɔɔŋ."

29 Nala hʊ buloŋ gyı nıı wıya hʊ Yesu aa basa rɛ. Nala no buloŋ gyı tıŋ Wıısı nyʊwa hʊ Gyɔɔŋ gyı aa daga rɛ, haalı ba bee lampolaala buloŋ, beewıya ba gyı leŋ Gyɔɔŋ fo ba wııkyʊwalnıı rɛ.

30 Amɛ Farasiima abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ kɛ gyı vıya Wıısı nyʊwa rɛ, beewıya ba gyı bı leŋ Gyɔɔŋ gyı fo ba wııkyʊwalnıı.

31 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Bekiŋ nɛ ŋ sı kpa gyınaŋ nala magısı? Ɛɛ rɛ ba kıı?

32 Ba kıı gɛɛ rɛ anıı biibiisi aa gbıyalı bee tıyaŋ, a nɔsı bası kı tıya dɔmɔŋ a baa, 'Á mʊʊ loŋbiye tıya ma rɛ, ka ma vıya gʊwayı, á yıı haŋyee mɛ tıya ma, ka ma vıya wiyi'

33 Saŋa hʊ tıyaŋ Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ gyı aa ko ma lee, ʊ gyı aa vʊwa nyʊwa rɛ a bee nyʊwa sıŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ma baa dı gyıŋbɔŋ nɛ kana ʊ.

34 Aŋka Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye kɛ ko ma lee, a kı di kına aŋ kı nyʊwa sıŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ma bası tıya dɔmɔŋ a baa dı baal no kɛ yaa laboriŋ tıına rɛ, a yaa sınyʊwal mɛ, aŋ pɛ kaŋ lampolaala abee wıbɔŋyaala buloŋ yaa ʊ kyaŋsı.

35 Nala hʊ aa kaŋ wıgyʊŋ hʊ aa lıı Wıısı lee, ba wıyaalıya rɛ aa daga anıı ba wıgyʊŋ hʊ kɔnı lıı Wıısı lee rɛ."

Yesu gyʊʊ Farasii kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ dıya

36 Kyɛɛ kıdıgı Farasii kıdıgı yırı Yesu dı ʊ ko ʊ dıya di kına. Yesu mʊ a hɔŋ dı ʊ di kına hʊ.

37 Dı hasɔŋsɔnnı kıdıgı mɛ gyı we tɔɔ hʊ tıyaŋ. Haaŋ no gyı aa nıı Yesu wıya anıı ʊ
we Farasii hʊ dıya tıyaŋ a kı di kına, ʊ sii kpa pʊrʊŋtʊwa bee tʊranıı a kaŋ mʊ gyʊʊ
dıya hʊ.
38 Haaŋ hʊ aa ko gyʊʊ dıya hʊ, ʊ mʊ sıŋ Yesu hal, aŋ wii sınııl kı we ʊ naası tıyaŋ.
Sınııl hʊ aa tuu Yesu naası tıyaŋ gɛɛ, ʊ kaŋ ʊ nyupʊna tıgı tıgı, aŋ tuu gbinni, a kaŋ
Yesu naaŋ tıyaŋ, aŋ kpa tʊranıı hʊ bısı we ʊ naası tıyaŋ.
39 Dıya hʊ tıına aa naa wıı no haaŋ hʊ aa yaa, ʊ hɔŋ kı liisi ʊ tıya tıyaŋ a baa, "Dı baal
no fa kɔnı yaa Wıısı tıŋdaal, ʊ fa sı gyıma anıı haaŋ no aa dige ʊ hʊ yaa wıbɔŋyaal
lɛ."
40 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Siimɔŋ, ŋ kaŋ wıı rɛ dı ŋ bası tıya ı." Siimɔŋ mɛ bası
tıya ʊ a baa, "Ɲ nıhıyawʊ, bası tıya ŋ." Nyɛ rɛ Yesu baa,
41 "Baala balıya rɛ sii mʊ kyıŋ molbiye kına tıına kıdıgı lee. Kıdıgı kyıŋ bʊwara tusi
kɔɔ rɛ, kıdıgı mɛ kyıŋ bʊwara tusi.
42 Baala no balıya tıyaŋ, ba kıdıgı buloŋ bı wuwo tuŋ kyıŋ hʊ. Ɛɛ rɛ kına tıına hʊ
kpa kyıma hʊ a kyɛ ba buloŋ balıya. Baala no balıya tıyaŋ, ba kıbee rɛ sı kyo kına tıına
hʊ wıya yʊga?"
43 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ bası tıya ʊ a baa, "Ɲ liise anıı nal hʊ kyıŋ aa yʊga hʊ rɛ sı kyo baal
hʊ wıya yʊga." Doŋ nɛ Yesu bası tıya ʊ "Wıtıı rɛ ı bası."
44 Nyɛ rɛ Yesu yaŋ mııgı deŋ haaŋ hʊ aŋ bası tıya Siimɔŋ a baa, "Na ı naa haaŋ no
rɛ? Ɲ ko ı dıya rɛ, aŋka ı bı yaa nıı tıya ŋ dı ŋ sɔmɔ ŋ naası, aŋka ʊ kɛ kpaa ʊ sınııl
sɔmɔ ŋ naası aŋ kaŋ ʊ nyupʊna mɛ tıgı ŋ naası tıya ŋ.
45 Ɲ aa ko ı dıya, ı bı guwori ŋ, amɛ ŋ aa ko gyʊʊ daha buloŋ, haaŋ no ko tuu gbinni
kana ŋ naaŋ tıyaŋ nɛ, a ha bı siye bee nyɛ buloŋ.
46 I bı tısı ŋ nyuu bee nʊʊ, ka ʊ kɛ yaa tʊranıı tısı ŋ naası.
47 Ɲ bası kı tıya ı rɛ anıı ʊ wıbɔŋgyamaa hʊ buloŋ nɛ Wıısı kpa kyɛ ʊ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ
kyo ŋ wıya yʊga gɛɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ ba aa kpaa ʊ wıbɔmɔ mʊhʊ kyɛ ʊ, ʊ mɛ aa kyo
tıına mʊhʊ rɛ."
48 Ɛɛ rɛ ka Yesu bası tıya haaŋ hʊ a baa, "Ɲ kpaa ı wıbɔmɔ kyɛ ı rɛ."
49 Nıkaalıya hʊ fa aa hɔŋ kı di kıdiiliye hʊ mııgı kı bıını ba tısı tıyaŋ anıı kıbee rɛ
paalı yaa baal no, a kpa wıbɔmɔ kı kyɛ nala?
50 Amɛ Yesu bası tıya haaŋ hʊ a baa, "I laadii rɛ laa ı ta. Kı mʊ abee laaŋfıya."

8

Haana hʊ gyı aa tıŋ Yesu hal

1-3 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu gɔllı mʊ tɔbala abee tɔbiisi buloŋ, a bası Wıısı koro wıweliye
hʊ a kı tıya nala. Ʊ hatınna hʊ fi abee balıya abee haana badɔmɔŋ nɛ gyı aa tıŋ ʊ
hal. Gyıŋbɔmɔ abee wııla gyı kaŋ haana no badɔmɔŋ nɛ, Yesu gyı tııbı ba. Yesu gyı
kile gyıŋbɔmɔ bapɛ rɛ Mɛɛrı Magidalina tıyaŋ, a tııbı Gyuwana abee Suzaana abee
hagyamaa. Gyuwana bala fa yaa nıhıyawʊ rɛ kuwori Hɛrɔtı dıya tıyaŋ, ba kı yırı
Kyuuza. Haana no buloŋ gyı aa tıŋ Yesu hal lɛ, a kpa ba tıı kına a kı kyiyeli ʊ bee ʊ
hatınna hʊ.

Kıdohil namaga
Matiwu 13.1-9; Maakı 4.1-9

4 Ɛɛ rɛ nala gyı lıı tɔnı yʊga, a kı ko Yesu lee. Ʊ gyı aa ko na dı nala laŋŋa yʊga gɛɛ,
ʊ maga namaga no tıya ba a baa,
5 "Baal kıdıgı rɛ gyı siye, a kaŋ ʊ kıdoho mʊ dı ʊ gyaası ʊ baga tıyaŋ. Ʊ aa gyaası kına
hʊ tıyaŋ nɛ, kıdoho hʊ badɔmɔŋ tele nııbʊʊsı tıyaŋ. Nala vala kı nʊwɔsı, ka digibiisi
mɛ ko tʊwası di.
6 Badɔmɔŋ mɛ tele bʊnyıŋ tıyaŋ, a nyʊ aŋ sʊba, beewıya fıyɛl gyı tuwo doŋ.
7 Badɔmɔŋ mɛ gyı tele sɔsı tıyaŋ a nyʊ, ba bee sɔsı buloŋ sii waa we dɔmɔŋ, ka sɔsı
hʊ nʊŋ kaŋ ba, ba pʊgımı.
8 Kıdoho hʊ badɔmɔŋ mɛ gyı tele taŋhawelii tıyaŋ, a nyʊ, a waa, a marı weliŋ, a we
biye kɔɔ kɔɔ." Yesu aa maga namaga hʊ teŋ, ʊ baa, "Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma gyegili
nıı wıya no weliŋ."

Yesu daga wıı hʊ aa tıŋ ʊ kaŋ namagısı kı daga nala Wıısı wıya
Matiwu 13.10-17; Maakı 4.10-12

9 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʊ pıyɛsı ʊ namaga hʊ memii.
10 Yesu bası tıya ba a baa, "Ma nala no rɛ Wıısı daga wıya hʊ aa yaa wıfaŋıya ʊ koro
hʊ tıyaŋ memii tıya. Amɛ nıkaalıya hʊ kɛ buloŋ, namagısı rɛ ʊ aa kaŋ kı daga ba. Ɛɛ rɛ
tıŋ ba aa gyegili gyegili, aŋ bee gyıŋ ba memiye, a bıl deŋ deŋ mɛ aŋ bee na kıŋ buloŋ.

Yesu daga kıdohil namaga hʋ memii
Matiwu 13.18-23; Maakı 4.13-20

11 Kıdohil namaga hʋ memii rɛ nyɛ: Kıdoho hʋ rɛ yaa Wıısı wıbii hʋ.
12 Kına hʋ aa tele nııbʋʋsı hʋ tıyaŋ nɛ yaa nala hʋ aa nıı Wıısı wıya, ka Sıtaanı ko kaŋ wıı hʋ lıı ba tısı tıyaŋ, dı ba ta laa di, dı Wıısı laa ba ta.
13 Kına hʋ mɛ aa tele bʋnyıŋ hʋ tıyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa nıı Wıısı wıbii hʋ, a laa di abee teŋfıyɛlʋʋ. Amɛ wıı hʋ bı kaŋ lıpınıı ba tısı tıyaŋ. Ba aa laa wıı hʋ rɛ, a tıŋa mʋ maga gɛɛ, amɛ dı wıı rɛ ko gyʋʋ ba wıı hʋ tıŋıı tıyaŋ, ba aa kpaa ta rɛ.
14 Kına hʋ mɛ aa tele sɔsı hʋ tıyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa nıı Wıısı wıbii hʋ, ka dʋnıya kına abee dʋnıya wıyaalıya wıya kyıl ba. Dʋnıya kına wıya, ba aa bı wuwo dı ba tıŋ Wıısı wıbii hʋ mʋ sıya, aŋ kpa ta.
15 Kına hʋ aa tele taŋhawelii hʋ tıyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa nıı Wıısı wıbii hʋ, a laa we ba hakıllı tıyaŋ, aŋ kaŋ kenyiri abee mala wıı hʋ tıŋıı tıyaŋ, ʋ mʋ kaŋ doho.”

Yesu maga fıŋtına namaga
Maakı 4.21-25

16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası baa, “Nal buloŋ bı sı nyɔgɔ fıŋtına ʋ dıya tıyaŋ, aŋ bıl kpa sıgı godo memii tıyaŋ, koo a kpa gbaha kyige tɔ. Ʋ aa kpaa dı ʋ saga fıŋtıŋdaaŋ tıyaŋ nɛ dı ʋ kyaanı tıya nala hʋ aa ko kı gyʋʋ dıya hʋ.
17 Wıfaŋıı buloŋ tuwo dı ʋ bı sı ko lıı lıgyalıı. Wıı buloŋ mɛ aa we bilhuu tıyaŋ, ʋ mɛ sı ko lıı pʋlʋŋ.
18 Ma fıyɛlı ma sıya weliŋ abee wıya hʋ ma aa nıı tıyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ yʋga, Wıısı sı marı tıya ʋ yʋga pɛ. Nal hʋ mɛ aa bı kaŋ kıŋ, mʋhʋ hʋ mɛ gba ʋ aa bıına anıı ʋ kana, Wıısı sı kaŋ laa ʋ lee.”

Yesu nıına abee ʋ naabalıya
Matiwu 12.46-50; Maakı 3.31-35

19 Ɛɛ rɛ Yesu nıına abee ʋ naabalıya sii ko ʋ lee, dı ba na ʋ. Amɛ nala gyı aa yʋga doŋ wıya, ba gyı bı wuwo dı ba na ʋ.
20 Ɛɛ rɛ nal kıdıgı bası tıya Yesu a baa, “Ɪ naa abee ı naabalıya rɛ sıŋ gyaŋhal tıyaŋ a kı kyɛ dı ba na ı.”
21 Doŋ nɛ Yesu bası tıya ba buloŋ a baa, “Nala hʋ aa nıı Wıısı wıya a kı tıŋ ba, ba aa rɛ yaa ŋ naama abee ŋ naabalıya.”

Yesu leŋ puwo sige
Matiwu 8.23-27; Maakı 4.35-41

22 Kyɛɛ kıdıgı Yesu bası tıya ʋ hatınna hʋ dı ba leŋ dı ba kyol fuwo hʋ kyolo. Ɛɛ rɛ ba sii gyʋʋ nııduworiboro, a duwori kı mʋ.
23 Ba aa duwori kı mʋ hʋ tıyaŋ nɛ, Yesu kpa doo pıŋ. Ka puwoduwo kıdıgı mɛ piili kı yaa, a ko ŋmaa nıı kı we nııduworiboro hʋ tıyaŋ ʋ kı kyɛ dı ʋ su. Boro hʋ fa kaa mʋhʋ ka dı ʋ tuu nıımemii.
24 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʋ mʋ lee hʋ ʋ fa aa pına, a kyisi ʋ a bası tıya ʋ a baa, “Á nıhıyawʋ, ba aa nıı ma rɛ! Boro hʋ aa kyɛ dı ʋ tuu nıımemii rɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu sii doo hʋ tıyaŋ, a nɔsı puwo hʋ bee nıı hʋ buloŋ dı ba fıyɛlı pıŋ. Doŋ nɛ puwo hʋ sige, ka lee buloŋ yaa siyee.
25 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ ma bı laa ŋ di?” Wıı hʋ yaa ba buloŋ wıkperii, haalı kambıŋ kaŋ ba.
Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Nıgɛɛ iriŋ nɛ paalı yaa baal no? Ʋ nɔsı puwo abee nııgbaŋpumo, ba buloŋ tıŋa ʋ nyʋwa?”

Yesu tııbı baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana
Matiwu 8.28-34; Maakı 5.1-20

26 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ duwori ko pele Gɛrasa paalʋʋ aa we Galili fuwo hʋ kyolo tıyaŋ.
27 Ba aa mʋʋ pele doŋ, Yesu lıı nıı hʋ nyʋwa. Ʋ lıı dı ʋ sıŋ, dı baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana mɛ lıı tɔɔ hʋ tıyaŋ a ko kyeme ʋ. Ʋ gyı aa gɔllı we bilni nyuni tıyaŋ nɛ a kı gbɛ abee ʋ teŋbil aŋ pɔ ʋ bee gyʋʋ dıya.
28 Ʋ aa naa Yesu, ʋ kyiyesi, aŋ tuu tele ʋ sıya tıyaŋ, aŋ kyıırı bası tıya ʋ a baa, “Yesu, Wııbal hʋ Biye, bee rɛ ı kı kyɛ ı yaa ŋ? Ɲ aa sʋla ı, ta dɔgısı ŋ.”
29 Yesu fa nɔsı gyıŋbɔŋ hʋ rɛ dı ʋ lıı baal hʋ tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ baal hʋ bası gɛɛ. Gyına hʋ gyı ville kı kana ʋ rɛ saŋa buloŋ. Ɛɛwıya, ba gyı aa kana ʋ tɔ dıya tıyaŋ nɛ, a we ʋ nosi bee ʋ naası buloŋ kpıyası aŋ ha lıı nala we dı ba kı deŋ ʋ. Amɛ ʋ gyı aa kaŋ kpıyası hʋ tɔrı rɛ, ka gyıŋbɔmɔ hʋ kpa ʋ gyʋʋ pogo.

30 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ feŋ nɛ bee?” Baal hʊ baa “Ŋ feŋ nɛ yaa kɪgyamaa.”
Gyɪŋgyamaa rɛ gyɪ we ʊ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ baa dɪ ʊ feŋ nɛ kɪgyamaa gɛɛ.
31 Ɛɛ rɛ gyɪŋsɪ hʊ sʊla Yesu a baa dɪ dɪ ʊ ko kil ba ta baal hʊ tɪyaŋ, dɪ ʊ ta kil ba we
bootogilunjii hʊ aa bɪ kaŋ litenii tɪyaŋ dɪ ba kɪ na tʊwara.
32 Dɪ poriku-gyamaa badɔmɔŋ mɛ sɪŋ dogimo kɪdɪgɪ aa kpaga doŋ logiŋ tɪyaŋ, a kɪ
di kɪna. Ɛɛ rɛ gyɪŋsɪ hʊ sʊla Yesu dɪ ʊ leŋ dɪ ba mʊ gyʊʊ porikusi hʊ tɪyaŋ. Ʊ tɪya ba
ŋmanɪɪ.
33 Ɛɛ rɛ ba lɪɪ baal hʊ tɪyaŋ a mʊ gyʊʊ porikusi hʊ tɪyaŋ. Porikusi hʊ buloŋ sii fá a lɪɪ
dogimo hʊ logiŋ aa geese yʊga a mʊ tuu tele fuwo hʊ tɪyaŋ, a nyʊwa nɪɪ sʊba.
34 Porikudaala hʊ aa naa wɪɪ no aa yaa, ba fá mʊ heeli basɪ tɪya bee hʊ nala abee nala
hʊ aa we bagɪsɪ tɪyaŋ buloŋ.
35 Nyɛ rɛ nala sii lɪɪ mʊ lee hʊ Yesu aa we, dɪ ba na wɪɪ hʊ aa yaa. Ba aa ko dɪ baal hʊ
tɪyaŋ Yesu aa kile gyɪŋbɔmɔ hʊ, dɪ ʊ deye, a hɔŋ Yesu logiŋ a laalɪ gawelii. Ba aa naa
gɛɛ, ʊ yaa ba kambɪŋ.
36 Nala hʊ gyɪ aa we doŋ ka Yesu tɪɪbɪ baal hʊ, ba basɪ tɪya nɪkaalɪya hʊ gɛɛ Yesu aa
yaa a tɪɪbɪ ʊ.
37 Ba aa nɪɪ wɪya hʊ, kambɪŋ kaŋ ba weliŋ. Ɛɛ rɛ paalʊʊ hʊ nala buloŋ ko basɪ tɪya
Yesu dɪ ʊ lɪɪ ba paalʊʊ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu sii gyʊʊ nɪɪduworiboro, ʊ bee ʊ hatɪnna hʊ
duwori mʊ.
38 Baal hʊ tɪyaŋ Yesu gyɪ aa kile gyɪŋbɔmɔ hʊ mɛ sʊla ʊ, dɪ ʊ leŋ dɪ ʊ ko dɪ ba mʊ. Ɛɛ
rɛ Yesu kaŋ vɪya, aŋ basɪ tɪya ʊ a baa,
39 “Mɪɪgɪ mʊ dɪya a basɪ tɪya nala wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa yaa tɪya ɪ.” Doŋ nɛ baal hʊ mʊ
gɔllɪ bee hʊ tɪyaŋ buloŋ a kɪ basɪ wɪɪ hʊ Yesu aa yaa tɪya ʊ.

Yesu kyisi Gyeerusi toluu sʊʊ tɪyaŋ
Matiwu 9.18-26; Maakɪ 5.21-43

40 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl gyʊʊ nɪɪduworiboro a duwori kyol fuwo hʊ. Ʊ aa ko kyolo hʊ dɪ
nɪgyamaa laŋŋa doŋ. Ba aa naa dɪ ʊ aa ko, ba sii mʊ kyeme ʊ abee teŋfɪyɛlʊʊ, beewɪya
ba buloŋ fa hɔŋ kɪ gyegili ʊ rɛ.
41-42 Doŋ nɛ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyeerusi mɛ mʊ kpa ko. Ʊ fa yaa Gyuuma
wɪɪkyʊwaldɪya nɪhɪyawʊ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ ko tuu gbinni Yesu sɪya tɪyaŋ, aŋ baa, “Ŋ aa sʊla
ɪ, ko ŋ dɪya, beewɪya ŋ toldɪgɪ dʊŋ ŋ aa lʊla rɛ pɪŋ kɪ kyɛ dɪ ʊ sʊba.” Haŋtolibiye hʊ
fa yaa nɪɪ bɪsɪ fi abee balɪya rɛ. Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa kɪ mʊ Gyeerusi dɪya. Ʊ aa mʊʊ hʊ
tɪyaŋ nɛ, nala gol ʊ kyige lee buloŋ.
43 Haaŋ kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we nala hʊ tɪyaŋ, a gyɪ kɪ yaa ʊ hawɪya ka ba bee teŋ bɪsɪ fi
abee balɪya, haalɪ ʊ gɔllɪ yaa luliye weliŋ, a kpa ʊ molbiye buloŋ kyogi ta waasʊ, ka nal
buloŋ bɪ wuwo tɪɪbɪ ʊ.
44 Ɛɛ rɛ ʊ lugisi nala hʊ tɪyaŋ a ko sɪŋ Yesu hal, aŋ dige ʊ galnyʊwa tɪyaŋ. Ʊ aa dige
Yesu galnyʊwa hʊ tɪyaŋ nɛ, wɪɪl hʊ pirigi teŋ doŋ.
45 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ a baa dɪ kɪbee rɛ dige ʊ. Nal buloŋ baa dɪ ʊ kɛ daa. Ɛɛ rɛ Piita
basɪ tɪya Yesu a baa, “Nɪhɪyawʊ, ka ɪ naa nala aa yʊga gɛɛ rɛ a gol ɪ kyige, a kɪ yige
dɔmɔŋ, ka ɪ ha kɪ pɪyɛsɪ baa dɪ kɪbee rɛ dige ɪ gal.”
46 Amɛ Yesu ha baa, “Nal kɪdɪgɪ dige ŋ nɛ, beewɪya ŋ gyɪma anɪɪ dee lɪɪ ŋ tɪyaŋ nɛ.”
47 Haaŋ hʊ aa naa anɪɪ ʊ bɪ sɪ wuwo kaŋ wɪɪ hʊ faŋa, ʊ ko tuu gbinni Yesu sɪya tɪyaŋ,
a kɪ kyele, a basɪ tɪya nala hʊ wɪɪ hʊ aa tɪŋ ʊ dige ʊ, a daga gɛɛ hʊ ʊ aa dige ʊ, a pirigi
na laaŋfɪya.
48 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ toluu, ɪ aa laa ŋ di rɛ tɪŋ ɪ deye. Kɪ mʊ abee
laaŋfɪya.”
49 Yesu ha fa aa basɪ wɪya no gɛɛ, dɪ ba tɪŋ nal ʊ lɪɪ Gyeerusi dɪya ko, a ko basɪ tɪya
Gyeerusi a baa, “Ɪ toluu hʊ sʊba rɛ, ta bɪl kɪ dɔŋ á nɪhɪyawʊ hʊ.”
50 Yesu aa nɪɪ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya Gyeerusi a baa, “Ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ. Ɪ kɛ laa ŋ di,
ʊ sɪ sii.”
51 Yesu aa mʊʊ pele baal hʊ dɪya, ʊ bɪ leŋ nal buloŋ tɪŋa ʊ hal gyʊʊ dɪya hʊ, see Piita
abee Gyɔɔŋ abee Gyemsi, a pɛ biye hʊ kuwo abee ʊ naa tɪyaŋ.
52 Ba aa mʊʊ gyʊʊ dɪya hʊ dɪ nala hʊ buloŋ aa we doŋ sɪŋ kɪ wɪɪ biye hʊ loho. Ɛɛ rɛ
Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta kɪ wiye, biye hʊ bɪ sʊba, doo rɛ ʊ pɪŋ.”
53 Ɛɛ rɛ ba buloŋ kpa ʊ mʊma, beewɪya ba gyɪma anɪɪ biye hʊ sʊba rɛ.
54 Nyɛ rɛ Yesu tuu kaŋ biye hʊ noŋ tɪyaŋ aŋ yɪrɪ ʊ a baa, “Ŋ biye, sii.”
55 Doŋ nɛ ʊ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ haŋ lagɪlagɪbiye hʊ. Ɛɛ rɛ Yesu baa dɪ ba yaa kɪdiiliye
tɪya biye hʊ dɪ ʊ di.
56 Wɪɪ no gyɪ yaa biye hʊ kuwo abee ʊ naa buloŋ wɪkperii rɛ, ka Yesu basɪ tɪya ba
abee sɪfɪyaŋ dɪ ba ta ko basɪ wɪɪ hʊ tɪya nal buloŋ.

9

Yesu tɪŋ ʊ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʊ
Matiwu 10.5-15; Maakɪ 6.7-13

1 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ hatɪnna fi abee balɪya hʊ, a ko laŋŋɪ, a tɪya ba dee abee ŋmanɪɪ dɪ
ba wuwo kɪ kile gyɪŋbɔmɔ, aŋ wuwo kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma mɛ.
2 Ɛɛ rɛ ʊ tɪŋ ba dɪ ba lɪɪ mʊ a basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya aŋ pɛ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma mɛ.
3 Aŋ bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ŋmanɪɪ no valɪɪ tɪyaŋ, ma ta paa daatɪgɪya, koo ma
diikusi, a ta kol kɪdiiliye koo molbiye. Ma ta paa gannɪ pɛ gannɪ hʊ ma aa sɪ laalɪ tɪyaŋ.
Kɪŋ buloŋ paalɪ bɪ maga dɪ ʊ tɪŋ ma hal.
4 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dɪ tɔɔ hʊ nala ko kyaga laa ma abee nosi balɪya, lee
hʊ ba aa sɪ kpa tɪya ma dɪ ma gyʊʊ, ʊ maga dɪ ma we doŋ nɛ a mʊ pele kyɛɛ hʊ ma aa
sɪ lɪɪ tɔɔ hʊ tɪyaŋ.
5 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dɪ tɔɔ hʊ nala bɪ tɔgɪmɔ ma, ma piisi ma naasɪ taŋha
ta doŋ, aŋ lɪɪ tɔɔ hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ sɪ leŋ dɪ ba gyɪma anɪɪ ba aa vɪya ma nyɛ, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ
ba."
6 Nyɛ rɛ ba sii gɔllɪ mʊ tɔnɪ, a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, aŋ pɛ kɪ tɪɪbɪ nala mɛ, lee
hʊ kɛ buloŋ ba aa mʊwa.

Hɛrɔtɪ hakɪla vʊgɪma
Matiwu 14.1-12; Maakɪ 6.14-29

7 Nal hʊ gyɪ aa deŋ Galili paalʊʊ ba kɪ yɪrɪ Hɛrɔtɪ gyɪ aa nɪɪ wɪya hʊ Yesu bee ʊ
hatɪnna hʊ aa gɔllɔ kɪ yaa, ʊ hakɪla buloŋ gyɪ vʊgɪma rɛ, beewɪya nala badɔmɔŋ gyɪ aa
basɪ rɛ anɪɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ rɛ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ.
8 Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪ baa dɪ Ɛlaagya rɛ mɪɪgɪ ko, ka badɔmɔŋ mɛ baa dɪ faafaa
Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ rɛ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ.
9 Nyɛ rɛ Hɛrɔtɪ baa, "Ŋ gyɪ leŋ ba keri Gyɔɔŋ nyuu rɛ, ka kɪbee wɪya rɛ ŋ yaŋ bɪl kɪ
nɪɪ nyɛ?" Ɛɛ rɛ ʊ kɪ lʊga dɪ ʊ na Yesu.

Yesu tɪya nɪgyamaa kɪdiiliye
Matiwu 14.13-21; Maakɪ 6.30-44; Gyɔɔŋ 6.1-14

10 Nyɛ rɛ Yesu kpambɪsɪ hʊ mɪɪgɪ ko ʊ lee, a yaa ba ŋmanɪɪ duwoso tɪya ʊ, ka ʊ beel-ba
dʊŋ sii kpa tɪŋ Bɛsaada dɪɪlaŋ mʊ.
11 Nala aa nɪɪ Yesu wɪya anɪɪ ʊ mʊʊ Bɛsaada, ba sii kile ʊ lugo mʊ doŋ. Ba aa mʊʊ
pele doŋ, ʊ lɔllɪ ba weliŋ, aŋ basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya tɪya ba, aŋ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma mɛ.
12 Dɪdaana aa ko pele, Yesu kpambɪsɪ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Leŋ dɪ nala hʊ mʊ tɔnɪ
hʊ abee bagɪsɪ hʊ aa kpaga daha, a kyɛ kɪdiiliye abee lɪpɪnɪya, beewɪya kɪŋ buloŋ tuwo
daha ba aa sɪ di."
13 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, "Ma tɪɪ mʊ kyɛ kɪdiiliye tɪya ba dɪ ba di." Ɛɛ rɛ
ba basɪ tɪya ʊ a baa, "Kɪŋ hʊ á aa kana rɛ yaa paanʊʊ gama bɔnɔŋ abee fuwonaŋhɪlɪya
balɪya. Ɛɛ rɛ á sɪ yaa a yɔbɔ kɪdiiliye tɪya nɪgyamaa no buloŋ?"
14 Baala dʊŋ gyɪ aa we nala hʊ tɪyaŋ gyɪ pele tusi bʊnɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ
hatɪnna hʊ a baa, "Ma leŋ dɪ nala hʊ laŋŋɪ hɔŋ gulo gulo, a leŋ dɪ gul buloŋ yaa nala
mɔllɪbalɪya abee fi."
15 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ gulo gulo.
16 Ka Yesu kpa paanʊʊ hʊ bɔnɔŋ abee fuwonamɪɪsɪ hʊ balɪya, a wil deŋ wɪɪsɪnyuu
aŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tɪya ʊ hatɪnna hʊ, ba mɛ laa kaŋ
kpaa nala hʊ.
17 Nala hʊ buloŋ kyaŋ, a vɔgɔ aŋ ka. Ʊ hatɪnna hʊ paa kɪkaalɪya hʊ su simbiisi fi abee
balɪya.

Piita daga nal hʊ Yesu aa yaa
Matiwu 16.13-19; Maakɪ 8.27-29

18 Kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ Yesu dʊŋ mʊ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ sii mʊ ʊ lee. Doŋ
nɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ rɛ nala baa ŋ yaa?"
19 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ baa, "Badɔmɔŋ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ. Badɔmɔŋ
mɛ baa dɪ ɪ rɛ yaa Ɛlaagya. Badɔmɔŋ mɛ ha baa dɪ ɪ yaa faafaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ
rɛ, a mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ."
20 Nyɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ mɛ a baa, "Aŋka ma mɛ, aŋnɛ rɛ ma baa ŋ
yaa?" Ɛɛ rɛ Piita baa, "Ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya nala
ta."
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta ko basɪ wɪɪ no kɪ tɪya nal buloŋ.

Yesu basɪ ʋ tʋwara nayɪ abee ʋ sʋʋ wɪya
Matiwu 16.20-28; Maakɪ 8.30–9.1

22 Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ na tʋwara rɛ kɪŋkaŋ. Gyuuma nɪhɪyasɪ abee Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla buloŋ sɪ vɪya ŋ. Ba sɪ kpʋ ŋ, amɛ ŋ sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ ʋ kyɛtoo kyɛɛ.”
23 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya nala hʋ buloŋ a baa, “Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ tɪŋa ŋ, see dɪ ʋ vɪya ʋ tɪɪ ŋmanɪɪ ta aŋ kpa ʋ daagarɪɪ baasɪ kyɛɛ kɛ buloŋ, a kɪ tɪŋa ŋ hal.
24 Nal hʋ buloŋ aa kyɛ dɪ ʋ laa ʋ tɪɪ mɪɪbol, ʋ bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii, amɛ nal hʋ aa kuu ŋ wɪya a vɪya ʋ mɪɪbol ta, ʋ tɪɪna rɛ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii.
25 Dɪ ɪ rɛ tɪŋ dʋnɪya no buloŋ, aŋka dɪ ɪ bɪ sɪ na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii, bekiŋ tɔnɔ rɛ ɪ na?
26 Dɪ nal buloŋ nɛ ko leŋ dɪ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye bee ŋ wɪbasɪya yaa ʋ hɪɪsɪ, ʋ tɪɪna wɪya mɛ sɪ yaa ŋ hɪɪsɪ kyɛɛ hʋ ŋ aa sɪ mɪɪgɪ ko dʋnɪya abee gaŋdarɪ abee ŋ kuwo Wɪɪsɪ gaŋdarɪ abee ʋ malɪkaweliye hʋ gaŋdarɪ.
27 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nala badɔmɔŋ we daha, ba bɪ sɪ sʋba ka dɪ Wɪɪsɪ koro hʋ ko.”

Yesu bɪrɪma
Matiwu 17.1-8; Maakɪ 9.2-8

28 Yesu aa basɪ wɪya no hal tɪyaŋ, ʋ kyɛyɛ kyorɪ kyɛɛ, ʋ sii kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ abee Gyemsi, a mʋ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ nyuu dɪ ʋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ.
29 Ʋ fa aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ sɪya pirigi bɪrɪmɪ, a bɪl bɪ kɪɪ ʋ kɪyɪ. Ʋ gannɪ buloŋ mɪɪgɪ pʋrɪsɪ gɛɛ pogipogi, a kɪ tʋla gɛɛ nyʋlɪɪnyʋlɪɪ.
30-31 Doŋ tɪyaŋ nɛ Moosi bee Ɛlaagya pirigi lɪɪ wɪɪsɪbee, a ko pɛ Yesu tɪyaŋ, ba gannɪ mɛ kɪ tʋla gɛɛ tɪɪ. Ba beel-ʋ sɪŋ kɪ basɪ gɛɛ hʋ Yesu aa sɪ sʋba Gyerusalɛm tɪyaŋ, a leŋ dɪ wɪɪ hʋ wɪya Wɪɪsɪ aa tɪma ʋ ko su ʋ bʋwa.
32 Piita bee ʋ dɔŋtɪŋsɪ hʋ fa aa pɪŋ doo rɛ, amɛ ba aa hirige sii, ba naa Yesu dɪ ʋ aa tʋl, a na baala hʋ balɪya mɛ aa sɪŋ ʋ lee.
33 Nyɛ rɛ baala hʋ ta Yesu aŋ kpa dɪ ba mʋ. Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Tɪɪna, ʋ yaa wɪwelii rɛ á aa we daha. Á sɪ we gyama boto, dɪ ɪ tɪŋ kɪdɪgɪ, dɪ Moosi mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ, ka dɪ Ɛlaagya mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ.” (Piita aa basɪ wɪya no buloŋ, ka ʋ tɪɪ fa paalɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ aa basɪ.)
34 Piita ha fa aa basɪ wɪya hʋ tɪyaŋ nɛ, taalbal kɪdɪgɪ pirigi ko tuu tɔ ba. Ɛɛ rɛ kambɪŋ kaŋ Yesu hatɪnna hʋ.
35 Ka taal kɪdɪgɪ lɪɪ taalbal hʋ tɪyaŋ a baa, “Ŋ Biye rɛ nyɛ. Ʋ rɛ yaa nal hʋ ŋ aa lɪya. Ma gyegili kɪ nɪɪ ʋ nyʋwa.”
36 Taal hʋ aa basɪ wɪya no ko teŋ, dɪ Yesu dʋŋ nɛ kaa sɪŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ tallɪ ba nyʋwa. Ba bɪ laa nyʋwa basɪ wɪɪ no ba aa naa a tɪya nal buloŋ.

Yesu kile gyɪŋbɔŋ ta boyoŋbiye kɪdɪgɪ tɪyaŋ
Matiwu 17.14-18; Maakɪ 9.14-27

37 Ʋ sɪgballɪya, Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ boto lɪɪ dogimo hʋ nyuu ko tuu dogimo hʋ naasɪ. Doŋ nɛ nɪgyamaa ko kyeŋ Yesu.
38 Dɪ baal kɪdɪgɪ lɪɪ nɪgyamaa hʋ tɪyaŋ a huwori Yesu a baa, “Nɪhɪyawʋ, ŋ aa sʋla ɪ, deŋ ŋ biye no aŋ ha kyiyeli ŋ, beewɪya ŋ biye buloŋ nɛ gɛɛ.
39 Gyɪŋbɔŋ nɛ kana ʋ, ʋ kɪ tele kpuŋkpuŋsi. Dɪ ʋ ko sii ʋ tɪyaŋ buloŋ, ʋ aa pirigi kyɪɪrɪ rɛ aŋ lɪɪ tele, a kɪ kyele, ka ʋ nyʋwa buloŋ tɔ naŋtʋwɔ-fʋŋfʋga. Ʋ aa villi kɪ sii ʋ tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a kɪ dɔgɪsɪ ʋ.
40 Ɛɛ rɛ ŋ ko sʋla ɪ hatɪnna hʋ dɪ ba kile gyɪŋbɔŋ hʋ ta ʋ tɪyaŋ, amɛ ba bɪ wuwo kile.”
41 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma gyɪnaŋ nala, ma yaa nɪnyʋgɪsɪya rɛ, a bɪ laa Wɪɪsɪ mɛ di. Abaa! Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ŋ baa ŋ yaa ma lee?” Aŋ mɪɪgɪ basɪ tɪya baal hʋ a baa, “Kaŋ ɪ biye hʋ ko daha.”
42 Ɛɛ rɛ biye hʋ sii kpa dɪ ʋ mʋ. Doŋ nɛ gyɪŋbɔŋ hʋ lɪɪ ʋ lo taŋha ʋ pɪŋ kɪ kyele. Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʋ dɪ ʋ lɪɪ biye hʋ tɪyaŋ. Ʋ lɪɪ, ka biye hʋ deye. Yesu mɪɪgɪ kpa ʋ tɪya ʋ kuwo.

Yesu bɪl basɪ ʋ sʋʋ wɪya
Matiwu 17.22-23; Maakɪ 9.30-32

43 Nala hʋ buloŋ nyʋʋsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ abee Wɪɪsɪ debal hʋ ba aa naa. Ɛɛ rɛ ba gyɪ sɪŋ kɪ bɪɪnɪ wɪkperiye hʋ buloŋ Yesu aa yaa. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa,
44 “Ma ta ko yeŋŋi wɪɪ no ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma! Ba sɪ kpa mɪyaŋ, Nihuwobiŋ Biye a yallɪ tɪya dʋnɪya nala.”

45 Amɛ ʋ hatınna hʋ gyı bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa basa memii. Ʊ yaa wıfaŋıı rɛ ba lee. Ɛɛ rɛ
tıŋ ba gyı bı wuwo gyıŋ ʋ memii. Amɛ ba kı fá kambıŋ ba aa sı pıyɛsı ʋ wıı hʋ memii.

Yesu hatınna hʋ kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ
Matiwu 18.1-5; Maakı 9.33-37

46 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʋ kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ.
47 Yesu fa gyıŋ wıı hʋ ba aa bıını rɛ, ɛɛ rɛ ʋ kaŋ biibiye ko sıgı ʋ logiŋ,
48 aŋ bası tıya ba a baa, "Dı nal buloŋ nɛ kuu ŋ wıya a kaŋ biibiye no weliŋ, mıyaŋ
nɛ ʋ tıına kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, ŋ dʋŋ daa ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ.
Nal hʋ aa tıma ŋ mɛ rɛ ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ aa yaa nıbiye ma tıyaŋ, ʋ rɛ yaa ma
tıyaŋ nıbal."

Nal hʋ buloŋ aa bı haası ı, ʋ kyo ı rɛ
Maakı 9.38-40

49 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bası tıya Yesu a baa, "Nıhıyawʋ, á fa naa baal kıdıgı rɛ dı ʋ kpaa ı feŋ
a kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Á kile ʋ dı ʋ ta kı yaa gɛɛ, beewıya ʋ bı yaa á kıdıgı."
50 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Gyɔɔŋ abee ʋ hatınna hʋ nıkaalıya a baa, "Ma ta kile ʋ, beewıya
nal hʋ buloŋ aa bı lıı á hal tıyaŋ, ʋ yaa á kıdıgı rɛ."

Samaarıya tımma vıya Yesu wıya

51 Kyɛɛ hʋ aa ko kpaga dı Wıısı kpa Yesu gyıŋ wıısıbee, Yesu sii yaa ʋ siri, a lıı kpa
ŋmanıı kı mʋ Gyerusalɛm.
52 Ʊ gyı taa nala rɛ dı ba laa sıya mʋ marı lee bine ʋ Samaarıya paalʋʋ tɔbiye kıdıgı
tıyaŋ.
53 Amɛ doŋ nala gyı bı yaa siri dı ba laa ʋ, beewıya ba gyı gyıma anıı Gyerusalɛm nɛ
ʋ kı mʋ.
54 Gyemsi abee Gyɔɔŋ aa naa wıı no, ba pıyɛsı Yesu a baa, "Á Tıına, ı bı sı leŋ dı á
sʋla Wıısı dı ʋ leŋ diŋ lıı wıısınyuu ko tuu kpa ba di?"
55 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bırımı kyaası ba, aŋ nɔsı ba.
56 Ɛɛ hal lɛ ka ba parı mʋ tɔdıma.

Nala hʋ aa maga dı ba tıŋ Yesu hal
Matiwu 8.19-22

57 Ba aa kpaa ŋmanıı hʋ kı mʋ tıyaŋ nɛ, baal kıdıgı bası tıya Yesu a baa, "Ŋ yaa siri
rɛ dı ŋ tıŋa ı hal a mʋ lee kɛ buloŋ ı aa sı mʋ."
58 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "Ŋmanyɔnı kaŋ bʋʋsı rɛ a kı gyʋʋ, digibiisi mɛ kaŋ
gyannı a kı pıŋ, amɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye kɛ bı kaŋ lee ŋ aa sı kpa ŋ nyuu biŋ a
wiyesi."
59 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya baal kıdıgı mɛ a baa, "Ko kı tıŋa ŋ hal." Ʊ bası tıya ʋ a
baa, "Nıhıyawʋ, leŋ dı ŋ laa sıya mʋ kpa ŋ kuwo hogo."
60 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "Leŋ dı sʋʋnı kı hogo ba tıı sʋʋnı, aŋ ka dı ı mɛ mʋ
bası Wıısı koro hʋ wıya kı tıya nala."
61 Nal kıdıgı mɛ bıl bası tıya Yesu a baa, "Nıhıyawʋ, ŋ sı tıŋa ı hal, amɛ leŋ dı ŋ mʋ
ta ŋ dıya nala aŋ ko."
62 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "Nal hʋ buloŋ aa tıga nɔpalıya pal kı pala, aŋ kpa ʋ
sıya ta gama, ʋ tıına bı kaŋ tɔnɔ buloŋ Wıısı koro hʋ tıyaŋ.

10

Yesu tıŋ ʋ hatınna mɔllıboto abee fi abee balıya

1 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu lıı nala mɔllıboto abee fi abee balıya a kaŋ ba kpaa balıya
balıya, a tıŋ ba dı ba laa sıya mʋ tɔnı hʋ abee leye hʋ buloŋ ʋ tıı aa kyɛ dı ʋ mʋ.
2 Ɛɛ rɛ ka ʋ bası tıya ba a baa, "Baga hʋ kıkʋmıya yʋga, amɛ kıkʋnna hʋ bı yʋga. Ɛɛ
wıya ma sʋla baga hʋ tıına dı ʋ ta tʋŋtʋnna dı ba ko kʋŋ kına hʋ.
3 Ma sii mʋ! Ma kıı gɛɛ rɛ anıı pebiisi, ŋ kı tıŋ ma dı ma mʋ guwosi gboni tıyaŋ.
4 Ma ta kol molbiye, a ta paa diikusi mɛ. Ma ta paa naatɔbɔ pɛ kına hʋ ma aa sı tʋʋ
tıyaŋ, a ta sıŋ kyʋwalı nala mɛ kı pıısı ŋmanıı tıyaŋ.
5 Dı mamaa rɛ ko mʋ gyʋʋ dıya buloŋ, ma laa sıya bası tıya dıya hʋ nala a baa, 'Wıısı
sı leŋ dı ʋ fıyɛlʋʋ we dıya no tıyaŋ.'
6 Dı nal lɛ ko we doŋ, a kyo fıyɛlʋʋ hʋ ma aa sʋla tıya ba, ma leŋ dı ʋ hɔŋ abee
laaŋfıya anıı ma aa sʋla gɛɛ. Amɛ dı nal ko tuwo dıya hʋ tıyaŋ a kyo fıyɛlʋʋ hʋ, ma
leŋ dı fıyɛlʋʋ hʋ ma aa sʋla mııgı ko ma lee.

7 Dı ba aa rɛ ko tıya ma lıpınıı, ma we doŋ, a di aŋ kı nyʊwa kıŋ hʊ kɛ buloŋ ba aa sı tıya ma. Beewıya tʊŋtʊnnı buloŋ maga dı ba tun-ʊ rɛ. Ma ta gɔllı kı pıŋ nala dıısı tıyaŋ.
8 Dı mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dı ba laa ma weliŋ, kıŋ kɛ buloŋ ba aa sı tıya ma, ma di.
9 Ma tııbı wııla tımma aa we tɔɔ hʊ tıyaŋ aŋ bası tıya bee hʊ nala a baa, 'Wıısı koro hʊ ko kpaga ma rɛ.'
10 Amɛ dı mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dı ba bı laa ma weliŋ, ma lıı sıŋ ŋmanıı tıyaŋ aŋ bası tıya ba a baa,
11 'Ma bee hʊ taŋha aa mal á naası tıyaŋ, ba aa rɛ á piisi we ma tıyaŋ nyɛ. Amɛ ʊ maga dı ma gyıma rɛ anıı Wıısı koro hʊ ko kpaga ma rɛ.'
12 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, Sarıya hʊ kyɛdiilii, Wıısı sı dɔgısı haŋ tɔɔ hʊ nala a te Sodɔm nala."

Tɔnı hʊ nala aa bı laa Yesu wıya di
Matiwu 11.20-24

13 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası baa, "Mamaa Kɔrazıŋ tımma, ma tʊwara sı yʊga! Mamaa Bɛsaada tımma mɛ, ma tʊwara mɛ sı yʊga! Wımagıla hʊ ba aa yaa ma tıyaŋ, dı ba aa rɛ fa yaa ba Taaya abee Siidɔŋ nala tıyaŋ, ba fa bı sı yaa gyegye ka dı ba paa ba logannı laalı, aŋ yaa tʊwɔl bʊgı ba tıı a daga anıı ba tısı kyogo rɛ, ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ.
14 Sarıya hʊ kyɛdiilii, Wıısı sı fá Taaya abee Siidɔŋ nala sikii a te ma.
15 Mamaa Kapɛɛnam tımma, ma aa kyɛ dı ma kaŋ ma tıı gyıŋ wıısıbee rɛ. Amɛ Wıısı sı kpa ma yuwo ta dı ma tuu gyʊʊ diŋ."
16 Ɛɛ rɛ ka Yesu bıl bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, "Nal hʊ buloŋ aa gyegile nıı ma nyʊwa, ŋ nyʊwa mɛ rɛ ʊ gyegile nıı gɛɛ. Nal hʊ buloŋ mɛ aa vıya ma nyʊwa, ŋ nyʊwa rɛ ʊ vıya gɛɛ. Haŋ nal hʊ buloŋ mɛ aa vıya ŋ nyʊwa, nal hʊ aa tıma ŋ nyʊwa mɛ rɛ ʊ tıına vıya gɛɛ."

Yesu hatınna mɔllıboto abee fi abee balıya hʊ mııgı ko ʊ lee

17 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna mɔllıboto abee fi abee balıya hʊ mııgı ko ʊ lee abee teŋfıyɛlʊʊ, a bası tıya ʊ a baa, "Á Tıına, á aa mʊwa, dı ámaa rɛ ko nɔsı gyıŋbɔmɔ ı feŋ tıyaŋ, ba aa tıŋ á nyʊwa rɛ, a yaa wıı hʊ buloŋ á aa baa dı ba yaa."
18 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ŋ naa Sıtaanı rɛ dı ʊ lıı wıısınyuu ko tuu tele gɛɛ anıı duwoŋ aa lıgısa."
19 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Ma gyegile nıı daha. Ŋ tıya ma dee rɛ dı ma wuwo vala dʊma abee nʊʊŋsı nyuni tıyaŋ, ka dı ba bı sı wuwo dʊŋ ma. A bıl tıya ma dee mɛ dı ma wuwo Sıtaanı abee ʊ wıı buloŋ. Ɛɛwıya, wıı buloŋ bı sı wuwo dɔŋ ma.
20 Amɛ ma ta leŋ dı ma tenni fıyɛlı akuu gyıŋbɔmɔ aa tıŋ ma nyʊwa wıya, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı ba aa sabı ma fene biŋ wıısıbee tıyaŋ wıya."

Yesu dannı Wıısı
Matiwu 11.25-27; 13.16-17

21 Saŋa no tıyaŋ, dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ leŋ Yesu teŋ fıyɛlı. Nyɛ rɛ ʊ baa, "Ŋ Kuwo, ı rɛ yaa wıısınyuu abee taŋha buloŋ Tıına. Ŋ aa kyʊwalı ı aŋgyʊwasʊ rɛ yʊga, beewıya, wıya hʊ ı aa kpaa faŋa wıgyʊnna, ba aa rɛ ı kpaa daga nala hʊ aa bı yaa wıgyʊnna. Wıtıı rɛ ŋ Kuwo, ı tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ı yaa wıya no buloŋ."
22 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, "Ŋ Kuwo kpaa kıŋ buloŋ dee tıya ŋ nɛ. Nal buloŋ tuwo a gyıŋ gɛɛ hʊ mıyaŋ biye hʊ aa kıya, see ŋ kuwo dʊŋ. Ŋ dʊŋ mɛ rɛ gyıŋ gɛɛ ŋ kuwo aa kıya, abee nala hʊ ŋ aa daga ɛɛ ŋ Kuwo hʊ aa kıya a tıya ŋ kyɛrı tıyaŋ."
23 Nyɛ rɛ Yesu mııgı bırımı kyaası ʊ hatınna hʊ dʊŋ aŋ bası tıya ba a baa, "Ma nyuu sʊma rɛ abee ma aa na wıya no.
24 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, Wıısı tıŋdaala abee kuworo buloŋ fa aa kyɛ dı ba na wıya no ma aa naa rɛ, amɛ ba bı wuwo na ba; a fa lʊga mɛ dı ba nıı wıya no ma aa nıı, aŋ bı wuwo nıı ba."

Yesu daga ɛɛ aa maga dı á kyo á dɔŋtıŋsı

25 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl kıdıgı ko kı kyɛ dı ʊ magısı Yesu, a pıyɛsı ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, ɛɛ rɛ ŋ sı yaa a kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii?"
26 Nyɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ba sabı biŋ Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ? Wıya hʊ ba aa saba biŋ memii rɛ yaa bee ı lee?"
27 Doŋ nɛ baal hʊ bası tıya Yesu a baa, "Ba saba baa 'Kyo ı tıına Wıısı abee ı tıya buloŋ, abee ı dʊma buloŋ, abee ı dee buloŋ, abee ı hakıla buloŋ, aŋ kyo ı dɔŋtıına mɛ anıı ı aa kyo ı tıı gɛɛ." '

28 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪya hʊ buloŋ ɪ aa basa yaa wɪtɪɪ rɛ. Dɪ ɪ rɛ aa tɪŋ
ba, ɪ sɪ kaŋ mɪɪbol.”
29 Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl hʊ ha kɪ kyɛ dɪ ʊ daga anɪɪ ʊ yaa nɪtɪɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ bɪl pɪyɛsɪ
Yesu a baa, “Aŋnɛ rɛ yaa ŋ dɔŋtɪɪna?”
30 Doŋ tɪyaŋ nɛ Yesu maga namaga no a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ siye, a lɪɪ Gyerusalɛm
a kɪ mʊ Gyɛriko. Ʊ aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, gaala ko lɪɪ bori ʊ ŋmanɪɪ, a kaŋ ʊ kɪŋ kɪŋ buloŋ
laa, aŋ ŋmaa ʊ a bɔŋsɪ, aŋ vɪya ʊ ta doŋ, ʊ pɪŋ kɪ kyɛ dɪ ʊ sʊba.
31 Ɛɛ rɛ dɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaal kɪdɪgɪ mɛ kpaa ŋmanɪɪ hʊ kɪ ko. Ʊ aa ko a na
baal hʊ, ʊ tɪŋ gama, a kpala baŋ mʊ.
32 Ɛɛ rɛ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal tʊŋtʊnnɪ kɪdɪgɪ mɛ bɪl kɪ ko, a na ʊ, a mɛ kpala tɪŋ gama
baŋ mʊ.
33 Ɛɛ rɛ dɪ Samaarɪya tɪmma baal kɪdɪgɪ mɛ fa kpaa ŋmanɪɪ hʊ kɪ ko. Ʊ aa ko na baal
hʊ, sikii kana ʊ.
34 Ʊ kpa mʊ pele ʊ, a sasɪ ʊ dʊgʊlɪya hʊ, a we luliye aŋ vʊwa, aŋ kpa ʊ saga ʊ tɪɪ
kokumo tɪyaŋ a kana ʊ mʊ nɪhʊwala dɪya kɪdɪgɪ, a leŋ ba kɪ deŋ ʊ.
35 Ʊ sɪgballɪya, ʊ sii kpa molbii tɪya dɪya hʊ tɪɪna aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Kɪ deŋ ʊ nyuu
tɪyaŋ weliŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mɪɪgɪ ko, kyɪŋ mɔɔgɛɛ buloŋ ɪ aa ŋmaa pɛ baal hʊ nyuu
tɪyaŋ, ŋ sɪ tuŋ tɪya ɪ.’
36 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl hʊ a baa, ‘I aa naa, nala no boto tɪyaŋ, kɪbee rɛ
yaa baal hʊ gaala aa ŋmaa hʊ dɔŋtɪɪna?’
37 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl hʊ baa, ‘Baal hʊ aa fáá ʊ sikii hʊ.’ Yesu yaŋ basɪ tɪya ʊ,
‘Tɔɔ, ɪ mɛ mʊ a kɪ yaa gɛɛ tɪɪ.” ’

Yesu mʊʊ dɪ ʊ na Maata abee Mɛɛrɪ

38 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ sii kpa ŋmanɪɪ kɪ mʊ, a ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ. Haaŋ kɪdɪgɪ gyɪ
we tɔɔ no tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ Maata. Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ Yesu gyʊʊ ʊ dɪya.
39 Maata nɪɪnatoluu mɛ fa we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Mɛɛrɪ. Yesu aa hɔŋ dɪya hʊ tɪyaŋ, Mɛɛrɪ
ko hɔŋ ʊ logiŋ a kɪ gyegile wɪya hʊ ʊ aa basɪ,
40 ka Maata sii mɛ fɪyɛsɪ, ʊ kɪ tʊŋ tʊma dɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ na dɪ tʊma hʊ yʊga tɪya
ʊ, ʊ ko basɪ tɪya Yesu a baa, “Ŋ Tɪɪna, ɪ bɪ naa ŋ naabiye aa leŋ tʊma hʊ buloŋ tɪya ŋ
dʊŋ? Leŋ dɪ ʊ sii ko lɪɪ kyiyeli ŋ.”
41 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Maata, ɪ leŋ wɪgyamaa rɛ kɪ dɔm-ɪ.
42 Amɛ wɪdɪgɪ dʊŋ nɛ yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ. Haŋ wɪɪ hʊ rɛ Mɛɛrɪ kɛ kpa gɛɛ. Nal buloŋ mɛ
bɪ sɪ wuwo kaŋ wɪɪ no laa ʊ lee.”

11

Yesu daga ɛɛ á aa sɪ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
Matiwu 6.9-13; 7.7-11

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu sii mʊ dɪ ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ lee kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ʊ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ
teŋ, ʊ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, daga ma gɛɛ á aa sɪ kɪ kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ, anɪɪ Gyɔɔŋ fa aa daga ʊ hatɪnna hʊ gɛɛ.”
2 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ ma ko kɪ kyɛ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ buloŋ, ma baa,
“Á Kuwo Wɪɪsɪ,
leŋ dɪ ɪ feŋ gyɪŋ,
leŋ dɪ ɪ koro hʊ ko.
3 Tɪya ma á nyʊwa kɪdiilii kyɛɛ buloŋ.
4 Kpa á wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ma anɪɪ á mɛ aa kpaa á dɔŋtɪŋsɪ wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ba gɛɛ,
aŋ lɪɪ ma wɪɪ buloŋ aa sɪ kaŋ ma we wɪbɔŋ yayɪ tɪyaŋ.”
5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma leŋ dɪ á kpa anɪɪ ma kɪdɪgɪ rɛ mʊʊ ʊ
kyana dɪya tekere, a basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ŋ kyana, sii kyɪma ŋ paanʊʊ gama boto.
6 Ŋ kyana rɛ lɪɪ ŋmanɪɪ a ko ŋ lee tebine no, ka ŋ bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ dɪ ŋ yaa tɪya ʊ dɪ
ʊ di.’
7 Ɛɛ rɛ ɪ kyana hʊ we dɪya tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ɪ a baa, ‘Ta kɪ dɔmɪ-ŋ, ŋ dimbee lara rɛ.
Ka ŋ bee ŋ balɪya buloŋ mɛ pɪŋ. Ŋ bɪ sɪ wuwo sii a yaa wɪɪ buloŋ tɪya ɪ.’
8 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, kapuwo ʊ bɪ sɪ sii kpa paanʊʊ hʊ tɪya ɪ akuu ma aa yaa kyaŋsɪ
wɪya. Amɛ ʊ sɪ sii tɪya kɪŋ hʊ buloŋ ɪ aa kyɛɛ, akuu ɪ aa bɪ fáá hɪɪsɪ aŋ sɪŋ kɪ sʊla
deŋdeŋ wɪya.
9 Ɛɛwɪya, ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, dɪ ɪ rɛ aa sʊl kɪŋ Wɪɪsɪ lee deŋdeŋ, ʊ sɪ kpa tɪya ɪ. Dɪ
ɪ rɛ aa kyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ lee mɛ, ɪ sɪ na ʊ. Dɪ ɪ rɛ aa ŋmaa boro hʊ, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ suri tɪya ɪ.

10 Beewıya, nal hʋ buloŋ aa sʋl kına Wıısı lee, ʋ aa tıya ʋ rɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kyɛ
kıŋ Wıısı lee, ʋ aa na ʋ rɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa ŋmaa boro hʋ, Wıısı aa kaŋ suri tıya ʋ
rɛ.
11 Kuwo bee rɛ we daha, aa sı kpa dʋŋ a tıya ı biye dı ʋ rɛ sʋla fuwonamıya ı lee?
12 Koo ma kıbee rɛ sı kpa nʋʋma tıya ı biye, dı ʋ rɛ sʋla gyihal ı lee?
13 Dı mamaa yaŋ aa yaa nıbɔmɔ rɛ gyıŋ ma aa sı kpa kıweliye tıya ma biisi. Ɛɛ rɛ
ma Kuwo Wıısı aa yaa wıweliye buloŋ tıına, a we Wıısıbee tıyaŋ, kɛ sı yaa ʋ bı kpaa
Wiyesi Welii hʋ kı tıya nala hʋ aa sʋla ʋ kı kyɛ."

Yesu abee Bɛlizebul
Matiwu 12.22-30, 43-45; Maakı 3.20-27

14 Yesu gyı kile gyıŋbɔŋ kı ta baal kıdıgı tıyaŋ nɛ. Gyına hʋ aa lıı ko teŋ, baal hʋ
wuwo kı bası wıya, beewıya gyına hʋ fa leŋ ʋ ganıya rɛ. Wıı no gyı yaa gyamaa hʋ
buloŋ aa laŋŋa doŋ wıkperii rɛ.
15 Amɛ nala hʋ badɔmɔŋ baa dı gyıŋbɔmɔ kuwori hʋ ba aa yırı Bɛlizebul lɛ tıya ʋ
dee dı ʋ kı kile gyıŋbɔmɔ gɛɛ.
16 Nala hʋ badɔmɔŋ mɛ kı kyɛ dı ba magısı Yesu. Ɛɛ rɛ ba baa dı ʋ yaa wımagıl dı
ba na, a gyıma anıı Wıısı rɛ tıya ʋ dee ʋ kı yaa gɛɛ.
17 Yesu wuwo gyıŋ ba tıbıına a bası tıya ba a baa, "Dı paalʋʋ nala rɛ we doŋ a bı kaŋ
nyʋʋdıgı, ba paalʋʋ hʋ sı tele. Dı nımmabalıya mɛ rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʋʋdıgı, ba
dıya sı tele.
18 Ɛɛwıya, dı Sıtaanı nala rɛ we doŋ a gʋla kı kaa dɔmɔŋ, Sıtaanı koro hʋ mɛ bı sı
sıŋ."
19 "Na ma baa dı Bɛlizebul lɛ tıya ŋ dee ŋ kaŋ kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Dı gɛɛ
rɛ yaa wıtıı, kıbee rɛ yaŋ tıya ma hatınna mɛ dee ba kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ? Ma
hatınna no tıı daga anıı ma yaa wınyıyɛla rɛ.
20 Amɛ Wıısı dee rɛ ŋ kɛ kaŋ kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Wıı no rɛ yaŋ daga anıı
Wıısı koro hʋ teŋ we ma tıyaŋ nɛ.
21 Dı gaduwogi rɛ vʋwa ʋ tʋwanı, a hɔŋ pɔ ʋ dıya, nal buloŋ bı sı wuwo gyʋʋ dıya
hʋ a kpa kıŋ buloŋ.
22 Amɛ dı nal mɛ aa deye te ʋ rɛ ko kyigi ʋ, ʋ aa kaŋ ʋ balaala hʋ buloŋ tıyaŋ ʋ fa
aa kpaa ʋ bayıyɛla we rɛ ʋ laa, aŋ paa ʋ kına hʋ buloŋ mʋ dı ʋ bee ʋ kyaŋsı kaŋ kpaa
dɔmɔŋ.
23 Nal hʋ buloŋ aa bı yaa ŋ nal, ʋ tıına lıı ŋ hal lɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa bı pɛɛ ŋ tıyaŋ
dı á kaŋ nala kı laŋŋı, ʋ tıına ŋmaa pısa kı ta rɛ."
24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʋ a baa, "Dı gyıŋbɔŋ nɛ ko lıı nal tıyaŋ, ʋ aa mʋ gɔllı
taŋhahılı tıyaŋ nɛ a kı kyɛ liwiyesii. Dı ʋ rɛ ko bı naa lee, ʋ aa bası tıya ʋ tıı rɛ a baa,
'Ŋ sı mııgı mʋ lee hʋ ŋ aa lıya.'
25 Dı ʋ rɛ ko mııgı mʋ a na dı bisiŋ tuwo dıya hʋ tıyaŋ, ka ba marı ʋ buloŋ weliŋ,
26 ʋ aa mııgı lıı rɛ, a kaŋ gyıŋbɔmɔ bapɛ, kına mɛ aa bɔmɔ te ʋ tıı, ba ko gyʋʋ a pɛ
ʋ tıyaŋ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ba yaŋ sı lɔrı nal hʋ tıyaŋ a te bʋŋbʋŋ hʋ."
27 Yesu aa bası gɛɛ teŋ, dı haaŋ kıdıgı mɛ we nıgyamaa hʋ tıyaŋ a faası bası tıya ʋ a
baa, "Nyusʋŋtıına rɛ yaa haaŋ hʋ aa lʋla ı, a dıyɛsı ı."
28 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ʋ a baa, "Ɛɛ daa! Amɛ nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa
nıı Wıısı wıya, a kı tıŋ ba."

Ba baa dı Yesu yaa wımagıl
Matiwu 12.38-42

29 Nala aa gol Yesu gɛɛ, ʋ bası tıya ba a baa, "Ma gyınaŋ nala bɔmɔ rɛ kıŋkaŋ. Ma
baa dı ŋ yaa wımagıl dı ma na a gyıma anıı ŋ dee hʋ lıı Wıısı lee rɛ. Ŋ bı sı yaa gɛɛ.
Wımagıl hʋ ma aa kyɛ, ma bı sı na ʋ, see wımagıl hʋ Wıısı gyı aa yaa ʋ tıŋdaal Gyoona
tıyaŋ.
30 Ɛɛ hʋ Wıısı tıŋdaal Gyoona gyı aa yaa magıl a tıya Ninive tımma, ɛɛ tıı rɛ Mıyaŋ
Nihuwobiŋ Biye mɛ sı yaa magıl a tıya gyınaŋ nala.
31 Haaŋ kıdıgı rɛ gyı dii paalʋʋ kıdıgı ba aa yırı Siiba koro. Dʋnıya sarıya hʋ kyɛdiilii,
haaŋ no sı kpa kyogisi tıya ma gyınaŋ nala. Beewıya, ʋ paalʋʋ bee Iziral paalʋʋ gyı
boliye rɛ weliŋ, ka ʋ gyı sii mʋ doŋ dı ʋ gyegili nıı wıgyʋŋ hʋ Iziral kuwori Solomɔn
aa kana a kı daga nala. Ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı nal lɛ we ma tıyaŋ daha a te Solomɔn,
ka ma bı yaa siri dı ma gyegili nıı ʋ nyʋwa.
32 Dʋnıya sarıya kyɛdiilii, Ninive nala mɛ sı sii a kpa kyogisi a tıya ma weliŋ. Saŋa hʋ
tıyaŋ Gyoona gyı aa mʋ bası Wıısı wıya tıya Ninive nala, ba gyı bırıma lıı ba wıbɔmɔ
tıyaŋ nɛ aŋ tıŋ Wıısı. Ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı nal lɛ we ma tıyaŋ a te Gyoona, ka ma
bı yaa siri dı ma gyegili nıı ʋ nyʋwa."

Nihuwobiŋ sɪya rɛ yaa ʋ kyaanʋʋ
Matiwu 5.15; 6.22-23

33 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl daga ba a baa, “Nal buloŋ bɪ sɪ nyɔgɔ fɪŋtɪna ʋ dɪya tɪyaŋ, aŋ kpa faŋa, koo a kpa gbaha kyige tɔ. Ʋ aa kpa dɪ ʋ saga fɪŋtɪŋdaaŋ nyuu tɪyaŋ nɛ dɪ ʋ kyaanɪ dɪya hʋ tɪyaŋ a tɪya nala hʋ buloŋ aa ko kɪ gyʋʋ.
34 Ɪ sɪya rɛ yaa ɪ teŋ kyaanʋʋ. Dɪ ɪ sɪya rɛ weliye, ɪ teŋ buloŋ aa kaŋ kyaanʋʋ rɛ, amɛ dɪ ɪ sɪya rɛ bɪ weliye, ɪ teŋ buloŋ we bilhuu tɪyaŋ nɛ.
35 Ma pɔ dɪ kyaanʋʋ hʋ ma aa kana ta ko bɪrɪmɪ bilhuu.
36 Dɪ ɪ teŋ buloŋ nɛ kaŋ kyaanʋʋ, dɪ ɪ lee buloŋ mɛ tuwo bilhuu tɪyaŋ, ɪ teŋ lee buloŋ sɪ we kyaanʋʋ tɪyaŋ, anɪɪ fɪŋtɪna aa kyaanɪ we ɪ tɪyaŋ gɛɛ.”

Yesu basɪ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla wɪya
Matiwu 23.1-36; Maakɪ 12.38-40

37 Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ɛɛ rɛ Farasii kɪdɪgɪ yɪrɪ ʋ dɪ ʋ ko ʋ dɪya a di kɪna. Ɛɛ rɛ Yesu mʋ hɔŋ dɪ ʋ di kɪdiiliye hʋ, aŋ bɪ sɔŋ nɪɪ anɪɪ ba lesiri aa daga gɛɛ, aŋ kɪ di kɪna hʋ.
38 Farasii hʋ aa naa gɛɛ, ʋ nyʋwa fɪyɛlɪ.
39 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Mamaa Farasiima, ma aa sasɪ ma gbaŋsɪ abee ma nɪɪnyʋwagbaŋbiisi hala rɛ ba weliye, aŋ bee sasɪ ba tɪsɪ kɛ, ka ba tɪsɪ buloŋ birisi. Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nɪɪnyʋwagbaŋbiisi abee gbaŋsɪ no. Ma tenni rɛ weliye, amɛ ma tɪsɪ kɛ tɪyaŋ, ma kaŋ tɪhɔllʋʋ rɛ abee tɪbɪɪŋbɔmɔ.
40 Ɛɛ dɔŋ bambugo! Wɪɪsɪ hʋ aa marɪ ma teŋbiye, ʋ rɛ marɪ ma tɪsɪ mɛ.
41 Dɪ mamaa rɛ aa kyɛ dɪ ma tɪsɪ pʋllɪ, ma kpa gbaŋsɪ hʋ tɪya kɪna tɪya nyaaba.
42 Mamaa Farasiima, ma sɪ na tʋwara yʋga! Paaponni hʋ buloŋ ma aa kpa we kɪdiiliye tɪyaŋ ba sʋwala sʋma, ma aa kaŋ ba kpaa leye fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ sʋla Wɪɪsɪ. Ma aa yaa wɪmʋlla no buloŋ nɛ, aŋ aa vɪya wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʋ kɛ, a bɪ kyo Wɪɪsɪ mɛ. Ma aa kaŋ ma kɪna kpaa leye fi fi, a kpa lɪdɪgɪ tɪya Wɪɪsɪ gɛɛ, ʋ yaa wɪwelii rɛ, amɛ ɛɛ bɪ daga anɪɪ ma vɪya wɪkaalɪya hʋ kɛ ta.
43 Mamaa Farasiima, ma sɪ na tʋwara yʋga! Dɪ mamaa rɛ ko gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪɪsɪ, ma aa kɪ kyɛ nɪbala nɪhɔnɪya rɛ dɪ ma hɔŋ. Dɪ mamaa rɛ ko gyʋʋ gyamaa tɪyaŋ mɛ, ma aa kɪ kyɛ dɪ nal nal buloŋ yʋwɔgɪ kɪ kyʋwalɪ ma rɛ abee gyɪrɪma.
44 Ma sɪ na tʋwara yʋga! Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bilni bee taŋha aa pɪŋ maga dɔmɔŋ, nala bɪ gyɪma aŋ kɪ vala ba nyuu, a kyogi ba sɪna.”
45 Yesu aa basɪ gɛɛ teŋ, Wɪɪsɪ teŋ dɪdagɪl kɪdɪgɪ basɪ tɪya ʋ a baa, “Nɪhɪyawʋ, ɪ aa ko kɪ basɪ wɪya no, ɪ aa kɪ tʋʋsɪ ma mɛ rɛ gɛɛ.”
46 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla mɛ, ma sɪ na tʋwara yʋga. Ma aa kpa kyʋgɪyoho rɛ a kyʋgɪ nala, ba bɪl lɔlɔ ba kyʋŋ. Aŋka ma tɪɪ mɛ bɪ sɪ laa nyʋwa pɛ ba tɪyaŋ mʋhʋ mɛ dɪ ba wuwo kyʋŋ kyʋgɪsɪ hʋ.
47 Ma sɪ na tʋwara yʋga! Ma aa saa bilweliye rɛ a we Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ tɪɪ ma naabaala aa kpʋwa.
48 Nyɛ daga anɪɪ ma laa di anɪɪ wɪɪ hʋ ma naabaala aa yaa kpaa ŋmanɪɪ rɛ. Beewɪya, ba kpʋʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ rɛ, ma mɛ saa bilni we ba.
49 Wɪɪ no wɪya, Wɪɪsɪ wɪgyʋŋ tɪyaŋ, ʋ basa rɛ a baa, ‘Ŋ sɪ ta ŋ tɪŋdaala abee ŋ kpambɪsɪ dɪ ba mʋ ba lee. Ba sɪ kpʋ ba badɔmɔŋ aŋ dɔgɪsɪ ba badɔmɔŋ mɛ.’
50 Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ gyɪnaŋ nala akuu Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ ba aa kpʋwa a lɪɪ dʋnɪya piili tɪyaŋ buloŋ wɪya,
51 a lɪɪ saŋa hʋ ba aa kpʋʋ Abɛl a kaŋ mʋ pele saŋa hʋ ba aa kpʋʋ Zakarɪya Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ gyaŋwuwo tɪyaŋ, kogu hʋ tɪyaŋ ba aa kpa kɪna a lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ kɪ tɪya Wɪɪsɪ abee Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪɪ paga tɪyaŋ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ gyɪnaŋ nala buloŋ kɪŋkaŋ akuu nala no buloŋ wɪya.
52 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla, ma mɛ sɪ na tʋwara yʋga! Ma kaŋ dɪya hʋ nala aa sɪ gyʋʋ a na wɪgyʋŋ lara rɛ, aŋ lɪɪ saafɪɪbiye hʋ faŋa. Ma tɪɪ bee kyɛ dɪ ma gyʋʋ dɪya hʋ aŋ pɔ dɪ nala hʋ aa kyɛ dɪ ba gyʋʋ mɛ ta gyʋwa.”
53 Yesu aa basɪ wɪya no tɪya ba ko teŋ, aŋ kɪ lɪɪ, Wɪɪsɪ teŋ dɪdagɪla hʋ abee Farasiima hʋ piili kɪ basɪ ʋ wɪya abee baaŋ, a kɪ pɪyɛsɪ ʋ wɪgyamaa.
54 Beewɪya ba fa aa kyɛ dɪ ʋ baaŋ sii rɛ dɪ ʋ basɪ wɪɪ kyogi Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ, dɪ ba tɪŋ doŋ kana ʋ.

12

Yesu baa dɪ gyambatɪmma kɪ gyɪma
Matiwu 10.26-27

1 Gyamaa hʋ gyı aa ko laŋŋı Yesu lee gyı bı kyalla, lee hʋ buloŋ gyı su abee nala, haalı
ba kı fırıgı dɔmɔŋ lee buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu laa sıya bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ma gyıŋ
tıya ma tıı ma weliŋ abee Farasiima hʋ wıya, beewıya ba yaa minaafigi tımma rɛ. Ba
wıdagıya kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʋl. (Dı ı rɛ kpaa ʋ mʋhʋ mɛ we kına tıyaŋ, ka ba aa sii
pʋʋsı rɛ).
2 Wıı buloŋ aa faŋa, ʋ sı ko lıı lıgyalıı dı nala nıı ʋ.
3 Wıı hʋ buloŋ mɛ ba aa basa bilhuu tıyaŋ, ba sı nıı ʋ pʋlʋŋ tıyaŋ. Wıı hʋ buloŋ mɛ
ba aa miŋse bası dıya tıyaŋ, ba sı gyıŋ heeli bası ʋ salnı nyuni tıyaŋ.”

Ma kı fá Wıısı aŋ ta kı fáá nihuwobiŋ
Matiwu 10.28-33

4 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Ɲ kyaŋsı, ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma ta kı fáá nal hʋ aa sı wuwo
kpʋ ma teŋbiye dʋŋ, aŋ bı sı wuwo yaa ma wıbɔŋ buloŋ pɛ.
5 Ɲ sı daga ma nal hʋ aa maga dı ma kı fá. Ma kı fá Wıısı, beewıya ʋ rɛ kaŋ dee ʋ aa
sı wuwo kpʋ ma, aŋ bıl kaŋ dee mɛ ʋ aa sı wuwo kpa ma we diŋ tıyaŋ. Ɲ bası kı tıya
ma rɛ, ʋ rɛ maga dı ma kı fá ʋ.
6 Ma aa kpa kokosi bɔnɔŋ nɛ a yallı kobo balıya dʋŋ. Amɛ Wıısı kɛ bee yeŋŋi ba tıyaŋ
kıdıgı mɛ wıya.
7 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı wıı buloŋ wıya yaa ma kambıŋ, beewıya Wıısı paalı gyıŋ ma
nyupʋna mɛ gba nyʋwa rɛ. Wıısı lee tıyaŋ, ma kıdıgı buloŋ kaŋ tɔnɔ te kokogyamaa
rɛ.
8 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʋ buloŋ aa sı suri ʋ nyʋwa gyamaa tıyaŋ a baa dı
ʋ yaa ŋ hatınna rɛ, Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı bası gɛɛ tıı tıya ʋ Wıısı malıkası sıya
tıyaŋ.
9 Amɛ nal hʋ mɛ buloŋ aa vıya ŋ wıya gyamaa tıyaŋ, Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı
vıya ʋ wıya Wıısı malıkası sıya tıyaŋ.
10 Nal hʋ buloŋ aa bası wıbɔŋ a tıya mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, Wıısı sı kpa kyɛ ʋ, amɛ
nal hʋ buloŋ aa tʋʋsı Wıısı Wiyesi Welii hʋ, Wıısı bı sı kpa kyɛ ʋ tıına.
11 Dı ba aa rɛ kaŋ ma gyʋʋ Gyuuma wıkyʋwaldıısı, koo a kaŋ ma mʋ kuworo abee
nıhıyası sıya dı ba di ma sarıya, ma ta leŋ dı ma bembiye kı sii abee gɛɛ ma aa sı bası
a laa ma tıı, koo wıı kɛ buloŋ ma aa sı bası.
12 Saŋa hʋ tıı tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʋ rɛ sı daga ma wıı hʋ ma aa sı bası.”

Yesu maga kına tıına kıdıgı aa yaa bambugi namaga

13 Yesu fa aa bası wıya kı tıya nıgyamaa hʋ tıyaŋ, baal kıdıgı sii bası tıya ʋ a baa,
“Nıhıyawʋ, á kuwo sʋba rɛ aŋ ka ʋ kyaŋ. Ɲ aa sʋla ı dı ı bası tıya ŋ maana dı ʋ kaŋ
kyaŋ hʋ kpaa, a kpa ŋ tol tıya ŋ.”
14 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ɲ bagyʋwa, aŋnɛ rɛ lıı ŋ dı ŋ di ma wıı no sarıya,
koo dı ŋ kaŋ ma kuwo kyaŋ kpaa ma.”
15 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya nala hʋ a baa, “Ma gyıŋ tıya ma tııma weliŋ, a pɔ dı ma
ta kaŋ tıbal ma kına kyɛyı tıyaŋ. Dı nal lɛ kyo ʋ kaŋ kına mɔɔgɛɛ buloŋ mɛ, amɛ kına
hʋ daa aa tıya ʋ mııbol.”
16 Doŋ nɛ Yesu yaŋ maga namaga no tıya ba a baa, “Baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ a kaŋ
kına weliŋ a biŋ ʋ baga. U baga hʋ kına mɛ yaa weliŋ.
17 Ɛɛ rɛ ʋ gyı kı bıını ʋ tıya tıyaŋ a baa, ‘Ɛɛ rɛ ŋ sı yaa? Ɲ bı kaŋ lee ŋ aa sı we ŋ
kına no buloŋ.’
18 Doŋ nɛ ʋ liisi ʋ tıya tıyaŋ a baa, ‘Nyɛ rɛ ŋ sı yaa! Ɲ sı kyeŋŋi ŋ busolo ŋ aa kana,
aŋ marı saa kıbala, a yaŋ kpa ŋ panyʋwa kına hʋ buloŋ a we doŋ.
19 Aŋka dı ŋ yaŋ bası tıya ŋ tıı a baa, ‘Ɲ yaa nyusʋŋtıına rɛ! Ɲ biŋ kına rɛ yʋga. Ɲ
sı yaa bıŋgyamaa dı ŋ bı kyɛɛ kıŋ buloŋ lɔlɔ. Ɲ sı ta gyıya, a di kına aŋ nyʋwa vɔgɔ
abee teŋfıyɛlʋʋ.’
20 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ʋ, ‘Ɛɛ dɔŋ bambugi! Tebine no buloŋ ŋ sı laa ı mııbol ı lee.
Ka dı á na nal hʋ aa sı tıŋ kına hʋ ı aa kyɛɛ biŋ.’
21 Yesu aa maga namaga hʋ teŋ, ʋ baa, ‘Nala hʋ buloŋ aa kyɛɛ kına biŋ ba tıı wıya,
ba kıı gɛɛ rɛ anıı baal no, beewıya ba bı yaa kına tımma Wıısı sıya tıyaŋ.” ’

Yesu daga nala dı ba yelli Wıısı
Matiwu 6.25-34

22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ɛɛwıya, ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma ta leŋ
kıdiiliye hʋ ma aa sı di a kaŋ mııbol wıya kı dɔŋ ma, a ta leŋ dı gannı hʋ mɛ ma aa sı
kpa we ma tenni wıya mɛ kı dɔŋ ma.
23 Ma mııbol lɛ yaa sıfıyaŋ a te kıdiiliye, ma tenni wıya mɛ yaa sıfıyaŋ a te gannı.

24 Ma na digibiisi! Ba bee pala, ba bɪ kaŋ busolo mɛ a kɪ we kɪdiiliye, ka Wɪɪsɪ kɪ
dɪyɛsɪ ba. Amɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, mamaa rɛ kaŋ tɔnɔ kɪŋkaŋ buloŋ a te digibiisi.
25 Dɪ mamaa rɛ leŋ kɪna no wɪya kɪ dɔŋ ma kɛ, ma kɪbee rɛ sɪ wuwo kuu ɛɛ wɪya a
kaŋ kyɛdɪgɪ mɛ gba pɛ ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ ʋ kyɛsʋʋ rɛ pele.
26 Dɪ mamaa rɛ yaŋ bɪ sɪ wuwo kaŋ kyɛdɪgɪ mɛ pɛ ma mɪɪbol tɪyaŋ dɪ ma kyɛyɛ rɛ
pele, bee rɛ tɪŋ ma leŋ kɪna no wɪya kɪ dɔŋ ma?
27 Ma na tɪɪfɪɪla! Ba bee tʋŋ tʋma, ba bɪ sʋwa gannɪ mɛ kɪ laalɪ, amɛ ba weliye rɛ
kɪŋkaŋ. Saŋa hʋ Kuwori Solomɔn fa aa we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, ʋ fa kaŋ kɪna rɛ weliŋ. Amɛ
ʋ gannɪ mɛ gba fa bɪ weliye maga tɪɪfɪɪla no.
28 Wɪɪsɪ rɛ aa leŋ ɔhɔ nyʋ, a waa, a weliye, ka ba aa bee pɪɪsɪ aŋ hɪla, ba kpa diŋ
nyɔgɔ ta. Dɪ Wɪɪsɪ rɛ aa wuwo leŋ ɔhɔ weliye gɛɛ, bee rɛ tɪŋ ma kɪ bɪɪnɪ anɪɪ ʋ bɪ sɪ
wuwo tɪya ma ma teŋbii kɪna? Ma bɪ laa Wɪɪsɪ di yʋga!
29 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ kɪna hʋ ma aa sɪ di abee kɪna hʋ ma aa sɪ nyʋwa wɪya dʋŋ
kyɪl ma.
30 Nala hʋ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ dʋnɪya no tɪyaŋ, ba aa rɛ aa lʋga kɪ kyɛ kɪna no. Ma Kuwo
Wɪɪsɪ gyɪma anɪɪ ma aa kyɛ kɪna no rɛ.
31 Ɛɛwɪya, ma laa sɪya leŋ dɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya kyɪl ma. Ʋ sɪ kpa ma kɪkyɛɛlɪya
buloŋ pɛ tɪya ma."

Wɪɪsɪbee dʋwa
Matiwu 6.19-21

32 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Ma nala hʋ aa tɪŋa ŋ, ma bɪ yʋga, amɛ ma ta leŋ dɪ kambɪŋ
kaŋ ma. Ma Kuwo Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla rɛ ʋ aa sɪ leŋ ma di wɪɪsɪbee koro.
33 Ma kpa ma kɪna buloŋ yallɪ a kpa molbiye hʋ tɪya nyaaba. Ma kɪ kyɛ kɪna hʋ aa
bee kyogi a biŋ ma tɪɪ Wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Doŋ nɛ ba bɪ sɪ teŋ, beewɪya gaal tuwo doŋ aa
sɪ gaa ba, tuyi mɛ tuwo doŋ aa sɪ di ba.
34 Lee hʋ ɪ sɪfɪyaŋ kɪna aa wee, doŋ nɛ ɪ hakɪla mɛ aa we.
35 Ma kɪrɪsɪ ma tɪɪ ma weliŋ, a yaa siri pɔ wɪɪ hʋ buloŋ aa sɪ ko ma tɪyaŋ.
36 Ma kɪɪ gɛɛ anɪɪ dɪya tʋŋtʋnnɪ weliye aa kyol ba fɪŋtɪŋsɪ a hɔŋ kɪ gyegili ba dɪya
tɪɪna dɪ ʋ lɪɪ hafalɪɪ gbɪyala ko. Dɪ ʋ rɛ ko saŋa buloŋ mɛ, a ŋmaa boro hʋ, ba sɪ kaŋ
suri tɪya ʋ lagɪ lagɪ.
37 Ʋ sɪ yaa wɪwelii rɛ a tɪya tʋŋtʋnna hʋ dɪ ba dɪya tɪɪna hʋ rɛ ko puu ba dɪ ba hɔŋ
kɪ gyegili ʋ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ʋ sɪ wuri ʋ gabal, aŋ leŋ dɪ tʋŋtʋnna hʋ hɔŋ dɪ
ʋ yaa kɪdiiliye tɪya ba dɪ ba di.
38 Dɪ ʋ rɛ mɪɪgɪ ko tekere koo saŋa kɛ buloŋ, aŋ ko puu ba dɪ ba hɔŋ kɪ gyegili ʋ, ʋ sɪ
yaa wɪwelii rɛ kɪŋkaŋ a tɪya ba.
39 Ma bɪɪnɪ wɪɪ no na weliŋ! Dɪ nal lɛ gyɪŋ saŋa hʋ gaala aa sɪ ko gaa ʋ dɪya kɪna, ʋ
sɪ bara doo a hɔŋ pɔ ʋ dɪya hʋ dɪ gaala hʋ ta ko gaa ʋ kɪna.
40 Ma mɛ yaŋ yaa siri, beewɪya, mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ ko saŋa hʋ tɪyaŋ ma aa bɪ
yɪyɛla."

Tʋŋtʋnnɪ hʋ aa kaŋ wɪtɪɪ abee tʋŋtʋnnɪ hʋ aa bɪ kaŋ wɪtɪɪ
Matiwu 24.45-51

41 Ɛɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Tɪɪna, á dʋŋ nɛ ɪ maga namaga no kɪ tɪya koo, ɪ maga
kɪ tɪya nal buloŋ nɛ?"
42 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, "Kɪbee rɛ yaŋ yaa tʋŋtʋnnɪ hʋ aa kaŋ
wɪtɪɪ abee wɪgyʋŋ? Ʋ rɛ yaa nal hʋ ʋ nɪhɪyawʋ aa lɪya dɪ ʋ kɪ deŋ ʋ dɪya, aŋ pɛ kɪ tɪya
ʋ tʋŋtʋnnɪ dɔŋtɪŋsɪ mɛ kɪdiiliye saŋa hʋ ʋ aa maga dɪ ʋ tɪya ba.
43 Dɪ tʋŋtʋnnɪ hʋ rɛ aa yaa wɪya hʋ ʋ nɪhɪyawʋ aa daga ʋ dɪ ʋ yaa, ʋ teŋ sɪ fɪyɛlɪ
saŋa hʋ ʋ nɪhɪyawʋ hʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko.
44 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ʋ nɪhɪyawʋ hʋ sɪ kpa ʋ kɪna buloŋ we tʋŋtʋnnɪ no nosi
tɪyaŋ dɪ ʋ kɪ deŋ.
45 Amɛ dɪ tʋŋtʋnnɪ hʋ rɛ ko liisi ʋ tɪya tɪyaŋ anɪɪ ʋ dɪya hʋ tɪɪna sɪ pɪɪsɪ, ka dɪ ʋ
piili kɪ dɔgɪsɪ ʋ tʋŋtʋnnɪ dɔŋtɪŋsɪ hʋ, ba baala abee haana buloŋ, aŋ kɪ di kɪdigalma, a
nyʋwa sɪŋ kɪ bugo,
46 Kyɛɛ hʋ tʋŋtʋnnɪ no aa bɪ yɪyɛla abee saŋa hʋ ʋ aa bɪ gyɪma, haŋ kyɛɛ hʋ rɛ ʋ
nɪhɪyawʋ hʋ sɪ mɪɪgɪ ko. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʋ sɪ kana ʋ, a dɔgɪsɪ ʋ weliŋ, aŋ kile ʋ ta, a leŋ
dɪ ʋ na tʋwara hʋ nala hʋ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di aa sɪ na.
47 Tʋŋtʋnnɪ hʋ aa gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ nɪhɪyawʋ aa kyɛ dɪ ʋ yaa aŋ bɪ yaa siri dɪ ʋ yaa haŋ
wɪɪ hʋ, ʋ nɪhɪyawʋ hʋ sɪ vɪɪrɪ ʋ kɪŋkaŋ.
48 Amɛ tʋŋtʋnnɪ hʋ aa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ nɪhɪyawʋ aa kyɛ dɪ ʋ yaa, aŋ yaa wɪɪ hʋ aa
maga dɪ ba vɪɪrɪ ʋ mɛ, ba sɪ vɪɪrɪ ʋ mʋhʋ. Dɪ ba kpaa kɪna yʋga a tɪya nal dɪ ʋ kɪ deŋ,

ba sı kı kyɛ kına yʊga rɛ a lıı ʊ lee. Dı ba kpaa kına yʊga kıŋkaŋ mɛ a tıya nal dı ʊ kı deŋ, ba sı kı kyɛ kına yʊga kıŋkaŋ a lıı ʊ lee."

Nala sı kuu Yesu wıya a porigi dɔmɔŋ
Matiwu 10.34-36

49 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ŋ ko dı ŋ we dʊnıya diŋ nɛ. Ŋ kɛ wıkyɛɛlıı rɛ fa gba yaa dı diŋ hʊ fa piili kı di lagılagı no.
50 Nııfori kıdıgı rɛ we doŋ ba aa sı fo ŋ. Dı ba aa rɛ bı foo ŋ teŋ, ŋ hakıla bı sı pıŋ lıdıgı.
51 Ma bıına anıı fıyɛlʊʊ rɛ ŋ kaŋ ko dʊnıya? Fıyɛlʊʊ daa! Ŋ ko rɛ dı nala kuu ŋ wıya a porigi dɔmɔŋ.
52 A lıı gyınaŋ kaŋ kı mʊ, dı dııdıgı nala rɛ yaa bɔnɔŋ a we doŋ, ba sı porigi dɔmɔŋ, dı boto kıŋ yaa kıdıgı, dı balıya kıŋ mɛ yaa kıdıgı. Nala boto hʊ sı yaa nyʊʊdıgı, a kaŋ nala balıya hʊ kı kaa kaası.
53 Kuwoma bee ba biibaala sı gʊla kı kaa dɔmɔŋ, dı nımma bee ba toliye mɛ gʊla kı kaa dɔmɔŋ. Balama nımma bee ba biihaana sı gʊla kı kaa dɔmɔŋ."

Ʊ maga dı ma gyıŋ saŋa hʊ wıya no aa sı yaa rɛ
Matiwu 16.2-3

54 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʊ a baa, "Dı mamaa rɛ ko na taala sıŋ ma dosıı tıyaŋ, ma aa baa dı duwoŋ aa kyɛ dı ʊ nıı rɛ. Duwoŋ mɛ kɔnı aa nıı rɛ.
55 Dı mamaa rɛ bıl ko na puwo lıı fuwomemii dıılaŋ, ma aa baa dı lee sı nıma. Lee mɛ kɔnı aa nıma rɛ.
56 Minaafigi tımma! Ma aa wuwo deŋ taŋha rɛ a deŋ wıısınyuu mɛ a wuwo daga wıı hʊ aa sı yaa. Bee rɛ yaŋ tıŋ ma bı sı wuwo gyıŋ wıya hʊ aa yaa dʊnıya tıyaŋ lagılagı no memii?"

Dɔmɔŋ mııgı marıı
Matiwu 5.25-26

57 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ma aa gyıŋ wıı hʊ aa maga dı ma yaa, bee rɛ tıŋ ma aa bee yaa ʊ?
58 Dı nal lɛ sama ı, a kana ı kı mʊ sarıya lidiilii, yaa kuwokeri dı ma bası wıı hʊ we dɔmɔŋ ŋmanıı tıyaŋ aŋ na pele. Dı gɛɛ daa, ʊ sı kana ı tarı mʊ sarıdiil lee, dı ʊ mɛ kpa ı we porisi noŋ tıyaŋ dı ba kana ı mʊ tɔ dıya tıyaŋ.
59 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ba bı sı lıı ı dıya no tıyaŋ, see dı ı tuŋ kyıŋ hʊ ba aa kere tıya ı teŋ."

13

Yesu bası tıya nala dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ yayı tıyaŋ

1 Yesu ha gyı aa bası wıya kı tıya nala hʊ gɛɛ rɛ, nala badɔmɔŋ bası tıya ʊ gɛɛ hʊ Pilato gyı aa leŋ ba kpʊ Galili tımma badɔmɔŋ. Galili tımma no gyı aa kyʊwalı Wıısı rɛ, a kpa kına kı sʊla Wıısı, ka Pilato gyı kpʊ ba.
2 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Ma bıına anıı gɛɛ hʊ Pilato gyı aa kpʊʊ Galili tımma no daga anıı ba aa rɛ yaa wıbɔmɔ a te Galili tımma buloŋ koo?
3 Aayı, ɛɛ daa. Dı mamaa rɛ bı bırıma lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, ma buloŋ mɛ sı sʊba.
4 Ka dııdolii hʊ gyı aa tele ŋmaa nala fi abee kyori hʊ kpʊ Silom tıyaŋ, ma bıına anıı ba aa rɛ yaa wıbɔmɔ a te nala hʊ buloŋ gyı aa we Gyerusalɛm tıyaŋ koo?
5 Aayı, ɛɛ daa. Ma leŋ dı ŋ bası tıya ma, dı ma bı bırıma lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, ma buloŋ mɛ sı sʊba."

Tıya hʊ aa bee nɔnɔ namaga

6 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga tıya ba a baa, "Baal kıdıgı rɛ gyı pɔɔ tutogo ʊ baga tıyaŋ. Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı ʊ mʊ dı ʊ tɔrı ʊ nɔnɔ dı tıya hʊ bı nɔnɔ.
7 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ bagıdaal hʊ a baa, 'Bısı boto rɛ nyɛ tıya no aa bı nɔnɔ. Ʊ maga dı ı ŋmana ʊ ta rɛ, beewıya ʊ sıŋ tɔ lee waasʊ rɛ.'
8 Doŋ nɛ bagıdaal hʊ bası tıya ʊ a baa, 'Ŋ nıhıyawʊ, leŋ dı ʊ ha sıŋ bındıgı pɛ dı á na. Ŋ sı hulo baarı ʊ memii, a we nɔbıŋ.
9 Bına dıılaŋ dı ʊ rɛ ko nɔnɔ, ʊ yaa wıwelii rɛ. Amɛ dı ʊ rɛ ko bı nɔnɔ, ɛɛ kɛ ı sı wuwo leŋ dı ŋ ŋmaŋ ta." '

Yesu tııbı haaŋ kıdıgı Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ

10 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı Yesu gyı aa daga nala Wıısı wıya gyuuma wııkyʊwaldıya tıyaŋ nɛ.

11 Dı haaŋ kıdıgı mɛ gyı we doŋ. Gyıŋbɔŋ nɛ gyı kana ʋ, a kpa wııla we ʋ, ʋ wıılı
gɛɛ bısı fi abee kyori. Wııla hʋ gyı leŋ ʋ gʋla rɛ, a bı wuwo sii sıŋ kı tannı.
12 Yesu aa naa haaŋ hʋ, ʋ yırı ʋ a baa, "Haŋtolibiye, ı wııla hʋ lıı ı tıyaŋ nɛ."
13 Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ nosi a dɔbɔ haaŋ hʋ tıyaŋ. Haaŋ hʋ tıı sii tannı haŋ lagılagıbiye hʋ,
aŋ kı dannı Wıısı.
14 Ɛɛ rɛ wııkyʋwaldıya hʋ nıhıyawʋ na baaŋ Yesu nyuu tıyaŋ akuu ʋ aa tııbı nala
Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ wıya. Aŋ mııgı bası tıya nala hʋ a baa, "Kyɛyɛ badʋ rɛ we doŋ a
maga dı á kpa kı tʋŋ tʋma. Kyɛyɛ no badʋ kıdıgı buloŋ tıyaŋ, ma sı wuwo ko dı ba
tııbı ma, amɛ kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ kɛ daa."
15 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu bası tıya ʋ a baa, "Ɛɛ dɔŋ minaafigi tımma! Ma kıbee rɛ we doŋ
aa bı sı puri ʋ nɔpalıya koo ʋ kokumo a kaŋ mʋ dı ba nyʋwa nıı Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ?
16 Haaŋ no yaa Abıraham doho nal lɛ. Sıtaanı kana ʋ vʋwa biŋ bısı fi abee kyori. Ʋ
yaŋ bı maga dı á laa ʋ ta Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ koo?"
17 Yesu aa bası gɛɛ, hıısı kaŋ ʋ dɔmɔ hʋ buloŋ, aŋka nıkaalıya hʋ kɛ tenni fıyɛlı
wımagıla hʋ Yesu aa yaa wıya.

Yesu maga namagısı balıya a daga ɛɛ hʋ Wıısı koro hʋ aa kıya
Matiwu 13.31-33; Maakı 4.30-32

18 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı nala hʋ a baa, "Ɛɛ rɛ Wıısı koro hʋ kıı? Bekiŋ nɛ ŋ sı kpa ʋ
magısı?
19 Ʋ kıı kıdoho kıdıgı bii aa muro kıŋkaŋ nɛ ba kı yırı masıtadı. Baal kıdıgı kpa doho
ʋ baga tıyaŋ. Ʋ nyʋ, a waa, a bırımı tııbal. Ɛɛ rɛ digibiisi ko sʋwa ba gyannı ʋ naası
tıyaŋ."
20 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, "Bekiŋ nɛ ŋ bıl sı kpa Wıısı koro hʋ magısı?
21 Wıısı koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʋl haaŋ aa kpaa we paanʋʋ muŋ kʋrʋba bʋto tıyaŋ.
Mʋhʋ ko kı pɛ dı paanʋʋ muŋ hʋ sii pʋwarı su tahaŋbal."

Dimbeenyʋwa hʋ aa bı gyalıya
Matiwu 7.13-14, 21-23

22 Yesu gyı sii kı mʋ Gyerusalɛm nɛ, a gɔllı tıŋ tɔnı hʋ buloŋ aa we doŋ dıılaŋ, a kı
daga nala Wıısı wıya.
23 Ɛɛ rɛ nal kıdıgı ko pıyɛsı ʋ a baa, "Á Tıına, nala baŋmana dʋŋ nɛ Wıısı sı laa ta
koo nıgyamaa rɛ ʋ sı laa ta?"
24 Nyɛ rɛ Yesu bası tıya nala hʋ a baa, "Dı mamaa rɛ aa kyɛ dı ma gyʋʋ Wıısı koro
hʋ, ma yaa sıfıyaŋ a wuwo tıŋ dimbeenyʋwa hʋ aa bı gyalıya a gyʋʋ. Wıtıı rɛ ŋ bası
kı tıya ma, nala yʋga sı lʋga dı ba tıŋ doŋ gyʋʋ, amɛ ba bı sı wuwo.
25 Kyɛɛ kıdıgı dıya hʋ tıına sı kaŋ ʋ dimbee tɔ. Ka dı ma ko sıŋ gyaŋhala tıyaŋ, a kı
ŋmaa boro hʋ a baa, 'Á Tıına, kaŋ dimbeenyʋwa hʋ suri tıya ma.' Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ sı
bası tıya ma a baa, 'Ŋ kɛ bı gyıŋ ma lee buloŋ tıyaŋ.'
26 Ɛɛ rɛ ma mɛ sı bası tıya ʋ a baa, 'Á beel-ı buloŋ nɛ fa we doŋ, a laŋŋı kı di kına. I
gba daga ma wıya yʋga á bee tıyaŋ mɛ.'
27 Ɛɛ rɛ ʋ bıl sı bası tıya ma a baa, 'Ŋ baa ŋ bı gyıŋ lee hʋ ma aa lıya. Ma fası lıı ŋ
sıya tıyaŋ. Ɛɛ dɔŋ nıbɔmɔ!'
28 Kyɛɛ kıdıgı ma sı na Abıraham abee Azıkı abee Gyeekɔbı, abee Wıısı tıŋdaala
buloŋ, dı ba hɔŋ Wıısı koro hʋ tıyaŋ, ka dı ma kɛ sıŋ gyaŋhal tıyaŋ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı
wii sınııl, a kyaŋ ma nyıŋa, aŋ bı sı wuwo gyʋʋ doŋ.
29 Nala sı lıı dʋnıya logiŋ logiŋ buloŋ a gyʋʋ Wıısı koro hʋ, a hɔŋ kı di kına aŋ kı
gbıyalı.
30 Wıtıı rɛ, nala aa yaa nıbiisi gyınaŋ, ba sı mııgı ko yaa nıbala, ka dı nala mɛ aa yaa
nıbala gyınaŋ mııgı ko yaa nıbiisi."

Yesu kyo Gyerusalɛm nala
Matiwu 23.37-39

31 Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ Farasiima badɔmɔŋ mʋ Yesu lee, a bası tıya ʋ a baa, "Ʋ maga
dı ı lıı Galili paalʋʋ tıyaŋ nɛ, beewıya Kuwori Hɛrɔtı aa kyɛ dı ʋ kpʋ ı rɛ."
32 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma mʋ bası tıya haŋ badarı hʋ, dı ŋ aa kile gyıŋbɔmɔ
rɛ nala tıyaŋ, aŋ kı tııbı nala mɛ daha gyınaŋ abee kyiye, dı kyiyetuwo rɛ ŋ sı teŋ ŋ
tʋma.
33 Abee gɛɛ buloŋ, ʋ maga dı ŋ we ŋmanıı tıyaŋ nɛ gyınaŋ abee kyiye abee kyiyetuwo
buloŋ, a kı mʋ Gyerusalɛm. Beewıya, ka doŋ dʋŋ tıyaŋ nɛ ba foŋ kı kpʋ Wıısı tıŋdaala
buloŋ.

34 O! Gyerusalɛm tımma! Mamaa rɛ aa kpʋ Wıısı tıŋdaala hʋ buloŋ, aŋ paa bʋwa kı
yaga nala hʋ buloŋ Wıısı aa tıma dı ba ko ma lee. Ŋ lʋga rɛ dı ŋ fa kaŋ ma buloŋ ko
laŋŋı dɔmɔŋ, a kyige tɔ ma anıı gyimii aa kyige tɔ ʋ biisi gɛɛ, ka ma bı laa.
35 Ɛɛwıya, Wıısı baanı ma bee tıya ma rɛ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma bıl bı sı na
ŋ a kaŋ kı mʋ kyɛɛ hʋ ma aa sı na ŋ a baa, 'Wıısı sı kyiyeli nal hʋ aa ko á Tıına Wıısı
feŋ tıyaŋ." '

14

Yesu bıl tııbı nal Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ

1 Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ kıdıgı, Yesu mʋ dı ʋ di kına Farasiima nıhıyawʋ kıdıgı dıya
tıyaŋ. Ɛɛ rɛ nala hʋ buloŋ gyı aa we doŋ lıı sıya pɔ ʋ tıyaŋ, a kı deŋ dı ba na wıı hʋ ʋ
aa sı yaa.
2 Dı baal kıdıgı naası bee ʋ nosi buloŋ aa pʋʋsa mɛ gyı we doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ sii kpa mʋ
Yesu lee.
3 Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima hʋ a baa, "Wıısı mırısı hʋ
tıya ŋmanıı dı á kı tııbı nala Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ koo gɛɛ ŋmanıı tuwo?"
4 Ba buloŋ tallı ba nyʋʋsı. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ baal hʋ, a tııbı ʋ aŋ leŋ ʋ mʋ dıya.
5 Ɛɛ rɛ ʋ bıl pıyɛsı ba a baa, "Ma kıbee biye koo ʋ nʋhʋ rɛ sı tele kɔlʋŋ tıyaŋ Kyɛwiyesii
hʋ kyɛɛ, dı ʋ tıına vıya ʋ lıyı?"
6 Ʋ aa bası nyɛ, ba kıdıgı buloŋ bı wuwo laa wıı bası.

Yesu bası á tıı kaŋ hʋwɔlıı abee bɔnyɛ wıya

7 Doŋ nɛ Yesu na dı nala hʋ ba aa yıra ko gyʋʋ bagısı lıı nıbala lıhɔnıya a kı hɔŋ. Ɛɛ
rɛ ʋ maga namaga no tıya ba a baa,
8 "Dı ba yırı ı dı ı ko laŋŋıbal, ta laa sıya mʋ bagısı lıı nıbal lıhɔnıı a hɔŋ. Kapuwo
ba yırı nal mɛ aa te ı rɛ dı ʋ ko laŋŋʋʋ hʋ.
9 Ɛɛwıya, nal hʋ aa yırı ma sı wuwo ko bası tıya ı a baa, 'Sii ka dı nal no hɔŋ ı lıhɔnıı
hʋ.' Dı gɛɛ rɛ yaa, ı sı na dı ʋ yaa ı hıısı, beewıya, ı aa mııgı ı mʋ hɔŋ nıbiisi lıhɔnıı
rɛ.
10 Ɛɛwıya, dı ba aa rɛ ko yırı ı dı ı ko laŋŋıbal, dı ı ko mʋ, laasıya mʋ hɔŋ nıbiisi
lıhɔnıı. Dı nal hʋ aa yırı ı hʋ rɛ ko na ı, ʋ sı bası tıya ı a baa, 'Ŋ kyana, sii ko hɔŋ
lıhɔŋweliı no.' Dı ʋ rɛ yaa gɛɛ, ʋ tıya ı yohuŋ nɛ gɛɛ nala hʋ buloŋ sıya tıyaŋ.
11 Nal hʋ buloŋ aa gyigisi ʋ tıı, Wıısı sı kana ʋ hʋwɔlı. Nal hʋ mɛ aa kaŋ ʋ tıı kı
hʋwɔlı, Wıısı sı kpa ʋ yohuŋ."
12 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nal hʋ aa yırı ʋ dı ʋ ko di kıdiiliye hʋ a baa, "Dı ı rɛ ko yaa
kıdiiliye, ta yırı ı kyaŋsı koo ı naabalıya, koo ı lʋlla, koo ı dɔŋtıŋsı kına tımma. Beewıya
ba mɛ sı wuwo maakyiye yırı ı dı ı ko di kıdiiliye ba lee a tuŋ ı kyıŋ.
13 Dı ı ko baa ı yırı nala dı ba ko gbıyalı gbıyala, a di kıdiiliye, yırı nyaaba abee
gbarıga abee nala naası koo nosi aa sʋba abee nyʋlıma buloŋ.
14 Dı ı rɛ yaa gɛɛ, Wıısı mɛ sı pɛ ı tıyaŋ, beewıya ba aa rɛ bı sı wuwo tuŋ ı kyıŋ.
Wıısı sı tuŋ ı kyıŋ kyɛɛ hʋ tıpʋlʋŋ tımma aa sı sii sʋʋ tıyaŋ."

Yesu maga laŋŋıbal namaga
Matiwu 22.1-10

15 Yesu aa bası wıı no, ɛɛ rɛ nala hʋ aa hɔŋ kı di kına hʋ kıdıgı bası tıya ʋ a baa,
"Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa sı di kına Wıısı koro hʋ tıyaŋ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga no a baa, "Baal kıdıgı rɛ gyı sii yırı laŋŋıbal, a leŋ ba yaa
kıdiiliye su lee buloŋ.
17 Kıdiiliye hʋ gyı aa ko yaa siri, ʋ tıŋ ʋ tʋŋtʋnna kıdıgı dı ʋ mʋ bası tıya nala hʋ ʋ
aa yıra anıı wıı buloŋ yaa siri rɛ, dı ba kı ko.
18 Ʋ aa mʋʋ yırı ba, ba buloŋ vıya, ka kıdıgı buloŋ kı daga wıı hʋ aa tıŋ ʋ bı sı wuwo
mʋ. Laa sıya nal hʋ baa, 'Baga rɛ ŋ yɔbɔ a kı kyɛ dı ŋ mʋ na. Ɛɛwıya, ŋ aa sʋla ı rɛ, ŋ
bı sı wuwo ko.'
19 Kıdıgı mɛ baa, 'Nɔpalıya tʋŋnyʋwa bʋnɔŋ nɛ ŋ yɔbɔ a kı kyɛ dı ŋ kaŋ mʋ pala na.
Ɛɛwıya, sʋlıı rɛ, ŋ mɛ bı sı wuwo ko.'
20 Kıdıgı tıına mɛ baa, 'Kyɛɛ no rɛ ŋ kpaa haaŋ. Ɛɛ wıya ŋ mɛ bı sı wuwo ko.'
21 Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnı hʋ mııgı mʋ bası tıya ʋ nıhıyawʋ hʋ. Ʋ aa nıı gɛɛ, ʋ baaŋ sii kıŋkaŋ.
Ɛɛ rɛ ʋ bıl bası tıya ʋ a baa, 'Lıı lagılagı, a mʋ ŋmaŋbala hʋ nyʋʋsı abee bee hʋ tıyaŋ
ŋmaŋbiisi buloŋ, a yırı nyaaba abee gbarıga abee nyʋlıma, abee nala hʋ naası abee ba
nosi aa sʋba buloŋ.'
22 Lagılagı dı tʋŋtʋnnı hʋ lıya rɛ, a yırı nala hʋ buloŋ ba ko gyʋʋ. Ka ʋ gyʋʋ bası
tıya ʋ nıhıyawʋ hʋ anıı nala hʋ ko rɛ, dı amɛ lee ha kaa rɛ.

23 Ɛɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Bɪl lɪɪ mʊ bagɪsɪ ŋmaŋsɪ abee bagɪsɪ hʊ tɪɪ, a yɪrɪ nala dɪ ba ko gyʊʊ, dɪ dɪya hʊ su.’
24 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nala hʊ ŋ aa laa sɪya yɪrɪ hʊ, ba kɪdɪgɪ buloŋ nyʊwa paalɪ bɪ sɪ dige kɪdiiliye no.”

Yesu hal tɪŋɪɪ memii
Matiwu 10.37-38
25 Yesu bɪl aa lɪɪ kpa ŋmanɪɪ kɪ mʊ, nɪgyamaa sii paa tɪŋa ʊ hal. Nyɛ rɛ ʊ mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa,
26 “Dɪ nal buloŋ nɛ sɪ ko ŋ lee, see dɪ ʊ tɪɪna kyo ŋ a te gɛɛ ʊ aa kyo ʊ kuwo abee ʊ naa, abee ʊ haaŋ bee ʊ balɪya, abee ʊ naabalɪya abee ʊ tɪɪ. Dɪ gɛɛ daa, ʊ bɪ sɪ wuwo yaa ŋ hatɪnnɪ.
27 Nal hʊ buloŋ aa bɪ kpaa ʊ tɪɪ daagarɪɪ baasɪ a kɪ tɪŋa ŋ hal, ʊ bɪ maga dɪ ʊ yaa ŋ hatɪnnɪ.
28 Dɪ nal lɛ aa kyɛ dɪ ʊ saa dɪya, ʊ aa laa sɪya hɔŋ nɛ, a bɪɪnɪ na dɪ molbiye hʊ ʊ aa kana sɪ wuwo saa dɪya hʊ teŋ koo ba bɪ sɪ wuwo.
29 Dɪ ʊ rɛ bɪ yaa gɛɛ, aŋ piili dɪya hʊ sayɪ, dɪ molbiye hʊ ko buwo dɪ ʊ bɪ saa dɪya hʊ teŋ, nala sɪ na wɪboriye hʊ ʊ aa yaa, a mʊma ʊ.
30 Ba sɪ baa, ‘Baal no piile dɪ ʊ saa dɪya rɛ aŋ bɪ wuwo saa teŋ.’
31 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ a baa, ‘Dɪ kuwori rɛ sii kaŋ nala tusi fi, a kɪ mʊ dɪ ʊ yuwo ʊ kuwori dɔŋtɪɪna, ka dɪ ʊ kuwori dɔŋtɪɪna hʊ mɛ kaŋ nala tusi mɔlɪya, see dɪ ʊ ha laa sɪya hɔŋ a bɪɪnɪ na dɪ ʊ sɪ wuwo yuwo di ʊ dɔŋtɪɪna hʊ koo ʊ bɪ sɪ wuwo yuwo di ʊ, ka dɪ ʊ na mʊ yuwo hʊ.
32 Dɪ ʊ rɛ ko bɪɪnɪ na anɪɪ ʊ bɪ sɪ wuwo yuwo di ʊ kuwori dɔŋtɪɪna hʊ, see dɪ ʊ ta tɪŋdaala dɪ ba mʊ kyeŋ ʊ kuwori dɔŋtɪɪna hʊ libolii tɪyaŋ, a sʊla ʊ dɪ ʊ leŋ dɪ ba marɪ dɔmɔŋ.’
33 Nyɛ rɛ Yesu yaŋ basɪ tɪya ba a baa, ‘Ɛɛ tɪɪ rɛ, ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo yaa ŋ hatɪnnɪ, see dɪ ɪ vɪya kɪŋ buloŋ ɪ aa kana a ta.” ’

Kɪŋ aa bɪ kaŋ tɔnɔ, ba aa kpa yuwo ta rɛ
Matiwu 5.13; Maakɪ 9.50
34 “Yɪsɪ sʊma, amɛ dɪ ʊ sʊmɪŋ nɛ ko lɪɪ, ɪ bɪl bɪ sɪ wuwo yaa dɪ ʊ sʊma.
35 Ɪ bɪl bɪ sɪ wuwo kpa ʊ we baga tɪyaŋ mɛ gba dɪ ʊ leŋ dɪ kɪna marɪ. See ɪ aa kpaa yuwo ta, beewɪya ʊ bɪl bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ.”

15

Yesu maga piyesi aa nyʊgɪsa namaga
Matiwu 18.12-14
1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ lampolaala abee wɪbɔŋyaala yʊga sii ko Yesu lee rɛ, dɪ ba gyegili nɪɪ ʊ wɪbasɪɪ.
2 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ piili kɪ gʊrɪmɪ wɪya a baa, “Baal no leŋ wɪbɔŋyaala kɪ ko ʊ lee rɛ, haalɪ ʊ beel-ba laŋŋɪ kɪ di kɪna.”
3 Yesu aa nɪɪ gɛɛ, ʊ maga namaga no tɪya ba a baa,
4 “Ma leŋ á kpa anɪɪ ma kɪdɪgɪ rɛ kaŋ piyese kɔɔ, dɪ kɪdɪgɪ nyʊgɪsɪ, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa? Ʊ aa leŋ piyese mɔllɪbanaa bee fi abee nibi hʊ rɛ ʊ ta pogo tɪyaŋ, ka dɪ ʊ gɔllɪ kyɛ piyesi hʊ aa nyʊgɪsa hʊ. Dɪ ʊ rɛ ko bɪ na ʊ, ʊ bɪ sɪ laa nyʊwa mɪɪgɪ ko bee.
5 Dɪ ʊ rɛ ko na ʊ, ʊ aa kpa ʊ rɛ ʊ baasɪ mʊ dɪya abee teŋfɪyɛlʊʊ.
6 Dɪ ʊ ko pele dɪya, ʊ aa yɪrɪ ʊ kyaŋsɪ abee ʊ dɔŋtɪŋsɪ rɛ, ʊ basɪ tɪya ba a baa, ‘Ma leŋ dɪ á buloŋ tenni fɪyɛlɪ. Beewɪya, ŋ naa ŋ piyesi hʊ aa nyʊgɪsa hʊ rɛ.’
7 Ɛɛ tɪɪ rɛ, ‘Dɪ wɪbɔŋyaaldɪgɪ dʊŋ mɛ rɛ bɪrɪma lɪɪ ʊ wɪbɔmɔ tɪyaŋ, nala hʊ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ tenni sɪ fɪyɛlɪ ʊ wɪya, a te nala mɔllɪbanaa bee fi abee nibi aa bɪɪna anɪɪ ba kaŋ tɪpʊlʊŋ nɛ, a bɪ maga dɪ ba bɪrɪma lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.” ’

Haaŋ hʊ molbinʊʊ aa nyʊgɪsa
8 “Koo ma leŋ á kpa anɪɪ haaŋ kɪdɪgɪ rɛ kaŋ molbinʊʊ kɪna fi, dɪ kɪdɪgɪ nyʊgɪsɪ, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa? Ʊ aa kyol diŋ nɛ, dɪ ʊ tige ʊ dɪya buloŋ, a deŋ weliŋ a ko mʊ na ʊ.
9 Dɪ ʊ rɛ ko na ʊ, ʊ aa yɪrɪ ʊ kyaŋsɪ abee ʊ dɔŋtɪŋsɪ buloŋ nɛ ʊ ko laŋŋɪ, a basɪ tɪya ba a baa, ‘Ma leŋ dɪ á buloŋ tenni fɪyɛlɪ. Ŋ molbii hʊ aa nyʊgɪsa hʊ, ŋ naa ʊ rɛ.’
10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, ‘Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nyɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ malɪkasɪ mɛ tenni aa fɪyɛlɪ, dɪ wɪbɔŋyaaldɪgɪ rɛ ko bɪrɪma lɪɪ ʊ wɪbɔmɔ tɪyaŋ.” ’

Yesu maga biye hʊ aa nyʊgɪsa namaga

11 Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a kaŋ ʊ biibaala
balɪya.
12 Ɛɛ rɛ haŋbiye hʊ tɪɪna sii basɪ tɪya ʊ kuwo a baa, ‘Ɲ kuwo, kyaŋ hʊ ɪ aa sɪ sʊba aŋ
ka tɪya ma, kpa ŋ tol tɪya ŋ.’ Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ kɪna hʊ kpaa ba.
13 Ʊ bɪ pɪɪsa, ka haŋbiye hʊ tɪɪna sii kpa kɪna hʊ buloŋ ʊ aa laa, a yallɪ, a sii kpa mʊ
we paalʊʊ bolii kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Doŋ nɛ ʊ kaŋ molbiye hʊ mʊ, a kpa yaa wɪvɪyagyɪmɪya,
ba buloŋ teŋ.
14 Saŋa hʊ ʊ kɪŋ kɪŋ buloŋ aa tene tɪyaŋ nɛ losi sii gyʊʊ doŋ paalʊʊ kɪŋkaŋ, ʊ kyɛ
kɪdiilii buloŋ lɔlɔ dɪ ʊ di.
15 Nyɛ rɛ ʊ sii mʊ na tʊma tɔɔ hʊ tɪmma baal kɪdɪgɪ lee. Baal hʊ kana ʊ mʊ dɪ ʊ kɪ
deŋ ʊ porikusi ʊ baga tɪyaŋ.
16 Ʊ aa deŋ porikusi hʊ mɛ, ka nal buloŋ bee tɪya ʊ kɪdiiliye. Ʊ aa hɔŋ deŋ anɪɪ dɪ ʊ
rɛ fa naa porikusi hʊ kɪdiiliye badɔmɔŋ mɛ gba, ʊ aa dii rɛ.
17 Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ hakɪla yaŋ ko wɪɪ hʊ ʊ aa yaa, abee tʊwara hʊ tɪyaŋ ʊ aa wee. Ɛɛ rɛ
ʊ bɪɪnɪ ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, ‘Ɲ kuwo mɛ kaŋ tʊŋtʊnna rɛ yʊga. Ba buloŋ nʊrɪgɪ kɪdiiliye
tɪyaŋ, a di aŋ kɪ ka, aŋka ŋ ko we daha a kɪ sʊba losi.
18 Ɲ sɪ sii a mɪɪgɪ mʊ ŋ kuwo lee. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mʊ, ŋ sɪ basɪ tɪya ʊ a baa, Ɲ kuwo,
wɪɪ hʊ ŋ aa yaa, ŋ yaa kyogi Wɪɪsɪ rɛ, a yaa kyogi ɪ mɛ.
19 Ɲ bɪl bɪ maga dɪ ɪ kana ŋ yaa ɪ biye. Kpa ŋ dɪ ŋ yaa ɪ tʊŋtʊnna hʊ kɪdɪgɪ á tʊma kɪ
tɪya ɪ.’ Ɛɛ rɛ ka ʊ sii kpa kɪ mʊ ʊ kuwo lee.
20 Ʊ ha gyɪ mʊʊ we libolii rɛ a kɪ ko, ka ʊ kuwo hʊ na ʊ. Sikii buloŋ kana ʊ. Ʊ sii fá
mʊ guwori ʊ.
21 Ɛɛ rɛ biye hʊ basɪ tɪya ʊ kuwo a baa, ‘Ɲ yaa kyogi Wɪɪsɪ rɛ, a yaa kyogi ɪ mɛ. Ɲ bɪl
bɪ maga dɪ ɪ kana ŋ yaa ɪ biye.’
22 Amɛ ʊ kuwo basɪ tɪya ʊ dɪya tʊŋtʊnna a baa, ‘Ma mʊ lagɪlagɪ, a paa gaweliye kaŋ
ko laalɪ ʊ. Ma kpa nonipiri a we ʊ noŋ aŋ paa naatɔbɔ mɛ a we ʊ.
23 Ma lɪɪ kaŋ nɔfara ko gyʊʊ kpʊ, dɪ á buloŋ kyaŋ, dɪ á tenni fɪyɛlɪ.
24 Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ biye no fa sʊba rɛ aŋ sii. Ʊ fa nyʊgɪsa rɛ, ka á bɪl na ʊ nyɛ. Ɛɛ rɛ
ba kɪ di kɪna, a kɪ gbɪyalɪ abee teŋfɪyɛlʊʊ.” ’
25 Saŋa no tɪyaŋ dɪ biye hʊ maana mɛ we baga tɪyaŋ. Ʊ bee koyi saŋa aa ko pele, ʊ
sii kɪ ko bee. Ʊ ko kɪ kpaga dɪya, dɪ ʊ nɪɪ ba aa ŋmaa kɪna a kɪ gʊwa.
26 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ ʊ kuwo dɪya tʊŋtʊnna kɪdɪgɪ a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bekine wɪya rɛ ba kɪ
yaa daha?”
27 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ naabiye hʊ rɛ mɪɪgɪ ko. Ɛɛ rɛ ɪ kuwo kaŋ nɔfara kpʊ a
tɪya ʊ, beewɪya ʊ mɪɪgɪ ko dɪya abee laaŋfɪya rɛ.”
28 Nyɛ rɛ biye hʊ maana hʊ na baaŋ kɪŋkaŋ, aŋ vɪya dɪya gyʊʊyɪ. Ɛɛ rɛ ʊ kuwo ko
lɪɪ, a sʊla ʊ dɪ ʊ ko gyʊʊ dɪya.
29 Doŋ nɛ ʊ basɪ tɪya ʊ kuwo a baa, “Bɪsɪ no buloŋ tɪyaŋ ŋ tʊŋ tʊma rɛ weliŋ a tɪya
ɪ anɪɪ yoŋ. Ɲ ha bɪ maakyiye vɪya ɪ nyʊwa kyɛdɪgɪ mɛ. Ba buloŋ tɪyaŋ, bekiŋ nɛ ɪ yaa
tɪya ŋ? Ɪ ha bɪ kaŋ bʊʊŋ mɛ gba tɪya ŋ dɪ ŋ bee ŋ kyaŋsɪ mɛ kpʊ kyaŋ.
30 Ka ɪ biye no kaŋ ɪ kɪna buloŋ mʊ kyogi ta gyaŋtɪrɪsɪ tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ ko dɪya, ɪ ha
bɪl sii kaŋ nɔfara kpʊ tɪya ʊ.”
31 Ɛɛ rɛ biye hʊ kuwo basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ biye, ɪ kɛ we dɪya tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ.
Kɪŋ buloŋ ŋ aa kana, ɪ rɛ tɪŋa ʊ.
32 Amɛ ʊ maga dɪ á leŋ á tenni fɪyɛlɪ rɛ dɪ á gbɪyalɪ, beewɪya ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɪ naabiye
no fa sʊba rɛ aŋ sii. Ʊ fa nyʊgɪsa rɛ, ka á bɪl na ʊ nyɛ.”

16

Yesu maga tʊŋtʊnnɪ-hɪyawʊ hʊ aa bɪ kaŋ wɪtɪɪ namaga

1 Yesu gyɪ maga namaga no tɪya ʊ hatɪnna rɛ a baa, “Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ,
a kaŋ tʊŋtʊnnɪ kɪdɪgɪ, a leŋ ʊ kɪ deŋ ʊ kɪna. Ɛɛ rɛ nala ko basɪ tɪya kɪna tɪɪna hʊ anɪɪ
ʊ tʊŋtʊnnɪ hʊ kaŋ ʊ dʊwa buloŋ kyogi kɪ ta rɛ.
2 Ʊ aa nɪɪ gɛɛ, ʊ leŋ ba mʊ yɪrɪ ʊ ko, ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, ‘Deŋ na ɪ wɪkanɪya hʊ ŋ aa nɪɪ.
Ɪ bɪl bɪ maga dɪ ɪ yaa ŋ tʊŋtʊnnɪ-hɪyawʊ. Ɛɛwɪya, leŋ dɪ ŋ gyɪŋ ɛɛ bee ɛɛ buloŋ ɪ aa
kpaa ŋ molbiye tʊma.’
3 Ɛɛ rɛ baal hʊ bɪɪnɪ ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, ‘Ɲ nɪhɪyawʊ aa kyɛ dɪ ʊ kile ŋ tʊma tɪyaŋ nyɛ,
ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa? Ɲ bɪ kaŋ dee ŋ aa sɪ pala di. Ɲ bɪl bɪ sɪ wuwo gɔllɪ kɪ sʊla kɪna mɛ. Ɲ sɪ
kɪ fá hɪɪsɪ.
4 Ɲ gyɪŋ gɛɛ ŋ aa sɪ yaa a wuwo kaŋ kyaŋsɪ rɛ, dɪ ŋ tʊma no rɛ ko kyogi mɛ, dɪ ba
kana ŋ weliŋ ba dɪɪsɪ tɪyaŋ.’

5 Ɛɛ rɛ ʋ yırı nala hʋ buloŋ aa di ʋ nıhıyawʋ hʋ kyıma, ba kı ko kıdıgı kıdıgı. Ɛɛ rɛ
ʋ yırı bʋnbʋŋ nal hʋ a pıyɛsı ʋ, 'Ŋ nıhıyawʋ kyıŋ ı aa diye yaa baŋmɛ rɛ?'
6 Ɛɛ rɛ ʋ baa dı nʋʋ aŋkʋrısı kɔɔ rɛ ʋ kyıma. Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnı-hıyawʋ hʋ kpaa teŋ hʋ
aa daga ʋ kyıŋ a tıya ʋ aŋ baa, 'Teŋ no daga anıı ı kyıŋ yaa nʋʋ aŋkʋrısı kɔɔ rɛ. Amɛ
mııgı kaŋ sabı aŋkʋrısı mɔllıbalıya abee fi.'
7 Ɛɛ rɛ ʋ bıl yırı kıdıgı tıına mɛ a pıyɛsı ʋ a baa, 'Ka ı mɛ?' Ʋ mɛ baa dı ʋ kyıŋ yaa
mıbʋwara tusi rɛ. Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnı-hıyawʋ hʋ bası tıya ʋ a baa, 'Teŋ hʋ aa daga ı kyıŋ
nɛ nyɛ. Amɛ mııgı kaŋ sabı bʋwara kɔɔsı kyori.
8 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ kına tıına hʋ bigisi sıŋgırıŋtıına no aŋ baa dı ʋ yaa kuwokeri rɛ
abee wıgyʋŋ no ʋ aa kana a kaŋ kı yaa wıbɔmɔ. Beewıya nala hʋ aa kyo dʋnıya kına
kıŋkaŋ, ba kaŋ kı kyɛ wıgyʋŋ nɛ weliŋ, a kı pɛ dɔmɔŋ tıyaŋ a te nala hʋ aa tıŋ Wıısı.'
9 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, 'Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma kpa ma dʋnıya
kına a kyɛ kyaŋsı. Dı kına hʋ rɛ ko teŋ, dı Wıısı laa ma we ʋ lee, dı ma we doŋ a kaŋ
kı mʋ deŋdeŋ.'
10 Dı nal lɛ wuwo deŋ kına mʋhʋ nyuu abee wıtıı, ɛɛ daga anıı ʋ aa wuwo ʋ deŋ
kıgyamaa mɛ rɛ abee wıtıı. Amɛ dı nal lɛ bı wuwo deŋ kına mʋhʋ nyuu abee wıtıı, ɛɛ
daga anıı ʋ bı sı wuwo deŋ kıgyamaa nyuu mɛ abee wıtıı.
11 Dı ı rɛ bı wuwo kı deŋ dʋnıya kına nyuu abee wıtıı, nal buloŋ bı sı kpa kına aa
kaŋ tɔnɔ a we ı nosi tıyaŋ dı ı kı deŋ.
12 Dı ı rɛ bı wuwo kı deŋ nala kına abee wıtıı, aŋnɛ rɛ sı laa nyʋwa kpa ı tıı kına
tıya ı dı ı kı deŋ?
13 Yoŋdıgı bı sı wuwo tʋma kı tıya nıhıyası balıya. Ʋ sı kyo kıdıgı aŋ haası kıdıgı. Ʋ
sı kı tıŋ kıdıgı abee wıtıı aŋ kı tıŋ kıdıgı mɛ abee dawarı. Ɛɛ tıı rɛ, nal bı sı wuwo tıŋ
molbiye tıyaŋ aŋ bıl tıŋ Wıısı mɛ."

Yesu bası wıya tıya Farasiima
Matiwu 11.12-13; 5.31-32; Maakı 10.11-12

14 Farasiima hʋ aa nıı wıya hʋ Yesu aa basa, ba kı kyʋʋsı lee lee buloŋ, beewıya ba
fa kyo molbiye rɛ weliŋ.
15 Doŋ nɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Na ma aa kyɛ dı nala bıını anıı ma kaŋ wıtıı
rɛ, amɛ Wıısı kɛ gyıŋ ma tısı rɛ. Kına hʋ aa yaa sıfıyaŋ kına nihuwobisi lee, ba aa rɛ
yaa kıtɔɔnı Wıısı kɛ lee."
16 Nyɛ rɛ Yesu bıl baa, "Wıısı mırısı hʋ Moosi gyı aa saba biŋ, abee wıya hʋ Wıısı
tıŋdaala gyı aa basa, ba buloŋ gyı pına rɛ, a kaŋ mʋ pele saŋa hʋ Gyɔɔŋ Wıısınııfool
hʋ gyı aa ko. Ɛɛ hal tıyaŋ, a yaŋ bıl piili haŋ saŋa hʋ a kaŋ kı ko gyınaŋ, ba bası Wıısı
koro hʋ wıweliye rɛ a kı tıya nala. Ɛɛ rɛ nal buloŋ sii kı lʋga sıfıyaŋ dı ʋ gyʋʋ Wıısı
koro hʋ.
17 Wıısınyuu abee taŋha buloŋ aa sı pirigi dııgı, ʋ rɛ sı yaa mɔl a te wıbiibiye mɛ aa
sı dısı mırısı hʋ Moosi aa saba tıyaŋ.
18 Baal hʋ buloŋ aa vıya ʋ haaŋ, aŋ bıl mʋ kpa hadıma, ʋ yaa sɔŋsɔnnı rɛ. Baal hʋ
mɛ buloŋ aa kpaa haaŋ aa vıya ʋ bala, ʋ mɛ yaa sɔŋsɔnnı."

Yesu maga kına tıına kıdıgı abee Laazʋrɔsı namaga

19 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga a baa, "Kına tıına kıdıgı rɛ gyı we doŋ, a gyı kı laalı
gabala dʋŋ, aŋ we sʋma dʋŋ tıyaŋ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ.
20-21 Nyaabʋ kıdıgı mɛ gyı we doŋ ba kı yırı Laazʋrɔsı, ʋ teŋ buloŋ gyı yaa dʋgʋlıya.
Ʋ gyı aa sii leŋ ba kana ʋ mʋ holli kına tıına hʋ dimbeenyʋwa tıyaŋ nɛ. Ʋ gyı aa kı
yıyɛlı anıı kına tıına hʋ ko kı di kına, kına hʋ aa sı tele taŋha dı ʋ mɛ paa ba di. Haalı,
ka vası mɛ gyı aa ko kı lenni nyaabʋ hʋ dʋgʋlıya hʋ.
22 Ɛɛ rɛ nyaabʋ hʋ sii sʋba. Malıkası ko kpa ʋ a kaŋ mʋ holli Abıraham loginŋ Wıısıbee
tıyaŋ, ʋ kı nıı sʋma.
23 Ka kına tıına hʋ mɛ sii sʋba, ba kpa ʋ hogo. Ʋ mʋ gyʋʋ diŋ a we tʋwara tıyaŋ. Ɛɛ
rɛ ʋ deŋ mʋ na Abıraham dı ʋ hɔŋ libolii, ka Laazʋrɔsı mɛ hɔŋ ʋ loginŋ.
24 Ɛɛ rɛ ʋ yırı Abıraham a baa, 'Ŋ kuwo Abıraham, fá ŋ sikii aŋ tıŋ Laazʋrɔsı dı ʋ
kaŋ ʋ nonii taga nıı, a kaŋ ko lulo we ŋ naŋdeliŋ tıyaŋ. Ŋ aa na tʋwara rɛ weliŋ diŋ no
tıyaŋ.'
25 Ɛɛ rɛ Abıraham bası tıya ʋ a baa, 'Ŋ biye, liisi mʋ pele saŋa hʋ ı gyı aa we ı mııbol
tıyaŋ, ı fa aa nıı sʋma rɛ weliŋ, aŋka Laazʋrɔsı fa we tʋwara tıyaŋ. Amɛ lagılagı no,
Wıısı leŋ Laazʋrɔsı bembii fıyelı rɛ daha, aŋka ı mɛ we tʋwara tıyaŋ.
26 Ɛɛ dʋŋ mɛ daa, bootogi lunjii rɛ pıŋ á beel-ma paga tıyaŋ. Dı nala hʋ aa we á lee rɛ
aa kyɛ dı ba lıı kyol a mʋ ma lee, ba bı sı wuwo. Nal mɛ bı sı wuwo lıı ma lee a kyol
ko á lee.'

27 Ɛɛ rɛ kına tıına hʋ bıl bası tıya ʋ a baa, ‘Ŋ kuwo Abıraham, ɛɛ kɛ, ŋ aa sʋla ı dı ı tıŋ Laazʋrɔsı dı ʋ mʋ ŋ kuwo dıya.
28 Ŋ naabalıya bɔnɔŋ ha we doŋ. Leŋ dı ʋ mʋ kʋrısı ba dıgına dı ba mɛ ta maakyiye ko gyʋʋ tʋwara no tıyaŋ.’
29 Ɛɛ rɛ Abıraham bası tıya ʋ a baa, ‘Wıya hʋ Moosi abee Wıısı tıŋdaala hʋ aa saba biŋ, ı naabalıya hʋ gyıŋ ba rɛ. Leŋ dı ba gyegili nıı ba aŋ kı tıŋ ba.’
30 Ɛɛ rɛ kına tıına hʋ bıl baa, ‘Ŋ kuwo, ɛɛ dʋŋ bı maga. Amɛ dı nal lɛ sii sʋʋ tıyaŋ a mʋ ba lee, ɛɛ kɛ ba sı bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ.’
31 Ɛɛ rɛ Abıraham bıl bası tıya ʋ a baa, ‘Dı ba aa rɛ bı sı gyegili nıı wıya hʋ Moosi abee Wıısı tıŋdaala hʋ aa saba, ɛɛ daga anıı dı nal lɛ sii sʋʋ tıyaŋ a mʋ bası tıya ba mɛ, ba ha bı sı laa di.” ’

17

Yesu bası wıbɔmɔ yayı wıya
Matiwu 18.6-7, 21-22; Maakı 9.42

1 Yesu gyı bası tıya ʋ hatınna hʋ rɛ a baa, “Wıya hʋ aa sı leŋ dı nala yaa wıbɔmɔ, ba sı we doŋ. Amɛ nal hʋ aa sı leŋ dı nala yaa wıbɔmɔ, ʋ tıına sı na tʋwara kıŋkaŋ.
2 Dı ba aa rɛ kpaa nɔŋ vʋwa laalı ʋ bagına tıyaŋ, a kpa ʋ yuwo we mpʋwɔnʋʋ tıyaŋ dı ʋ nyʋwa nıı sʋba, ɛɛ rɛ kpıya ʋ aa we ʋ mııbol tıyaŋ a leŋ dı nala hʋ aa tıŋa ŋ hal kıdıgı yaa wıbɔŋ.
3 Ma pɔ ma tıı ma weliŋ. Dı ı dɔŋtıına ko yaa ı wıbɔŋ, leŋ dı ʋ gyıma. Dı ʋ rɛ ko baa ʋ kyogo rɛ, kpa kyɛ ʋ.
4 Dı ı dɔŋtıına rɛ villi yaa wıı kyogi ı kyɛdıgı a maga gɛɛ buloŋ mɛ, ka dı ʋ ko yaa buloŋ, ʋ mııgı ko a baa dı ʋ kyogo rɛ, kpa kyɛ ʋ.”

Wıısı laadii

5 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʋ bası tıya ʋ a baa, “Á Tıına, leŋ dı á marı laa Wıısı di yʋga.”
6 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu bası tıya ba a baa, “Dı mamaa rɛ fa laa Wıısı di mʋhʋ tıı mɛ, ma sı wuwo bası tıya tıya no dı ʋ bee ʋ naaliliye buloŋ sii kyuri mʋ pɔ mpʋwɔnʋʋ tıyaŋ, dı ʋ kɔnı tıŋ ma nyʋwa.”

Tʋŋtʋnnı-welii wıyaalıya

7 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı ma kıdıgı rɛ kaŋ tʋŋtʋnnı dı ʋ kı pala ı baga, koo ʋ kı daa ı piyese, dı ʋ rɛ lıı baga koo pedaa ko, ı sı bası tıya ʋ a baa dı ʋ yaa lagı a di ʋ kıdiiliye koo?
8 Aayı, ı sı bası tıya ʋ dı ʋ sii yaa kıdiiliye tıya ı, aŋ yaa siri a ko tıga tıya ı, aŋ yaa wıı hʋ buloŋ ı aa kyɛ a tıya ı. Dı ı rɛ ko di teŋ, dı ʋ mɛ yaŋ na di.
9 Ɪ sı laa nyʋwa kyʋwalı ı tʋŋtʋnnı akuu ʋ aa tʋŋ tʋma hʋ ı aa daga ʋ wıya koo?
10 Ɛɛ rɛ ma mɛ yaŋ kıı! Dı mamaa rɛ ko tʋŋ tʋma hʋ ba aa tıya ma dı ma tʋma, ʋ maga dı ma baa, ‘Á yaa tʋŋtʋnna rɛ, á bı maga dı ba lɔllı ma, beewıya á tʋma rɛ á tʋma.” ’

Yesu tııbı gbegisi fi

11 Ɛɛ rɛ Yesu gyı bıl sii kı mʋ Gyerusalɛm, a gyı mʋ tıŋ Samaarıya abee Galili paalʋʋ paga a kı mʋ.
12 Ʊ mʋʋ dı ʋ gyʋʋ tɔɔ kıdıgı, dı gbegisi fi rɛ ko kı kyeme ʋ gɛɛ.
13 Ɛɛ rɛ ba gyı mʋ sıŋ libolii, aŋ huwori yırı ʋ a baa, “Yesu, á nıhıyawʋ, fá á sikii.”
14 Doŋ nɛ Yesu na ba a bası tıya ba a baa, “Ma kaŋ ma tıı mʋ daga wıkyʋwal sılaala hʋ dı ba sʋnnı ma na.” Nyɛ rɛ ba kpa kı mʋ. Ba aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, ba gbegisi hʋ pirigi nyʋgısı.
15 Ba tıyaŋ kıdıgı aa yaa Samaarıya tıına aa naa dı ʋ deye gɛɛ, ʋ mııgı ko Yesu lee a kı dannı Wıısı yʋga.
16 A mʋ tuu gbinni Yesu sıya tıyaŋ aŋ kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ a baa, “Ma nala fi hʋ buloŋ daa ŋ tııbı? Lee rɛ nibi hʋ kɛ we?
18 Bee rɛ tıŋ baal no aa bı yaa Gyuu dʋŋ mııgı ko dı ʋ kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya baal hʋ a baa, “Sii kı mʋ, ı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ı deye.”

Yesu bası Wıısı koro hʋ koyi wıya
Matiwu 24.23-28, 37-41

20 Farasiima badɔmɔŋ gyı pıyɛsı Yesu dı saŋa bee tıyaŋ nɛ Wıısı koro hʋ sı ko? Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, “Wıısı koro hʋ koyi bı yaa wıı ı aa sı wuwo na abee ı sıı.
21 Wıısı koro hʋ we ma tıyaŋ nɛ. Ɛɛwıya, nal buloŋ bı sı wuwo baa, ‘Ma deŋ na, ʋ we daha, koo ʋ we lee kıdıgı dɔŋ.” ’

22 Doŋ nɛ Yesu mɩɩgɩ basɩ tɩya ʋ hatɩnna hʋ a baa, “Saŋa kɩdɩgɩ sɩ pele dɩ ma kɩ kyɛ
dɩ ma hɔŋ Mɩyaŋ Nihuwobiŋ Biye lee kyɛdɩgɩ dʋŋ mɛ gba, amɛ ma bɩ sɩ na gɛɛ.”
23 Nala badɔmɔŋ sɩ basɩ tɩya ma a baa, “Na, ʋ rɛ nyɛ, koo, na ʋ rɛ we daha.” Dɩ ba aa
rɛ ko basɩ gɛɛ, ma ta lɩɩ gɔllɩ kɩ kyɛ ʋ.
24 Kyɛɛ hʋ Mɩyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɩ mɩɩgɩ ko, nal buloŋ sɩ na ŋ anɩɩ duwoŋ aa
lɩgɩsɩ a kyaanɩ wɩɩsɩnyuu nal nal buloŋ na ʋ gɛɛ.
25 Amɛ ŋ sɩ laa sɩya na tʋwara, ka dɩ ma gyɩnaŋ nala ha vɩya ŋ.
26 Saŋa hʋ mɩyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɩ mɩɩgɩ ko, ʋ sɩ kɩɩ gɛɛ anɩɩ saŋa hʋ Nowa gyɩ
aa we ʋ mɩɩbol tɩyaŋ.
27 Nowa saŋa hʋ tɩyaŋ, nal nal buloŋ gyɩ we doŋ nɛ, a di aŋ kɩ nyʋwa, haana kɩ yala
balama, baala mɛ kɩ paa haana, a mʋ pele kyɛɛ hʋ Nowa gyɩ aa gyʋʋ nɩɩduworiboro
hʋ, ka nɩɩ ko kpʋ nɩkaalɩya hʋ buloŋ.
28 Ɛɛ rɛ ba gyɩ kɩɩ saŋa hʋ tɩyaŋ Lɔɔtɩ mɛ gyɩ aa we ʋ mɩɩbol tɩyaŋ. Nala buloŋ gyɩ
we doŋ nɛ, a di aŋ kɩ nyʋwa, badɔmɔŋ kɩ yallɩ kɩna, badɔmɔŋ mɛ kɩ yɔbɔ, badɔmɔŋ kɩ
doho kɩna, badɔmɔŋ mɛ kɩ saa dɩɩsɩ.
29 Ka kyɛɛ hʋ Lɔɔtɩ aa lɩɩ Sodɔm tɩyaŋ, diŋ abee gyɩrɩbʋyɩ gyɩ lɩɩ wɩɩsɩnyuu rɛ, a ko
tuu kpa nɩkaalɩya hʋ buloŋ aa we doŋ di.
30 Ɛɛ tɩɩ rɛ ba sɩ kɩɩ kyɛɛ hʋ mɩyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ aa sɩ mɩɩgɩ ko.
31 Haŋ kyɛɛ hʋ dɩ nal lɛ we salnyuu, ʋ ta bɩl kɩ lʋga dɩ ʋ tuu gyʋʋ ʋ dɩya a paa ʋ kɩna.
Ɛɛ tɩɩ rɛ, dɩ nal mɛ rɛ we baga tɩyaŋ, ʋ ta bɩl kɩ lʋga dɩ ʋ mɩɩgɩ mʋ dɩya a kpa kɩŋ buloŋ.
32 Ma liisi mʋ na wɩɩ hʋ gyɩ aa yaa Lɔɔtɩ haaŋ.
33 Nal hʋ buloŋ aa kyɛ dɩ ʋ laa ʋ tɩɩ mɩɩbol, ʋ bɩ sɩ kaŋ mɩɩbol aa bɩ kaŋ tenii, amɛ
nal hʋ aa kuu ŋ wɩya a vɩya ʋ mɩɩbol ta, ʋ tɩɩna rɛ sɩ kaŋ mɩɩbol aa bɩ kaŋ tenii.
34 Ŋ basɩ kɩ tɩya ma rɛ, haŋ kyɛɛ hʋ, nala balɩya sɩ pɩŋ doo gododɩgɩ tɩyaŋ tebine, dɩ
ba kpa kɩdɩgɩ aŋ leŋ kɩdɩgɩ ta.
35 Haana balɩya sɩ kɩ nɔŋ mʋŋ, dɩ ba kpa kɩdɩgɩ aŋ leŋ kɩdɩgɩ ta.
36 (Baala balɩya sɩ we baga tɩyaŋ, dɩ ba kpa kɩdɩgɩ aŋ leŋ kɩdɩgɩ ta.)
37 Ɛɛ rɛ Yesu hatɩnna hʋ pɩyɛsɩ ʋ a baa, “Á Tɩɩna, lee tɩyaŋ nɛ wɩya no sɩ yaa?” Ɛɛ rɛ
Yesu basɩ tɩya ba a baa, “Lee hʋ kɩpʋwa aa pɩna, doŋ nɛ duuno kɩ laŋŋɩ.”

18

Yesu maga lohaaŋ kɩdɩgɩ abee sarɩdiil namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɩl maga namaga tɩya ʋ hatɩnna hʋ, a daga ba anɩɩ ba aa yaa ba kɩ kyʋwalɩ
Wɩɩsɩ saŋa buloŋ, aŋ ta leŋ dɩ ba tenni kɩ yʋwɔrɩ.
2 Ʋ baa, “Sarɩdiil kɩdɩgɩ rɛ gyɩ we tɔɔ kɩdɩgɩ tɩyaŋ. Ʋ gyɩ bee fá Wɩɩsɩ, a bee tɩya
nihuwobisi mɛ gyɩrɩma.
3 Lohaaŋ kɩdɩgɩ mɛ rɛ gyɩ we tɔɔ hʋ tɩyaŋ. Saŋa buloŋ, ʋ gyɩ aa sii mʋ sarɩdiil no lee,
a kɩ sʋla ʋ dɩ ʋ kyiyeli ʋ, a di sarɩya lo ʋ dɔŋtɩɩna kɩdɩgɩ tɩya ʋ.
4 Piili hʋ tɩyaŋ, lohaaŋ no gyɩ ville sarɩdiil no lee rɛ yʋga, ka ʋ vɩya ʋ kyiyelii. Amɛ
akuu lohaaŋ hʋ aa vala kɩ ko ʋ lee kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ wɩya, sarɩdiil hʋ bɩɩnɩ ʋ
tɩya tɩyaŋ a baa, ‘Ŋ paalɩ bee fá Wɩɩsɩ, ŋ bee tɩya nihuwobisi mɛ gyɩrɩma,
5 Amɛ lohaaŋ no aa vala kɩ dɔmɔ ŋ nyɛ, ŋ sɩ pɛ ʋ tɩyaŋ, a di sarɩya no tɩya ʋ. Dɩ gɛɛ
daa, ʋ ha sɩ vɩya aŋ vala kɩ dɔmɔ ŋ dɩ ŋ lɔgʋ mʋ lɩɩ.’
6 Ɛɛ rɛ á Tɩɩna Yesu mɩɩgɩ basɩ tɩya ʋ hatɩnna hʋ a baa, Sarɩdiil no aa ta bɩ kaŋ wɩtɩɩ,
amɛ ma gyegili nɩɩ wɩɩ hʋ ʋ aa basa.
7 Ma yaŋ bɩɩna anɩɩ Wɩɩsɩ kɛ rɛ bɩ sɩ wuwo pɛ ʋ nala tɩyaŋ dɩ ba laa wɩsʋma koo? Dɩ
ba aa rɛ ŋmaa wulo kɩ tɩya ʋ wɩɩhaa abee tebine buloŋ, ʋ bɩ sɩ yaa gyegye, ka dɩ ʋ pɛ
ba tɩyaŋ.
8 Ŋ basɩ kɩ tɩya ma rɛ, ʋ sɩ di ba sarɩya lagɩlagɩ, a kpa wɩsʋma tɩya ba. Amɛ kyɛɛ hʋ
Mɩyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɩ mɩɩgɩ ko, ŋ sɩ na nala aa laa Wɩɩsɩ di?”

Yesu maga Farasii kɩdɩgɩ abee lampolaal namaga

9 Nyɛ rɛ Yesu bɩl maga namaga no a tɩya nala hʋ aa laa ba tɩɩ di anɩɩ ba aa rɛ kaŋ
tɩpʋlʋŋ a te nal buloŋ, aŋ kaŋ ba dɔŋtɩŋsɩ kɩ kʋwasɩ.
10 Ʋ baa, “Baala balɩya rɛ gyɩ sii mʋ Wɩɩkyʋwaldɩɩbal hʋ dɩ ba kyʋwalɩ Wɩɩsɩ. Kɩdɩgɩ
gyɩ yaa Farasii rɛ, ka kɩdɩgɩ hʋ mɛ yaa lampolaal.
11 Ɛɛ rɛ Farasii hʋ sii sɩŋ, a kyʋwalɩ Wɩɩsɩ ʋ tɩya tɩyaŋ a baa, ‘Ŋ Tɩɩna Wɩɩsɩ, ŋ aa
kyʋwalɩ ɩ aŋgyʋwasʋ rɛ, beewɩya ŋ bɩ kɩɩ nala hʋ aa gɔllɩ kaŋ nala kɩna kɩ fasɩ, koo
nala hʋ aa bɩ kaŋ wɩtɩɩ, koo nala hʋ aa gɔllɩ kyɛ nala haana kɩ baŋ. Ŋ bɩ kɩɩ lampolaal
no mɛ aa we daha.
12 Ŋ aa vʋwa bʋlɩya rɛ yɔbɔ buloŋ tɩyaŋ. Kɩŋ hʋ buloŋ mɛ ŋ aa naa, ŋ aa kaŋ
kpaa leye fi rɛ, a kpa lɩdɩgɩ tɩya ɩ.’

13 Ka lampolaal hʋ mɛ mʋ sɪŋ libolii, a paalɪ bɪ kaŋ ʋ nyuu mɛ gye, aŋ paa ʋ nosi
vʋwa ʋ nyuu aŋ baa, ‘Wɪɪsɪ, fá ŋ sikii. Ɲ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.’
14 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʋ ba aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ teŋ,
ba balɪya tɪyaŋ, lampolaal hʋ rɛ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa kpa
ʋ tɪɪ yohuŋ, Wɪɪsɪ sɪ kana ʋ fʋŋɪsɪ. Amɛ nal hʋ buloŋ aa kaŋ ʋ tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ, Wɪɪsɪ sɪ
kpa ʋ yohuŋ.”

Yesu sʋla Wɪɪsɪ tɪya biibiisi
Matiwu 19.13-15; Maakɪ 10.13-16

15 Nala badɔmɔŋ mɛ rɛ gyɪ sii kaŋ ba biibiisi ko Yesu lee dɪ ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ,
a sʋla Wɪɪsɪ tɪya ba. Yesu hatɪnna hʋ na ba, a nɔsɪ ba.
16 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ biibiisi hʋ, aŋ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Ma leŋ dɪ biibiisi hʋ ko
ŋ lee. Ma ta kil ba. Nala hʋ aa kɪɪ biibiisi no, ba aa rɛ we Wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ.”
17 Nyɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya nala hʋ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ɪ bɪ yelli Wɪɪsɪ
anɪɪ biibiye aa yelli ʋ kuwo abee ʋ naa gɛɛ, ɪ bɪ sɪ wuwo na Wɪɪsɪ koro hʋ gyʋʋ.”

Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ ko Yesu lee
Matiwu 19.16-30; Maakɪ 10.17-31

18 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪhɪyawʋ kɪdɪgɪ ko Yesu lee a pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Nɪhɪyawelii, ɛɛ rɛ ŋ
sɪ yaa a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ yɪrɪ ŋ nɪhɪyawelii? Nal buloŋ bɪ weliye, see
Wɪɪsɪ dʋŋ.
20 Na ɪ gyɪŋ wɪya hʋ Moosi aa saba biŋ dɪ ma kɪ tɪŋa hʋ rɛ? Ba aa rɛ nyɛ: Ta kyɛɛ nal
haaŋ koo nal bala. Ta kpʋʋ nal. Ta gaa. Dɪ ɪ rɛ yaa daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, ta nyɪya wɪya, kɪ
fá ɪ kuwo abee ɪ naa.”
21 Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, “Ɲ aa tɪŋ wɪya no kɛ buloŋ nɛ a lɪɪ ŋ biibiri tɪyaŋ buloŋ.”
22 Ʋ aa basɪ gɛɛ, Yesu bɪl basɪ tɪya ʋ a baa, “Wɪdɪgɪ rɛ kaa ɪ ha aa sɪ yaa. Mʋ kpa ɪ
kɪŋ kɪŋ buloŋ yallɪ, a kpa molbiye hʋ tɪya nyaaba, aŋ ko kɪ tɪŋa ŋ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ sɪ
kaŋ kɪna wɪɪsɪbee tɪyaŋ.”
23 Baal hʋ aa nɪɪ wɪɪ no, ʋ tɪya buloŋ kyogi, beewɪya ʋ gyɪ kaŋ kɪna rɛ weliŋ.
24 Yesu aa naa dɪ ʋ tɪya kyogo gɛɛ, ʋ baa, “Ʋ yaa wɪduwo rɛ anɪɪ kɪna tɪmma aa sɪ
wuwo gyʋʋ Wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ.
25 Nyɔgɪmaa aa sɪ tɪŋ gahaŋ sɪɪ lɪɪ, ʋ rɛ yaa mɔl a te gɛɛ kɪna tɪɪna aa sɪ yaa a gyʋʋ
Wɪɪsɪ koro hʋ.”
26 Nala hʋ aa nɪɪ Yesu aa basɪ gɛɛ, ba pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Kɪbee rɛ yaŋ Wɪɪsɪ sɪ laa ta?”
27 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪ hʋ aa kperi nihuwobiŋ, ʋ bɪ kpere Wɪɪsɪ kɛ.”
28 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʋ a baa, “Deŋ na, á kɛ leŋ á kɪŋ kɪŋ buloŋ ta rɛ aŋ kɪ tɪŋa ɪ hal.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʋ buloŋ aa sɪ kuu
Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya a leŋ ʋ dɪya abee ʋ haaŋ koo ʋ naabalɪya koo ʋ kuwo abee ʋ naa
koo ʋ biisi,
30 Wɪɪsɪ sɪ tɪya ʋ tɪɪna kɪna yʋga a te kɪna hʋ ʋ aa leŋ ta. Dɪ ʋ rɛ ko sʋba mɛ, Wɪɪsɪ
sɪ tɪya ʋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii.”

Yesu bɪl basɪ ʋ sʋʋ wɪya
Matiwu 20.17-19; Maakɪ 10.32-34

31 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʋ hatɪnna fi abee balɪya hʋ gɪɪgɪ lɪɪ, a basɪ tɪya ba a baa, “Ma gyegili
nɪɪ daha. Á aa mʋ Gyerusalɛm nɛ. Doŋ tɪyaŋ, Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye wɪya hʋ Wɪɪsɪ
tɪŋdaala hʋ aa saba biŋ, ba buloŋ sɪ ko su ba bʋʋsɪ.
32 Ba sɪ kpa ŋ we nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma nosi tɪyaŋ dɪ ba yaa ŋ sɪya. Ba sɪ tʋʋsɪ ŋ
aŋ pɛ tʋ naŋtʋwɔl mɛ we ŋ tɪyaŋ.
33 Ba sɪ vɪɪrɪ ŋ aŋ kpʋ ŋ, amɛ ŋ sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ ʋ kyɛtoo kyɛɛ.”
34 Amɛ Yesu hatɪnna hʋ gyɪ bɪ gyɪŋ wɪya no memii. Wɪya no buloŋ gyɪ yaa wɪfaŋɪya
rɛ ba lee. Ba gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ wɪya Yesu aa basɪ.

Yesu suri nyʋlʋŋ kɪdɪgɪ aa sʋl kɪna sɪya
Matiwu 20.29-34; Maakɪ 10.46-52

35 Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ aa mʋʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, ba mʋ kpaga tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Gyɛriko. Dɪ banyʋlʋŋ kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ŋmanɪɪ hʋ nyʋwa a kɪ sʋla kɪna.
36 Nyʋlʋŋ hʋ aa nɪɪ nɪgyamaa hʋ aa baŋ dɔmɔ, ʋ pɪyɛsɪ a baa, “Bee rɛ aa yaa?”
37 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʋ anɪɪ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti rɛ aa baŋ.
38 Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ Yesu a baa, “Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii.”
39 Nala hʋ aa we ʋ sɪya nɔsɪ ʋ, dɪ ʋ leŋ ʋ kyagɪŋsɪ hʋ. Amɛ ʋ marɪ yɪrɪ yʋga a te gɛɛ
a baa, “Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii.”
40 Ɛɛ rɛ Yesu sɪŋ aŋ baa dɪ ba kaŋ nyʋlʋŋ hʋ ko ʋ lee.

41 Ba aa kana ʋ ko pele, Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Bekiŋ nɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa tɪya ɪ?” Ʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Ɲ nɪhɪyawʋ, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ bɪl kɪ na rɛ.”
42 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ, “Ɪ sɪya suro rɛ. Ɪ aa laa Wɪɪsɪ dɪ rɛ rɛ tɪŋ ɪ deye.”
43 Doŋ nɛ ʋ sɪya pirigi suri, ʋ sii kɪ tɪŋ Yesu hal a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. Nɪgyamaa hʋ buloŋ aa naa gɛɛ, ba buloŋ mɛ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.

19

Yesu bee Zakiyo

1 Nyɛ rɛ Yesu gyɪ bɪl mʋ lɪɪ Gyɛriko, a vala tɪŋ bee hʋ tɪyaŋ kɪ mʋ, dɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Zakiyo rɛ gɛɛ.
2 Ʋ fa yaa lampolaala nɪhɪyawʋ rɛ, a fa kaŋ kɪna mɛ weliŋ.
3 Zakiyo gyɪ aa kyɛ dɪ ʋ na haŋ nal hʋ iriŋ Yesu aa yaa rɛ, amɛ gyamaa gyɪ aa we doŋ wɪya, ʋ gyɪ bɪ wuwo dɪ ʋ na ʋ, beewɪya ʋ gyɪ yaa nɪkuu rɛ.
4 Ɛɛ rɛ ʋ parɪ nala hʋ buloŋ ta, aŋ fá mʋ sɪya, a gyɪŋ tɪya dɪ ʋ wuwo na Yesu. Ʋ gyɪ gyɪma anɪɪ Yesu sɪ ko tɪŋ tɪya hʋ memii baŋ nɛ.
5 Yesu aa ko tɪŋ tɪya hʋ memii kɪ baŋ, ʋ wil deŋ tɪya hʋ nyuu a na Zakiyo, a basɪ tɪya ʋ a baa, “Zakiyo, ko tuu lagɪ, beewɪya ɪ dɪyaŋ nɛ ŋ sɪ pɪŋ gyɪnaŋ.”
6 Zakiyo aa nɪɪ gɛɛ, ʋ teŋ buloŋ fɪyɛlɪ. Ʋ gɪlɪŋsɪ ko tuu lagɪ lagɪ a kaŋ Yesu mʋ ʋ dɪya.
7 Nala hʋ buloŋ aa we doŋ aa naa gɛɛ, ba piili kɪ gʋrɪmɪ wɪya a baa, “A! Ma na baal no kɔnɪ aa mʋ dɪ ʋ pɪŋ wɪbɔŋyaal no dɪya tɪyaŋ.”
8 Saŋa hʋ á Tɪɪna Yesu aa we Zakiyo dɪya tɪyaŋ, Zakiyo sii sɪŋ a basɪ tɪya ʋ a baa, “Ɲ nɪhɪyawʋ, ŋ sɪnɪɪ no tɪyaŋ, ŋ sɪ kaŋ ŋ kɪna buloŋ kpaa leye balɪya, a kpa lɪdɪgɪ tɪya nyaaba. Ka dɪ mɪyaŋ nɛ fa firimi nal buloŋ mɛ, ŋ sɪ tuŋ ʋ tɪɪna maga gɛɛ ŋ aa firimi ʋ naaŋsɪɪnyʋwa bʋnaa.”
9 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Wɪɪsɪ laa ɪ bee ɪ dɪya nala buloŋ ta rɛ gyɪnaŋ. Beewɪya ɪ mɛ yaa Abɪraham doho nal lɛ.
10 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko dɪ ŋ kyɛ na nala hʋ aa nyʋgɪsa rɛ, a laa ba ta.”

Yesu maga salma molbinʋʋ namaga
Matiwu 25.14-30

11 Saŋa hʋ Yesu gyɪ aa ko kpaga Gyerusalɛm, ɛɛ rɛ ʋ maga namaga no tɪya nala hʋ aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ. Beewɪya nala hʋ gyɪ aa bɪɪnɪ anɪɪ ʋ aa kpaga Gyerusalɛm nyɛ, Wɪɪsɪ koro hʋ koyi mɛ kpaga rɛ.
12 Ʋ gyɪ baa, “Nɪbal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ siye, a kɪ mʋ paalʋʋ bolii kɪdɪgɪ, dɪ ba holli ʋ ʋ bee koro, ka dɪ ʋ mɪɪgɪ ko.
13 Ʋ gyɪ aa sii dɪ ʋ mʋ, ʋ gyɪ yɪrɪ ʋ dɪya tʋŋtʋnna fi ko laŋŋɪ rɛ, a kpa salɪŋbidɪgɪ dɪgɪ tɪya ba kɪdɪgɪ buloŋ, aŋ baa dɪ ba kaŋ kɪ bɪrɪmɪ dɪ ʋ mʋ aŋ ko.
14 Amɛ nɪbal no bee nala gyɪ haasɪ ʋ rɛ weliŋ. Ʋ gyɪ aa mʋ ko teŋ, ba mɛ gyɪ sii tɪŋ tɪŋdaala dɪ ba kile ʋ lugo, a mʋ basɪ tɪya kuworibal hʋ lee ʋ aa mʋ dɪ ʋ holli ʋ koro hʋ, anɪɪ ba bɪ kyo dɪ baal hʋ yaa ba kuwori.
15 Abee gɛɛ buloŋ, ka ba gyɪ holli baal hʋ koro hʋ, ka ʋ mɪɪgɪ ko. Ʋ gyɪ aa mɪɪgɪ ko, ʋ yɪrɪ ʋ tʋŋtʋnna hʋ ʋ fa aa kpaa molbiye hʋ tɪya, dɪ ʋ na ba kɪdɪgɪ buloŋ aa naa tɔnɔ maga gɛɛ.
16 Nyɛ rɛ bʋŋbʋŋ tʋŋtʋnnɪ ko basɪ tɪya ʋ a baa, ‘Ɲ nɪhɪyawʋ, molbii hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ hʋ, ŋ mɛ kaŋ tʋma rɛ a na maga gɛɛ fi a pɛ.’
17 Ɛɛ rɛ ʋ nɪhɪyawʋ hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, ‘Gyaaŋbiye, gasɪbɪnaa! Ɪ yaa tʋŋtʋnnɪtɪ rɛ. Ɪ aa yaa gɛɛ a deŋ kɪbiibiye no nyuu weliŋ abee wɪtɪɪ nyɛ, ŋ sɪ leŋ dɪ ɪ kɪ deŋ tɔbala fi.’
18 Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnɪlɪya hʋ tɪɪna mɛ ko ʋ lee a baa, ‘Ɲ nɪhɪyawʋ, molbii hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ hʋ, ŋ mɛ kaŋ tʋma rɛ a na maga gɛɛ bʋnɔŋ a pɛ.’
19 Ɛɛ rɛ ʋ nɪhɪyawʋ hʋ basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ mɛ sɪ kɪ deŋ tɔbala bɔnɔŋ.
20 Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnna hʋ kɪdɪgɪ mɛ ko a basɪ tɪya ʋ a baa, ‘Ɲ nɪhɪyawʋ, na ɪ molbii hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ. Ɲ kaŋ mʋ gulo gakɔsʋŋ tɪyaŋ nɛ a kpa faŋa.
21 Ɲ aa fá ɪ rɛ, beewɪya ɪ wɪya hayɛ rɛ kɪŋkaŋ. Ɪ aa kaŋ nala kɪna kɪ fasɪ rɛ aŋ aa kɪ kʋŋ kɪna mɛ ɪ aa bɪ doho.’
22 Ɛɛ rɛ ʋ nɪhɪyawʋ hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, ‘Ɪ yaa tʋŋtʋnnɪbɔŋ nɛ. Wɪya hʋ ɪ aa basa tɪɪ rɛ ŋ sɪ kpa di ɪ sarɪya dɪ ɪ tele. Ɪ gyɪma anɪɪ ŋ wɪya hayɛ rɛ, ŋ kaŋ nala kɪna kɪ fasɪ, aŋ pɛ kɪ kʋŋ kɪna ŋ aa bɪ doho.
23 Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ fa bɪ kaŋ ŋ molbii hʋ mʋ biŋ bangi tɪyaŋ? Ɲ fa aa mɪɪgɪ ko nyɛ, ŋ fa sɪ laa molbii hʋ abee ʋ tɔnɔ buloŋ.’
24 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ʋ tʋŋtʋnnɪ dɔŋtɪŋsɪ hʋ fa aa sɪŋ doŋ a baa, ‘Ma laa salɪŋbidɪgɪ hʋ ʋ lee, a kpa tɪya nal hʋ aa kaŋ kɪna fi hʋ.’
25 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʋ a baa, ‘Nɪhɪyawʋ, na ʋ kɛ foŋ kaŋ molbiye fi rɛ.’

26 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, ‘Nal hʋ aa kaŋ kɪna yʋga, Wɪɪsɪ sɪ marɪ kpa kɪna yʋga
a pɛ a tɪya ʋ, amɛ nal hʋ aa bɪ kaŋ kɪna yʋga, mʋhʋ hʋ mɛ ʋ aa kana, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ba
laa ʋ lee.
27 Ka nala hʋ mɛ aa haasɪ ŋ, a bɪ kyo dɪ ŋ yaa ba kuwori hʋ, ma kasɪ ba ko ŋ sɪya
daha, a kpʋ ba ŋ sɪɪ tɪyaŋ.” ’

Yesu gyʋʋ Gyerusalɛm abee gandarɪ
Matiwu 21.1-11; Maakɪ 11.1-11; Gyɔɔŋ 12.12-19

28 Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ʋ sii kpa ŋmanɪɪ, a laa ʋ hatɪnna hʋ sɪya, ba kɪ mʋ
Gyerusalɛm.
29 Ba aa ko kpaga Bɛtifage abee Bɛɛtani, a ko pele Olivi dogimo hʋ lee, ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ ʋ
hatɪnna hʋ tɪyaŋ nala balɪya a tɪŋ ba a baa,
30 “Ma mʋ tɔɔ hʋ aa we ma sɪya. Dɪ mamaa rɛ ko mʋ, ma sɪ na kokubiye dɪ ba kaŋ
vʋwa sɪgɪ. Nal buloŋ ha bɪ maakyiye gyɪna ʋ. Ma puri a kaŋ ko.
31 Dɪ nal buloŋ nɛ ko pɪyɛsɪ ma a baa dɪ bee rɛ tɪŋ ma kɪ puri, ma baa dɪ Tɪɪna hʋ rɛ
baa dɪ ma puri kaŋ ko.”
32 Ba aa mʋʋ doŋ, wɪya hʋ buloŋ kɔnɪ yaa rɛ anɪɪ gɛɛ Yesu aa basɪ tɪya ba.
33 Ba aa puri kokubiye hʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ tɪmma pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ puri
kokubiye hʋ?”
34 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ba a baa, “Tɪɪna hʋ rɛ aa kyɛ ʋ.”
35 Ɛɛ rɛ ba kaŋ kokubiye hʋ mʋ tɪya Yesu, a wuri ba gabala a dɔbɔ kokubiye hʋ tɪyaŋ,
aŋ tɪga tɪya Yesu ʋ gyɪŋ.
36 Ʋ aa gyɪŋ kokubiye hʋ kɪ mʋ tɪyaŋ, nala kpa ba gabala a gyarɪ ŋmanɪɪ hʋ tɪyaŋ, ʋ
kɪ vala ba tɪyaŋ.
37 Yesu aa mʋʋ kpaga Gyerusalɛm, lee hʋ ŋmanɪɪ hʋ a lɪɪ Olivi dogimo hʋ nyuu tuu,
nɪgyamaa hʋ fa aa tɪŋ ʋ hal piili kɪ gyʋwɔsɪ, a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ yʋga akuu wɪmagɪla hʋ
buloŋ ba aa naa wɪya.
38 Ba baa, “Wɪɪsɪ sɪ pɛ kuwori hʋ aa ko á Tɪɪna Wɪɪsɪ feŋ tɪyaŋ. Fɪyɛlʋʋ sɪ we Wɪɪsɪbee
tɪyaŋ, ka dɪ Wɪɪsɪ feŋ mɛ yɪrɪ.”
39 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ fa aa we nɪgyamaa hʋ tɪyaŋ basɪ tɪya Yesu a baa,
“Nɪhɪyawʋ, basɪ tɪya ɪ hatɪnna hʋ dɪ ba leŋ kyagɪŋsɪ.”
40 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma leŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma, dɪ nala no rɛ tallɪ ba nyʋʋsɪ
mɛ, bʋwa no tɪɪ sɪ sii dannɪ Wɪɪsɪ.”

Yesu wii Gyerusalɛm wɪya

41 Yesu aa ko kpaga Gyerusalɛm a na tɔɔ hʋ, ʋ tɪya buloŋ gyɪ kyogi, ʋ wii bee hʋ bee
ʋ nala wɪya, aŋ baa,
42 “Ŋ fa kyo dɪ ma bee no nala gyɪŋ wɪɪ hʋ ma aa sɪ yaa a hɔŋ abee laaŋfɪya rɛ gyɪnaŋ,
amɛ lagɪlagɪ no ʋ yaa wɪfaŋɪɪ rɛ ma lee.
43 Kyɛɛ kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ ma dɔmɔ ko kyige ma bee no, a tɔ ma we, dɪ ma kyɛ lee lɔlɔ
dɪ ma lɪɪ fá.
44 Ba sɪ kpʋ bee no nal nal buloŋ, aŋ kyeŋŋi bee hʋ mɛ buloŋ. Bʋdɪgɪ mɛ bɪ sɪ ka
dɔbɔ ʋ dɔŋtɪɪna tɪyaŋ. Beewɪya, saŋa hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa ko dɪ ʋ laa ma ta, ma vɪya ʋ
nyʋwa rɛ.”

Yesu gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ
Matiwu 21.12-17; Maakɪ 11.15-19; Gyɔɔŋ 2.13-22

45 Nyɛ rɛ Yesu sii mʋ gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ, a na dɪ nala aa yallɪ kɪna doŋ. Ɛɛ rɛ
ʋ piili kil ba kɪ ta ba kɪ lɪɪ,
46 aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa: ‘Ŋ dɪya sɪ
yaa lee hʋ nala aa sɪ kɪ kyʋwalɪ ŋ nɛ’. Aŋka ma kɛ mɪɪgɪ kaŋ bɪrɪmɪ gaala dɪya.”
47 Kyɛɛ kɛ buloŋ nɛ Yesu gyɪ aa kɪ daga nala Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Gyuuma
wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Gyuuma nɪhɪyasɪ kɪ kyɛ dɪ ba
kpʋ ʋ.
48 Amɛ ba gyɪ bɪ gyɪŋ ŋmanɪɪ hʋ ba aa sɪ tɪŋa kpʋ ʋ, beewɪya nala hʋ buloŋ fa aa we
doŋ gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ rɛ abee sɪfɪyasɪ a bee kyɛ dɪ wɪdɪgɪ mɛ bɪ ba dɪgɪŋ.

20

Ba pɪyɛsɪ Yesu ʋ dee wɪya
Matiwu 21.23-27; Maakɪ 11.27-33

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ, Yesu gyɪ sii mʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ rɛ a kɪ daga nala aŋ pɛ basɪ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʋ kɪ tɪya ba. Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ
dɪdagɪla abee Gyuuma nɪhɪyasɪ sii kpa ko ʋ lee.

2 A pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Degɛɛ rɛ ɪ kana a wuwo kɪ yaa wɪya no? Kɪbee rɛ tɪya ɪ ŋmanɪɪ ɪ
kɪ yaa wɪya no buloŋ?”
3 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ɲ mɛ sɪ pɪyɛsɪ ma wɪɪ, dɪ ma lɪɪ ʊ sɪɪ tɪya ŋ.
4 Aŋnɛ rɛ gyɪ tɪya Gyɔɔŋ ŋmanɪɪ ʊ kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ gɛɛ, Wɪɪsɪ rɛ koo
nihuwobisi rɛ?”
5 Nyɛ rɛ ba sɪŋ kɪ vʊʊlɪ dɪ ba kyɛ wɪɪ hʊ ʊ aa pɪyɛsɪ ba sɪɪ, a kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa,
“Wɪbee rɛ á sɪ basɪ? Dɪ ámaa rɛ baa Wɪɪsɪ rɛ tɪya Gyɔɔŋ gɛɛ ŋmanɪɪ, ʊ sɪ pɪyɛsɪ ma a
baa dɪ bee rɛ yaŋ tɪŋ á gyɪ bɪ laa wɪya hʊ ʊ gyɪ aa basɪ di?
6 Dɪ ámaa rɛ bɪl baa dɪ nihuwobisi rɛ tɪya ʊ gɛɛ ŋmanɪɪ, gyamaa no aa laŋŋa daha sɪ
paa bʊwa yaga ma, beewɪya ba buloŋ laa di anɪɪ Gyɔɔŋ fa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.”
7 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Á bɪ gyɪŋ nal hʊ aa tɪya ʊ gɛɛ ŋmanɪɪ.”
8 Doŋ nɛ Yesu mɛ basɪ tɪya ba a baa, “Tɔɔ, ŋ mɛ bɪ sɪ daga ma nal hʊ aa tɪya ŋ ŋmanɪɪ
ŋ kɪ yaa wɪya no.”

Yesu maga baga tʊŋtʊnna badɔmɔŋ namaga
Matiwu 21.33-46; Maakɪ 12.1-12

9 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪ bɪl maga namaga a tɪya nala hʊ aa we doŋ a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ
kpaa ʊ baga, a pɔ tɪsɪ badɔmɔŋ aa kaŋ nɔŋkyɪga a kɪɪ gɛɛ anɪɪ kyʊkyɔyɪ, ba kɪ yɪrɪ
girepisi. Ɛɛ rɛ ʊ paa nala we dɪ ba kɪ deŋ baga hʊ, aŋ sii mʊ paalʊʊ kɪdɪgɪ, a pɪɪsɪ doŋ
weliŋ.
10 Nyɛ rɛ tɪɪsɪ hʊ ko nɔnɔ a yaa tɔrɪɪ. Baga hʊ tɪɪna sii tɪŋ ʊ dɪya tʊŋtʊnna kɪdɪgɪ dɪ
ʊ mʊ baga tʊŋtʊnna hʊ lee a laa ʊ tɪɪnɔnɔ tol ko tɪya ʊ. Ʊ sii mʊ, ba kana ʊ a ŋmaa ʊ
weliŋ, aŋ kile ʊ ta, ʊ mɪɪgɪ kaŋ nohɪllɪ mʊ baga hʊ tɪɪna lee.
11 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl tɪŋ ʊ tʊŋtʊnna hʊ kɪdɪgɪ mɛ. Ʊ mɛ bɪl mʊ. Baga tʊŋtʊnna hʊ ŋmaa ʊ
mɛ, aŋ we ʊ hɪɪsɪ tɪyaŋ aŋ bɪl kile ʊ mɛ ta, ʊ mɛ mɪɪgɪ mʊ abee nohɪllɪ.
12 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl tɪŋ nitoo hʊ tɪɪna. Ba bɪl ŋmaa ʊ mɛ we wɪɪla, aŋ kile ʊ ta.
13 Ɛɛ rɛ baga hʊ tɪɪna baa, ‘Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa? Ɲ sɪ tɪŋ ŋ biye tɪɪ. Kapuwo, ba sɪ tɪya ʊ kɛ
gyɪrɪma.’ Ɛɛ rɛ ʊ sii tɪŋ ʊ biikyoolii ʊ mɛ kpa mʊ.
14 Tʊŋtʊnna hʊ aa naa biye hʊ dɪ ʊ aa ko, ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, ‘Baga hʊ
tɪɪna biye tɪɪ rɛ nyɛ. Dɪ baga hʊ tɪɪna rɛ ko sʊba, biye no rɛ sɪ di ʊ kɪna hʊ buloŋ kyaŋ.
Ma leŋ dɪ á kpʊ ʊ, aŋka dɪ baga hʊ bɪrɪmɪ á kɪŋ.’
15 Ɛɛ rɛ ba kana ʊ tarɪ lɪɪ baga hʊ tɪyaŋ a ŋmaa ʊ kpʊ. Doŋ nɛ Yesu pɪyɛsɪ nala hʊ a
baa, ‘Ɛɛ rɛ ma bɪɪnɪ anɪɪ baga hʊ tɪɪna sɪ yaa nala no?
16 Ʊ sɪ ko kpʊ tʊŋtʊnna hʊ buloŋ, aŋ kpa baga hʊ a tɪya nɪdʊŋsɪ.’
Nala hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ Yesu aa basa, ba baa dɪ Wɪɪsɪ ta laa nyʊwa dɪ gɛɛ yaa.
17 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ ba, aŋ pɪyɛsɪ ba a baa, ‘Ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ bʊyɪ hʊ
dɪɪsaala hʊ aa vɪya ta, ʊ rɛ ko yaa dɪya hʊ bʊwa buloŋ sɪfɪyaŋ bʊyɪ. Wɪɪ no memii rɛ
yaa bee?
18 Nal hʊ buloŋ aa sɪ tele bʊyɪ no nyuu, ʊ tɪɪna sɪ kyɔrɪsɪ kyɔrɔkyɔrɔ. Dɪ bʊyɪ no mɛ
rɛ ko tele nal buloŋ nyuu, ʊ sɪ nɔmɔ ʊ tɪɪna nʊgʊgʊ.” ’

Ba pɪyɛsɪ Yesu lampoo tunii wɪya
Matiwu 22.15-22; Maakɪ 12.13-17

19 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ kɪ lʊga dɪ ba kaŋ
Yesu doŋ tɪyaŋ, beewɪya ba gyɪma anɪɪ ba aa rɛ ʊ maga namaga hʊ kɪ daga. Amɛ ba
gyɪ aa fá nala hʊ aa we doŋ nɛ.
20 Ɛɛ rɛ ba kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʊ ba aa sɪ tɪŋa a kana ʊ. Nyɛ rɛ ba kaŋ molbiye mʊ kpala
nala badɔmɔŋ, aŋ leŋ ba fugo mʊ Yesu lee gɛɛ anɪɪ ba aa yaa nɪtɪɪma. Ba baa dɪ ba mʊ
magɪsɪ ʊ, a pɪyɛsɪ ʊ wɪya a na dɪ ʊ rɛ ko basɪ wɪɪ kyogi, dɪ ba tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ kana ʊ mʊ
we Roma nɪhɪyawʊ hʊ aa deŋ doŋ paalʊʊ nosi tɪyaŋ, dɪ ʊ yaa ʊ gɛɛ buloŋ ʊ aa kyɛ.
21 Ɛɛ rɛ nala hʊ ba aa turo we hʊ sii mʊ Yesu lee, a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, á gyɪma
anɪɪ wɪya hʊ ɪ aa basɪ abee wɪya hʊ ɪ daga ma buloŋ yaa wɪtɪɪ rɛ. Á gyɪma anɪɪ ɪ aa
daga Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪɪ rɛ, aŋ bee fá nal buloŋ mɛ sɪɪ.
22 Tɔɔ, á yaŋ aa kyɛ dɪ á gyɪma rɛ dɪ ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ á tuŋ lampoo a kɪ tɪya Roma
paalʊʊ kuworibal hʊ koo ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ?”
23 Amɛ Yesu kɛ gyɪ gyɪŋ ba dawarɪ hʊ buloŋ, a basɪ tɪya a ba a baa,
24 “Ma kaŋ molbinʊʊ hʊ ko dɪ ŋ na.” Ba aa kpaa molbinʊʊ hʊ tɪya ʊ, ʊ mɪɪgɪ pɪyɛsɪ
ba a baa, “Kɪbee nyuu abee ʊ feŋ nɛ ba kpa biŋ molbii hʊ tɪyaŋ nyɛ?” Ɛɛ rɛ ba baa dɪ
Roma paalʊʊ kuworibal hʊ feŋ abee ʊ nyuu rɛ.”
25 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɛɛ kɛ, kɪŋ hʊ aa yaa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ kɪŋ, ma kpa tɪya
ʊ, ka kɪŋ hʊ mɛ aa yaa Wɪɪsɪ kɪŋ, ma kpa tɪya Wɪɪsɪ.”

26 Ʊ aa basɪ gɛɛ, ba bɪl bɪ naa wɪɪ buloŋ ba aa sɪ wuwo tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ kana ʋ nala aa
we doŋ sɪya tɪyaŋ. Wɪya hʋ ʋ aa basa yaa ba wɪkperii rɛ, ba nyʋʋsɪ buloŋ mɛ fɪyɛlɪ.

Ba pɪyasɪ Yesu sʋʋnɪ mɪɪgɪ siiyi wɪya
Matiwu 22.23-33; Maakɪ 12.18-27

27 Ɛɛ rɛ Sadusiima badɔmɔŋ mɛ sii ko Yesu lee. Nala no gyɪ laa di rɛ anɪɪ nala hʋ aa
sʋba bɪl bɪ sɪ wuwo sii sʋʋ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa,
28 "Á nɪhɪyawʋ, Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, Moosi daga ma anɪɪ dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, dɪ ʋ bee
haaŋ hʋ bɪ kaŋ biye, aŋka dɪ baal hʋ sʋba, dɪ ʋ maga ʋ naabiye kpa lohaaŋ hʋ rɛ a lʋl
biisi tɪya ʋ maana hʋ aa sʋba.
29 Tɔɔ, nɪmmabalɪya bapɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba buloŋ yaa baala. Ba kɪhɪyawʋ tɪɪna kpa
haaŋ. Ʊ bee haaŋ hʋ bɪ lʋl biye, ka ʋ sʋba.
30 Ɛɛ rɛ ʋ katɪyal kpa haaŋ hʋ. Ʊ beel-ʋ mɛ bɪ lʋl biye, aŋ ka ʋ mɛ sʋba.
31 Too hʋ tɪɪna mɛ kpa haaŋ hʋ. Ɛɛ tɪɪ puu ʋ mɛ. Nyɛ rɛ nɪmmabalɪya no bapɛ buloŋ
kpa haaŋ hʋ, a sʋba mʋ teŋ dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ bee haaŋ hʋ bɪ lʋl biye.
32 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ haaŋ hʋ mɛ sii sʋba.
33 Kyɛɛ hʋ nala aa sɪ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ, baala no bapɛ tɪyaŋ kɪbee rɛ sɪ tɪŋ haaŋ hʋ?
Beewɪya ba buloŋ bapɛ rɛ ʋ yala ko baŋ parɪ."
34 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, "Gyɪnaŋ dʋnɪya no tɪyaŋ kɛ, baala aa paa haana
rɛ, haana mɛ kɪ yala balama.
35 Amɛ saŋa hʋ nala hʋ aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii hʋ tɪyaŋ kɛ,
baala bɪl bɪ sɪ kɪ paa haana, haana mɛ bɪl bɪ sɪ kɪ yala balama.
36 Ba buloŋ aa mɪɪgɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ malɪkasɪ. Ba bɪl bɪ sɪ kɪ sʋba. Wɪɪsɪ aa kyisi
ba sʋʋ tɪyaŋ wɪya, ba yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ.
37 Moosi daga anɪɪ nala hʋ aa sʋba sɪ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ nɛ a kaŋ mɪɪbol. Wɪɪsɪ teŋ
logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ ba fa saba rɛ anɪɪ Moosi naa dɪ diŋ we tɪɪbiye kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ, aŋ bee
di tɪya hʋ bee ɔhɔ hʋ aa we doŋ buloŋ, ka Moosi basɪ baa, 'Á Tɪɪna Wɪɪsɪ yaa Abɪraham
abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ Wɪɪsɪ rɛ.
38 Ʊ aa basɪ nyɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ yaa weye Wɪɪsɪ rɛ, ʋ bɪ yaa sʋʋnɪ Wɪɪsɪ, beewɪya
Wɪɪsɪ kɛ lee nal buloŋ weye rɛ." '
39 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla badɔmɔŋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Nɪhɪyawʋ, ɪ bee nyɪya! Ɪ basɪ
ba bʋʋsɪŋ nɛ."
40 Beewɪya ba gyɪ bɪl bɪ kaŋ nyʋwa ba aa sɪ pɪyɛsɪ ʋ wɪɪ buloŋ.

Ba pɪyɛsɪ Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya wɪya
Matiwu 22.41-46; Maakɪ 12.35-37

41 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ɛɛ rɛ ba sɪ wuwo baa dɪ Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa
lɪya, sɪ yaa Deviti nihii rɛ?
42 Deviti tɪɪ basa Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Yɪɪla tɪyaŋ nɛ a baa,
"Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna rɛ a baa,
'hɔŋ ŋ noduu logiŋ,
43 ka dɪ ŋ yuwo di ɪ dɔmɔ buloŋ teŋ'.
44 Deviti tɪɪ yɪrɪ nal no ʋ Tɪɪna rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ yaŋ sɪ yaa a yaa Deviti nihii dʋŋ?"

Yesu basɪ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ wɪya
Matiwu 23.1-36; Maakɪ 12.38-40

45 Nala hʋ buloŋ gyɪ aa gyegile kɪ nɪɪ Yesu wɪbasɪɪ hʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ mɪɪgɪ basɪ tɪya ʋ
hatɪnna hʋ a baa,
46 "Ma pɔ ma tɪɪ ma weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla no wɪya. Ba aa gɔllɪ kɪ baŋ abee
ba gadoliye rɛ gyiyegyiye, a kɪ kyɛ dɪ nala yʋwɔgɪ kɪ kyʋwalɪ ba. Dɪ ba aa rɛ ko mʋ
wɪɪkyʋwaldɪya koo laŋŋɪbal buloŋ, ba aa kɪ kyɛ dɪ ba hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪya rɛ.
47 Ba aa fugo kyʋwalɪ Wɪɪsɪ kɪ pɪɪsɪ rɛ, a kaŋ lohaana kɪna kɪ fasɪ. Saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa
sɪ di dʋnɪya sarɪya, ba tʋwara bɪ sɪ kyallɪ."

21

Lohaaŋ kɪdɪgɪ kpaa ʋ molbii buloŋ ʋ aa kana a sʋla Wɪɪsɪ
Maakɪ 12.41-44

1 Saŋa kɪdɪgɪ Yesu gyɪ we Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ nɛ a na kɪna tɪmma dɪ ba lɪɪ
molbiye kɪ sʋla Wɪɪsɪ.
2 Doŋ nɛ ʋ na lohaaŋ kɪdɪgɪ mɛ dɪ ʋ kpaa aniiniima balɪya a ko lo we wɪɪsʋllɪ-gbaha
hʋ tɪyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, lohaaŋ no rɛ wee a te nala hʋ buloŋ.

4 Beewıya, nala hʋ buloŋ aa kpaa molbiye a sʋla Wıısı, ba lıya rɛ aŋ ka. Amɛ haaŋ
no kɛ, abee ʋ nyaabʋsı hʋ buloŋ, ʋ dıya abee ʋ bee buloŋ nɛ ʋ kpa sʋla Wıısı gɛɛ.”

Yesu bası Wııkyʋwaldııbal hʋ telii wıya
Matiwu 24.1-2; Maakı 13.1-2

5 Yesu hatınna hʋ badɔmɔŋ gyı aa bası Wııkyʋwaldııbal hʋ wıya rɛ, a baa dı ʋ weliye,
dı bʋwa hʋ ba aa kpaa saa ʋ mɛ weliye, abee kıweliye hʋ iriŋ nala aa kpaa sʋla Wıısı
ba kpa marı dıya hʋ tıya, dı ba buloŋ nɛ leŋ dıya hʋ weliye gɛɛ.
6 Nyɛ rɛ Yesu baa, “Dıya no bee ʋ kıweliye hʋ buloŋ ma aa naa nyɛ, saŋa kıdıgı sı
pele dı ba ŋmaa ba buloŋ lo. Bʋdıgı mɛ paalı bı sı ka a dɔbɔ ʋ dɔŋtıına tıyaŋ.”

Yesu basa ba aa sı dɔgısı nala hʋ aa tıŋa ʋ wıya
Matiwu 24.3-14; Maakı 13.3-13

7 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, saŋa bee tıyaŋ nɛ wıya no sı yaa? Bekiŋ wıı
rɛ sı yaa dı á na a gyıma anıı wıya no kpaga yayı rɛ?”
8 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma kı gyıma weliŋ dı nal buloŋ ta ko mʋrı ma. Nala
yʋga sı ko a kpa ŋ feŋ anıı ba aa rɛ yaa Krisita hʋ, a baa dı saŋa hʋ dʋnıya aa sı teŋ
kpaga rɛ. Amɛ ma ta ko kı tıŋ ba hal.
9 Ma sı nıı yuwo abee kaası dɔmɔ lıkpagısı abee liboliye tıyaŋ. Dı mamaa rɛ ko nıı
ba wıya, ma ta leŋ dı ma bembiye kı sii. Wıya no buloŋ sı laa sıya yaa, amɛ gɛɛ bı daga
nıı dʋnıya hʋ tenii pele rɛ.”
10 “Paalʋʋ kıdıgı nala sı sii a mʋ yuwo paalʋʋ kıdıgı nala. Tɔɔ kıdıgı kuwori abee ʋ
nala sı sii giri a mʋ yuwo kuwori kıdıgı mɛ abee ʋ nala.
11 Taŋha sı gyigili kıŋkaŋ, dı losi mɛ gyʋʋ. Wııla sı gyʋʋ nala lee buloŋ tıyaŋ,
wıbɔŋlɔrını abee wımagıla buloŋ sı yaa wıısınyuu tıyaŋ.
12 Aŋka dı wıya no buloŋ na yaa, ba sı kası ma, a dɔgısı ma. Ba sı kaŋ ma gyʋʋ
wııkyʋwaldıısı, a di ma sarıya aŋ kaŋ ma tɔ dıısı tıyaŋ. Ba sı kuu ŋ wıya, a kaŋ ma
mʋ kuworo abee nıbala sıya.
13 Wıya no tıyaŋ nɛ ma sı na ŋmanıı a bası Wıısı wıweliye hʋ tıya ba.
14 Amɛ ma kaŋ ma tıı ma weliŋ, a sıŋ wıdıgı tıyaŋ, aŋ ta leŋ dı ɛɛ hʋ ma aa sı bası
wıya a laa ma tıı kı dɔŋ ma.
15 Beewıya ŋ sı kpa wıgyʋŋ tıya ma, dı ma wuwo bası wıya ma dɔmɔ sıya tıyaŋ, dı
ba bı sı wuwo kaŋ wıı buloŋ tarı anıı wıtıı daa.
16 Ma kuwoma abee ma nımmabalıya abee ma lʋlla tıı abee ma kyaŋsı sı kpa ma yallı
tıya ma dɔmɔ, dı ba kpʋ ma badɔmɔŋ.
17 Nal nal buloŋ sı haası ma ŋ wıya.
18 Amɛ ma kıdıgı buloŋ nyupʋŋ mɛ bı sı nyʋgısı.
19 Dı mamaa rɛ sıŋ ma wıtıı tıyaŋ, a kaŋ kenyiri abee mala, ma sı laa ma tıı ta.”

Yesu bası Gyerusalɛm kyeŋŋii wıya
Matiwu 24.15-21; Maakı 13.14-19

20 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı mamaa rɛ ko na dı laal tɔɔ Gyerusalɛm, ma gyıma anıı bee
hʋ kyeŋŋii pele rɛ.
21 Ɛɛ tıyaŋ, ma leŋ dı nala hʋ aa we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ fá mʋ gyıŋ doginsi nyuni.
Nala hʋ mɛ aa we bee hʋ tıyaŋ, ʋ maga dı ba lıı bee hʋ tıyaŋ nɛ. Nala hʋ mɛ aa we ba
bagısı tıyaŋ, ba mɛ ta mııgı gyʋʋ bee hʋ tıyaŋ.
22 Haŋ saŋa hʋ rɛ Wıısı sı dɔgısı Iziral tımma, a leŋ dı wıya hʋ buloŋ ba aa saba biŋ
Wıısı teŋ tıyaŋ kɔnı yaa wıtıı.
23 Saŋa no tıyaŋ, haluwokanna abee biifıllı nımma sı na tʋwara rɛ weliŋ. Wıısı sı na
baaŋ paalʋʋ no nala nyuu tıyaŋ, a dɔgısı ba kıŋkaŋ.
24 Ba sı kpʋ ba badɔmɔŋ abee takoobiye, aŋ kası ba badɔmɔŋ mɛ mʋ yaa yosi paalʋʋ
dʋŋsı tıyaŋ, aŋka dı nala hʋ aa bı yaa Gyuuma laa Gyerusalɛm tıŋa, a mʋ pele saŋa
hʋ Wıısı aa tıya ba ŋmanıı dı ba we doŋ.”

Yesu bası ʋ mııgı koyi wıya
Matiwu 24.29-31; Maakı 13.24-27

25 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Wımagıla sı yaa wııpɔsıı abee pene abee kyıŋwʋlıya tıyaŋ.
Dʋnıya buloŋ tıyaŋ, nala tısı sı kyogi dı ba bı gyıŋ wıı hʋ buloŋ tıyaŋ ba aa wee.
Beewıya mpʋwɔnʋʋ sı dɔŋ, dı kambıŋ gyʋʋ nala.
26 Kambıŋ sı gyʋʋ nala dı ba yiyegi, akuu ba aa lurimi na wıı hʋ aa sı yaa dʋnıya
buloŋ tıyaŋ wıya. Beewıya ba sı kile wıısınyuu kına buloŋ aa kaŋ dee dı ba lıı ba
liweeliye tıyaŋ.
27 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye dı ŋ we taala tıyaŋ ko kı tuu, a kaŋ
dee abee gaŋdarı.

28 Dı wıya no rɛ ko piili kı yaa, ma sii sıŋ a kaŋ ma nyuni kpa, beewıya saŋa hʊ Wıısı
aa sı laa ma ta pele rɛ.”

Yesu maga tutogo namaga
Matiwu 24.32-35; Maakı 13.28-31

29 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga no tıya ba a baa, “Ma deŋ na tutogo abee tıısı buloŋ.
30 Dı mamaa rɛ ko na tıısı piile kı tɔsɔ, ma aa gyıma anıı yʊʊ kpaga rɛ.
31 Ɛɛ tıı rɛ, dı mamaa rɛ ko na wıya no buloŋ ŋ aa daga ma piile kı yaa, ma gyıma
anıı Wıısı koro hʊ kpaga rɛ.
32 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma nala no aa we ma mııbol tıyaŋ gyınaŋ, ma buloŋ bı
sı sʊba, aŋka dı wıya no yaa.
33 Wıısınyuu abee taŋha buloŋ sı teŋ, amɛ wıya hʊ ŋ aa basa kɛ bı sı maakyiye
nyʊgısı.

Wıı hʊ aa tıŋ ʊ maga dı á gyıŋ tıya á tıı

34 Ma gyıŋ tıya ma tıı ma weliŋ, a ta kpaa ma hakıllı bee ma nyuni buloŋ we kıdiiliye
abee sınyʊwabal dʊŋ tıyaŋ, a ta leŋ dı dʊnıya kına wıya dʊŋ kyıl ma. Dı ma ko leŋ dı
wıya no dʊŋ wıya kyıl ma, kyɛɛ hʊ Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko, ʊ sı pirigi ma
tıyaŋ gɛɛ anıı barıgı aa pirigi kaŋ bagıl gɛɛ.
35 Beewıya kyɛɛ hʊ aa puu nal buloŋ aa we dʊnıya logiŋ buloŋ tıyaŋ nɛ.
36 Ma gyıŋ tıya ma tıı, a kı kyʊwalı Wıısı saŋa buloŋ dı ma wuwo gyʊʊ wıya no buloŋ
tıyaŋ a lıı bee laaŋfıya, aŋ wuwo maakyiye sıŋ Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sıya tıyaŋ.”
37 Yesu fa aa we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ nɛ kyıkyʊwala abee wıhaa buloŋ a kı daga
nala. Dı dıdaana rɛ ko pele buloŋ, ʊ aa mʊ Olivi dogimo hʊ nyuu rɛ a kyʊwa doŋ.
38 Sıgballıya buloŋ, nala aa mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ rɛ dı ba gyegile nıı wıya hʊ ʊ aa
bası.

22

Ba vʊʊla dı ba kpʊ Yesu
Matiwu 26.1-5; Maakı 14.1-2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ tıyaŋ ba aa kyaŋ paanʊʊ hʊ ba aa bı wee sıbʊl gyı ko
kpaga rɛ.
2 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ kı lʊga dı ba
na ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa a lʊwɔlı kpʊ Yesu, beewıya ba gyı aa fá nala hʊ rɛ.

Gyudası laa nyʊwa dı ʊ kpa Yesu yallı
Matiwu 26.14-16; Maakı 14.10-11; Gyɔɔŋ 11.45-53

3 Ɛɛ rɛ Sıtaanı ko gyʊʊ Yesu hatınna fi abee balıya hʊ kıdıgı, ba kı yırı Gyudası
Isıkarɔtı.
4 Nyɛ rɛ ʊ sii mʊ, ʊ bee Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee nala hʊ aa pɔ
Wııkyʊwaldııbal hʊ nıhıyası vʊʊlı gɛɛ ʊ aa sı yaa a kpa Yesu yallı tıya ba.
5 Ba tenni gyı fıyɛlı weliŋ, ba laa nyʊwa anıı ba sı tıya ʊ molbiye.
6 Ɛɛ rɛ Gyudası mɛ laa nyʊwa, aŋ piili kı kyɛ ŋmanıı hʊ ʊ aa sı tıŋa a kpa Yesu yallı
tıya ba dı nala bı gyıma.

Yesu bee ʊ hatınna dii Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye
Matiwu 26.17-25; Maakı 14.12-21; Gyɔɔŋ 13.21-30

7 Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ tıyaŋ, kyɛɛ kıdıgı rɛ we doŋ ba aa kyaŋ paanʊʊ ba aa bı
wee sıbʊl. Kyɛɛ no tıı mɛ rɛ ba aa kpʊ pepɔrɔ hʊ ba aa sı kpa marı Kyɛbal hʊ kıdiiliye.
8 Ɛɛ rɛ Yesu tıŋ Piita abee Gyɔɔŋ, a baa dı ba mʊ marı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ
kıdiiliye dı ba di.
9 Nyɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, “Lee tıyaŋ nɛ ı kı kyɛ dı á mʊ marı kıdiiliye hʊ?”
10 Ʊ bası tıya ba a baa, “Dı mamaa rɛ ko mʊ kı gyʊʊ bee hʊ, ma sı na baal kıdıgı dı
ʊ baası vii abee nıı. Ma tıŋa ʊ hal mʊ gyʊʊ dıya hʊ ʊ aa sı gyʊʊ.
11 Dı mamaa rɛ ko gyʊʊ, ma bası tıya dıya hʊ tıına dı ma nıhıyawʊ baa dı ma pıyɛsı ʊ
dı lee rɛ ʊ nıhʊwala dıya we, dı ʊ bee ʊ hatınna ko gyʊʊ hɔŋ di Dıısı-parı-banıı Kyɛbal
hʊ kıdiiliye?”
12 “Ʊ sı daga ma dııbal kıdıgı. Ʊ yaa sal nyuu dıya rɛ, ba marı ʊ buloŋ weliŋ. Doŋ nɛ
ma sı marı kıdiiliye hʊ.”
13 Nyɛ rɛ ba kpa mʊ a na wıya hʊ buloŋ ʊ aa bası tıya ba anıı ba sı na. Ɛɛ rɛ ba marı
Dıısı-parı-banıı Kyɛbal kıdiiliye hʊ doŋ.

Kıdiiliye hʊ á aa sı di a kı liisi Yesu wıya
Matiwu 26.26-30; Maakı 14.22-26; 1 Koriŋti 11.23-25

14 Kıdiiliye hʋ dii saŋa aa ko pele, Yesu abee ʋ hatınna hʋ buloŋ hɔŋ dı ba di kına hʋ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ŋ fa paalı kyo dı ŋ beel-ma di kına no rɛ, aŋka dı ŋ na na tʋwara.
16 Beewıya, ŋ bıl bı sı maakyiye di kıdiiliye no iriŋ, see saŋa hʋ Wıısı koro hʋ aa sı ko. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı gyıŋ kıdiiliye no dii memii.”
17 Ɛɛ rɛ Yesu kpa gbaŋbiye bee sıŋ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ, aŋ kpa tıya ʋ hatınna hʋ aŋ baa, “Ma laa gbaŋbiye bee sıŋ no a kaŋ kpaa dɔmɔŋ nyʋwa.
18 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ŋ bıl bı sı maakyiye nyʋwa sıŋ no, see saŋa hʋ Wıısı koro hʋ aa sı ko.”
19 Ɛɛ rɛ Yesu bıl kpa paanʋʋ mɛ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tıya ba aŋ baa, “Ŋ teŋbii rɛ nyɛ, ŋ kpa sʋla Wıısı ma wıya. Ma laa kyaŋ. Ma kı yaa nyɛ a kı liisi ŋ wıya.”
20 Ba aa dii kına hʋ teŋ, ʋ bıl kpa gbaŋbiye hʋ abee sıŋ a tıya ba aŋ baa, “Gbaŋbiye no sıŋ nɛ yaa nyʋʋfalıı hʋ Wıısı aa wee tıya ma. Ŋ kyal hʋ aa gyaasa ma wıya rɛ Wıısı kpa we nyʋwa no.
21 Amɛ ma naa rɛ? Nal hʋ aa sı kpa ŋ yallı, ʋ we á tıyaŋ daha. Ŋ beel-ʋ rɛ laŋŋa kı di kına hʋ nyɛ.
22 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sı sʋba anıı Wıısı aa daga gɛɛ, amɛ nal hʋ aa sı kpa ŋ yallı, ʋ sı na tʋwara yʋga.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʋ piili kı pıyɛsı dɔmɔŋ anıı ba tıyaŋ kıbee rɛ sı yaa wıı no?

Yesu hatınna kaŋ nıbalıŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ

24 Yesu hatınna hʋ gyı kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ nɛ.
25 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Dʋnıya no kuworo aa hɔŋ ba nala nyuu tıyaŋ nɛ, a kaŋ ba kı fıla, ka kuworo hʋ badɔmɔŋ mɛ aa kı kyɛ dı nala hʋ kaŋ ba kı yırı bɔnyɛ tımma.
26 Amɛ ʋ bı maga dı ma kɛ kı yaa gɛɛ. Ʋ maga dı ma tıyaŋ nıbal lɛ bırımı biibiye, dı ma sılaala mɛ tʋma kı tıya ma.
27 Nal aa hɔnɔ aŋka nal kıdıgı yaa kıdiiliye kı tıya ʋ, ʋ bee nal hʋ aa yaa kıdiiliye hʋ kı tıya ʋ hʋ, ba kıbee rɛ yaa nıbal? Nal hʋ aa hɔnɔ, aŋka ba yaa kıdiiliye kı tıya ʋ, ʋ rɛ yaa nıbal. Amɛ ŋ kɛ we ma lee rɛ, a tʋma kı tıya ma.
28 Ŋ tʋwara nayı tıyaŋ, mamaa rɛ yaa nala hʋ aa sına ŋ hal, a bı vıya ŋ ta.
29 Ŋ Kuwo tıya ŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ yaa kuworibal. Ɛɛ tıı rɛ ŋ mɛ sı tıya ma ŋmanıı dı ma yaa kuworibala.
30 Dı ŋ beel-ma buloŋ maakyiye wuwo di kıdiiliye ŋ koro hʋ tıyaŋ. Ma sı hɔŋ kuworikpasını nyuni a kı deŋ Iziral tımma bekyige fi abee balıya hʋ nyuu.”

Yesu baa dı Piita sı tʋwa a baa ʋ bı gyıma ʋ
Matiwu 26.31-35; Maakı 14.27-31; Gyɔɔŋ 13.36-38

31 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Siimɔŋ Piita a baa, “Siimɔŋ, gyegili nıı daha! Sıtaanı ko sʋla ŋmanıı rɛ dı ʋ magısı ma, a tʋwası ma niweliye a lıı ma nıbɔmɔ tıyaŋ, anıı ba aa kyaarı mıya, a lıı miŋbii aŋ ka mıŋgyɔrʋ gɛɛ.
32 Amɛ ŋ kyʋwalı Wıısı tıya ı Siimɔŋ nɛ, dı ı Wıısı laadii ta ko nyʋgısı. Dı ı rɛ ko mıgı ko ŋ lee, pɛ ı dɔŋtıŋsı hʋ mɛ tıyaŋ dı ba sıŋ ba Wıısı laadii tıyaŋ weliŋ.”
33 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʋ a baa, “Ŋ Tıına, dı ba aa rɛ sı kana ı tɔ dıyaŋ, ŋ yaa siri rɛ dı ba kana ŋ mɛ tɔ. Dı ba sı kpʋ ı mɛ, ŋ yaa siri rɛ dı ŋ beel-ı buloŋ sʋba.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Piita, ŋ bası kı tıya ı rɛ, gyibala ha bı sı wıı gyınaŋ tebine no, aŋka dı ı tʋwa naaŋsıınyʋwa bʋto anıı ı bı gyıma ŋ.”

Yesu bası molbiye abee takoobiye wıya

35 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Saŋa hʋ ŋ gyı aa tıŋ ma, ma gyı bı kolo molbiye, a bı paa diikusi, a bı paa naatɔbɔ tʋŋnyʋwa bʋlıya bʋlıya mɛ, aŋ mʋ. Ma gyı yaŋ aa mʋwa, bekiŋ nɛ ma gyı kyɛ lɔlɔ?” Ba baa dı ba gyı bı kyɛɛ kıŋ buloŋ lɔlɔ.
36 Doŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Amɛ nyɛ kɛ, ma nal hʋ buloŋ aa kaŋ molbiye koo diiku, ʋ maga dı ʋ kpa kolo rɛ. Ma nal hʋ mɛ buloŋ aa bı kaŋ takoobii, ʋ maga dı ʋ kpa ʋ gabal yallı rɛ a yɔbɔ kıdıgı.
37 Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa, ‘Ba kana ʋ pɛ wıbɔŋyaala tıyaŋ nɛ’. Wıya no buloŋ, ŋ wıya rɛ ba sabı gɛɛ. Ba buloŋ sı yaa ŋ tıyaŋ nɛ, dı wıya hʋ buloŋ ba aa saba ŋ wıya kɔnı su ba bʋʋsı.”
38 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ bası tıya ʋ a baa, “Á Tıına, deŋ na, takoobiye balıya rɛ nyɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Tɔɔ, ba maga rɛ.”

Yesu kyʋwalı Wıısı Olivi dogimo hʋ nyuu tıyaŋ
Matiwu 26.36-46; Maakı 14.32-42

39 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı Gyerusalɛm tıyaŋ, a mʊ gyıŋ Olivi dogimo hʊ nyuu, anıı ʊ aa kı
yaa gɛɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ mɛ sii tıŋa ʊ hal mʊ.
40 Ba aa mʊʊ pele doŋ, ʊ bası tıya ba a baa, "Ma kı sʊla Wıısı, dı Sıtaanı ta wuwo
mʊrı ma."
41 Ʊ aa bası gɛɛ teŋ, ʊ parı ʊ hatınna hʊ mʊ sıya mʊhʊ, a tuu gbinni a kyʊwalı Wıısı,
a baa,
42 "Ŋ Kuwo, dı ʊ ko yaa ı kyɛrı, lıı ŋ tʊwara no aa ko tıyaŋ. Amɛ mıyaŋ kɛ kyɛrı daa,
leŋ dı ı kyɛrı yaa."
43 Doŋ nɛ malıka lıı wıısıbee a ko tuu fıyɛlı ʊ bembii.
44 Ʊ tıya gyı kyogo rɛ kıŋkaŋ buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ faası kyʊwalı Wıısı abee sıfıyası. Ʊ
suwolii paalı kı tuu taŋha gɛɛ anıı kyal.
45 Ʊ aa kyʊwalı Wıısı hʊ teŋ, ʊ sii a mııgı mʊ ʊ hatınna hʊ lee, dı ba pıŋ doo, beewıya
tıkyogi hʊ gyı leŋ lɔl gyʊʊ ba rɛ weliŋ.
46 Ɛɛ rɛ Yesu ko pıyɛsı ba a baa, "Ma kɔnı pıŋ kı pıŋ doo rɛ? Ma sii a kı sʊla Wıısı,
dı Sıtaanı ta wuwo mʊrı ma."

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Maakı 14.43-50; Gyɔɔŋ 18.3-11

47 Yesu ha gyı aa bası wıya hʊ tıyaŋ nɛ, dı Yesu hatınna fi abee balıya hʊ kıdıgı ba
aa yırı Gyudası rɛ gyı mʊ laa nıygamaa sıya gɛɛ ba kı ko ʊ lee. Ba aa ko pele, Gyudası
vala a mʊ guwori Yesu.
48 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Gyudası, ı kɔnı ko guwori ŋ nɛ dı ı kpa Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye
yallı koo?"
49 Yesu hatınna hʊ fa aa we doŋ a na wıı hʊ aa kyɛ dı ʊ yaa, ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a
baa, "Á Tıına, á kyuri á takoobiye koo?"
50 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʊ kıdıgı teŋ kyuri takoobii, a ŋmaŋ Gyuuma wııkyʊwal sılaala
nıhıyawʊ dıya yoŋ noduu dıgıŋ kyɔl.
51 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ʊ maga rɛ. Ma leŋ." Ʊ bası gɛɛ rɛ, aŋ dige baal hʊ dıgıŋ, ʊ mııgı
taası.
52 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee nala hʊ aa pɔ
Wııkyʊwaldııbal hʊ nıhıyası abee ba bee nıhıyası hʊ aa ko dı ba kana ʊ, a baa, "Ŋ
yaa biibɔŋ nɛ, ma sii kol takoobiye abee daŋgulo a kı ko dı ma kana ŋ?
53 Ŋ beel-ma buloŋ nɛ fa aa we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ,
aŋka ma bı lʊga dı ma kana ŋ doŋ. Amɛ saŋa no rɛ Wıısı tıya ma ŋmanıı dı ma kana
ŋ. Saŋa no tıyaŋ mɛ rɛ wıbɔmɔ kuwori, Sıtaanı mɛ we ʊ tʊma tıyaŋ."

Piita tʊwa a baa ʊ bı gyıŋ Yesu
Matiwu 26.57-58, 69-75; Maakı 14.53-54, 66-72; Gyɔɔŋ 18.12-18, 25-27

54 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Yesu, a kana ʊ kı mʊ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ dıya, ka
Piita mɛ daası kı tıŋ ba hal.
55 Ba mʊwa dı ba tuu diŋ gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ nala kı wiyeni. Nyɛ rɛ Piita mʊ pɛ nala
hʊ aa wiyeni diŋ hʊ tıyaŋ a hɔŋ.
56 Haŋtolibiye kıdıgı mɛ gyı we ba tıyaŋ, a yaa dıya hʊ tʊŋtʊnnı. Ʊ aa naa Piita dı ʊ
hɔŋ kı wiyeni diŋ hʊ, ɛɛ rɛ ʊ deŋ ʊ sıya tıyaŋ gɛɛ sırıtıtı, aŋ baa, "Baal no mɛ fa aa tıŋ
Yesu hal lɛ."
57 Ɛɛ rɛ Piita baa, "Haŋtolibiye, ŋ paalı bı gyıma ʊ mɛ gba."
58 Mʊhʊ sʊwaa dı baal kıdıgı mɛ na ʊ a baa, "I mɛ yaa ba kıdıgı rɛ." Ɛɛ rɛ Piita bıl
baa, "Ŋ bagyʊwa, ŋ kɛ daa."
59 Ʊ bıl bı pıısa, dı baal kıdıgı mɛ rɛ gɛɛ, a hara pɔ anıı Piita yaa Yesu hatınna hʊ
kıdıgı rɛ, dı beewıya ʊ yaa Galili tıına rɛ.
60 Ɛɛ rɛ Piita bıl bası tıya ʊ mɛ a baa, "Ŋ bagyʊwa, ŋ paalı bı gyıŋ wıı hʊ ı aa bası
tıyaŋ." Piita aa yaŋ bası gɛɛ, ʊ nyʊwa ha bı tele taŋha, dı gyibal wiye.
61 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu galdaası, a deŋ Piita sıya tıyaŋ. Doŋ nɛ ʊ liisi wıı hʊ Yesu fa aa
bası tıya ʊ anıı ʊ sı tʊwa naaŋsıınyʊwa bʊto a baa dı ʊ bı gyıma ʊ, ka dı gyibal na wii.
62 Ɛɛ rɛ Piita sii lıı bee a wıı weliŋ.

Ba yaa Yesu sıya, aŋ ŋmaa ʊ
Matiwu 26.67-68; Maakı 14.65

63 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa pɔ Yesu kı huuri ʊ, aŋ kı ŋmaa ʊ.
64 Ba gyı vʊwa ʊ sıya tɔ rɛ, aŋ aa ŋmaa ʊ, aŋ pıyɛsı ʊ dı ʊ daga nal hʊ aa ŋmaa ʊ.
65 Ba gyı bası wıya mɛ rɛ yʊga a tʊʊsı ʊ.

Ba kaŋ Yesu mʊ bee-hıyarı sıya
Matiwu 26.59-66; Maakı 14.55-64; Gyɔɔŋ 18.19-24

66 Ʊ sɪgballɪya, Gyuuma bee nɪhɪyasɪ abee Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee
Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla buloŋ laŋŋɪ, aŋ leŋ ba kaŋ Yesu ko ba sɪya.
67 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Daga ma, ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya?”
Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ basɪ tɪya ma mɛ, ma bɪ sɪ laa di.
68 Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ bɪl pɪyɛsɪ ma wɪɪ mɛ, ma bɪ sɪ lɪɪ ʊ sɪɪ tɪya ŋ.
69 Amɛ a lɪɪ nyɛ a kaŋ kɪ mʊ, Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ hɔŋ Wɪɪbal hʊ noduu logiŋ
tɪyaŋ.”
70 Ɛɛ rɛ ba buloŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaŋ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ koo?” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ
tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ma basɪ, ma aa baa dɪ mɪyaŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʊ.”
71 Ɛɛ rɛ nala hʊ baa, “Á bɪl bee kyɛ daŋsɪya tɪɪna buloŋ. Á tɪɪ mɛ nɪɪ wɪɪ hʊ ʊ tɪɪ
nyʊwa tɪyaŋ nɛ.”

23

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sɪya
Matiwu 27.1-2, 11-14; Maakɪ 15.1-5; Gyɔɔŋ 18.28-38

1 Ɛɛ rɛ nala no buloŋ sii, a kaŋ Yesu mʊ nal hʊ aa laa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ naasɪ
sɪŋ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Pilato sɪya.
2 Doŋ nɛ ba piili a kɪ basɪ wɪya hʊ ba aa baa dɪ ʊ yaa kyogi, a baa, “Á kaŋ baal no rɛ
dɪ ʊ aa mʊrɪ nala, aŋ baa dɪ ba ta tuŋ lampoo kɪ tɪya Roma paalʊʊ kuworibal hʊ. Aŋ
bɪl kɪ daga anɪɪ ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya nala ta, aŋ
ha bɪl baa dɪ ʊ yaa kuwori mɛ rɛ.”
3 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ koo?” Yesu basɪ tɪya ʊ a
baa, “Na ɛɛ rɛ ɪ basɪ gɛɛ.”
4 Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nɪgyamaa hʊ buloŋ
aa laŋŋa doŋ a baa, “Ŋ bɪ naa wɪɪ hʊ baal no aa yaa kyogi, a maga dɪ ba kpʊ ʊ.”
5 Amɛ nala hʊ ha hara a baa, “Ʊ daga nala Gyudɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ nɛ a leŋ ba kɪ
laa taawɛɛ. Galili paalʊʊ tɪyaŋ nɛ ʊ piili wɪɪ no, aŋ sii kpa ko daha mɛ nyɛ.”

Ba kaŋ Yesu mʊ Hɛrɔtɪ sɪya

6 Pilato aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ pɪyɛsɪ nala hʊ a baa, “Baal no yaa Galili tɪɪna rɛ?”
7 Pilato aa ko gyɪma anɪɪ Galili paalʊʊ rɛ Yesu lɪɪ, ʊ leŋ ba kana ʊ mʊ Hɛrɔtɪ lee,
beewɪya Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ aa deŋ doŋ paalʊʊ. Saŋa no tɪyaŋ dɪ Hɛrɔtɪ gyɪ we Gyerusalɛm
tɪyaŋ nɛ.
8 Hɛrɔtɪ teŋ buloŋ gyɪ fɪyɛla rɛ weliŋ ʊ aa naa Yesu, beewɪya ʊ gyɪ nɪɪ ʊ wɪya rɛ faafaa
buloŋ, a kɪ kyɛ dɪ ʊ na ʊ. Ʊ fa aa kyɛ dɪ Yesu yaa wɪmagɪl lɛ dɪ ʊ na.
9 Ɛɛ rɛ Hɛrɔtɪ pɪyɛsɪ Yesu wɪya yʊga, amɛ ʊ gyɪ bɪ laa wɪɪ buloŋ basɪ.
10 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ sii tarɪsɪ mʊ Yesu
tɪyaŋ, a daga wɪya yʊga ba aa bɪɪna anɪɪ ʊ yaa kyogi.
11 Hɛrɔtɪ bee ʊ laalyuwolo mɛ yaa Yesu sɪya weliŋ, aŋ leŋ ba kpa gawil kɪdɪgɪ laalɪ ʊ,
aŋ mɪɪgɪ kana ʊ mʊ Pilato lee.
12 Hɛrɔtɪ bee Pilato fa bee na dɔmɔŋ sɪɪ. Haŋ kyɛɛ hʊ rɛ ba mɪɪgɪ bɪrɪmɪ kyaŋsɪ.

Ba kpaa kyogisi tɪya Yesu aŋ baa dɪ ba kpʊ ʊ
Matiwu 27.15-26; Maakɪ 15.6-15; Gyɔɔŋ 18.39–19.16

13 Ɛɛ rɛ Pilato yɪrɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma nɪhɪyasɪ abee
nala hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ, a basɪ tɪya ba a baa,
14 “Ma kaŋ baal no ko ŋ lee rɛ, a basɪ tɪya ŋ anɪɪ ʊ aa mʊrɪ nala rɛ. Ŋ pɪyɛsɪ ʊ wɪya
rɛ ma buloŋ sɪɪ tɪyaŋ. Wɪya hʊ buloŋ ma aa baa dɪ ʊ yaa kyogi, ŋ kɛ bɪ naa ʊ wɪkyogii
ba tɪyaŋ.
15 Hɛrɔtɪ mɛ bɪ naa ʊ wɪkyogii buloŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ leŋ ba bɪl mɪɪgɪ kana ʊ ko daha. Ma
na, baal no bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi a maga dɪ ba kpʊ ʊ.
16 Ɛɛwɪya, ŋ sɪ leŋ dɪ ba vɪɪrɪ ʊ, aŋka dɪ ŋ kpa ʊ ta.”
17 Amɛ dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ rɛ ko pele buloŋ, ba aa leŋ Pilato lɪɪ nala hʊ ba
aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ kɪdɪgɪ rɛ a ta, nal hʊ Gyuuma hʊ aa kyo dɪ ba lɪya.
18 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ kyɪɪrɪ a baa, “Kpʊ Yesu aŋ lɪɪ Barabaasɪ tɪya ma.”
19 (Saŋa kɪdɪgɪ, nala gyɪ sii laa taawɛɛ rɛ Gyerusalɛm tɪyaŋ, a gyɪ kpʊ nala. Ɛɛ wɪya
rɛ tɪŋ ba gyɪ kaŋ Barabaasɪ tɔ dɪyaŋ.)
20 Pilato fa aa kyɛ dɪ ʊ kpa Yesu ta rɛ, ɛɛ rɛ ʊ bɪl marɪ basɪ wɪya tɪya nɪgyamaa hʊ.
21 Amɛ ba marɪ kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, kpaasɪ ʊ daagarɪɪ
tɪyaŋ!”

22 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Bekiŋ wɪɪ rɛ baal no yaa kyogi? Ŋ kɛ bɪ naa wɪɪ
hʊ ʋ aa yaa kyogi a maga dɪ ba kpʊ ʋ. Ɛɛwɪya, ŋ sɪ leŋ dɪ ba vɪɪrɪ ʋ, aŋka dɪ ŋ kpa ʋ
ta.”
23 Ka nala hʊ ha vɪya aŋ hara, a marɪ kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Ʊ maga dɪ ba kaŋ Yesu kpaasɪ
daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ.” Ba aa yaa kyagɪŋsɪ hʊ gɛɛ rɛ Pilato kyɛ wɪɪ lɔlɔ, aŋ laa ba nyʊwa
hʊ,
24 a baa dɪ ba kaŋ Yesu mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.
25 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba lɪɪ Barabaasɪ ta. Baal hʊ ba gyɪ aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ akuu taawɛɛ
aa siye bee hʊ tɪyaŋ ba kpʊ nala wɪya. Aŋ kpa Yesu mɛ tɪya ba dɪ ba kaŋ mʊ yaa gɛɛ
hʊ buloŋ ba aa sɪ yaa.

Ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ tɪyaŋ
Matiwu 27.32-44; Maakɪ 15.21-32; Gyɔɔŋ 19.17-27

26 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ kaŋ Yesu lɪɪ dɪ ba kana ʋ mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ. Ba
aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, ba kyeŋ baal kɪdɪgɪ aa lɪɪ Sariini ba kɪ yɪrɪ Siimɔŋ, dɪ ʋ lɪɪ baga a
ko kɪ gyʊʊ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ ba kana ʋ, a kpa daagarɪɪ hʊ tɪya ʋ ʋ baasɪ, a kɪ tɪŋ Yesu
hal.
27 Ka gyamaa hʊ buloŋ mɛ gyɪ lɪɪ tɪŋa ʋ hal. Haana badɔmɔŋ nɛ gyɪ we ba tɪyaŋ, a
kɪ wii Yesu wɪya kɪŋkaŋ.
28 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ deŋ ba, aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Gyerusalɛm haana, ma ta kɪ wii ŋ
wɪya. Ma kɪ wii ma tɪɪ ma abee ma biisi wɪya.
29 Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ nala baa, ‘Haana hʊ aa yaa hapɪra, haana hʊ aa bɪ lʊl biisi
na, abee haana hʊ aa bɪ dɪyɛsɪ biisi na, ma yaa nyusʊŋtɪmma rɛ.’
30 Saŋa no tɪɪ tɪyaŋ, nala sɪ kɪ kyɛ dɪ ba faŋa dogiŋsi hala, koo dɪ dogiŋsi tele tɔ ba.
31 Dɪ daasɔnɔ rɛ ko kɪ di diŋ, aŋnɛ rɛ bɪl sɪ kɪ basɪ daahɪlɪya mɛ wɪya?”
32 Ba gyɪ aa kaŋ Yesu kɪ mʊ dɪ ba kpʊ gɛɛ, wɪbɔŋyaala balɪya mɛ rɛ ba gyɪ kaŋ pɛ ʋ
tɪyaŋ.
33 Ɛɛ rɛ ba mʊ pele lee hʊ ba aa yɪrɪ “Nyukuŋkogilo.” Doŋ tɪyaŋ nɛ ba kpaasɪ Yesu
abee wɪbɔŋyaala hʊ balɪya daagarɪya nyuni tɪyaŋ. Kɪdɪgɪ we Yesu noduu dɪɪlaŋ, kɪdɪgɪ
mɛ we ʋ nogɔbɔ dɪɪlaŋ.
34 Ɛɛ rɛ Yesu kyʊwalɪ Wɪɪsɪ a baa, “Ŋ Kuwo, kpa wɪɪ no ba aa yaa kyɛ ba, beewɪya
ba bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ ba aa yaa.” Ɛɛ rɛ ka ba yuwo gbaŋŋa, a kaŋ Yesu ganɪ kpaa
dɔmɔŋ.
35 Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪ sɪŋ doŋ a kɪ deŋ, aŋka Gyuuma nɪhɪyasɪ kɪ yaa ʋ sɪya, a baa,
“Na ʋ baa ʋ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, a laa nala kɪ ta, ma leŋ dɪ ʋ laa
ʋ tɪɪ ta dɪ á na.”
36 Laalyuwolo hʊ mɛ kɪ yaa ʋ sɪya, a yaa sɪkyaakyaa mʊ we ʋ nyʊwa tɪyaŋ dɪ ʋ nyʊwa,
37 aŋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Dɪ ɪ rɛ kɔnɪ yaa Gyuuma kuwori kɛ, laa ɪ tɪɪ ta dɪ á na.”
38 Ba gyɪ saba mal ʋ daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ a baa, “Gyuuma kuwori hʊ rɛ nyɛ.”
39 Ɛɛ rɛ wɪbɔŋyaala hʊ kɪdɪgɪ mɛ aa saga ʋ daagarɪɪ tɪyaŋ tʊʊsɪ Yesu a baa, “Na ɪ baa
ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, koo ŋ nyɪya rɛ? Ɛɛ kɛ laa ɪ tɪɪ ta, aŋ laa ma
mɛ ta dɪ á na.”
40 Ɛɛ rɛ ʋ dɔŋtɪɪna wɪbɔŋyaal hʊ nɔsɪ ʋ a baa, “Ɪ bee fá Wɪɪsɪ koo? Á beel-ʋ buloŋ we
tʊwarɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ.
41 Á kɛ maga dɪ ba yaa ma nyɛ rɛ, beewɪya á yaa wɪbɔŋ nɛ. Amɛ baal no kɛ bɪ yaa
wɪɪ buloŋ kyogi.”
42 Ɛɛ rɛ ka ʋ basɪ tɪya Yesu a baa, “Yesu, dɪ ɪ rɛ ko di ɪ koro hʊ, ta ko yeŋŋi ŋ wɪya.”
43 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, ŋ beel-ɪ sɪ we wɪɪsɪbee
tɪyaŋ gyɪnaŋ.”

Yesu sʊba
Matiwu 27.45-56; Maakɪ 15.33-41; Gyɔɔŋ 19.28-30

44 Wɪɪsɪ aa ko maga nyutʊtʊʊ saŋa gɛɛ, wɪɪsɪ pirigi nyʊgɪsɪ, ka lee buloŋ bɪl gɛɛ timm,
a mʊ pele dɪdaana kerifi boto, ka lee bɪl na kyaanɪ.
45 Patɪɪsa hʊ fa aa bori Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ kɪyɛsɪ balɪya.
46 Ɛɛ rɛ ka Yesu kyiyesi yʊga a baa, “Ŋ Kuwo, ŋ kpaa ŋ tɪɪ a we ɪ nosi tɪyaŋ nɛ.” Nyɛ
rɛ ʋ basɪ, aŋ wiyesi ʋ wiyesi-kateŋse aŋ sʊba.
47 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa aa sɪŋ doŋ aa naa wɪɪ hʊ aa yaa, ʋ danɪ Wɪɪsɪ a baa,
“Wɪtɪɪ, baal no kɔnɪ fa yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ.”
48 Nala hʊ buloŋ fa aa laŋŋa doŋ aa naa wɪɪ hʊ aa yaa, ba mɪɪgɪ mʊ dɪɪsɪ abee tɪkyogi.
49 Nala hʊ buloŋ fa aa gyɪŋ Yesu abee haana hʊ buloŋ fa aa tɪŋ ʋ hal a lɪɪ Galili ko, ba
sɪŋ libolii rɛ aŋ kɪ deŋ wɪya hʊ buloŋ aa yaa.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Maakı 15.42-47; Gyɔɔŋ 19.38-42

50-51 Gyuuma baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ ba kı yırı Gyosɛfʋ, a lıı Arimatiya aa we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ. Ʋ fa yaa nıtıı rɛ weliŋ, ka nala fa kı tıya ʋ gyırıma weliŋ. Ʋ fa aa gyegili Wıısı koro hʋ koyi rɛ, a fa yaa nala hʋ aa laŋŋı kı vʋʋlı wıya kıdıgı. Amɛ saŋa hʋ ba fa aa vʋʋlı Yesu kpʋyı wıya, ʋ kɛ fa bı sıŋ ba kıŋ tıyaŋ.

52 Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ Pilato lee, a sʋla ʋ dı ʋ tıya ʋ ŋmanıı dı ʋ kpa Yesu mʋ hogo. Pilato tıya ʋ ŋmanıı.

53 Nyɛ rɛ ʋ mʋ lallı Yesu daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ, a we ʋ lıŋe, aŋ kpa ʋ mʋ hogo bʋbʋwa kıdıgı ba aa lurigo tıyaŋ. Ba ha gyı bı maakyiye hogo nal buloŋ doŋ.

54 Wıı no gyı yaa Alagyima kyɛɛ rɛ, dı ba gyı yaŋ kı yaa siri dı ba piili Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ wıkanıya.

55 Haana hʋ gyı aa tıŋ Yesu hal a lıı Galili paalʋʋ ko sii tıŋ Gyosɛfʋ hal a mʋ dı ba na ɛɛ ba aa hogo Yesu bʋbʋwa hʋ tıyaŋ.

56 Ɛɛ rɛ ba mııgı mʋ dıya haŋ dıdaana hʋ, a marı kına badɔmɔŋ sʋwala aa sʋma gɛɛ anıı tʋranıı dı ba kaŋ mʋ tısı ʋ dı ʋ ta pʋw. Amɛ haŋ dıdaana hʋ tıı mɛ rɛ ba Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ wıkanıya aa piili. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı bıl bı wuwo mııgı mʋ bıl hʋ lee. Nyɛ rɛ ba wiyesi haŋ kyɛɛ hʋ anıı Wıısı mırısı hʋ aa daga gɛɛ.

24

Yesu sii sʋʋ tıyaŋ
Matiwu 28.1-10; Maakı 16.1-8; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Alahadi kyɛɛ sıgballınyʋwa, haana hʋ sii, a kaŋ kına hʋ ba aa mara ba sʋwala sʋma gɛɛ anıı tʋranıı hʋ, a kaŋ mʋ bil hʋ lee.

2 Ba mʋwa dı bʋyı hʋ ba fa aa kpaa tɔ bʋbʋwa hʋ nyʋwa suro.

3 Ɛɛ rɛ ba mʋ gyʋʋ bʋbʋwa hʋ, amɛ ba bı naa á Tıına Yesu teŋbii.

4 Ɛɛ rɛ ba sıŋ doŋ, a bı gyıŋ wıı hʋ buloŋ ba aa sı yaa. Ba yaa dı ba deŋ, dı baala balıya rɛ pirigi ko sıŋ ba logiŋ gɛɛ, ka ba gannı buloŋ kı tʋla gɛɛ nyʋlıınyʋlıı.

5 Nyɛ rɛ kambıŋ kaŋ haana hʋ, ba kaŋ ba nyuni gʋra gʋra. Ɛɛ rɛ baala hʋ pıyɛsı ba a baa, "Bee rɛ tıŋ ma deŋ kı kyɛ nal hʋ aa weye nısʋʋnı tıyaŋ?

6 Ʋ tuwo daha. Ʋ siye rɛ. Ma liisi wıı hʋ ʋ gyı aa bası tıya ma, saŋa hʋ tıyaŋ ʋ gyı aa we Galili tıyaŋ.

7 Ʋ gyı bası tıya ma rɛ anıı ba sı kpa ʋ Nihuwobiŋ Biye we wıbɔŋyaala nosi tıyaŋ dı ba kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ, dı ʋ sʋba, dı amɛ dı ʋ sı sii sʋʋ tıyaŋ ʋ kyɛtoo kyɛɛ."

8 Doŋ nɛ haana hʋ liisi wıı hʋ ʋ gyı aa bası tıya ba.

9 Ɛɛ rɛ ba lıı bʋbʋwa hʋ tıyaŋ, a mʋ bası wıya hʋ buloŋ aa yaa a tıya Yesu kpambısı fi abee kıdıgı hʋ, abee nıkaalıya hʋ buloŋ fa aa tıŋ ʋ hal.

10 Haana hʋ gyı aa mʋʋ bil hʋ lee rɛ nyɛ: Mɛɛrı Magidalina, Gyuwana abee Gyemsi nıına Mɛɛrı. Ba bee ba hadɔŋtıŋsı hʋ gyı aa mʋʋ na wıya hʋ rɛ gyı ko bası wıya no tıya Yesu kpambısı hʋ.

11 Amɛ Yesu kpambısı hʋ fa bıına anıı wıı hʋ haana hʋ aa basa yaa wınyıyɛl lɛ. Ɛɛwıya, ba gyı bı laa di.

12 Amɛ Piita sii a fá mʋ bʋwa hʋ lee, a mʋ tuu lurimi bʋwa hʋ, a na lıŋe hʋ ba fa aa kpaa we Yesu dı ʋ pına, aŋka ʋ bı naa kıŋ buloŋ. Ɛɛ rɛ wıı hʋ kpere ʋ, ʋ mııgı mʋ dıya.

Yesu kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ hatınna balıya Imayosi ŋmanıı tıyaŋ
Maakı 16.12-13

13 Haŋ kyɛɛ hʋ tıı rɛ Yesu hatınna balıya sii kı mʋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Imayosi. Imayosi bee Gyerusalɛm fa yaa anıı meeldaası bapɛ rɛ.

14 Ba aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, ba vala a bası wıya hʋ aa yaa a kı tıya dɔmɔŋ.

15 Ba aa bası wıya hʋ a vala kı mʋ tıyaŋ nɛ Yesu tıı ko pɛ ba tıyaŋ ba buloŋ kı vala.

16 Ba gyı na ʋ rɛ, amɛ ba gyı bı wuwo gyıma anıı ʋ rɛ.

17 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Bekine wıya rɛ ma vala kı bası gɛɛ?" Ɛɛ rɛ ba mııgı sıŋ, ba tısı buloŋ kyogi.

18 Nyɛ rɛ ba kıdıgı tıına ba aa yırı Kiliyopasi pıyɛsı ʋ a baa, "Ɪ dʋŋ nɛ yaa nıhʋwal Gyerusalɛm tıyaŋ a bı gyıŋ wıı hʋ aa yaa doŋ kyɛbʋʋsı no koo?"

19 Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba a baa, "Wıbee rɛ gɛɛ?" Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʋ a baa, "Ka wıı hʋ ba aa yaa Yesu aa lıı Nazarɛti. Baal no fa yaa Wıısı tıŋdaal lɛ. Ʋ wıbasıya abee ʋ wıyaalıya buloŋ tıyaŋ, ʋ fa yaa nal hʋ aa kaŋ dee rɛ Wıısı abee nihuwobisi buloŋ sıya tıyaŋ.

20 Á Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma nıhıyası kpa ʋ we Pilato nosi tıyaŋ dı ʋ kpʋ ʋ. Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ, ʋ sʋba.

21 Amɛ á fa aa yɪyɛlɪ anɪɪ ʊ rɛ yaa nal hʊ aa ko dɪ ʊ laa Iziral tɪmma ta. Ka ba aa kpʊ
ʊ, ʊ kyɛyɛ boto rɛ yaa gyɪnaŋ.
22 Wɪya no buloŋ hal tɪyaŋ mɛ, á bee haana hʊ fa aa tɪŋ Yesu hal badɔmɔŋ ko basɪ
wɪɪ rɛ tɪya ma, wɪɪ hʊ kperi ma. Ba baa dɪ ba sii mʊ bʊwa hʊ lee rɛ sɪgballɪnyʊwa, aŋ
bɪ naa Yesu teŋbii bʊwa hʊ tɪyaŋ.
23 Ba baa dɪ ba naa malɪkasɪ rɛ ba basɪ tɪya ba anɪɪ Yesu weye rɛ.
24 Ɛɛ rɛ á badɔmɔŋ mɛ sii mʊ bʊwa hʊ lee a na anɪɪ wɪɪ hʊ haana hʊ aa basa hʊ yaa
wɪtɪɪ. Amɛ ba mɛ gyɪ bɪ naa Yesu.”
25 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma yaa bambugo rɛ kɪŋkaŋ, a bɪ wuwo dɪ ma laa
wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa basa mɛ di.
26 Ma bɪ gyɪma anɪɪ ʊ maga dɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, na tʊwara rɛ aŋ na
di ʊ gaŋdaa-feŋ Wɪɪsɪ lee tɪyaŋ koo?”
27 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ wɪya hʊ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a mʊ kɪ tile ʊ tɪyaŋ, a
tɪya ba. Ʊ gyɪ piile tenni hʊ Moosi aa saba tɪyaŋ nɛ a kaŋ mʊ pele tenni hʊ buloŋ Wɪɪsɪ
tɪŋdaala mɛ aa saba, a daga wɪya no buloŋ memiye mɛ tɪya ba.
28 Ba aa ko kpaga Imayosi, Yesu fugo yaa gɛɛ anɪɪ ʊ aa kyɛ dɪ ʊ parɪ mʊ.
29 Ɛɛ rɛ ba kana ʊ biŋ, aŋ baa dɪ lee bile rɛ, dɪ ʊ pɪŋ sɪya gballɪ. Ɛɛ rɛ ba beel-ʊ buloŋ
kpa gyʊʊ dɪya.
30 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ba hɔŋ dɪ ba di kɪna. Nyɛ rɛ Yesu kpa paanʊʊ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
aŋgyʊwasʊ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ tɪya ba.
31 Ʊ aa yaa gɛɛ tɪyaŋ nɛ, ba sɪya yaŋ polli ba gyɪma anɪɪ Yesu rɛ. Haŋ lagɪlagɪbiye hʊ,
ʊ pirigi dɪɪgɪ ba sɪɪ tɪyaŋ.
32 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Saŋa hʊ ʊ fa aa basɪ wɪya kɪ tɪya ma aŋ daga Wɪɪsɪ
teŋ wɪya hʊ memiye kɪ tɪya ma ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ, á tenni fa fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ buloŋ.”
33 Ɛɛ rɛ ba sii lagɪ lagɪ, a mɪɪgɪ mʊ Gyerusalɛm, a na Yesu kpambɪsɪ fi abee kɪdɪgɪ hʊ,
abee nɪkaalɪya hʊ buloŋ fa aa tɪŋ Yesu hal dɪ ba laŋŋa lɪdɪgɪ.
34 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ fi abee kɪdɪgɪ hʊ basɪ tɪya ba a baa, “Á Tɪɪna Yesu kɔnɪ sii
sʊʊ tɪyaŋ nɛ, beewɪya, ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga Siimɔŋ nɛ!”
35 Doŋ nɛ baala hʊ balɪya mɛ basɪ wɪɪ hʊ aa yaa ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ, abee gɛɛ ba aa ko
gyɪma anɪɪ á Tɪɪna Yesu rɛ. Ba basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ saŋa hʊ ʊ aa kaŋ paanʊʊ lɔgɔ a tɪya
ba hʊ tɪyaŋ nɛ ba gyɪma anɪɪ ʊ rɛ.

Yesu kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna
Matiwu 28.16-20; Maakɪ 16.14-18; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambɪsɪ 1.6-8

36 Saŋa hʊ baala hʊ balɪya aa tɪya ba ŋmanɪɪ duwoso tɪyaŋ nɛ dɪ Yesu tɪɪ rɛ bɪl pirigi
ko sɪŋ ba buloŋ sɪya tɪyaŋ gɛɛ, aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Fɪyɛlʊʊ we ma lee.”
37 Ɛɛ rɛ kambɪŋ kaŋ ba, beewɪya ba kɛ fa bɪɪna anɪɪ nɪdʊma rɛ ba na gɛɛ.
38 Nyɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma, a ta kaŋ wɪya mɛ kɪ
kyɪɪsɪ ma hakɪllɪ tɪyaŋ.
39 Ma deŋ ŋ nosi bee ŋ naasɪ na, ma sɪ gyɪma anɪɪ ŋ tɪɪ rɛ. Ma dige ŋ na weliŋ, ma sɪ
gyɪma anɪɪ ŋ tɪɪ rɛ kɔnɪ, beewɪya nɪdʊma bɪ kaŋ hogo bee naŋpʊna anɪɪ ma aa naa dɪ
ŋ kana nyɛ.”
40 Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ kaŋ ʊ nosi abee ʊ naasɪ buloŋ a daga ba.
41 Wɪɪ no fa yaa ba wɪkperii rɛ, a bɪl yaa ba teŋfɪyɛlʊʊ mɛ kɪŋkaŋ. Amɛ ba ha fa bɪ
laa ʊ di. Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma kaŋ kɪdiiliye daha rɛ?”
42 Ɛɛ rɛ ba kpa fuwonaŋ-kyabɪɪ, a tɪya ʊ.
43 Ʊ laa kyaŋ ba sɪɪ tɪyaŋ.
44 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ beel-ma aa we doŋ, wɪya no buloŋ nɛ
ŋ laa sɪya basɪ tɪya ma. Wɪya hʊ buloŋ Moosi aa saba a mʊ kɪ tile ŋ tɪyaŋ, abee wɪya
hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba, abee wɪya hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʊ ba aa yɪrɪ
Yɪɪla tɪyaŋ, ba buloŋ maga dɪ ba ko su ba bʊʊsɪ rɛ.”
45 Doŋ nɛ Yesu leŋ ba hakɪllɪ suri dɪ ba wuwo gyɪŋ wɪya hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ
memiye.
46 Aŋ bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Nyɛ rɛ ba sabɪ biŋ:

Ʊ maga dɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya na tʊwara rɛ, a sʊba
aŋ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ.”

47 “Ba bɪl saba rɛ dɪ nala sɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya, nal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya feŋ tɪyaŋ, dʊnɪya logiŋ
buloŋ tɪyaŋ. Ba sɪ piili Gyerusalɛm tɪyaŋ a basɪ tɪya nala dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ
tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
48 Mamaa rɛ yaa wɪya no buloŋ aa yaa daŋsɪya diile.

49 Wiyesi Welii hʋ ŋ Kuwo aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ kpa tɪya ma hʋ, ŋ sɪ kpa ʋ we ma tɪyaŋ.
Amɛ ʋ maga dɪ ma gyegili Gyerusalɛm tɪyaŋ, a mʋ pele saŋa hʋ Wiyesi Welii no aa sɪ
lɪɪ Wɪɪsɪ lee a ko tuu gyʋʋ ma tɪyaŋ, a tɪya ma dee."

Wɪɪsɪ kpa Yesu gyɪŋ Wɪɪsɪbee
Maakɪ 16.19-20; Kpambɪsɪ 1.9-11

50 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʋ hatɪnna hʋ ba lɪɪ tɔbal hʋ tɪyaŋ a kpa mʋ Bɛɛtani dɪɪlaŋ. Ba aa
we doŋ tɪyaŋ nɛ ʋ kaŋ ʋ nosi gyarɪ tɔ ba, a sʋla Wɪɪsɪ tɪya ba dɪ ʋ pɛ ba tɪyaŋ.
51 Saŋa hʋ ʋ gyɪ aa sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ba hʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ leŋ ba ta, ka Wɪɪsɪ kpa ʋ kaŋ
gyɪŋ Wɪɪsɪbee.
52 Nyɛ rɛ ba kyʋwalɪ ʋ doŋ aŋ mɪɪgɪ mʋ Gyerusalɛm abee teŋfɪyɛlʋʋ yʋga.
53 Ba gyɪ aa we Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, aŋ kɪ
kyʋwalɪ ʋ aŋgyʋwasʋ.

WIISI WIWELIYE HƱ GYƆƆŊ AA SABA

Wiisi wibii hu aa tiya miibol

1 Ka di Wiisi na mari duniya, di nal hu ba aa yiri wibii hu gyi we doŋ nɛ, u bee Wiisi
rɛ gyi we doŋ. Wibii no yaa Wiisi rɛ.
2 Haŋ saŋa hu buloŋ di u bee Wiisi we doŋ nɛ.
3 Ʊ tiyaŋ nɛ Wiisi tiŋa a ta kiŋ buloŋ. Kiŋ buloŋ tuwo di u tiyaŋ daa Wiisi tiŋa a ta
u.
4 Wibii no rɛ aa tiya miibol. Miibol no rɛ kaŋ pulʊŋ ko ki tiya nala, a leŋ ba gyiŋ
Wiisi witii hu.
5 Pulʊŋ hu aa kyaani bilhuu tiyaŋ nɛ, amɛ bilhuu hu mɛ bi maakyiye wuwo to pulʊŋ
hu.
6 Ɛɛ rɛ Wiisi tiŋ u tiŋdaal kidigi ba ki yiri Gyɔɔŋ.
7 Ʊ ko a basi pulʊŋ hu wiya tiya duniya nala di ba nii a laa di.
8 Gyɔɔŋ daa gyi yaa pulʊŋ hu, amɛ u ta ko di u basi pulʊŋ hu wiya rɛ a tiya nala.
9 Nal hu aa yaa pulʊŋ hu tii si ko tuu duniya a kyaani we nal nal buloŋ tiyaŋ di ba
na u.
10 Nal no gyi we duniya tiyaŋ. Abee Wiisi gyi aa tiŋ u tiyaŋ a mari duniya mɛ, ka
duniya nala gyi bi gyima u.
11 Ʊ ko u tii nala lee rɛ, ka ba bi laa u we.
12 Amɛ nala hu buloŋ aa laa u we aŋ laa u wiya di aŋ yelli-u, u tiya ba ŋmaniı rɛ ba
biirimi Wiisi biisi.
13 Nala no bi yaa Wiisi biisi aniı haaŋ bee baal aa lʊl ba gɛɛ, ba kyɛri tiyaŋ. Amɛ
Wiisi tii rɛ lii ba, ba yaa u baliya.
14 Ɛɛ rɛ wibii hu biirimi nihuwobiŋ a ko we á tiyaŋ, á na u ganjdari, a na u bɔnyɛ abee
u kyori aa maga gɛɛ, a na u witii mɛ mɔgisi. Ganjdaa-feŋ hu u aa kana, u Kuwo Wiisi
rɛ kpaa tiya u, a daga aniı u rɛ yaa u Biidigi duŋ.
15 Gyɔɔŋ gyi heeli basi u wiya rɛ a baa, "Nal no wiya rɛ ŋ gyi basi a baa, 'Nal hu aa
si tiŋa ŋ hal ko rɛ tee ŋ, beewiya u we doŋ nɛ faafaa buloŋ ka ba na lʊla ŋ." '
16 Ʊ bɔnyɛ aa yuga beel-ma rɛ tiŋ u ki kyiyeli á buloŋ kyɛɛ bee u nyʊwa buloŋ.
17 Wiisi tiŋ Moosi tiyaŋ nɛ a biŋ u miirisi tiya ma. Amɛ Yesu Krisita tiyaŋ nɛ Wiisi
tiŋa a daga ma u bɔnyɛ abee u witii.
18 Nal buloŋ ha bi maakyiye na Wiisi. Amɛ u Biidigi hu duŋ u beel-u aa yaa kidigi ka
u hɔŋ u logiŋ hu, u rɛ ko daga ma gɛɛ hu Wiisi aa kiya.

Gyɔɔŋ Wiisiniifool hu duwoso
Matiwu 3.1-12; Maaki 1.1-8; Luka 3.1-18

19 Ɛɛ rɛ Gyuuma nihiyasi hu gyi aa we Gyerusalɛm tiyaŋ sii tiŋ ba wiikyʊwal silaala
abee Levi doho nala hu aa ki kyiyeli wiikyʊwal silaala hu wiikyʊwaldiibal hu tiyaŋ, di
ba ko Gyɔɔŋ lee a piyɛsi u a baa, "Aŋnɛ rɛ yaa i?"
20 Gyɔɔŋ gyi bi yaa nii we u nyʊwa tiyaŋ, u gyi basi witii tiya ba rɛ aniı u daa yaa
Krisita hu, laataal hu Wiisi aa liya.
21 Ɛɛ rɛ ba bil piyɛsi u a baa, "Aŋnɛ rɛ yaŋ yaa i? Ɪ rɛ yaa Ɛlaagya koo?" Ʊ baa di u
daa. Ɛɛ rɛ ba bil piyɛsi u a baa, "Ɪ rɛ yaa Wiisi tiŋdaal hu á aa gyegili hu?" Ʊ bil baa
di u daa.
22 Ɛɛ rɛ ba basi tiya u a baa, "Ɛɛ kɛ, yaŋ daga ma nal hu i aa yaa? Beewiya, u maga di
i daga nal hu i aa yaa tiya ma rɛ, di á mu basi tiya nala hu aa tiŋ ma. Aŋnɛ yaŋ paali
yaa i?"
23 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basi wiya hu Wiisi tiŋdaal Azaaya aa saba a baa, "Miyaŋ nɛ yaa taal
hu aa we pogo tiyaŋ a heeli ki basi a baa, 'Ma mari ŋmaŋ-deginii biŋ di á Tiina ko
tiŋa." '
24 Nala hu ba aa tima Gyɔɔŋ lee ba ko piyɛsi wiya no, ba badɔmɔŋ fa yaa Farasiima
rɛ.
25 Ɛɛ rɛ ba bil piyɛsi u a baa, "Na i baa di i daa yaa Krisita hu, laataal hu Wiisi aa
liya, i daa yaa Ɛlaagya mɛ, i bil bi yaa Wiisi tiŋdaal hu aa gyegili mɛ. Bee rɛ yaŋ tiŋ i
ki fo nala wiikyʊwalniı?"
26 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ baa, "Niı duŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ ki fo nala wiikyʊwalniı, amɛ nal kidigi rɛ
we ma tiyaŋ daha, ka ma bi gyima u.

27 Ʊ rɛ sɪ tɪŋa ŋ hal ko. Ɲ paalɪ bɪ maga dɪ ŋ kaŋ ʊ naatɔbɔ ŋmasɪ mɛ kaŋ puri.”
28 Wɪya no buloŋ gɪ yaa Bɛɛtani tɪyaŋ nɛ, Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo, lee hʊ Gyɔɔŋ gɪ
aa fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ.

Nal hʊ aa laa dʊnɪya nala kɪ ta ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ

29 Ʊ sɪgballɪya, Gyɔɔŋ naa Yesu dɪ ʊ aa ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Ma deŋ na, Wɪɪsɪ Pebiye
hʊ rɛ nyɛ. Ʊ rɛ laa dʊnɪya nala kɪ ta ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
30 Baal no wɪya rɛ ŋ gɪ basɪ tɪya ma a baa, ‘Nal hʊ aa sɪ tɪŋa ŋ hal ko, ʊ rɛ tee ŋ
beewɪya ʊ we doŋ nɛ faafaa buloŋ ka ba na lʊla ŋ.
31 Ɲ tɪɪ fa paalɪ bɪ gyɪŋ nal hʊ buloŋ ʊ aa yaa. Amɛ ŋ kɛ ta ko rɛ a kpa nɪɪ dʊŋ kɪ fo
nala wɪɪkyʊwalnɪɪ, dɪ Iziral tɪmma (Wɪɪsɪ nala) ko gyɪŋ nal hʊ iriŋ ʊ aa yaa.” ’
32 Gyɔɔŋ tɪɪ wɪya hʊ ʊ aa basa tɪya nala rɛ nyɛ: Ʊ baa, “Ɲ naa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ
rɛ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu anɪɪ kokomo, a ko tuu saga ʊ tɪyaŋ.
33 Ɲ mɛ tɪɪ ha fa bɪ gyɪma ʊ. Amɛ Wɪɪsɪ aa tɪma ŋ dɪ ŋ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ abee nɪɪ
dʊŋ, ʊ rɛ basɪ tɪya ŋ a baa, ‘I sɪ na Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dɪ ʊ ko tuu a we nal tɪyaŋ.
Nal no tɪɪna rɛ sɪ kpa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ a fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ!’
34 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bɪl baa, ‘Ɲ kɔnɪ naa wɪya no yayɪ rɛ, a yaŋ basɪ kɪ tɪya ma anɪɪ ʊ rɛ
yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.” ’

Yesu buŋbuŋ hatɪnna ʊ aa lɪya

35 Ʊ sɪgballɪya, Gyɔɔŋ bee ʊ hatɪnna balɪya bɪl sɪŋ doŋ.
36 Gyɔɔŋ aa naa Yesu dɪ ʊ aa baŋ, ɛɛ rɛ ʊ baa, “Ma na, Wɪɪsɪ Pebiye hʊ rɛ nyɛ.”
37 Ʊ hatɪnna hʊ balɪya aa nɪɪ ʊ aa basɪ wɪɪ no, ba sii tɪŋ Yesu hal mʊ.
38 Yesu mɪɪgɪ galdaasɪ, dɪ ʊ naa ba aa tɪŋa ʊ hal. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bekiŋ nɛ
ma kɪ kyɛ?” Ɛɛ rɛ ba mɛ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, lee rɛ ɪ kɪ gyʊʊ?”
39 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ko na.” Ɛɛ rɛ ba tɪŋa ʊ hal mʊ a na lee hʊ ʊ aa
gyʊʊ. Saŋa no, dɪ ʊ gyɪ yaa dɪdaana rɛ. Ɛɛ rɛ ba we ʊ lee sɪya gballɪ.
40 Nala no balɪya kɪdɪgɪ feŋ nɛ Aŋduru, a fa yaa Siimɔŋ Piita nɪɪnabiye.
41 Ɛɛ rɛ Aŋduru mɛ kyɛ ʊ maana Siimɔŋ lee haŋ lagɪlagɪbiye hʊ, a basɪ tɪya ʊ a baa,
“Á naa Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya hʊ rɛ.”
42 Ʊ kaŋ Siimɔŋ ko Yesu lee. Nyɛ rɛ Yesu deŋ ʊ, aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “I Gyɔɔŋ biibaal
Siimɔŋ, ba sɪ kana ɪ kɪ yɪrɪ Siifaasi.” Siifaasi bee Piita yaa feŋdɪgɪ rɛ. Ʊ memii rɛ yaa
bʊtaal.

Yesu yɪrɪ Fɪlɪpɪ abee Nataniyɛl

43 Ʊ sɪgballɪya Yesu sii dɪ ʊ mʊ Galili paalʊʊ. Ɛɛ rɛ ʊ na Fɪlɪpɪ a basɪ tɪya ʊ a baa, “Kɪ
tɪŋa ŋ hal.”
44 Fɪlɪpɪ fa lɪɪ Bɛsaada rɛ, tɔɔ hʊ Aŋduru bee Piita mɛ aa lɪya.
45 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ na Nataniyɛl a basɪ tɪya ʊ a baa, “Á naa nal hʊ wɪya Moosi fa aa saba biŋ
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ, ka Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ mɛ fa basɪ ʊ wɪya hʊ rɛ. Ʊ rɛ yaa Gyosɛfʊ
biibaal Yesu aa lɪɪ Nazarɛti.”
46 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl pɪyɛsɪ ʊ a baa, “I ha maakyiye na wɪwelii lɪɪ Nazarɛti?” Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ
basɪ tɪya ʊ a baa, “Ko na.”
47 Yesu aa naa Nataniyɛl dɪ ʊ aa ko ʊ lee, ʊ basɪ ʊ wɪya a baa, “Nal no yaa Iziral tɪɪna
tɪɪtɪɪ rɛ. Ʊ kaŋ wɪtɪɪ rɛ weliŋ.”
48 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ɪ yaa gyɪma ŋ?” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa,
“Ɲ naa ɪ rɛ dɪ ɪ ha hɔŋ tutogo hʊ memii, ka Fɪlɪpɪ na yɪrɪ ɪ.”
49 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl basɪ tɪya ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ. I rɛ yaa Iziral
tɪmma kuwori hʊ.”
50 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɲ aa baa dɪ ŋ naa ɪ dɪ ɪ hɔŋ tutogo hʊ memii rɛ tɪŋ, ɪ
laa ŋ wɪya di nyɛ koo? I sɪ na wɪkperiye a te nyɛ.”
51 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ma sɪ na wɪɪsɪnyuu dɪ ʊ
suro, dɪ malɪkasɪ lɪɪ doŋ a ko tuu mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye lee, aŋ mɪɪgɪ kɪ gyɪŋ.”

2

Ba gbɪyalɪ hafalɪɪ gbɪyala Keena tɪyaŋ

1 Ʊ kyɛtoo kyɛɛ, dɪ ba gyɪ aa gbɪyalɪ hafalɪɪ gbɪyala Galili paalʊʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Keena tɪyaŋ. Yesu nɪɪna gyɪ we doŋ nɛ.
2 Ba gyɪ yɪrɪ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ mɛ rɛ, ba mɛ mʊ hafalɪɪ gbɪyala hʊ.
3 Ba ha fa we gbɪyala hʊ tɪyaŋ nɛ ka ba sɪŋ hʊ buloŋ teŋ. Ɛɛ rɛ Yesu nɪɪna basɪ tɪya
ʊ a baa, “Nala hʊ sɪŋ hʊ tene rɛ”.

4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ta leŋ dɪ wɪɪ no lɔl ma. Beewɪya, saŋa hʊ ha bɪ pele
dɪ ŋ yaa wɪɪ buloŋ.”
5 Doŋ nɛ Yesu nɪɪna mɪɪgɪ basɪ tɪya dɪya hʊ tʊŋtʊnna a baa, “Ma yaa wɪɪ hʊ buloŋ ʊ
aa sɪ baa dɪ ma yaa.”
6 Gyuuma fa aa kɪ sɔŋ nɪɪ rɛ anɪɪ ba wɪɪkyʊwal lesiri aa daga gɛɛ. Ɛɛwɪya, viigyenni
badʊ ba aa kaŋ bʊwa marɪ rɛ fa sɪŋ doŋ abee nɪɪ. Viini no kɪdɪgɪ buloŋ sɪ kɪ gyʊʊ anɪɪ
nɪɪ-galaŋ mɔlɪya koo galaŋ mɔlɪya bee fi.
7 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya dɪya tʊŋtʊnna hʊ a baa, “Ma yaa nɪɪ su viini hʊ.” Nyɛ rɛ ba yaa
nɪɪ su viini hʊ buloŋ pɪlpɪl.
8 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma yaa nɪɪ hʊ vii hʊ tɪyaŋ a kaŋ mʊ tɪya nal hʊ
aa deŋ gbɪyala hʊ. Ɛɛ rɛ ba yaa mʊ tɪya ʊ.”
9 Ʊ laa nɪɪ hʊ nyʊwa a na dɪ ʊ bɪrɪmɪ sɪŋ. Ʊ kɛ fa bɪ gyɪŋ lee hʊ ba aa naa sɪŋ hʊ.
Amɛ dɪya hʊ tʊŋtʊnna hʊ kɛ fa gyɪma rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ hafalɪɪ hʊ bala,
10 a basɪ tɪya ʊ a baa, “Gbɪyala buloŋ tɪyaŋ, ba aa laasɪya kaŋ sɪwelii rɛ ko lɪɪ ba
nyʊwa. Dɪ nal buloŋ yaŋ ko nyʊwa vɔgɔ, ɪ yaŋ na kaŋ sɪŋ hʊ aa bɪ sʊma, a tɪŋ hal ko.
Ka ɪ kɛ mɪɪgɪ kpa sɪwelii hʊ biŋ hal, a ko pele saŋa no buloŋ.”
11 Yesu aa leŋ nɪɪ bɪrɪmɪ sɪŋ Keena aa we Galili paalʊʊ tɪyaŋ nɛ gyɪ yaa ʊ
wɪmagɪlbuŋbuŋ ʊ aa yaa. Doŋ nɛ ʊ daga gɛɛ ʊ gaŋdarɪ aa maga. Ʊ hatɪnna hʊ aa
naa gɛɛ, ba marɪ laa ʊ wɪya di.
12 Gbɪyala hʊ aa ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ naa abee ʊ naabalɪya abee ʊ hatɪnna hʊ sii
mʊ Kapɛɛnam, a we doŋ kyɛyɛ baŋmana.

Yesu kil nala ta Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ
Matiwu 21.12-13; Maakɪ 11.15-17; Luka 19.45-46

13 Ʊ gyɪ ko ka mʊhʊ rɛ ka dɪ Gyuuma Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ pele. Ɛɛ rɛ Yesu sii
mʊ Gyerusalɛm.
14 Doŋ nɛ ʊ mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo, a na dɪ nala aa yallɪ nʊsɪ, abee
piyese abee kokosi, ka badɔmɔŋ mɛ hɔŋ teebʊlsɪ hal a kɪ lenni molbinʊʊ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ŋmasɪ mɪna a marɪ kyapɪya, a kile piyese hʊ bee nʊsɪ hʊ buloŋ ta,
ba lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo tɪyaŋ, aŋ kaŋ nala hʊ aa lenni molbiye teebʊlsɪ
mɛ bɪrɪmɪ kyige kyige, ba molbinʊʊ hʊ buloŋ gyaasɪ taŋha.
16 Ɛɛ rɛ ka ʊ nɔsɪ basɪ tɪya nala hʊ mɛ aa yallɪ kokosi hʊ a baa, “Ma kasɪ ma kokosi
hʊ lɪɪ daha. Ma ta kaŋ ŋ kuwo dɪya bɪrɪmɪ yɔbɔ.”
17 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna liisi wɪɪ hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa, “Wɪɪsɪ, ɛɛ hʊ ɪ dɪya
no wɪya aa kyɪla ŋ sɪ bori ŋ bembii.”
18 Akuu wɪya hʊ Yesu aa yaa Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo tɪyaŋ wɪya, Gyuuma
nɪhɪyasɪ hʊ mɪɪgɪ ko pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bekiŋ wɪmagɪl lɛ ɪ sɪ wuwo yaa, a daga ma anɪɪ
Wɪɪsɪ rɛ tɪya ɪ ŋmanɪɪ dɪ ɪ kɪ yaa wɪya no?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ mamaa rɛ ŋmaa Wɪɪkyʊwaldɪya no lo, ŋ sɪ wuwo
kpa kyɛyɛ boto a bɪl saa ʊ”.
20 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Kaa! Aŋnɛ rɛ mʊrɪ ɪ gɛɛ? Bɪsɪ mɔllɪbalɪya abee badʊ rɛ
ba kpa saa Wɪɪkyʊwaldɪɪbal no, ka ɪ kɛ baa dɪ ɪ sɪ kpa kyɛyɛ boto a saa ʊ.”
21 Amɛ Yesu aa basɪ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ wɪya gɛɛ, ʊ tɪɪ teŋbii rɛ ʊ kɪ daga gɛɛ.
22 Saŋa hʊ ʊ aa ko sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ ʊ hatɪnna hʊ liisi mʊ parɪ anɪɪ ʊ gyɪ basɪ wɪɪ no
rɛ. Ɛɛ rɛ ba marɪ laa wɪya hʊ ba aa saba we Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ abee wɪya hʊ Yesu aa basa
a di.

Yesu gyɪŋ nihuwobiŋ tɪya rɛ

23 Yesu ha fa aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ, Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ saŋa, nɪgyamaa gyɪ
laa ʊ wɪya di rɛ, akuu ba aa naa wɪmagɪla hʊ ʊ aa yaa wɪya.
24 Amɛ Yesu ka gyɪ bɪ laa ba wɪya di, beewɪya ʊ gyɪŋ nihuwobiŋ buloŋ tɪya aa kɪɪ gɛɛ
rɛ.
25 Ʊ bɪ maga dɪ nal buloŋ bɪl basɪ nihuwobisi wɪya tɪya ʊ, beewɪya ʊ kɛ gyɪŋ
nihuwobisi tɪsɪ wɪkanɪya buloŋ nɛ.

3

Nikodemu ko Yesu lee

1 Gyuuma nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ ba kɪ yɪrɪ Nikodemu, a fa yaa Farasiima
wɪɪkyʊwal noŋ nal.
2 Tebine kɪdɪgɪ, ʊ sii ko Yesu lee a baa, “Dɪdagɪl, á gyɪma anɪɪ ɪ yaa nal Wɪɪsɪ aa tɪma
dɪ ɪ ko kɪ daga nala rɛ. Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo yaa wɪmagɪla hʊ ɪ aa yaa, dɪ Wɪɪsɪ bɪ pɛɛ
tɪɪna tɪyaŋ.”

3 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyʋʋ
Wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ, see dɪ ba bɪl mɪɪgɪ lʋl tɪɪna.”
4 Ɛɛ rɛ Nikodemu pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a bɪl mɪɪgɪ lʋl nal aa hɪyasa. Beewɪya
ʋ bɪl bɪ sɪ wuwo mɪɪgɪ gyʋʋ ʋ naa luwol dɪ ʋ bɪl lʋla ʋ?”
5 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyʋʋ Wɪɪsɪbee koro
hʋ tɪyaŋ, see dɪ ba fo ʋ tɪɪna wɪɪkyʋwalnɪɪ, ka dɪ Wɪɪsɪ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we tɪɪna
tɪyaŋ.
6 Nihuwobiŋ aa lʋl nihuwobiŋ ʋ kaŋ mɪɪbol lɛ taŋha no tɪyaŋ. Aŋka Wɪɪsɪ mɛ rɛ aa
kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ a we ʋ tɪɪna tɪyaŋ, ʋ kaŋ mɪɪbol Wɪɪsɪ lee.
7 Ta leŋ dɪ ʋ yaa ɪ wɪkperii abee ŋ aa basɪ tɪya ɪ anɪɪ ʋ maga dɪ ba bɪl mɪɪgɪ lʋl nal
buloŋ nɛ.
8 Puwo aa dɔŋ kɪ mʋ lee hʋ buloŋ ʋ aa kyo rɛ. Ɪ kɪ nɪɪ ʋ dɔmɔ, amɛ ɪ bɪ sɪ gyɪŋ lee
hʋ ʋ aa lɪɪ kɪ ko, a bɪ gyɪŋ lee hʋ mɛ ʋ aa mʋʋ. Nyɛ rɛ yaŋ nal buloŋ Wɪɪsɪ aa kpa ʋ
Wiyesi Welii hʋ we ʋ tɪyaŋ ʋ kaŋ mɪɪbofalɪɪ mɛ kɪɪ.”
9 Ɛɛ rɛ Nikodemu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ɛɛ rɛ wɪɪ no sɪ wuwo yaa.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, “Ɪ sɪ yaa kerikyibal Iziral paalʋʋ tɪyaŋ, aŋ bɪ gyɪŋ wɪɪ
no memii?
11 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, wɪɪ hʋ á aa gyɪma rɛ á kɪ basɪ, a kɪ di wɪɪ hʋ mɛ á aa naa
daŋsɪya. Amɛ ma kɪdɪgɪ buloŋ bee kyɛ dɪ ʋ laa wɪɪ hʋ á aa basɪ di.
12 Ŋ basɪ dʋnɪya wɪya rɛ kɪ tɪya ma, ka ma bɪ laa di. Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ basɪ wɪɪsɪbee
wɪya tɪya ma, ɛɛ rɛ ma sɪ yaa laa di?
13 Nal buloŋ ha bɪ maakyiye mʋ wɪɪsɪbee, see mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa lɪɪ doŋ ko
tuu dʋŋ.
14 Moosi fa aa we pogo hʋ tɪyaŋ, ʋ fa kaŋ hɔgɪ a lugo dʋŋ nɛ, a kpa mal daaŋ tɪyaŋ a
kaŋ gye. Nal hʋ buloŋ gyɪ aa deŋ na dʋŋ no aa gyee gɛɛ, ʋ bɪl bɪ sʋba aŋ kaŋ mɪɪbol.
Ɛɛ tɪɪ rɛ ba sɪ kpaasɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ daaŋ tɪyaŋ a kaŋ gye.
15 Nal hʋ buloŋ mɛ aa laa ŋ wɪya di, ʋ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii.
16 Wɪɪsɪ kyo dʋnɪya nala rɛ a mʋ parɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ kpa ʋ Biidɪgɪ hʋ ʋ aa kana a tɪya
ma, dɪ nal hʋ buloŋ aa laa ʋ wɪya di, ʋ tɪɪna bɪ sɪ nyʋgɪsɪ, amɛ ʋ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ
kaŋ tenii.
17 Beewɪya Wɪɪsɪ bɪ taa ʋ Biye dɪ ʋ ko tuu di dʋnɪya nala sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba,
amɛ ʋ taa ʋ rɛ dɪ ʋ ko tuu laa dʋnɪya nala ta.
18 Nal kɛ buloŋ aa laa Yesu wɪya di, Wɪɪsɪ bɪ sɪ di ʋ tɪɪna sarɪya a kpa kyogisi tɪya ʋ,
amɛ nal hʋ buloŋ aa bɪ laa ʋ wɪya di, Wɪɪsɪ teŋ dii ʋ tɪɪna sarɪya rɛ a kpa kyogisi tɪya
ʋ, beewɪya ʋ tɪɪna bɪ laa Wɪɪsɪ Biidɪgɪ hʋ wɪya di.
19 Wɪɪ hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ di dʋnɪya nala sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba rɛ nyɛ: Ʋ taa pʋlʋŋ
hʋ aa dagɪ ʋ wɪtɪɪ rɛ ʋ ko tuu dʋnɪya, amɛ dʋnɪya nala kyo bilhuu rɛ a te pʋlʋŋ, beewɪya
ba wɪyaalɪya lɔrɔ rɛ kɪŋkaŋ.
20 Nal hʋ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʋ bɪ kyo pʋlʋŋ, ʋ bee lɪɪ pʋlʋŋ tɪyaŋ, beewɪya ʋ bee
kyɛ dɪ ʋ wɪbɔmɔ hʋ lɪɪ pʋlʋŋ.
21 Amɛ nal hʋ buloŋ aa yaa wɪweliye, ʋ tɪɪna aa kyo pʋlʋŋ nɛ, a kɪ lɪɪ pʋlʋŋ tɪyaŋ mɛ,
dɪ nala na anɪɪ Wɪɪsɪ nyʋwa rɛ ʋ tɪŋa, a kɪ yaa wɪya hʋ ʋ aa yaa.”

Gyɔɔŋ basɪ Yesu wɪya

22 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ lɪɪ Gyerusalɛm, a kpa mʋ Gyudɪya paalʋʋ.
Ba yaa kyɛyɛ baŋmana rɛ doŋ tɪyaŋ, aŋ fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ.
23 Dɪ Gyɔɔŋ mɛ gyɪ we lee kɪdɪgɪ aa kpaga Saalim, ba kɪ yɪrɪ Eenɔŋ a kɪ fo nala
wɪɪkyʋwalnɪɪ, beewɪya doŋ fa kaŋ nɪɪ rɛ weliŋ. Nala fa aa kɪ mʋ ʋ lee rɛ ʋ kɪ fo ba
wɪɪkyʋwalnɪɪ.
24 (Saŋa no tɪyaŋ dɪ ba ha gyɪ bɪ kaŋ Gyɔɔŋ tɔ dɪya tɪyaŋ).
25 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ hatɪnna badɔmɔŋ abee Gyuuma kɪdɪgɪ sii kaŋ ba lesiri nɪɪ sɔmɪɪ wɪya
kɪ kpa dɔmɔŋ.
26 Ɛɛ rɛ ba mʋ pɪyɛsɪ Gyɔɔŋ a baa, “Á nɪhɪyawʋ, ɪ liisi ɪ bee baal hʋ gyɪ aa we Gyɔɔdaŋ
fuwo hʋ kyolo wɪya ɪ gyɪ aa basɪ hʋ rɛ? Lagɪlagɪ no, ʋ mɛ aa fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ rɛ,
nal nal buloŋ kɪ mʋ ʋ lee.”
27 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ baa, “Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo yaa nyɛ dɪ Wɪɪsɪ daa tɪya ʋ tɪɪna ŋmanɪɪ.”
28 Ma tɪɪ yaa ŋ daŋsɪya rɛ, ka ŋ basɪ anɪɪ ŋ daa yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa
lɪya, amɛ Wɪɪsɪ ta tɪma ŋ nɛ, dɪ ŋ laa sɪya ko ʋ tɪyaŋ.
29 Hafalɪɪ bala rɛ tɪŋ haaŋ, amɛ dɪ hafalɪɪ hʋ bala kyana rɛ ko sɪŋ doŋ a kɪ gyegili
wɪya hʋ ba aa basɪ, ʋ teŋ aa fɪyɛlɪ rɛ dɪ ʋ rɛ nɪɪ hafalɪɪ hʋ bala taal. Ɛɛ tɪɪ rɛ ŋ teŋ mɛ
fɪyɛlɪ weliŋ Yesu wɪya.
30 Ʋ rɛ maga dɪ ʋ yaa nɪbal, ka dɪ ŋ yaa nɪbiye.

31 Nal hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko, ʊ rɛ tee nal buloŋ. Nal hʊ aa lɪɪ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ tɪɪna
yaa dʊnɪya no nyuu nal lɛ, a kɪ basɪ dʊnɪya wɪkanɪya mɛ. Amɛ nal hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪbee
ko, ʊ rɛ tee nal buloŋ.
32 Ʊ aa basɪ wɪya ʊ aa naa aŋ nɪɪ mɛ rɛ, amɛ nal buloŋ bɪ laa ʊ di.
33 Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa laa ʊ wɪya di aa daga rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ.
34 Nal hʊ Wɪɪsɪ aa tɪma, ʊ aa basɪ Wɪɪsɪ nyʊwa wɪya rɛ, beewɪya Wɪɪsɪ kpaa ʊ Wiyesi
Welii hʊ dee buloŋ nɛ tɪya ʊ.
35 Wɪɪsɪ kyo ʊ Biye rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kpa kɪŋ buloŋ dee we ʊ nosi tɪyaŋ.
36 Nal hʊ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Biye hʊ nyʊwa, ʊ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii,
amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ Biye hʊ nyʊwa, ʊ tɪɪna bɪ sɪ maakyiye na mɪɪbol
hʊ aa bɪ kaŋ tenii, amɛ Wɪɪsɪ sɪ na baaŋ ʊ tɪɪna nyuu tɪyaŋ, a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.

4

Yesu basɪ wɪya tɪya Samaarɪya tɪmma haaŋ kɪdɪgɪ

1 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ ko nɪɪ anɪɪ Yesu naa hatɪnna kɪ te Gyɔɔŋ nɛ, aa leŋ ba kɪ fo ba
wɪɪkyʊwalnɪɪ.
2 (Amɛ Yesu kɛ tɪɪ gyɪ bɪ foo nal buloŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ, ʊ hatɪnna hʊ dʊŋ nɛ gyɪ aa kɪ
fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ.)
3 Yesu aa nɪya dɪ ba aa basɪ ʊ wɪya gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ a mɪɪgɪ
mʊ Galili paalʊʊ.
4 Ʊ aa mʊ Galili hʊ tɪyaŋ nɛ, Wɪɪsɪ leŋ ʊ tɪŋ Samaarɪya paalʊʊ,
5 a ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siika. Doŋ bee taŋha hʊ Gyeekɔbɪ gyɪ aa kpaa tɪya ʊ
biibaal Gyosɛfʊ fa bɪ boliye.
6 Gyeekɔbɪ kɔlʊŋ gyɪ we doŋ tɪyaŋ nɛ. Yesu fa aa vala ŋmanɪɪ hʊ gɛɛ, lɔl gyʊʊ ʊ, ɛɛ
rɛ ʊ mʊ hɔŋ kɔlʊŋ hʊ nyʊwa. Saŋa no tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ gyɪ yaŋ maga nyutʊtʊʊ rɛ.
7 Ɛɛ rɛ Samaarɪya tɪmma haaŋ kɪdɪgɪ ko kɔlʊŋ hʊ dɪ ʊ yaa nɪɪ. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ
a baa, "Yaa nɪɪ tɪya ŋ dɪ ŋ nyʊwa."
8 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu hatɪnna hʊ gyɪ mʊʊ bee hʊ tɪya rɛ dɪ ba yɔbɔ kɪdiiliye.
9 Ɛɛ rɛ Samaarɪya tɪmma haaŋ hʊ pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Bee rɛ tɪŋ ɪ Gyuu kɪ sʊla nɪɪ
mɪyaŋ Samaarɪya tɪɪna lee?" (Gyuuma gyɪ bɪ sɪ laa nyʊwa dɪ ba bee Samaarɪya tɪɪna
pɛ kɪdigbaha, koo nɪɪnyʊwagbaŋbiidɪgɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ haaŋ hʊ basɪ gɛɛ.)
10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Dɪ ɪ rɛ fa gyɪŋ kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ aa kpa tɪya nala, a fa gyɪŋ
nal hʊ aa sʊla nɪɪ ɪ lee nyɛ, ɪ fa sɪ sʊla ʊ dɪ ʊ tɪya ɪ nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol."
11 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Nɪhɪyawʊ, ɪ bɪ kaŋ gʊʊga ɪ aa sɪ kaŋ yaa nɪɪ hʊ, ka
kɔlʊŋ hʊ mɛ luŋiye. Lee tɪyaŋ nɛ ɪ sɪ na nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol?
12 Á naabaa Gyeekɔbɪ rɛ kpaa kɔlʊŋ no tɪya ma. Ʊ bee ʊ biisi abee ʊ pʊsɪ buloŋ nyʊwa
kɔlʊŋ no nɪɪ rɛ. I aa kyɛ ɪ baa ɪ tee Gyeekɔbɪ rɛ koo?"
13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Nal hʊ buloŋ aa sɪ nyʊwa nɪɪ no, nɪɪnyʊwasɪ ha bɪl
sɪ kaŋ ʊ tɪɪna.
14 Amɛ nal hʊ buloŋ aa sɪ nyʊwa nɪɪ hʊ ŋ aa sɪ tɪya ʊ, nɪɪnyʊwasɪ bɪl bɪ sɪ maakyiye
kana ʊ tɪɪna. Nɪɪ hʊ ŋ aa sɪ tɪya ʊ sɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bulo ʊ tɪɪna tɪyaŋ, a bulo nɪɪ hʊ aa
tɪya mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii a kɪ tɪya ʊ tɪɪna."
15 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Nɪhɪyawʊ, tɪya ŋ nɪɪ no, dɪ nɪɪnyʊwasɪ ta bɪl
maakyiye kana ŋ, dɪ ŋ ta bɪl ko kɪ yaa nɪɪ daha mɛ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Mʊ yɪrɪ ɪ bala dɪ ma ko"
17 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa dɪ ʊ bɪ kaŋ bala. Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ɪ
basɪ ɪ aa baa ɪ bɪ kaŋ bala,
18 beewɪya ɪ laa sɪya yal balama bɔnɔŋ nɛ, ɪ bee baal hʊ aa we doŋ lagɪlagɪ no, ʊ kɔnɪ
bɪ yaa ɪ bala."
19 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ basɪ tɪya Yesu a baa, "Nɪhɪyawʊ, ŋ naa nɪɪ ɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ."
20 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, "Á Samaarɪya tɪmma naabaala kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
dogimo no nyuu tɪyaŋ nɛ, aŋka ma Gyuuma mɛ baa dɪ Gyerusalɛm nɛ yaa lee hʊ á aa
maga dɪ á kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ."
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Haŋtolibiye, laa ŋ di anɪɪ saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ nala
bɪl bɪ sɪ kɪ kyʊwalɪ á Kuwo Wɪɪsɪ dogimo no nyuu koo Gyerusalɛm tɪyaŋ.
22 Ma Samaarɪya tɪmma paalɪ bɪ gyɪŋ nal hʊ ma aa kyʊwalɪ, amɛ á Gyuuma kɛ gyɪŋ
nal hʊ á aa kyʊwalɪ rɛ. Beewɪya Gyuuma rɛ sɪ daga ma gɛɛ Wɪɪsɪ aa sɪ laa dʊnɪya nala
ta.
23 Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele, ʊ paalɪ pele rɛ gba, dɪ nala hʊ kɔnɪ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, kyʊwalɪ
ʊ abee wɪtɪɪ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ. Wɪɪkyʊwalla no iriŋ nɛ Wɪɪsɪ kɪ kyɛ dɪ
ba kɪ kyʊwalɪ ʊ.

24 Wɪɪsɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ wiyese, ɛɛ wɪya nala hʊ aa kyɛ dɪ ba kyʊwalɪ ʊ, ʊ maga dɪ ba
kyʊwalɪ ʊ abee wɪtɪɪ rɛ, ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ.”
25-26 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ gyɪma anɪɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya,
sɪ ko. Dɪ ʊ rɛ ko ko, ʊ sɪ daga ma wɪɪ buloŋ sɪɪ.” Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Mɪyaŋ
nɛ yaŋ gɛɛ. Mɪyaŋ nal no aa basɪ wɪya ɪ lee hʊ nɛ yaa Krisita hʊ.”
27 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu hatɪnna hʊ mɛ mɪɪgɪ ko. Ba nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ ba
aa ko na dɪ ʊ bee haaŋ hʊ aa basɪ wɪya. Amɛ ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ suri nyʊwa a pɪyɛsɪ
haaŋ hʊ anɪɪ bee rɛ ʊ kɪ kyɛ Yesu lee, koo a pɪyɛsɪ Yesu baa bee rɛ tɪŋ ʊ kɪ basɪ wɪya
haaŋ no lee.
28 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ leŋ ʊ vii hʊ doŋ, aŋ mɪɪgɪ mʊ bee hʊ tɪya, a basɪ tɪya nala a baa,
29 “Ma ko na baal kɪdɪgɪ aa wuwo daga wɪya hʊ buloŋ ŋ aa yaa ŋ mɪɪbol tɪyaŋ. Kapuwo
ʊ rɛ yaa Krisita hʊ.”
30 Ɛɛ rɛ ba lɪɪ bee hʊ tɪyaŋ a kpa kɪ mʊ Yesu lee.
31 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu hatɪnna hʊ aa sʊla ʊ rɛ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, di kɪŋ mʊhʊ.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kaŋ kɪdiiliye rɛ ma aa bɪ gyɪŋ ba wɪya.”
33 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ mɪɪgɪ sɪŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ “Nal lɛ yaŋ kaŋ kɪdiiliye ko tɪya ʊ
ka á bɪ gyɪma koo?”
34 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kɪdiiliye rɛ yaa dɪ ŋ yaa nal hʊ aa tɪma ŋ kyɛrɪ,
a teŋ tʊma hʊ ʊ aa tɪya ŋ dɪ ŋ tʊma.
35 Ma aa baa dɪ ʊ kaa peŋsi banaa rɛ, ka dɪ ma na kʊŋ ma bagɪsɪ kɪna pɛ dɔmɔŋ. Amɛ
ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma deŋ bagɪsɪ hʊ na, kɪna hʊ buloŋ yaa kʊmɪɪ rɛ.
36 Nal hʊ buloŋ aa kʊŋ baga hʊ kɪna kɪ pɛ dɔmɔŋ ʊ tɪɪna kaŋ ʊ tuno rɛ. Ʊ kʊŋ kɪna
no kɪ pɛ dɔmɔŋ nɛ dɪ ba na mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Ɛɛwɪya, nal hʊ aa doho abee nal hʊ
aa kʊma, ba buloŋ tenni sɪ fɪyɛlɪ.
37 Namaga no ba aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ, nal aa doho rɛ, nal mɛ kʊma.
38 Ŋ tɪŋ ma rɛ dɪ ma mʊ kʊŋ kɪna baga hʊ tɪyaŋ ma aa bɪ tʊma. Nala badɔmɔŋ nɛ
tʊma baga no tɪyaŋ, ka ma kɪ di ʊ tɔnɔ gɛɛ.”

Samaarɪya tɪmma yʊga laa Yesu wɪya di

39 Samaarɪya tɪmma gyɪ yʊga haŋ tɔɔ hʊ tɪyaŋ a ko laa Yesu wɪya di, akuu haaŋ hʊ
aa baa dɪ Yesu basɪ ʊ mɪɪbol wɪkanɪya buloŋ wɪya tɪya ʊ wɪya.
40 Samaarɪya tɪmma hʊ aa ko Yesu lee, ba gyɪ sʊla ʊ rɛ dɪ ʊ we ba lee. Yesu laa nyʊwa,
a we doŋ kyɛyɛ balɪya.
41 Doŋ tɪyaŋ nɛ nɪgyamaa bɪl marɪ laa ʊ wɪya di, akuu wɪya hʊ ʊ aa basɪ wɪya.
42 Ɛɛ rɛ nala hʊ basɪ tɪya haaŋ hʊ a baa, “Lagɪlagɪ no kɛ, á laa ʊ wɪya di rɛ akuu á tɪɪ
aa nɪɪ ʊ nyʊwa wɪya, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ wɪɪ hʊ ɪ aa basɪ tɪya ma rɛ tɪŋ. Nyɛ kɛ á tɪɪ gyɪma rɛ
anɪɪ ʊ rɛ kɔnɪ yaa dʊnɪya nala Laataal.”

Yesu tɪɪbɪ nɪbal kɪdɪgɪ biibaal

43 Yesu aa yaa kyɛyɛ balɪya doŋ, ʊ sii a bɪl mɪɪgɪ mʊ Galili paalʊʊ.
44 Yesu tɪɪ fa basɪ tɪya nala rɛ a baa, “Wɪɪsɪ tɪŋdaal buloŋ, ba aa bee tɪya ʊ gyɪrɪma ʊ
tɪɪ bee tɪyaŋ.”
45 Yesu gyɪ aa ko pele Galili paalʊʊ, doŋ nala gyɪ kana ʊ weliŋ nɛ, beewɪya ba tɪɪ gyɪ
naa wɪya hʊ buloŋ ʊ aa yaa rɛ saŋa hʊ ba gyɪ aa mʊʊ Gyerusalɛm dɪ ba di Dɪɪsɪ-parɪ-
banɪɪ Kyɛbal hʊ.
46 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl mɪɪgɪ mʊ Keena aa we Galili paalʊʊ tɪyaŋ, lee hʊ ʊ gyɪ aa leŋ nɪɪ
bɪrɪmɪ sɪŋ hʊ. Dɪ kerikyibal kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we doŋ, ʊ biye gyɪ pɪŋ kɪ wɪlɪ tɔɔ kɪdɪgɪ ba
aa yɪrɪ Kapɛɛnam tɪyaŋ.
47 Ʊ aa nɪya anɪɪ Yesu lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ a ko Galili paalʊʊ, ʊ mʊ sʊla ʊ dɪ ʊ mʊ
Kapɛɛnam a tɪɪbɪ ʊ biye hʊ tɪya ʊ, dɪ biye hʊ aa kyɛ dɪ ʊ sʊba rɛ.
48 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ maakyiye laa ŋ di, see ma na dɪ
ŋ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye.”
49 Ɛɛ rɛ kerikyi hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, ko lagɪ dɪ gɛɛ daa, ŋ biye hʊ sɪ sʊba”
50 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Kɪ mʊ dɪya, ɪ biye hʊ deye rɛ.” Baal hʊ laa wɪɪ hʊ
Yesu aa basɪ tɪya ʊ di, aŋ kpa kɪ mʊ.
51 Ʊ aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, ʊ dɪya tʊŋtʊnnɪ ko kyeme ʊ, a basɪ tɪya ʊ anɪɪ biye hʊ deye
rɛ.
52 Ʊ pɪyɛsɪ dɪ ʊ na saŋa hʊ tɪyaŋ biye hʊ aa deye. Ba basɪ tɪya ʊ anɪɪ dɪya wɪɪhaa,
anɪɪ kerifi dɪgɪ saŋa rɛ wɪɪla hʊ leme ʊ.
53 Ɛɛ rɛ biye hʊ kuwo liisi anɪɪ saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ Yesu dɪya basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ biye
sɪ deye. Ɛɛ rɛ ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ laa ʊ wɪya di.
54 Yesu aa lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ ko Galili paalʊʊ, ʊ wɪmagɪl-lɪya tɪɪna rɛ nyɛ ʊ aa yaa.

5

Yesu tɪɪbɪ gbarɪgɪ

1 Nyɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu bɪl sii mʊ Gyerusalɛm dɪ ʊ gbɪyalɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal gbɪyala kɪdɪgɪ.
2 Gyerusalɛm tɪyaŋ, nɪɪbɪŋ kɪdɪgɪ rɛ fa we doŋ, a kpaga paga hʊ ba aa yɪrɪ Piyesi Paga. Hiiburu taal tɪyaŋ, ba fa kaŋ nɪɪbɪŋ no kɪ yɪrɪ Betizata rɛ. Ba gyɪ wee gyama bɔnɔŋ nɛ doŋ.
3 Wɪɪla tɪmma yʊga gyɪ aa mʊ kɪ pɪŋ gyama hʊ tɪyaŋ nɛ. Badɔmɔŋ gyɪ yaa nyʊlɪma rɛ, badɔmɔŋ mɛ yaa naasʊʊnɪ abee nosʊʊnɪ tɪmma, ka badɔmɔŋ mɛ yaa gbarɪga. (Ba fa aa hɔŋ kɪ gyegili nɪɪ hʊ rɛ dɪ ʊ dɔŋ.)
4 Beewɪya saŋa kɪdɪgɪ malɪka fa aa ko tuu kaŋ nɪɪ hʊ vuugi rɛ. Dɪ ʊ ko kɪ vuugi nɪɪ hʊ, wɪɪla tɪɪna hʊ aa sɪ laa sɪya tuu nɪɪ hʊ tɪyaŋ, tɪɪna wɪɪla kyo dɪ ba kɪɪ gɛɛ buloŋ mɛ, ka ʊ aa deye rɛ.
5 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ fa we wɪɪla tɪmma hʊ tɪyaŋ, ʊ bɪsɪ mɔlɪya abee fi abee kyori rɛ nyɛ ʊ aa gbarɪga.
6 Yesu aa naa baal no dɪ ʊ pɪŋ doŋ, ʊ gyɪma anɪɪ ʊ wɪɪla hʊ pɪɪsa ʊ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ɪ aa kyɛ dɪ ɪ deye rɛ?"
7 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, "Nɪhɪyawʊ, ŋ bɪ kaŋ nal daha ʊ aa sɪ kpa ŋ tuu nɪɪ hʊ saŋa hʊ malɪka hʊ aa ko kaŋ nɪɪ hʊ kɪ vuugi. Ɛɛwɪya, ŋ aa kɪ lʊga dɪ ŋ tuu rɛ, dɪ nal teŋ laa sɪya tuu ŋ tɪyaŋ."
8 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya baal hʊ a baa, "Sii, a kpa ɪ wasa kɪ mʊ."
9 Nyɛ rɛ baal hʊ pirigi deye, a sii kpa ʊ wasa a kɪ mʊ. Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ wɪɪ no gyɪ yaa.
10 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ basɪ tɪya baal hʊ Yesu aa tɪɪba a baa, "Gyɪnaŋ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ. Ʊ yaa sɪna rɛ dɪ ɪ kyʊŋ ɪ wasa gyɪnaŋ kyɛɛ."
11 Ɛɛ rɛ baal hʊ mɛ baa, "Nal hʊ aa tɪɪbɪ ŋ nɛ basɪ tɪya ŋ dɪ ŋ sii kpa ŋ wasa a kɪ mʊ."
12 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ abaa, "Aŋnɛ rɛ yaa baal no aa basɪ wɪɪ no tɪya ɪ?"
13 Amɛ baal hʊ gyɪ bɪ gyɪŋ nal hʊ aa tɪɪbɪ ʊ, beewɪya gyamaa hʊ gyɪ yʊga doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ Yesu luuri tɪŋ nala hʊ tɪyaŋ mʊ.
14 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, Yesu na baal hʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a basɪ tɪya ʊ a baa, "Nɪɪ daha, lagɪlagɪ no ɪ deye rɛ, ɛɛ wɪya, leŋ wɪbɔmɔ yayɪ. Dɪ gɛɛ daa, wɪɪ aa lɔrɔ te nyɛ sɪ puu ɪ."
15 Ɛɛ rɛ baal hʊ sii mʊ basɪ tɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ anɪɪ Yesu rɛ fa tɪɪbɪ ʊ gɛɛ.
16 Yesu aa tɪɪbɪ gbarɪgɪ hʊ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ tɪŋ Gyuuma nɪhɪyasɪ kana ʊ yaa ba dɔŋ a kɪ kyɛ dɪ ba dɔgɪsɪ ʊ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Saŋa buloŋ nɛ ŋ kuwo aa kɪ tʊŋ tʊma. Ɛɛwɪya ʊ maga dɪ ŋ mɛ kɪ tʊŋ tʊma rɛ."
18 Yesu aa basɪ gɛɛ hʊ rɛ marɪ leŋ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ sɪɪ fɪyɛsɪ, ba kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʊ ba aa sɪ tɪŋa a kpʊ ʊ. Wɪya balɪya rɛ ba baa dɪ ʊ yaa kyogi: Ba baa dɪ ʊ kyogi ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sɪna rɛ, aŋ ha bɪl baa dɪ Wɪɪsɪ rɛ yaa ʊ Kuwo. Ɛɛ daga anɪɪ ʊ bee Wɪɪsɪ maga dɔmɔŋ nɛ gɛɛ.
19 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʊ aa baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye bɪ wuwo kɪ yaa wɪɪ buloŋ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ. Wɪɪ hʊ ŋ aa naa ŋ kuwo aa yaa, ʊ rɛ ŋ mɛ kɪ yaa. Wɪɪ kɛ buloŋ ʊ aa yaa, ʊ rɛ mɪyaŋ Biye hʊ mɛ kɪ yaa,
20 beewɪya ŋ Kuwo kyo ŋ nɛ, a daga ŋ wɪya hʊ buloŋ ʊ tɪɪ aa yaa. Ʊ ha sɪ daga ŋ wɪya a te nyɛ dɪ ŋ yaa, dɪ ma buloŋ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ.
21 Ŋ Kuwo aa kyisi nala hʊ aa sʊba ba bɪl kaŋ mɪɪbol gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ mɪyaŋ, ʊ Biye hʊ mɛ sɪ tɪya nala hʊ ŋ aa kyɛ mɪɪbol.
22 Ŋ Kuwo kɛ bee di nal buloŋ sarɪya, amɛ ʊ tɪya ŋ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ŋ di nal buloŋ sarɪya.
23 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dɪ nal buloŋ kɪ kpa mɪyaŋ ʊ Biye hʊ yohuŋ, anɪɪ ba aa kpa ŋ Kuwo yohuŋ gɛɛ. Nal hʊ buloŋ aa bee kpa mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye hʊ yohuŋ, ʊ tɪɪna mɛ bee kpa ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa tɪma ŋ mɛ yohuŋ.
24 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ buloŋ aa gyegile nɪɪ ŋ nyʊwa, a laa nal hʊ aa tɪma ŋ mɛ wɪya di, ʊ tɪɪna kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii rɛ. Ba bɪl bɪ sɪ di ʊ tɪɪna sarɪya, beewɪya ʊ tɪɪna foŋ lɪɪ sʊʊ tɪyaŋ nɛ a kaŋ mɪɪbol.
25 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʊ sɪ pele, ʊ gba pele mɛ rɛ, dɪ nala hʊ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ aŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ sʊʊnɪ nɪɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye taal. Nala hʊ aa nɪɪ ŋ taal, a tɪŋ ŋ nyʊwa sɪ kaŋ mɪɪbol.
26 Ŋ Kuwo aa kaŋ dee a kɪ tɪya nala mɪɪbol gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ leŋ mɪyaŋ ʊ Biye mɛ kaŋ dee a kɪ tɪya nala mɪɪbol.

27 Ʊ yaŋ tıya mıyaŋ ʋ Biye dee rɛ dı ŋ di nala sarıya, ƀeewıya mıyaŋ nɛ yaa Nihuwobiŋ
Biye hʋ.
28 Ma ta leŋ dı wıı no yaa ma wıkperii. Beewıya saŋa hʋ sı ko dı nala hʋ buloŋ aa
sʋƀa nıı ŋ taal.
29 Ba yaŋ sı sii sʋʋ tıyaŋ. Nala hʋ aa yaa wıweliye sı sii a kaŋ mıƀol, dı nala hʋ aa
yaa wıƀɔmɔ mɛ sii dı Wıısı di ƀa sarıya a kpa kyogisi tıya ƀa.”

Yesu daŋsıya tımma

30 Ɛɛ rɛ Yesu ƀıl baa, “Ŋ ƀı wuwo kı yaa wıı buloŋ ŋ tıı dee tıyaŋ. Ŋ aa di nala sarıya
gɛɛ Wıısı aa baa ŋ di rɛ. Ɛɛwıya, ŋ aa di sarıya hʋ rɛ abee wıtıı, beewıya ŋ bee yaa ŋ
tıı wıkyɛɛlıı, amɛ nal hʋ aa tıma ŋ, ʋ kyɛrı rɛ ŋ kı yaa.
31 Dı ŋ dʋŋ nɛ ƀası ŋ tıı wıya, ʋ ƀı sı kaŋ yohuŋ.
32 Amɛ nal mɛ rɛ we doŋ a yaa ŋ daŋsıya. Ŋ gyıma anıı ŋ wıya hʋ ʋ aa ƀası yaa wıtıı
rɛ.
33 Ma tıŋ ma tıŋdaala rɛ ƀa mʋ Gyɔɔŋ lee a pıyɛsı ŋ wıya, ʋ ƀası wıtıı hʋ tıya ma.
34 Ʊ ƀı kıı nıı nal lɛ ŋ kı kyɛ dı ʋ ko ƀası wıya a daga nal hʋ ŋ aa yaa, amɛ ŋ ƀası wıı
no rɛ, dı Wıısı laa ma ta.
35 Wıı hʋ Gyɔɔŋ gyı aa basa kıı gɛɛ rɛ anıı kyaanʋʋ a tıya ma, ma fa kyo dı ma nıı ʋ
wıƀasıı hʋ sʋma mʋ sıya mʋhʋ, beewıya wıƀasıı no gyı fıyɛlı ma teŋ nɛ.
36 Amɛ ŋ kaŋ daŋsıya tıına kıdıgı rɛ ʋ gƀa tee Gyɔɔŋ. Ʊ rɛ yaa wıya hʋ ŋ aa yaa.
Tʋma hʋ ŋ kuwo aa kpaa tıya ŋ dı ŋ tʋma, ƀa aa rɛ daga anıı ŋ kuwo rɛ tıma ŋ.
37 Ŋ Kuwo hʋ aa tıma ŋ, ʋ mɛ ƀası ŋ wıya rɛ. Ma ha ƀı maakyiye nıı ʋ taal, a ha ƀı
maakyiye na ʋ abee ma sıı mɛ.
38 Ʊ wıya tuwo ma tısı tıyaŋ, ƀeewıya ma ƀı laa mıyaŋ nal hʋ ʋ aa tıma wıya di.
39 Ma aa fıyɛsı sıı rɛ a kı gʋnnı Wıısı teŋ hʋ beewıya ma liise anıı ƀa tıyaŋ nɛ ma sı
na mıƀol hʋ aa ƀı kaŋ tenii. Ka Wıısı teŋ no ma aa karımı, ŋ wıya rɛ ʋ kı ƀası,
40 ka ma vıya ma aa sı ko ŋ lee a kaŋ mıƀol hʋ aa kaŋ tɔnɔ.
41 Nihuwobisi bigisii ƀı kaŋ tɔnɔ ŋ lee.
42 Ŋ gyıŋ nala hʋ iriŋ ma aa yaa rɛ. Ŋ gyıma anıı ma tısı tıyaŋ ma ƀı kyo Wıısı.
43 Ŋ Kuwo dee tıyaŋ nɛ ŋ ko, ka ma vıya ŋ. Amɛ dı nal kıdıgı rɛ ko ʋ tıı dee tıyaŋ, ʋ
rɛ ma sı laa we.
44 Ma kyo dɔmɔŋ bigisii rɛ, amɛ ma bee kyɛ dı ma yaa wıya hʋ aa sı leŋ dı Wıısı dʋŋ
bigisi ma. Ɛɛ rɛ ma yaŋ sı wuwo yaa a laa ŋ wıya di?
45 Ma yaŋ ta liise nıı mıyaŋ nɛ sı mʋ ƀası wıya hʋ ma aa yaa kyogi a tıya ŋ kuwo. Ma
ƀayıyɛla buloŋ we Moosi tıyaŋ nɛ, amɛ ʋ rɛ yaŋ yaa nal hʋ aa sı mʋ ƀası wıya hʋ ma
aa kyogi tıya ŋ kuwo.
46 Dı mamaa rɛ kɔnı fa laa Moosi wıya di, ma fa sı laa ŋ wıya mɛ di, ƀeewıya ŋ wıya
rɛ Moosi gyı sabı gɛɛ.
47 Amɛ dı mamaa rɛ ƀı laa wıya hʋ ʋ aa saba biŋ a di, ɛɛ rɛ ma sı yaa a laa wıya hʋ
ŋ aa ƀası kɛ di?”

6

Yesu tıya nala tusiƀɔnɔŋ kıdiiliye
Matiwu 14.13-21; Maakı 6.30-44; Luka 9.10-17

1 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ, Yesu bee ʋ hatınna hʋ gyı ƀıl mııgı kyol Galili fuwobal hʋ kyolo.
(Fuwo no feŋ kıdıgı mɛ rɛ yaa Tibeeriya.)
2 Nıgyamaa gyı aa tıŋa ʋ hal lɛ, beewıya ƀa gyı naa gɛɛ hʋ ʋ aa yaa wımagıla wıula
tımma tıyaŋ nɛ ƀa deye.
3 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ mʋ gyıŋ hɔŋ dogimo kıdıgı tıyaŋ.
4 Saŋa no tıyaŋ dı Gyuuma Dıısı-parı-ƀanıı Kyɛƀal hʋ mɛ gyı kpaga.
5 Ba aa hɔŋ doŋ hʋ tıyaŋ nɛ, Yesu na dı nıgyamaa aa ko ʋ lee. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı Fılıpı a
baa, “Lee rɛ á sı na kıdiiliye a yɔƀɔ tıya nala no buloŋ dı ƀa di vɔgɔ?”
6 Yesu tıı fa gyıŋ wıı hʋ ʋ aa sı yaa rɛ, amɛ ʋ gyı ta ƀası gɛɛ rɛ dı ʋ gyıŋ Fılıpı hakıla.
7 Ɛɛ rɛ Fılıpı ƀası tıya ʋ a baa, “Dı nal lɛ paalı kpa ʋ peŋsi kyori tuno yɔƀɔ kıdiiliye
tıya nala no mɛ, ka ƀa bee pel ƀa.”
8 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ kıdıgı ƀa aa yırı Aŋduru, a yaa Siimɔŋ Piita nıınabiye mɛ ƀası
tıya Yesu a baa,
9 “Boyoŋƀiye kıdıgı rɛ we daha, a kaŋ paanʋʋ gama ƀɔnɔŋ abee fuwonaŋhılıya ƀalıya.
Amɛ kına no ka ta ƀı sı wuwo yaa nala no wıı buloŋ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma leŋ dı nala hʋ tuu hɔŋ”. (Na dı ɔhɔ mɛ tɔsɔ lee hʋ tıyaŋ weliŋ.)
Ɛɛ rɛ ƀa leŋ nala hʋ buloŋ tuu hɔŋ ɔfıyɛl hʋ tıyaŋ. Nala hʋ tıyaŋ ƀaala dʋŋ gyı yaa anıı
tusiƀɔnɔŋ nɛ.

11 Ɛɛ rɛ Yesu laa paanʊʊ hʊ, a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, aŋ leŋ ba kaŋ kpaa nala hʊ.
Ɛɛ rɛ ka ʊ bıl laa fuwonaŋhılıya hʊ balıya mɛ a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ aŋ leŋ ba
kaŋ kpaa ba, ba kıdıgı buloŋ di a vɔgɔ.
12 Ba aa dii a vɔgɔ gɛɛ, ʊ bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Ma mʊ paa kına hʊ buloŋ aa
kaa, dı ba mʊhʊ mɛ ta taa.”
13 Ɛɛ rɛ ba paa kıkaalıya hʊ a su simbiisi fi abee balıya.
14 Nala hʊ aa we doŋ a na Yesu aa yaa wımagıl no, ɛɛ rɛ ba baa, “Wıtıı rɛ, baal no rɛ
kɔnı yaa Wıısı Tıŋdaal hʊ wıya ba aa saba we Wıısı Teŋ tıyaŋ anıı ʊ sı ko dʊnıya hʊ.”
15 Yesu gyıma anıı ba aa kyɛ dı ba ko ftla ʊ rɛ dı ʊ yaa ba kuwori, ɛɛ rɛ ʊ dʊŋ bıl sii
dogimo hʊ nyuu tıyaŋ a fası mʊ sıya mʊhʊ.

Yesu vala nıı nyuu tıyaŋ
Matiwu 14.22-33; Maakı 6.45-52

16 Ʊ dıdaana aa ko pele, Yesu hatınna hʊ tuu fuwo hʊ nyʊwa,
17 a gyʊʊ nııduworiboro, a bıl duwori kı mʊ Kapɛɛnam aa we fuwo hʊ kyolo tıyaŋ.
Ɛɛ rɛ lee mʊ bıl, ka Yesu ha bı ko ba lee.
18 Saŋa no tıyaŋ dı puwoduwo kıdıgı mɛ luro, a kaŋ nıı hʊ buloŋ kı yeŋŋi.
19 Ʊ hatınna hʊ gyı duwori mʊ anıı meeldaası boto koo banaa rɛ, dı ba naa Yesu dı ʊ
mʊʊ vala nıı hʊ nyuu tıyaŋ a kı ko nııduworiboro hʊ lee. Ba aa naa gɛɛ, kambıŋ kaŋ
ba.
20 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Mıyaŋ nɛ.”
21 Ɛɛ rɛ ba leŋ ʊ gyʊʊ nııduworiboro hʊ. Haŋ lagılagıbiye hʊ dı nııduworiboro hʊ
teŋ pele lee hʊ ba fa aa mʊʊ nıınyʊwa.

Yesu rɛ yaa kıdiiliye hʊ aa tıya nala mııbol

22 Ʊ sıgballıya, gyamaa hʊ ha fa we fuwo hʊ kyolo, lee hʊ Yesu aa yaa wımagıl hʊ
tıyaŋ. Ba gyı gyıma anıı nııduworiboridıgı dʊŋ nɛ fa we doŋ. Ba gyıma anıı Yesu
hatınna hʊ dʊŋ nɛ gyʊʊ nııduworiboridıgı hʊ mʊ. Yesu gyı tuwo ba tıyaŋ.
23 Nııduworiborisi badɔmɔŋ mɛ rɛ gyı lıı Tibeeriya ko sıŋ fuwo hʊ kyolo a kpaga lee
hʊ Yesu gyı aa kpaa paanʊʊ hʊ a kyʊwalı Wıısı aŋ kpa tıya ba ba di hʊ.
24 Gyamaa no aa kyɛɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ buloŋ lɔlɔ doŋ tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ rɛ ba gyʊʊ
nııduworiborisi hʊ a mʊ Kapɛɛnam, a kı kyɛ Yesu doŋ.
25 Nala hʊ aa naa Yesu Kapɛɛnam tıyaŋ, ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, “Nıhıyawʊ, saŋa bee
rɛ ı teŋ pel daha.”
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, paanʊʊ hʊ ma aa kyaŋ
vɔgɔ wıya rɛ ma gɔllı kı kyɛ ŋ, ʊ bı kıı nıı ma aa gyıŋ wımagıla hʊ ŋ aa yaa memii
wıya rɛ tıŋ, ma kı kyɛ ŋ.
27 Ma ta kı kyɛɛ kıdiiliye hʊ aa sı kyogi dʊŋ, amɛ ma lʊga kı kyɛ kıdiiliye hʊ aa sı
tıya ma mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Kıdiiliye no rɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı tıya ma,
beewıya ŋ Kuwo Wıısı kpaa ɛɛ dee tıya ŋ nɛ. Ŋ kuwo Wıısı we ŋ lee rɛ.”
28 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ á sı yaa a wuwo yaa wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı á yaa?”
29 Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı ma kı yaa rɛ nyɛ: Ma laa nal hʊ Wıısı aa
tıma di.”
30 Ɛɛ rɛ ba bıl pıyɛsı ʊ a baa, “Wımagıl bee rɛ ı sı yaa dı á na a laa ı di? Bee rɛ ı sı
yaa?
31 Na á naabaala dii kıdiiliye hʊ ba aa yırı Mana rɛ pogo tıyaŋ, anıı ba aa saba gɛɛ
Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
‘Ʊ kpaa kıdiiliye hʊ aa lıı wıısıbee rɛ a tıya ba, ba di.” ’
32 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, Moosi daa gyı tıya ma kıdiiliye hʊ aa lıı
wıısıbee ko tuu. Amɛ ŋ kuwo Wıısı rɛ aa tıya ma kıditııma hʊ aa lıı wıısıbee.
33 Mıyaŋ nal hʊ aa lıı wıısıbee ko tuu a kı tıya dʊnıya nala mııbol, mıyaŋ nɛ yaa haŋ
kıdiiliye hʊ Wıısı aa tıya.”
34 Ɛɛ rɛ ba baa, “Nıhıyawʊ, ɛɛ kɛ, kı tıya ma kıdiiliye no saŋa buloŋ.”
35 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Mıyaŋ nɛ yaa kıdiiliye hʊ aa tıya nala mııbol. Nal hʊ
buloŋ aa ko ŋ lee, losi bıl bı sı kaŋ ʊ tıına. Nal hʊ mɛ aa laa ŋ wıya di, nıınyʊwası mɛ
bıl bı sı maakyiye kana ʊ.
36 Ŋ bası tıya ma rɛ anıı ma naa ŋ nɛ, amɛ ma bı laa ŋ di.
37 Nal hʊ buloŋ ŋ Kuwo aa kpaa we ŋ nosi tıyaŋ, ʊ sı ko tıŋa ŋ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa ko
ŋ lee, ŋ bı sı maakyiye kile ʊ ta,
38 beewıya ŋ lıı wıısıbee ko tuu dı ŋ tıŋ nal hʊ aa tıma ŋ kyɛrı rɛ, ŋ tıı kyɛrı daa ŋ ko
dı ŋ tıŋa.
39 Nal hʊ aa tıma ŋ kyɛrı rɛ yaa dı ŋ ta leŋ dı nala hʊ ʊ aa kpaa we ŋ nosi tıyaŋ kıdıgı
buloŋ ko nyʊgısı, amɛ dı ŋ kyisi ba buloŋ dʊnıya kyɛtenii, dı ba kaŋ mııbol.

40 Wɪɪ hʋ ŋ Kuwo aa kyɛɛ rɛ nyɛ: Dɪ nal hʋ buloŋ aa gyɪma ŋ anɪɪ ŋ yaa Wɪɪsɪ biye rɛ,
a laa ŋ wɪya di, dɪ ʋ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii, ka dɪ dʋnɪya kyɛtenii mɛ, dɪ ŋ kyisi
ʋ sʋʋ tɪyaŋ dɪ ʋ kaŋ mɪɪbol."
41 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʋ piili kɪ gʋrɪmɪ wɪya akuu ʋ aa baa, "Mɪyaŋ nɛ yaa kɪdiiliye hʋ aa
lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu."
42 Doŋ nɛ ba baa, "Baal no daa yaa Gyosɛfʋ biye Yesu? Á gyɪŋ ʋ kuwo abee ʋ naa
buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ lagɪlagɪ no, ʋ baa dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ a ko tuu?"
43 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma leŋ wɪya gʋrɪmɪɪ.
44 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo ko tɪŋa ŋ see dɪ ŋ Kuwo hʋ aa tɪma ŋ kaŋ ʋ tɪɪna kaŋ ko ŋ
lee, ka dɪ ŋ kyisi ʋ tɪɪna sʋʋ tɪyaŋ dʋnɪya kyɛtenii dɪ ʋ kaŋ mɪɪbol.
45 Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ kɪdɪgɪ sabɪ nyɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, a baa,
"Wɪɪsɪ sɪ daga nala buloŋ".
Nal hʋ buloŋ aa gyegile nɪɪ wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa daga ʋ, a gʋnnɪ wɪya ʋ lee, ʋ rɛ sɪ ko kɪ
tɪŋa ŋ.
46 Nyɛ bɪ daga anɪɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ naa ŋ Kuwo Wɪɪsɪ rɛ, dɪ mɪyaŋ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee dʋŋ
daa.
47 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʋ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, ʋ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ
tenii.
48 Mɪyaŋ nɛ yaa kɪdiiliye hʋ aa tɪya nala mɪɪbol.
49 Ma naabaala gyɪ dii kɪdiiliye hʋ ba aa yɪrɪ Mana rɛ pogo hʋ tɪyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ,
ba ha gyɪ sʋba rɛ.
50 Amɛ kɪdiiliye hʋ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu, dɪ nal lɛ dii ba, ʋ bɪ sɪ sʋba.
51 Mɪyaŋ nɛ yaa kɪdiiliye hʋ aa tɪya mɪɪbol, a lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu. Dɪ nal lɛ dii kɪdiiliye
no, ʋ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Ŋ teŋbii rɛ yaa kɪdiiliye hʋ ŋ aa sɪ kpa tɪya dʋnɪya
nala dɪ ba kaŋ mɪɪbol.
52 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma hʋ piili kaŋ wɪɪ hʋ kɪ kpa dɔmɔŋ abee baaŋ a baa, "Ɛɛ
rɛ baal no sɪ yaa kpa ʋ teŋ namɪya tɪya ma dɪ á kyaŋ?"
53 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mamaa rɛ bɪ kyaŋ
mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye teŋ namɪya, a nyʋwa ŋ kyal mɛ, ma bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa kaŋ
tɔnɔ.
54 Nal hʋ buloŋ aa kyaŋ ŋ teŋ namɪya, a nyʋwa ŋ kyal mɛ, ʋ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ
aa bɪ kaŋ tenii. Dʋnɪya kyɛtenii hʋ mɛ, ŋ sɪ kyisi ʋ tɪɪna sʋʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ kaŋ mɪɪbol,
55 beewɪya ŋ teŋ namɪya yaa kɪditɪɪma rɛ, ŋ kyal mɛ yaa kɪnyʋwatɪɪma.
56 Nal hʋ buloŋ aa kyaŋ ŋ teŋ namɪya, a nyʋwa ŋ kyal mɛ, ʋ tɪɪna sɪ we ŋ lee a kaŋ
kɪ mʋ deŋdeŋ, dɪ ŋ mɛ we ʋ tɪɪna lee a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.
57 Ŋ Kuwo aa yaa mɪɪbol buloŋ tɪɪna rɛ tɪma ŋ, ʋ nyubaanɪŋ nɛ ŋ kaŋ mɪɪbol. Ɛɛ wɪya
dɪ nal buloŋ mɛ rɛ kyaŋ ŋ teŋ namɪya, ŋ mɛ sɪ leŋ dɪ ʋ tɪɪna kaŋ mɪɪbol.
58 Kɪdiiliye hʋ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu rɛ nyɛ, ʋ bɪ kɪɪ kɪdiiliye hʋ ma naabaala gyɪ aa
dii aŋ ha sʋba hʋ. Nal hʋ buloŋ aa dii kɪdiiliye no, ʋ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii."
59 Yesu gyɪ aa basɪ wɪya no dɪ ʋ we Kapɛɛnam tɪyaŋ nɛ a kɪ daga nala Gyuuma
wɪɪkyʋwaldɪya tɪyaŋ.

Wɪya hʋ aa tɪya nala mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii

60 Nala hʋ gyɪ aa tɪŋ Yesu hal aa nɪɪ wɪya no ʋ aa basa, ba gyeniŋ buloŋ baa, "Wɪya
no ʋ aa dagɪ deye rɛ kɪŋkaŋ. Kɪbee rɛ sɪ wuwo tɪŋ ba?"
61 Nal buloŋ gyɪ bɪ basɪ wɪɪ tɪya Yesu ka ʋ gyɪma anɪɪ ʋ hatɪnna hʋ aa gʋrɪmɪ wɪya
rɛ, akuu wɪya hʋ ʋ aa basɪ tɪya ba wɪya. Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ba a baa, "Wɪya no leŋ ma kɪ
kyɛ ma bɪla hal lɛ koo?
62 Ka dɪ mamaa rɛ yaŋ fa naa mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye dɪ ŋ mɪɪgɪ gyɪŋ kɪ mʋ lee hʋ ŋ
aa lɪya, ɛɛ rɛ ma sɪ yaa?
63 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ rɛ aa tɪya ma mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Nihuwobiŋ dee bɪ
kaŋ tɔnɔ buloŋ, beewɪya ʋ bɪ sɪ wuwo tɪya mɪɪbol. Wɪya no ŋ aa basɪ tɪya ma, ba aa rɛ
aa leŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa tɪya mɪɪbol ko gyʋʋ ma tɪyaŋ.
64 Abee gɛɛ buloŋ ma badɔmɔŋ ha bɪ laa ŋ wɪya di." A lɪɪ saŋa hʋ Yesu aa piile kɪ
daga nala buloŋ ʋ gyɪ gyɪŋ nala hʋ aa bɪ laa ʋ wɪya di rɛ, abee nal hʋ aa sɪ kpa ʋ yallɪ.
65 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Wɪɪ no wɪya rɛ tɪŋ ŋ basɪ tɪya ma anɪɪ nal buloŋ bɪ sɪ wuwo ko
tɪŋa ŋ, dɪ ŋ Kuwo bɪ tɪya ʋ tɪɪna ŋmanɪɪ."
66 Akuu wɪɪ no wɪya, nɪgyamaa hʋ gyɪ aa tɪŋa ʋ tɪyaŋ yʋga gyɪ bɪla hal lɛ.
67 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ hatɪnna fi abee balɪya hʋ a baa, "Aŋka ma mɛ, ma mɛ aa kyɛ dɪ
ma mɪɪgɪ ŋ hal lɛ koo?"
68 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita baa, "Á Tɪɪna, kɪbee lee rɛ á mɛ sɪ mɪɪgɪ mʋ? Ɪ dʋŋ nɛ kaŋ wɪya
hʋ aa tɪya nala mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii.

69 Nyɛ kɛ á gyıma rɛ, a laa di mɛ anıı ı rɛ yaa Tıpʋlʋŋ Tıına hʋ aa lıı Wıısı lee.”
70 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Na Mıyaŋ nɛ lıı ma nala no fi abee balıya, amɛ ma kıdıgı yaa Sıtaanı rɛ.”
71 Gyudası, Siimɔŋ Isıkarɔtı biibaal hʋ wıya rɛ ʋ gyı bası gɛɛ. Gyudası gyı yaa Yesu hatınna fi abee balıya hʋ kıdıgı rɛ, amɛ ʋ rɛ gyı sı ko kpa Yesu yallı.

7

Yesu bee ʋ naabalıya

1 Yesu aa bası wıya no buloŋ ko teŋ, ʋ gyı sii mʋ we Galili paalʋʋ tıyaŋ nɛ a kı gɔllı. Ʋ gyı bee kyɛ dı ʋ mʋ kı gɔllı Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ, beewıya Gyuuma nıhıyası hʋ aa we doŋ fa aa kyɛ ŋmanıı hʋ ba aa sı tıŋa rɛ a wuwo kpʋ ʋ.
2 Saŋa no tıyaŋ dı Gyuuma kyɛbal hʋ ba aa yırı Gyama Kyɛbal mɛ kpaga.
3 Ɛɛ rɛ Yesu nımmabalıya bası tıya ʋ a baa, “Lıı daha, a mʋ Gyudıya paalʋʋ, dı ı hatınna na wımagıla hʋ ı aa yaa.”
4 Beewıya nal hʋ buloŋ aa kyɛ dı ba gyıma ʋ, ʋ bı faŋa kı yaa wıya. Ɛɛwıya, wıya no ı aa yaa nyɛ, leŋ dı dʋnıya nala buloŋ gyıma ı.
5 Ʋ naabalıya hʋ tıı mɛ gyı bı laa ʋ wıya di, ɛɛ rɛ tıŋ ba bası gɛɛ.
6 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Saŋa hʋ ŋ aa sı mʋ doŋ ha bı pele. Amɛ ma kɛ aa wuwo ma mʋ doŋ nɛ saŋa buloŋ.
7 Dʋnıya nala bı haası ma, amɛ ba haası ŋ kɛ rɛ, beewıya, saŋa buloŋ nɛ ŋ bası kı tıya ba anıı ba wıyaalıya lɔrɔ rɛ.
8 Ma lıı mʋ gbıyala hʋ, amɛ ŋ kɛ ha bee mʋ, beewıya saŋa hʋ aa sı pele dı ŋ mʋ gbıyala hʋ ha bı pele.”
9 Ʋ bası gɛɛ rɛ aŋ ha hɔŋ Galili paalʋʋ tıyaŋ kyɛyɛ baŋmana.
10 Yesu nımmabalıya hʋ aa mʋʋ gbıyala hʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ dʋŋ mɛ sii mʋ, dı nal buloŋ bı gyıma ʋ wıya doŋ tıyaŋ.
11 Gyuuma nıhıyası hʋ aa we gbıyala hʋ tıyaŋ gyı deŋ kı kyɛ Yesu rɛ doŋ tıyaŋ, a kı pıyɛsı nala a baa, “Lee rɛ ʋ we?”
12 Ɛɛ rɛ nala hʋ aa we gbıyala hʋ lee gyeniŋ piili a miŋsi a kı bası Yesu wıya. Badɔmɔŋ baa, “Ʋ yaa niwelii rɛ.” Badɔmɔŋ mɛ baa, “Aayı, ʋ aa mʋrı nala rɛ.”
13 Amɛ ba buloŋ fa aa fá Gyuuma nıhıyası hʋ rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba faŋa kı bası ʋ wıya gɛɛ.
14 Gbıyala hʋ aa ko mʋ gyʋʋ tʋtʋʋ, ɛɛ rɛ Yesu mʋ gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ a piili kı daga nala.
15 Ʋ aa daga nala hʋ gɛɛ, ʋ yaa Gyuuma nıhıyası hʋ aa gyegile kı nıı wıya hʋ nyʋʋfıyelı. Doŋ nɛ ba baa, “Ɛɛ rɛ baal no yaa gyıŋ Gyuuma mırısı kıŋkaŋ nyɛ, aŋ bı gʋnna ba nal buloŋ lee?”
16 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıya no ŋ aa dagı lıı Wıısı lee rɛ, ŋ lee daa ba lıı.
17 Nal hʋ buloŋ aa yaa siri dı ʋ yaa wıı hʋ Wıısı aa kyo, ʋ tıına sı gyıma dı wıya hʋ ŋ aa dagı lıı Wıısı lee rɛ koo ŋ tıı lee rɛ ba lıı.
18 Nal hʋ aa bası wıya ʋ tıı dee tıyaŋ, ʋ aa bası kı kyɛ ʋ tıı feŋ nɛ. Amɛ nal hʋ aa kyɛ dı nal hʋ aa tıma ʋ feŋ gyıŋ, ʋ yaa nıtıı rɛ, a bee nyıya wıya mɛ.
19 Na Moosi biŋ mırısı tıya ma rɛ dı ma kı tıŋa. Amɛ ma kıdıgı buloŋ bee tıŋ mırısı no. Bee rɛ yaŋ tıŋ ma kı lʋga dı ma kpʋ ŋ?”
20 Ɛɛ rɛ gyamaa hʋ aa we doŋ pıyɛsı ʋ a baa, “Na ʋ kıı gyıŋbɔmɔ rɛ kana ı? Kıbee rɛ aa kyɛ dı ʋ kpʋ ı?”
21 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ɲ yaa wımagıl kıdıgı rɛ ma Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ, ʋ yaa ma wıkperii.
22 Amɛ akuu Moosi aa bası tıya ma a baa ma kı keri ma biisi pene wıya, ma aa kı keri ma biisi pene rɛ kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ. Moosi daa piili wıı no, ma naabaala rɛ piili ʋ.
23 Dı mamaa rɛ yaŋ sı wuwo keri biye peŋ kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ akuu ma aa bee kyɛ dı ma kyogi Moosi mırısı hʋ wıya, bee rɛ yaŋ sı tıŋ ma kı na baaŋ ŋ nyuu tıyaŋ akuu ŋ aa tııbı nal kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ wıya.
24 Dı nal lɛ yaa wıı, ma ta pese kpa kyogisi tıya ʋ. Ma bıını wıı hʋ ʋ aa yaa weliŋ na a gyıŋ ʋ wıtıı, aŋ na kpa kyogisi tıya ʋ.”
25 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ mɛ aa lıı Gyerusalɛm pıyɛsı a baa, “Baal no daa á bee nıhıyası kı kyɛ dı ba kpʋ gɛɛ?
26 Na, ʋ rɛ yaŋ sıŋ nala tıyaŋ gɛɛ a kı bası wıya, ka nal buloŋ bı wuwo bası wıı buloŋ, koo nyɛ kɛ Gyuuma nıhıyası hʋ laa di rɛ anıı ʋ rɛ yaa Krisita hʋ?
27 Nal buloŋ bı sı gyıŋ lee hʋ Krisita hʋ aa lıya, amɛ á buloŋ nɛ gyıŋ lee hʋ baal no aa lıya.”

28 Yesu aa daga nala Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ a baa, “Na ma kɔnɪ
gyɪma ŋ nɛ, a gyɪŋ lee hʊ ŋ aa lɪya mɛ? Amɛ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ ko. Nal lɛ tɪma ŋ. Nal
hʊ mɛ yaŋ aa tɪma ŋ, ʊ yaa Wɪtɪɪ Tɪɪna rɛ. Ma bɪ gyɪma ʊ.
29 Amɛ ŋ kɛ gyɪma ʊ rɛ, beewɪya ʊ lee rɛ ŋ lɪɪ, ʊ rɛ tɪma ŋ.”
30 Ɛɛ rɛ ba kɪ kyɛ dɪ ba kana ʊ, amɛ saŋa hʊ ba aa sɪ kana ʊ ha gyɪ bɪ pele. Ɛɛwɪya
nal buloŋ bɪ wuwo kpa noŋ dige ʊ.
31 Amɛ nɪgyamaa gyɪ laa ʊ wɪya di rɛ nala hʊ tɪyaŋ aŋ baa, “Ma bɪɪna anɪɪ dɪ Krisita
hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya rɛ ko, ʊ sɪ yaa wɪmagɪla te baal no?”

Ba tɪŋ nala dɪ ba mʊ kaŋ Yesu

32 Farasiima hʊ badɔmɔŋ aa nɪya dɪ nala miŋse kɪ basɪ Yesu wɪya gɛɛ, ɛɛ rɛ ba bee
Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ tɪŋ ba laalyuwolo hʊ aa sɪŋ kɪ pɔ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal
hʊ dimbee dɪ ba mʊ kaŋ Yesu.
33 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ baa, “Ɲ sɪ we ma lee kyɛyɛ baŋmana, aŋ mɪɪgɪ mʊ nal hʊ aa tɪma
ŋ lee.
34 Ma sɪ kyɛ ŋ, amɛ ma bɪ sɪ na ŋ, beewɪya lee hʊ ŋ aa sɪ we, ma bɪ sɪ wuwo mʊ doŋ.”
35 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ mɪɪgɪ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Lee rɛ baal no kɪ kyɛ dɪ
ʊ mʊ, dɪ á bɪl bɪ sɪ na ʊ. Kapuwo, ʊ aa kyɛ dɪ ʊ mʊ Giriki paalʊʊ hʊ tɪyaŋ Gyuuma aa
guwoso rɛ, a kɪ daga nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma. Ba bɪl baa,
36 ‘Ʊ baa dɪ á sɪ kyɛ ʊ aŋ bɪ sɪ na ʊ, a bɪl baa dɪ á bɪl bɪ sɪ wuwo mʊ lee hʊ mɛ ʊ aa
sɪ we. Wɪya no buloŋ ʊ aa basɪ, ba memii rɛ yaa bee?” ’

Mɪɪbol wɪya

37 Gbɪyala hʊ kyɛtenii kyɛɛ rɛ aa yaa gbɪyala hʊ sɪfɪyaŋ kyɛɛ. Ɛɛ rɛ Yesu sii sɪŋ a heeli
baa, “Nal hʊ buloŋ nɪɪnyʊwasɪ aa kana, ʊ tɪɪna ko ŋ lee a nyʊwa nɪɪ.”
38 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ a baa, “Nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, Wɪɪsɪ wɪbii hʊ aa
tɪya mɪɪbol sɪ bulo kɪ lɪɪ ʊ tɪɪna tɪya tɪyaŋ anɪɪ nɪɪ aa lɪɪ bulo tɪyaŋ gɛɛ.”
39 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ Yesu aa sɪ kpa we nala hʊ aa laa ʊ di tɪyaŋ wɪya rɛ ʊ kɪ basɪ
gɛɛ. Saŋa no tɪyaŋ dɪ ʊ ha gyɪ bɪ kpaa Wiyesi Welii hʊ we ba tɪyaŋ, beewɪya ba ha gyɪ
bɪ kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ dɪ ʊ laa feŋ.

Nala porigi dɔmɔŋ Yesu wɪya

40 Nɪgyamaa hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ Yesu aa basa, ba badɔmɔŋ baa, “Baal no rɛ kɔnɪ yaa
Wɪɪsɪ Tɪŋdaal hʊ a aa gyegili dɪ ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ lee ko.”
41 Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya. Amɛ badɔmɔŋ mɛ
baa dɪ Krisita hʊ bɪ sɪ lɪɪ Galili paalʊʊ.
42 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa anɪɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, sɪ yaa Deviti doho
nal lɛ, a lɪɪ Bɛtɪlɛhɛm, lee hʊ Deviti aa lɪya.
43 Ɛɛ rɛ nala hʊ kaŋ wɪɪ no kɪ kpa dɔmɔŋ, akuu Yesu wɪya porigi dɔmɔŋ.
44 Ba badɔmɔŋ kɪ kyɛ dɪ ba kaŋ Yesu, amɛ nal buloŋ bɪ wuwo kpa noŋ dige ʊ.
45 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ ba aa tʊma dɪ ba mʊ kaŋ Yesu hʊ mɪɪgɪ mʊ Farasiima abee
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ lee abee nohɪllɪ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma
bɪ kana ʊ ko?”
46 Ɛɛ rɛ ba baa, “Nal buloŋ ha bɪ maakyiye basɪ wɪya anɪɪ baal no aa basɪ gɛɛ.”
47 Nyɛ rɛ Farasiima nɪhɪyasɪ hʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Na ʊ kɪɪ ʊ mʊrɪ ma mɛ rɛ?
48 Ma ha maakyiye nɪɪ dɪ Gyuuma nɪhɪyasɪ koo Farasiima kɪdɪgɪ mɛ ha laa ʊ wɪya di?
49 Amɛ nɪgyamaa no buloŋ aa laŋŋa, kɪdɪgɪ buloŋ bɪ gyɪŋ wɪya hʊ Moosi aa saba biŋ.
Ɛɛwɪya Wɪɪsɪ sɪ kʊsɪ ba nyuni.”
50 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we ba tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ Nikodemu. Ʊ mɛ fa yaa Farasiima
kɪdɪgɪ rɛ. Ʊ kɛ fa laa sɪya mʊ Yesu lee rɛ aŋ ka.
51 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Á mɪra bɪ daga dɪ á kpa kyogisi tɪya nal dɪ ʊ rɛ yaa wɪɪ,
see dɪ á laa sɪya nɪɪ tɪɪna nyʊwa, a gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa yaa.”
52 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ mɛ yaa Galili tɪɪna rɛ koo? Dɪ ɪ rɛ deŋ Wɪɪsɪ
teŋ hʊ tɪyaŋ, ɪ sɪ na anɪɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ buloŋ bɪ maakyiye lɪɪ Galili.”
53 Ɛɛ rɛ ka ba buloŋ sii pɪsa, a mʊ ba dɪɪsɪ.

8

Ba kaŋ haaŋ kɪdɪgɪ sɔŋsɔŋ tɪyaŋ

1 Nala hʊ buloŋ aa mʊʊ ko teŋ, Yesu mɛ kpa mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ.
2 Ʊ sɪgballɪya kyɪkyʊwala, ʊ bɪl mɪɪgɪ mʊ a gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ. Nyɛ rɛ nala hʊ
buloŋ aa we doŋ ko gol-ʊ, ʊ hɔŋ, a bɪl piili kɪ daga ba.
3 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ dɪdagɪla abee Farasiima kaŋ haaŋ kɪdɪgɪ ko gyʊʊ. Ba kaŋ haaŋ no
sɔŋsɔŋ tɪyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba leŋ haaŋ hʊ sii sɪŋ ba buloŋ sɪya tɪyaŋ.

4 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya Yesu a baa, “Nɪhɪyawʊ, haaŋ no kaŋ bala rɛ, ka á kana ʊ dɪ ʊ bee
badɪma pɪna.
5 Moosi mɪrɪsɪ hʊ daga anɪɪ dɪ haaŋ buloŋ nɛ ko yaa gɛɛ, dɪ á yaga ʊ tɪɪna kpʊ abee
bʊwa. Ɛɛ rɛ ɪ mɛ na?”
6 Ba basɪ gɛɛ dɪ ba ŋmaa Yesu fuu na rɛ, a wuwo na ŋmanɪɪ a kana ʊ anɪɪ ʊ kyogo rɛ.
Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ nyuu kyugili, aŋ kaŋ ʊ nonii kɪ sabɪ kɪna taŋha tɪyaŋ.
7 Nyɛ rɛ ka ba ha sɪŋ, a kɪ pɪyɛsɪ ʊ wɪya. Doŋ tɪyaŋ nɛ Yesu kaŋ ʊ nyuu gye, a basɪ
tɪya ba a baa, “Dɪ nal lɛ we ma tɪyaŋ daha a ha bɪ maakyiye yaa wɪbɔŋ, ma leŋ dɪ ʊ
tɪɪna laa sɪya kpa bʊyɪ a yaga haaŋ no.”
8 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl kaŋ ʊ nyuu kyugili a bɪl kaŋ ʊ nonii a kɪ sabɪ kɪna taŋha tɪyaŋ.
9 Ba aa nɪɪ wɪɪ hʊ ʊ aa basa, ba buloŋ mɪɪgɪ fá kɪŋ kɪŋ. Ba tɪyaŋ nɪhɪyasɪ rɛ gyɪ laa
sɪya fá aŋ leŋ Yesu bee haaŋ hʊ dʊŋ gyamaa hʊ sɪya tɪyaŋ.
10 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʊ nyuu gye, a pɪyɛsɪ haaŋ hʊ a baa, “Lee rɛ nala hʊ we? Ɛɛ kɛ nal
buloŋ bɪ kaa ʊ aa sɪ kpa kyogisi tɪya ɪ a maga dɪ ba kpʊ ɪ?”
11 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa dɪ nal buloŋ bɪl bɪ kaa. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Tɔɔ, ŋ mɛ
bɪ sɪ kpa kyogisi aa maga ba kpʊ ɪ a tɪya ɪ. Amɛ kɪ mʊ aŋ ta bɪl kɪ yaa wɪbɔmɔ.”

Yesu rɛ yaa dʊnɪya pʊlʊŋ

12 Nyɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya Farasiima hʊ a baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa dʊnɪya nala pʊlʊŋ. Nal
hʊ buloŋ aa tɪŋa ŋ, ʊ tɪɪna bɪ sɪ maakyiye vala bilhuu tɪyaŋ. Ʊ tɪɪna sɪ kaŋ pʊlʊŋ hʊ aa
tɪya nala mɪɪbol.”
13 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ tɪɪ rɛ yaa ɪ tɪɪ daŋsɪya tɪɪna gɛɛ. Wɪya hʊ ɪ
aa basɪ bɪ kaŋ tɔnɔ kɪdɪgɪ buloŋ.”
14 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ yaa ŋ tɪɪ daŋsɪya tɪɪna mɛ, wɪɪ hʊ ŋ aa
basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ, beewɪya ŋ gyɪŋ lee hʊ ŋ aa lɪya rɛ, a gyɪŋ lee hʊ mɛ ŋ aa mʊʊ. Amɛ
ma kɛ bɪ gyɪŋ lee hʊ ŋ aa lɪya, a bɪ gyɪŋ lee hʊ mɛ ŋ aa mʊʊ.
15 Dʊnɪya nala hakɪla rɛ ma aa kpa kɪ di nala sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba. Amɛ ŋ kɛ
bɪ kpaa kyogisi kɪ tɪya nal buloŋ.
16 Dɪ mɪyaŋ nɛ kpaa kyogisi tɪya nal mɛ, ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ, beewɪya ŋ dʊŋ daa kpaa
kyogisi kɪ tɪya ʊ tɪɪna, amɛ nal hʊ aa tɪma ŋ pɛɛ ŋ tɪyaŋ nɛ wɪɪ no tɪyaŋ.
17 Mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa bine daga anɪɪ dɪ nala balɪya rɛ yaa wɪɪ daŋsɪya anɪɪ ʊ yaa
wɪtɪɪ rɛ, ɛɛ daga anɪɪ wɪɪ hʊ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
18 Ŋ yaa ŋ tɪɪ daŋsɪya tɪɪna rɛ, ŋ Kuwo hʊ aa tɪma ŋ mɛ yaa ŋ daŋsɪya tɪɪna.”
19 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Lee rɛ ɪ Kuwo hʊ we?” Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma kɔnɪ bɪ gyɪma
ŋ, a bɪ gyɪŋ ŋ Kuwo mɛ. Dɪ mamaa rɛ fa gyɪma ŋ, ma fa sɪ gyɪŋ ŋ Kuwo mɛ.”
20 Saŋa hʊ Yesu aa basɪ wɪya no buloŋ kɪ tɪya nala Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ gɛɛ dɪ ʊ
gyɪ yaŋ kpaga lee hʊ ba aa kpa wɪɪsʊlɪɪ gbaŋsɪ hʊ kɪ biŋ nɛ. Amɛ nal buloŋ gyɪ bɪ kana
ʊ, beewɪya saŋa hʊ ba aa sɪ kana ʊ ha gyɪ bɪ pele.

Yesu basa ʊ Wɪɪsɪbee mɪɪgɪ mʊyɪ wɪya

21 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, “Ŋ sɪ mʊ. Ma sɪ pɪya sɪya kyɛ ŋ, amɛ ma sɪ
sʊba ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Lee hʊ ŋ aa mʊʊ, ma bɪ sɪ wuwo mʊ doŋ.”
22 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Ʊ baa dɪ á bɪ sɪ wuwo mʊ lee hʊ
ʊ aa mʊʊ. Ʊ yaŋ basa magɪsɪ anɪɪ ʊ sɪ kpʊ ʊ tɪɪ rɛ koo ɛɛ rɛ ʊ basɪ nyɛ?”
23 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Taŋhanyuu daha rɛ ma lɪɪ, amɛ ŋ kɛ lɪɪ wɪɪsɪbee
rɛ. Ma yaa dʊnɪya no nala rɛ, amɛ ŋ kɛ bɪ lɪɪ dʊnɪya no.
24 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ laa sɪya basɪ tɪya ma anɪɪ ma sɪ sʊba ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Ma kɔnɪ
yaŋ sɪ sʊba ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, dɪ ma ko bɪ laa di anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ ŋ aa baa ŋ
yaa.”
25 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Aŋnɛ nɛ rɛ yaa ɪ?” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Piili hʊ
tɪyaŋ buloŋ nɛ ŋ daga ma nal hʊ ŋ aa yaa.
26 Ŋ kaŋ wɪya yʊga rɛ ŋ aa sɪ wuwo tɪŋ ba tɪyaŋ a kpa kyogisi tɪya ma. Amɛ nal hʊ aa
tɪma ŋ, ʊ kɔnɪ yaa Wɪtɪɪ Tɪɪna rɛ. Wɪya hʊ ŋ aa nɪya ʊ nyʊwa tɪyaŋ, ba dʊŋ nɛ ŋ basɪ
kɪ tɪya dʊnɪya nala.”
27 Ʊ aa basɪ gɛɛ, nala hʊ ha fa bɪ gyɪma anɪɪ ʊ Kuwo Wɪɪsɪ wɪya rɛ ʊ basɪ tɪya ba gɛɛ.
28 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ mamaa rɛ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kpaasɪ mal
daagarɪɪ tɪyaŋ, ma sɪ gyɪma anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ ŋ aa baa ŋ yaa. Ɛɛ mɛ tɪyaŋ nɛ
ma sɪ tɪŋ gyɪma anɪɪ ŋ bee yaa wɪɪ buloŋ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ, amɛ wɪya hʊ ŋ Kuwo aa daga
ŋ nɛ ŋ kɪ basɪ.
29 Nal hʊ mɛ aa tɪma ŋ ʊ bɪ vɪya ŋ ta, ʊ we ŋ lee rɛ, beewɪya saŋa buloŋ ŋ aa kɪ yaa
wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ ʊ teŋ nɛ.”
30 Ʊ wɪbasɪɪ no gyɪ leŋ nala yʊga laa ʊ wɪya di rɛ.

Wɪtɪɪ hʋ rɛ sɪ laa ma ta

31 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʋ aa laa ʋ wɪya di a baa, "Dɪ mamaa rɛ gyegile kɪ nɪɪ ŋ nyʋwa, ma kɔnɪ yaa ŋ hatɪnna rɛ.
32 Ma sɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʋ, dɪ wɪtɪɪ no leŋ dɪ ma tɪŋ ma tɪɪ."
33 Ɛɛ rɛ nala hʋ mɛ baa, "Á yaa Abɪraham doho nala rɛ. Á ha bɪ maakyiye yaa nal buloŋ yosi. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ baa dɪ á sɪ tɪŋ á tɪɪ?"
34 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʋ kɛ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʋ tɪɪna yaa wɪbɔmɔ yoŋ nɛ.
35 Dɪ yoŋ nɛ we nal dɪya tɪyaŋ, ʋ bɪ sɪ wuwo yaa dɪya hʋ doho nal tɪɪ. Amɛ dɪ dɪya hʋ tɪɪna rɛ kaŋ biye, biye hʋ kɛ aa yaa dɪya hʋ doho nal lɛ a kɪ mʋ deŋdeŋ.
36 Dɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye rɛ laa ma ta dɪ ma tɪŋ ma tɪɪ, ma kɔnɪ aa tɪŋ ma tɪɪ rɛ.
37 Ŋ gyɪma anɪɪ ma yaa Abɪraham doho nala rɛ, aŋka ma kɪ kyɛ dɪ ma kpʋ ŋ, beewɪya wɪya hʋ ŋ aa daga ma bɪ gyʋʋ ma dɪgɪna.
38 Wɪya hʋ ŋ kuwo aa daga ŋ nɛ ŋ kɪ basɪ, ka ma mɛ kɪ yaa wɪya hʋ ma kuwo aa daga ma dɪ ma kɪ yaa."
39 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʋ a baa, "Abɪraham nɛ yaa á kuwo." Ɛɛ rɛ Yesu mɛ baa, "Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ fa yaa Abɪraham biisi, ɛɛ kɛ ma fa sɪ kɪ yaa wɪya hʋ Abɪraham fa aa yaa.
40 Ŋ kɛ sɪfɪyaŋ buloŋ nɛ yaa dɪ ŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʋ ʋ aa kpaa tɪya ŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma, ka ma ha kɪ kyɛ dɪ ma kpʋ ŋ. Amɛ Abɪraham kɛ bɪ yaa nyɛ.
41 Ma aa yaa wɪya hʋ ma kuwo aa yaa rɛ." Ɛɛ rɛ ba baa, "Á yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ rɛ. Wɪɪsɪ dʋŋ nɛ yaa á kuwo á aa kana."
42 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ Wɪɪsɪ rɛ kɔnɪ fa yaa ma Kuwo, ma fa sɪ kyo ŋ wɪya, beewɪya, Wɪɪsɪ lee rɛ ŋ lɪɪ ko we daha. Ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ ko. Ʋ rɛ tɪma ŋ.
43 Bee rɛ yaŋ tɪŋ ma bɪ gyɪŋ wɪya hʋ ŋ aa basa memii? Ma bee kyɛ dɪ ma gyegile nɪɪ wɪya hʋ ŋ aa basɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ma bɪ gyɪŋ ba memii gɛɛ.
44 Ma kuwo rɛ yaa Sɪtaanɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ma aa kɪ kyɛ dɪ ma kɪ yaa ʋ teŋfɪyɛl wɪya. A lɪɪ dʋnɪya lipiilii buloŋ, ʋ yaa nɪkpʋʋl lɛ. Ʋ tɪɪ paalɪ bɪ kaŋ wɪtɪɪ, beewɪya wɪtɪɪ buloŋ tuwo ʋ tɪyaŋ. Dɪ ʋ rɛ aa nyɪya wɪya, ʋ kɪyɪ rɛ paalɪ gɛɛ. Beewɪya ʋ yaa wɪnyɪyɛl lɛ, a yaa wɪnyɪyɛla buloŋ kuwo mɛ.
45 Amɛ ŋ aa basɪ wɪtɪɪ hʋ wɪya rɛ tɪŋ ma bɪ laa ŋ wɪya di.
46 Ma kɪbee rɛ sɪ wuwo daga wɪbɔŋ hʋ ŋ ha aa maakyiye yaa? Dɪ mɪyaŋ nɛ aa basɪ wɪtɪɪ, bee rɛ yaŋ tɪŋ ma bɪ laa ŋ wɪya di?
47 Nal hʋ buloŋ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa basɪ rɛ. Ma kɛ bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ɛɛ rɛ tɪŋ ma bɪ gyegile kɪ nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya."

Gyuuma badɔmɔŋ vɪya Yesu wɪya

48 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʋ basɪ tɪya Yesu a baa, "Á kɔnɪ aa baa dɪ ɪ yaa Samaarɪya tɪɪna, ka gyɪŋbɔŋ mɛ kana ɪ hʋ, ʋ yaa wɪtɪɪ rɛ."
49 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Gyɪŋbɔŋ tuwo ŋ tɪyaŋ. Amɛ ŋ aa tɪya ŋ Kuwo gyɪrɪma rɛ, aŋka ma kɛ bee tɪya ŋ gyɪrɪma.
50 Ŋ bɪ kyɛɛ feŋ kɪ tɪya ŋ tɪɪ. Amɛ nal lɛ we doŋ a kyɛ feŋ kɪ tɪya ŋ. Ʋ rɛ yaŋ sɪ di nala hʋ aa vɪya ŋ wɪya sarɪya abee wɪtɪɪ a kpa kyogisi tɪya ba.
51 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʋ buloŋ aa tɪŋa ŋ nyʋwa, ʋ bɪ sɪ maakyiye sʋba."
52 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Nyɛ kɛ, á yaŋ paalɪ gyɪma anɪɪ gyɪŋbɔŋ nɛ kɔnɪ kana ɪ. Abɪraham sʋba rɛ. Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ mɛ sʋba. Aŋka ɪ baa dɪ nal hʋ buloŋ aa tɪŋa ɪ nyʋwa bɪ sɪ maakyiye sʋba.
53 Á kuwo Abɪraham tɪɪ gba sʋba rɛ. Ɪ yaŋ bɪɪna nɪɪ ɪ rɛ tee ʋ koo? Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ mɛ sʋba. Aŋnɛ rɛ yaŋ yaa ɪ kɛ?"
54 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ mɪyaŋ nɛ fa kyɛɛ feŋ kɪ tɪya ŋ tɪɪ, haŋ feŋ hʋ fa bɪ sɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ŋ Kuwo rɛ yaa nal hʋ aa tɪya ŋ feŋ, nal hʋ tɪɪ ma aa baa dɪ ʋ rɛ yaa ma Wɪɪsɪ hʋ.
55 Ma ha bɪ maakyiye gyɪma ʋ amɛ ŋ kɛ gyɪma ʋ rɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ baa ŋ bɪ gyɪma ʋ, ŋ yaa wɪnyɪyɛl lɛ anɪɪ ma mɛ aa yaa wɪnyɪyɛla gɛɛ. Ŋ gyɪma ʋ rɛ a kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa mɛ.
56 Ma naabaa Abɪraham gyɪ aa lurimi na a gyɪma anɪɪ ŋ sɪ ko dʋnɪya, ʋ teŋ gyɪ fɪyɛlɪ rɛ weliŋ ŋ koyi wɪya."
57 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Ɪ ha paalɪ bɪ pele bɪsɪ mɔllɪbalɪya bee fi. Ɛɛ rɛ ɪ yaŋ yaa a na Abɪraham?"
58 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ka dɪ ba na lʋl Abɪraham, dɪ ŋ kɛ foŋ we doŋ nɛ."
59 Ɛɛ rɛ ba paa bʋwa dɪ ba yaga ʋ, ʋ faŋa a lʋwɔlɪ lɪɪ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ.

9

Yesu suro nyʊlʊŋ kıdıgı sıya

1 Yesu aa kpaa ŋmanıı vala kı mʊ hʊ tıyaŋ nɛ, ʊ na baal kıdıgı ba aa lʊla ʊ dı ʊ
nyʊlıma.
2 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna pıyɛsı ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, bee rɛ tıŋ ba lʊl baal no dı ʊ nyʊlıma?
Baal hʊ tıı wıbɔmɔ rɛ tıŋ koo ʊ kuwo bee ʊ naa wıbɔmɔ rɛ tıŋ?"
3 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Baal no nyʊlʊŋsı hʊ bı lıı ʊ tıı wıbɔmɔ tıyaŋ koo ʊ
kuwo bee ʊ naa wıbɔmɔ tıyaŋ. Ʊ nyʊlıma rɛ dı Wıısı wuwo tıŋ gɛɛ tıyaŋ a daga ʊ dee.
4 Á aa we pʊlʊŋ tıyaŋ nyɛ, ma leŋ dı á kı yaa wıya hʊ nal hʊ aa tıma ŋ aa baa dı á kı
yaa. Bilhuu sı ko dı nal buloŋ bıl bı sı wuwo yaa wıı buloŋ.
5 Ŋ ha aa we dʊnıya tıyaŋ nyɛ, mıyaŋ nɛ yaa dʊnıya nala pʊlʊŋ."
6 Yesu aa bası gɛɛ ko teŋ, ʊ tʊ naŋtʊwɔl biŋ taŋha, a kaŋ buu buu, a paa taa baal hʊ
sıya, aŋ bası tıya ʊ a baa,
7 "Sii tuu Silom fuwo hʊ a sɔmɔ ı sıya." (Silom memii rɛ yaa tımıı). Ɛɛ rɛ baal hʊ sii
tuu fuwo hʊ, a yaa nıı sɔmɔ ʊ sıya. Ʊ sıya suri doŋ, ʊ mııgı mʊ dıya.
8 Ɛɛ rɛ ʊ bee nala hʊ aa gyʊʊ kı kpaga dɔmɔŋ, abee nala hʊ buloŋ fa aa naa baal no
dı ʊ fa aa kı sʊla kına, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Baal no daa fa aa hɔŋ kı sʊla kına
gɛɛ?"
9 Badɔmɔŋ baa dı ʊ rɛ, badɔmɔŋ mɛ baa dı ʊ daa, dı ba ta kıı dɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ baal
hʊ tıı baa "Mıyaŋ nɛ gɛɛ."
10 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ı yaa a wuwo kı na nyɛ kɛ."
11 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, "Baal hʊ ba aa yırı Yesu, ʊ rɛ buu taŋha a paa taa ŋ sıya, aŋ baa
dı ŋ tuu Silom fuwo hʊ a yaa nıı sɔmɔ. Ɛɛ rɛ ŋ tuu sɔmɔ, ŋ sıya pirigi suri."
12 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Lee tıyaŋ nɛ ʊ we?" Baal hʊ baa, "Ŋ bı gyıma".

Farasiima tıŋ nyʊlʊŋ hʊ tııbıı naası

13 Ɛɛ rɛ ba kaŋ baal hʊ fa aa nyʊlıma a mʊ Farasiima hʊ lee.
14 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ Yesu gyı buu taŋha a paa taa baal hʊ sıya ba suri gɛɛ.
15 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ mɛ bıl pıyɛsı baal hʊ gɛɛ ʊ aa yaa ʊ sıya suri. Baal hʊ bası tıya
ba a baa, "Taŋha rɛ ʊ buu a paa taa ŋ sıya, ŋ mʊ sɔmɔ ta ŋ sıya suri."
16 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ badɔmɔŋ baa, "Baal hʊ aa yaa wıı no, Wıısı daa tıma ʊ, beewıya
ʊ bee tıŋ á Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sıŋsı." Ɛɛ rɛ badɔmɔŋ mɛ baa, "Ɛɛ rɛ nal hʊ aa yaa
wıbɔŋyaal sı wuwo kı yaa wımagıla no?" Doŋ nɛ nyʊʊtaaduwo gyʊʊ ba, ba porigi
dɔmɔŋ.
17 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bıl pıyɛsı baal hʊ a baa, "Ka ı baa ʊ suri ı sıya rɛ, aŋnɛ rɛ ı bıını
anıı ʊ yaa?" Nyɛ rɛ baal hʊ baa "Ʊ yaa Wıısı tıŋdaala lɛ."
18 Amɛ Gyuuma nıhıyası hʊ fa bee kyɛ dı ba laa di anıı baal hʊ fa kɔnı nyʊlıma rɛ,
aŋ mııgı ko kı na gɛɛ, see dı ba na ʊ kuwo bee ʊ naa.
19 Nyɛ rɛ ba tıŋ yırı baal hʊ nıına abee ʊ kuwo a pıyɛsı ba a baa, "Ma biye rɛ nyɛ?
Ma baa dı ma lʊla ʊ dı ʊ nyʊlıma rɛ? Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ yaa a kı na nyɛ kɛ?"
20 Ɛɛ rɛ ba baa, "Á gyıma anıı á biye rɛ nyɛ. Á gyıma anıı á lʊla ʊ dı ʊ nyʊlıma rɛ.
21 Amɛ ɛɛ hʊ ʊ aa yaa ʊ sıya suri kɛ, á bı gyıma. Á bı gyıŋ nal hʊ mɛ aa leŋ ʊ sıya
suri. Ma kı pıyɛsı ʊ, ʊ hıyasa rɛ. Ʊ aa wuwo ʊ bası wıya rɛ ʊ tıı."
22 Baal hʊ kuwo abee ʊ naa fa aa fá Gyuuma nıhıyası hʊ rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba bası gɛɛ.
Beewıya Gyuuma nıhıyası hʊ fa baa dı nal hʊ buloŋ ko baa Yesu rɛ yaa Krisita hʊ,
laataal hʊ Wıısı aa lıya, dı ba sı kile ʊ tıına ta ba wıkyʊwaldıya tıyaŋ.
23 Biye hʊ nıına bee ʊ kuwo gyıŋ gɛɛ tıyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba baa dı ʊ hıyasa rɛ, dı ba
pıyɛsı ʊ gɛɛ.
24 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bıl yırı baal hʊ fa aa nyʊlıma hʊ a baa, "Á gyıma anıı baal no
yaa wıbɔŋyaal lɛ. Wıısı sıya tıyaŋ, bası wıtıı tıya ma."
25 Baal hʊ baa, "Ŋ kɛ bı gyıma dı baal no yaa wıbɔŋyaal koo ʊ bı yaa wıbɔŋyaal.
Amɛ wıı hʊ ŋ kɛ aa gyıma rɛ nyɛ: Ŋ fa nyʊlıma rɛ, amɛ lagılagı no ŋ aa naa rɛ."
26 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ʊ yaa ı, ı sıya suri?"
27 Ɛɛ rɛ baal hʊ bası tıya ba a baa, "Ŋ laa sıya bası tıya ma rɛ, ka ma bı gyegile nıı.
Bee rɛ tıŋ ma bıl kı kyɛ dı ma nıı? Ma mɛ aa kyɛ dı ma yaa ʊ hatınna rɛ koo?"
28 Ɛɛ rɛ ba tʊʊsı ʊ weliŋ aŋ baa, "Ɪ rɛ yaa baal no hatınnı, amɛ á kɛ yaa Moosi hatınna
rɛ.
29 Á gyıma anıı Wıısı fa bası wıya tıya Moosi rɛ, amɛ baal no kɛ, á gba bı gyıŋ lee hʊ
ʊ aa lıya."
30 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, "Ma na wıkperii ga! Ma bı gyıŋ lee hʊ ʊ aa lıya, amɛ ʊ rɛ suri ŋ
sıya.

31 Á gyıma anıı Wıısı bı gyegile kı nıı wıbɔŋyaala nyʊwa. Ʊ aa gyegili kı nıı nala hʊ
aa fá ʊ rɛ, aŋ pɛ kı yaa wıya hʊ ʊ aa kyo.
32 Dʊnıya aa piile buloŋ, ma ha nıya ba baa dı nal suri nal ba aa lʊla dı ʊ nyʊlıma
sıya?
33 Dı baal no fa bı lıı Wıısı lee, ʊ fa bı sı wuwo yaa wıı buloŋ.”
34 Ɛɛ rɛ ba bası tıya baal hʊ a baa, “Ba paalı kı lʊla ı dı ı yaa wıbɔŋyaal lɛ, ka ı mɛ
yaŋ kı kyɛ dı ı daga ma koo?” Ɛɛ rɛ ba kile ʊ ta ʊ lıı Wııkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ.

Hakıl-nyʊlıma tımma

35 Yesu aa nıya dı ba kile baal hʊ ta Wııkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ, ʊ mʊ kyɛ na ʊ a pıyɛsı
ʊ a baa, “I laa Nihuwobiŋ Biye hʊ wıya di rɛ?”
36 Ɛɛ rɛ baal hʊ pıyɛsı ʊ a baa, “Aŋnɛ rɛ gɛɛ? Daga ŋ tıına, ŋ nıhıyawʊ, dı ŋ laa ʊ
wıya di.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “I foŋ na ʊ rɛ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ aa bası wıya ı lee nyɛ.”
38 Ɛɛ rɛ baal hʊ tuu gbinni Yesu sıya tıyaŋ, a kyʊwalı ʊ aŋ baa, “Ŋ Tıına, ŋ laa ı di
rɛ.”
39 Nyɛ rɛ Yesu baa, “Ŋ ko dʊnıya rɛ dı dʊnıya nala na ba wıbɔmɔ, ka dı ŋ leŋ nala hʊ
aa nyʊlıma sıyası suri, ka nala hʊ mɛ aa baa dı ba sıya suro dı ba mɛ nyʊlımı.”
40 Farasiima badɔmɔŋ mɛ fa aa sıŋ doŋ, aŋ nıı Yesu aa bası gɛɛ, ba pıyɛsı ʊ a baa, “I
bıına anıı á mɛ nyʊlıma rɛ koo?”
41 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Dı mamaa rɛ fa nyʊlıma, ma fa bı sı kaŋ wıkyogii
buloŋ. Amɛ ma foŋ aa baa dı ma aa naa nyɛ, a gyıŋ wıtıı hʊ, ɛɛ rɛ tıŋ ma ha we ma
kyogisi tıyaŋ.”

10

Yesu rɛ yaa Pedaalwelii hʊ

1 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa bı tıŋ
dimbeenyʊwa hʊ a gyʊʊ pedıya hʊ, aŋ wile tıŋ gyekariya gyʊʊ, ʊ tıına yaa gaal lɛ, a kı
fası nala kına mɛ.
2 Amɛ nal hʊ aa tıŋ pedıya hʊ dimbeenyʊwa gyʊʊ, ʊ tıına rɛ yaa piyese hʊ tıına.
3 Pedıya didenni hʊ aa suri pedıya hʊ dimbeenyʊwa rɛ a tıya ʊ. Piyese hʊ mɛ gyıŋ ʊ
taal. Piyesi hʊ tıına aa yırı ba kıdıgı buloŋ feŋ nɛ, a laa ba sıya a kaŋ ba lıı.
4 Dı ʊ rɛ ko kaŋ ba buloŋ lıı teŋ, ʊ aa laa ba sıya rɛ, ka piyese hʊ kı tıŋa ʊ hal, beewıya
ba gyıŋ ʊ taal lɛ.
5 Ba bı sı laa nyʊwa tıŋ nıdʊma hal, see dı ba mııgı fá tıına hal tıyaŋ, beewıya ba bı
gyıŋ ʊ taal.”
6 Yesu gyı maga namaga no tıya ba rɛ, amɛ ba gyı bı gyıŋ wıı hʊ ʊ aa bası tıya ba
memii.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, mıyaŋ nɛ yaa pedıya
hʊ dimbeenyʊwa.
8 Nala hʊ buloŋ aa laa sıya ko ŋ tıyaŋ a nyıya wıya baa dı Wıısı rɛ tıŋ ba, ba buloŋ
yaa gaala rɛ, a kı fası nala kına mɛ, piyese hʊ mɛ bee tıŋ ba nyʊwa.
9 Mıyaŋ nɛ yaa dimbeenyʊwa hʊ. Nal hʊ buloŋ aa tıŋa ŋ tıyaŋ a kı gyʊʊ, ŋ sı pɔ ʊ
weliŋ. Ʊ sı lıı aŋ mııgı ko kı gyʊʊ abee laaŋfıya, a na kıdiweliye mɛ kı di.
10 Gaal hʊ kɛ ko dı ʊ gaa rɛ, a kpʊ, aŋ kyogi kyogisi, amɛ ŋ kɛ ko rɛ dı nala hʊ aa tıŋa
ŋ nyʊwa kaŋ mııbol aa kaŋ tɔnɔ.”
11 Yesu bıl baa, “Mıyaŋ nɛ yaa pedaalwelii hʊ. Pedaalwelii aa kpa ʊ mııbol lenni sʊʊ
rɛ ʊ piyese wıya.
12 Amɛ nal hʊ ba aa kpaa ʊ kı daa piyese hʊ a kı laa tuno, ʊ tıına daa tıŋ piyese hʊ.
Ɛɛwıya dı ʊ rɛ ko na gboo dı ʊ aa ko, ʊ aa vıya piyese hʊ ta rɛ aŋ fá. Gboo hʊ aa ko
kaŋ kıdıgı rɛ aŋ ŋmaa kıkaalıya hʊ buloŋ pısa.
13 Ʊ aa fá rɛ, beewıya ʊ tuno wıya rɛ ʊ kı daa piyese hʊ. Ʊ sıya tuwo piyese hʊ tıyaŋ.
14 Mıyaŋ nɛ yaa pedaalwelii hʊ. Ŋ gyıma ŋ piyese rɛ, ŋ piyese mɛ gyıma ŋ.
15 Anıı ɛɛ hʊ ŋ Kuwo aa gyıma ŋ, ɛɛ rɛ ŋ mɛ gyıma ʊ. Ŋ yaa siri rɛ dı ŋ kpa ŋ mııbol
lenni sʊʊ ŋ piyese wıya.
16 Ŋ kaŋ piyese badɔmɔŋ mɛ rɛ, aŋka ba tuwo pedıya no tıyaŋ. Ʊ maga dı ŋ kası ba
mɛ ko pɛ piyese no tıyaŋ nɛ, dı ba buloŋ yaa nıdıgı piyese a gyıŋ ŋ taal, ka dı ba pedaal
mɛ yaa nıdıgı.
17 Ŋ kuwo kyo ŋ wıya rɛ, beewıya ŋ yaa siri rɛ dı ŋ sʊba ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ. Ka dı ŋ ha
bıl sii sʊʊ tıyaŋ mɛ.

18 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kpʊ ŋ dɪ ŋ bɪ tɪya ʊ tɪɪna ŋmanɪɪ. Ŋ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ
kpa ŋ mɪɪbol tɪya sʊʊ. Ŋ kaŋ dee rɛ ŋ aa sɪ kpa ŋ mɪɪbol tɪya sʊʊ, a bɪl kaŋ dee mɛ ŋ
aa sɪ laa ʊ sʊʊ lee. Ŋ kuwo aa baa ŋ yaa wɪɪ rɛ gɛɛ."
19 Yesu aa basɪ wɪya no, Gyuuma hʊ kuu ɛɛ wɪya a porigi dɔmɔŋ.
20 Ba gyeniŋ buloŋ baa, "Bee rɛ tɪŋ ma gyegili kɪ nɪɪ baal no wɪbasɪɪ? Gyɪŋbɔŋ nɛ
kana ʊ! Ʊ aa yaarɪ rɛ!"
21 Ba badɔmɔŋ mɛ baa, "Nal hʊ gyɪŋbɔŋ aa kana bɪ sɪ wuwo kɪ basɪ wɪya no. Gyɪŋbɔŋ
wuwo kɪ suri nyʊlʊŋ sɪya rɛ?"

Ba vɪya Yesu

22 Ɛɛ rɛ Gyuuma kyɛbal hʊ tɪyaŋ ba aa kɪ liisi saŋa hʊ ba gyɪ aa kpaa ba
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ bɪl ko pele. Kyɛbal no gyɪ aa ko puwo saŋa rɛ
Gyerusalɛm tɪyaŋ.
23 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu gyɪ we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyambarɪŋ hʊ ba aa yɪrɪ Solomɔn
Gyambarɪŋ tɪyaŋ nɛ a kɪ vala.
24 Ɛɛ rɛ nala ko gol-ʊ, a pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Mɔɔgɛɛ rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ á gyegili maga ka dɪ ɪ
na daga nal hʊ ɪ aa yaa tɪya ma? Dɪ ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa hɪya, basɪ
polli tɪya ma dɪ á gyɪma."
25 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ laa sɪya basɪ tɪya ma rɛ, ka ma bɪ laa di. Tʊma hʊ
ŋ aa tʊŋ ŋ Kuwo dee tɪyaŋ, ba aa rɛ aa di ŋ daŋsɪya.
26 Amɛ ma bɪ yaa ŋ piyese, ɛɛ rɛ tɪŋ ma bɪ laa ŋ wɪya di.
27 Ŋ piyese gyɪma ŋ taal lɛ, ŋ mɛ gyɪŋ ba, ba kɪ tɪŋa ŋ hal.
28 Ŋ aa tɪya ba mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii rɛ, ba bɪ sɪ maakyiye sʊba. Nal buloŋ mɛ bɪ
sɪ wuwo kaŋ ba laa ŋ nosi tɪyaŋ maakyiye kɪdɪgɪ buloŋ.
29 Ŋ Kuwo aa kpaa ba tɪya ŋ, ʊ rɛ tee kɪŋ buloŋ. Nal buloŋ mɛ yaŋ bɪ sɪ wuwo kaŋ ba
laa ʊ nosi tɪyaŋ.
30 Ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ."
31 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma hʊ bɪl paa bʊwa dɪ ba yaga ʊ.
32 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ Kuwo tɪya ŋ dee rɛ ŋ yaa wɪweliye yʊga ma sɪɪ
tɪyaŋ. Ba kɪbee wɪya rɛ tɪŋ ma kɪ kyɛ dɪ ma yaga ŋ nyɛ?"
33 Gyuuma hʊ mɛ mɪɪgɪ baa, "Á bee kyɛ dɪ á yaga ɪ akuu ɪ aa yaa wɪweliye no kɪdɪgɪ
buloŋ wɪya, amɛ ɪ yaa nihuwobiŋ nɛ aŋ kpa ɪ tɪɪ anɪɪ ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ."
34 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma tɪɪ mɪrɪsɪ tɪyaŋ ba basa rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ baa, 'Ma
yaa wɪɪbiisi rɛ." '
35 Á gyɪma anɪɪ wɪya hʊ ba aa sabɪ biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ rɛ, aa bɪ sɪ maakyiye
dɪsɪ. Wɪɪsɪ kaŋ haŋ nala hʊ kɪ yɪrɪ wɪɪbiisi rɛ. Dɪ Wɪɪsɪ tɪɪ sɪ yɪrɪ nala no ʊ aa kpaa ʊ
duwoso tɪya wɪɪbiisi,
36 bee rɛ yaŋ sɪ tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ, a tɪma ŋ ŋ ko tuu dʊnɪya, dɪ ma baa ŋ kpaa ŋ tɪɪ kɪ
magɪsɪ Wɪɪsɪ rɛ akuu ŋ aa baa dɪ ŋ yaa Wɪɪsɪ Biye wɪya?
37 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko bee yaa wɪya hʊ ŋ Kuwo aa kyɛ dɪ ŋ yaa, ɛɛ kɛ ma ta laa ŋ wɪya di.
38 Amɛ dɪ mɪyaŋ nɛ aa yaa wɪya hʊ ŋ Kuwo aa baa ŋ kɪ yaa, abee ma aa bɪ laa ŋ di
nyɛ buloŋ mɛ, ka ʊ maga dɪ ma laa wɪya no di rɛ a kɔnɪ wuwo gyɪma anɪɪ ŋ bee ŋ kuwo
buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
39 Ʊ aa basɪ gɛɛ, ba bɪl kɪ kyɛ dɪ ba kana ʊ, ɛɛ rɛ ʊ lʊwɔlɪ lɪɪ doŋ.
40 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl mɪɪgɪ mʊ kyol Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ, a mʊ we lee hʊ tɪyaŋ Gyɔɔŋ fa aa
fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ.
41 Nyɛ rɛ nɪgyamaa kɪ ko ʊ lee. Ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, "Gyɔɔŋ fa bɪ yaa wɪmagɪl
buloŋ, amɛ wɪya hʊ buloŋ ʊ fa aa basa a mʊ kɪ tile baal no tɪyaŋ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ."
42 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa hʊ gyɪ aa we doŋ laa Yesu wɪya di.

11

Laazʊrɔsɪ sʊʊ

1-2 Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a lɪɪ Bɛɛtani ba kɪ yɪrɪ Laazʊrɔsɪ. Doŋ nɛ Mɛɛrɪ bee ʊ
naatoluu Maata mɛ gyɪ lɪɪ. (Mɛɛrɪ no tɪɪ rɛ yaa nal hʊ gyɪ aa kpaa tʊranɪɪ bɪsɪ we á
Tɪɪna Yesu naasɪ tɪyaŋ, aŋ kaŋ ʊ nyupʊna tɪɪgɪ gɛɛ). Ɛɛ rɛ ba nɪɪnabiibaal Laazʊrɔsɪ gyɪ
sii kɪ wɪɪlɪ.
3 Nyɛ rɛ ʊ naatoliye hʊ tɪma ba mʊ basɪ tɪya Yesu a baa, "Á Tɪɪna, ɪ kyaŋkyoolii hʊ
aa wɪɪlɪ rɛ."
4 Yesu aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ baa, "Wɪɪla no litenii daa sɪ yaa Laazʊrɔsɪ sʊʊ, amɛ ʊ pɪŋ
wɪɪla no rɛ dɪ nala na Wɪɪsɪ gaŋdarɪ, ka dɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye mɛ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a laa ŋ
gaŋdarɪ."

5 Yesu fa kyo Maata abee ʋ naatoluu Mɛɛrɪ abee Laazʋrɔsɪ wɪya rɛ weliŋ.
6 Amɛ abee ʋ aa nɪya dɪ Laazʋrɔsɪ aa wɪɪlɪ buloŋ, ka ʋ ha gyɪ hɔŋ lee hʋ ʋ aa wee tɪyaŋ nɛ kyɛyɛ balɪya.
7 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʋ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, "Ma leŋ dɪ á mɪɪgɪ mʋ Gyudɪya paalʋʋ."
8 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Á nɪhɪyawʋ, dɪyaraŋ biisi no ɪ daa Gyuuma paa bʋwa kɪ kyɛ ba yaga gɛɛ. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ bɪl kɪ kyɛ dɪ ɪ mʋ doŋ?"
9 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Sɪgballɪya buloŋ kaŋ ʋ tebine bee ʋ wɪɪhaa rɛ. Ɛɛwɪya, nal hʋ aa vala wɪɪhaa, ʋ bee garɪ kɪna, beewɪya lee buloŋ aa kyaanɪ rɛ.
10 Amɛ nal hʋ aa vala tebine, ʋ aa kɪ garɪ kɪna rɛ, beewɪya pʋlʋŋ tuwo."
11 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, "Á kyana Laazʋrɔsɪ pɪŋ doo rɛ, amɛ ŋ sɪ mʋ kyisi ʋ doo hʋ tɪyaŋ."
12 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, "Dɪ ʋ rɛ pɪŋ doo, ɛɛ daga anɪɪ ʋ sɪ deye."
13 Yesu aa basɪ gɛɛ, ʋ daga anɪɪ Laazʋrɔsɪ sʋba rɛ gɛɛ, amɛ ʋ hatɪnna hʋ kɛ fa bɪɪna anɪɪ doo tɪɪ rɛ ʋ kɔnɪ pɪŋ.
14 Nyɛ rɛ Yesu kaŋ basɪ polli tɪya ba anɪɪ Laazʋrɔsɪ sʋba rɛ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma wɪya, ŋ teŋ fɪyɛla abee Laazʋrɔsɪ aa sʋba dɪ ŋ tuwo doŋ. Ma sɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ, a laa ŋ wɪya di. Ma leŋ dɪ á mʋ ʋ lee."
16 Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ, Yesu hatɪnna hʋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ daalɪyanɪ, basɪ tɪya ʋ dɔŋtɪŋsɪ hʋ a baa, "Ma leŋ dɪ á buloŋ tɪŋ Yesu hal mʋ, dɪ ʋ rɛ sɪ sʋba mɛ, dɪ á buloŋ sʋba."
17 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ kpa mʋ Bɛɛtani. Ba aa mʋʋ pele doŋ, ɛɛ rɛ Yesu nɪɪ anɪɪ Laazʋrɔsɪ kyɛyɛ banaa rɛ gɛɛ ba aa hogo ʋ.
18 Bɛɛtani abee Gyerusalɛm gyɪ bɪ pele meeldaasɪ balɪya.
19 Gyuuma fa yʋga a lɪɪ Gyerusalɛm ko Bɛɛtani dɪ ba lɔllɪ Maata abee Mɛɛrɪ, ba nɪɪnabiibaal hʋ aa sʋba wɪya.
20 Maata aa nɪya anɪɪ Yesu we ŋmanɪɪ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ ʋ sii lɪɪ mʋ dɪ ʋ kyeme ʋ, aŋka Mɛɛrɪ kɛ fa we dɪya tɪyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Maata basɪ tɪya Yesu a baa, "Ŋ Tɪɪna, dɪ ɪ rɛ fa we daha, ŋ naabiibaal hʋ fa bɪ sɪ sʋba.
22 Ka abee gɛɛ buloŋ, ŋ gyɪma anɪɪ dɪ ɪ rɛ sʋla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ wɪɪ buloŋ, ʋ sɪ yaa tɪya ɪ."
23 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ, "Ɪ naabiibaal hʋ sɪ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol".
24 Ɛɛ rɛ Maata basɪ tɪya ʋ a baa, "Ŋ gyɪma anɪɪ dʋnɪya kyɛtenii, ʋ sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ."
25 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʋ a baa, "Mɪyaŋ nɛ yaa nal hʋ aa kyisi nala sʋʋ tɪyaŋ a tɪya ba mɪɪbol. Nala hʋ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, dɪ ba aa rɛ sʋba mɛ, ba sɪ kaŋ mɪɪbol.
26 Nala hʋ mɛ buloŋ aa weye aŋ laa ŋ wɪya di, bɪ sɪ maakyiye sʋba. Ɪ laa wɪɪ no di rɛ koo?"
27 Ɛɛ rɛ Maata baa, "Waa, ŋ Tɪɪna. Ŋ laa di anɪɪ ɪ rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, a yaa Wɪɪsɪ Biye mɛ, nal hʋ Wɪɪsɪ aa baa ʋ sɪ ko tuu dʋnɪya no."

Yesu wiye

28 Maata aa basɪ wɪya no teŋ, ʋ mɪɪgɪ gyʋʋ dɪya a lʋwɔlɪ yɪrɪ ʋ naatoluu Mɛɛrɪ, a miŋsi basɪ tɪya ʋ a baa, "Mɛɛrɪ, á nɪhɪyawʋ hʋ ko rɛ, a pɪyɛsɪ kɪ kyɛ ɪ."
29 Mɛɛrɪ aa nɪɪ gɛɛ, ʋ sii lagɪ lagɪ, a lɪɪ dɪ ʋ kyeme ʋ.
30 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu ha bɪ gyʋʋ bee hʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ ha gyɪ we lee hʋ Maata aa kyeme ʋ hʋ tɪyaŋ nɛ.
31 Nala hʋ fa aa we dɪya hʋ tɪyaŋ a kɪ fɪyɛlɪ Mɛɛrɪ bembii, aa naa dɪ ʋ sii tarɪsɪ kɪ lɪɪ gɛɛ, ba mɛ sii tɪŋa ʋ hal, beewɪya ba kɛ fa bɪɪna anɪɪ ʋ aa kyɛ dɪ ʋ mʋ wii Laazʋrɔsɪ bil hʋ lee rɛ.
32 Mɛɛrɪ aa mʋʋ pele lee hʋ Yesu fa aa wee a na ʋ, ʋ tuu tele ʋ naasɪ tɪyaŋ aŋ baa, "Ŋ Tɪɪna, dɪ ɪ rɛ fa we daha, ŋ naabiibaal no fa bɪ sɪ sʋba."
33 Yesu aa naa Mɛɛrɪ abee nala hʋ aa tɪŋa ʋ hal aa wii gɛɛ, ʋ tɪya kyogi kɪŋkaŋ. Ʋ nyuu buloŋ nyiiri.
34 Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ba a baa, "Lee tɪyaŋ nɛ ma hogo ʋ?" Ba basɪ tɪya ʋ a baa, "Á Tɪɪna, ko na doŋ."
35 Yesu wii.
36 Ɛɛ rɛ nala hʋ basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, "Ma na ʋ aa kyo ʋ gɛɛ."
37 Badɔmɔŋ mɛ pɪyɛsɪ a baa, "Ka ʋ rɛ gyɪ suri nyʋlʋŋ hʋ sɪya gɛɛ, ʋ fa bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ Laazʋrɔsɪ ta sʋba?"
38 Ba aa basɪ gɛɛ, Yesu nyuu bɪl nyiiri. Ɛɛ rɛ ba mʋ pele bʋwa hʋ lee. Bʋwa hʋ fa yaa bʋbʋwa rɛ, ka ba kpa bʋyɪ tɔ ʋ nyʋwa.

39 Ɛɛ rɛ Yesu baa dı ba kaŋ bʊyı hʊ suri bʊwa hʊ nyʊwa tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Maata, Laazʊrɔsı nıınatoliye hʊ kıdıgı bası tıya ʊ a baa, “Ŋ Tıına, ʊ aa sʊba ʊ kyɛyɛ banaa rɛ yaa gyınaŋ. Mɔɔnyɛ ʊ aa sʊwalı.”
40 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ŋ bı bası tıya ı anıı dı ı rɛ laa ŋ wıya di, ı sı na Wıısı dee aa maga gɛɛ?”
41 Ɛɛ rɛ ba kaŋ bʊyı hʊ suri. Yesu wil deŋ wıısınyuu aŋ baa, “Ŋ Kuwo, ŋ aa kyʊwalı ı aŋgyʊwasʊ abee ı aa gyegile kı nıı ŋ wulo.
42 Ŋ gyıma anıı ı gyegili kı nıı ŋ wulo rɛ saŋa buloŋ. Amɛ nala no aa we daha wıya rɛ tıŋ ŋ bası wıı no, dı ba wuwo laa di anıı ı rɛ tıma ŋ.”
43 Yesu aa bası gɛɛ ko teŋ, ʊ nɔsı yırı a baa, “Laazʊrɔsı, ko lıı!”
44 Ʊ aa bası gɛɛ baal hʊ aa sʊba hʊ sii ko lıı. Ʊ aa ko lıı dı liŋe hʊ ha fa vʊwa ʊ naası abee ʊ nosi buloŋ, ka kıdıgı mɛ tɔ ʊ sıya. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nala hʊ a baa, “Ma kaŋ kına hʊ puri ta ʊ tıyaŋ dı ʊ mʊ.”

Ba vʊʊla dı ba kpʊ Yesu
Matiwu 26.1-5; Maakı 14.1-2; Luka 22.1-2

45 Nala hʊ gyı aa ko dı ba kyʊwalı Mɛɛrı, a na wıı hʊ Yesu aa yaa, ba tıyaŋ nala yʊga gyı laa ʊ wıya di rɛ.
46 Ka ba badɔmɔŋ mɛ mııgı mʊ bası tıya Farasiima badɔmɔŋ wıı hʊ Yesu aa yaa.
47 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ abee wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ abee bee hʊ nıhıyası na dɔmɔŋ a baa, “Wıbee rɛ á sı yaa? Ma na wımagıla no buloŋ baal no aa yaa.
48 Dı ámaa rɛ leŋ dı ʊ yaa wıya no kı mʊ deŋdeŋ, nal nal buloŋ sı ko laa ʊ wıya di. Dı gɛɛ rɛ ko yaa, Roma paalʊʊ nala sı ko kaŋ á taŋha abee á Wııkyʊwaldııbal hʊ buloŋ laa.”
49 Gyuuma nıhıyası hʊ tıyaŋ kıdıgı rɛ ba fa kı yırı Kayifası. Haŋ bına hʊ tıyaŋ, ʊ rɛ gyı yaa Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ. Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Ma yaa bambugo kıŋkaŋ!
50 Ma bı gyıma anıı dı nıdıgı rɛ laa paalʊʊ no nala buloŋ nyuu sʊba, ʊ rɛ kpıya á paalʊʊ no nala buloŋ aa sʊba, koo ma bı gyıŋ gɛɛ tıyaŋ?”
51 Ʊ aa bası gɛɛ, ʊ bı kıı nıı ʊ tıı hakıla tıyaŋ nɛ ʊ bası gɛɛ, amɛ ʊ aa yaa wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ haŋ bına hʊ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ wuwo bası wıya Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, anıı Yesu rɛ sı laa paalʊʊ hʊ nala buloŋ nyuu sʊba.
52 Ba paalʊʊ hʊ nala mɛ dʊŋ wıya daa ʊ sı sʊba, amɛ dı ʊ wuwo pɛ kası Wıısı biisi hʊ aa pısa we lee buloŋ tıyaŋ mɛ, a pɛ dɔmɔŋ.
53 A yaŋ lıı haŋ kyɛɛ hʊ kı mʊ, ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyası hʊ piili kı kyɛ ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa a kpʊ Yesu.
54 Ɛɛwıya, Yesu gyı bıl bı gɔllɔ kı mʊ leye hʊ Gyuuma aa sı kı na ʊ. Ʊ gyı lıı Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ nɛ, ʊ bee ʊ hatınna hʊ mʊ we tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Efirem aa kpaga pogibal hʊ tıyaŋ.
55 Saŋa no tıyaŋ dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ gyı kpaga. Ɛɛ rɛ Gyuuma yʊga lıı ba beye, a mʊ Gyerusalɛm, dı ba pıısı ba bisiŋ ta, aŋka dı kyɛbal hʊ na pele.
56 Ɛɛ rɛ ba deŋ kı kyɛ Yesu. Ba aa we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Ma bıına ʊ sı ko gbıyala hʊ koo, ʊ bı sı ko?”
57 Saŋa hʊ tıyaŋ, dı wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Farasiima hʊ tıya nyʊwa anıı dı nal buloŋ nɛ gyıŋ lee hʊ Yesu aa wee, dı ʊ tıına ko tıya ba duwoso dı ba wuwo kana ʊ.

12

Mɛɛrı kpaa nʊʊ tısı Yesu naası
Matiwu 26.6-13; Maakı 14.3-9

1 Ʊ gyı kaa kyɛyɛ badʊ rɛ ka dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ pele. Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Bɛɛtani, lee hʊ Laazʊrɔsı aa wee, baal hʊ ʊ fa aa kyise sʊʊ tıyaŋ hʊ.
2 Doŋ tıyaŋ nɛ ba marı kıdiiliye dı ba hʊwɔlı ʊ. Laazʊrɔsı mɛ gyı pɛɛ nala hʊ bee Yesu aa hɔŋ kı di kına hʊ tıyaŋ nɛ, ka Maata mɛ gyı pɛ kı kpaa kıdiiliye hʊ.
3 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı kpa tʊranıı kıdıgı sʊwala aa sʊma weliŋ ka ʊ yalıı mɛ hayɛ, ʊ kpa bısı mısı Yesu naası, a kaŋ ʊ nyupʊna tııgı. Ɛɛ rɛ tʊranıı hʊ sʊwala sii tɔ dıya hʊ buloŋ.
4 Dı Yesu hatınna hʊ kıdıgı ba aa yırı Gyudası Isıkarɔtı, nal hʊ fa aa ko kpa Yesu yallı hʊ, baa,
5 “Bee rɛ tıŋ ba bı kpaa tʊranıı no yallı a kpa molbiye hʊ tıya nyaaba. Tʊranıı no yalıı fa sı maga nal kıdıgı biŋ piliŋ tuno.”
6 Ʊ aa bası gɛɛ, ʊ bı kıı nıı ʊ aa kyo nyaaba rɛ tıŋ, amɛ ʊ fa yaa gaal lɛ. Ʊ rɛ fa aa biŋ ba molbiye, aa gaa lıı kı yaa ʊ tıı wıkanıya.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma leŋ haaŋ no bee laaŋfıya, ʊ fa kpaa tʊranıı no biŋ kı pɔ kyɛɛ hʊ ba aa sı hogo ŋ nɛ.

8 Ma bee nyaaba sı we doŋ saŋa buloŋ, amɛ ŋ beel-ma kɛ bı sı we doŋ kı mʊ deŋdeŋ.”

Ba vʊʊla dı ba kpʊ Laazʊrɔsı

9 Nıgyamaa gyı nıya anıı Yesu we Bɛɛtani tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ba sii mʊ doŋ. Amɛ Yesu dʊŋ wıya daa ba gyı mʊ doŋ. Ba gyı mʊwa ka dı ba pɛ na Laazʊrɔsı mɛ rɛ, nal hʊ Yesu aa kyise sʊʊ tıyaŋ.

10 Ɛɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası vʊʊlı anıı see dı ba kpʊ Laazʊrɔsı mɛ.

11 Beewıya, Yesu aa kyisi Laazʊrɔsı sʊʊ tıyaŋ wıya, Gyuuma yʊga vıya ba nıhıyası hʊ nyʊwa rɛ, aŋ laa Yesu wıya di.

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarı
Matiwu 21.1-11; Maakı 11.1-11; Luka 19.28-40

12 Ʊ sıgballıya, gyamaa hʊ aa ko Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ nıya anıı Yesu aa ko Gyerusalɛm nɛ.

13 Ɛɛ rɛ ba buloŋ gyaa wııwıısı paaponni, a kaŋ mʊ dı ba kyeme ʊ, a kı yaa kyagıŋsı yʊga a baa, “Ma dannı Wıısı. Wıısı sı kyiyeli nal hʊ aa ko á Tıına Wıısı feŋ tıyaŋ. Wıısı sı kyiyeli Iziral tımma kuwori hʊ.

14 Nyɛ rɛ Yesu na kokubiye a kaŋ gyıŋ. Ba fa sabı gɛɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,

15 “Zaayɔŋ nala, ma ta kı fáá kambıŋ. Ma na, ma kuwori rɛ gyıŋ kokubiye a kı ko.”

16 Yesu hatınna hʊ gyı bı gyıŋ wıya no buloŋ aa yaa, amɛ Wıısı aa kyisi Yesu ʊ sii sʊʊ tıyaŋ a laa feŋ hʊ gɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba liisi anıı wıya hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a mʊ kı tile Yesu tıyaŋ, ba aa rɛ kɔnı ko yaa ʊ tıyaŋ gɛɛ.

17 Nıgyamaa hʊ gyı aa we doŋ a na Yesu dı ʊ yırı Laazʊrɔsı a kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ ʊ lıı bʊwa hʊ tıyaŋ nɛ gyı bası wıı no kı tıya nala.

18 Nıgyamaa hʊ gyı aa nıya anıı Yesu rɛ yaa wımagıl no, ɛɛ rɛ tıŋ ba buloŋ gyı ko lıı dı ba kyeme ʊ.

19 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bası tıya dɔmɔŋ a baa, “Á lʊga á wıı hʊ kı lɔlɔ rɛ. Ma deŋ na, dʊnıya nala buloŋ nɛ aa tıŋa ʊ hal gɛɛ.”

Giriisi tımma badɔmɔŋ ko kı kyɛ dı ba na Yesu

20 Giriisi tımma badɔmɔŋ mɛ rɛ fa we nala hʊ gyı aa mʊʊ Gyerusalɛm Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ saŋa dı ba kyʊwalı Wıısı hʊ tıyaŋ.

21 Ɛɛ rɛ nala no sii mʊ Fılıpı lee, (Fılıpı fa lıı Bɛsaada aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ nɛ) a bası tıya ʊ a baa, “Nıhıyawʊ, á aa kyɛ á na Yesu rɛ.”

22 Fılıpı mɛ sii mʊ bası tıya Aŋduru. Ɛɛ rɛ ba buloŋ balıya mʊ bası tıya Yesu.

23 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Nyɛ kɛ, saŋa hʊ pele rɛ dı Wıısı daga mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye gaŋdarı.

24 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ı rɛ bı kpaa miŋbii doho, dı ʊ sʊba, ʊ aa yaa miŋbidıgı dʊŋ nɛ. Amɛ dı ı rɛ ko kpa ʊ doho dı ʊ sʊba ʊ aa we miŋbigyamaa rɛ.

25 Nal hʊ buloŋ aa kyıl ʊ tıı wıya, ʊ tıına bı sı kaŋ kıŋ buloŋ. Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa bı kyıl ʊ dʊŋ wıya dʊnıya no tıyaŋ, ʊ tıına yaa gɛɛ kı pɔ ʊ tıı rɛ dı ʊ maakyiye na mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.

26 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ʊ tʊma kı tıya ŋ, see tıına tıŋa ŋ nyʊwa. Lee hʊ buloŋ ŋ aa wee, ʊ tıına mɛ sı we doŋ. Nal hʊ buloŋ aa tʊma kı tıya ŋ, ŋ Kuwo sı kpa ʊ tıına yohuŋ.”

Yesu bası ʊ sʊʊ wıya

27-28 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Lagılagı no, ŋ tıya buloŋ nɛ kyogo. Wıbee rɛ ŋ sı bası? Ŋ baa dı ŋ Kuwo ta leŋ dı tʊwara hʊ ŋ aa gyıma anıı ŋ sı na ko ŋ tıyaŋ koo? Aayı, ŋ bı sı wuwo bası gɛɛ. Beewıya tʊwara no wıya rɛ tıŋ ŋ ko dʊnıya. Ŋ kuwo, daga ı gaŋdarı.” Ɛɛ rɛ taal lıı wıısıbee a baa, “Ŋ daga ŋ gaŋdarı aa maga gɛɛ rɛ. Ŋ bıl sı daga ŋ gaŋdarı.”

29 Nıgyamaa hʊ aa sıŋ doŋ a nıı taal hʊ, ba badɔmɔŋ baa dı duwoŋ nɛ nɔsɔ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı malıka rɛ bası wıya tıya ʊ.

30 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma wıya rɛ tıŋ taal no bası gɛɛ, ŋ wıya daa.

31 Saŋa hʊ Wıısı aa sı di dʊnıya nala sarıya pele rɛ. Saŋa no tıyaŋ nɛ ʊ sı kile Sıtaanı, nal hʊ aa yaa dʊnıya nala kuwori a ta ʊ kuwori kpasa tıyaŋ.

32 Amɛ dı ba aa rɛ ko kpaası ŋ mal daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ, ŋ sı kaŋ nala buloŋ ko ŋ lee.”

33 (Ʊ aa bası wıı no, sʊʊ hʊ iriŋ ʊ aa sı sʊba rɛ ʊ daga gɛɛ.)

34 Ɛɛ rɛ nala hʊ baa, “Ba daga ma á mırısı hʊ tıyaŋ a baa, ‘Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya, ʊ bı sı sʊba, ʊ sı we doŋ deŋdeŋ kı mʊ. Ɛɛ rɛ ı yaŋ sı yaa baa dı ba sı kaŋ Nihuwobiŋ Biye a kpaası mal daagarıı tıyaŋ? Aŋnɛ rɛ yaa Nihuwobiŋ Biye no wıya ı aa bası?’

35 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba aa baa, “Pʊlʊŋ hʊ bɪ sɪ we ma lee pɪɪsɪ. Pʊlʊŋ hʊ ha aa we
doŋ nyɛ, ma kɪ vala pʊlʊŋ hʊ tɪyaŋ, dɪ bilhuu ta pirigi gyʊʊ ma, beewɪya nal hʊ aa vala
bilhuu tɪyaŋ, ʊ bɪ gyɪŋ lee hʊ ʊ aa mʊʊ.
36 Nal hʊ aa tɪya pʊlʊŋ hʊ ha aa we ma lee nyɛ, ma laa ʊ wɪya di. Ɛɛ rɛ ma sɪ yaa
nala hʊ aa we pʊlʊŋ tɪyaŋ.” Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ʊ sii lɪɪ a kana ʊ tɪɪ faŋa dɪ
ba ta na ʊ.

Gyuuma gyeniŋ buloŋ vɪya Yesu wɪya

37 Abee wɪmagɪla hʊ buloŋ ʊ aa yaa ba sɪɪ tɪyaŋ, ka ba ha bɪ laa ʊ wɪya di.
38 Ba aa bɪ laa ʊ wɪya di gɛɛ, ɛɛ leŋ wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya fa aa basa ko yaa
wɪtɪɪ rɛ. Ʊ gyɪ baa,
“Tɪɪna, aŋnɛ rɛ laa wɪya hʊ ŋ aa basɪ di,
aŋnɛ rɛ Wɪɪsɪ daga ʊ dee hʊ tɪya.”
39 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɔnɪ gyɪ bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di gɛɛ. Beewɪya Azaaya gyɪ bɪl basɪ ba wɪya
rɛ abaa,
40 “Wɪɪsɪ tɔɔ ba sɪya rɛ, dɪ ba ta wuwo na kɪŋ buloŋ.
a kaŋ ba hakɪllɪ mɛ tɔ, dɪ ba ta wuwo gyɪŋ wɪya memiye.
Dɪ gɛɛ fa daa, ba fa sɪ ko Wɪɪsɪ lee dɪ ʊ tɪɪbɪ ba.”
41 Azaaya kɛ gyɪ laa sɪya na Yesu gaŋdarɪ aa sɪ kɪɪ gɛɛ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ ʊ wɪya gɛɛ.
42 Abee gɛɛ buloŋ, Gyuuma nɪhɪyasɪ yʊga gyɪ laa Yesu wɪya di rɛ, ka kambɪŋ gyɪ kaŋ ba
Farasiima hʊ wɪya. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba bɪ wuwo kyaasɪ basɪ anɪɪ ba laa ʊ wɪya di rɛ. Dɪ ba aa
rɛ basɪ gɛɛ, ba fa sɪ kile ba ta ba wɪɪkyʊwaldɪya tɪyaŋ.
43 Ba fa kyo dɪ nala kɪ bigisi ba rɛ a te Wɪɪsɪ aa sɪ kɪ bigisi ba. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba fa kaŋ ba
laadii faŋa.
44 Ɛɛ rɛ Yesu heeli basɪ a baa, “Nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, nal hʊ aa tɪma ŋ wɪya mɛ
rɛ ʊ tɪɪna laa di gɛɛ, ŋ dʊŋ wɪya daa.
45 Nal hʊ buloŋ aa naa ŋ, ʊ tɪɪna naa nal hʊ aa tɪma ŋ mɛ rɛ.
46 Ŋ ko tuu dʊnɪya rɛ dɪ ŋ yaa dʊnɪya nala pʊlʊŋ a kyaanɪ tɪya ba. Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ
aa laa ŋ wɪya di, ʊ tɪɪna bɪl bɪ sɪ we bilhuu tɪyaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
47 Nal hʊ buloŋ aa nɪɪ ŋ wɪbasɪya aŋ bee tɪŋ ba, ŋ bɪ sɪ di ʊ tɪɪna sarɪya, beewɪya ŋ bɪ
ko dɪ ŋ di dʊnɪya nala sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba. Amɛ ŋ ko dɪ ŋ laa dʊnɪya nala ta rɛ.
48 Sarɪdiil lɛ we doŋ ʊ aa sɪ di nal hʊ buloŋ aa vɪya ŋ wɪya sarɪya. Dʊnɪya kyɛtenii ŋ
wɪbasɪya rɛ ba sɪ kpa di nal buloŋ aa bɪ laa ŋ wɪya di sarɪya a kpa kyogisi tɪya ʊ.
49 Wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ, beewɪya wɪya hʊ ŋ aa basa, ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ basɪ ba. Ŋ Kuwo
hʊ aa tɪma ŋ, ʊ rɛ daga ŋ wɪya hʊ ŋ aa sɪ basɪ abee ɛɛ hʊ ŋ aa sɪ basɪ ba.
50 Ŋ gyɪma anɪɪ wɪya hʊ ʊ aa daga ŋ dɪ ŋ basɪ aa tɪya nala mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii rɛ.
Ɛɛwɪya, wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ, ŋ Kuwo rɛ daga ŋ.”

13

Yesu sɔmɔ ʊ hatɪnna naasɪ

1 Ʊ gyɪ ko ka kyɛdɪgɪ rɛ ka dɪ Gyuuma Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ pele. Yesu gyɪ gyɪma
anɪɪ saŋa hʊ ʊ aa sɪ lɪɪ dʊnɪya no tɪyaŋ a mʊ ʊ Kuwo lee pele rɛ. Ʊ gyɪ kyo nala hʊ aa
tɪŋa ʊ hal lɛ dʊnɪya no tɪyaŋ weliŋ, ʊ ha sɪ kyo ba a kaŋ kɪ mʊ dʊnɪya tenii.
2 Kyɛɛ no dɪdaana, Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ hɔŋ kɪ di kɪdiiliye. Saŋa no tɪyaŋ dɪ Sɪtaanɪ
kɛ foŋ gyʊʊ Siimɔŋ biibaal Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ hakɪla tɪyaŋ nɛ dɪ ʊ kpa Yesu yallɪ.
3 Yesu gyɪ gyɪma anɪɪ ʊ Kuwo kpaa kɪŋ buloŋ dee rɛ tɪya ʊ. Ʊ tɪɪ fa gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ
lee rɛ ʊ lɪɪ ko, ɛɛwɪya ʊ fa gyɪma anɪɪ ʊ bɪl aa mɪɪgɪ ʊ mʊ Wɪɪsɪ lee rɛ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu sii kɪdiiliye hʊ nyuu, a wuri ʊ gabal biŋ, aŋ kpa bɔrɪdʊba vʊwa ʊ tɪŋa,
5 aŋ yaa nɪɪ we kɪŋ tɪyaŋ, a piili kɪ sɔmɔ ʊ hatɪnna hʊ naasɪ aŋ kaŋ bɔrɪdʊba hʊ ʊ aa
kpaa vʊwa ʊ tɪŋa a kɪ bɪllɪ ba naasɪ.
6 Ʊ aa ko pele Siimɔŋ Piita, ɛɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ŋ Tɪɪna, ɪ aa kyɛ dɪ ɪ sɔmɔ ŋ
naasɪ rɛ?”
7 Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Gyɪnaŋ kɛ ɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ no ŋ aa yaa memii, amɛ ʊ hal tɪyaŋ
ɪ sɪ gyɪma ʊ memii.”
8 Piita bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ bɪ sɪ laa nyʊwa dɪ ɪ sɔmɔ ŋ naasɪ maakyiye kɪdɪgɪ
buloŋ.” Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ bɪ sɔmɔ ɪ naasɪ, ŋ beel-ɪ bɪl bɪ sɪ pɛ wɪɪ buloŋ.”
9 Ɛɛ rɛ Piita bɪl baa, “Ŋ Tɪɪna, dɪ ɛɛ kɛ rɛ haa, ta sɔmɔ ŋ naasɪ dʊŋ, sɔmɔ ŋ nyuu abee
ŋ nosi buloŋ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nal hʊ buloŋ aa foo nɪɪ, ʊ teŋ lee buloŋ aa weliye rɛ, ʊ bɪl bɪ maga
dɪ ʊ tɪɪna fo nɪɪ, see dɪ ʊ sɔmɔ ʊ naasɪ dʊŋ. Ma buloŋ yaŋ bɪ kaŋ bisiŋ, amɛ nɪdɪgɪ dʊŋ
nɛ kaŋ bisiŋ ma tɪyaŋ.”

11 Yesu gyı gyıŋ nal hʋ aa sı kpa ʋ yallı rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ baa dı ba buloŋ daa kaŋ bisiŋ,
dı see nıdıgı dʋŋ gɛɛ.
12 Yesu aa sɔmɔ ʋ hatınna hʋ naası ko teŋ, ʋ bıl kpa ʋ gabal hʋ laalı, a bıl mʋ hɔŋ ʋ
lıhɔnıı, aŋ pıyɛsı ba a baa, "Ma gyıŋ wıı no ŋ aa yaa memii rɛ?
13 Ma kana ŋ kı yırı ma dıdagıl lɛ abee ma Tıına. Ʋ yaa ŋmanıı rɛ dı ma kı yırı ŋ
gɛɛ, beewıya ŋ kɔnı maga gɛɛ rɛ.
14 Ŋ aa yaa ma Tıına abee ma dıdagıl aŋ sɔmɔ ma naası nyɛ, ʋ maga dı ma mɛ kı
sɔmɔ dɔmɔŋ naası rɛ.
15 Ŋ laa sıya yaa rɛ dı ma na, a mɛ wuwo yaa gɛɛ tıı kı tıya dɔmɔŋ.
16 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, yoŋ buloŋ bı tee ʋ tıına. Nal ba aa tıma mɛ bı tee nal
hʋ aa tıma ʋ.
17 Nyɛ kɛ, ma aa gyıŋ wıtıı no nyɛ, dı mamaa rɛ aa tıŋa ʋ, Wıısı sı kyiyeli ma.
18 Ma buloŋ daa ŋ kı daga. Ŋ gyıŋ nala hʋ ŋ aa lıya rɛ. Amɛ wıı hʋ ba aa saba biŋ
Wıısı teŋ tıyaŋ maga dı ʋ yaa rɛ. Ba basa anıı ŋ bee nal hʋ aa pɛɛ dɔmɔŋ di kıdiiliye
rɛ sı mııgı bırımı ŋ dɔŋ.
19 Ŋ bası wıı no kı tıya ma rɛ ka dı ʋ na yaa, dı gɛɛ rɛ kɔnı ko yaa, ma sı gyıma anıı
mıyaŋ nɛ yaa nal hʋ ŋ aa baa ŋ yaa.
20 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʋ buloŋ aa kaŋ nal hʋ ŋ aa tıma weliŋ, mıyaŋ nɛ ʋ
tıına kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, nal hʋ aa tıma ŋ mɛ rɛ ʋ tıına
kaŋ weliŋ gɛɛ."

Yesu basa wıı hʋ aa sı puu ʋ
Matiwu 26.20-25; Maakı 14.17-21; Luka 22.21-23

21 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʋ tıya buloŋ kyogi kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ bası polli tıya ba a
baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma kıdıgı rɛ sı kpa ŋ yallı."
22 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ mııgı gal kı daası dɔmɔŋ, ka wıı hʋ kperi ba, beewıya ba gyı bı
gyıŋ ba nal hʋ ʋ aa dagı.
23 Yesu hatınna hʋ tıyaŋ nal hʋ wıya ʋ fa aa kyo kıŋkaŋ nɛ fa hɔŋ ʋ logiŋ.
24 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita lɔgı ʋ anıı ʋ pıyɛsı Yesu na dı aŋnɛ rɛ ʋ kı daga gɛɛ?
25 Ɛɛ rɛ hatınnı hʋ fa aa hɔŋ Yesu logiŋ hʋ marı fası mʋ kpaga Yesu a pıyɛsı ʋ a baa,
"Ŋ Tıına, aŋnɛ rɛ?"
26 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ŋ aa sı kpa paanʋʋ hʋ yuu dısı a tıya nal hʋ, ʋ rɛ gɛɛ." Ɛɛ rɛ ʋ
kpaa paanʋʋ hʋ a yuu dısı a kpa tıya Gyudası, Siimɔŋ Isıkarɔtı biibaal hʋ.
27 Gyudası aa yıya laa paanʋʋ hʋ teŋ, Sıtaanı ko gyʋʋ ʋ. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ, "Wıı
hʋ ı aa kyɛ dı ı yaa, kı yaa lagı lagı."
28 Nıkaalıya hʋ buloŋ fa aa di kıdiiliye hʋ gyı bı gyıŋ wıı hʋ aa tıŋ ʋ fa bası gɛɛ tıya
Gyudası.
29 Gyudası rɛ fa aa biŋ ba molbiye. Ɛɛ wıya Yesu hatınna hʋ badɔmɔŋ kɛ fa bıına
anıı Yesu fa aa kyɛ dı Gyudası mʋ yɔbɔ kına hʋ ba aa sı di rɛ gbıyala hʋ tıyaŋ, koo ʋ
baa ʋ kaŋ kıŋ nɛ a lıı tıya nyaaba.
30 Gyudası aa laa paanʋʋ hʋ teŋ, ʋ nyagı sii lıı lagı lagı. Saŋa no tıyaŋ dı lee gyı bile
rɛ.

Yesu wee nyʋʋfalıı tıya nala

31 Gyudası aa lıya ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu baa, "Nyɛ kɛ, Wıısı daga mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye
gaŋdarı rɛ a tıya nala. Ʋ sı tıŋa ŋ tıyaŋ a leŋ dı nala na ʋ gaŋdarı."
32 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Dı Wıısı rɛ si tıŋa ŋ tıyaŋ a daga ʋ gaŋdarı aa maga gɛɛ, ɛɛ tıı
rɛ Wıısı sı tıŋa ʋ tıı mɛ tıyaŋ a daga mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye gaŋdarı aa maga gɛɛ. Ʋ bı
sı pıısı ka dı ʋ yaa wıya no buloŋ.
33 Ŋ nikyooliye, ŋ bıl bı sı we ma lee pıısı. Ma sı deŋ kyɛ ŋ. Amɛ, wıı hʋ ŋ aa bası
tıya Gyuuma nıhıyası hʋ, ʋ tıı rɛ ŋ bası kı tıya ma mɛ. Lee hʋ ŋ aa sı mʋ, ma bı sı
wuwo mʋ doŋ.
34 Mırıfalıı rɛ ŋ biŋ kı tıya ma. Ʋ rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ, anıı ŋ aa kyo ma gɛɛ.
35 Dı mamaa rɛ kyo dɔmɔŋ, ɛɛ tıyaŋ nɛ nala buloŋ sı tıŋa a gyıma anıı ma kɔnı yaa
ŋ hatınna rɛ."

Yesu baa dı Piita sı tʋwa a baa dı ʋ bı gyıma ʋ
Matiwu 26.31-35; Maakı 14.27-31; Luka 22.31-34

36 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita pıyɛsı Yesu a baa, "Ŋ Tıına, lee rɛ ı kı mʋ?" Ɛɛ rɛ Yesu mɛ bası
tıya ʋ a baa, "Lee hʋ ŋ aa mʋʋ lagılagı no, ı bı sı wuwo tıŋa ŋ mʋ doŋ, amɛ ŋ mʋyı hal
tıyaŋ nɛ ı sı wuwo kile ŋ lugo."
37 Ɛɛ rɛ Piita bıl pıyɛsı ʋ a baa, "Ŋ Tıına, bee rɛ tıŋ ŋ bı sı wuwo tıŋa ı hal lagılagı
no? Ŋ paalı yaa siri rɛ dı ŋ kpa ŋ mııbol lenni sʋʋ ı wıya."

38 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “I kɔnɪ yaa siri dɪ ɪ kpa ɪ mɪɪbol lenni sʊʊ ŋ wɪya rɛ?
Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, ka dɪ gyibal na wii gyɪnaŋ, ɪ sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto anɪɪ ɪ
bɪ gyɪma ŋ.”

14

Yesu rɛ yaa Ŋmanɪɪ hʊ aa mʊ Wɪɪsɪ lee

1 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma ta leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi. Ma laa Wɪɪsɪ di, a laa ŋ mɛ di.
2 Ŋ Kuwo bee tɪyaŋ dɪɪgyamaa rɛ we doŋ. Dɪ gɛɛ fa daa, ŋ fa bɪ sɪ basɪ tɪya ma anɪɪ
ŋ sɪ mʊ marɪ lee a biŋ ma.
3 Dɪ mɪyaŋ nɛ mʊwa a marɪ lee hʊ biŋ ma ko teŋ, ŋ sɪ mɪɪgɪ ko a kaŋ ma mʊ ŋ lee dɪ
á buloŋ we lɪdɪgɪ.
4 Lee hʊ mɛ ŋ aa sɪ mʊ, ma gyɪŋ ŋmanɪɪ hʊ rɛ.”
5 Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, á bɪ gyɪŋ lee hʊ ɪ aa mʊʊ, ɛɛ rɛ á sɪ wuwo
yaa gyɪŋ ʊ ŋmanɪɪ?”
6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa ŋmanɪɪ hʊ, abee Wɪɪsɪ wɪtɪɪ, a kɪ tɪya
mɪɪbol mɛ. Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo mʊ ŋ Kuwo lee, dɪ ʊ tɪɪna bɪ tɪŋa ŋ tɪyaŋ.
7 Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ gyɪma ŋ, ma sɪ gyɪŋ ŋ Kuwo mɛ. A lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ mʊ, ma paalɪ
gyɪma ʊ rɛ, a na ʊ mɛ.”
8 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ Tɪɪna, daga ma Kuwo hʊ, wɪɪ hʊ á aa kyɛɛ buloŋ
nɛ gɛɛ.”
9 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Fɪlɪpɪ, ŋ beel-ma buloŋ sɪ we doŋ a pɪɪsɪ maga nyɛ, ka ɪ
ha bɪ gyɪma ŋ? Nal hʊ buloŋ aa naa ŋ, ʊ tɪɪna naa ŋ Kuwo mɛ rɛ. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ baa
dɪ ŋ daga ma ŋ Kuwo?
10 I bɪ laa di anɪɪ ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ koo? Wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ tɪya
ma, ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ basɪ ba. Wɪya hʊ mɛ ŋ aa yaa, ŋ Kuwo tɪɪ rɛ tɪŋa ŋ ŋ kɪ yaa
ba gɛɛ.
11 Ma laa di anɪɪ ŋ aa baa ŋ bee ŋ kuwo buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ mamaa bɪ sɪ laa ŋ di
akuu ŋ aa baa ŋ bee ŋ kuwo yaa kɪdɪgɪ wɪya, amɛ ma laa ŋ di akuu wɪya hʊ ŋ aa yaa
nyubaanɪŋ.
12 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, ʊ tɪɪna sɪ wuwo kɪ yaa
wɪya hʊ ŋ aa yaa. Ʊ tɪɪna gba sɪ paalɪ wuwo yaa wɪya a te wɪya hʊ ŋ aa yaa, beewɪya
ŋ aa mʊʊ ŋ Kuwo lee rɛ.
13 Wɪɪ kɛ buloŋ ma aa sʊla kɪ kyɛ ŋ feŋ tɪyaŋ, ŋ sɪ yaa tɪya ma. Ŋ sɪ yaa gɛɛ dɪ nala
tɪŋa ŋ tɪyaŋ a na ŋ Kuwo gaŋdarɪ aa maga gɛɛ.
14 Dɪ mamaa rɛ sʊla kɪ kyɛ wɪɪ buloŋ ŋ feŋ tɪyaŋ, ŋ sɪ yaa tɪya ma.”

Yesu wee nyʊwa baa ʊ sɪ leŋ dɪ Wiyesi Welii hʊ ko

15 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Dɪ mamaa rɛ kyo ŋ, ma sɪ kɪ tɪŋa ŋ nyʊwa.
16 Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ŋ sɪ sʊla ŋ Kuwo dɪ ʊ kpa kyɪkyagɪl kɪdɪgɪ mɛ tɪya ma. Ʊ
sɪ we ma lee a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
17 Ʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa daga ma Wɪɪsɪ aa kɪɪ gɛɛ. Dʊnɪya nala bɪ sɪ wuwo
laa ʊ we ba tɪsɪ tɪyaŋ, beewɪya ba bee na ʊ, ba bɪ gyɪma ʊ mɛ. Amɛ ma kɛ gyɪma ʊ rɛ.
Beewɪya ʊ we ma lee rɛ, a we ma tɪsɪ tɪyaŋ a kɪ mʊ deŋdeŋ.
18 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mʊ, ŋ bɪ sɪ vɪya ma ta dɪ ma kɪɪ gɛɛ anɪɪ busulunbiisi. Ŋ sɪ mɪɪgɪ
ko ma lee.
19 Ʊ kaa mʊhʊ ka dʊnɪya nala bɪl bɪ sɪ na ŋ, amɛ ma kɛ sɪ na ŋ. Ŋ aa sɪ kaŋ mɪɪbol
wɪya, ma mɛ sɪ kaŋ mɪɪbol.
20 Kyɛɛ hʊ ŋ aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a bɪl kaŋ mɪɪbol, haŋ kyɛɛ hʊ rɛ ma sɪ gyɪma nɪɪ ŋ
beel-ma yaa kɪdɪgɪ rɛ anɪɪ ŋ bee ŋ kuwo aa yaa kɪdɪgɪ gɛɛ.
21 Nal hʊ buloŋ aa nɪɪ ŋ nyʊwa, a kɪ tɪŋa ŋ, ʊ tɪɪna rɛ kyo ŋ. Ŋ Kuwo mɛ yaŋ sɪ kyo
nal hʊ aa kyo ŋ. Ŋ mɛ sɪ kyo tɪɪna a kaŋ ŋ tɪɪ daga ʊ.”
22 Ɛɛ rɛ Gyudasɪ baa “Ŋ Tɪɪna, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa a kaŋ ɪ tɪɪ daga ma, aŋ bɪ sɪ kaŋ ɪ tɪɪ daga
dʊnɪya nala.” (Gyudasɪ no daa yaa Isɪkarɔtɪ biibaal hʊ).
23 Nyɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Nal hʊ buloŋ aa kyo ŋ, ʊ sɪ kɪ tɪŋa ŋ nyʊwa. Ŋ Kuwo
mɛ sɪ kyo ʊ. Ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ sɪ ko we ʊ tɪɪna lee.
24 Nal hʊ buloŋ aa bɪ kyo ŋ, ʊ bee tɪŋa ŋ nyʊwa. Wɪya hʊ buloŋ ŋ aa daga ma bɪ yaa
ŋ tɪɪ wɪdagɪya. Amɛ ba lɪɪ ŋ kuwo aa tɪma ŋ lee rɛ.
25 Ŋ ha aa we ma lee rɛ tɪŋ ŋ basɪ wɪya no kɪ tɪya ma nyɛ.
26 Amɛ kyɪkyagɪl hʊ ŋ Kuwo aa sɪ tɪma ŋ feŋ tɪyaŋ, ʊ rɛ yaa ʊ Wiyesi Welii hʊ. Ʊ sɪ kɪ
pɛ ma tɪyaŋ a daga ma wɪɪ buloŋ, a leŋ dɪ ma kɪ liisi wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ tɪya ma.

27 Fɪyɛlʊʊ we ma lee. Ŋ fɪyɛlʊʊ hʊ ŋ aa kana tɪɪ rɛ ŋ kpaa kɪ tɪya ma. Fɪyɛlʊʊ no ŋ
aa kpaa kɪ tɪya ma, ʊ bee dʊnɪya nala fɪyɛlʊʊ bɪ kɪɪ dɔmɔŋ. Ma ta leŋ dɪ ma hakɪllɪ kɪ
viisi, a ta leŋ dɪ kambɪŋ mɛ kaŋ ma akuu wɪɪ hʊ aa sɪ puu ma wɪya.
28 Ŋ basɪ tɪya ma rɛ a baa, 'Ŋ aa mʊʊ rɛ ka dɪ ŋ bɪl mɪɪgɪ ko ma lee.' Dɪ mamaa rɛ fa
kyo ŋ, ma tenni fa sɪ fɪyɛlɪ, ŋ aa mʊʊ ŋ kuwo lee nyɛ wɪya, beewɪya ʊ rɛ tee ŋ.
29 Ŋ basɪ wɪya no buloŋ kɪ tɪya ma rɛ, ka dɪ ba na yaa. Dɪ ba aa rɛ ko kɪ yaa, ma sɪ
laa dɪ anɪɪ wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
30 Ŋ bɪ sɪ wuwo basɪ wɪya ma lee pɪɪsɪ, beewɪya dʊnɪya kuwori hʊ aa ko rɛ. Amɛ ʊ
bɪ kaŋ ŋ dee wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
31 Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ dʊnɪya nala gyɪma rɛ anɪɪ ŋ kyo ŋ Kuwo rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ yaa
wɪya hʊ buloŋ ʊ aa baa dɪ ŋ yaa. Ma sii dɪ á lɪɪ daha tɪyaŋ."

15

Yesu rɛ yaa tɪya hʊ tɪɪ

1 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Mɪyaŋ nɛ yaa tɪya hʊ tɪɪ. Ŋ Kuwo mɛ rɛ aa deŋ tɪya hʊ.
2 Tɪya hʊ naaŋ buloŋ aa bee nɔnɔ, ʊ aa keri keri ta rɛ, a marɪ marɪ tɪya hʊ we, dɪ ʊ
wuwo kɪ nɔnɔ yʊga.
3 Ma tɪsɪ kɛ bɪl bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ, akuu wɪya hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma nyuniŋ.
4 Ma mal ŋ tɪyaŋ dɪ ŋ mɛ mal ma tɪyaŋ. Tɪya naasɪ dʊŋ bɪ sɪ wuwo nɔnɔ, see dɪ ba
mal tɪya hʊ maŋkpaŋ tɪyaŋ. Ma mɛ bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ, dɪ ma bɪ mal ŋ tɪyaŋ."
5 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Mɪyaŋ nɛ yaa tɪya hʊ, mamaa mɛ rɛ yaa tɪya hʊ naasɪ. Nal hʊ
buloŋ aa mal ŋ tɪyaŋ, ŋ mɛ mal tɪɪna tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ yaa wɪweliye
weliŋ, beewɪya dɪ mamaa rɛ bɪ mal ŋ, ma bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ.
6 Dɪ nal lɛ bɪ mal ŋ tɪyaŋ, ba sɪ kpa tɪɪna yuwo ta anɪɪ ba aa keri tɪya naasɪ ta, ba hɪla,
ba paa yuwo we diŋ tɪyaŋ ba di gɛɛ.
7 Dɪ ma mal ŋ tɪyaŋ, a leŋ dɪ wɪya hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma we ma tɪsɪ tɪyaŋ, wɪɪ hʊ buloŋ
ma aa sʊla ŋ kɪ kyɛ, ŋ sɪ yaa tɪya ma.
8 Dɪ mamaa rɛ aa yaa wɪweliye yʊga, ɛɛ rɛ ŋ Kuwo feŋ sɪ yɪrɪ. Ɛɛ mɛ rɛ sɪ daga anɪɪ
ma yaa ŋ hatɪnna rɛ.
9 Ŋ kyo ma rɛ anɪɪ ŋ Kuwo aa kyo ŋ gɛɛ. Ɛɛwɪya, ma mal ŋ tɪyaŋ dɪ ŋ kyo ma a kaŋ
kɪ mʊ deŋdeŋ.
10 Dɪ mamaa rɛ aa tɪŋa ŋ nyʊwa, ŋ sɪ kyo ma a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ, anɪɪ ŋ aa tɪŋ ŋ
Kuwo nyʊwa, a mal ʊ tɪyaŋ ʊ kyo ŋ gɛɛ.
11 Ŋ basɪ wɪya no tɪya ma rɛ dɪ ma wuwo na teŋfɪyɛlʊʊ hʊ ŋ aa kpaa tɪya ma. Ɛɛ mɛ
rɛ ma tenni sɪ marɪ fɪyɛlɪ weliŋ a mʊ teŋ.
12 Wɪɪ hʊ ŋ aa kpaa kɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ anɪɪ ŋ aa kyo ma gɛɛ.
13 Dɪ nal lɛ yaa siri dɪ ʊ kpa ʊ mɪɪbol yɔbɔ sʊʊ ʊ kyana wɪya, ɛɛ daga anɪɪ ʊ kyo ʊ rɛ
a te wɪɪ buloŋ.
14 Dɪ mamaa rɛ aa yaa wɪya hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma dɪ ma kɪ yaa, ma sɪ yaa ŋ kyaŋsɪ.
15 Ŋ bɪl bɪ kaŋ ma kɪ yɪrɪ ŋ tʊŋtʊnna, beewɪya tʊŋtʊnnɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ nɪhɪyawʊ
aa yaa. Amɛ ŋ kaŋ ma kɪ yɪrɪ ŋ kyaŋsɪ rɛ, beewɪya wɪya hʊ buloŋ ŋ kuwo aa basɪ tɪya
ŋ, ŋ mɛ basɪ ba tɪya ma rɛ.
16 Ma daa lɪɪ ŋ, mɪyaŋ nɛ lɪɪ ma. Ŋ lɪɪ ma rɛ dɪ ma mʊ a marɪ kɪ yaa wɪweliye,
wɪweliye hʊ aa bɪ sɪ maakyiye nyʊgɪsɪ. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ŋ Kuwo sɪ tɪya ma kɪŋ
buloŋ ma aa sʊla kɪ kyɛ ŋ feŋ tɪyaŋ.
17 Wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma dɪ ma kɪ yaa rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ.

Yesu basɪ gɛɛ dʊnɪya nala aa haasɪ ʊ bee ʊ hatɪnna

18 Dɪ dʊnɪya nala rɛ haasɪ ma, ma gyɪma anɪɪ ba laa sɪya haasɪ ŋ nɛ.
19 Dɪ mamaa rɛ fa yaa dʊnɪya nala, dʊnɪya nala fa sɪ kyo ma rɛ weliŋ anɪɪ ba aa kyo
dɔmɔŋ gɛɛ. Amɛ ma bee dʊnɪya nala bɪ yaa kɪdɪgɪ. Ŋ lɪɪ ma dʊnɪya nala tɪyaŋ nɛ, ɛɛ
rɛ tɪŋ ba haasɪ ma.
20 Ŋ laa sɪya basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ yoŋ bɪ sɪ wuwo te ʊ tɪɪna. Ma liisi wɪɪ no na. Ba aa
dɔgɪsɪ ŋ gɛɛ, gɛɛ tɪɪ rɛ ba sɪ dɔgɪsɪ ma mɛ. Dɪ ba aa rɛ fa laa ŋ nyʊwa, ba fa sɪ laa ma
mɛ nyʊwa.
21 Ba sɪ yaa wɪya no buloŋ akuu ma aa tɪŋa ŋ hal wɪya. Ba bɪ gyɪŋ nal hʊ aa tɪma ŋ,
ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ yaa gɛɛ.
22 Dɪ mɪyaŋ nɛ fa bɪ ko basɪ wɪya tɪya ba, ba aa yaa wɪbɔmɔ hʊ buloŋ, ŋ fa bɪ sɪ wuwo
baa dɪ ba kyogi wɪɪ buloŋ. Amɛ ŋ foŋ aa ko basɪ wɪya tɪya ba wɪya, ba bɪl bɪ sɪ wuwo
baa dɪ ba fa bɪ gyɪma.
23 Nal hʊ aa haasɪ ŋ, tɪɪna haasɪ ŋ Kuwo mɛ rɛ.

24 Wıya hʊ buloŋ ŋ aa yaa, nal buloŋ bı yaa ba. Dı mıyaŋ nɛ fa bı yaa ba dı ba na, ba
fa bı sı kaŋ wıkyogii buloŋ. Amɛ ba naa ba buloŋ nɛ aŋ ha haası ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ.
25 Ba aa haası ŋ gɛɛ, wıya hʊ buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ kɔnı yaa wıtıı rɛ. Nyɛ
rɛ ba sabı,
'Ŋ bı yaa wıı buloŋ kyogi, ka ba haası ŋ.'
26 Amɛ ŋ sı leŋ dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ lıı ŋ Kuwo lee a ko tuu we ma tıyaŋ. Ʊ sı pɛ
ma tıyaŋ a daga ma wıtıı hʊ. Ʊ rɛ sı marı bası ŋ wıya tıya ma.
27 Ma mɛ sı bası ŋ wıya tıya nala, beewıya ma we ŋ lee rɛ a lıı saŋa hʊ ŋ aa piile kı
daga nala buloŋ.

16

1 Ŋ bası wıya no buloŋ tıya ma rɛ dı ma ta ko mııgı hal ma laadii tıyaŋ.
2 Ba sı kile ma ta Gyuuma wııkyʊwaldıısı tıyaŋ. Saŋa kıdıgı sı pele, dı nal lɛ ko kpʊ
ma kıdıgı buloŋ, ʊ tıına aa bıını anıı Wıısı ŋmanıı rɛ ʊ kı tıŋa gɛɛ.
3 Ba sı yaa ma wıya no buloŋ, beewıya ba bı gyıma ŋ Kuwo, a bı gyıma ŋ mɛ.
4 Ŋ laa sıya bası wıya no buloŋ nɛ a tıya ma, dı saŋa hʊ rɛ ko pele dı wıya no kı yaa,
ma sı liisi anıı ŋ gyı bası ba tıya ma rɛ.

Wıısı Wiyesi Welii hʊ tʊma

Ŋ gyı aa we ma lee rɛ tıŋ ŋ bı bası wıya no tıya ma piili hʊ tıyaŋ buloŋ ma aa ko yaa
ŋ hatınna.
5 Amɛ nyɛ kɛ, ŋ aa mʊ nal hʊ aa tıma ŋ lee rɛ, aŋka ma kıdıgı buloŋ ha bı pıyɛsı ŋ
anıı lee rɛ ŋ kı mʊ?
6 Ŋ aa bası wıya no tıya ma nyɛ, lagılagı no ma tısı kyogo rɛ kıŋkaŋ.
7 Amɛ wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma. Akuu ma wıya, ŋ aa mʊwa rɛ kpıya. Beewıya dı
mıyaŋ nɛ bı mʊwa, kyıkyagıl hʊ bı sı ko ma lee. Amɛ dı ŋ ko mʊ ŋ sı ta ʊ dı ʊ ko ma
lee.
8 Dı ʊ rɛ yaŋ ko ko, ʊ sı leŋ dı dʊnıya nala gyıma anıı ba nyıya rɛ ba aa baa ba gyıŋ
wıı hʊ aa yaa wıbɔŋ, a gyıŋ wıı hʊ aa kpaa ŋmanıı mɛ, abee ba aa baa ba gyıŋ Wıısı
sarıya kyɛdiilii hʊ mɛ wıya rɛ.
9 Ba bı gyıŋ wıı hʊ aa yaa wıbɔŋ, beewıya ba bı laa ŋ wıya di.
10 Ba bı gyıŋ wıı hʊ aa kpaa ŋmanıı mɛ beewıya ŋ mııgı kı mʊ ŋ Kuwo lee rɛ, ma bıl
bı sı maakyiye na ŋ.
11 Ba bı gyıŋ Wıısı sarıya hʊ kyɛdiilii mɛ wıya beewıya Wıısı foŋ di dʊnıya kuwori
(Sıtaanı) sarıya rɛ ʊ tele.
12 Ŋ ha kaŋ wıya yʊga rɛ ŋ aa sı bası tıya ma, amɛ ma bı kaŋ bembii ma aa sı nıı ba
buloŋ.
13 Amɛ dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa daga ma gɛɛ hʊ Wıısı aa kıya rɛ ko ko, ʊ sı leŋ dı
ma gyıŋ wıtıı hʊ buloŋ aa we Wıısı lee. Ʊ bı sı kı bası wıya ʊ tıı dee tıyaŋ, amɛ wıya
hʊ buloŋ ʊ aa sı nıı, ba aa rɛ ʊ sı bası. Ʊ mɛ sı daga ma wıya hʊ buloŋ aa sı maakyiye
yaa.
14 Wıya hʊ buloŋ ŋ aa kana dı ŋ bası tıya ma, ʊ sı kaŋ ko bası tıya ma dı gɛɛ wuwo
leŋ dı nala na ŋ gaŋdarı.
15 Kıŋ hʊ buloŋ ŋ Kuwo a kana yaa ŋ kıŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ bası tıya ma anıı wıya hʊ
buloŋ ŋ aa kana dı ŋ bası, ŋ sı kpa tıya Wiyesi Welii hʊ dı ʊ ko bası tıya ma gɛɛ."

Tikyogi sı bırımı teŋfıyɛlʊʊ

16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Mʊhʊ sʊwaa, ma bıl bı sı na ŋ, amɛ ʊ kyɛyɛ
baŋmana hal, ma bıl sı na ŋ."
17 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ badɔmɔŋ kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Wıı no memii rɛ yaa bee? Ʊ
bası tıya ma anıı mʊhʊ sʊwaa á bı sı na ʊ amɛ dı ʊ kyɛyɛ baŋmana hal dı á bıl sı na
ʊ. Ʊ bıl baa ʊ aa sı mʊ ʊ kuwo lee rɛ tıŋ á bıl bı sı na ʊ gɛɛ.
18 Ʊ aa baa kyɛyɛ baŋmana no, ʊ memii rɛ yaa bee? Á bı gyıŋ wıı no ʊ aa bası memii."
19 Yesu gyıma anıı ba aa kyɛ dı ba pıyɛsı ʊ gyıŋ wıı no memii rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba
a baa, "Ŋ aa baa dı mʊhʊ sʊwaa ma bı sı na ŋ, ka dı kyɛyɛ baŋmana hal dı ma bıl na
ŋ hʊ wıya rɛ ma kı pıyɛsı dɔmɔŋ nyɛ koo?
20 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma sı wii gʊwagı sınııl, amɛ dʊnıya nala tenni kɛ sı
fıyɛlı. Ma tısı sı kyogi, amɛ ma tıkyogi hʊ sı mııgı bırımı teŋfıyɛlʊʊ.
21 Dı haaŋ halʊllı-luwol lɛ ko kı wıı, ʊ tıya aa kyogi rɛ, beewıya ʊ gyıma tʊwara puu
ʊ rɛ. Amɛ dı ʊ rɛ ko lʊl biye hʊ teŋ, ʊ aa yeŋŋi ʊ tʊwara hʊ buloŋ nɛ, a kuu ʊ aa lʊla
biifalıı wıya.
22 Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ kıı ma tıyaŋ mɛ. Nyɛ kɛ, ma tısı kyogo rɛ, amɛ ŋ bıl sı na ma, a leŋ dı
ma tenni fıyɛlı fıyɛlıı hʊ iriŋ nal buloŋ aa bı sı wuwo leŋ dı ʊ lıı ma kıdıgı buloŋ tıyaŋ.

23 Dı kyɛɛ hʋ rɛ ko pele, ma bı sı pıyɛsı ŋ kı kyɛ wıı buloŋ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya
ma, ŋ Kuwo sı tıya ma kıŋ hʋ buloŋ ma aa sʋla ʋ kı kyɛ ŋ feŋ tıyaŋ.
24 Abee gyınaŋ, ma ha bı sʋla ʋ a kyɛ kıŋ buloŋ ŋ feŋ tıyaŋ. Ɛɛwıya, ma yaŋ sʋla ʋ,
ʋ sı kpa kıŋ hʋ ma aa sʋla ʋ kı kyɛ tıya ma dı ma tenni fıyɛlı a mʋ teŋ.
25 Wıya no buloŋ ŋ aa bası tıya ma, namagısı rɛ ŋ kı maga. Amɛ saŋa kıdıgı sı pele,
ŋ bıl bı sı maga namagısı, ŋ sı bası ŋ kuwo wıya polli tıya ma.
26 Dı haŋ kyɛɛ hʋ rɛ ko pele, ma sı sʋla ʋ kı kyɛ kına ŋ feŋ tıyaŋ. Ŋ bı baa mıyaŋ nɛ
sı sʋla ʋ tıya ma,
27 beewıya ŋ Kuwo tıı mɛ kyo ma rɛ. Ma kyo ŋ nɛ, a laa ŋ wıya di anıı ŋ lıı ʋ lee rɛ.
Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ mɛ kyo ma gɛɛ.
28 Ŋ lıı ŋ Kuwo lee rɛ a ko tuu dʋnıya. Nyɛ kɛ, ŋ yaŋ sı lıı dʋnıya no tıyaŋ a mııgı
mʋ ŋ Kuwo lee.”
29 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ bası tıya ʋ a baa, “Nyɛ kɛ, ı kyaası bası wıya kı polli rɛ. Ɪ bıl
bee maga namagısı.
30 Nyɛ kɛ, á gyıma anıı ı gyıŋ wıı buloŋ aa we nihuwobiŋ hakıla tıyaŋ nɛ, ɛɛwıya ı
bıl bı maga dı ı pıyɛsı nal wıı buloŋ. Nyɛ leŋ á gyıma anıı ı lıı Wıısı lee rɛ.”
31 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Nyɛ kɛ ma yaŋ laa ŋ wıya di rɛ koo?
32 Saŋa kıdıgı sı pele, ʋ gba pele mɛ rɛ, dı ma buloŋ fá pısa mʋ ma dıısı, aŋ ka ŋ dʋŋ.
Amɛ ŋ bı sı yaa ŋ dʋŋ beewıya ŋ Kuwo we ŋ lee rɛ saŋa buloŋ.
33 Ŋ bası wıya no kı tıya ma rɛ, dı ŋ beel-ma yaa kıdıgı dı ma wuwo tıŋ ŋ tıyaŋ a
na fıyɛlʋʋ. Dʋnıya no tıyaŋ ma sı na tʋwara. Amɛ ma kaŋ ma tıı, beewıya ŋ yuwo di
dʋnıya rɛ.”

17

Yesu kyʋwalı Wıısı tıya ʋ hatınna

1 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʋ wil deŋ wıısınyuu aŋ baa, “Ŋ Kuwo, saŋa hʋ pele rɛ.
Leŋ dı dʋnıya nala na mıyaŋ ı biye hʋ gaŋdarı dı ŋ mɛ leŋ dı ba na ı gaŋdarı.
2 Ɪ rɛ kpaa dʋnıya nala wıı buloŋ dee a we ŋ nosi tıyaŋ, dı ŋ kpa mııbol hʋ aa bı kaŋ
tenii a tıya nala hʋ ı aa leŋ ba yaa ŋ hatınna.
3 Nala hʋ aa gyıma anıı ı dʋŋ nɛ kɔnı yaa Wıısı, aŋ pɛ gyıŋ mıyaŋ Yesu Krisita, laataal
hʋ mɛ ı aa tıma, ba aa rɛ kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii.
4 Ŋ daga ı gaŋdarı rɛ dʋnıya tıyaŋ daha, beewıya tʋma hʋ ı aa kpaa tıya ŋ, ŋ tʋŋ ba
buloŋ teŋ nɛ.
5 Ŋ kuwo tıya ŋ gaŋdarı ı sıya tıyaŋ lagılagı no. Gaŋdarı hʋ ŋ fa aa kana ı lee ka ı
na marı dʋnıya hʋ.
6 Nala hʋ ı aa lıı tıya ŋ dʋnıya nala tıyaŋ, ŋ leŋ ba gyıma ı rɛ. Ba fa yaa ı nala rɛ, ka
ı kpa ba tıya ŋ. Ba laa ı wıya di rɛ.
7 Ɛɛwıya, lagılagı no, ba gyıma anıı kına hʋ buloŋ ŋ aa kana lıı ı lee rɛ.
8 Duwoso hʋ ı aa kpaa tıya ŋ, ŋ bası tıya ba rɛ. Ba laa di rɛ a gyıma anıı wıtıı rɛ, ŋ
kɔnı lıı ı lee rɛ. Ba laa di mɛ rɛ anıı ı rɛ tıma ŋ.
9 Nala hʋ ı aa lıı tıya ŋ dʋŋ wıya rɛ ŋ kı sʋla ı, beewıya ba aa rɛ yaa ı nala. Dʋnıya
nala buloŋ wıya daa ŋ kı sʋla ı:
10 Ɪ nala yaa ŋ nala rɛ, ŋ nala mɛ yaa ı nala. Ba tıyaŋ nɛ ı tıŋa a daga ŋ gaŋdarı.
11 Lagılagı no, ŋ aa ko ı lee rɛ, ŋ bıl bı sı we dʋnıya no tıyaŋ, amɛ ba kɛ sı we dʋnıya
no tıyaŋ. Ŋ Kuwo, ı rɛ maga dı á kyʋwalı ı abee gyırıma. Kı deŋ nala hʋ ı aa lıı tıya
ŋ nyuu weliŋ abee ı dee hʋ ı aa kpaa tıya ŋ a leŋ dı ba yaa kıdıgı, anıı ŋ beel-ı aa yaa
kıdıgı gɛɛ.
12 Ŋ fa aa we ba lee, ŋ deŋ ba nyuu rɛ weliŋ abee dee hʋ ı aa kpaa tıya ŋ. Ŋ fa sıŋ
pɔ ba rɛ a deŋ ba nyuu weliŋ. Ba kıdıgı buloŋ bı nyʋgısa ı ŋmanıı tıyaŋ, see nal hʋ aa
maga dı ʋ nyʋgısı dʋŋ, dı gɛɛ leŋ wıya hʋ ba fa aa saba ı teŋ tıyaŋ kɔnı ko yaa wıtıı.
13 Lagılagı no, ŋ aa ko ı lee rɛ. Amɛ ŋ ha aa we dʋnıya no tıyaŋ nyɛ, ŋ bası wıya no
kı tıya ba rɛ dı teŋfıyɛlʋʋ hʋ buloŋ ŋ aa kana mɛ we ba tıyaŋ.
14 Ŋ bası ı nyʋwa wıya tıya ba rɛ. Amɛ dʋnıya nala ha haası ba rɛ beewıya ba bee
dʋnıya nala bı yaa kıdıgı anıı ŋ bee dʋnıya nala mɛ aa bı yaa kıdıgı gɛɛ.
15 Ŋ bı baa dı ı lıı ba dʋnıya no tıyaŋ, amɛ ŋ aa sʋla ı rɛ dı ı pɔ ba a lıı ba Sıtaanı
nosi tıyaŋ.
16 Ŋ bee dʋnıya no nala bı yaa kıdıgı. Ɛɛ tıı rɛ ba mɛ bee dʋnıya no nala bı yaa kıdıgı.
17 Tıŋa ı wıtıı hʋ tıyaŋ, a lıı ba dı ba yaa ı tıı nala, ı wıbii hʋ rɛ yaa wıtıı. Tıŋa ı
wıbii hʋ aa yaa wıtıı tıyaŋ a lıı ba dı ba yaa ı tıı nala.
18 Ɛɛ hʋ ı aa yaŋ tıma ŋ, ŋ ko dʋnıya no, ɛɛ tıı rɛ ŋ mɛ tıŋ ba dʋnıya no tıyaŋ.

19 Ba wıya, ŋ kpaa ŋ tıı tıya ı rɛ a kı tıŋa ı nyʊwa, dı gɛɛ wuwo leŋ dı ba mɛ kpa ba
tıı tıya ı a kı tıŋa ı nyʊwa abee wıtıı.
20 Ɲ bı sʊla ı kı tıya ba dʊŋ, amɛ ŋ sʊla ı kı tıya nala hʊ buloŋ aa sı laa ŋ wıya hʊ ba
aa sı bası di mɛ rɛ.
21 Ɲ bıl aa sʊla ı rɛ dı ı leŋ ba buloŋ ko yaa kıdıgı. Ɲ kuwo, leŋ dı á beel-ba buloŋ yaa
kıdıgı anıı ŋ beel-ı aa yaa kıdıgı gɛɛ. Leŋ dı ba yaa kıdıgı dı dʊnıya nala laa di anıı ı
rɛ kɔnı tıma ŋ.
22 Gaŋdarı hʊ ı aa kpaa tıya ŋ, ʊ tıı rɛ ŋ mɛ kpa tıya ba. Ɲ yaa gɛɛ rɛ dı ba buloŋ yaa
kıdıgı anıı ŋ beel-ı buloŋ aa yaa kıdıgı gɛɛ.
23 Ɲ we ba lee rɛ, ı mɛ we ŋ lee. Leŋ dı ba kɔnı yaa kıdıgı, dı gɛɛ leŋ dı dʊnıya nala
gyıma anıı ı rɛ kɔnı tıma ŋ. Leŋ dı ba gyıma anıı ɛɛ hʊ ı aa kyo ŋ, ɛɛ tıı rɛ ı kyo ba
mɛ.
24 Ɲ Kuwo, nala hʊ ı aa kpaa tıya ŋ, ŋ aa kyɛ dı ba mɛ we lee hʊ tıyaŋ ŋ aa sı we rɛ,
dı ba wuwo na ŋ gaŋdarı hʊ ı aa kpaa tıya ŋ. Ɪ kpaa gaŋdarı no tıya ŋ nɛ beewıya ı
kyo ŋ nɛ aŋ na marı dʊnıya no.
25 Ɲ kuwo, tıpʊlʊŋ tıına, dʊnıya nala bı gyıma ı, amɛ ŋ kɛ gyıma ı rɛ. Nala no mɛ
gyıma rɛ anıı ı rɛ tıma ŋ.
26 Ɲ leŋ ba gyıma ı rɛ. Ɲ ha sı leŋ dı ba marı gyıma ı dı gɛɛ leŋ ba kyo ba dɔŋtıŋsı
anıı ɛɛ hʊ ı aa kyo ŋ, ka dı ŋ mɛ we ba lee."

18

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Maakı 14.43-50; Luka 22.47-53

1 Yesu aa kyʊwalı Wıısı hʊ ko teŋ, ʊ bee ʊ hatınna hʊ sii kyol fuwonaaŋ kıdıgı ba aa
yırı Kidirɔŋ, a mʊ gyʊʊ baga kıdıgı tıyaŋ ba aa pɔɔ olivi tıısı.
2 Gyudası, nal hʊ aa ko kpa Yesu yallı hʊ gyı gyıŋ baga no lee rɛ, beewıya ba bee Yesu
gyı aa kı mʊ doŋ nɛ saŋa buloŋ.
3 Ɛɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası abee Farasiima hʊ sii lıı Roma laalyuwolo
badɔmɔŋ abee Wıkyʊwaldııbal hʊ pʊpɔɔlɔ badɔmɔŋ, dı Gyudası kaŋ ba mʊ dı ba kaŋ
Yesu. Ba gyı nyʊgılı ba bakına rɛ, aŋ kolo fıŋtıŋsı abee kapıla.
4 Yesu gyı gyıŋ wıı hʊ buloŋ ba aa sı yaa ʊ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ lıı kyeŋ ba a pıyɛsı ba a baa,
"Aŋnɛ rɛ ma kı kyɛ?"
5 Ɛɛ rɛ ba baa, "Yesu aa lıı Nazarɛti rɛ á kı kyɛ." Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Mıyaŋ
nɛ nyɛ." Gyudası, gyambatıına hʊ mɛ fa pɛɛ ba tıyaŋ nɛ a sıŋ doŋ.
6 Yesu aa bası baa mıyaŋ nɛ nyɛ, ba mııgı mʊ hal, a lıı tele.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, "Aŋnɛ rɛ ma kı kyɛ?" Ba baa, "Yesu aa lıı Nazarɛti."
8 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ɲ foŋ bası tıya ma rɛ anıı mıyaŋ nɛ nyɛ. Dı mıyaŋ
kɛ rɛ ma kı kyɛ, ma leŋ dı ŋ hatınna no kɛ kı mʊ."
9 Ʊ bası gɛɛ rɛ dı wıı hʊ ʊ fa aa laa sıya bası kɔnı ko yaa wıtıı. Ʊ fa baa "Ɲ kuwo,
nala hʊ buloŋ ı aa lıı tıya ŋ, ba kıdıgı buloŋ bı nyʊgısa."
10 Dı Siimɔŋ Piita fa kol takoobii doŋ. Ɛɛ rɛ ʊ tʊʊrı, a ŋmaŋ Gyuuma wıkyʊwal sılaala
nıhıyawʊ kıdıgı yoŋ ba aa yırı Malku noduu dıgıŋ a kyɔl.
11 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Piita a baa, "Kpa ı takoobii hʊ tʊʊ ʊ tʊʊl tıyaŋ. Ɪ bıına anıı ŋ
bee kyɛ dı ŋ na tʊwara hʊ ŋ kuwo aa kpaa bine ŋ nɛ koo?"

Ba kaŋ Yesu mʊ Anaası sıya

12 Ɛɛ rɛ Roma laalyuwolo hʊ abee ba nıhıyawʊ abee Wıkyʊwaldııbal hʊ pʊpɔɔlɔ kaŋ
Yesu, a vʊwa ʊ,
13 a laa sıya kana ʊ mʊ Anaası lee. Anaası fa yaa Kayifası hıula rɛ. Haŋ bına hʊ,
Kayifası rɛ fa yaa Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası buloŋ nıhıyawʊ.
14 Kayifası no rɛ gyı bası tıya Gyuuma nıhıyası anıı dı nıdıgı rɛ laa paalʊʊ no nala
buloŋ nyuu sʊba, ʊ rɛ sı kpıya ba paalʊʊ hʊ nala buloŋ aa sı sʊba.

Piita tʊwa anıı ʊ bı gyıŋ Yesu
Matiwu 26.69-70; Maakı 14.66-68; Luka 22.55-57

15 Siimɔŋ Piita bee Yesu hatınna hʊ kıdıgı gyı tıŋ Yesu hal lɛ. Wıkyʊwal sılaala
nıhıyawʊ hʊ gyı gyıŋ haŋ hatınnı hʊ rɛ weliŋ. Ɛɛwıya, ʊ kɛ gyı tıŋ Yesu hal a gyʊʊ
gyaŋwuwo hʊ rɛ.
16 Ka Piita kɛ sıŋ paga hʊ nyʊwa tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu hatınnı no mııgı lıı, a bası wıya
tıya haŋtolibiye hʊ aa pɔɔ paga hʊ nyʊwa, aŋ kaŋ Piita ko gyʊʊ.
17 Ɛɛ rɛ haŋtolibiye hʊ aa sıŋ pɔ paganyʊwa hʊ pıyɛsı Piita a baa, "Ka ı yaa baal no
hatınna hʊ kıdıgı rɛ?" Ɛɛ rɛ Piita baa, "Aayı, ŋ bı yaa ba kıdıgı."

18 Saŋa no tıyaŋ waal gyı we doŋ nɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ dıya hʊ tʊŋtʊnna abee
Wııkyʊwaldııbal hʊ pʊpɔɔlɔ we diŋ a sıŋ gol a kı wiyeni. Nyɛ rɛ Piita mɛ mʊ sıŋ
ba lee a kı wiyeni diŋ hʊ.

Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ pıyɛsı Yesu wıya
Matiwu 26.59-66; Maakı 14.55-64; Luka 22.66-71

19 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ pıyɛsı Yesu ʊ hatınna hʊ wıya abee
wıya hʊ ʊ fa aa dagı.
20 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ŋ bı lʊwɔlı bası wıı buloŋ a tıya nal buloŋ. Ŋ aa sıŋ lıgyalıı tıyaŋ
nɛ a bası wıya kı tıya nala. Ŋ aa kı daga nala Gyuuma wııkyʊwaldıısı tıyaŋ nɛ abee
Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ lee hʊ nala aa kı laŋŋı.
21 Bee rɛ yaŋ tıŋ ı kı pıyɛsı ŋ nyɛ? Pıyɛsı nala hʊ aa nıı wıya hʊ ŋ aa basa, dı ba daga
ı. Beewıya ba gyıŋ wıya hʊ ŋ aa basa rɛ."
22 Yesu aa bası gɛɛ, Wııkyʊwaldııbal pʊpɔɔlɔ hʊ kıdıgı ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tıyaŋ aŋ
baa, "Aŋnɛ rɛ yaa ı, ı bası wıya nyɛ kı tıya Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ?"
23 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Dı mıyaŋ nɛ bası wıı kyogi, ʊ maga dı ı bası dı nal buloŋ nıı rɛ.
Amɛ dı wıı hʊ ŋ aa basa rɛ yaa wıtıı, bee rɛ tıŋ ı leŋ ba ŋmaa ŋ kyaŋkpaŋ?"
24 Ɛɛ rɛ Anaası ha leŋ Yesu vʊwa gɛɛ, ka ʊ leŋ ba kana ʊ mʊ Gyuuma wııkyʊwal
sılaala nıhıyawʊ Kayifası lee.

Piita bıl tʊwa anıı ʊ bı gyıŋ Yesu
Matiwu 26.71-75; Maakı 14.69-72; Luka 22.58-62

25 Piita ha gyı sıŋ gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ nɛ a kı wiyeni diŋ hʊ. Ɛɛ rɛ nala hʊ badɔmɔŋ
pıyɛsı ʊ a baa, "Ka ı mɛ yaa baal no hatınna hʊ kıdıgı rɛ." Piita tʊwa a baa, "Aayı, ŋ
bı yaa ba kıdıgı."
26 Dı Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ yoŋ kıdıgı mɛ gyı we doŋ. Ʊ gyı yaa
nal hʊ dıgıŋ Piita gyı aa ŋmaŋ kyɔl hʊ lʊllı rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı Piita a baa, "Na ŋ gyı naa
ı bee Yesu no rɛ olivi tıısı baga hʊ tıyaŋ?"
27 Ɛɛ rɛ Piita bıl tʊwa a baa dı aayı. Piita aa bası gɛɛ ko teŋ dı gyibal wiye.

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sıya
Matiwu 27.1-2, 11-14; Maakı 15.1-5; Luka 23.1-5

28 Ʊ kyıkyʊwala pipi, ba sii kaŋ Yesu lıı Kayifası dıya tıyaŋ, a mʊ Pilato dıya. Pilato
rɛ fa laa Roma kuworibal hʊ naası sıŋ doŋ paalʊʊ tıyaŋ. Gyuuma hʊ gyı bı gyʊʊ
gyaŋwuwo hʊ. Beewıya ba gyı bee kyɛ dı ba ko kyogi ba sına, ka dı ba wuwo di
Dıısı-parı-banıı Kyɛbal kıdiiliye hʊ.
29 Ɛɛ rɛ Pilato ko lıı pıyɛsı ba a baa, "Wıbee rɛ ma baa baal no yaa kyogi?"
30 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, "Dı ʊ rɛ fa bı yaa wıı kyogi, á fa bı sı kana ʊ ko ı lee."
31 Ɛɛ rɛ Pilato bası tıya ba a baa, "Ɛɛ kɛ, ma kana ʊ mʊ di ʊ sarıya ma tıı lesiri tıyaŋ."
Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, "Mamaa Roma nala bı tıya ma ŋmanıı dı á kpʊ nal buloŋ".
32 Wıya no buloŋ yaa rɛ dı wıya hʊ buloŋ Yesu aa basa a mʊ tile ɛɛ hʊ ʊ aa sı sʊba
kɔnı koo yaa wıtıı.
33 Ɛɛ rɛ Pilato mııgı gyʊʊ dıya, aŋ leŋ ba kaŋ Yesu ko ʊ sıya ʊ pıyɛsı ʊ a baa, "Ɪ rɛ yaa
Gyuuma kuwori hʊ?"
34 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, "Ɪ tıı rɛ bası wıı no koo nal lɛ bası ŋ wıya tıya ı?"
35 Ɛɛ rɛ Pilato bıl baa, "Ŋ bı yaa Gyuu. Ɪ tıı nala abee ma wııkyʊwal sılaala nıhıyası
rɛ kana ı ko we ŋ nosi tıyaŋ. Wıbee rɛ ı yaa kyogi?"
36 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ŋ koro tuwo dʊnıya no tıyaŋ. Dı ŋ koro rɛ fa we dʊnıya no tıyaŋ,
ŋ nala fa sı yuwo laa ŋ, dı Gyuuma ta wuwo kana ŋ. Amɛ ŋ koro tuwo daha."
37 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı ʊ a baa, "Ɪ yaŋ yaa kuwori rɛ koo?" Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ɪ tıı rɛ basa.
Wıdıgı dʊŋ wıya rɛ ŋ kuu ko, ba lʊla ŋ dʊnıya no tıyaŋ. Wıısı wıtıı hʊ rɛ ŋ ko dı ŋ
bası tıya nala. Nal hʊ buloŋ aa kyɛ wıtıı no, ʊ tıına aa gyegile nıı ŋ nyʊwa rɛ."
38 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı ʊ a baa, "Wıtıı rɛ yaa bee?"

Nala hʊ baa dı ba kpʊ Yesu
Matiwu 27.15-31; Maakı 15.6-20; Luka 23.13-25

Ɛɛ rɛ Pilato mııgı lıı Gyuuma hʊ lee a bası tıya ba a baa, "Ŋ bı naa wıı hʊ baal no aa
yaa a maga dı ŋ kpa kyogisi tıya ʊ.
39 Amɛ bına kɛ buloŋ, dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ rɛ ko pele, ŋ aa kuu ma wıya rɛ
aa lıı nala hʊ ba aa kaŋ tɔ dıya tıyaŋ nıdıgı a ta, anıı ma lesiri aa daga gɛɛ. Ma aa kyɛ
dı ŋ kpa Gyuuma kuwori hʊ rɛ ta koo?"
40 Ɛɛ rɛ ba nɔsı a baa, "Aayı, baal no kɛ daa! Lıı Barabaası ta tıya ma. (Barabaası gyı
yaa nıbɔŋ nɛ ba kaŋ tɔ dıyaŋ.)"

19

1 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba kaŋ Yesu a vɪɪrɪ ʊ,
2 ka laalyuwolo hʊ kpa sɔsɪ sʊwa nyupugi aa kɪɪ kuwori nyupugi, a kpa kyige ʊ, aŋ
kpa gafɪyaŋdolii kɪdɪgɪ laalɪ ʊ,
3 aŋ aa villi mʊ kɪ kyʊwalɪ ʊ a baa, “Gyuuma kuwori, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ɪ mɪɪbodolii!” Aŋ
aa ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tɪyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl mɪɪgɪ lɪɪ gyamaa hʊ lee a basɪ tɪya ba a baa, “Ma deŋ na, ŋ sɪ kana
ʊ ko lɪɪ ma lee dɪ ma gyɪma anɪɪ ŋ kɛ bɪ naa wɪɪ buloŋ baal no aa yaa a maga dɪ ŋ kpa
kyogisi tɪya ʊ.”
5 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Yesu ko lɪɪ dɪ ʊ ha kyige sɔsɪ nyupugi hʊ abee gafɪyaŋdolii hʊ ba aa
kpaa laalɪ ʊ. Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, “Baal hʊ rɛ nyɛ.”
6 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ pʊpɔɔlɔ aa naa ʊ, ba
kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Ma kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa,
“Ma tɪɪ kana ʊ mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ. Ŋ kɛ bɪ naa wɪɪ hʊ ʊ aa yaa a maga dɪ ŋ
kpa kyogisi tɪya ʊ.”
7 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bɪl baa, “Ʊ kaŋ ʊ tɪɪ kɪ yɪrɪ Wɪɪsɪ Biye rɛ. Á mɪrɪsɪ daga anɪɪ nal
hʊ buloŋ ko yaa gɛɛ, ʊ tɪɪna maga dɪ ba kpʊ ʊ rɛ.”
8 Pilato aa nɪɪ ba aa basɪ gɛɛ, kambɪŋ marɪ kana ʊ anɪɪ ʊ aa sɪ kpa kyogisi tɪya Yesu.
9 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya hʊ a pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Lee rɛ ɪ lɪɪ?” Amɛ Yesu bɪ laa
wɪɪ buloŋ basɪ.
10 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɪ bee tɔgɪmɪ ŋ? Ɪ bɪ gyɪma anɪɪ ŋ kaŋ dee rɛ ŋ aa sɪ
wuwo kpa ɪ ta, a bɪl kaŋ dee mɛ ŋ aa sɪ wuwo leŋ dɪ ba kpaasɪ ɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ
koo?”
11 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ fa bɪ sɪ kana ŋ dee dɪ Wɪɪsɪ fa bɪ tɪya ɪ gɛɛ dee. Amɛ
nala hʊ aa kana ŋ ko we ɪ nosi tɪyaŋ wɪbɔŋ nɛ yʊga a te wɪbɔŋ buloŋ.”
12 Pilato aa nɪɪ gɛɛ, ʊ fa kɪ kyɛ dɪ ʊ kpa Yesu ta. Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bɪl kyɪɪrɪ yʊga a
baa, “Dɪ ɪ rɛ ko kpa ʊ ta, ɪ bɪl bɪ yaa á paalʊʊ kuworibal Siiza kyana. Beewɪya nal hʊ
buloŋ aa kaŋ ʊ tɪɪ kɪ yɪrɪ kuwori, ʊ tɪɪna yaa kuworibal hʊ dɔŋ nɛ.”
13 Pilato aa nɪɪ gɛɛ, ʊ kaŋ Yesu ko lɪɪ, aŋ mʊ hɔŋ ʊ sarɪdi-kpasa nyuu tɪyaŋ. Bʊwa rɛ
ba fa kpa marɪ kuwori kpasa hʊ lɪsɪnɪɪ a kaŋ doŋ kɪ yɪrɪ Gabata Hiiburu taal tɪyaŋ.
14 Saŋa no tɪyaŋ dɪ wɪɪsɪ gyɪ maga nyutʊtʊʊ rɛ. Kyɛɛ no rɛ Gyuuma aa yaa siri, a sii ʊ
sɪgballɪya, ba di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ. Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, “Ma kuwori
hʊ rɛ nyɛ.”
15 Ɛɛ rɛ ba marɪ kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Kpʊ ʊ! Kpʊ ʊ! Kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.”
Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma aa kyɛ dɪ ŋ kpaasɪ ma kuwori hʊ daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ
koo?” Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ baa, “Á bɪ kaŋ kuwori buloŋ a pɛ Siiza,
á kuworibal hʊ tɪyaŋ.”
16 Ɛɛ rɛ Pilato kpa Yesu tɪya ba dɪ ba kaŋ mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.

Ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ tɪyaŋ
Matiwu 27.32-44; Maakɪ 15.21-32; Luka 23.26-43

17 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ laa ʊ a kana ʊ kɪ mʊ. Ba kaŋ Yesu ko kɪ lɪɪ dɪ ʊ baasɪ ʊ tɪɪ
daagarɪɪ rɛ, ɛɛ rɛ ba mʊ pele lee hʊ ba aa kyɛ dɪ ba kpaasɪ ʊ. Doŋ feŋ nɛ yaa Golgota,
Hiiburu taal tɪyaŋ. Golgota memii rɛ yaa nyukuŋkogilo.
18 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ. Ba fa kpaasɪ nala balɪya mɛ rɛ
daagarɪya balɪya nyuni tɪyaŋ a pɛ Yesu tɪyaŋ. Kɪdɪgɪ we ʊ noduu dɪɪlaŋ, kɪdɪgɪ mɛ we
ʊ nogɔbɔ dɪɪlaŋ.
19 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba sabɪ mal Yesu daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ a baa, “Yesu aa lɪɪ Nazarɛti,
Gyuuma kuwori hʊ.”
20 Gyuuma gyɪ yʊga a karɪmɪ wɪɪ no beewɪya lee hʊ ba gyɪ aa kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ
hʊ tɪyaŋ gyɪ kpaga Gyerusalɛm nɛ. Pilato gyɪ leŋ ba sabɪ wɪɪ no Hiiburu abee Laatɪn
abee Giriki taanɪ tɪyaŋ nɛ.
21 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ basɪ tɪya Pilato anɪɪ ʊ ta saba a baa dɪ
Gyuuma kuwori rɛ nyɛ, amɛ dɪ ʊ sabɪ a baa dɪ baal no rɛ baa dɪ ʊ rɛ yaa Gyuuma
kuwori.
22 Ɛɛ rɛ Pilato baa, “Wɪɪ hʊ ŋ foŋ aa saba, ŋ bɪl bɪ kaŋ kɪ bɪrɪmɪ.”
23 Laalyuwolo hʊ aa kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ ko teŋ, ba paa ʊ gannɪ a kaŋ
kpaa leye banaa. Laalyuwol buloŋ di lɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ ka ba kpa ʊ gadolii hʊ mɛ. Gasɪdɪgɪ
rɛ ba fa kpa sʊwa ʊ buloŋ.
24 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Ma ta leŋ dɪ á kaŋ gal hʊ kɪyɛsɪ, ma
leŋ dɪ á yuwo gbaŋŋa, a na nal hʊ aa sɪ dɪ ʊ.” Ba yaa wɪɪ no dɪ wɪya hʊ ba fa aa saba
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Ba fa saba abaa,

"Ba paa ŋ gannı kpaa dɔmɔŋ nɛ
aŋ kuu ŋ gadolii hʊ wıya a yuwo gbaŋŋa."
Ɛɛ tıı rɛ laalyuwolo hʊ mɛ kɔnı yaa.
25 Yesu nıına, abee Yesu ʊ naa nıına toluu abee Kulopasi haaŋ Mɛɛrı, abee Mɛɛrı Magidalina fa sıŋ kpaga Yesu daagarıı hʊ rɛ.
26 Yesu aa naa ʊ naa abee ʊ hatınnı hʊ wıya ʊ fa aa kyo kıŋkaŋ dı ba sına, ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ naa a baa, "Ŋ naa, ı biibaal lɛ nyɛ."
27 Aŋ bıl bası tıya ʊ hatınnı hʊ mɛ a baa, "ı naa rɛ nyɛ." A lıı haŋ saŋa hʊ tıyaŋ, ʊ hatınnı hʊ kaŋ Yesu nıına mʊ ʊ dıya a kı deŋ ʊ.

Yesu sʊba
Matiwu 27.45-56; Maakı 15.33-41; Luka 23.44-49
28 Yesu gyı gyıma anıı nyɛ kɛ ʊ tʊŋ tʊma hʊ ʊ kuwo aa kpaa tıya ʊ teŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʊ baa "Nıınyʊwası kana ŋ nɛ." Nyɛ leŋ wıya hʊ ba aa sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı rɛ.
29 Dı sıkyaakyaa mɛ gyı suu gbaha a sıŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ba kpa gbara a sına sıŋ hʊ tıyaŋ, a kpa kaakelii lıı gbara hʊ a kaŋ gyıŋ dige ʊ nyʊʊpine.
30 Yesu aa lamısı sıŋ hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ baa, "Wıı buloŋ tene rɛ!" Aŋ kaŋ ʊ nyuu kyugili a sʊba.
31 Kyɛɛ no dı Gyuuma hʊ mɛ aa yaa ba siri, beewıya ʊ sıgballıya rɛ sı yaa Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ. Kyɛwiyesii hʊ mɛ kyɛɛ rɛ gɛɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı bee kyɛ dı nala hʊ saga daagarıya hʊ nyuu haŋ kyɛbal hʊ. Nyɛ rɛ ba mʊ sʊla Pilato dı ʊ leŋ dı laalyuwolo hʊ mʊ bori ba naası aŋ lallı ba tuu daagarıya hʊ tıyaŋ.
32 Ɛɛ rɛ laalyuwol hʊ mʊ ŋmaa baala hʊ ba aa kpaasa a pɛ Yesu tıyaŋ naası bori.
33 Ba aa ko Yesu lee dı ʊ sʊba. Ɛɛ wıya ba gyı bı bori ʊ naası kɛ.
34 Amɛ laalyuwol hʊ kıdıgı kpa ʊ tiŋ a kyɔgɔ Yesu logiŋ luri. Ɛɛ rɛ kyal abee nıı gyaa lıı gyaası.
35 Mıyaŋ nal hʊ aa bası wıya no buloŋ kɛ naa ba rɛ abee ŋ sıı. Wıya no buloŋ mɛ ŋ aa bası kɔnı yaa wıtıı rɛ. Ŋ tıı gyıma anıı ŋ bee nyıya wıya. Daŋsıya no rɛ ŋ di, dı ɛɛ leŋ dı ma mɛ wuwo laa di.
36 Wıya no buloŋ yaa rɛ dı wıya hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı. Ba saba a baa,
"Ba bı sı bori ʊ hogidıgı mɛ."
37 Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ, ba bıl basa rɛ anıı nala sı deŋ nal hʊ logiŋ ba aa kyɔgɔ.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Maakı 15.42-47; Luka 23.50-56
38 Baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ ba kı yırı Gyosɛfʊ, a lıı Arimatiya. Ʊ fa yaa Yesu hatınna kıdıgı rɛ. Amɛ ʊ fa kaŋ ʊ tıı faŋa rɛ Gyuuma nıhıyası hʊ wıya. Yesu aa ko sʊba, ɛɛ rɛ ʊ mʊ sʊla Pilato dı ʊ leŋ dı ʊ mʊ kpa Yesu. Nyɛ rɛ Pilato tıya ʊ ŋmanıı ʊ mʊ kpa ʊ.
39 Ɛɛ rɛ Nikodemu nal hʊ gyı aa laa sıya mʊ Yesu lee tebine hʊ mɛ sii tıŋ Gyosɛfʊ hal ba mʊ. Nikodemu gyı kpaa tıınaaluliye badɔmɔŋ ba aa yırı mɛɛ abee alɔɔsı rɛ a marı kına badɔmɔŋ dı ʊ kaŋ mʊ tısı Yesu teŋbii dı ʊ ta pʊw lagı. Kına no yohuŋ gyı maga nihuwobiŋ piliŋ yohuŋ nɛ.
40 Ba balıya rɛ gyı mʊʊ kpa Yesu teŋbii, a kpa kına hʊ ʊ aa mara tısı ʊ aŋ kpa gapʊlʊŋ, a bɔ tɔ ʊ, anıı Gyuuma sʊʊnı hogii lesiri aa daga gɛɛ.
41 Dipolo kıdıgı rɛ fa we lee hʊ tıyaŋ ba gyı aa kpaası Yesu mal daagarıı hʊ tıyaŋ. Dipolo hʊ tıyaŋ, bʊbʊwa kıdıgı rɛ fa we doŋ, ba ha bı maakyiye hogo nal buloŋ doŋ.
42 Akuu ʊ sıgballıya aa sı yaa Gyuuma kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya, ka bʊbʊwa no mɛ gyı aa kpaga doŋ wıya, ba gyı kpa Yesu hogo ʊ tıyaŋ.

20

Yesu sii sʊʊ tıyaŋ
Matiwu 28.1-8; Maakı 16.1-8; Luka 24.1-12
1 Alahadi kyɛɛ sıgballınyʊwa pipi, Mɛɛrı Magidalina sii foŋ mʊ bʊwa hʊ lee. Ʊ mʊwa dı dabʊyı hʊ ba aa kpaa tɔ bʊwa hʊ suro.
2 Nyɛ rɛ ʊ mııgı fá mʊ Siimɔŋ Piita abee Yesu hatınnı hʊ Yesu fa aa kyo kıŋkaŋ hʊ lee, a bası tıya ba a baa, "Ba lıı á Tıına Yesu bʊwa hʊ tıyaŋ nɛ. Ka á bı gyıŋ lee hʊ ba aa kpaa ʊ biŋ."
3 Ɛɛ rɛ Piita bee Yesu hatınnı-kyoolii hʊ gyı sii fá kı mʊ bʊwa hʊ lee.
4 Nyɛ rɛ kıdıgı hʊ tıına fá kaŋ Piita ta, aŋ laa sıya fá mʊ pele bʊwa hʊ lee.

5 Amɛ ʋ gyı bı gyʋʋ bʋwa hʋ tıyaŋ. Ʊ gyı tuu luŋ nɛ a deŋ na dı Yesu lıŋe hʋ dʋŋ pıŋ
bʋwa hʋ tıyaŋ.
6 Amɛ Piita kɛ aa tıŋ hal ko, ʋ bıl bı gyegile aŋ mʋ gyʋʋ bʋwa hʋ a na dı Yesu lıŋe hʋ
dʋŋ pına.
7 Ka gal hʋ ba fa aa kpaa vʋwa Yesu nyuu mɛ kulo pıŋ ʋ dʋŋ.
8 Ɛɛ rɛ nal hʋ aa laa sıya mʋ bʋwa hʋ lee mɛ mʋ gyʋʋ bʋwa hʋ tıyaŋ a na wıı hʋ aa
yaa, a laa di anıı Yesu kɔnı sii sʋʋ tıyaŋ nɛ.
9 Amɛ ba ha gyı bı gyıŋ wıı hʋ ba fa aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ memii anıı ʋ maga dı
Yesu sii sʋʋ tıyaŋ nɛ.

Yesu kaŋ ʋ tıı ko daga Mɛɛrı Magidalina
Matiwu 28.9-10; Maakı 16.9-11

10 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʋ mııgı mʋ bee.
11 Ka Mɛɛrı Magidalina ha sıŋ bʋwa hʋ logiŋ a kı wii. Ʊ aa wii gɛɛ rɛ aŋ tuu luŋ dı ʋ
deŋ bʋwa hʋ tıyaŋ,
12 dı ʋ naa malıkası balıya bʋwa hʋ tıyaŋ dı ba laalı gapʋllı a hɔŋ lee hʋ Yesu fa aa
pına. Kıdıgı hɔŋ Yesu nyuu fa aa mʋʋ lee hʋ rɛ, ka kıdıgı mɛ hɔŋ ʋ naası fa aa mʋʋ
lee hʋ.
13 Nyɛ rɛ ba pıyɛsı ʋ a baa, “Haŋtolibiye, bee rɛ tıŋ ı kı wii?” Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Ba kpaa
ŋ Tıına bʋwa hʋ tıyaŋ nɛ, ka ŋ bı gyıŋ lee hʋ ba aa kpaa ʋ mʋ biŋ.”
14 Ɛɛ rɛ ʋ mııgı dı ʋ bırımı, dı ʋ naa Yesu dı ʋ sıŋ doŋ. Amɛ Mɛɛrı fa bı gyıma anıı
Yesu rɛ gɛɛ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pıyɛsı Mɛɛrı a baa, “Haŋtolibiye, bee rɛ tıŋ ı kı wii? Kıbee rɛ ı kı
kyɛ?” Mɛɛrı fa bıına anıı baal hʋ aa deŋ dipolo hʋ rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ʋ a baa, “Nıhıyawʋ,
dı ı rɛ kpa ʋ, daga ŋ lee hʋ ı aa kana ʋ mʋ biŋ, dı ŋ mʋ kpa ʋ.”
16 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʋ feŋ a baa, “Mɛɛrı”. Nyɛ rɛ Mɛɛrı mııgı galdaası aŋ bası Hiiburu
taal tıyaŋ a baa, “Rabboni” (Rabboni memii rɛ yaa dıdagıl.)
17 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ta dige ŋ, beewıya ŋ ha bı mʋʋ ŋ Kuwo lee. Amɛ mʋ
bası tıya ŋ hatınna hʋ anıı ŋ mııgı kı gyıŋ ŋ Kuwo lee rɛ. Ʊ rɛ yaa ŋ beel-ma buloŋ
Kuwo a yaa ŋ beel-ma buloŋ Wıısı mɛ.”
18 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı Magidalina mʋ Yesu hatınna hʋ lee, a bası tıya ba a baa dı ʋ naa Tıına
Yesu rɛ, a bası wıya hʋ mɛ buloŋ ʋ aa bası tıya ʋ a tıya ba.

Yesu kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ hatınna
Matiwu 28.16-20; Maakı 16.14-18; Luka 24.36-49

19 Haŋ Alahadi hʋ kyɛɛ dıdaana, ʋ hatınna hʋ gyı laŋŋa dıya tıyaŋ nɛ aŋ kaŋ dimbee
hʋ lara, beewıya ba gyı aa fá Gyuuma nıhıyası hʋ rɛ. Ɛɛ rɛ Yesu ko sıŋ ba tʋtʋʋ aŋ baa,
“Fıyɛlʋʋ we ma lee.”
20 Ʊ aa bası gɛɛ ko teŋ, ʋ kaŋ ʋ nosi abee ʋ logiŋ daga ba dı ba na fʋfʋʋnı hʋ. Ʊ
hatınna hʋ buloŋ tenni gyı fıyɛla rɛ weliŋ ba aa naa Tıına hʋ nyuniŋ.
21 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Fıyɛlʋʋ we ma lee.” Ŋ Kuwo aa tıma ŋ gɛɛ, ɛɛ tıı
rɛ ŋ mɛ kı tıŋ ma.
22 Ʊ aa bası gɛɛ teŋ, ʋ wiyesi we ba tıyaŋ aŋ baa, “Ma laa Wıısı Wiyesi Welii hʋ a leŋ
dı ʋ we ma tısı tıyaŋ.
23 Dı mamaa rɛ ko kpa nal wıbɔmɔ kyɛ ʋ, Wıısı mɛ sı kpa ʋ tıına wıbɔmɔ kyɛ ʋ. Dı
mamaa rɛ ko bı kpaa nal wıbɔmɔ kyɛ ʋ, Wıısı mɛ bı sı kpa ʋ tıına wıbɔmɔ kyɛ ʋ.”

Yesu kaŋ ʋ tıı ko daga Tɔmaası

24 Saŋa hʋ tıyaŋ Yesu aa kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ hatınna hʋ, dı ʋ hatınna hʋ kıdıgı ba aa
yırı Tɔmaası kɛ fa tuwo. Ʊ feŋ kıdıgı mɛ rɛ fa yaa Daalıyanı.
25 Ɛɛ rɛ ʋ hatınnı-kaalıya hʋ bası tıya ʋ a baa, “Á naa á Tıına rɛ.” Ɛɛ rɛ Tɔmaası bası
tıya ba a baa, “See dı ŋ na habibʋʋsı hʋ ʋ nosi tıyaŋ, a kpa ŋ nonii dige doŋ fʋfʋʋnı, a
kpa ŋ nonii tʋʋ ʋ logiŋ bʋwa hʋ mɛ tıyaŋ, ka dı ŋ na laa ma wıı hʋ di.”
26 Ʊ kyɛyɛ kyori hal tıyaŋ, Yesu hatınna hʋ bıl gyʋʋ dıya a kaŋ dimbee hʋ lara. Saŋa
no tıyaŋ kɛ dı Tɔmaası mɛ we ba tıyaŋ. Ba ko yaa dı ba deŋ dı Yesu sıŋ ba tʋtʋʋ aŋ
baa, “Fıyɛlʋʋ we ma lee.”
27 Ɛɛ rɛ ka ʋ bası tıya Tɔmaası a baa, “Kpa ı nonii a tʋʋ ŋ noŋ bʋwa hʋ tıyaŋ aŋ deŋ
ŋ nosi na, aŋ kpa ı nonii tʋʋ ŋ logiŋ bʋwa hʋ mɛ tıyaŋ a na. Laa di, ta kı yaa sige.”
28 Ɛɛ rɛ Tɔmaası baa, “I rɛ yaa ŋ tıına abee ŋ Wıısı.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ baa, “I aa naa ŋ nɛ tıŋ ı laa di nyɛ koo? Nyusʋŋtımma rɛ yaa
nala hʋ aa bı naa ŋ, aŋ laa ŋ wıya di.”
30 Yesu gyı yaa wımagıla yʋga rɛ ʋ hatınna hʋ sıı tıyaŋ. Amɛ wıya no buloŋ daa ŋ
sabı we teŋ no tıyaŋ.

31 Amɛ ŋ sabı wıya no rɛ dı ma wuwo laa di anıı Yesu rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ
Wıısı aa lıya, a yaa Wıısı Biye mɛ. Dı mamaa rɛ laa ʋ wıya di, ma sı kaŋ mııbol aa bı
kaŋ tenii.

21

Yesu kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ hatınna bapɛ

1 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu gyı bıl kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ hatınna badɔmɔŋ fuwo kıdıgı ba aa
yırı Tibeeriya nyʋwa tıyaŋ.
2 Siimɔŋ Piita abee Tɔmaası, nal hʋ ba fa aa yırı Daalıyanı, abee Nataniyɛl fa aa lıı
Keena aa we Galili paalʋʋ tıyaŋ, abee Zebedi biisi hʋ, abee Yesu hatınna hʋ balıya buloŋ
nɛ gyı laŋŋa ka wıı no yaa.
3 Nyɛ rɛ Yesu gyı tıŋa a kaŋ ʋ tıı ko daga ba: Ba gyı sıŋ fuwo hʋ nyʋwa rɛ. Ɛɛ rɛ
Siimɔŋ Piita bası tıya ʋ dɔŋtıŋsı hʋ anıı ʋ aa mʋ dı ʋ kası fuwonamıısı rɛ. Ɛɛ rɛ ba
buloŋ baa dı ba sı tıŋa ʋ mʋ. Ɛɛ rɛ ba mʋ kpa nııduworiboro a gyʋʋ nıı hʋ tıyaŋ, amɛ
haŋ tebine hʋ buloŋ ba gyı bı kaŋ fuwonaŋ-dıgı mɛ.
4 Ʋ sıgballınyʋwa, Yesu ko sıŋ nıı hʋ nyʋwa, amɛ ʋ hatınna hʋ gyı bı gyıma anıı ʋ rɛ.
5 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Ŋ kyaŋsı, ma ha bı kaŋ fuwonamıya buloŋ?" Ba baa dı
aayı.
6 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, "Ma yuwo ma gyoŋ hʋ we nııduworiboro hʋ noduu logiŋ
dıılaŋ, ma sı kası fuwonamıısı." Ɛɛ rɛ ba yuwo gyoŋ hʋ a kası fuwonamıısı su. Ʋ aa
suwo gɛɛ, ba bı wuwo dı ba gba tarı gyoŋ hʋ gyıŋ.
7 Ɛɛ rɛ Yesu hatınnı hʋ ʋ fa aa kyo kıŋkaŋ hʋ bası tıya Piita a baa, "Á Tıına rɛ bası
wıya kı ma gɛɛ." Saŋa no tıyaŋ dı Piita fa wuri ʋ gal lɛ. Ʋ aa nıı gɛɛ, ʋ kpa ʋ gal hʋ
laalı, aŋ lıı nııduworiboro hʋ tıyaŋ, a gyaa tuu nıı hʋ dı ʋ duwori mʋ Yesu lee.
8 Doŋ bee nıı hʋ nyʋwa fa bı boliye. Ʋ fa pele naaŋsıınyʋwa kɔɔsı boto rɛ. Ka Yesu
hatınna nıkaalıya hʋ aa we nııduworiboro hʋ tıyaŋ tarı gyoŋ hʋ abee fuwonamıısı hʋ
ko lıı nıı hʋ nyʋwa.
9 Ba aa ko lıı nıı hʋ nyʋwa, ba na diŋ dı fuwonamıısı kyɛbɛ ka ba na paanʋʋ mɛ.
10 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma lıı fuwonamıısı hʋ badɔmɔŋ ma aa kasa lagılagı
no hʋ a kaŋ ko."
11 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita mııgı mʋ pɛ ba tarı gyoŋ hʋ ko gyıŋ dogimo, dı fuwonamııbala
suwo. Fuwonamıısı hʋ fa yaa kɔɔ abee mɔllıbalıya abee fi abee boto rɛ. Abee
fuwonamıısı hʋ gyı aa yʋga gɛɛ buloŋ amɛ gyoŋ hʋ gyı bı kıyɛsa.
12 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma ko bıllı nyʋwa." Ʋ aa bası gɛɛ, ʋ hatınna hʋ
kıdıgı buloŋ gyı bı wuwo dı ʋ pıyɛsı baa "Aŋnɛ rɛ yaa ı." Beewıya ba buloŋ gyıma anıı
Tıına hʋ rɛ.
13 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ paanʋʋ hʋ kpaa tıya ba, a kpaa fuwonamıısı hʋ mɛ tıya ba.
14 Ʋ aa sii sʋʋ tıyaŋ, ʋ bʋto rɛ yaŋ nyɛ ʋ aa kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ hatınna.

Yesu bası wıya tıya Piita

15 Ba aa dii kına hʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı Siimɔŋ Piita a baa, "Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ,
ı kyo ŋ a te gɛɛ ı dɔŋtıŋsı no aa kyo ŋ nɛ?" Ɛɛ rɛ Piita baa, "Waa, ŋ Tıına, ı tıı gyıma
anıı ŋ kyo ı rɛ." Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "Kı deŋ ŋ hatınna nyuu anıı pedaal aa kı
deŋ ʋ piyese nyuu gɛɛ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ʋ a baa, "Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ı kɔnı kyo ŋ nɛ?" Ɛɛ rɛ Piita
bıl baa, "Waa, ŋ Tıına, ı gyıma anıı ŋ kyo ı rɛ." Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʋ a baa, "Kı deŋ
ŋ hatınna nyuu anıı pedaal aa kı deŋ ʋ piyese nyuu gɛɛ."
17 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı Piita bʋto tıına a baa, "Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ı kyo ŋ nɛ?" Yesu
aa pıyɛsı ʋ bʋto gɛɛ, Piita tıya buloŋ kyogi, ʋ bası tıya Yesu a baa, "Ŋ Tıına, ı gyıŋ wıı
buloŋ nɛ. Ɪ gyıma anıı ŋ kyo ı rɛ." Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʋ a baa, "Kı deŋ ŋ hatınna
nyuu anıı pedaal aa kı deŋ ʋ piyese nyuu gɛɛ.
18 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ı, ı fa aa yaa bapʋwasıı, ı aa sii nyʋgılı ı tıı rɛ, a kı mʋ lee
hʋ buloŋ ı aa kyɛ. Amɛ dı ı rɛ ko hıyası, ı sı kaŋ ı nosi gye, aŋka dı ba vʋwa ı, a kana
ı mʋ lee hʋ ı aa bee kyɛ."
19 Yesu aa bası wıı no daga gɛɛ hʋ Piita aa sı sʋba rɛ, a leŋ dı nala tıŋ gɛɛ tıyaŋ a na
Wıısı gaŋdarı aa maga gɛɛ. Ɛɛ rɛ ka Yesu bası tıya ʋ a baa, "Kı tıŋa ŋ hal."
20 Ɛɛ rɛ Piita galdaası hal, a na dı Yesu hatınnı hʋ Yesu fa aa kyo kıŋkaŋ hʋ dı ʋ aa
tıŋ ba hal. Ʋ rɛ yaa nal no tıına gyı aa hɔŋ kpala Yesu saŋa hʋ ba gyı aa di kıdiiliye hʋ,
a gyı pıyɛsı ʋ a baa, "Ŋ Tıına, aŋnɛ rɛ sı kpa ı yallı?"
21 Piita aa naa ʋ, ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı Yesu a baa, "Ŋ Tıına, ka baal no mɛ, bee rɛ sı yaa ʋ
mɛ?"

22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ we doŋ a mʊ pele saŋa hʊ ŋ
aa sɪ mɪɪgɪ ko dʊnɪya mɛ, ɪ wɪbee rɛ we doŋ? I kɛ kɪ tɪŋa ŋ hal.”
23 Yesu aa basɪ nyɛ wɪya, ʊ hatɪnna buloŋ gyɪ aa basɪ rɛ anɪɪ ʊ hatɪnnɪ no kɛ bɪ sɪ
sʊba. Amɛ Yesu gyɪ bɪ baa dɪ ʊ bɪ sɪ sʊba. Wɪɪ hʊ ʊ gyɪ aa basa rɛ nyɛ: “Dɪ mɪyaŋ nɛ aa
kyɛ dɪ baal no we doŋ a mʊ pele saŋa hʊ ŋ aa sɪ mɪɪgɪ ko dʊnɪya mɛ, Piita, ɪ wɪɪ tuwo.”
24 Hatɪnnɪ no rɛ yaa nal hʊ aa basɪ wɪya no, a bɪl sabɪ ba biŋ teŋ tɪyaŋ mɛ. Á gyɪma
anɪɪ wɪya hʊ buloŋ ʊ aa basa yaa wɪtɪɪ rɛ.
25 Yesu yaa wɪya badɔmɔŋ mɛ rɛ yʊga a pɛ wɪya hʊ ŋ aa saba we teŋ no tɪyaŋ. Dɪ
mɪyaŋ nɛ fa sabɪ wɪya hʊ buloŋ kɪŋ kɪŋ a biŋ tenni tɪyaŋ, ŋ bɪ tama tenni hʊ fa sɪ na
lee a pɪŋ dʊnɪya no tɪyaŋ.

YESU KPAMBISI HU TUMA

1 Ŋ nɪhɪyawʊ Tiyofilɔsɪ, mɪyaŋ Luka rɛ bɪl sabɪ teŋ no kɪ tɪya ɪ. Teŋ hʊ ŋ aa laa sɪya
sabɪ tɪya ɪ tɪyaŋ, ŋ daga wɪya hʊ buloŋ Yesu aa yaa rɛ abee wɪya hʊ ʊ aa daga, a lɪɪ
saŋa hʊ ʊ aa piile kɪ tuŋ ʊ tʊma,
2 a mʊ pele kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa ʊ gyɪŋ wɪɪsɪbee. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ,
ʊ gyɪ daga ʊ kpambɪsɪ hʊ ʊ aa lɪya tʊma hʊ ba aa sɪ kɪ tʊma rɛ, aŋ na mʊ wɪɪsɪbee.
3 Ʊ aa sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ, ʊ kana ʊ tɪɪ ko daga ʊ kpambɪsɪ hʊ buloŋ nɛ ʊ sʊʊ kyɛyɛ
mɔllɪbalɪya paga tɪyaŋ. Ŋmaŋgyamaa rɛ ʊ gyɪ kpa, a kana ʊ tɪɪ ko daga ba, ba na ʊ,
dɪ nal buloŋ ta yaa sige anɪɪ ʊ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ka ʊ gyɪ basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ
wɪya tɪya ba, aŋ na mʊ wɪɪsɪbee.
4 Yesu ha gyɪ aa we ʊ hatɪnna hʊ lee, ʊ gyɪ basɪ tɪya ba rɛ abee sɪfɪyasɪ a baa, “Ma ta
ko kɪ lɪɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ. Ma gyegili bɔnyɛ kɪŋ hʊ ŋ Kuwo aa wee nyʊwa a baa dɪ ʊ
sɪ tɪya ma. Ŋ laa sɪya basɪ ʊ wɪya tɪya ma rɛ.
5 Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ kɛ, nɪɪ rɛ ʊ gyɪ kaŋ kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ. Amɛ ʊ bɪ sɪ
pɪɪsɪ, ka dɪ Wɪɪsɪ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ.”

Yesu gyɪŋ wɪɪsɪbee
Maakɪ 16.19-20; Luka 24.50-53

6 Yesu bee ʊ kpambɪsɪ hʊ aa laŋŋa gɛɛ rɛ, ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Á Tɪɪna, lagɪlagɪ no kɛ,
ɪ sɪ leŋ dɪ Iziral tɪmma bɪl di ba paalʊʊ koro koo?”
7 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪya no abee kyɛɛ hʊ ba aa sɪ yaa, ba we Ŋ kuwo
lee rɛ. Ʊ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʊ biŋ ba buloŋ. Ɛɛwɪya, ʊ bɪ maga dɪ ma gyɪŋ kyɛɛ hʊ.
8 Amɛ dɪ Wɪɪsɪ ko kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ, ma sɪ kaŋ dee a yaa ŋ daŋsɪya
diile a basɪ ŋ wɪya Gyerusalɛm tɪyaŋ, abee Gyudɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ abee Samaarɪya
paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ, a kaŋ kɪ mʊ dʊnɪya loginŋ kɛ buloŋ.”
9 Yesu aa basɪ gɛɛ ko teŋ, Wɪɪsɪ kpa ʊ kaŋ gyɪŋ wɪɪsɪbee, ka ʊ kpambɪsɪ hʊ sɪŋ wil
nyuni kɪ deŋ wɪɪsɪnyuu. Nyɛ rɛ taal ko tɔ ʊ, ba bɪl bɪ na ʊ.
10 Ba ha aa sɪŋ wil nyuni kɪ deŋ wɪɪsɪnyuu gɛɛ, dɪ baala balɪya rɛ ko sɪŋ ba loginŋ tɪyaŋ
gɛɛ, a laalɪ gapʊllɪ
11 a pɪyɛsɪ ba a baa, “Galili tɪmma, bee rɛ tɪŋ ma sɪŋ kɪ deŋ wɪɪsɪnyuu nyɛ? Ɛɛ hʊ
ma aa yaŋ na Wɪɪsɪ kpaa Yesu a kaŋ kɪ gyɪŋ wɪɪsɪbee ma sɪɪ tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ sɪ bɪl
mɪɪgɪ lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu.”

Ba lɪɪ nal dɪ ʊ laa Gyudasɪ nyuu
Matiwu 27.3-10

12 Ɛɛ rɛ Yesu kpambɪsɪ hʊ lɪɪ Olivi dogimo hʊ nyuu a mɪɪgɪ mʊ Gyerusalɛm. A lɪɪ
dogimo hʊ kɪ mʊ Gyerusalɛm sɪ yaa anɪɪ meeldaa-kyalɪɪ.
13 Ba ko pele Gyerusalɛm, a kpa mʊ ba dɪɪgyʊʊlɪɪ gyirambisa nyuu dɪya kɪdɪgɪ tɪyaŋ.
Ba nala hʊ gyɪ aa laŋŋa kɪ gyʊʊ doŋ nɛ nyɛ: Piita, Gyɔɔŋ, Gyemsi, Aŋduru, Fɪlɪpɪ,
Tɔmaasɪ, Batolomi, Matiwu, Alfiyasɪ biibaal Gyemsi, Siimɔŋ, nal hʊ aa kyɪl ʊ nala wɪya,
abee Gyemsi biibaal Gyudasɪ.
14 Ba bee haana badɔmɔŋ abee Yesu nɪɪna Mɛɛrɪ abee Yesu nɪmmabalɪya buloŋ nɛ
gyɪ yaa nyʊʊdɪgɪ aa kɪ laŋŋɪ doŋ saŋa buloŋ, a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee sɪfɪyasɪ.
15 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ ba ko laŋŋɪ dɔmɔŋ. Ba fa pel nala kɔɔ abee mɔlɪya. Ɛɛ rɛ Piita
sii sɪŋ a baa,
16 “Ŋ naabalɪya, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ fa leŋ Deviti daga wɪya hʊ Gyudasɪ aa sɪ yaa
rɛ. Ʊ maga dɪ Wɪɪsɪ nyʊwa no Deviti aa basa kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Beewɪya Gyudasɪ rɛ
yaa nal hʊ aa kaŋ nala mʊ ba kaŋ Yesu.
17 Yesu fa lɪɪ ʊ rɛ ʊ yaa á kɪdɪgɪ, a mɛ pɛ á tʊma no tɪyaŋ.”
18 (Gyudasɪ gyɪ yaa wɪbɔŋ nɛ, a na molbiye doŋ a kpa yɔbɔ taŋha kɪdɪgɪ. Haŋ taŋha
hʊ tɪyaŋ nɛ ʊ tele pɔsɔ, ʊ nabolimo buloŋ lɪɪ gyaasɪ.
19 Nala hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ buloŋ nɛ gyɪ nɪɪ ʊ wɪya. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kaŋ lee hʊ
kɪ yɪrɪ Akɛldama, ba taal tɪyaŋ. Ʊ memii rɛ yaa taŋha hʊ tɪyaŋ kyal aa gyaasa.)
20 “Deviti saba we Wɪɪsɪ teŋ loginŋ hʊ ba aa yɪrɪ Yɪɪla tɪyaŋ nɛ a baa,
‘Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʊ dɪya pɪŋ gyikpiye, dɪ nal buloŋ ta kɪ gyʊʊ.’
Aŋ bɪl sabɪ abaa,
‘Amɛ ʊ tʊma kɛ, see dɪ nal laa ʊ nyuu a kɪ tʊma.’
21 Ɛɛ wɪya ʊ maga dɪ nal laa ʊ nyuu rɛ a pɛ á tɪyaŋ dɪ á di daŋsɪya anɪɪ á Tɪɪna Yesu sii
sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Nal no tɪɪna maga dɪ ʊ lɪɪ á nala hʊ gyɪ aa tɪŋ á Tɪɪna Yesu hal lɛ, á beel-ʊ
we doŋ saŋa buloŋ,

22 a lıı saŋa hʋ Gyɔɔŋ gyı aa foo Yesu wııkyʋwalnıı a kaŋ ko pele kyɛɛ hʋ Wıısı aa kpaa
ʋ á sıı tıyaŋ, a gyıŋ wıısıbee."
23 Nyɛ rɛ ba daga nala balıya. Ba kıdıgı feŋ nɛ yaa Gyosɛfʋ Basabaası. (Ʋ feŋ kıdıgı mɛ
rɛ fa yaa Gyusitu.) Kıdıgı hʋ mɛ feŋ nɛ fa yaa Matıyası.
24-25 Ba aa daga nala hʋ gɛɛ rɛ, ba kyʋwalı Wıısı a baa, "Á Tıına, ı rɛ gyıŋ nihuwobiŋ
buloŋ tıya. Ɛɛwıya, nala no balıya tıyaŋ, daga ma nal hʋ ı aa lıya dı ʋ yaa ı kpambısı
hʋ kıdıgı a laa Gyudası nyuu, a kı tuŋ ʋ tʋma. Beewıya Gyudası leŋ ma rɛ aŋ mʋ ʋ bee
lee hʋ aa maga."
26 Nyɛ rɛ ba yuwo gbaŋŋa, Matıyası di, ba lıı ʋ pɛ Yesu kpambısı fi abee kıdıgı hʋ tıyaŋ.

2

Wıısı Wiyesi Welii hʋ kotuuyi

1 Nyɛ rɛ ba kyɛbal hʋ ba aa yırı Pɛŋtikosi kyɛɛ ko pele. Kyɛɛ no dı nala hʋ buloŋ aa
laa Yesu wıya di doŋ tıyaŋ ko laŋŋı dııdıgı tıyaŋ nɛ.
2 Ba ko baa dı ba deŋ, dı dɔmɔ kıdıgı lıı wıısınyuu, a kıı gɛɛ anıı puwobal lɛ aa dɔŋ.
Dɔmɔ hʋ ko gyʋʋ tɔ dıya hʋ buloŋ.
3 Ɛɛ rɛ ka ba na kına badɔmɔŋ aa kıı gɛɛ anıı diŋtʋlnı, a ko pısa saga ba kıdıgı kıdıgı
buloŋ tıyaŋ.
4 Nala hʋ buloŋ tıyaŋ diŋtʋlnı hʋ gyı aa saga, Wıısı gyı kpaa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ba
tıyaŋ nɛ, ʋ gyı leŋ ba piili kı bası wıya abee taanı ba aa bı gyıma.
5 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ fa we Gyerusalɛm tıyaŋ, a yaa wııkyʋwalla aa lıı dʋnıya logiŋ
kɛ buloŋ.
6 Nıgyamaa no buloŋ gyı aa nıı kyagıŋsı hʋ, ba buloŋ ko kyige doŋ. Ba aa kyige gɛɛ,
ba kıdıgı buloŋ gyı nıı Yesu Krisita hatınna wıbasıı hʋ rɛ ʋ tıı taal tıyaŋ. Ʋ gyı yaa ba
wıkperii.
7-8 Nyɛ rɛ wıı hʋ marı yaa ba wıkperii, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ, a baa, "Ka nala no buloŋ
aa bası wıya hʋ yaa Galili tımma rɛ, ɛɛ rɛ á kıdıgı buloŋ yaŋ yaa kı nıı ba wıbasıı hʋ
á tıı taanı tıyaŋ nyɛ?
9 Á buloŋ lıı paalʋʋ dʋŋsı rɛ. Á badɔmɔŋ lıı Paatıya rɛ, á badɔmɔŋ lıı Midiisi, á
badɔmɔŋ mɛ lıı Ilam. Á badɔmɔŋ lıı Mesopotemiya rɛ, á badɔmɔŋ lıı Gyudıya, á
badɔmɔŋ mɛ lıı Kapadoosıya, á badɔmɔŋ mɛ lıı Pɔŋtusi, á badɔmɔŋ mɛ lıı Esıya.
10 Á badɔmɔŋ lıı Firigyiya rɛ, á badɔmɔŋ mɛ lıı Pamfilıya, á badɔmɔŋ lıı Igyipiti, ka
á badɔmɔŋ mɛ lıı Libiya logiŋ kıdıgı aa kpaga tɔɔ hʋ ba aa yırı Sariini. Á badɔmɔŋ mɛ
yaa nıhʋwala rɛ, a lıı Roma. Á badɔmɔŋ yaa Gyuuma, á badɔmɔŋ mɛ bı yaa Gyuuma,
aŋ ta kı kyʋwalı Gyuuma Wıısı, a kı tıŋ ba lesiri mɛ.
11 Á badɔmɔŋ lıı Kiriti rɛ, á badɔmɔŋ mɛ lıı Areebıya. Á kıdıgı buloŋ mɛ yaŋ bee ʋ
taal lɛ, ka á nıı dı ba aa bası Wıısı wıduwoni hʋ ʋ aa yaa á tıı taanı tıyaŋ."
12 Nyɛ rɛ wıı hʋ ha kperi ba, ba hakıllı buloŋ vʋgımı, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Wıya
no buloŋ memii rɛ yaa bee?"
13 Ɛɛ rɛ ka nala hʋ badɔmɔŋ mɛ kı yaa Yesu hatınna hʋ sıya a baa dı ba nyʋwa sıŋ
bugo rɛ.

Piita bası Wıısı wıya tıya gyamaa hʋ

14 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʋ sii sıŋ, ka Piita heeli bası tıya gyamaa hʋ a baa, "Ŋ
kuwobalıya Gyuuma abee nala hʋ buloŋ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ, ma wuwoli ma dıgına,
dı ŋ bası wıya no aa yaa memii tıya ma.
15 Ma aa bıını anıı nala no bugo rɛ? Amɛ, ma yaŋ gyıma anıı ba bı bugo. Beewıya, ʋ
ha yaa kyıkyʋwala kerifi nibi rɛ, ɛɛ rɛ nal sı yaa bugo?
16 Amɛ Wıısı tıŋdaal Gyowɛl gyı basa wıya no aa yaa wıya rɛ anıı nyɛ sı maakyiye
yaa. Ʋ basa anıı,
17 Wıısı baa, 'Dı dʋnıya rɛ ko kpaga tenii, nyɛ rɛ ŋ sı yaa. Ŋ sı kpa ŋ Wiyesi Welii hʋ
we nala iriŋ buloŋ tıyaŋ. Ma biibaala abee ma toliye sı bası wıya ŋ Wiyesi Welii
hʋ dee tıyaŋ. Ma bapʋwasıya abee ma banıhıyası buloŋ mɛ sı kı na Wıısı wıtıı
hʋ ba duwoso tıyaŋ.
18 Haŋ saŋa hʋ, ŋ sı kpa ŋ Wiyesi Welii hʋ tıya baala abee haana hʋ aa tıŋa ŋ kyɛrı, dı
ba buloŋ kı bası wıya ŋ Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ.
19 Ŋ sı kı yaa wıkperiye Wıısınyuu tıyaŋ, aŋ kı yaa wımagıla mɛ dʋnıya abee taŋhanyuu
tıyaŋ daha. Kyal, diŋ, abee nyʋwɔsı sı we doŋ.
20 Sıgballıya sı kıı gɛɛ anıı tebine. Ka dı pene mɛ fıyɛsı gɛɛ anıı kyal. Wıya no buloŋ
sı yaa rɛ, ka dı á Tıına Kyɛbal hʋ yaŋ na pele.
21 Haŋ kyɛɛ hʋ, nal hʋ buloŋ aa yırı á Tıına Wıısı, ʋ sı laa ʋ ta.'

22 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Piita bɪl baa, ‘Iziral tɪmma, ma ha marɪ wuwoli ma dɪgɪna weliŋ a
nɪɪ wɪya no ŋ aa basɪ kɪ tɪya ma: Yesu aa lɪɪ Nazarɛti, Wɪɪsɪ rɛ kɔnɪ tɪma ʋ. Wɪmagɪla
hʋ abee wɪkperiye hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa leŋ ʋ wuwo yaa, ba aa rɛ daga gɛɛ. Ma buloŋ mɛ
gyɪŋ wɪya no tɪyaŋ nɛ, beewɪya ma sɪɪ tɪyaŋ nɛ ʋ yaa ba buloŋ.
23 Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ, ʋ gyɪmaa mɛ we doŋ, ka ba kaŋ Yesu Krisita we ma nosi tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ ma kpa ʋ tɪya wɪbɔŋyaala, ba kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, ʋ sʋba.
24 Amɛ Wɪɪsɪ kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ nɛ, a lɪɪ tʋwara hʋ buloŋ ʋ aa naa ʋ sʋʋ saŋa ta. Beewɪya
sʋʋ bɪ kaŋ dee ʋ aa sɪ wuwo kana ʋ biŋ dɪ ʋ ta siye.’
25 Deviti fa basɪ ʋ wɪya rɛ a baa,
‘Ɲ gyɪ naa ŋ Tɪɪna rɛ dɪ ʋ laa ŋ sɪya, aŋ we ŋ lee saŋa buloŋ, dɪ nal buloŋ ta wuwo yaa
ŋ wɪbɔŋ.
26 Nyɛ aa leŋ ŋ bembii pɪŋ lɪdɪgɪ rɛ, ŋ kɪ basɪ wɪya abee teŋfɪyɛlʋʋ. Ɲ yaa nihuwobiŋ
nɛ, a gyɪma anɪɪ ŋ sɪ maakyiye sʋba. Amɛ ŋ bayɪyɛla buloŋ mɛ we wɪya hʋ Wɪɪsɪ
aa sɪ yaa tɪya ŋ tɪyaŋ nɛ.
27 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko sʋba, ɪ Wɪɪsɪ bɪ sɪ laa nyʋwa vɪya ŋ ta lalɪyabee tɪyaŋ. Ɪ bɪ sɪ laa
nyʋwa leŋ dɪ ɪ tʋŋtʋnnɪ hʋ aa kaŋ wɪtɪɪ pɪŋ bʋwa tɪyaŋ a pʋwa.
28 Ɪ daga ŋ ŋmanɪɪ hʋ ŋ aa sɪ tɪŋa a kaŋ mɪɪbol lɛ. Ɪ aa we ŋ lee mɛ rɛ yaŋ sɪ leŋ dɪ ŋ
kaŋ teŋfɪyɛlʋʋ.’
29 Nyɛ rɛ Piita bɪl basɪ baa, Ɲ kuwobalɪya, ŋ sɪ basɪ á naabaa Deviti wɪya a kaŋ polli tɪya
ma. Deviti sʋba rɛ, ba kpa ʋ hogo, ʋ bil ha pɪŋ á bee tɪyaŋ daha a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ.
30 Ʋ fa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ, a gyɪŋ wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ yaa tɪya
ʋ. Wɪɪsɪ wee nyʋwa rɛ anɪɪ ʋ sɪ leŋ dɪ Deviti doho nal dɪ koro a kɪɪ gɛɛ anɪɪ Deviti fa
aa kɪya.
31 Deviti fa aa naa wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ fa aa kyɛ dɪ ʋ yaa, ʋ wuwo basɪ Krisita sʋʋ tɪyaŋ mɪɪgɪ
siiyi wɪya rɛ a baa, ‘Wɪɪsɪ bɪ laa nyʋwa vɪya ʋ ta lalɪyabee tɪyaŋ. Ʋ bɪ laa nyʋwa leŋ ʋ
teŋbii pɪŋ bʋwa tɪyaŋ a pʋwa.’
32 Yesu no tɪɪ rɛ yaŋ Wɪɪsɪ kyisi sʋʋ tɪyaŋ gɛɛ. Á buloŋ nɛ yaa wɪɪ no daŋsɪya beewɪya
á naa wɪya no buloŋ aa yaa rɛ.
33 Wɪɪsɪ kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ nɛ ʋ sii gyɪŋ hɔŋ ʋ kuwo Wɪɪsɪ noduu logiŋ tɪyaŋ, ka ʋ kpa
Wiyesi Welii hʋ wɪya ʋ fa aa wee nyʋwa a tɪya ʋ. Wiyesi Welii no rɛ Yesu kpa we á
tɪyaŋ gyɪnaŋ, ʋ rɛ yaa wɪya hʋ ma aa na abee wɪya hʋ ma aa nɪɪ gɛɛ.
34 Deviti tɪɪ fa bɪ gyɪŋ mʋ Wɪɪsɪbee anɪɪ Yesu aa mʋwa gɛɛ, amɛ Yesu wɪya rɛ ʋ fa basɪ
a baa,
‘Á Tɪɪna basɪ tɪya ŋ Tɪɪna rɛ, a baa Ko hɔŋ ŋ noduu logiŋ tɪyaŋ,’
35 Ka dɪ ŋ yuwo di ɪ dɔmɔ buloŋ teŋ.
36 Ɛɛwɪya, Iziral tɪmma, ma buloŋ yaŋ gyɪma anɪɪ ʋ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ Yesu no ma aa kaŋ
kpaasɪ mal daagarɪɪ hʋ tɪyaŋ, ʋ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ leŋ ʋ yaa á Tɪɪna. Ʋ rɛ bɪl yaa nal hʋ Wɪɪsɪ
aa lɪya dɪ ʋ laa dʋnɪya nala ta.”
37 Nala no aa nɪɪ wɪya hʋ buloŋ Piita fa aa basa, ʋ fa yaa ba dɔgɪsɪɪ rɛ kɪŋkaŋ. Ɛɛ rɛ
ba mɪɪgɪ pɪyɛsɪ Piita bee Yesu kpambɪsɪ hʋ nɪkaalɪya hʋ a baa, ‘Á nɪmmabalɪya, wɪya
no yaŋ aa kɪɪ nyɛ, ɛɛ rɛ maga dɪ á yaa?’
38 Nyɛ rɛ Piita basɪ tɪya ba a baa, ‘Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, aŋ leŋ dɪ ba fo ma
wɪɪkyʋwalnɪɪ Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ, dɪ Wɪɪsɪ kpa ma wɪbɔmɔ kyɛ ma, aŋ kpa ʋ Wiyesi
Welii hʋ we ma tɪyaŋ.
39 Beewɪya, Wiyesi Welii hʋ wɪya Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa a baa dɪ ʋ sɪ tɪya ma bee ma
doho nala, abee nala hʋ buloŋ aa lɪɪ liboliye, abee nal hʋ kɛ buloŋ Wɪɪsɪ aa yɪra dɪ ʋ ko
ʋ lee, ma wɪya rɛ ʋ we haŋ nyʋwa hʋ.” ’
40 Ɛɛ hal tɪyaŋ, Piita bɪl basɪ wɪya rɛ kɪŋkaŋ a kpaanɪ ba abee sɪfɪyasɪ, aŋ ha sʋl ba a
baa, “Ma lɪɪ ma tɪɪma nɪbɔmɔ no tɪyaŋ, dɪ tʋwara hʋ aa sɪ ko ba nyuu tɪyaŋ ta ko daagɪ
ma.”
41 Piita wɪbasɪɪ hʋ hal tɪyaŋ, nɪgyamaa gyɪ ko laa wɪya hʋ ʋ aa basa di rɛ, aŋ leŋ ba
fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ. Nala hʋ gyɪ aa laa Yesu wɪya di haŋ kyɛɛ hʋ, ba gyɪ pele nala tusi
bʋto rɛ, a pɛ nɪbɪnɪya hʋ tɪyaŋ.
42 Ba gyɪ kaŋ nyʋʋdɪgɪ rɛ, a kaŋ sɪfɪyala mɛ, aŋ kpa ba nyuni we wɪya hʋ buloŋ Yesu
kpambɪsɪ hʋ aa daga ba tɪyaŋ. Ba buloŋ nɛ gyɪ aa laŋŋɪ kɪ di kɪdiiliye hʋ Yesu fa aa baa
dɪ ba di a kɪ liisi ʋ wɪya, aŋ pɛ dɔmɔŋ kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, a kɪ gʋnnɪ Wɪɪsɪ Teŋ wɪya hʋ
mɛ.

Ɛɛ hʋ nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aa laŋŋa kɪ gyʋʋ

43 Yesu kpambɪsɪ hʋ gyɪ aa yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye rɛ yʋga, ʋ gyɪ yaa nal buloŋ
nyʋʋfɪyɛlɪ.

44 Saŋa kɛ buloŋ, nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aa ko laŋŋɪ dɔmɔŋ nɛ, a kpa ba kɪna
buloŋ mɛ we lɪdɪgɪ, a kpa kɪ kpaa dɔmɔŋ.
45 Dɪ ba ko yallɪ ba kɪna mɛ, ba aa kaŋ molbiye hʋ kpaa dɔmɔŋ nɛ, a maga gɛɛ hʋ nal
buloŋ aa kyɛɛ.
46-47 Kyɛɛ buloŋ ba aa laŋŋɪ ba dɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ, a kɪ di kɪdiiliye abee teŋfɪyɛlʋʋ, abee
tɪdɪgɪ, aŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. Aŋ ha bɪl aa kɪ laŋŋɪ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ, a kɪ kyʋwalɪ
Wɪɪsɪ aŋ kɪ bigisi ʋ. Ka nala mɛ kɪ bigisi ba abee ba wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ. Kyɛɛ buloŋ
nɛ á Tɪɪna aa laa nɪfalɪya ta, ba ko kɪ pɛ nala hʋ aa laa Yesu wɪya di tɪyaŋ.

3

Piita bee Gyɔɔŋ tɪɪbɪ gbarɪgɪ

1 Kyɛɛ kɪdɪgɪ, Piita bee Gyɔɔŋ gyɪ sii mʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ rɛ Wɪɪsɪ kyʋwalɪɪ saŋa.
Saŋa no gyɪ yaa nɪɪ wɪɪhaa kerifi boto rɛ.
2 Ba aa mʋ dɪ baal kɪdɪgɪ mɛ we doŋ. Ʊ naa paalɪ kɪ lʋla ʋ dɪ ʋ gbarɪga rɛ. Kyɛɛ kɛ
buloŋ ʋ nala aa kpa ʋ mʋ holli Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ paganyʋwa hʋ ba aa yɪrɪ Pagɪwelii
hʋ tɪyaŋ nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʋ gyɪ aa hɔŋ, a kɪ sʋla kɪna nala hʋ aa gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal
hʋ lee.
3 Ʊ gyɪ aa naa Piita bee Gyɔɔŋ dɪ ba aa ko dɪ ba gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ, ʋ sʋla kɪna
ba lee.
4 Nyɛ rɛ ba kɪ deŋ ʋ sɪya tɪyaŋ, aŋka Piita basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ mɛ kɪ deŋ ba.
5 Ɛɛ rɛ ʋ kɪ deŋ ba aŋ kɪ yɪyɛlɪ anɪɪ ba sɪ tɪya ʋ kɪŋ.
6 Nyɛ rɛ Piita mɪɪgɪ basɪ tɪya ʋ, "Ɲ bɪ kaŋ molbii buloŋ ŋ aa sɪ tɪya ɪ, amɛ kɪŋ hʋ ŋ aa
kana, ʋ rɛ ŋ sɪ kpa tɪya ɪ. Yesu Krisita aa lɪɪ Nazarɛti feŋ tɪyaŋ, ŋ baa 'Sii kɪ vala." '
7 Ʊ aa basɪ gɛɛ rɛ, ʋ kana ʋ noduu noŋ tɪyaŋ, a kana ʋ tarɪ sii sɪŋ. Ʊ naasɪ buloŋ pirigi
tannɪ, a deye deye.
8 Nyɛ rɛ ʋ sii gyaa kyigisi ʋ naasɪ tɪyaŋ, a kɪ vala. Ɛɛ rɛ ba buloŋ kpa gyʋʋ
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ. Ka baal hʋ vala aŋ sii kɪ gyaa, a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
9 Nala hʋ buloŋ na ʋ, dɪ ʋ aa val aŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
10 Ba aa na ʋ, ba wuwo gyɪma rɛ anɪɪ ʋ rɛ fa aa hɔŋ Pagɪwelii hʋ nyʋwa tɪyaŋ kɪ sʋla
kɪna gɛɛ. Nyɛ rɛ ba buloŋ hirigi, beewɪya ba kɛ lee, wɪkperii rɛ ba na gɛɛ.

Piita basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ

11 Nyɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ abee baal hʋ buloŋ sii mʋ gyʋʋ gyambarɪŋ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ
Solomɔn Gyambarɪŋ. Nala hʋ aa naa baal hʋ dɪ ʋ aa tɪŋ Piita bee Gyɔɔŋ hal gɛɛ, ba sii
giri fá mʋ dɪ ba na ʋ, beewɪya wɪkperii rɛ ba kɛ na gɛɛ.
12 Piita aa naa nala hʋ aa yaa gɛɛ rɛ, ʋ pɪyɛsɪ ba a baa, "Ɲ kuwobalɪya Iziral tɪmma,
bee rɛ tɪŋ wɪɪ no yaa wɪkperii ma lee, haalɪ, ma paalɪ kuwoni ma sɪyasɪ we á tɪyaŋ nyɛ?
Ma ta ko liisi anɪɪ á tɪɪ dee koo á wɪweliye yayɪ rɛ tɪŋ baal no sii kɪ vala nyɛ.
13 Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ abee á naabaala Wɪɪsɪ hʋ rɛ kpaa feŋbal a
tɪya ʋ tʋŋtʋnnɪ Yesu. Nal hʋ ma aa kaŋ tɪya ba di ʋ sarɪya. Ɛɛ rɛ ka ma bɪl tʋwa Pilato,
sarɪdiil hʋ sɪya tɪyaŋ, anɪɪ ma bɪ gyɪma ʋ. Haalɪ, Pilato fa kɪ kyɛ dɪ ʋ kpa ʋ ta, ka ma
bɪ laa nyʋwa dɪ ʋ ta ʋ.
14 Wɪɪsɪ Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna, nal hʋ aa yaa wɪweliye hʋ, ʋ rɛ ma vɪya, aŋ sʋla dɪ ba kpa
Barabaasɪ, nal hʋ aa kpʋ nala, a ta.
15 Aŋ leŋ ba kpʋ nal hʋ aa tɪya mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Amɛ á dii daŋsɪya rɛ anɪɪ
Wɪɪsɪ kyisi baal no rɛ sʋʋ tɪyaŋ.
16 Baal no ma aa naa dɪ ʋ deye nyɛ, haŋ Yesu hʋ dee tɪyaŋ nɛ. Á laa ʋ dee hʋ wɪya
di rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ wɪɪ no wuwo yaa nyɛ. Á aa laa ʋ wɪya di hʋ rɛ tɪŋ baal no wuwo na
laaŋfɪya ma buloŋ sɪɪ tɪyaŋ nyɛ.
17 Ɲ naabalɪya, ŋ gyɪma anɪɪ ma bee ma nɪhɪyasɪ gyɪ aa bɪ gyɪma rɛ tɪŋ ma kpʋ Yesu
Krisita gɛɛ.
18 Faafaa buloŋ nɛ Wɪɪsɪ leŋ ʋ tɪŋdaala basɪ anɪɪ nal hʋ ʋ aa lɪya dɪ ʋ ko laa dʋnɪya
nala ta sɪ na tʋwara. Ɛɛ mɛ kɔnɪ yaŋ ko yaa wɪtɪɪ rɛ.
19 Ɛɛwɪya, ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ aŋ kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ, dɪ ʋ kpa ma wɪbɔmɔ kyɛ
ma, a leŋ dɪ ma bembiye fɪyɛlɪ.
20 Ka dɪ Wɪɪsɪ bɪl tɪŋ Krisita hʋ, nal hʋ ʋ aa lɪya dɪ ʋ ko ma lee. Ʊ rɛ yaa Yesu.
21 Ʊ maga dɪ ʋ we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ, a kaŋ kɪ mʋ saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ dɪ dʋnɪya
wɪɪ buloŋ ko bɪrɪmɪ wɪfalɪɪ. Faafaa buloŋ nɛ Wɪɪsɪ leŋ ʋ tɪŋdaala basɪ wɪya no ʋ Wiyesi
Welii hʋ dee tɪyaŋ.
22 Moosi mɛ fa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala no kɪdɪgɪ rɛ. Ʊ gyɪ basɪ baa,

'Á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal kɪdɪgɪ dɪ ʊ ko ma lee anɪɪ ʊ aa tɪma ŋ gɛɛ. Ʊ sɪ yaa ma nɪɪnabiye tɪɪ. Dɪ ʊ rɛ ko ko, ma laa ʊ nyʊwa wɪbasɪya buloŋ di, aŋ tɪŋa ʊ.
23 Nal hʊ buloŋ ko bɪ tɪŋ ʊ nyʊwa, Wɪɪsɪ sɪ lɪɪ ʊ tɪɪna ta ʊ nala tɪyaŋ.'
24 Wɪya no buloŋ á aa naa nyɛ gyɪnaŋ, Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ ʊ aa taa dɪ ba ko basɪ ʊ wɪya hʊ laa sɪya basɪ wɪya no aa sɪ yaa wɪya rɛ. A piili Samuwɛl abee nala hʊ buloŋ aa tɪŋa ʊ hal ko, ba buloŋ mɛ basɪ wɪya no yayɪ wɪya rɛ.
25 Nyʊʊsɪ hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa bine ʊ tɪŋdaala hʊ ko basɪ gɛɛ, mamaa rɛ ʊ biŋ ba buloŋ tɪya. Ʊ biŋ tɪya á naabaala rɛ ka ba ha pɪŋ gbal ma mɛ gyɪnaŋ. Beewɪya ʊ gyɪ basɪ tɪya Abɪraham nɛ a baa,
'I doho nala tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ tɪŋa a leŋ dɪ dʊnɪya nala buloŋ na marɪsɪ.'
26 Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ lɪɪ ʊ tʊŋtʊnnɪ Yesu á Tɪɪna, dɪ ʊ laa sɪya ko ma lee, a pɛ ma tɪyaŋ dɪ ma buloŋ bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ."

4

Ba kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ dɪ ba di ba sarɪya

1 Piita bee Gyɔɔŋ ha fa aa sɪŋ basɪ wɪya kɪ tɪya nala hʊ gɛɛ, dɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ badɔmɔŋ abee nala hʊ aa sɪŋ kɪ pɔ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal nɪhɪyawʊ abee nala hʊ ba aa yɪrɪ Sadusiima badɔmɔŋ nɛ mʊ kpa ko ba lee gɛɛ.
2 Nyɛ rɛ ba ko na baaŋ Piita bee Gyɔɔŋ nyuu tɪyaŋ kɪŋkaŋ, beewɪya, ba fa aa daga nala hʊ rɛ anɪɪ Yesu sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ daga anɪɪ dɪ nal lɛ sʊba, ʊ tɪɪna sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ gɛɛ.
3 Nyɛ rɛ ba kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ sɪya gballɪ. (Ba gyɪ aa kasɪ ba saŋa hʊ dɪ wɪɪsɪ gyʊwa rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ kaŋ ba mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ dɪ sɪya gballɪ).
4 Ka nala hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ ba aa basa, ba yʊga gyɪ ko laa Yesu wɪya di rɛ. Nala hʊ gyɪ aa laa Yesu wɪya di tɪyaŋ, ba baala dʊŋ gyɪ pele nala tusi bɔnɔŋ nɛ.
5 Ʊ sɪgballɪya, Gyuuma sɪlaala abee ba nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Tenni dɪdagɪla buloŋ nɛ gyɪ ko laŋŋɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ.
6 Ba bee Anaasɪ, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ, abee Kayifasɪ, abee Gyɔɔŋ abee Alizaŋda, abee nala hʊ kɛ buloŋ aa lɪɪ ba wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ doho nala tɪyaŋ nɛ gyɪ ko laŋŋɪ.
7 Ba aa ko laŋŋɪ teŋ, ba yɪrɪ Yesu kpambɪsɪ hʊ balɪya ba lɪɪ sɪŋ ba tʊtʊʊ tɪyaŋ, a pɪyɛsɪ ba a baa, "Degɛɛ rɛ ma kana, a wuwo leŋ baal no deye nyɛ, koo aŋnɛ feŋ nɛ ma yɪrɪ a leŋ baal no deye nyɛ?"
8 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ Piita basɪ tɪya ba a baa, "Mamaa aa yaa sɪlaala abee nɪhɪyasɪ,
9 ma kaŋ ma ko kɪ di á sarɪya rɛ gyɪnaŋ akuu á aa yaa wɪwelii a tɪɪbɪ gbarɪgɪ no wɪya.
10 Ʊ yaŋ maga dɪ ma nala no abee Iziral tɪmma buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ Yesu Krisita aa lɪɪ Nazarɛti, ʊ feŋ tɪyaŋ nɛ baal no wuwo deye a sɪŋ ma sɪya tɪyaŋ nyɛ. Ʊ rɛ ma leŋ ba kaŋ kpaasɪ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ ʊ sʊba gɛɛ, ka Wɪɪsɪ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ.
11 Yesu wɪya rɛ ba basɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
'Bʊyɪ hʊ dɪɪsaala hʊ aa vɪya ta, ʊ rɛ ko yaa wara hʊ buloŋ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ bʊyɪ.'
12 Nal buloŋ tuwo dʊnɪya no tɪyaŋ aa sɪ wuwo laa ma ta dɪ Yesu dʊŋ daa. Ʊ dʊŋ feŋ nɛ Wɪɪsɪ baa dɪ á yɪrɪ, dɪ ʊ laa ma ta."
13 Nala hʊ buloŋ aa laŋŋa aa ko na anɪɪ Gyɔɔŋ bee Piita aa basɪ wɪya hʊ abee nyuduwo gɛɛ, ba nyʊʊsɪ gyɪ mɪɪgɪ fɪyɛlɪ rɛ, beewɪya ba gyɪma anɪɪ ba tuwo bol buloŋ tɪyaŋ, a yaa nyugulɪŋ tɪmma mɛ, a bɪ mʊʊ sakuuri. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba hakɪllɪ yaŋ ko anɪɪ ba gyɪ aa tɪŋ Yesu hal lɛ.
14 Nyɛ rɛ ba kyɛ wɪɪ lɔlɔ ba aa sɪ basɪ, beewɪya ba naa Piita bee Gyɔɔŋ abee gbarɪgɪ hʊ ba aa tɪɪba, dɪ ba buloŋ sɪŋ doŋ.
15 Nyɛ rɛ ba basɪ tɪya ba dɪ ba mʊ lɪɪ dɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba kpa lɪɪ, ka ba yaŋ hɔŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ; "Ɛɛ rɛ á sɪ yaa baala no balɪya?
16 Á bɪ sɪ wuwo baa dɪ wɪɪ no yaa wɪnyɪyɛl lɛ, beewɪya nal buloŋ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ gyɪma rɛ anɪɪ ba aa rɛ yaa wɪmagɪl no.
17 Amɛ dɪ ámaa rɛ aa kyɛ dɪ wɪɪ no ta marɪ taalɪ yʊga, ma leŋ dɪ á basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba ta bɪl ko maakyiye basɪ Yesu Krisita wɪya a tɪya nal buloŋ."
18 Nyɛ rɛ ba bɪl yɪrɪ ba ko gyʊʊ, a basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba ta bɪl ko maakyiye basɪ Yesu wɪya koo a daga nala ʊ feŋ tɪyaŋ.
19 Ɛɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ pɪyɛsɪ ba a baa, "Á aa tɪŋ ma nyʊwa, abee á aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa, kɪbee rɛ yaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ? Ma basɪ wɪtɪɪ.
20 Á yaŋ bɪ sɪ wuwo tallɪ á nyʊwa, see dɪ á basɪ wɪya hʊ á aa nɪya abee wɪya hʊ á aa naa."

21 Nyɛ rɛ nala hʋ bɪl marɪ fugisi Piita bee Gyɔɔŋ kɪŋkaŋ, aŋ na kpa ba ta. Amɛ ba gyɪ
naa anɪɪ ba bɪ sɪ wuwo yaa ba wɪɪ buloŋ, beewɪya nala hʋ buloŋ gyɪ aa dannɪ Wɪɪsɪ rɛ
abee wɪɪ hʋ aa yaa tɪyaŋ.
22 Gbarɪgɪ no ba gyɪ aa tɪɪba, ʋ gyɪ tee bɪsɪ mɔllɪbalɪya rɛ.

Nala hʋ aa laa Yesu wɪya di sʋla Wɪɪsɪ dɪ ʋ tɪya ba nyuduwo

23 Ba aa yaŋ kpa Piita bee Gyɔɔŋ ta, ba mɪɪgɪ mʋ nɪkaalɪya hʋ aa laa Yesu wɪya di lee
rɛ, ba beel-ba laŋŋɪ. Doŋ nɛ ba kpa wɪya hʋ buloŋ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ
hʋ abee bee nɪhɪyasɪ hʋ aa basa, a basɪ tɪya ba.
24 Ba aa basɪ wɪya no ko teŋ, ba buloŋ piili kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ abee tɪdɪgɪ a baa, "Á
Tɪɪna Wɪɪsɪ, ɪ rɛ taa wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ, abee fuwoni abee kɪna hʋ buloŋ aa
we ba tɪyaŋ.
25 Ɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ nɛ ɪ leŋ á naabaa Deviti, Ɪ tʋŋtʋnnɪ hʋ basɪ a baa,
'Bee rɛ tɪŋ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma kɪ na baaŋ kɪŋkaŋ nyɛ? Bee rɛ tɪŋ nala no aa
vʋʋlɪ dɪ ba sɪ kyogi Wɪɪsɪ tʋma aŋ lɔlɔ?
26 Dʋnɪya nyuu kuworo laŋŋɪ dɔmɔŋ nɛ, a yaa siri, ba tɪyaŋ nɪhɪyasɪ naa dɔmɔŋ nɛ, a
yaa nyʋʋdɪgɪ dɪ ba yuwo á Tɪɪna abee ʋ Krisita hʋ, laataal hʋ ʋ aa lɪya dɪ ʋ ko
laa dʋnɪya nala ta.'
27 Wɪya no buloŋ yaŋ kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ, Beewɪya Hɛrɔtɪ bee Pɔŋtiyo Pilato abee nala
hʋ aa bɪ yaa Gyuuma abee Iziral tɪmma, ba buloŋ gyɪ ko laŋŋɪ rɛ bee no tɪyaŋ dɪ ba
yuwo Yesu, Ɪ tʋŋtʋnnɪ welii hʋ Ɪ aa lɪya dɪ ʋ yaa Krisita hʋ.
28 Ba gyɪ laŋŋa yaa wɪya hʋ ɪ aa paalɪ gyɪma ɪ dee tɪyaŋ abee ɪ kyɛrɪ tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ
kɔnɪ yaa rɛ.
29 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, yaŋ deŋ na, gyɪnaŋ kyɛɛ no ɛɛ hʋ ba aa fugisi ma anɪɪ ba sɪ dɔgɪsɪ ma.
Ɛɛwɪya, pɛ ɪ tʋŋtʋnna tɪyaŋ dɪ á tenni polli, dɪ á wuwo kɪ basɪ ɪ wɪya abee nyuduwo.
30 Daga ɪ dee, a leŋ dɪ wɪɪla tɪmma abee taaga buloŋ na laaŋfɪya. Ka dɪ á mɛ wuwo kɪ
yaa wɪkperiye abee wɪmagɪla, Ɪ tʋŋtʋnnɪ welii Yesu feŋ tɪyaŋ."
31 Ba aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ ko teŋ, dɪ lee hʋ ba aa laŋŋa buloŋ gyigise rɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii hʋ ko gyʋʋ ba kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Ba piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya abee nyuduwo.

Nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aa kyiyeli dɔmɔŋ

32 Nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di fa kaŋ nyʋʋdɪgɪ rɛ, a kaŋ tɪdɪgɪ mɛ. Dɪ ba kɪdɪgɪ
buloŋ nɛ kaŋ kɪŋ mɛ, ʋ aa bɪ kaŋ kɪ yɪrɪ ʋ dʋŋ kɪŋ. Ʋ aa kpa ʋ nɪɪ ʋ bɪrɪmɪ ba buloŋ
kɪŋ nɛ.
33 Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ, Yesu kpambɪsɪ hʋ gyɪ wuwo kaŋ dee abee nyuduwo rɛ, a basɪ kɪ
tɪya nala anɪɪ á Tɪɪna Yesu sii sʋʋ tɪyaŋ nɛ, ka Wɪɪsɪ mɛ kɪ pɛ nala hʋ buloŋ aa laa Yesu
wɪya di tɪyaŋ kɪŋkaŋ.
34 Nala hʋ buloŋ fa aa kaŋ dɪɪsɪ abee bagɪsɪ, ba aa kpa ba buloŋ yallɪ rɛ, a kaŋ molbiye
hʋ ba aa naa, a mʋ Yesu kpambɪsɪ hʋ lee.
35 Ba gyɪ aa kaŋ molbiye hʋ kpaa dɔmɔŋ nɛ, nal buloŋ na a maga ɛɛ hʋ ʋ aa kyɛ.
Ɛɛwɪya, ba nala hʋ kɪdɪgɪ buloŋ fa bɪ kyɛɛ kɪŋ kɪ lɔlɔ.
36 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we ba tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Gyosɛfʋ. Yesu kpambɪsɪ hʋ fa kana ʋ
kɪ yɪrɪ Banabaasɪ. (Banabaasɪ memii rɛ yaa nal hʋ aa basɪ wɪya kɪ polli nala tenni). Ʋ
fa yaa Levi doho nal lɛ, a lɪɪ Saapʋrɔsɪ paalʋʋ.
37 Ʋ fa kaŋ baga kɪdɪgɪ rɛ. Nyɛ rɛ ʋ kpa yallɪ, a kaŋ molbiye hʋ mʋ Yesu kpambɪsɪ hʋ
sɪya.

5

Ananiyasɪ bee Safiira

1 Amɛ ba tɪyaŋ baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ ba kɪ yɪrɪ Ananiyasɪ. Ʋ haaŋ mɛ feŋ nɛ
yaa Safiira. Nyɛ rɛ ʋ bee ʋ haaŋ hʋ sii kpa ba sɪfɪyaŋ kɪna badɔmɔŋ yallɪ. Ʋ bee ʋ haaŋ
hʋ buloŋ yaa nyʋʋdɪgɪ,
2 a lɪɪ molbiye hʋ badɔmɔŋ faŋa, ka Ananiyasɪ sii kaŋ molbikaalɪya hʋ mʋ Yesu
kpambɪsɪ hʋ lee.
3 Nyɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Ananiyasɪ, bee rɛ tɪŋ ɪ leŋ Sɪtaanɪ mʋrɪ ɪ, ɪ lɪɪ kɪna hʋ
ɪ aa yalla molbiye badɔmɔŋ faŋa, aŋ nyɪya wɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ sɪya tɪyaŋ nyɛ?
4 Na kɪna hʋ yaa ɪ kɪna rɛ ka ɪ na kpa yallɪ? Ɪ bɪl aa yalla mɛ, molbiye hʋ yaa ɪ molbiye
rɛ. Ɛɛ rɛ ɪ yaŋ liisi ɪ tɪya tɪyaŋ, aŋ yaa wɪɪ no nyɛ? Nihuwobisi sɪya tɪyaŋ daa ɪ nyɪya
wɪya no, amɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ nɛ ɪ nyɪya wɪya no gɛɛ."
5 Ananiyasɪ aa nɪɪ wɪɪ no, ʋ lɪɪ tele doŋ nɛ, a sʋba haŋ lagɪlagɪbiye hʋ. Nyɛ rɛ kambɪŋ
gyɪ gyʋʋ nala hʋ buloŋ aa nɪɪ wɪɪ no.
6 Nyɛ rɛ bapʋwasɪya ko gyʋʋ, a we ʋ lɪŋe, a kpa ʋ lɪɪ mʋ hogo.

7 Mʊhʊ sʊwaa, dı ʊ haaŋ hʊ mɛ ko gyʊʊ. Ʊ kɛ fa bı gyıŋ wıı hʊ aa yaa tıyaŋ.
8 Nyɛ rɛ Piita pıyɛsı ʊ a baa, "Ɪ bala kaŋ molbiye badɔmɔŋ ko daha rɛ. Ma aa yallı kına hʊ, molbii hʊ nyʊwa rɛ ʊ kaŋ ko gɛɛ?" Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ baa dı molbii hʊ nyʊwa rɛ gɛɛ.
9 Ɛɛ rɛ Piita bıl pıyɛsı ʊ a baa, "Bee rɛ tıŋ ı bee ı bala buloŋ vʊʊlı dı ma nyıya wıya Wıısı Wiyesi Welii hʊ sıya tıyaŋ nyɛ, aŋ liisi anıı ʊ bı sı dɔgısı ma? Deŋ na, nala hʊ aa kpaa ı bala mʊ hogo, ba aa rɛ ha sıŋ dimbee hʊ nyʊwa tıyaŋ gɛɛ. Ba yaŋ sı kpa ı mɛ mʊ."
10 Ɛɛ rɛ ʊ mɛ pirigi lıı tele ʊ sıya tıyaŋ doŋ, a sʊba. Bapʊwasıya hʊ aa kpaa ʊ bala mʊ hogo ko kı gyʊʊ dı ʊ mɛ sʊba. Ɛɛ rɛ ba kpa ʊ mɛ a kaŋ lıı hogo kpala ʊ bala hʊ.
11 Nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di, aŋ aa ko kı laŋŋı, abee nala hʊ buloŋ mɛ gyı aa nıı wıı no, kambıŋ gyı gyʊʊ ba rɛ kıŋkaŋ.

Wıkperiye bee wımagıla

12 Yesu kpambısı hʊ gyı yaa wımagıla abee wıkperiye rɛ yʊga nala tıyaŋ. Nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di, ba buloŋ nɛ gyı aa kı laŋŋı dɔmɔŋ abee nyʊʊdıgı. Wıkyʊwaldıbal hʊ gyambarıŋ ba aa yırı Solomɔn Gyambarıŋ, ʊ tıyaŋ nɛ ba gyı aa kı laŋŋı.
13 Nala hʊ buloŋ gyı aa bı laa Yesu wıya di, ba kıdıgı buloŋ gyı bı kaŋ nyuduwo ʊ aa sı wuwo gyʊʊ pɛ ba tıyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka nala ha gyı aa kı bigisi ba rɛ weliŋ.
14 Amɛ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ, nala aa laa Yesu wıya di rɛ, baala abee haana buloŋ, a ko kı pɛ nıbınıya hʊ tıyaŋ.
15 Akuu wıya no buloŋ Yesu kpambısı hʊ aa yaa wıya, nala aa paa ba wııla tımma bee ba kıpınıya rɛ, a ko lıı biŋ ŋmaŋsı nyʊʊsı tıyaŋ. Ba aa yaa gɛɛ rɛ dı Piita rɛ ko kı baŋ, dı ʊ daaliiŋ gyʊʊ ba tıyaŋ. Beewıya dı Piita daaliiŋ mɛ gba ko gyʊʊ ba tıyaŋ, ba aa na laaŋfıya rɛ.
16 Nıgyamaa mɛ gyı lıı tɔnı hʊ aa kpaga Gyerusalɛm nɛ, aa kaŋ wııla tımma abee nala hʊ gyıŋbɔmɔ aa kana, a kaŋ ko ba lee ba buloŋ na laaŋfıya.

Ba dɔgısı Yesu kpambısı hʊ

17 Ɛɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ abee ʊ hatınna hʊ aa we Sadusiima paati hʊ tıyaŋ, ba sii kpa baaŋ abee tıhɔllı kyeŋ Yesu kpambısı hʊ.
18 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ba kası Yesu kpambısı hʊ a mʊ tɔ dıyaŋ.
19 Amɛ haŋ kyɛɛ hʊ tıı tebine rɛ malıka kıdıgı ko kaŋ nıtɔdıya hʊ dimbee suri, aŋ leŋ ba lıı. Ka ʊ bası tıya ba a baa,
20 "Ma mʊ gyʊʊ sıŋ Wıkyʊwaldıbal hʊ tıyaŋ, a bası wıkyʊwal-ŋmaŋfalıı no wıya a tıya nala."
21 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ tıŋa ʊ nyʊwa hʊ. Ʊ sıgballınyʊwa, ba sii mʊ gyʊʊ Wıkyʊwaldıbal hʊ a piili kı daga nala. Nyɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ abee ʊ hatınna sii yırı Gyuuma nıhıyası abee nala hʊ buloŋ dı ba ko laŋŋı vʊʊlı. Ka ba tıma dı ba mʊ lıı Yesu kpambısı hʊ nıtɔdıya hʊ tıyaŋ a kaŋ ba ko.
22 Laalyuwolo hʊ aa mʊwa ba bı naa Yesu kpambısı hʊ nıtɔdıya hʊ tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba mııgı ko ba nıhıyası hʊ lee a baa,
23 "Á aa mʊʊ nıtɔdıya hʊ, nal buloŋ bı suro boro hʊ, ka nala hʊ aa pɔ nıtɔdıya hʊ mɛ sıŋ boro hʊ nyʊwa. Amɛ á aa mʊʊ suri, á bı naa Yesu kpambısı hʊ."
24 Nala hʊ aa pɔ Wıkyʊwaldıbal hʊ nıhıyawʊ abee Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası aa nıı wıı no, ʊ yaa wıkperii rɛ kıŋkaŋ a tıya ba. Ba bı gyıŋ wıı hʊ aa puu ba.
25 Doŋ tıyaŋ nɛ, dı baal kıdıgı rɛ ko gyʊʊ gɛɛ, a bası tıya ba anıı ba naa nala hʊ ba aa kasa tɔ dıya hʊ tıyaŋ nɛ, dı ba ko lıı sıŋ Wıkyʊwaldıbal hʊ tıyaŋ a kı daga nala.
26 Ɛɛ rɛ Wıkyʊwaldıbal laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ abee ʊ noŋ nala sii lıı a mʊ kası ba a mııgı kaŋ ko. Amɛ ba gyı bı kpaa dee a kası ba, beewıya kambıŋ fa kaŋ ba rɛ anıı nala hʊ aa we Wıkyʊwaldıbal hʊ tıyaŋ sı paa bʊwa yaga ba.
27 Ba aa kaŋ ba ko gyʊʊ, nyɛ rɛ ba leŋ ba sıŋ nala hʊ aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya hʊ sıya tıyaŋ. Nyɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ bası tıya ba a baa,
28 "Á bası tıya ma rɛ daha abee sıfıyası anıı ma ta bıl ko maakyiye bası Yesu wıya tıya nal buloŋ, koo a yırı ʊ feŋ mɛ gba. Amɛ ma deŋ na, ma vıya aŋ kaŋ wıı hʊ gɔllı gyaası Gyerusalɛm buloŋ nɛ, a kı kyɛ dı ma kpa baal no sʊʊ wıya kyʊgı ma."
29 Ɛɛ rɛ Piita abee Yesu kpambısı hʊ nıkaalıya mııgı bası tıya ba a baa, "Ʊ maga dı á tıŋ Wıısı nyʊwa rɛ, aŋ vıya nihuwobiŋ nyʊwa.
30 Á naabaala Wıısı hʊ rɛ kyisi Yesu sʊʊ tıyaŋ. Nal hʊ ma aa kaŋ kpaası mal daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ ʊ sʊba hʊ.

31 Wɪɪsɪ kyisi ʊ rɛ, ʊ sii gyɪŋ hɔŋ ʊ noduu logiŋ, dɪ ʊ yaa sɪlaal abee laataal, a tɪya
Iziral tɪmma ŋmanɪɪ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, ka dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ
kyɛ ba.
32 Wɪya no buloŋ á aa basɪ nyɛ, á bee Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we nala hʊ aa
tɪŋa ʊ nyʊwa, buloŋ yaa ba daŋsɪya rɛ.”
33 Nala no aa nɪɪ wɪɪ no, nyɛ rɛ ba na baaŋ kɪŋkaŋ aŋ kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ ba.
34 Amɛ ba kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, a lɪɪ Farasiima paati hʊ tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ Gamaliyɛl.
Ʊ fa yaa Wɪɪsɪ teŋ dɪdagɪl lɛ, nala fa kɪ tɪya gyɪrɪma weliŋ. Nyɛ rɛ ʊ sii sɪŋ aŋ baa, “Ma
leŋ dɪ Yesu kpambɪsɪ hʊ lɪɪ lɪgyalɪɪ mʊhʊ.”
35 Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ basɪ tɪya ba a baa, “Mamaa Iziral tɪmma, ma fɪyɛlɪ ma sɪya abee wɪya
hʊ ma aa kyɛ dɪ ma yaa nala no.
36 Saŋa hʊ, baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Tiyodasɪ. Ʊ gyɪ kpaa ʊ tɪɪ anɪɪ ʊ yaa
nɪbal lɛ. Nala gyɪ pele kɔɔsɪbanaa, a kɪ tɪŋa ʊ hal. Amɛ ba gyɪ aa ko kpʊ ʊ, ʊ hatɪnna
hʊ buloŋ gyɪ fáá pɪsa rɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ ŋmanɪɪ hʊ sɪŋ dɪsɪ, ka ʊ feŋ mɛ nyʊgɪsɪ.
37 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, baal kɪdɪgɪ mɛ bɪl lɪɪ, saŋa hʊ tɪyaŋ dɪ ba gyɪ aa dɪɪsɪ á paalʊʊ nala
rɛ. Ʊ mɛ feŋ nɛ gyɪ yaa Gyudasɪ, a lɪɪ Galili paalʊʊ. Ʊ mɛ gyɪ kasɪ nala yʊga rɛ ba kɪ
tɪŋa ʊ hal. Ba gyɪ aa ko kpʊ ʊ mɛ, haŋ nɪgyamaa hʊ mɛ buloŋ fa aa tɪŋa ʊ hal fáá pɪsa
rɛ.
38 Ɛɛwɪya, wɪɪ no tɪyaŋ, ŋ kɛ aa naa wɪɪ rɛ nyɛ, ma ta yaa nala no wɪɪ buloŋ. Ma kɛ
kpa ba ta. Dɪ ba wɪyaalɪya no ko lɪɪ nihuwobiŋ dee tɪyaŋ, tʊma hʊ sɪ nyʊgɪsɪ ba tɪɪ.
39 Amɛ, dɪ ʊ ko yaa Wɪɪsɪ tʊma, ma bɪ sɪ wuwo kaŋ tʊma no kyogi. Dɪ mamaa rɛ paalɪ
kɪ kyɛ ma kyogi ba mɛ, ma sɪ na anɪɪ ma bee Wɪɪsɪ sɪ mɪɪgɪ kaŋ wɪɪ.”
40 Ɛɛ rɛ ba gyegili nɪɪ baal hʊ nyʊwa hʊ. Doŋ nɛ ba yɪrɪ Yesu kpambɪsɪ hʊ ba ko gyʊʊ,
ba leŋ ba vɪɪrɪ ba, aŋ basɪ tɪya ba anɪɪ ba ta bɪl ko basɪ wɪya Yesu feŋ tɪyaŋ, aŋ kpa ba
ta.
41 Nyɛ rɛ Yesu kpambɪsɪ hʊ kpa lɪɪ nala hʊ tɪyaŋ, ka ba tenni buloŋ gyɪ fɪyɛlɪ akuu ba
aa dɔgɪsɪ ba Yesu wɪya nyuniŋ. Beewɪya ba kɛ lee, ʊ yaa nyusʊŋ nɛ anɪɪ Wɪɪsɪ aa naa
dɪ ba mɛ maga dɪ ba di tʊwara Yesu wɪya.
42 Kyɛɛ buloŋ ba aa mʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ rɛ, abee nala dɪɪsɪ, a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
aŋ kɪ daga nala Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ a mʊ kɪ tile á tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ, nal hʊ Wɪɪsɪ
aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya nala ta.

6

Ba lɪɪ nala bapɛ dɪ ba kɪ kyiyeli Yesu kpambɪsɪ hʊ

1 Saŋa no tɪyaŋ dɪ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di gyɪ marɪ wala kɪ pɛ rɛ. Nyɛ rɛ ba tɪyaŋ
Gyuuma hʊ aa basɪ Giriki taal abee Gyuuma hʊ aa basɪ Hiiburu taal piili kɪ kaa dɔmɔŋ.
Beewɪya Gyuuma hʊ aa basɪ Giriki taal gyɪ baa dɪ Hiiburu tɪmma hʊ aa vɪya ba lohaana
kɪ ta rɛ ba kɪna kpayɪ tɪyaŋ kyɛɛ buloŋ.
2 Nyɛ rɛ Yesu Kpambɪsɪ hʊ fi abee balɪya yɪrɪ nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wɪya di a ko
laŋŋɪ, a basɪ tɪya ba a baa, “Ʊ bɪ maga dɪ á kɪ deŋ molbiye koo kɪdiiliye wɪkanɪya, aŋ
yeŋŋi Wɪɪsɪ wɪya basɪɪ ta.
3 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, ma lɪɪ nala bapɛ ma tɪyaŋ. Ma lɪɪ nala hʊ aa kaŋ wɪgyʊŋ, nala
kɪ tɪya ba gyɪrɪma, ka Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ mɛ we ba tɪyaŋ. Ma lɪɪ ba, dɪ á kpa á
molbiye wɪkanɪya we ba nosi tɪyaŋ.
4 Ka dɪ á mɛ kpa á nyuu buloŋ we Wɪɪsɪ kyʊwalɪɪ abee Wɪɪsɪ wɪya basɪɪ tɪyaŋ.”
5 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ aa we doŋ tenni fɪyɛlɪ abee wɪya hʊ Yesu kpambɪsɪ hʊ aa basa.
Nyɛ rɛ ba lɪɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Sɪtɪɪvɪŋ. Ʊ fa yaa nal hʊ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, ka
Wiyesi Welii hʊ mɛ we ʊ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ ba bɪl lɪɪ Fɪlɪpɪ abee Purokurɔsi abee Nikaano
abee Tiimɔŋ abee Paamina, a bɪl bee Nikolasɪ aa lɪɪ Aŋtiyɔki. Nikolasɪ fa bɪ yaa Gyuu,
aŋ ta kɪ tɪŋ Gyuuma wɪɪkyʊwal ŋmaŋsɪ abee ba lesiri.
6 Ɛɛ rɛ ba kaŋ nala no bapɛ ba aa lɪya a mʊ Yesu kpambɪsɪ hʊ sɪya. Ba kpa ba nosi
dɔbɔ ba nyuni tɪyaŋ, aŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba.
7 Nyɛ rɛ ka Wɪɪsɪ wɪbii hʊ marɪ pɪsa mʊ lee buloŋ. Nala hʊ aa laa Yesu wɪya di marɪ
yʊga kɪ pɛ weliŋ Gyerusalɛm tɪyaŋ. Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala mɛ gyɪ yʊga rɛ weliŋ, a
ko laa Yesu wɪya di.

Gyuuma nɪhɪyasɪ leŋ ba kaŋ Sɪtɪɪvɪŋ

8 Wɪɪsɪ noŋ gyɪ dɔbɔ Sɪtɪɪvɪŋ tɪyaŋ nɛ, ʊ dee mɛ we ʊ tɪyaŋ yʊga, ʊ wuwo kɪ yaa
wɪkperiye abee wɪmagɪla nala tɪyaŋ.
9 Nala badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ, a fa yaa Gyuuma, aŋ lɪɪ Sariini, ka badɔmɔŋ mɛ lɪɪ
Alizaŋdiriya. Ba fa yaa wɪɪkyʊwaldɪya hʊ ba aa yɪrɪ “Yosi ba aa kpaa ta wɪɪkyʊwaldɪya”
nala rɛ. Ka badɔmɔŋ mɛ fa yaa Gyuuma, a mɛ lɪɪ Silisɪya abee Esɪya. Nala no buloŋ

fa bı sıŋ Sıtııvıŋ kıŋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba beel-ʋ kaŋ nyʋʋtaaduwo abee wıya hʋ ʋ aa bası tıyaŋ.
10 Amɛ ba fa bı wuwo bası wıya lo ʋ wıı buloŋ tıyaŋ, beewıya Wıısı Wiyesi Welii hʋ fa we ʋ lee rɛ, ka ʋ kaŋ wıgyʋŋ mɛ ʋ wıbasıı buloŋ tıyaŋ.
11 Nyɛ rɛ ba lʋwɔlı we nala badɔmɔŋ nyuu dı ba bası baa ba nıı Sıtııvıŋ bası wıya kı kyogi Moosi abee Wıısı feŋ nɛ.
12 Nala no aa bası wıya no, ɛɛ rɛ bee hʋ nala abee ba nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ buloŋ baaŋ sii Sıtııvıŋ nyuu tıyaŋ kıŋkaŋ. Nyɛ rɛ ba kana ʋ mʋ hıyarı sıya.
13 Aŋ kaŋ nala mɛ ko dı ba ko nyıya wıya tıya ʋ. Ɛɛ rɛ nala nyıya wıya tıya ʋ a baa, “Saŋa buloŋ, baal no aa bası wıya rɛ a kı kyogi Wııkyʋwaldııwelii hʋ á aa saa, abee Wıısı mırısı hʋ buloŋ ʋ aa leŋ Moosi sabı biŋ dı á kı tıŋa.
14 Á nıya dı ʋ baa Yesu no aa lıı Nazarɛti sı yige Wıısı dıya no lo, aŋ kaŋ wıya hʋ Moosi fa aa daga a naabaala dı ba kı tıŋa hʋ mɛ a bırımı kyige.”
15 Nala hʋ buloŋ fa aa hɔŋ doŋ kuwoni ba sıya pɔ Sıtııvıŋ tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba na dı ʋ sıya kıı gɛɛ anıı malıka sıya.

7

Sıtııvıŋ wıbasıı

1 Nyɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ pıyɛsı Sıtııvıŋ a baa, “Wıya no ba aa basa, ba yaa wıtıı rɛ koo ba nyıya tıya ı rɛ.”
2 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ baa, “Ŋ kuwoma abee ŋ naabalıya, ma gyegili nıı daha. Wııbal hʋ, feŋbal hʋ tıına gyı kaŋ ʋ tıı ko daga á naabaa Abıraham nɛ dı ʋ ha gyı hɔŋ Mesopotemiya taŋha tıyaŋ. Haŋ saŋa hʋ dı ʋ ha gyı bı mʋʋ Haraŋ paalʋʋ.
3 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ʋ dı ʋ sii leŋ ʋ dıya nala buloŋ, aŋ lıı ʋ paalʋʋ mɛ tıyaŋ, a mʋ paalʋʋ hʋ ʋ aa sı daga ʋ.
4 Nyɛ rɛ ʋ sii lıı Kaldıya paalʋʋ tıyaŋ, a mʋ hɔŋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Haraŋ tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ kuwo sʋba. Ɛɛ rɛ Wıısı bıl leŋ ʋ sii doŋ, a ko hɔŋ paalʋʋ no tıyaŋ ma aa hɔnɔ gyınaŋ.
5 Saŋa hʋ tıyaŋ, Wıısı fa bı keri taŋha hʋ mʋhʋ mɛ a tıya Abıraham a pel naaŋsıınyʋwa kıdıgı mɛ, dı ʋ tıı kana. Amɛ ʋ gyı wee nyʋwa tıya ʋ rɛ anıı ʋ sı kpa paalʋʋ no tıya ʋ bee ʋ doho nala. Saŋa hʋ tıyaŋ Wıısı aa bası gɛɛ dı Abıraham ha bı lʋla.
6 Nyɛ rɛ Wıısı bası tıya ʋ, ‘Ɪ doho nala sı yaa nıhʋwala paalʋʋ kıdıgı tıyaŋ a yaa yosi. Ba sı dɔgısı ba kıŋkaŋ bısı kɔɔsıbanaa.
7 Amɛ ŋ sı dɔgısı haŋ paalʋʋ hʋ nala aa kaŋ ba bırımı yosi ba tʋma kı tıya ba hʋ. Ɛɛ hal tıyaŋ, ba sı lıı doŋ tıyaŋ, a bıl ko daha, a kı kyʋwalı mıyaŋ Wıısı.’
8 Ɛɛ rɛ Wıısı kpa ʋ nyʋwa tıya Abıraham. Ʋ nyʋwa hʋ magıl lɛ yaa Abıraham bee ʋ doho nala aa keri ba pene. Nyɛ rɛ Abıraham lʋl Azıkı. Ʋ kyɛyɛ kyori kyɛɛ, Abıraham keri ʋ peŋ. Azıkı mɛ sii lʋl Gyeekɔbı. Gyeekɔbı mɛ lʋl biisi fi abee balıya. Ba aa rɛ ko yaa á naabaala.
9 Ba tıyaŋ kıdıgı feŋ nɛ fa yaa Gyosɛfʋ. Nyɛ rɛ nıkaalıya hʋ gyı haası ʋ, ba tısı kı hɔllı ʋ. Ba kuu gɛɛ wıya a kana ʋ mʋ yallı tıya baala badɔmɔŋ. Ba mɛ kana ʋ mʋ Igyipiti, a mʋ yallı tıya baal kıdıgı, ʋ yaa yoŋ. Amɛ Wıısı ha gyı aa pɛ ʋ tıyaŋ nɛ weliŋ,
10 a lıı ʋ tʋwara buloŋ tıyaŋ ʋ gyı aa gyʋwa. Ʋ fa aa mʋʋ Igyipiti Kuwori Faaro sıya, Wıısı dee tıyaŋ, ʋ wuwo kaŋ wıgyʋŋ nɛ abee gyogiweliye. Ɛɛ rɛ Kuwori Faaro lıı ʋ, ʋ yaa ʋ paalʋʋ nıhıyawʋ, a kı deŋ ʋ paalʋʋ abee ʋ dıya buloŋ.
11 Ɛɛ rɛ losiŋbɔŋ kıdıgı gyı ko gyʋʋ Igyipiti paalʋʋ abee Keenaŋ paalʋʋ buloŋ, nala kı na sikii kıŋkaŋ, á naabaala hʋ gyı kyɛ kıdiilii buloŋ lɔlɔ dı ba di.
12 Doŋ tıyaŋ nɛ Gyeekɔbı nıı anıı kıdiiliye we Igyipiti paalʋʋ tıyaŋ nɛ. Ʋ tıma ʋ balıya dı ba mʋ yɔbɔ ko. Ɛɛ rɛ ba mʋ yɔbɔ ko.
13 Nyɛ rɛ Gyeekɔbı balıya hʋ bıl mııgı mʋ Igyipiti lıya tıına dı ba yɔbɔ kıdiiliye. Doŋ tıyaŋ nɛ Gyosɛfʋ kaŋ ʋ tıı dagı ba, aŋ kaŋ ba mʋ daga Kuwori Faaro mɛ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ Kuwori Faaro yaŋ gyıŋ Gyosɛfʋ doho aa lıı lee hʋ.
14 Ɛɛ rɛ ka Gyosɛfʋ tıma dı ba mʋ bası tıya ʋ kuwo Gyeekɔbı, dı ʋ kaŋ ʋ dıya nala buloŋ ko Igyipiti paalʋʋ. Gyeekɔbı dıya nala hʋ ʋ aa paa mʋ Igyipiti paalʋʋ, ba buloŋ gyı yaa nala mɔllıboto rɛ abee fi abee bɔnɔŋ.
15 Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ bee ʋ balıya buloŋ sʋba.
16 Ba mııgı kaŋ ba mʋ Keenaŋ paalʋʋ, a hogi ba Sɛkɛm tıyaŋ. Bʋbʋʋbal kıdıgı rɛ Abıraham fa yɔbɔ Hamɔ nala lee. Doŋ tıyaŋ nɛ ba hogi ba.

17 Wɪɪsɪ gyɪ wee nyʊwa rɛ dɪ ʊ sɪ yaa wɪɪ kɪdɪgɪ tɪya Abɪraham. Ʊ gyɪ ko ka mʊhʊ rɛ
ka dɪ Wɪɪsɪ yaa wɪɪ no. Haŋ saŋa hʊ dɪ Gyeekɔbɪ doho nala mɛ fa wala yʊga rɛ weliŋ
Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ.
18 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ fa aa gyɪŋ Gyosɛfʊ Igyipiti tɪyaŋ ko sʊba aŋka nɪdɪma mɪɪgɪ di
Igyipiti paalʊʊ koro. Ʊ kɛ fa bɪ gyɪŋ Gyosɛfʊ wɪya.
19 Nyɛ rɛ ʊ kɪ mʊrɪ á naabaala hʊ, a kɪ dɔgɪsɪ ba kɪŋkaŋ, aŋ fɪla ba dɪ ba paa ba biifɪllɪ
lɪɪ ta dɪ ba sʊba.
20 Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ nɛ ba gyɪ lʊl Moosi. Ʊ fa yaa biiwelii nyɛ rɛ. Ɛɛ wɪya, ba kpa ʊ
faŋa ʊ kuwo dɪya tɪyaŋ peŋsi boto, aŋ na kpa ʊ lɪɪ ta.
21 Ba aa kpa ʊ lɪɪ ta gɛɛ, Kuwori Faaro tɪɪ toluu ko kpa ʊ a dɪyɛsɪ ʊ anɪɪ ʊ biilʊlɪɪ.
22 Ba daga ʊ Igyipiti tɪmma wɪgyʊŋ buloŋ. Ʊ wɪyaalɪya abee ʊ wɪbasɪya buloŋ gyɪ
daga anɪɪ ʊ yaa nɪbal lɛ.
23 Moosi gyɪ aa ko pele bɪsɪ mɔllɪbalɪya, ʊ na anɪɪ ʊ maga dɪ ʊ mʊ na ɛɛ hʊ ʊ nala
Iziral tɪmma hɔnɪɪ aa kɪya rɛ.
24 Ʊ gyɪ aa mʊʊ dɪ ʊ naa Igyipiti tɪmma hʊ kɪdɪgɪ dɪ ʊ aa dɔgɪsɪ Iziral tɪmma hʊ kɪdɪgɪ.
Ɛɛ rɛ ʊ mʊ laa pɛ Iziral tɪɪna hʊ tɪyaŋ, a ŋmaa Igyipiti tɪɪna hʊ kpa lo ʊ sʊba.
25 Ʊ fa liise anɪɪ ʊ nala hʊ sɪ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ʊ rɛ laa ba ta, amɛ ba bɪ
wuwo gyɪma.
26 Ʊ sɪgballɪya, ʊ bɪl mʊwa dɪ Iziral tɪmma balɪya aa kaa dɔmɔŋ. Ʊ mʊ dɪ ʊ laa ba ta,
aŋ marɪ ba dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, 'Ma yaa nɪmmabalɪya rɛ, bee rɛ tɪŋ ma
mɪɪgɪ gul kɪ kaa dɔmɔŋ?'
27 Ɛɛ rɛ nal hʊ fa aa di dee ʊ dɔŋtɪɪna hʊ nyuu tɪyaŋ kaŋ Moosi yige ta aŋ pɪyɛsɪ ʊ a
baa, 'Aŋnɛ rɛ lɪɪ ɪ dɪ ɪ kɪ deŋ á nyuu, a laa á wɪya kɪ basɪ?
28 Koo ɪ aa kyɛ ɪ kpʊ ŋ mɛ rɛ anɪɪ ɪ dɪya aa kpʊʊ Igyipiti tɪɪna hʊ gɛɛ rɛ?'
29 Moosi aa nɪɪ gɛɛ, ʊ lɪɪ fá Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ, a mʊ yaa nɪhʊwal Mɪdɪya paalʊʊ
tɪyaŋ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ hɔŋ a kpa haaŋ, a lʊl boyoŋbiisi balɪya.
30 Ʊ fa hɔŋ doŋ bɪsɪ mɔllɪbalɪya rɛ. Ɛɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, malɪka kɪdɪgɪ ko ʊ lee ɔhɔ tʊtʊʊ
tɪyaŋ, a kpaga dogimo kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Saana. Ʊ ko lɪɪ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ tɪɪbiye rɛ aa di
diŋ.
31 Moosi aa naa gɛɛ, ʊ yaa ʊ wɪkperii. Ɛɛ rɛ ʊ mʊ pele dɪ ʊ marɪ na tɪɪbiye hʊ weliŋ.
Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ nɪɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ taal, dɪ ʊ basɪ tɪya ʊ a baa,
32 'Mɪyaŋ nɛ yaa ɪ naabaala Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ Wɪɪsɪ'. Ʊ aa basɪ
gɛɛ, Moosi sɪŋ kɪ kyele. Ʊ bɪl bɪ wuwo dɪ ʊ deŋ.
33 Sɪtɪɪvɪŋ bɪl basɪ baa, 'Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya Moosi a baa, kuwoni ɪ naatɔbɔ ɪ
naasɪ tɪyaŋ. Wɪɪsɪ we lee hʊ tɪyaŋ ɪ aa sɪna tɪyaŋ nɛ.
34 Ŋ naa ɛɛ hʊ ba aa dɔgɪsɪ ŋ nala rɛ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ, a nɪɪ ba wiile mɛ. Ŋ ko tuu
dɪ ŋ laa ba ta rɛ. Sii dɪ ŋ tɪma ɪ dɪ ɪ mɪɪgɪ mʊ Igyipiti.'
35 Ɛɛ rɛ Sɪtɪɪvɪŋ bɪl marɪ kpa, a baa, 'Moosi no rɛ Iziral tɪmma hʊ gyɪ vɪya aŋ pɪyɛsɪ
ʊ baa, Aŋnɛ rɛ baa dɪ ɪ kɪ deŋ ma a laa á wɪya kɪ basɪ?' Ʊ rɛ Wɪɪsɪ yaŋ tɪma dɪ ʊ yaa
ba nɪhɪyawʊ abee ba laataal. Wɪɪsɪ rɛ gyɪ tɪŋ ʊ malɪka, ʊ gyɪ ko Moosi lee a gyɪ kɪɪ gɛɛ
anɪɪ tɪɪbiye rɛ aa di diŋ, a ko pɛ Moosi tɪyaŋ dɪ ʊ laa ʊ nala ta.
36 Moosi gyɪ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye rɛ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ, aŋ na kasɪ ʊ nala
hʊ lɪɪ doŋ tɪyaŋ. Ba gyɪ aa mʊʊ pele fuwo kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Fuwofɪyaŋ, ʊ gyɪ bɪl yaa
wɪmagɪla rɛ doŋ. Ba gyɪ vala pogo mɛ dʊŋ tɪyaŋ nɛ bɪsɪ mɔllɪ balɪya, ka Moosi ha kɪ
yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ.
37 Moosi no tɪɪ rɛ bɪl basɪ tɪya Iziral tɪmma a baa,
'Wɪɪsɪ sɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal dɪ ʊ ko ma lee anɪɪ ʊ aa tɪma ŋ gɛɛ. Ʊ sɪ yaa ma nɪɪnabiye tɪɪ.'
38 Moosi bee á naabaala gyɪ laŋŋa pogo tʊtʊʊ tɪyaŋ nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ Moosi gyɪ na malɪka
dogiŋbal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Saana nyuu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ malɪka hʊ kpa Wɪɪsɪ nyʊwa hʊ aa
kaŋ mɪɪbol tɪya ʊ dɪ ʊ laa basɪ tɪya ma.
39 Ɛɛ rɛ ka á naabaala hʊ gyɪ vɪya ʊ nyʊwa, aŋ kpa ba hal yɪya ʊ, ka ba tɪliise buloŋ fa
kɪ tɪya ba anɪɪ ba mɪɪgɪ mʊ Igyipiti paalʊʊ.
40 Nyɛ rɛ ba basɪ tɪya Aarɔŋ a baa, 'Mɔ tɔdʊnnɪ tɪya ma dɪ ba kɪ deŋ ma. Moosi no aa
kaŋ ma lɪɪ Igyipiti paalʊʊ ko daha, á bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ aa kana ʊ.'
41 Ɛɛ rɛ ba sii mɔ vʊgɪ kɪdɪgɪ ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɔbiye. Nyɛ rɛ ba sii marɪ ʊ, ba tenni buloŋ
fɪyɛlɪ kɪŋ hʊ ba tɪɪ aa mɔɔ tɪyaŋ.
42 Nyɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ kpa ʊ hal yɪya ba, a vɪya ba ta ba kɪ kyʊwalɪ kyɪŋwʊlɪya abee
pene abee wɪɪpɔsɪɪ. Ba saba gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ logiŋ hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba tɪyaŋ. Ba
kɪdɪgɪ saba rɛ anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ baa,
'Mamaa Iziral tɪmma, bɪsɪ mɔllɪbalɪya hʊ ma fa aa we pogo hʊ tɪyaŋ, ŋ daa ma fa kpa
ma kɪna koo ma pʊsɪ kɪ sʊla.

43 Amɛ ma tɔdʋŋ hʋ ma aa yırı Mɔlɔkı, ʋ rɛ ma marı taŋtı-dıya we gɛɛ, abee ma
kyıŋwʋlıya tɔdʋŋ hʋ ma aa yırı Rɛfaŋ, ba aa rɛ ma gyı kyʋŋ kı vala gɛɛ. Ma tıı
rɛ mɔɔ ba, a kı marı ba. Ɛɛwıya, ŋ sı leŋ dı ba kası ma mʋ lee aa para Baabilɔŋ.'
44 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ bıl bası baa, Á naabaala gyı aa we pogo hʋ tıyaŋ, ba gyı marı taŋtı-
dıya rɛ doŋ a tıya Wıısı. Taŋtı-dıya no rɛ gyı daga anıı Wıısı kɔnı we ba lee rɛ. Wıısı
tıı rɛ gyı daga Moosi ɛɛ ʋ aa sı marı dıya no. Ɛɛ hʋ buloŋ Wıısı gyı aa kyɛ rɛ ʋ daga
Moosi, ʋ mɛ leŋ ba marı ʋ gɛɛ.
45 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ á naabaala laa taŋtı-dıya no ba kuwoma lee. Saŋa hʋ Wıısı gyı aa
leŋ ba bee Gyoosʋwa mʋ yuwo paalʋʋ kıdıgı nala, a kil ba ta aŋ laa ba taŋha hɔŋ hʋ,
dı ba ha kyʋŋ taŋtı-dıya no rɛ. Taŋtı-dıya no gyı we ba lee rɛ, a ko pele á naabaa Deviti
saŋa.
46 Wıısı gyı sıŋ pɔ Deviti rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Deviti gyı sʋla Wıısı dı ʋ pɛ ʋ tıyaŋ dı ʋ
wuwo saa dıya tıya ʋ Wıısı hʋ á naabaa Gyeekɔbı fa aa kyʋwalı.
47 Amɛ Deviti gyı bı wuwo saa dıya hʋ. Ʋ biibaal Solomɔn nɛ gyı mııgı ko saa ʋ, a
tıya Wıısı.
48 Amɛ Wıısı aa tee kıŋ buloŋ, ʋ bee gyʋʋ dıısı hʋ nihuwobiŋ aa saa dʋŋ. Wıısı
tıŋdaal kıdıgı gyı bası wıı no wıya rɛ, a baa dı
49 Wıısı baa, 'Wıısıbee tıyaŋ nɛ ŋ kuworikpasa we, taŋha daha rɛ yaa ŋ naası libinii.
Dııgɛɛ rɛ ma sı wuwo saa tıya ŋ? Lee rɛ ŋ liwiyesii we?
50 Ŋ daa marı kına no buloŋ?'
51 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ bıl bası baa, 'Ma bembiye deye rɛ kıŋkaŋ! Ma dıgına mɛ bee nıı wıya.
Ma kaŋ nyuduwo rɛ anıı nala hʋ aa bee tıŋ Wıısı. Ɛɛ rɛ tıŋ ma mɛ aa vıya ma aa sı kı
tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʋ anıı ma naabaala fa aa yaa gɛɛ.
52 Wıısı tıŋdaal buloŋ tuwo dı ma naabaala gyı bı tıŋ ŋmanıı kıdıgı a dɔgısı ʋ. Ba gyı
kpʋʋ nala hʋ buloŋ aa laa sıya bası Wıısı tıpʋlʋŋ tʋŋtʋnnı hʋ koyi wıya rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ ko,
ma mɛ kpa ʋ yallı tıya nala, ba kpʋ ʋ.
53 Wıısı leŋ ʋ malıkası dagı ma ʋ mırısı buloŋ nɛ, amɛ ma bı tıŋa ʋ nyʋwa." '

Ba yaga Sıtııvıŋ kpʋ abee bʋwa

54 Nala hʋ gyı aa laŋŋı kı vʋʋlı wıya hʋ aa gyegile nıı Sıtııvıŋ wıbasıı hʋ ko mʋ maga
nyɛ, dı ba buloŋ baaŋ marı sii ʋ tıyaŋ nɛ, ba kı kyaŋ ba nyıŋa lee lee buloŋ.
55 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ marı gyʋʋ Sıtııvıŋ yʋga. Ʋ wil deŋ wıısınyuu a na
Wııbal hʋ gaŋdarı, a na Yesu mɛ dı ʋ sıŋ Wıısı noduu logiŋ.
56 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ bası baa, "Ma deŋ na, ŋ naa wıısıbee dimbeenyʋwa rɛ dı ʋ suro, ka
Nihuwobiŋ Biye hʋ sıŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ."
57 Doŋ tıyaŋ nɛ nala hʋ buloŋ kyıırı yʋga, aŋ tɔ ba dıgına, ka ba buloŋ teŋ sii giri mʋ
kyige ʋ,
58 a kana ʋ yige ta ʋ lıı bee hʋ samanı. Doŋ tıyaŋ nɛ ba yaŋ paa bʋwa tɔ kana ʋ, a
kı yaga lee lee buloŋ. Nala hʋ aa yaga Sıtııvıŋ buloŋ gyı wuri ba gannı rɛ a kpa tıya
bapʋwasıbiye kıdıgı ba aa yırı Sɔɔl dı ʋ kı deŋ.
59 Ba aa yaga Sıtııvıŋ gɛɛ rɛ, ka ʋ kı yırı á Tıına Yesu a kı sʋla ʋ, "Ŋ Tıına Yesu, laa
ŋ dʋma mʋ ı lee."
60 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ʋ tuu gbinni, a kyiyesi yʋga a baa, "Ŋ Tıına Yesu, ŋ aa sʋla ı, ta tuŋ
wıbɔŋ no ba aa yaa kyıŋ ba nyuu tıyaŋ." Nyɛ rɛ ʋ bası aŋ yaŋ keri ʋ wiyesi kateŋse.
Sɔɔl mɛ gyı laa rɛ anıı ba kpʋʋ Sıtııvıŋ maga rɛ.

8

Sɔɔl aa dɔgısı nala hʋ aa laa Yesu wıya di

1 Haŋ kyɛɛ hʋ buloŋ nɛ ba piili kı dɔgısı nala hʋ aa laa Yesu wıya di aŋ kı laŋŋı
Gyerusalɛm tıyaŋ, a kaŋ ba kı tıya sikii kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ sii pısa gyʋʋ Gyudıya
abee Samaarıya paalʋʋ buloŋ. See Yesu kpambısı hʋ dʋŋ nɛ gyı kaa Gyerusalɛm tıyaŋ.
2 Nala badɔmɔŋ aa fá Wıısı mɛ rɛ gyı kpaa Sıtııvıŋ hogo, aŋ wii ʋ loho weliŋ.
3 Amɛ Sɔɔl gyı yaa siri rɛ dı ʋ yalmı nala hʋ aa laa Yesu wıya di. Ʋ gyı aa sii gɔllı ba
dıısı rɛ, a tarı ba baala abee ba haana buloŋ ko lıı, a leŋ ba kası ba mʋ tɔ dıya tıyaŋ.

Ba bası Wıısı wıweliye hʋ Samaarıya paalʋʋ tıyaŋ

4 Ka Yesu hatınna hʋ mɛ gyı aa lıı fá Gyerusalɛm tıyaŋ hʋ, ba mɛ gɔllı mʋ lee buloŋ,
a kı bası Yesu Krisita wıweliye hʋ.
5 Nyɛ rɛ Fılıpı sii mʋ Samaarıya paalʋʋ tɔbal kıdıgı, a bası Yesu Krisita, laataal hʋ
Wıısı aa tıma wıya, a kı tıya doŋ nala.
6 Gyamaa hʋ buloŋ gyı wee dıgıŋgyegil lɛ a kı nıı wıya hʋ ʋ gyı aa bası. Ba buloŋ
gyı gyegile nıı wıya hʋ ʋ aa basa rɛ, a na wımagıla hʋ buloŋ mɛ ʋ aa yaa.

7 Fɪlɪpɪ gyɪ aa basɪ wɪya hʊ tɪyaŋ, gyɪŋbɔmɔ yʊga gyɪ lɪɪ nala ba aa kana tɪyaŋ nɛ. Dɪ
gyɪŋbɔŋ buloŋ nɛ fa ko kɪ lɪɪ mɛ, ʊ aa kyɪɪrɪ rɛ yʊga aŋ na lɪɪ. Ka gbarɪga abee naasʊʊnɪ
abee nosʊʊnɪ tɪmma yʊga mɛ gyɪ na laaŋfɪya, ba tenni leye buloŋ mɪɪgɪ sɪŋ ba bʊʊsɪ
tɪyaŋ.
8 Ɛɛwɪya, haŋ tɔɔ hʊ tɪmma buloŋ tenni gyɪ fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ.
9 Haŋ tɔɔ hʊ tɪyaŋ, baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Siimɔŋ. Ʊ gyɪ kaŋ daaluliye
rɛ weliŋ, a kɪ vʊga. Ʊ wɪyaalɪya buloŋ gyɪ yaa Samaarɪya paalʊʊ nala wɪkperii rɛ. Ɛɛ
rɛ tɪŋ ʊ mɛ gyɪ aa kɪ daga ʊ tɪɪ anɪɪ ʊ bɪra rɛ.
10 Nɪhɪyasɪ bee biibiisi buloŋ gyɪ kpa ba nyuu we ʊ wɪyaalɪya tɪyaŋ nɛ a kɪ basɪ a baa,
“Baal no rɛ yaa Wɪɪsɪ, ʊ kaŋ dee rɛ yʊga, dee hʊ ba aa yɪrɪ Wɪɪsɪ debal hʊ, ʊ rɛ ʊ kana.”
11 Ʊ aa yaa wɪkperiye no pɪɪsɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ nala na anɪɪ ʊ bɪra rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kpa ba
nyuni we ʊ wɪyaalɪya tɪyaŋ gɛɛ.
12 Amɛ Fɪlɪpɪ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya, a kɪ daga Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya, a
basɪ Yesu Krisita wɪya mɛ, nala hʊ gyɪ laa wɪya hʊ di rɛ, ba fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ, baala
abee haana buloŋ.
13 Siimɔŋ tɪɪ mɛ gyɪ ko laa Yesu wɪya hʊ di rɛ, ba fo ʊ mɛ wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ɛɛ hal tɪyaŋ,
ʊ kɪ mal Fɪlɪpɪ kɪŋkaŋ. Ʊ aa naa wɪkperiye hʊ bee wɪmagɪla hʊ Fɪlɪpɪ aa yaa, ʊ yaa ʊ
wɪkperii rɛ.
14 Yesu kpambɪsɪ hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ nɪɪ anɪɪ Samaarɪya paalʊʊ nala laa Wɪɪsɪ
wɪya di rɛ. Ɛɛ rɛ ba ta Piita bee Gyɔɔŋ dɪ ba mʊ doŋ.
15 Ɛɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba dɪ Wɪɪsɪ leŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ ko
tuu gyʊʊ ba tɪyaŋ.
16 Beewɪya haŋ saŋa hʊ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ha gyɪ bɪ gyʊʊ Samaarɪya paalʊʊ
nal kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ dʊŋ tɪyaŋ nɛ ba fa fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ
hʊ.
17 Nyɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ kpa ba nosi dɔbɔ ba nyuni tɪyaŋ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba.
Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko tuu gyʊʊ ba tɪyaŋ.
18 Siimɔŋ aa naa dɪ Yesu kpambɪsɪ hʊ kpa ba nosi dɔbɔ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di
tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ gyʊʊ ba tɪyaŋ gɛɛ, ʊ sii kpa molbii a sʊl ba a baa,
19 “Ma laa aŋ tɪya ŋ ma dee no dɪ ŋ mɛ ko kpa nosi dɔbɔ nal buloŋ tɪyaŋ, dɪ Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʊ gyʊʊ ʊ tɪɪna tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ, a baa,
20 “Ɪ liise ɪ sɪ wuwo kpa molbiye yɔbɔ Wɪɪsɪ aa kpaa kɪŋ hʊ tɪya nala ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ
nɛ koo? Wɪɪsɪ sɪ leŋ ɪ bee ɪ molbiye no buloŋ gyʊʊ diŋ.
21 Ɪ noŋ tuwo á tʊma no tɪyaŋ, beewɪya ɪ bɪ pʊllɪ ɪ tɪya tɪya Wɪɪsɪ.
22 Mɪɪgɪ bɪrɪmɪ lɪɪ ɪ wɪbɔmɔ no tɪyaŋ aŋ sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ kpa ɪ tɪlɪisibɔmɔ no kyɛ ɪ.
23 Ɲ naa anɪɪ ɪ tɪya bile rɛ kɪŋkaŋ, ka ɪ bɪl yaa wɪbɔmɔ yoŋ mɛ.”
24 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ sʊla Piita bee Gyɔɔŋ dɪ ba kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ʊ dɪ wɪya no buloŋ ba
aa basa ta yaa ʊ tɪyaŋ.
25 Ba aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ ko teŋ, a daga wɪya hʊ buloŋ ba aa gyɪma Yesu lugo tɪyaŋ
a tɪya ba, ba sii doŋ nɛ, a mɪɪgɪ mʊ Gyerusalɛm. Saŋa hʊ ba aa mʊ Gyerusalɛm hʊ tɪyaŋ,
ba basɪ Yesu Krisita wɪweliye hʊ rɛ Samaarɪya paalʊʊ tɔnɪ yʊga tɪyaŋ.

Fɪlɪpɪ kyeŋ baal kɪdɪgɪ aa lɪɪ Itoopiya paalʊʊ

26 Ɛɛ rɛ ka malɪka kɪdɪgɪ ko basɪ tɪya Fɪlɪpɪ a baa, “Sii, a mʊ wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ, a
mʊ ŋmaŋbɪnɪɪ hʊ aa lɪɪ Gyerusalɛm kɪ mʊ Gasa.” Nyɛ rɛ Fɪlɪpɪ sii kpa mʊ.
27 Ʊ aa mʊ pele ŋmanɪɪ hʊ, dɪ Itoopiya tɪmma baal kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ. Ʊ fa yaa bafara rɛ, a
tʊma kɪ tɪya Itoopiya Kuwori. Kuwori hʊ fa yaa haaŋ nɛ, ka ʊ kuwori feŋ yaa Kandesi.
Baal no fa yaa ʊ tʊŋtʊnna tɪyaŋ nɪbal kɪdɪgɪ rɛ. Ʊ rɛ fa aa deŋ kuwori hʊ molbiye
wɪkanɪya abee ʊ dʊwa buloŋ nyuu. Gyerusalɛm nɛ ʊ fa mʊ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋ fa mɪɪgɪ
kɪ mʊ bee abee gyaagʊ toriku.
28 Ʊ fa hɔŋ toriku hʊ tɪyaŋ gɛɛ rɛ, aŋ kɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ Teŋ lee kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaal
Azaaya aa saba.
29 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ basɪ tɪya Fɪlɪpɪ dɪ ʊ vala mʊ puu toriku hʊ.
30 Nyɛ rɛ Fɪlɪpɪ fá mʊ puu ʊ, dɪ ʊ nɪɪ baal hʊ aa karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʊ Azaaya aa
saba. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ dɪ ʊ gyɪŋ wɪya hʊ ʊ aa karɪmɪ hʊ memii rɛ?
31 Nyɛ rɛ baal hʊ baa, “Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa gyɪŋ ba memii dɪ nal bɪ daga tɪya ŋ.” Aŋ yɪrɪ
Fɪlɪpɪ dɪ ʊ ko gyɪŋ hɔŋ pɛ ʊ tɪyaŋ.
32 Wɪɪsɪ teŋ lee hʊ ʊ fa aa karɪmɪ hʊ, wɪɪ no rɛ ba sabɪ doŋ:
“Anɪɪ ba aa kaŋ piyesi kɪ mʊ dɪ ba kpʊ ka ʊ tallɪ ʊ nyʊwa gɛɛ, anɪɪ ba aa kɪ kʊsɪ pebiye
pʊna ka ʊ nyʊwa bee suri gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ mɛ bɪ suro ʊ nyʊwa.
33 Ba gyɪ yalmɪ ʊ rɛ weliŋ, ʊ kɪna gyɪ sʊma mɛ, ka ba vʊʊlɪ vɔmɔ ʊ, a kpa kyogisi tɪya ʊ.
Ʊ mɪɪbol yaŋ aa tene taŋha no nyuu nyɛ, aŋnɛ rɛ sɪ wuwo tɪŋ ʊ doho nala naasɪ.”

34 Baal hʋ aa karıma Wıısı wıya hʋ teŋ, ʋ pıyɛsı Fılıpı, a baa “Aŋnɛ wıya rɛ Wıısı tıŋdaal hʋ kı bası nyɛ? Ʋ tıı wıya rɛ koo, nıdıma kıdıgı wıya rɛ?”
35 Ɛɛ rɛ Fılıpı yaŋ piili wıya no ʋ aa karıma tıyaŋ, a bası Yesu Wıweliye hʋ buloŋ a tıya baal hʋ.
36 Nyɛ rɛ ka ba kpa ŋmanıı hʋ kı mʋ, a mʋ pele lee kıdıgı dı nıı pıŋ doŋ. Ɛɛ rɛ baal hʋ bası tıya Fılıpı a baa, “Na nıı rɛ nyɛ. Bee rɛ sı tɔ ŋ wıukyʋwalnıı foyi daha?”
37 Ɛɛ rɛ Fılıpı bası tıya ʋ a baa, “Dı ı rɛ laa Yesu wıya hʋ buloŋ di abee ı tıya buloŋ, ŋ sı fo ı wıukyʋwalnıı.” Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, “Ŋ laa di rɛ anıı Yesu Krisita rɛ yaa Wıısı biye.”
38 Ɛɛ rɛ baal hʋ leŋ gyaagʋ hʋ fa aa tarı toriku hʋ sıŋ, ka ʋ bee Fılıpı buloŋ kpa tuu nıı hʋ. Doŋ tıyaŋ nɛ Fılıpı fo ʋ wıukyʋwalnıı.
39 Ba aa ko dı ba lıı nıı hʋ tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʋ ko kpa Fılıpı dııgı. Baal hʋ bırıma dı ʋ bıl bı naa Fılıpı, aŋka ʋ kpa ʋ ŋmanıı kı vala, ʋ teŋ buloŋ fıyɛlı kıŋkaŋ.
40 Fılıpı yaa dı ʋ sıŋ dı ʋ we tɔ kıdıgı ba aa yırı Azotu tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ gɔllı tɔbiisi hʋ buloŋ mɛ aa we doŋ a kı bası Wıısı wıya. Ɛɛ rɛ ʋ yaa a mʋ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Sizaariya.

9

Ɛɛ aa yaa Sɔɔl ko laa Yesu wıya di
Kpambısı 22.6-16; 26.12-18

1 Ɛɛ rɛ ka Sɔɔl mɛ ha lıı sıı pɔ Yesu hatınna hʋ tıyaŋ, a kı fugisi ba, a kı bası anıı ʋ sı kpʋ ba.
2 Nyɛ rɛ ʋ sii mʋ Gyuuma wıukyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ lee a sʋla ʋ, ʋ sabı tenni tıya ʋ dı ʋ kaŋ mʋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Damaasiku. Tenni no fa daga anıı dı Sɔɔl ko mʋ gyʋʋ Gyuuma wıukyʋwaldıya buloŋ aa we Damaasiku tıyaŋ, dı ba tıya ʋ ŋmanıı dı ʋ kası nala hʋ aa tıŋ Yesu Krisita ŋmanıı hʋ, ba baala abee ba haana buloŋ, a kaŋ ba mııgı mʋ Gyerusalɛm.
3 Ɛɛ rɛ Sɔɔl gyı sii lıı kpa ŋmanıı a kı mʋ Damaasiku. Ʋ gyı ko mʋ kpaga Damaasiku rɛ, dı kyaanʋʋ kıdıgı pirige lıı wıısınyuu, a kyaanı we ʋ tıyaŋ.
4 Ʋ lıı tele, aŋka ʋ nıı nal taal dı ʋ bası tıya ʋ a baa, “Sɔɔl, Sɔɔl, bee rɛ tıŋ ı kı dɔgısı ŋ nyɛ.”
5 Ɛɛ rɛ Sɔɔl pıyɛsı, “Aŋnɛ rɛ yaa ı, ŋ Tıına?” Ɛɛ rɛ taal hʋ baa, “Mıyaŋ Yesu rɛ, nal hʋ ı aa dɔgısı hʋ.
6 Sii mʋ gyʋʋ tɔɔ hʋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sı daga ı wıı hʋ ı aa sı yaa.”
7 Sɔɔl bee nala hʋ fa aa val hʋ buloŋ mııgı sıŋ tuwori kı deŋ. Beewıya ba mɛ nıı taal hʋ rɛ, amɛ ba bı naa nal buloŋ.
8 Ɛɛ rɛ Sɔɔl nyagı sii sıŋ, a kaŋ ʋ sıya suri. Ʋ sıya gyı ta kyirigi waasʋ gɛɛ rɛ, ka ʋ bee na kıŋ buloŋ. Ʋ noŋ tıyaŋ nɛ ba gyı kana, a kana ʋ tarı mʋ pele Damaasiku.
9 Ʋ nyʋlıma we doŋ gɛɛ rɛ ʋ kyɛyɛ boto, dı ʋ bı wuwo di kıŋ buloŋ, a bı wuwo nyʋwa nıı mɛ.
10 Yesu hatınna hʋ kıdıgı mɛ gyı we Damaasiku tıyaŋ, ba kı yırı Ananiyası. Nyɛ rɛ ʋ duwosi dı á Tıına Yesu yırı ʋ a bası tıya ʋ a baa, “Ananiyası!” Ɛɛ rɛ ʋ saŋa a baa, “Mıyaŋ nɛ nyɛ, Tıına.”
11 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu bası tıya ʋ a baa, “Sii kpa ŋmanıı hʋ ba yırı ŋmaŋ-deginii hʋ, a mʋ baal kıdıgı ba aa yırı Gyudası dıya. Dı ı ko mʋ, pıyɛsı ʋ dı baal kıdıgı aa lıı Taasu rɛ ı kı kyɛ. Ʋ feŋ nɛ yaa Sɔɔl. Ʋ rɛ ha yaŋ kı kyʋwalı Wıısı gɛɛ.
12 Wıısı hʋ kyʋwalıı tıyaŋ, ʋ naa anıı ı Ananiyası rɛ ko gyʋʋ a kpa ı nosi dɔbɔ ʋ tıyaŋ ʋ sıya bıl suri.”
13 Ɛɛ rɛ Ananiyası bası baa, “Ŋ Tıına, nala yʋga rɛ kıŋkaŋ a bası tıya ŋ anıı baal no bɔmɔ rɛ weliŋ abee ı nala hʋ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ.
14 Gyuuma wıukyʋwal sılaala nıhıyası rɛ tıya ʋ ŋmanıı dı ʋ ko Damaasiku daha, a kası nala hʋ buloŋ aa kyʋwalı ı.”
15 Á Tıına Yesu bası tıya Ananiyası a baa, “Sii mʋ. Mıyaŋ nɛ lıı ʋ dı ʋ tuŋ ŋ tʋma. Ʋ sı mʋ bası ŋ wıya tıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma abee kuworo abee Iziral tımma mɛ.
16 Mıyaŋ nɛ sı daga ʋ tʋwara maga gɛɛ ʋ aa sı na ŋ wıya.”
17 Ɛɛ rɛ Ananiyası sii kpa mʋ dıya hʋ Sɔɔl aa gyʋwa. Nyɛ rɛ ʋ gyʋʋ a kpa ʋ nosi dɔbɔ Sɔɔl tıyaŋ aŋ baa, “Ŋ naabiye Sɔɔl, á Tıına Yesu hʋ ı aa naa ŋmanıı hʋ tıyaŋ dı ı aa ko daha, ʋ rɛ tıma ŋ dı ŋ ko daha dı ı sıya wuwo suri, ka dı Wıısı Wiyesi Welii hʋ mɛ gyʋʋ ı tıyaŋ.”
18 Ʋ aa bası gɛɛ, dı kına badɔmɔŋ aa kıı gɛɛ anıı fuwonamıya para pirige lıı tele ʋ sıya tıyaŋ, ka ʋ bıl wuwo kı na. Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ sii, ba fo ʋ wıukyʋwalnıı.

19 Ka ʋ di kɪna a bɪl kaŋ dee. Ʊ gyɪ we Damaasiku tɪyaŋ nɛ kyɛyɛ baŋmana, ʋ bee
Yesu hatɪnna hʋ aa we doŋ.

Sɔɔl basɪ Wɪɪsɪ wɪya a tɪya nala Damaasiku tɪyaŋ

20 Ʊ aa we doŋ gɛɛ rɛ, ʋ aa sii mʋ wɪɪkyʋwaldɪɪsɪ a piili kɪ basɪ Yesu wɪya a kɪ tɪya
nala anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʋ.
21 Nala hʋ buloŋ gyɪ aa nɪɪ wɪya hʋ Sɔɔl aa basɪ, ʋ gyɪ yaa ba buloŋ wɪkperii rɛ. Ba
kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ, a baa "Baal no daa fa we Gyerusalɛm tɪyaŋ a kɪ kpʋ nala hʋ aa laa
Yesu wɪya di gɛɛ? Ka gɛɛ wɪya rɛ ʋ bɪl ko daha dɪ ʋ ko kasɪ ba mʋ Gyuuma wɪɪkyʋwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ hʋ lee?"
22 Ɛɛ rɛ ka Sɔɔl marɪ kɪ basɪ wɪya hʋ abee nyuduwo, a te faafaa hʋ. Ʊ wuwo daga
rɛ anɪɪ Yesu rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʋ ko laa dʋnɪya nala ta. Ʊ
paalɪ basɪ gɛɛ rɛ Gyuuma hʋ buloŋ aa we Damaasiku tɪyaŋ polo buloŋ yʋwɔrɪ, ba bɪl
bɪ wuwo laa wɪɪ buloŋ basɪ.
23 Ʊ gyɪ we doŋ pɪɪsɪ rɛ. Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Gyuuma hʋ sii vʋʋlɪ dɪ ba kpʋ ʋ.
24 Ɛɛ rɛ Sɔɔl ko nɪɪ ba aa kyɛ dɪ ba kpʋ ʋ hʋ wɪya. Wɪɪhaa bee tebine buloŋ, ba aa
sɪŋ ba bee pagɪbal hʋ tɪyaŋ nɛ dɪ ba na ʋ a kpʋ.
25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ tebine, Sɔɔl noŋ nala hʋ kpa ʋ we simbiye tɪyaŋ, a kaŋ ŋmaŋ
vʋwa, a kpa ʋ ta ʋ tuu gyee hʋ ba aa saa baarɪ bee hʋ hal sɔmmm, a sii mʋ Gyerusalɛm.

Sɔɔl we Gyerusalɛm tɪyaŋ

26 Sɔɔl aa mʋʋ Gyerusalɛm, ʋ gyɪ aa kyɛ dɪ ʋ gyʋʋ Yesu hatɪnna hʋ aa we doŋ tɪyaŋ
nɛ. Amɛ ba gyɪ bɪ laa di anɪɪ ʋ mɛ laa Yesu wɪya di rɛ. Ɛɛ rɛ gyɪ tɪŋ ba gyɪ kɪ fá ʋ.
27 Yesu hatɪnna hʋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Banabaasɪ rɛ gyɪ pɛɛ Sɔɔl tɪyaŋ, a kana ʋ mʋ Yesu
kpambɪsɪ hʋ lee. Ʊ rɛ gyɪ basɪ tɪya ba ɛɛ hʋ Sɔɔl aa naa á tɪɪna Yesu ŋmanɪɪ hʋ tɪyaŋ, ʋ
basɪ wɪya tɪya ʋ. Aŋ ha gyɪ bɪl basɪ tɪya ba ɛɛ hʋ Sɔɔl aa basɪ Yesu wɪya abee nyuduwo
a tɪya nala Damaasiku tɪyaŋ.
28 Nyɛ rɛ ba laa ʋ we ba tɪyaŋ, ba beel-ʋ buloŋ we doŋ, a kɪ gɔllɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ,
29 a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya abee nyuduwo á Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ. Ʊ bee Gyuuma hʋ aa
basɪ Giriki taal gyɪ aa kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ nɛ. Ba kɪ lʋga dɪ ba kpʋ ʋ.
30 Ʊ dɔŋtɪŋsɪ hʋ aa ko nɪɪ anɪɪ dɪ ba aa lʋga dɪ ba kpʋ ʋ rɛ, ba sii kana ʋ a mʋ Sizaariya,
ʋ sɪŋ doŋ kpa mʋ Taasu.
31 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, nala hʋ aa laa Yesu wɪya di Gyudɪya abee Galili abee Samaarɪya
paalʋʋ tɪyaŋ, ba buloŋ yaŋ na wiyese, a marɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di weliŋ, a kɪ tɪŋ Yesu á
Tɪɪna, a kɪ fá ʋ mɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ mɛ pɛ ba tɪyaŋ, ba wala kɪ pɛ.

Piita mʋʋ Liida abee Gyoopa

32 Lee buloŋ nɛ Piita fa kɪ gɔllɪ. Kyɛɛ kɪdɪgɪ, ʋ sii kpa mʋ Liida dɪ ʋ na Wɪɪsɪ nala hʋ
aa we doŋ tɪyaŋ.
33 Ʊ aa mʋ doŋ, ʋ na baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Eniyasɪ. Ʊ fa gbarɪga rɛ, a pɪŋ dɪya tɪyaŋ
bɪsɪ kyori, dɪ ʋ bɪ wuwo lɪɪ bee.
34 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʋ a baa, "Eniyasɪ, Yesu Krisita tɪya ɪ laaŋfɪya rɛ. Sii kpa ɪ wasa."
Doŋ tɪyaŋ nɛ Eniyasɪ pirigi nyagɪ sii sɪŋ abee dee.
35 Nala hʋ buloŋ aa lɪɪ Liida abee Saarɔŋ aa naa gɛɛ, ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ
nɛ aŋ kɪ tɪŋ á Tɪɪna Yesu.
36 Haaŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ fa we Gyoopa tɪyaŋ, a mɛ fa yaa Yesu hatɪnnɪ. Ʊ feŋ nɛ fa yaa
Tabiita (Giriki tɪmma fa aa yɪrɪ ʋ Dɔɔkasɪ; Ʊ memii rɛ yaa wiyeme.) Ʊ fa kaŋ bɔnyɛ rɛ
weliŋ a kɪ pɛ nyaaba abee nɪtaaga tɪyaŋ.
37 Piita ha gyɪ aa we Liida tɪyaŋ gɛɛ rɛ ka haaŋ no sʋba Gyoopa tɪyaŋ. Nyɛ rɛ ba fo ʋ
nɪɪ, a kana ʋ gyɪŋ biŋ salnyuu dɪya kɪdɪgɪ tɪyaŋ.
38 Gyoopa bee Liida fa bɪ boliye. Nala hʋ aa laa Yesu wɪya di Gyoopa tɪyaŋ nɪɪ anɪɪ
Piita we Liida tɪyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba tɪŋ nala balɪya ʋ lee dɪ ba mʋ sʋla ʋ dɪ ʋ fa ba wulo
lagɪ. Ɛɛ rɛ ba mʋ basɪ tɪya ʋ.
39 Piita sii tɪŋ ba hal a mʋ ko. Ʊ aa ko pele doŋ, ɛɛ rɛ ba kana ʋ gyɪŋ salnyuu dɪya
hʋ. Ka lohaana badɔmɔŋ aa we doŋ buloŋ sɪŋ ʋ hal a kɪ wii, a paa galaalɪya abee
gavʋwalɪya Dɔɔkasɪ aa mara, a ko lɪɪ kɪ daga Piita.
40 Ɛɛ rɛ Piita leŋ ba buloŋ lɪɪ dɪya hʋ tɪyaŋ. Ba aa lɪɪ dɪya hʋ tɪyaŋ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ
tuu gbinni a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ. Ʊ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ mʋ teŋ, ʋ mɪɪgɪ bɪrɪmɪ sʋʋ hʋ lee,
a basɪ baa, "Tabiita, sii!" Nyɛ rɛ ʋ kaŋ ʋ sɪya suri. Ʊ aa naa Piita, ʋ sii hɔŋ.
41 Nyɛ rɛ Piita mʋ pele ʋ, a kaŋ ʋ noŋ tɪyaŋ, ʋ sii sɪŋ. Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ Wɪɪsɪ nala hʋ abee
lohaana hʋ buloŋ ko laŋŋɪ, a kpa Tabiita tɪya ba. Ba buloŋ na ʋ dɪ ʋ bɪl weye.
42 Nyɛ rɛ wɪɪ no taalɪ Gyoopa buloŋ. Nala yʋga ko laa á Tɪɪna Yesu wɪya di.

43 Piita gyı we Gyoopa tıyaŋ a pıısı mʊhʊ rɛ. Baal kıdıgı gyı we doŋ a kı tıgısı pulo,
ba kı yırı Siimɔŋ. Ʊ dıya rɛ Piita gyı gyʊʊ.

10

Piita bası Yesu Wıweliye hʊ tıya Kɔniiliyo

1 Baal kıdıgı rɛ gyı we Sizaariya tıyaŋ ba kı yırı Kɔniiliyo. Ʊ fa yaa laalyuwolo aa lıı
Itali paalʊʊ tıyaŋ nıhıyawʊ rɛ, a fa kı laa ba kɔɔ sıya.
2 Ʊ fa aa tıŋ Wıısı ŋmanıı rɛ weliŋ, ʊ bee ʊ dıya nala buloŋ fa kı kyʊwalı Wıısı. Ʊ
gyı aa kı pɛ Gyuuma nıtaaga tıyaŋ nɛ, aŋ kı kyʊwalı Wıısı mɛ saŋa buloŋ.
3 Kyɛɛ kıdıgı wııhaa anıı kerifi boto saŋa, Kɔniiliyo na ʊ duwoso tıyaŋ dı malıka
kıdıgı ko gyʊʊ yırı ʊ, "Kɔniiliyo."
4 Nyɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ sıya suri dı ʊ deŋ malıka hʊ. Kambıŋ kana ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı a baa,
"Bekiŋ nɛ, ŋ Tıına?" Nyɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ʊ a baa, "Wıısı nıı ɛɛ hʊ ı aa kı kyʊwalı
ʊ rɛ, a bıl na ɛɛ hʊ ı aa yaa wıweliye kı tıya nıtaaga mɛ. Nyɛ wıya Wıısı nıı ı kyʊwala
rɛ.
5 Leŋ dı nala mʊ Gyoopa lagılagı no, a kyɛ yırı baal kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ Piita dı
ʊ ko ı lee.
6 Ʊ aa gyʊʊ pul-tıgısıl kıdıgı dıya rɛ ba kı yırı ʊ mɛ Siimɔŋ. Ʊ dıya sıŋ kpaga
mpʊwɔnʊʊ nyʊwa rɛ."
7 Malıka hʊ aa bası wıya no teŋ, ʊ mııgı mʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ka Kɔniiliyo yırı ʊ dıya
tʊŋtʊnna balıya a pɛ ʊ laalyuwolo kıdıgı tıyaŋ. Laalyuwol no fa yaa nala hʊ aa sıŋ kı
pɔ Kɔniiliyo tıyaŋ kıdıgı rɛ, a fa kı fá Wıısı mɛ kıŋkaŋ.
8 Nyɛ rɛ Kɔniiliyo bası wıya hʊ buloŋ ʊ aa naa a tıya ba, aŋ ta ba, ba kpa mʊ Gyoopa.
9 Ʊ sıgballıya, wıısı ko kı maga nyutʊtʊʊ gɛɛ, dı ba kpaga Gyoopa rɛ. Saŋa no tıı tıyaŋ
nɛ Piita mɛ sii gyıŋ salnyuu dı ʊ kyʊwalı Wıısı.
10 Doŋ tıyaŋ nɛ losi fa kana ʊ kıŋkaŋ, ʊ baa dı ba yaa kıdiiliye tıya ʊ dı ʊ di. Nyɛ rɛ
ba sii kı yaa kıdiiliye dı ba tıya ʊ. Ba aa yaa kıdiiliye hʊ tıyaŋ nɛ, ka Piita na wıı anıı
duwoso tıyaŋ
11 dı Wıısı nyuu lɔgɔ suri. Ka kıŋ kıdıgı kıı gɛɛ anıı wagyɛbal a lıı wıısınyuu, a kıı
gɛɛ anıı nala rɛ kaŋ ganyʊʊsı hʊ banaa tıyaŋ, a kaŋ ko kı tuu taŋha.
12 Ka pʊsı bee bagıla kɛ iriŋ buloŋ abee gyaala iriŋ buloŋ, abee kına aa tuuri taŋha
buloŋ iriŋ iriŋ we ʊ tıyaŋ.
13 Ɛɛ rɛ ʊ nıı nal taal dı ʊ bası tıya ʊ a baa, "Piita, sii kpʊ kı kyaŋ."
14 Ɛɛ rɛ Piita baa, "Aayı, ŋ Tıına, ŋ ha bı maakyiye kyaŋ kıŋ buloŋ aa yaa bisiŋ kıŋ,
koo á sına."
15 Ɛɛ rɛ taal hʊ bıl mııgı bası tıya ʊ a baa, "Kıŋ kɛ buloŋ Wıısı aa baa ʊ weliye, ta
bası baa ʊ yaa bisiŋ kıŋ nɛ."
16 Wıya no buloŋ yaa gɛɛ rɛ naaŋsıınyʊwa bʊto, ka kına hʊ bıl mııgı gyıŋ wıısınyuu,
aŋ bıl bı ko tuu.
17 Wıı hʊ yaa Piita wıkperii. Ɛɛ rɛ ʊ hɔŋ kı kyɛ wıı hʊ ʊ aa naa memii, dı nala hʊ
Kɔniiliyo fa aa tıma hʊ rɛ pıyɛsa ko sıŋ Siimɔŋ paganyʊwa tıyaŋ gɛɛ.
18 Nyɛ rɛ ba na nal kıdıgı gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ a pıyɛsı a baa, "Nıhʊwal kıdıgı we dıya
no tıyaŋ ba kı yırı Siimɔŋ Piita rɛ?"
19 Piita ha fa hɔnɔ rɛ a kaŋ wıı hʊ ʊ fa aa naa hʊ kı bıını dı ʊ na ʊ memii. Ɛɛ rɛ Wıısı
Wiyesi Welii hʊ bası tıya ʊ a baa, "Deŋ na, baala boto rɛ we daha a kı kyɛ ı.
20 Sii tuu, a ta yaa gyegye, ka dı ı tıŋ ba tıyaŋ mʊ. Mıyaŋ nɛ tım-ba ı lee"
21 Nyɛ rɛ Piita sii ko tuu, a bası tıya ba a baa, "Mıyaŋ nɛ yaa nal hʊ ma aa kyɛ. Bekiŋ
wıı rɛ ma kaŋ kı kyɛ ŋ?"
22 ƐƐ rɛ ba baa, "Laalyuwolo nıhıyawʊ kıdıgı ba aa yırı Kɔniiliyo, ʊ rɛ tım-ma. Ʊ yaa
tıpʊlʊŋ tıına rɛ, a kı fá Wıısı mɛ kıŋkaŋ. Gyuuma mɛ buloŋ kı tıya ʊ gyırıma weliŋ.
Malıka kıdıgı rɛ ko bası tıya ʊ dı ʊ yırı ı, dı dı ı rɛ ko ʊ dıya, dı ʊ sı nıı wıı hʊ ı aa sı
bası tıya ʊ."
23 Ɛɛ rɛ Piita sʊl ba dı ba gyʊʊ pıŋ sıya gballı. Ʊ sıya aa gballa, ʊ sii ba buloŋ kpa mʊ.
Nala hʊ aa laa Yesu wıya di Gyoopa tıyaŋ, ba badɔmɔŋ mɛ sii tıŋa ʊ mʊ.
24 Ba aa lıı ŋmanıı, ʊ kyɛlıya kyɛɛ rɛ ba gyʊʊ Sizaariya. Bee no tıyaŋ nɛ Kɔniiliyo fa
we. Ba aa mʊ dı ʊ bee ʊ lʊlla abee ʊ kyaŋsı badɔmɔŋ ʊ aa yıra, dı ba buloŋ hɔŋ kı
gyegili ʊ.
25 Piita aa ko dı ʊ gyʊʊ, Kɔniiliyo sii mʊ kyem-ʊ, a tuu gbinni ʊ sıya tıyaŋ, a kyʊwalı
ʊ.
26 Doŋ tıyaŋ nɛ Piita leŋ ʊ sii sıŋ, ka ʊ bası tıya ʊ a baa, "Ta yaa gɛɛ, beewıya, ŋ mɛ
yaa nihuwobiŋ nɛ anıı ı."

27 Piita bee Kɔniiliyo basɪ wɪya kpa tɪŋ dɔmɔŋ kɪ gyʊʊ dɪya hʊ. Piita aa gyʊʊ dɪ nala
bɪ kyalla a laŋŋɪ doŋ.
28 Nyɛ rɛ Piita basɪ tɪya ba a baa, "Ma tɪɪtɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal ŋmanɪɪ
tɪyaŋ, ʊ yaa sɪna rɛ dɪ ba laŋŋɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ. Ba paalɪ bee gyʊʊ ba
dɪɪsɪ mɛ gba. Amɛ, ŋ kɛ, Wɪɪsɪ daga ŋ nɛ dɪ ŋ ta buloŋ kaŋ nal buloŋ kɪ yɪrɪ bisiŋ tɪɪna.
29 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba aa ko yɪrɪ ŋ, ŋ bɪ kaŋ vɪya. Ŋ aa ko nyɛ, yaŋ basɪ wɪɪ hʊ aa tɪŋ ɪ yɪrɪ
ŋ?"
30 Nyɛ rɛ Kɔniiliyo basɪ tɪya ʊ a baa, "Ʊ kyɛyɛ banaa rɛ nyɛ, anɪɪ saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ,
wɪɪhaa kerifi boto saŋa, ŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ŋ dɪya tɪyaŋ. Dɪ baal kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ, a ko sɪŋ
ŋ sɪya tɪyaŋ. Ka ʊ gannɪ buloŋ kɪ tʊla.
31 Nyɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ŋ a baa, 'Kɔniiliyo, Wɪɪsɪ nɪɪ ɪ aa kɪ kyʊwalɪ ʊ gɛɛ rɛ, a na ɪ aa
kɪ pɛ nyaaba abee nɪtaaga mɛ tɪyaŋ gɛɛ.
32 Sii tɪŋ nala dɪ ba mʊ Gyoopa, a kyɛ yɪrɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ Piita dɪ ʊ ko. Ʊ
aa gyʊʊ pul-tɪgɪsɪl kɪdɪgɪ dɪya rɛ, ba kɪ yɪrɪ ʊ mɛ Siimɔŋ. Ʊ dɪya sɪŋ kpaga mpʊwɔnʊʊ
hʊ nyʊwa rɛ.'
33 Kɔniiliyo bɪl basɪ baa, 'Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ ta nala lagɪlagɪ dɪ ba ko yɪrɪ ɪ. I mɛ yaa kuwokeri
rɛ, ɪ aa wuwo ko nyɛ. Lagɪlagɪ no, á buloŋ laŋŋa rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, a kɪ gyegili dɪ á
nɪɪ wɪɪ hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa daga ɪ dɪ ɪ basɪ tɪya ma." '

Piita wɪbasɪɪ

34 Nyɛ rɛ Piita yaŋ kaŋ nyʊwa suri, a baa, "Wɪtɪɪ rɛ, nyɛ kɛ ŋ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kɛ sɪya
tɪyaŋ, nihuwobiŋ buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
35 Nal kɛ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ, aŋ kɪ yaa wɪya hʊ aa tɪŋ ŋmanɪɪ, Wɪɪsɪ aa laa ʊ rɛ.
Beewɪya, Wɪɪsɪ bee lugisi nala a kuu ba aa yaa haŋ nihuwobiŋ iriŋ hʊ tɪyaŋ.
36 Na ma nɪɪ duwoso hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya Iziral tɪmma rɛ. Ʊ basɪ tɪya ba rɛ dɪ ba
tɪŋ Yesu Krisita dɪ ba bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ, beewɪya, ʊ rɛ yaa nihuwobiŋ buloŋ
Tɪɪna.
37 A piili saŋa hʊ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ nɪɪfori hʊ wɪya Galili tɪyaŋ, ma buloŋ gyɪŋ
wɪbal hʊ gyɪ aa yaa rɛ Iziral paalʊʊ tɪyaŋ.
38 Ma mɛ nɪɪ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti wɪya rɛ. Wɪɪsɪ tɪya ʊ dee rɛ, aŋ kpa ʊ Wiyesi Welii
hʊ we ʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ lee buloŋ, a yaa wɪweliye kɪ tɪya nala, ka nala hʊ buloŋ
mɛ Sɪtaanɪ aa vʊwa biŋ, ʊ puri ba mɛ ta, aŋ tɪɪbɪ ba buloŋ. Wɪɪsɪ fa sɪŋ ʊ hal lɛ, ɛɛ rɛ
tɪŋ ʊ fa wuwo kɪ yaa wɪya no buloŋ.
39 Wɪya hʊ buloŋ ʊ aa yaa Gyerusalɛm tɪyaŋ abee Gyuuma paalʊʊ tɪyaŋ, ba buloŋ nɛ
á na, a yaa ba daŋsɪya diile mɛ. Ba kana ʊ rɛ, a kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ,
ʊ sʊba.
40 Amɛ ʊ kyɛyɛ boto kyɛɛ, Wɪɪsɪ bɪl kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ nɛ, a leŋ nala na ʊ.
41 Ka ʊ aa mɪɪgɪ sii hal tɪyaŋ, nal buloŋ daa bɪl na ʊ, see á nala hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ á
yaa ʊ daŋsɪya diile. Á dʊŋ nɛ na ʊ. Ʊ aa sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ, á beel-ʊ buloŋ laŋŋa di kɪna
rɛ.
42 Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya ma abee sɪfɪyasɪ dɪ á basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ kɪ tɪya nala, a kɪ
daga ba anɪɪ ʊ rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ, dɪ ʊ yaa niweye abee sʊʊnɪ buloŋ sarɪdiil.
43 Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ buloŋ mɛ fa basɪ ʊ wɪya rɛ, a baa dɪ nal buloŋ nɛ ko laa ʊ wɪya
di, dɪ Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ʊ Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ."

Wɪɪsɪ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we nala aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ

44 Piita ha aa sɪŋ kɪ basɪ wɪya hʊ gɛɛ, dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko tuu gyʊʊ nala hʊ
buloŋ fa aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʊ tɪyaŋ.
45-46 Gyuuma hʊ fa aa laa Yesu wɪya di, a lɪɪ Gyoopa tɪŋ Piita hal ko, ba nɪya anɪɪ ba aa
basɪ wɪya abee taanɪ ba aa bɪ gyɪma, a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. Ʊ yaa ba wɪkperii, beewɪya, ba
fa bɪ liise anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ Piita basɪ baa,
47 "Ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa yaŋ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tɪyaŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ kpa ʊ we nala no
mɛ tɪyaŋ. Wɪbee rɛ yaŋ sɪ wuwo tɔ nala no dɪ ba ta foo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ?"
48 Ɛɛ rɛ ka ʊ leŋ ba fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba sʊla
Piita, dɪ ʊ hɔŋ ba lee kyɛyɛ baŋmana.

11

Piita tɪya ʊ ŋmanɪɪ duwoso

1 Yesu kpambɪsɪ hʊ abee nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wɪya di Gyudɪya paalʊʊ buloŋ
tɪyaŋ, ba buloŋ nɪya anɪɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ.

2 Ɛɛ rɛ ka Piita mɛ mɪɪgɪ ko Gyerusalɛm. Doŋ tɪyaŋ nɛ Gyuuma badɔmɔŋ sii kɪ basɪ ʋ
wɪya akuu wɪya hʋ ʋ aa yaa nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ wɪya.
3 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Piita a baa, "Bee rɛ tɪŋ ɪ mʋ nala hʋ aa bee keri ba pene lee, haalɪ, ɪ
beel-ba gba laŋŋɪ di kɪna?"
4 Ɛɛ rɛ Piita yaŋ piili a basɪ wɪya hʋ aa vala gɛɛ buloŋ a tɪya ba.
5 Ʊ baa, "Ŋ gyɪ we Gyoopa tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, ŋ hɔŋ kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ. Wɪɪsɪ
hʋ kyʋwalɪɪ tɪyaŋ nɛ, ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ aa duwosi, ka ŋ na kɪŋ kɪdɪgɪ dɪ ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
wagyɛbal aa lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko kɪ tuu, ka ba kaŋ ʋ nyʋʋsɪ hʋ banaa tɪyaŋ, a kaŋ ko tuu
biŋ ŋ sɪya tɪyaŋ.
6 Ŋ yaa dɪ ŋ deŋ ʋ tɪyaŋ dɪ ŋ naa pʋsɪ abee bagɪla abee kɪna hʋ buloŋ aa tuuri taŋha
abee gyaala iriŋ iriŋ buloŋ we ʋ tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ka ŋ nɪɪ nal basɪ tɪya ŋ a baa, 'Piita, sii kpʋ kɪ kyaŋ.'
8 Ɛɛ rɛ ŋ baa, 'Aayɪ, ŋ Tɪɪna, ŋ ha bɪ maakyiye di bisiŋ kɪŋ buloŋ." '
9 Nyɛ rɛ taal hʋ bɪl lɪɪ wɪɪsɪnyuu, a basɪ tɪya ŋ a baa, "Kɪŋ kɛ buloŋ Wɪɪsɪ aa baa ʋ
weliye, ta baa dɪ ʋ yaa bisiŋ kɪŋ nɛ.
10 Wɪɪ no yaa gɛɛ rɛ naaŋsɪɪnyʋwa bʋto, ka kɪna hʋ bɪl mɪɪgɪ gyɪŋ wɪɪsɪnyuu.
11 Haŋ saŋa hʋ tɪɪ rɛ baala boto mɛ ba aa tɪma ŋ lee, ba lɪɪ Sizaariya, dɪ ba mɛ yaŋ ko
kɪ pele dɪya hʋ tɪyaŋ ŋ fa aa gyʋʋ.
12 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ basɪ tɪya ŋ dɪ ŋ ta yaa gyegye, akuu ba aa bɪ yaa Gyuuma
wɪya, ka dɪ ŋ tɪŋ ba hal mʋ. Nyɛ rɛ ŋ bee ŋ naabalɪya hʋ aa laa Yesu wɪya di Gyoopa
tɪyaŋ nala badʋ sii kpa mʋ Sizaariya, a mʋ gyʋʋ Kɔniiliyo dɪya.
13 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ma ɛɛ hʋ ʋ aa naa malɪka dɪ ʋ sɪŋ ʋ dɪya tɪyaŋ, a basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ
tɪŋ nala dɪ ba mʋ Gyoopa a yɪrɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ Piita dɪ ʋ ko.
14 Dɪ ʋ sɪ basɪ wɪya tɪya ba, aŋ daga ba wɪya hʋ aa sɪ laa ʋ bee ʋ dɪya nala buloŋ ta.
15 Ɛɛwɪya, ŋ aa piili kɪ basɪ wɪya hʋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ko tuu gyʋʋ ba tɪyaŋ nɛ
anɪɪ ʋ gyɪ aa laa sɪya ko gyʋʋ á tɪyaŋ piili hʋ tɪyaŋ gɛɛ.
16 Wɪɪ no aa ko yaa tɪyaŋ nɛ, ŋ liisi wɪɪ hʋ á Tɪɪna Yesu fa aa basa. Ʊ fa baa,
'Nɪɪ dʋŋ nɛ Gyɔɔŋ kaŋ kɪ fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ, amɛ ŋ kɛ sɪ kpa Wiyesi Welii hʋ fo ma
wɪɪkyʋwalnɪɪ.'
17 Ɛɛ hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa yaŋ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ saŋa hʋ tɪyaŋ á aa laa á
Tɪɪna Yesu Krisita wɪya di, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ kpa ʋ we ba tɪyaŋ mɛ. Mɪyaŋ nɛ yaŋ yaa aŋnɛ, ŋ
aa sɪ tɔ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ dɪ ʋ ta yaa ʋ wɪkyɛɛlɪɪ."
18 Ba aa nɪɪ wɪya no, ba bɪl bɪ wuwo basɪ wɪɪ buloŋ. Nyɛ rɛ ba dannɪ Wɪɪsɪ a baa,
"Wɪɪsɪ tɪya nala mɛ aa bɪ yaa Gyuuma ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba mɛ wuwo bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ
tɪyaŋ, aŋ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii."

Nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aŋ kɪ laŋŋɪ Aŋtiyɔki tɪyaŋ

19 Ba aa kpʋʋ Sɪtɪɪvɪŋ hal tɪyaŋ, ɛɛ hʋ ba gyɪ aa dɔgɪsɪ nala hʋ aa laa Yesu wɪya di
Gyerusalɛm tɪyaŋ gyɪ leŋ ba gyeniŋ buloŋ lɪɪ fá pɪsa mʋ leye rɛ. Ba tɪyaŋ, badɔmɔŋ
gyɪ mʋʋ pele Fɔniisɪya abee Saapʋrɔsɪ paalʋʋ rɛ, abee tɔɔ hʋ ba aa yɪrɪ Aŋtiyɔki. Doŋ
tɪyaŋ ba basɪ Wɪɪsɪ wɪya a kɪ tɪya Gyuuma hʋ dʋŋ aa we doŋ.
20 Amɛ nala hʋ badɔmɔŋ aa laa Yesu wɪya di Saapʋrɔsɪ abee Sariini tɪyaŋ sii mʋ
Aŋtiyɔki, a basɪ á Tɪɪna Yesu wɪweliye hʋ a kɪ tɪya nala hʋ mɛ aa bɪ yaa Gyuuma.
21 Wɪɪsɪ gyɪ pɛɛ ba tɪyaŋ nɛ, a sɪŋ ba hal mɛ. Ɛɛ rɛ nala yʋga gyɪ laa Yesu wɪya di a
bɪrɪmɪ kɪ tɪŋa ʋ.
22 Nyɛ rɛ wɪɪ no duwoso gyɪ pele Yesu hatɪnna hʋ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ. Ba sii tɪŋ
Banabaasɪ dɪ ʋ mʋ Aŋtiyɔki na.
23 Ʊ gyɪ aa mʋwa, ʋ naa ɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa pɛɛ nala hʋ tɪyaŋ nɛ. Ʊ teŋ buloŋ gyɪ fɪyɛlɪ. Ʊ
basɪ wɪya kyagɪlɪ ba weliŋ aŋ baa dɪ ba sɪŋ á Tɪɪna Yesu laadii tɪyaŋ abee ba tɪsɪ buloŋ
aŋ ta ko kpa kɪ ta.
24 Banabaasɪ fa yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ, a fa laa Wɪɪsɪ di weliŋ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ mɛ
fa we ʋ tɪyaŋ weliŋ. Ɛɛ nyuniŋ, nala gyɪ yʋga rɛ a ko laa Yesu wɪya di.
25 Nyɛ rɛ Banabaasɪ sii mʋ Taasu, dɪ ʋ kyɛ Sɔɔl lee.
26 Ʊ aa mʋʋ na ʋ, ʋ kana ʋ, ba buloŋ mɪɪgɪ ko Aŋtiyɔki. Banabaasɪ bee Sɔɔl buloŋ
gyɪ hɔŋ doŋ nɛ bɪŋpiliŋ. Ba bee nɪgyamaa hʋ aa laa Yesu wɪya di aa vala kɪ laŋŋɪ saŋa
buloŋ, ba kɪ daga nala hʋ Wɪɪsɪ wɪya. Aŋtiyɔki tɪyaŋ nɛ ba gyɪ piili kaŋ Yesu hatɪnna
kɪ yɪrɪ Krisitabiisi.
27 Saŋa no tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaala badɔmɔŋ mɛ lɪɪ Gyerusalɛm a ko Aŋtiyɔki.
28 Ba kɪdɪgɪ feŋ nɛ Agabu. Nyɛ rɛ ʋ sii sɪŋ a tɪya Wɪɪsɪ tɪŋdarɪ, a baa dɪ losiŋbɔŋ
sɪ gyʋʋ dʋnɪya buloŋ. (Losi no gyɪ ko kɪ gyʋʋ dɪ Kilodiyasi rɛ fa yaa Roma paalʋʋ
kuworibal.)

29 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʋ vʋʋlı anıı ba sı kıyɛsı molbiye, a tıma dı ba kaŋ mʋ tıya
ba dɔŋtıŋsı Krisitabiisi hʋ aa we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ. Ba baa dı nal buloŋ tıya maga
gɛɛ hʋ buloŋ ʋ aa kana.
30 Ɛɛ rɛ ba kıyɛsı molbiye no ko pɛ dɔmɔŋ, a kpa tıya Banabaası bee Sɔɔl dı ba kaŋ
mʋ tıya Krisitabiisi nıhıyası hʋ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ.

12

Ba marı kı dɔgısı Yesu hatınna hʋ

1 Saŋa no tıyaŋ, Gyuuma paalʋʋ kuworibal feŋ nɛ fa yaa Hɛrɔtı. Ɛɛ rɛ ʋ mɛ sii piili a
kı dɔgısı Krisitabiisi hʋ badɔmɔŋ.
2 Ʋ gyı leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ maana Gyemsi rɛ, a keri ʋ nyuu abee takoobii.
3 Ʋ gyı aa na dı Gyuuma hʋ teŋ fıyɛla abee wıı hʋ ʋ aa yaa tıyaŋ, ʋ bıl leŋ ba kaŋ
Piita mɛ tɔ dıyaŋ. (Ba kyɛbal hʋ tıyaŋ ba aa kyaŋ paanʋʋ ba aa bı wee sıbʋl hʋ, ʋ tıyaŋ
nɛ ba gyı kaŋ Piita gɛɛ).
4 Ba gyı aa kaŋ Piita, ba gyı kana ʋ mʋ tɔ dıya tıyaŋ nɛ. Ka Kuwori Hɛrɔtı leŋ
laalyuwolo fi abee badʋ sıŋ kı pɔ ʋ. Ba nala banaa gyı aa deŋ ʋ mʋ maga gɛɛ rɛ ka
banaa mɛ bıl ko laa ba. Kuwori Hɛrɔtı fa aa kyɛ dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ rɛ fa baŋ,
ka dı ʋ yaŋ lıı Piita nıtɔdıya hʋ tıyaŋ, a tıya nala hʋ dı ba di ʋ sarıya.
5 Piita gyı we nıtɔdıya hʋ tıyaŋ nɛ, ka Krisitabiisi hʋ aa laŋŋı saŋa buloŋ, a kyʋwalı
Wıısı kı tıya ʋ sıfıyaŋ abee ba tısı buloŋ.

Malıka lıı Piita nıtɔdıya hʋ tıyaŋ

6 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine, Piita gyı pıŋ laalyuwol hʋ aa deŋ ʋ balıya tʋtʋʋ, ka ba
kaŋ kyɔrʋmɔ balıya vʋwa ʋ a mʋ mal ba kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Ka laalyuwolo mɛ ha sıŋ
pɔ nıtɔdıya hʋ dimbeenyʋwa. Ʋ sıya rɛ fa sı sii gballı dı Hɛrɔtı lıı ʋ nıtɔdıya hʋ tıyaŋ
a tıya bee hʋ nala dı ba di ʋ sarıya.
7 Nyɛ rɛ malıka kıdıgı pirigi ko sıŋ Piita lee. Nıtɔdıya hʋ buloŋ kyaanı. Nyɛ rɛ malıka
hʋ ko pıyɛsı Piita vaaŋ tıyaŋ, a kyisi ʋ, a bası tıya ʋ dı ʋ sii lagı. Nyɛ rɛ kyɔrʋmɔ hʋ
pirigi yɔrımı lıı Piita nosi tıyaŋ a tuu tele.
8 Ɛɛ rɛ malıka hʋ bası tıya ʋ a baa, “Sii paa ı kına laalı aŋ paa ı naatɔbɔ mɛ we. Doŋ
nɛ Piita yaa gɛɛ. Malıka hʋ bıl bası tıya ʋ a baa, ‘Kpa ı wagyɛ tɔ, a kı tıŋa ŋ hal.” ’
9 Nyɛ rɛ ʋ tıŋa ʋ hal lıı nıtɔdıya hʋ tıyaŋ. Ʋ aa tıŋ malıka hʋ hal gɛɛ, ka ʋ ha fa bı
gyıma dı wıı hʋ malıka hʋ aa yaa yaa wıtıı rɛ, koo ʋ aa duwoso rɛ.
10 Ba mʋ gallı laalyuwolo hʋ aa sıŋ sıya a kı deŋ nıtɔdıya hʋ a bıl mʋ gallı laalyuwolo
hʋ badɔmɔŋ mɛ aa sıŋ hal a mɛ ha kı deŋ nıtɔdıya hʋ, a mʋ pele hɔgı boro hʋ aa tɔɔ
pagıbal hʋ aa gyʋʋ bee hʋ. Ɛɛ rɛ boro hʋ suri ʋ tıı tıyaŋ ba mʋ lıı. Ba lıı kpa ŋmanıı
kıdıgı a vala kı mʋ. Ba aa kpa vala mʋhʋ malıka hʋ leŋ Piita ta doŋ, aŋ mʋ.
11 Doŋ tıyaŋ nɛ Piita hakıla yaŋ ko, ʋ gyıma anıı wıya hʋ aa yaa hʋ yaa wıtıı rɛ. Ɛɛ
rɛ ʋ baa, “Nyɛ kɛ, ŋ gyıma anıı Wıısı rɛ tıŋ ʋ malıka dı ʋ ko laa ŋ ta Kuwori Hɛrɔtı
nosi tıyaŋ abee wıbɔmɔ hʋ buloŋ Gyuuma hʋ fa aa liisi dı ba yaa ŋ.”
12 Piita aa ko gyıŋ nyɛ tıyaŋ, ʋ kpa mʋ Gyɔɔŋ Maakı nıına Mɛɛrı dıya. Ʋ mʋʋ doŋ dı
nıgyamaa laŋŋa a kı kyʋwalı Wıısı.
13 Ɛɛ rɛ Piita mʋ ŋmaa pagıbal hʋ boro. Haŋtolibiye kıdıgı aa yaa dʋŋdɔbıı haŋ dıya
hʋ tıyaŋ, ba kı yırı Roda, ko lıı dı ʋ na nal hʋ aa ŋmaa boro hʋ.
14 Ʋ aa ko nıı tıına taal, ʋ gyıma anıı Piita rɛ. Ʋ teŋ buloŋ fıyɛlı kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ bıl
bı suro boro hʋ, aŋ mııgı fá gyʋʋ bası tıya nala hʋ aa we dıya hʋ tıyaŋ anıı Piita rɛ sıŋ
gyaŋhala tıyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ ba mııgı bası tıya ʋ dı ʋ aa yaarı rɛ. Ka ʋ ha vıya aŋ baa dı wıtıı rɛ ʋ kı bası.
Ɛɛ rɛ ba baa dı gɛɛ kɛ Piita dʋma rɛ ʋ na gɛɛ.
16 Ba aa bası wıya no buloŋ gɛɛ, ka Piita mɛ ha sıŋ kı ŋmaa boro hʋ. Ɛɛ rɛ ba ko kaŋ
boro hʋ suri dı ʋ rɛ sına gɛɛ, ba buloŋ nyʋʋsı fıyɛlı kıŋkaŋ.
17 Ɛɛ rɛ Piita kaŋ ʋ noŋ viri ba dı ba leŋ kyagıŋsı, aŋ bası tıya ba ɛɛ hʋ Wıısı aa lıı ʋ
nıtɔdıya hʋ tıyaŋ. Ʋ baa dı ba bası wıı no tıya Gyemsi abee ba nıkaalıya hʋ mɛ aa laa
Yesu wıya dı. Ʋ aa bası wıya no buloŋ ko teŋ ʋ leŋ ba aŋ mʋ lee kıdıgı.
18 Ʋ sıya aa gballa kyıkyʋwala ba kyɛ Piita lɔlɔ. Ɛɛ rɛ nyʋʋtaaduwo gyʋʋ ba, ba hakıllı
buloŋ vʋgımı, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ anıı lee rɛ Piita we?
19 Ɛɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtı baa dı ba kyɛ kaŋ Piita ko. Nyɛ rɛ ba kyɛ ʋ lɔlɔ. Kuwori Hɛrɔtı
marı pıyɛsı laalyuwolo hʋ dı ʋ gyıŋ ɛɛ hʋ wıya hʋ aa vala, aŋ baa dı ba kpʋ ba. Ɛɛ hal
tıyaŋ nɛ Kuwori Hɛrɔtı sii Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ, a kpa mʋ Sizaariya, a hɔŋ doŋ.

Ɛɛ kuwori Hɛrɔtı aa sʋba

20 Saŋa no tıyaŋ, Kuwori Hɛrɔtı gyı naa baaŋ nɛ kıŋkaŋ Taaya bee Siidɔŋ tımma nyuu
tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba sii yaa nyʊʊdıgı mʊ dı ba na Kuwori Hɛrɔtı. Nyɛ rɛ ba laa sıya mʊ na
Bilasitu, nal hʊ aa deŋ Kuwori hʊ dıya, dı ʊ pɛ ba tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ laa nyʊwa dı ʊ sı pɛ
ba tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba kpa mʊ Hɛrɔtı lee, a sʊla ʊ dı ʊ leŋ dı ba beel-ʊ mııgı marı dɔmɔŋ.
Kuwori Hɛrɔtı paalʊʊ rɛ Taaya bee Siidɔŋ tımma kıdiiliye fa aa lıı kı ko. Ɛɛ rɛ tıŋ ba
gyı ko dı ba beel-ʊ mııgı marı dɔmɔŋ gɛɛ.
21 Nyɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtı tıya ba kyɛɛ dı ba ko. Kyɛɛ hʊ aa ko pele, Kuwori Hɛrɔtı sii
laalı ʊ kuwori gannı a lıı hɔŋ ʊ kuworikpasa nyuu tıyaŋ a bası wıya kı tıya nala hʊ.
22 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ kyıırı yʊga, a kı bası, “Nihuwobiŋ wıbasıı daa nyɛ, Wıısı rɛ aa
bası.”
23 Ba gyı aa bası gɛɛ, Kuwori Hɛrɔtı gyı bı bası tıya ba anıı ʊ bı yaa Wıısı, aŋ mııgı
laa Wıısı yohuŋ tıya ʊ tıı. Ɛɛ rɛ tıŋ, haŋ lagılagıbiye hʊ, malıka ko tuu ŋmaa ʊ biŋ
wıula, kyaaŋkyʊwana gyʊʊ kpa ʊ tıya buloŋ di ʊ sʊba.
24 Ka Wıısı wıya hʊ kɛ ha marı taalı gyʊʊ kı mʊ lee buloŋ, nıgyamaa nıı a laa di.
25 Saŋa no tıyaŋ, dı Banabaası bee Sɔɔl mɛ gyı teŋ wıı hʊ ba aa ko Gyerusalɛm dı ba
yaa rɛ. Ɛɛ rɛ ba kaŋ Gyɔɔŋ Maakı pɛ ba tıyaŋ, a mııgı mʊ Aŋtiyɔki.

13

Wıısı Wiyesi Welii hʊ lıı Banabaası bee Sɔɔl dı ba gɔllı bası Wıısı wıya

1 Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ, ba badɔmɔŋ fa yaa Wıısı tıŋdaala rɛ, badɔmɔŋ
mɛ fa yaa nala hʊ aa daga Yesu hatınna hʊ. Ba fene rɛ nyɛ: Banabaası abee Simiyɔŋ
(Ba fa kaŋ Simiyɔŋ kı yırı nibiŋ nɛ), abee Lusıya aa lıı Sariini paalʊʊ, abee Sɔɔl, a yaŋ
bee Meniyaŋ. (Ba paalʊʊ hʊ Kuworibal hʊ ba aa yırı Hɛrɔtı dıya tıyaŋ nɛ Meniyaŋ fa
waa).
2 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, nala no sii vʊwa nyʊwa, a kı kyʊwalı Wıısı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ Wıısı
Wiyesi Welii hʊ bası tıya ba a baa, “Ma lıı Banabaası bee Sɔɔl tıya ŋ. Ŋ lıı ba rɛ dı ba
tʊŋ ŋ tʊma tıya ŋ.”
3 Nyɛ rɛ ba vʊwa nyʊwa, a kpa nosi dɔbɔ ba nyuni tıyaŋ, a kyʊwalı Wıısı tıya ba, aŋ
na ta ba ba lıı ŋmanıı.

Banabaası bee Sɔɔl mʊʊ Saapʊrɔsı

4 Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa tıŋ Banabaası bee Sɔɔl gɛɛ, ba sii kpa tuu mʊ tɔɔ kıdıgı aa
sıŋ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa, ba kı yırı Selusıya. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sıŋ kpa nııduworibaibal,
a mʊ Saapʊrɔsı paalʊʊ. Nıı fa gol Saapʊrɔsı paalʊʊ buloŋ nɛ ko baŋ kyeme.
5 Ɛɛ rɛ ba mʊ pele Saapʊrɔsı paalʊʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Salami. Doŋ tıyaŋ, ba gyı
gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwaldıısı rɛ, a bası Wıısı wıya kı tıya nala yʊga. Ba gyı kaŋ Gyɔɔŋ
Maakı mɛ tıŋ ba tıyaŋ nɛ, dı ʊ kı kyiyeli ba tʊma hʊ tıyaŋ.
6 Nyɛ rɛ ba gɔllı Saapʊrɔsı paalʊʊ buloŋ, a mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Paafɔsı. Doŋ
tıyaŋ nɛ ba gyı na daaluliye tıına kıdıgı ba aa yırı Baa-Yesu. (Ʊ feŋ hʊ memii rɛ yaa
Gyoosʊwa biibaal). Ʊ fa yaa Gyuu rɛ, a gyı kı mʊrı nala anıı ʊ yaa Wıısı tıŋdaal lɛ.
7 Roma nıhıyawʊ hʊ fa aa deŋ doŋ paalʊʊ ba kı yırı Sɛɛgyiyo Pawulo dıya tıyaŋ nɛ
ʊ fa we. Sɛɛgyiyo Pawulo fa kaŋ wıgyʊŋ nɛ weliŋ. Nyɛ rɛ ʊ yırı Banabaası bee Sɔɔl dı
ba ko ʊ dıya. Beewıya ʊ fa aa kyɛ dı ba ko bası Wıısı wıya tıya ʊ rɛ.
8 Ɛɛ rɛ Ɛliması, daaluliye hʊ tıına, sii kpa nyʊʊtaaduwo gyʊʊ Sɔɔl ma wıbasıı hʊ
tıyaŋ, a kı lʊga dı ʊ mʊrı Sɛɛgyiyo Pawulo dı ʊ ta laa Yesu wıya di. (Giriki taal tıyaŋ nɛ
ba fa kaŋ Baa-Yesu kı yırı Ɛliması).
9 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ Sɔɔl tıyaŋ. (Sɔɔl feŋdıgı mɛ rɛ fa bıl yaa Pɔɔl).
Ɛɛ rɛ ʊ gıyɛnı daaluliye hʊ tıına,
10 aŋ bası tıya ʊ a baa, “Ɛɛ dɔŋ Sıtaanı biye, Ɪ kɛ bı sıŋ pɔ dı wıwelii buloŋ yaa. Ɪ yaa
gyambatıına rɛ, a yaa nıbɔmɔ buloŋ kuwori. Ɪ lʊgı buloŋ nɛ yaa dı ı kaŋ Wıısı wıtıı
hʊ bırımı kyige dı ʊ bırımı wınyıyɛl.
11 Yaŋ kı gyıma, Wıısı sı ko ı tıyaŋ, dı ı nyʊlımı, a maga magıı kıdıgı aŋ na na pʊlʊŋ.”
Pɔɔl aa bası nyɛ teŋ, Ɛliması pirige baa dı ʊ deŋ, dı bilhuu kıdıgı ko tɔ ʊ sıya, ʊ nyʊlımı.
Ʊ teŋ sii gɔllı lannı kı kyɛ nal dı ʊ kaŋ ʊ noŋ tıyaŋ.
12 Roma nıhıyawʊ hʊ aa naa wıı hʊ aa yaa, ʊ sıŋ doŋ laa Yesu wıya di. Beewıya, á
Tıına Yesu Krisita wıya hʊ buloŋ ba aa basa fa yaa ʊ nyʊʊfıyɛlı lɛ.

Banabaası bee Pɔɔl mʊʊ Aŋtiyɔki hʊ aa we Pisidıya paalʊʊ tıyaŋ

13 Nyɛ rɛ Pɔɔl bee ʊ hatınna hʊ sii gyʊʊ nııduworibaibal, a lıı Paafɔsı tıyaŋ, a kpa
mʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Pɛɛga, a we Pamfilıya paalʊʊ tıyaŋ. Doŋ nɛ Gyɔɔŋ Maakı kɛ ta
ba, aŋ mııgı mʊ Gyerusalɛm.

14 Ba mɛ sii doŋ, a kpa mʊ Aŋtiyɔki aa we Pisidɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ
ko baŋ pele, ba sii mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya.
15 Ɛɛ rɛ nal kɪdɪgɪ sii karɪmɪ Wɪɪsɪ Teŋ, a lɪɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba biŋ dɪ ba kɪ
tɪŋa tɪyaŋ, abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala fa aa saba tenni hʊ tɪyaŋ. Ʊ aa karɪmɪ wɪya no ko teŋ,
wɪɪkyʊwaldɪya hʊ nɪhɪyasɪ tɪma dɪ ba mʊ basɪ tɪya Pɔɔl ma a baa, "Á nɪmmabalɪya,
dɪ mamaa rɛ kaŋ wɪɪ ma aa kyɛ dɪ ma basɪ tɪya nala hʊ, dɪ ba tenni marɪ polli, ma sɪ
wuwo sii basɪ."
16 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii sɪŋ, a kaŋ ʊ nosi viri dɪ ba leŋ kyagɪŋsɪ, aŋ yaŋ piili kɪ basɪ,
"Ŋ kuwobalɪya Iziral tɪmma, abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, aŋ we daha a yaa
wɪɪkyʊwalla, ma buloŋ gyegili nɪɪ daha.
17 Wɪɪsɪ hʊ ámaa Iziral tɪmma aa kyʊwalɪ, ʊ rɛ lɪɪ á naabaala, a leŋ ba wala, a yaa
paalʊʊ piliŋ nala, saŋa hʊ ba gyɪ aa yaa nɪhʊwala Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ. Ʊ dee tɪyaŋ nɛ
ʊ kaŋ ba lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ.
18 Ʊ gyɪ deŋ ba rɛ abee kenyiri bɪsɪ mɔllɪbalɪya pogo tʊtʊʊ tɪyaŋ.
19 Ʊ gyɪ leŋ ba yuwo laa paalʊʊbala bapɛ rɛ Keenaŋ paalʊʊ tɪyaŋ, ba bɪrɪmɪ ba kɪna.
Wɪya no buloŋ gyɪ yaa rɛ bɪsɪ kɔɔsɪbanaa abee mɔllɪbalɪya bee fi paga tɪyaŋ.
20 Ba gyɪ aa hɔŋ doŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ gyɪ aa lɪɪ sɪlaala rɛ, ba kɪ deŋ ba abee ba paalʊʊ hʊ.
Ɛɛ rɛ ʊ yaa gɛɛ, a mʊ pele saŋa hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Samuwɛl aa ko we doŋ.
21 Ɛɛ rɛ ba sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ lɪɪ kuworibal tɪya ba. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ laa nyʊwa, a lɪɪ Sɔɔl
tɪya ba dɪ ʊ yaa ba kuworibal. Sɔɔl fa yaa Kisi biibaal lɛ, a lɪɪ Bɛngyamin bekyigi nala
tɪyaŋ. Ʊ gyɪ dii koro hʊ rɛ bɪsɪ mɔllɪbalɪya.
22 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ wuri koro hʊ, aŋ mɪɪgɪ leŋ Deviti di. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ
Deviti wɪya. Ʊ baa, 'Gyesi biibaal Deviti rɛ yaa ŋ teŋfɪyɛl nal. Ʊ rɛ sɪ yaa wɪɪ hʊ kɛ
buloŋ ŋ aa kyɛ dɪ ʊ yaa.'
23 Deviti doho nala tɪyaŋ nɛ Yesu mɛ lɪɪ. Wɪɪsɪ rɛ leŋ ʊ ko yaa Iziral tɪmma laataal,
anɪɪ ʊ fa aa wee nyʊwa gɛɛ.
24 Ka dɪ Yesu mɛ na ko, Gyɔɔŋ fa basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya Iziral tɪmma buloŋ nɛ. Ʊ basɪ
tɪya ba rɛ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ ka dɪ ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ.
25 Gyɔɔŋ tʊma aa ko kpaga tenii, ʊ pɪyɛsɪ nala hʊ rɛ a baa, 'Kɪbee rɛ ma bɪɪnɪ dɪ ŋ
yaa? Ŋ daa yaa nal hʊ ma aa gyegili dɪ ʊ ko hʊ. Ʊ rɛ sɪ tɪŋ ŋ hal ko. Ŋ mɛ gba paalɪ bɪ
maga dɪ ŋ kaŋ haŋ nal hʊ naatɔbɔ ŋmasɪ mɛ gba puri!'
26 Ŋ naabalɪya, Abɪraham doho nala abee ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma aŋ kɪ kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ, ámaa rɛ ba basɪ wɪya hʊ aa daga ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ laa ma ta, a tɪya gɛɛ.
27 Yesu aa ko, nala hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ abee ba nɪhɪyasɪ buloŋ fa bɪ gyɪma
anɪɪ ʊ rɛ yaa á laataal hʊ. Ba mɛ fa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ wɪbasɪɪ memii, abee wɪya
hʊ ba fa aa kɪ karɪmɪ Kyɛwiyesii kyɛɛ buloŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kpʊ Yesu, a leŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala
wɪbasɪya hʊ ko yaa wɪtɪɪ.
28 Ba paalɪ bɪ naa wɪɪ buloŋ ʊ aa yaa kyogi, a fa maga dɪ ba kpʊ ʊ, ka ba vɪya, aŋ sʊla
Pilato dɪ ʊ leŋ dɪ ba kpʊ ʊ.
29 Wɪya hʊ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ yaa Yesu, ba buloŋ nɛ ba yaa
ʊ. Ɛɛ hal tɪyaŋ, ba yaŋ lallɪ ʊ daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ, a kana ʊ mʊ hogo.
30 Amɛ Wɪɪsɪ gyɪ kyisi ʊ rɛ sʊʊ tɪyaŋ.
31 Ʊ aa sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ, ʊ kana ʊ tɪɪ ko daga nala hʊ fa aa tɪŋa ʊ tɪyaŋ a lɪɪ Galili mʊ
Gyerusalɛm nɛ kyɛgyamaa. Lagɪlagɪ no, ba aa rɛ yaa ʊ daŋsɪya tɪmma, a basɪ ʊ wɪya
kɪ tɪya Iziral tɪmma.
32 Á mɛ ko daha rɛ dɪ á basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya ma. Wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa
tɪya á naabaala dɪ ʊ sɪ yaa,
33 nyɛ kɛ, ʊ yaa tɪya ma rɛ, á nala hʊ aa yaa ba doho nala, akuu ʊ aa kyisi Yesu sʊʊ
tɪyaŋ wɪya. Ba saba gɛɛ wɪya Wɪɪsɪ Teŋ loginŋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Yɪɪla tɪyaŋ nɛ. Yɪɪla teŋ
no tɪyaŋ, ba sabɪ Yesu wɪya rɛ a baa,
'I yaa ŋ biibaal lɛ, Mɪyaŋ nɛ yaa ɪ kuwo gyɪnaŋ.'
34 Wɪɪsɪ Teŋ lee kɪdɪgɪ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ bɪl basɪ ɛɛ hʊ ʊ aa sɪ kyisi Yesu sʊʊ tɪyaŋ nɛ, a ta
leŋ dɪ ʊ pʊw bʊwa tɪyaŋ, a baa,
'Ŋ kɔnɪ sɪ pɛ ma welinŋ anɪɪ ŋ fa aa wee nyʊwa tɪya Deviti gɛɛ.'
35 Loginŋ dɪgɪ tɪyaŋ mɛ bɪla, ba bɪl saba rɛ, a baa,
'I bɪ sɪ leŋ dɪ I Tɪpʊlʊŋ Tɪɪna sʊba a pʊw bʊwa tɪyaŋ.'
36 Deviti fa tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ ʊ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ, aŋ ko sʊba. Ba kpa ʊ hogo pɛ ʊ
naabaala tɪyaŋ, ʊ pʊwa.
37 Amɛ nal hʊ kɛ Wɪɪsɪ aa kyise sʊʊ tɪyaŋ, ʊ bɪ pʊw bʊwa tɪyaŋ.
38 Ŋ naabalɪya, á aa kyɛ dɪ ma gyɪma welinŋ nɛ anɪɪ baal no lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ á wuwo
gyɪŋ ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa kpa wɪbɔmɔ kɪ kyɛ nala, á mɛ wuwo basɪ kɪ tɪya ma nyɛ.

39 Nal hʋ buloŋ aa laa ʋ wɪya di, ʋ laa ʋ tɪɪna ta ʋ wɪbɔmɔ buloŋ tɪyaŋ nɛ, a leŋ ʋ yaa
tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Amɛ mɪrɪsɪ hʋ buloŋ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa
kɛ fa bɪ wuwo laa ma kɪ ta ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
40 Ma fɪyɛlɪ ma sɪya weliŋ, dɪ wɪya hʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala fa aa basa ta ko di ma. Ba baa,
41 'Ma nala hʋ aa mʋŋ Wɪɪsɪ, ma kɪ gyɪma weliŋ. Wɪɪ hʋ ŋ aa sɪ yaa ma mɪɪbol tɪyaŋ,
ma bɪ sɪ laa di, haalɪ dɪ nal mɛ rɛ fa basɪ tɪya ma mɛ, ka ma bee gyɪma ʋ sɪɪ. Amɛ
ʋ sɪ yaa ma wɪkperii a leŋ dɪ ma sʋba." '
42 Pɔɔl bee Banabaasɪ aa basɪ wɪya no buloŋ teŋ, ba sii dɪ ba lɪɪ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ nala hʋ sʋl ba dɪ ba bɪl mɪɪgɪ ko kyɛwiyesii no aa ko kyɛɛ, a bɪl marɪ basɪ wɪya
no tɪya ba.
43 Nala hʋ buloŋ aa ko lɪɪ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ Gyuuma abee nala hʋ buloŋ aa
bɪ yaa Gyuuma, aŋ kɪ kyʋwalɪ Gyuuma Wɪɪsɪ sii giri tɪŋ Pɔɔl bee Banabaasɪ hal. Doŋ
tɪyaŋ nɛ Pɔɔl bee Banabaasɪ basɪ wɪya yʋga a tɪya ba, aŋ kpaanɪ ba dɪ ba kpa ba wɪɪ
buloŋ tɪya Wɪɪsɪ aŋ yelli Wɪɪsɪ dʋŋ.
44 Ʋ hal kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ bɪl aa pele, bee hʋ nala gyeniŋ buloŋ nɛ gyɪ sii mʋ
wɪɪkyʋwaldɪya hʋ dɪ ba nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya.
45 Amɛ Gyuuma hʋ fa aa naa nɪgyamaa hʋ laŋŋa yʋga gɛɛ, ba tɪsɪ kɪ hɔllɪ. Ɛɛ rɛ ba
sii kpa nyʋʋtaaduwo kyeŋ Pɔɔl, aŋ kɪ tʋʋsɪ ʋ, a kɪ kyogi ʋ feŋ.
46 Ka Pɔɔl bee Banabaasɪ kɛ yeŋŋi ba wɪya, aŋ marɪ basɪ wɪya abee nyuduwo a baa,
"Ʋ fa maga dɪ ba laa sɪya basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya mamaa Gyuuma rɛ, amɛ ma bɪ laa di, aŋ
baa dɪ ba yaa wɪnyɪyɛl lɛ. Nyɛ tɪyaŋ, ma daga anɪɪ ma bɪ maga dɪ ma kaŋ mɪɪbol aa bɪ
kaŋ tenii rɛ gɛɛ. Ɛɛwɪya, á sɪ leŋ ma aŋ mʋ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma lee.
47 Beewɪya, Wɪɪsɪ basɪ tɪya ma Wɪɪsɪ Teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ anɪɪ gɛɛ rɛ á sɪ yaa. Ʋ
baa,
'Mɪyaŋ nɛ lɪɪ ma dɪ ma yaa nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma kyaanʋʋ, a daga ba ŋmanɪɪ hʋ
ŋ aa sɪ tɪŋa a laa dʋnɪya nala buloŋ mɪɪbol ta." '
48 Nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma aa nɪɪ wɪɪ no, ba tenni buloŋ fɪyɛlɪ, ba kɪ dannɪ Wɪɪsɪ
abee wɪya hʋ ba aa nɪya. Nala hʋ mɛ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ba kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii,
ba mɛ laa wɪya no di rɛ.
49 Ɛɛ rɛ ka nɪgyamaa nɪɪ á Tɪɪna Yesu wɪya haŋ paalʋʋ hʋ tɪyaŋ buloŋ.
50 Amɛ Gyuuma hʋ sii mʋrɪ bee hʋ nɪhɪyasɪ abee habiibala hʋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ doŋ
tɪyaŋ. Ba bee Gyuuma hʋ piili kɪ dɔgɪsɪ Pɔɔl abee Banabaasɪ, aŋ leŋ ba kil ba ta ba
paalʋʋ hʋ tɪyaŋ.
51 Pɔɔl bee Banabaasɪ piisi ba naasɪ taŋha ta, aŋ lɪɪ kpa mʋ Ikoniya. Ba aa piisi ba
naasɪ taŋha ta hʋ daga anɪɪ bee hʋ nala yaa wɪɪ kyogi ba rɛ, ɛɛ wɪya, ba beel-ba bɪl bɪ
pɛɛ wɪɪ buloŋ.
52 Ka Krisitabiisi aa we Aŋtiyɔki tɪyaŋ kɛ tenni buloŋ fɪyɛlɪ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ mɛ
we ba tɪyaŋ weliŋ.

14

Banabaasɪ bee Pɔɔl mʋʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya Ikoniya tɪyaŋ

1 Ikoniya tɪyaŋ mɛ, Pɔɔl bee Banabaasɪ gyɪ bɪl sii mʋ gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya rɛ,
a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya. Ɛɛ hʋ ba aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya doŋ tɪyaŋ leŋ nɪgyamaa ko laa Yesu
wɪya di, Gyuuma abee Giriisi tɪmma buloŋ.
2 Amɛ Gyuuma hʋ aa bɪ laa Yesu wɪya di sii turo nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma we, ba
baaŋ kɪ sii Yesu hatɪnna hʋ buloŋ aa we doŋ tɪyaŋ.
3 Pɔɔl bee Banabaasɪ gyɪ hɔŋ doŋ tɪyaŋ pɪɪsɪ rɛ weliŋ, a kɪ basɪ á Tɪɪna Yesu wɪya
abee nyuduwo saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pɛ ba tɪyaŋ, a tɪya ba dee ba wuwo kɪ yaa
wɪmagɪla abee wɪkperiye. Wɪya no rɛ leŋ nala hʋ ko gyɪma anɪɪ á Tɪɪna bɔnyɛ hʋ wɪya
ba aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
4 Doŋ tɪyaŋ nɛ nyʋʋtaaduwo gyʋʋ bee hʋ nala, ba porigi leye balɪya. Badɔmɔŋ sɪŋ
Gyuuma hʋ hal, ka badɔmɔŋ mɛ sɪŋ Yesu kpambɪsɪ hʋ hal.
5 Ɛɛ rɛ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma abee Gyuuma abee ba bee nɪhɪyasɪ sii yaa nyʋʋdɪgɪ
dɪ ba dɔgɪsɪ Pɔɔl bee Banabaasɪ, aŋ yaga ba bee bʋwa.
6 Amɛ Pɔɔl bee Banabaasɪ aa ko gyɪŋ wɪɪ no tɪyaŋ, ba sii lɪɪ fá a mʋ Liisira, a lɪɪ doŋ
kpa mʋ Dɛɛbi. Liisira bee Dɛɛbi buloŋ fa yaa tɔbala rɛ a we Lakooniya paalʋʋ tɪyaŋ. Ɛɛ
hal tɪyaŋ ba gɔllɪ mʋ tɔnɪ hʋ buloŋ aa golo doŋ paalʋʋ,
7 a basɪ á Tɪɪna Yesu Krisita wɪya doŋ buloŋ tɪyaŋ.

Banabaasɪ bee Pɔɔl mʋʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya Lisitira bee Dɛɛbi tɪyaŋ

8 Ba gyɪ aa mʋʋ Lisitira gɛɛ, dɪ gbarɪgɪ kɪdɪgɪ we doŋ. Ba gyɪ lʋla ʋ bee gbarɪgɪsɪ rɛ.
Ɛɛ wɪya ʋ ha bɪ maakyiye vala na.

9 Ʊ mɛ gyɪ hɔŋ gyamaa hʊ tɪyaŋ nɛ, a kɪ gyegili wɪya hʊ Pɔɔl gyɪ aa basɪ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl
deŋ ʊ gɛɛ sɪrɪtɪtɪ, a na dɪ gbarɪgɪ hʊ laa di ʊ tɪya tɪyaŋ anɪɪ Yesu rɛ sɪ wuwo tɪɪbɪ ʊ.
10 Ɛɛ rɛ ʊ faasɪ basɪ tɪya ʊ a baa, "Sii sɪŋ ɪ naasɪ tɪyaŋ." Ʊ teŋ nyagɪ sii sɪŋ ʊ naasɪ
tɪyaŋ, a kɪ vala.
11 Gyamaa hʊ buloŋ fa aa laŋŋa aa na wɪɪ hʊ Pɔɔl aa yaa, ba piili kɪ yaa kyagɪŋsɪ a
kɪ basɪ bee ba taal tɪyaŋ a baa, "Á tɔdʊnnɪ hʊ rɛ bɪrɪmɪ nihuwobisi a ko á lee."
12 Ɛɛ rɛ ba baa dɪ Banabaasɪ rɛ yaa Zeeyosi, ka Pɔɔl mɛ yaa Hɛɛmɪsɪ. (Zeeyosi rɛ fa
yaa ba paalʊʊ buloŋ tɔdʊŋbal, ka Hɛɛmɪsɪ mɛ yaa tɔdʊŋbal no tɪŋdaal, aa laa ʊ wɪya
buloŋ basɪ kɪ tɪya ʊ). Pɔɔl fa aa basɪ wɪya hʊ buloŋ nɛ tɪŋ ba baa dɪ ʊ rɛ yaa Hɛɛmɪsɪ
gɛɛ.
13 Zeeyosi toŋo fa sɪŋ bee hʊ samanɪ tɪyaŋ nɛ, ba aa mʊ kɪ marɪ. Nyɛ rɛ toŋo hʊ tɪɪna
sii kaŋ nɔbolli abee tɪɪfɪɪla a kaŋ ko Zeeyosi vʊgɪmarɪ dɪya hʊ dimbeenyʊwa. Doŋ nɛ
bee hʊ nala buloŋ laŋŋɪ, a kɪ kyɛ dɪ ba marɪ vʊga no tɪya Pɔɔl bee Banabaasɪ.
14 Banabaasɪ bee Pɔɔl aa ko nɪɪ wɪɪ hʊ ba aa kyɛ dɪ ba yaa, ba kaŋ ba tɪɪ gannɪ kɪyɛsɪ,
(Ba aa kaŋ ba gannɪ kɪyɛsɪ hʊ daga anɪɪ ba bɪ laa nyʊwa dɪ ba yaa wɪɪ hʊ ba aa kyɛ dɪ
ba yaa), aŋ fá gyʊʊ nala hʊ tɪyaŋ a heeli kɪ basɪ,
15 "Á kyaŋsɪ, bee rɛ tɪŋ ma kɪ yaa nyɛ? Á mɛ yaa nihuwobisi rɛ anɪɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ
aa we daha, á bɪ yaa tɔdʊnnɪ. Á ko dɪ á basɪ á Tɪɪna Yesu wɪweliye hʊ rɛ tɪya ma, dɪ
ma wuwo leŋ ma tɔdʊnnɪ abee ma vʊga no marɪɪ ta aŋ mɪɪgɪ tɪŋ Wɪɪsɪ hʊ aa weye,
beewɪya vʊga marɪɪ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ʊ rɛ taa wɪɪsɪnyuu abee taŋha nyuu, fuwoni
abee kɪŋ kɛ buloŋ aa we dʊnɪya tɪyaŋ daha.
16 Faafaa hʊ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ fa leŋ á naabaala ta rɛ ba kɪ tɪŋ ba tɪɪ ŋmaŋsɪ.
17 Abee gɛɛ buloŋ, ʊ ha fa leŋ nala gyɪŋ haŋ Wɪɪsɪ hʊ irɪŋ ʊ aa yaa rɛ, a kuu wɪweliye
hʊ ʊ aa yaa kɪ tɪya ba tɪyaŋ. Ʊ aa leŋ duwoŋ kɪ nɪɪ rɛ, a leŋ baga kɪna marɪ ba saŋa
tɪyaŋ, ma na kɪdɪɪliye a di kɪ vɔgɔ, aŋ leŋ ma buloŋ kaŋ teŋfɪyɛlʊʊ."
18 Banabaasɪ bee Pɔɔl gyɪ basɪ wɪya no buloŋ nɛ, ka nala hʊ ha vɪya aŋ kɪ kyɛ dɪ ba
marɪ ba vʊga hʊ tɪya ba. Ɛɛ rɛ Pɔɔl bee Banabaasɪ sʊl ba abee sɪfɪyasɪ, ka ba na ko leŋ.
19 Nyɛ rɛ dɪ Gyuuma badɔmɔŋ mɛ lɪɪ Aŋtiyɔki aa we Pisidɪya paalʊʊ tɪyaŋ a ko Lisitira,
badɔmɔŋ mɛ lɪɪ Ikoniya a ko. Nyɛ rɛ ba ko mʊrɪ nɪgyamaa we, ba sii pɛ ba tɪyaŋ, ba paa
bʊwa yaga Pɔɔl ʊ yiyegi. Ɛɛ rɛ ba kana ʊ tuuri lɪɪ ta ba bee hʊ samanɪ tɪyaŋ, beewɪya,
ba kɛ fa liise anɪɪ ʊ sʊba rɛ.
20 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Yesu hatɪnna hʊ aa we doŋ sii mʊ sɪŋ gol ʊ. Doŋ nɛ ʊ sii, ba mɪɪgɪ gyʊʊ
dɪya. A sii ʊ sɪgballɪya, ʊ bee Banabaasɪ kpa mʊ Dɛɛbi.

Pɔɔl bee Banabaasɪ mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki aa we Siiriya paalʊʊ tɪyaŋ

21 Pɔɔl bee Banabaasɪ gyɪ basɪ Yesu wɪweliye hʊ Dɛɛbi tɪyaŋ mɛ rɛ. Ba wɪbasɪɪ hʊ
tɪyaŋ nala yʊga gyɪ ko laa Yesu wɪya di rɛ, aŋ bɪrɪmɪ ʊ hatɪnna. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪŋ, a
mɪɪgɪ paa ba naabʊʊsɪ, a mʊ Lisitira, a sii doŋ a bɪl kpa mʊ Ikoniya, a bɪl lɪɪ doŋ mɛ a
mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki hʊ aa we Pisidɪya paalʊʊ tɪyaŋ.
22 Leye no buloŋ nɛ ba pele, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya nala hʊ aa laa Yesu wɪya di dɪ ba
leŋ dɪ ba laadii yʊga, a leŋ dɪ ba tenni polli dɪ ba wuwo kaŋ kenyiri abee Yesu Krisita
tɪŋɪɪ tɪyaŋ, aŋ ta ko kpa ta. Ba basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ á nala hʊ aa laa Yesu wɪya di sɪ na
tʊwara rɛ kɪŋkaŋ, ka dɪ á na gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.
23 Tɔɔ hʊ kɛ buloŋ tɪyaŋ nala aa laa Yesu wɪya di aŋ aa kɪ laŋŋɪ, ba gyɪ aa lɪɪ nala
rɛ ba tɪyaŋ dɪ ba yaa ba sɪlaala. Dɪ ba gyɪ ko lɪɪ sɪlaala buloŋ, ba aa vʊwa nyʊwa rɛ, a
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba, aŋ kpa ba we á Tɪɪna Yesu nosi tɪyaŋ. Beewɪya, á Tɪɪna Yesu rɛ
ba yelli wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
24 Nyɛ rɛ ba gɔllɪ Pisidɪya paalʊʊ buloŋ teŋ aŋ bɪl kpa mʊ Pamfilɪya paalʊʊ mɛ.
25 Pamfilɪya paalʊʊ tɪyaŋ, Pɛɛga rɛ ba laa sɪya mʊ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya doŋ. A bɪl lɪɪ
doŋ mɛ a kpa tuu mʊ Atalɪya.
26 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪŋ kpa nɪɪduworibobal, a mɪɪgɪ mʊ Aŋtiyɔki. Beewɪya Aŋtiyɔki
tɪyaŋ nɛ ba fa kpa ba we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ dɪ ʊ pɛ ba tɪyaŋ dɪ ba wuwo tʊŋ Wɪɪsɪ tʊma
hʊ. Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ mɛ yaŋ, tʊma hʊ ba aa lɪɪ ba dɪ ba tʊma, ba wuwo na ba sɪɪ rɛ.
27 Ba aa mɪɪgɪ ko Aŋtiyɔki, ba yɪrɪ nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wɪya di a ko laŋŋɪ, a kpa
wɪweliye hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa leŋ ba wuwo yaa a basɪ tɪya ba, a bɪl basɪ tɪya ba ɛɛ Wɪɪsɪ
aa suri ŋmanɪɪ tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ, ba mɛ laa Yesu wɪya di.
28 Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl bee Banabaasɪ hɔŋ Aŋtiyɔki tɪyaŋ, ba bee nala hʊ aa laa Yesu wɪya di
we doŋ peŋgyamaa.

15

Yesu kpambɪsɪ hʊ bee Krisitabiisi nɪhɪyasɪ laŋŋa Gyerusalɛm tɪyaŋ

1 Baala badɔmɔŋ mɛ rɛ gyı lıı Gyudıya paalʊʊ ko Aŋtiyɔki, a piili kı daga nala hʊ aa
laa Yesu wıya di a baa, “Wıısı bı sı wuwo laa ma ta, see dı ma keri ma pene anıı Moosi
gyı aa biŋ mıra hʊ tıya ma gɛɛ.”
2 Nyɛ rɛ wıı no kaŋ nyʊʊtaaduwo ko ba bee Pɔɔl abee Banabaası paga. Ba buloŋ hɔŋ
kaŋ wıı hʊ kı kpa dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ ba vʊʊlı lıı Pɔɔl abee Banabaası abee Krisitabiisi hʊ
badɔmɔŋ aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ, dı ba kaŋ wıı hʊ mʊ Gyerusalɛm, a na sılaala hʊ abee
Yesu kpambısı hʊ aa we doŋ.
3 Ɛɛ rɛ Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ sii ta ba, ba mʊ. Ba aa mʊʊ hʊ tıyaŋ, ba
gyı tıŋ Fɔnıisıya abee Samaarıya paalʊʊ rɛ, a bası tıya Krisitabiisi hʊ aa we doŋ, ɛɛ hʊ
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ aa ko laa Wıısı wıya di, a kı tıŋ Yesu Krisita. Nala hʊ gyı
aa nıı wıya no, ba tenni buloŋ gyı fıyɛla rɛ kıŋkaŋ.
4 Ba aa mʊʊ pele Gyerusalɛm, Yesu kpambısı hʊ abee Krisitabiisi hʊ buloŋ aa we doŋ,
abee ba sılaala buloŋ, lɔllı ba, aŋ kaŋ ba nıhɔrı weliŋ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ, ka ba mɛ bası wıya
hʊ buloŋ Wıısı aa leŋ ba wuwo yaa, a tıya ba.
5 Amɛ nala badɔmɔŋ fa we doŋ, a fa yaa Farasiima aŋ na ko laa Yesu wıya di. Nyɛ rɛ
nala no mɛ sii sıŋ a bası tıya ba a baa, “Nala hʊ buloŋ aa bı yaa Gyuuma, aŋ laa Yesu
wıya di, ʊ maga dı ba keri ba pene rɛ, aŋ kı tıŋ wıya hʊ Moosi fa aa bine dı á kı tıŋa
hʊ.”
6 Yesu kpambısı hʊ bee Krisitabiisi nıhıyası bıl laŋŋı dı ba vʊʊlı kyɛ wıı no sii.
7 Ba gyı hɔŋ kaŋ wıı hʊ tarı pıısı rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Piita sii sıŋ aŋ baa, “Ŋ naabalıya,
ma gyıma anıı faafaa buloŋ nɛ Wıısı lıı ŋ ma tıyaŋ, dı ŋ mʊ bası Wıısı wıweliye hʊ a
kı tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma dı ba mɛ wuwo nıı, a ko laa Yesu wıya di.
8 Wıısı gyıŋ nihuwobiŋ buloŋ tıya rɛ. Ɛɛ rɛ Wıısı kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ba tıyaŋ
anıı ʊ fa aa kpaa we á tıyaŋ gɛɛ. Ɛɛ daga anıı Wıısı laa ba mɛ ta rɛ.
9 Ʊ bı kaŋ á nala hʊ aa yaa Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma kı porigi. Nala
hʊ mɛ aa bı yaa Gyuuma mɛ laa Yesu wıya di rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı kpa ba wıbɔmɔ mɛ kyɛ
ba gɛɛ.
10 Bee rɛ tıŋ ma kpa kyʊgıbal no a kı kyʊgı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma aŋ laa Yesu
wıya di. Wıısı daa ma kı magısı gɛɛ? Beewıya, á bee á naabaala buloŋ fa bı wuwo
kyʊŋ kyʊga no.
11 Ŋmanıı tuwo dı ma yaa gɛɛ! Á laa di rɛ anıı á Tıına Yesu dʊŋ lahɔrʊmɔ tıyaŋ nɛ
Wıısı sı laa á buloŋ ta anıı ʊ aa laa ba ta gɛɛ.”
12 Piita aa bası gɛɛ ko teŋ, nala hʊ buloŋ fa aa laŋŋa doŋ yaa sırıtıtı, aŋ kı gyegili
wıya hʊ Banabaası bee Pɔɔl mɛ aa bası. Ɛɛ rɛ ba mɛ kpa wımagıla hʊ bee wıkperiye
hʊ buloŋ Wıısı aa leŋ ba wuwo yaa nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ, a bası tıya ba.
13 Ba aa bası wıya no buloŋ ko teŋ, Gyemsi mɛ sii sıŋ a baa, “Ŋ naabalıya, ma gyegili
nıı daha.
14 Siimɔŋ Piita ha yaŋ bası tıya ma rɛ ɛɛ hʊ Wıısı aa laa sıya kyo nala hʊ aa bı yaa
Gyuuma, a lıı nala ba tıyaŋ dı ba yaa ʊ nala.
15 Wıısı tıŋdaala mɛ fa laa sıya bası wıı no rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ. Ba baa dı Wıısı bası
baa,
16 ‘Nyɛ hal tıyaŋ, ŋ sı mııgı ko saa Deviti dıya hʊ aa tele. Ŋ sı marı saa ʊ dı ʊ sıŋ weliŋ.
17 Ŋ sı yaa gɛɛ dı dʊnıya nıkaalıya mɛ ko kyɛ Wıısı a kı tıŋa ʊ. Nala hʊ mɛ ŋ aa lıya,
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ dı ba yaa ŋ nala ba mɛ sı ko kyɛ ŋ a tıŋa ŋ.
18 Faafaa buloŋ nɛ Wıısı bası wıı no dı nala gyıma.’
19 Ɛɛ rɛ Gyemsi bıl bası baa, Ɛɛwıya, ŋ kɛ aa naa wıı rɛ nyɛ: Ʊ bı maga dı á kı dɔŋ nala
hʊ aa bı yaa Gyuuma aŋ mııgı ko kı tıŋ Wıısı ŋmanıı.
20 Amɛ ma leŋ dı á sabı teŋ tıya ba, a bası tıya ba dı ba ta bıl kı dii vʊga kına, ka dı ba
leŋ sɔŋsɔŋ, aŋ ta kı kyaŋ kıŋ aa sʊba pimmiliŋ, a ta kı kyaŋ pʊsı kyal mɛ.
21 Beewıya wıya hʊ buloŋ Moosi fa aa bine dı á kı tıŋa a ta kaŋ bisiŋ, ba aa rɛ ba kpa
daga ma faafaa buloŋ, a kaŋ kı ko gyınaŋ. Wıya no mɛ buloŋ nɛ ba yaŋ aa karımı
wıkyʊwaldıısı tıyaŋ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɛ buloŋ tɔɔ tɔɔ buloŋ tıyaŋ.”

Ba sabı teŋ tıya Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma

22 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ abee nıhıyası hʊ abee Krisitabiisi hʊ aa we Gyerusalɛm
tıyaŋ, ba buloŋ gyı vʊʊla rɛ a lıı nala ba tıyaŋ, a tıŋ ba dı ba bee Pɔɔl abee Banabaası
mʊ Aŋtiyɔki. Ba gyı lıı Gyudası rɛ (ʊ feŋ dıgı mɛ rɛ fa yaa Basabaası) abee Silaasi. Baala
no balıya mɛ fa yaa sılaala rɛ Krisitabiisi hʊ tıyaŋ.
23 Ba kpa teŋ hʊ tıŋ ba. Nyɛ rɛ ba gyı sabı we teŋ hʊ tıyaŋ, “Ma nımmabalıya Yesu
kpambısı abee Krisitabiisi nıhıyası rɛ sabı teŋ no a kı tıya Krisitabiisi hʊ buloŋ aa bı
yaa Gyuuma, a we Aŋtiyɔki tıyaŋ, abee Siiriya paalʊʊ tıyaŋ, abee Silisıya paalʊʊ tıyaŋ.
Á aa kyʊwalı ma buloŋ!

24 Á nıya anıı á nala badɔmɔŋ ko ma lee rɛ, a kı dɔŋ ma, a kaŋ ma hakıllı kı vʊgımı.
Ka á mɛ daa tıya ba ɛɛ ŋmanıı.
25 Ɛɛwıya, á mɛ laŋŋa rɛ, a vʊʊlı. Á naa dı ʊ yaa wıwelii rɛ a tıya ma, dı á lıı nala a
tıŋ ba ma lee. Ba bee á kyaŋsı Banabaası bee Pɔɔl lɛ sı ko.
26 Baala no balıya kpaa ba mııbol yɔbɔ sʊʊ rɛ ba aa tuŋ á Tıına Yesu Krisita tʊma
wıya.
27 Ɛɛwıya, Gyudası abee Silaasi rɛ á tıma dı ba ko ma lee. Wıya hʊ á aa saba kı tıya
ma, ba tıı rɛ ba mɛ sı kaŋ nyʊwa bası tıya ma.
28 Á bee Wıısı Wiyesi Welii hʊ buloŋ yaa nyʊʊdıgı rɛ anıı á bı sı kpa kyʊgı yohii
buloŋ kyʊgı ma. Amɛ ʊ maga dı ma tıŋa sıŋsı no baŋmana á aa daga ma rɛ. Ba aa rɛ
nyɛ:
29 Ma ta kı dii vʊga kına, ma ta kı kyaŋ kyal, ma ta kı kyaŋ kıŋ buloŋ aa sʊba pimmiliŋ,
a ta bıl kı sɔnnɔ mɛ. Dı mamaa rɛ wuwo lıı ma tıı wıya no tıyaŋ, ma hɔnıı sı weliye.
Ma hɔŋ weliŋ.”
30 Nyɛ rɛ ba ta nala hʊ ba aa lıya, ba sii kpa mʊ Aŋtiyɔki. Ba aa mʊʊ doŋ, ba yırı
Krisitabiisi hʊ buloŋ aa we doŋ ko laŋŋı, a kpa teŋ hʊ tıya ba.
31 Ba aa karıma teŋ hʊ, wıya hʊ buloŋ ba aa saba yaa ba teŋfıyɛlʊʊ rɛ. Ba tenni buloŋ
polli.
32 Gyudası bee Silaasi fa yaa Wıısı tıŋdaala rɛ. Ba gyı bası wıya rɛ yʊga a tıya nala
hʊ. Ba wıbasıı hʊ leŋ nala hʊ tenni marı polli, ba marı kaŋ ba Wıısı tıŋıı hʊ weliŋ.
33 Gyudası bee Silaasi gyı pıısa mʊhʊ rɛ Aŋtiyɔki tıyaŋ. Nyɛ rɛ Krisitabiisi hʊ aa we
Aŋtiyɔki tıyaŋ sii ta ba, ba mııgı mʊ Gyerusalɛm abee laaŋfıya.
34 [Amɛ Silaasi kɛ gyı mııgı hɔŋ Aŋtiyɔki tıyaŋ nɛ.]
35 Pɔɔl bee Banabaası mɛ gyı mııgı ka Aŋtiyɔki tıyaŋ nɛ, a yaa peŋsi baŋmana.
Nıgyamaa gyı pɛɛ ba tıyaŋ nɛ, ba gyı bası á Tıına Yesu wıya, aŋ pɛ kı daga ba mɛ.

Pɔɔl bee Banabaası porigi dɔmɔŋ

36 Saŋa kıdıgı aa ko pele, Pɔɔl bası tıya Banabaası a baa, “Leŋ dı á mııgı mʊ tɔnı hʊ
buloŋ á aa laa sıya mʊ bası Wıısı wıya, a na Krisitabiisi hʊ aa we doŋ, ka dı á na ɛɛ hʊ
ba hɔnıı aa kıya.”
37 Banabaası gyı aa kyɛ dı ʊ kaŋ Gyɔɔŋ Maakı tıŋ ba hal mʊ rɛ.
38 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa dı ʊ bı maga dı ba bıl kana ʊ pɛ ba tıyaŋ, dı beewıya ba beel-ʊ rɛ
gyı laa sıya lıı dı ba gɔllı bası Wıısı wıya. Dı ɛɛ rɛ ba mʊ pele Pamfilıya, ʊ vıya ba ta
doŋ aŋ mııgı fá.
39 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bee Banabaası gyı kaŋ wıı hʊ kpa dɔmɔŋ kıŋkaŋ, akuu gɛɛ wıya porigi
dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ Banabaası kaŋ Gyɔɔŋ Maakı, ba mʊ gyʊʊ nııduworibiribal, a duwori
mʊ Saapʊrɔsı.
40 Ka Pɔɔl mɛ lıı Silaasi, ʊ beel-ʊ mɛ mʊ. Krisitabiisi hʊ gyı sʊla Wıısı tıya ba rɛ, a
kpa ba we Wıısı nosi tıyaŋ dı ʊ kı deŋ ba.
41 Nyɛ rɛ ba mʊ tıŋ Siiriya bee Silisıya paalʊʊ, a marı bası Wıısı wıya tıya Krisitabiisi
hʊ aa we doŋ tıyaŋ, dı ba marı sıŋ ba laadii hʊ tıyaŋ weliŋ.

16

Timoti tıŋ Pɔɔl bee Silaasi hal

1 Nyɛ rɛ Pɔɔl sii mʊ Dɛɛbi, a lıı doŋ a kpa mʊ Lisitira. Lisitira tıyaŋ, ʊ na Yesu hatınnı
kıdıgı aa we doŋ ba kı yırı Timoti. Timoti nıına fa yaa Gyuu rɛ, a mɛ fa laa Yesu wıya
di, aŋka ʊ kuwo kɛ fa yaa Giriki tıına.
2 Krisitabiisi aa we Liisira abee Ikoniya buloŋ tıyaŋ fa aa bigisi Timoti rɛ weliŋ.
3 Pɔɔl gyı aa kyɛ dı ʊ kaŋ Timoti tıŋa ʊ hal lɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı leŋ ba keri Timoti peŋ.
Beewıya Gyuuma hʊ buloŋ aa we doŋ paalʊʊ tıyaŋ gyı gyıma rɛ anıı Timoti bı keri ʊ
peŋ, beewıya ʊ kuwo gyı yaa Giriki tıına rɛ, ka Giriki tımma mɛ bee keri ba biisi pene.
4 Saŋa hʊ ba aa mʊ tɔnı no buloŋ, ba gyı bası wıya tıya Krisitabiisi hʊ aa we doŋ ma
tıyaŋ nɛ. Wıya hʊ Yesu kpambısı hʊ abee Krisitabiisi nıhıyası aa we Gyerusalɛm tıyaŋ
aa biŋ tıya ba dı ba kı tıŋa, ba aa rɛ ba bası tıya ba.
5 Nyɛ rɛ Krisitabiisi hʊ buloŋ aa we doŋ marı laa Yesu wıya di weliŋ, aŋ marı wala
kı pɛ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ.

Pɔɔl naa wıya anıı ʊ aa duwosi Turowası tıyaŋ

6 Pɔɔl bee ʊ dɔŋtıŋsı hʊ gyı gɔllɔ rɛ weliŋ, a tıŋ Firigyiya bee Galetiya paalʊʊ, beewıya
Wıısı Wiyesi Welii hʊ gyı bı tıya ba ŋmanıı dı ba bası Wıısı wıya Esıya paalʊʊ tıyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ba vala gɛɛ, a mʊ kpaga Maasıya paalʊʊ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba lʊga dı ba fa tıŋ
Bitiiniya paalʊʊ mʊ, amɛ Yesu Wiyesi Welii hʊ gyı bı tıya ba ŋmanıı.

8 Nyɛ rɛ ba tɪŋ Maasɪya paalʊʊ a mʊ pele Turowasɪ.
9 Ʊ tebine, Pɔɔl na anɪɪ ʊ aa duwosi, a na dɪ baal kɪdɪgɪ lɪɪ Masidooniya paalʊʊ, a ko
sɪŋ ʊ sɪya tɪyaŋ, a kɪ sʊla ʊ, a baa, "Ko kyiyeli ma Masidooniya paalʊʊ tɪyaŋ."
10 Pɔɔl aa naa gɛɛ ko teŋ, á beel-ʊ yaa siri dɪ á mʊ Masidooniya paalʊʊ, beewɪya á
naa anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ kɔnɪ daga ma baa dɪ á mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ a tɪya nala hʊ aa
we doŋ tɪyaŋ.

Haaŋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Liidiya laa Yesu wɪya di Filipi tɪyaŋ

11 Nyɛ rɛ á bɪl sii doŋ a kpa mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboribal, a duwori kyol a kpa mʊ
Samotiresi. Ʊ sɪgballɪya á bɪl sii kpa mʊ Niyapoli.
12 Á bɪl lɪɪ doŋ a vala mʊ Filipi. Doŋ fa yaa tɔbal lɛ a we Masidooniya paalʊʊ logiŋ
kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Roma kuwori rɛ fa ta tɪŋ doŋ taŋha buloŋ. Ɛɛ rɛ á gyɪ bɪl hɔŋ doŋ mɛ
kyɛyɛ baŋmana.
13 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ gyɪ pele ma doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ á gyɪ lɪɪ bee hʊ tɪyaŋ, a tuu mʊ fuwo
hʊ nyʊwa. Á fa bɪɪna á sɪ na Wɪɪsɪ lɪkyʊwalɪɪ rɛ doŋ. Nyɛ rɛ á mʊ hɔŋ doŋ, a basɪ
Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya haana hʊ fa aa laŋŋa doŋ dɪ ba kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.
14 Haana hʊ gyɪ aa gyegili nɪɪ wɪya hʊ á aa basɪ, ba kɪdɪgɪ feŋ nɛ gyɪ yaa Liidiya. Ʊ
gyɪ lɪɪ Tiyatira rɛ. Ʊ fa aa yallɪ gannɪ rɛ, aŋ fa kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ mɛ. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ gyɪ suri
ʊ dɪgɪna abee ʊ hakɪla, ʊ gyegili nɪɪ wɪya hʊ buloŋ Pɔɔl fa aa basɪ, a laa ba buloŋ mɛ
di.
15 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba fo ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ɛɛ rɛ ka haaŋ hʊ sʊl ma
a baa, "Dɪ mamaa rɛ laa di anɪɪ ŋ kɔnɪ laa Yesu wɪya di rɛ, ma ko gyʊʊ ŋ dɪya." Ʊ gyɪ
sʊl ma rɛ weliŋ abee sɪfɪyasɪ ka á na mʊ gyʊʊ ʊ dɪya.

Ba kaŋ Pɔɔl bee Silaasi tɔ dɪya tɪyaŋ Filipi tɪyaŋ

16 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, á bɪl kɪ mʊ Wɪɪsɪ lɪkyʊwalɪɪ. Ɛɛ rɛ haŋtolibiye kɪdɪgɪ aa yaa
yoŋ ko kyem-ma. Gyɪŋsɪ rɛ gyɪ kana ʊ, ʊ vʊga kɪ tɪya nala. Ʊ vʊgʊ hʊ fa leŋ ʊ tɪmma
kɪ na molbiye rɛ weliŋ.
17 Nyɛ rɛ ʊ kɪ tɪŋ á bee Pɔɔl hal, aŋ kyɪɪrɪ kɪ basɪ, "Nala no yaa Wɪɪbal hʊ aa tee kɪŋ
buloŋ tʊŋtʊnna rɛ. Ɛɛ hʊ ma aa sɪ yaa dɪ Wɪɪsɪ laa ma ta rɛ ba kɪ basɪ gɛɛ."
18 Nyɛ rɛ haŋtolibiye no aa kɪ yaa kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl baaŋ ko sii, ʊ
mɪɪgɪ bɪrɪmɪ kyaasɪ haŋtolibiye hʊ aŋ basɪ tɪya gyɪna hʊ a baa, "Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ
nɛ ŋ kɪ basɪ nyɛ, lɪɪ haŋtolibiye hʊ tɪyaŋ." Ɛɛ rɛ gyɪna hʊ lɪɪ haŋtolibiye hʊ tɪyaŋ haŋ
lagɪlagɪbiye hʊ.
19 Haŋtolibiye hʊ tɪmma aa na dɪ ba bɪl bee na molbiye, ba sii kaŋ Pɔɔl bee Silaasi
tarɪ mʊ ba bee hɪyarɪ sɪya.
20 Nyɛ rɛ ba kaŋ ba mʊ ba Roma nɪhɪyasɪ sɪya, a basɪ tɪya ba a baa, "Nala no yaa
Gyuuma rɛ aŋ ko kaŋ á bee buloŋ kɪ dɔŋ.
21 Ba aa daga ma rɛ dɪ á kɪ yaa wɪya hʊ á Roma tɪmma aa sɪŋ, ka á mɛ bɪ sɪ laa nyʊwa
yaa ba, beewɪya á mɛ yaa Roma tɪmma rɛ."
22 Haŋ nɪgyamaa hʊ buloŋ fa aa laŋŋa sii pɛ ba nɪhɪyasɪ hʊ tɪyaŋ ba kaŋ Pɔɔl bee
Silaasi. Nyɛ rɛ Roma tɪmma nɪhɪyasɪ hʊ leŋ ba kaŋ Pɔɔl bee Silaasi gannɪ wuri, aŋ leŋ
ba vɪɪrɪ ba kɪŋkaŋ.
23 Ba fa aa vɪɪrɪ ba ko teŋ, ba kaŋ ba tɔ dɪya tɪyaŋ, aŋ basɪ tɪya nɪtɔdɪya didenni hʊ
dɪ ʊ tɔ ba weliŋ dɪ ba ta ko wuwo lɪɪ.
24 Ʊ mɛ nɪɪ ba nyʊwa hʊ, a kaŋ Pɔɔl bee Silaasi gallɪ gyʊʊ sɪya dɪya hʊ, a kaŋ ba naasɪ
balɪya balɪya buloŋ we kuliye.
25 Anɪɪ ʊ tekere saŋa gɛɛ, Pɔɔl bee Silaasi sii kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a yɪɪ yɪɪla kɪ dannɪ
Wɪɪsɪ. Nala hʊ aa we nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ mɛ gyegili kɪ nɪɪ.
26 Ɛɛ rɛ taŋha buloŋ pirigi gyigili, aŋ kaŋ nɪtɔdɪya hʊ mɛ gyigisi. Borisi hʊ buloŋ suri
suri. Nala buloŋ kuliye mɛ lɪɪ tele tele ba naasɪ tɪyaŋ.
27 Nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ hirigi sii doo sɪya tɪyaŋ, a na dɪ nɪtɔdɪya hʊ borisi buloŋ
suro. Ʊ kɛ fa liise anɪɪ nala hʊ buloŋ ba aa kaŋ tɔ dɪya hʊ tɪyaŋ lɪɪ fá mʊ rɛ gɛɛ. Ɛɛ rɛ
ʊ lɪɪ ʊ takoobii dɪ ʊ kpʊ ʊ tɪɪ.
28 Ɛɛ rɛ Pɔɔl nɔsɪ ʊ a baa, "Ta kpʊ ɪ tɪɪ. Á buloŋ nɛ we doŋ."
29 Nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ leŋ ba kaŋ fɪŋtɪna ko. Ʊ laa fá gyʊʊ, a tuu tele Pɔɔl bee
Silaasi naasɪ tɪyaŋ, a kɪ kyele.
30 Ʊ kaŋ ba lɪɪ pɪyɛsɪ ba a baa, "Ŋ kyaŋsɪ, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa dɪ Wɪɪsɪ laa ŋ ta?"
31 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, "Laa á Tɪɪna Yesu wɪya di, dɪ Wɪɪsɪ mɛ laa ɪ bee ɪ dɪya
nala buloŋ ta."
32 Ɛɛ rɛ ba basɪ á Tɪɪna Yesu wɪya tɪya ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ.

33 Haŋ tebine hʋ tɪɪ rɛ nal hʋ aa deŋ nɪtɔdɪya hʋ kaŋ ba a sasɪ ba teŋ dʋgʋlɪya, ka ba
fo ʋ bee ʋ dɪya nala buloŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ.
34 Nal hʋ aa deŋ nɪtɔdɪya hʋ kaŋ Pɔɔl abee Silaasi, a mʋ ʋ dɪya, a tɪya ba kɪdiiliye ba
di. Ka ʋ bee ʋ dɪya nala buloŋ tenni fɪyɛlɪ abee ba aa wuwo laa Wɪɪsɪ wɪya di.
35 Ʋ sɪya aa gballa, Roma nɪhɪyasɪ hʋ tɪŋ porisi nɪhɪyasɪ dɪ ba mʋ basɪ tɪya nal hʋ aa
deŋ nɪtɔdɪya hʋ dɪ ʋ lɪɪ Pɔɔl bee Silaasi ta dɪ ba kɪ mʋ.
36 Nyɛ rɛ nal hʋ aa deŋ nɪtɔdɪya hʋ basɪ tɪya Pɔɔl baa dɪ Roma nɪhɪyasɪ hʋ tɪma rɛ dɪ
ba basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ lɪɪ ʋ bee Silaasi ta. Ɛɛ wɪya dɪ ba sii kɪ mʋ abee laaŋfɪya.
37 Nyɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya porisi nɪhɪyasɪ hʋ a baa, "Ba vɪɪrɪ ma rɛ nala sɪya tɪyaŋ, aŋ
bɪ daga á wɪkyogii, aŋka á mɛ yaa Roma tɪmma, aŋka ba ha kaŋ ma tɔ dɪya tɪyaŋ. Ka
nyɛ kɛ, ba kɪ kyɛ dɪ ba lʋwɔlɪ lɪɪ ma ta. Aayɪ, á bee laa! Ʋ maga dɪ Roma nɪhɪyasɪ hʋ
tɪɪ rɛ ko daha, a lɪɪ ma."
38 Ɛɛ rɛ porisi nɪhɪyasɪ hʋ mʋ basɪ tɪya Roma nɪhɪyasɪ hʋ anɪɪ Pɔɔl bee Silaasi mɛ yaa
Roma tɪmma rɛ. Ba aa nɪɪ gɛɛ, kambɪŋ kaŋ ba.
39 Nyɛ rɛ ba sii mʋ sʋla ba anɪɪ ba kyogo rɛ, aŋ lɪɪ ba nɪtɔdɪya hʋ tɪyaŋ, aŋ basɪ tɪya
ba dɪ ba lɪɪ ba bee hʋ tɪyaŋ.
40 Ba aa lɪɪ nɪtɔdɪya hʋ tɪyaŋ nɛ, ba kpa mʋ Liidiya dɪya. Doŋ nɛ ba na Krisitabiisi
badɔmɔŋ. Pɔɔl bee Silaasi basɪ wɪya tɪya nala hʋ. Ba wɪbasɪɪ gyɪ leŋ nala hʋ tenni polli
rɛ weliŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba lɪɪ doŋ, a bɪl kpa kɪ mʋ ba lɪmʋʋlɪya.

17

Pɔɔl bee Silaasi mʋ Tesaloniika paalʋʋ

1 Ba aa mʋʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, ba mʋ tɪŋ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Amfipolisi, a bɪl sii doŋ a kpa
tɪŋ tɔɔ kɪdɪgɪ mɛ ba aa yɪrɪ Apolooniya, a bɪl lɪɪ doŋ a kpa mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ mɛ ba aa yɪrɪ
Tesaloniika. Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya gyɪ we tɔɔ no tɪyaŋ nɛ.
2 Nyɛ rɛ Pɔɔl gyɪ mʋ gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya hʋ anɪɪ ʋ aa vala kɪ yaa gɛɛ lee
buloŋ tɪyaŋ. Yɔbɪsɪ boto paga tɪyaŋ, ba bee nala hʋ kɪ vʋʋlɪ Wɪɪsɪ wɪya wɪɪkyʋwaldɪya
hʋ tɪyaŋ Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ buloŋ.
3 Ʋ karɪmɪ Wɪɪsɪ tenni hʋ kɪ tɪya ba, a daga ba sɪya mɛ kɪ tɪya ba, aŋ pɛ daga tɪya ba
ɛɛ Krisita hʋ aa maga dɪ ʋ na tʋwara, a sʋba aŋ bɪl sii sʋʋ tɪyaŋ. Aŋ bɪl basɪ tɪya ba
a baa, "Yesu no wɪya ŋ aa basɪ kɪ tɪya ma nyɛ, ʋ rɛ yaa Krisita hʋ, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa
lɪya dɪ ʋ laa dʋnɪya nala ta."
4 Gyuuma hʋ badɔmɔŋ laa wɪya hʋ dɪ aŋ mɛ pɛ Pɔɔl bee Silaasi tɪyaŋ. Giriki tɪmma
mɛ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, ba bee bee hʋ habiibala badɔmɔŋ mɛ yʋga laa wɪya hʋ di, aŋ mɛ
pɛ ba tɪyaŋ.
5 Nyɛ rɛ Gyuuma badɔmɔŋ gyɪ kɪ na baaŋ, akuu nala yʋga aa laa Pɔɔl wɪbasɪɪ hʋ dɪ
wɪya. Ɛɛ rɛ ba mʋ kyɛ kasɪ nyuduwo tɪmma hʋ aa hɔŋ yɔbɪsɪ abee ŋmaŋsɪ tɪyaŋ a pɛ
ba tɪɪ tɪyaŋ. Ba buloŋ ko laŋŋɪ a kaŋ bee hʋ buloŋ vʋgɪmɪ abee kyagɪŋsɪ dʋŋ. Doŋ tɪyaŋ
nɛ ba mʋ gyʋʋ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyeesiŋ dɪya, a kɪ kyɛ Pɔɔl bee Silaasi dɪ ba kasɪ
ko lɪɪ tɪya nala hʋ.
6 Amɛ ba gyɪ bɪ naa ba doŋ, aŋ mɪɪgɪ kaŋ Gyeesiŋ abee Krisitabiisi hʋ badɔmɔŋ, a tarɪ
ba lɪɪ ba bee nɪhɪyasɪ sɪya, aŋ kaŋ kyagɪŋsɪ lee buloŋ a baa, "Nala no kyogi lee buloŋ
nɛ aŋ yaŋ bɪl ko á bee mɛ.
7 Ka Gyeesiŋ laa ba biŋ ʋ dɪya tɪyaŋ. Ba aa kyogi mɪrɪsɪ hʋ á kuworibal hʋ aa bine
rɛ. Beewɪya ba aa basɪ anɪɪ kuwori kɪdɪgɪ mɛ rɛ bɪl we doŋ ba kɪ yɪrɪ Yesu."
8 Ba wɪbasɪɪ no ba aa basɪ hʋ nɛ gyɪ leŋ nala hʋ abee ba bee nɪhɪyasɪ buloŋ bɪ gyɪŋ
wɪɪ hʋ buloŋ ba aa sɪ yaa, aŋ kɪ yaa kyagɪŋsɪ dʋŋ.
9 Nyɛ rɛ bee hʋ nɪhɪyasɪ leŋ Gyeesiŋ abee ʋ kyaŋsɪ hʋ kpa molbiye biŋ anɪɪ ba bɪl bɪ
sɪ maakyiye yaa wɪɪ hʋ ba aa yaa, aŋka ba na leŋ ba, ba mʋ.

Pɔɔl bee Silaasi mʋʋ Bɛriya paalʋʋ

10 Ʋ lee aa ko bɪl, Krisitabiisi hʋ sii leŋ Pɔɔl bee Silaasi mʋ Bɛriya. Ba aa mʋʋ pele
Bɛriya, ba mʋ gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya.
11 Bɛriya tɪmma rɛ gyɪ kpɪya Tesaloniika tɪmma. Beewɪya ba kɛ kyaga laa Wɪɪsɪ wɪya
hʋ rɛ abee nosi balɪya, a kɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ hʋ abee sɪfɪyasɪ kyɛɛ kɛ buloŋ dɪ ba na dɪ
wɪya hʋ Pɔɔl aa basa kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ koo wɪtɪɪ daa.
12 Gyuuma gyɪ yʋga ba tɪyaŋ nɛ a laa Yesu wɪya di. Giriki tɪmma haana aa yaa
habiibala doŋ tɪyaŋ abee ba baala buloŋ mɛ gyɪ laa Yesu wɪya di rɛ.
13 Gyuuma hʋ aa we Tesaloniika tɪyaŋ aa nɪya dɪ Pɔɔl bɪl aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya Bɛriya
tɪyaŋ. Ba bɪl sii mʋ doŋ mɛ a mʋrɪ haŋ nɪgyamaa hʋ buloŋ we dɪ ba mɛ bɪl laa taawɛɛ.
14 Ɛɛ rɛ Krisitabiisi hʋ leŋ Pɔɔl lɪɪ a mʋ mpʋwɔnʋʋ nyʋwa. Ka Silaasi bee Timoti kɛ
ha we Bɛriya tɪyaŋ.

15 Nala hʋ badɔmɔŋ aa lıı Bɛriya kyiyeli Pɔɔl, a mʋ pele Atɛŋsi. Ka Pɔɔl mııgı tıŋ ba dı ba mʋ bası tıya Silaasi bee Timoti dı ba ko puu ʋ lagı.

Pɔɔl we Atɛŋsi tıyaŋ

16 Saŋa hʋ Pɔɔl aa hɔŋ Atɛŋsi tıyaŋ a kı gyegili Silaasi bee Timoti gɛɛ, ʋ na dı daaluliye suu bee hʋ buloŋ. Ʋ tıya buloŋ kyogi kıŋkaŋ.

17 Ɛɛ rɛ Pɔɔl aa sii mʋ gyʋʋ Gyuuma wııkyʋwaldıya, ʋ bee Gyuuma abee nala hʋ aa bı yaa Gyuuma aŋ kı kyʋwalı Wıısı aa kı vʋʋlı wıya, a kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ. Ka kyɛɛ buloŋ mɛ, ʋ aa sii gyʋʋ gbɛ gyamaa tıyaŋ, a bası Yesu Krisita wıya a kı tıya nala hʋ buloŋ kɛ aa we doŋ.

18 Kerikyisi badɔmɔŋ aa tıŋ Ɛpikuura abee Sitɔyiki ŋmanıı ko doŋ, ʋ beel-ba mɛ kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ. Ɛɛ rɛ ba badɔmɔŋ baa, "Bekine wıya rɛ bambugi no mɛ sıŋ kı bası nyɛ?" Ba badɔmɔŋ mɛ baa, "Tɔdʋŋ falıya badɔmɔŋ wıya rɛ ʋ kı bası." Pɔɔl gyı aa bası Yesu wıweliye hʋ wıya rɛ, anıı ʋ sii sʋʋ tıyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı kı bası gɛɛ.

19 Nyɛ rɛ ba kana ʋ mʋ lee hʋ ba aa kı laŋŋı. Ba aa yırı doŋ Ariyopagusi. Doŋ tıyaŋ nɛ ba bası tıya ʋ a baa, "Á aa kyɛ dı á gyıŋ wıfalıı no wıya ı aa bası hʋ rɛ.

20 Wıya hʋ badɔmɔŋ ı aa bası yaa wıfalıya rɛ á kɛ lee. Ɛɛ wıya á yaŋ kyo dı á gyıŋ ba memii rɛ."

21 (Atɛŋsi tımma abee ʋ nıhʋwala buloŋ gyı bı kaŋ wıı buloŋ pɛ wıfalıya no ba aa nıya basıı tıyaŋ, aŋ mɛ kyo dı ba gyegili nıı wıfalıya nala lee tıyaŋ. Ba mɛ wıyaalıı buloŋ nɛ gɛɛ.)

22 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii sıŋ nala hʋ fa laŋŋa tʋtʋʋ tıyaŋ, aŋ bası tıya ba a baa, "Atɛŋsi tımma, ŋ aa ko daha, ŋ naa anıı ma kyo vʋga marıı rɛ kıŋkaŋ.

23 Ɲ aa gɔllɔ ma bee hʋ tıyaŋ, ŋ naa ma tɔdʋnnı rɛ. Ɲ bıl naa kogu kıdıgı mɛ ma aa saa rɛ. Nyɛ rɛ ma sabı we ʋ tıyaŋ, 'Wıısı hʋ á aa bı gyıma lımarıı rɛ nyɛ.' Ɛɛ rɛ Pɔɔl bıl bası baa, Wıısı hʋ ma aa kyʋwalı aŋ bı gyıma ʋ hʋ, ʋ wıya rɛ ŋ bası kı tıya ma gɛ.

24 Wıısı hʋ aa marı dʋnıya abee kıŋ kıŋ buloŋ aa we dʋnıya no tıyaŋ, ʋ rɛ yaa wıısınyuu abee taŋha buloŋ Tıına, ʋ bee pıŋ wııkyʋwaldıısı nihuwobisi aa saa tıyaŋ.

25 Ʋ bı kıı nıı ʋ aa kyɛ kıŋ lɔlɔ rɛ tıŋ ʋ kı kyɛ dı nihuwobisi tʋma tıya ʋ. Ʋ rɛ tıya nihuwobisi mııbol abee wiyese abee kıŋ kɛ buloŋ.

26 Piili hʋ tıyaŋ, nıdıgı rɛ Wıısı fa marı. Haŋ nıdıgı hʋ tıyaŋ nɛ dʋnıya nala doho buloŋ tıŋ ko a hɔŋ dʋnıya logiŋ kɛ buloŋ tıyaŋ. Ka dı Wıısı na marı ba, ʋ tıı rɛ daga saŋa hʋ abee leye hʋ ba aa sı we duniya no tıyaŋ.

27 Ʋ marı ba gɛɛ rɛ dı ba wuwo kyɛ ʋ lee, a kı lannı lee buloŋ dı ba na ʋ. Amɛ Wıısı mɛ yaŋ bı boliye abee á kıdıgı buloŋ lee.

28 Nal kıdıgı rɛ basa a baa, 'Ʋ dee tıyaŋ nɛ á wuwo kaŋ mııbol no a we doŋ aŋ wuwo kı vala mɛ.' Ma haŋye-taala badɔmɔŋ mɛ fa basa gɛɛ tıı rɛ dı á mɛ yaa ʋ biisi rɛ.

29 Á yaŋ aa yaa ʋ balıya nyɛ, ʋ bı maga dı á kı bıını anıı Wıısı kıı kına hʋ nihuwobisi aa kpa salma marı rɛ, koo kıŋ hʋ ba aa kpa hɔgı koo bʋyı marı. Ʋ bı kıı kına no nihuwobisi aa kpa ba wıgyʋŋ marı.

30 Saŋa hʋ nihuwobisi fa aa bı gyıma ʋ, Wıısı fa yaa faasıŋ nɛ ba nyuu tıyaŋ. Amɛ nyɛ kɛ ʋ bası kı tıya nala buloŋ nɛ lee kɛ buloŋ tıyaŋ dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ,

31 beewıya ʋ biŋ kyɛɛ rɛ ʋ aa sı di dʋnıya nala buloŋ sarıya abee tıdıgı. Nal hʋ ʋ aa lıya dı ʋ laa dʋnıya nala ta tıyaŋ nɛ ʋ sı tıŋa a di sarıya no. Nal no ʋ aa lıya, ʋ kyisi ʋ rɛ sʋʋ tıyaŋ, dı nal buloŋ gyıma anıı wıtıı rɛ."

32 Nala hʋ aa nıya anıı Pɔɔl aa bası sʋʋnı mııgı sii wıya gɛɛ, ba badɔmɔŋ mɛ baa, "Á aa kyɛ dı ı bıl kyɛ kyɛɛ rɛ, a bası wıı no tıya ma dı á marı nıı weliŋ." Ka ba badɔmɔŋ mɛ kı yaa ʋ sıya.

33 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii lıı lee hʋ ba aa laŋŋa tıyaŋ, a kpa mʋ.

34 Nala hʋ badɔmɔŋ mɛ gyı laa Wıısı wıya hʋ dı rɛ, aŋ kı tıŋ Pɔɔl hal. Ba kıdıgı feŋ nɛ Dayonisiyo. Ʋ mɛ fa we nala hʋ aa kı laŋŋı Ariyopagusi hʋ tıyaŋ nɛ. Haaŋ kıdıgı mɛ rɛ ba fa kı yırı Damaarısı, ʋ bee nala badɔmɔŋ mɛ gyı laa wıya hʋ dı rɛ.

18

Pɔɔl mʋʋ Koriŋti

1 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii Atɛŋsi tıyaŋ, a kpa mʋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Koriŋti.

2 Doŋ tıyaŋ nɛ ʋ na Gyuu baal kıdıgı aa lıı Pɔŋtusi, ba kı yırı Akula. Ʋ bee ʋ haaŋ Pirisila gyı aa lıı Roma ko, ba ha gyı bı pıısa. Roma tımma kuworibal hʋ ba aa yırı Kilodiyasi fa bası tıya Gyuuma buloŋ nɛ dı ba lıı Roma tıyaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba lıı ko Koriŋti gɛɛ. Nyɛ rɛ Pɔɔl mʋ ba dıya dı ʋ kyʋwalı ba.

3 Ʊ mʊ we ba dıya tıyaŋ, beewıya ʊ beel-ba buloŋ tʊma fa yaa kıdıgı rɛ. Taŋtısı rɛ
ba fa aa ala kı yallı.
4 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɛ buloŋ, ʊ aa mʊ ba wıkyʊwaldıya rɛ. Ʊ bee Gyuuma abee
Giriki tımma buloŋ kaŋ Wıısı wıya hʊ kı kpa dɔmɔŋ. Ʊ aa kı lʊga dı ba laa Wıısı wıya
hʊ di.
5 Ɛɛ rɛ Silaasi bee Timoti lıı Masidooniya paalʊʊ ko. Saŋa hʊ ba aa ko tıyaŋ, Pɔɔl
kpa ʊ nyuu buloŋ we Wıısı wıya basıı tıyaŋ nɛ, a daga Gyuuma weliŋ anıı Yesu rɛ yaa
Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ laa dʊnıya nala ta.
6 Nyɛ rɛ Gyuuma hʊ lıı ʊ hal aŋ kı tʊʊsı ʊ. Ba aa yaa gɛɛ hʊ tıyaŋ nɛ, Pɔɔl pigisi ʊ
gannı kʊŋkɔyı we ba tıyaŋ (Nyɛ daga anıı ʊ noŋ bıl tuwo ba wıkanıya tıyaŋ), aŋ bası
tıya ba a baa, “Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ko nyʊgısı Wıısı ŋmanıı hʊ tıyaŋ, ʊ tıına haakye
maga ʊ rɛ. Ŋ kɛ wıı bıl daa. A yaŋ lıı gyınaŋ kı mʊ, ŋ sı mʊ bası Wıısı wıweliye hʊ a
tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma.”
7 Ʊ aa bası wıya no hal tıyaŋ nɛ, ʊ sii mʊ gyʊʊ baal kıdıgı aa bı yaa Gyuu aŋ kı kyʊwalı
Wıısı dıya, ba kı yırı Titiyo Gyusitu. Ʊ dıya mɛ fa sıŋ kpaga Gyuuma wıkyʊwaldıya
hʊ rɛ.
8 Baal kıdıgı ba aa yırı Kirisipu rɛ fa yaa wıkyʊwaldıya no sılaal. Ʊ bee ʊ dıya nala
kɛ buloŋ nɛ fa laa á Tıına Yesu wıya di. Nala yʊga mɛ fa nıı Wıısı wıya hʊ rɛ Koriŋti
tıyaŋ, a mɛ laa di. Ba fo ba buloŋ wıkyʊwalnıı.
9 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine, Pɔɔl duwoso tıyaŋ, ʊ na dı Wıısı bası tıya ʊ baa, “Ta kı
fá kambıŋ. Ɪ kɛ ha bası wıya kı tıya nala hʊ, aŋ ta kpaa ta.
10 Beewıya, ŋ sıŋ ı hal lɛ. Nal buloŋ bı sı wuwo kana ı yaa wıbɔŋ buloŋ, beewıya ŋ
nala yʊga rɛ bee no tıyaŋ.”
11 Pɔɔl hɔŋ doŋ nɛ bına abee kyalıı, a kı daga nala Wıısı wıya.
12 Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ Galiyo rɛ fa yaa Roma nıhıyawʊ hʊ aa deŋ Akaaya paalʊʊ. Ɛɛ
rɛ Gyuuma hʊ sii laŋŋı dɔmɔŋ a kaŋ Pɔɔl mʊ ba sarıya lidiilii.
13 Ba baa, “Baal no aa lʊgı rɛ dı nala laa ʊ nyʊwa hʊ di, a kı tıŋ Wıısı abee ŋmanıı
hʊ aa sı kyogi á sıŋsı.”
14 Pɔɔl aa yaa dı ʊ bası wıya, ɛɛ rɛ Galiyo bası tıya Gyuuma hʊ a baa, “Gyuuma, dı
baal no rɛ fa yaa wıı kyogi, ʊ fa kaŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ di kenyiri, aŋ gyegili nıı ma wıbasıı.
15 Amɛ ʊ aa yaa wıbasıı abee ma fene yırıı wıya, abee ma tıı sıŋsı wıya nyɛ, ʊ maga
dı ma tıı kaŋ mʊ dıya rɛ a bası we dɔmɔŋ. Ŋ bı sı wuwo laa wıı no gyıma tıya ma.”
16 Ɛɛ rɛ ʊ kil ba ta ba lıı sarıya hʊ lidiilii tıyaŋ.
17 Ba buloŋ lıı gol kaŋ Sɔsıtınɛɛsı, nal hʊ fa aa yaa Gyuuma wıkyʊwaldıya hʊ sılaal,
a ŋmaa ʊ weliŋ sarıya hʊ lidiilii dimbeenyʊwa tıyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka Galiyo paalı
bı tɔgımɔ ba.

Pɔɔl mııgı mʊ Aŋtiyɔki

18 Pɔɔl fa pıısa rɛ weliŋ Koriŋti tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii a kyʊwalı Krisitabiisi hʊ aa we Koriŋti
tıyaŋ, aŋ lıı doŋ. Ʊ bee Pirisila abee Akula buloŋ sii mʊ a gyʊʊ nııduworibor ibal dı ba
mʊ Siiriya paalʊʊ. Ka dı ba na lıı Keŋkiriya tıyaŋ, Pɔɔl fa fʊma ʊ nyuu rɛ, beewıya ʊ
fa dii nyʊwa rɛ Wıısı lee.
19 Ba mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Ɛfiso. Doŋ tıyaŋ nɛ Pɔɔl leŋ Pirisila abee Akula, aŋ
mʊ gyʊʊ wıkyʊwaldıya. Ʊ bee Gyuuma kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ.
20 Nala hʊ badɔmɔŋ bası baa, dı ʊ fa hɔŋ ba lee pıısı mʊhʊ, ka ʊ mɛ bı laa nyʊwa dı
ʊ hɔŋ.
21 Ʊ aa ko sii doŋ, ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, “Dı Wıısı rɛ ko tıya ŋ ŋmanıı, ŋ sı mııgı
ko ma lee.”
Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ gyʊʊ nııduworibor ibal a kpa lıı Ɛfiso tıyaŋ.
22 Nyɛ rɛ ʊ mʊ pele tɔɔ kıdıgı nyʊwa ba kı yırı Sizaariya. Doŋ nɛ ʊ sıŋ a kpa mʊ
Gyerusalɛm, a mʊ kyʊwalı Krisitabiisi hʊ aa we doŋ. Ʊ bıl sii doŋ a kpa mʊ Aŋtiyɔki.
23 Ʊ hɔŋ doŋ mɛ pıısı mʊhʊ rɛ aŋ bıl sii tıŋ Galetiya bee Firigyiya paalʊʊ, a bası wıya
kı tıya Krisitabiisi hʊ aa we doŋ, dı ba marı laa Yesu wıya di weliŋ.

Apolo mʊʊ Ɛfiso abee Koriŋti

24 Gyuu kıdıgı aa lıı Alizaŋdiriya mɛ rɛ fa we doŋ, ba kı yırı Apolo. Ʊ mɛ sii ko Ɛfiso.
Ʊ fa gyıŋ wıya basıı rɛ weliŋ, a bıl gyıŋ Wıısı teŋ hʊ mɛ weliŋ.
25 Ba fa daga ʊ á Tıına Yesu ŋmanıı hʊ tıŋıı rɛ weliŋ. Ʊ aa kı daga Yesu wıya weliŋ
abee sıfıyası. Ka wıya hʊ buloŋ ʊ aa bası a mʊ kı tile Yesu tıyaŋ mɛ yaa wıtıı. Abee
gɛɛ buloŋ, dı ʊ rɛ ko kı bası wıkyʊwalnıı foyi wıya, Gyɔɔŋ Wıısı nııfool hʊ aa fo nala
wıkyʊwalnıı hʊ dʊŋ wıya rɛ ʊ gyıma.

26 Ʊ aa we Ɛfiso tıyaŋ, ʋ bası Wıısı wıya rɛ abee nyuduwo wıkyʋwaldıya hʋ tıyaŋ.
Pirisila bee Akula mɛ we doŋ a nıı wıya hʋ ʋ aa bası. Nyɛ rɛ ba kana ʋ mʋ ba dıya a
marı daga ʋ Wıısı ŋmanıı hʋ weliŋ.
27 Ɛɛ rɛ Apolo sii kı kyɛ dı ʋ mʋ Akaaya paalʋʋ. Krisitabiisi hʋ aa we Ɛfiso tıyaŋ sabı
teŋ tıya Krisitabiisi hʋ aa we Giriisi tıyaŋ, a kpaanı ba weliŋ dı Apolo kı ko doŋ, dı ba
kana ʋ weliŋ. Ʊ aa mʋʋ doŋ, ʋ pɛɛ nala hʋ aa laa Yesu wıya di rɛ Wıısı lahɔrʋmɔ tıyaŋ,
28 amarıkpatıya dı ʋ bee Gyuuma rɛ ko kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ nala tıyaŋ, ʋ aa kpa
Wıısı teŋ wıya rɛ a bası wıya lo ba, a daga anıı Yesu rɛ yaa Krisita hʋ.

19

Pɔɔl mʋʋ Ɛfiso

1 Apolo fa aa we Koriŋti tıyaŋ gɛɛ rɛ, Pɔɔl bıl gɔllı gɛɛ a ko pele Ɛfiso. Doŋ tıyaŋ nɛ
ʋ na nala badɔmɔŋ aa laa Yesu wıya di.
2 Ɛɛ rɛ Pɔɔl pıyɛsı ba a baa, “Saŋa hʋ ma aa laa Yesu wıya di, Wıısı kpa ʋ Wiyesi
Welii hʋ we ma tıyaŋ nɛ?” Nyɛ rɛ ba baa, “Aayı, á kɛ ha bı maakyiye nıı Wıısı Wiyesi
Welii no wıya gba.”
3 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bıl pıyɛsı ba, “Nyʋʋbee rɛ ma tıŋa, ka ba na fo ma wıkyʋwalnıı hʋ?” Ɛɛ
rɛ ba bası baa, “Á tıŋ wıya hʋ buloŋ Gyɔɔŋ Wıısı nııfool hʋ aa daga ma rɛ.”
4 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bıl baa, “Nala hʋ aa mıigı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ Gyɔɔŋ gyı kı fo
wıkyʋwalnıı. Amɛ ʋ fa bası tıya Iziral tımma rɛ anıı ʋ koyi no hal tıyaŋ, nal sı ko
dı ba kı yırı ʋ tıına Yesu, aŋ bıl baa dı ʋ rɛ ko ko, dı ba laa ʋ wıya di.”
5 Ba aa nıı wıı no Pɔɔl aa basa, ba leŋ ʋ fo ba wıkyʋwalnıı á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ.
6 Ɛɛ rɛ Pɔɔl kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tıyaŋ. Ʊ aa yaa gɛɛ rɛ, Wıısı Wiyesi Welii hʋ ko tuu
gyʋʋ ba tıyaŋ. Ba piili kı bası taanı hʋ ba kıdıgı buloŋ aa bı gyıma, aŋ bıl bası wıya
hʋ mɛ Wıısı aa kpaa tıya ba a baa dı ba laa bası.
7 Nala no buloŋ gyı yaa anıı baala fi abee balıya rɛ.
8 Pɔɔl aa we Ɛfiso tıyaŋ, ʋ vala kı gyʋʋ wıkyʋwaldıya gɛɛ rɛ deŋdeŋ ʋ peŋsi boto, aa
paalı kı bası Wıısı koro hʋ wıya abee nyuduwo. Ʊ bee nala hʋ aa kaŋ wıya no kı kpa
dɔmɔŋ nɛ ʋ kı lʋga dı ba laa wıı hʋ ʋ aa bası di.
9 Amɛ nala hʋ badɔmɔŋ gyı kaŋ nyuduwo rɛ kıŋkaŋ. Akuu ba nyuduwo no wıya, ba
gyı bı laa Wıısı wıya hʋ di, aŋ ha hɔŋ gyamaa hʋ tıyaŋ, a bası wıbɔmɔ a mʋ kı tile á
Tıına Yesu ŋmanıı hʋ tıŋıı tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii leŋ nyuduwo tımma hʋ ta doŋ, ka ʋ bee
nala hʋ aa laa Yesu wıya di sii kpa mʋ Tiraanusi dııbal hʋ. Dıya no tıyaŋ nɛ Pɔɔl bee
nala hʋ fa aa sıŋ kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ.
10 Ʊ val yaa gɛɛ rɛ a mʋ pele bısı balıya. Gyuuma abee Giriki tımma hʋ buloŋ aa we
Esıya paalʋʋ tıyaŋ wuwo nıı á Tıına Yesu wıya.

Siiva balıya gɔllɔ kı kile gyıŋbɔmɔ

11 Wıısı gyı leŋ Pɔɔl wuwo kı yaa wımagıla rɛ kıŋkaŋ.
12 Haalı, ba aa paa gannı bee gakɔsʋŋsı hʋ Pɔɔl aa dige rɛ a kaŋ mʋ tıya wııla tımma,
ba dige, a na laaŋfıya. Dı gyıŋbɔmɔ rɛ fa kaŋ nal mɛ, ba aa lıı ʋ tıına tıyaŋ nɛ ka ʋ na
laaŋfıya.
13 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ a gɔllı kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Ba mɛ kı lʋga
dı ba yaa gɛɛ á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ. Dı ba ko kı kyɛ dı ba kile gyıŋbɔmɔ, ba aa bası
baa, “Ŋ baa ma lıı Yesu feŋ tıyaŋ, nal hʋ wıya Pɔɔl aa bası.”
14 Baala bapɛ rɛ fa aa yaa gɛɛ. Ba kuwo feŋ nɛ Siiva. Ʊ fa yaa Gyuuma wıkyʋwal
sılaala nıhıyawʋ rɛ.
15 Ɛɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı gyıŋbɔŋ kıdıgı bası tıya ba a baa, “Ŋ gyıŋ Yesu rɛ, a gyıŋ Pɔɔl mɛ,
aŋka ma mɛ yaa kıbeema rɛ?”
16 Nyɛ rɛ gyıŋsı hʋ aa kaŋ baal hʋ sii kaŋ ba, a ŋmaa ba weliŋ, aŋ pırı ba pɛ. Ka ba
ganni mɛ buloŋ kıyɛsı, ba buloŋ lıı fá dıya hʋ tıyaŋ abee teŋkpelli.
17 Gyuuma hʋ bee Giriki tımma hʋ abee nala hʋ buloŋ aa we Ɛfiso tıyaŋ aa nıı wıı no,
kambıŋ gyı gyʋʋ ba buloŋ nɛ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba marı kı kpa á Tıına Yesu yohuŋ weliŋ.
18 Nala hʋ aa laa Yesu wıya di yʋga ko, a bası ba wıbɔmɔ hʋ buloŋ ba aa yaa a tıya
Pɔɔl, haŋ nıgyamaa hʋ sıya tıyaŋ.
19 Ba tıyaŋ nala fa yʋga a yaa daaluliye tımma. Ɛɛ rɛ ba buloŋ paa tenni hʋ ba fa aa
karımı a kı yaa daaluliye hʋ ko we diŋ nala hʋ sıya tıyaŋ. Dı ba kaŋ tenni hʋ buloŋ
yalıı ko pɛ dɔmɔŋ, ʋ sı yaa mogyamaa.
20 Wımagıla no buloŋ leŋ á Tıına nyʋwa hʋ taalı lee buloŋ, aŋ kaŋ dee mɛ weliŋ.

Taawɛɛ siye Ɛfiso tıyaŋ

21 Wıya no hal tıyaŋ nɛ Pɔɔl na anıı ʋ sı tıŋ Masidooniya paalʋʋ abee Akaaya paalʋʋ
a mʋ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Dı mıyaŋ nɛ mʋ doŋ, ʋ maga dı ŋ mʋ Roma mɛ rɛ.”
22 Nyɛ rɛ Pɔɔl tıŋ nala hʋ fa aa kı pɛ ʋ tıyaŋ ba tıyaŋ nala balıya dı ba mʋ Masidooniya.
Timoti bee Irasitu rɛ ʋ tıma. Aŋka ʋ tıı kɛ ha hɔŋ Ɛfiso tıyaŋ.
23 Saŋa no tıyaŋ nɛ nyʋʋtaaduwo gyı gyʋʋ Ɛfiso nala abee sıfıyası a mʋ kı tile á Tıına
Yesu ŋmanıı hʋ tıŋıı tıyaŋ.
24 Lugil kıdıgı rɛ fa we doŋ ba kı yırı Dɛmitiriyo. Salma rɛ ʋ fa aa kpa kı lugo kına
aa kıı Atɛmısı, ba vʋgıbal hʋ dıya. Tʋma no tıyaŋ nɛ ʋ bee ʋ tʋŋtʋnna buloŋ ko yaa
kına tımma.
25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı ʋ yırı ʋ tʋŋtʋnna abee ʋ tʋŋtʋnnı dɔŋtıŋsı a ko laŋŋı, a bası
tıya ba a baa, “Ŋ kyaŋsı, ma gyıma anıı tʋma no tıyaŋ nɛ á dʋwa buloŋ lıı. Beewıya
tʋma no rɛ aa tıya ma molbiye.
26 Ma tıı mɛ nıya rɛ, a kı na mɛ wıya hʋ Pɔɔl aa yaa. Ʋ baa dı vʋga hʋ nihuwobiŋ
aa lugo bı yaa Wıısı. Ɛfiso abee Esıya paalʋʋ gyeniŋ buloŋ nɛ ʋ wuwo kaŋ nıgyamaa
hakıllı bırımı ba ko laa wıı no di.
27 Wıı hʋ ŋ aa fá rɛ nyɛ: Nala sı kyogi á tʋma no feŋ, a bıl kı fá mɛ anıı á vʋgıbal
hʋ Atɛmısı sı ko yaa kıtɔɔ. Nala bıl bı sı kı tıya ʋ gyırıma, koo a kı bigisi ʋ. Beewıya,
lagılagı no, Esıya nala abee dʋnıya nal kɛ buloŋ nɛ nıı ʋ wıya a kı tıya ʋ gyırıma.”
28 Nala hʋ aa nıı wıı no, ba buloŋ baaŋ sii. Ba kı yaa kyagıŋsı a baa, “Á vʋgıbal hʋ
Atɛmısı aa we Ɛfiso tıyaŋ nɛ kaŋ dee.”
29 Ɛɛ rɛ ba kaŋ bee hʋ buloŋ vʋgımı. Haŋ nıgyamaa hʋ buloŋ kaŋ Geyosi abee
Arisitaakusi aa lıı Masidooniya a kı tıŋa Pɔɔl hal. Nyɛ rɛ ba tarı ba kaŋ mʋ lee hʋ
bee hʋ nala aa kı laŋŋı.
30 Ba aa kaŋ ba mʋ doŋ gɛɛ, Pɔɔl tıı fa aa kyɛ dı ʋ mʋ gyʋʋ nala hʋ tıyaŋ nɛ, amɛ
nala hʋ aa laa Yesu wıya di hʋ bı laa nyʋwa.
31 Esıya paalʋʋ nıhıyası badɔmɔŋ bee Pɔɔl aa yaa kyaŋsı, tıma dı ba mʋ bası tıya
Pɔɔl dı ʋ ta ko gyʋʋ nala hʋ tıyaŋ.
32 Nala hʋ buloŋ aa laŋŋa doŋ fa bı gyıŋ wıı hʋ aa yaa. Ba badɔmɔŋ aa yaa kyagıŋsı
baa nyɛ rɛ, ka ba badɔmɔŋ mɛ baa dı ɛɛ daa, dı wıı no rɛ. Ba gyeniŋ buloŋ fa paalı bı
gyıŋ wıı hʋ aa tıŋ ba ko laŋŋı doŋ tıyaŋ.
33 Gyuu kıdıgı rɛ fa we nala hʋ tıyaŋ ba kı yırı Alizaŋda. Ʋ rɛ Gyuuma hʋ gyı leŋ
ʋ lıı sıŋ ba sıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ nala hʋ badɔmɔŋ gyı liisi anıı ʋ rɛ yaa wıı hʋ tıyaŋ
nıbal. Ɛɛ rɛ Alizaŋda kaŋ nosi viri dı ba leŋ kyagıŋsı, aŋ kı lʋga dı ʋ bası tıya nala hʋ
anıı wıı buloŋ tuwo ba beel-ʋ paga tıyaŋ.
34 Ʋ aa yaa gɛɛ, ba na nıı ʋ yaa Gyuu rɛ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ bıl yaa kyagıŋsı we dɔmɔŋ a
mʋ maga gɛɛ aŋ kı bası, “Á vʋgıbal hʋ Atɛmısı aa we Ɛfiso tıyaŋ nɛ kaŋ dee.”
35 Nyɛ rɛ ba bee kerikyi-hıyawʋ kıdıgı ko lıı a wuwo leŋ ba leŋ kyagıŋsı hʋ, ka ʋ bası
tıya ba a baa, “Ɛfiso nala, nal buloŋ gyıma rɛ anıı ámaa rɛ tıŋ á Atɛmısı, á vʋgıbal hʋ,
abee ʋ toŋo hʋ aa yaa bʋyı a lıı wıısı nyuu ko tuu buloŋ.
36 Nal buloŋ bı sı wuwo kaŋ wıı no kyıısı. Ɛɛwıya, ma leŋ kyagıŋsı aŋ ta kı yaa wıı
hʋ aa bı kaŋ memii.
37 Nala no bı gaa kpa kıŋ buloŋ á vʋgıbal hʋ lımarıı tıyaŋ, ba bıl bı bası wıı mɛ kyogi
á vʋgıbal hʋ feŋ, ka ma kası ba kaŋ ko daha nyɛ.
38 Dı Dɛmitiriyo bee ʋ tʋŋtʋnna rɛ kaŋ wıı bee nal buloŋ mɛ, ka sarıya mɛ kaŋ ʋ
kyɛdiilii rɛ, ma bee hıyarı mɛ we doŋ ba aa sı di sarıya hʋ. Ma leŋ dı ba mʋ doŋ kı
nyaŋ dɔmɔŋ.
39 Amɛ dı wıı kıdıgı mɛ dɔŋ nɛ we doŋ ma kı kyɛ dı ma bası, ma kaŋ mʋ lee hʋ bee
hʋ nala aa laŋŋı a kı vʋʋlı wıya.
40 Dı ba aa rɛ pıyɛsı ma, á bı sı wuwo bası wıı buloŋ a mʋ kı tile taawɛɛ no aa siye
gyınaŋ. Wıı hʋ ŋ aa faa rɛ nyɛ, ba sı baa dı ámaa rɛ we taawɛɛ hʋ.”
41 Ʋ aa bası gɛɛ ko teŋ, ʋ leŋ nala hʋ buloŋ fa aa laŋŋa sii mʋ ba dıısı.

20

Pɔɔl mʋʋ Masidooniya abee Giriisi paalʋʋ

1 Ɛɛ rɛ taawɛɛ hʋ ko teŋ, ka Pɔɔl yırı Krisitabiisi hʋ aa we Ɛfiso tıyaŋ a bası nyunyaası
wıya tıya ba. Ʋ aa bası wıya hʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ ta ba, aŋ sii kpa mʋ Masidooniya paalʋʋ.
2 Masidooniya paalʋʋ buloŋ nɛ ʋ gɔllı a bası nyunyaası wıya yʋga a kı tıya Krisitabiisi
hʋ aa we doŋ. Ɛɛ rɛ ka ʋ bıl lıı doŋ a kpa mʋ Giriisi paalʋʋ.
3 Ʋ we Giriisi paalʋʋ tıyaŋ nɛ ʋ peŋsi boto. Ɛɛ rɛ ʋ sii yaa ʋ siri dı ʋ gyʋʋ
nııduworiboro a mʋ Siiriya paalʋʋ. Ʋ aa yaa siri gɛɛ, ʋ nıı anıı Gyuuma aa vʋʋlı
rɛ dı ba kpʋ ʋ. Nyɛ rɛ ʋ bırımı ʋ hakıla, a mııgı sii tıŋ Masidooniya dıılaŋ mʋ.

4 Nala no rɛ gyı aa tıŋ Pɔɔl hal: Faarusi biibaal Sopata aa lıı Bɛriya, abee Arisitaakusi
bee Sɛkundu aa lıı Tesaloniika; abee Geyosi aa lıı Dɛɛbi, a yaŋ bee Takikusi bee
Turofimɔsı mɛ aa lıı Esıya paalʊʊ. Nala no bee Timoti rɛ fa aa tıŋ Pɔɔl hal.
5 Ba aa rɛ laa sıya a mʊ gyegili ma Turowası tıyaŋ.
6 Gbıyalbal hʊ tıyaŋ ba aa dı paanʊʊ hʊ aa bı kaŋ sıbʊl gyı ko parı rɛ, ka á na sii Filipi
tıyaŋ a gyʊʊ nııduworiboro, a vala kyɛyɛ bɔnɔŋ, aŋ na mʊ puu ba Turowası tıyaŋ, a
we doŋ kyɛyɛ bapɛ.

Pɔɔl mʊʊ Turowası ʊ mʊ kateŋse

7 Asibiti kyɛɛ dıdaana, á buloŋ sii laŋŋı dɔmɔŋ dı a dı kıdiiliye hʊ Krisita fa aa baa dı
á kı di aŋ kı liisi ʊ wıya hʊ. Ʊ sıya rɛ sı gballı dı Pɔɔl sii mııgı mʊ. Ɛɛ rɛ ʊ bası wıya
gɛɛ deŋdeŋ lee mʊ kerisi.
8 Salnyuu dıya tıyaŋ nɛ á fa hɔŋ aŋ nyɔgɔ fıŋtıŋsı yʊga.
9 Bapʊwasıbiye kıdıgı mɛ rɛ fa we doŋ ba kı yırı Yutikusi. Tokoro tıyaŋ nɛ ʊ fa hɔŋ.
Pɔɔl aa bası wıya hʊ kı pıısı gɛɛ, ʊ hɔŋ kı dıyɛgı doo, a ko kpa doo pıŋ. Doo hʊ pınıı
tıyaŋ nɛ, ʊ fori lıı salnyuu dıya hʊ tıyaŋ, a tuu tele taŋha. Ba tuu kı kpa ʊ dı ʊ sʊba.
10 Ɛɛ rɛ Pɔɔl mɛ sii tuu a luŋ guwori ʊ aŋ bası tıya nala hʊ a baa, “Ma ta leŋ dı ʊ yaa
wıı buloŋ, ʊ ha weye rɛ.”
11 Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl bıl mııgı gyıŋ salnyuu dıya hʊ, ba kı di kıdiiliye hʊ Krisita fa aa baa
dı ba kı di á kı liisi ʊ wıya. Ʊ aa dii kına hʊ ko teŋ, ba bıl kaŋ ba wıbasıı gɛɛ sıya mʊ
gballı. Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl sii mʊ.
12 Bapʊwasıbiye hʊ weye rɛ ba kana ʊ mʊ dıya abee teŋfıyɛlʊʊ.

Pɔɔl sii Turowası tıyaŋ a mʊ Miletu

13 Nyɛ rɛ á sii mʊ gyʊʊ nııduworiboribal a duwori mʊ Asɔɔsı. Pɔɔl fa bası tıya ma
rɛ anıı á gyʊʊ nııduworiboribal hʊ duwori kı mʊ Asɔɔsı, ka dı ʊ kɛ vala naası ko gyʊʊ
nııduworiboribal hʊ Asɔɔsı tıyaŋ. Nyɛ rɛ á gyʊʊ nııduworiboribal hʊ a mʊ Asɔɔsı dı á
fa kpa Pɔɔl.
14 Pɔɔl aa ko puu ma Asɔɔsı tıyaŋ, ɛɛ rɛ á kpa ʊ abee nııduworiboribal hʊ a mʊ tıŋ
Mitilini.
15 Ʊ sıgballıya, á kpa ko Kiyɔsi. Ʊ sıya bıl gballı, á kpa mʊ Samɔsi. Doŋ nɛ á bıl sii ʊ
sıgballıya a kpa ko pele Miletu.
16 Á bıl aa sii Miletu mɛ tıyaŋ, Pɔɔl baa dı ʊ bı sı sıŋ Ɛfiso tıyaŋ. Beewıya dı ʊ bee kyɛ
dı ʊ pıısı Esıya paalʊʊ tıyaŋ. Ʊ fa aa kyɛ dı ʊ mʊ Gyerusalɛm lagı rɛ a puu Pɛŋtikosi
kyɛbal hʊ doŋ tıyaŋ.

Pɔɔl bası wıya tıya Krisitabiisi nıhıyası Ɛfiso tıyaŋ

17 Ɛɛ rɛ á kpa gallı ko Miletu. Nyɛ rɛ Pɔɔl tıma yırı Krisitabiisi nıhıyası hʊ aa we Ɛfiso
tıyaŋ dı ba ko.
18 Ba aa ko, ʊ bası tıya ba a baa, “Ma tıı gyıŋ ɛɛ hʊ ŋ aa kıya rɛ saŋa hʊ ŋ beel-ma fa
aa we doŋ, a lıı saŋa hʊ tıyaŋ ŋ aa piile ko Esıya paalʊʊ a kaŋ kı ko gyınaŋ.
19 Akuu Gyuuma aa vʊʊlı dı ba kpʊ ŋ wıya, ŋ naa tʊwara rɛ kıŋkaŋ, a wıı sınııl mɛ
weliŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ, ŋ ha kaŋ ŋ tıı bırımı biibiye rɛ, dı ŋ wuwo tuŋ á Tıına
Wıısı tʊma hʊ anıı Wıısı tʊŋtʊnnı.
20 Ŋ daga ma Wıısı wıya rɛ nala tıyaŋ abee ma dıısı tıyaŋ buloŋ. Wıı kɛ buloŋ aa sı
pɛ ma tıyaŋ nɛ ŋ kpa daga ma. Ŋ bı laa nyʊwa kaŋ wıı buloŋ faŋa ma.
21 Gyuuma abee Giriki tımma buloŋ nɛ ŋ bası tıya abee sıfıyası anıı ba bırımı lıı ba
wıbɔmɔ yayı tıyaŋ aŋ ko kı tıŋa Wıısı aŋ laa á Tıına Yesu wıya di.
22 Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ daga ŋ dı ŋ mʊ Gyerusalɛm. Ʊ nyʊwa hʊ rɛ ŋ tıŋa a kı
mʊ nyɛ. Ŋ bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ aa sı puu ŋ doŋ tıyaŋ.
23 Ŋ ta gyıma rɛ anıı tɔɔ kɛ buloŋ ŋ aa mʊwa, Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa bası tıya ŋ nɛ
abee sıfıyası anıı wıya sı gyʊʊ ŋ, ka dı ba ha kana ŋ tɔ dıya tıyaŋ.
24 Amɛ ŋ aa deŋ dı ŋ mııbol bı yaa kıŋ buloŋ ŋ kɛ lee. Ŋ kɛ sıya tuwo dı ŋ sʊba koo
dı ŋ weye. Ŋ Tıına Yesu aa tıya ŋ tʊma hʊ rɛ ŋ kı kyɛ dı ŋ tʊma teŋ. Tʊma hʊ ʊ aa
kpaa tıya ŋ nɛ yaa dı ŋ bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala, a bası tıya ba ɛɛ hʊ Wıısı aa
sı fa ba sikii.
25 Nyɛ kɛ, ŋ gyıma rɛ anıı ma nala no ŋ aa yaŋ gɔllı bası Wıısıbee koro hʊ wıya kı
tıya nyɛ, ma bıl bı sı maakyiye na ŋ.
26-27 Wıısı wıya hʊ buloŋ ŋ aa bası tıya ma, ŋ bı kaŋ wıı buloŋ faŋa ma. Ŋ yaŋ bası
kı tıya ma rɛ abee sıfıyası gyınaŋ sıgballıya no anıı dı ma kıŋ hʊ buloŋ nɛ ko yaa dı ʊ
nyʊgısa, ŋ wıı kɛ bıl daa. Ʊ tıına haakye maga ʊ rɛ.

28 Ɛɛwıya, ma kı deŋ ma tıı nyuu weliŋ, aŋ pɛ kı deŋ nala hʋ mɛ ʋ Wiyesi Welii hʋ
aa kpaa we ma nosi tıyaŋ. Ma kı deŋ Krisitabiisi mɛ nyuu weliŋ anıı pedaal aa kı deŋ
ʋ piyese nyuu tıyaŋ gɛɛ. Wıısı rɛ kpaa ʋ tıı biye kyal yɔbɔ ma.
29 Ŋ gyıma rɛ anıı dı mıyaŋ nɛ leŋ ma, nıbɔmɔ sı ko gyʋʋ ma tıyaŋ anıı gboni aa
gyʋʋ pʋsı tıyaŋ gɛɛ. Nıbɔmɔ hʋ bı sı leŋ ma, ba sı kı dɔŋ ma kıŋkaŋ.
30 Haalı, nala sı lıı ma tıı tıyaŋ a yaa wınyıyɛla a kaŋ wıya hʋ ŋ aa daga ma bırımı
kyige, aŋ mʋrı Krisitabiisi dı ba mııgı hal a ko kı tıŋ ba.
31 Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ bası baa ma kı deŋ ma tıı ma nyuu tıyaŋ gɛɛ. Ma gyıma anıı ŋ bısı
boto rɛ nyɛ ŋ aa daga ma kıdıgı kıdıgı buloŋ wııhaa abee tebine buloŋ, a wıı sınııl mɛ
weliŋ ma wıya.
32 Nyɛ kɛ, ŋ kpaa ma we Wıısı nosi tıyaŋ nɛ. Duwoso hʋ aa daga bɔnyɛ hʋ Wıısı aa
kana abeel-ma, ʋ rɛ sı pɛ ma tıyaŋ dı ma kaŋ dee a wuwo sıŋ ma laadii tıyaŋ. Ʋ sı leŋ
dı ma na wıweliye hʋ buloŋ Wıısı aa yaa biŋ a gbala ʋ nala buloŋ.
33 Ŋ ha bı maakyiye laa ma kıdıgı buloŋ molbii koo gannı koo salma a yaa ŋ kına.
34 Ma tıı gyıma rɛ anıı ŋ tʋma rɛ weliŋ abee ŋ nosi no, aŋ na na ŋ bee ŋ kyaŋsı
kıkyɛɛlıya buloŋ.
35 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dı ŋ daga ma dı ma mɛ kı tʋŋ tʋma gɛɛ. Dı ámaa rɛ aa tʋŋ tʋma abee
sıfıyası gɛɛ, ɛɛ rɛ á sı wuwo pɛ taaga tıyaŋ, aŋ kı liisi wıı hʋ á Tıına Yesu fa aa basa. Ʋ
baa,
'I aa kpaa kıŋ tıya nal, ʋ rɛ kaŋ teŋfıyɛlʋʋ a te ı aa laa kıŋ nal lee." '
36 Pɔɔl aa bası wıya no buloŋ ko teŋ, ʋ beel-ba buloŋ tuu gbinni, ʋ kyʋwalı Wıısı tıya
ba buloŋ.
37 Ɛɛ rɛ ba buloŋ ko guwori ʋ, aŋ kı wıı sınııl.
38 Ba tısı buloŋ gyı kyogo rɛ weliŋ, beewıya ʋ fa bası tıya ba rɛ anıı ba bıl bı sı
maakyiye na ʋ. Nyɛ rɛ ka ba buloŋ kpa tıŋa ʋ tıyaŋ a mʋ nııduworiboro hʋ lee.

21

Pɔɔl mʋʋ Gyerusalɛm

1 Nyɛ rɛ á ta dɔmɔŋ aŋ gyʋʋ nııduworiboribal hʋ, a vala sıdeŋ a mʋ lıı tɔɔ kıdıgı ba
aa yırı Kɔsı. Ʋ sıgballıya á bıl sii doŋ a kpa mʋ Rodisi, a bıl lıı doŋ mɛ a kpa mʋ Patara.
2 Doŋ tıyaŋ nɛ á na nııduworiboribal dı ʋ aa mʋ Fɔniisıya paalʋʋ. Ɛɛ rɛ á gyʋʋ ʋ mʋ.
3 Á aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, a na tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Saapʋrɔsı. Nyɛ rɛ á gallı doŋ a
kpa tıŋ wııpɔsıı noduu dıılaŋ, a mʋ pele Siiriya paalʋʋ, a mʋ sıŋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı
Taaya. Doŋ nɛ nııduworiboribal hʋ gyı maga dı ʋ sıŋ dı ba kuwoni kyʋgısı hʋ aa we ʋ
tıyaŋ.
4 Nyɛ rɛ á kyɛ mʋ na Krisitabiisi hʋ aa we doŋ tıyaŋ, a gyı hɔŋ ba lee kyɛyɛ bapɛ.
Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, ba gyı bası tıya Pɔɔl lɛ dı ʋ ta mʋ Gyerusalɛm.
5 Kyɛyɛ bapɛ no hal tıyaŋ nɛ, á bıl lıı doŋ a kpa á ŋmanıı. Baala abee ba haana abee
ba biisi kaŋ ma ko lıı dı ba we ŋmanıı tıyaŋ. Ɛɛ rɛ á buloŋ tuu gbinni nıı hʋ nyʋwa
tıyaŋ a kyʋwalı Wıısı.
6 Doŋ nɛ á ta dɔmɔŋ aŋ gyʋʋ nııduworiboribal hʋ ka ba mɛ mııgı mʋ dıya.
7 Á bıl lıı Taaya tıyaŋ mɛ a kpa á ŋmanıı a mʋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Pitolimiiyası. Ɛɛ
rɛ á mʋ kyʋwalı Krisitabiisi hʋ aa we doŋ aŋ pıŋ ba lee.
8 Ʋ sıya aa gballa, á sii kpa mʋ Sizaariya, a mʋ gyʋʋ baal kıdıgı ba aa yırı Fılıpı
dıya. Ʋ mɛ fa gɔllɔ bası Wıısı wıya kı tıya nala rɛ. Ʋ fa yaa nala hʋ bapɛ ba aa lıya
Gyerusalɛm tıyaŋ dı ba kı kyiyeli Yesu kpambısı hʋ kıdıgı rɛ.
9 Ʋ fa kaŋ toliye banaa rɛ, ka ba kıdıgı buloŋ fa bı yal bala aŋ yaa Wıısı tıŋdaala.
10 Doŋ nɛ á we kyɛyɛ baŋmana, dı baal kıdıgı ba aa yırı Agabu mɛ lıı Gyudıya paalʋʋ
ko. Ʋ mɛ fa yaa Wıısı tıŋdaal lɛ.
11 Ɛɛ rɛ ʋ ko á lee, a laa Pɔɔl tɛpııŋbii a vʋwa ʋ tıı naası abee ʋ nosi buloŋ aŋ bası
baa, Nyɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ bası, "Gyuuma sı kaŋ tɛpııŋbii no tıına a vʋwa ʋ nyɛ
Gyerusalɛm tıyaŋ aŋ kpa ʋ we nala hʋ aa bı yaa Gyuuma nosi tıyaŋ."
12 Á aa nıı wıı no, á bee nala hʋ buloŋ fa aa we doŋ sʋla Pɔɔl dı ʋ ta mʋ Gyerusalɛm.
13 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bası tıya ma a baa, "Bee rɛ tıŋ ma kı wii, a leŋ ŋ tıya buloŋ kyogi nyɛ?
Dı ba aa rɛ sı kana ŋ vʋwa, koo dı ba aa rɛ kpʋ ŋ Gyerusalɛm tıyaŋ mɛ, akuu ŋ Tıına
Yesu wıya, ŋ kɛ laa rɛ."
14 Ʋ aa bası gɛɛ ko teŋ, á na anıı á bı sı wuwo tɔ ʋ ŋmanıı. Ɛɛ rɛ á mɛ leŋ aŋ bası
tıya ʋ dı Wıısı sı leŋ dı wıı kɛ buloŋ ʋ aa kyɛ ʋ yaa, kɔnı yaa.
15 Ɛɛ rɛ ka á mɛ yaa siri a sii mʋ Gyerusalɛm.

16 Nala hʋ badɔmɔŋ aa laa Yesu wɪya di a lɪɪ Sizaariya mɛ tɪŋ á hal mʋ, a kaŋ ma mʋ
gyʋʋ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Mineesiŋ a lɪɪ Saapʋrɔsɪ dɪya. Saŋa hʋ ba fa aa piile kɪ basɪ
Yesu wɪya kɪ tɪya nala hʋ tɪyaŋ nɛ ʋ gyɪ laa Yesu wɪya di.

Pɔɔl mʋʋ dɪ ʋ na Gyemsi

17 Á gyɪ aa ko pele Gyerusalɛm, Krisitabiisi hʋ gyɪ kaŋ ma weliŋ nɛ.
18 Ʋ sɪgballɪya, á bee Pɔɔl sii mʋ dɪ á na Gyemsi. Á mʋwa dɪ Krisitabiisi nɪhɪyasɪ hʋ
buloŋ laŋŋa doŋ.
19 Nyɛ rɛ Pɔɔl kyʋwalɪ ba aŋ basɪ tɪya ba ɛɛ hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa pɛɛ ʋ tɪyaŋ ʋ wuwo
tʋŋ tʋma nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ.
20 Ba aa nɪɪ wɪɪ no ko teŋ, ba dannɪ Wɪɪsɪ aŋ basɪ tɪya Pɔɔl a baa, "Á nihiyabiye Pɔɔl,
ɪ kɛ deŋ na Gyuuma aa maga gɛɛ a laa Yesu wɪya di. Ba pele nala tusi tusi, ka ba buloŋ
wuwo kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ buloŋ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa.
21 Ba nɪɪ ɪ wɪya rɛ. Ba baa dɪ ɪ aa kɪ daga Gyuuma hʋ buloŋ aa we nala hʋ aa bɪ yaa
Gyuuma tɪyaŋ nɛ, aŋ baa dɪ ba vɪya mɪrɪsɪ hʋ buloŋ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa
hʋ mɛ. Aŋ bɪl baa dɪ ɪ baa ba ta kɪ keri ba biisi pene, aŋ ta bɪl kɪ tɪŋ Gyuuma naabaala
lesiri hʋ mɛ.
22 Ba sɪ nɪɪ anɪɪ ɪ ko daha rɛ. Wɪbee rɛ á yaŋ sɪ yaa?
23 Wɪɪ kɛ buloŋ á aa sɪ baa ɪ yaa, tɪŋa á nyʋwa. Baala banaa rɛ we daha. Ba dii nyʋwa
rɛ Wɪɪsɪ lee aŋ kɪ kyɛ dɪ ba lɪɪ nyʋwa hʋ.
24 Kaŋ ba dɪ ma buloŋ mʋ dɪ ɪ pɪɪsɪ ɪ bisiŋ ta, aŋ tuŋ molbiye dɪ ba mɛ pɪɪsɪ ba bisiŋ
ta aŋ fʋŋ ba nyuni mɛ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a gyɪma anɪɪ wɪya hʋ
buloŋ ba aa basɪ a mʋ kɪ tile ɪ tɪyaŋ bɪ yaa wɪtɪɪ. Ba sɪ na anɪɪ ɪ tɪɪ mɛ gba aa tɪŋ mɪrɪsɪ
hʋ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa rɛ.
25 Amɛ Krisitabiisi hʋ aa bɪ yaa Gyuuma, á laa sɪya sabɪ teŋ a basɪ tɪya ba rɛ, dɪ ba
laa nyʋwa anɪɪ ba bɪl bɪ sɪ kɪ di vʋga kɪna, a ta bɪl kɪ kyaŋ pʋsɪ kyal mɛ, a ta kɪ kyaŋ
kɪna aa sʋba pimmiliŋ mɛ, aŋ lɪɪ ba tɪɪ mɛ sɔŋsɔŋ tɪyaŋ."
26 Pɔɔl kyaŋsɪ hʋ aa basɪ gɛɛ, ʋ sɪya gballɪ, Pɔɔl kaŋ baala hʋ banaa mʋ, ba buloŋ
pɪɪsɪ ba bisiŋ ta aŋ gyʋʋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ. Ka ʋ daga Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala
kyɛyɛ mɔɔgɛɛ ba aa sɪ pɪɪsɪ ba bisiŋ ta, ka dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ na kpa kɪna sʋla Wɪɪsɪ.
Kyɛyɛ bapɛ rɛ ʋ daga ba.

Ba kaŋ Pɔɔl Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ

27 Kyɛyɛ bapɛ hʋ aa ko dɪ ʋ pele, Gyuuma badɔmɔŋ aa lɪɪ Esɪya paalʋʋ na Pɔɔl dɪ ʋ
we Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ. Ba mʋrɪ nɪgyamaa we ba mʋ kaŋ Pɔɔl.
28 Nyɛ rɛ ba kyiyesi yʋga a baa, "Iziral tɪmma, ma ko pɛ á tɪyaŋ. Baal no aa gɔllɪ kɪ
kyogi Iziral tɪmma ŋmanɪɪ hʋ rɛ, abee mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ dɪ á kɪ tɪŋa, aŋ ha
bɪl basɪ wɪbɔmɔ mɛ a mʋ kɪ tile Wɪɪkyʋwaldɪɪbal no tɪyaŋ. Ʋ baa dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ
kaŋ tɔnɔ. Ma na ʋ rɛ nyɛ. Giriki tɪmma hʋ aa bɪ maga dɪ ba gyʋʋ á Wɪɪkyʋwaldɪɪbal
hʋ, ba aa rɛ ʋ kaŋ ko gyʋʋ gɛɛ. Nyɛ yaa bisiŋ nɛ á lesiri tɪyaŋ."
29 Wɪɪ hʋ aa tɪŋ ba basɪ gɛɛ rɛ nyɛ: Ba fa naa Ɛfiso tɪmma baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Turofimɔsɪ rɛ dɪ ʋ aa tɪŋ Pɔɔl hal bee hʋ tɪyaŋ. Ba kɛ fa liise anɪɪ Pɔɔl kana ʋ gyʋʋ
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ rɛ.
30 Ɛɛ rɛ bee hʋ nala buloŋ laa taawɛɛ, nala hʋ buloŋ sii tɪŋ dɔmɔŋ a kaŋ Pɔɔl tarɪ lɪɪ
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ tɪyaŋ, aŋ kaŋ dimbeye hʋ tɔ haŋ lagɪlagɪbiye hʋ.
31 Ba aa lʋga dɪ ba kpʋ ʋ gɛɛ rɛ, Roma laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ nɪɪ anɪɪ taawɛɛ rɛ sii
Gyerusalɛm buloŋ tɪyaŋ.
32 Ɛɛ rɛ ʋ sii lɪɪ laalyuwolo hʋ badɔmɔŋ abee ba nɪhɪyasɪ haŋ lagɪlagɪbiye hʋ a pɛ ʋ
tɪyaŋ, ba fá mʋ lee hʋ ba aa yaa taawɛɛ hʋ. Nala hʋ aa naa dɪ ʋ bee laalyuwolo hʋ aa
ko gɛɛ, ba bɪl bɪ ŋmaa Pɔɔl.
33 Laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ mʋ kaŋ Pɔɔl, a leŋ ba kaŋ kyɔrʋmɔ balɪya vʋwa ʋ. Ɛɛ rɛ
ʋ pɪyɛsɪ nala hʋ a baa, "Kɪbee rɛ yaa nal no tɪɪna? Bekiŋ wɪɪ rɛ ʋ yaa kyogi?"
34 Ɛɛ rɛ ba buloŋ kɪ yaa kyagɪŋsɪ, ba badɔmɔŋ baa nyɛ rɛ, badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɛɛ daa,
dɪ nyɛ rɛ. Nala hʋ fa aa yaa kyagɪŋsɪ gɛɛ, laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ buloŋ
aa paalɪ tɪŋ ba kɪ yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ ʋ leŋ ʋ nala hʋ kaŋ Pɔɔl mʋ we laalyuwolo dɪɪduwo hʋ
tɪyaŋ.
35 Ba aa mʋ pele dɪya hʋ lɪtɪŋgyɪnɪɪ, nala hʋ kaŋ Pɔɔl kɪ tarɪ a kɪ lʋga dɪ ba kpʋ ʋ. Ɛɛ
rɛ laalyuwolo hʋ kpa ʋ kyʋŋ.
36 Nala hʋ buloŋ tɪŋa ʋ hal aŋ yaa kyagɪŋsɪ kɪ basɪ, "Ma kpʋ ʋ."

Pɔɔl basɪ wɪya dɪ ʋ laa ʋ tɪɪ

37 Saŋa hʋ ba aa gyɪŋ sal hʋ a kɪ kyɛ dɪ ba gyʋʋ dɪya hʋ, Pɔɔl sʋl laalyuwolo nɪhɪyawʋ
hʋ a baa dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ basɪ wɪɪ tɪya ʋ. Nyɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ pɪyɛsɪ Pɔɔl a baa,
"Ɛɛ kɛ ɪ aa nɪɪ Giriki taal lɛ?
38 I daa yaa Igyipiti tɪmma baal hʋ gyɪ aa piile kɪ laa taawɛɛ aŋ kaŋ nala tusibʋnaa
hʋ aa kpʋ nala a kaŋ mʋ pogo tʋtʋʋ tɪyaŋ gɛɛ?"
39 Pɔɔl baa, "Aayɪ, ŋ yaa gyuu rɛ a lɪɪ Taasu, Silisɪya paalʋʋ tɔbal hʋ. Ŋ aa sʋla ɪ rɛ dɪ
ɪ leŋ dɪ ŋ basɪ wɪya tɪya nala no."
40 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ tɪya ʋ ŋmanɪɪ. Pɔɔl sɪŋ dɪya hʋ saŋgyɪŋ hʋ tɪyaŋ,
aŋ kaŋ ʋ nosi viri dɪ nala hʋ buloŋ leŋ kyagɪŋsɪ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ yaa fʋɪɪ, ka Pɔɔl piili
kɪ basɪ wɪya Gyuuma taal tɪyaŋ.

22

1 Doŋ nɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ kuwoma abee ŋ naabalɪya, ma gyegili nɪɪ wɪɪ hʋ ŋ
aa kana dɪ ŋ basɪ laa ŋ tɪɪ."
2 Ba aa nɪɪ dɪ Pɔɔl basɪ wɪya ba tɪɪ taal tɪyaŋ gɛɛ, ba buloŋ yaa fʋɪɪ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ
tɪya ba a baa,
3 "Ŋ yaa gyuu rɛ. Taasu aa we Silisɪya paalʋʋ tɪyaŋ nɛ ba lʋla ŋ. Ŋ gyɪ yaa haŋbiye rɛ
ka ba kana ŋ ko Gyerusalɛm daha, ŋ waa daha tɪyaŋ. Gamaliyɛl rɛ dɪyɛsɪ ŋ. Ʋ gyɪ daga
ŋ á naabaala lesiri abee ba ŋmaŋsɪ buloŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ. Wɪya hʋ ʋ aa daga ŋ, ŋ mɛ
gyɪ kpaa ba tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ abee ŋ tɪya buloŋ, anɪɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ aa we daha gyɪnaŋ.
4 Ŋ fa tɪŋ naasɪ dɔgɪsɪ nala hʋ aa tɪŋ Yesu ŋmanɪɪ hʋ rɛ kɪŋkaŋ, a gba kpʋ ba badɔmɔŋ.
Ba baala abee haana buloŋ nɛ ŋ leŋ ba kasɪ vʋwa, aŋ kasɪ ba tɔ dɪɪsɪ tɪyaŋ mɛ.
5 Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ abee nɪhɪyasɪ hʋ buloŋ aa laŋŋa daha sɪ
wuwo basɪ tɪya ma anɪɪ wɪɪ no ŋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ba gyɪ sabɪ teŋ tɪya ŋ nɛ dɪ ŋ kaŋ
mʋ Damaasiku a tɪya Gyuuma hʋ aa we doŋ. Ba gyɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ ŋ wuwo kasɪ nala hʋ
buloŋ aa laa Yesu wɪya di Damaasiku tɪyaŋ, a vʋwa ba a kaŋ ko Gyerusalɛm daha, dɪ
ba dɔgɪsɪ ba."

Pɔɔl daga ɛɛ aa yaa, ʋ ko bɪrɪmɪ Yesu hatɪnnɪ
Kpambɪsɪ 9.1-19; 26.12-18

6 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bɪl baa, "Ŋ aa lɪɪ kpa Damaasiku ŋmanɪɪ kɪ mʋ, a ko kpaga bee hʋ anɪɪ
wɪɪhaa saŋa gɛɛ sek, pʋlʋŋbal kɪdɪgɪ pirigi lɪɪ wɪɪsɪnyuu a kyaanɪ we ŋ tɪyaŋ.
7 Ŋ tuu tele taŋha aŋ nɪɪ nal taal dɪ ʋ aa basɪ wɪya ŋ lee a baa, 'Sɔɔl, Sɔɔl! Bee rɛ tɪŋ
ɪ kɪ dɔgɪsɪ ŋ nyɛ?" '
8 Ɛɛ rɛ ŋ mɛ pɪyɛsɪ, "Kɪbee rɛ yaa ɪ, ŋ Tɪɪna?" Taal hʋ basɪ baa, "Mɪyaŋ nɛ yaa Yesu
aa lɪɪ Nazarɛti, nal hʋ ɪ aa dɔgɪsɪ hʋ."
9 Ŋ bee nala hʋ fa aa val hʋ, ba gyɪ naa kyaanʋʋ hʋ rɛ aŋ fa bɪ nɪɪ nal hʋ aa basɪ wɪya
ŋ lee taal.
10 Ɛɛ rɛ ŋ pɪyɛsɪ, "Ŋ Tɪɪna, ŋ yaa bee?" Ŋ Tɪɪna bɪl basɪ baa, "Sii mʋ Damaasiku. Doŋ
tɪyaŋ nɛ ba sɪ daga ɪ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa lɪɪ ɪ dɪ ɪ yaa."
11 Pʋlʋŋ hʋ aa kyʋʋlɪ ŋ sɪya gɛɛ, ŋ bɪl bɪ wuwo dɪ ŋ na. Ɛɛ rɛ ŋ bee nala hʋ fa aa val
hʋ kaŋ ŋ noŋ tɪyaŋ a tarɪ ŋ mʋ Damaasiku.
12 Baal kɪdɪgɪ rɛ fa we doŋ ba kɪ yɪrɪ Ananiyasɪ. Ʋ fa aa fá Wɪɪsɪ rɛ kɪŋkaŋ aŋ fa kɪ tɪŋ
mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa mɛ. Gyuuma hʋ buloŋ aa we Damaasiku
tɪyaŋ fa aa tɪya ʋ gyɪrɪma rɛ weliŋ.
13 Ɛɛ rɛ ʋ ko sɪŋ ŋ logiŋ tɪyaŋ a basɪ tɪya ŋ a baa, "Ŋ naabiye Sɔɔl, kaŋ ɪ sɪya suri!
Haŋ lagɪlagɪbiye hʋ ŋ sɪya pirigi suri, ŋ wuwo na ʋ."
14 Ɛɛ rɛ Ananiyasɪ basɪ tɪya ŋ a baa, "Wɪɪsɪ hʋ á bee á naabaala aa tɪŋ, ʋ rɛ lɪɪ ɪ dɪ ɪ
gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ aa kyɛ dɪ ɪ yaa. Ʋ leŋ ɪ na Wɪɪsɪ Tɪpʋlʋŋ tɪɪna hʋ rɛ a nɪɪ ʋ taal mɛ ʋ aa
basɪ wɪya tɪya ɪ.
15 I sɪ yaa ʋ daŋsɪya tɪɪna, a basɪ tɪya nala wɪɪ hʋ ɪ aa nɪya aŋ pɛ na mɛ.
16 Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ ha hɔŋ kɪ pɪɪsɪ? Sii mʋ leŋ dɪ ba fo ɪ wɪɪkyʋwalnɪɪ, a sasɪ ɪ wɪbɔmɔ
buloŋ ta Yesu feŋ tɪyaŋ."

Wɪɪsɪ yɪrɪ Pɔɔl dɪ ʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma

17 Ɛɛ rɛ ŋ mɪɪgɪ mʋ Gyerusalɛm a gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪya a kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ. Saŋa hʋ ŋ
aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ tɪyaŋ nɛ,
18 ŋ na á Tɪɪna Yesu anɪɪ duwoso tɪyaŋ gɛɛ. Ʋ basɪ tɪya ŋ a baa, "Sii lɪɪ Gyerusalɛm
tɪyaŋ lagɪ, beewɪya nala hʋ aa we daha bɪ sɪ laa nyʋwa laa ŋ wɪya hʋ ɪ aa sɪ basɪ tɪya
ba di."
19 Nyɛ rɛ ŋ mɛ basɪ tɪya ʋ a baa, "Ŋ Tɪɪna, ba tɪɪ gyɪŋ bee baa lee hʋ kɛ buloŋ ŋ aa
mʋwa, ŋ aa gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪɪsɪ rɛ a kasɪ nala hʋ aa laa ɪ wɪya dɪ doŋ tɪyaŋ, a ŋmaa
ba aŋ kasɪ ba mʋ tɔ dɪɪsɪ tɪyaŋ.

20 Saŋa hʋ tɪyaŋ ba aa kpʋ Sɪtɪɪvɪŋ, nal hʋ fa aa yaa ɪ daŋsɪya tɪɪna a basɪ ɪ wɪya kɪ tɪya nala, mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ mɛ fa we doŋ, a laa nyʋwa baa dɪ ba kpʋ ʋ. Ba gyɪ aa kpʋ ʋ hʋ tɪyaŋ mɛ, mɪyaŋ nɛ fa sɪŋ pɔ nala no gannɪ ba fa aa wire biŋ, aŋka ba kpʋ ʋ.”
21 Nyɛ rɛ ŋ Tɪɪna basɪ tɪyaŋ a baa, “Sii daha, ŋ sɪ tɪma ɪ dɪ ɪ mʋ libolii, nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma lee.”
22 Pɔɔl fa aa basɪ wɪya hʋ gɛɛ, nala hʋ buloŋ nɛ fa gyegile kɪ nɪɪ. Amɛ ʋ aa ko basɪ wɪɪ no, ba bɪl piili kɪ yaa kyagɪŋsɪ a baa, “Ma kpʋ nɪtɔɔ no, ʋ bɪ maga dɪ ʋ we dʋnɪya no tɪyaŋ.”
23 Ka ba kɪ yaa kyagɪŋsɪ, aŋ kaŋ ba gannɪ kɪ pigisi aŋ yaa taŋha kɪ yuwo.
24 Nyɛ rɛ Roma laalyuwolo nɪhɪyawʋ basɪ baa dɪ laalyuwolo hʋ kaŋ Pɔɔl gyʋʋ laalyuwolo dɪɪduwo hʋ. Ʋ baa dɪ ba vɪɪrɪ ʋ aŋ pɪyɛsɪ na wɪɪ hʋ aa tɪŋ nala no buloŋ lɪɪ ʋ hal aŋ kɪ yaa kyagɪŋsɪ nyɛ.
25 Nyɛ rɛ ba vʋwa ʋ dɪ ba vɪɪrɪ. Saŋa hʋ ba aa yaa siri dɪ ba vɪɪrɪ Pɔɔl hʋ rɛ ʋ pɪyɛsɪ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ fa aa sɪŋ doŋ a baa, “Ʋ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba vɪɪrɪ nal hʋ aa yaa Roma tɪɪna rɛ, dɪ ba bɪ dii ʋ sarɪya a daga ʋ wɪkyogii koo?”
26 Ʋ aa nɪɪ wɪɪ hʋ Pɔɔl aa basa, ɛɛ rɛ ʋ mɛ mɪɪgɪ mʋ ʋ nɪhɪyawʋ hʋ lee a basɪ tɪya ʋ baa, “Deŋ na wɪɪ hʋ ɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa, baal hʋ yaa Roma tɪɪna rɛ.”
27 Nyɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ tɪɪ sii kpa mʋ Pɔɔl lee a pɪyɛsɪ ʋ, “Ɪ yaa Roma tɪɪna rɛ? Basɪ tɪya ŋ.” Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa dɪ waa.
28 Laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ mɛ basɪ baa, “Ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ŋ kɛ ta tuŋ molbiye rɛ yʋga aŋ na ko yaa Roma tɪɪna.” Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, “Ba paalɪ lʋla ŋ ŋ yaa Roma tɪɪna rɛ.”
29 Nyɛ rɛ nala hʋ fa aa kyɛ dɪ ba vɪɪrɪ Pɔɔl aŋ pɪyɛsɪ ʋ wɪya hʋ buloŋ mɪɪgɪ fasɪ kɪ lɪɪ hal mʋhʋ mʋhʋ. Laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ aa ko gyɪma anɪɪ Pɔɔl yaa Roma tɪɪna rɛ, ka ʋ leŋ ba kaŋ kyɔrʋmɔ vʋwa ʋ gɛɛ, kambɪŋ mɪɪgɪ kana ʋ mɛ tɪɪ rɛ.

Ba kaŋ Pɔɔl mʋ bee hɪyarɪ sɪya

30 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ kɪ kyɛ dɪ ʋ kɔnɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa tɪŋ Gyuuma hʋ kɪ basɪ Pɔɔl wɪya. Ʋ sɪya aa gballa, ʋ leŋ ba kana ʋ puri, a leŋ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nɪhɪyasɪ hʋ aa laŋŋɪ kɪ vʋʋlɪ wɪya hʋ buloŋ ko laŋŋɪ. Ba aa laŋŋa ko teŋ, ʋ kaŋ Pɔɔl lɪɪ sɪgɪ ba sɪya tɪyaŋ.

23

1 Pɔɔl fa aa sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ gɛɛ rɛ, ka ʋ sɪya buloŋ fa pɔ nɪhɪyasɪ hʋ aa laŋŋɪ kɪ vʋʋlɪ wɪya hʋ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kuwobalɪya, ŋ tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ ŋ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ sɪgballɪya no, ŋ hakɪla bɪ daga ŋ anɪɪ ŋ yaa wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ kyogi rɛ.”
2 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ ba aa yɪrɪ Ananiyasɪ basɪ tɪya nala hʋ aa sɪŋ kpaga Pɔɔl, a baa dɪ ba ŋmaa ʋ kyaŋkpaŋ tɪyaŋ.
3 Ba aa ŋmaa ʋ gɛɛ, Pɔɔl mɛ tʋʋsɪ ʋ a baa, “Na ʋ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyee ba aa yaa tʋwɔl bʋgɪ! Ɪ aa yaŋ leŋ ba ŋmaa ŋ nyɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ ŋmaa ɪ. Na ɪ hɔnɔ dɪ ɪ kpa mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ dɪ á kɪ tɪŋa rɛ, a di ŋ sarɪya, aŋka ɪ baa dɪ ba ŋmaa ŋ. Wɪya no tɪɪ daa ɪ kɪ kyogi gɛɛ?”
4 Nala hʋ aa sɪŋ kpaga Pɔɔl pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ daa ɪ kɪ tʋʋsɪ gɛɛ?”
5 Nyɛ rɛ Pɔɔl bɪl baa, “Ŋ naabalɪya, ma kɪna sʋma rɛ. Ba saba Wɪɪsɪ tenni tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʋ bɪ maga dɪ á basɪ wɪbɔmɔ a kɪ tɪya nal hʋ aa deŋ nala. Ŋ bɪ gyɪma anɪɪ ʋ rɛ yaa á wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ.”
6 Pɔɔl aa deŋ nala hʋ aa laŋŋɪ kɪ vʋʋlɪ wɪya hʋ tɪyaŋ, ʋ na anɪɪ ba badɔmɔŋ yaa nala hʋ ba aa yɪrɪ Sadusiima rɛ. Ba badɔmɔŋ mɛ yaa Farasiima. Nyɛ rɛ ʋ faasɪ basɪ tɪya nɪhɪyasɪ hʋ aa laŋŋɪ kɪ vʋʋlɪ wɪya hʋ a baa, “Ŋ naabalɪya, ŋ yaa Farasii rɛ, ŋ kuwo mɛ yaa Farasii. Ŋ laa di rɛ anɪɪ nala hʋ aa sʋba sɪ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ di ŋ sarɪya gɛɛ.”
7 Ʋ aa basɪ wɪɪ no, nyʋʋtaaduwo gyʋʋ Farasiima hʋ abee Sadusiima hʋ, ba porigi dɔmɔŋ.
8 Sadusiima baa dɪ dɪ nal lɛ sʋba, ʋ bɪl bɪ sɪ wuwo sii sʋʋ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol, aŋ bɪl basɪ baa dɪ malɪkasɪ mɛ tuwo, dɪ nɪdʋŋsɪ mɛ tuwo. Amɛ Farasiima hʋ kɛ baa dɪ wɪya no buloŋ we doŋ nɛ.
9 Nyɛ rɛ nala hʋ buloŋ sii a faasɪ kɪ yaa kyagɪŋsɪ. Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ badɔmɔŋ aa we Farasiima paati hʋ tɪyaŋ sii a faasɪ kaŋ wɪya hʋ kɪ tarɪ a baa, “Á kɛ bɪ naa wɪɪ hʋ baal no aa yaa kyogi. Dɪ nɪdɪma koo malɪka rɛ kɔnɪ basɪ wɪya hʋ tɪya ʋ, á bɪ sɪ wuwo gyɪma.”

10 Nyɛ rɛ ba marı kaŋ wıı hʊ kı kpa dɔmɔŋ, lee hʊ buloŋ nıma. Kambıŋ kaŋ
laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ anıı ba sı kaŋ Pɔɔl tarı pʊ̃ʊ̃. Ɛɛ rɛ ʊ leŋ ʊ laalyuwolo hʊ
gyʊʊ nala hʊ tıyaŋ a lorigi laa Pɔɔl, a kana ʊ kaŋ mʊ laalyuwolo dııduwo hʊ.
11 Lee aa ko bıl, haŋ tebine hʊ tıı á Tıına Yesu ko Pɔɔl lee, a sıŋ ʊ logiŋ, aŋ bası tıya ʊ
a baa, "Kana ı tıı. Ʊ maga dı ı di ŋ daŋsıya rɛ a bası ŋ wıya Roma tıyaŋ anıı ı aa bası
ŋ wıya Gyerusalɛm tıyaŋ gɛɛ."

Gyuuma aa vʊʊlı dı ba kpʊ Pɔɔl

12 Ʊ sıya aa gballa, Gyuuma badɔmɔŋ laŋŋı dɔmɔŋ a kı vʊʊlı dı ba kpʊ Pɔɔl. Ba
ŋmıyɛsa rɛ anıı dı ba aa rɛ ko bı kpʊ ʊ, ba bı sı di kına, a bı sı nyʊwa nıı mɛ.
13 Nala hʊ fa aa hɔŋ vʊʊlı wıı no fa tee nala mɔllıbalıya.
14 Ɛɛ rɛ ba sii mʊ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ abee bee hʊ nıhıyası lee a
bası tıya ba a baa, "Á ŋmıyɛsa rɛ anıı dı ámaa rɛ ko bı kpʊʊ Pɔɔl, á bı sı di kına koo a
nyʊwa nıı mɛ.
15 Ɛɛwıya, ma bee nala hʊ aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya nıhıyası, ma tıma dı ba mʊ bası
tıya Roma laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ dı ʊ leŋ dı Pɔɔl ko ma lee. Ma fugo baa dı ma aa
kyɛ dı ma marı pıyɛsı ʊ weliŋ nɛ, a gyıŋ wıı hʊ ʊ kɔnı aa yaa. Á sı yaa siri, dı ʊ rɛ leŋ
dı ʊ kı ko, ʊ bı sı pele ma lee, ka dı á kpʊ ʊ ŋmanıı tıyaŋ."
16 Ɛɛ rɛ Pɔɔl dıya toluu biibaal mɛ nıı ba aa vʊʊlı wıı hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ gyʊʊ
laalyuwolo dııduwo hʊ, a bası wıı hʊ tıya Pɔɔl.
17 Nyɛ rɛ Pɔɔl yırı laalyuwolo nıhıyası hʊ kıdıgı a bası tıya ʊ a baa, "Kaŋ
bapʊwasıbiye no mʊ ma nıhıyawʊ hʊ lee, ʊ kaŋ wıı rɛ dı ʊ bası tıya ʊ."
18 Ɛɛ rɛ ʊ kana ʊ mʊ ba nıhıyawʊ hʊ lee a bası tıya ʊ a baa, "Pɔɔl, nal hʊ ba aa kaŋ
tɔ dıya hʊ tıyaŋ nɛ yırı ŋ a bası tıya ŋ baa dı ŋ kaŋ bapʊwasıbiye no ko ı lee, dı ʊ kaŋ
wıı rɛ dı ʊ bası tıya ı."
19 Ɛɛ rɛ nıhıyawʊ hʊ kaŋ biye hʊ noŋ tıyaŋ, ba fası lıı mʊhʊ, ʊ fıyɛlı pıyɛsı ʊ dı wıbee
rɛ ʊ kana dı ʊ bası tıya ʊ?
20 Ɛɛ rɛ ʊ baa, "Gyuuma nıhıyası vʊʊla rɛ dı ba bası tıya ı dı ı kyiye leŋ dı Pɔɔl ko
nıhıyası hʊ aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya lee. Ba sı fugo baa dı ba aa kyɛ dı ba marı pıyɛsı ʊ
weliŋ nɛ a gyıŋ wıı hʊ ʊ kɔnı aa yaa.
21 Amɛ ta laa nyʊwa, beewıya nala hʊ badɔmɔŋ sı faŋa ŋmanıı tıyaŋ a kı pɔ ʊ. Ba
tee baala mɔllı balıya. Ba ŋmıyɛsa rɛ anıı dı ba aa rɛ ko bı kpʊ Pɔɔl, ba bı sı di kına a
bı sı nyʊwa nıı mɛ. Ba kɛ yaa ba siri rɛ dı ı rɛ ko tıya ʊ ŋmanıı dı ʊ ko."
22 Ʊ aa bası gɛɛ ko teŋ, nıhıyawʊ hʊ bası tıya bapʊwasıbiye hʊ baa, "Ta ko bası wıı
no ı aa bası tıya ŋ, a tıya nal buloŋ." Ɛɛ rɛ ka ʊ ta biye hʊ, ʊ mʊ.

Ba kaŋ Pɔɔl mʊ Roma nıhıyawʊ Fɛlisi sıya

23 Nyɛ rɛ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ yırı ʊ laalyuwolo nıhıyası balıya a bası tıya ba
a baa, "Ma lıı laalyuwolo kɔɔsıbalıya dı ba yaa siri dı ba bee Pɔɔl mʊ Sizaariya, a pɛ
gyagyınna mɔllıboto bee fi tıyaŋ, abee tiŋ-yuwolo kɔɔsıbalıya. Ma leŋ dı ba yaa siri, a
lıı tebine no kerifi nibi saŋa.
24 Ma kyɛ gyaagʊ tıya Pɔɔl dı ʊ mɛ gyıŋ, a kana ʊ weliŋ a kaŋ mʊ Sizaariya, a kana ʊ
mʊ we Roma nıhıyawʊ hʊ aa deŋ paalʊʊ hʊ ba kı yırı Fɛlisi nosi tıyaŋ."
25 Ɛɛ rɛ ka laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ sabı teŋ a tıya ba dı ba kaŋ mʊ tıya Fɛlisi wıı no
wıya. Nyɛ rɛ ʊ bası we teŋ hʊ tıyaŋ:
26 "Mıyaŋ Kilodiyasi Lisiyası rɛ sabı teŋ no kı tıya ı, ŋ nıhıyawʊ kuwori Fɛlisi. Ŋ aa
kyʊwalı ı weliŋ.
27 Baal no ŋ aa leŋ ba kaŋ kı ko ı lee nyɛ, Gyuuma rɛ fa kana ʊ dı ba kpʊ. Ba aa kyɛ
dı ba yaa ɛɛ hʊ tıyaŋ nɛ, ŋ nıı anıı ʊ yaa Roma tıına rɛ. Nyɛ rɛ ŋ kaŋ ŋ laalyuwolo mʊ,
á lorigi laa ʊ ba nosi tıyaŋ.
28 Ŋ fa aa kyɛ dı ŋ gyıŋ wıı hʊ ʊ aa yaa kyogi rɛ. Nyɛ rɛ ŋ kana ʊ mʊ ba nıhıyası hʊ
aa hɔŋ kı vʊʊlı wıya lee.
29 Ba aa pıyɛsı ʊ wıya hʊ tıyaŋ, ŋ na anıı ʊ bı kyogo wıı buloŋ a maga dı ba kpʊ ʊ,
koo dı ba kana ʊ tɔ dıya tıyaŋ. Wıı hʊ ba aa baa dı ʊ yaa kyogi mııgı mʊ kı tile ba tıı
sıŋsı tıyaŋ nɛ.
30 Ba bası tıya ŋ anıı Gyuuma badɔmɔŋ vʊʊla rɛ dı ba kpʊ ʊ. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ baa dı ba
kana ʊ ko tıya ı lagı. Ka ŋ yaŋ bası tıya ba anıı ba ko ı lee, a daga wıı hʊ ʊ aa yaa kyogi
ba, a tıya ı."
31 Ʊ aa sabı teŋ hʊ ko teŋ, laalyuwolo hʊ kɔnı yaa gɛɛ hʊ ʊ aa bası tıya ba dı ba yaa
rɛ. Haŋ tebine hʊ buloŋ, ba kaŋ Pɔɔl mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Aŋtipaatirisi.
32 Ʊ sıya aa gballa, laalyuwolo hʊ aa val naası hʊ, mııgı ko ba dııduwo hʊ, aŋka
gyagyınna hʊ kana ʊ mʊ Sizaariya.

33 Ba aa mʊʊ pele doŋ, ba kpa Pɔɔl tɪya ba paalʊʊ hʊ didenni hʊ aŋ kpa teŋ hʊ mɛ pɛ
tɪya ʊ.
34 Nyɛ rɛ Fɛlisi karɪmɪ teŋ hʊ ko teŋ, aŋ mɪɪgɪ pɪyɛsɪ Pɔɔl lee hʊ ʊ aa lɪya. Ɛɛ rɛ ʊ baa
dɪ ʊ lɪɪ Silisɪya paalʊʊ rɛ. Ʊ aa nɪɪ gɛɛ,
35 ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Dɪ ɪ nala hʊ rɛ ko ko, ŋ sɪ nɪɪ wɪɪ hʊ ɪ aa kana dɪ ɪ basɪ, aŋka
dɪ ŋ na di ɪ sarɪya." Ɛɛ rɛ ka ʊ leŋ ba kaŋ Pɔɔl mʊ we kuwori Hɛrɔtɪ aa saa ʊ dɪya hʊ
tɪyaŋ, a leŋ laalyuwolo kɪ pɔ ʊ doŋ tɪyaŋ.

24

Ba dii Pɔɔl sarɪya Roma nɪhɪyawʊ Fɛlisi sɪya tɪyaŋ

1 Ʊ kyɛyɛ bɔnɔŋ hal tɪyaŋ nɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ ba aa yɪrɪ Ananiyasɪ
abee bee hʊ nɪhɪyasɪ badɔmɔŋ abee sarɪdiil kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Tɛɛtulusi, sii kpa mʊ
Sizaariya, dɪ ba na Roma nɪhɪyawʊ Fɛlisi. Ba mʊ kpa wɪya hʊ ba aa baa dɪ Pɔɔl kyogo,
a biŋ Fɛlisi sɪya tɪyaŋ.
2 Tɛɛtulusi rɛ ba gyɪ laa sɪya yɪrɪ dɪ ʊ ko lɪɪ daga wɪɪ hʊ Pɔɔl aa kyogo. Nyɛ rɛ ʊ piili
a baa, "Ŋ nɪhɪyawʊ, ɪ wɪgyʊŋ nyuniŋ, ɪ wuwo kɪ deŋ á paalʊʊ no weliŋ nɛ, a leŋ á hɔŋ
abee laaŋfɪya. Ɪ bɪl marɪ wɪya mɛ rɛ yʊga á paalʊʊ no tɪyaŋ, ba yaa wɪweliye tɪya ma.
3 Wɪya no buloŋ nyuniŋ, nal nal buloŋ teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ paalʊʊ no loginŋ buloŋ tɪyaŋ.
Ɛɛwɪya, á aa kyʊwalɪ ɪ rɛ kɪŋkaŋ.
4 Ŋ bee kyɛ dɪ ŋ basɪ wɪgyamaa. Ŋ yaŋ aa sʊla ɪ rɛ dɪ ɪ di kenyiri aŋ gyegili nɪɪ wɪɪ
hʊ á aa kana dɪ á basɪ. Wɪɪ hʊ á aa kyɛ dɪ á basɪ hʊ mɛ, á sɪ kaŋ keri kɪkuu.
5 Á naa dɪ baal no yaa wɪweel lɛ. Gyuuma aa we dʊnɪya loginŋ buloŋ tɪyaŋ, ʊ aa mʊ
doŋ nɛ, a kaŋ ba we ba kɪ kaa kaasɪ. Ʊ mɛ rɛ yaa Nazarɛti tɪmma paati hʊ sɪlaal.
6 Ʊ fa aa kyɛ dɪ ʊ yaa bisiŋ wɪya rɛ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ á kana ʊ, a fa kɪ
kyɛ dɪ á di ʊ sarɪya á naabaala lesiri tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ ba aa yɪrɪ Lisiyasɪ ko nyasa, a kana ʊ lorigi laa á nosi
tɪyaŋ.
8 Ʊ rɛ basɪ tɪya á nala hʊ buloŋ aa basɪ Pɔɔl wɪya dɪ á ko ɪ lee a basɪ tɪya ɪ wɪɪ hʊ aa
tɪŋ á kɪ basɪ ʊ wɪya. Dɪ ɪ rɛ pɪyɛsɪ baal no, ɪ tɪɪtɪɪ mɛ sɪ gyɪma anɪɪ wɪya hʊ buloŋ á aa
basa a mʊ kɪ tile ʊ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ rɛ."
9 Nyɛ rɛ Gyuuma hʊ buloŋ sii sɪŋ pɛ, a basɪ baa dɪ wɪya hʊ buloŋ Tɛɛtulusi aa basa
kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

Pɔɔl basɪ wɪya dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ Fɛlisi sɪya tɪyaŋ

10 Ɛɛ rɛ paalʊʊ hʊ didenni hʊ tɪya Pɔɔl mɛ ŋmanɪɪ dɪ ʊ mɛ ko lɪɪ basɪ wɪɪ hʊ ʊ aa
kana. Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, "Ŋ tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ ɪ aa di sarɪya taŋha no tɪyaŋ ʊ bɪsɪ bɪ kpaga
daha. Ŋ teŋ yaŋ fɪyɛla rɛ abee ŋ aa sɪ basɪ wɪya a laa ŋ tɪɪ ɪ sɪya tɪyaŋ.
11 Ɪ tɪɪ sɪ wuwo pɪyɛsɪ na, anɪɪ saŋa hʊ ŋ aa ko mʊ Gyerusalɛm dɪ ŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ʊ
ha bɪ para kyɛyɛ fi abee balɪya.
12 Gyuuma bɪ naa dɪ ŋ bee ba bee nal buloŋ kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal
hʊ tɪyaŋ. Ba mɛ bɪl bɪ naa dɪ ŋ we kaasɪ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ mɛ koo lee kɪdɪgɪ buloŋ
tɪyaŋ.
13 Wɪɪ buloŋ tuwo ba aa sɪ wuwo kpa daga anɪɪ wɪya hʊ ba aa baa dɪ ŋ yaa kyogi mɛ
kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
14 Wɪɪ hʊ ŋ aa sɪ basɪ tɪya ɪ anɪɪ ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ nyɛ: Ŋ kɛ gyɪma anɪɪ ŋmanɪɪ no ŋ aa
tɪŋ nyɛ, á naabaala Wɪɪsɪ hʊ rɛ ŋ kɪ kyʊwalɪ gɛɛ. Beewɪya, mɪrɪsɪ hʊ buloŋ Moosi aa
biŋ tɪya ma, abee wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba, ŋ mɛ laa ba buloŋ dɪ rɛ. Amɛ
ba kɛ baa dɪ ŋmanɪɪ hʊ ŋ aa tɪŋ hʊ yaa wɪnyɪyɛl lɛ.
15 Ŋ mɛ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kyisi niweliye abee nɪbɔmɔ buloŋ sʊʊ tɪyaŋ anɪɪ nala
no buloŋ aa sɪŋ daha mɛ aa laa di gɛɛ.
16 Ŋ aa lʊgɪ rɛ saŋa buloŋ dɪ ŋ gyɪma ŋ hakɪla tɪyaŋ anɪɪ ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ
Wɪɪsɪ abee nihuwobiŋ sɪya tɪyaŋ.
17 Ŋ lɪɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ pɪɪsɪ rɛ, a pel bɪŋgyamaa, aŋ na mɪɪgɪ mʊ doŋ, dɪ ŋ kaŋ
kɪna mʊ tɪya ŋ nala ka dɪ ŋ pɛ kpʊ pʊsɪ tɪya Wɪɪsɪ mɛ.
18 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ba na ŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ. Saŋa hʊ tɪyaŋ ba aa naa ŋ dɪ ŋ pɪɪsɪ
ŋ bisiŋ teŋ nɛ. Nɪgyamaa mɛ daa ŋ kaŋ gyʊʊ doŋ. Ŋ bɪ wee kaasɪ buloŋ mɛ.
19 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ aa lɪɪ Esɪya paalʊʊ mɛ rɛ fa we doŋ. Dɪ ba aa rɛ fa kaŋ wɪɪ
buloŋ abeel-ŋ, ʊ fa maga dɪ ba tɪɪ ko basɪ rɛ daha tɪyaŋ.
20 Dɪ ɛɛ mɛ ko daa, leŋ dɪ nala no aa we daha basɪ wɪɪ hʊ ba mɛ aa naa dɪ ŋ yaa kyogi,
saŋa hʊ ba aa kana ŋ mʊ nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya sɪya.

21 Wıı hʋ buloŋ ŋ aa yaa rɛ nyɛ: Ba sıya tıyaŋ, ŋ fa nɔsɔ bası tıya ba rɛ a baa, ‘Gyınaŋ
ma aa di ŋ sarıya rɛ, dı ma kpa kyogisi tıya ŋ, akuu ŋ aa laa di anıı sʋʋnı sı mııgı sii
sʋʋ tıyaŋ a kaŋ mııbol wıya.” ’
22 Fɛlisi aa nıı gɛɛ, ʋ bası tıya ba a baa, “Ma sii. See dı ŋ leŋ dı Lisiyası, laalyuwolo
nıhıyawʋ hʋ ko, ka dı ŋ na dı wıı no sarıya.” Fɛlisi fa gyıŋ ŋmanıı hʋ Pɔɔl aa tıŋ wıya
rɛ weliŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ bası gɛɛ.
23 Ʊ leŋ laalyuwolo hʋ kıdıgı kı deŋ Pɔɔl, aŋ bası tıya ʋ dı ʋ kana ʋ tɔ aŋ leŋ dı ʋ
kı na wiyese, dı ʋ tıya ʋ kyaŋsı ŋmanıı dı ba ko kı na ʋ. Dı ʋ rɛ aa kyɛ kıŋ mɛ, dı ba
wuwo pɛ ʋ tıyaŋ abee haŋ kıbalıı hʋ.

Pɔɔl sıŋ Fɛlisi bee Durusila sıya tıyaŋ

24 Ʊ gyı bı pıısa ka Fɛlisi bee ʋ haaŋ Durusila mɛ ko doŋ. Durusila fa yaa Gyuu rɛ.
Nyɛ rɛ Fɛlisi tıma yırı Pɔɔl dı ʋ ko. Pɔɔl aa ko, ʋ leŋ ʋ bası Yesu Krisita laadii memii a
tıya ʋ.
25 Pɔɔl gyı bası wıya mɛ rɛ a mʋ kı tile wıweliye yayı tıyaŋ, a bee ɛɛ ı aa sı wuwo
kaŋ ı tıı, a bıl bası kyɛɛ hʋ Wıısı aa sı di dʋnıya nala sarıya wıya mɛ. Ʊ aa bası wıya
no, kambıŋ buloŋ kaŋ Fɛlisi. Ɛɛ rɛ ʋ baa dı ʋ leŋ mɔɔgɛɛ aŋ kı mʋ, dı amɛ dı ʋ rɛ ko
na sınıı, dı ʋ sı bıl yırı ʋ.
26 Ʊ kɛ fa bıına anıı Pɔɔl sı kaŋ molbiye ko kpala ʋ rɛ. Ɛɛwıya, ʋ gyı aa kı yırı ʋ
bʋlıya bʋlıya, dı ba kı bası wıya.
27 Ʊ bısı balıya hal tıyaŋ, baal kıdıgı ba aa yırı Pɔɔkıyɔsı Fɛsitusi rɛ fa mııgı ko laa
Fɛlisi nyuu, a kı deŋ paalʋʋ hʋ. Fɛlisi fa aa kyɛ dı Gyuuma hʋ kyo ʋ rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ gyı
leŋ ba ha leŋ Pɔɔl nıtɔdıya hʋ tıyaŋ gɛɛ.

25

Pɔɔl sʋla dı ba kana ʋ mʋ Roma paalʋʋ buloŋ kuworibal hʋ sıya

1 Fɛsitusi aa ko laa paalʋʋ hʋ, ʋ hɔŋ Sizaariya tıyaŋ kyɛyɛ boto rɛ aŋ sii kpa mʋ
Gyerusalɛm.
2 Ʊ aa mʋ Gyerusalɛm gɛɛ, Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası hʋ abee Gyuuma
nıhıyası buloŋ ko bası wıı hʋ Pɔɔl aa yaa kyogi ba, a tıya ʋ, aŋ sʋla ʋ dı ʋ pɛ ba
tıyaŋ, a leŋ dı Pɔɔl ko Gyerusalɛm.
3 Ba gyı vʋʋla rɛ dı ba kyeŋ kpʋ Pɔɔl ŋmanıı tıyaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı kı sʋla Fɛsitusi
dı ʋ leŋ dı Pɔɔl ko Gyerusalɛm gɛɛ.
4 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi mııgı bası tıya ba a baa, “Sizaariya tıyaŋ nɛ ba kaŋ Pɔɔl tɔ dıya tıyaŋ.
Ŋ mɛ sı mııgı mʋ doŋ kyɛɛ no buloŋ.
5 Ɛɛwıya, ma leŋ dı ma nıhıyası tıŋ ŋ hal dı á buloŋ mʋ Sizaariya. Wıı hʋ ma aa liise
anıı baal hʋ yaa kyogi, dı ba bası tıya ŋ doŋ, dı ŋ nıı.”
6 Fɛsitusi gyı we Gyerusalɛm tıyaŋ kyɛyɛ kyori koo fi rɛ aŋ na mııgı mʋ Sizaariya. Ʊ
sıgballıya, ʋ mʋ hɔŋ sarıya hʋ lidiilii tıyaŋ aŋ leŋ ba kaŋ Pɔɔl ko.
7 Pɔɔl aa ko, Gyuuma hʋ aa lıı Gyerusalɛm ko buloŋ ko sıŋ gol ʋ kyige aŋ baa dı wıya
hʋ Pɔɔl aa kyogo yʋga rɛ kıŋkaŋ. Amɛ ba gyı bı wuwo daga anıı wıya hʋ ba aa baa dı
ʋ kyogo yaa wıtıı rɛ.
8 Ɛɛ rɛ Pɔɔl mɛ bası wıya dı ʋ laa ʋ tıı, a baa, “Ŋ bı kyogi wıı kıdıgı buloŋ Gyuuma
naabaala ŋmanıı hʋ tıyaŋ. Ŋ bı kyogi Wııkyʋwaldııbal hʋ sına buloŋ mɛ. Ŋ bıl bı yaa
wıı buloŋ mɛ kyogi Roma paalʋʋ buloŋ kuworibal hʋ.”
9 Amɛ Fɛsitusi mɛ fa aa kyɛ dı ʋ yaa wıya dı Gyuuma hʋ tenni fıyɛlı rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı
Pɔɔl a baa, “I sı kı kyɛ dı ı mʋ Gyerusalɛm, dı ŋ mʋ dı wıı no sarıya doŋ tıyaŋ, akuu
wıya no ba aa baa dı yaa kyogi wıya koo?”
10 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, “Aayı, paalʋʋ hʋ buloŋ kuworibal sarıya lidiilii tıyaŋ nɛ ŋ sıŋ nyɛ.
Ɛɛwıya, daha rɛ maga dı ma di ŋ sarıya. I tııtıı gyıma rɛ weliŋ anıı ŋ bı yaa wıı buloŋ
kyogi Gyuuma.
11 Dı mıyaŋ nɛ fa yaa wıı kyogi, a maga dı ba kpʋ ŋ, ŋ fa aa laa rɛ, amɛ dı wıya hʋ
buloŋ ba aa basa yaa wınyıyɛl kɛ, nal buloŋ bı kaŋ ŋmanıı dı ʋ kpa ŋ we ba nosi tıyaŋ
dı ba kpʋ ŋ. Ŋ aa sʋl lɛ, dı ı leŋ dı ŋ mʋ kuworibal hʋ lee dı ʋ di ŋ sarıya.”
12 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi bee ʋ nıhıyası na dɔmɔŋ. Ka ʋ bası tıya Pɔɔl a baa, “Na ı baa ı sı mʋ
kuworibal hʋ lee dı ʋ di ı sarıya. Ŋ mɛ kɔnı yaŋ sı leŋ dı ı mʋ.”

Fɛsitusi bası Pɔɔl wıya tıya Kuwori Agırıpa abee Bɛɛnisi

13 Kyɛyɛ baŋmana hal tıyaŋ, kuwori kıdıgı ba aa yırı Agırıpa bee ʋ dıya toluu kıdıgı
ba aa yırı Bɛɛnisi ko dı ba kyʋwalı Fɛsitusi Sizaariya tıyaŋ.
14 Ba aa we doŋ kyɛyɛ baŋmana, Fɛsitusi bası Pɔɔl wıya buloŋ tıya ba a baa, “Baal
kıdıgı rɛ we daha. Fɛlisi rɛ fa leŋ ba kana ʋ tɔ dıya tıyaŋ. Ʊ ha we doŋ.

15 Ŋ aa mʋ Gyerusalɛm, Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma nɪhɪyasɪ
ko basɪ wɪya hʋ ba aa baa dɪ ʋ yaa kyogi ba rɛ, a tɪya ŋ, aŋ baa dɪ ŋ di ʋ sarɪya a kpa
kyogisi tɪya ʋ.
16 Nyɛ rɛ ŋ basɪ tɪya ba anɪɪ á Roma tɪmma bɪ sɪ laa nyʋwa kpa kyogisi tɪya nal, aŋ
kpa tɪɪna we ʋ dɔmɔ nosi tɪyaŋ, see dɪ á buloŋ hɔnɔ, dɪ kɪdɪgɪ buloŋ basɪ ʋ nyʋwa.
17 Ɛɛ rɛ ba sii kpa ko daha. Ba aa ko, ŋ bɪ kaŋ wɪɪ hʋ pɪɪsɪ. Ʋ sɪgballɪya buloŋ nɛ, ŋ
sii mʋ sarɪya hʋ lidiilii aŋ leŋ ba kaŋ baal hʋ ko lɪɪ.
18 Nala hʋ bee Pɔɔl fa aa kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ hʋ, sii sɪŋ dɪ ba daga wɪya hʋ ba aa
baa dɪ Pɔɔl yaa kyogi. Wɪbɔmɔ hʋ ŋ kɛ fa aa bɪɪna anɪɪ ba sɪ baa dɪ ʋ yaa, ba bɪ basa
ba kɪdɪgɪ buloŋ.
19 Amɛ wɪɪ hʋ ba aa basa yaa wɪkaŋtarɪya rɛ, ba sɪŋ kaŋ kɪ tarɪ a mʋ kɪ tile ba
wɪɪkyʋwalɪ lugo tɪyaŋ abee baal kɪdɪgɪ aa sʋba ba kɪ yɪrɪ Yesu tɪyaŋ. Akuu Pɔɔl aa kɪ
basɪ anɪɪ Yesu sii sʋʋ tɪyaŋ nɛ, a we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ wɪya.
20 Ŋ fa bɪ gyɪŋ ɛɛ hʋ buloŋ ŋ aa sɪ yaa, a gyɪŋ wɪɪ no naasɪ. Nyɛ rɛ ŋ pɪyɛsɪ Pɔɔl anɪɪ
ʋ sɪ laa nyʋwa a mʋ Gyerusalɛm dɪ ba di ʋ sarɪya doŋ tɪyaŋ?
21 Amɛ Pɔɔl bɪ laa nyʋwa, aŋ sʋla ŋ dɪ ŋ leŋ dɪ ba deŋ ʋ a kana ʋ mʋ kuworibal hʋ
lee, dɪ ʋ di ʋ sarɪya. Ɛɛ rɛ ŋ leŋ ba kɪ deŋ ʋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko na ŋmanɪɪ ŋ sɪ leŋ dɪ ba
kana ʋ mʋ kuworibal hʋ lee dɪ ʋ di ʋ sarɪya."
22 Ɛɛ rɛ kuwori Agɪrɪpa basɪ tɪya Fɛsitusi anɪɪ ʋ tɪɪ kyo dɪ ʋ mɛ nɪɪ baal hʋ nyʋwa rɛ.
Nyɛ rɛ Fɛsitusi basɪ tɪya ʋ anɪɪ ʋ kyiye sɪ nɪɪ ʋ wɪbasɪɪ.

Ba kaŋ Pɔɔl mʋ Kuwori Agɪrɪpa bee Bɛɛnisi sɪya

23 Ʋ sɪya aa gballa, Kuwori Agɪrɪpa bee Bɛɛnisi sii mʋ sarɪya hʋ lidiilii. Ba gyɪ laalɪ
ba kuwori gannɪ rɛ, ba sii ŋmaa kuwori kɪna tɪŋ ba hal, ba mʋ gyʋʋ dɪɪbal hʋ. Ba bee
laalyuwolo nɪhɪyasɪ abee bee hʋ nɪhɪyasɪ buloŋ ko gyʋʋ hɔŋ dɪya hʋ tɪyaŋ. Ba buloŋ
aa hɔnɔ ko teŋ, Fɛsitusi leŋ ba kaŋ Pɔɔl ko gyʋʋ.
24 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi baa, "Kuwori Agɪrɪpa, ɪ bee nala hʋ buloŋ aa we daha, ma na baal
no. Ʋ wɪya rɛ tɪŋ Gyuuma hʋ aa we daha abee Gyuuma hʋ buloŋ aa lɪɪ Gyerusalɛm, ko
kana ŋ bagɪna tɪyaŋ, a kɪ yaa kyagɪŋsɪ a baa dɪ ʋ bɪ maga dɪ ʋ we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ.
25 Ŋ kɛ bɪ naa wɪɪ hʋ ʋ aa yaa kyogi, a maga dɪ ba kpʋ ʋ. Amɛ ʋ tɪɪ rɛ sʋla ŋ anɪɪ ʋ
sɪ mʋ kuworibal hʋ lee dɪ ʋ di ʋ sarɪya. Ŋ mɛ yaŋ sɪ leŋ dɪ ʋ mʋ.
26 Amɛ ŋ paalɪ bɪ kyaasɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ buloŋ ŋ aa sɪ sabɪ tɪya kuworibal hʋ baal no
wɪya. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kana ʋ ko ma lee dɪ ma mɛ nɪɪ ʋ nyʋwa. Ɪ kuwori Agɪrɪpa lee rɛ ŋ yaŋ
paalɪ kana ʋ ko. Ŋ bɪɪna anɪɪ dɪ ɪ mɛ gyʋʋ wɪɪ no tɪyaŋ, ɪ sɪ wuwo na wɪɪ dɪ ŋ wuwo
sabɪ teŋ tɪya kuworibal hʋ.
27 Ŋ kɛ lee, ʋ bɪ yaa ŋmanɪɪ abee ŋ aa sɪ leŋ dɪ ba kaŋ nal a lɪɪ nɪtɔdɪya tɪyaŋ a mʋ
kuworibal hʋ lee, ka dɪ ŋ bɪ wuwo daga wɪɪ buloŋ ʋ aa yaa kyogi."

26

Pɔɔl basɪ wɪya dɪ ʋ laa ʋ tɪɪ Kuwori Agɪrɪpa sɪya tɪyaŋ

1 Nyɛ rɛ Kuwori Agɪrɪpa basɪ tɪya Pɔɔl a baa, "Ŋmanɪɪ we doŋ nɛ anɪɪ ɪ aa sɪ wuwo
basɪ wɪya a laa ɪ tɪɪ." Ɛɛ rɛ Pɔɔl kaŋ ʋ noŋ gye, aŋ baa,
2 "Kuwori Agɪrɪpa, wɪya hʋ ŋ aa bɪ yaa, ba aa rɛ Gyuuma baa dɪ ŋ yaa rɛ. Ɛɛwɪya, ŋ
sɪ baa dɪ ŋ nyuu sʋma rɛ gyɪnaŋ, ŋ aa sɪ wuwo basɪ wɪya ɪ sɪya tɪyaŋ a laa ŋ tɪɪ,
3 beewɪya ɪ kɛ paalɪ gyɪŋ Gyuuma lesiri buloŋ nɛ abee ba wɪkaŋtarɪya buloŋ. Ŋ yaŋ
aa sʋla ɪ rɛ dɪ ɪ di kenyiri aŋ gyegili nɪɪ ŋ nyʋwa.
4 Gyuuma buloŋ gyɪŋ ɛɛ hʋ ŋ aa kɪya rɛ a lɪɪ ŋ haŋbiri tɪyaŋ buloŋ. Ba gyɪŋ ɛɛ ŋ
gyogo aa kɪya rɛ, a lɪɪ saŋa hʋ ŋ aa yaa biibiye ŋ bee tɪyaŋ, abee saŋa hʋ buloŋ ŋ aa we
Gyerusalɛm tɪyaŋ.
5 Dɪ ba aa rɛ fa sɪ laa nyʋwa basɪ wɪtɪɪ, ba tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ piilii hʋ tɪyaŋ buloŋ,
Farasiima paati hʋ tɪyaŋ nɛ ŋ we. Paati no nala rɛ fa aa tɪŋ á wɪɪkyʋwal ŋmanɪɪ hʋ
abee wɪtɪɪ a te nɪkaalɪya hʋ buloŋ.
6 Ka lagɪlagɪ no, ba leŋ ŋ sɪŋ daha rɛ dɪ ba di ŋ sarɪya akuu ŋ aa kaŋ bayɪyɛla abee
wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ yaa tɪya á naabaala wɪya.
7 Ŋ kuwo kpɪyana, á Iziral tɪmma dimbeye fi abee balɪya hʋ buloŋ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ
sɪ yaa wɪɪ no tɪya ma. Ɛɛ rɛ tɪŋ á yaa sɪfɪyaŋ a kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ wɪɪhaa bee tebine
buloŋ. Ŋ mɛ aa laa wɪya no dɪ wɪya rɛ tɪŋ, Gyuuma baa dɪ ŋ kyogo rɛ, aŋ kɪ basɪ ŋ
wɪya gɛɛ.
8 Bee rɛ tɪŋ ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo laa di anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kyisi nala hʋ aa sʋba dɪ
ba sii sʋʋ tɪyaŋ?
9 Ŋ mɛ tɪɪ fa laa di rɛ anɪɪ ʋ maga dɪ ŋ yaa wɪɪ hʋ buloŋ ŋ aa sɪ wuwo yaa rɛ a kyogi
Yesu aa lɪɪ Nazarɛti feŋ.

10 Ɛɛ rɛ ŋ yaa Gyerusalɛm tɪyaŋ. Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ fa tɪya ŋ ŋmanɪɪ
rɛ, ŋ kasɪ Wɪɪsɪ nala yʊga a tɔ dɪya tɪyaŋ. Dɪ ba aa rɛ fa ko kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ ba mɛ, ŋ
aa laa nyʊwa rɛ ba kpʊ ba.
11 Ŋ vala dɔgɪsɪ ba rɛ yʊga Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ buloŋ tɪyaŋ, a kɪ lʊga dɪ ba basɪ
baa ba bɪl bɪ laa Yesu Krisita wɪya di. Ŋ baaŋ gyɪ siye rɛ kɪŋkaŋ ba nyuu tɪyaŋ. Ŋ paalɪ
kile ba lugo mʊ tɔnɪ hʊ badɔmɔŋ aa tuwo Gyuuma paalʊʊ tɪyaŋ, a dɔgɪsɪ ba doŋ tɪyaŋ
mɛ."

Pɔɔl daga ɛɛ aa yaa ʊ ko laa Yesu wɪya di
Kpambɪsɪ 9.1-19; 22.6-16

12 "Wɪɪ no tɪɪ wɪya, ŋ gyɪ sii mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ lee rɛ, ba tɪya ŋ
ŋmanɪɪ dɪ ŋ mʊ Damaasiku.
13 Ŋ kuwo kpɪyana, ŋ aa mʊ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ, anɪɪ wɪɪhaa keserige saŋa gɛɛ, ŋ na
pʊlʊŋ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a kyaanɪ we ŋ bee nala hʊ fa aa val tɪyaŋ. Ʊ gyɪ kyaana te
wɪɪpɔsɪɪ.
14 Ɛɛ rɛ á buloŋ tuu tele taŋha. Ka ŋ nɪɪ nal taal dɪ ʊ basɪ kɪ tɪya ŋ Hiiburu taal tɪyaŋ a
baa, 'Sɔɔl, Sɔɔl! Bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ dɔgɪsɪ ŋ nyɛ? Ɪ tɪɪ rɛ ɪ kɪ lɔlɔ. Ɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ gbuŋgbogo
ba aa kaŋ we ŋmaŋ, ka ʊ bɪ laa nyʊwa dɪ ʊ vala, aŋ kɪ lɔlɔ ʊ tɪɪ gɛɛ.'
15 Ɛɛ rɛ ŋ pɪyɛsɪ, 'Aŋnɛ rɛ, Tɪɪna?' Ɛɛ rɛ Tɪɪna hʊ baa, 'Mɪyaŋ Yesu rɛ, nal hʊ ɪ aa tɪŋ
naasɪ kɪ dɔgɪsɪ hʊ.
16 Amɛ sii sɪŋ. Ŋ kaŋ ŋ tɪɪ ko daga ɪ rɛ, dɪ ŋ lɪɪ ɪ, dɪ ɪ tʊŋ tʊma kɪ tɪya ŋ, a yaa ŋ
daŋsɪya tɪɪna, a basɪ kɪ tɪya nala, ɪ aa naa ŋ nyɛ gyɪnaŋ, abee wɪya hʊ ŋ aa sɪ maakyiye
kpa daga ɪ.
17 Ŋ sɪ tɪma ɪ, dɪ ɪ mʊ Iziral tɪmma lee abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ lee. Dɪ
ba aa rɛ ko kɪ dɔgɪsɪ ɪ, ŋ sɪ laa ɪ ta ba nosi tɪyaŋ.
18 Ŋ sɪ tɪma ɪ dɪ ɪ mʊ leŋ dɪ ba sɪya suri, a kaŋ ba dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ bilhuu tɪyaŋ a ko
gyʊʊ pʊlʊŋ tɪyaŋ, a leŋ dɪ ba lɪɪ Sɪtaanɪ nosi tɪyaŋ a ko Wɪɪsɪ lee. Dɪ ba aa rɛ yaa gɛɛ,
aŋ laa ŋ wɪya di, Wɪɪsɪ sɪ kpa ba wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ba, ka dɪ ba wuwo na lee nala hʊ
Wɪɪsɪ aa lɪya tɪyaŋ." '

Pɔɔl basɪ ʊ tʊma wɪya

19 "Ɛɛ wɪya kuwori, ŋ bɪ vɪya taal hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪnyuu.
20 Doŋ nɛ ŋ piili basɪ Wɪɪsɪ wɪya Damaasiku tɪyaŋ abee Gyerusalɛm tɪyaŋ abee
Gyudɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ, abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ mɛ. Ŋ basɪ tɪya
ba rɛ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ aŋ tɪŋ Wɪɪsɪ, aŋ kɪ yaa wɪya hʊ aa daga anɪɪ ba
kɔnɪ bɪrɪma lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ.
21 Wɪɪ no wɪya rɛ tɪŋ Gyuuma kana ŋ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ ŋ
gɛɛ.
22 Amɛ abee gyɪnaŋ buloŋ Wɪɪsɪ ha aa pɛ ŋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ wuwo sɪŋ daha a kɪ
basɪ wɪya no buloŋ ŋ aa yaa daŋsɪya, a kɪ tɪya ma, ma nɪbala abee ma nɪbiisi buloŋ.
Wɪɪ no ŋ aa basɪ nyɛ, ʊ tɪɪtɪɪ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee Moosi buloŋ fa basɪ anɪɪ ʊ kɔnɪ sɪ
yaa.
23 Nala no fa basa rɛ anɪɪ Krisita hʊ sɪ na tʊwara, a sʊba, aŋ laa sɪya sii sʊʊ tɪyaŋ nala
hʊ buloŋ aa sʊba tɪyaŋ. A bɪl baa dɪ Krisita no tɪyaŋ nɛ Gyuuma abee nala hʊ aa bɪ yaa
Gyuuma buloŋ sɪ tɪŋa a na Wɪɪsɪ kyaanʊʊ hʊ aa sɪ laa ba ta."
24 Pɔɔl aa basɪ wɪya dɪ laa ʊ tɪɪ gɛɛ, Fɛsitusi nɔsɪ ʊ, aŋ basɪ tɪya ʊ baa, "Pɔɔl, ɪ aa yaarɪ
rɛ dʊ? Ɪ wɪgyʊŋ kɪŋkaŋ hʊ rɛ leŋ ɪ kɪ yaarɪ gɛɛ."
25 Nyɛ rɛ Pɔɔl baa, "Ŋ kuwo kpɪyana, ŋ kɛ paalɪ bee yaarɪ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ.
26 Kuwori Agɪrɪpa, ɪ gyɪŋ wɪya no buloŋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ wuwo kɪ basɪ ba abee
nyuduwo gɛɛ. Ŋ gyɪma rɛ anɪɪ wɪya no buloŋ tɪyaŋ wɪɪ buloŋ tuwo ɪ aa bɪ gyɪma,
beewɪya wɪya no aa yaa kɪdɪgɪ buloŋ bɪ yaa wɪfaŋɪɪ.
27 Kuwori Agɪrɪpa, ɪ laa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ wɪbasɪya dɪ rɛ? Ŋ gyɪma anɪɪ ɪ laa di rɛ."
28 Ɛɛ rɛ kuwori Agɪrɪpa pɪyɛsɪ Pɔɔl a baa, "Ɪ liise anɪɪ lagɪlagɪbiye no ɪ teŋ sɪ wuwo
leŋ dɪ ŋ laa Yesu wɪya di a kɪ tɪŋa ʊ koo?"
29 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, "Dɪ lagɪlagɪbiye no rɛ, koo dɪ lagɪlagɪbiye no daa, ŋ kɛ wɪɪsʊlɪɪ rɛ
yaa dɪ ɪ bee nɪkaalɪya hʊ buloŋ aa gyegile kɪ nɪɪ ŋ taal no gyɪnaŋ, dɪ ma ko laa Yesu
wɪya di anɪɪ ŋ aa laa ʊ wɪya di gɛɛ. Amɛ ŋ bee sʊla Wɪɪsɪ dɪ ba kaŋ ma kɛ we kyɔrʊmɔ
tɪyaŋ anɪɪ mɪyaŋ nyɛ."
30 Pɔɔl aa basɪ wɪya no ko teŋ, ɛɛ rɛ ba paalʊʊ Kuwori hʊ abee Roma nɪhɪyawʊ hʊ aa
deŋ paalʊʊ hʊ abee Bɛɛnisi abee nala hʊ buloŋ fa aa hɔnɔ sii dɪ ba mʊ.
31 Ba aa lɪɪ lɪgyalɪɪ ko teŋ, ba basɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, "Baal no bɪ kyogo wɪɪ buloŋ
a maga dɪ ba kpʊ ʊ koo dɪ ba kana ʊ tɔ dɪya tɪyaŋ."

32 Ɛɛ rɛ Kuwori Agırıpa bası tıya Fɛsitusi a baa, “Dı baal no fa bı sʊla ŋmanıı anıı ʊ sı mʊ kuworibal hʊ lee dı ʊ di ʊ sarıya rɛ, ŋ kɛ fa aa baa ı kpa ʊ ta rɛ.”

27

Ba kaŋ Pɔɔl mʊʊ Roma

1 Nyɛ rɛ ba vʊʊlı dı á gyʊʊ nııduworiboro a mʊ Itali paalʊʊ. Ɛɛ rɛ ba kpa Pɔɔl bee nıtɔdıya nala hʊ badɔmɔŋ a we laalyuwolo nıhıyawʊ kıdıgı ba aa yırı Gyulıyɔsı noŋ tıyaŋ. Gyulıyɔsı fa yaa nıhıyawʊ rɛ Roma paalʊʊ kuworibal hʊ laalyuwolo tıyaŋ.

2 Á mʊ gyʊʊ nııduworiboribal kıdıgı aa lıı Adıramıtıyam, dı ʊ mɛ yaŋ kı yaa siri dı ʊ mʊ tɔnı hʊ aa we mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa Esıya paalʊʊ tıyaŋ. Baal kıdıgı mɛ rɛ fa we á tıyaŋ ba kı yırı Arisitaakusi. Ʊ fa lıı Tesaloniika aa we Masidooniya paalʊʊ tıyaŋ nɛ.

3 Ʊ sıgballıya rɛ á mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Siidɔŋ. Gyulıyɔsı fa kaŋ bɔnyɛ bee Pɔɔl lɛ weliŋ, a tıya ʊ ŋmanıı ʊ mʊ kı na ʊ kyaŋsı, dı ʊ rɛ aa kyɛ kıŋ, dı ʊ kyaŋsı hʊ wuwo pɛ ʊ tıyaŋ abee haŋ kıŋ hʊ.

4 Doŋ nɛ á bıl sii, a kpa á ŋmanıı kı mʊ. Á aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, dı puwo luro lıı lee hʊ á sıya fa aa kyaasa. Ɛɛ rɛ á mııgı mʊ tıŋ tɔɔ kıdıgı nıı aa golo baŋ kyeme, ba kı yırı Saapʊrɔsı, a tıŋ logiŋ hʊ puwo aa tuwo a ko baŋ.

5 Nyɛ rɛ á kpala tıŋ Silisıya abee Pamfilıya paalʊʊ nyʊwa, a mʊ pele lee kıdıgı ba aa yırı Maara, a we Liisıya paalʊʊ tıyaŋ.

6 Doŋ tıyaŋ nɛ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ na nııduworiboribal kıdıgı mɛ dı ʊ lıı Alizaŋdiriya a kı mʊ Itali. Ʊ leŋ á gyʊʊ ʊ.

7 Á fıyɛlı sıya duwori gɛɛ rɛ deŋdeŋ kyɛgyamaa, a na tʊwara kıŋkaŋ, aŋ yaŋ na ko kpaga tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Kinidusi. Puwo hʊ gyı bı laa di á tıŋ doŋ. Nyɛ rɛ á bıl kpala tıŋ tɔɔ kıdıgı nıı aa golo baŋ kyeme, ba kı yırı Kireti, a ko pele lee kıdıgı ba kı yırı Salmooni, a kpala tıŋ tɔɔ hʊ logiŋ puwo aa tuwo.

8 Á aa kpala tıŋ nıı hʊ nyʊwa gɛɛ, a naa tʊwara rɛ weliŋ aŋ na ko sıŋ lee kıdıgı ba kı yırı Nııduworiborisi Lısıŋwelii. Doŋ fa kpaga tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Laasıya rɛ.

9 Á hɔŋ doŋ nɛ a pıısı mʊhʊ, Gyuuma kyɛbal hʊ ba aa kpa pʊsı lıı wıısʊlıı tıya Wıısı dı ʊ kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba hʊ ko parı baŋ. Haŋ saŋa hʊ mɛ nıı duworii aa hayɛ rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl bası wıya kyagılı ba a baa,

10 “Ŋ naabalıya, ŋ naa anıı á ŋmanıı hʊ valıı sı kperi ma. Ma leŋ dı á hɔŋ daha. Dı ámaa rɛ baa á sı mʊ, á nııduworiboro hʊ bee á kyʊgısı hʊ buloŋ sı kyogi, ka dı á badɔmɔŋ mɛ sʊba.”

11 Amɛ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ fa bı gyegile nıı Pɔɔl nyʊwa hʊ, aŋ gyegili nıı nııduworiboro hʊ nıhıyawʊ abee nııduworiboro hʊ tıına nyʊwa.

12 Nyɛ rɛ ba baa dı lee hʊ bı weliye abee ba aa sı we doŋ yʊʊ no tıyaŋ. Ba gyeniŋ buloŋ fa kyo dı ba gyʊʊ nııduworiboro hʊ rɛ, a ta kı lʊga dı ba wuwo mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Finiisi a we doŋ yʊʊ hʊ tıyaŋ. Finiisi fa yaa nııduworiborisi lısınıı rɛ a we Kiriti paalʊʊ tıyaŋ. Nııduworiborisi lısınıı no fa yaa fuwobal goloŋ nɛ a kyaası wııpɔsıı noduu dıılaŋ abee wııgyʊʊyı nogɔbɔ dıılaŋ.

Puwo luro fuwobal hʊ tıyaŋ

13 Nyɛ rɛ puwo fʊʊfʊʊbiye kıdıgı luri a lıı wııpɔsıı noduu dıılaŋ. Nala hʊ kɛ fa bıına anıı ba sı na ŋmanıı a vala anıı gɛɛ ba fa aa liisi ba tısı tıyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba kaŋ hɔgıbal hʊ ba aa kaŋ kyaga nııduworiboro hʊ sıgı, a lıı we nııduworiboro hʊ tıyaŋ aŋ duwori kpala ko tıŋ Kiriti bee nyʊwa gɛɛ baŋ.

14 Ʊ gyı bı pıısa ka puwoduwo kıdıgı marı luri, a lıı wııpɔsıı abee wııpɔsıı nogɔbɔ dıılaŋ paga. Taŋha hʊ nıı aa golo baŋ kyeme hʊ dıılaŋ nɛ ʊ lıı kı ko.

15 Ʊ ko ŋmaa nııduworiboro hʊ, amɛ á fa bı wuwo dı á kyaası lee hʊ dıılaŋ puwo hʊ aa lıı kı ko. Á mɛ bıl bı wuwo dı á yaa wıı buloŋ, ɛɛ rɛ á leŋ puwo hʊ kaŋ nııduworiboro hʊ kı mʊ lee hʊ ʊ aa dɔŋ kı mʊ.

16 Ɛɛ rɛ á tıŋ bee kıdıgı ba aa yırı Kawʊda, doŋ mɛ buloŋ nɛ nıı fa gol a ko baŋ kyeme. Doŋ puwo kɛ fa siyese mʊhʊ rɛ. Doŋ tıyaŋ mɛ, á gyı naa tʊwara rɛ kıŋkaŋ aŋ na wuwo kaŋ nııduworiboribiye hʊ á fa aa kpaa vʊwa nııduworiboribal hʊ hal.

17 Ɛɛ rɛ ba tarı nııduworiboribiye hʊ ko gyʊʊ nııduworiboribal hʊ tıyaŋ a kaŋ ŋması vʊwa ʊ mal nııduworiboribal hʊ tıyaŋ kpaŋkpaŋ, aŋ vʊwa nııduworiboribal hʊ mɛ dı ʊ ta ko yɔrımı. Kambıŋ fa kaŋ ba rɛ, beewıya ba kɛ fa bıına anıı nııduworiboro hʊ sı yı taŋha Libiya mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa tıyaŋ nɛ, beewıya doŋ nıı bı luŋiye. Nyɛ rɛ ba kaŋ gannı hʊ ba fa aa kaŋ vʊwa nııduworiboro hʊ nyuu puri ta ba tuu, aŋ leŋ puwo hʊ kaŋ nııduworiboro hʊ kı vala.

18 Puwo hʋ gyɪ faasɪ dɔŋ nɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʋ sɪgballɪya ba piili kuwoni kyʋgɪsɪ hʋ aa
we nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ a yuwo kɪ ta.
19 Ʋ sɪya bɪl aa gballa, ba kuwoni nɪɪduworiboro hʋ tɪɪ kɪna badɔmɔŋ mɛ a yuwo ta.
20 Á gyɪ naa kyɛgyamaa rɛ dɪ wɪɪsɪ bɪ pɔsɔ, kyɪŋwʋlɪya mɛ bɪ lɪya. Ka puwo hʋ mɛ
ha marɪ kɪ dɔŋ kɪŋkaŋ. Ɛɛ hʋ puwo hʋ gyɪ aa marɪ kɪ dɔŋ hʋ, á gyɪ bɪl bɪ liise anɪɪ á sɪ
waa.
21 Nala hʋ gyɪ pɪɪsa dɪ ba bɪ dii kɪna. Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ naabalɪya, ʋ
fa maga dɪ ma gyegili nɪɪ ŋ nyʋwa hʋ rɛ. Dɪ mamaa rɛ fa gyegile nɪɪ ŋ nyʋwa, dɪ á fa
hɔŋ Kiriti tɪyaŋ, á kɪna no buloŋ aa kyogo nyɛ, ba fa bɪ sɪ kyogi. Kɪna hʋ mɛ buloŋ aa
nyʋgɪsa mɛ fa bɪ sɪ nyʋgɪsɪ.
22 Amɛ ŋ aa sʋl ma, ma kaŋ ma tɪɪ aŋ kaŋ bembii mɛ. Á nɪɪduworiboro hʋ dʋŋ nɛ sɪ
kyogi, amɛ ma kɛ kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ sʋba.
23 Wɪɪsɪ hʋ aa tɪŋa ŋ, ŋ mɛ kɪ kyʋwalɪ ʋ, ʋ malɪka dɪya ko ŋ lee rɛ tebine,
24 a basɪ tɪya ŋ a baa, 'Pɔɔl, ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ. Ɪ sɪ mʋ sɪŋ kuworibal hʋ sɪya
tɪyaŋ. Wɪɪsɪ sɪ kuu ɪ wɪya a leŋ ɪ bee nala hʋ buloŋ aa we nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ
buloŋ kaŋ mɪɪbol.'
25 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, ma kaŋ ma tɪɪ aŋ leŋ dɪ ma bembiye deye. Ŋ laa Wɪɪsɪ di rɛ
anɪɪ ʋ sɪ yaa wɪɪ hʋ buloŋ ʋ aa baa ʋ sɪ yaa.
26 Amɛ puwo no sɪ yigi ma mʋ ta taŋha biye kɪdɪgɪ nɪɪ aa golo ko baŋ tɪyaŋ."
27 Puwo hʋ kaŋ ma vala gɛɛ rɛ á kyɛyɛ fi abee banaa Adiriya mpʋwɔnʋʋ hʋ tɪyaŋ.
Kyɛɛ fi bee banaa hʋ kyɛɛ tebine, anɪɪ tekere gɛɛ, nala hʋ aa duwori boro hʋ kɛ fa liise
anɪɪ á aa mʋ dogimo nyʋwa rɛ.
28 Ɛɛ rɛ ba kpa kɪŋ we nɪɪ hʋ tɪyaŋ dɪ ba magɪsɪ na nɪɪ hʋ luŋiŋ. Ba na dɪ ʋ
luŋiye a maga naaŋsɪɪnyʋwa kɔɔ abee mɔlɪya. Mʋhʋ pɛ, ba bɪl magɪsɪ, a na dɪ ʋ yaa
naaŋsɪɪnyʋwa mɔllɪ banaa abee fi.
29 Kambɪŋ fa kaŋ ba rɛ anɪɪ ba aa sɪ mʋ ŋmaa bʋyɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ba kuwoni hɔgɪnɪ hʋ
ba aa kaŋ kyaga nɪɪduworiboro hʋ sɪgɪ. Ba banaa rɛ ba kuwoni nɪɪduworiboro hʋ hal
a kyaga ʋ sɪgɪ, aŋ kɪ sʋla Wɪɪsɪ dɪ sɪya gballɪ dɪ ba na pʋlʋŋ.
30 Ɛɛ rɛ nala hʋ fa aa duwori boro hʋ lɪɪ kɪ kyɛ dɪ ba fá, aŋ vɪya nɪkaalɪya hʋ bee
boro hʋ ta. Ba lɪɪ nɪɪduworiboribiye hʋ a we nɪɪ hʋ tɪyaŋ, a fugo kɪ yaa gɛɛ anɪɪ ba aa
kyɛ dɪ ba lɪɪ hɔgɪnɪ hʋ ba aa kaŋ kyaga nɪɪduworiboribal hʋ sɪya rɛ.
31 Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ abee laalyuwolo hʋ a baa, "Dɪ nala hʋ
aa duwori boro hʋ ko lɪɪ nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ, ma kɪdɪgɪ buloŋ mɛ bɪ sɪ waa."
32 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ, laalyuwolo hʋ keri ŋmasɪ hʋ ba fa aa kaŋ vʋwa nɪɪduworiboribiye
hʋ a leŋ nɪɪ hʋ kpa ʋ kɪ mʋ.
33 Sɪya aa ko kpaga gballɪɪ, Pɔɔl sʋla nala hʋ buloŋ aa we boro hʋ tɪyaŋ dɪ ba di kɪna,
aŋ baa, "Ma kyɛyɛ fi abee banaa rɛ nyɛ dɪ ma bɪ dii kɪŋ buloŋ, aŋ kyɪla hɔŋ.
34 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʋla ma rɛ dɪ ma di kɪna. Dɪ mamaa rɛ dii kɪna, ma sɪ kaŋ dee a wuwo
laa ma tɪɪ a kaŋ mɪɪbol. Wɪɪ buloŋ bɪ sɪ yaa ma kɪdɪgɪ buloŋ."
35 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʋ kpa paanʋʋ, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ ba buloŋ sɪya tɪyaŋ aŋ lɔgɔ
kɪ kyaŋ.
36 Nyɛ rɛ ba buloŋ kaŋ ba tɪɪ aŋ di kɪdiiliye hʋ.
37 Á nala hʋ buloŋ fa aa we boro hʋ tɪyaŋ fa yaa kɔɔsɪbalɪya abee mɔllɪboto abee fi
abee badʋ rɛ (276).
38 Ba buloŋ aa dii kɪna hʋ vɔgɔ, ba kuwoni mɪya hʋ fa aa we nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ
a ta, ka dɪ boro hʋ fʋŋɪsɪ.

Nɪɪduworiboribal hʋ wara

39 Ʋ sɪgballɪya, á ko pele dogimo ka nala hʋ aa duwori boro hʋ bɪ gyɪŋ lee hʋ buloŋ ba
aa wee. Ba na nɪɪ-goloŋ kɪdɪgɪ, ka nɪɪ hʋ mɛ aa we doŋ bɪ gyalɪya, ka nɪɪ hʋ mɛ buloŋ
bɪ luŋiye. Ba fa bɪɪna ba sɪ wuwo kaŋ nɪɪduworiboro hʋ lɪɪ nɪɪ hʋ nyʋwa rɛ.
40 Nyɛ rɛ ba keri hɔgɪbala hʋ buloŋ ba fa aa kaŋ kyaga boro hʋ a lo we nɪɪ hʋ tɪyaŋ.
Ba kaŋ ŋmasɪ hʋ mɛ ba fa aa kaŋ kɪ vʋwa kuunyiŋdaabiisi hʋ ba aa kaŋ kɪ kuwosi boro
hʋ mɛ puri. Ba bɪl marɪ kaŋ gannɪ hʋ mɛ ba aa kaŋ vʋwa boro hʋ sɪya tɪyaŋ ta ba gyɪŋ
vʋwa, dɪ puwo wuwo kaŋ nɪɪduworiboro hʋ vala mʋ nɪɪ hʋ nyʋwa.
41 Amɛ boro hʋ fa fáá mʋ gyʋʋ bumbugulo badɔmɔŋ nɪɪ aa kulo biŋ tɪyaŋ nɛ ʋ sɪya
mʋʋrɪ gyʋʋ, ʋ bɪ wuwo dɪ ʋ vala, aŋ ka puwobal hʋ leŋ nɪɪyigil ko ŋmaa boro hʋ hal
warɪ tala tala.
42 Nyɛ rɛ laalyuwolo hʋ vʋʋlɪ dɪ ba kpʋ nɪtɔdɪya nala hʋ buloŋ, dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ ta
ko duwori kyol fá nyʋgɪsɪ.

43 Amɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa bee kyɛ dɪ ba kpʊ Pɔɔl. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba baa dɪ
ba ta yaa gɛɛ. Aŋ baa dɪ nala hʊ buloŋ aa we boro hʊ tɪyaŋ a gyɪŋ nɪɪ duworii, dɪ ba
laa sɪya gyaa tuu duwori mʊ nɪɪ hʊ nyʊwa,
44 aŋka dɪ nɪkaalɪya hʊ mɛ tuu paa daaboriye hʊ bee daawarɪya hʊ, dɪ a mɛ kaŋ
duwori kyol. Nyɛ rɛ á buloŋ yaa a lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa abee laaŋfɪya.

28

Wɪɪ hʊ aa puu Pɔɔl Mɔlta tɪyaŋ

1 Á aa wuwo lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa abee laaŋfɪya gɛɛ, nala hʊ aa we doŋ basɪ tɪya ma anɪɪ
paalʊʊ hʊ feŋ nɛ yaa Mɔlta. Nɪɪ fa gol taŋha hʊ buloŋ nɛ ko baŋ kyeme.
2 Nala hʊ gyɪ kaŋ ma weliŋ nɛ doŋ tɪyaŋ, a pɛ á tɪyaŋ kɪŋkaŋ. Á gyɪ aa we doŋ tɪyaŋ
gɛɛ rɛ, duwoŋ gyɪ piili kɪ nɪɪ. Lee buloŋ gyɪ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ba gyɪ we diŋ tɪya ma,
á kɪ wiyeni.
3 Pɔɔl mʊ paa daasɪ a ko we diŋ hʊ tɪyaŋ, dɪ dʊŋ we daasɪ hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ nʊŋ kaŋ
dʊŋ hʊ, ʊ ko lɪɪ a dʊŋ-pɔ Pɔɔl noŋ tɪyaŋ.
4 Nala hʊ aa we doŋ na dɪ dʊŋ hʊ dʊŋ-pɔ Pɔɔl noŋ tɪyaŋ gɛɛ, ba basɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ
a baa, "Ʊ kɪɪ nɪɪ baal no yaa nɪkpʊʊl lɛ. Ʊ wuwo lɪɪ nɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ aŋ ha kaŋ mɪɪbol,
amɛ ʊ wɪbɔmɔ rɛ ha aa dɪ ʊ gɛɛ."
5 Ɛɛ rɛ Pɔɔl kaŋ dʊŋ hʊ pigisi ta, ʊ tele diŋ hʊ tɪyaŋ, amɛ dʊŋ hʊ aa dʊma ʊ gɛɛ, ʊ bɪ
yaa ʊ wɪɪ buloŋ.
6 Ba gyɪ aa gyegile rɛ dɪ ba na, dʊŋ hʊ aa dʊŋ Pɔɔl gɛɛ dɪ doŋ fa sɪ ŋmala, koo dɪ Pɔɔl
fa sɪ lɪɪ tele a sʊba ba sii tɪyaŋ. Ba gyegili lɔlɔ, aŋ mɪɪgɪ baa dɪ Pɔɔl yaa tɔdʊŋ nɛ.
7 Bee hʊ kuwori feŋ nɛ fa yaa Pubiliyɔsɪ. Ʊ bagɪsɪ mɛ fa kpaga doŋ nɛ. Ʊ mɛ gyɪ kaŋ
ma nɪhɔrɪ weliŋ kyɛyɛ boto, ʊ dɪya tɪyaŋ.
8 Dɪ Kuwori hʊ kuwo mɛ fa aa wɪɪlɪ, a pɪŋ dɪya tɪyaŋ. Fɪyɛlʊʊ abee hamɔlʊŋ nɛ fa
kana ʊ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl gyʊʊ na ʊ dɪya tɪyaŋ a kpa ʊ nosi dɔbɔ ʊ tɪyaŋ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya
ʊ, ʊ na laaŋfɪya.
9 Pɔɔl fa aa yaa gɛɛ, wɪɪla tɪmma hʊ buloŋ fa aa we doŋ ko Pɔɔl lee rɛ ʊ tɪɪbɪ ba buloŋ,
ba na laaŋfɪya.
10 Ba gyɪ tɪya ma bɔnyɛ kɪna rɛ yʊga. Saŋa hʊ tɪyaŋ á aa kyɛ dɪ á sii gyʊʊ
nɪɪduworiboro a duwori kyol mʊ, ba kpa kɪna hʊ buloŋ á aa kyɛ a we boro hʊ tɪyaŋ dɪ
á kaŋ vala ŋmanɪɪ hʊ.

Pɔɔl lɪɪ Mɔlta tɪyaŋ a mʊ Roma

11 Á gyɪ we doŋ nɛ peŋsi boto aŋ na sii lɪɪ gyʊʊ nɪɪduworiboro kɪdɪgɪ aa lɪɪ
Alizaŋdiriya. Nɪɪduworiboro no feŋ nɛ fa yaa Tɔdʊŋ-daalɪyanɪ. Boro no gyɪ sɪŋ Mɔlta
fuwo hʊ nyʊwa tɪyaŋ nɛ, a lɪɪ yʊʊ saŋa a mʊ pele puwo saŋa.
12 Á aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, á mʊ pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Siraakusi, a hɔŋ doŋ kyɛyɛ
boto.
13 Á bɪl sii lɪɪ doŋ a mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro, a duwori mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ
Riigyiyɔm. Ʊ sɪya aa gballa, puwo bɪl piili kɪ dɔŋ, a lɪɪ wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ. Ʊ kyɛyɛ
balɪya kyɛɛ rɛ á ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Putiyoli.
14 Á gyɪ na Krisitabiisi badɔmɔŋ nɛ doŋ. Ba baa dɪ á hɔŋ ba lee kyɛyɛ bapɛ. Ɛɛ rɛ á
hɔŋ. Nyɛ rɛ á vala pɪŋ ŋmanɪɪ tɪyaŋ gɛɛ, a mʊ pele Roma.
15 Á nɪmmabalɪya hʊ aa laa Yesu wɪya di Roma tɪyaŋ nɪɪ á wɪya anɪɪ á aa ko rɛ. Ba ko
kyeŋ ma libolii tɪyaŋ. Ba badɔmɔŋ gyɪ kyeŋ ma Apiya Yɔbɔ hʊ tɪyaŋ nɛ. Ka ba badɔmɔŋ
mɛ kyeŋ ma lee hʊ ba aa yɪrɪ Dɪɪsɪ boto nɪhʊwala aa pɪŋ doŋ. Pɔɔl aa naa ba, ʊ teŋ
buloŋ gyɪ pollo rɛ, ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ.

Pɔɔl we Roma tɪyaŋ

16 Á aa mʊʊ pele Roma, ba tɪya Pɔɔl ŋmanɪɪ rɛ dɪ ʊ kɪ gyʊʊ ʊ dʊŋ dɪya, ka ba leŋ
laalyuwolo hʊ kɪdɪgɪ kɪ deŋ ʊ.
17 Ʊ kyɛyɛ boto kyɛɛ, Pɔɔl yɪrɪ Gyuuma nɪhɪyasɪ aa we bee hʊ tɪyaŋ ba ko laŋŋɪ. Ba aa
laŋŋa gɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ naabalɪya Iziral tɪmma, ŋ bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi
á nala. Ŋ bɪ kyogo á naabaala sɪŋsɪ mɛ. Ka ba kana ŋ tɔ dɪya tɪyaŋ Gyerusalɛm tɪyaŋ,
a bɪl kpa ŋ we Roma tɪmma mɛ nosi tɪyaŋ.
18 Nyɛ rɛ Roma tɪmma di ŋ sarɪya, a na dɪ ŋ bɪ kyogo wɪɪ buloŋ a maga dɪ ba kpʊ ŋ.
Ɛɛwɪya, ba fa kɪ kyɛ dɪ ba kpa ŋ ta.
19 Amɛ Gyuuma hʊ gyɪ bɪ laa dɪ ba kpa ŋ ta. Ɛɛ rɛ ŋ bɪl wɪɪ lɔlɔ aŋ sʊla ŋmanɪɪ dɪ ba
kana ŋ ko kuworibal hʊ lee dɪ ʊ di ŋ sarɪya. Amɛ ŋ kɛ bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ dɪ ŋ basɪ a
mʊ kɪ tile ŋ tɪɪ nala tɪyaŋ.

20 Nyɛ rɛ tɪŋ ŋ baa ŋ sɪ na ma dɪ á basɪ wɪya gɛɛ. Nal hʊ wɪya Iziral tɪmma aa kaŋ
bayɪyɛla anɪɪ ʊ sɪ ko, ʊ wɪya rɛ tɪŋ ba kaŋ kyɔrʊmɔ no vʊwa ŋ nyɛ.”
21 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ, ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Á bɪ laa teŋ buloŋ a lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ a mʊ
kɪ tile ɪ tɪyaŋ. Á nɪmmabalɪya kɪdɪgɪ mɛ bɪ lɪɪ doŋ ko a basɪ ɪ wɪbɔŋ.
22 Amɛ á gyɪma anɪɪ lee kɛ buloŋ nala aa kɪ basɪ wɪbɔmɔ rɛ a mʊ kɪ tile paati hʊ tɪyaŋ
ɪ aa wee. Ɛɛ rɛ tɪŋ á kɪ kyɛ dɪ á gyɪŋ wɪɪ hʊ ɪ aa kana.”
23 Ɛɛ rɛ ba tɪya Pɔɔl kyɛɛ. Kyɛɛ hʊ aa ko pele, nala yʊga sii ko lee hʊ Pɔɔl aa gyʊʊ.
A yaŋ piili ʊ kyɪkyʊwala buloŋ a kaŋ kɪ mʊ ʊ dɪdaana, Pɔɔl basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya
gɛɛ rɛ a tɪya nala abee sɪfɪyasɪ. Ʊ gyɪ kpaa wɪya hʊ Moosi aa bine abee wɪya hʊ Wɪɪsɪ
tɪŋdaala aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ, a daga nala hʊ anɪɪ Yesu Krisita wɪya hʊ ʊ aa basɪ
yaa wɪtɪɪ rɛ. Aŋ kɪ lʊga dɪ ba laa wɪya hʊ di.
24 Nala hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ ʊ aa basɪ, ba badɔmɔŋ laa di, ka ba badɔmɔŋ mɛ bɪ laa di.
25 Amɛ wɪdɪgɪ rɛ Pɔɔl gyɪ ko basɪ, nyʊʊtaaduwo gyʊʊ ba, ba sii pɪsa. Wɪɪ hʊ ʊ gyɪ aa
basa rɛ nyɛ. Ʊ baa, “Wɪya hʊ Wɪɪsɪ Wiyese Welii hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ
a basɪ tɪya ma naabaala hʊ yaa wɪtɪɪ rɛ.
26 Ʊ fa basɪ baa,
‘Mʊ nala no lee a basɪ tɪya ba baa, Ma sɪ gyegili nɪɪ wɪya abee sɪfɪyasɪ, aŋ bɪ sɪ gyɪŋ ba
memiye. Ma sɪ kyirigi ma sɪya aŋ bɪ sɪ na kɪŋ buloŋ mɛ,
27 beewɪya nala no nyuni deye rɛ kɪŋkaŋ, ka ba tɔ ba dɪgɪna mɛ dɪ ba ta nɪɪ wɪɪ buloŋ.
Ba kaŋ ba sɪya mɛ tɔ rɛ dɪ ba ta na kɪŋ buloŋ. Wɪɪsɪ baa dɪ gɛɛ fa daa, ba sɪya fa
sɪ kɪ na, dɪ ba dɪgɪna mɛ fa kɪ nɪɪ wɪya. Ba hakɪllɪ mɛ fa sɪ kɪ gyɪŋ wɪya memiye.
Ɛɛ rɛ fa sɪ leŋ dɪ ba mɪɪgɪ ko tɪŋa ŋ, dɪ ŋ leŋ dɪ ba na laaŋfɪya.” ’
28 Nyɛ rɛ Pɔɔl bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma yaŋ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaala rɛ dɪ ba
mʊ basɪ wɪya hʊ aa daga gɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa laa nala kɪ ta, a tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma
mɛ. Ba kɛ sɪ gyegili nɪɪ.”
29 (Ʊ aa basɪ wɪɪ no, Gyuuma hʊ kpa mʊ, a kaŋ wɪɪ hʊ kɪ kpa dɔmɔŋ.)
30 Pɔɔl gyɪ hɔŋ Roma tɪyaŋ nɛ bɪsɪ balɪya, a laa dɪya kɪ gyʊʊ, aŋ kɪ tuŋ. Nal buloŋ aa
ko ko dɪ ʊ na ʊ, ʊ aa kaŋ ʊ tɪɪna weliŋ nɛ.
31 Ʊ gyɪ basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya kɪ tɪya nala rɛ, a kɪ daga á Tɪɪna Yesu Krisita wɪya
mɛ abee nyuduwo. Ka nal buloŋ mɛ bɪ tɔɔ ʊ ŋmanɪɪ dɪ ʊ ta basɪ Yesu wɪya doŋ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
ROMA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita tƱŋtƱnnı rɛ sabı teŋ no a kı tıya mamaa Roma tımma.
Wıısı rɛ yırı ŋ dı ŋ yaa ʋ kpambıya aŋ bıl lıı ŋ dı ŋ bası ʋ wıweliye hʋ a kı tıya nala.
2 Ba saba Wıısı Teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı gyı tıŋ ʋ tıŋdaala tıyaŋ nɛ faafaa buloŋ, a we
nyʋwa wıweliye no wıya.
3 Ʊ biye á Tıına Yesu Krisita wıya rɛ wıweliye no kı daga. Yesu nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ,
ʋ gyı lıı Kuwori Deviti doho tıyaŋ nɛ.
4 Amɛ ʋ aa lıı Wıısı lee a yaa tıpʋlʋŋ tıına lugo tıyaŋ kɛ, Wıısı gyı kpa ʋ debal lɛ a
kyisi ʋ sʋʋ tıyaŋ, a daga anıı ʋ yaa ʋ biye rɛ.
5 Ʊ tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a lıı ma abee bɔnyɛ, a leŋ á yaa ʋ kpambısı a bası ʋ wıweliye
hʋ kı tıya dʋnıya nala buloŋ dı ba laa ʋ wıya di, a kı tıŋa ʋ nyʋwa dı ʋ feŋ yırı.
6 Mamaa Roma tımma hʋ mɛ Wıısı aa yıra ma ko yaa Yesu Krisita nala, ma mɛ pɛɛ
nala no tıyaŋ nɛ.
7 Ɛɛwıya, ŋ sabı teŋ no kı tıya ma nala hʋ buloŋ Wıısı aa kyo, a yırı ma, ma yaa ʋ
nala Roma tıyaŋ nɛ. Á kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʋʋ sı
we ma lee.

Pɔɔl kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ

8 Ka dı ŋ na bası wıı buloŋ, ŋ tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ nɛ a kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ
ma buloŋ wıya, beewıya dʋnıya nala buloŋ aa nıı gɛɛ hʋ ma aa laa Wıısı wıya di rɛ.
9 Wıısı hʋ ŋ aa tıŋ abee ŋ tıdıgı, a kı bası ʋ Biye wıweliye hʋ, ʋ rɛ yaa ŋ daŋsıya
tıına anıı saŋa kɛ buloŋ dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʋwalı ʋ, ŋ aa kı liisi ma wıya rɛ.
10 Ŋ aa sʋla ʋ rɛ anıı dı ʋ ko yaa ʋ kyɛrı, nyɛ kɛ ʋ leŋ dı ŋ na ŋmanıı a ko na ma.
11 Ŋ kyɛrı rɛ yaa dı ŋ ko na ma a pɛ ma tıyaŋ abee Wıısı Wiyesi Welii hʋ bɔnyɛ kına,
dı ɛɛ wuwo leŋ dı ma marı sıŋ weliŋ ma Wıısı laadii tıyaŋ.
12 Wıı hʋ ŋ aa bası memii rɛ nyɛ: Dı mıyaŋ nɛ ko ma lee ŋ Wıısı laadii sı leŋ dı ma
tenni polli, dı ma Wıısı laadii mɛ leŋ dı ŋ teŋ mɛ polli.
13 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ anıı ŋ aa lʋgı rɛ weliŋ dı ŋ ko na ma, amɛ
ŋ ŋmanıı rɛ aa bee lıı sıı. Ŋ kyo dı ŋ naa nala a lıı ma doŋ tıyaŋ mɛ rɛ dı ba ko tıŋ
Wıısı, anıı ŋ aa yaa gɛɛ ma dɔŋtıŋsı hʋ aa bı yaa Gyuuma leye badɔmɔŋ tıyaŋ.
14 Beewıya ʋ yaa fılıı rɛ dı ŋ bası Wıısı wıweliye hʋ a tıya nala iriŋ buloŋ: Sısuri
tımma abee nıgʋrısı, wıgyʋnna abee bambugo.
15 Nyɛ rɛ tıŋ ʋ yaa ŋ sıfıyası, dı ŋ bası Wıısı Wıweliye hʋ a tıya ma nala hʋ aa we
Roma tıyaŋ mɛ.
16 Wıısı wıweliye hʋ basıı bı yaa ŋ hıısı, beewıya ŋ gyıma anıı ba aa rɛ yaa Wıısı
dee ʋ aa kpaa kı laa nala hʋ buloŋ aa laa ba di. Gyuuma rɛ sı laa sıya dı nala hʋ aa bı
yaa Gyuuma mɛ kı tıŋa.
17 Wıısı wıweliye hʋ rɛ daga gɛɛ Wıısı aa leŋ nala wuwo yaa tıpʋlʋŋ tımma ʋ sıya
tıyaŋ. Ba daga anıı dı nala hʋ aa laa Wıısı di rɛ wuwo sıŋ ba laadii tıyaŋ a mʋ teŋ, ba
sı yaa tıpʋlʋŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ. Ba sabı nyɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
"Tıpʋlʋŋ tıına Wıısı laadii rɛ sı leŋ dı ʋ kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii."

Nal buloŋ kaŋ wıkyogii rɛ Wıısı sıya tıyaŋ

18 Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ daga anıı ʋ naa baaŋ nıbɔmɔ abee nala hʋ aa bee tıŋ ʋ
nyʋwa nyuu tıyaŋ nɛ, beewıya ba wıyaabɔmɔ nyagı Wıısı wıtıı hʋ biŋ nɛ.
19 Wıısı naa baaŋ ba nyuu tıyaŋ nɛ, beewıya wıya hʋ buloŋ aa maga dı ba gyıma a
mʋ kı tile Wıısı tıyaŋ, ba bı yaa wıfaŋıya. Wıısı tıı kaŋ ba polli tıya ba rɛ.
20 A lıı dʋnıya piili tıyaŋ buloŋ, Wıısı wıya badɔmɔŋ we doŋ nɛ nihuwobisi bee na
abee ba sii. Wıya no rɛ yaa Wıısı dee hʋ aa bı kaŋ tenii, abee ʋ kıılʋŋ hʋ aa daga nıı
ʋ yaa Wıısı rɛ. Abee á bee na wıya no bee a sıı nyɛ buloŋ, ka á aa wuwo deŋ Wıısı
kımarıya tıyaŋ nɛ a gyıŋ ba sıı. Ɛɛwıya, nal kıdıgı buloŋ bı sı wuwo baa dı ʋ kɛ fa bı
gyıŋ Wıısı wıya.
21 Ba gyıma anıı Wıısı we doŋ nɛ, amɛ ba bı kpa ʋ gyırıma kı tıya ʋ anıı ʋ yaa Wıısı
rɛ, a bee kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ mɛ. Amɛ wıfɔgısı dʋŋ nɛ ba kı bıını ba hakıllı tıyaŋ.
Bambugi-hakıllı rɛ ba kana, a kı kpa Wıısı ɛɛ hʋ aa bı kpa ŋmanıı.
22 Ba aa baa dı ba yaa wıgyʋnna rɛ, aŋ yaa bambugo.

23 Ba fa maga dɪ ba kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ aa bee sʊba rɛ, ka ba vɪya aŋ mɪɪgɪ marɪ kɪna
aa kɪɪ nihuwobisi aa sʊbɪ, koo kɪna aa kɪɪ digibiisi koo pʊsɪ koo kɪna aa tuuri taŋha, a
kɪ kpaarɪ ba.
24 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ leŋ ba wɪya tɪya ba rɛ, ba kɪ yaa bisiŋ wɪya hʊ ba tɪɪ hakɪllɪ aa kyo,
a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya bee dɔmɔŋ.
25 Ba vɪya Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ rɛ aŋ mɪɪgɪ laa wɪnyɪyɛl di, a mɪɪgɪ kpa ba tɪɪ tɪya kɪna Wɪɪsɪ
aa mara a kɪ kpaarɪ ba, aŋ vɪya Nal hʊ tɪɪ aa marɪ kɪna hʊ kyʊwalɪɪ. Ʊ rɛ maga dɪ á kɪ
dannɪ ʊ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ. Amɪ.
26 Ba aa yaa wɪya no wɪya, Wɪɪsɪ leŋ ba ta rɛ ba kɪ yaa wɪlaama abee hɪɪsɪ wɪya hʊ
ba aa kyo. Haana aa vɪya ba bee baala aa sɪ pɪŋ nɛ, aŋ kɪ pɪŋ ba hadɔŋtɪŋsɪ.
27 Ɛɛ tɪɪ rɛ baala mɛ aa vɪya haana kyɛyɪ anɪɪ Wɪɪsɪ aa daga gɛɛ, aŋ mɪɪgɪ hiini kɪ kyɛ
ba badɔŋtɪŋsɪ, a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya bee dɔmɔŋ. Ba aa yaa bisiŋ wɪya no, dɔgɪsɪɪ hʊ aa
maga, ʊ rɛ ba yɪrɪ kɪ we ba tɪɪ tɪyaŋ gɛɛ.
28 Nala no aa bɪ laa nyʊwa dɪ ba kpa Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ ba aa gyɪma a we ba hakɪllɪ tɪyaŋ
wɪya, Wɪɪsɪ mɛ leŋ ba ta rɛ dɪ ba kɪ tɪŋ ba tɪbɪɪŋbɔmɔ hʊ tɪyaŋ, a kɪ yaa wɪya hʊ aa bɪ
maga.
29 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ yaa wɪbɔmɔ kɛ iriŋ buloŋ. Ba bɔŋsɪ bɪ kyalla, ba aa kaŋ tɪbala, a
kaŋ gyogibɔŋlɔrɪnɪ mɛ. Ba tɪsɪ aa kɪ hɔllɪ nala rɛ, ba kɪ kpʊ nala, a kɪ kaa kaasɪ. Ba aa
kɪ mʊrɪ nala rɛ, a kɪ yaa nala teŋbeeli wɪya. Ba aa kɪ basɪ nala wɪya rɛ,
30 a kɪ kyogi dɔmɔŋ fene mɛ. Ba haasɪ Wɪɪsɪ rɛ, a yaa nyuduwo tɪmma mɛ. Ba aa kɪ
daga ba tɪɪ rɛ, a kɪ bigisi ba tɪɪ. Ba aa kyɛ ŋmaŋsɪ rɛ ba aa sɪ tɪŋa a marɪ kɪ yaa wɪbɔmɔ,
a bee tɪŋ ba kuwoma abee ba nɪmma nyʊʊsɪ.
31 Ba wuwo hɪɪsɪ rɛ weliŋ, a bɪ kaŋ wɪtɪɪ mɛ. Ba bɪ kyo nala, a bee fá nala sikii mɛ.
32 Ba gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ baa dɪ nala hʊ aa yaa wɪya no bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol, aŋ ka ba ha
vɪya aŋ kɪ yaa. Aŋ ha aa pɛ kɪ we nala hʊ aa yaa wɪya no iriŋ mɛ nyuni, dɪ ba marɪ kɪ
yaa.

2

Wɪɪsɪ sɪ di nal buloŋ sarɪya

1 Ɪ nal hʊ aa kpa kyogisi kɪ tɪya ɪ dɔŋtɪɪna, ɪ tɪɪ mɛ bɪ lɪɪ wɪɪ tɪyaŋ. Dɪ ɪ rɛ yaŋ ko kpa
kyogisi kɪ tɪya ɪ dɔŋtɪɪna, gyɪma weliŋ anɪɪ ɪ tɪɪ rɛ ɪ kpa kyogisi kɪ tɪya gɛɛ, beewɪya
wɪya hʊ ɪ aa baa dɪ ɪ dɔŋtɪɪna hʊ yaa ɪ kpa kyogisi kɪ tɪya ʊ gɛɛ, ba tɪɪ bee ba nyuu rɛ
ɪ mɛ kɪ yaa.
2 Á gyɪma anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ rɛ ko dɪ nala hʊ aa yaa wɪya no iriŋ sarɪya a kpa kyogisi tɪya
ba, ʊ yaa maga rɛ.
3 Dɪ ɪ nihuwobiŋ mɛ rɛ yaŋ aa di nala sarɪya a kpa kyogisi kɪ tɪya ba, aŋ mɛ ha we
haŋ wɪya hʊ tɪɪ bee ba nyuu tɪyaŋ kɪ yaa, ɪ bɪɪna anɪɪ ɪ kɛ sɪ wuwo fá nyʊgɪsɪ dɪ Wɪɪsɪ
ta di ɪ sarɪya rɛ koo?
4 Koo ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɪ aa deŋ bɔnyɛ hʊ abee kenyiri hʊ Wɪɪsɪ aa kana beel-ɪ waasʊ? Ʊ
maga dɪ ɪ gyɪma rɛ anɪɪ wɪɪ hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ kaŋ bɔnyɛ beel-ɪ rɛ yaa dɪ ɛɛ wuwo leŋ dɪ
ɪ bɪrɪmɪ lɪɪ wɪbɔmɔ tɪyaŋ?
5 Amɛ ɪ bembii deye rɛ kɪŋkaŋ, ɪ bɪ vʊwa dɪ ɪ bɪrɪmɪ lɪɪ ɪ wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya,
dɔgɪsɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ dɔgɪsɪ ɪ kɪŋkaŋ kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ kpa baaŋ abee wɪtɪɪ a di dʊnɪya
nala sarɪya ba wɪbɔmɔ wɪya, Ɪ leŋ ʊ marɪ yʊga kɪ pɛ rɛ.
6 Beewɪya nal buloŋ wɪyaalɪya tuno aa maga gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa tɪya ʊ.
7 Nala badɔmɔŋ we doŋ a kaŋ mala bee wɪweliye yayɪ, beewɪya ba aa kɪ kyɛ dɪ ba
kaŋ yohuŋ abee feŋ abee mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Nala no rɛ Wɪɪsɪ sɪ
kpa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii tɪya.
8 Amɛ nala badɔmɔŋ mɛ we doŋ, a kyɪla ba dʊŋ wɪya, a vɪya wɪtɪɪ hʊ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ, aŋ
kɪ tɪŋ wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Nala no nyuu tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ baaŋ sɪ sii kɪŋkaŋ, dɪ ba na tʊwara
bee tɪkyogi kɪŋkaŋ.
9 Nal kɛ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Gyuuma rɛ sɪ laasɪya dɪ
nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ kɪ tɪŋa.
10 Amɛ nala hʊ buloŋ aa yaa wɪweliye, ba sɪ na yohuŋ abee feŋ abee laaŋfɪya Wɪɪsɪ
lee. Gyuuma rɛ sɪ laasɪya dɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ kɪ tɪŋa.
11 Beewɪya, Wɪɪsɪ bee lugisi nala ʊ sarɪya dii tɪyaŋ.
12 Nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa saba tɪya Gyuuma.
Ɛɛwɪya dɪ ba aa rɛ ko kɪ yaa wɪbɔmɔ, mɪrɪsɪ hʊ daa Wɪɪsɪ sɪ kpa di ba sarɪya, amɛ abee
gɛɛ buloŋ dɔgɪsɪɪ hʊ ba aa sɪ na rɛ yaa sʊʊ aa bɪ kaŋ tenii. Amɛ dɪ Gyuuma kɛ rɛ ko kɪ
yaa wɪbɔmɔ, haŋ mɪrɪsɪ hʊ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa di ba sarɪya beewɪya ba kɛ gyɪŋ ba rɛ.

13 Mırısı nıyı dʊŋ bı sı wuwo leŋ dı nal yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ nala
hʊ aa tıŋ mırısı hʊ mʊ su, ba aa rɛ Wıısı sı leŋ dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
14 Abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma aa bı gyıŋ mırısı hʊ Moosi aa saba buloŋ, dı ba
hakıllı rɛ ko daga ba dı ba yaa wıya mırısı no aa daga, ɛɛ daga nıı mırısı hʊ we ba
hakıllı tıyaŋ nɛ gɛɛ, abee ba aa bı gyıŋ mırısı no buloŋ.
15 Ba wıyaalıya daga anıı wıya hʊ mırısı hʊ aa daga we ba tısı tıyaŋ nɛ. Ba hakıllı mɛ
daga anıı mırısı no we ba tısı tıyaŋ nɛ, beewıya, dı ba aa rɛ ko yaa wıbɔŋ koo wıwelii,
ba aa gyıma rɛ ba hakıllı tıyaŋ.
16 Ɛɛwıya, Wıısı Wıweliye hʊ ŋ aa bası daga anıı nyɛ rɛ ba sı kıı kyɛɛ hʊ Wıısı aa sı
kaŋ nala wıfaŋıya buloŋ ko lıı pʊlʊŋ a tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a di ba sarıya.
17 Ka I mɛ, I nal aa baa dı ı yaa Gyuu rɛ, a kpa ı wıı buloŋ we Wıısı mırısı hʊ Moosi
aa saba biŋ tıyaŋ, a kı daga ı tıı anıı ı gyıŋ Wıısı weliŋ nɛ.
18 I baa dı ı gyıŋ wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı ı kı yaa rɛ, beewıya mırısı hʊ Moosi aa saba
biŋ daga ı wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı rɛ.
19 I baa dı ı rɛ yaa nyʊlıma daatıgıı, a yaa nala hʊ aa we bilhuu tıyaŋ mɛ kyaanʊʊ.
20 I baa dı ı rɛ yaa nal hʊ aa daga bambugo abee nala aa bı gyıŋ wıı buloŋ. Beewıya,
ı laa di rɛ anıı ı aa gyıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ wıya, ı gyıŋ wıı buloŋ nɛ, a
gyıŋ wıı hʊ buloŋ aa yaa wıtıı mɛ.
21 I nal hʊ aa daga nala, bee rɛ tıŋ ı bee daga ı tıı kɛ? I aa daga nala rɛ dı ba ta kı
gaa, aŋka ı tıı kɛ kı gaa.
22 I aa baa dı nala ta kı kyɛɛ ba dɔŋtıŋsı haana koo balama, aŋka ı tıı kɛ kı kyɛɛ nala
haana abee nala balama. I aa baa dı ı haası vʊga marıı rɛ, aŋ mʊ kı gaa kına vʊga dıısı
tıyaŋ.
23 I aa daga ı tıı rɛ anıı ı kɛ gyıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ nɛ, aŋ gʊla kı
kyogi mırısı no, a kı we Wıısı hıısı tıyaŋ.
24 Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa,
“Mamaa Gyuuma rɛ leŋ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma kı kyogi Wıısı feŋ.”
25 Dı mamaa rɛ aa tıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ kyurrr, ɛɛ kɛ ma pene hʊ
kerii kaŋ memii rɛ. Amɛ dı mamaa rɛ ko bee tıŋ ba, ma fa aa bı keri ma pene rɛ kpıya.
26 Dı nal hʊ aa bı keri ʊ peŋ nɛ aa tıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ kyurrr, Wıısı
aa kpa ʊ anıı ʊ keri ʊ peŋ nɛ.
27 Mamaa Gyuuma, ma gyıŋ mırısı no rɛ beewıya mamaa rɛ ba sabı ba tıya, ka ma
keri ma pene mɛ, amɛ abee gɛɛ buloŋ ma bee tıŋ mırısı hʊ. Ɛɛwıya, nala hʊ aa bı keri
ba pene aŋ kı tıŋ mırısı hʊ ba sı maakyiye di ma sarıya a kpa kyogisi tıya ma.
28 Nyɛ daga anıı wıya ba aa yaa nal teŋbii tıyaŋ daa rɛ aa leŋ ʊ yaa Gyuu tıı. Ba aa
keri ı peŋ mɛ dʊŋ daa daga anıı ı yaa Gyuu tıı rɛ.
29 Amɛ dı nal yaa Gyuu tıı, ʊ yaa ʊ tıya tıyaŋ wıı rɛ, ʊ bı yaa wıı ba aa yaa ʊ teŋ
tıyaŋ. U rɛ bıl yaa nal hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ ʊ hakıla bırımı, ʊ yaa tıpʊlʊŋ
tıına Wıısı sıya tıyaŋ, ʊ bı kıı nıı ʊ aa tıŋ Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ nɛ tıŋ.
Nal no iriŋ bigisii lıı Wıısı lee rɛ, nihuwobiŋ lee daa ʊ lıı.

3

1 Ba nyɛ tıyaŋ, dı nal lɛ yaa Gyuu, wıbee rɛ ʊ kpa kpıya nal hʊ aa bı yaa Gyuu. Gyuu
yayı tɔnɔ rɛ yaa bee? Koo peŋ kerii tɔnɔ rɛ yaa bee?
2 Wıtıı rɛ Gyuu yayı kaŋ tɔnɔ rɛ ŋmanıı buloŋ tıyaŋ. Tɔnɔ hʊ aa laasıya rɛ nyɛ:
Gyuuma nosi tıyaŋ nɛ Wıısı gyı kpa ʊ wıya we.
3 Wıtıı rɛ, ba badɔmɔŋ gyı bı kaŋ wıtıı Wıısı wıya hʊ tıŋıı tıyaŋ. Amɛ nyɛ yaŋ sı
wuwo leŋ dı Wıısı ta yaa wıya hʊ ʊ aa baa ʊ sı yaa?
4 Aayı, ba mʊra rɛ! Abee nihuwobisi buloŋ aa yaa wınyıyɛla mɛ, Wıısı kɛ kaŋ wıtıı
rɛ. Ba saba Wıısı wıtıı wıya rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
“Dı ı ko kı bası wıya, nal buloŋ aa na ba yaa wıtıı rɛ,
dı ı rɛ dii nal buloŋ sarıya mɛ, ba aa na nıı ı kına sʊma rɛ.”
5 Amɛ dı á wıbɔmɔ yayı rɛ leŋ nala na weliŋ anıı Wıısı kɛ kaŋ wıtıı rɛ, á sı wuwo baa
dı Wıısı bee yaa weliŋ ʊ aa dɔgısı ma á wıbɔmɔ wıya? (Wıı hʊ nal buloŋ aa sı pıyɛsı
rɛ nyɛ:)
6 Aayı, ba mʊra rɛ! Beewıya dı Wıısı rɛ fa bı kaŋ wıtıı, ɛɛ rɛ ʊ sı yaa a di dʊnıya nala
sarıya?
7 Ka dı ŋ wınyıyɛl lɛ leŋ Wıısı wıtıı kyaası lıı sıŋ, a daga ʊ gaŋdarı, bee rɛ sı tıŋ dı ʊ
ha di ŋ sarıya a kpa kyogisi tıya ŋ a baa dı ŋ yaa wıbɔŋyaal lɛ.
8 Dı gɛɛ rɛ fa, bee rɛ tıŋ á fa bı sı baa dı ma leŋ dı á kı yaa wıbɔmɔ, dı wıweliye ko.
Nala badɔmɔŋ paalı kyogi ŋ feŋ nɛ anıı ŋ tıı gba bası nyɛ rɛ. Kyogisi hʊ aa maga bee
nala no, ʊ rɛ Wıısı sı kpa tıya ba.

Nal buloŋ bɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ

9 Dɪ nyɛ rɛ yaŋ, ma bɪɪna anɪɪ á nala hʋ aa yaa Gyuuma kɛ kpɪya nala hʋ aa bɪ yaa
Gyuuma rɛ? Aayɪ, á mɛ bɪ kpɪya ba. Ɲ laa sɪya leŋ ma gyɪma rɛ anɪɪ Gyuuma abee nala
hʋ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ yaa wɪbɔmɔ yosi rɛ.
10 Ba sabɪ gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
"Nal buloŋ bɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, haalɪ nɪdɪgɪ mɛ.
11 Nal buloŋ tuwo a kaŋ wɪgyʋŋ, nal buloŋ mɛ tuwo a kyo dɪ ʋ tɪŋ Wɪɪsɪ.
12 Nal buloŋ kpaa hal yɪya Wɪɪsɪ rɛ. Ba buloŋ yaa wɪbɔmɔ nyʋgɪsɪ gyʋʋ mʋ rɛ.
Nal buloŋ tuwo a kɪ yaa wɪweliye, haalɪ nɪdɪgɪ mɛ.
13 Ba nyʋʋsɪ wɪbasɪya mʋrɪ nala kɪ kpʋ rɛ.

Wɪnyɪyɛ-bɔŋlɔrɪnɪ dʋŋ nɛ we ba nyʋʋsɪ tɪyaŋ

Wɪɪ buloŋ ba aa basɪ kaŋ hʋwoŋ nɛ anɪɪ dʋŋ hʋwoŋ.
14 Ba aa ŋmɪyɛsɪ ŋmɪyɛsɪ-bɔŋlɔrɪnɪ rɛ kɪ tɪya nala.
15 Ba bee yaa gyegye nala kpʋyɪ tɪyaŋ.
16 Dɪ ba aa rɛ ko mʋ lee kɛ buloŋ, kyogisi dʋŋ nɛ ba aa kyogi, a leŋ nala tɪsɪ kyogi.
17 Ba bɪ sɪ laa nyʋwa yaa wɪɪ buloŋ aa sɪ leŋ dɪ ba bee nala sʋma.
18 Ba bee fá Wɪɪsɪ mɛ."
19 Á gyɪma anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ nɛ aa daga wɪɪ buloŋ mɛ, nala
hʋ aa tɪŋ ba rɛ ba daga kɪ tɪya. Ɛɛ wɪya nal buloŋ bɪl bɪ sɪ wuwo baa dɪ ʋ kɛ bɪ yaa wɪɪ
maga dɪ Wɪɪsɪ dɔgɪsɪ ʋ. Ɛɛ daga anɪɪ dʋnɪya nal buloŋ sarɪya rɛ Wɪɪsɪ sɪ di.
20 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ, dɪ ba leŋ dɪ ʋ yaa
tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Wɪɪ hʋ mɪrɪsɪ no aa yaa buloŋ nɛ dɪ ba leŋ nal buloŋ
gyɪma nɪɪ ʋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.

Ɛɛ Wɪɪsɪ aa leŋ á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ

21 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ daga ŋmanɪɪ hʋ nala aa sɪ tɪŋa a wuwo yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma
ʋ sɪya tɪyaŋ nɛ. Ʋ ŋmanɪɪ hʋ bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ tɪŋɪɪ tɪyaŋ. Amɛ
Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala buloŋ gyɪ dii ŋmanɪɪ no wɪya
daŋsɪya rɛ.
22 Nala Yesu Krisita laadii tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ aa tɪŋa a leŋ dɪ nala yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ
sɪya tɪyaŋ. Nal buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, dɪ ʋ tɪɪna yaa Gyuu koo ʋ bɪ yaa Gyuu,
ʋ rɛ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ kɛ lee nal buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
23 Nal nal buloŋ yaa wɪbɔmɔ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ á bɪ kaŋ Wɪɪsɪ gaŋdarɪ hʋ fa aa maga dɪ á
kana.
24 Amɛ Wɪɪsɪ tɪɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ma ta a leŋ á yaa tɪpʋlʋŋ
tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ. Á bɪ yaa wɪɪ buloŋ a maga dɪ ʋ yaa nyɛ tɪya ma.
25 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ leŋ Yesu Krisita kpa ʋ mɪɪbol a lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ sʋʋ hʋ tɪyaŋ a
kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma. Ɛɛwɪya nal hʋ buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, Wɪɪsɪ aa kpa ʋ
tɪɪna wɪbɔmɔ kyɛ ʋ rɛ. Wɪɪsɪ yaa wɪɪ no rɛ dɪ ʋ daga anɪɪ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ. Faafaa
tɪyaŋ, ʋ fa kaŋ kenyiri rɛ a kpa ʋ nyuŋgolo yɪya nihuwobisi wɪbɔmɔ yayɪ.
26 Amɛ lagɪlagɪ no kɛ, Wɪɪsɪ bɪrɪmɪ ʋ sɪya kyaasɪ á wɪbɔmɔ rɛ. Nyɛ tɪyaŋ ʋ daga anɪɪ
ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ, aŋ bɪl daga anɪɪ dɪ nal buloŋ nɛ ko laa Yesu wɪya di, ʋ aa leŋ ʋ
tɪɪna yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ ʋ sɪya tɪyaŋ.
27 Wɪbee rɛ á yaŋ kana, a kɪ daga á tɪɪ? Á bɪ kaŋ wɪɪ buloŋ, beewɪya mɪrɪsɪ hʋ tɪŋɪɪ
daa sɪ leŋ dɪ nal yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, see ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ laadii.
28 Ɛɛwɪya, wɪya hʋ tɪyaŋ á aa sɪna rɛ yaa nal Wɪɪsɪ laadii rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ ʋ tɪɪna
yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, mɪrɪsɪ hʋ tɪŋɪɪ kɛ daa.
29 Koo ma bɪɪna anɪɪ Wɪɪsɪ yaa Gyuuma dʋŋ Wɪɪsɪ rɛ? Aayɪ. Ʋ yaa nala hʋ aa bɪ yaa
Gyuuma mɛ Wɪɪsɪ rɛ.
30 Wɪɪsɪ yaa Wɪɪdɪgɪ dʋŋ nɛ. Gyuuma abee nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ, ba laadii
tɪyaŋ nɛ ʋ aa tɪŋa, a leŋ dɪ ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ.
31 Nyɛ yaŋ daga anɪɪ á laadii leŋ á kpa Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ ta rɛ koo?
Aayɪ, ba mʋra rɛ! Amɛ á Wɪɪsɪ laadii hʋ rɛ sɪ leŋ dɪ á marɪ gyɪŋ tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa
saba biŋ weliŋ.

4

Abɪraham Wɪɪsɪ laadii

1 Wɪbee rɛ á sɪ basɪ á Gyuuma naabaa Abɪraham lugo tɪyaŋ? Ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, wɪgɛɛma
rɛ ʋ na wɪya no á aa basɪ tɪyaŋ.
2 Dɪ ʋ wɪyaalɪya rɛ fa tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ, ɛɛ kɛ ʋ fa kaŋ wɪɪ
ʋ aa sɪ wuwo kpa kɪ daga ʋ tɪɪ, amɛ Wɪɪsɪ kɛ sɪya tɪyaŋ fa ta daa.

3 Amɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ anɪɪ Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ
leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ.
4 Dɪ nal lɛ tʋŋ tʋma dɪ ba tun-ʋ, tuno hʋ ʋ aa laa bɪ yaa kyɔgɪta. Ʋ tʋma rɛ a laa.
5 Amɛ dɪ nal lɛ bee deŋ ʋ wɪyaalɪya tɪyaŋ aŋ laa Wɪɪsɪ di anɪɪ ʋ rɛ aa leŋ wɪbɔŋyaal
yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ, ʋ tɪɪna laadii no tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪŋa a leŋ dɪ ʋ yaa
tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ.
6 Wɪɪ no rɛ Kuwori Deviti gyɪ basɪ, a daga anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ rɛ leŋ dɪ nal yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna
ʋ sɪya tɪyaŋ, aŋ bɪ yaa gɛɛ akuu tɪɪna wɪyaalɪya wɪya, dɪ ʋ tɪɪna yaa nyusʋŋtɪɪna rɛ.
Nyɛ rɛ Kuwori Deviti basɪ:

7 "Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa nala hʋ wɪyaakyogiye Wɪɪsɪ aa kpaa kyɛ ba.
Nala hʋ wɪbɔmɔ Wɪɪsɪ bɪl aa bee liisi,
8 Nyusʋŋtɪɪna rɛ yaa nal hʋ Wɪɪsɪ aa bɪ magɪlɪ ʋ wɪbɔmɔ kɪ biŋ."

9 Nyusʋŋ no wɪya Kuwori Deviti aa basa, ʋ yaa nala hʋ aa keri ba pene dʋŋ kɪŋ nɛ?
Aayɪ, nala hʋ aa bɪ keri ba pene mɛ pɛɛ rɛ. Á aa kɪ basɪ saŋa buloŋ nɛ anɪɪ Abɪraham
Wɪɪsɪ laadii rɛ gyɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
10 Saŋa bee tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ Abɪraham yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna no? Haŋ saŋa hʋ tɪyaŋ,
dɪ ʋ gyɪ keri ʋ peŋ nɛ koo dɪ ʋ ha gyɪ bɪ keri ʋ peŋ? Wɪɪsɪ gyɪ aa leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna
gɛɛ dɪ ʋ ha gyɪ bɪ keri ʋ peŋ.
11 Abɪraham peŋ hʋ kerii gyɪ yaa magɪl lɛ, a daga anɪɪ ʋ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʋ yaa
tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, dɪ ʋ ha bɪ keri ʋ peŋ. Ɛɛ wɪya nala hʋ buloŋ aa bɪ keri
ba pene aŋ laa Wɪɪsɪ di, ʋ leŋ ba mɛ yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ, Abɪraham nɛ yaa
ba naabaa.
12 Ʋ rɛ yaa nala hʋ aa keri ba pene mɛ naabaa. Amɛ ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ba aa keri ba pene
dʋŋ wɪya rɛ tɪŋ ʋ yaa ba naabaa. Ba mɪɪbol tɪyaŋ, ba laa Wɪɪsɪ di a pɛ ba pene hʋ kerii
tɪyaŋ nɛ, anɪɪ á naabaa Abɪraham mɛ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di aŋ na keri ʋ peŋ gɛɛ.
13 Nyʋwa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee tɪya Abɪraham bee ʋ doho nala anɪɪ ʋ sɪ kpa dʋnɪya
buloŋ tɪya ba, ʋ bɪ kɪɪ Abɪraham gyɪ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ Moosi gyɪ aa saba biŋ nɛ tɪŋ Wɪɪsɪ
gyɪ we nyʋwa no. Amɛ Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di ka Wɪɪsɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ
sɪya tɪyaŋ nɛ tɪŋ ʋ gyɪ we nyʋwa no.
14 Dɪ nala hʋ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ Moosi gyɪ aa saba biŋ dʋŋ nɛ Wɪɪsɪ fa we nyʋwa no
tɪya, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ laadii fa yaa waasʋ rɛ, ka nyʋwa hʋ Wɪɪsɪ aa we mɛ fa bee kaŋ tɔnɔ
buloŋ.
15 Beewɪya Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi gyɪ aa saba biŋ leŋ Wɪɪsɪ baaŋ kɪ sii nala nyuu tɪyaŋ
nɛ. Dɪ mɪrɪsɪ rɛ fa tuwo, wɪkyogiye mɛ fa bee we doŋ.
16 Ɛɛwɪya, nyʋwa hʋ Wɪɪsɪ aa wee, nala laadii tɪyaŋ nɛ ʋ sɪ tɪŋa a yaa wɪɪ hʋ wɪya
ʋ aa wee nyʋwa hʋ, dɪ ʋ yaa wɪɪ Wɪɪsɪ aa yaa tɪya ma waasʋ ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ. Nyɛ yaŋ
daga anɪɪ Abɪraham doho nala buloŋ kɔnɪ sɪ na wɪɪ hʋ wɪya ʋ aa wee nyʋwa hʋ. Ʋ bɪ
kɪɪ nɪɪ ba nala hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ dʋŋ nɛ ʋ sɪ yaa wɪɪ no tɪya, amɛ abee ba nala
hʋ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ di anɪɪ Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di gɛɛ. Beewɪya Abɪraham nɛ
yaa á buloŋ naabaa Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba basɪ nyɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ abaa,

17 "Ŋ leŋ ɪ yaa paalʋʋ gyamaa nala kuwo rɛ."
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ Abɪraham nɛ yaa á buloŋ kuwo. Wɪɪsɪ hʋ aa wuwo leŋ sʋʋnɪ mɪɪgɪ sii
sʋʋ tɪyaŋ, aŋ bɪl wuwo leŋ kɪna gyɪ aa tuwo mɛ we doŋ, Wɪɪsɪ no rɛ Abɪraham gyɪ laa
di gɛɛ.
18 Wɪɪ buloŋ gyɪ tuwo aa sɪ leŋ dɪ Abɪraham kɪ yɪyɛlɪ anɪɪ wɪɪ no Wɪɪsɪ aa baa ʋ sɪ
yaa, kɔnɪ sɪ yaa, amɛ ʋ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ, a ha kɪ yɪyɛlɪ. Ɛɛwɪya, ʋ kɔnɪ gyɪ ko yaa
paalʋʋ gyamaa nala kuwo rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ doho nala sɪ yʋga anɪɪ
kyɪŋwʋlɪya gɛɛ.
19 Saŋa hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ wɪɪ no tɪya Abɪraham, dɪ Abɪraham gyɪ yaa nɪɪ bɪsɪ
kɔɔ rɛ. Ʋ gyɪ gyɪma anɪɪ ʋ hɪyasa rɛ, a bɪl bɪ kaŋ dee aa sɪ wuwo lʋl biye. Ʋ haaŋ Saara
mɛ gyɪ yaa hapɪrɪ rɛ, a mɛ hɪyasɪ. Abee gɛɛ buloŋ, Abɪraham ha gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ.
20 Abɪraham gyɪ bɪ yaa Wɪɪsɪ sige nyʋwa hʋ ʋ aa wee tɪyaŋ. Amɛ ʋ gyɪ marɪ laa Wɪɪsɪ
di rɛ weliŋ, a kɪ dannɪ ʋ wɪɪ hʋ ʋ aa sɪ yaa tɪya ʋ wɪya.
21 Beewɪya ʋ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, a bee yaa sige mʋhʋ mɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ dee rɛ ʋ
aa sɪ yaa wɪɪ hʋ wɪya ʋ aa wee nyʋwa hʋ.
22 Ʋ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di nyɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ.
23 Ba aa saba a baa dɪ Wɪɪsɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ, Abɪraham dʋŋ wɪya
daa ba sabɪ gɛɛ.
24 Ba saba gɛɛ á nala hʋ mɛ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ dɪ á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma akuu á aa laa ʋ di
wɪya rɛ. Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʋ aa kyisi á Tɪɪna Yesu sʋʋ tɪyaŋ.

25 Ʊ leŋ Yesu sʊba á wɪbɔmɔ wɪya rɛ, a bɪl leŋ ʊ sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ dɪ á wuwo yaa tɪpʊlʊŋ
tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ.

5

Nyɛ kɛ á bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ sʊma rɛ

1 Nyɛ kɛ á aa laa Wɪɪsɪ di, ʊ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ nyɛ, Wɪɪsɪ tɪŋ á
Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ á beel-ʊ mɪɪgɪ sʊma.
2 Akuu á aa laa Krisita di wɪya, ʊ leŋ á gyʊʊ Wɪɪsɪ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ. Lagɪlagɪ no á
aa gyʊʊ Wɪɪsɪ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nyɛ, á aa gyʊwɔsɪ rɛ beewɪya á kaŋ bayɪyɛla rɛ anɪɪ kyɛɛ
kɪdɪgɪ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ á mɛ kaŋ ʊ gaŋdarɪ hʊ.
3 Ɛɛ mɛ dʊŋ daa, á aa gyʊwɔsɪ rɛ akuu tʊwara hʊ á aa naa wɪya, beewɪya á gyɪma
anɪɪ tʊwara no sɪ leŋ dɪ á kaŋ mala.
4 Dɪ ámaa rɛ kaŋ mala, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ á tɪyaŋ. Dɪ ámaa rɛ gyɪma anɪɪ
Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla á tɪyaŋ, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ á kaŋ bayɪyɛla.
5 Bayɪyɛla hʊ á aa kana, á bɪ sɪ maakyiye dɪ hɪɪsɪ, beewɪya Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ Wiyesi Welii
hʊ ʊ aa kpaa tɪya ma tɪyaŋ nɛ a kpa ʊ kyori we á tɪsɪ tɪyaŋ.
6 Beewɪya saŋa hʊ á ha fa aa we á wɪbɔmɔ tɪyaŋ, a bɪ kaŋ dee á aa sɪ wuwo lɪɪ á tɪɪ
ba tɪyaŋ, haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ biŋ kyɛɛ, a leŋ Krisita ko sʊba á wɪya.
7 Ʊ yaa wɪduwo rɛ abee nal aa sɪ laa nyʊwa sʊba nɪtɪɪ wɪya. Amɛ kapuwo nal kɛ sɪ
laa nyʊwa sʊba nal aa yaa wɪweliye wɪya.
8 Amɛ Wɪɪsɪ daga ma anɪɪ ʊ kyo ma rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya saŋa hʊ á ha gyɪ aa yaa
wɪbɔŋyaala tɪyaŋ nɛ Krisita sʊba á wɪya.
9 Krisita aa sʊba a kpa ʊ kyal sasɪ á wɪbɔmɔ a leŋ á mɪɪgɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ
sɪya tɪyaŋ nyɛ, nyɛ kɛ rɛ gba Wɪɪsɪ sɪ marɪ kuu Krisita wɪya a laa ma ta kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ
na baaŋ dʊnɪya nala buloŋ nyuu tɪyaŋ dʊnɪya kyɛtenii.
10 Á bee Wɪɪsɪ fa kyogi dɔmɔŋ nɛ. Amɛ Wɪɪsɪ mɪɪgɪ leŋ á beel-ʊ yaa sʊma rɛ, akuu ʊ
Biye hʊ aa sʊba á wɪya nyubaanɪŋ. Krisita sʊʊ aa leŋ á mɪɪgɪ yaa Wɪɪsɪ kyaŋsɪ nyɛ, ʊ
aa weye nyɛ kɛ rɛ ʊ sɪ marɪ laa ma ta dɪ Wɪɪsɪ ta dɔgɪsɪ ma.
11 Amɛ ɛɛ mɛ dʊŋ daa, Krisita nyubaanɪŋ, á tenni fɪyɛla Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ, beewɪya ʊ á
Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a leŋ á beel-ʊ mɪɪgɪ sʊma.

Ba kpaa Adama abee Krisita magɪsɪ dɔmɔŋ

12 Nɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ wɪbɔmɔ yayɪ tɪŋa a ko gyʊʊ dʊnɪya. Wɪbɔmɔ yayɪ mɛ rɛ tɪŋ sʊʊ we
dʊnɪya tɪyaŋ, beewɪya dʊnɪya nala buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ rɛ tɪŋ sʊʊ we dʊnɪya buloŋ
tɪyaŋ.
13 Wɪbɔmɔ yayɪ gyɪ we dʊnɪya tɪyaŋ nɛ, ka Wɪɪsɪ gyɪ na kpa ʊ mɪrɪsɪ hʊ tɪya Moosi,
amɛ dɪ mɪrɪsɪ rɛ tuwo, ba bɪ magɪlɪ wɪbɔmɔ mɛ kɪ biŋ.
14 A lɪɪ á naabaa Adama saŋa hʊ a kaŋ kɪ ko á naabaa Moosi saŋa hʊ, sʊʊ rɛ gyɪ laa
dʊnɪya buloŋ tɪŋa, haalɪ abee nala hʊ gyɪ aa we doŋ a bɪ vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa anɪɪ Adama
gyɪ aa vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa gɛɛ. Adama rɛ gyɪ yaa nal hʊ aa sɪ ko daaliiŋ, nal no rɛ yaa
Krisita.
15 Amɛ nala no balɪya bɪ yaa kɪdɪgɪ, beewɪya Wɪɪsɪ bɔnyɛ wɪɪ hʊ ʊ aa kpaa yaa ma ʊ
bee wɪɪ hʊ Adama wɪbɔŋ hʊ yayɪ aa kaŋ ko bɪ kɪɪ dɔmɔŋ. Ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ Adama
wɪbɔŋ hʊ ʊ aa yaa leŋ nala yʊga sʊba rɛ, amɛ Krisita lahɔrʊmɔ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ daga ʊ
bɔnyɛ tɪya nala yʊga rɛ a te gɛɛ.
16 Amɛ Wɪɪsɪ bɔnyɛ wɪɪ hʊ ʊ aa kpaa yaa ma ʊ bee wɪɪ hʊ Adama wɪbɔŋ hʊ aa kaŋ
ko dʊnɪya kʊla rɛ. Akuu nɪdɪgɪ no wɪbɔŋ hʊ ʊ aa yaa wɪya, Wɪɪsɪ kpaa kyogisi tɪya á
buloŋ nɛ. Amɛ nala aa yaa wɪbɔmɔ yʊga hal tɪyaŋ, Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ bɔnyɛ hʊ tɪyaŋ nɛ a kpa
á wɪbɔmɔ kyɛ ma, aŋ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ.
17 Adama wɪbɔŋ hʊ ʊ aa yaa rɛ tɪŋ sʊʊ ko laa dʊnɪya tɪŋa. Amɛ wɪɪ hʊ Yesu Krisita aa
yaa tɪya ma, ʊ tɔnɔ rɛ tee wɪɪ hʊ Adama wɪbɔŋ hʊ aa kaŋ ko. Wɪɪsɪ tɪŋ Yesu tɪyaŋ nɛ a
fá á sikii yʊga a leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ abee bɔnyɛ. Nala hʊ aa laa Wɪɪsɪ
bɔnyɛ no, ka ʊ fá ba sikii a leŋ ba yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ, ba sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ
aa bɪ kaŋ tenii, ka dɪ ba bee Yesu Krisita dɪ koro.
18 Ɛewɪya, nɪdɪgɪ wɪbɔŋ aa yaŋ wuwo leŋ Wɪɪsɪ kpa kyogisi tɪya nal buloŋ gɛɛ, ɛɛ
tɪɪ rɛ nɪdɪgɪ tɪpʊlʊŋ wɪyaaweliye mɛ wuwo leŋ nal buloŋ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya
tɪyaŋ, a kaŋ mɪɪbol.
19 Nɪdɪgɪ aa vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa aa leŋ nala yʊga yaa wɪbɔŋyaala gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ nɪdɪgɪ
aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa mɛ sɪ leŋ dɪ nala yʊga yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
20 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ kpa ʊ Mɪrɪsɪ hʊ tɪya Moosi rɛ yaa dɪ ba leŋ nala gyɪŋ ba
wɪbɔmɔ aa yʊga maga gɛɛ. Amɛ saŋa hʊ nala aa ko marɪ yaa wɪbɔmɔ yʊga, haŋ saŋa
hʊ rɛ Wɪɪsɪ mɛ marɪ daga ʊ bɔnyɛ yʊga á lee.

21 Ɛɛwıya, wıbɔmɔ gyı aa yaŋ tıŋ sʊʊ tıyaŋ a laa dʊnıya tıŋa gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ Wıısı bɔnyɛ
mɛ mııgı tıŋ tıpʊlʊŋ hʊ ʊ aa leŋ á kana tıyaŋ a laa dʊnıya tıŋa, dı gɛɛ leŋ á tıŋ á Tıına
Yesu Krisita tıyaŋ a kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.

6

Krisita rɛ leŋ á mııbol kaŋ tɔnɔ

1 Ba aa kıı nyɛ, wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Á marı kı yaa wıbɔmɔ dı Wıısı mɛ marı kı
daga ma ʊ bɔnyɛ koo?
2 Aayı, ba mʊra rɛ! Á kpʊʊ wıbɔmɔ yayı ta á tısı tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ á yaŋ sı yaa a ha we
wıbɔmɔ tıyaŋ kı yaa?
3 Ma buloŋ gyıma anıı ba aa foo ma wıkyʊwalnıı á bee Yesu Krisita yaa kıdıgı wıya,
ɛɛ daga anıı á beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba gɛɛ.
4 Á wıkyʊwalnıı hʊ foyi kıı gɛɛ anıı á beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba, ba kpa ma hogo gɛɛ. Dı
gɛɛ leŋ dı á mɛ kaŋ mııbofalıı anıı Wıısı gyı aa kpaa ʊ gaŋdaa dee hʊ a kyisi Krisita
sʊʊ tıyaŋ ʊ mııgı kaŋ mııbol gɛɛ.
5 Beewıya, dı á beel-ʊ rɛ sʊba sʊʊdıgı, ɛɛ daga anıı Wıısı sı kyisi ma mɛ sʊʊ tıyaŋ nɛ
anıı ʊ gyı aa kyisi ʊ gɛɛ.
6 Á gyıma anıı ba gyı aa kaŋ Krisita kpaası mal daagarıı hʊ nyuu ʊ sʊba gɛɛ, ʊ bee á
mııbobınıı hʊ wıkanıya buloŋ nɛ ba gyı kpʊ gɛɛ. Ɛɛ yaa rɛ dı á wıyaabɔmɔ ta bıl kaŋ
dee á nyuu tıyaŋ a leŋ dı á bıl yaa wıbɔmɔ yosi.
7 Beewıya dı nal buloŋ nɛ ko sʊba, ʊ foro rɛ, wıbɔmɔ bıl bı kaŋ dee ʊ nyuu tıyaŋ.
8 Ʊ aa kıı gɛɛ anıı á bee Krisita buloŋ aa sʊba wıya, á laa di rɛ anıı á mɛ sı mııgı sii
sʊʊ tıyaŋ a we ʊ lee.
9 Á gyıma anıı Wıısı aa yaŋ kyisi Krisita sʊʊ tıyaŋ gɛɛ, ʊ bıl bı sı sʊba, ɛɛ wıya sʊʊ
bıl bı kaŋ dee ʊ nyuu tıyaŋ.
10 Sʊʊ hʊ ʊ aa sʊba daga anıı ʊ kpʊʊ wıbɔmɔ yayı ta rɛ, a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
Ɛɛwıya, mııbol hʊ ʊ aa kana gyınaŋ, Wıısı wıya rɛ ʊ kana ʊ.
11 Ɛɛ tıı rɛ ʊ maga dı ma mɛ kpa ma tıı anıı ma kpʊʊ wıbɔmɔ yayı ta rɛ, aŋ kaŋ
mııbofalıya Wıısı wıya, akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya.
12 Ɛɛwıya ma ta bıl leŋ dı wıbɔmɔ yayı laa ma teŋbiye no aa yaa kısʊbıya tıŋa, dı
ma kı yaa wıbɔmɔ hʊ ma teŋbiye aa kyɛ.
13 Ʊ bı maga dı ma kpa ma teŋbiye lee kıdıgı buloŋ we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Amɛ
ma kpa ma tııma tıya Wıısı anıı nala ba aa kyise sʊʊ tıyaŋ, ba kaŋ mııbol, a kpa ma
teŋbiye leye buloŋ tıya Wıısı dı ʊ leŋ dı ma kı yaa wıya aa kpaa ŋmanıı.
14 Ma ta leŋ dı wıbɔmɔ bıl kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ, beewıya mırısı hʊ Moosi aa bine
daa ma bıl kı tıŋa, amɛ Wıısı rɛ aa deŋ ma ʊ bɔnyɛ tıyaŋ dı ma ta kı yaa wıbɔmɔ.
15 Ɛɛ rɛ á yaŋ sı bası? Lagılagı no mırısı hʊ Moosi aa bine bıl aa bı kaŋ dee á nyuu
tıyaŋ, ka Wıısı kı deŋ ma abee ʊ bɔnyɛ nyɛ, á sı wuwo kuu gɛɛ wıya kı yaa wıbɔmɔ
koo? Aayı, ba mʊra rɛ!
16 Ma bı gyıma anıı dı mamaa rɛ kpaa ma tıı tıya nal, a kı tıŋa ʊ nyʊwa anıı yosi, ma
kɔnı yaa tıına yosi rɛ? Ɛɛ daga anıı dı mamaa rɛ ko leŋ wıbɔmɔ kaŋ ma yaa yosi, ma
litenii buloŋ nɛ yaa sʊʊ. Amɛ dı mamaa rɛ ko kpa ma tıı tıya Wıısı, a kı tıŋa ʊ nyʊwa
anıı yosi, ʊ sı leŋ dı ma yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
17 Amɛ á aa kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ, beewıya ma fa yaa wıbɔmɔ yosi rɛ, ka
lagılagı no ma mııgı kı tıŋ Wıısı wıya hʊ ba aa daga ma abee ma tısı buloŋ nɛ.
18 Wıısı laa ma ta wıbɔmɔ nosi tıyaŋ nɛ, ma mııgı ko yaa Wıısı yosi, dı ma wuwo kı
yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı.
19 (Wıya hʊ ma aa gyıma rɛ ŋ kpa bası kı magısı nyɛ, beewıya, ɛɛ hʊ ma aa kıya, ma
wıya memii nıı hayɛ). Ma fa kaŋ ma tııma bırımı wıbɔmɔ yosi rɛ, a fa yaa bisiŋ wıya
abee tahaa wıya gyʊʊ kı mʊ. Lagılagı no, ɛɛ tıı rɛ ʊ maga dı ma kaŋ ma tııma bırımı
Wıısı yosi, dı gɛɛ leŋ ma wuwo kı yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı a ko yaa tıpʊlʊŋ tımma
ʊ sıya tıyaŋ.
20 Saŋa hʊ ma fa aa yaa wıbɔmɔ yosi hʊ, ma sıya fa tuwo wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı
Wıısı sıya tıyaŋ yayı.
21 Wıya hʊ ma fa aa yaa, bekiŋ tɔnɔ rɛ ma na ba tıyaŋ? Lagılagı no, haŋ wıya hʊ
mııgı yaa hıısı rɛ ma lee. Wıya no litenii buloŋ nɛ yaa sʊʊ.
22 Amɛ lagılagı no, Wıısı laa ma ta rɛ wıbɔmɔ nosi tıyaŋ ma yaa ʊ yosi. Wıı no tɔnɔ
rɛ yaa ma aa sı yaa nıtııma Wıısı sıya tıyaŋ dı gɛɛ leŋ dı ma kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ
tenii.

23 Beewıya, wıbɔmɔ yayı tuno rɛ yaa sʊʊ. Amɛ Wıısı bɔnyɛ kıŋ hʊ ʊ aa tıŋ á Tıına
Yesu Krisita tıyaŋ a kpa tıya ma rɛ yaa mııbol aa bı kaŋ tenii.

7

Mırısı hʊ bıl bı kaŋ dee á nyuu tıyaŋ

1 Ŋ naabalıya, ŋ gyıma anıı ma yaa nala hʊ aa gyıŋ Wıısı Mırısı hʊ Moosi fa aa saba
biŋ nɛ. Ma gyıma anıı dı nihuwobiŋ buloŋ nɛ we ʊ mııbol tıyaŋ, ʊ yaa fılı rɛ dı ʊ kı
tıŋ mırısı no.
2 Ma leŋ dı á kpa ʊ magısı anıı haaŋ aa yala bala. Dı haaŋ nɛ ko yala bala, mıra daga
anıı ʊ bıl bı tıŋa ʊ tıı ʊ bala hal tıyaŋ saŋa hʊ ʊ bala hʊ aa we ʊ mııbol tıyaŋ. Amɛ dı
ʊ bala hʊ rɛ ko sʊba, ɛɛ daga nıı ʊ laa ʊ tıı rɛ haŋ bala yalıı mıra hʊ tıyaŋ.
3 Ɛɛ wıya dı ʊ bala hʊ rɛ ha we ʊ mııbol tıyaŋ, ka dı ʊ vıya ʊ aŋ mʊ yala badıma,
ba aa yırı ʊ hasɔŋsɔnnı rɛ. Amɛ dı ʊ bala hʊ rɛ ko sʊba, mıra daga anıı ʊ laa ʊ tıı rɛ.
Ɛɛwıya, dı ʊ rɛ yaŋ mʊ yala badıma mɛ, nal buloŋ bı sı wuwo baa dı ʊ yaa sɔŋsɔnnı
rɛ.
4 Ŋ naabalıya, nyɛ tıı rɛ ʊ kıı ma mɛ lee, beewıya Krisita aa sʊba gɛɛ daga anıı ma
mɛ kpʊʊ mırısı hʊ Moosi aa bine tıŋıı ta rɛ gɛɛ. Lagılagı no, Krisita, laataal hʊ Wıısı
aa kyise sʊʊ tıyaŋ nɛ tıŋ ma, dı gɛɛ leŋ dı á wuwo kı yaa wıya aa kaŋ tɔnɔ a tıya Wıısı.
5 Saŋa hʊ á teŋbii wıyaabɔmɔ fa aa kaŋ dee á nyuu tıyaŋ, Wıısı Mırısı hʊ Moosi fa
aa saba biŋ fa leŋ wıbɔmɔ yayı yʊwaŋ kaŋ ma rɛ, a kaŋ á buloŋ mʊ we sʊʊ bʊwa tıyaŋ.
6 Amɛ lagılagı no, Wıısı laa ma ta wıya hʊ fa aa kaŋ ma yaa yosi tıyaŋ nɛ akuu á aa
kpʊʊ mırısı no tıŋıı ta wıya, dı á wuwo kı tıŋ ŋmaŋfalıı hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa
daga ma aŋ ta kı tıŋ ŋmaŋbınıı hʊ Wıısı Mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ aa daga ma.

Wıısı Mırısı hʊ rɛ aa daga wıı hʊ aa yaa wıbɔŋ

7 Wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Á sı wuwo baa dı Wıısı Mırısı hʊ yaa wıbɔmɔ rɛ koo? Aayı,
ba mʊra rɛ! Amɛ Wıısı mırısı hʊ rɛ leŋ ŋ gyıŋ wıı hʊ aa yaa wıbɔŋ. Dı Wıısı mırısı
hʊ rɛ fa bı baa dı á ta kpaa á hakılı we nala kına tıyaŋ, ŋ fa bı sı gyıma anıı gɛɛ yaa
wıbɔŋ nɛ.
8 Amɛ mıra no aa we doŋ wıya, wıbɔmɔ tıŋ ʊ tıyaŋ nɛ a mʊrı ŋ we, ŋ kpa ŋ hakıla
we kına iriŋ buloŋ tıyaŋ. Dı mırısı rɛ fa tuwo, wıbɔmɔ fa yaa wısʊʊnı rɛ.
9 Saŋa hʊ ŋ fa aa bı gyıŋ Wıısı mırısı hʊ ʊ fa kıı gɛɛ anıı ŋ aa bı kaŋ wıkyogii buloŋ.
Amɛ ŋ aa ko gyıŋ mıra no ko teŋ, ɛɛ tıyaŋ nɛ ŋ yaŋ na anıı ŋ yaa wıbɔŋyaal lɛ, a sʊba
Wıısı sıya tıyaŋ.
10 Ŋ naa anıı mıra hʊ fa aa maga dı ʊ tıya ŋ mııbol, ʊ rɛ mııgı ko kana ŋ we sʊʊ
bʊwaŋ.
11 Mıra no aa we doŋ wıya, wıbɔmɔ tıŋ ʊ tıyaŋ nɛ, a mʊrı kpʊ ŋ.
12 Ɛɛ nyuniŋ, Wıısı mırısı hʊ tıı kɛ bı kaŋ wıbɔŋ buloŋ, ba kıdıgı buloŋ mɛ bı yaa
wıbɔŋ. Ba buloŋ lıı Wıısı lee rɛ, a yaa wıya aa kpaa ŋmanıı, a weliye mɛ.
13 Nyɛ yaŋ daga anıı wıya hʊ aa yaa wıweliye rɛ kana ŋ we sʊʊ bʊwaŋ koo? Aayı,
ɛɛ daa! Wıbɔmɔ yayı rɛ kpʊʊ ŋ. Wıbɔmɔ tıŋ wıya hʊ aa yaa wıweliye tıyaŋ nɛ a kpʊ
ŋ dı á wuwo gyıŋ gɛɛ wıbɔmɔ kɔnı aa kıya. Wıısı mırısı hʊ rɛ leŋ á marı gyıma anıı
wıbɔmɔ yayı lɔrɔ rɛ kıŋkaŋ.

Lʊgʊ hʊ aa we á tısı tıyaŋ

14 Á gyıma anıı Mırısı hʊ lıı Wıısı lee rɛ. Amɛ ŋ kɛ yaa nihuwobiŋ aa sı maakyiye
sʊba rɛ, a yaa wıbɔmɔ yoŋ.
15 Ŋ bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ aa kana ŋ kı yaa, beewıya ŋ bee yaa wıya hʊ ŋ aa kyo dı ŋ
kı yaa, amɛ wıya hʊ ŋ aa bı kyo, ba aa rɛ ŋ kı yaa.
16 Ŋ aa yaa wıya hʊ ŋ aa bı kyo nyɛ, ɛɛ daga anıı ŋ laa di anıı Wıısı mırısı hʊ kpaa
ŋmanıı rɛ.
17 Ɛɛwıya, ba aa kıı nyɛ, ŋ tıı daa aa yaa wıya no, amɛ bɔŋlıŋ hʊ aa we ŋ tıya tıyaŋ
nɛ leŋ ŋ kı yaa gɛɛ.
18 Ŋ gyıma anıı wıwelii buloŋ tuwo ŋ nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ. Beewıya ŋ fa kyo dı ŋ kı
yaa wıweliye rɛ, aŋ bı wuwo kı yaa ba.
19 Wıweliye hʊ ŋ aa kyo dı ŋ kı yaa, ba daa ŋ kı yaa amɛ wıbɔmɔ hʊ ŋ aa bı kyo ŋ kı
yaa ba aa rɛ ŋ kı yaa.
20 Dı mıyaŋ nɛ yaŋ aa yaa wıya hʊ ŋ aa bı kyo, ɛɛ daga anıı ŋ daa aa yaa, amɛ bɔŋlıŋ
hʊ aa we ŋ tıya tıyaŋ nɛ leŋ ŋ kı yaa ba.
21 Nyɛ kɛ, ŋ naa anıı wıı hʊ aa yaa ŋ nɛ nyɛ: Dı mıyaŋ nɛ ko kı kyɛ dı ŋ yaa wıwelii,
wıbɔŋ nɛ ŋ aa mııgı kpa yaa.
22 Ŋ tıya tıyaŋ, ŋ kyo Wıısı mırısı hʊ rɛ, a kyo dı ŋ kı tıŋ ba mɛ.

23 Amɛ ŋ naa anɪɪ wɪdʋma rɛ mɪɪgɪ we ŋ tɪyaŋ, a kana ŋ kɪ tʋma, a kaŋ wɪɪ hʋ ŋ aa
kyo ŋ hakɪla tɪyaŋ kɪ lʋga. Wɪɪ no leŋ ŋ yaa wɪɪ hʋ aa leŋ ŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ yoŋ nɛ.
24 Ŋ wɪya kaŋ sikii rɛ. Ŋ teŋbii wɪyaalɪya kana ŋ kɪ mʋ dɪ ba we sʋʋ bʋwaŋ nɛ. Aŋnɛ
rɛ sɪ laa ŋ ta?
25 Ŋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ, beewɪya ʋ rɛ sɪ wuwo laa ŋ ta wɪɪ no tɪyaŋ, á
Tɪɪna Yesu Krisita nyubaanɪŋ. Wɪɪ hʋ tɪyaŋ ŋ aa wee rɛ nyɛ: Ŋ hakɪla tɪyaŋ ŋ kyo dɪ ŋ
tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ rɛ amɛ ŋ nihuwobiŋlɪŋ tɪyaŋ ŋ yaa wɪbɔmɔ yoŋ nɛ.

8

Mɪɪbofalɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa tɪya ma

1 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ bɪl bɪ sɪ kpa kyogisi tɪya nala hʋ bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ.
2 Beewɪya, Yesu Krisita nyubaanɪŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ laa ma ta rɛ wɪbɔmɔ abee
sʋʋ nosi tɪyaŋ, a tɪya ma mɪɪbol.
3 Mɪrɪsɪ hʋ fa bɪ wuwo lɪɪ ma lɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, beewɪya á nihuwobiŋlɪŋ bɪ leŋ
á wuwo tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ. Amɛ Wɪɪsɪ mɪɪgɪ tɪŋ ŋmaŋdɪma rɛ a laa ma ta. Ŋmaŋdɪma no
rɛ yaa ʋ aa taa ʋ tɪɪ biye ʋ kɪɪ á nihuwobisi aa yaa wɪbɔŋyaala, a ko tuu dʋnɪya a kpa ʋ
tɪɪ mɪɪbol lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ á wɪbɔmɔ wɪya, a tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a kpʋ dee hʋ wɪbɔmɔ fa aa kana
á nyʋʋ tɪyaŋ a ta.
4 Wɪɪsɪ yaa wɪɪ no rɛ dɪ á nala hʋ aa tɪŋ Wiyesi Welii hʋ kyɛrɪ á mɪɪbol tɪyaŋ, aŋ bee
tɪŋ á teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ wuwo tɪŋ Wɪɪsɪ Mɪrɪsɪ hʋ ba bʋwaŋ, beewɪya ba yaa wɪya
aa kpaa ŋmanɪɪ rɛ.
5 Nala hʋ aa tɪŋ ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya ba mɪɪbol tɪyaŋ, ba aa kpa ba hakɪllɪ buloŋ we
ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya dʋŋ tɪyaŋ nɛ, amɛ nala hʋ kɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ nyʋwa
ba mɪɪbol tɪyaŋ, aa kpa ba hakɪllɪ buloŋ we wɪya hʋ Wiyesi Welii aa kyo tɪyaŋ nɛ.
6 Dɪ ámaa rɛ kpaa á nyuu we á teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, wɪɪ hʋ á aa sɪ na lɪɪ doŋ nɛ
yaa sʋʋ. Amɛ dɪ á maa rɛ kpaa á nyuu we Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, Wɪɪsɪ
sɪ leŋ dɪ á kaŋ mɪɪbol a hɔŋ abee laaŋfɪya.
7 Ɛɛ wɪya, dɪ nal lɛ kpa ʋ nyuu buloŋ we ʋ teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, ʋ aa bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ
dɔŋ nɛ, beewɪya, ʋ bee tɪŋ wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa daga, ʋ paalɪ bɪ sɪ wuwo tɪŋ ba mɛ gba.
8 Nala hʋ aa tɪŋ ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, ba bɪ sɪ wuwo fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ.
9 Amɛ dɪ Krisita Wiyesi Welii hʋ rɛ ko we ma tɪyaŋ, ma kɛ bee tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya
tɪyaŋ. Ma aa tɪŋ wɪya hʋ Krisita Wiyesi Welii hʋ aa daga ma rɛ. Dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii
hʋ rɛ tuwo nal buloŋ tɪyaŋ, ʋ tɪɪna bɪ yaa Krisita nal.
10 Dɪ Krisita rɛ we ma tɪsɪ tɪyaŋ, abee ma teŋbiye kɛ ha aa sɪ sʋba akuu ma wɪbɔmɔ
wɪya buloŋ mɛ, ka Wiyesi Welii hʋ leŋ ma kaŋ mɪɪbol lɛ, beewɪya Wɪɪsɪ leŋ ma yaa
tɪpʋlʋŋ tɪmma rɛ ʋ sɪya tɪyaŋ.
11 Dɪ Wɪɪsɪ, nal hʋ aa kyisi Yesu sʋʋ tɪyaŋ Wiyesi Welii hʋ rɛ we ma tɪyaŋ, ʋ sɪ tɪŋa
haŋ Wiyesi Welii hʋ tɪyaŋ, a kyisi ma teŋbiye hʋ aa sɪ sʋba mɛ sʋʋ tɪyaŋ, a leŋ dɪ ma
kaŋ mɪɪbol.
12 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, wɪɪ hʋ aa yaa fɪlɪɪ tɪya ma rɛ yaa dɪ á kɪ tɪŋ Wiyesi Welii hʋ
nyʋwa, aŋ ta kɪ tɪŋ á teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ.
13 Beewɪya dɪ mamaa rɛ aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, ma sɪ sʋba. Amɛ dɪ mamaa
rɛ leŋ Wiyesi Welii hʋ kpʋ ma teŋbii wɪyaabɔmɔ ta, ka dɪ ma kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa ma sɪ
kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.
14 Beewɪya, nala hʋ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ nyʋwa, ba aa rɛ yaa Wɪɪsɪ biisi
tɪɪ.
15 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ʋ aa kpaa we ma tɪyaŋ bɪ kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi, a kpa kambɪŋ
we ma, amɛ ʋ leŋ ma yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, á
kɪdɪgɪ buloŋ aa wuwo yɪrɪ Wɪɪsɪ abaa, "Ŋ Kuwo Wɪɪsɪ."
16 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ rɛ leŋ á gyɪma á hakɪllɪ tɪyaŋ anɪɪ á kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ.
17 Á aa yaa Wɪɪsɪ biisi nyɛ, á bee Krisita buloŋ nɛ sɪ tɪŋ kɪna hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa
biŋ gbala ʋ nala. Dɪ ámaa rɛ na tʋwara anɪɪ Krisita aa naa tʋwara gɛɛ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ
á mɛ yaa gaŋdaala anɪɪ ʋ aa leŋ Krisita yaa gaŋdaal gɛɛ.

Gaŋdarɪ hʋ á aa sɪ maakyiye kana

18 Ŋ gyɪma anɪɪ tʋwara hʋ á aa na gyɪnaŋ bɪ yaa kɪŋ, dɪ ámaa rɛ kpa ʋ mʋ magɪsɪ
gaŋdarɪ hʋ Wɪɪsɪ á aa sɪ maakyiye leŋ dɪ á na.
19 Wɪɪsɪ kɪtaalɪya buloŋ aa gyegili Wɪɪsɪ rɛ abee teŋkyel dɪ ʋ daga nala hʋ aa yaa ʋ
biisi.
20 Wɪɪ hʋ wɪya Wɪɪsɪ aa taa dʋnɪya kɪna buloŋ, dagɪsɪ fa daga anɪɪ ba fa bɪ sɪ wuwo
yaa ʋ, ka dɪ ba fa ta waasɪ. Amɛ ba tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ daa ba fa sɪ yaa wɪɪ hʋ lɔlɔ. Wɪɪsɪ
tɪɪ rɛ magɪlɪ wɪɪ no biŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ Wɪɪsɪ ha leŋ á kaŋ bayɪyɛla rɛ

21 anıı kyɛɛ kıdıgı Wıısı sı laa dʊnıya kına buloŋ ta sʊʊ bʊwa hʊ tıyaŋ ba aa we, a leŋ dı ba tıŋ ba tıı, a yaa gaŋdaala anıı Wıısı biisi.
22 Á gyıma anıı dʊnıya kına buloŋ aa na tʊwara rɛ, a kı kyama a kaŋ kı ko gyınaŋ, anıı haaŋ aa kı kyɛ dı ʊ lʊla a kı kyama gɛɛ.
23 Dʊnıya kına dʊŋ daa, amɛ á nala hʊ aa kaŋ Wiyesi Welii hʊ aa yaa Wıısı bunbuŋ bɔnyɛ kıŋ ʊ aa kpaa tıya ma, á mɛ aa kyama rɛ á tısı tıyaŋ, aŋ kı gyegili abee teŋkyel saŋa hʊ Wıısı aa sı laa ma ta á teŋbii tʊwara tıyaŋ a leŋ á yaa ʊ biisi.
24 Á aa kaŋ bayıyɛla no Wıısı tıyaŋ nɛ tıŋ ʊ laa ma ta. Amɛ dı ámaa rɛ ko na wıı hʊ wıya á aa yıyɛlı, ʊ wıya bıl bı yaa bayıyɛla. Beewıya, nal buloŋ bı sı kaŋ kıŋ, aŋ ha bıl kı yıyɛlı ʊ wıya.
25 Amɛ dı á aa yıyɛlı kına hʊ á ha aa bı naa wıya, á aa kaŋ kenyiri rɛ, a kı gyegili.
26 Ɛɛ tıı rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ mɛ aa kı pɛ á tıyaŋ, beewıya á bı kaŋ dee á aa sı wuwo pɛ á tıı tıyaŋ. Á bı gyıŋ gɛɛ aa maga dı á kı kyʊwalı Wıısı. Amɛ Wiyesi Welii hʊ tıı aa sʊla Wıısı kı tıya ma rɛ abee wıhuŋsiye ba aa bı sı wuwo kaŋ nyʊwa bası.
27 Wıısı aa na nihuwobiŋ tıya buloŋ nɛ, a gyıŋ wıya hʊ Wiyesi Welii hʊ tıbıına mɛ aa kana. Beewıya Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ Wiyesi Welii hʊ aa sʊla Wıısı kı tıya ʊ nala gɛɛ.
28 Á gyıma anıı wıı buloŋ tıyaŋ, Wıısı aa leŋ wıya buloŋ aa yaa mʊ pɛ dɔmɔŋ nɛ, a yaa wıwelii a tıya nala hʊ aa kyo ʊ. Ba aa rɛ yaa nala hʊ Wıısı aa yıra ʊ kyɛrı tıyaŋ.
29 Nala hʊ Wıısı foŋ aa laa sıya lıı, ʊ leŋ ba lıı ba dʊŋ nɛ, dı ʊ ko kaŋ ba bırımı dı ba kıı ʊ tıı Biye, aŋ leŋ dı ʊ Biye hʊ yaa ʊ biihıyawʊ ba buloŋ tıyaŋ.
30 Ɛɛwıya, nala hʊ Wıısı foŋ aa leŋ ba lıı ba dʊŋ hʊ, ba aa rɛ ʊ yırı, a leŋ ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, aŋ leŋ ba yaa gaŋdaala mɛ.

Kıŋ buloŋ tuwo aa sı wuwo tɔrı ma Krisita kyori tıyaŋ

31 Wıya no buloŋ tıyaŋ, wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Dı Wıısı rɛ sıŋ á hal, kıbee rɛ sı wuwo di dee á nyuu tıyaŋ?
32 Nal buloŋ tuwo, beewıya Wıısı bı vɔŋ ma ʊ tıı Biye, aŋ kpa ʊ tıya nala, ba kpʊ ʊ á buloŋ wıya. Ʊ aa wuwo kpa ʊ tıı biye tıya ma nyɛ, bekiŋ nɛ yaŋ bıl we doŋ ʊ aa bı sı wuwo kpa pɛ tıya ma ʊ bɔnyɛ tıyaŋ?
33 Kıbee rɛ yaŋ bıl sı kpa kyogisi tıya nala hʊ Wıısı aa lıya? Nal buloŋ tuwo, beewıya Wıısı tıı rɛ leŋ ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
34 Kıbee rɛ sı kpa kyogisi tıya Wıısı nala hʊ ʊ aa lıya? Nal buloŋ tuwo. Yesu Krisita mɛ daa, beewıya ʊ tıı sʊba rɛ á wıya. Ɛɛ dʊŋ mɛ daa. Wıısı gba kyisi rɛ ʊ sʊʊ tıyaŋ, ʊ kaŋ mııbol a hɔŋ Wıısı noduu logiŋ, a sʊla Wıısı kı tıya ma.
35 Bekiŋ nɛ yaŋ sı kaŋ ma tɔrı Krisita kyori tıyaŋ? Wahala koo wıgyʊʊlıya, koo dɔgısıı, koo losi, koo nyaa, koo wısıŋgbalıya, koo sʊʊ? Wıı buloŋ tuwo.
36 Ba sabı wıı no wıya Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa:
"Akuu ı wıya, á aa we sʊʊ bʊwaŋ nɛ saŋa buloŋ.
Ba kpa ma á kıı gɛɛ anıı piyese ba aa kyɛ dı ba kpʊ."
37 Abee gɛɛ buloŋ, dı wıya no kıdıgı buloŋ nɛ ko gyʊʊ ma, á aa wuwo yuwo lıı rɛ, nal hʊ aa kyo ma nyubaanıŋ.
38-39 Ŋ laa di rɛ anıı kıŋ buloŋ tuwo aa sı wuwo tɔrı ma Krisita kyori tıyaŋ. Sʊʊ, koo mııbol, koo malıkası, koo kına á aa bee na ka ba kaŋ dee a kı deŋ leye, koo kına aa we doŋ gyınaŋ, koo kına aa sı maakyiye we doŋ, koo kına aa we wıısınyuu tıyaŋ a kaŋ dee, koo kına aa kaŋ dee a we taŋha memii. Wıısı aa tıŋ á Tıına Yesu Krisita tıyaŋ a kyo ma gɛɛ, dʊnıya kıŋ buloŋ tuwo aa sı wuwo tɔrı ma haŋ kyori hʊ tıyaŋ.

9

Nala hʊ Wıısı aa lıya

1 Wıtıı rɛ ŋ kı bası. Ŋ bee nyıya wıya, beewıya ŋ yaa Krisita nal lɛ. Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa laa ŋ hakıla tıŋa yaa ŋ daŋsıya rɛ anıı ŋ bee nyıya wıya ŋ aa baa dı
2 ŋ tıya kyogo rɛ kıŋkaŋ ŋ tıı nala Gyuuma wıya. Ba wıya aa dɔmı-ŋ nɛ deŋdeŋ.
3 Ŋ fa sı kyo, dı Wıısı rɛ fa kaabı tıya ŋ, a kana ŋ bee Krisita porigi dɔmɔŋ, ŋ nala tıı wıya.
4 Nala no rɛ yaa Iziral tımma, nala hʊ Wıısı aa lıya, a kaŋ ba yaa ʊ biisi, aŋ leŋ ba na ʊ gaŋdarı. Wıısı gyı wee nyʊʊsı tıya ba rɛ, a leŋ Moosi sabı ʊ mırısı biŋ tıya ba dı ba kı tıŋa, a daga ba Wıısı kyʊwalıı tıı aŋ ha we nyʊwa dı ʊ sı yaa wıya yʊga tıya ba.
5 Ba aa rɛ yaa á naabaala hʊ Wıısı aa lıya doho nala. Krisita nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ, ʊ yaa ba doho nal lɛ. Ma leŋ dı á kı dannı Wıısı a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ beewıya ʊ rɛ aa deŋ kıŋ kıŋ buloŋ.

6 Amɛ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa a baa dɪ ʋ sɪ yaa tɪya Iziral tɪmma, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ʋ
yaa lɔlɔ rɛ, beewɪya Iziral doho nala buloŋ daa yaa Wɪɪsɪ nala tɪɪ.
7 Ɛɛ tɪɪ rɛ Abɪraham doho nala mɛ, ba buloŋ daa yaa Abɪraham doho nala tɪɪ Wɪɪsɪ
sɪya tɪyaŋ, beewɪya, Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya Abɪraham nɛ a baa, “Azɪkɪ tɪyaŋ nɛ ɪ doho nala
tɪɪ hʋ sɪ lɪɪ.”
8 Wɪɪ no daga anɪɪ biisi hʋ Abɪraham aa lʋla buloŋ daa yaa Wɪɪsɪ nala, see biisi hʋ
Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa anɪɪ Abɪraham sɪ lʋla, ba dʋŋ nɛ ʋ leŋ ba yaa Abɪraham doho nala
tɪɪ.
9 Beewɪya nyɛ rɛ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ a we nyʋwa hʋ tɪya Abɪraham.
“Dɪ saŋa hʋ ŋ aa bine rɛ ko pele, ŋ aa ko mɪɪgɪ kɪ ko,
dɪ ɪ haaŋ Saara lʋl boyoŋbiye rɛ.”
10 Wɪɪ no mɛ dʋŋ daa. Boyoŋbiisi hʋ balɪya Ribeeka gyɪ aa lʋla, ba buloŋ balɪya kuwo
rɛ gyɪ yaa á naabaa Azɪkɪ.
11-12 Amɛ Wɪɪsɪ gyɪ aa kyɛ dɪ ʋ daga anɪɪ ʋ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ sɪ lɪɪ ʋ nala. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ gyɪ
basɪ tɪya Ribeeka a baa
“Boyoŋbiisi hʋ ɪ aa sɪ lʋla, kɪhɪyawʋ hʋ sɪ tʋma kɪ tɪya haŋbiye hʋ.”
Ʋ gyɪ basɪ wɪɪ no rɛ ka ba gyɪ na lʋl biisi hʋ, dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ ha bɪ yaa wɪwelii koo
wɪbɔŋ. Ɛɛ wɪya Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ aa lɪɪ ʋ nala, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ba wɪyaaweliye wɪya
rɛ tɪŋ ʋ aa lɪɪ ba.
13 Ba bɪl sabɪ wɪɪ no tɪɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa:
“Ɲ lɪɪ Gyeekɔbɪ rɛ, aŋ vɪya Isawʋ ta.”
14 Wɪbee rɛ á yaŋ sɪ basɪ? Á sɪ wuwo baa Wɪɪsɪ aa lɪɪ kɪdɪgɪ aŋ vɪya kɪdɪgɪ ta wɪya ʋ
bɪ yaa weliŋ koo? Ba mʋra rɛ!
15 Beewɪya Wɪɪsɪ fa basɪ tɪya Moosi rɛ a baa,
“Nala hʋ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ fá ba wulo, ŋ sɪ fá ba wulo.
Nala hʋ mɛ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ fá ba sikii, ŋ sɪ fá ba sikii.”
16 Ɛɛwɪya, dɪ Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ nal, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ʋ tɪɪna wɪkyɛɛlɪya koo ʋ wɪyaalɪya rɛ tɪŋ, amɛ
Wɪɪsɪ aa fá ʋ sikii rɛ tɪŋ,
17 beewɪya ba sabɪ Igyipiti tɪmma kuwori wɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ Wɪɪsɪ basɪ tɪya
ʋ a baa,
“Wɪɪ hʋ aa tɪŋ ŋ leŋ ɪ dɪ koro rɛ nyɛ:
Ɲ aa kyɛ dɪ ŋ tɪŋa ɪ tɪyaŋ nɛ a daga ŋ dee,
dɪ ba yɪrɪ ŋ feŋ dʋnɪya buloŋ tɪyaŋ.”
18 Nala hʋ Wɪɪsɪ yaŋ aa kyɛ dɪ ʋ fá ba sikii, ʋ aa fá ba sikii rɛ. Nala hʋ mɛ ʋ aa kyɛ dɪ
ʋ leŋ ba bembiye deye, ʋ aa leŋ ba bembiye deye rɛ.
19 Ma kɪdɪgɪ sɪ wuwo pɪyɛsɪ a baa, “Dɪ Wɪɪsɪ rɛ aa yaa nyɛ, ɛɛ rɛ ʋ sɪ yaa a bɪl kpa
kyogisi kɪ tɪya nala? Dɪ kɪbee rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ Wɪɪsɪ kyɛrɪ ta yaa?”
20 Kɪbee rɛ yaa nihuwobiŋ, ɪ aa sɪ wuwo laa wɪya basɪ Wɪɪsɪ nyʋwa tɪyaŋ? Vii bɪ sɪ
wuwo pɪyɛsɪ nal hʋ aa mɔ ʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ mɔ ŋ, ŋ kɪɪ nyɛ?”
21 Viimɔɔl kaŋ ŋmanɪɪ rɛ ʋ aa sɪ lɔgɔ kyʋl a mɔ viiweliye, a kpa biŋ pɔ kyɛbala, aŋ
bɪl lɔgɔ haŋ kyʋl hʋ tɪɪ a mɔ viini mɛ a kaŋ kɪ we kɪna kyɛɛ buloŋ. Beewɪya viimɔɔl aa
kyo gɛɛ rɛ ʋ kɪɪ yaa.
22 Ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ yaa nihuwobisi tɪyaŋ. Ʋ fa aa kyɛ dɪ ʋ daga ʋ baaŋ nɛ, a leŋ dɪ
ba gyɪma ʋ dee. Amɛ ʋ gyɪ dii kenyiri rɛ weliŋ nala hʋ aa leŋ ʋ baaŋ sii tɪyaŋ, abee ba
gyɪ aa maga dɪ ʋ kyogi ba ta buloŋ.
23 Ʋ gyɪ fáá á nala hʋ sikii ʋ aa kyɛ ʋ fá rɛ, beewɪya ámaa rɛ ʋ aa leŋ á yaa siri pɔ dɪ
á na ʋ ganjarɪ.
24 Ámaa rɛ yaa nala hʋ ʋ aa yɪra. Amɛ á buloŋ bɪ lɪɪ Gyuuma doho tɪyaŋ, á badɔmɔŋ
lɪɪ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ nɛ.
25 Nyɛ rɛ ba basɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Hoziya aa saba tɪyaŋ,
“Nala hʋ fa aa bɪ yaa ŋ nala,
ŋ sɪ kaŋ ba kɪ yɪrɪ ŋ nala.
Nala hʋ mɛ ŋ fa aa bɪ kyo,
ŋ sɪ kaŋ ba yɪrɪ ŋ nɪkyooliye.
26 Lee hʋ tɪɪ tɪyaŋ ba fa aa basɪ tɪya nala anɪɪ ba bɪ yaa Wɪɪsɪ nala,
doŋ tɪɪ tɪyaŋ nɛ ba sɪ yɪrɪ ba Wɪɪsɪ hʋ aa weye biisi.”
27 Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya mɛ gyɪ heeli Iziral tɪmma wɪya rɛ a baa, “Dɪ Iziral tɪmma kyo
ba yʋga kɪŋkaŋ anɪɪ mpʋwɔnʋʋ nyʋwa bumbugulo mɛ, ba tɪyaŋ nala baŋmana dʋŋ nɛ
Wɪɪsɪ sɪ laa ta,
28 beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ʋ di dʋnɪya nala sarɪya dɪgɪ dʋŋ.
29 Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya gyɪ laa sɪya basɪ nyɛ wɪya rɛ a baa,

"Dı á Tıına Wıısı, dee buloŋ tıına rɛ fa bı leŋ á naabaa doho nala baŋmana,
á buloŋ nɛ fa sı sʊba,
anıı Sodɔm abee Gomora nala buloŋ gyı aa sʊba gɛɛ."
30 Ɛɛ wıya, á sı baa dı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma fa bee lʊga dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma
Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ ba aa rɛ mııgı ko yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ akuu ba aa
laa Wıısı di wıya.
31 Ka Iziral tımma mɛ fa kı lʊga dı ba tıŋ mırısı hʊ aa sı leŋ dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma
Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ mırısı no tıŋıı bı wuwo leŋ ba yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya
tıyaŋ.
32 Bee rɛ tıŋ ba bı wuwo yaa tıpʊlʊŋ tımma? Ba bı wuwo yaa tıpʊlʊŋ tımma, beewıya
ba bı bıına anıı ba Wıısı laadii rɛ sı leŋ dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma, aŋ kı lʊga dı ba tıŋ
ba tıı wıyaalıya tıyaŋ a yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ. Ba ŋmaa naaŋ bʊyı hʊ
tıyaŋ nala aa ŋmaa naası kı tele rɛ.
33 Ba sabı bʊyı no wıya Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Deŋ na, ŋ kpaa bʊyı biŋ Zaayɔŋ tıyaŋ nɛ,
bʊyı no rɛ nala sı ŋmaa, a garıgı,
bʊyı no rɛ nala sı ŋmaa, a tele.
Amɛ nal hʊ buloŋ aa laa nal hʊ aa yaa bʊyı no wıya di, ʊ tıına bı sı maakyiye dı
hıısı."

10

1 Ŋ naabalıya, ŋ bembii wıkyɛɛlıı abee ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı laa ŋ tıı nala Gyuuma
ta.
2 Ŋ gyıma anıı ba kpaa ba nyuu buloŋ we Wıısı tıŋıı tıyaŋ nɛ, amɛ ba bı gyıŋ Wıısı
ŋmaŋtıı hʊ.
3 Ba bı gyıŋ ŋmanıı hʊ Wıısı aa tıŋa a leŋ nala yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, aŋ kı
lʊga dı ba tıŋ ba tıı ŋmaŋsı a yaa tıpʊlʊŋ tımma. Ɛɛ rɛ tıŋ ba bı kaŋ ba tıı hʊwɔlı a kı
tıŋ Wıısı ŋmanıı hʊ ʊ aa tıŋa a leŋ nala kı yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ gɛɛ.
4 Krisita koyi leŋ mırısı hʊ buloŋ su ba bʊʊsı rɛ, a daga anıı mırısı hʊ tıŋıı bıl bı kaŋ
tɔnɔ buloŋ. Ɛɛ wıya, nal hʊ buloŋ aa laa ʊ wıya di, ʊ tıına rɛ aa kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya
tıyaŋ.
5 Moosi fa sabı ɛɛ hʊ Wıısı aa leŋ nala yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, akuu ba aa
tıŋ mırısı ʊ aa bine wıya rɛ a baa, "Dı nal buloŋ nɛ wuwo tıŋ mırısı no buloŋ kyurrr,
ʊ tıına sı kaŋ mııbol."
6 Dı ı rɛ laa di anıı ı Krisita laadii rɛ sı leŋ dı ı yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, ɛɛ
kɛ ı bıl bı sı pıyɛsı a baa, "Kıbee rɛ sı gyıŋ Wıısıbee a kaŋ Krisita ko tuu"?
7 "Koo dı kıbee rɛ sı tuu taŋha memii a kyisi Krisita ko gyıŋ?"
8 Amɛ nyɛ rɛ ba bası Wıısı teŋ tıyaŋ a mʊ kı tile nala hʊ aa yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı
sıya tıyaŋ akuu ba aa laa Krisita di wıya. Ba baa, "Wıısı wıweliye hʊ kpaga ma rɛ. Ba
we ma nyʊʊsı tıyaŋ nɛ, a we ma tısı tıyaŋ mɛ. Wıısı wıweliye hʊ rɛ yaa Wıısı laadii
wıya hʊ á aa bası.
9 Dı ı rɛ suri ı nyʊwa nala sıya tıyaŋ a bası anıı Yesu rɛ yaa ı Tıına, a laa di ı tıya
tıyaŋ mɛ anıı Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ, Wıısı sı laa ı ta.
10 Beewıya á tısı tıyaŋ nɛ á aa laa Wıısı wıya di ʊ leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya
tıyaŋ, á nyʊʊsı mɛ rɛ a aa kaŋ bası anıı Yesu rɛ yaa á Tıına, Wıısı laa ma ta.
11 Wıısı teŋ tıyaŋ, nyɛ rɛ ba bası: 'Nal kɛ buloŋ aa laa Krisita wıya di, ʊ tıına bı sı
maakyiye dı hıısı.'
12 Dı ʊ tıına yaa Gyuu koo dı ʊ bı yaa Gyuu, ba buloŋ yaa kıdıgı rɛ Wıısı lee. Wıısı
yaa nal buloŋ Tıına rɛ. Dı nal buloŋ nɛ ŋmaa wulo tıya ʊ, ʊ sı pɛ ʊ tıına tıyaŋ weliŋ.
13 Nyɛ rɛ ba bası Wıısı teŋ tıyaŋ: 'Nal kɛ buloŋ aa ŋmaa wulo tıya á Tıına Wıısı, ʊ
sı laa ʊ tıına ta." '
14 Amɛ dı ba aa rɛ bı laa ʊ wıya di, ɛɛ rɛ ba sı yaa a ŋmaa wulo tıya ʊ dı ʊ laa ba ta?
Dı ba aa rɛ bıl bı nıı ʊ wıya, ɛɛ rɛ ba sı yaa a laa ʊ wıya di? Dı nal mɛ rɛ yaŋ bı bası ʊ
wıya tıya ba, ɛɛ rɛ ba sı yaa a nıı ʊ wıya?
15 Dı Wıısı rɛ bı tıŋ nala dı ba mʊ bası ʊ wıya, ɛɛ rɛ ba sı yaa a bası ʊ wıya? Ba
saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa, "Nala hʊ aa ko dı ba bası Wıısı wıweliye hʊ, ba koyi yaa
wıwelii rɛ."
16 Amɛ nala hʊ aa nıı wıweliye hʊ, ba buloŋ daa laa ba di. Azaaya fa bıl bası wıı no
wıya rɛ a baa, "Á Tıına Wıısı, kıbee rɛ we doŋ a laa wıya hʊ á aa bası tıya ba di?"
17 Ɛɛ wıya, dı nala rɛ bı nıı Wıısı wıweliye hʊ, ba bı sı wuwo laa ba di. Dı ba mɛ rɛ
yaŋ bı bası Krisita wıya, nala bı sı wuwo nıı Wıısı wıweliye hʊ.

18 Amɛ ma yaŋ leŋ dı ŋ pıyɛsı wıı no: Ʊ yaa wıtıı rɛ anıı nala no bı nıı Wıısı wıweliye
hʋ? Ba nıı ba rɛ. Ba sabı Wıısı wıweliye hʋ wıya Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Wıya no pele dʋnıya logiŋ buloŋ nɛ.
Dʋnıya nal buloŋ nɛ nıı wıya no."
19 Ma yaŋ leŋ dı ŋ bıl pıyɛsı wıı no: "Iziral tımma aa nıı wıya hʋ, ba bı gyıŋ ba memii?"
Moosi rɛ yaa nal hʋ aa laa sıya lıı wıı no sıı tıya ma. Ʊ baa dı Wıısı baa,
"Ŋ sı leŋ dı ma tısı kı hɔllı nala hʋ aa bı yaa Gyuuma.
Ŋ bıl sı leŋ dı nala hʋ aa bı kaŋ wıgyʋŋ wıya leŋ dı ma baaŋ kı sii.
20 Azaaya kɛ gyı bı fáá kambıŋ wıı no basıı tıyaŋ ʋ aa baa dı Wıısı baa,
"Nala hʋ aa bı deŋ kı kyɛ ŋ, ba aa rɛ naa ŋ.
Nala hʋ mɛ aa bee pıyɛsı ŋ wıya, ba aa rɛ ŋ kpa ŋ tıı daga."
21 Amɛ nyɛ rɛ ʋ bası Iziral tımma wıya, a baa dı Wıısı baa,
"Ŋ kyaga ŋ nosi rɛ saŋa buloŋ dı ŋ laa ba we, amɛ ba yaa kelıŋbaaŋtımma rɛ, a bı yaa
siri dı ba nıı ŋ nyʋwa."

11

Wıısı fáá Iziral tımma sikii

1 Ba yaŋ aa maga nyɛ, ma leŋ dı ŋ pıyɛsı wıı no: Wıısı vıya ʋ tıı nala hʋ ta rɛ koo?
Aayı ʋ bı vıya ba ta, beewıya ŋ mɛ tıı yaa Iziral tıına rɛ, a yaa Abıraham doho nal, a
lıı Bɛngyamin bekyigi tıyaŋ.
2 Wıısı bı vıya ʋ nala hʋ ʋ aa lıya a lıı dʋnıya piili tıyaŋ buloŋ ta. Ma bee liisi Wıısı
tıŋdaal Ɛlaagya wıya hʋ ba aa sabı Wıısı teŋ tıyaŋ? Ba saba anıı Ɛlaagya gyı bası
Iziral tımma wıbɔmɔ yayı wıya tıya Wıısı rɛ,
3 a baa,
"Ŋ Tıına Wıısı, deŋ na, ba kpʋʋ ı tıŋdaala buloŋ nɛ,
a ŋmaa kogini hʋ mɛ buloŋ ba aa saa tıya ı, a lo.
Ŋ dʋŋ nɛ kaa,
ba kı lʋga dı ba kpʋ ŋ mɛ."
4 Wıbee rɛ Wıısı mɛ gyı bası tıya ʋ? Wıısı gyı bası tıya ʋ a baa,
"Ɛlaagya, ı dʋŋ daa kaa.
Ŋ lıı nala tusi bapɛ rɛ ba yaa ŋ nala.
Nala no kıdıgı buloŋ ha bı maakyiye marı vʋgı hʋ ba aa yırı Beel."
5 Ɛɛ tıı rɛ ʋ kıı gyınaŋ mɛ. Wıısı lıı nala baŋmana rɛ ʋ bɔnyɛ tıyaŋ, ba yaa ʋ nala.
6 Ʊ aa lıı ba gɛɛ, ʋ bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʋ lıı ba, ʋ bı kıı nıı ba wıyaalıya rɛ tıŋ. Dı ʋ rɛ fa
kuu nala wıyaalıya ba aa yaa wıya a kı lıı ba, ɛɛ kɛ, Wıısı bɔnyɛ hʋ fa bı yaa bɔnyɛ tıı.
7 Wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Wıtıı rɛ, wıı hʋ Iziral tımma fa aa hiine kı kyɛ, ba bı na ʋ.
Amɛ nala baŋmana hʋ Wıısı aa lıya rɛ na ʋ. Nikaalıya hʋ kɛ tɔɔ ba dıgına rɛ, a vıya
Wıısı yıra hʋ.
8 Ba bası wıı no rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
"Wıısı leŋ ba hakıllı sʋba rɛ, ba bı wuwo kı nıı wıya memiye.
Ɛɛwıya, abee gyınaŋ, ba hakıllı bee na,
ba dıgına mɛ bee nıı wıya."
9 Kuwori Deviti mɛ gyı sʋla Wıısı rɛ a baa,
"Saŋa hʋ tıyaŋ ba tenni aa ko fıyɛlı ba ko laŋŋı a kı di kına gɛɛ,
leŋ dı ba teŋfıyɛlʋʋ hʋ bırıgı tıkyogi ba tıyaŋ,
Leŋ dı ba na tʋwara tuŋ ba wıbɔmɔ hʋ kyıŋ.
10 Leŋ dı ba sıya tɔ dı ba ŋmaa naaŋ,
leŋ dı wıya nyagı ba, dı ba na tʋwara kı mʋ deŋdeŋ."
11 Ma yaŋ leŋ dı ŋ pıyɛsı wıı no: Iziral tımma gyı ŋmaa naaŋ tele dı ta bıl wuwo sii
rɛ koo? Aayı ba gyı bıl siye rɛ. Amɛ Gyuuma wıbɔmɔ yayı rɛ suri ŋmanıı tıya nala hʋ
aa bı yaa Gyuuma dı ba mɛ na Wıısı laatayı. Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı Gyuuma tısı kı hɔllı
ba.
12 Gyuuma wıbɔmɔ yayı rɛ suri ŋmanıı tıya dʋnıya nala buloŋ ba na Wıısı kyiyelii
yʋga. Ba aa tele gɛɛ, ʋ leŋ nala hʋ aa bı yaa Gyuuma ŋmaa naasuŋ nɛ. Dı ʋ rɛ yaŋ kıı
nyɛ, saŋa hʋ tıyaŋ Gyuuma buloŋ aa sı ko laa Wıısı wıya di, ɛɛ kɛ, dʋnıya nal buloŋ sı
marı na Wıısı kyiyelii yʋga.

Wıısı laa nala hʋ aa bı yaa Gyuuma mɛ ta rɛ

13 Nyɛ kɛ, ma nala hʋ aa bı yaa Gyuuma rɛ ŋ bası wıya no kı tıya. Ŋ aa yaa Krisita
kpambıya hʋ aa bası Wıısı wıya kı tıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma wıya, ŋ kpaa tʋma
no ba yaa sıfıyaŋ tʋma rɛ a tıya ŋ.

14 Kapuwo, ŋ tʋma no tʋmɪɪ sɪ leŋ dɪ ŋ naabalɪya Gyuuma tɪsɪ kɪ hɔllɪ ma, dɪ gɛɛ
wuwo leŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ba badɔmɔŋ ta.
15 Gyuuma aa vɪya Wɪɪsɪ wɪya rɛ tɪŋ dʋnɪya nala nɪkaalɪya buloŋ bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ
sʋma. Dɪ Gyuuma rɛ yaŋ bɪl ko laa Wɪɪsɪ wɪya di, ɛɛ rɛ yaŋ ʋ sɪ kɪɪ? Ʋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
nala aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ.
16 Dɪ ɪ rɛ kaŋ kɪŋ, a laa sɪya kpa ʋ mʋhʋ a tɪya Wɪɪsɪ, ɛɛ daga anɪɪ kɪŋ hʋ buloŋ bɪrɪmɪ
Wɪɪsɪ kɪŋ nɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ dɪ tɪya naaliliye rɛ yaa Wɪɪsɪ kɪŋ, tɪya hʋ buloŋ aa yaa ʋ kɪŋ nɛ.
17 Gyuuma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ Olivi tɪya Wɪɪsɪ aa pɔɔ. Nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ kɪɪ
gɛɛ rɛ anɪɪ ɔhɔ Olivi tɪya. Lagɪlagɪ no ʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ aa kere Olivi tɪya no ʋ aa
pɔɔ naasɪ badɔmɔŋ ta, aŋ mɪɪgɪ mʋ kere ɔhɔ Olivi tɪya hʋ naasɪ a kaŋ ko kyosi ʋ tɪyaŋ.
Ɛɛwɪya, lagɪlagɪ no, ma nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ pɛɛ kaŋ dee hʋ tɪya hʋ aa kana
rɛ, a pɛ kɪ nyʋwa nɪɪ hʋ mɛ aa lɪɪ tɪya hʋ tɪyaŋ.
18 Ɛɛwɪya, ma ta kɪ daga ma tɪɪ anɪɪ ma kpɪya tɪɪnaasɪ hʋ ba aa kere ta hʋ rɛ. Ʋ maga
dɪ ma gyɪma anɪɪ tɪya hʋ naasɪ daa kaŋ tɪya hʋ naaliliye sɪgɪ, amɛ tɪya hʋ naaliliye rɛ
kaŋ tɪya hʋ naasɪ sɪgɪ.
19 Ma sɪ wuwo baa dɪ ba keri tɪya hʋ naasɪ ta rɛ, aŋ kpa ma mal ba lee tɪyaŋ.
20 Wɪtɪɪ rɛ, Wɪɪsɪ keri Gyuuma ta akuu ba aa bɪ laa ʋ di wɪya rɛ. Amɛ ma nala hʋ
aa bɪ yaa Gyuuma kɛ, ma aa laa Wɪɪsɪ di dʋŋ wɪya rɛ tɪŋ ma sɪŋ lee hʋ ma aa sɪna.
Ɛɛwɪya, ma ta kɪ daga ma tɪɪ, ka dɪ ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ, beewɪya dɪ
21 Wɪɪsɪ rɛ bɪ fáá tɪya hʋ ʋ tɪɪ aa pɔɔ naasɪ sikii, aŋ keri ba ta, ʋ bɪ sɪ fá ma mɛ sikii
dɪ mamaa rɛ bɪ fɪyɛlɪ sɪya.
22 Wɪɪ no tɪyaŋ, á naa gɛɛ Wɪɪsɪ aa kaŋ bɔnyɛ rɛ, aŋ bɪl na gɛɛ ʋ sarɪya mɛ aa deye.
Ʋ sarɪya deye tɪya nala hʋ aa bee tɪŋa ʋ nyʋwa rɛ. Amɛ, dɪ mamaa rɛ laa nyʋwa a kɪ
tɪŋa ʋ bɔnyɛ hʋ tɪyaŋ anɪɪ ma aa piile gɛɛ, ʋ sɪ daga ma ʋ bɔnyɛ. Dɪ gɛɛ daa, ʋ sɪ keri
ma mɛ ta.
23 Dɪ Gyuuma rɛ paalɪ mɪɪgɪ ko kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ, Wɪɪsɪ sɪ bɪl kaŋ ba mal Olivi tɪya hʋ ʋ aa
pɔɔ hʋ tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ kaŋ dee ʋ aa sɪ wuwo yaa gɛɛ rɛ.
24 Ma nala hʋ aa bɪ yaa tɪya hʋ Wɪɪsɪ aa pɔɔ naasɪ aŋ yaa ɔhɔ Olivi tɪya hʋ naasɪ,
Wɪɪsɪ kaŋ ma rɛ ko kyosi tɪya hʋ ʋ aa pɔɔ tɪyaŋ, abee ba aa bee yaa gɛɛ buloŋ. Ɛɛwɪya,
ʋ bɪ sɪ yaa wɪduwo tɪya Wɪɪsɪ dɪ ʋ bɪl mɪɪgɪ paa naasɪ hʋ ʋ aa kere ta, a ko mal ba lee.

Wɪɪsɪ sɪ laa Iziral tɪmma buloŋ mɛ ta

25 Ŋ naabalɪya, wɪɪ kɪdɪgɪ rɛ we doŋ a yaa wɪfaŋɪɪ, ŋ kɪ kyɛ dɪ ma gyɪma ʋ. Wɪɪ no
sɪ leŋ dɪ ma ta kɪ daga ma tɪɪ. Wɪɪ hʋ rɛ nyɛ: Iziral tɪmma aa vɪya Wɪɪsɪ laadii gɛɛ, ba
bɪ sɪ kaŋ gɛɛ kɪ mʋ deŋdeŋ. Amɛ dɪ saŋa hʋ rɛ ko pele, dɪ Wɪɪsɪ aa yɪrɪ nala hʋ aa bɪ
yaa Gyuuma ko pele ba nyʋwa a laa Wɪɪsɪ wɪya di, Iziral tɪmma mɛ bɪl bɪ sɪ vɪya Wɪɪsɪ
laadii.
26 Nyɛ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪŋa a laa Iziral tɪmma buloŋ ta. Ba sabɪ gɛɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ
nɛ a baa,
"Laataal hʋ sɪ lɪɪ Zaayɔŋ.
A lɪɪ Iziral tɪmma ba wɪbɔmɔ buloŋ tɪyaŋ."
27 Haŋ saŋa hʋ rɛ ŋ sɪ laa ba ta ba wɪbɔmɔ buloŋ tɪyaŋ a daga anɪɪ nyʋwa hʋ ŋ aa wee
tɪya ba suwo rɛ.
28 Iziral tɪmma aa vɪya Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ wɪya, ba bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ dɔmɔ rɛ ma nala hʋ
aa bɪ yaa Gyuuma wɪya. Amɛ ʋ aa lɪɪ ba wɪya ba yaa ʋ nikyooliye rɛ ba naabaala
nyubaanɪŋ,
29 beewɪya dɪ Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ɪ koo dɪ ʋ rɛ kpaa kɪŋ tɪya ɪ abee bɔnyɛ, ʋ bɪl bee bɪla hal.
30 Amɛ, mamaa nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma, ma fa vɪya Wɪɪsɪ nyʋwa rɛ, amɛ lagɪlagɪ no
Wɪɪsɪ fáá ma sikii rɛ, akuu Iziral tɪmma aa vɪya ʋ nyʋwa wɪya.
31 Ɛɛ tɪɪ rɛ Iziral tɪmma mɛ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ sɪ maakyiye fá ba
sikii mɛ, anɪɪ ʋ aa fáá ma sikii gɛɛ.
32 Beewɪya Wɪɪsɪ leŋ dʋnɪya nala buloŋ hakɪllɪ tɔ rɛ ba vɪya ʋ nyʋwa dɪ gɛɛ wuwo leŋ
dɪ ʋ fá ba buloŋ sikii.
33 Ma yaŋ bɪ naa! Wɪɪsɪ bɔnyɛ abee ʋ wɪgyʋŋ abee ʋ gyɪmaa bɪ kaŋ magɪsɪɪ. Kɪbee rɛ
sɪ wuwo gyɪŋ Wɪɪsɪ hakɪla wɪɪ? Kɪbee rɛ sɪ wuwo gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪyaalɪya memii?
34 Kɪbee rɛ sɪ wuwo gyɪŋ Wɪɪsɪ tɪbɪɪna?
Kɪbee rɛ sɪ wuwo basɪ wɪya kyagɪlɪ Wɪɪsɪ?
35 Kɪbee rɛ ha maakyiye kpa kɪŋ kyɪma Wɪɪsɪ, aŋ kɪ gyegili dɪ ʋ mɪɪgɪ tuŋ tɪya ʋ?
36 Beewɪya Wɪɪsɪ rɛ marɪ kɪŋ buloŋ. Ʋ dee tɪyaŋ nɛ kɪŋ buloŋ we doŋ. Ʋ rɛ tɪŋ kɪŋ
buloŋ. Ʋ rɛ maga dɪ á kɪ bigisi ʋ deŋdeŋ. Amɪ.

12

Wɪɪkyʊwal ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪɪ

1 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, Wɪɪsɪ aa fáá á sikii yʊga wɪya, ŋ aa sʊla ma dɪ ma kpa ma
tɪɪma lɪɪ wɪɪsʊl-welii tɪya Wɪɪsɪ ma mɪɪbol tɪyaŋ, aŋ kɪ tɪŋa ʊ, a kɪ yaa ʊ teŋfɪyɛl wɪya.
Wɪɪkyʊwal ŋmanɪɪ tɪɪ hʊ aa maga dɪ ma kɪ tɪŋa rɛ gɛɛ.
2 Ma ta bɪl kɪ yaa dʊnɪya nala wɪyaalɪya. Amɛ ma leŋ dɪ Wɪɪsɪ kaŋ ma hakɪllɪ abee
ma tɪbɪɪna buloŋ kɪ bɪrɪmɪ dɪ ma yaa nɪfalɪya. Ɛɛ rɛ ma sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa
Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪɪ, a degini, a weliye mʊ teŋ, a kɪ fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ mɛ.
3 Akuu Wɪɪsɪ aa yaa ŋ bɔnyɛ a kpa ʊ kyɔgɪta tɪya ŋ wɪya, ŋ aa sʊla ma kɪdɪgɪ buloŋ
dɪ ʊ ta kpaa ʊ tɪɪ anɪɪ ʊ tee gɛɛ ʊ aa maga rɛ. Amɛ ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ, ka dɪ nal
buloŋ kpa laadii hʊ maga gɛɛ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ʊ, a sʊnnɪ ʊ tɪɪ a gyɪŋ nal ʊ aa yaa.
4 Nihuwobiŋ teŋbii yaa kɪdɪgɪ rɛ, aŋ kaŋ lɪgyamaa, ka ʊ lee buloŋ mɛ kaŋ ʊ tʊma.
5 Ɛɛ tɪɪ rɛ á mɛ kɪɪ. Á yaa nɪgyamaa rɛ, amɛ Krisita tɪyaŋ, á buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ anɪɪ
nihuwobiŋ teŋbii. Á yaa nɪ-iriŋ iriŋma rɛ, a mal dɔmɔŋ a yaa teŋbidɪgɪ.
6 Á kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ ʊ bɔnyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ʊ rɛ. Ɛɛwɪya, ʊ maga dɪ á kaŋ
ba kɪ tʊma rɛ, a maga gɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma. Dɪ ʊ rɛ leŋ ɪ wuwo kɪ basɪ wɪya
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, basɪ kɪ maga laadii hʊ ɪ aa kana Wɪɪsɪ tɪyaŋ.
7 Dɪ ʊ rɛ leŋ ɪ wuwo kɪ kyiyeli nala, kɪ kyiyeli ba. Dɪ ʊ rɛ leŋ ɪ wuwo kɪ daga nala, kɪ
daga ba.
8 Dɪ ʊ rɛ leŋ ɪ wuwo basɪ wɪya kɪ fɪyɛlɪ nala bembiye, kɪ yaa gɛɛ. Dɪ ʊ rɛ leŋ ɪ kaŋ
bɔnyɛ a kɪ pɛ nala tɪyaŋ, kɪ pɛ ba tɪyaŋ abee ɪ tɪya buloŋ. Dɪ ʊ rɛ leŋ ɪ yaa sɪlaal, ʊ
maga dɪ ɪ kaŋ sɪfɪyaŋ nɛ. Dɪ ʊ rɛ leŋ ɪ kaŋ bɔnyɛ abee nala, kɪ daga ba bɔnyɛ teŋfɪyɛlʊʊ
tɪyaŋ.

Ma kyo dɔmɔŋ

9 Ma kyo dɔmɔŋ abee wɪtɪɪ. Ma haasɪ wɪbɔmɔ, aŋ kpa ma tɪɪ we wɪweliye yayɪ tɪyaŋ.
10 Ma kyo dɔmɔŋ anɪɪ nɪmmabalɪya aa maga dɪ ba kyo dɔmɔŋ gɛɛ, akuu ma aa yaa
Krisitabiisi wɪya, aŋ kɪ tɪya ma dɔŋtɪŋsɪ gyɪrɪma a te ma tɪɪma.
11 Ma ta kaŋ teŋwɪɪ, amɛ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ abee ma hakɪllɪ
buloŋ.
12 Ma leŋ dɪ bayɪyɛla hʊ ma aa kana leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ. Dɪ mamaa rɛ ko kɪ na
tʊwara, ma kaŋ kenyiri aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ saŋa buloŋ.
13 Ma kɪ pɛ ma nɪmmabalɪya hʊ aa laa Wɪɪsɪ di tɪyaŋ abee ba kɪkyɛɛlɪya aŋ kɪ kaŋ
nɪhʊwala mɛ weliŋ.
14 Ma sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ kyiyeli nala hʊ aa dɔgɪsɪ ma, aŋ ta kaabɪ kɪ tɪya ba.
15 Dɪ nala tenni rɛ fɪyɛla, ma leŋ dɪ ʊ yaa ma mɛ teŋfɪyɛlʊʊ. Dɪ nala tɪsɪ rɛ kyogo, ma
leŋ dɪ ʊ yaa ma mɛ tɪkyogi.
16 Ma buloŋ kaŋ nyʊʊdɪgɪ. Ma ta kaŋ ma tɪɪ kɪ gyɪgɪsɪ, amɛ ma laa nyʊwa a leŋ dɪ
ma bee nala hʊ aa bɪ yaa nɪbala dʊnɪya sɪya tɪyaŋ kɪ mal dɔmɔŋ. Ma ta kɪ bɪɪna anɪɪ
mamaa rɛ gyɪŋ wɪya te nal buloŋ.
17 Dɪ nal lɛ kpaa wɪbɔŋ yaa ma, ma kɛ ta kpaa wɪbɔŋ yaa ʊ tuŋ. Amɛ ma kɪ yaa wɪya
hʊ nal buloŋ aa naa dɪ ba yaa wɪweliye.
18 Dɪ ba aa rɛ kaa maga ɪ dʊŋ, leŋ dɪ ɪ bee nal buloŋ sʊma.
19 Ŋ kyaŋsɪ, dɪ nal lɛ kpa wɪbɔŋ yaa ma, ma ta kɪ lʊga dɪ ma yaa tuŋ. Ma leŋ tɪya
Wɪɪsɪ. Beewɪya ba saba rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa dɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ baa, “Mɪyaŋ nɛ aa tuŋ
wɪbɔŋ kyɪŋ.” Ɛɛwɪya,
“Dɪ nal lɛ yaa wɪbɔŋ, mɪyaŋ nɛ sɪ tuŋ tɪɪna.”
20 “Amɛ dɪ losi rɛ kana ɪ dɔŋ, yaa kɪdiiliye tɪya ʊ.
Dɪ nɪɪnyʊwasɪ mɛ rɛ kana ʊ, yaa nɪɪ tɪya ʊ dɪ ʊ nyʊwa.
Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, hɪɪsɪ sɪ kana ʊ kɪŋkaŋ.”
21 Ma ta leŋ dɪ wɪbɔmɔ wuwo ma. Amɛ ma kpa wɪweliye a wuwo wɪbɔmɔ.

13

Ma kɪ tɪŋ ma paalʊʊ sɪlaala nyʊwa

1 Nal buloŋ maga dɪ ʊ kɪ tɪŋ nala hʊ aa deŋ ʊ paalʊʊ nyʊwa rɛ. Beewɪya, nal buloŋ
bɪ wuwo kɪ deŋ lee dɪ Wɪɪsɪ daa lɪɪ ʊ tɪɪna a tɪya ʊ gɛɛ dee. Ma sɪlaala hʊ aa we doŋ
gyɪnaŋ, Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ba.
2 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ aa vɪya ʊ paalʊʊ sɪlaala nyʊwa tɪŋɪɪ, Wɪɪsɪ wɪbinii rɛ ʊ tɪɪna
vɪya gɛɛ. Nal hʊ buloŋ aa yaa gɛɛ, dɔgɪsɪɪ rɛ ʊ tɪɪna kyɛ tɪya ʊ tɪɪ gɛɛ.

3 Nala hʋ aa yaa wɪya hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ bee fá ba paalʋʋ sɪlaala kambɪŋ, see nala
hʋ aa yaa wɪbɔmɔ. Dɪ ɪ rɛ bee kyɛ dɪ ɪ kɪ fá ɪ paalʋʋ sɪlaala kambɪŋ, ɛɛ kɛ kɪ yaa wɪya
hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ, ɛɛ rɛ ba sɪ bigisi ɪ.
4 Beewɪya ba yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnna rɛ, a kɪ tʋma ma marɪsɪ wɪya. Amɛ dɪ mamaa rɛ aa
yaa wɪbɔmɔ, ma sɪ kɪ fá ba kambɪŋ, beewɪya ba kɔnɪ kaŋ dee rɛ ba aa sɪ wuwo dɔgɪsɪ
ma. Ba yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnna rɛ, a laa Wɪɪsɪ naasɪ a kɪ dɔgɪsɪ nala hʋ aa yaa wɪbɔmɔ.
5 Ɛɛwɪya, ma kɪ tɪŋ ma paalʋʋ sɪlaala nyʋwa. Ma ta kɪ tɪŋ ba nyʋwa akuu ba aa sɪ
dɔgɪsɪ ma dʋŋ wɪya. Amɛ ma kɪ tɪŋ ba nyʋwa, beewɪya ma hakɪllɪ tɪyaŋ, ma gyɪma
anɪɪ ʋ maga dɪ ma kɪ tɪŋ ba nyʋwa rɛ.
6 Wɪɪ hʋ aa tɪŋ ma kɪ tuŋ lampoo mɛ rɛ nyɛ: Paalʋʋ sɪlaala hʋ yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnna rɛ,
a kpa ba wɪɪ buloŋ we paalʋʋ hʋ deŋii tɪyaŋ.
7 Ma tuŋ nal hʋ buloŋ kyɪŋ ma aa kana. Lampoo hʋ iriŋ buloŋ aa maga dɪ ma tuŋ,
ma tuŋ ba. Nala hʋ aa maga dɪ ma kɪ kpa ba yohuŋ, a kɪ tɪya ba gyɪrɪma, ma kɪ kpa ba
yohuŋ, aŋ kɪ tɪya ba gyɪrɪma.

Ma kyo dɔmɔŋ

8 Ma ta leŋ dɪ wɪɪ buloŋ yaa kyɪŋ ma bee nal kɪdɪgɪ buloŋ paga tɪyaŋ. Wɪɪ hʋ aa sɪ
yaa kyɪŋ tɪya ma buloŋ nɛ yaa dɔmɔŋ kyoyi. Beewɪya nal hʋ buloŋ aa kyo ʋ dɔŋtɪɪna,
ʋ tɪɪna tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ buloŋ ba su rɛ.
9 Mɪrɪsɪ hʋ badɔmɔŋ nɛ nyɛ: "Ta kyɛɛ ɪ dɔŋtɪɪna haaŋ, ta kpʋʋ nal, ta gaa, ta leŋ ɪ
haahii we nal kɪŋ tɪyaŋ." Mɪrɪsɪ no abee mɪrɪ-kaalɪya hʋ buloŋ aa we doŋ, ba buloŋ ko
pɛ dɔmɔŋ a yaa wɪdɪgɪ rɛ. Ʋ rɛ nyɛ: "Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ."
10 Dɪ ɪ rɛ kyo ɪ dɔŋtɪɪna, ɪ bɪ sɪ laa nyʋwa yaa ʋ wɪbɔŋ buloŋ. Ɛɛwɪya, dɪ ɪ rɛ kyo ɪ
dɔŋtɪɪna, ɪ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ buloŋ nɛ gɛɛ.
11 Ʋ maga dɪ ma kɪ yaa wɪya no rɛ, beewɪya ma paalɪ gyɪŋ gɛɛ hʋ saŋa no tɪyaŋ á aa
wee aa kɪya rɛ. Saŋa hʋ tɪyaŋ ma aa sɪ sii doo tɪyaŋ pele rɛ. Saŋa hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa sɪ
laa ma ta dʋnɪya no tɪyaŋ marɪ kpaga rɛ. Gyɪnaŋ, ʋ kpaga te saŋa hʋ tɪyaŋ á aa buŋ
laa Yesu wɪya di rɛ.
12 Sɪya kpaga gballɪɪ rɛ. Ʋ kaa mʋhʋ, ka dɪ wɪɪsɪ pɔsɔ. Ma yaŋ leŋ dɪ á leŋ bilhuu
tɪyaŋ wɪyaalɪya, aŋ paa pʋlʋŋ-bayuwo kɪna laalɪ.
13 Ma leŋ dɪ á kaŋ á tɪɪma weliŋ anɪɪ nala aa we pʋlʋŋ tɪyaŋ. Ma ta leŋ dɪ á kɪ gbɪyalɪ
gbɪyalɪtɔɔnɪ, a kɪ bugo, a kɪ yaa bisiŋ wɪya, koo a kɪ yaa wɪlaama. Ma ta leŋ dɪ á kɪ kaa
dɔmɔŋ. Ma ta leŋ dɪ á tɪsɪ mɛ kɪ hɔllɪ dɔmɔŋ.
14 Amɛ ma leŋ dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita laa ma wɪkanɪya buloŋ tɪŋa, ka dɪ ma kpa hal
yɪya ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya buloŋ.

14

Ma ta kɪ dii dɔmɔŋ sarɪya

1 Nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aŋ ha bɪ gyige ba laadii tɪyaŋ, ma kaŋ ba weliŋ. Amɛ
ma ta leŋ dɪ wɪɪ hʋ ma hakɪllɪ aa kana kaŋ ma we nyʋʋtaaduwo-tɔɔnɪ tɪyaŋ.
2 Nal kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ laadii aa deye wɪya, ʋ laa di anɪɪ ʋ aa wuwo ʋ di kɪŋ buloŋ nɛ. Amɛ
nal kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ laadii mɛ aa bɪ deye wɪya, ʋ laa di anɪɪ ʋ kɛ bɪ sɪ kyaŋ namɪya iriŋ
buloŋ see dɪ ʋ kɪ di dɪpaaponni dʋŋ.
3 Nal hʋ aa wuwo kɪ di kɪŋ buloŋ, ʋ bɪ maga dɪ ʋ kɪ kʋwasɪ nal hʋ aa sɪŋ kɪna
badɔmɔŋ. Nal hʋ mɛ aa sɪŋ kɪna badɔmɔŋ, ʋ bɪ maga dɪ ʋ mɛ kɪ kʋwasɪ nal hʋ aa di
kɪŋ buloŋ beewɪya Wɪɪsɪ laa ba buloŋ we rɛ.
4 Kɪbee rɛ yaa ɪ, ɪ aa sɪ kpa kyogisi tɪya nal kɪdɪgɪ tʋŋtʋnnɪ? Tʋŋtʋnnɪ hʋ nɪhɪyawʋ
dʋŋ nɛ sɪ wuwo gyɪma anɪɪ ʋ tʋŋtʋnnɪ hʋ aa yaa weliŋ nɛ koo ʋ bee yaa weliŋ. Ʋ mɛ
yaŋ aa wuwo ʋ kɪ yaa weliŋ nɛ beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ kaŋ gɛɛ dee rɛ.
5 Nal kɪdɪgɪ we doŋ a kɪ lugisi kyɛyɛ, ka nal kɪdɪgɪ mɛ we doŋ a na anɪɪ kyɛɛ buloŋ
yaa kyɛwelii rɛ. Wɪɪ hʋ nal kɪdɪgɪ buloŋ hakɪla aa daga ʋ, ʋ sɪŋ ʋ tɪyaŋ weliŋ.
6 Nal hʋ aa kpa kyɛɛ kɪdɪgɪ anɪɪ ʋ tee kyɛyɛ buloŋ, ʋ aa kpa haŋ kyɛɛ hʋ a kɪ tɪya
Wɪɪsɪ gyɪrɪma rɛ. Nal hʋ mɛ aa di kɪna buloŋ, ʋ mɛ yaa gɛɛ a kɪ tɪya Wɪɪsɪ gyɪrɪma rɛ,
beewɪya ʋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ. Nal hʋ mɛ aa di dɪpaaponni dʋŋ ʋ mɛ yaa
gɛɛ kɪ tɪya Wɪɪsɪ gyɪrɪma rɛ, beewɪya ʋ mɛ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ.
7 Á kɪdɪgɪ buloŋ bɪ tɪŋa ʋ tɪɪ ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, koo ʋ sʋʋ tɪyaŋ.
8 Dɪ ámaa rɛ we á mɪɪbol tɪyaŋ, á Tɪɪna Yesu wɪya rɛ tɪŋ á we doŋ. Dɪ á bɪl ko sʋba
mɛ, á Tɪɪna Yesu wɪya rɛ tɪŋ á sʋba. Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ we á mɪɪbol tɪyaŋ koo dɪ á
sʋba, á Tɪɪna Yesu rɛ tɪŋ ma.
9 Nyɛ rɛ tɪŋ Krisita sʋba aŋ bɪl sii sʋʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ yaa niweye abee sʋʋnɪ buloŋ tɪɪna.
10 Ɛɛwɪya ma ta kɪ dii dɔmɔŋ sarɪya, a ta kɪ kʋwasɪ dɔmɔŋ mɛ beewɪya á buloŋ nɛ sɪ
maakyiye sɪŋ Wɪɪsɪ sɪya dɪ ʋ di á sarɪya.

11 Anıı gɛɛ hʋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a baa dı Wıısı baa,
“Mıyaŋ nɛ yaa Wıısı hʋ aa we doŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ,
nal buloŋ sı gbinni ŋ sıya tıyaŋ
a suri ʋ nyʋwa a bası anıı mıyaŋ nɛ kɔnı yaa Wıısı.”
12 Ɛɛwıya, á kıdıgı buloŋ sı daga wıya hʋ buloŋ ʋ aa yaa a tıya Wıısı.

Ta yaa wıı hʋ aa sı leŋ dı ı dɔŋtıına yaa wıbɔŋ

13 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı á bıl kpa kyogisi kı tıya dɔmɔŋ. Amɛ ʋ maga dı á kıdıgı buloŋ yaa ʋ hakıla rɛ anıı ʋ bı sı yaa wıı hʋ aa sı leŋ dı ʋ dɔŋtıına yaa wıbɔŋ.
14 Akuu ŋ aa yaa Krisitabiye wıya, ŋ gyıma anıı kıdiilii buloŋ tuwo a yaa sına. Amɛ dı nal kıdıgı buloŋ nɛ ko kpa kıdiilii ʋ yaa sına, ɛɛ kɛ ʋ tıına lee rɛ ʋ yaa sına gɛɛ.
15 Dı kına hʋ ı aa sı di rɛ sı leŋ dı ı dɔŋtıına tıya kyogi, ɛɛ daga nıı ı bıl bı kyo ʋ rɛ gɛɛ. Ta leŋ dı kıdiiliye hʋ ı aa dii leŋ dı ı dɔŋtıına ŋmaa naaŋ beewıya ʋ wıya rɛ Krisita sʋba.
16 Wıı hʋ ı aa gyıma anıı ʋ yaa wıwelii, ta leŋ dı ʋ ko bırımı wıbɔŋ nala sıya tıyaŋ.
17 Beewıya Wıısıkoro hʋ wıya bı yaa kıdiiliye abee kınyʋwalıya dʋŋ wıya. Wıı hʋ aa yaa sıfıyaŋ wıı Wıısıkoro hʋ tıyaŋ nɛ yaa dı á kaŋ tıpʋlʋŋ, abee fıyɛlʋʋ abee teŋfıyɛlʋʋ hʋ Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa tıya.
18 Dı nala rɛ kaŋ nyɛ a kı tıŋ Krisita, Wıısı teŋ sı fıyɛlı ba tıyaŋ, ka dı nala mɛ kı tıya ba gyırıma.
19 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á aa yaa á kı bıını wıya hʋ aa sı leŋ dı á bee á dɔŋtıŋsı hɔnıı weliye, aŋ wuwo kı kyiyeli dɔmɔŋ mɛ dı á laadii marı deye.
20 Ma ta leŋ dı kıdiiliye wıya leŋ dı ma kyogi wıya hʋ Wıısı aa yaa. Kıdiilii buloŋ weliye rɛ, ʋ bı kaŋ sına. Amɛ dı kıdiilii ı aa sı di rɛ sı leŋ dı ı dɔŋtıına yaa wıbɔŋ, ʋ bı maga dı ı di ʋ.
21 Ɪ aa vıya namıya kyaŋıı koo sıŋ nyʋwayı koo wıı kɛ buloŋ aa sı leŋ dı ı dɔŋtıına ŋmaa naaŋ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ʋ rɛ kpıya.
22 Ɛɛwıya, wıı hʋ buloŋ nal buloŋ aa laa di anıı ʋ yaa ŋmanıı wıı no lugo tıyaŋ, ʋ tıına leŋ dı ʋ we ʋ bee Wıısı dʋŋ paga tıyaŋ. Nyusʋŋtıına rɛ yaa nal hʋ aa yaa wıı hʋ ʋ aa laa di anıı ʋ weliye rɛ ka ʋ hakıla mɛ bı dɔmɔ ʋ abee gɛɛ hʋ ʋ aa yaa tıyaŋ.
23 Amɛ dı nal lɛ aa di kına aŋ kı yaa sige, Wıısı sı kpa kyogisi tıya ʋ, beewıya ʋ aa yaa sige hʋ daga anıı ʋ bı laa Wıısı di wıı hʋ ʋ aa yaa tıyaŋ. Dı ı rɛ aa yaa wıı buloŋ aŋ bı laa di anıı ʋ maga dı ı yaa ʋ, ʋ yaa wıbɔŋ nɛ.

15

Ma ta kyıla ma dʋŋ wıya

1 Á nala hʋ Wıısı laadii aa deye, ʋ maga dı á kı pɛ nala hʋ laadii ha aa bı deye tıyaŋ nɛ, dı ba mɛ marı sıŋ weliŋ. Ʊ bı maga dı á kyıla á tııma dʋŋ wıya á wıyaalıya tıyaŋ.
2 Ma leŋ dı á kyıla á dɔŋtıŋsı wıya, a kı yaa wıya hʋ aa sı leŋ dı ba tenni fıyɛlı, aŋ pɛ ba tıyaŋ dı ʋ ba laadii marı deye Kristıa tıyaŋ.
3 Beewıya, Krisita mɛ gba gyı bı yaa wıya hʋ aa fıyɛlı ʋ tıı teŋ. Ba sabı ʋ wıya rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ anıı dı ʋ bası tıya Wıısı a baa:
“Gyıma hʋ buloŋ nala hʋ aa tʋʋsı ı,
ba tıı rɛ ba kpa tʋʋsı ŋ mɛ.”
4 Wıya hʋ buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ hʋ tıyaŋ faafaa buloŋ, ba saba dı ba daga ma rɛ, dı á wuwo kaŋ bayıyɛla a lıı kenyiri abee teŋpolli wıya hʋ Wıısı aa daga ma ʋ teŋ hʋ tıyaŋ.
5 Ma aa tıŋ Yesu Krisita nyɛ, ŋ wıısʋlıı rɛ yaa dı Wıısı hʋ aa tıya nala kenyiri, a kı fıyɛlı nala bembiye mɛ kyiyeli ma dı ma kaŋ nyʋʋdıgı,
6 dı ma buloŋ wuwo kpa nyʋʋdıgı abee hakıldıgı a dannı Wıısı, ʋ rɛ yaa á Tıına Yesu Krisita Kuwo abee ʋ Wıısı.
7 Ɛɛwıya, ma kaŋ dɔmɔŋ weliŋ, anıı Krisita mɛ aa kaŋ ma weliŋ gɛɛ, dı Wıısı feŋ yırı.
8 Ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı tʋma hʋ Krisita aa ko tʋma ʋ mııbol tıyaŋ, Gyuuma rɛ ʋ tʋma tıya, dı ʋ daga gɛɛ Wıısı aa kaŋ wıtıı a yaa wıya hʋ buloŋ ʋ aa wee nyʋwa tıya ba naabaala anıı ʋ kɔnı sı yaa,
9 aŋ wuwo leŋ dı nala hʋ aa bı yaa Gyuuma mɛ dannı Wıısı akuu ʋ aa fá ba sikii wıya. Ba sabı nyɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
“Wıı no wıya ŋ sı dannı ı, nala hʋ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ.
Ŋ sı yıı yııla mɛ a dannı ı feŋ.”
10 Ba bıl saba nyɛ rɛ a baa:
“Ma nala hʋ aa bı yaa Gyuuma, abee nala hʋ buloŋ Wıısı aa lıya, ma kı gyʋwɔsı.”
11 Ba bıl bası nyɛ rɛ:

“Ma nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ,
ma dannɪ ma Tɪɪna Wɪɪsɪ,
nal nal buloŋ yɪɪ yɪɪla a dannɪ Wɪɪsɪ”.
12 Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya mɛ bɪl basɪ:
“Gyeesi doho nal kɪdɪgɪ sɪ ko.
Ʋ rɛ sɪ sii a kɪ deŋ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma nyuu.
Ba sɪ kpa ba bayɪyɛla buloŋ we ʋ tɪyaŋ.”
13 Wɪɪsɪ hʋ aa leŋ á kaŋ bayɪyɛla, ʋ rɛ sɪ leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ, a leŋ dɪ ma hɔŋ abee laaŋfɪya, akuu ma aa laa ʋ di wɪya, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma bayɪyɛla hʋ marɪ yʋga kɪ pɛ ʋ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ.

Wɪɪ hʋ aa tɪŋ Pɔɔl kɪ basɪ wɪya abee nyuduwo

14 Ŋ naabalɪya Krisitabiisi, ŋ paalɪ laa di rɛ anɪɪ ma yaa niweliye rɛ weliŋ, a gyɪŋ wɪya mɛ weliŋ, a wuwo kɪ daga dɔmɔŋ mɛ.
15 Amɛ teŋ no tɪyaŋ, ŋ bɪ fáá ma sii abee wɪya badɔmɔŋ ŋ aa liisi ma. Ŋ bɪ fáá ma sii wɪya no basɪɪ tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ,
16 dɪ ŋ yaa Yesu Krisita tʋŋtʋnnɪ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ. Ŋ aa tʋŋ ŋ tʋma ma nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ anɪɪ wɪɪkyʋwal sɪlaal lɛ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ kɪ tɪya ma. Ŋ aa yaa gɛɛ rɛ dɪ ma nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma kɪɪ gɛɛ anɪɪ wɪɪsʋllɪ-kɪna Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa leŋ ba weliye, ŋ kpa sʋla Wɪɪsɪ, ʋ teŋ fɪyɛlɪ ba tɪyaŋ.
17 Ɛɛwɪya, ŋ aa wuwo ŋ kɪ genni akuu tʋma hʋ Yesu Krisita aa leŋ ŋ tʋŋ kɪ tɪya Wɪɪsɪ wɪya rɛ.
18 Ŋ bɪ sɪ basɪ wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ wɪya, see wɪya hʋ Krisita aa leŋ ŋ wuwo yaa, a leŋ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma ko tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa. Wɪya hʋ ŋ aa basa abee wɪya hʋ ŋ aa yaa,
19 wɪkperiye hʋ abee wɪmagɪla hʋ ŋ aa yaa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, ba aa rɛ kyiyeli nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma, ba ko tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa. Ŋ basɪ Krisita wɪweliye hʋ buloŋ nɛ, a piili Gyerusalɛm tɪyaŋ a gɔllɪ gɛɛ a mʋ pele Iliirikum paalʋʋ.
20 Saŋa buloŋ, ŋ lʋgʋ buloŋ nɛ yaa dɪ ŋ mʋ leye ba ha aa bɪ basɪ Krisita wɪweliye hʋ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya doŋma. Beewɪya, ŋ bee kyɛ dɪ ŋ mʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya lee hʋ nala aa laa sɪya mʋ a basɪ Wɪɪsɪ wɪya.
21 Ba sabɪ wɪɪ no Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
“Nala hʋ ba ha aa bɪ basɪ ʋ wɪya tɪya, ba sɪ na ʋ, ka nala hʋ mɛ ha aa bɪ maakyiye nɪɪ ʋ wɪya, ba sɪ nɪɪ ʋ wɪya, a gyɪŋ ba memii mɛ.”

Pɔɔl aa yaa siri dɪ ʋ mʋ Roma

22 Ŋ aa gɔllɪ kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya leye badɔmɔŋ tɪyaŋ nɛ tɪŋ, ŋ lʋga lʋga dɪ ŋ ko ma lee, aŋ bɪ wuwo ko.
23 Amɛ lagɪlagɪ no, ŋ tʋma aa tene leye no tɪyaŋ nyɛ, ka ŋ mɛ fa paalɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ ko na ma taŋbolii buloŋ wɪya, ŋ sɪ ko na ma,
24 aŋ parɪ mʋ Sipeeŋ paalʋʋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko hɔŋ ma lee kyɛyɛ baŋmana a kpʋ yʋwaŋ, ŋ aa kyɛ dɪ ma kyiyeli ŋ nɛ dɪ ŋ wuwo pele doŋ.
25 Amɛ lagɪlagɪ no, ŋ aa mʋ Gyerusalɛm nɛ dɪ ŋ kaŋ kyiyelii mʋ tɪya Wɪɪsɪ nala hʋ aa we doŋ tɪyaŋ.
26 Beewɪya Krisitabiisi hʋ aa we Masidooniya abee Akaaya paalʋʋ tɪyaŋ, ba kɪyɛsa molbiye rɛ ba kyɛrɪ abee ba teŋfɪyɛlʋʋ tɪyaŋ, dɪ ba kpa kyiyeli nyaaba hʋ aa we Wɪɪsɪ nala tɪyaŋ Gyerusalɛm tɪyaŋ.
27 Ba tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ba yaa gɛɛ. Amɛ ʋ yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ ba pɛ ba tɪyaŋ, beewɪya wɪweliye hʋ buloŋ Gyuuma aa naa a lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ba leŋ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ na ba rɛ. Ɛɛwɪya, ʋ yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ ba mɛ kpa dʋnɪya kɪna hʋ ba aa kana badɔmɔŋ a kyiyeli ba.
28 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko kaŋ molbiye hʋ buloŋ ba aa kɪyɛsa a mʋ tɪya ba, ŋ sɪ sɪŋ doŋ a mʋ Sipeeŋ paalʋʋ. Dɪ mɪyaŋ ko ko mʋ doŋ, ŋ sɪ ko tɪŋ na ma.
29 Ŋ gyɪma anɪɪ dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ma sɪ na kyiyelii hʋ buloŋ aa lɪɪ Krisita lee.
30 Ŋ naabalɪya, á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ, abee kyori hʋ Wiyesi Welii hʋ aa leŋ á kana wɪya, ŋ aa sʋl ma rɛ dɪ ma sɪŋ gbala ŋ weliŋ a pɛ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ŋ sɪfɪyasɪ,
31 dɪ Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ nala hʋ aa bɪ laa Yesu wɪya di Gyudɪya paalʋʋ nosi tɪyaŋ. Ma bɪl sʋla Wɪɪsɪ dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ nala hʋ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ tenni mɛ fɪyɛlɪ abee wɪɪ hʋ ŋ aa mʋ dɪ ŋ yaa tɪya ba tɪyaŋ.
32 Ka dɪ Wɪɪsɪ rɛ ko laa nyʋwa, ŋ sɪ ko ma lee abee teŋfɪyɛlʋʋ, dɪ gɛɛ leŋ á buloŋ tenni bɪl polli.
33 Wɪɪsɪ hʋ aa tɪya nihuwobiŋ buloŋ fɪyɛlʋʋ sɪ we ma buloŋ lee. Amɪ.

16

Kyʊwala

1 Ŋ aa kyɛ dı ma gyıma anıı á nıınatoluu Foobe aa yaa sılaal Krisitabiisi hʊ aa we
Keŋkiriya tıyaŋ yaa nıtıı rɛ.
2 Ɛɛwıya dı ʊ rɛ ko ko ma lee ma kana ʊ weliŋ á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ, anıı ʊ aa maga
dı Wıısı nala kaŋ dɔmɔŋ gɛɛ, a pɛ ʊ tıyaŋ abee kıŋ buloŋ ʊ aa kyɛ ma lee. Beewıya ʊ
kyiyeli nıgyamaa rɛ yʊga, a kyiyeli ŋ mɛ weliŋ.
3 Ma kyʊwalı Pirisila abee Akula mɛ tıya ŋ. Ŋ beel-ba yaa tʊŋtʊnnı-dɔsı rɛ Yesu Krisita
tʊma no tıyaŋ.
4 Ba kpaa ba mııbolo yɔbɔ sʊʊ rɛ ŋ wıya. Ɛɛwıya, ŋ dʊŋ daa aa kyʊwalı ba amɛ ŋ bee
Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ nɛ aa kyʊwalı ba aŋgyʊwasʊ.
5 Ŋ aa kyʊwalı Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋı ba dıya tıyaŋ mɛ. Ma kyʊwalı ŋ
kyaŋkyoolii Ɛpanitusi mɛ tıya ŋ. Ʊ rɛ laa sıya laa Krisita wıya di Esıya paalʊʊ buloŋ
tıyaŋ.
6 Ma kyʊwalı Mɛɛrı mɛ tıya ŋ. Ʊ tʊŋ tʊma rɛ weliŋ a tıya ma.
7 Ma kyʊwalı Aŋduronika abee Gyuniya mɛ tıya ŋ. Ba aa rɛ yaa ŋ dɔŋtıŋsı Gyuuma
ba aa kaŋ ŋ beel-ba tɔ dıya tıyaŋ. Yesu Krisita kpambısı hʊ gyıŋ ba rɛ weliŋ. Ba aa rɛ
laa sıya laa Krisita wıya di ŋ tıyaŋ.
8 Ma kyʊwalı Ampiliyatusi mɛ tıya ŋ. Ʊ yaa ŋ kyaŋkyoolii rɛ á Tıına Yesu wıya.
9 Ma kyʊwalı Ɛbanusi mɛ tıya ŋ. Ʊ mɛ yaa á tʊŋtʊnnı-dɔŋ nɛ Krisita tʊma hʊ tıyaŋ.
Ma kyʊwalı ŋ kyaŋkyoolii Sitaakisi mɛ tıya ŋ.
10 Ma kyʊwalı Apɛlısı mɛ tıya ŋ. Ʊ kyaası daga anıı ʊ sıŋ Krisita wıya hʊ tıyaŋ weliŋ
nɛ. Ma kyʊwalı Arisitobulusi bee ʊ dıya nala mɛ tıya ŋ.
11 Ma kyʊwalı Hɛrodiyɔŋ mɛ tıya ŋ. Ʊ mɛ yaa ŋ dɔŋtıına Gyuu rɛ. Ma kyʊwalı Naasisu
dıya nala mɛ aa laa á Tıına Yesu wıya di tıya ŋ.
12 Ma kyʊwalı Tirifeena abee Tirifoosa mɛ tıya ŋ. Ba yaa haana hʊ aa kaŋ sıfıyaŋ nɛ
á Tıına Yesu tʊma hʊ tıyaŋ. Ma kyʊwalı ŋ kyaŋkyoolii Pɛɛsı mɛ tıya ŋ. Ʊ mɛ yaa haaŋ
hʊ aa kaŋ sıfıyaŋ nɛ á Tıına Yesu tʊma hʊ tıyaŋ.
13 Ma kyʊwalı Rufusi mɛ tıya ŋ. Ʊ sıŋ á Tıına Yesu wıya tıyaŋ weliŋ nɛ. Ma kyʊwalı
ʊ naa mɛ tıya ŋ. Ʊ kpaa ŋ nɛ anıı ʊ biilʊlıı tıı.
14 Ma kyʊwalı Asiŋkiritu, abee Filegɔŋ, abee Hɛɛmısı, abee Paturoba, abee Hɛɛmısı
abee á nımmabalıya hʊ buloŋ aa we ba lee.
15 Ma kyʊwalı Filologu, abee Gyulıya, Neeru abee ʊ naatoluu. Ma kyʊwalı Olimpa mɛ
abee Wıısı nala hʊ buloŋ aa we ba lee.
16 Ma kı kyʊwalı dɔmɔŋ abee kyori. Krisitabiisi aa we lee buloŋ tıyaŋ aa kyʊwalı ma.
17 Ŋ naabalıya, ŋ aa sʊla ma rɛ dı ma pɔ ma tıı weliŋ abee nala hʊ aa leŋ nala kı
porigi dɔmɔŋ tıyaŋ. Ba bee tıŋ wıya hʊ á aa daga ma, aŋ aa kpa wıdʊŋsı a kaŋ nala
hakıllı kı vʊgımı laadii hʊ ba a kana Yesu Krisita tıyaŋ. Ma lıı ma tıı nala no iriŋ tıyaŋ.
18 Beewıya nala no bee tʊŋ á Tıına Krisita tʊma, amɛ ba tıı wıkyooliye rɛ ba kı yaa.
Ba kaŋ nyʊʊpiŋsʊma rɛ a kı mʊrı nala hʊ aa bı gyıŋ wıya sıya.
19 Nal buloŋ nɛ nıı gɛɛ hʊ ma aa tıŋ Wıısı nyʊwa. Ʊ gɛɛ yaa ŋ teŋfıyɛlʊʊ rɛ, ŋ kı
gyʊwɔsı ma wıya. Ŋ aa kyɛ dı ma kaŋ wıgyʊŋ nɛ, a gyıŋ wıya hʊ aa weliye, aŋ lıı ma
tıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ.
20 Ʊ bı sı pıısı ka dı Wıısı aa tıya nala fıyɛlʊʊ, gbarıgı Sıtaanı biŋ ma naası memii dı
ma kı nʊwɔsı. Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma lee.
21 Timoti aa yaa ŋ tʊŋtʊnnı-dɔŋ mɛ aa kyʊwalı ma. Lusıya abee Gyeesiŋ abee Sosipata
mɛ aa kyʊwalı ma. Ba mɛ yaa ŋ dɔŋtıŋsı Gyuuma rɛ.
22 Mıyaŋ Tɛɛtiyo, nal hʊ Pɔɔl aa leŋ ŋ sabı teŋ no, ŋ mɛ aa kyʊwalı ma á Tıına Yesu
feŋ tıyaŋ.
23 Ŋ dıya tıına Geyosi, nal hʊ dıya tıyaŋ Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋı mɛ aa kyʊwalı
ma. Irasitu, nal hʊ aa deŋ molbiye wıkanıya tɔɔ hʊ tıyaŋ abee á nıınabiye Kuwɔtusi
mɛ aa kyʊwalı ma.
24 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.
25 Ma leŋ dı á dannı Wıısı. Ʊ rɛ sı wuwo leŋ dı ma sıŋ weliŋ ma laadii tıyaŋ akuu
Wıısı wıweliye hʊ ŋ aa bası tıya ma a mʊ kı tile Yesu Krisita tıyaŋ wıya. Wıtıı no fa
yaa wıfaŋıı rɛ faafaa buloŋ, amɛ nyɛ kɛ Wıısı leŋ á gyıma ʊ rɛ.
26 Nyɛ kɛ, wıtıı no yaa lıgyalıı wıı rɛ, beewıya Wıısı tıŋdaala sabı ʊ wıya rɛ, ka
Wıısı hʊ aa we doŋ maakyiye buloŋ mɛ bıl leŋ ba bası ʊ wıya tıya dʊnıya nala buloŋ
ba gyıma, dı ba wuwo laa wıtıı no di, a kı tıŋa ʊ.
27 Ma leŋ dı á tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a kı dannı Wıısı deŋdeŋ, beewıya ʊ dʊŋ nɛ yaa
wıgyʊŋ buloŋ tıına. Amı.

LAASIYA TEŊ HU PƆƆL AA SABA TIYA KORIŊTI TIMMA

1 Mɪyaŋ Pɔɔl, abee á nɪɪnabiye Sɔsɪtɪnɛɛsɪ rɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ma. Wɪɪsɪ kyɛrɪ
tɪyaŋ nɛ ʋ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa Yesu Krisita kpambɪya.
2 Á sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ma Krisitabiisi hʋ aa we Koriŋti tɪyaŋ nɛ abee nala hʋ buloŋ
aa we dʋnɪya loginŋ kɛ buloŋ a kɪ tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita. Yesu Krisita yaa á beel-ba
buloŋ Tɪɪna rɛ. Wɪɪsɪ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a lɪɪ ma, a pɪɪsɪ ma bisiŋ buloŋ ta, dɪ ma
yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ.
3 Á Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita lahɔrʋmɔ tɪyaŋ, ma hɔŋ abee laaŋfɪya.
4 Saŋa buloŋ, ŋ aa kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ weliŋ ma wɪya, beewɪya Wɪɪsɪ tɪŋ
Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a yaa wɪweliye yʋga tɪya ma.
5 Ɛɛwɪya, akuu ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, Wɪɪsɪ pɛɛ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ,
haalɪ a leŋ ma gyɪŋ wɪbasɪɪ, a kaŋ wɪɪ buloŋ gyɪmaa mɛ.
6 Beewɪya, Krisita wɪya hʋ á aa basɪ tɪya ma, ma kaŋ ba weliŋ nɛ.
7 Ɛɛwɪya, saŋa no tɪyaŋ ma aa gyegili á Tɪɪna Yesu Krisita mɪɪgɪ koyi abee teŋkyel nyɛ,
Wɪɪsɪ leŋ ma na wɪweliye hʋ buloŋ aa lɪɪ ʋ lee rɛ.
8 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma kaŋ wɪya hʋ ma aa laa di weliŋ, a mʋ pele saŋa hʋ á Tɪɪna Yesu
Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko. Dɪ gɛɛ wuwo leŋ dɪ ma ta kaŋ wɪkyogii buloŋ haŋ kyɛɛ hʋ.
9 Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ, ʋ bee bɪrɪgɪ ʋ nyʋwa. Ʋ rɛ lɪɪ ma dɪ ma bee ʋ Biye, á Tɪɪna Yesu
Krisita, yaa kɪdɪgɪ.

Krisitabiisi gʋla kɪ kaa dɔmɔŋ

10 Á Tɪɪna Yesu Krisita nyubaanɪŋ, ŋ aa sʋl ma, ŋ naabalɪya, ma buloŋ kaŋ nyʋʋdɪgɪ,
a ta kɪ porigi dɔmɔŋ. Ma kaŋ nyʋʋdɪgɪ abee tɪdɪgɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
11 Ŋ naabalɪya, á nɪɪnabiye Kuloye dɪya nala basɪ tɪya ŋ anɪɪ ma gʋla kɪ kaa dɔmɔŋ
nɛ.
12 Ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪŋ ŋmaŋdɪgɪ tɪyaŋ. Ma kɪdɪgɪ
aa baa dɪ ʋ aa tɪŋ Pɔɔl hal lɛ, kɪdɪgɪ mɛ baa dɪ ʋ aa tɪŋ Apolo hal lɛ. Kɪdɪgɪ mɛ baa dɪ
ʋ aa tɪŋ Piita hal lɛ, kɪdɪgɪ mɛ baa dɪ ʋ aa tɪŋ Krisita hal lɛ.
13 Ŋ baa ŋ pɪyɛsɪ ma rɛ: Á sɪ wuwo kaŋ Krisita kpaa? Ba mʋra rɛ. Koo mɪyaŋ Pɔɔl lɛ
ba gyɪ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ ma wɪya gɛɛ? Koo ba foo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ dɪ ma yaa
ŋ hatɪnna rɛ?
14 Ŋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ abee ŋ aa bɪ foo ma kɪdɪgɪ buloŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ,
see á nɪɪnabiye Kirisipu abee Geyosi dʋŋ.
15 Ɛɛwɪya, nal buloŋ yaŋ bɪ sɪ wuwo baa dɪ mɪyaŋ Pɔɔl feŋ tɪyaŋ nɛ ba fo ʋ
wɪɪkyʋwalnɪɪ, ʋ yaa ŋ hatɪnnɪ.
16 (Ŋ liise anɪɪ ŋ gyɪ foo á nɪɪnabiye Sɪtɪfanasɪ abee ʋ dɪya nala mɛ wɪɪkyʋwalnɪɪ rɛ.
A lɪɪ gɛɛ hal tɪyaŋ, ŋ bɪ liise anɪɪ ŋ bɪl foo nal kɪdɪgɪ buloŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ.)
17 Beewɪya Krisita bɪ tɪma ŋ dɪ ŋ ko fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ. Ʋ tɪma ŋ nɛ dɪ ŋ ko basɪ
Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ a kɪ tɪya nala. Nihuwobiŋ wɪgyʋŋ daa ʋ kpa tɪya ŋ, ŋ kaŋ kɪ basɪ
wɪya hʋ. Ʋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ sʋʋ daagarɪɪ tɪyaŋ ta yaa waasʋ.

Krisita rɛ yaa Wɪɪsɪ dee abee Wɪɪsɪ wɪgyʋŋ

18 Krisita sʋʋ daagarɪɪ hʋ nyuu tɪyaŋ yaa wɪtɔɔ rɛ nala hʋ aa nyʋgɪsa lee. Amɛ á nala
hʋ Wɪɪsɪ aa laa kɪ ta kɛ lee, wɪɪ no yaa Wɪɪsɪ dee rɛ.
19 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ basa rɛ a baa, "Ŋ sɪ leŋ dɪ wɪgyʋnna wɪgyʋŋ yaa waasʋ, dɪ
wɪgyʋŋ-kɪŋkaŋ tɪmma gyɪmaa mɛ yaa waasʋ."
20 Dɪ nyɛ rɛ ba kɪɪ, lee rɛ gyɪnaŋ dʋnɪya no tɪyaŋ wɪgyʋnna bee dɪdagɪla abee wɪgyʋŋ-
kɪŋkaŋ tɪmma sɪ we? Wɪɪsɪ daga anɪɪ dʋnɪya no wɪgyʋŋ yaa bambugi wɪgyʋŋ nɛ.
21 Wɪɪsɪ tɪɪ wɪgyʋŋ tɪyaŋ nɛ ʋ leŋ nihuwobisi bɪ wuwo tɪŋ ba tɪɪ wɪgyʋŋ tɪyaŋ a gyɪma
ʋ. Nala baa dɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ á aa basɪ yaa wɪtɔɔnɪ rɛ. Amɛ nala hʋ aa laa wɪya no
di, ʋ yaa Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ dɪ ʋ tɪŋ wɪya hʋ tɪyaŋ a laa ba ta.
22 Gyuuma aa kyɛ dɪ ba na wɪmagɪla rɛ. Nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ kɪ kyɛ wɪgyʋŋ.
23 Amɛ á kɛ, Krisita ba aa kpaasa mal daagarɪɪ hʋ nyuu tɪyaŋ wɪya rɛ á kɪ basɪ. Wɪɪ
no wɪya leŋ Gyuuma baaŋ kɪ sii rɛ ba nyʋgɪsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ aŋka nala hʋ aa
bɪ yaa Gyuuma lee mɛ, ʋ yaa wɪtɔɔ.
24 Amɛ nala hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa lɪya kɛ lee, Gyuuma abee nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma
buloŋ, Krisita rɛ yaa Wɪɪsɪ dee abee Wɪɪsɪ wɪgyʋŋ.

25 Wɪgʊʊŋ hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ka nihuwobisi lee ʊ yaa bambugi wɪɪ, ʊ rɛ baŋ nihuwobiŋ
wɪgʊʊŋ. Dee hʊ mɛ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ka nihuwobisi lee ʊ yaa yaarɪsɪ, ʊ rɛ baŋ nihuwobiŋ
dee.
26 Ŋ naabalɪya, ma liisi mʊ na gɛɛ hʊ ma fa aa kɪya saŋa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa lɪɪ ma.
Nihuwobisi sɪya tɪyaŋ, ma tɪyaŋ nala baŋmɛ rɛ fa kaŋ wɪgʊʊŋ, koo ma tɪyaŋ nala baŋmɛ
rɛ nala fa kɪ kpa yohuŋ? Ma nala baŋmɛ mɛ rɛ fa yaa nɪbala nihuwobisi sɪya tɪyaŋ?
27 Wɪɪsɪ paala rɛ a lɪɪ nala hʊ dʊnɪya nala aa baa dɪ ba yaa bambugo rɛ, dɪ ʊ we
dʊnɪya wɪgʊʊnna hɪɪsɪ tɪyaŋ. Wɪɪsɪ bɪl lɪɪ nala hʊ mɛ dʊnɪya nala aa baa dɪ ba yaa
nɪtaaga rɛ, dɪ ʊ we gaduwogo hɪɪsɪ tɪyaŋ.
28 Wɪɪsɪ lɪɪ nala hʊ dʊnɪya nala aa deŋ waasʊ rɛ abee nala hʊ aa bɪ kaŋ lee dʊnɪya
tɪyaŋ, dɪ ʊ yalmɪ nala hʊ dʊnɪya nala a bɪɪna anɪɪ ba yaa nala rɛ.
29 Ɛɛ daga anɪɪ nal buloŋ bɪ sɪ wuwo daga ʊ tɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
30 Wɪɪsɪ rɛ leŋ ma bee Yesu Krisita yaa kɪdɪgɪ. Ma wɪgʊʊŋ buloŋ lɪɪ Yesu Krisita lee
rɛ. Ʊ nyubaanɪŋ, Wɪɪsɪ laa ma ta rɛ, a leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ, a yaa nala
aa bɪ kaŋ bisiŋ.
31 Ɛɛ wɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, “Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ daga ʊ tɪɪ,
ʊ daga ʊ tɪɪ abee wɪɪ hʊ á Tɪɪna aa yaa tɪya ʊ.”

2

Pɔɔl basɪ Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ wɪya

1 Ŋ naabalɪya, ŋ gyɪ aa ko ma lee dɪ ŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya ma, ŋ gyɪ bɪ basɪ
wɪya daga anɪɪ ŋ gyɪŋ wɪbasɪɪ koo ŋ kaŋ wɪgʊʊŋ baŋ ma kɪdɪgɪ buloŋ.
2 Saŋa hʊ ŋ gyɪ aa we ma lee, ŋ gyɪ lɪɪ ŋ hakɪla wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ nɛ, see Yesu Krisita,
a bee ba aa kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ wɪya dʊŋ.
3 Ŋ gyɪ aa ko ma lee, lɔl gyɪ gyʊʊ ŋ nɛ. Kambɪŋ mɛ gyɪ kana ŋ nɛ, ŋ kɪ kyele, ka ŋ
baŋkyesi kɪ kpa.
4 Nihuwobiŋ nyʊʊpɪŋsʊŋ bee wɪgʊʊŋ daa ŋ gyɪ kpa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya ma.
Amɛ wɪya hʊ ŋ gyɪ aa basɪ daga anɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ kaŋ dee rɛ.
5 Nyɛ daga anɪɪ ma laadii bɪ dɔbɔ nihuwobiŋ wɪgʊʊŋ tɪyaŋ, amɛ Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ nɛ
ʊ dɔbɔ.

Wɪɪsɪ wɪgʊʊŋ

6 Amɛ abee gɛɛ buloŋ, nala hʊ aa waa Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, wɪya hʊ ŋ aa basɪ
yaa wɪgʊʊŋ nɛ ba lee. Wɪgʊʊŋ no ŋ aa dagɪ, ʊ bɪ yaa dʊnɪya no nala wɪgʊʊŋ, dʊnɪya
no gaduwogo wɪgʊʊŋ mɛ daa. Gaduwogo no dee aa mʊ tenii rɛ.
7 Wɪgʊʊŋ hʊ wɪya ŋ aa basɪ, ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ, a yaa wɪfaŋɪɪ dʊnɪya nala lee. Ka dɪ
Wɪɪsɪ na marɪ dʊnɪya, ʊ yaa ʊ hakɪla rɛ anɪɪ wɪgʊʊŋ no aa lɪɪ ʊ lee sɪ leŋ dɪ ba kpa ma
yohuŋ.
8 Dʊnɪya no gaduwogo bɪ gyɪŋ wɪgʊʊŋ no memii. Dɪ ba aa rɛ fa gyɪma ʊ memii, ba fa
bɪ sɪ kaŋ á Tɪɪna gaŋdarɪ buloŋ tɪɪna hʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.
9 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ wɪɪ hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye na, abee wɪɪ
hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye nɪɪ, abee wɪɪ hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye bɪɪnɪ,
wɪya no tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ marɪ biŋ nala hʊ aa kyo ʊ.
10 Amɛ Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ tɪyaŋ nɛ a leŋ á kɛ gyɪŋ wɪgʊʊŋ no aa yaa wɪfaŋɪɪ.
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa gbilli wɪɪ buloŋ nɛ, a paalɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪfaŋɪya buloŋ memii.
11 Nihuwobiŋ bee rɛ sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ dɔŋtɪɪna aa bɪɪnɪ? Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo
gyɪma, see nal hʊ tɪɪ aa bɪɪnɪ wɪɪ hʊ. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal buloŋ mɛ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪya hʊ
Wɪɪsɪ aa bɪɪnɪ, see Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dʊŋ.
12 Amɛ á kɛ, dʊnɪya no wɪgʊʊŋ daa Wɪɪsɪ kpa tɪya ma. Ʊ Wiyesi Welii hʊ rɛ ʊ kpa
tɪya ma dɪ á wuwo gyɪŋ kɪna hʊ buloŋ ʊ aa kpaa tɪya abee bɔnyɛ memii.
13 Wɪya no á aa daga ma nyɛ, nihuwobiŋ wɪgʊʊŋ daa á kaŋ kɪ daga ma. Amɛ Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʊ rɛ leŋ á wuwo kɪ daga ma wɪya no. Wiyesi Welii hʊ rɛ aa daga ma ʊ
wɪya no memii, á kaŋ kɪ daga nala hʊ tɪyaŋ ʊ aa wee.
14 Nal hʊ buloŋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa tuwo, ʊ tɪɪna bɪ sɪ wuwo laa wɪya hʊ
aa lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ lee di. Beewɪya wɪya no yaa wɪtɔɔnɪ rɛ ʊ tɪɪna lee, nal
buloŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪya no memii, see dɪ Wiyesi Welii hʊ we ʊ tɪɪna tɪyaŋ.
15 Nal hʊ tɪyaŋ Wiyesi Welii hʊ aa wee, ʊ rɛ sɪ wuwo gyɪŋ wɪkanɪya buloŋ sii, amɛ
nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ nal hʊ tɪyaŋ Wiyesi Welii hʊ aa wee wɪkanɪya sɪɪ.
16 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, ba saba rɛ a baa,
“Kɪbee rɛ gyɪŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ tɪbɪɪna? Kɪbee rɛ sɪ wuwo basɪ wɪya a kyagɪlɪ ʊ?”
Amɛ á kɛ gyɪŋ wɪya no memii rɛ, beewɪya á bee Krisita hakɪla yaa kɪdɪgɪ rɛ.

3

Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna

1 Ŋ naabalɪya, saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ gyɪ aa we ma lee ŋ gyɪ bɪ wuwo basɪ wɪya tɪya ma anɪɪ
nala hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii aa wee. Amɛ ŋ gyɪ basɪ wɪya tɪya ma rɛ anɪɪ nala aa
tɪŋ ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, koo anɪɪ ma ha aa yaa biifɪllɪ Krisita ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
2 Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɪl lɛ ŋ gyɪ tɪya ma, kɪdiyoho daa. Beewɪya, ma ha gyɪ bɪ maga kɪdiyoho
dii. Abee gyɪnaŋ mɛ gba, ma ha bɪ maga kɪdiyoho dii.
3 Beewɪya ma ha aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ nɛ: Ma tɪsɪ aa hɔllɪ dɔmɔŋ nɛ,
ma gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ. Nyɛ daga anɪɪ ma ha aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ nɛ. Dɪ
mamaa rɛ aa yaa nyɛ, dʊnɪya nala wɪyaalɪya daa ma kɪ yaa gɛɛ?
4 Ma kɪdɪgɪ aa baa dɪ ʊ aa tɪŋ Pɔɔl hal lɛ, kɪdɪgɪ mɛ baa dɪ ʊ aa tɪŋ Apolo hal lɛ. Ma
aa yaa nyɛ, dʊnɪya nala wɪyaalɪya daa ma kɪ yaa gɛɛ?
5 Kɪbee rɛ yaŋ yaa Apolo? Koo kɪbee rɛ yaa Pɔɔl? Á kɛ ta yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ.
Ámaa rɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪya ma, ma laa di. Á kɪdɪgɪ buloŋ aa tʊŋ tʊma hʊ á Tɪɪna
Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma rɛ dɪ á kɪ tʊma.
6 Wɪɪsɪ wɪya hʊ á aa basa tɪya ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ tɪya á pɔ. Mɪyaŋ nɛ pɔɔ tɪya hʊ,
Apolo mɛ rɛ yaa nɪɪ we tɪya hʊ, amɛ Wɪɪsɪ rɛ leŋ tɪya hʊ waa.
7 Ɛɛ wɪya nal hʊ aa pɔɔ tɪya hʊ abee nal hʊ aa yaa nɪɪ we tɪya hʊ buloŋ bɪ yaa sɪfɪyaŋ
wɪɪ. Wɪɪsɪ rɛ baŋ ba buloŋ, beewɪya ʊ rɛ leŋ tɪya hʊ waa.
8 Nal hʊ aa pɔɔ tɪya hʊ abee nal hʊ aa yaa nɪɪ we tɪya hʊ, wɪdɪgɪ wɪya rɛ ba buloŋ kɪ
tʊma. Wɪɪsɪ sɪ tuŋ nal buloŋ a maga gɛɛ hʊ ʊ aa tʊma.
9 Á buloŋ yaa tʊŋtʊnnɪ-dɔsɪ rɛ, a tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ. Ma kɪɪ gɛɛ anɪɪ baga Wɪɪsɪ aa
pal, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ dɪya Wɪɪsɪ aa saa.
10 Wɪɪsɪ aa tɪya ŋ gɛɛ dee nyuniŋ, ŋ biŋ dɪya hʊ memii rɛ anɪɪ dɪɪsaal hʊ aa gyɪŋ tʊma
weliŋ, ka nal kɪdɪgɪ mɛ yaŋ saa kɪ gyɪŋ. Amɛ see dɪ nal buloŋ yaŋ fɪyɛlɪ ʊ sɪya weliŋ
abee gɛɛ hʊ ʊ aa saa kɪ dɔbɔ gyememii no tɪyaŋ.
11 Beewɪya, Yesu Krisita dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ lɪɪ, ʊ yaa dɪya hʊ gyememii. Nal buloŋ bɪl bɪ sɪ
wuwo biŋ gyememi-dɪma.
12 Dɪ nal lɛ yaŋ kpaa salma, koo hɔgɪ yalɪɪ aa hayɛ, koo sɪfɪyaŋ bʊyɪ, koo daasɪ, koo
kaha, koo kaakeliye a saa dɔbɔ gyememii no tɪyaŋ,
13 Kyɛɛ hʊ Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko, kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, ba sɪ na ba.
Beewɪya diŋ nɛ sɪ daga kɪŋ hʊ iriŋ ba aa kpaa saa dɪya hʊ. Ba sɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a gyɪŋ
tʊma hʊ nal buloŋ aa tʊma.
14 Dɪ diŋ hʊ rɛ bɪ wuwo di kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, Wɪɪsɪ sɪ tuŋ ʊ tɪɪna.
15 Amɛ dɪ diŋ hʊ rɛ wuwo di kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, ʊ tɪɪna lɔl sɪ yaa
waasʊ. Amɛ ʊ tɪɪ kɛ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta. Ʊ ta sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ Wɪɪsɪ aa korigi lɪɪ ʊ diŋ tɪyaŋ.
16 Ma bɪ gyɪma anɪɪ mamaa rɛ yaa Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa gyʊʊ
koo?
17 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko yaa bisiŋ wɪya, a kyogi Wɪɪkyʊwaldɪya no, Wɪɪsɪ
mɛ sɪ kyogi ʊ tɪɪna. Beewɪya, Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ bɪ kaŋ bisiŋ. Mamaa rɛ yaŋ yaa
Wɪɪkyʊwaldɪya no.
18 Nal buloŋ ta mʊrɪ ʊ tɪɪ. Dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ ʊ kaŋ wɪgyʊŋ nɛ gyɪnaŋ
dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ bɪrɪmɪ bambugi rɛ, a wuwo na wɪgyʊŋ hʊ aa lɪɪ
Wɪɪsɪ lee.
19 Dʊnɪya nala wɪgyʊŋ yaa waasʊ rɛ Wɪɪsɪ lee. Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ a baa,
"Wɪɪsɪ tɪŋ dʊnɪya wɪgyʊnna dawarɪ tɪyaŋ nɛ
a bara kasɪ ba."
20 Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ, ba saba rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪma anɪɪ wɪgyʊnna tɪbɪɪna
buloŋ yaa waasʊ rɛ.
21 Ɛɛwɪya, nal buloŋ yaŋ ta ŋmaa ʊ bembii, akuu wɪɪ hʊ nihuwobiŋ aa sɪ wuwo yaa
wɪya. Wɪtɪɪ rɛ, mamaa rɛ tɪŋ kɪŋ buloŋ.
22 Mamaa rɛ tɪŋ Pɔɔl, a tɪŋ Apolo, a tɪŋ Piita, a tɪŋ dʊnɪya, a tɪŋ mɪɪbol, a tɪŋ sʊʊ mɛ, a
tɪŋ gyɪnaŋ abee maakyiye buloŋ. Mamaa rɛ tɪŋ ba buloŋ.
23 Amɛ Krisita mɛ rɛ tɪŋ ma, ka Wɪɪsɪ mɛ tɪŋ Krisita.

4

Á yaa Krisita Kpambɪsɪ rɛ

1 Ma maga ma kpa ma anɪɪ á yaa Krisita tʊŋtʊnna rɛ, Wɪɪsɪ kpa ʊ wɪya hʊ aa yaa
wɪfaŋɪya a we á nosi tɪyaŋ.

2 Nal hʋ buloŋ ba aa kpaa kɪna we ʋ nosi tɪyaŋ, ʋ maga dɪ ʋ kɪ deŋ ba nyuu abee wɪtɪɪ rɛ.
3 Ŋ sɪya tuwo dɪ mamaa koo nal kɪdɪgɪ buloŋ kana ŋ kɪ di sarɪya. Ŋ tɪɪ mɛ gba bɪ kana ŋ tɪɪ kɪ di sarɪya wɪɪ no tɪyaŋ.
4 Ŋ tɪbɪɪna buloŋ kyaana rɛ. Amɛ ŋ bɪ sɪ wuwo baa ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii. Á Tɪɪna Yesu Krisita dʋŋ nɛ aa di ŋ sarɪya a na dɪ ŋ kaŋ wɪkyogii koo dɪ ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii.
5 Ɛɛwɪya, ma ta kaŋ nal buloŋ di sarɪya dɪ saŋa hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ ko ha bɪ pele. Dɪ ʋ rɛ ko mɪɪgɪ ko, wɪya hʋ buloŋ nala aa faŋa kɪ yaa, ʋ sɪ leŋ dɪ ba buloŋ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ. Nala tɪbɪɪna buloŋ ba aa kana mɛ sɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ ka dɪ Wɪɪsɪ bigisi nal buloŋ a maga gɛɛ ʋ tɪɪna aa tʋma maga haŋ kyɛɛ hʋ.
6 Ŋ naabalɪya, ma wɪya rɛ tɪŋ ŋ kpa wɪya no a magɪsɪ gɛɛ ŋ bee Apolo aa kɪya. Ŋ aa kyɛ dɪ ma wuwo tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ nɛ a gʋnnɪ wɪya hʋ ba aa saba Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ a baa, “Ma ta tɪŋ wɪɪ buloŋ a lɪɪ wɪya hʋ aa we Wɪɪsɪ Teŋ hʋ tɪyaŋ hal.” Ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ma ta lugisi nala badɔmɔŋ kɪ bigisi, aŋ kpa sii gyʋʋ badɔmɔŋ.
7 Kɪbee rɛ basɪ tɪya ma anɪɪ ma kyo kpɪya ma dɔŋtɪŋsɪ rɛ? Bekiŋ nɛ ma kana dɪ Wɪɪsɪ daa kpaa tɪya ma? Bee rɛ yaŋ tɪŋ ma kɪ daga ma tɪɪ abee kɪna hʋ ma aa kana anɪɪ Wɪɪsɪ daa kpaa ba tɪya ma?
8 Ma kɛ lee, ma teŋ kaŋ ma kɪkyɛɛlɪya buloŋ nɛ? Ma teŋ bɪrɪmɪ kɪna tɪmma rɛ, a teŋ bɪrɪmɪ kuworo, ka á kɛ ha yaa nɪwaasɪma? Wɪtɪɪ, á fa kyo dɪ ma kɔnɪ dɪ koro rɛ, dɪ á beel-ma buloŋ fa yaa kuworo.
9 Ŋ kɛ lee, ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ Wɪɪsɪ baa dɪ á nala hʋ aa yaa Krisita kpambɪsɪ yaa nɪfʋŋɪsɪya rɛ. Á kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ á aa yaa wɪɪ kyogi, a maga dɪ ba kpʋ ma gyamaa tɪyaŋ dɪ dʋnɪya nala abee malɪkasɪ buloŋ na ma.
10 Krisita wɪya, á yaa bambugo rɛ, ka ma kɛ baa ma kaŋ wɪgyʋŋ nɛ akuu ma bee Krisita a yaa kɪdɪgɪ wɪya. Á yaa nɪtaaga rɛ, aŋka ma kɛ yaa gaduwogo. Nala kɪ deŋ ma waasʋ, aŋ kɪ tɪya ma kɛ gyɪrɪma.
11 A kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ no sii bʋwaŋ, losi abee nɪɪnyʋwasɪ aa kaŋ ma rɛ, á kɪ laalɪ gakɔsʋŋsɪ, ba kɪ ŋmaa ma kɪŋkaŋ, á gɔllɪ baarɪ kɪ baŋ.
12 Á aa tʋŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ dɪ á pɛ á tɪɪ tɪyaŋ. Dɪ nala rɛ basɪ wɪbɔmɔ tɪya ma, á kɛ aa sʋla Wɪɪsɪ tɪya ba rɛ, dɪ ba aa rɛ aa dɔgɪsɪ ma mɛ, á aa kaŋ kenyiri rɛ.
13 Dɪ ba aa rɛ aa kyogi á feŋ mɛ, á kɛ aa kɪ basɪ wɪweliye rɛ ba lee. Abee gyɪnaŋ, ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ámaa rɛ yaa dʋnɪya no buloŋ nɪtɔɔnɪ.
14 Ma yaa ŋ biikyooliye rɛ. Ɛɛwɪya, ŋ bɪ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma dɪ ŋ we ma hɪɪsɪ tɪyaŋ, amɛ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ kyagɪlɪ ma rɛ.
15 Dɪ mamaa rɛ kaŋ sɪlaala tusi fi mɛ dɪ ba kɪ daga ma Krisita wɪya, amɛ kuwo dɪgɪ dʋŋ nɛ ma kana. Mɪyaŋ nɛ yaa ma kuwo Yesu Krisita tɪyaŋ, akuu ŋ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ tɪya ma wɪya.
16 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʋl ma rɛ gyaaŋgyaaŋ buloŋ dɪ ma kɪ kyesi ŋ wɪyaalɪya.
17 Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ, ŋ kɪ tɪŋ Timoti dɪ ʋ ko ma lee. Ʋ yaa ŋ biikyoolii rɛ, a kaŋ wɪtɪɪ mɛ á Tɪɪna Krisita ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ʋ sɪ kɪ liisi ma gɛɛ ŋ aa kɪya Yesu Krisita ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, abee gɛɛ ŋ aa kpaa wɪya no tɪɪ a kɪ daga Krisitabiisi lee kɛ buloŋ ŋ aa mʋwa tɪyaŋ.
18 Ma badɔmɔŋ mɪɪgɪ kaŋ dagɪŋtɪɪ rɛ kɪŋkaŋ, aŋ yeŋŋi anɪɪ ŋ sɪ ko na ma.
19 Amɛ dɪ Wɪɪsɪ rɛ laa nyʋwa, ŋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko na ma. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ bee kyɛ dɪ ŋ nɪɪ dagɪŋtɪɪ tɪmma no wɪbasɪya dʋŋ, amɛ ŋ sɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ gyɪŋ dee hʋ ba aa kana.
20 Wɪɪsɪ koro hʋ bɪ sɪŋ nihuwobiŋ wɪbasɪya tɪyaŋ, Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ nɛ ʋ sɪŋ.
21 Ŋ aa kpaa kyapɪya ko vɪɪrɪ ma abee ŋ aa kaŋ kyori abee sɪfɪyala ko ma lee, ba tɪyaŋ kɪbee rɛ ma kɪ kyɛ?

5

Krisitabiisi badɔmɔŋ aa yaa bisiŋ wɪya

1 Ba basɪ tɪya ŋ nɛ anɪɪ nala we ma tɪyaŋ a kɪ yaa sɔŋsɔŋ wɪya. Wɪɪ hʋ lɔrɔ rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya nala hʋ aa bee kyʋwalɪ Wɪɪsɪ mɛ gba paalɪ bɪ sɪ laa nyʋwa yaa gɛɛ. Ba baa dɪ nal kɪdɪgɪ we ma tɪyaŋ a kaŋ ʋ kuwo haaŋ kɪ pɪŋ.
2 Ka ma ha kɪ daga ma tɪɪ! Ʋ fa maga ma leŋ ma tɪsɪ kyogi rɛ, ka dɪ ma lɪɪ nal hʋ aa yaa gɛɛ a ta ma tɪyaŋ.
3 Mɪyaŋ, abee ŋ aa tuwo ma tɪyaŋ nyɛ mɛ, amɛ ŋ hakɪla kɛ tɪyaŋ, ŋ we ma tɪyaŋ nɛ. Á Tɪɪna Yesu dee tɪyaŋ, ŋ kɛ teŋ dii nal hʋ aa yaa wɪbɔŋ no sarɪya rɛ, a kpa kyogisi tɪya ʋ anɪɪ ŋ aa we ma tɪyaŋ.

4 Dı mamaa rɛ ko laŋŋı á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ, ŋ hakıla tıyaŋ, ŋ mɛ aa we ma tıyaŋ
nɛ, á Tıına Yesu Krisita dee mɛ we ma tıyaŋ. Ɛɛ wıya
5 ma kpa baal no we Sıtaanı nosi tıyaŋ, dı ʋ dɔgısı ʋ teŋbii, ka dı Wıısı laa ʋ dʋma
kɛ ta kyɛɛ hʋ á Tıına Krisita aa sı mıı̈gı ko.
6 Ɛɛ hʋ ma aa daga ma tıı hʋ bı weliye. Ma bı gyıma anıı sıbʋl mʋhʋ rɛ ba aa kpa
we paanʋʋ muŋ tıyaŋ, ka ʋ sii pʋwarı a yʋga gɛɛ?
7 Ma lıı sıbʋlbınıı hʋ aa yaa wıbɔŋ a ta ma tıyaŋ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma yaa tıpʋlʋŋ
tımma, a kıı gɛɛ anıı paanʋʋ muŋfalıı ba aa bı wee sıbʋl. Nyɛ rɛ ma maga dı ma kıı,
beewıya, Krisita, á Dıısı-parı-banıı Kyɛbal Pebiye hʋ rɛ ba kaŋ kpʋ a sʋla Wıısı á wıya.
8 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı á di á Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ abee paanʋʋ hʋ aa kaŋ
sıbʋlbınıı. Sıbʋlbınıı no rɛ yaa wıbɔmɔ abee tahaa. Amɛ ma leŋ dı á gbıyalı abee
paanʋʋ hʋ aa bı kaŋ sıbʋl. Paanʋʋ no rɛ yaa wıtıı abee tıpʋlʋŋ.
9 Teŋ hʋ ŋ gyı aa saba tıya ma tıyaŋ, ŋ gyı bası tıya ma a baa dı ma lıı ma tıı nala hʋ
aa yaa sɔŋsɔŋ wıya tıyaŋ nɛ.
10 Ŋ bı baa ma ta kı laŋŋı dʋnıya nala aa yaa bisiŋ wıya tıyaŋ, koo nala hʋ aa kaŋ
tıbal, koo gaala, koo vʋgımarıla tıyaŋ. Dı mıyaŋ nɛ baa ma ta kı laŋŋı nala no tıyaŋ,
ɛɛ kɛ ma bı sı we dʋnıya no tıyaŋ.
11 Amɛ wıı hʋ ŋ aa basa rɛ nyɛ: Ma ta kaŋ ma tıı mʋ mal nal hʋ aa baa dı ʋ laa Wıısı
wıya di rɛ aŋ kı yaa sɔŋsɔŋ wıya, koo a kaŋ tıbal, koo a kı marı vʋga, koo a gɔllı kı
kyogi nala fene, koo a yaa sınyʋwal, koo a yaa gaal. Ʋ bı maga dı ma bee iriŋ nal no
laŋŋı di kıdiiliye mɛ gba.
12 Ŋ tʋma daa yaa dı ŋ kı di nala hʋ aa bı yaa Krisitabiisi sarıya. Wıısı rɛ sı di ba
sarıya. Amɛ ma kɛ maga dı ma kı di dɔmɔŋ sarıya rɛ.
13 Beewıya, Wıısı teŋ tıyaŋ ba baa, “Ma lıı nıbɔŋ buloŋ ta ma tıyaŋ.”

6

Ɛɛ aa maga dı Krisitabiisi bası wıya kı marı dɔmɔŋ

1 Dı ma kıdıgı rɛ kaŋ wıı abee ʋ dɔŋtıına Krisitabiye, ʋ paalı bı maga dı ʋ tıına kaŋ
wıı hʋ mʋ nala hʋ aa bee kyʋwalı Wıısı lee dı ba bası. Amɛ ʋ maga dı ʋ tıına kaŋ wıı
hʋ mʋ Krisitabiisi lee rɛ dı ba bası marı ba dɔmɔŋ.
2 Ma bı gyıma anıı Wıısı nala rɛ sı di dʋnıya nala buloŋ sarıya? Dı mamaa rɛ yaŋ sı
di dʋnıya nala sarıya, bee rɛ sı tıŋ dı ma bı wuwo bası wıbiibiisi no kı marı dɔmɔŋ?
3 Ma bı gyıma anıı ámaa Wıısı nala rɛ sı di malıkası mɛ sarıya, aŋ yaŋ ko kı deŋ
dʋnıya wıbiibiisi no nyɛ?
4 Ɛɛwıya, dı wıı no iriŋ nɛ ko we ma balıya paga tıyaŋ, ʋ bı maga dı ma aa sii kaŋ
mʋ dʋnıya nala hʋ aa bı kaŋ lısınıı Krisitabiisi sıya tıyaŋ, dı ba marı wıı hʋ tıya ma.
5 Ma wıı no yaa hıısı rɛ. Ɛɛ kɛ nıdıgı mɛ tuwo ma tıyaŋ a kaŋ wıgyʋŋ, dı wıı rɛ ko
we Krisitabiisi balıya paga tıyaŋ, dı ʋ wuwo bası a marı ba dɔmɔŋ koo?
6 Amɛ dı Wıısı nala balıya rɛ ko kaŋ wıı, kıdıgı aa kaŋ ʋ dɔŋtıına mʋ nala hʋ aa bee
kyʋwalı Wıısı lee rɛ ba laa wıı hʋ bası tıya ba, bee rɛ tıŋ gɛɛ.
7 Ma aa vala kaŋ dɔmɔŋ kı mʋ nala lee ba di ma dɔŋtıŋsı sarıya kı tıya ma gɛɛ, ɛɛ
daga anıı ma buloŋ nyʋgısa rɛ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. Dı nal lɛ yaa wıı kyogi ı, bee rɛ tıŋ
ı bı sı wuwo di kenyiri? Dı nal lɛ gırıma laa ı kıŋ, bee rɛ tıŋ ı bı sı wuwo leŋ kıŋ hʋ
tıya ʋ?
8 Amɛ ma tıı gʋla yaa wıya kı kyogi dɔmɔŋ nɛ, a firimi kı laa dɔmɔŋ kına mɛ. Ma
dɔŋtıŋsı Krisitabiisi rɛ gba ma kı yaa gɛɛ.
9 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma. Ma ta kı mʋrı ma tıı. Beewıya, ma bı gyıma anıı nıbɔŋ
buloŋ bı sı wuwo gyʋʋ Wıısı koro hʋ? Nala hʋ aa yaa sɔŋsɔŋ wıya, koo nala hʋ aa
marı vʋga, koo nala hʋ aa gɔllı kı kyɛ nala haana, koo baala koo haana balıya aa gʋl kı
kyɛ dɔmɔŋ,
10 abee gaala abee tıbal tımma, abee sınyʋwala, abee nala hʋ aa kyogi nala fene, abee
nala hʋ aa firimi kı laa nala kına, nala no kıdıgı buloŋ bı sı wuwo gyʋʋ Wıısı koro hʋ
tıyaŋ.
11 Ma badɔmɔŋ fa aa yaa wıya no rɛ. Amɛ Wıısı sası ma wıbɔmɔ ta rɛ. Wıısı rɛ tıŋ
ma. Á Tıına Yesu Krisita nyubaanıŋ, abee á Tıına Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, ma
bırımı tıpʋlʋŋ tımma rɛ, a bı kaŋ wıkyogii buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ.

Ʋ bı maga dı á kı sɔnnı

12 Ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa sı wuwo yaa wıı kɛ buloŋ ŋ aa kyɛ. Amɛ ŋ wıyaalıya buloŋ
daa rɛ aa kaŋ tɔnɔ tıya ŋ. Ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa sı wuwo yaa wıı buloŋ ŋ aa kyɛ, amɛ
ŋ bı sı leŋ dı wıı buloŋ kana ŋ bırımı ʋ yoŋ.

13 Kıdiiliye wıya rɛ tıŋ luwol we doŋ, luwol wıya mɛ rɛ tıŋ kıdiiliye we doŋ. Wıtıı
rɛ, amɛ ba buloŋ kaŋ kyɛɛ rɛ Wıısı aa sı leŋ ba yaa waasʊ. Wıısı bı kpaa teŋ tıya
nihuwobiŋ dı ʊ kaŋ kı sɔnnı, amɛ ʊ baa dı ʊ kaŋ ʊ teŋ a tʊma kı tıya ʊ rɛ. Beewıya
Wıısı rɛ tıŋ ʊ teŋ hʊ mɛ.
14 Wıısı dee tıyaŋ nɛ ʊ kyisi á Tıına Krisita sʊʊ tıyaŋ. Ʊ sı kyisi ma mɛ sʊʊ tıyaŋ.
15 Ma bı gyıma anıı ma tenni yaa Krisita teŋ logiŋ kıdıgı rɛ? Ma bıına anıı ma yaŋ sı
wuwo kpa Krisita teŋ logiŋ kıdıgı a mʊ mal gyaŋtıra teŋ tıyaŋ koo? Ba mʊra rɛ!
16 Koo ma bı gyıma anıı dı baal lɛ kaŋ gyaŋtıra pıŋ, ba buloŋ bırımı nıdıgı rɛ?
Beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba bası polli rɛ a baa, “Baal bee ʊ haaŋ sı yaa kıdıgı.”
17 Ɛɛ tıı rɛ nal hʊ aa kaŋ ʊ tıı mʊ mal á Tıına Krisita tıyaŋ, ʊ bee Krisita yaa kıdıgı
rɛ ʊ hakıla tıyaŋ.
18 Ma lıı ma tıı sɔŋsɔŋ tıyaŋ. Wıbɔŋ kɛ buloŋ nihuwobiŋ aa yaa, ʊ bee kyogi ʊ teŋ,
amɛ nal hʊ buloŋ aa sɔnnı, ʊ tıına yaa wıbɔŋ kı kyogi ʊ tıı teŋbii rɛ.
19 Ma bı gyıma anıı ma tenni yaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we ma tıyaŋ dıya
rɛ? Ma bı tıŋ ma tıı. Wıısı rɛ tıŋ ma.
20 Wıısı kpaa ʊ kyal lɛ a yɔbɔ ma. Ɛɛwıya, ma kaŋ ma teŋbiye kı yaa wıya hʊ aa
fıyɛlı Wıısı teŋ.

7

Haaŋ Kpayı

1 Wıya hʊ ma aa saba a pıyɛsı hʊ, nyɛ kɛ, ŋ aa kyɛ dı ŋ gyʊʊ ba tıyaŋ nɛ a kyɛ ba sii.
Ʊ yaa wıwelii rɛ dı baal buloŋ fa ta kpaa haaŋ.
2 Amɛ akuu sɔŋsɔŋ aa yʊga wıya, ʊ maga dı baal buloŋ kpa haaŋ nɛ, dı haaŋ buloŋ
mɛ yal bala.
3 Ʊ maga dı baal bee ʊ haaŋ kpa ba tıı kı tıya dɔmɔŋ nɛ, a kı yaa dɔmɔŋ teŋfıyɛl
wıya.
4 Haaŋ bı tıŋa ʊ tıı, ʊ bala hal tıyaŋ, baal mɛ bı tıŋa ʊ tıı, ʊ haaŋ hal tıyaŋ.
5 Dı baal lɛ aa kyɛ dı ʊ kyɛ ʊ haaŋ, ʊ bı maga dı haaŋ hʊ vıya, dı haaŋ mɛ rɛ aa kyɛ dı
ʊ bala pına ʊ, ʊ bı maga dı ʊ bala mɛ vıya. Amɛ kyaha dı ba buloŋ balıya vʊʊla anıı ba
bı sı kyɛ dɔmɔŋ a maga kyɛyɛ baŋmana, ka dı ba kpa ba tıı buloŋ we Wıısı kyʊwalıı
tıyaŋ. Amɛ dı ba Wıısı kyʊwalıı saŋa hʊ ko teŋ, ʊ maga dı ba bıl piili kı laŋŋı wasa rɛ.
Ɛɛ rɛ sı leŋ dı Sıtaanı ta wuwo na ŋmanıı a kaŋ ba we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, akuu ba aa
bı wuwo kı kaŋ ba tıı wıya.
6 Wıya no ŋ aa bası kı tıya ma, ʊ bı kıı nıı mıra rɛ ŋ biŋ kı tıya ma. Ŋ ta kı kyagılı
ma rɛ.
7 Wıtıı rɛ, ŋ kyɛrı rɛ fa yaa dı ma kıdıgı buloŋ ta kpaa haaŋ anıı ŋ mɛ aa bı kpaa
haaŋ nyɛ. Amɛ nal buloŋ bee Wıısı aa kpaa wıı tıya ʊ rɛ. Wıısı aa kpa wıı kıdıgı tıya
nal kıdıgı rɛ, aŋ kpa wıdʊma a tıya nal kıdıgı mɛ.
8 Ŋ yaŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma boŋgyomo abee haboŋgyomo abee ma lohaana rɛ
anıı dı mamaa rɛ fa kıı ŋ, a ta paa haana koo a yal balama, ʊ fa sı weliye.
9 Amɛ dı mamaa rɛ bı sı wuwo kaŋ ma tıı, baala paa haana, ka dı haana hʊ mɛ yala
balama. Beewıya, dı baal lɛ kpaa haaŋ, koo dı haaŋ nɛ yal bala, ʊ rɛ kpıya ma aa leŋ
baala wıya koo haana wıya we ma hakıllı tıyaŋ, a kı dɔŋ ma.
10 Ma nala hʊ aa kaŋ haana abee balama, wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası nyɛ, ŋ tıı daa rɛ
aa bası. Ʊ lıı á Tıına Wıısı lee rɛ: Haaŋ bı maga dı ʊ vıya ʊ bala,
11 amɛ dı haaŋ nɛ ko vıya aŋ vıya ʊ bala, ʊ maga dı ʊ ta bıl yal bala rɛ, ka dı ʊ hɔŋ a
yaa haboŋgyoŋ. Dı ʊ rɛ naa dı ʊ bı sı wuwo hɔŋ boŋgyori hʊ, ʊ maga dı ʊ mııgı mʊ ʊ
balbınıı hʊ lee rɛ, dı ba mııgı marı dɔmɔŋ. Baal buloŋ mɛ bı maga dı ʊ vıya ʊ haaŋ.
12 Ma nıkaalıya hʊ mɛ, mıyaŋ Pɔɔl tıı mɛ aa kaŋ wıı dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ. Á Tıına
Wıısı lee daa ʊ lıı. Dı Krisitabiye rɛ kaŋ haaŋ aa bı laa Yesu wıya di, ka dı haaŋ hʊ laa
nyʊwa anıı ʊ bee ʊ bala hʊ hɔŋ, baal hʊ bı maga dı ʊ vıya ʊ.
13 Dı haaŋ aa yaa Krisitabiye mɛ rɛ kaŋ bala hʊ aa bı laa Yesu wıya laa di, ka dı baal
hʊ laa nyʊwa dı ʊ beel-ʊ hɔŋ, ʊ bı maga dı haaŋ hʊ vıya ʊ.
14 Beewıya dı haaŋ nɛ laa Yesu wıya di aŋka ʊ bala bı laa di, amɛ akuu haaŋ hʊ wıya,
baal hʊ mɛ gyʊʊ Wıısı sɔŋ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ tıı rɛ, dı baal lɛ laa Yesu wıya di aŋka ʊ haaŋ
bı laa di, amɛ akuu baal hʊ wıya, haaŋ hʊ mɛ gyʊʊ Wıısı sɔŋ tıyaŋ nɛ. Dı gɛɛ fa daa,
ba biisi fa sı yaa bisiŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ ba aa kıı nyɛ, ba biisi mɛ sı gyʊʊ
Wıısı sɔŋ tıyaŋ.
15 Amɛ dı baal koo haaŋ aa bı yaa Krisitabiye rɛ aa kyɛ dı ʊ vıya ʊ haaŋ koo ʊ bala
aa yaa Krisitabiye, ŋmanıı we doŋ. Wıya no iriŋ tıyaŋ, wıı buloŋ bı tɔɔ Krisitabiye hʊ
ŋmanıı. Beewıya Wıısı aa kyɛ dı á hɔŋ abee laaŋfıya rɛ.

16 Ɪ haaŋ hʋ aa yaa Krisitabiye, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa gyɪma dɪ ɪ wɪya daa sɪ tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ laa
ɪ bala hʋ aa bɪ yaa Krisitabiye ta? Ɪ baal hʋ mɛ aa yaa Krisitabiye, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa gyɪma
anɪɪ ɪ wɪya daa sɪ tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ɪ haaŋ hʋ aa bɪ yaa Krisitabiye ta?
17 Wɪɪ no tɪyaŋ, lee hʋ ɪ fa aa sɪna ka Wɪɪsɪ leŋ ɪ ko laa Yesu wɪya di, abee wɪɪ hʋ
buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ɪ, ʋ maga dɪ ɪ ha sɪŋ ba tɪyaŋ nɛ. Wɪya no tɪɪ rɛ ŋ aa kpa kɪ
daga Krisitabiisi aa we lee kɛ buloŋ ŋ aa mʋwa tɪyaŋ.
18 Dɪ nal lɛ fa keri ʋ peŋ aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʋ ta leŋ dɪ gɛɛ kɪ dɔmɔ ʋ. Dɪ nal
mɛ rɛ bɪ kere ʋ peŋ aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʋ ta kɪ yaa kparaama dɪ ʋ keri ʋ peŋ.
19 Beewɪya dɪ ɪ keri ɪ peŋ koo dɪ ɪ bɪ kere ɪ peŋ, ba buloŋ yaa wɪdɪgɪ rɛ Wɪɪsɪ kɛ lee.
Amɛ wɪɪ hʋ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa dɪ ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ saŋa buloŋ.
20 Lee hʋ nal buloŋ fa aa sɪna aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʋ tɪɪna ha sɪŋ doŋ.
21 Dɪ ɪ rɛ fa yaa yoŋ aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ta leŋ dɪ ɛɛ wɪya kɪ dɔm-ɪ. Amɛ dɪ ɪ rɛ
naa ŋmanɪɪ ɪ aa sɪ wuwo kpa a tɪŋa ɪ tɪɪ, sii sɪŋ bɪŋbaŋ.
22 Yoŋ hʋ buloŋ aa laa á Tɪɪna Krisita wɪya di, ʋ tɪɪna tɪŋa ʋ tɪɪ rɛ Krisita lee. Ɛɛ tɪɪ rɛ
nal hʋ fa aa tɪŋa ʋ tɪɪ aŋ na ko laa Krisita wɪya di, ʋ bɪrɪmɪ Krisita yoŋ nɛ.
23 Wɪɪsɪ leŋ Krisita kpaa ʋ kyal lɛ a yɔbɔ ma. Ɛɛwɪya, ma ta yaa nihuwobisi yosi.
24 Ŋ naabalɪya, lee hʋ nal buloŋ aa sɪna aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʋ maga dɪ ʋ ha sɪŋ
doŋ tɪɪ rɛ, beewɪya wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa rɛ gɛɛ.
25 Ma basɪ baala ha aa bɪ paa haana, abee haana ha aa bɪ yala balama mɛ wɪya rɛ.
Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ kyɛ doŋ mɛ sii rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ bɪ basɪ wɪɪ buloŋ tɪya ŋ nala
no lugo tɪyaŋ. Amɛ Wɪɪsɪ fáá ŋ sikii rɛ, a leŋ ŋ yaa nal ma aa sɪ wuwo laa di. Ɛɛ wɪya
ŋ tɪɪ hakɪla wɪɪ rɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ŋ basɪ nala no lugo tɪyaŋ.
26 Akuu lagɪlagɪ no taŋha hʋ aa deye wɪya, dɪ baal lɛ bɪ kpa haaŋ, ʋ rɛ kpɪya.
27 Dɪ ɪ rɛ ko kaŋ haaŋ, ta ko kɪ vɪya ʋ. Dɪ ɪ rɛ ko bɪ kaŋ haaŋ mɛ, ta bɪl ko kɪ kpa
haaŋ.
28 Amɛ dɪ ɪ rɛ kpaa haaŋ, ɪ bɪ yaa wɪbɔŋ. Dɪ hatoluu mɛ ha aa bɪ yala bala rɛ yal
bala, ʋ bɪ yaa wɪbɔŋ. Amɛ baala hʋ aa paa haana abee haana hʋ aa yala balama, ba sɪ
na tʋwara dʋnɪya no tɪyaŋ. Ŋ bee kyɛ dɪ ma gyʋʋ tʋwara no tɪyaŋ.
29 Ŋ naabalɪya, wɪɪ hʋ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: Á bɪl bɪ sɪ pɪɪsɪ dʋnɪya no tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, nala
hʋ aa kaŋ haana, ʋ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba bɪ kaŋ haana.
30 Nala hʋ aa wɪɪ, ʋ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba tɪsɪ aa bɪ kyogo. Nala hʋ mɛ aa mʋŋ,
ʋ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba tenni aa bɪ fɪyɛla. Nala hʋ mɛ aa yɔbɔ kɪna, ʋ maga dɪ
ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪna hʋ ba aa yɔbɔ bɪ yaa ba kɪna.
31 Nala hʋ aa we dʋnɪya wɪkanɪya tɪyaŋ a kɪ yaa, ʋ maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba tuwo
ba tɪyaŋ. Dʋnɪya no aa kɪɪ nyɛ gyɪnaŋ, ʋ aa mʋ tenii rɛ.
32 Ŋ bee kyɛ dɪ wɪya kɪ dɔŋ ma. Baal hʋ aa bɪ kaŋ haaŋ, ʋ aa kpa ʋ nyuu buloŋ we á
Tɪɪna tʋma tɪyaŋ nɛ, a kɪ yaa gɛɛ buloŋ ʋ aa wuwo, dɪ á Tɪɪna Yesu teŋ fɪyɛlɪ.
33 Amɛ baal hʋ aa kaŋ haaŋ, ʋ aa kpa ʋ nyuu buloŋ we dʋnɪya wɪkanɪya tɪyaŋ nɛ,
beewɪya ɛɛ hʋ ʋ aa sɪ yaa dɪ haaŋ hʋ teŋ fɪyɛlɪ wɪya dʋŋ nɛ aa kyɪla ʋ.
34 Ka ʋ hakɪla mɛ aa bɪ sɪŋ wɪdɪgɪ tɪyaŋ. Haaŋ hʋ ha aa bɪ yal bala, koo hatoluu hʋ ha
aa bɪ gyɪŋ baal, ʋ aa kpa ʋ teŋbii bee ʋ hakɪla buloŋ nɛ a we á Tɪɪna Krisita tʋma tɪyaŋ,
a kɪ lʋga dɪ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Amɛ haaŋ hʋ aa kaŋ bala, dʋnɪya no
wɪkanɪya rɛ aa we ʋ hakɪla tɪyaŋ, beewɪya ɛɛ hʋ ʋ aa sɪ yaa dɪ ʋ bala teŋ fɪyɛlɪ dʋŋ
wɪya rɛ aa kyɪla ʋ.
35 Ma tɪɪ pɛyi wɪya rɛ tɪŋ ŋ kɪ basɪ wɪya no buloŋ. Ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ aa fɪl ma rɛ dɪ ma
ta kɪ yaa ma wɪkyɛɛlɪya. Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ ma kɪ yaa wɪya hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ rɛ, a kpa
ma tɪɪ abee ma wɪɪ buloŋ a tɪya á Tɪɪna Yesu Krisita.
36 Dɪ baal bee haaŋ nɛ wee nyʋwa anɪɪ ba sɪ yala dɔmɔŋ, aŋ ha ta kpa biŋ maakyiye,
ka dɪ baal hʋ na anɪɪ ʋ bɪ wuwo kɪ kaŋ ʋ tɪɪ haana lugo tɪyaŋ, koo ʋ na anɪɪ dɪ haaŋ
hʋ aa hɪyasɪ, dɪ ʋ rɛ aa kyɛ, ʋ aa wuwo ʋ kpa ʋ rɛ. Ʋ gɛɛ bɪ yaa wɪbɔŋ.
37 Amɛ dɪ baal mɛ we doŋ, a gyɪma ʋ hakɪla tɪyaŋ anɪɪ ʋ sɪ wuwo we doŋ aŋ bɪ kpaa
haaŋ, ka dɪ ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ba fɪla ʋ rɛ, aŋ yaa nɪɪ ʋ aa gyɪŋ ʋ tɪɪ kanɪɪ haana lugo tɪyaŋ nɛ
tɪŋ, ɛɛ kɛ dɪ ʋ rɛ vɪya hatoluu hʋ ʋ fa aa kyɛ dɪ ʋ kpa mɛ, ʋ tɪɪna mɛ yaa wɪɪ aa kpaa
ŋmanɪɪ rɛ.
38 Ɛɛwɪya, dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, ʋ yaa weliŋ nɛ, amɛ baal hʋ aa bɪ kpa haaŋ, ʋ rɛ yaŋ
marɪ yaa weliŋ.
39 Haaŋ aa kaŋ bala bɪ tɪŋa ʋ tɪɪ, dɪ ʋ bala rɛ ha we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ. Amɛ dɪ ʋ bala hʋ
rɛ ko sʋba, ʋ kaŋ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ʋ bɪl yala baal hʋ buloŋ ʋ aa kyɛ. Amɛ ʋ maga dɪ ʋ yala
nal hʋ aa yaa Krisitabiye rɛ.
40 Dɪ ŋ kɛ dʋŋ nɛ, ʋ fa ta bɪl yal bala. Ɛɛ rɛ ʋ sɪ hɔŋ abee teŋfɪyɛlʋʋ. Ŋ gyɪma anɪɪ
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ we ŋ mɛ tɪyaŋ nɛ.

8

Vʊga kɪna dii wɪya

1 Ma pɪyɛsɪ ŋ vʊga kɪdiiliye mɛ wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ ba mɛ wɪya
rɛ. Ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ á buloŋ kaŋ wɪgyʊŋ nɛ. Wɪgyʊŋ no iriŋ aa leŋ nihuwobiŋ ŋmaa
ʊ bembii a kɪ daga ʊ tɪɪ rɛ, amɛ kyori dʊŋ nɛ aa wuwo leŋ Krisitabiisi kyiyeli dɔmɔŋ a
sɪŋ weliŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
2 Nal hʊ aa bɪɪna anɪɪ ʊ kaŋ wɪgyʊŋ nɛ, ʊ tɪɪna bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ, beewɪya, wɪgyʊŋ
hʊ fa aa maga dɪ ʊ kana daa ʊ kana gɛɛ.
3 Amɛ nal hʊ aa kyo Wɪɪsɪ, Wɪɪsɪ gyɪŋ ʊ tɪɪna rɛ.
4 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á na dɪ ʊ maga dɪ á kɪ di vʊga kɪdiiliye rɛ koo ʊ bɪ maga. Á tɪɪ
gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ vʊga bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ dʊnɪya no tɪyaŋ. Á gyɪma mɛ rɛ anɪɪ wɪɪsɪ
buloŋ bɪl tuwo a lɪɪ Naabidiye Wɪɪsɪ hal.
5 Nala badɔmɔŋ baa dɪ vʊga we taŋha nyuu tɪyaŋ daha rɛ, wɪɪsɪnɪ mɛ we wɪɪsɪnyuu
tɪyaŋ. Ba kɛ laa di rɛ anɪɪ wɪɪgyamaa abee tɪɪŋgyamaa rɛ we doŋ.
6 Amɛ ámaa Krisitabiisi kɛ lee, Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ we doŋ. Ʊ rɛ yaa á kuwo Wɪɪsɪ hʊ aa
ta kɪŋ buloŋ aa we doŋ. Ʊ rɛ tɪŋ ma. Tɪɪna buloŋ mɛ tuwo dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita dʊŋ
daa. Ʊ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a taa kɪŋ buloŋ. Ʊ tɪyaŋ nɛ á tɪŋa a kaŋ mɪɪbol mɛ.
7 Amɛ nala buloŋ daa gyɪŋ wɪtɪɪ no. Nala badɔmɔŋ ha kpaa ba nyuni buloŋ we vʊga
tɪyaŋ nɛ kɪŋkaŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ abee gyɪnaŋ buloŋ, dɪ ba aa rɛ ko di haŋ kɪdiiliye hʊ iriŋ, ba
ha aa kɪ bɪɪnɪ anɪɪ vʊga kɪdiiliye rɛ. Ba hakɪllɪ ha bɪ deye Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya,
dɪ ba aa rɛ ko di vʊga kɪna, ba aa kɪ bɪɪnɪ anɪɪ ba dii bisiŋ kɪna rɛ.
8 Kɪdiiliye bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ Wɪɪsɪ bee nihuwobisi paga wɪya marɪ weliye. Dɪ ámaa
rɛ aa di kɪdiilii ka buloŋ koo dɪ ámaa rɛ aa sɪŋ badɔmɔŋ aŋ kɪ di badɔmɔŋ, ɛɛ tuwo wɪɪ
buloŋ Wɪɪsɪ lee.
9 Ma nala hʊ aa laa Wɪɪsɪ wɪya di, a gyɪma anɪɪ ma sɪ wuwo di kɪŋ buloŋ, ma fɪyɛlɪ
ma sɪya weliŋ, dɪ ma wɪyaalɪya ta ko leŋ Krisitabiisi hʊ ha aa bɪ waa Wɪɪsɪ wɪya tɪyaŋ
weliŋ ko gyʊʊ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ.
10 Dɪ Krisitabiisi hʊ aa bɪ waa Wɪɪsɪ wɪya tɪyaŋ kɪdɪgɪ rɛ naa ma nala hʊ aa waa Wɪɪsɪ
wɪya tɪyaŋ kɪdɪgɪ dɪ ʊ hɔŋ vʊga lɪmarɪɪ, a kɪ di vʊga kɪdiiliye hʊ, ma bɪ gyɪma anɪɪ ʊ
mɛ sɪ kyesi a kɪ di kɪna no koo?
11 Akuu ɪ wɪgyʊŋ kɪŋkaŋ wɪya, ɪ naabiye hʊ wɪya Krisita aa sʊba, ka ʊ laadii ha bɪ
deye weliŋ, nyʊgɪsa rɛ.
12 Ɛɛwɪya, dɪ kɪdiiliye hʊ ma aa dii rɛ sɪ kaŋ ma nɪmmabalɪya Krisitabiisi hakɪllɪ
vʊgɪmɪ, ma yaa wɪɪ kyogi ba rɛ. Ʊ gɛɛ mɛ, Krisita tɪɪ rɛ ma yaa wɪɪ kyogi gɛɛ.
13 Ɛɛwɪya, dɪ kɪdiiliye hʊ ŋ aa sɪ di rɛ sɪ leŋ dɪ ŋ naabiye yaa wɪbɔŋ, ɛɛ kɛ ŋ bɪ sɪ
maakyiye di haŋ kɪdiiliye hʊ, beewɪya ŋ bee kyɛ dɪ ŋ naabiye yaa wɪbɔŋ.

9

Wɪya hʊ aa maga dɪ Yesu kpambɪya kɪ yaa

1 Ma aa naa ŋ nyɛ, ŋ bɪ tɪŋa ŋ tɪɪ? Ŋ bɪ yaa Yesu Krisita kpambɪya? Ŋ ha bɪ naa á
Tɪɪna Yesu? Ma daa yaa tɔnɔ hʊ aa lɪɪ ŋ Wɪɪsɪ tʊma tʊmɪɪ tɪyaŋ?
2 Dɪ nala badɔmɔŋ nɛ baa ŋ bɪ yaa Wɪɪsɪ kpambɪya mɛ, amɛ ma kɛ lee ŋ yaa rɛ. Ma
aa laa á Tɪɪna Yesu wɪya di ma beel-ʊ yaa kɪdɪgɪ wɪya, mamaa rɛ yaa magɪl hʊ aa dagɪ
anɪɪ ŋ yaa Krisita kpambɪya rɛ.
3 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko kɪ kyogi ŋ feŋ anɪɪ ŋ bɪ yaa Yesu Krisita kpambɪya, nyɛ
rɛ ŋ aa kpa, a basɪ laa ŋ tɪɪ.
4 Ŋ aa gɔllɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala nyɛ, ɛɛ kɛ ʊ bɪ maga dɪ ba kɪ tɪya ŋ nyʊwa
kɪdiiliye koo?
5 Ɛɛ kɛ, ŋ aa gɔllɪ kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya nyɛ, ŋ kɛ bɪ kaŋ ŋmanɪɪ dɪ ŋ kpa haaŋ aa yaa
Krisitabiye dɪ ʊ kɪ tɪŋ ŋ hal anɪɪ ŋ dɔŋtɪŋsɪ Yesu Krisita kpambɪsɪ hʊ badɔmɔŋ abee
Yesu nɪmmabalɪya abee Piita aa yaa gɛɛ koo?
6 Koo ŋ bee Banabaasɪ dʊŋ nɛ maga dɪ á kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya, aŋ ha tʊma kɪ kyɛ á
nyʊwa kɪdiiliye?
7 Laalyuwol bee rɛ we doŋ a tʊŋ kɪ tuŋ ʊ tɪɪ? Pɪparɪ bee rɛ bee di ʊ tɪɪ panyʊwa kɪna?
Nɔdaal bee rɛ bɪ faa ʊ tɪɪ nʊsɪ ɪl kɪ nyʊwa?
8 Wɪɪ no ŋ aa basɪ nyɛ, ʊ bɪ yaa nihuwobiŋ hakɪla dʊŋ wɪɪ, beewɪya Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ
Moosi aa saba biŋ Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ mɛ basɪ wɪɪ no tɪɪ rɛ?
9 Mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ tɪyaŋ, ba basa a baa
“Ba bee vʊwa nɔpalɪɪ hʊ aa ŋmaa mɪya nyʊwa.”
Nɔpalɪɪ hʊ wɪya daa kyɪla Wɪɪsɪ.

10 Wɪɪsɪ aa basɪ wɪɪ no, ámaa rɛ ʊ kɪ daga gɛɛ. Wɪtɪɪ rɛ ámaa rɛ ʊ kɪ daga. Pɪpara abee
kʊkʊnna buloŋ kaŋ bayɪyɛla rɛ anɪɪ ba kaŋ ba tol lɛ kɪkʊmɪya hʊ tɪyaŋ.
11 Ɛɛ tɪɪ rɛ, Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ á aa basa tɪya ma, ba kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪdoho rɛ á kpa doho
ma tɪyaŋ gɛɛ. Ɛɛwɪya, dɪ mamaa rɛ aa kyiyeli ma abee dʊnɪya kɪna, ma ta bɪɪna anɪɪ
mɛ yaa kɪ parɪ rɛ.
12 Dɪ mamaa rɛ aa kɪ kyiyeli nala badɔmɔŋ, á kɛ gba paalɪ maga dɪ ma kɪ kyiyeli ma a
baŋ ba rɛ. Amɛ á kɛ bɪ kpaa ʊ anɪɪ ʊ yaa kparaama rɛ dɪ ma kyiyeli ma. Á kaŋ kenyiri
hʊ aa maga rɛ á wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, dɪ gɛɛ wuwo suri ŋmanɪɪ dɪ Krisita wɪweliye pele lee
hʊ buloŋ aa maga lagɪ.
13 Nal buloŋ aa di ʊ tʊma lee rɛ. Ma gyɪma anɪɪ nal hʊ aa tʊŋ tʊma Wɪɪkyʊwaldɪɪbal
hʊ tɪyaŋ, doŋ nɛ ʊ kɪ di, ka nala hʊ mɛ aa kpʊʊ pʊsɪ kɪ tɪya Wɪɪsɪ kogu hʊ nyuu tɪyaŋ,
ba mɛ kaŋ tol lɛ pʊsɪ hʊ tɪyaŋ.
14 Ɛɛ tɪɪ rɛ á Tɪɪna Krisita mɛ baa dɪ nala hʊ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya, dɪ ba mɛ tɪŋ doŋ a kɪ
na ba kɪdiiliye.
15 Amɛ ŋ ha bɪ tɪŋ ŋmanɪɪ no a kɪ kyɛ ŋ kɪkyɛɛlɪya. Ŋ aa sabɪ teŋ no kɪ tɪya ma nyɛ, ʊ
bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ aa yɪyɛlɪ nɪɪ ma yaa wɪya no tɪya ŋ nɛ. Ŋ aa sʊba rɛ kpɪya nal kɪdɪgɪ buloŋ
aa kpaa kɪŋ tɪya ŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ŋ bɪ sɪ wuwo daga ŋ tɪɪ ŋmanɪɪ no ŋ aa tɪŋ tɪyaŋ.
16 Amɛ ŋ bɪ kaŋ ŋmanɪɪ dɪ ŋ kɪ daga ŋ tɪɪ akuu ŋ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya.
Beewɪya, ʊ yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ ŋ kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya. Ba sɪ lɔrɪ ŋ tɪyaŋ dɪ mɪyaŋ nɛ vɪya Wɪɪsɪ
wɪweliye hʊ basɪɪ.
17 Dɪ ʊ fa kɪɪ nɪɪ ŋ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ŋ kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya, ɛɛ rɛ ŋ fa sɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ laa
tuno. Amɛ ŋ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ daa, Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ a kpa tʊma no we ŋ nosi tɪyaŋ ŋ kɪ tʊma.
18 Ŋ tuno rɛ yaŋ yaa bee? Ŋ tuno rɛ yaa dɪ ŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ a tɪya ma aŋ ta
laa kɪŋ buloŋ. Nyɛ daga anɪɪ ŋ bee laa tuno hʊ aa maga dɪ ŋ laa akuu ŋ aa basɪ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʊ wɪya.
19 Ŋ tɪŋa ŋ tɪɪ rɛ. Ŋ bɪ yaa nal buloŋ yoŋ. Amɛ ŋ kaŋ ŋ tɪɪ bɪrɪmɪ nal buloŋ yoŋ nɛ dɪ
ŋ wuwo na nala yʊga dɪ ba ko tɪŋ Yesu Krisita.
20 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mʊ Gyuuma lee, ŋ aa kaŋ ŋ tɪɪ bɪrɪmɪ gyuu rɛ, dɪ ŋ wuwo basɪ
Wɪɪsɪ wɪya tɪya ba, dɪ ba ko tɪŋ Wɪɪsɪ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ aa tɪŋ Moosi mɪrɪsɪ
hʊ lee, ŋ aa kaŋ ŋ tɪɪ bɪrɪmɪ ba kɪdɪgɪ rɛ, amɛ ŋ hakɪla tɪyaŋ kɛ ŋ tɪɪ gyɪma anɪɪ ŋ bee
tɪŋ ba ŋmanɪɪ hʊ. Ŋ aa yaa gɛɛ rɛ dɪ ŋ wuwo leŋ dɪ ba badɔmɔŋ ko tɪŋ Yesu Krisita.
21 Ɛɛ tɪɪ rɛ, dɪ mɪyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma lee, ŋ aa kaŋ ŋ tɪɪ bɪrɪmɪ
ba kɪdɪgɪ rɛ, aŋ ta bee tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʊ dɪ ŋ wuwo leŋ dɪ ba badɔmɔŋ ko tɪŋ Yesu
Krisita. Wɪɪ no bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ bee tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ. Amɛ ŋ kɔnɪ aa tɪŋ wɪya hʊ Krisita
aa basa rɛ.
22 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ Wɪɪsɪ laadii ha aa bɪ deye lee, ŋ aa kaŋ ŋ tɪɪ bɪrɪmɪ ba
kɪdɪgɪ rɛ, dɪ ŋ wuwo leŋ dɪ ba ko tɪŋ Yesu Krisita. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko mʊ nala irɪŋ buloŋ
lee, ŋ aa kaŋ ŋ tɪɪ bɪrɪmɪ ba kɪdɪgɪ rɛ, a kpa ŋmanɪɪ hʊ buloŋ ŋ aa sɪ kpa dɪ ŋ wuwo
leŋ dɪ ba badɔmɔŋ ko tɪŋ Yesu Krisita.
23 Wɪya no buloŋ ŋ aa yaa nyɛ, Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ rɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ba pel lee buloŋ. Dɪ
gɛɛ wuwo leŋ dɪ ŋ mɛ pɛ na wɪweliye hʊ nala hʊ aa laa Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ dɪ aa sɪ na
Wɪɪsɪ lee.
24 Ma buloŋ gyɪma anɪɪ dɪ nɪgyamaa rɛ aa fá, amɛ ba tɪyaŋ nɪdɪgɪ rɛ aa mʊ di. Ɛɛwɪya,
nal buloŋ kɪ fá ʊ fáyɪ buloŋ, dɪ ʊ yaa nal hʊ aa sɪ fá mʊ di kɪŋ hʊ wɪya ma aa fá.
25 Fɪfaal buloŋ ba aa dagɪ, ʊ aa wuwo kaŋ ʊ tɪɪ rɛ wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, dɪ ʊ wuwo fá a
di. Amɛ ʊ aa yaa wɪya no buloŋ dɪ ʊ mʊ laa kɪŋ aa sɪ kyogi rɛ. Amɛ ámaa Krisitabiisi
kɛ aa tuŋ Krisita tʊma dɪ á mʊ laa kɪŋ aa bɪ sɪ maakyiye kyogi rɛ.
26 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ fá kɪ mʊ sɪdeŋ, a kɪ deŋ lɪmʊtenii hʊ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nal aa
ŋmaa kyɔrɪya, ŋ bɪ viri ŋ noŋ kɪ ta waasʊ waasʊ.
27 Ŋ fɪla ŋ tɪɪ rɛ, a kana ŋ teŋbii bɪrɪmɪ ŋ yoŋ. Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ŋ ta ko basɪ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʊ tɪya nala teŋ, ka dɪ ŋ tɪɪ bɪ kaŋ tol Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.

10

Ma ta kɪ marɪ vʊga

1 Ŋ naabalɪya, ŋ aa kyɛ dɪ ma liisi mʊ pele wɪɪ hʊ gyɪ aa yaa á naabaala hʊ fa aa tɪŋ
Moosi hal pogo hʊ tɪyaŋ nɛ. Wɪɪsɪ gyɪ leŋ taal lɛ ko geesi tɔ ba buloŋ, a deŋ ba nyuu
weliŋ ba buloŋ mʊ kyol fuwobal hʊ ba aa yɪrɪ Fuwofɪyaŋ abee laaŋfɪya.
2 Taal hʊ gyɪ aa geesi tɔ ba buloŋ gɛɛ, abee ba buloŋ gyɪ aa kyol fuwo hʊ, gɛɛ rɛ gyɪ
daga anɪɪ ba buloŋ foo wɪɪkyʊwalnɪɪ rɛ, ba yaa Moosi hatɪnna.
3 Ba buloŋ nɛ gyɪ dii kɪdiiliye hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪya ba.

4 Ba buloŋ mɛ rɛ gyı nyʊwa nıı hʊ Wıısı gyı aa leŋ ʊ lıı bʊyı hʊ tıyaŋ. Krisita tıı rɛ
yaa bʊyı no, a gyı kı tıŋ ba tıyaŋ.
5 Abee gɛɛ buloŋ, ka Wıısı teŋ gyı bı fıyɛla ba gyeniŋ buloŋ nyuu tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ba
gyı sʊba sʊba gyaası pogo hʊ tıyaŋ buloŋ.
6 Wıya no buloŋ yaa wıyaabiniye rɛ, dı ba kʊrısı á dıgına dı á ta kpaa á hakıllı we
wıbɔmɔ yayı tıyaŋ anıı nala no fa aa yaa gɛɛ.
7 Ma ta kı marı vʊga anıı á naabaala hʊ badɔmɔŋ gyı aa yaa gɛɛ. Wıısı teŋ tıyaŋ ba
baa,
"Nala hʊ gyı hɔŋ di kıdiiliye rɛ, a nyʊwa sıŋ, aŋ sii gʊwa, a yaa wılaama."
8 Ʊ bı maga dı á kı yaa sɔŋsɔŋ wıya, anıı á naabaala hʊ badɔmɔŋ gyı aa yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ
tıŋ Wıısı gyı leŋ ba nala tusi-mɔlıya abee boto sii sʊba kyɛdıgı.
9 Ʊ bı maga dı á kı magısı á Tıına Wıısı anıı ba badɔmɔŋ gyı aa magısı Wıısı gɛɛ. Ɛɛ
rɛ tıŋ Wıısı gyı leŋ dʊma dʊŋ ba kpʊ.
10 Ʊ bı maga dı á kı gʊrımı wıya anıı ba badɔmɔŋ gyı aa yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı gyı
leŋ ʊ malıka hʊ aa kpʊ nala ko kpʊ ba.
11 Wıısı gyı yaa ba wıya no rɛ, ʊ yaa kyagılı a tıya nal buloŋ. Amɛ ba sabı wıya no biŋ
dı ba kʊrısı á Krisitabiisi dıgına rɛ. Beewıya, á we saŋa hʊ tıyaŋ dʊnıya hʊ aa kpaga
tenii rɛ.
12 Ɛɛwıya, nal buloŋ aa bıına anıı ʊ kɛ sıŋ weliŋ nɛ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ʊ tıına fıyɛlı
ʊ sıya weliŋ, dı ʊ ta ko tele.
13 Dı wıı rɛ ko gyʊʊ ı, ʊ maga dı ı gyıma anıı ı dʊŋ tıyaŋ daa ʊ piili. Ɛɛ tıı rɛ aa puu
nihuwobisi buloŋ. Amɛ Wıısı yaa wıtıı tıına rɛ. Ʊ bı sı laa nyʊwa dı wıı aa bana ı
gyʊʊ ı. Amɛ dı wıı rɛ ha ko gyʊʊ ı, Wıısı tıı rɛ aa tıya ı dee dı ı wuwo kaŋ kenyiri, aŋ
ha daga ı ŋmanıı hʊ ı aa sı tıŋa a lıı wıı hʊ tıyaŋ.
14 Ɛɛwıya, ŋ kyaŋweliye, ma lıı ma tıı vʊga marıı tıyaŋ.
15 Ŋ gyıma anıı ma kaŋ wıgyʊŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ bası wıı no kı tıya ma. Ma tıı bıını
wıı no na weliŋ.
16 Dı á ko kı di kıdiiliye hʊ Krisita aa baa dı á di a kı liisi ʊ wıya, á aa sʊla Wıısı rɛ, aŋ
kpa nıınyʊwagbaŋbiye hʊ, a buloŋ nyʊwa ʊ tıya kına. Á aa yaa gɛɛ, ʊ daga anıı Krisita
kyal tıyaŋ, á beel-ʊ buloŋ yaa kıdıgı rɛ. Dı ámaa rɛ ko kı kyaŋ paanʊʊ hʊ mɛ, ʊ gɛɛ
daga anıı Krisita teŋbii tıyaŋ, á beel-ʊ buloŋ yaa kıdıgı rɛ.
17 Á yʊga rɛ, amɛ akuu á buloŋ aa kpa paanʊʊ dıgı a kpaa dɔmɔŋ wıya, á buloŋ yaa
kıdıgı rɛ.
18 Ma liisi Iziral tımma nala hʊ gyı aa kpʊ pʊsı a fisi kı tıya Wıısı wıya. Dı ba aa rɛ
gyı ko kpʊ pʊna buloŋ, ba mɛ aa kyaŋ ba tol lɛ. Ɛɛ daga anıı ba bee Wıısı buloŋ yaa
kıdıgı rɛ.
19 Wıı no ŋ aa basa, ʊ memii rɛ yaa bee? Ma bıına ŋ baa dı vʊga abee vʊga kıdiiliye
yaa kına rɛ koo?
20 Aayı, wıı hʊ ŋ aa bası rɛ nyɛ: Dı vʊgımarıla rɛ marı ba vʊga, kıŋ kɛ buloŋ ba aa
kpʊwa, ba aa kpʊ tıya gyıŋbɔmɔ rɛ. Wıısı daa ba aa kpʊ tıya. Ŋ yaŋ bee kyɛ dı ma bee
gyıŋbɔmɔ pɛ wıı buloŋ.
21 Ma bee Wıısı bı sı wuwo pɛ nıınyʊwagbaŋbiye, aŋka dı ma bee gyıŋbɔmɔ mɛ bıl
pɛ nıınyʊwagbaŋbiye. Ma bee Wıısı bı sı wuwo pɛ kıdigbaha, ka dı ma bee gyıŋbɔmɔ
mɛ bıl kıdigbaha.
22 Koo á aa kyɛ dı á yaa dı Wıısı baaŋ sii rɛ? Koo á bıına anıı ámaa rɛ kaŋ dee te
Wıısı?
23 Á kaŋ ŋmanıı rɛ á aa sı wuwo yaa wıı buloŋ, amɛ wıı buloŋ daa kaŋ tɔnɔ tıya ma.
Wıı buloŋ mɛ daa kaŋ kyiyelii tıya ma, á Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ.
24 Nal buloŋ ta kyıla ʊ dʊŋ wıya, ʊ maga dı nal buloŋ kı liisi ʊ dɔŋtıŋsı wıkyɛɛlıya
mɛ rɛ.
25 Ma sı wuwo kyaŋ namıya kɛ buloŋ ba aa yallı yɔbɔ tıyaŋ. Ma ta leŋ dı ʊ kyaŋıı
wıya kı dɔŋ ma hakıllı nıı vʊgımarı namıya rɛ koo vʊgımarı namıya daa.
26 Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ a baa,
"Dʊnıya abee kına hʊ buloŋ aa we ʊ tıyaŋ, á Tıına Wıısı rɛ tıŋ ba."
27 Dı nal hʊ aa bee kyʊwalı Wıısı rɛ yırı ı dı ı ko di kına, dı ı rɛ ko kı kyɛ, mʊ di. Ta
leŋ dı ı hakıla kı dɔmɔ ı kıdiiliye hʊ wıya, anıı ʊ maga dı ı di koo ʊ bı maga dı ı di.
28 Amɛ dı ı nal kıdıgı rɛ bası tıya ı anıı kıdiiliye hʊ yaa vʊga kına rɛ, ta diye, akuu nal
hʊ aa bası tıya ı hʊ wıya, abee nal kıdıgı hakıla aa sı kı dɔmɔ ʊ wıya.
29 Ta tıŋa ı hakıla tıyaŋ a di, tıŋ nal hʊ aa bası tıya ı hakıla tıyaŋ, a ta diye. Dı mıyaŋ
nɛ gyıma anıı ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ yaa wıı hʊ ŋ aa kyɛ, bee rɛ yaŋ tıŋ nal kıdıgı hakıla
sı wuwo tɔ ŋ ŋmanıı dı ŋ ta yaa haŋ wıı hʊ?

30 Dı mıyaŋ nɛ kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ aŋ na di kıdiilii, ɛɛ rɛ nal kıdıgı sı yaa bası tıya ŋ anıı ŋ kyogo rɛ ŋ aa dii kıdiilii hʊ wıya?
31 Ɛɛwıya, kıŋ kɛ buloŋ ma aa sı di abee kıŋ kɛ buloŋ ma aa sı nyʊwa, koo wıı kɛ buloŋ ma aa sı yaa, ma yaa ba buloŋ dı Wıısı feŋ yırı.
32 Wıı kɛ buloŋ ma aa yaa tıyaŋ, ma pɔ ma tıı. Ma ta leŋ dı ma wıyaalıya ko leŋ Gyuuma koo nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, koo Krisitabiisi kıdıgı buloŋ ko yaa wıbɔŋ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ.
33 Ma kı kyesi ŋ wıyaalıya. Wıı kɛ buloŋ ŋ aa yaa, ŋ aa bee kyıla ŋ tıı wıya. Amɛ ŋ aa kı kyɛ dı ŋ pɛ nıgyamaa tıyaŋ nɛ, dı Wıısı laa ba ta.

11

Ɛɛ aa maga dı haana kı yaa gyamaa Wıısı lıkyʊwalıı tıyaŋ

1 Ma kı kyesi ŋ wıyaalıya anıı ŋ mɛ aa kyesi Krisita gɛɛ.
2 Ma aa yaa kuwokeri rɛ, abee ma aa kı liisi ŋ wıya saŋa buloŋ, a kı tıŋ wıya hʊ mɛ ŋ aa kpaa daga ma.
3 Amɛ ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ anıı Krisita rɛ aa deŋ baal buloŋ nyuu. Haaŋ bala mɛ rɛ aa deŋ ʊ haaŋ nyuu. Amɛ Wıısı mɛ rɛ aa deŋ Krisita nyuu.
4 Ɛɛwıya, dı baal lɛ kpaa kıŋ tɔ ʊ nyuu aŋ kı kyʊwalı Wıısı, koo a kı bası Wıısı wıya gyamaa tıyaŋ, ʊ aa we nal hʊ aa deŋ ʊ nyuu hıısı tıyaŋ nɛ gɛɛ.
5 Dı haaŋ mɛ buloŋ nɛ bı kpaa kıŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu, aŋ kı kyʊwalı Wıısı, koo a kı bası Wıısı wıya gyamaa tıyaŋ, ʊ bala rɛ ʊ kı we hıısı tıyaŋ gɛɛ. Ʊ kıı gɛɛ anıı ʊ aa fʊma ʊ nyuu.
6 Dı haaŋ nɛ ko bee kyɛ dı ʊ kpa kıŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu, ɛɛ kɛ ma leŋ dı ʊ fʊma ʊ nyuu ta. Ʊ aa yaa hıısı wıı abee haaŋ aa sı ko ʊ nyuu, koo a fʊma ʊ nyuu wıya, ʊ maga dı haaŋ buloŋ kpa kıŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu rɛ.
7 Baal kɛ bı maga dı ʊ kpa kıŋ tɔ ʊ nyuu, beewıya Wıısı marı baal ʊ kıı ʊ Wıısı tıı rɛ. Ʊ mɛ rɛ aa daga Wıısı gaŋdarı. Amɛ haaŋ mɛ rɛ aa daga baal gaŋdarı,
8 beewıya haaŋ tıyaŋ daa Wıısı tıŋa a marı baal, amɛ baal tıyaŋ nɛ ʊ tıŋa a marı haaŋ.
9 Ɛɛ hal tıyaŋ mɛ bıla, haaŋ wıya daa tıŋ Wıısı marı baal, amɛ baal wıya rɛ tıŋ ʊ marı haaŋ.
10 Wıı no wıya, abee malıkası wıya, haaŋ maga dı ʊ kpa kıŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu rɛ a daga anıı ʊ bala rɛ aa deŋ ʊ nyuu.
11 Amɛ Krisita sıya tıyaŋ, baal bı tıŋa ʊ tıı a lıı ʊ haaŋ hal, haaŋ mɛ bı tıŋa ʊ tıı a lıı ʊ bala hal.
12 Wıısı aa yaŋ tıŋ baal tıyaŋ a marı haaŋ gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ haaŋ mɛ kı lʊl baal. Amɛ kıŋ buloŋ lıı Wıısı lee rɛ.
13 Ma pıyɛsı ma tıı wıı no na weliŋ, dı haaŋ nɛ aa kyʊwalı Wıısı gyamaa tıyaŋ, aŋ bı kpaa kıŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu, ʊ yaa ŋmanıı rɛ?
14 Dʊnıya wıkanıya tıı mɛ gba daga anıı ʊ yaa hıısı wıı rɛ dı baal kaŋ nyupʊŋdoliye.
15 Amɛ nyupʊŋdoliye yaa weliŋ kına rɛ haaŋ kɛ lee. Wıısı kpaa nyupʊŋdoliye tıya haaŋ dı ʊ kaŋ kı tɔ ʊ nyuu rɛ.
16 Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ kaŋ wıı no tarı, wıı hʊ ŋ kɛ aa sı bası tıya ʊ buloŋ nɛ yaa, ŋmanıı kıdıgı buloŋ bıl tuwo, ámaa koo Krisitabiisi aa we lee kıdıgı buloŋ tıŋa a kı kyʊwalı Wıısı dı ŋmanıı no daa.

Ɛɛ aa maga dı á kı di kına hʊ á aa di a kı liisi Yesu wıya
Matiwu 26.26-29; Maakı 14.22-25; Luka 22.14-20

17 Amɛ wıya no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma lagılagı no kɛ tıyaŋ, ma bee lʊga. Beewıya, ma aa ko laŋŋı dı ma kyʊwalı Wıısı buloŋ, ma wıyaalıya aa kyogi ma rɛ a baŋ ɛɛ ba aa marı ma.
18 Wıı hʊ aa we doŋ nɛ nyɛ, ba bası tıya ŋ anıı dı mamaa rɛ ko laŋŋı dı ma kyʊwalı Wıısı, nyʊʊdıgı aa tuwo ma tıyaŋ. Ŋ laa di anıı wıtıı mʊhʊ we wıı no tıyaŋ nɛ.
19 Sige tuwo, ʊ paalı maga dı ma porigi dɔmɔŋ nɛ, dı ba gyıŋ nala hʊ kɔnı aa sıŋ wıtıı ŋmanıı hʊ tıyaŋ.
20 Ma aa ko laŋŋı, kıdiiliye hʊ á Tıına Krisita aa baa dı á di kı liisi ʊ wıya, ba daa ma aa kı di gɛɛ.
21 Beewıya, ma aa ko ko, ma aa bı gyegili dɔmɔŋ aŋ kı di ma kıdiiliye. Badɔmɔŋ aa di vɔgɔ rɛ, a nyʊwa sıŋ bugo, ka badɔmɔŋ mɛ kaŋ losi.
22 Bekiŋ wıı rɛ nyɛ! Ma bı kaŋ dıısı ma aa sı wuwo hɔŋ doŋ a di kıdiiliye aŋ kı nyʊwa ma sıŋ? Koo ma aa kyɛ dı ma kʊwası nala hʊ aa laa Yesu wıya di aŋ kı laŋŋı rɛ, aŋ leŋ

ba nala hʋ aa bɪ kaŋ lee di hɪɪsɪ rɛ? Ɛɛ rɛ ma kɪ kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma wɪɪ no tɪyaŋ? Ŋ tɪya ma gyaaŋbiye koo? Aayɪ, ŋ bɪ sɪ tɪya ma gyaaŋbiye.
23 Wɪya hʋ á Tɪɪna Krisita tɪɪ aa daga ŋ, ba aa rɛ ŋ mɛ kpa kɪ daga ma nyɛ. Haŋ tebine hʋ, ka dɪ ba na kpa á Tɪɪna Yesu yallɪ, ʋ gyɪ kpaa paanʋʋgaŋ nɛ,
24 a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ, aŋ kaŋ lɔgɔ aŋ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Ŋ teŋbii rɛ nyɛ ŋ kpa kɪ tɪya ma. Ma yaa nyɛ a kɪ liisi ŋ wɪya.”
25 Ɛɛ tɪɪ rɛ, ba aa dii kɪdiiliye hʋ teŋ, ʋ bɪl kpa nɪɪnyʋwagbaŋbiye abee sɪŋ mɛ aŋ baa, “Nɪɪnyʋwagbaŋbiye no tɪya kɪna rɛ yaa ŋ kyal Wɪɪsɪ aa kpaa we nyʋʋfalɪɪ hʋ tɪya ma. Saŋa kɛ buloŋ dɪ mamaa rɛ ko kɪ nyʋwa ʋ tɪya kɪna, ma nyʋwa a kɪ liisi ŋ wɪya.”
26 A lɪɪ nyɛ kaŋ kɪ mʋ saŋa hʋ á Tɪɪna aa sɪ mɪɪgɪ ko, dɪ mamaa rɛ ko laŋŋɪ saŋa kɛ buloŋ a kyaŋ paanʋʋ no, aŋ nyʋwa nɪɪnyʋwagbaŋbiye no tɪya kɪna, á Tɪɪna Krisita sʋʋ daŋsɪya rɛ ma kɪ di gɛɛ.
27 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko kyaŋ á Tɪɪna paanʋʋ no koo a nyʋwa ʋ nɪɪnyʋwagbaŋbiye no tɪya kɪna ɛɛ aa bɪ maga, ʋ tɪɪna yaa wɪbɔŋ nɛ, beewɪya ʋ kaŋ á Tɪɪna teŋbii abee ʋ kyal hʋ kʋwasɪ rɛ gɛɛ.
28 Ɛɛwɪya, nal buloŋ maga dɪ ʋ laa sɪya sʋnnɪ ʋ tɪɪ na weliŋ nɛ, aŋ na kyaŋ paanʋʋ hʋ, koo a nyʋwa nɪɪnyʋwagbaŋbiye hʋ tɪya kɪna mɛ.
29 Dɪ nal lɛ bɪ sʋnnɪ ʋ tɪɪ na weliŋ a gyɪma anɪɪ paanʋʋ hʋ ʋ aa kyaŋ yaa Krisita teŋbii rɛ, sɪŋ hʋ mɛ yaa ʋ kyal, ka dɪ ʋ na di aŋ nyʋwa, ʋ kaŋ ʋ tɪɪ bagɪna we ŋmaŋ tɪyaŋ nɛ gɛɛ.
30 Ma badɔmɔŋ we doŋ aa bɪ sʋnnɪ ba tɪɪ na weliŋ, aŋ kɪ di kɪdiiliye hʋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ma gyeniŋ buloŋ wɪɪlɪ pʋgɪmɪ pʋgɪmɪ, ka ma badɔmɔŋ mɛ sʋba gɛɛ.
31 Dɪ ámaa rɛ fa aa laa sɪya sʋnnɪ á tɪɪ na weliŋ aŋ na di kɪdiiliye hʋ, Wɪɪsɪ fa bɪ sɪ leŋ dɪ tʋwara gyʋʋ ma.
32 Amɛ Wɪɪsɪ naa dɪ á kyogo rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ laa sɪya dɔgɪsɪ ma. Beewɪya, ʋ bee kyɛ dɪ ʋ ko kpa ma pɛ dʋnɪya nala hʋ aa bɪ laa Yesu wɪya di tɪyaŋ a di á sarɪya, a kpa kyogisi tɪya ma.
33 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, dɪ mamaa rɛ ko laŋŋɪ dɪ ma di kɪdiiliye hʋ á Tɪɪna aa baa dɪ á di a kɪ liisi ʋ wɪya, ma gyegili dɔmɔŋ.
34 Dɪ losi rɛ kaŋ ma kɪdɪgɪ buloŋ, ʋ di kɪna ʋ dɪya tɪyaŋ, aŋ na ko laŋŋɪɪ hʋ. Ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ma ta yaa wɪɪ kyogi ma laŋŋɪɪ tɪyaŋ, dɪ Wɪɪsɪ ko kpa kyogisi tɪya ma. Wɪkaalɪya hʋ kɛ buloŋ, dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ sɪ daga ma ba ŋmaŋsɪ.

12

Bɔnyɛ kɪna hʋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa kpaa tɪya ma

1 Ŋ naabalɪya, teŋ hʋ ma aa saba tɪya ŋ tɪyaŋ, ma pɪyɛsɪ ŋ bɔnyɛ kɪna hʋ Wiyesi Welii aa kpaa tɪya ma wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ wɪtɪɪ hʋ aa we wɪya no lugo tɪyaŋ nɛ.
2 Ma tɪɪ gyɪma anɪɪ saŋa hʋ tɪyaŋ ma fa aa bɪ yaa Krisitabiisi, ma fa nyʋgɪsa rɛ, a fa kɪ marɪ vʋga aa bɪ kaŋ mɪɪbol.
3 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ rɛ we nal tɪyaŋ, ʋ tɪɪna bɪ sɪ wuwo basɪ wɪbɔŋ a tɪya Yesu. Nal buloŋ mɛ bɪ sɪ wuwo baa dɪ Yesu rɛ yaa á Tɪɪna, see dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ we ʋ tɪɪna tɪyaŋ.
4 Wiyesi Welii hʋ aa kpa bɔnyɛ kɪna iriŋ iriŋ nɛ a tɪya ma amɛ ba buloŋ aa lɪɪ haŋ Wiyesi Welidɪgɪ hʋ dʋŋ lee rɛ.
5 Tʋma iriŋ iriŋ yʋga rɛ á tʋma kɪ tɪya Wɪɪsɪ, amɛ Wɪɪdɪgɪ rɛ á tʋŋ ba buloŋ kɪ tɪya.
6 Nal buloŋ kaŋ ʋ tʋma rɛ ʋ aa sɪ wuwo tʋma a tɪya Wɪɪsɪ, amɛ Wɪɪsɪ rɛ aa tɪya nal buloŋ dee ʋ kaŋ kɪ tʋŋ tʋma hʋ.
7 Nal buloŋ kaŋ ʋ wɪɪ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa kpaa tɪya ʋ, dɪ ʋ kaŋ kɪ pɛ ʋ dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi tɪyaŋ.
8 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa wuwo leŋ nal kɪdɪgɪ kɪ basɪ wɪya bee wɪgyʋŋ nɛ ka kɪdɪgɪ mɛ kɪ basɪ bee gyɪmaa.
9 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii no tɪɪ rɛ aa wuwo leŋ nal kɪdɪgɪ laa Wɪɪsɪ di weliŋ, a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ kaŋ dee a kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma,
10 a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ wuwo kɪ yaa wɪmagɪla, a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ wuwo kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya, a leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ bɪl kaŋ wɪgyʋŋ, a gyɪŋ wɪya hʋ aa lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ lee abee wɪya hʋ aa bɪ lɪɪ ʋ lee. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa leŋ nal kɪdɪgɪ mɛ wuwo kɪ basɪ wɪya taakperiye tɪyaŋ nɛ, a leŋ nal kɪdɪgɪ wuwo kɪ daga wɪya hʋ ba aa basɪ taakperiye hʋ tɪyaŋ memii.
11 Tʋŋ iriŋ iriŋ noma buloŋ lɪɪ Wiyesi Welidɪgɪ hʋ dʋŋ lee rɛ. Ʋ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋa a kpa wɪ-iriŋ iriŋ no ma a tɪya nal buloŋ.

12 Nihuwobiŋ teŋbii yaa kıdıgı rɛ, aŋ ta kaŋ logiŋgyamaa. Anıı á teŋbii logimo aa yʊga, ka ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a yaa teŋdıgı gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ Krisita mɛ kıı.
13 Nyɛ tıı rɛ á Krisitabiisi mɛ kıı. Á yaa nıgyamaa rɛ, amɛ á yaa kıdıgı rɛ. Wiyesi Welidıgı hʊ dee tıyaŋ nɛ ba fo á buloŋ wıkyʊwalnıı, á nala hʊ aa yaa Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, nala hʊ aa yaa yosi abee nala hʊ aa tıŋ ba tıı buloŋ. Wıısı kpaa ʊ Wiyesi Welidıgı hʊ a we á buloŋ tıyaŋ nɛ.
14 Nihuwobiŋ teŋbii buloŋ bı yaa logiŋdıgı dʊŋ. Ʊ kaŋ logiŋgyamaa rɛ.
15 Dı nihuwobiŋ naaŋ nɛ sii baa, "Ŋ bı yaa noŋ, ɛɛ wıya ŋ bı pɛɛ nihuwobiŋ teŋ tıyaŋ", nyɛ basıı sı wuwo leŋ dı ʊ bı yaa nihuwobiŋ teŋ logiŋ kıdıgı?
16 Dı dıgıŋ nɛ sii baa "Ŋ bı yaa sii, ɛɛ wıya ŋ bı pɛɛ nihuwobiŋ teŋ tıyaŋ, ʊ nyɛ basıı sı wuwo leŋ dı ʊ bı yaa nihuwobiŋ logiŋ kıdıgı?
17 Dı nihuwobiŋ teŋbii buloŋ fa yaa sii dʊŋ, ɛɛ rɛ nihuwobiŋ fa sı yaa a kı nıı wıya? Dı nihuwobiŋ teŋbii buloŋ mɛ rɛ fa yaa dıgıŋ, ɛɛ rɛ ʊ fa sı yaa a kı nıı sʊwala?
18 Amɛ wıı hʊ aa we doŋ nɛ nyɛ, Wıısı marı nihuwobiŋ logimo buloŋ nɛ a leŋ ba kıdıgı buloŋ we lee hʊ ʊ aa kyɛ gɛɛ.
19 Dı nihuwobiŋ teŋbii buloŋ fa yaa logiŋdıgı dʊŋ, ʊ fa sı kpere?
20 Amɛ wıı hʊ aa we doŋ nɛ nyɛ: nihuwobiŋ teŋbii yaa kıdıgı dʊŋ nɛ aŋ kaŋ logiŋgyamaa.
21 Ɛɛwıya, sıı bı sı wuwo bası tıya noŋ anıı noŋ bı kaŋ tɔnɔ tıya ʊ. Ɛɛ tıı rɛ nyuu mɛ bı sı wuwo bası tıya naası anıı naası bı kaŋ tɔnɔ tıya ʊ.
22 Nihuwobiŋ teŋ leye badɔmɔŋ kıı gɛɛ rɛ anıı ba bı yaa sıfıyaŋ kına, amɛ dı ba aa rɛ tuwo ʊ teŋ tıyaŋ, ʊ bı sı wuwo yaa wıı buloŋ.
23 Á teŋ leye hʊ á aa bıını anıı ba bı yaa sıfıyaŋ leye, leye no nyuu tıyaŋ nɛ á yaŋ kı deŋ abee á sıfıyaŋ buloŋ. Á leye hʊ mɛ nala aa bı maga dı ba kı na, á aa kaŋ kıŋ tɔ ba rɛ a kı deŋ ba nyuu weliŋ abee á sıfıyaŋ buloŋ, amɛ á leye hʊ nala aa naa, ʊ bı yaa kparaama dı a kı deŋ ba nyuu abee sıfıyaŋ no iriŋ.
24 Wıısı tıı rɛ kpaa nihuwobiŋ teŋbii leye buloŋ pɛ dɔmɔŋ, a kpa yohuŋ tıya leye hʊ á aa bıını ba bı yaa sıfıyaŋ leye.
25 Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı nihuwobiŋ teŋ lıgyamaa hʊ buloŋ ta gʊl kı kaa dɔmɔŋ, ka dı ba kyıl dɔmɔŋ wıya a maga dɔmɔŋ.
26 Dı nihuwobiŋ logiŋdıgı rɛ ko kı na tʊwara, ʊ teŋ lıkaalıya hʊ buloŋ mɛ aa we haŋ tʊwara hʊ tıyaŋ nɛ, dı ba aa rɛ bıl bigisi nihuwobiŋ teŋ logiŋdıgı, ʊ teŋ leye buloŋ tenni mɛ aa fıyɛlı rɛ.
27 Ma buloŋ pɛɛ dɔmɔŋ a yaa Yesu teŋbii rɛ. Ma kıdıgı buloŋ yaa ʊ teŋbii logiŋ kıdıgı rɛ.
28 Ɛɛwıya, á Krisitabiisi tıyaŋ, Wıısı kpaa nala buloŋ we bolo bolo tıyaŋ nɛ: Nala hʊ aa laa sıya rɛ yaa Yesu kpambısı hʊ. Nala aa tıŋ ba tıyaŋ nɛ yaa Wıısı tıŋdaala. Nala hʊ mɛ aa tıŋa rɛ yaa nala hʊ aa daga nala Wıısı wıya, abee nala hʊ mɛ aa yaa wımagıla abee nala hʊ mɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kpaa dee tıya ba kı tııbı wıila tımma, abee nala hʊ aa pɛ nala tıyaŋ, abee sılaala hʊ aa laa nala sıya kı deŋ ba nyuu, abee nala aa bası wıya taakperiye tıyaŋ.
29 Ɛɛ kɛ, Krisitabiisi buloŋ nɛ yaŋ yaa Yesu kpambısı? Koo ba buloŋ nɛ yaa Wıısı tıŋdaala, koo nala hʊ aa daga nala Wıısı wıya. Ba buloŋ nɛ kaŋ dee a kı yaa wımagıla?
30 Koo ba buloŋ nɛ kaŋ dee a kı tııbı wıila tımma. Ba buloŋ nɛ wuwo kı bası wıya taakperiye tıyaŋ? Koo ba buloŋ nɛ wuwo kı gyıŋ taakperiye hʊ memii?
31 Ɛɛwıya, ma yaa sıfıyaŋ kı kyɛ bɔnyɛ kına hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kpaa kı tıya nala. Amɛ ŋ yaŋ sı daga ma ŋmanıı hʊ aa baŋ ŋmaŋsı buloŋ dı ma kı tıŋa.

13

Kyori

1 Dı mıyaŋ nɛ wuwo kı bası dʊnıya no taanı buloŋ, abee malıkası taanı buloŋ mɛ, aŋka dı ŋ bı kyo nala, ŋ wıbasıı hʊ buloŋ kıı gɛɛ rɛ anıı tahaŋkpaa rɛ ŋ ŋmaa kı yaa kyagıŋsı waasʊ.
2 Dı mıyaŋ nɛ wuwo kı bası wıduwoni Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, a wuwo gyıŋ wıfaŋıı buloŋ memii, a kaŋ wıı buloŋ gyımaa, a kaŋ laadii ŋ aa sı wuwo leŋ dı doginsi kyuri, aŋka dı ŋ bı kaŋ kyori abee nala, ŋ bı dɔbɔ wıı buloŋ tıyaŋ.
3 Dı mıyaŋ nɛ kpaa ŋ kına buloŋ tıya nyaaba, aŋ ha kpa ŋ tıı mɛ tıya dı ba kpa ŋ nyɔgɔ, aŋka dı ŋ bı kyo nala, ʊ bı sı kaŋ tɔnɔ buloŋ tıya ŋ.
4 Dı ı rɛ kyo nal, ı aa kaŋ kenyiri rɛ abee bɔnyɛ tıına lee. Ɪ tıya bı sı kı hɔllı tıına, ı bı sı kı daga ı tıı tıına lee, ı bı sı kpa ı tıı anıı ı rɛ kpıya tıına.

5 Dı ı rɛ kyo nal, ı bı ŋmaa pʊw kı tıya tıına, ı bı sı kyıla ı dʊŋ wıya aŋ yeŋŋi tıına
wıya, ı baaŋ bı sı kı sii tıına lagılagı. Dı ı rɛ kyo nal, ı aa bı laa wıya hʊ tıına aa yaa
kyogi ı a kı we ı fuu tıyaŋ.
6 Dı ı rɛ kyo nal, ı teŋ bı sı fıyɛlı dı tıına rɛ yaa wıbɔŋ, amɛ dı tıına ko yaa wıı hʊ aa
kpaa ŋmanıı, ı teŋ aa fıyɛlı rɛ.
7 Kyori aa leŋ á kaŋ mala rɛ wıı buloŋ tıyaŋ, a leŋ á laadii abee á bayıyɛla abee á
kenyiri mɛ sıŋ weliŋ wıı buloŋ tıyaŋ, saŋa buloŋ.
8 Wıısı wıya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa leŋ á wuwo kı bası, abee taakperiye hʊ ʊ aa leŋ á
wuwo kı bası, abee gyımaa hʊ buloŋ á aa kana, ba buloŋ sı maakyiye teŋ. Amɛ kyori
kɛ bı sı maakyiye teŋ.
9 Gyımaa hʊ á aa kana abee dee hʊ Wiyesi Welii hʊ aa kpaa tıya ma á wuwo kı bası
Wıısı wıya, ba buloŋ ha yaa wıboriye rɛ.
10 Amɛ dı wıpiliŋ hʊ rɛ ko ko, wıboriye hʊ buloŋ sı nyʊgısı.
11 Saŋa hʊ ŋ fa aa yaa haŋbiye, ŋ fa aa kı bası haŋbiiwıya rɛ, a kaŋ haŋbii-hakıla, a
fa kı yaa wıya abee haŋbiri. Amɛ ŋ aa ko waa teŋ, ŋ kpaa haŋbiiwıya no buloŋ ta rɛ.
12 Wıısı wıya hʊ á aa na lagılagı no, ba kıı gɛɛ rɛ anıı kıŋ á aa na liine liine nyagısa
tıyaŋ. Amɛ á beel-ʊ sıya sı maakyiye pɔ dɔmɔŋ dı á na ʊ weliŋ. Wıya hʊ ŋ aa gyıma
lagılagı no, ba ha yaa wıboriye rɛ, amɛ ŋ sı maakyiye gyıŋ ba teŋ, anıı Wıısı aa gyıma
ŋ teŋ gɛɛ.
13 Amɛ wıtıı kɛ, wıya boto rɛ we doŋ a bı sı maakyiye teŋ. Ba aa rɛ nyɛ: Laadii,
Bayıyɛla abee Kyori. Amɛ ba buloŋ tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ yaa KYORI.

14

Pɔɔl bıl marı bası Wiyesi Welii bɔnyɛ kına hʊ wıya

1 Ma kaŋ kyori bee dɔmɔŋ, aŋ yaa sıfıyaŋ kı kyɛ Wiyesi Welii bɔnyɛ kına hʊ,
amarıkpatıya kyɔgıta hʊ aa leŋ ma wuwo kı bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ.
2 Dı nal lɛ aa bası taakperiye, Wıısı rɛ ʊ tıına bası kı tıya, nihuwobisi daa, beewıya
nal buloŋ bee nıı wıya hʊ ʊ aa bası memii. Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa we ʊ tıyaŋ nɛ aa
leŋ ʊ wuwo kı bası wıkperiye no.
3 Amɛ nal hʊ kɛ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, nihuwobisi rɛ ʊ bası
wıya kı tıya. Ʊ wıbasıya aa pɛ nala tıyaŋ nɛ ba marı laa Wıısı di weliŋ, a leŋ ba tenni
polli Wıısı wıya tıyaŋ, a leŋ ba bembiye mɛ fıyɛlı.
4 Nal hʊ aa bası taakperiye, ʊ dʊŋ nɛ ba kaŋ tɔnɔ tıya. Amɛ nal hʊ aa bası Wıısı wıya
Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ʊ wıbasıya aa kaŋ tɔnɔ tıya Krisitabiisi buloŋ hʊ aa laŋŋa
doŋ.
5 Ŋ kyɛrı rɛ fa yaa dı ma buloŋ wuwo kı bası taakperiye no, amɛ wıı hʊ ŋ aa marı
kı kyɛ rɛ yaa dı ba buloŋ wuwo kı bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ. Beewıya
nal hʊ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ʊ rɛ baŋ nal hʊ aa bası taakperiye.
Amɛ kyaha dı nal we doŋ ʊ aa sı wuwo daga wıya hʊ ʊ aa basa memii, dı ba kaŋ tɔnɔ
tıya ma Krisitabiisi hʊ aa laŋŋa doŋ.
6 Ŋ naabalıya, dı mıyaŋ nɛ ko ma lee a kı bası taakperiye, bekiŋ tɔnɔ ʊ rɛ sı kana tıya
ma? Ʊ bı sı kaŋ tɔnɔ buloŋ tıya ma. Amɛ dı mıyaŋ nɛ bası wıı hʊ Wıısı aa kpaa daga
ŋ dı ŋ bası tıya ma, dı ŋ kpa gyımaa kıdıgı daga ma, koo dı ŋ bası wıı kıdıgı tıya ma
Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, koo dı ŋ daga ma dagıı kıdıgı buloŋ, ŋ liise ʊ rɛ sı kaŋ tɔnɔ
tıya ma.
7 Ɛɛ tıı rɛ, Dı ba aa rɛ bı mʊʊ loŋbiye koo a ŋmaa tampannı weliŋ, ba aa bee gyʊʊ
dıgıŋ.
8 Dı nal lɛ ŋmaŋ bafaŋtʊwa kı yırı nala dı ba ko mʊ yuwo yuwo, ka dı ʊ bı ŋmaa
weliŋ, nal buloŋ bı sı wuwo gyıma anıı bayuwo rɛ ba baa ba lıı mʊ.
9 Ɛɛ tıı ʊ kıı ma mɛ lee. Dı mamaa rɛ aa bası taal hʊ nala aa bee nıı, ɛɛ rɛ ba sı yaa
a gyıŋ wıya hʊ ma aa bası memii? Ma ta kı yaa kyagıŋsı waasʊ rɛ.
10 Taanı yʊga rɛ we dʊnıya no tıyaŋ, ba kıdıgı buloŋ mɛ yaŋ tuwo dı ʊ bı kaŋ memii.
11 Dı nal lɛ aa bası wıya taal hʊ ŋ aa bee nıı tıyaŋ, ŋ sı kıı gɛɛ anıı nıhʊwal tıına lee,
ka dı tıına mɛ kıı gɛɛ anıı nıhʊwal ŋ lee.
12 Ŋ naa dı ma kyo dı ma kaŋ Wiyesi Welii bɔnyɛ kına hʊ rɛ, amɛ ma kı yaa sıfıyaŋ
dı ma kaŋ bɔnyɛ kına hʊ aa sı leŋ dı Krisitabiisi sıŋ weliŋ ba laadii tıyaŋ.
13 Ɛɛwıya, nal hʊ aa wuwo kı bası taakperiye Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ʊ tıına maga
dı ʊ sʊla Wıısı rɛ dı ʊ leŋ ʊ wuwo kı daga wıya hʊ ʊ aa bası memii.
14 Dı mıyaŋ nɛ aa kyʊwalı Wıısı abee taakperiye ŋ aa bee nıı, ŋ dʊma rɛ aa kyʊwalı,
amɛ ŋ hakıla kɛ tuwo doŋ.

15 Ɛɛ rɛ ŋ yaŋ sı yaa? Ŋ sı kyʋwalı Wıısı abee ŋ dʋma, a bıl kyʋwalı ʋ abee ŋ hakıla mɛ. Ŋ sı yıı yııla abee ŋ dʋma, a bıl yıı yııla abee ŋ hakıla mɛ.
16 Dı mamaa rɛ laŋŋa, dı nal kıdıgı kaŋ taakperii a kı dannı Wıısı, nıwaasıma hʋ aa hɔŋ dıya hʋ tıyaŋ a bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa bası memii, dı ʋ rɛ kyʋwalı teŋ, ɛɛ rɛ ba sı yaa baa 'Amı'?
17 Wıtıı rɛ, nal sı wuwo kaŋ taakperii a dannı Wıısı weliŋ, amɛ dı ʋ rɛ yaa gɛɛ, ʋ bı kaŋ tɔnɔ buloŋ tıya nala hʋ aa laŋŋa doŋ.
18 Ŋ aa kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ rɛ abee ŋ aa wuwo kı bası taakperiye a baŋ ma kıdıgı buloŋ,
19 amɛ dı ámaa rɛ aa ko laŋŋı dı á kyʋwalı Wıısı, ŋ aa kaŋ ŋ hakıla bası wıya baŋmana a daga nala, ka ba gyıŋ ba memii, ʋ rɛ kpıya ŋ aa sı bası wıgyamaa abee taakperiye.
20 Ŋ naabalıya, ma ta kaŋ haŋbii-hakıllı. Amɛ ma wıyaalıya tıyaŋ kɛ, ma kıı gɛɛ anıı biifıllı aa bı gyıŋ wıbɔmɔ, ka dı ma kı bıını wıya anıı nala aa gyige Wıısı ŋmanıı tıyaŋ.
21 Ba sabı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı baa,

"Ŋ sı tıŋ nala aa bası taakperiye tıyaŋ, a bası wıya tıya ŋ nala, ŋ sı tıŋ nıhʋwala tıyaŋ,
a bası wıya tıya ŋ nala, ka abee gɛɛ buloŋ mɛ, ba bı sı gyegile nıı ŋ nyʋwa."

22 Ɛɛwıya, taakperiye basıı yaa Wıısı dee magıl lɛ a tıya nala hʋ aa bı laa Krisita wıya di, amɛ ba basıı bı yaa wıı buloŋ magıl a tıya nala hʋ aa laa Krisita wıya di. Amɛ dı nal lɛ bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, ʋ wıbasıı hʋ yaa Wıısı dee wımagıl lɛ a tıya nala hʋ aa laa Krisita wıya di, amɛ ʋ bı yaa Wıısı dee wımagıl a tıya nala hʋ aa bı laa Krisita wıya di.
23 Ɛɛwıya, dı Krisitabiisi rɛ ko laŋŋı, dı ba kıdıgı buloŋ kı bası wıya abee taakperiye, dı nıwaasıma koo nala aa bı laa Krisita wıya di rɛ ko na ba, ba bı sı baa dı ba nyuni tuwo?
24 Amɛ dı ba kıdıgı buloŋ nɛ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, dı nal hʋ aa bı laa Wıısı wıya di, koo dı nıwaası ko na ba, ʋ kɔnı sı gyıma anıı ʋ yaa wıbɔŋyaal lɛ. Beewıya wıya hʋ ba aa bası sı gyʋʋ ʋ hakıla tıyaŋ dı ʋ na anıı ʋ kyogo rɛ.
25 Tıına tıbıına buloŋ sı ko lıı pʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ, dı ʋ tuu gbinni Wıısı sıya, a kyʋwalı ʋ, a bası anıı wıtıı, Wıısı we ma tıyaŋ nɛ.

Ŋmanıı hʋ aa maga dı Yesu hatınna tıŋa a kı kyʋwalı Wıısı

26 Wıya hʋ ŋ aa bası memii rɛ nyɛ. Dı mamaa rɛ ko laŋŋı dı ma kyʋwalı Wıısı buloŋ, dı kıdıgı rɛ kaŋ yııl ʋ aa sı yıı, dı kıdıgı mɛ kaŋ wıı ʋ sı kpa daga nala, koo dı ma kıdıgı aa kyɛ dı ʋ bası wıı hʋ Wıısı aa kpaa daga ʋ, ka dı kıdıgı mɛ kı kyɛ dı ʋ bası wıı abee taakperiye, dı nal mɛ we doŋ ʋ aa sı wuwo daga taakperiye hʋ ʋ aa basa memii, ʋ maga dı ma yaa wıya no buloŋ nɛ dı ba kaŋ kyiyelii a tıya ma nala hʋ buloŋ aa laŋŋa doŋ.
27 Dı nala we ma tıyaŋ a kı kyɛ dı ba bası wıya abee taakperiye, ʋ maga dı ba yaa balıya koo boto dʋŋ nɛ, a bası aŋ kı tıya dɔmɔŋ, ka dı nal mɛ we doŋ ʋ aa sı wuwo daga wıya hʋ ba aa basa memii a tıya ma.
28 Amɛ dı nal lɛ tuwo dı ʋ daga wıya no memii tıya ma, ɛɛ kɛ ʋ maga dı nal hʋ aa bası wıya abee taakperiye hʋ tallı ʋ nyʋwa rɛ, aŋ mııgı mıŋsi kı tıya ʋ tıı abee Wıısı.
29 Ma leŋ dı nala balıya koo boto bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, ka dı ma nıkaalıya hʋ mɛ sʋnnı ba wıbasıı hʋ na weliŋ, dı wıya hʋ ba aa bası lıı Wıısı lee rɛ koo ba lıı ba tıı hakıllı tıyaŋ nɛ.
30 Amɛ ma hɔnıı tıyaŋ, dı Wıısı rɛ kpaa wıı daga ma kıdıgı dı ʋ bası tıya ma, ʋ maga dı nal hʋ aa bası wıya tallı ʋ nyʋwa rɛ, ka dı ma nıı wıı hʋ Wıısı aa kana dı ʋ tıŋ tıına tıyaŋ a bası tıya ma.
31 Ma nala no boto buloŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ma aa sı wuwo bası wıya Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, amɛ ʋ maga dı ma kı bası dıgıŋ dıgıŋ nɛ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma kıdıgı buloŋ gʋnnı Wıısı wıya, dı ʋ teŋ polli.
32 Nal hʋ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, ʋ maga dı ʋ gyıŋ ʋ nyʋwa kanıı rɛ ʋ wıbasıı tıyaŋ.
33 Beewıya, Wıısı bee kyɛ dı ma wıya vʋgımı, amɛ ʋ aa kyɛ dı ma wıkanıya buloŋ kı vala weliŋ nɛ.
34 Ʋ maga dı haana tallı ba nyʋʋsı rɛ anıı ba aa yaa gɛɛ lee kɛ buloŋ Krisitabiisi aa laŋŋa tıyaŋ. Ba bı kaŋ ŋmanıı dı ba bası wıı buloŋ. Ʋ maga dı ba kaŋ ba tııma hʋwɔlı rɛ, anıı Wıısı mırısı hʋ Moosi aa saba aa daga gɛɛ.
35 Dı ba aa rɛ kaŋ wıpıyɛsıı mɛ, ʋ maga dı ba mʋ dıya rɛ a pıyɛsı ba balama. Ʋ yaa hıısı wıı rɛ abee haaŋ aa sı laa wıya kı bası Krisitabiisi laŋŋıı tıyaŋ.
36 Ma lee rɛ Wıısı wıweliye hʋ lıı? Koo ma dʋŋ nɛ yaa nala hʋ ba aa bası Wıısı wıya hʋ tıya?

37 Dɪ nal buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ koo dɪ ʊ kaŋ Wiyesi Welii hʊ bɔnyɛ kɪŋ nɛ, ʊ tɪɪna maga dɪ ʊ gyɪma anɪɪ wɪɪ no ŋ aa saba lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ.
38 Amɛ dɪ nal buloŋ nɛ bee kyɛ dɪ ʊ gyegili nɪɪ wɪɪ no ŋ aa saba tɪya ma, ma mɛ ta tɔgɪmɪ ʊ.
39 Ɛɛ wɪya ŋ naabalɪya, ma yaa sɪfɪyaŋ kɪ kyɛ dɪ ma kɪ basɪ wɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, a ta leŋ dɪ taakperiye basɪɪ yaa sɪna ma tɪyaŋ.
40 Amɛ ʊ maga dɪ ma yaa wɪɪ buloŋ ʊ bʊwaŋ nɛ.

15

Krisita aa sii sʊʊ tɪyaŋ wɪya

1 Ŋ naabalɪya, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ liisi ma Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ ŋ aa basa tɪya ma rɛ. Ma laa ba di rɛ, ba kaŋ ma Wɪɪsɪ laadii sɪgɪ weliŋ.
2 Dɪ mamaa rɛ kaŋ wɪya no weliŋ, Wɪɪsɪ sɪ laa ma ta. Amɛ dɪ mamaa rɛ ko bɪ kaŋ ba weliŋ, ɛɛ kɛ, ma Wɪɪsɪ laadii hʊ yaa waasʊ rɛ.
3 Wɪya hʊ á Tɪɪna Yesu aa kpaa daga ŋ, ba tɪɪ rɛ ŋ mɛ kpa kɪ daga ma, beewɪya ba aa rɛ yaa wɪya no buloŋ sɪfɪyaŋ wɪya: Ba aa rɛ nyɛ, dɪ á wɪbɔmɔ wɪya rɛ Krisita sʊba, anɪɪ ba aa saba gɛɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ba kpa ʊ hogo, ka ʊ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ, anɪɪ ba aa saba gɛɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ.
5 Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga Piita, aŋ na kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ kpambɪsɪ hʊ fi abee balɪya.
6 Ʊ gɛɛ hal tɪyaŋ, saŋa kɪdɪgɪ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna kɔɔsɪbɔnɔŋ abee dɔbɔ rɛ. Nala no gyeniŋ buloŋ ha we ba mɪɪbol tɪyaŋ gyɪnaŋ, ka badɔmɔŋ mɛ sʊba.
7 Ɛɛ hal tɪyaŋ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga Gyemsi, a kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ kpambɪsɪ hʊ buloŋ mɛ.
8 Ba buloŋ hal tɪyaŋ nɛ, ʊ kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ŋ mɛ, nal hʊ nal buloŋ aa bɪ liise anɪɪ ŋ sɪ maakyiye ko laa Yesu wɪya di.
9 Yesu kpambɪsɪ buloŋ tɪyaŋ, mɪyaŋ nɛ paalɪ yaa ba tɪyaŋ nɪbiye. Ŋ gba paalɪ bɪ maga dɪ ba kana ŋ kɪ yɪrɪ Yesu kpambɪya, beewɪya ŋ gyɪ aa dɔgɪsɪ Wɪɪsɪ nala rɛ kɪŋkaŋ.
10 Amɛ Wɪɪsɪ fáá ŋ sikii rɛ kɪŋkaŋ. Ʊ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ ŋ yaa nal hʊ ŋ aa yaa gyɪnaŋ. Bɔnyɛ hʊ mɛ ʊ aa kpaa daga ŋ bɪ yaa waasʊ. Beewɪya mɪyaŋ nɛ tʊŋ tʊma yʊga a baŋ Yesu kpambɪsɪ hʊ kɪdɪgɪ buloŋ. Amɛ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ wuwo kɪ tʊŋ tʊma no, Wɪɪsɪ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ.
11 Ka ba buloŋ tɪyaŋ, wɪɪ hʊ aa yaa wɪɪ rɛ nyɛ: Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ rɛ á buloŋ kɪ basɪ. Wɪya hʊ ba aa basɪ, ba aa rɛ ŋ mɛ kɪ basɪ. Wɪya no tɪɪ rɛ ma mɛ laa di gɛɛ.

Sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii

12 Dɪ ámaa rɛ baa Wɪɪsɪ kyisi Krisita sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ, bee rɛ tɪŋ ma badɔmɔŋ baa dɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii tuwo?
13 Dɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii rɛ ko tuwo, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ bɪ kyisi Krisita mɛ sʊʊ tɪyaŋ.
14 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ bɪ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ á aa basɪ abee wɪya hʊ ma aa laa di hʊ buloŋ yaa waasʊ rɛ.
15 Ɛɛ mɛ yaŋ daga anɪɪ á gba nyɪya wɪya kɪ tɪya Wɪɪsɪ rɛ, beewɪya á baa ʊ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Dɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii kɔnɪ ko tuwo, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ bɪ kyisi Krisita mɛ sʊʊ tɪyaŋ.
16 Dɪ Wɪɪsɪ ko bɪ sɪ kyisi sʊʊnɪ, ɛɛ kɛ ʊ bɪ kyisi Krisita mɛ sʊʊ tɪyaŋ.
17 Dɪ Wɪɪsɪ yaŋ bɪ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ wɪɪ hʊ ma aa laa di mɛ yaa waasʊ rɛ, ka ma ha we ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
18 Ɛɛ yaŋ daga anɪɪ nala hʊ aa laa Yesu wɪya di aŋ sʊba, ba sʊba ta rɛ.
19 Dɪ á mɪɪbol no tɪyaŋ dʊŋ nɛ á kaŋ bayɪyɛla Krisita tɪyaŋ, ɛɛ kɛ á wɪya rɛ maga dɪ ʊ kaŋ sikii a baŋ nal buloŋ.
20 Amɛ ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kɔnɪ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ daga anɪɪ nala hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kyisi sʊʊ tɪyaŋ, Krisita rɛ yaa nal hʊ ʊ aa laa sɪya kyisi.
21 Nɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ sʊʊ tɪŋa a gyʊʊ dʊnɪya. Ɛɛ tɪɪ rɛ nɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ rɛ nala buloŋ sɪ tɪŋa a sii sʊʊ tɪyaŋ.
22 Adama rɛ tɪŋ nala kɪ sʊba. Ɛɛ tɪɪ rɛ, Krisita mɛ rɛ sɪ tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ kyisi nala sʊʊ tɪyaŋ, a leŋ dɪ ba kaŋ mɪɪbol.
23 Amɛ nal buloŋ bee saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Krisita rɛ laa sɪya sii, ka saŋa hʊ ʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko dʊnɪya, dɪ nala hʊ aa yaa ʊ nala buloŋ mɛ yaŋ sii.
24 Ɛɛ hal tɪyaŋ, dʊnɪya tenii aa sɪ pele, haŋ saŋa hʊ rɛ Krisita sɪ yuwo di gyɪŋbɔmɔ abee kaŋtɔmɔ abee dʊnɪya kuworo hʊ buloŋ aa laa dʊnɪya no tɪŋa, ka dɪ ʊ yaŋ kpa dʊnɪya koro a we ʊ kuwo Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ.
25 Amɛ ʊ maga dɪ Krisita dɪ koro rɛ, a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ yuwo di ʊ dɔmɔ buloŋ, a kpa ba we ʊ nosi tɪyaŋ.
26 Sʊʊ rɛ yaa ʊ dɔmɔ tɪyaŋ kateŋsi ʊ aa sɪ kpʊ ta.

27 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa anɪɪ Wɪɪsɪ kpaa kɪna buloŋ we Krisita nosi tɪyaŋ nɛ. Amɛ ɛɛ
bɪ daga anɪɪ á Kuwo Wɪɪsɪ mɛ we ʋ nosi tɪyaŋ nɛ, beewɪya ʋ kɛ rɛ kpaa kɪna hʋ buloŋ
we Krisita nosi tɪyaŋ.
28 Amɛ dɪ Wɪɪsɪ rɛ ko kpa kɪŋ buloŋ we ʋ Biye hʋ nosi tɪyaŋ, gɛɛ hal tɪyaŋ, Biye hʋ
tɪɪ mɛ sɪ kpa ʋ tɪɪ a we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ, dɪ Wɪɪsɪ yaŋ kaŋ kɪŋ buloŋ dee, beewɪya ʋ rɛ
yaa nal hʋ aa kpaa kɪŋ buloŋ we ʋ biye hʋ nosi tɪyaŋ.
29 Dɪ sʋʋnɪ mɪɪgɪ sii rɛ fa tuwo, bee rɛ tɪŋ nala badɔmɔŋ aa laa ba nala aa sʋba nyuu
sɪŋ, a leŋ ba fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ? Bekiŋ wɪya rɛ ba aa leŋ ba fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ no?
Dɪ ʋ kɔnɪ fa yaa wɪtɪɪ rɛ anɪɪ sʋʋnɪ bɪ sɪ mɪɪgɪ sii sʋʋ tɪyaŋ, bee rɛ tɪŋ nala no aa laa
sʋʋnɪ nyuni sɪŋ ba kɪ fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ?
30 Dɪ sʋʋnɪ mɪɪgɪ sii rɛ kɔnɪ tuwo, bekiŋ daasɪɪga rɛ á kpa á tɪɪ kɪ yuwo saŋa buloŋ?
31 Ŋ naabalɪya, kyɛɛ buloŋ, ŋ bee sʋʋ kɛ aa kɪ lʋga rɛ. Akuu á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ
á mɪɪbol tɪyaŋ wɪya, ŋ wuwo basɪ wɪya kɪ genni rɛ ma wɪya. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ wuwo basɪ wɪɪ
no nyɛ.
32 Ɛfiso tɪyaŋ, ŋ bee nala aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔhɔ-kɪbɔmɔ kaa rɛ, ba kɪ kyɛ dɪ ba kpʋ ŋ.
Dɪ nihuwobiŋ hakɪla rɛ ŋ fa kana a kɪ lʋga lʋgʋ no buloŋ, bekiŋ tɔnɔ rɛ ŋ na doŋ. Dɪ
sʋʋnɪ rɛ bɪ sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ ʋ maga dɪ á buloŋ kɪ tɪŋ wɪɪ hʋ ba aa baa, "Ma leŋ dɪ
á di kɪna, a kɪ nyʋwa sɪŋ, beewɪya, maakyiye á sɪ sʋba."
33 Ma ta leŋ dɪ nal buloŋ mʋrɪ ma. Dɪ ɪ rɛ yaa nɪtɪɪ aŋ kɪ tɪŋ nɪbɔmɔ hal, ɪ mɛ aa ko
ɪ yaa nɪbɔŋ nɛ.
34 Ma leŋ wɪvɪyagyɪmɪya yayɪ, a leŋ wɪbɔmɔ ŋmaŋsɪ mɛ tɪŋɪɪ. Ʋ maga dɪ ma leŋ hɪɪsɪ
kaŋ ma rɛ, beewɪya ma badɔmɔŋ bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ.

Teŋbiye hʋ nala hʋ aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ aa sɪ kana

35 Nal kɪdɪgɪ sɪ pɪyɛsɪ anɪɪ ɛɛ rɛ nala hʋ aa sʋba sɪ wuwo yaa a sii sʋʋ tɪyaŋ? Dɪ dɪ
ba aa rɛ siye, teŋbii gɛɛ ma iriŋ nɛ ba sɪ kana?
36 Ɛɛ dɔŋ bambugi! Dɪ ɪ rɛ ko kpa kɪŋ doho, dɪ ʋ bɪ pʋw, kɪfalɪɪ bee lɪɪ.
37 Dɪ ɪ rɛ kpa miŋbii koo kɪdoho iriŋ kɛ buloŋ doho, kɪŋ hʋ aa sɪ nyʋ a waa, ʋ bee bii
hʋ ɪ aa kpa doho kɪɪ dɔmɔŋ nɛ?
38 Amɛ Wɪɪsɪ rɛ aa leŋ kɪdoho hʋ nyʋ, a kɪɪ gɛɛ ʋ aa kyɛ. Ʋ rɛ aa leŋ kɪdoho iriŋ kɛ
buloŋ nyʋ, a waa kɪɪ ʋ kɪyɪ.
39 Kɪna buloŋ aa we dʋnɪya no tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol, ba teŋ bɪ yaa kɪdɪgɪ. Nihuwobisi
abee pʋsɪ abee digibiisi abee fuwonamɪɪsɪ teŋ bɪ yaa kɪdɪgɪ.
40 Wɪɪsɪnyuu kɪna we doŋ, taŋha nyuu kɪna mɛ we doŋ, ba weliŋ mɛ bɪ kɪɪ dɔmɔŋ.
41 Wɪɪpɔsɪɪ kaŋ ʋ pʋlʋŋ nɛ, pene mɛ kaŋ ʋ pʋlʋŋ, kyɪŋwʋlɪya mɛ kaŋ ba pʋlʋŋ.
Kyɪŋwʋlɪya tɪyaŋ mɛ gba, badɔmɔŋ mɛ pʋrɪsa rɛ a baŋ badɔmɔŋ.
42 Dɪ nala rɛ ko sii sʋʋ tɪyaŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ sɪ kɪɪ. Teŋ hʋ ba aa kpaa hogo sɪ pʋw, amɛ
teŋ hʋ aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ kɛ bɪ sɪ maakyiye sʋba.
43 Teŋ hʋ ba aa kpaa hogo lɔrɔ rɛ a bɪ kaŋ dee mɛ. Amɛ dɪ ʋ rɛ ko sii sʋʋ tɪyaŋ, ʋ sɪ
weliye, a deye mɛ.
44 Teŋ hʋ ba aa sɪ kpa hogo yaa dʋnɪya tɪyaŋ kɪŋ nɛ. Amɛ teŋ hʋ á aa sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ
a kana, ʋ kɛ yaa wɪɪsɪbee teŋ nɛ. Dɪ ámaa rɛ kaŋ tenni dʋnɪya no tɪyaŋ, ʋ maga dɪ á
kaŋ tenni mɛ rɛ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
45 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a baa, "Nihuwobiŋ hʋ Wɪɪsɪ aa laa sɪya marɪ, ba kɪ yɪrɪ
Adama, Wɪɪsɪ gyɪ wiyese we ʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ kaŋ mɪɪbol." Amɛ Adama hʋ aa tɪŋ hal ko kɛ,
ʋ rɛ yaa wiyese hʋ aa tɪya nala mɪɪbol.
46 Ʋ bɪ kɪɪ wɪɪsɪbee teŋbii hʋ rɛ á laa sɪya kana. Dʋnɪya no teŋbii hʋ rɛ á laa sɪya
kana, aŋ na kaŋ wɪɪsɪbee teŋbii hʋ.
47 Adama hʋ aa laa sɪya ko dʋnɪya, taŋha rɛ Wɪɪsɪ kpa mɔ ʋ. Amɛ Adama hʋ aa tɪŋ
hal ko kɛ, Wɪɪsɪbee rɛ ʋ lɪɪ ko.
48 Ɛɛ hʋ ba aa yaŋ kpa taŋha mɔ Adama ʋ kɪɪ, ɛɛ tɪɪ rɛ dʋnɪya no nala buloŋ mɛ kɪɪ.
Nala hʋ aa yaa wɪɪsɪbee nala, ba mɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal hʋ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko.
49 Á aa kɪɪ nal hʋ ba aa kpaa taŋha mɔ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ á sɪ kɪɪ nal hʋ aa lɪɪ Wɪɪsɪbee mɛ.
50 Ŋ naabalɪya, wɪɪ hʋ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: kyal bee naŋpʋŋ bɪ sɪ wuwo we Wɪɪsɪ koro
hʋ tɪyaŋ, beewɪya kɪna hʋ aa pʋw bɪ sɪ wuwo we lee hʋ aa we doŋ deŋdeŋ kɪ mʋ tɪyaŋ.
51 Ma gyegili nɪɪ wɪfaŋɪɪ kɪdɪgɪ aa we doŋ. Ʋ rɛ nyɛ: Á buloŋ bɪ sɪ sʋba teŋ, ka dɪ
dʋnɪya kyɛtenii kabɪl hʋ pʋʋsɪ. Dɪ kabɪl hʋ rɛ ko mʋʋ, á buloŋ tenni sɪ pirigi bɪrɪmɪ
dɪgɪ dʋŋ anɪɪ duwoŋ aa pirigi lɪgɪsɪ gɛɛ.
52 Dɪ kabɪl no rɛ ko mʋʋ, sʋʋnɪ buloŋ sɪ sii sʋʋ tɪyaŋ, a bɪl bɪ sɪ maakyiye sʋba. Nala
hʋ ha aa we ba mɪɪbol tɪyaŋ mɛ, ba teŋbiye sɪ bɪrɪmɪ yaa kɪna bɪl aa bɪ sɪ maakyiye
pʋw.

53 Wɪɪsɪ sɪ kaŋ teŋbiye hʊ aa pʊw a bɪrɪmɪ dɪ ba ta bɪl kɪ pʊw. Ka dɪ á teŋbiye no mɛ
aa sʊʊ nyɛ, ʊ sɪ kaŋ ba mɛ bɪrɪmɪ dɪ ba ta bɪl kɪ sʊba.
54 Dɪ wɪya no buloŋ nɛ ko yaa, dɪ nihuwobisi kaŋ tenni hʊ bɪl aa bee sʊba koo a kɪ
pʊw, ɛɛ daga anɪɪ wɪɪ hʊ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ rɛ gɛɛ, beewɪya ba
saba a baa,
"Á yuwo di rɛ. Sʊʊ bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ.
55 Sʊʊ, lee rɛ ɪ dee hʊ ɪ aa kaŋ kɪ kpʊ nala bɪl we? Sʊʊ, lee rɛ ɪ hʊwoŋ hʊ ɪ aa kaŋ kɪ
we nala tʊwara tɪyaŋ bɪl we?"
56 Sʊʊ hʊwoŋ lɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ, wɪbɔmɔ dee mɛ lɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ.
57 Amɛ ma leŋ dɪ á kyʊwalɪ á Kuwo Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, beewɪya ʊ tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita
tɪyaŋ nɛ a tɪya ma dee á wuwo yuwo di.
58 Ɛewɪya, ŋ naabiikpɪyanama, ma sɪŋ wɪya hʊ ma aa laa di tɪyaŋ weliŋ, a ta leŋ dɪ
kɪŋ buloŋ kaŋ ma kɪ biyege. Ma leŋ dɪ ma sɪɪ fɪyɛsɪ dɪ ma kɪ tʊŋ á Tɪɪna Yesu Krisita
tʊma hʊ weliŋ saŋa buloŋ. Beewɪya ma gyɪma rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ tʊma hʊ ma aa tʊŋ, ma bɪ
sɪ tʊŋ ta waasʊ.

16

Krisitabiisi dɔmɔŋ kyiyelii kɪyɛsʊʊ

1 Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ molbiye hʊ ma aa kyɛ dɪ ma kɪyɛsɪ, dɪ ba kaŋ mʊ pɛ
Wɪɪsɪ nala aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ wɪya rɛ. Ɛɛ hʊ ŋ aa daga Krisitabiisi hʊ aa we
Galetiya paalʊʊ tɪyaŋ dɪ ba kɪyɛsɪ molbiye hʊ, ma mɛ yaa gɛɛ.
2 Alahadi kyɛɛ kɛ buloŋ, molbiye hʊ ma kɪdɪgɪ buloŋ aa tʊma a na yɔbɔ hʊ paga tɪyaŋ,
nal buloŋ lɪɪ maga gɛɛ ɪ aa wuwo dɪ ba kpa kɪ biŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ma bɪl bɪ sɪ kɪ
kɪyɛsɪ molbiye.
3 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ sɪ sabɪ teŋ tɪya nala hʊ ma aa sɪ lɪɪ, a daga nala hʊ iriŋ ba aa
yaa dɪ ba kaŋ molbiye hʊ ma aa kɪyɛsa a yaŋ bee teŋ hʊ a mʊ tɪya Krisitabiisi hʊ aa we
Gyerusalɛm tɪyaŋ.
4 Dɪ ʊ rɛ ko maga dɪ ŋ tɪɪ mɛ mʊ, ŋ beel-ba buloŋ sɪ tɪŋ dɔmɔŋ mʊ.

Wɪya Pɔɔl aa kyɛ dɪ ʊ yaa

5 Dɪ ŋ ko lɪɪ Masidooniya paalʊʊ tɪyaŋ, ŋ sɪ ko na ma, beewɪya ŋ yaa ŋ hakɪla rɛ anɪɪ
ŋ sɪ tɪŋ Masidooniya paalʊʊ aŋ na ko ma lee.
6 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ sɪ we ma lee a pɪɪsɪ mʊhʊ, kapuwo ŋ sɪ we doŋ dɪ puwo saŋa
hʊ mʊ teŋ. Ŋ sɪ we ma lee a mʊ pele saŋa hʊ ŋ bɪl aa sɪ kpa ŋmanɪɪ, dɪ ma kyiyeli ŋ,
dɪ ŋ bɪl wuwo mʊ lee hʊ buloŋ ŋ aa sɪ mʊ.
7 Ŋ bee kyɛ dɪ ŋ ko na ma nɪma nɪma aŋ parɪ mʊ. Amɛ dɪ Wɪɪsɪ rɛ laa nyʊwa, ŋ fa
kyo dɪ ŋ yaa kyɛɛ balɪya rɛ ma lee.
8 Ŋ sɪ hɔŋ Ɛfiso tɪyaŋ daha, a mʊ pele kyɛbal hʊ ba aa yɪrɪ Pɛŋtikosi kyɛɛ.
9 Beewɪya, abee nala aa yʊga a kɪ tɔ ŋ ŋmanɪɪ buloŋ mɛ, ŋ naa dɪ Wɪɪsɪ suri ŋmanɪɪ
tɪya ŋ nɛ dɪ ŋ tʊŋ tʊma aa sɪ kaŋ tɔnɔ yʊga daha.
10 Dɪ Timoti rɛ ko ko ma lee, ma kana ʊ weliŋ, beewɪya, á beel-ʊ buloŋ nɛ aa tʊŋ Wɪɪsɪ
tʊma hʊ.
11 Ma ta ko kɪ yaa ʊ sɪgyʊʊ-wɪya. Ma pɛ ʊ tɪyaŋ dɪ ʊ vala ŋmanɪɪ hʊ abee laaŋfɪya,
aŋ mɪɪgɪ ko ŋ lee. Beewɪya, ŋ aa gyegili ʊ bee á nɪmmabalɪya hʊ badɔmɔŋ nɛ daha.
12 Ka á nɪɪnabiye Apolo mɛ, ŋ sʊla ʊ rɛ weliŋ dɪ ʊ bee á nɪmmabalɪya hʊ badɔmɔŋ ko
na ma. Amɛ ʊ bɪ bɪɪna anɪɪ ʊ sɪ wuwo na ŋmanɪɪ ko lagɪlagɪ no. Ɛewɪya, dɪ ʊ rɛ ko na
ŋmanɪɪ saŋa hʊ buloŋ, ʊ sɪ ko na ma.

Wɪkateŋse

13-14 Ma pɔ ma tɪɪma weliŋ, a kaŋ wɪya hʊ ma aa laa di weliŋ. Ma kaŋ bembiduwo a
leŋ dɪ ma Wɪɪsɪ laadii deye. Ma yaa wɪɪ buloŋ bee kyori.
15 Ŋ naabalɪya, ka ma gyɪma anɪɪ Sɪtɪfanasɪ bee ʊ dɪya nala rɛ laa sɪya laa Yesu Krisita
wɪya di Akaaya paalʊʊ tɪyaŋ. Ba kpaa ba tɪɪ we Wɪɪsɪ tʊma tɪyaŋ nɛ, a kɪ kyiyeli Wɪɪsɪ
nala mɛ weliŋ.
16 Ŋ aa sʊla ma, ŋ naabalɪya, ma kɪ tɪŋ nitesi no abee ba tʊŋtʊnnɪ dɔŋtɪŋsɪ buloŋ
nyʊwa.
17 Ŋ teŋ fɪyɛlɪ rɛ weliŋ abee Sɪtɪfanasɪ, Fɔɔtunaatusɪ abee Akayikusɪ aa ko ŋ lee. Ba
aa rɛ laa ma nyuu daha.
18 Ba leŋ ŋ teŋ polli rɛ anɪɪ ba aa leŋ ma tenni mɛ polli gɛɛ. Ʊ maga dɪ ma kɪ tɪya nala
no iriŋ gyɪrɪma rɛ.
19 Krisitabiisi hʊ aa we Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ aa kyʊwalɪ ma. Akula abee Pirisila, abee
Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ ba dɪya tɪyaŋ baa dɪ ŋ kyʊwalɪ ma weliŋ á Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ.

20 Á nımmabalıya hʋ buloŋ aa we daha mɛ aa kyʋwalı ma. Ma kı kyʋwalı dɔmɔŋ
abee teŋfıyɛlʋʋ akuu ma aa yaa nımmabalıya wıya.
21 Lagılagı no, mıyaŋ Pɔɔl, ŋ tıı rɛ aa sabı wıı no, "Ŋ aa kyʋwalı ma."
22 Dı nal buloŋ nɛ bı kyo á Tıına Krisita, Wıısı sı dɔgısı tıına. Maranaata! (Ʋ memii
rɛ yaa, á Tıına Krisita ko!)
23 Á Tıına Yesu Krisita lahɔrʋmɔ tıyaŋ ma hɔŋ abee laaŋfıya.
24 Ŋ kyo ma buloŋ nɛ á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ. Amı.

TEŊLIYA TIINA PƆƆL AA SABA TIYA KORIŊTI TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl, abee á nıınabiye Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma. Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ lıı ŋ, dı ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya. Á sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʊ aa we Koriŋti tıyaŋ nɛ, abee Wıısı nala hʊ buloŋ aa we Akaaya paalʊʊ tıyaŋ.
2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ, ma hɔŋ bee laaŋfıya.

Pɔɔl Kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ

3 Ma leŋ dı á kyʊwalı Wıısı á Tıına Yesu Krisita kuwo hʊ, aŋgyʊwasʊ. Ʊ rɛ yaa Wıısı, a kı fá nala sikii, aŋ kı fıyɛlı nala bembiye mɛ.
4 Ʊ rɛ yaa nal hʊ aa fıyɛlı á bembiye á tʊwara nayı tıyaŋ dı ɛɛ leŋ dı á mɛ wuwo fıyɛlı nala hʊ buloŋ mɛ aa na tʊwara bembiye abee bembifıyɛlı hʊ ʊ aa kpaa tıya ma.
5 Tʊwara hʊ Krisita fa aa naa, ʊ tıı rɛ á mɛ kı na. Ɛɛ hʊ Wıısı aa kyiyeli Krisita ʊ tʊwara nayı tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ Wıısı sı tıŋ Krisita tıyaŋ, a kyiyeli ma mɛ weliŋ.
6 Dı ámaa rɛ ko kı na tʊwara, ma kyiyelii abee ma laa tayi wıya rɛ. Dı ámaa rɛ ko na kyiyelii buloŋ Wıısı lee, haŋ kyiyelii hʊ tıı rɛ ma mɛ aa na, dı ma wuwo kaŋ kenyiri abee mala, a na tʊwara hʊ iriŋ á mɛ aa naa.
7 Á laa ma di rɛ weliŋ. Á bee yaa ma sige. Á gyıma anıı tʊwara hʊ á aa naa, ʊ tıı rɛ ma mɛ kı na. Kyiyelii hʊ buloŋ mɛ á aa sı na Wıısı lee, ʊ tıı rɛ ma mɛ sı na.
8 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıŋ tʊwara mɔɔ gɛɛ á aa naa Esıya paalʊʊ tıyaŋ nɛ. Tʊwara hʊ iriŋ á gyı aa naa bı kyalla, haalı á gyı bıl bı liise anıı á sı kaŋ mııbol.
9 Wıtıı, á gyı bıına anıı á sʊba teŋ nɛ. Amɛ gɛɛ kyiyeli ma rɛ dı á ta kı deŋ á tıı dee tıyaŋ, amɛ dı á kpa á bayıyɛla buloŋ we Wıısı tıyaŋ, ʊ rɛ aa kyisi nala sʊʊ tıyaŋ.
10 Wıısı rɛ lıı ma sʊʊ bʊwa no tıyaŋ. Maakyiye dı wıı rɛ bıl ko gyʊʊ ma, ʊ sı bıl lıı ma ʊ tıyaŋ. Ʊ tıyaŋ nɛ á bayıyɛla buloŋ we anıı ʊ rɛ sı kı lıı ma tʊwara buloŋ tıyaŋ.
11 Beewıya ma sʊl Wıısı kı tıya ma rɛ. Nyɛ rɛ yaŋ sı leŋ dı nıgyamaa dannı Wıısı akuu ɛɛ hʊ Wıısı aa laa ba sʊlıı a lıı ma á tʊwara no nayı tıyaŋ.

Pɔɔl bırımı ʊ hakıla wıya hʊ ʊ aa kyɛ dı ʊ yaa tıyaŋ

12 Lagılagı no kɛ, á sı wuwo bigisi á tıı rɛ, beewıya á hakıla daga anıı á wıyaalıya buloŋ weliye rɛ nal buloŋ lee dʊnıya no tıyaŋ, amarıkpatıya wıı buloŋ á aa yaa ma lee, á yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ nɛ, aŋ pɛ tıŋ wıtıı hʊ Wıısı aa kyɛ. Nihuwobiŋ wıgyʊŋ tıyaŋ daa á tıŋa a kı yaa á wıya, amɛ Wıısı lahɔrʊmɔ tıyaŋ nɛ á wuwo kı yaa ba.
13 Wıduwoni daa á sabı kı tıya ma. Wıya hʊ á aa saba, ma aa wuwo ma karımı ba rɛ, a gyıŋ ba memiye mɛ. Á yaŋ laa di rɛ anıı abee ma aa bı gyıŋ wıya no memii mʊ teŋ nyɛ mɛ,
14 ka maakyiye ma sı gyıŋ ba memii mʊ teŋ. Ka kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu Krisita aa sı mıigı ko, ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı gyıma anıı ma aa wuwo ma kı genni á wıya rɛ, dı á mɛ wuwo kı genni ma wıya.
15 Ŋ aa gyıŋ nyɛ tıyaŋ nɛ tıŋ, ŋ fa kı kyɛ dı ŋ laa sıya ko ma lee, dı ma nıı sʊŋbʊlıya.
16 Ŋ fa aa kyɛ dı ŋ ko tıŋ ma lee rɛ a na ma, aŋ na mʊ Masidooniya paalʊʊ. Dı mıyaŋ nɛ fa bıl ko lıı Masidooniya paalʊʊ kı ko, dı ŋ fa bıl ko tıŋ ma lee a na ma, ka dı ma pɛ ŋ dı ŋ wuwo mʊ Gyudıya paalʊʊ.
17 Ma bıına anıı wıya no ŋ aa bası nyɛ daga anıı ŋ bı sı wuwo sıŋ wıdıgı naaŋ tıyaŋ nɛ koo? Ma bıl bıına anıı ŋ aa yaa ŋ wıya anıı dʊnıya nala aa yaa gɛɛ rɛ, dı ŋ laa wıı aŋ bıl sıŋ doŋ baa dı ŋ bı laa koo?
18 Ma gyıma anıı Wıısı kaŋ wıtıı rɛ. Ɛɛ tıı rɛ wıya hʊ buloŋ á aa bası tıya ma mɛ yaa wıtıı. Á bee bası naŋdeliŋkpara.
19 Wıısı Biye Yesu Krisita wıya hʊ mıyaŋ Pɔɔl abee Silaasi bee Timoti aa bası tıya ma, wıya hʊ bı daga anıı Yesu yaa nal hʊ aa bası naŋdeliŋkpara rɛ. Ʊ rɛ aa daga anıı Wıısı bı kaŋ naŋdeliŋkpara.
20 Wıya hʊ buloŋ Wıısı aa wee nyʊwa baa ʊ sı yaa, Yesu tıyaŋ nɛ ʊ tıŋa a yaa ba. Ɛɛ rɛ tıŋ, dı ámaa rɛ ko kyʊwalı Wıısı teŋ buloŋ, á aa baa dı "Yesu Krisita feŋ tıyaŋ, amı" dı Wıısı feŋ na bigisii
21 Wıısı tıı rɛ leŋ á beel-ma buloŋ sıŋ weliŋ á Tıına Yesu Krisita tıyaŋ. Wıısı tıı rɛ lıı ma á kı tʊŋ tʊma no.
22 Ʊ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tısı tıyaŋ nɛ a magıl ma dı á yaa ʊ nala, ka dı á gyıma anıı maakyiye ʊ sı kpa wıweliye hʊ buloŋ aa sı tıŋa mɛ tıya ma.

23 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ yaa ŋ daŋsɪya, ʋ gyɪma ŋ hakɪla rɛ. Ŋ fa bee kyɛ dɪ ŋ ko dɔŋ ma, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ bɪ ko ma lee Koriŋti tɪyaŋ.
24 Á bee kyɛ dɪ á fɪl ma dɪ ma laa wɪya hʋ á aa basɪ kɪ tɪya ma di. Á gyɪma rɛ anɪɪ ma sɪŋ ma laadii tɪyaŋ weliŋ nɛ. Amɛ á aa kyɛ dɪ á beel-ma buloŋ kɪ tʋma rɛ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ.

2

1 Ɛɛwɪya, ŋ yaa ŋ hakɪla rɛ anɪɪ ŋ bɪl bɪ sɪ ko ma lee, dɪ ŋ ko leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi.
2 Beewɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ leŋ ma tɪsɪ kyogi, nal buloŋ bɪl tuwo ʋ aa sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ dɪ ma nala hʋ tɪsɪ aa kyogo hʋ daa.
3 Dɪ mɪyaŋ nɛ fa ko ma lee, mamaa rɛ sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛwɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ leŋ ma tɪsɪ kyogi, ma bɪl bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ laa sɪya sabɪ teŋ tɪya ma. Ŋ laa ma buloŋ di rɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ dɪ ŋ teŋ nɛ ko fɪyɛlɪ, ma buloŋ tenni mɛ aa fɪyɛlɪ rɛ.
4 Saŋa hʋ tɪyaŋ ŋ aa sabɪ teŋ hʋ kɪ tɪya ma, ŋ tɪya fa kyogo rɛ kɪŋkaŋ. Ŋ paalɪ wɪɪ rɛ ma wɪya. Ŋ bee sabɪ teŋ no dɪ ŋ leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi, amɛ ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ ŋ kyo ma buloŋ nɛ kɪŋkaŋ.

Dɪ nal lɛ yaa wɪɪ kyogi ɪ, kpa kyɛ ʋ

5 Nal hʋ aa leŋ ma tɪsɪ kyogi, ŋ dʋŋ tɪyaŋ daa ʋ gyʋʋ, amɛ ma tɪyaŋ nɛ ʋ gba gyʋʋ te ŋ. Koo dɪ ʋ bɪ gyʋʋ ma buloŋ tɪyaŋ mɛ, amɛ ʋ gyʋʋ ma badɔmɔŋ tɪyaŋ kɛ rɛ. Ŋ bee kyɛ dɪ ŋ basɪ wɪɪ no bee beere.
6 Nal hʋ aa yaa gɛɛ, ma gyeniŋ buloŋ aa dɔgɪsɪ ʋ maga gɛɛ, ʋ maga rɛ.
7 Amɛ lagɪlagɪ no kɛ ʋ maga dɪ ma kpa wɪɪ buloŋ kyɛ ʋ rɛ, aŋ fɪyɛlɪ ʋ bembii. Dɪ gɛɛ daa, ʋ tɪya sɪ marɪ kyogi mʋ gallɪ, dɪ ʋ yalmɪ.
8 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʋla ma rɛ dɪ ma marɪ kana ʋ weliŋ, a leŋ dɪ ʋ gyɪma anɪɪ ma kɔnɪ kyo ʋ rɛ.
9 Ŋ sabɪ haŋ teŋ hʋ tɪya ma, dɪ ŋ na dɪ ma yaa siri dɪ ma tɪŋ ŋ nyʋwa saŋa buloŋ koo ma bɪ yaa siri rɛ.
10 Dɪ mamaa rɛ kpaa wɪɪ kyɛ nal, ŋ mɛ kpaa kyɛ ʋ rɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ fa maga dɪ ŋ kpa wɪɪ kyɛ tɪɪna, ŋ kpaa kyɛ ʋ tɪɪna rɛ, akuu ma wɪya. Krisita rɛ yaa ŋ daŋsɪya tɪɪna wɪɪ no tɪyaŋ.
11 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo ma, beewɪya, á gyɪŋ ʋ dawarɪ buloŋ nɛ.

Pɔɔl mʋʋ Turowasɪ

12 Ŋ aa ko Turowasɪ dɪ ŋ basɪ Krisita wɪweliye hʋ a tɪya ba, ŋ naa anɪɪ á Tɪɪna suri ŋmanɪɪ tɪya ŋ nɛ,
13 dɪ ŋ tʋŋ tʋma doŋ, amɛ ŋ hakɪla fa bɪ pɪŋ lɪdɪgɪ, beewɪya ŋ fa bɪ naa á nɪɪnabiye Titusi doŋ. Ɛɛ rɛ ŋ sii doŋ, a ta ba aŋ kpa mʋ Masidooniya paalʋʋ.

Krisita dee tɪyaŋ á yuwo di Sɪtaanɪ rɛ

14 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ. Ʋ tɪya Krisita dee rɛ ʋ yuwo di Sɪtaanɪ, á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, á mɛ aa yuwo di Sɪtaanɪ rɛ saŋa buloŋ aŋ kɪ gyʋwɔsɪ anɪɪ bayuwolo aa yuwo di ba dɔmɔ. Wɪɪsɪ pɛɛ á tɪyaŋ nɛ á wuwo kɪ basɪ Krisita wɪya lee buloŋ tɪyaŋ. Krisita wɪweliye no laa lee buloŋ nɛ anɪɪ tʋranɪɪ aa kpaa sʋwala tɔ lee buloŋ.
15 Beewɪya, á tɪɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ tʋranɪɪ sʋwala aa sʋma, Krisita kpa ma tɪya Wɪɪsɪ. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ leŋ á pɪsa gyʋʋ nala hʋ ʋ aa laa kɪ ta, abee nala hʋ aa nyʋgɪsɪ buloŋ tɪyaŋ.
16 Nala hʋ aa nyʋgɪsa lee, tʋranɪɪ no sʋwala aa kɪ kpʋ ba rɛ. Amɛ nala hʋ Wɪɪsɪ aa laa kɪ ta kɛ lee, tʋranɪɪ no sʋwala aa tɪya ba mɪɪbol lɛ. Kɪbee rɛ yaŋ maga dɪ ʋ tʋŋ tʋma no?
17 Nala gyeniŋ buloŋ kpaa Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʋ basɪɪ wɪya yaa molbi-kyɛ wɪɪ rɛ. Amɛ á kɛ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ rɛ abee wɪtɪɪ ʋ sɪya tɪyaŋ. Á yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnnɪ tɪɪma rɛ. Ʋ rɛ tɪŋ ma á kɪ basɪ wɪweliye no Krisita dee tɪyaŋ.

3

1 Wɪya no ŋ aa basɪ nyɛ bɪ kɪɪ anɪɪ á tɪɪ rɛ á bɪl kɪ daga. Ʋ aa maga dɪ nala badɔmɔŋ kaŋ tenni aa daga nala hʋ iriŋ ba aa yaa rɛ a ko ma lee, koo dɪ ba aa rɛ ko kɪ mʋ lee kɪdɪgɪ ʋ aa maga dɪ ma sabɪ tenni aa daga nala hʋ iriŋ ba aa yaa rɛ a tɪya ba ba kaŋ mʋ. Amɛ á kɛ bɪ kɪɪ nala no, tenni no iriŋ wɪya bɪ yaa kparaama tɪya ma.
2 Ma tɪɪ bee ma nyuu rɛ yaa tenni hʋ aa daga gɛɛ á aa kɪya, á sabɪ we á tɪsɪ tɪyaŋ. Nal buloŋ aa karɪmɪ rɛ a gyɪŋ gɛɛ á aa kɪya.

3 Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ teŋ Krisita aa saba a kpa tɪmma dɪ á kaŋ ko. Teŋ no wɪya bɪ kɪɪ
nɪɪ wɪya nal kɪdɪgɪ aa kpaa kɪŋ a sabɪ mal bʊtala tɪyaŋ. Amɛ Krisita tɪɪ rɛ kpaa Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʊ a sabɪ teŋ no we nihuwobisi tɪsɪ tɪyaŋ.
4 Krisita lahɔrʊmɔ tɪyaŋ, á laa Wɪɪsɪ di rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ á wuwo kɪ basɪ wɪya no buloŋ
gɛɛ.
5 Ʊ gɛɛ bɪ kɪɪ nɪɪ tʊma hʊ á aa tʊŋ, dɪ á tɪɪ dee rɛ á kaŋ kɪ tʊma. Dee hʊ á aa kaŋ kɪ
tʊŋ tʊma no lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ.
6 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ tɪya ma ŋmanɪɪ abee dee dɪ á yaa nyʊʊfalɪɪ hʊ ʊ aa kpaa tɪya nihuwobisi
tʊŋtʊnna. Nyʊwa no wɪya á aa basɪ bɪ yaa mɪra ba aa saba biŋ. Nyʊʊfalɪɪ no dee lɪɪ
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ tɪyaŋ nɛ. Mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa litenii rɛ
yaa sʊʊ, amɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ kɛ aa tɪya mɪɪbol lɛ.
7-8 Mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa, ba gyɪ sabɪ mal bʊtala tɪyaŋ nɛ. Mɪrɪsɪ
no litenii rɛ yaa sʊʊ. Amɛ saŋa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa ba kɪ tɪya Moosi, Wɪɪsɪ gyɪ daga
ʊ gaŋdarɪ mɔgɪ rɛ Moosi tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Moosi sɪya buloŋ gyɪ kɪ tʊla, haalɪ Iziral tɪmma
hʊ gyɪ bɪ wuwo dɪ ba deŋ ʊ sɪya tɪyaŋ. Amɛ haŋ tʊla hʊ gyɪ aa we Moosi sɪya tɪyaŋ,
ʊ kɛ gyɪ aa dɪsɪ rɛ. Dɪ Wɪɪsɪ rɛ yaŋ daga ʊ gaŋdarɪ mɪrɪsɪ hʊ litenii aa yaa sʊʊ tɪyaŋ
mɔɔnyɛ, maga gɛɛ rɛ ʊ sɪ daga ʊ gaŋdarɪ Wiyesi Welii hʊ aa tɪya mɪɪbol tʊma tɪyaŋ.
9 Mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa saba biŋ, Wɪɪsɪ gyɪ daga ʊ gaŋdarɪ rɛ ba tɪyaŋ. Amɛ mɪrɪsɪ
no fa kpaa kyogisi tɪya nala hʊ fa aa tɪŋ ba rɛ akuu ba aa bee tɪŋ ba weliŋ wɪya. Ɛɛwɪya,
wɪya hʊ aa leŋ nala kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ lee, ba tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ marɪ daga ʊ gaŋdarɪ
yʊga a baŋ Moosi mɪrɪsɪ hʊ.
10 Ɛɛ wɪya Wɪɪsɪ gaŋdarɪ hʊ aa we doŋ gyɪnaŋ aa yʊga kɪŋkaŋ wɪya, bʊŋbʊŋ gaŋdarɪ
hʊ kɛ bɪl tuwo.
11 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ daga ʊ gaŋdarɪ wɪya aa yaa wɪparɪbanɪya tɪyaŋ, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ sɪ marɪ
daga ʊ gaŋdarɪ wɪya hʊ a we doŋ deŋdeŋ kɪ mʊ tɪyaŋ.
12 Á aa kaŋ bayɪyɛla no wɪya rɛ tɪŋ á kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya abee nyuduwo.
13 Á kɛ bɪ kɪɪ Moosi, a paa gannɪ tɔ á sɪya. Beewɪya saŋa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa daga ʊ
gaŋdarɪ Moosi tɪyaŋ, Moosi sɪya gyɪ aa tʊl lɛ. Amɛ tʊla hʊ gyɪ ko kɪ dɪsɪ ʊ sɪya tɪyaŋ
nɛ, ɛɛ rɛ ʊ gyɪ kpa gal tɔ ʊ sɪya, dɪ Iziral tɪmma hʊ ta naa anɪɪ tʊla hʊ aa dɪsɪ rɛ.
14 Amɛ Iziral tɪmma hakɪllɪ fa tɔɔ rɛ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, ba bɪ wuwo gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪya
hʊ memii. Abee gyɪnaŋ buloŋ, ɛɛ rɛ ba hakɪllɪ ha kɪɪ. Ɛɛwɪya, dɪ ba aa rɛ ko kɪ karɪmɪ
mɪrɪsɪ hʊ Wɪɪsɪ fa aa kpaa tɪya Moosi, ʊ ha aa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haŋ gal hʊ Moosi gyɪ aa
kpaa tɔ ʊ sɪya, ʊ tɪɪ rɛ ha tɔ ba sɪya. Beewɪya Yesu Krisita laadii dʊŋ nɛ sɪ wuwo leŋ gal
hʊ polli nal sɪya tɪyaŋ dɪ ʊ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪya memii.
15 A ha bee gyɪnaŋ buloŋ, dɪ ba aa rɛ ko karɪmɪ mɪrɪsɪ hʊ Wɪɪsɪ fa aa kpaa tɪya Moosi,
ʊ aa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪŋ nɛ ha tɔɔ ba hakɪllɪ, ba bɪ wuwo kɪ gyɪŋ wɪya hʊ memii.
16 Amɛ dɪ nal lɛ ko bɪrɪmɪ a kɪ tɪŋ á Tɪɪna Krisita, gal hʊ aa polli rɛ.
17 Á Tɪɪna Krisita bee Wiyesi Welii hʊ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Nal hʊ aa kaŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii
hʊ, ʊ tɪɪna laa ʊ tɪɪ rɛ Moosi mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ.
18 Gal hʊ fa aa tɔɔ á buloŋ sɪya, ʊ pollo rɛ, ka Krisita gaŋdarɪ we á tɪyaŋ, á kɪ daga ʊ
gaŋdarɪ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii kaŋ ma kɪ bɪrɪmɪ rɛ saŋa buloŋ, dɪ á marɪ kɪ kɪɪ Krisita á
wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, a marɪ kɪ daga ʊ gaŋdarɪ mɛ. Wɪya no buloŋ lɪɪ á Tɪɪna Krisita lee rɛ
ʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ.

4

Krisitabiisi kɪɪ gɛɛ nɪɪ viini, Wɪɪsɪ kpa ʊ sɪfɪyaŋ kɪna we ba tɪyaŋ

1 Wɪɪsɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʊ kpa tʊma no tɪya ma dɪ á kɪ tʊma, ɛɛ wɪya á tenni bee yʊwɔrɪ
ba tʊmɪɪ.
2 Hɪɪsɪ wɪya abee wɪya hʊ nala aa lʊwɔlɪ kɪ yaa, á kɛ vɪya ba yayɪ rɛ. Á bɪ gɔllɪ kɪ
mʊrɪ nala. Á bɪ kaŋ Wɪɪsɪ wɪya hʊ kɪ bɪrɪmɪ wɪnyɪyɛl. Á bɪ kaŋ wɪtɪɪ hʊ kɪ faŋa nal
buloŋ. Lɪgyalɪɪ rɛ á aa sɪŋ a kɪ basɪ wɪya no buloŋ dɪ nal buloŋ gyɪma nɪɪ Wɪɪsɪ rɛ yaa
á daŋsɪya tɪɪna anɪɪ wɪtɪɪ rɛ á kɪ basɪ.
3 Amɛ dɪ Wɪɪsɪ Wɪweliye hʊ á aa basɪ rɛ ko yaa wɪfaŋɪya, nala hʊ aa nyʊgɪsɪ lee rɛ
ba yaa wɪfaŋɪya.
4 Nala no bɪ laa Wɪɪsɪ Wɪweliye hʊ di beewɪya Sɪtaanɪ aa yaa dʊnɪya no kuwori leŋ
ba hakɪllɪ we bilhuu tɪyaŋ nɛ, a pɔ dɪ ba ta naa pʊlʊŋ hʊ aa kyaana we ba tɪyaŋ. Pʊlʊŋ
no rɛ yaa Wɪɪsɪ Wɪweliye hʊ aa daga á Tɪɪna Yesu Krisita gaŋdarɪ, nal hʊ aa kɪɪ Wɪɪsɪ
tɪɪ.
5 Wɪya hʊ á aa basɪ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ á tɪɪ wɪya rɛ á kɪ basɪ, amɛ Yesu Krisita wɪya rɛ á kɪ
basɪ, anɪɪ ʊ rɛ yaa á Tɪɪna. Wɪɪ hʊ á aa basɪ mʊ kɪ tile á tɪɪ tɪyaŋ buloŋ nɛ yaa nɪɪ Yesu
Krisita wɪya rɛ tɪŋ á tʊma kɪ tɪya ma.

6 Buŋbuŋ hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa marɪ dʋnɪya, ʋ basɪ rɛ a baa, “Pʋlʋŋ kyaanɪ bilhuu tɪyaŋ.”
Haŋ Wɪɪsɪ hʋ tɪɪ rɛ bɪl leŋ pʋlʋŋ ko gyʋʋ á tɪyaŋ. Pʋlʋŋ no rɛ leŋ á gyɪŋ Wɪɪsɪ gaŋdarɪ
hʋ aa we Krisita tɪyaŋ.
7 Amɛ á kɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ viini, Wɪɪsɪ kpa wɪweliye no a we á tɪyaŋ. Nyɛ yaŋ daga
anɪɪ debal hʋ aa we á tɪyaŋ yaa Wɪɪsɪ kɪŋ nɛ; á tɪɪ dee daa.
8 Á aa na tʋwara rɛ weliŋ lee kɛ buloŋ tɪyaŋ, amɛ tʋwara hʋ bɪ wuwo ma. Saŋa kɪdɪgɪ
á aa paalɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ buloŋ tɪyaŋ á aa wee, amɛ á bee bɪla hal.
9 Ba aa kɪ dɔgɪsɪ ma rɛ, amɛ Wɪɪsɪ aa bɪ vɪya ma ta. Ba aa ŋmaa ma tɪya sʋʋ rɛ, amɛ
á bee sʋba.
10 Saŋa kɛ buloŋ á aa kpa á tɪɪ tɪya sʋʋ rɛ anɪɪ ba aa kpʋʋ Krisita gɛɛ. Ɛɛ leŋ nala
gyɪma anɪɪ mɪɪbol hʋ Krisita aa kana ʋ tɪɪ rɛ á mɛ kana.
11 Á aa we á mɪɪbol tɪyaŋ nyɛ, saŋa buloŋ á aa kpa á mɪɪbol yuwo daasɪɪga rɛ Yesu
Krisita wɪya, dɪ ɛɛ leŋ nala na anɪɪ á teŋbiye no aa sɪ sʋba mɛ kaŋ mɪɪbol hʋ aa kana
rɛ.
12 Ɛɛwɪya, á kɛ aa kpa á mɪɪbol yuwo daasɪɪga rɛ saŋa buloŋ, amɛ ɛɛ leŋ ma kɛ kaŋ
mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenni rɛ.
13 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, “Ŋ laa Wɪɪsɪ di rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ basɪ ʋ wɪya.” Á mɛ
laa Wɪɪsɪ di nyɛ tɪɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ á mɛ kɪ basɪ ʋ wɪya.
14 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ aa yaŋ kyisi á Tɪɪna Yesu sʋʋ tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ sɪ kyisi ma
mɛ sʋʋ tɪyaŋ, dɪ á bee Yesu buloŋ kaŋ mɪɪbol, ka dɪ ʋ kaŋ á beel-ma buloŋ mʋ Wɪɪsɪ
sɪya.
15 Ma wɪya rɛ tɪŋ wɪya no buloŋ yaa, ka dɪ Wɪɪsɪ aa tɪŋ ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ a laa nɪgyamaa
gyamaa kɪ ta nyɛ, dɪ ɛɛ leŋ dɪ nɪgyamaa dannɪ Wɪɪsɪ weliŋ, a leŋ dɪ ʋ feŋ yɪrɪ.
16 Akuu wɪɪ no wɪya á tenni bee yʋwɔrɪ. Teŋbii hʋ á aa kana á mɪɪbol no tɪyaŋ, ʋ aa
hɪyasɪ rɛ, amɛ á hakɪllɪ kɛ aa kɪ bɪrɪmɪ kɪfalɪya rɛ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ.
17 Tʋwara hʋ á aa naa lagɪlagɪ no bɪ yʋga, aŋ bɪl bɪ sɪ pɪɪsɪ mɛ. Amɛ tʋwara no rɛ sɪ
leŋ dɪ á maakyiye kaŋ yohuŋ aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ abee tenii Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Yohuŋ no
rɛ yʋga baŋ tʋwara no á aa naa.
18 Ɛɛwɪya, á kɛ bɪ kpaa á hakɪllɪ we dʋnɪya no kɪna á aa naa tɪyaŋ, amɛ á kpaa á
hakɪllɪ we wɪɪsɪbee kɪna á aa bee na tɪyaŋ nɛ, beewɪya kɪna hʋ á aa naa bɪ sɪ pɪɪsɪ aŋ
nyʋgɪsɪ, amɛ kɪna hʋ á aa bee na kɛ sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ.

5

Á sɪ kaŋ teŋbifalɪya wɪɪsɪbee tɪyaŋ

1 Á tɪɪ gyɪma nɪɪ teŋbiye no á aa kana dʋnɪya no tɪyaŋ bɪ sɪ piisi aŋ sʋba. Amɛ dɪ ba
aa rɛ ko sʋba, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ma teŋbifalɪya hʋ aa bɪ yaa dʋnɪya no kɪna. Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ
marɪ ba a leŋ ba yaa kɪna aa sɪ we doŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.
2 Á aa we á mɪɪbol no tɪyaŋ, á hiini kɪ kyɛ teŋbifalɪya hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ kpa tɪya ma rɛ.
3 Dɪ Wɪɪsɪ ko kpa teŋbiye no tɪya ma, á bɪl bɪ sɪ kaŋ teŋbil.
4 Teŋbiye hʋ á aa kana á mɪɪbol no tɪyaŋ, ba leŋ tʋwara gyʋʋ ma rɛ á kɪ hiini. Amɛ
ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ sʋʋ rɛ á sʋla kɪ kyɛ. Á aa kyɛ dɪ Wɪɪsɪ kaŋ á teŋbiye no bɪrɪmɪ rɛ, a kpa
teŋbifalɪya hʋ aa sɪ we doŋ kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ a tɪya ma.
5 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ marɪ ma wɪɪ no wɪya. Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ, dɪ gɛɛ
leŋ dɪ á gyɪma anɪɪ maakyiye ʋ sɪ kpa kɪŋ hʋ aa sɪ tɪŋa mɛ a tɪya ma.
6 Ɛɛwɪya, saŋa kɛ buloŋ, á tenni aa polli rɛ. Beewɪya á gyɪma anɪɪ á ha aa kaŋ teŋbiye
no á mɪɪbol tɪyaŋ nyɛ, á ha bɪ gyʋʋ á Tɪɪna Yesu sɔŋ.
7 Á mɪɪbol tɪyaŋ, wɪya hʋ á aa laa di rɛ á kɪ tɪŋa, wɪya hʋ á aa naa daa á kɪ tɪŋa.
8 Wɪtɪɪ rɛ, á tenni paalɪ pollo rɛ, á kyo dɪ á fa lɪɪ dʋnɪya no tɪyaŋ a mʋ we á Tɪɪna
Yesu lee.
9 Ɛɛwɪya, á wɪkyɛɛlɪɪ buloŋ nɛ yaa dɪ á kɪ tɪŋa ʋ kyɛrɪ lee kɛ buloŋ tɪyaŋ á aa wee.
Dɪ ámaa rɛ we dʋnɪya no koo dɪ á lɪɪ ʋ tɪyaŋ mɛ,
10 beewɪya á buloŋ sɪ maakyiye mʋ sɪŋ Krisita sɪya tɪyaŋ, dɪ ʋ di ma sarɪya, aŋ tuŋ
nal buloŋ wɪya hʋ ʋ aa yaa ʋ mɪɪbol tɪyaŋ tuno. Amɛ wɪbɔmɔ kaŋ ba tuno rɛ, wɪweliye
mɛ kaŋ ba tuno.

Krisita nyʋbaanɪŋ, á bee Wɪɪsɪ bɪrɪmɪ kyaŋsɪ rɛ

11 Á yaa nala aa fá Wɪɪsɪ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ á kɪ lʋga dɪ á leŋ dɪ nala ko laa Krisita wɪya di.
Wɪɪsɪ gyɪŋ gɛɛ á aa kɪya rɛ. Ŋ yaŋ liise anɪɪ ma hakɪllɪ tɪyaŋ, ma mɛ gyɪŋ gɛɛ á aa kɪya
rɛ.

12 Ʊ bɪl bɪ kɪɪ nɪɪ á tɪɪ rɛ á kɪ kyɛ dɪ á daga ma lee. Amɛ á aa kyɛ dɪ ma kaŋ wɪɪ rɛ
ma aa sɪ wuwo kpa kɪ genni á wɪya, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma wuwo na wɪɪ basɪ tɪya nala hʋ aa
daga ba tɪɪ nala sii wɪnaalɪya wɪya, aŋ bee kyɪla gɛɛ ba hakɪllɪ aa kɪya Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
13 Wɪya no á aa basɪ nyɛ, ma kɛ sɪ bɪɪnɪ anɪɪ á nyuni tuwo. Dɪ á nyuni rɛ ko tuwo,
Wɪɪsɪ wɪya rɛ tɪŋ. Amɛ dɪ á nyuni ko kɪ tʋma, ma wɪya rɛ tɪŋ.
14 Wɪɪ buloŋ á aa yaa, Krisita aa kyo ma rɛ tɪŋ á kɪ yaa, beewɪya á gyɪma rɛ weliŋ
anɪɪ ʋ rɛ laa nal buloŋ nyuu a sʋba. Ɛɛ mɛ daga anɪɪ nal buloŋ mɛ sʋba rɛ gɛɛ.
15 Nal nal buloŋ wɪya rɛ tɪŋ Krisita sʋba, ɛɛwɪya nala hʋ buloŋ aa we ba mɪɪbol tɪyaŋ
maga dɪ ba kɪ tɪŋ ʋ kyɛrɪ rɛ, aŋ ta bɪl kɪ tɪŋ ba tɪɪ kyɛrɪ. Beewɪya, ba wɪya rɛ Krisita
kuu sʋba, aŋka Wɪɪsɪ bɪl kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ.
16 Ɛɛwɪya, a lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ mʋ, á bee kyɛ dɪ á bɪl kpa nihuwobiŋ buloŋ anɪɪ dʋnɪya
nala aa kpa nala gɛɛ. Saŋa kɪdɪgɪ tɪyaŋ, á fa kpaa Krisita anɪɪ nihuwobisi aa kpaa ʋ gɛɛ
rɛ, amɛ nyɛ kɛ, á bɪl bɪ kpaa ʋ anɪɪ á fa aa kpaa ʋ gɛɛ.
17 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko laa Krisita wɪya di, ʋ tɪɪna bɪrɪmɪ nɪfalɪɪ rɛ. Wɪbɪnɪya
hʋ buloŋ ʋ fa aa yaa tene rɛ, ka wɪfalɪya piili ʋ mɪɪbol tɪyaŋ.
18 Wɪɪsɪ rɛ yaa wɪya no buloŋ tɪya ma. Wɪɪsɪ tɪŋ Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ ʋ bee nihuwobisi
mɪɪgɪ sʋma. Lagɪlagɪ no, ʋ tɪya ma tʋma rɛ dɪ á mʋ basɪ tɪya nala dɪ ba ko, dɪ ba bee
Wɪɪsɪ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ.
19 Wɪɪ hʋ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ; Wɪɪsɪ tɪŋ Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ ʋ bee dʋnɪya nala buloŋ
mɪɪgɪ sʋma, aŋ kpa ba wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ba. Wɪɪsɪ kpaa ʋ wɪweliye hʋ tɪya ámaa ʋ
tʋŋtʋnna rɛ dɪ á basɪ tɪya nala anɪɪ ʋ aa kyɛ dɪ ʋ bee dʋnɪya nala mɪɪgɪ sʋma rɛ nyɛ kɛ.
20 Ɛɛwɪya, Krisita naasɪ rɛ á laa sɪŋ a basɪ wɪya no kɪ tɪya nala. Wɪɪsɪ tɪŋ á tɪyaŋ nɛ a
kɪ sʋla ma dɪ ma ko ʋ lee. Krisita nyubaanɪŋ, á aa sʋla ma dɪ ma leŋ dɪ ma bee Wɪɪsɪ
marɪ dɔmɔŋ.
21 Krisita gyɪ bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ, amɛ á wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʋ sʋba anɪɪ wɪbɔŋyaal.
Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ á wuwo tɪŋ Krisita tɪyaŋ a kaŋ tɪpʋlʋŋ ʋ sɪya tɪyaŋ.

6

1 Tʋma no á aa tʋŋ, á bee Wɪɪsɪ buloŋ nɛ aa tʋŋ. Ɛɛwɪya, á aa sʋla ma gyaaŋgyaaŋ,
dɪ ma ta leŋ dɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʋ ʋ aa kana beel-ma ko yaa waasʋ.
2 Beewɪya Wɪɪsɪ basɪ wɪɪ no ʋ teŋ tɪyaŋ nɛ, a baa,
"Saŋa hʋ aa maga dɪ ŋ daga ŋ bɔnyɛ ma lee,
ŋ fáá ma wulo rɛ.
Kyɛɛ hʋ aa maga dɪ ŋ laa ma ta,
ŋ kyiyeli ma rɛ."
Ma gyegili nɪɪ daha, saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ kyiyeli ma rɛ nyɛ, gyɪnaŋ nɛ yaa kyɛɛ hʋ Wɪɪsɪ
aa sɪ laa ma ta.

Tʋwara hʋ Pɔɔl aa naa

3 Á bee kyɛ dɪ nal buloŋ ko kyogi á feŋ á tʋma no lugo tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, á aa lʋgɪ rɛ dɪ
á ta ko kpa kɪŋ buloŋ gara nal buloŋ ŋmanɪɪ.
4 Ɛɛwɪya, á wɪkanɪɪ buloŋ tɪyaŋ, á aa daga anɪɪ á kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnna rɛ. Beewɪya,
á paalɪ na tʋwara rɛ, a na sikii, wɪgyʋʋlɪya yʋga mɛ gyʋʋ ma, amɛ ba buloŋ tɪyaŋ mɛ,
á wuwo kaŋ kenyiri rɛ abee mala.
5 Ba ŋmaa ma rɛ, a kaŋ ma tɔ dɪyaŋ, nala gol ŋmaa ma, ka bee hʋ buloŋ laa taawɛɛ.
Á tʋŋ tʋma te á faŋŋa rɛ, a bara doo, a pɪŋ losi.
6 Á daga anɪɪ á yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnna rɛ a bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Á gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʋ
rɛ, a kaŋ kenyiri, a kaŋ bɔnyɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ nɛ, á kyo nala abee á
wɪtɪɪ buloŋ.
7 Wɪtɪɪ dʋŋ nɛ á kɪ basɪ, Wɪɪsɪ dee mɛ we á tɪyaŋ. Á tɪpʋlʋŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ bakɪna á kaŋ
kɪ pɔ á tɪɪ.
8 Nala badɔmɔŋ aa tɪya ma gyɪrɪma rɛ, ka badɔmɔŋ mɛ kɪ we ma hɪɪsɪ tɪyaŋ. Á hal
nala badɔmɔŋ aa bigisi ma rɛ, ka badɔmɔŋ mɛ kɪ tʋʋsɪ ma. Ba kpaa ma anɪɪ á yaa
wɪnyɪyɛla rɛ, amɛ wɪtɪɪ rɛ á kɪ basɪ.
9 Ba kpaa ma anɪɪ á bɪ yaa nala, amɛ lee kɪdɪgɪ buloŋ tuwo dɪ ba bɪ gyɪŋ ma. Tʋwara
hʋ á aa naa, ʋ fa maga á sʋba rɛ, amɛ á ha we doŋ. Ba aa ŋmaa tɪya sʋʋ rɛ, ka á bee
sʋba.
10 Á tɪsɪ aa kyogi rɛ, aŋka á kɪ gyʋwɔsɪ saŋa buloŋ. Á yaa nyaaba rɛ, amɛ á aa pɛ nala
tɪyaŋ nɛ ba yaa dʋwana Wɪɪsɪ wɪweliye tɪyaŋ. Á bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ, amɛ ámaa rɛ kɔnɪ
tɪŋ kɪŋ buloŋ Krisita tɪyaŋ.

11 Abaa! Koriŋti tımma! Á bası wıtıı hʊ buloŋ polli tıya ma rɛ. Á bı kpaa á wıı kıdıgı
buloŋ faŋ ma.
12 Á kɛ kpaa á tısı buloŋ tıya ma rɛ abee kyori, amɛ ma kɛ kaŋ ma tısı faŋ ma rɛ.
13 Lagılagı no, ŋ bası wıya kı tıya ma rɛ anıı ŋ balıya. Ma ta kpaa wıı buloŋ faŋ ma.
Ɛɛ hʊ á aa kıya beel-ma, ma mɛ kıı gɛɛ beel-ma.

Ma ta leŋ dı ma bee nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di kı pɛ wıya

14 Ma ta leŋ dı ma bee nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di kı mal dɔmɔŋ. Tıpʊlʊŋ tıına
bee nıbɔŋ bı sı wuwo kı mal dɔmɔŋ. Pʊlʊŋ bee bilhuu mɛ bı sı wuwo laŋŋı lıdıgı.
15 Krisita bee Sıtaanı bı sı wuwo yaa nyʊʊdıgı. Ɛɛ tıı rɛ nal hʊ mɛ aa laa Yesu wıya
di abee nal hʊ aa bı laa ʊ wıya di bı sı wuwo pɛ wıı buloŋ.
16 Wıısı dıya bee vʊga bı sı wuwo pɛ wıı buloŋ tıyaŋ, beewıya, ámaa rɛ yaa Wııweyi
hʊ dıya. Wıısı tıı bası ʊ teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Ŋ sı we ŋ nala lee
a kı gyʊʊ ba lee.
Mıyaŋ nɛ sı yaa ba Wıısı,
dı ba mɛ yaa ŋ nala.
17 Ma lıı ma tıı ba tıyaŋ,
a ta kı mal ba. Wıı hʊ Wıısı aa basa rɛ nyɛ.
Ma ta kı dige kına hʊ aa kaŋ bisiŋ.
Dı mamaa bee dige kına hʊ aa kaŋ bisiŋ, ka dı ma ko ŋ lee, ŋ sı laa ma we.
18 Ŋ sı yaa ma Kuwo
dı ma mɛ yaa ŋ balıya.
Á Tıına Wıısı, dee buloŋ tıına rɛ bası nyɛ."

7

1 Ŋ naabiikpıyanama, Wıısı foŋ aa baa dı ʊ sı yaa wıya no buloŋ tıya ma nyɛ, ma leŋ
dı á lıı á tıı bisiŋ wıya hʊ aa sı kyogi á teŋbiye abee á dʊŋsı buloŋ tıyaŋ. Ma leŋ dı á
kı fá Wıısı, aŋ leŋ dı á wıkanıı buloŋ tʊʊlı ʊ sıya tıyaŋ.

Pɔɔl teŋ fıyɛla

2 Ma suri ma tısı tıya ma. Á bı yaa wıı kyogi nal kıdıgı buloŋ, á bı kyogi nal kıdıgı
buloŋ nyuu mɛ, á bıl bı firimi nal kıdıgı buloŋ mɛ.
3 Ŋ aa bası wıya no, ʊ bı kıı nıı ŋ aa kyɛ dı ŋ kpa kyogisi tıya ma rɛ, beewıya ŋ laa
sıya bası tıya ma rɛ anıı á kyo ma rɛ kıŋkaŋ. Ɛɛwıya, dı mııbol lɛ, á buloŋ nɛ sı kana
ʊ, dı sʊʊ mɛ rɛ, á buloŋ nɛ sı sʊba.
4 Ŋ laa ma di rɛ weliŋ, ŋ bee yaa ma sige. Ŋ wuwo kı genni ma wıya rɛ. Abee tʊwara
no á aa naa buloŋ, ka ma wıya, ŋ teŋ bee yʊwɔrı. Ŋ teŋ paalı fıyɛlı rɛ a mʊ gallı.
5 Haalı, á aa ko Masidooniya paalʊʊ mɛ, ka á ha bı naa wiyese. Wıya gyı gyʊʊ ma rɛ
weliŋ. Nala gyı kpaa kaası gyıŋ ma rɛ, á hakıllı buloŋ gyı gyarı.
6 Ɛɛ rɛ á nıınabiye Titusi gyı ko á lee. Ʊ koyi hʊ gyı leŋ á bembiye fıyɛlı rɛ. Á gyıma
anıı ʊ koyi hʊ gyı yaa Wıısı tʊma rɛ, beewıya Wıısı rɛ yaa nal hʊ aa fıyɛlı nala hʊ tısı
aa kyogo bembiye.
7 Ʊ koyi hʊ dʊŋ daa gyı leŋ á tenni fıyɛlı, amɛ duwoso hʊ ʊ gyı aa tıya ma anıı ɛɛ
hʊ ma aa kana ʊ weliŋ a leŋ ʊ teŋ fıyɛlı, ɛɛ gyı leŋ á tenni mɛ fıyɛla rɛ. Ʊ bıl bası tıya
ma rɛ anıı ŋ wıya kyıl ma rɛ weliŋ, ma fa kyo dı ma naa ŋ. Ʊ baa dı ma tısı kyogo rɛ
ŋ wıya, a bıl bası tıya ma anıı ma yaa siri rɛ dı ma laa ŋ kaası kaa. Ɛɛwıya, wıya no
buloŋ leŋ ŋ teŋ marı fıyɛlı rɛ kıŋkaŋ.
8 Dı haŋ teŋ hʊ ŋ aa saba tıya ma leŋ ma tısı kyogi mɛ, amɛ ŋ bı yaa hara ŋ aa sabı
teŋ hʊ. Ŋ na anıı teŋ hʊ kɔnı gyı leŋ ma tısı kyogi rɛ, ɛɛ gyı leŋ ŋ tıya mɛ kyogi, amɛ
ŋ gyıma anıı ma tısı bı sı kyogi kı mʊ deŋdeŋ.
9 Ba nyɛ tıyaŋ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ ŋ aa sabı teŋ hʊ. Ʊ bı kıı nıı ŋ aa leŋ ma tısı kyogi wıya
rɛ tıŋ ŋ teŋ fıyɛlı, amɛ tıkyogi hʊ aa leŋ ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, a kı tıŋ Wıısı
rɛ tıŋ. Ʊ yaa Wıısı kyɛrı rɛ dı ma tısı kyogi, ɛɛ wıya ŋ gyıma anıı á bı yaa ma wıbɔŋ
buloŋ.
10 Dı Wıısı rɛ leŋ nal tıya kyogi akuu ʊ tıına wıbɔmɔ wıya, tıına aa kpa ʊ wıbɔmɔ
hʊ ta rɛ, ka Wıısı laa ʊ ta. Nal buloŋ bı sı yaa hara wıı no wıya. Amɛ dı nihuwobisi
wıkanıya dʊŋ nɛ leŋ nal tıya kyogi, tıkyogi no iriŋ aa wuwo kpʊ tıına rɛ.
11 Ʊ aa yaa nıı Wıısı rɛ leŋ ma tısı kyogi hʊ, ma na wıı hʊ tıkyogi hʊ aa yaa tıya ma.
Tikyogi hʊ leŋ ma yaa siri rɛ dı ma daga anıı ma bı kaŋ wıkyogii wıı no tıyaŋ. Ma baaŋ
gyı siye rɛ akuu wıı no aa yaa wıya, ka kambıŋ gyı kaŋ ma. Tikyogi hʊ leŋ ma kyo ŋ

nɛ, a yaa sɪfɪyasɪ dɪ ma na ŋ. Ma yaa siri rɛ dɪ ma dɔgɪsɪ nal hʋ aa yaa wɪbɔŋ no ma tɪyaŋ. Wɪya no buloŋ ma aa yaa daga anɪɪ ma gyɪmaa tuwo wɪɪ no yayɪ tɪyaŋ.
12 Ɛɛwɪya, ŋ aa sabɪ teŋ hʋ, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ nal hʋ aa yaa wɪɪ kyogi, koo nal hʋ ba aa yaa wɪɪ hʋ kyogi wɪya rɛ kyɪla ŋ. Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ Wɪɪsɪ leŋ ma gyɪŋ ɛɛ hʋ ma aa kyɪla á wɪya rɛ.
13 Wɪya no buloŋ leŋ á hakɪllɪ pɪŋ lɪdɪgɪ rɛ. Titusi aa ko ma lee, ma buloŋ leŋ ʋ teŋ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ, ʋ hakɪla mɛ pɪŋ lɪdɪgɪ. Nyɛ paalɪ leŋ á tenni marɪ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ.
14 Ŋ bigisi ma tɪya ʋ rɛ, ma mɛ bɪ leŋ hɪɪsɪ di ŋ. Anɪɪ wɪya hʋ buloŋ á aa basɪ tɪya ma aa yaa wɪtɪɪ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ bigisii hʋ á aa bigisi ma tɪya Titusi mɛ ko yaa wɪtɪɪ.
15 Ɛɛ hʋ ma aa kyaga laa Titusi bee ma nosi balɪya, abee nɪhɔrɪ hʋ ma aa kana ʋ, abee gyɪrɪma hʋ ma aa tɪya ʋ, aŋ yaa siri dɪ ma tɪŋa ʋ nyʋwa wɪya no buloŋ tɪyaŋ, ɛɛ leŋ kyori hʋ ʋ aa kana beel-ma marɪ yʋga kɪ pɛ rɛ saŋa buloŋ.
16 Ʊ yaa ŋ teŋfɪyɛlʋʋ rɛ abee ŋ aa sɪ wuwo yelli ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.

8

Krisitabiisi dɔmɔŋ kyiyelii kɪyɛsʋʋ

1 Á nɪmmabalɪya, á aa kyɛ dɪ ma gyɪma bɔnyɛ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa yaa tɪya Krisitabiisi hʋ aa we Masidooniya paalʋʋ tɪyaŋ nɛ.
2 Á nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʋ aa we Masidooniya tɪyaŋ naa wɪgyʋʋlɪya rɛ weliŋ, amɛ saŋa buloŋ nɛ ba tenni aa fɪyɛlɪ. Nyaabʋ buloŋ tuwo a baŋ ba, amɛ teŋfɪyɛlʋʋ hʋ aa we ba tɪyaŋ leŋ ba bɪ kaŋ sii mʋhʋ buloŋ abee ba kɪna kɪyɛsɪɪ tɪyaŋ.
3 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma anɪɪ nala no tɪya ma kɪna rɛ a maga ba faŋŋa aa maga gɛɛ. Ba gba paalɪ tɪya baŋ ba faŋŋa aa maga gɛɛ rɛ ba tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ.
4 Ba ha sʋl ma rɛ weliŋ dɪ á leŋ dɪ ba mɛ wuwo kpa kɪna kɪ kyiyeli ba dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi hʋ aa we Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ.
5 Á fa bɪ yɪyɛla anɪɪ ba sɪ wuwo tɪya ma kɪna maga gɛɛ. Amɛ ba laa sɪya kpa ba tɪɪ tɪya á Tɪɪna Yesu Krisita rɛ, ka Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ mɛ, ba kpaa ba tɪɪ tɪya ma mɛ rɛ.
6 Titusi rɛ yaa nal hʋ aa leŋ ma piili kɪna no kɪyɛsɪɪ. Ɛɛ wɪya á sʋla ʋ rɛ, dɪ ʋ kyiyeli ma dɪ ma wuwo tʋŋ tʋŋweliye hʋ mʋ teŋ.
7 Ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ ma aa yaa kuwokeri rɛ weliŋ, ma laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, ma gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʋ basɪɪ rɛ weliŋ, ma kaŋ wɪgyʋŋ nɛ weliŋ, aŋ kaŋ sɪfɪyaŋ mɛ weliŋ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma kyo ma rɛ kɪŋkaŋ. Ɛɛ hʋ ma aa yaa kuwokeri wɪya no buloŋ tɪyaŋ ma kaŋ gɛɛ tɪɪ ma wɪɪsʋllɪ kɪna no kɪyɛsɪɪ ma tɪyaŋ.
8 Ŋ aa basɪ wɪya no, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ aa fɪl ma rɛ. Amɛ ŋ aa kpa gɛɛ hʋ Masidooniya paalʋʋ Krisitabiisi hʋ aa kpaa sɪfɪyasɪ a kɪyɛsɪ kɪyɛsʋʋ hʋ magɪsɪ nyɛ, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ na rɛ dɪ ma mɛ kɔnɪ kyo ma dɔŋtɪŋsɪ hʋ rɛ koo dɪ ma ta kɪ tɔ nala sɪya rɛ.
9 Ma tɪɪ gyɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa kaŋ kyori abee bɔnyɛ maga gɛɛ rɛ a beel-ma. Ʊ gyɪ kaŋ kɪŋ buloŋ nɛ. Amɛ ma wɪya rɛ ʋ kuu, a ko tuu dʋnɪya no, a yaa nyaabʋ, dɪ ma tɪŋ ʋ nyaabʋsɪ no tɪyaŋ a wuwo yaa kɪna tɪmma Wɪɪsɪ wɪkanɪya tɪyaŋ.
10 Wɪɪ no tɪyaŋ, wɪɪ hʋ ŋ kɛ aa naa dɪ ma maga ma yaa rɛ nyɛ: Wɪɪ hʋ ma dɪɪ aa piile, ma kaŋ teŋ nyɛ kɛ. Beewɪya, mamaa rɛ yaa nala hʋ aa laa sɪya vʋʋlɪ kɪna no kɪyɛsɪɪ, mamaa rɛ bɪl laa sɪya kpa ba kɪyɛsɪɪ mɛ sii abee teŋ polli.
11 Wɪɪ hʋ ma aa piile, ʋ maga dɪ ma kaŋ mʋ teŋ nɛ. Ɛɛ hʋ ma tenni aa pollo wɪɪ hʋ piilii tɪyaŋ gɛɛ, ma leŋ dɪ ma tenni polli gɛɛ tɪɪ dɪ ma kaŋ mʋ teŋ. Ma tɪya maga gɛɛ hʋ ma faŋŋa aa maga.
12 Kɪna hʋ ɪ aa kana daa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ. Wɪɪ hʋ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa ɛɛ hʋ ɪ aa yaa siri dɪ ɪ tɪya abee ɪ tɪya buloŋ a lɪɪ kɪna hʋ ɪ aa kana tɪyaŋ.
13-14 Ŋ aa basɪ nyɛ, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ nala badɔmɔŋ kyʋgɪsɪ rɛ ŋ baa dɪ ma laa kyʋŋ, ka ba kɛ we wiyese tɪyaŋ. Amɛ gyɪnaŋ, ma kana rɛ ka ba kɛ bɪ kana. Ɛɛwɪya, ʋ weliŋ nɛ yaa dɪ ma kyiyeli ba. Dɪ ba mɛ ko maakyiye kana, ka dɪ ma mɛ bɪ kana, ba mɛ sɪ kyiyeli ma. Dɪ nyɛ rɛ ko yaa, ma buloŋ kaŋ maga dɔmɔŋ nɛ.
15 Ma liisi wɪɪ hʋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a mʋ tile kɪdiiliye hʋ gyɪ aa lɪɪ Wɪɪsɪbee ko tuu tɪyaŋ. Ba baa,
"Nala hʋ buloŋ gyɪ aa paa yʋga, ba gyɪ bɪ diye aŋ ka kɪŋ, nala hʋ mɛ gyɪ aa paa mʋhʋ, ba mɛ gyɪ bɪ dii buwo."

Pɔɔl tɪŋ Titusi dɪ ʋ mʋ na Koriŋti tɪmma

16 Wɪɪsɪ kaŋ aŋgyʋwasʋ rɛ kɪŋkaŋ abee ʋ aa leŋ Titusi kyɪl ma wɪya weliŋ anɪɪ ŋ mɛ aa kyɪl ma wɪya gɛɛ.
17 Beewɪya, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ á aa sʋla ʋ dɪ ʋ ko laa kɪna ma lee dʋŋ wɪya rɛ tɪŋ ʋ ko ko. Amɛ ʋ tɪɪ sii mɛ fa fɪyɛsa rɛ ʋ paalɪ kyo dɪ ʋ ko ma lee.

18 Ʊ bee á nɪɪnabiye kɪdɪgɪ rɛ aa ko. Krisitabiisi hʋ buloŋ aa bigisi ʋ rɛ, akuu ʋ aa basɪ
Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ wɪya.
19 Ʊ bɪ kɪɪ bigisi dʋŋ nɛ ba kɪ bigisi ʋ, amɛ Krisitabiisi hʋ buloŋ nɛ paalɪ laŋŋɪ lɪɪ ʋ
dɪ á beel-ʋ gɔllɪ laa kyori kɪyɛsʋʋ hʋ a kaŋ mʋ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ
yaa siri rɛ dɪ á kyiyeli á nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʋ aa bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ
á Tɪɪna Yesu feŋ yɪrɪ.
20 Ɛɛwɪya, á aa kyɛ dɪ á gyɪŋ kaŋ bɔnyɛ kɪna no weliŋ nɛ, dɪ nal buloŋ ta ko kyogi á
feŋ ba kpaayɪ tɪyaŋ.
21 Beewɪya, á kyɛrɪ daa yaa dɪ á yaa wɪɪ hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ dʋŋ sɪya tɪyaŋ amɛ
á kyɛrɪ rɛ yaa dɪ á yaa wɪɪ hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ nihuwobisi mɛ sɪya tɪyaŋ.
22 Á nɪɪnabiye kɪdɪgɪ mɛ rɛ á leŋ ʋ tɪŋ ba hal kɪ ko. Ʊ daga ŋmaŋgyamaa tɪyaŋ anɪɪ
ʋ kaŋ sɪfɪyaŋ nɛ. Ʊ marɪ yaa sɪfɪyaŋ nɛ dɪ ʋ kyiyeli ma, akuu ʋ aa laa ma di wɪya.
23 Titusi kɛ yaa ŋ tʋŋtʋnnɪ-dɔŋ nɛ, á buloŋ tʋma kɪ tɪya ma. Amɛ ʋ bee á nɪmmabalɪya
hʋ kɛ aa ko, ba aa rɛ yaa nala hʋ aa laa Krisitabiisi buloŋ nyuu sɪŋ tʋma no tɪyaŋ. Ba
leŋ nala kɪ kpa Krisita yohuŋ nɛ.
24 Ɛɛwɪya, ma daga nala no buloŋ aa ko anɪɪ ma kɔnɪ kyo ba rɛ. Dɪ mamaa rɛ yaa gɛɛ,
Krisitabiisi hʋ aa tɪŋ ba sɪ nɪɪ, a gyɪma anɪɪ ɛɛ hʋ á aa bigisi á tɪɪ ma wɪya hʋ kɔnɪ yaa
wɪtɪɪ rɛ.

9

1 Ʊ bɪ yaa kparaama dɪ ŋ bɪl sabɪ teŋ kɪ tɪya ma kɪyɛsʋʋ hʋ á aa laa dɪ á kyiyeli
Krisitabiisi hʋ aa we Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ wɪya.
2 Beewɪya, ŋ gyɪma anɪɪ ma yaa siri rɛ abee ma tɪsɪ buloŋ dɪ ma kɪyɛsɪ kɪna hʋ.
Ɛɛwɪya, ŋ bigisi ma rɛ weliŋ a tɪya Krisitabiisi hʋ aa we Masidooniya paalʋʋ tɪyaŋ. Ɲ
basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ Krisitabiisi hʋ aa we Akaaya paalʋʋ tɪyaŋ kɛ yaa siri rɛ dɪɪ buloŋ
dɪ ba kɪyɛsɪ kɪna a kyiyeli Gyudɪya paalʋʋ Krisitabiisi hʋ. Ɛɛ hʋ ma aa kpaa wɪɪ hʋ bee
sɪfɪyaŋ, ʋ leŋ ba gyeniŋ buloŋ mɛ tenni polli rɛ, ba yaa siri dɪ ba kɪyɛsɪ kɪna hʋ.
3 Lagɪlagɪ no, ŋ aa tɪŋ á nɪmmabalɪya no rɛ dɪ ba ko ma lee, dɪ bigisii hʋ ŋ aa bigisi ma
wɪɪ no tɪyaŋ ta ko yaa wɪnyɪyɛl. Beewɪya saŋa buloŋ nɛ ŋ aa basɪ kɪ tɪya Masidooniya
tɪmma hʋ anɪɪ ma kɛ yaa siri pɔ rɛ.
4 Dɪ ŋ bee Masidooniya paalʋʋ Krisitabiisi hʋ badɔmɔŋ nɛ ko ko, dɪ ba ko na dɪ ma
kɪna ha bɪ yaa siri, ʋ sɪ yaa ŋ hɪɪsɪ, akuu ŋ aa laa ma di waasʋ wɪya. Ɲ bee basɪ hɪɪsɪ
hʋ ma tɪɪ kɛ aa sɪ di wɪya.
5 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ na dɪ ʋ maga dɪ ŋ tɪŋ ŋ naabalɪya no dɪ ba laa sɪya ko ŋ tɪyaŋ, dɪ bɔnyɛ
kɪna hʋ ma aa baa dɪ ma sɪ kɪyɛsɪ kyiyeli Wɪɪsɪ nala hʋ, dɪ ma kpa laŋŋɪ lɪdɪgɪ, ka dɪ ŋ
tɪɪ na ko. Ɛɛ sɪ daga anɪɪ ma tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ma kɪyɛsɪ bɔnyɛ kɪna no, ʋ bɪ kɪɪ ba fɪl
ma rɛ ma yaa.
6 Wɪɪ hʋ ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma rɛ nyɛ: Dɪ ɪ rɛ doho kɪna mʋhʋ, ɪ mɛ aa kʋŋ kɪna
mʋhʋ rɛ, amɛ dɪ ɪ doho kɪna yʋga, ɪ aa kʋŋ kɪna yʋga rɛ.
7 Nal buloŋ tɪya maga gɛɛ ɪ hakɪla aa daga ɪ dɪ ɪ tɪya. Nal buloŋ lɪɪ kɪna hʋ abee
teŋfɪyɛlʋʋ, aŋ ta leŋ dɪ ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʋ yaa fɪlɪɪ rɛ. Nal buloŋ maga dɪ ʋ tɪya ʋ tɪɪ kyɛrɪ
tɪyaŋ nɛ, beewɪya nal hʋ aa tɪya abee teŋfɪyɛlʋʋ, ʋ tɪɪna rɛ Wɪɪsɪ kyo.
8 Wɪɪsɪ kaŋ dee rɛ ʋ aa sɪ wuwo tɪya ma kɪŋ buloŋ ma aa kyɛ. Ʊ sɪ paalɪ tɪya ma kɪŋ
buloŋ a baŋ gɛɛ ma aa kyɛ saŋa buloŋ, dɪ ma kpa marɪ ma tɪɪ aŋ ha ka, a kpa kyiyelii
ma dɔŋtɪŋsɪ.
9 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
“Wɪɪsɪ aa kpa kɪna kɪ tɪya nyaaba rɛ ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ. Ʊ bɔnyɛ bee teŋ.”
10 Wɪɪsɪ rɛ aa tɪya nihuwobiŋ kɪdoho ʋ doho, a tɪya ʋ kɪdiiliye mɛ, ʋ di. Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ sɪ
tɪya ma kɪŋ hʋ buloŋ ma aa kyɛɛ a leŋ dɪ kɪna hʋ ma aa kana marɪ yʋga, dɪ ma wuwo
marɪ kɪ kyiyeli nala hʋ aa bɪ kana weliŋ.
11 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma noŋ kɪ gyʋʋ ma wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ, dɪ ma wuwo kpa kɪna kɪ tɪya
nala abee bɔnyɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ sɪ leŋ dɪ nala yʋga kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ akuu ma
bɔnyɛ kɪna hʋ á aa sɪ kaŋ mʋ tɪya ba wɪya.
12 Kɪna no ma aa tɪya nyɛ, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ma dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi hʋ kɪkyɛɛlɪya dʋŋ nɛ ba
sɪ na, amɛ ɛɛ mɛ sɪ leŋ dɪ ba kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ weliŋ.
13 Ɛɛ hʋ ma aa tɪya kɪna hʋ daga Krisitabiisi hʋ iriŋ ma aa yaa rɛ. Ɛɛwɪya, nala hʋ aa
laa kɪna hʋ sɪ dannɪ Wɪɪsɪ abee gɛɛ hʋ ma aa tɪŋ Krisita wɪweliye hʋ ma aa laa di abee
ma wɪtɪɪ buloŋ. Ba sɪ bɪl dannɪ Wɪɪsɪ mɛ abee bɔnyɛ hʋ ma aa kana a leŋ ma beel-ba,
abee ma Krisitabii-dɔŋtɪŋsɪ hʋ buloŋ kaŋ kɪna hʋ ma aa kana a kpaa dɔmɔŋ.
14 Ba sɪ sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma abee ba tɪsɪ buloŋ, akuu bɔnyɛ hʋ aa bɪ kaŋ magɪsɪ Wɪɪsɪ
aa kaŋ daga ma wɪya.
15 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ abee kyɔgɪtabal no ʋ aa kpaa tɪya ma waasʋ wɪya.

10

Pɔɔl daga anɪɪ ʋ kɔnɪ yaa Yesu kpambɪya rɛ

1 Mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ rɛ aa sʋla ma wɪɪ no wɪya. Ŋ aa kyɛ dɪ ŋ kpa bɔnyɛ abee sɪfɪyala rɛ
wɪɪ no tɪyaŋ anɪɪ Krisita tɪɪ aa sɪ kpa ʋ gɛɛ. Ma badɔmɔŋ aa basɪ rɛ anɪɪ dɪ mɪyaŋ nɛ
ko we ma lee, dɪ ŋ aa kɪɪ gɛɛ sɔlɛɛ, dɪ amɛ dɪ mɪyaŋ ko tuwo ma lee, ma aa baa dɪ ŋ
wɪya hayɛ rɛ.
2 Ŋ aa sʋl ma, dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko ma lee, ma ta fɪla ŋ dɪ ŋ hayɛ ma nyuu tɪyaŋ. Beewɪya
ŋ gyɪma anɪɪ ŋ aa wuwo ŋ bɪrɪmɪ kɪhaa rɛ nala hʋ aa baa dɪ dʋnɪya hakɪla rɛ ŋ kaŋ kɪ
yaa wɪya hʋ ŋ aa yaa nyuu tɪyaŋ.
3 Á we dʋnɪya tɪyaŋ nɛ, amɛ dʋnɪya hakɪla daa á kaŋ kɪ lʋga á lʋgʋ Krisita tɪŋɪɪ hʋ
tɪyaŋ.
4 Dʋnɪya bayuwo kɪna daa á kaŋ kɪ lʋga á lʋgʋ, amɛ Wɪɪsɪ tɪɪ dee rɛ ʋ kpa tɪya ma, a
wuwo kpa yuwo kɪ di Sɪtaanɪ leye hʋ buloŋ ʋ aa kaŋ dee tɪyaŋ.
5 Á kpaa Wɪɪsɪ dee no rɛ a yuwo di dagɪŋtɪɪ tɪmma abee nyʋʋtaaduwo waasɪma hʋ
buloŋ ba aa kaŋ tɔ dɪ nala ta gyɪŋ Wɪɪsɪ, aŋ kaŋ nala hakɪllɪ bɪrɪmɪ ba kɪ tɪŋ Krisita
kyɛrɪ.
6 Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ aa tɪŋ Krisita nyʋwa weliŋ, ɛɛ kɛ á mɛ sɪ yaa siri, a dɔgɪsɪ nala
hʋ aa bee tɪŋ ʋ nyʋwa.
7 Ma aa kpa wɪya gyambaa rɛ. Nal hʋ buloŋ aa kpaa ʋ tɪɪ anɪɪ ʋ yaa Krisita nal lɛ, dɪ
ʋ tɪɪna rɛ marɪ sʋnnɪ weliŋ na, ʋ sɪ gyɪma anɪɪ á mɛ yaa Krisita nala rɛ.
8 Dɪ mɪyaŋ nɛ aa bigisi ŋ tɪɪ kɪŋkaŋ dee hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma wɪya mɛ, ʋ bɪ yaa
ŋ hɪɪsɪ, beewɪya Wɪɪsɪ kpaa dee hʋ tɪya ma dɪ á kaŋ kɪ marɪ ma rɛ. Ʋ bɪ baa dɪ á kaŋ
kɪ kyogi ma.
9 Ŋ bee kyɛ dɪ ma kɪ bɪɪnɪ anɪɪ ŋ sabɪ tenni kɪ tɪya ma dɪ ŋ kpa kambɪŋ we ma rɛ.
10 Beewɪya, nala badɔmɔŋ baa dɪ wɪya hʋ ŋ aa sabɪ tɪya ma aa deye rɛ, a hayɛ mɛ, dɪ
amɛ dɪ ŋ tɪɪ ko we ma lee kɛ, dɪ ŋ aa kɪɪ sɔlɛɛ rɛ, ka ŋ wɪbasɪɪ mɛ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ.
11 Ʋ maga dɪ nala no tesi gyɪma rɛ anɪɪ wɪya hʋ á aa yaŋ we gama aŋ sabɪ tɪya ma,
ba tɪɪ rɛ á sɪ yaa dɪ ámaa rɛ ko we ma lee mɛ.
12 Á bɪ sɪ maakyiye yeŋŋi aŋ kpa á tɪɪ mʋ magɪsɪ nala hʋ aa bigisi ba tɪɪ. Nala no tɪɪ
hakɪllɪ rɛ ba aa kpa a kɪ magɪsɪ ba wɪyaalɪya, a kpa ba tɪɪ kɪ magɪsɪ dɔmɔŋ. Ba yaa
bambugo kɪŋkaŋ!
13 Amɛ á kɛ, á bɪ sɪ bigisi á tɪɪ a baŋ gɛɛ hʋ aa maga. Á tɪɪ bigisii buloŋ kɛ we tʋma hʋ
Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma mɔgɪ tɪyaŋ nɛ. Wɪɪsɪ wɪya hʋ á aa ko basɪ tɪya ma mɛ pɛɛ tʋma
no tɪyaŋ nɛ.
14 Ma yaŋ aa pɛɛ lee hʋ Wɪɪsɪ aa keri tɪya ma dɪ á basɪ ʋ wɪya tɪyaŋ nyɛ, dɪ ámaa rɛ
ko basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya ma, á bɪ gallɪ á mɔgɪ, beewɪya ámaa rɛ yaa nala hʋ aa laa sɪya
ko basɪ Krisita wɪweliye hʋ tɪya ma.
15 Á bee bigisi á tɪɪ tʋma hʋ nala badɔmɔŋ aa tuŋ gallɪ mɔgɪ hʋ Wɪɪsɪ aa daga ma
wɪya. Amɛ á bayɪyɛla rɛ yaa dɪ ma laadii marɪ sɪŋ weliŋ, dɪ tʋma hʋ á aa tʋŋ ma lee
wuwo mʋ sɪya. Amɛ á kɛ sɪ tʋma a kɪ maga gɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa daga ma.
16 Dɪ nyɛ rɛ ko yaa, á sɪ wuwo gallɪ mʋ leye badɔmɔŋ mɛ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ.
Á bee kyɛ dɪ á laa nal kɪdɪgɪ gyaaŋbiye, akuu ʋ aa tʋŋ tʋma lee hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya
ʋ wɪya.
17 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba baa,
"Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ bigisi ʋ tɪɪ, ʋ tɪɪna bigisi ʋ tɪɪ wɪɪ hʋ á Tɪɪna Krisita aa yaa
tɪya ʋ wɪya."
18 Beewɪya, nal hʋ aa bigisi ʋ tɪɪ daa ba kɪ kpa yohuŋ, amɛ nal hʋ Wɪɪsɪ aa bigisi rɛ ba
kɪ kpa yohuŋ.

11

Pɔɔl basɪ nala hʋ aa fugo baa ba yaa Yesu kpambɪsɪ wɪya

1 Ŋ aa sʋl ma dɪ ma kaŋ kenyiri beel-ŋ. Dɪ ma naa nɪɪ bambugi-wɪya rɛ ŋ kɪ basɪ mɛ,
ma di kenyiri aŋ gyegile nɪɪ.
2 Ŋ kyɪl ma wɪya rɛ weliŋ anɪɪ gɛɛ hʋ Wɪɪsɪ tɪɪ aa kyɪl ma wɪya. Ŋ aa kyɛ dɪ ma
laa Krisita dʋŋ di rɛ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, aŋ kɪ gyegili kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ ko paa ma, anɪɪ
hatoluu aa hɔŋ gbala baal hʋ ʋ aa kyɛ dɪ ʋ yala dʋŋ gɛɛ, ba ko mʋ yala dɔmɔŋ, dɪ baal
buloŋ bɪ gyɪma ʋ.
3 Amɛ ŋ kyɪla rɛ anɪɪ ba sɪ mʋrɪ ma dɪ ma ta tɪŋ Krisita bee tɪdɪgɪ abee wɪtɪɪ, anɪɪ
dʋŋ hʋ gyɪ aa kpaa dawarɪ a mʋrɪ Hawa gɛɛ.

4 Ma wıya kana ŋ kambıŋ nɛ, beewıya ŋ naa ɛɛ hʋ ma aa kyaga nosi laa nala hʋ aa
ko ma lee rɛ. Wıya hʋ ba aa bası kı tıya ma a mʋ kı tile Yesu Krisita tıyaŋ, ba bee wıya
hʋ á aa bası tıya ma bı yaa kıdıgı, ka ma aa laa ba di. Wıısı Wiyesi Welii hʋ ʋ aa tıŋ
á tıyaŋ a kpa tıya ma, ʋ daa nala no baa dı ba sı kpa tıya ma, ka ma laa ba di. Wıya
hʋ ba aa bası kı tıya ma, ba bee Wıısı Wıweliye hʋ á aa laa sıya bası tıya ma bı yaa
kıdıgı, ka ma laa ba di.
5 Ŋ gyıma anıı nala hʋ kpaa ba tıı anıı ba yaa Yesu kpambısı rɛ, a kı daga anıı ba aa
rɛ tee nal buloŋ, amɛ ŋ liise nıı ba mɛ bı kpıya ŋ mʋhʋ mɛ.
6 Kapuwo dı mıyaŋ nɛ bı gyıŋ wıya basıı mɛ, ka ʋ bı kıı nıı ŋ bı gyı wıı hʋ ŋ aa bası.
Á kyaası bası wıya no buloŋ polli tıya ma rɛ wıı kɛ buloŋ tıyaŋ abee lee kɛ buloŋ tıyaŋ.
7 Saŋa hʋ ŋ aa ko ma lee, ŋ kana ŋ tıı hʋwɔlı rɛ a kpa ma yohuŋ, abee ŋ aa bası Wıısı
Wıweliye hʋ tıya ma aŋ bı laa kıŋ buloŋ. Ŋ aa yaa nyɛ, ŋ yaa wıbɔŋ nɛ koo?
8 Saŋa hʋ ŋ fa aa we ma lee, a kı tʋma, lıdʋŋsı Krisitabiisi rɛ gyı aa tıya ŋ molbiye, ŋ
wuwo kı tʋŋ ŋ tʋma. Ŋ aa wuwo dı ŋ baa ŋ fası ba rɛ dı ŋ wuwo pɛ ma.
9 Saŋa hʋ ŋ gyı aa we ma lee, ŋ gyı aa kyɛ kyiyelii abee molbii mʋhʋ rɛ, amɛ ŋ gyı bı
kpaa gɛɛ nyaŋ ma kıdıgı buloŋ. Á nımmabalıya hʋ gyı aa lıı Masidooniya paalʋʋ ko rɛ
gyı tıya ŋ kına hʋ buloŋ ŋ aa kyɛ. Ŋ gyı bı kpaa ŋ kıkyɛɛlıya wıya nıı ma. Ɛɛ mɛ rɛ ŋ
bı sı maakyiye kpa ŋ wıı buloŋ nıı ma.
10 Krisita nyuniŋ, wıtıı rɛ ŋ kı bası ŋ aa baa dı nal buloŋ tuwo Akaaya paalʋʋ buloŋ
tıyaŋ ʋ aa sı wuwo baa dı ŋ ta bigisi ŋ tıı wıı no wıya.
11 Bee rɛ tıŋ ŋ baa ŋ bee kyɛ dı ŋ kpa ŋ wıya nıı ma? Ma bıına anıı ŋ aa bı kyo ma
rɛ tıŋ koo? Aayı, Wıısı tıı gyıma anıı ŋ kyo ma rɛ.
12 Ŋ aa tʋŋ ŋ tʋma aŋ bee laa tuno buloŋ ma lee nyɛ, ŋ sı kaŋ gɛɛ kı mʋ deŋdeŋ.
Beewıya, ŋ bee kyɛ dı nala hʋ aa nyıya wıya baa dı ba yaa Yesu kpambısı rɛ ko na wıı
doŋ, a kı daga ba tıı anıı ŋmaŋdıgı rɛ á beel-ba kpa á kı tʋŋ á tʋma.
13 Nala no aa mʋrı nala rɛ anıı ba yaa Krisita kpambısı rɛ. Ba aa mʋrı nala rɛ ba
tʋma tıyaŋ, aŋ aa fugo kaŋ ba tıı yaa gɛɛ anıı ba yaa Krisita kpambısı rɛ.
14 Ʋ gɛɛ yaŋ bı yaa wıkperii, beewıya Sıtaanı mɛ gba aa wuwo fugo kaŋ ʋ tıı yaa gɛɛ
anıı ʋ aa yaa malıka rɛ.
15 Ɛɛwıya, dı Sıtaanı tʋŋtʋnna mɛ rɛ fugo kaŋ ba tıı yaa gɛɛ anıı nala aa kaŋ tıpʋlʋŋ,
ʋ mɛ bı yaa wıkperii. Ba tenii buloŋ, ba tıı pıwasıya rɛ sı bil ba nyʋʋsı.

Pɔɔl bigisi ʋ tıı tʋwara hʋ ʋ aa na wıya

16 Ma leŋ dı ŋ bıl bası tıya ma anıı nal buloŋ ta bıına anıı ŋ yaa bambugi rɛ. Amɛ dı
mamaa rɛ aa kyɛ dı ma kpa ŋ anıı ŋ yaa bambugi mɛ, ʋ maga rɛ. Doŋ nɛ ŋ sı wuwo
bigisi ŋ tıı mʋhʋ tʋlıı.
17 Ŋ aa bigisi ŋ tıı nyɛ, Yesu Krisita nyʋwa daa ŋ kı tıŋa gɛɛ. Ŋ gyıma anıı bambugi-
wıya rɛ ŋ kı bası.
18 Amɛ nala yʋga aa kuu dʋnıya no wıkanıya wıya rɛ a kı bigisi ba tıı. Ɛɛwıya, ma
leŋ dı ŋ mɛ bigisi ŋ tıı.
19 Ma baa ma yaa wıgyʋnna rɛ, kɛ ma aa kaŋ kenyiri a gyegili kı nıı bambugo
wıbasıya.
20 Dı nal lɛ kaŋ ma bırımı yosi, koo dı ʋ kaŋ ma kına kı fası, koo dı ʋ tıına kaŋ ma
kı gʋra, koo dı ʋ fıl ma ma kı yaa ʋ wıkyɛɛlıya, koo dı ʋ kaŋ ma kı yaa sıgyʋʋ wıya, ka
ma aa tallı ma nyʋwa rɛ.
21 Ʋ yaa ŋ hıısı rɛ anıı á kɛ gyı aa bı kaŋ nyuduwo á aa sı yaa ma wıya no. Ŋ gyıma
anıı bambugi-wıya rɛ ŋ ha kı bası nyɛ, amɛ dı nal kıdıgı buloŋ nɛ bıına anıı ʋ kaŋ
ŋmanıı rɛ ʋ aa sı bigisi ʋ tıı wıı kıdıgı buloŋ wıya, ŋ mɛ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa sı wuwo
bigisi ŋ tıı haŋ wıı hʋ wıya.
22 Dı ba ko baa ba yaa Hiiburu nala, ŋ mɛ yaa kıdıgı rɛ. Dı ba ko baa ba yaa Iziral
tımma mɛ, ŋ mɛ yaa kıdıgı rɛ. Dı ba ko baa ba yaa Abıraham doho nala mɛ rɛ, ŋ mɛ
yaa kıdıgı rɛ.
23 Dı ba ko baa ba yaa Krisita tʋŋtʋnna rɛ, ŋ mɛ yaa kıdıgı rɛ. Mıyaŋ nɛ gba paalı
yaa Yesu Krisita tʋŋtʋnnı a baŋ ba, beewıya mıyaŋ nɛ tʋŋ tʋma yʋga a baŋ ba kıdıgı
buloŋ. Ba villi kana ŋ tɔ dıya tıyaŋ nɛ, a villi ŋmaa ŋ, ŋ bı gyıŋ ba nyʋwa. Ba aa ŋmaa
ŋ ŋmaa ŋ tıya sʋʋ rɛ ka ŋ sii, ŋ bı sı wuwo dıısı ba. Ŋ aa bası wıya no, ʋ kıı gɛɛ anıı
ŋ nyuu tuwo, amɛ ba wıtıı rɛ ŋ kı bası gɛɛ.
24 Gyuuma villi kana ŋ nɛ naaŋsıınyʋwa bʋnɔŋ, a vıırı ŋ bee kpaasa naaŋsıınyʋwa
mɔlıya abee fi abee nibi, ba kıdıgı buloŋ tıyaŋ.
25 Roma tımma vıırı ŋ naaŋsıınyʋwa bʋto mɛ rɛ abee hɔgı-kpaasa. Saŋa kıdıgı mɛ
ba paa bʋwa yaga ŋ nɛ dı ba kpʋ. Nııduworibori mɛ ŋ aa gyʋwa ba kyogi nıı tıyaŋ, ʋ

yaa naaŋsɩɩnyʊwa bʊto rɛ. Kyɛɛ kɩdɩgɩ mɛ, ŋ paalɩ we nɩɩ tɩyaŋ gɛɛ rɛ a lɩɩ kyɩkyʊwala a kaŋ kɩ mʊ ʊ sɩgballɩya mɛ kyɩkyʊwala, a kɩ lʊga dɩ ŋ lɩɩ.
26 Ŋ ŋmaŋgyamaa no buloŋ valɩɩ tɩyaŋ, ŋ naa tʊwara rɛ weliŋ fuwoni kyolii tɩyaŋ, ka gaala mɛ dɔgɩsɩ ŋ kɩŋkaŋ. Ŋ dɔŋtɩŋsɩ Gyuuma abee nala hʊ aa bɩ yaa Gyuuma mɛ buloŋ dɔgɩsɩ ŋ nɛ kɩŋkaŋ. A lɩɩ gɛɛ hal tɩyaŋ, ŋ naa tʊwara rɛ pogisi abee tɔbala abee fuwobala buloŋ tɩyaŋ mɛ. Nala aa fugo baa ba yaa Krisitabiisi mɛ dɔgɩsɩ ŋ nɛ kɩŋkaŋ.
27 Ŋ tʊma rɛ kɩŋkaŋ, a lɔlɔ weliŋ. Kyɛyɛ badɔmɔŋ ŋ aa bara doo rɛ. Ŋ gyɩŋ kɩŋ hʊ ba aa yɩrɩ losi bee nɩɩnyʊwasɩ rɛ. Saŋa kɩdɩgɩ ŋ aa paalɩ bɩ kaŋ kɩdiilii buloŋ ŋ aa sɩ di. Waal kpʊʊ ŋ nɛ weliŋ, akuu ŋ aa bɩ naa dɩya ŋ aa sɩ gyʊʊ, koo gal ŋ aa sɩ kpa tɔ ŋ teŋ wɩya.
28 Ŋ bee kyɛ dɩ ŋ bɩl basɩ wɩkaalɩya hʊ kɛ, amɛ kyɛɛ kɛ buloŋ wɩɩ hʊ aa kyɩla ŋ nɛ yaa Krisitabiisi hʊ aa we lee buloŋ tɩyaŋ wɩya.
29 Dɩ ŋ Krisitabii-dɔŋtɩɩna rɛ ko kaŋ gyoŋ, ʊ aa kɩɩ gɛɛ rɛ anɩɩ ŋ mɛ kaŋ gyoŋ. Dɩ nal ko yaa wɩbɔŋ mɛ, ŋ tɩya aa kyogi rɛ kɩŋkaŋ.
30 Dɩ mɩyaŋ nɛ sɩ bigisi ŋ tɩɩ mɛ, wɩya hʊ aa yaa ŋ gyomo rɛ ŋ sɩ kɩ basɩ.
31 Wɩɩsɩ aa yaa á Tɩɩna Yesu Kuwo gyɩma anɩɩ ŋ bee nyɩya wɩya. Ʊ feŋ sɩ na bigisii deŋdeŋ.
32 Saŋa hʊ ŋ gyɩ aa we Damaasiku tɩyaŋ, nɩhɩyawʊ hʊ gyɩ aa laa Kuwori Arita naasɩ sɩŋ doŋ paalʊʊ tɩyaŋ gyɩ sii ta nala rɛ dɩ ba mʊ sɩŋ bee hʊ paganyʊʊbal hʊ tɩyaŋ, a pɔ kana ŋ.
33 Amɛ ŋ Krisitabii-dɔŋtɩŋsɩ hʊ gyɩ kpaa ŋ a we simbiye tɩyaŋ nɛ, a kpa ŋ tɩŋ tokoro ta gyee hʊ hal tɩyaŋ ŋ tuu sɔmmm, a sii fá nyʊgɩsɩ, ba kyɛ ŋ lɔlɔ.

12

Wɩɩsɩ leŋ Pɔɔl na wɩya anɩɩ duwoso tɩyaŋ

1 Ʊ maga dɩ ŋ bigisi ŋ tɩɩ rɛ, amɛ ŋ gyɩma anɩɩ ŋ tɩɩ bigisii no bɩ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Amɛ ŋ ha sɩ bigisi ŋ tɩɩ a basɩ wɩya hʊ á Tɩɩna Krisita aa leŋ ŋ na anɩɩ duwoso tɩyaŋ, abee wɩya ʊ aa kpaa daga ŋ.
2 Ŋ gyɩŋ baal kɩdɩgɩ aa laa Krisita wɩya di rɛ. Ʊ bɩsɩ fi abee banaa rɛ nyɛ Wɩɩsɩ gyɩ aa kpaa ʊ gyɩŋ Wɩɩsɩbee. Amɛ ŋ bɩ gyɩma dɩ ʊ kɔnɩ gyɩ mʊʊ Wɩɩsɩbee rɛ koo dɩ ʊ gyɩ aa duwosi rɛ. Wɩɩsɩ dʊŋ nɛ gyɩma.
3 Ŋ gyɩma anɩɩ Wɩɩsɩ gyɩ kpaa baal no kaŋ gyɩŋ Wɩɩsɩbee rɛ. Amɛ ŋ bɩ gyɩma dɩ ʊ kɔnɩ gyɩ mʊʊ wɩɩsɩbee rɛ koo dɩ ʊ gyɩ aa duwosi rɛ. Wɩɩsɩ dʊŋ nɛ gyɩma.
4 Wɩya hʊ ʊ gyɩ aa nɩɩ doŋ, nihuwobiŋ nyʊwa bɩ sɩ wuwo basɩ ba. Ʊ paalɩ bɩ maga dɩ ba basɩ ba mɛ gba.
5 Ɛɛwɩya, ŋ sɩ bigisi ŋ tɩɩ baal no iriŋ wɩya. Amɛ ŋ tɩɩ bɩ sɩ wuwo bigisi ŋ tɩɩ. Ka dɩ mɩyaŋ nɛ sɩ bigisi ŋ tɩɩ mɛ, wɩya hʊ aa yaa ŋ gyomo wɩya rɛ ŋ sɩ kɩ bigisi ŋ tɩɩ.
6 Dɩ mɩyaŋ nɛ fa aa kyɛ dɩ ŋ bigisi ŋ tɩɩ mɛ, ŋ aa wuwo dɩ ŋ bigisi rɛ, beewɩya ŋ bɩ sɩ kɩ yaa bambugi wɩya, wɩtɩɩ hʊ rɛ ŋ sɩ kɩ basɩ. Amɛ ŋ bɩ sɩ laa nyʊwa bigisi ŋ tɩɩ wɩya hʊ Wɩɩsɩ aa kpaa daga ŋ wɩya, beewɩya ŋ bee kyɛ dɩ nala kpa ŋ yohuŋ baŋ gɛɛ aa maga, akuu wɩya hʊ ŋ aa yaa, koo wɩya hʊ ŋ aa basɩ wɩya.
7 Wɩkperiye hʊ buloŋ Wɩɩsɩ aa kpaa daga ŋ, ba fa sɩ wuwo leŋ dɩ ŋ kɩ daga ŋ tɩɩ. Amɛ Wɩɩsɩ aa bee kyɛ dɩ ŋ kɩ daga ŋ tɩɩ wɩya, ʊ kpaa teŋnɩma badɔmɔŋ nɛ we ŋ tɩyaŋ, ʊ kɩ wɩɩ gɛɛ anɩɩ sɔrɩ ba kpa kɩ kyɔgɩ ŋ. Sɔrɩ no kyɔgɩɩ kɩɩ gɛɛ rɛ anɩɩ Sɩtaanɩ rɛ taa ʊ tɩŋdaal dɩ ʊ ko kɩ we ŋ tʊwara tɩyaŋ, dɩ ŋ ta wuwo na ŋmanɩɩ a daga ŋ tɩɩ.
8 Ŋ sʊla á Tɩɩna Yesu Krisita naaŋsɩɩnyʊwa bʊto rɛ, anɩɩ ʊ lɩɩ tʊwara no ŋ tɩyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ ʊ basɩ tɩya ŋ a baa, "Bɔnyɛ hʊ ŋ aa kana beel-ɩ maga rɛ. Ɩ gyomo tɩyaŋ nɛ ɩ sɩ na ŋ dee mɔgɩ." Ɛɛ wɩya ŋ teŋ fɩyɛla rɛ kɩŋkaŋ ŋ aa kaŋ gyomo wɩya. Ŋ aa sɩ bigisi ŋ tɩɩ ŋ gyomo wɩya rɛ, dɩ gɛɛ leŋ dɩ Krisita dee we ŋ tɩyaŋ.
10 Ɛɛ wɩya Krisita nyuniŋ, ŋ teŋ fɩyɛla rɛ ŋ gyomo wɩya. Dɩ ba aa tʊʊsɩ ŋ, koo dɩ ŋ aa na tʊwara, koo dɩ ba aa dɔgɩsɩ ŋ, koo dɩ wɩya rɛ aa gyʊʊ ŋ maga gɛɛ buloŋ mɛ, Krisita wɩya, ka ŋ kɛ sɩya tuwo, beewɩya ŋ gyomo tɩyaŋ nɛ ŋ aa na Krisita dee ŋ tɩyaŋ.

Koriŋti tɩmma wɩya kyɩl Pɔɔl

11 Ŋ aa yaa wɩya anɩɩ bambugi rɛ, amɛ mamaa rɛ kaŋ ba buloŋ ko. Mamaa rɛ fa maga dɩ ma daga anɩɩ ŋ yaa nal lɛ. Dɩ mɩyaŋ nɛ yaŋ kyo ŋ bɩ yaa nal mɛ, amɛ nala hʊ aa kaŋ ba tɩɩ kɩ yɩrɩ Yesu kpambɩsɩ hʊ mɛ bɩ kpɩya ŋ.
12 Wɩɩsɩ leŋ ŋ yaa wɩmagɩla abee wɩkperiye abee wɩgyamaa rɛ ma tɩyaŋ abee kenyiri. Wɩya no buloŋ daga anɩɩ ŋ kɔnɩ yaa Krisita kpambɩya tɩɩ rɛ.
13 Wɩbee rɛ daga anɩɩ ŋ yaa wɩɩ kɩdɩgɩ tɩya ma Krisitabii-dɔŋtɩŋsɩ rɛ aŋ bɩ yaa ʊ tɩya ma kɛ? Koo ŋ aa bɩ leŋ ma kyiyeli ŋ bee molbiye hʊ rɛ tɩŋ ma kɩ basɩ nyɛ. Dɩ gɛɛ rɛ ko tɩŋ, ŋ aa sʊl ma, ma kpa kyɛ ŋ.

14 Ŋ bʊto rɛ nyɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ ko na ma. Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ bı sı kı kyɛ dı ŋ kpa ŋ
wıkyɛɛlıya nıı ma. Ma kına daa ŋ kı kyɛ. Ma tıı rɛ ŋ kı kyɛ, beewıya biisi daa sı kyɛ
kına kı biŋ ba kuwoma bee ba nımma. Amɛ biisi kuwoma bee ba nımma rɛ maga dı
ba kyɛ kına kı biŋ ba biisi.
15 Ma wıya, ŋ paalı kyo dı ŋ kpa kıŋ buloŋ ŋ aa kana rɛ abee ŋ dee buloŋ a tʊma tıya
ma. Ŋ yaŋ aa kyo ma kıŋkaŋ nyɛ, ma mɛ fa maga dı ma mɛ kyo ŋ gɛɛ tıı rɛ.
16 Ma tıı gyıma anıı ŋ aa ko ma lee, ŋ bee dɔŋ ma kına wıya. Amɛ nala badɔmɔŋ sı
baa dı dawarı rɛ ŋ kpa a mʊrı laa ma kına.
17 Nala hʊ ŋ gyı aa tıma ma lee, ŋ gyı tıŋ ba dı ba ko mʊrı ma laa ma kına rɛ?
18 Mıyaŋ nɛ gyı tıŋ Titusi bee á nıınabiye kıdıgı dı ba ko ma lee. Titusi gyı aa ko ma
lee, ʊ fası ma kıŋ nɛ? Wıı kɛ buloŋ á aa yaa tıyaŋ, á bee Titusi nyʊwa yaa kıdıgı rɛ. Á
buloŋ aa tıŋ ŋmaŋdıgı rɛ.
19 Wıya no buloŋ á aa bası, kapuwo ma sı bıını anıı á bası gɛɛ dı á laa á tıı ma lee rɛ.
Ɛɛ daa. Amɛ ɛɛ hʊ Krisita aa sı kı kyɛ dı á bası wıya Wıısı sıya tıyaŋ, ɛɛ rɛ á kı bası
gɛɛ. Ŋ kyaŋsı, á aa yaa wıya no buloŋ dı á wuwo pɛ ma tıyaŋ nɛ dı ma sıŋ weliŋ wıya
hʊ ma aa laa di tıyaŋ.
20 Ŋ kyıla rɛ ma wıya! Dı ı bı pɔɔ, ɛɛ hʊ ŋ aa sı kı kyɛ dı ŋ ko na dı ma kıya, ɛɛ
daa ma sı kıı. Ma mɛ sı na dı ŋ mɛ bı kıı gɛɛ ma aa kyo. Ŋ beŋkyesi aa kpaa rɛ anıı
dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı na ma dı ma aa kaa kaası, a kaŋ tıhɔllı, a kı na baaŋ dɔmɔŋ
nyuu tıyaŋ, a kı yaa ma dʊŋʊ wıya, a kı kyogi dɔmɔŋ fene, a kı gaa dɔmɔŋ hala, a kaŋ
sıduwo, a kaŋ taawɛɛ bee dɔmɔŋ.
21 Wıtıı, ŋ kyıla rɛ anıı dı mıyaŋ nɛ bıl ko ma lee, Wıısı bıl sı leŋ dı hıısı kana ŋ
ma wıya. Ŋ tıya sı kyogi kıŋkaŋ dı ŋ wıı akuu ma badɔmɔŋ ha aa bı bırıma lıı ba
wıbɔmɔ tıyaŋ wıya. Ŋ kyıla anıı nala yʊga ha we ma tıyaŋ a kı yaa bisiŋ wıya, a kı
yaa wılaama, a gɔllı kı sɔnnı.

13

Pɔɔl bıl bası wıya kyagılı Koriŋti tımma

1 Ŋ bʊto rɛ nyɛ ŋ aa ko dı ŋ na ma. Ma liisi wıı hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a baa
"Dı nal kıdıgı buloŋ bee ʊ dɔŋtıına rɛ kaŋ wıı dı ma kı kyɛ dı ma di wıı hʊ sarıya, ʊ
maga dı ma kyɛ daŋsıya tımma balıya koo boto rɛ."
2 Ŋ gyı aa ko ma lee lıya tıına hʊ tıyaŋ, ŋ gyı kʊrısı nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ abee ma
nıkaalıya hʊ buloŋ dıgına rɛ. Nyɛ kɛ ŋ tuwo ma lee, amɛ ŋ bıl sı kʊrısı ma dıgına anıı
dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ bı sı leŋ nal kıdıgı buloŋ aa yaa wıbɔŋ ta.
3 Wıı hʊ ma aa kyɛ dı ma na a gyıma anıı Krisita tıŋa ŋ tıyaŋ nɛ a kı bası wıya, ma
sı na ʊ. Ma sı na mɛ anıı ʊ kaŋ dee rɛ ma lee, a wuwo ma wıı buloŋ tıyaŋ.
4 Wıtıı rɛ, ba kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ nɛ anıı ʊ fa bı kaŋ dee. Amɛ Wıısı dee
tıyaŋ ʊ siye rɛ a kaŋ mııbol. Á mɛ bı kaŋ dee anıı ʊ fa aa bı kaŋ dee gɛɛ, amɛ á aa we
Krisita tıyaŋ wıya, a mɛ kaŋ Wıısı dee rɛ. Dee no rɛ á kpa a tʊma kı tıya ma gɛɛ.
5 Ma deŋ ma tııma weliŋ na, a pɛ sʊnnı ma tıı mɛ, a na dı ma sıŋ weliŋ wıı hʊ ma
aa laa di tıyaŋ koo dı ma bı sıŋ weliŋ. Ma bı gyıma nıı Yesu Krisita we ma tıyaŋ nɛ?
Dı mamaa rɛ bı gyıma anıı ʊ we ma tıyaŋ, ɛɛ kɛ ma tele rɛ.
6 Ŋ laa di anıı ma sı gyıma anıı á kɛ bı tele.
7 Á sʊla Wıısı kı tıya ma rɛ dı ma ta yaa wıı buloŋ kyogi. Ʊ bı kıı anıı á aa kyɛ dı á
daga anıı á kɛ aa yaa weliŋ nɛ, amɛ á aa kyɛ dı ma wuwo kı yaa wıya aa kpaa ŋmanıı
rɛ, haalı dı ʊ rɛ kıı nıı á tele mɛ,
8 beewıya á bı sı wuwo lıı wıtıı hʊ hal. Á sıŋ wıtıı hʊ tıyaŋ nɛ saŋa buloŋ.
9 Dı á tʊma rɛ bı sına, ka dı ma kɛ sıŋ weliŋ ma laadii tıyaŋ, á aa kı gyʊwɔsı rɛ ɛɛ
wıya. Wıı hʊ á aa sʊla Wıısı kı kyɛ rɛ nyɛ, dı ma kpa ma gyogibɔmɔ hʊ ta aŋ tʊʊlı.
10 Ɛɛwıya rɛ tıŋ ŋ we gama aŋ sabı wıya no kı tıya ma. Beewıya dı mıyaŋ nɛ ko ko
ma lee, ŋ bee kyɛ dı ŋ hayɛ ma nyuu tıyaŋ akuu dee hʊ á Tıına Wıısı aa kpaa tıya ŋ
ma nyuu tıyaŋ wıya. Wıısı kpaa dee hʊ tıya ŋ ma nyuu tıyaŋ dı ŋ kaŋ pɛ ma rɛ dı ma
laadii marı sıŋ weliŋ. Ʊ bı baa dı ŋ kaŋ ko turi ma lo.
11 Ŋ naabalıya, ŋ teŋ hʊ litenii rɛ nyɛ. Wıısı sı leŋ dı ma hɔŋ weliŋ. Ma kpa ma
gyogibɔmɔ hʊ ta, aŋ tʊʊlı. Ma gyegili nıı wıı hʊ ŋ aa basa tıya ma weliŋ. Ma kaŋ
nyʊʊdıgı, a sʊma abee dɔmɔŋ. Dı mamaa rɛ kaŋ gɛɛ, á Tıına Wıısı aa kyo nala wıya, a
kı tıya ba laaŋfıya sı we ma lee.
12 Ma kı kyʊwalı dɔmɔŋ abee kyori.
13 Wıısı nala hʊ buloŋ aa we daha aa kyʊwalı ma.
14 Wıısı sı leŋ dı á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ we ma buloŋ lee, dı á Kuwo Wıısı kyori
mɛ we ma buloŋ lee, ka dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ leŋ dı ma buloŋ kaŋ nyʊʊdıgı. Amı.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA GALETIYA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita kpambıya rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʋ
aa we Galetiya paalʋʋ tıyaŋ. Nihuwobisi daa lıı ŋ, ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya, amɛ
Yesu Krisita abee á kuwo Wıısı aa kyisi ʋ sʋʋ tıyaŋ nɛ lıı ŋ a tıma ŋ.
2 Ŋ bee Krisitabiisi hʋ buloŋ aa we daha aa kyʋwalı ma.
3 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʋʋ sı we ma lee.
4 Yesu Krisita sʋba á wıbɔmɔ wıya rɛ, dı ʋ lıı ma a lıı wıbɔmɔ hʋ aa we gyınaŋ dʋnıya
no tıyaŋ. Á Kuwo Wıısı kyɛrı rɛ Krisita tıŋa a yaa wıı no tıya ma.
5 Ma leŋ dı á kı dannı Wıısı a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ. Amı

Wıısı ŋmanıı yaa kıdıgı dʋŋ nɛ

6 Ŋ nyʋwa fıyɛla rɛ ma wıya beewıya, ma teŋ vıya Wıısı aa yırı ma Krisita lahɔrʋmɔ
tıyaŋ tıŋıı rɛ, aŋ mııgı mʋ kı tıŋ wıdʋŋsı ma aa bıına anıı ba yaa Wıısı wıweliye hʋ
rɛ.
7 Amɛ Wıısı wıwelidʋma buloŋ bıl tuwo, a lıı Wıısı wıweliye hʋ á aa daga ma hal.
Wıı hʋ aa tıŋ ŋ kı bası wıı no rɛ nyɛ, nala yʋga we doŋ a kaŋ ma kı kyɔrımı, a kı lʋga
dı ba kaŋ Krisita wıweliye hʋ bırımı kyige.
8 Dı ámaa rɛ koo dı malıka mɛ gba lıı wıısıbee ko bası wıdʋma buloŋ tıya ma anıı
Wıısı Wıweliye hʋ rɛ, ka dı ba bee wıya hʋ á aa laasıya bası tıya ma bı yaa kıdıgı,
Wıısı sı dɔgısı ʋ tıına diŋ tıyaŋ.
9 Á laa sıya bası wıı no wıya rɛ, ka ŋ bıl kı bası ʋ tıı lagılagı no. Dı nal buloŋ nɛ ko
bası wıdʋma tıya ma a baa dı Wıısı wıweliye hʋ rɛ, dı wıya hʋ ma aa laa di daa, Wıısı
sı dɔgısı ʋ tıına diŋ tıyaŋ.
10 Wıı no ŋ aa bası nyɛ, ma bıına anıı nihuwobisi rɛ ŋ kı kyɛ dı ba tıya ŋ gasıbınaa?
Wıısı ta laa nyʋwa! Nihuwobisi daa ŋ kı kyɛ dı ba tıya ŋ gasıbınaa. Wıısı rɛ ŋ kı kyɛ
di ʋ tıya ŋ gasıbınaa. Dı ŋ ha fa aa kyɛ dı nihuwobisi rɛ bigisi ŋ, ɛɛ kɛ ŋ fa bı sı yaa
Krisita tʋŋtʋnnı.

Pɔɔl daga gɛɛ Yesu Krisita aa lıı ʋ, ʋ yaa ʋ kpambıya

11 Ŋ kyaŋweliye, ma leŋ dı ŋ bası wıı no tıya ma. Wıısı wıweliye hʋ ŋ aa bası kı tıya
ma, nihuwobisi lee daa ba lıı.
12 Nihuwobiŋ mɛ bıl daa kpaa ba tıya ŋ, koo a daga ŋ. Amɛ Yesu Krisita tıı rɛ kaŋ
wıya no daga ŋ.
13 Ma nıı gɛɛ hʋ ŋ fa aa kıya rɛ saŋa hʋ ŋ fa aa tıŋ Gyuuma wııkyʋwal ŋmanıı. Ma
gyıŋ gɛɛ hʋ ŋ gyı aa gɔllɔ kı dɔgısı Krisitabiisi rɛ abee kyakpʋhaa. Ŋ gyı aa yaa ŋ
kuwokeri buloŋ nɛ dı ŋmanıı hʋ ba aa tıŋ nyʋgısı.
14 Á Gyuuma wııkyʋwal ŋmanıı tıyaŋ, mıyaŋ nɛ fa gyıŋ wıya te ŋ wiye-dɔsı buloŋ.
Ŋ fa kpaa ŋ nyuu buloŋ we á naabaala lesiri tıyaŋ nɛ.
15 Amɛ ma na wıı hʋ Wıısı aa yaa. Ʊ fáá ŋ sikii rɛ á lıı ŋ ʋ bɔnyɛ tıyaŋ dı ŋ tuŋ ʋ
tʋma, ka ba na lʋla ŋ.
16 Ʊ kyɛrı tıyaŋ mɛ rɛ ʋ kpa ʋ Biye Yesu Krisita daga ŋ, dı ŋ wuwo bası ʋ wıweliye
hʋ a tıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma. Ʊ aa daga ŋ wıya no ko teŋ, ŋ bı mʋʋ nal buloŋ
lee dı ʋ daga ŋ ba memii.
17 Ŋ bıl bı mʋʋ Gyerusalɛm mɛ dı ŋ na nala hʋ aa laa sıya yaa Yesu Krisita kpambısı
ŋ tıyaŋ. Amɛ ŋ siye rɛ haŋ lagılagıbiye hʋ a kpa mʋ Areebıya paalʋʋ, a lıı doŋ a mııgı
ko Damaasiku.
18 Bısı boto hal tıyaŋ nɛ ŋ kpa mʋ Gyerusalɛm dı ŋ na Piita. Ŋ aa mʋʋ doŋ, ŋ hɔŋ ʋ
lee yɔbɔ sıı bʋlıya rɛ.
19 Saŋa hʋ ŋ aa we doŋ, ŋ bı naa Yesu kpambısı hʋ kıdıgı buloŋ a pɛ Piita tıyaŋ, see
Gyemsi, á Tıına Yesu nıınabiye hʋ.
20 Wıya no ŋ aa sabı kı tıya ma nyɛ, Wıısı tıı gyıma anıı ba yaa wıtıı rɛ. Ŋ bee nyıya
wıya.
21 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ kpa mʋ tɔnı aa we Siiriya abee Silisıya paalʋʋ tıyaŋ.
22 Saŋa no tıyaŋ buloŋ nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wıya di a we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ
ha fa bı gyıma ŋ.
23 Ba ta nıı nala aa bası ŋ wıya rɛ a baa, “Nal hʋ fa aa gɔllɔ kı dɔgısı ma, lagılagı no
ʋ rɛ mııgı gɔllı kı bası Wıısı wıweliye hʋ ʋ fa aa lʋga dı ʋ kyogi rɛ.”
24 Ɛɛwıya, ba dannı Wıısı rɛ weliŋ ŋ wıya.

2

Yesu kpambɪsɪ hʋ laa Pɔɔl we

1 Bɪsɪ fi abee banaa hal tɪyaŋ, ŋ bee Banabaasɪ bɪl mɪɪgɪ mʋ Gyerusalɛm nɛ a kaŋ á nɪɪnabiye Titusi tɪŋ á hal.

2 Wɪɪsɪ rɛ gyɪ daga ŋ dɪ ŋ mʋ Gyerusalɛm. Á aa mʋwa, á bee Krisitabiisi nɪhɪyasɪ hʋ dʋŋ gyɪ laŋŋa rɛ. Ɛɛ rɛ ŋ daga tɪya ba gɛɛ hʋ ŋ aa basɪ Wɪɪsɪ Wɪweliye kɪ tɪya nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma. Ŋ fa aa kyɛ dɪ ŋ beel-ba yaa nyʋʋdɪgɪ rɛ dɪ ŋ tʋma hʋ ŋ aa tʋma koo ŋ aa tʋŋ ta ko yaa waasʋ.

3 Ŋ tʋŋtʋnnɪ-dɔŋ Titusi gyɪ yaa Giriki tɪɪna rɛ. Ɛɛ wɪya nala badɔmɔŋ gyɪ baa dɪ see dɪ ʋ keri ʋ peŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ ba gyɪ bɪ fɪla ʋ ʋ keri ʋ peŋ.

4 Nala no fa fugo rɛ anɪɪ ba mɛ laa Yesu wɪya di rɛ a yaa á nɪmmabalɪya. Ba fa ko guwosi á tɪyaŋ nɛ dɪ ba na dɪ á tɪŋ á tɪɪ rɛ akuu á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya rɛ koo. Ba fa aa kyɛ dɪ ba fɪla ma mɪɪgɪ kaŋ we Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ tɪŋɪɪ tɪyaŋ nɛ.

5 Amɛ á gyɪ bɪ laa nyʋwa mʋhʋ mɛ, beewɪya á gyɪ bee kyɛ dɪ wɪtɪɪ hʋ aa we Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ tɪyaŋ ko nyʋgɪsɪ ma lee.

6 Nala hʋ ma aa kpaa nɪɪ ba yaa sɪlaala koo nɪbala, ba bɪ kpaa wɪdʋma buloŋ pɛ Wɪɪsɪ wɪwelɪye ŋ aa basɪ hʋ tɪyaŋ. Ŋ sɪya kɛ tuwo nala hʋ iriŋ ma aa kpa ba tɪyaŋ beewɪya Wɪɪsɪ bee kpa nala anɪɪ nihuwobisi aa kpa nala gɛɛ.

7 Amɛ nala no naa anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ dɪ ŋ basɪ ʋ wɪweliye hʋ a tɪya nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma, anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪ aa lɪɪ Piita dɪ ʋ basɪ wɪweliye hʋ a tɪya Gyuuma gɛɛ.

8 Wɪɪsɪ hʋ aa lɪɪ Piita a tɪya ʋ dee dɪ ʋ basɪ ʋ wɪweliye hʋ a tɪya Gyuuma, ʋ tɪɪ rɛ lɪɪ ŋ mɛ dɪ ŋ basɪ haŋ wɪweliye hʋ tɪɪ a tɪya nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma.

9 Gyemsi abee Piita abee Gyɔɔŋ, nala hʋ nal buloŋ aa kpaa anɪɪ ba yaa Wɪɪsɪ nala nɪhɪyasɪ, ba naa anɪɪ wɪtɪɪ rɛ, Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ dɪ ŋ tʋŋ tʋŋfɪyaŋ no. Ɛɛ rɛ ba kasɪ ŋ bee Banabaasɪ nosi a daga anɪɪ á beel-ba buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ tʋma hʋ aa tʋŋ tɪyaŋ. Doŋ nɛ á buloŋ yaa nyʋʋdɪgɪ anɪɪ ŋ bee Banabaasɪ mʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ tɪya nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma, ka dɪ ba mɛ basɪ Wɪweliye hʋ a kɪ tɪya Gyuuma.

10 Wɪɪ hʋ ba aa basɪ tɪya ma buloŋ nɛ yaa dɪ á ta yeŋŋi nyaaba hʋ aa we ba tɪyaŋ wɪya. Wɪɪ no tɪɪ mɛ rɛ fa foŋ we ŋ hakɪla tɪyaŋ.

Pɔɔl leŋ Piita gyɪma anɪɪ wɪɪ hʋ ʋ aa yaa bɪ kpaa ŋmanɪɪ

11-12 Saŋa hʋ Piita gyɪ aa we Aŋtiyɔki tɪyaŋ ʋ bee Krisitabiisi hʋ aa bɪ yaa Gyuuma gyɪ laŋŋɪ kɪ di kɪna rɛ. Ɛɛ rɛ Gyemsi gyɪ tɪŋ nala badɔmɔŋ ba lɪɪ Gyerusalɛm ko Aŋtiyɔki. Piita gyɪ aa naa nala no aa lɪɪ Gyerusalɛm ko, ʋ gyɪ lɪɪ ʋ noŋ Krisitabiisi hʋ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ, ʋ beel-ba bɪl bɪ laŋŋa kɪ di kɪna. Ɛɛ rɛ ŋ gyɪ kyaasɪ basɪ tɪya ʋ gyamaa tɪyaŋ anɪɪ wɪɪ hʋ ʋ aa yaa bɪ kpaa ŋmanɪɪ. Piita gyɪ aa fá nala hʋ aa basɪ anɪɪ ʋ maga dɪ ba keri Krisitabiisi hʋ aa bɪ yaa Gyuuma pene rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ gyɪ yaa gɛɛ.

13 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪkaalɪya hʋ mɛ yaa minaafigi wɪya a tɪŋ Piita naabʋʋsɪ. Haalɪ, Banabaasɪ tɪɪ mɛ tɪŋ ba minaafigi wɪya hʋ tɪyaŋ.

14 Ŋ aa naa anɪɪ ba bee tɪŋ wɪtɪɪ hʋ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ aa dagɪ, ɛɛ rɛ ŋ basɪ tɪya Piita ba buloŋ sɪya tɪyaŋ a baa, “Piita, Ɪ yaa Gyuu rɛ, amɛ ɪ wɪyaalɪya kɪɪ nal aa bɪ yaa Gyuu rɛ. Ɛɛ rɛ ɪ yaŋ sɪ yaa fɪla nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma dɪ ba kɪ tɪŋ Gyuuma lesiri?”

Á buloŋ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʋ laa ma ta

15 Wɪtɪɪ, á yaa Gyuuma tɪɪ rɛ. Á bɪ yaa nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma ba kaŋ ba kɪ yɪrɪ wɪbɔŋyaala.

16 Á kɛ gyɪma rɛ anɪɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa sabɪ biŋ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nal yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ see dɪ ʋ tɪɪna laa Yesu Krisita wɪya di. Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ á mɛ laa Yesu Krisita wɪya di Wɪɪsɪ leŋ á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ lee, akuu laadii hʋ á aa kana Krisita tɪyaŋ wɪya, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ á aa tɪŋ mɪrɪsɪ rɛ tɪŋ. Beewɪya mɪrɪsɪ hʋ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nal buloŋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ lee.

17 Á aa kyɛ dɪ Wɪɪsɪ leŋ á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma rɛ akuu á aa laa Krisita di wɪya. Amɛ abee gɛɛ buloŋ dɪ ámaa rɛ ha ko na dɪ á mɛ yaa wɪbɔŋyaala anɪɪ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma, ɛɛ sɪ wuwo leŋ dɪ á baa Krisita rɛ leŋ á yaa wɪbɔŋyaala koo? Ba mʋra rɛ!

18 Mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa bine dɪ á kɪ tɪŋa, dɪ mɪyaŋ nɛ vɪya ba ta aŋ bɪl mɪɪgɪ mʋ kɪ tɪŋ ba, ʋ gɛɛ daga anɪɪ ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.

19 Ŋ gyɪma anɪɪ mɪrɪsɪ hʋ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kana ŋ tɪɪ lɪɪ ba tɪyaŋ. Ɛɛ wɪya ba bɪl bɪ kaŋ dee buloŋ ŋ nyuu tɪyaŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ŋ wuwo kpa ŋ tɪɪ buloŋ tɪya Wɪɪsɪ ŋ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ.

20 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ŋ bee Krisita buloŋ nɛ ba kpaası mal daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ.
Ɛɛwıya ŋ bıl bı tıŋa ŋ tıı, Krisita rɛ tıŋa ŋ. Ɛɛwıya, mııbofalıı hʋ ŋ aa kana gyınaŋ,
Wıısı Biye hʋ ŋ aa laa di aa we ŋ tıyaŋ nɛ tıŋ ŋ kana ʋ. Ʊ rɛ kyo ŋ a sʋba ŋ wıya.
21 Ŋ bı kpaa Wıısı bɔnyɛ hʋ anıı ʋ yaa waasʋ, beewıya dı mırısı hʋ tıŋıı rɛ sı wuwo
leŋ dı nal kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ, ɛɛ kɛ Krisita sʋʋ hʋ fa yaa waasʋ rɛ.

3

Mırısı koo laadii

1 Ma Krisitabiisi hʋ aa we Galetiya paalʋʋ tıyaŋ, ʋ kıı gɛɛ ma bı kaŋ hakıllı! Kıbee rɛ
aa mʋrı ma dı ma kı tıŋ mırısı hʋ Moosi aa bine? Ma tıı sii tıyaŋ, ŋ daga ma gɛɛ hʋ ba
kpaası Yesu Krisita daagarıı tıyaŋ nɛ ʋ sʋba, abee ʋ sʋʋ hʋ memii.
2 Ma leŋ dı ŋ pıyɛsı ma wıdıgı no: Ma aa tıŋ mırısı hʋ rɛ tıŋ Wıısı kpa ʋ Wiyesi Welii
hʋ we ma tıyaŋ koo ma aa nıı ʋ wıweliye hʋ a laa ba di rɛ tıŋ?
3 Bee rɛ tıŋ ma yaa bambugo kıŋkaŋ nyɛ? Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ nɛ ma piili
mııbofalıı no Krisita tıyaŋ. Lagılagı no bee rɛ yaŋ tıŋ ma kı kyɛ dı ma na ʋ litenii ma
tıı dee tıyaŋ?
4 Wıgyamaa hʋ buloŋ ma aa na a lıı Wıısı lee, ba buloŋ yaa waasʋ ma lee rɛ koo?
Aayı, ŋ bı liise nıı ba yaa waasʋ.
5 Wıısı kpaa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ma tıyaŋ nɛ, a kı yaa wımagıla ma tıyaŋ. Ma liise
nıı ma aa tıŋ mırısı hʋ rɛ tıŋ ʋ kı yaa wıya no ma tıyaŋ koo, ma aa nıı ʋ wıweliye hʋ
a laa ba di rɛ tıŋ?
6 Ma liisi Abıraham wıya na. Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ anıı Abıraham gyı laa Wıısı
di rɛ Wıısı leŋ ʋ yaa tıpʋlʋŋ tıına ʋ sıya tıyaŋ.
7 Ɛɛwıya, ma gyıma weliŋ anıı nala hʋ aa laa Wıısı di, ba aa rɛ yaa Abıraham doho
nala tıı.
8 Ba bası wıı no rɛ faafaa buloŋ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa, nala hʋ aa bı yaa Gyuuma sı
ko yaa tıpʋlʋŋ tımma akuu ba aa laa Wıısı di wıya. Faafaa tıyaŋ buloŋ mɛ rɛ Wıısı
bası wıweliye no tıya Abıraham a baa, “I tıyaŋ nɛ ŋ sı tıŋa a pɛ dʋnıya nala buloŋ.”
9 Abıraham gyı nıı wıı no rɛ a laa di. Ɛɛ rɛ Wıısı pɛ ʋ tıyaŋ. Ɛɛ tıı rɛ Wıısı aa pɛ
nala hʋ buloŋ mɛ aa laa wıı no dı anıı ʋ aa pɛɛ Abıraham tıyaŋ gɛɛ.
10 Nala hʋ aa kyɛ dı ba tıŋ mırısı hʋ tıyaŋ a kaŋ tıpʋlʋŋ, Wıısı sı dɔgısı ba, beewıya
Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ abaa, “Nal hʋ buloŋ aa bı sı tıŋ mırısı no kıdıgı buloŋ a mʋ
su, Wıısı sı dɔgısı ʋ tıına.”
11 Amɛ lagılagı no nal buloŋ gyıma rɛ anıı mırısı hʋ tıŋıı bı sı wuwo leŋ dı nal buloŋ
kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ a baa, “Nal hʋ aa laa
Wıısı di, ʋ tıına dʋŋ nɛ yaa tıpʋlʋŋ tıına a kaŋ mııbol Wıısı sıya tıyaŋ.”
12 Amɛ dı nal lɛ aa tıŋ mırısı hʋ Moosi fa aa bine ba bʋwaŋ, ʋ bı yaa kparaama dı ʋ
tıına laa Wıısı di ka dı ʋ na kaŋ mııbol, beewıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ abaa, “Dı
nal lɛ aa tıŋ mırısı hʋ Moosi fa bine buloŋ kyurrr, ʋ tıına sı kaŋ mııbol.”
13 Wıısı fa sı dɔgısı ma akuu á aa bı wuwo kı tıŋ mırısı hʋ kıdıgı kıdıgı buloŋ ba
bʋʋsıŋ wıya. Amɛ Yesu Krisita ko laa ma ta rɛ, beewıya saŋa hʋ ba aa kpaası ʋ mal
daagarıı hʋ nyuu, ʋ laa á nyuu rɛ a na dɔgısıı hʋ á fa aa sı na. Beewıya ba saba Wıısı
teŋ tıyaŋ nɛ a baa, “Nal hʋ buloŋ ba aa kpaası mal daaŋ tıyaŋ, Wıısı rɛ aa dɔgısıı ʋ
tıına gɛɛ.”
14 Yesu Krisita yaa nyɛ rɛ dı nala hʋ aa bı Gyuuma mɛ tıŋa ʋ tıyaŋ a na wıweliye hʋ
Wıısı gyı aa wee nyʋwa dı ʋ sı yaa tıya Abıraham, ka dı Wıısı tıŋ á laadii tıyaŋ, a kpa
Wiyesi Welii hʋ wıya ʋ aa wee nyʋwa a tıya ma.

Moosi mırısı hʋ bı kaŋ nyʋwa hʋ Wıısı aa wee tıya Abıraham bırımı

15 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ŋ kpa wıı hʋ á buloŋ aa gyıma rɛ a magısı dı ma gyıŋ wıı
hʋ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası memii. Dı nala balıya rɛ wee nyʋwa tıya dɔmɔŋ anıı ba sı yaa
wıı, a ŋmıyɛsı tıya dɔmɔŋ dı nal yaa daŋsıya, nal buloŋ bı sı wuwo kpʋ haŋ wıı hʋ ta,
koo a kana ʋ bırımı.
16 Nyɛ tıı rɛ nyʋwa hʋ Wıısı aa wee tıya Abıraham mɛ kıı. Wıısı gyı wee nyʋwa tıya
Abıraham bee ʋ doho nal lɛ. Nyʋwa hʋ tıyaŋ Wıısı bı baa Abıraham doho nala, ʋ baa
ʋ doho nal, beewıya Abıraham doho nıdıgı dʋŋ nɛ ʋ kı daga. Nal no rɛ yaa Krisita.
17 Wıı hʋ ŋ aa bası memii rɛ nyɛ: Wıısı gyı aa wee nyʋwa hʋ a tıya Abıraham, ʋ bısı
kɔɔsıbanaa abee mɔlıya abee fi hal tıyaŋ nɛ ʋ gyı kpa mırısı hʋ tıya Moosi. Ɛɛ wıya
mırısı hʋ Wıısı aa tıŋ hal kpa tıya Moosi bı sı wuwo kpʋ nyʋwa hʋ Wıısı aa laasıya
we ta.
18 Wıı hʋ Wıısı aa wee nyʋwa anıı ʋ sı yaa tıya Abıraham, ʋ bı lıı mırısı hʋ tıŋıı
tıyaŋ. Dı wıı hʋ fa lıı mırısı hʋ tıŋıı tıyaŋ, ɛɛ kɛ ʋ bıl bı lıı ʋ nyʋwa hʋ ʋ aa wee tıya

Abɪraham tɪyaŋ. Amɛ wɪya hʋ ʋ aa yaa tɪya Abɪraham, ʋ yaa ba rɛ ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ akuu ʋ aa wee nyʋwa tɪya ʋ wɪya.

19 Ba nyɛ tɪyaŋ, mɪrɪsɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya Moosi tɔnɔ rɛ yaŋ yaa bee? Wɪɪsɪ gyɪ kpaa mɪrɪsɪ no pɛ nyʋwa ʋ aa wee hʋ tɪyaŋ nɛ dɪ ʋ leŋ nala gyɪŋ wɪya hʋ aa yaa wɪbɔmɔ. Mɪrɪsɪ hʋ gyɪ maga ba we doŋ nɛ a mʋ pele saŋa hʋ Abɪraham doho nal hʋ aa sɪ ko. Abɪraham doho nal no rɛ yaa Yesu Krisita, laataal hʋ wɪya Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa hʋ. Malɪkasɪ rɛ gyɪ kaŋ mɪrɪsɪ hʋ ko tuu tɪya Moosi, nal hʋ gyɪ aa yaa sɪtɪnɪɪna Wɪɪsɪ bee nala hʋ paga, ʋ mɛ laa tɪya nala hʋ.

20 Dɪ nala balɪya rɛ aa kyɛ dɪ ba we nyʋwa a yaa wɪɪ, see dɪ sɪtɪnɪɪna we ba paga. Amɛ saŋa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʋwa hʋ tɪya Abɪraham sɪtɪnɪɪna gyɪ tuwo ba paga tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ dʋŋ nɛ gyɪ wee nyʋwa hʋ a tɪya Abɪraham tɪɪ bee ʋ nyuu.

21 Nyɛ yaŋ daga nɪɪ mɪrɪsɪ hʋ bee nyʋwa hʋ Wɪɪsɪ aa wee tɪya Abɪraham aa kparɪgɪ dɔmɔŋ nɛ koo? Aayɪ, ba mʋra rɛ! Dɪ Wɪɪsɪ fa tɪya ma mɪrɪsɪ hʋ nala aa sɪ tɪŋa a wuwo kaŋ mɪɪbol lɛ, ɛɛ daga nɪɪ haŋ mɪrɪsɪ hʋ fa aa wuwo ba leŋ dɪ nala hʋ aa tɪŋ ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma mɛ rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.

22 Amɛ ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ abaa dɪ dʋnɪya nala buloŋ yaa wɪbɔmɔ yosi rɛ. Ɛɛwɪya, á laadii dʋŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪŋa a kpa bɔnyɛ kɪŋ hʋ wɪya ʋ aa wee nyʋwa hʋ a tɪya nala hʋ aa laa Yesu Krisita wɪya di.

23 Ka dɪ á na ko gyɪma anɪɪ dɪ ámaa rɛ laa Yesu Krisita di ɛɛ rɛ á sɪ kaŋ mɪɪbol, á fa yaa mɪrɪsɪ hʋ yosi rɛ ba vʋwa biŋ a mʋ pele saŋa hʋ Wɪɪsɪ fa aa leŋ á gyɪŋ ŋmanɪɪ hʋ á aa sɪ tɪŋa a laa Yesu Krisita wɪya di.

24 Ɛɛwɪya, mɪrɪsɪ hʋ rɛ fa aa pɔ ma, a ko pele saŋa hʋ Krisita aa ko, á laa ʋ di a yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.

25 Nyɛ kɛ á aa sɪ wuwo laa Krisita wɪya di nyɛ, mɪrɪsɪ hʋ bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ.

26 Ɛɛwɪya, nyɛ kɛ ma buloŋ yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ rɛ akuu ma aa laa Yesu Krisita di wɪya.

27 Beewɪya ma nala hʋ buloŋ ba aa foo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ Krisita feŋ tɪyaŋ, ma bee Krisita yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛ daga nɪɪ ma laa Krisita gyogo tɪɪ rɛ.

28 Akuu á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, á buloŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ ma yaa Gyuuma koo dɪ ma bɪ yaa Gyuuma, dɪ ma yaa yosi koo ma bɪ yaa yosi, dɪ ma yaa haana koo baala, ma buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ Yesu Krisita nyubaanɪŋ.

29 Dɪ ma bee Krisita rɛ yaa kɪdɪgɪ, ɛɛ daga nɪɪ ma yaa Abɪraham doho nala rɛ. Ɛɛ wɪya ma buloŋ nɛ sɪ na wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa anɪɪ ʋ sɪ yaa a tɪya Abɪraham.

4

1 Wɪɪ hʋ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: Dɪ biye rɛ dii ʋ kuwo kyaŋ saŋa hʋ ʋ ha aa yaa biibiye, ʋ ha aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ yoŋ abee ʋ aa paalɪ tɪŋ kɪna hʋ buloŋ mɛ.

2 Beewɪya ʋ ha aa yaa biibiye wɪya, nala rɛ sɪ deŋ ʋ bee kɪna hʋ buloŋ, dɪ ʋ ko waa mʋ pele saŋa hʋ ʋ kuwo aa daga anɪɪ ba kpa kyaŋ hʋ we ʋ nosi tɪyaŋ.

3 Ɛɛ tɪɪ rɛ á mɛ fa kɪɪ. Saŋa hʋ á ha fa aa bɪ laa Yesu Krisita wɪya di, dʋnɪya wɪkanɪya fa kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi rɛ.

4 Amɛ saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa bine aa ko pele, Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ tɪɪ Biye rɛ ʋ ko dʋnɪya, haaŋ lʋla ʋ anɪɪ ba aa lʋl nihuwobiŋ buloŋ gɛɛ. Saŋa hʋ ba aa lʋla ʋ dɪ nala aa tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ rɛ.

5 Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ laa á nala hʋ buloŋ fa aa tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ ta, dɪ á buloŋ wuwo ko yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ.

6 Á aa yaa Wɪɪsɪ biisi wɪya rɛ tɪŋ ʋ kpa Wiyesi Welii hʋ aa we Biye hʋ tɪyaŋ a we á tɪsɪ tɪyaŋ. Wiyesi Welii no aa we á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ leŋ á aa wuwo yɪrɪ Wɪɪsɪ baa “á Kuwo.”

7 Ɛɛwɪya, ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪl bɪ yaa yoŋ. Ma yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ rɛ. Ma yaŋ aa yaa ʋ biisi tɪɪ wɪya, ma sɪ na kɪna hʋ buloŋ ʋ aa sɪ kpa tɪya ʋ biisi.

Pɔɔl kyɪl Galetiya tɪmma wɪya

8 Faafaa hʋ ma fa aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ, ma fa aa tɪŋ vʋga hal lɛ ba kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi. Vʋga mɛ yaŋ bɪ yaa Wɪɪsɪ.

9 Amɛ lagɪlagɪ no ma aa gyɪŋ Wɪɪsɪ nyɛ, koo leŋ dɪ ŋ baa Wɪɪsɪ aa gyɪŋ ma nyɛ, bee rɛ tɪŋ ma kɪ kyɛ dɪ ma bɪla hal, a bɪl mʋ kɪ tɪŋ dʋnɪya wɪkanɪya, haŋ sikii wɪya hʋ aa bɪ dɔbɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma aa kyɛ dɪ ba bɪl kaŋ ma bɪrɪmɪ ba yosi rɛ koo?

10 Bee rɛ tɪŋ ma bɪl kɪ di kyɛweliye bee peŋweliye bee bɪŋweliye bee saŋɪweliye hʋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ aa daga?

11 Ma leŋ ŋ tɪya kyogi rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya ʋ kɪɪ gɛɛ nɪɪ lɔl hʋ buloŋ ŋ aa lɔlɔ ma tɪyaŋ yaa waasʋ rɛ.

12 Ŋ naabalıya, abee ŋ aa yaa gyuu buloŋ ka ŋ kpaa ŋ tıı nıı ŋ yaa ma kıdıgı rɛ. Ŋ bıl
bee tıŋ Gyuuma mırısı. Ɛɛwıya ŋ aa sʊla ma, ma kı kyesi ŋ. Ma gyı bı yaa wıı buloŋ
kyogi ŋ.
13 Ma tıı gyıma anıı ŋ wııla rɛ gyı tıŋ ŋ gyı wuwo na ŋmanıı a bası Wıısı wıweliye
hʊ tıya ma buŋbuŋ hʊ tıyaŋ.
14 Abee ŋ wııla hʊ gyı aa leŋ tʊwara gyʊʊ ma kıŋkaŋ buloŋ mɛ, ka ma gyı bı vıya
ŋ ta, koo a kana ŋ kʊwası. Amɛ ma gyı kana ŋ weliŋ nɛ anıı ŋ aa yaa malıka aa lıı
wıısıbee ko, koo anıı ŋ aa yaa Yesu Krisita tıı.
15 Saŋa hʊ ma tenni gyı fıyɛla rɛ weliŋ. Lee rɛ haŋ teŋfıyɛlʊʊ hʊ buloŋ mʊ? Ŋ sı
wuwo baa dı mamaa rɛ gyı fa wuwo, ma gyı fa sı yaa wıı kɛ buloŋ ŋ aa kyɛɛ tıya ŋ nɛ,
haalı dı ʊ rɛ maga dı ma kuwoni ma sibinaalıya mɛ gba tıya ŋ.
16 Lagılagı no, ŋ bırımı ma dɔŋ nɛ akuu ŋ aa bası wıtıı hʊ tıya ma koo?
17 Amɛ haŋ nala hʊ aa bee daga ma wıtıı hʊ kɛ, ba aa fugo kı yaa gɛɛ nıı ba kyıla ma
wıya rɛ, amɛ wıı hʊ aa we ba hakıllı tıyaŋ bı yaa. Ba hakıla buloŋ nɛ yaa dı ba leŋ ŋ
beel-ma kyogi dɔmɔŋ, ka dı ma kyıla ba dʊŋ wıya.
18 Ʊ yaa wıwelii rɛ dı nala kyıla dɔmɔŋ wıya saŋa buloŋ abee hakılwelii rɛ. Dı mıyaŋ
nɛ we ma lee koo dı ŋ tuwo ma lee, amɛ ʊ maga dı á kyıl dɔmɔŋ wıya bee hakılweliye
rɛ.
19 Ŋ biikyooliye, ŋ bıla aa kyɛ ma gyıma rɛ anıı ma wıya aa wıı ŋ nɛ weliŋ, anıı haaŋ
halʊllı-luwol aa kı wıı ʊ gɛɛ. Ŋ teŋ sı kı wıı ma tıyaŋ nyɛ a kaŋ mʊ pele saŋa hʊ ma
aa sı kıı Krisita ma wıı buloŋ tıyaŋ.
20 Ŋ kyɛrı rɛ fa yaa dı ŋ fa we ma lee lagılagı no, a fa gyıŋ gɛɛ ŋ aa sı bası wıya tıya
ma, beewıya ŋ hakıla buloŋ nɛ vʊgıma ma wıya.

Nyʊʊsı hʊ balıya Wıısı aa wee

21 Ma nala hʊ aa kyɛ dı ma ha kı tıŋ Gyuuma mırısı hʊ, ma leŋ dı ŋ pıyɛsı ma wıı.
Ma kɔnı gyıŋ wıya hʊ mırısı aa daga memii rɛ?
22 Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa anıı Abıraham fa lʊl boyoŋbiisi balıya rɛ. Kıdıgı fa yaa ʊ
haaŋ tıı biye rɛ, kıdıgı mɛ fa yaa ʊ yoŋhaaŋ biye.
23 Abıraham yoŋhaaŋ hʊ aa lʊl ʊ biye hʊ, ʊ lʊla ʊ anıı ba aa lʊl nihuwobiŋ buloŋ gɛɛ
rɛ. Amɛ biye hʊ Abıraham haaŋ tıı hʊ aa lʊla hʊ kɛ, Wıısı rɛ wee nyʊwa ba lʊla ʊ.
24 Á sı wuwo kpa wıı no nıı ʊ yaa namaga rɛ. Haana no balıya rɛ yaa nyʊʊsı balıya
hʊ Wıısı gyı aa wee. Haga rɛ yaa nyʊwa hʊ Wıısı gyı aa wee dogimo hʊ ba aa yırı
Saana tıyaŋ gɛɛ. Ʊ biisi rɛ yaa nala hʊ Moosi mırısı gyı aa kaŋ bırımı yosi.
25 Haga rɛ yaa Saana dogimo hʊ aa wee Areebıya paalʊʊ tıyaŋ. Ʊ kıı gyınaŋ tɔɔ hʊ
ba aa yırı Gyerusalɛm nɛ, ʊ bee tıyaŋ nala buloŋ yaa mırısı hʊ yosi.
26 Amɛ Gyerusalɛm hʊ aa we wıısıbee tıyaŋ kɛ tıŋ ʊ tıı rɛ. Ʊ rɛ yaa á nıına.
27 Beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa,
"Hapırı, leŋ dı ı teŋ fıyɛlı.
Ɪ nal hʊ lʊla ha aa bı wıı na, kyiyesi abee teŋfıyɛlʊʊ,
beewıya havıyatalıı bala sı mııgı ko
dı ʊ kaŋ balıya te haaŋ hʊ bala aa bı maakyiye vıya ʊ ta."
28 Ŋ naabalıya, ɛɛ hʊ Wıısı aa wee nyʊwa ba lʊl Azıkı, ɛɛ tıı rɛ Wıısı we nyʊwa a leŋ
á mɛ ko yaa ʊ biisi.
29 Abıraham biisi hʊ balıya tıyaŋ, kıŋ hʊ ba aa lʊla anıı nihuwobiŋ kıdıgı buloŋ hʊ, ʊ
gyı dɔgısı biye hʊ ba aa lʊla Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ nɛ. Ɛɛ tıı rɛ ba kı dɔgısı
ma mɛ gyınaŋ.
30 Ɛɛ rɛ ba bası Wıısı teŋ tıyaŋ? Ba baa, "Kile yoŋ hʊ bee ʊ biye ta dı ba lıı ı dıya tıyaŋ,
beewıya yoŋ biye bee haaŋ tıı biye bı sı wuwo pɛ kyaŋ."
31 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, á bı yaa yoŋ hʊ biisi. Á yaa haaŋ tıı hʊ biisi rɛ.

5

Krisita laa ma ta rɛ dı á tıŋ á tıı

1 Krisita laa ma ta rɛ dı á tıŋ á tıı. Ɛɛ wıya ma sıŋ wıya hʊ ma aa laa di tıyaŋ kpaŋkpaŋ
dı nal buloŋ ta bıl kaŋ ma bırımı yosi.
2 Ma gyegili nıı daha. Mıyaŋ Pɔɔl lɛ bası wıı no kı tıya ma. Dı mamaa rɛ ko leŋ dı ba
keri ma pene anıı Gyuuma aa daga gɛɛ, ɛɛ kɛ wıı hʊ Krisita aa yaa tıya ma yaa waasʊ
rɛ ma lee.
3 Ma leŋ dı ŋ bıl bası tıya ma, dı nal buloŋ nɛ laa nyʊwa dı ba keri ʊ peŋ, ʊ yaa fılıı
rɛ dı tıına kı tıŋ mırısı hʊ Moosi fa aa bine buloŋ nɛnɛ.

4 Ma nala hʋ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa bine, a kɪ lʋga dɪ ma tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a kaŋ tɪpʋlʋŋ
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ma tɔrɪ ma tɪɪ lɪɪ Krisita hal lɛ, a tɔrɪ ma tɪɪ mɛ lɪɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʋ tɪyaŋ.
5 Amɛ á kɛ, á bayɪyɛla rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ a leŋ dɪ á kaŋ
tɪpʋlʋŋ ʋ sɪya tɪyaŋ akuu á aa laa Krisita di wɪya.
6 Dɪ á bee Krisita rɛ yaa kɪdɪgɪ, dɪ á keri á pene koo dɪ á bɪ kere á pene, ʋ bɪ dɔbɔ wɪɪ
buloŋ tɪyaŋ. Wɪɪ hʋ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ yaa dɪ á kpa gɛɛ á aa kyo dɔmɔŋ a
daga anɪɪ á laa ʋ di rɛ.
7 Ma fa aa yaa weliŋ nɛ. Kɪbee rɛ yaŋ mʋrɪ ma dɪ ma kpa wɪtɪɪ hʋ tɪŋɪɪ ta? Ŋmaŋbee
rɛ ʋ tɪŋa a mʋrɪ ma nyɛ?
8 Ŋ bɪ liise anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ mʋrɪ ma, beewɪya ʋ rɛ yɪrɪ ma dɪ ma ko tɪŋ wɪtɪɪ hʋ.
9 Ma gyɪma nɪɪ sɪbʋl mʋhʋ tɪɪ rɛ ba aa kpa we paanʋʋ muŋ yʋga tɪyaŋ, aŋka ʋ sii
pʋwarɪ.
10 Ŋ laa di rɛ anɪɪ á beel-ma buloŋ aa yaa kɪdɪgɪ Krisita tɪyaŋ wɪya, ma bɪ sɪ tɪŋ
ŋmaŋdɪma. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ ma hakɪllɪ kɪ vʋgɪmɪ nyɛ, ʋ kyo dɪ ʋ yaa haŋ nal hʋ
buloŋ mɛ, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ʋ.
11 Ŋ naabalɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ ha aa basɪ anɪɪ ʋ maga dɪ ma keri ma pene rɛ ka dɪ Wɪɪsɪ
na laa ma ta, bee rɛ tɪŋ ba ha kɪ dɔgɪsɪ ŋ? Dɪ mɪyaŋ nɛ fa baa dɪ nal buloŋ maga dɪ
ʋ keri ʋ peŋ nɛ, ɛɛ kɛ ŋ fa bɪ sɪ kɪ na tʋwara akuu ŋ aa basɪ Yesu aa sʋba daagarɪ hʋ
nyuu tɪyaŋ wɪya.
12 Nala hʋ buloŋ aa dɔŋ ma baa dɪ ma keri ma pene hʋ, ŋ fa kyo dɪ ba farɪ ba tɪɪ pɛ
rɛ.
13 Amɛ ma kɛ, ŋ naabalɪya, Wɪɪsɪ yɪrɪ ma rɛ dɪ ma tɪŋ ma tɪɪ. Amɛ ma ta kuu ma aa
tɪŋ ma tɪɪ wɪya, a kpa gɛɛ yaa gyo-gye wɪɪ a kɪ yaa ma dʋŋʋ wɪyaabɔmɔ. Amɛ ma kɪ
kyiyeli dɔmɔŋ abee kyori.
14 Ma kɪ yaa nyɛ, beewɪya dɪ ɪ rɛ aa tɪŋ mɪra hʋ abaa, "Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ
tɪɪ gɛɛ," ɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa bine buloŋ su rɛ.
15 Amɛ dɪ ma wɪyaalɪya rɛ kɪɪ ɔhɔ kɪna dɪ ma gʋla kaŋ dɔmɔŋ kɪ kyaŋ, ma pɔ ma tɪɪ
weliŋ, dɪ gɛɛ daa ma sɪ kpʋ dɔmɔŋ teŋ.

Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ wɪkyɛɛlɪya abee á teŋbii wɪkyɛɛlɪya

16 Wɪɪ hʋ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ nyʋwa,
ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ma ta kɪ yaa ma tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya,
17 beewɪya á tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya bee Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ wɪkyɛɛlɪya bee tɪŋ dɔmɔŋ.
Á tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya bee Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ wɪkyɛɛlɪya yaa dɔmɔ rɛ. Ɛɛ daga anɪɪ
á bɪ sɪ wuwo kɪ yaa á tɪɪ wɪkyɛɛlɪya.
18 Amɛ dɪ ámaa rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ nyʋwa, Gyuuma fa aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ
bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ.
19 Nal buloŋ gyɪŋ ɛɛ hʋ nihuwobiŋ tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya aa kɪya rɛ. Dɪ nala rɛ aa tɪŋ
ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, wɪbɔmɔ no iriŋ nɛ ba aa kɪ yaa: Ba aa kɪ sɔnnɪ rɛ, a kɪ yaa
bisiŋ wɪya abee wɪlaama.
20 Ba aa kɪ marɪ vʋga rɛ, a kɪ di hɪrɪ, a haasɪ nala, a kɪ kaa kaasɪ. Ba aa kaŋ hadɔrɪ
rɛ, a kaŋ baaŋtosini, a kaŋ kyotoro, a bee kaŋ nyʋʋdɪgɪ, a kɪ lɪɪ dɔmɔŋ hala.
21 Ba tɪsɪ aa kɪ hɔllɪ nala rɛ, ba nyʋwa sɪŋ kɪ bugo. Dɪ ba ko kaŋ laŋŋʋʋ buloŋ, ba aa
nyʋwa sɪŋ bugo kɪ yaa wɪlaama rɛ. Ba aa kɪ yaa wɪya no buloŋ nɛ aha bee wɪbɔmɔ no
iriŋ buloŋ. Ŋ laa sɪya kʋrɪsɪ ma dɪgɪna rɛ wɪya no wɪya, aŋ bɪl kɪ kʋrɪsɪ ma dɪgɪna anɪɪ
nala hʋ aa yaa wɪya no iriŋ bɪ sɪ gyʋʋ Wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ.
22 Amɛ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ko we nala tɪsɪ tɪyaŋ, ʋ aa leŋ ba kyo dɔmɔŋ nɛ, a
kaŋ teŋfɪyelʋʋ, a hɔŋ bee laaŋfɪya, a kaŋ kenyiri, a kaŋ bɔnyɛ, a kɪ yaa wɪweliye, a yaa
nala aa kaŋ wɪtɪɪ,
23 a kaŋ sɪfɪyala, a gyɪŋ ba tɪɪ kanɪɪ. Mɪra buloŋ tuwo a daga anɪɪ nala ta kɪ yaa wɪya
no iriŋ.
24 Ɛɛwɪya, nala hʋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, ba kpʋʋ ba tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya ta rɛ.
Ba bɪl bee yaa wɪya hʋ ba tɪɪ aa kyɛ.
25 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa leŋ á kaŋ mɪɪbol wɪya, ʋ maga dɪ á kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa rɛ.
26 Ma ta leŋ dɪ á kɪ daga á tɪɪ, a ta leŋ dɪ á leŋ dɪ á dɔŋtɪŋsɪ baaŋ kɪ sii, a ta leŋ dɪ á
tɪsɪ kɪ hɔllɪ dɔmɔŋ.

6

Ma laa dɔmɔŋ kyʋgɪsɪ kɪ kyʋŋ

1 Ŋ naabalɪya, dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ ko yaa wɪbɔŋ, ma nala hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ
nyʋwa, ʋ maga dɪ ma kpa sɪfɪyala rɛ a daga ʋ gɛɛ hʋ ʋ aa sɪ tɪŋa a mɪɪgɪ lɪɪ wɪbɔŋ hʋ

tɪyaŋ. Amɛ dɪ ma ko kɪ kyagɪlɪ ʊ, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ, dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo mʊrɪ ma mɛ, dɪ ma yaa wɪbɔŋ.
2 Ma laa dɔmɔŋ kyʊgɪsɪ kɪ kyʊŋ. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Krisita mɪra rɛ ma kɪ tɪŋa gɛɛ.
3 Dɪ nal lɛ aa kpa ʊ tɪɪ anɪɪ ʊ yaa nal kɪdɪgɪ rɛ, aŋ kɔnɪ bɪ yaa nal buloŋ, ʊ tɪɪ rɛ ʊ kɪ mʊrɪ.
4 Ma leŋ dɪ nal buloŋ sʊnnɪ ʊ tɪɪ wɪyaalɪya na dɪ ba kpaa ŋmanɪɪ rɛ koo ba bɪ kpaa ŋmanɪɪ. Dɪ ʊ wɪyaalɪya ko kpa ŋmanɪɪ, ʊ sɪ wuwo kpa ʊ tɪɪ wɪyaalɪya a bigisi ʊ tɪɪ, ka dɪ ʊ ta kpaa ʊ tɪɪ mʊ magɪsɪ nal buloŋ,
5 beewɪya nal buloŋ maga dɪ ʊ kyʊŋ ʊ tɪɪ kyʊga rɛ.
6 Nal hʊ ba aa dagɪ Wɪɪsɪ wɪya, ʊ leŋ dɪ wɪweliye hʊ buloŋ ʊ aa na kɪ daagɪ nal hʊ aa daga ʊ mɛ.
7 Ma ta kɪ mʊrɪ ma tɪɪ. Nal kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo gʊrɪ Wɪɪsɪ. Kɪŋ hʊ ɪ aa doho, ʊ tɪɪ rɛ ɪ sɪ kʊma.
8 Dɪ nal buloŋ nɛ aa tɪŋ ʊ teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, ʊ wɪyaalɪya tuno ʊ aa sɪ na rɛ yaa sʊʊ. Amɛ dɪ nal lɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, Wɪɪsɪ sɪ tɪŋ Wiyesi Welii tɪyaŋ a kpa mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii a tuŋ ʊ tɪɪna.
9 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ á lɔgʊ lɪɪ wɪweliye yayɪ. Dɪ ámaa bɪ leŋ á lɔgʊ lɪɪ wɪweliye yayɪ, dɪ saŋa hʊ aa maga rɛ ko pele, Wɪɪsɪ sɪ tuŋ ma.
10 Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ ko na ŋmanɪɪ buloŋ, ma leŋ dɪ á yaa wɪweliye kɪ tɪya nal buloŋ, amarɪkpatɪya á bee nala hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ wɪya di a yaa nɪmmabalɪya.

Ma gyɪŋ kaŋ ma tɪɪ

11 Ma bɪ naa ŋ kɪsabɪya aa yʊga yʊga gɛɛ. Ŋ tɪɪ rɛ aa sabɪ wɪkateŋse no.
12 Nala hʊ aa kyɛ dɪ nala na ba wɪyaalɪya a kɪ bigisi ba, ba aa rɛ aa fɪl ma dɪ ma keri ma pene gɛɛ. Ba gyɪma anɪɪ dɪ ba aa rɛ aa basɪ Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ wɪya, nala sɪ dɔgɪsɪ ba. Dɔgɪsɪɪ no rɛ ba kɪ fá, ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ fɪl ma dɪ ma keri ma pene gɛɛ.
13 Nala hʊ tɪɪ mɛ gba aa keri ba pene hʊ, ba bee tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa bine. Ba aa kyɛ dɪ ma keri ma pene rɛ dɪ ba kpa gɛɛ kɪ daga ba tɪɪ anɪɪ ba leŋ ma keri ma pene rɛ, a bɪrɪmɪ ba hatɪnna.
14 Amɛ ŋ kɛ, Wɪɪsɪ ta laa nyʊwa dɪ ŋ daga ŋ tɪɪ wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ wɪya dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ nyuu dʊŋ wɪya daa. Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ wɪya, ɛɛ leŋ dʊnɪya wɪkanɪya buloŋ yaa wɪsʊʊnɪ rɛ ŋ lee, ka ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ mɛ aa yaa kɪsʊʊ dʊnɪya wɪkanɪya lee.
15 Dɪ á keri á pene koo dɪ á bɪ kere, gɛɛ bɪ dɔbɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Wɪɪ hʊ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ kaŋ ma bɪrɪmɪ nɪfalɪya.
16 Nala hʊ buloŋ aa tɪŋ wɪɪ no, Wɪɪsɪ sɪ fá ba sikii a leŋ dɪ ʊ fɪyɛlʊʊ we ba bee Wɪɪsɪ nala buloŋ lee.
17 A lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ, nal buloŋ ta bɪl dɔmɪ-ŋ. Fʊfʊʊnɪ hʊ ŋ aa kana ŋ teŋ tɪyaŋ daga anɪɪ ŋ yaa Yesu tʊŋtʊnnɪ rɛ.
18 Ŋ naabalɪya, á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee. Amɪ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
ƐFISO TIMMA

1 Mɪyaŋ Pɔɔl lɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ma Wɪɪsɪ nala hʊ aa we Ɛfiso tɪyaŋ a kaŋ Yesu
Krisita wɪya hʊ ma aa laa di abee wɪtɪɪ. Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ lɪɪ ŋ, dɪ ŋ yaa Yesu
Krisita kpambɪya.
2 Á Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fɪyɛlʊʊ sɪ we ma lee.

Wɪɪsɪ tɪŋ Krisita tɪyaŋ nɛ a pɛ á tɪyaŋ

3 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ, ʋ rɛ yaa á Tɪɪna Yesu Krisita Kuwo abee ʋ Wɪɪsɪ. Á bee
Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, ʋ kyiyeli ma rɛ abee wɪweliye hʊ buloŋ aa lɪɪ ʋ lee.
4 Ka dɪ Wɪɪsɪ na marɪ dʊnɪya, ʋ tɪŋ Krisita tɪyaŋ nɛ a lɪɪ ma dɪ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma
ʋ sɪya tɪyaŋ, á ta kaŋ bisiŋ koo wɪkyogii buloŋ.
5 Wɪɪsɪ laa sɪya vʊʊlɪ biŋ nɛ anɪɪ ʋ sɪ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a leŋ dɪ á yaa ʋ biisi. Ʊ tɪɪ
kyɛrɪ abee ʋ kyori tɪyaŋ nɛ ʋ yaa wɪya no buloŋ.
6 Ɛɛwɪya, akuu ʋ aa tɪŋ ʋ Biikyoolii hʊ tɪyaŋ a fá á sikii aŋ daga ma ʋ bɔnyɛ yʊga
wɪya, ma leŋ dɪ á dannɪ ʋ.
7-8 Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʋ aa kaŋ daga ma bɪ kaŋ magɪsɪɪ, beewɪya Krisita sʊʊ hʊ nyubaanɪŋ,
ʋ kpaa ʋ kyal a tuŋ á wɪbɔmɔ buloŋ kyɪŋ nɛ, Wɪɪsɪ kpa á wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ma. Wɪɪsɪ
tɪɪ wɪgyʊŋ abee ʋ gyɪmaa tɪyaŋ nɛ ʋ yaa wɪɪ no.
9 Wɪɪsɪ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ leŋ á gyɪŋ ʋ wɪya hʊ fa aa yaa wɪfaŋɪya. Ʊ vʊʊla anɪɪ
Krisita tɪyaŋ nɛ ʋ sɪ tɪŋa a yaa wɪya no buloŋ ʋ aa baa dɪ ʋ sɪ yaa.
10 Wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ a vʊʊla dɪ ʋ yaa rɛ nyɛ: Dɪ saŋa hʊ ʋ aa bine rɛ ko pele, ʋ sɪ kaŋ kɪna
hʊ buloŋ aa we wɪɪsɪnyuu abee kɪna hʊ buloŋ aa we taŋha nyuu a ko laŋŋɪ dɔmɔŋ, ka
dɪ Yesu Krisita yaŋ yaa ba buloŋ kunyɪna.
11 Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ aa leŋ wɪɪ buloŋ yaa. Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a lɪɪ ma á
yaa ʋ nala anɪɪ gɛɛ ʋ aa bine piili hʊ tɪyaŋ buloŋ.
12 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dɪ á nala hʊ aa laa sɪya kpa á bayɪyɛla we Krisita tɪyaŋ, leŋ dɪ ʋ feŋ
yɪrɪ, a na bigisii.
13 Ma mɛ gyɪ ko yaa Wɪɪsɪ nala rɛ saŋa hʊ ma aa nɪɪ wɪtɪɪ hʊ. Wɪtɪɪ no rɛ yaa Wɪɪsɪ
wɪweliye hʊ aa leŋ Wɪɪsɪ laa ma ta. Saŋa hʊ ma gyɪ aa nɪɪ wɪtɪɪ no a laa Krisita wɪya di,
Wɪɪsɪ kpaa ʋ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪsɪ tɪyaŋ nɛ a daga anɪɪ ma yaa ʋ nala rɛ. Wɪɪsɪ
laa sɪya wee nyʊwa rɛ anɪɪ ʋ sɪ kpa Wiyesi Welii no tɪya nala hʊ buloŋ aa laa ʋ wɪya di.
14 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa we á tɪsɪ tɪyaŋ wɪya, ɛɛ leŋ á gyɪma anɪɪ á kɔnɪ sɪ maakyiye
na kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa baa ʋ sɪ kpa tɪya ʋ nala rɛ. Wiyesi Welii hʊ mɛ marɪ leŋ
á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kɔnɪ sɪ laa ʋ nala ta teŋ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ a leŋ dɪ
ʋ feŋ yɪrɪ, a na bigisii.

Pɔɔl kyʊwalɪ Wɪɪsɪ tɪya Ɛfiso tɪmma

15 Ɛɛwɪya, a lɪɪ saŋa hʊ ŋ aa nɪɪ gɛɛ hʊ ma aa laa á Tɪɪna Yesu wɪya di abee gɛɛ hʊ
ma aa kyo Wɪɪsɪ nala buloŋ,
16 dɪ mɪyaŋ nɛ ko kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɛ buloŋ, ŋ aa bee yeŋŋi ma wɪya. Ƞ aa kɪ liisi
ma wɪya rɛ, a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ saŋa buloŋ.
17 Ƞ aa kɪ sʊla Wɪɪsɪ, á Tɪɪna Yesu Krisita Kuwo hʊ, nal hʊ aa yaa gaŋdaal, dɪ ʋ kpa ʋ
Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ a leŋ dɪ ʋ tɪya ma wɪgyʊŋ dɪ ma gyɪŋ Wɪɪsɪ weliŋ.
18 Ƞ wɪɪsʊlɪɪ rɛ bɪl yaa dɪ ma hakɪllɪ suri dɪ ma gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee a wuwo
gyɪŋ kɪna hʊ wɪya Wɪɪsɪ aa yɪrɪ ma ma kaŋ bayɪyɛla. Kɪna no ma bee Wɪɪsɪ nala aa sɪ
na weliye rɛ kɪŋkaŋ a bɪ kaŋ magɪsɪɪ.
19 Ƞ bɪl aa sʊla ʋ rɛ dɪ ʋ leŋ dɪ ma gyɪŋ ʋ debal hʊ aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ aa maga gɛɛ á
nala hʊ aa laa ʋ wɪya di lee.
20 Dee no tɪɪ rɛ ʋ kaŋ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ, a leŋ ʋ hɔŋ ʋ noduu logiŋ lɪhɔnɪɪ wɪɪsɪbee
tɪyaŋ ʋ beel-ʋ dɪ koro.
21 Krisita rɛ tee kɪna hʊ buloŋ á aa bee na ka ba kaŋ dee a kɪ deŋ leye. Feŋ hʊ ʋ aa
kana ʋ rɛ tee feŋ kɪdɪgɪ buloŋ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ koo dʊnɪya hʊ aa sɪ maakyiye ko
tɪyaŋ.
22 Wɪɪsɪ kpaa kɪŋ buloŋ dee we Krisita nosi tɪyaŋ nɛ, aŋ lɪɪ ʋ, dɪ ʋ yaa kunyɪna wɪɪ
buloŋ tɪyaŋ, nala hʊ aa laa Yesu wɪya di wɪya.
23 Krisitabiisi rɛ yaa Krisita teŋbii, Krisita mɛ yaa ba buloŋ nyuu. Ʊ nyɛ daga anɪɪ
Krisitabiisi rɛ leŋ Krisita yaa nɪpiliŋ, ka ʋ mɛ leŋ kɪŋ buloŋ yaa kipiliŋ wɪɪ buloŋ abee
ŋmanɪɪ buloŋ tɪyaŋ.

2

Krisita rɛ tɪya ma mɪɪbol

1 Ma kɛ, ma fa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ma aa sʊba Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ akuu ma fa aa vɪya Wɪɪsɪ
nyʊwa aŋ fa kɪ yaa wɪbɔmɔ wɪya.
2 Ma fa kɪɪ gɛɛ dʊnɪya no nala aa kɪya rɛ ma hakɪllɪ tɪyaŋ, a kɪ tɪŋ Sɪtaanɪ nyʊwa.
Kɪbɔmɔ hʊ buloŋ á aa bee na ka ba kaŋ dee anɪɪ gyɪŋbɔmɔ bee kaŋtɔmɔ bee vʊga bee
tɔdʊnnɪ, Sɪtaanɪ rɛ yaa ba buloŋ kuwori. Ʊ rɛ we nala hʊ buloŋ aa vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa
hakɪllɪ tɪyaŋ a kaŋ ba kɪ tʊma.
3 Wɪtɪɪ kɛ, á buloŋ mɛ gyɪ fa kɪɪ ba rɛ a tɪŋ á tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ a fa kɪ yaa wɪbɔŋlɔrɪnɪ,
a kɪ bɪɪnɪ wɪbɔmɔ mɛ. Á fa aa yaa wɪya no irɪŋ wɪya, Wɪɪsɪ fa sɪ na baaŋ á nyuu tɪyaŋ
a dɔgɪsɪ ma, anɪɪ nɪkaalɪya hʊ buloŋ.
4 Amɛ akuu Wɪɪsɪ aa fá sikii, a kyo ma kɪŋkaŋ wɪya, abee á wɪbɔmɔ yayɪ fa aa leŋ á
kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɪsʊʊnɪ ʊ sɪya tɪyaŋ mɛ,
5 ka ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ aa kyisi ma sʊʊ tɪyaŋ a leŋ á kaŋ mɪɪbol anɪɪ ʊ aa kyisi Krisita
sʊʊ tɪyaŋ ʊ kaŋ mɪɪbol gɛɛ. Nyɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʊ laa ma ta.
6 Akuu á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya Wɪɪsɪ kyisi ma á wɪbɔmɔ sʊʊ tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʊ
aa kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ a leŋ á beel-ʊ buloŋ yaa kɪdɪgɪ a hɔŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
7 Ʊ yaa nyɛ rɛ dɪ ʊ daga ʊ bɔnyɛ hʊ aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ abee ʊ sikii fáyɪ aa maga gɛɛ
gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye kɪdɪgɪ buloŋ. Á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ nyubaanɪŋ nɛ
tɪŋ ʊ yaa nyɛ.
8 Wɪɪsɪ aa kaŋ bɔnyɛ beel-ma abee ma aa laa ʊ di wɪya rɛ tɪŋ ʊ laa ma ta, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ
ma wɪyaalɪya rɛ tɪŋ. Laatayɪ yaa Wɪɪsɪ bɔnyɛ kɪŋ nɛ ʊ kpa tɪya ma.
9 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ma wɪyaaweliye wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ laa ma ta. Ɛɛwɪya, nal buloŋ bɪ sɪ
wuwo daga ʊ tɪɪ gɛɛ wɪya.
10 Wɪɪsɪ rɛ taa ma, a leŋ á bee Yesu Krisita buloŋ yaa kɪdɪgɪ dɪ á kɪ yaa wɪweliye,
wɪweliye hʊ ʊ aa magɪlɪ biŋ faafaa buloŋ dɪ á kɪ yaa.

Krisitabiisi bee Krisita buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ

11 Ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma ma nihuwobiŋlɪŋ tɪyaŋ, ma yaŋ bɪl gyɪma weliŋ,
nala hʊ aa keri ba pene aa daga anɪɪ ba yaa Wɪɪsɪ nala rɛ, aŋ kaŋ ma kɛ kɪ yɪrɪ nala aa
bee kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. Amɛ ba pene hʊ kerii yaa nihuwobisi tɪɪ wɪyaalɪɪ rɛ.
12 Ma ta yeŋŋe anɪɪ haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ ma bee Krisita fa aa bɪ pɛɛ wɪɪ buloŋ, ma gyɪ
bɪ pɛɛ Wɪɪsɪ nala ʊ aa lɪya tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, ma gyɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɪhʊwala. Wɪya hʊ Wɪɪsɪ
gyɪ aa wee nyʊwa anɪɪ ʊ sɪ yaa tɪya ʊ nala, ma kɛ fa bɪ pɛɛ. Ma fa bɪ kaŋ wɪɪ kɪdɪgɪ
buloŋ bayɪyɛla, a fa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ dʊnɪya no tɪyaŋ.
13 Ma bee Wɪɪsɪ fa boliye rɛ kɪŋkaŋ abee dɔmɔŋ, amɛ nyɛ kɛ, ma bee Krisita aa yaa
kɪdɪgɪ wɪya, ʊ kaŋ ma ko kpaga rɛ, akuu Krisita aa sʊba ma wɪya nyubaanɪŋ.
14 Krisita tɪɪ rɛ leŋ fɪyɛlʊʊ gyʊʊ ma, beewɪya ʊ leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bɪ yaa
Gyuuma buloŋ ko bɪrɪmɪ kɪdɪgɪ rɛ. Ʊ aa sʊba daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ gɛɛ, ʊ kpaa ʊ tɪɪ rɛ a
tɔrɪ dɔŋdɔŋ hʊ fa aa we nala no paga tɪyaŋ.
15 Ʊ gɛɛ yayɪ leŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ bɪl bɪ yaa fɪlɪɪ rɛ, ka ʊ bɪl leŋ Gyuuma abee
nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ ko yaa kɪdɪgɪ ʊ tɪyaŋ, ɛɛ leŋ ba yaa sʊma dɔmɔŋ lee.
16 Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ wɪya, ʊ leŋ ba dɔŋdɔŋ hʊ teŋ nɛ. Ʊ aa yaa gɛɛ, ʊ
leŋ ba buloŋ balɪya tɪŋa ʊ tɪyaŋ nɛ a ko yaa kɪdɪgɪ, aŋ kaŋ ba bee Wɪɪsɪ mɛ we dɔmɔŋ
ba yaa sʊma.
17 Krisita rɛ ko a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ aa tɪya fɪyɛlʊʊ a tɪya nala fa aa boliye bee
Wɪɪsɪ, abee nala hʊ mɛ fa aa kpaga Wɪɪsɪ buloŋ.
18 Krisita nyubaanɪŋ nɛ á buloŋ sɪ wuwo tɪŋ Wiyesi Welidɪgɪ hʊ tɪyaŋ a ko á kuwo
Wɪɪsɪ lee.
19 Ɛɛwɪya, ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, ma bɪl bɪ yaa nɪhʊwala koo gyʊgyʊʊlɪya.
Nyɛ kɛ, ma bee Wɪɪsɪ nala buloŋ yaa bedɪgɪ nala rɛ, a yaa Wɪɪsɪ dɪya nala.
20 Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ dɪya ba kpa ma kɪ saa. Yesu Krisita kpambɪsɪ abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala
rɛ biŋ dɪya no memii. Krisita tɪɪ mɛ rɛ yaa bʊnyuu dɪya no tɪyaŋ.
21 Ʊ rɛ kaŋ dɪya hʊ buloŋ sɪgɪ, a leŋ ʊ ko yaa Wɪɪkyʊwaldɪɪwelii, a we doŋ Wɪɪsɪ
kyʊwalɪɪ dʊŋ wɪya.
22 Ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya ba kaŋ ma bee Wɪɪsɪ nɪkaalɪya hʊ buloŋ kɪ saa
lee Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa gyʊʊ rɛ.

3

Tʊma hʊ Pɔɔl aa tʊma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ

1 Wıı no wıya, mıyaŋ Pɔɔl sʊla Wıısı kı tıya ma rɛ. Ŋ aa yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnı a bası Wıısı wıweliye hʊ kı tıya ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ tɔ dıyaŋ.
2 Ŋ gyıma anıı ma mɛ nıı gɛɛ hʊ Wıısı aa tıŋ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ a lıı ŋ nɛ, a kpa tʊma no tıyaŋ dı ŋ kı tʊma ma wıya.
3-4 Wıısı kpaa ʊ bampaga wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya a daga ŋ nɛ, a leŋ ŋ gyıŋ ba. (Ŋ laa sıya sabı wıı no wıya mʊhʊ tıya ma rɛ. Ɛɛwıya, dı mamaa rɛ karımı wıya hʊ ŋ aa saba weliŋ, ma sı na ɛɛ Wıısı aa leŋ ŋ gyıŋ Krisita wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya memii.)
5 Wıısı fa bı leŋ faafaa nala gyıŋ wıya no, amɛ nyɛ kɛ, ʊ tıŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ tıyaŋ nɛ a kpa ba daga ʊ kpambısı abee ʊ tıŋdaala hʊ aa kaŋ tıpʊlʊŋ.
6 Wıısı bampaga hʊ fa aa yaa wıfaŋıı hʊ rɛ nyɛ: Wıısı tıŋ ʊ wıweliye hʊ tıyaŋ nɛ a leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ yaa nımmabalıya a kaŋ tol wıweliye hʊ ʊ aa mara biŋ ʊ nala tıyaŋ. Lagılagı no, ba buloŋ nɛ kaŋ tol wıweliye hʊ Wıısı aa tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a we nyʊwa baa ʊ sı kpa tıya ma hʊ tıyaŋ.
7 Wıısı bɔnyɛ tıyaŋ, ʊ leŋ ŋ yaa ʊ tʊŋtʊnnı rɛ aŋ tıya ŋ dee mɛ dı ŋ bası ʊ wıweliye hʊ a tıya nala.
8 Wıısı nala buloŋ tıyaŋ, mıyaŋ nɛ yaa ba nıbiye, ka Wıısı lıı ŋ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ dı ŋ mʊ bası ʊ wıweliye hʊ aa daga anıı wıweliye hʊ aa we Krisita gyımıı tıyaŋ bı kaŋ magısıı a tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma,
9 aŋ leŋ dı nal buloŋ na gɛɛ hʊ Wıısı aa sı kpa ʊ bampaga wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya a sii tʊŋ tʊma. Wıısı, nal hʊ aa taa kıŋ kıŋ buloŋ, kpaa wıya no buloŋ faŋa nihuwobisi rɛ a lıı faafaa tıyaŋ buloŋ.
10 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dı gyınaŋ sıgballıya no dı ʊ tıŋ nala hʊ aa laa Krisita wıya di tıyaŋ a leŋ dı kıbɔmɔ hʊ á aa bee na ka ba kaŋ dee aŋ kı deŋ leye na Wıısı wıgyʊŋ wıı buloŋ tıyaŋ.
11 Wıısı vʊʊlı wıı no yayı biŋ nɛ a lıı piili hʊ tıyaŋ buloŋ, aŋ ko tıŋ á Tıına Yesu Krisita tıyaŋ a leŋ wıı hʊ kɔnı yaa.
12 Á bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya abee á aa laa ʊ di wıya, á aa wuwo mʊ Wıısı sıya rɛ, aŋ bee fa kambıŋ.
13 Ɛɛwıya ŋ yaŋ aa sʊla ma rɛ ma ta leŋ dı ma tenni ko kı yʊwɔrı akuu tʊwara hʊ ŋ aa naa ma wıya wıya. Beewıya ma weliŋ wıya rɛ ŋ kı na tʊwara no buloŋ.

Pɔɔl sʊla Wıısı tıya Ɛfiso tımma

14 Ɛɛwıya, dı mıyaŋ nɛ ko bıını na á kuwo Wıısı bampaga wıya hʊ ʊ aa kpaa daga ma, ŋ aa tuu gbinni ʊ sıya tıyaŋ nɛ, a kyʊwalı ʊ.
15 Kıwiyesii buloŋ doho aa we wıısıbee tıyaŋ abee taŋha nyuu tıyaŋ, ʊ rɛ yaa ba buloŋ kuwo.
16 Wıısı gaŋdarı abee ʊ wıweliye bı kyalla. Ɛɛwıya, ŋ aa sʊla ʊ rɛ dı ʊ leŋ dı ʊ Wiyesi Welii hʊ leŋ dı ma kaŋ dee ma laadii tıyaŋ a wuwo kı tıŋa ʊ weliŋ,
17 dı Krisita tıŋ ma laadii tıyaŋ a we ma tısı tıyaŋ. Ŋ bıl aa sʊla ʊ rɛ dı ma wıyaalıı buloŋ lıı kyori tıyaŋ,
18 dı gɛɛ leŋ dı ma bee ʊ nala buloŋ kaŋ dee a wuwo gyıŋ kyori hʊ Krisita aa kana beel-ma gyalıŋ abee ʊ doluŋ abee ʊ gyınıı abee ʊ luŋiŋ.
19 Ŋ wıısʊlıı rɛ bıl yaa dı ʊ leŋ dı ma gyıŋ kyori no aa bı kaŋ magısıı dı gɛɛ leŋ dı ma ko kıı Wıısı tıı kıı mʊ teŋ.
20 Ma leŋ dı á dannı Wıısı. Ʊ rɛ aa wuwo yaa wıı buloŋ tıya ma, haalı a paalı yaa mʊ parı gɛɛ hʊ á aa sʊla, abee wıya hʊ wıya á gba aa bee yıyɛlı. Ʊ dee hʊ ʊ aa kpaa tıya ma tıyaŋ nɛ ʊ aa tıŋa a yaa wıya no buloŋ kı tıya.
21 Á nala hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, ka á beel-ʊ yaa kıdıgı, ma leŋ dı ʊ feŋ yırı saŋa buloŋ, a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Amı.

4

Á yaa kıdıgı rɛ Krisita wıya

1 Mıyaŋ Pɔɔl, nal hʊ ba aa kaŋ tɔ dıyaŋ á Tıına tʊma hʊ wıya, ŋ aa sʊl ma nala hʊ Wıısı aa yıra rɛ dı ma leŋ dı ma mııbol tıyaŋ wıyaalıya buloŋ kpa ŋmanıı hʊ Wıısı aa daga ma saŋa hʊ ʊ aa yırı ma.
2 Ma leŋ dı ma sıya tuu taŋha, a kaŋ ma tıı kı hʊwɔlı. Ma kaŋ kenyiri bee dɔmɔŋ a gyıŋ kaŋ dɔmɔŋ weliŋ abee kyori.
3 Ma yaa ma sıfıyaŋ buloŋ a leŋ dı fıyɛlʊʊ hʊ aa kaŋ ma kı pɛ dɔmɔŋ leŋ dı ma marı kaŋ nyʊʊdıgı hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa tıya ma weliŋ.

4 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa we á buloŋ tɪyaŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛwɪya, á yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛ
tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ yɪrɪ ma á kaŋ bayɪyɛldɪgɪ dʊŋ mɛ.
5 Á buloŋ Tɪɪna yaa nɪdɪgɪ dʊŋ nɛ, wɪɪ hʊ á aa laa di mɛ yaa wɪdɪgɪ.
Wɪɪkyʊwalnɪɪforidɪgɪ dʊŋ ma rɛ we doŋ.
6 Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ we doŋ. Ʊ rɛ yaa á buloŋ Kuwo. Ʊ rɛ aa deŋ á buloŋ. Ʊ we á tɪsɪ
tɪyaŋ nɛ a kaŋ ma kɪ tʊma.
7 Krisita pɛɛ á kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ a kpa ʊ bɔnyɛ kɪna tɪya ma a maga gɛɛ ʊ aa kyo.
8 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ loginj kɪdɪgɪ tɪyaŋ a baa,
"Saŋa hʊ ʊ aa gyɪŋ mʊ wɪɪsɪnyuu, Ʊ gyɪ kasɪ nala hʊ ʊ aa yuwo di tɪŋa ʊ hal lɛ, aŋ kpa
ʊ bɔnyɛ kɪna tɪya nala."
9 Dɪ ba aa rɛ baa dɪ ʊ gyɪŋ wɪɪsɪnyuu, ɛɛ daga anɪɪ ʊ laasɪya lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko tuu taŋha
rɛ.
10 Nal hʊ aa ko tuu taŋha, ʊ tɪɪ rɛ bɪl gyɪŋ wɪɪsɪnyuu gɛɛ, a parɪ leye hʊ aa we wɪɪsɪnyuu
gyɪŋ mʊ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ʊ we lee buloŋ tɪyaŋ.
11 Ʊ rɛ lɪɪ nala badɔmɔŋ a leŋ ba yaa kpambɪsɪ, a leŋ badɔmɔŋ mɛ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala,
a leŋ badɔmɔŋ mɛ gɔllɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala, ka badɔmɔŋ mɛ kɪ deŋ nala hʊ aa
laa Yesu wɪya di nyuu aŋ kɪ daga ba.
12 Ʊ kpaa bɔnyɛ kɪna no tɪya ma dɪ Wɪɪsɪ nala wuwo kɪ tʊŋ Wɪɪsɪ tʊma rɛ, a wuwo pɛ
nala hʊ aa laa Yesu wɪya di buloŋ tɪyaŋ dɪ ba waa Krisita wɪya hʊ ba aa laa di tɪyaŋ
weliŋ,
13 a kaŋ mʊ pele saŋa hʊ á buloŋ aa sɪ yaa kɪdɪgɪ Krisita laadii tɪyaŋ, á gyɪŋ Wɪɪsɪ Biye
hʊ ŋmaŋdɪgɪ tɪyaŋ, a yaa nala aa gyige Krisita tɪyaŋ aŋ kɪɪ ʊ á wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
14 Ʊ gɛɛ tɪyaŋ, á bɪl bɪ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ haŋbiisi Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪyaŋ dɪ nala badɔmɔŋ
wɪdagɪya kaŋ á hakɪllɪ gɔllɪ viisi kɪ baŋ anɪɪ puwo aa kaŋ nɪɪduworiboro gɔllɪ kɪ viisi
nɪɪ tɪyaŋ gɛɛ. Nala no aa kpa dawarɪ rɛ a mʊrɪ nala ba laa wɪnyɪyɛl di anɪɪ wɪtɪɪ rɛ.
15 Amɛ ʊ maga dɪ á kyo dɔmɔŋ nɛ a basɪ wɪtɪɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ saŋa buloŋ. Dɪ ámaa rɛ
aa yaa gɛɛ, á sɪ wuwo waa Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪyaŋ a ko kɪɪ Krisita tɪɪ aa kɪɪ gɛɛ. Beewɪya
ʊ rɛ yaa á buloŋ nyuu.
16 Ʊ rɛ aa deŋ teŋbii hʊ aa yaa ʊ nala buloŋ a leŋ ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a yaa teŋbidɪgɪ,
a bɪl leŋ teŋbii hʊ polo abee ʊ likyosiye kana ʊ mal dɔmɔŋ. Ɛɛwɪya, dɪ teŋbii hʊ logimo
buloŋ nɛ ko kɪ tʊma ba bʊwa, teŋbii hʊ buloŋ aa waa weliŋ nɛ, a marɪ kaŋ dee mɛ,
akuu ʊ logimo buloŋ aa kyo dɔmɔŋ wɪya.

Mɪɪbofalɪɪ hʊ á aa kana Krisita nyubaanɪŋ

17 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ feŋ tɪyaŋ, ŋ aa kpaanɪ ma sɪfɪyaŋ, ma ta bɪl leŋ dɪ ma mɪɪbol
wɪyaalɪya kɪɪ nala hʊ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ. Ba tɪbɪɪna buloŋ yaa wɪtɔɔnɪ rɛ,
18 ka ba hakɪllɪ mɛ ha we bilhuu tɪyaŋ. Ba bɪ kaŋ tol mɪɪbofalɪɪ hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee
tɪyaŋ, beewɪya ba bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ akuu ba aa kaŋ faasɪŋ wɪya, aŋ bɪ vʊwa dɪ ba gyɪŋ
wɪɪ buloŋ mɛ.
19 Ba kpɪɪnɪ hɪɪsɪ gbaha rɛ beewɪya nɪlaaŋ-wɪya abee wɪbɔmɔ dʊŋ tɪyaŋ nɛ ba we, aŋ
kpa bisiŋ wɪya iriŋ kɛ buloŋ yayɪ a bɪrɪmɪ babiibawɪɪ a bee kyɛ dɪ ba kpa ta.
20 Amɛ ma kɛ, wɪya no daa ma gʊnnɪ Yesu Krisita wɪya hʊ tɪyaŋ.
21 Ŋ gyɪma anɪɪ ba basɪ ʊ wɪya tɪya ma rɛ a daga ma wɪtɪɪ hʊ buloŋ aa we ʊ wɪya
tɪyaŋ.
22 Ɛɛwɪya, ma kpa gyogibɪnɪya hʊ ma fa aa kana buloŋ ta. Gyogo no rɛ fa tɪŋ ma fa
kɪ yaa haŋ wɪya hʊ. Gyogibɪnɪya hʊ ma fa aa kana, ba fa leŋ ma hakɪllɪ we wɪya hʊ aa
mʊrɪ ma, aŋ kɪ yalmɪ ma dʊŋ tɪyaŋ nɛ.
23 Ma tɪsɪ bee ma hakɪllɪ buloŋ maga dɪ ba bɪrɪmɪ kɪfalɪya rɛ.
24 Ma kpa ma gyogifalɪya hʊ laalɪ anɪɪ ɪ aa wuri gabɪnɪɪ ta aŋ kpa gafalɪɪ laalɪ gɛɛ.
Wɪɪsɪ marɪ ma gyogifalɪɪ no ʊ kɪɪ ʊ rɛ a kaŋ wɪtɪɪ bee tɪpʊlʊŋ aŋ bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ.
25 Ɛɛwɪya, ma ta bɪl kɪ nyɪya wɪya. Ma leŋ dɪ nal buloŋ basɪ wɪtɪɪ a tɪya ʊ dɔŋtɪɪna,
beewɪya á buloŋ yaa Krisita teŋbidɪgɪ hʊ logimo rɛ.
26 Dɪ ɪ rɛ ko na baaŋ, ta leŋ dɪ baaŋ hʊ leŋ dɪ ɪ yaa wɪbɔŋ. Ta naa baaŋ gɛɛ dɪ wɪɪsɪ
mʊ gyʊʊ.
27 Ma ta leŋ dɪ Sɪtaanɪ na ŋmanɪɪ a mʊrɪ ma.
28 Nal hʊ buloŋ fa aa yaa gaal, ʊ maga dɪ ʊ leŋ gaal lɛ, aŋ kyɛ tʊŋweliye kɪ tʊma, a
wuwo na ʊ tɪɪ kɪkyɛɛlɪya, aŋ wuwo pɛ nyaaba mɛ tɪyaŋ.
29 Ma ta leŋ dɪ wɪgyaga buloŋ lɪɪ ma nyʊwa tɪyaŋ. Amɛ ma leŋ dɪ ma wɪbasɪya buloŋ
yaa wɪya aa fɪyɛlɪ nala bembiye ba wɪgyʊʊlɪya tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ma wɪbasɪya sɪ kaŋ tɔnɔ a
tɪya nala hʊ aa nɪɪ ba.
30 Ma ta leŋ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii tɪya kyogi. Beewɪya ʊ rɛ Wɪɪsɪ kpa magɪlɪ ma a
daga anɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ ʊ laa ma ta.

31 Ma ta laa wıya kı we ma funi tıyaŋ. Ma leŋ baaŋ tɔɔnı nayı, a ta kı nɔsı nala
waasʊ-waasʊ mɛ. Ma ta kı kyogi nala fene, a ta haası nal buloŋ mɛ.
32 Amɛ ma kaŋ bɔnyɛ bee dɔmɔŋ, a kı fá dɔmɔŋ sikii. Ma kpa wıya kı kyɛ dɔmɔŋ anıı
Wıısı aa tıŋ Krisita tıyaŋ a kpa ma wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ma gɛɛ.

5

Ma we pʊlʊŋ tıyaŋ nɛ

1 Ma aa yaa Wıısı biikyooliye wıya, ʊ maga dı ma yaa sıfıyaŋ nɛ aŋ kıı ʊ ma wıyaalıya
buloŋ tıyaŋ.
2 Ma kyo dɔmɔŋ anıı gɛɛ hʊ Krisita tıı aa kyo ma, a kpa ʊ tıı mııbol lıı wıısʊlıı tıya
Wıısı á wıya. Wıısʊlıı no kıı kıŋ sʊwala aa sʊma rɛ a leŋ Wıısı teŋ fıyɛlı.
3 Ma aa yaa Wıısı nala wıya, ʊ bı maga dı sɔŋsɔŋ wıya koo bisiŋ wıya koo tıbawıya
iriŋ kɛ buloŋ we ma tıyaŋ.
4 Ʊ bı maga dı ma kı bası nılaaŋ-wıya koo wıvıyagyımıya koo dı ma kı yaa sıya
bɔŋlɔrını, amɛ ʊ maga dı ma kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ.
5 Ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ anıı sɔŋsɔnnɔ abee nılaama abee nala hʊ aa kaŋ tıbal bı
sı maakyiye kaŋ lee Krisita bee Wıısı koro hʊ tıyaŋ, beewıya nal hʊ buloŋ aa kaŋ tıbal
kı kyɛ kına, kına hʊ aa mııgı bırımı ʊ tıına vʊga rɛ ʊ kı marı.
6 Ma ta leŋ dı nal buloŋ kpa wıtɔɔnı a mʊrı ma. Beewıya wıya no tıı wıya rɛ tıŋ
Wıısı baaŋ sı sii nala hʊ aa bee tıŋ ʊ nyʊwa tıyaŋ.
7 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı ma bee nıtesi no kı pɛ wıı buloŋ.
8 Saŋa kıdıgı tıyaŋ ma tıı mɛ fa we bilhuu tıyaŋ nɛ. Amɛ akuu ma bee Krisita aa yaa
kıdıgı wıya, nyɛ kɛ ma we pʊlʊŋ tıyaŋ nɛ. Ɛɛwıya, ma leŋ dı ma wıyaalıya daga anıı
ma kɔnı we pʊlʊŋ tıyaŋ nɛ.
9 Beewıya pʊlʊŋ no rɛ aa leŋ nal kı yaa weliye iriŋ kɛ buloŋ, a kaŋ tıpʊlʊŋ abee wıtıı.
10 Ʊ maga dı ma yaa sıfıyaŋ nɛ a gyıŋ wıya hʊ aa fıyɛlı á Tıına Wıısı teŋ.
11 Ma lıı ma tıı bilhuu tıyaŋ wıyaalıya hʊ aa bı kaŋ tɔnɔ tıyaŋ aŋ leŋ dı nala gyıma
anıı wıya no yayı bı weliye.
12 (Beewıya wıya hʊ ba aa lʊwɔla kı yaa basıı gba paalı kaŋ hıısı rɛ.)
13 Amɛ dı pʊlʊŋ nɛ ko kyaanı we kıŋ tıyaŋ, nal buloŋ aa gyıŋ kıŋ hʊ iriŋ ʊ aa yaa rɛ.
14 Beewıya pʊlʊŋ nɛ aa leŋ kı buloŋ lıı lıgyalıı. Ɛɛ rɛ tıŋ ba bası baa,
"I nal hʊ aa pıŋ doo, sii sʊʊ tıyaŋ, Krisita sı kyaanı we ı."
15 Ɛɛwıya, ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ ma wıyaalıya tıyaŋ. Ma ta kıı gɛɛ anıı bambugo.
Ma kı yaa wıya anıı nala aa kaŋ wıgyʊŋ.
16 Gyınaŋ sıgballıya no, wıbɔmɔ suu lee buloŋ nɛ. Ɛɛwıya, dı mamaa rɛ ko na ŋmanıı
buloŋ, ma kı yaa wıweliye.
17 Ma ta yaa bambugo. Ʊ maga dı ma yaa sıfıyaŋ nɛ dı ma gyıŋ wıı hʊ á Tıına Wıısı aa
kyɛ dı ma yaa.
18 Ma ta nyʊwa sıŋ kı bugo, beewıya yalmıı dʊŋ nɛ bugii kaŋ kı ko. Amɛ ma leŋ dı
Wıısı Wiyesi Welii su ma tısı tıyaŋ.
19 Ma kpa teŋpolli yııla abee Wıısı wıbii hʊ a kı kyagılı dɔmɔŋ. Ma yıı yııla kı dannı
Wıısı ma tısı tıyaŋ.
20 Saŋa kɛ buloŋ abee wıı kɛ buloŋ tıyaŋ, ma kı kyʊwalı á kuwo Wıısı aŋgyʊwasʊ á
Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ.

Baala bee haana

21 Ma aa tıya á Tıına Krisita gyırıma wıya, ʊ maga dı ma kaŋ ma tıı kı hʊwɔlı dɔmɔŋ
lee rɛ.
22 Haana, ma kaŋ ma tıı hʊwɔlı ma balama lee anıı ma aa kaŋ ma tıı hʊwɔlı á Tıına
Krisita lee gɛɛ,
23 beewıya baal kaŋ dee ʊ haaŋ nyuu tıyaŋ anıı Krisita mɛ aa kaŋ dee nala hʊ aa laa
ʊ wıya di nyuu tıyaŋ gɛɛ. Krisita rɛ yaa nala hʊ aa laa ʊ wıya di a yaa ʊ teŋbii hʊ buloŋ
laataal.
24 Ɛɛ hʊ nala hʊ aa laa Yesu wıya di aa kaŋ ba tıı kı hʊwɔlı Krisita lee, ɛɛ tıı rɛ haaŋ
buloŋ mɛ maga dı ʊ kaŋ ʊ tıı hʊwɔlı ʊ bala lee wıı buloŋ tıyaŋ.
25 Baala, ma kyo ma haana anıı Krisita aa kyo nala hʊ aa laa ʊ wıya di gɛɛ, a sʊba ba
wıya.
26 Ʊ sʊba ba wıya gɛɛ dı ʊ wuwo kpa ba tıya Wıısı rɛ, a kpa ʊ tıı wıbii hʊ a sası ba
wıbɔmɔ ta anıı gɛɛ hʊ ba aa kpa nıı a fo nal.
27 Dı ʊ bıl leŋ dı nala hʊ aa laa ʊ wıya di yaa ʊ tıı nala, a yaa nıtııma a weliye mʊ
teŋ a bı kaŋ gyoŋ kɛ iriŋ buloŋ.

28 Ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ maga dɪ baal buloŋ mɛ kyo ʊ haaŋ anɪɪ ʊ aa kyo ʊ tɪɪ gɛɛ. Baal hʊ buloŋ
aa kyo ʊ haaŋ, ʊ kyo ʊ tɪɪ rɛ.
29 Nal buloŋ tuwo a haasɪ ʊ tɪɪ. Nal buloŋ kyo ʊ tɪɪ rɛ, a kɪ deŋ ʊ tɪɪ nyuu weliŋ. Ɛɛ
tɪɪ rɛ Krisita kɪ deŋ nala hʊ aa laa ʊ wɪya nyuu tɪyaŋ mɛ,
30 beewɪya ámaa rɛ yaa ʊ teŋbii logimo.
31 Ba basɪ nyɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa, "Wɪɪ no wɪya rɛ tɪŋ baal aa leŋ ʊ naa abee ʊ
kuwo, ka ʊ bee ʊ haaŋ mal dɔmɔŋ a bɪrɪmɪ nɪdɪgɪ."
32 Wɪɪ no yaa wɪduwo rɛ a yaa wɪfaŋɪɪ mɛ. Amɛ ŋ kɛ gyɪma anɪɪ Krisita bee nala hʊ
aa laa ʊ wɪya di wɪya rɛ ba basɪ doŋ gɛɛ.
33 Ɛɛwɪya ʊ maga dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ kyo ʊ haaŋ nɛ anɪɪ ʊ aa kyo ʊ tɪɪ gɛɛ, a maga dɪ
haaŋ buloŋ mɛ kɪ tɪya ʊ bala gyɪrɪma.

6

Biisi abee ba kuwoma bee ba nɪmma

1 Biisi, ma kɪ tɪŋ ma kuwoma abee ma nɪmma nyʊwa. Beewɪya Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ,
ɛɛ yaa wɪɪ aa maga dɪ ma kɪ yaa rɛ.
2 Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ, mɪra hʊ aa baa "Kɪ tɪya ɪ kuwo abee ɪ naa gyɪrɪma", ʊ rɛ yaa
laasɪya mɪra hʊ ba aa wee nyʊwa a baa dɪ wɪwelii kɪdɪgɪ we ʊ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
3 Nyʊwa hʊ ʊ aa wee rɛ yaa dɪ ɪ rɛ aa tɪya ɪ kuwo bee ɪ naa gyɪrɪma ɪ wɪkanɪya buloŋ
sɪ kɪ vala weliŋ, ka dɪ ɪ kaŋ mɪɪbodolii mɛ dʊnɪya no tɪyaŋ.
4 Mamaa kuwoma, ma ta kaŋ ma biisi lɔgɪlɪɪ, dɪ ba baaŋ kɪ sii. Amɛ ma kɪ deŋ ba
weliŋ, a kɪ daga ba weliŋ dɪ ba gyɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ a kɪ tɪŋa.

Yosi abee ba tɪmma

5 Ma nala hʊ aa yaa yosi, ma kɪ tɪŋ ma tɪmma nyʊwa dʊnɪya no tɪyaŋ. Ma kɪ fa ba a
kɪ tɪya ba gyɪrɪma, a kɪ tɪŋ ba abee tɪdɪgɪ anɪɪ gɛɛ ma aa sɪ tɪŋ Krisita.
6 Ma ta kuu ma tɪmma aa sɪŋ kɪ deŋ ma wɪya, koo ma aa kyɛ dɪ ma yaa laa gyaaŋbiye
dʊŋ wɪya a kɪ tɪŋ ba nyʊwa. Amɛ, akuu ma aa yaa Krisita yosi wɪya, ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ
kyɛrɪ abee ma tɪsɪ buloŋ.
7 Ma ko kɪ tʊŋ tʊma mɛ, ma kɪ tɪma abee ma hakɪla aŋ kpa ʊ anɪɪ Krisita rɛ ma tʊma
kɪ tɪya, nihuwobisi daa.
8 Beewɪya ma gyɪma nɪɪ dɪ nal lɛ yaa wɪwelii, á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa tun-ʊ wɪwelii hʊ tuno
rɛ dɪ tɪɪna yaa yoŋ koo ʊ bɪ yaa yoŋ.
9 Ma nala hʊ aa kaŋ yosi, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ maga dɪ ma mɛ kaŋ ba weliŋ, a ta kɪ fugisi ba.
Beewɪya ma gyɪma anɪɪ ma beel-ba buloŋ tɪɪna yaa kɪdɪgɪ rɛ a we wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Á
buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ ʊ lee. Ʊ bee lugisi nala.

Bayuwo kɪna hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma

10 Wɪya hʊ ŋ aa basɪ, ba kateŋse rɛ nyɛ: Ma aa yaa Wɪɪsɪ nala wɪya, ma leŋ dɪ ʊ debal
hʊ we ma tɪyaŋ dɪ ma sɪŋ weliŋ.
11 Ma paa bayuwo kɪna hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma buloŋ nyʊgɪlɪ anɪɪ bayuwol. Ɛɛ rɛ
ma sɪ wuwo pɔ ma tɪɪ dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo kpa ʊ dawarɪ ŋmaŋsɪ a mʊrɪ ma.
12 Beewɪya á bee nihuwobisi daa aa kaa. Amɛ á bee kɪbɔmɔ hʊ á aa bee na, ka ba kaŋ
dee a kɪ deŋ leye, abee vʊgɪduwoni hʊ aa we gyɪnaŋ bilhuu no tɪyaŋ, á beel-ba rɛ aa
kaa.
13 Ɛɛwɪya, ma paa ma bayuwo kɪna hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma a nyʊgɪlɪ. Dɪ kyɛɛ
hʊ buloŋ Sɪtaanɪ aa sɪ kpa kpanɪma kyem-ma rɛ ko puu ma, ma sɪ sɪŋ pɔ, a yuwo lɪɪ,
ka dɪ mamaa rɛ yaŋ ko yuwo lɪɪ gɛɛ mʊ teŋ, ma ha sɪ sɪŋ ma lɪsɪnɪɪ.
14 Ɛɛwɪya, ma sɪŋ kpaŋkpaŋ, a leŋ dɪ wɪtɪɪ hʊ ma aa kana bee Wɪɪsɪ vʊwa ma tɪŋsɪ
anɪɪ tɛpɪɪŋbii, a leŋ dɪ ma tɪpʊlʊŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪ a tɔ ma bembiye,
15 a leŋ dɪ siri hʊ ma aa yaa saŋa buloŋ dɪ ma basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ aa kaŋ fɪyɛlʊʊ
wɪya tɪya nala kɪɪ gɛɛ anɪɪ ma naatɔbɔ ma aa tʊwa.
16 Ba buloŋ hal tɪyaŋ, ma ha leŋ dɪ ma Wɪɪsɪ laadii kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪgyalɪɪ ma aa kaŋ
geesi tɔ ma sɪya dɪɪlaŋ. Ʊ rɛ ma sɪ wuwo kpa a kyeŋ laa Sɪtaanɪ hama hʊ aa kyol diŋ
hʊ buloŋ dɪ ba dɪsɪ.
17 Ma kpa Wɪɪsɪ laatayɪ hʊ ma aa kana a kyigi tɔ ma nyuni anɪɪ hɔgɪ-nyupugi, ka dɪ
ma kolo Wɪɪsɪ wɪbii hʊ mɛ Wiyesi Welii hʊ aa daga ma anɪɪ takoobii.
18 Ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ saŋa buloŋ, wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ. Wɪɪ
no wɪya, ma ta kaŋ kɪ yaa kyɔɔ. Ma sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya Wɪɪsɪ nala buloŋ saŋa buloŋ.
19 Ma sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ŋ mɛ saŋa buloŋ anɪɪ dɪ ŋ ko suri ŋ nyʊwa buloŋ, dɪ Wɪɪsɪ
daga ŋ wɪɪ hʊ ʊ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ, a leŋ dɪ ŋ ta fáá nal buloŋ sɪɪ, ka dɪ ŋ basɪ wɪɪ hʊ abee
nyuduwo dɪ nala wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ fa aa yaa wɪfaŋɪɪ Yesu Krisita wɪweliye hʊ tɪyaŋ.

20 Wıı no wıya rɛ tıŋ ŋ laa Krisita naası sıŋ, haalı ba kana ŋ tɔ dıyaŋ gɛɛ wıya. Ma sʊla Wıısı kı tıya ŋ, dı ʊ tıya ŋ nyuduwo dı ŋ wuwo bası Krisita wıweliye hʊ anıı gɛɛ ŋ aa maga dı ŋ bası ba.

Wıkateŋsi

21 Á nıınabiibaal Takikusi aa yaa nal wıya á buloŋ aa kyo, a bıl yaa nal aa kaŋ wıtıı mɛ á Tıına tʊma hʊ tıyaŋ, ʊ rɛ sı ko bası ba aa maga gɛɛ buloŋ ŋ tıyaŋ daha a tıya ma, a leŋ dı ma gyıŋ gɛɛ ŋ hɔnıı aa kıya.

22 Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kı tıma ʊ ma lee, dı ʊ ko leŋ dı ma gyıŋ gɛɛ á buloŋ hɔnıı aa kıya daha tıyaŋ, ka dı ʊ leŋ dı ma tenni polli.

23 Á kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita sı leŋ dı á nımmabalıya hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di hɔŋ abee laaŋfıya, a kyo dɔmɔŋ, a laa Wıısı di weliŋ mɛ.

24 Á Tıına Wıısı sı kpa ʊ bɔnyɛ daga nala hʊ buloŋ aa kyo á Tıına Yesu Krisita abee kyori hʊ aa bı kaŋ tenii.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
FILIPI TIMMA

1 Miyaŋ Pɔɔl abee Timoti aa yaa Yesu Krisita tƱŋtƱnna rɛ sabi teŋ no a ki tiya Wiisi
nala hƱ bee Krisita aa yaa kidigi a we Filipi tiyaŋ, abee ba silaala abee nala hƱ aa kyiyeli
silaala hƱ buloŋ.
2 Á Kuwo Wiisi abee á Tiina Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fiyɛlƱƱ si we ma lee.

Pɔɔl kyƱwali Wiisi ki tiya Krisitabiisi aa we Filipi tiyaŋ

3-4 Saŋa kɛ buloŋ, di miyaŋ nɛ ko liisi ma wiya, ŋ aa kyƱwali Wiisi aŋgyƱwasƱ rɛ.
Saŋa mɛ buloŋ di miyaŋ nɛ ko kyƱwali Wiisi ki tiya ma buloŋ, ŋ aa ki kyƱwali Ʊ abee
teŋfiyɛlƱƱ rɛ,
5 beewiya a lii kyɛɛ hƱ ma aa nii Wiisi wiweliye hƱ a kaŋ ki ko gyinaŋ, ma aa kyiyeli
ŋ nɛ, ŋ wuwo basi Wiisi wiweliye hƱ ki tiya nala.
6 Ŋ laa di rɛ anii Wiisi aa piili tƱŋwelii no ma tisi tiyaŋ, ɛɛ tii rɛ Ʊ si ki tƱma ma
tiyaŋ a kaŋ mƱ teŋ kyɛɛ hƱ á Tiina Yesu Krisita aa si miigi ko.
7 Ŋ aa ki liisi ma wiya rɛ saŋa buloŋ, beewiya ma wiya we ŋ bembii tiyaŋ nɛ weliŋ.
Ʊ yaa ŋmanii rɛ di ŋ ki liisi ma wiya gɛɛ, beewiya ma pɛɛ ŋ tiyaŋ nɛ ŋ tƱŋ tƱma hƱ
Wiisi aa kpaa tiya ŋ abee bɔnyɛ. Lagilagi no ba aa kana ŋ tɔ nitɔdiyaŋ nyɛ abee saŋa
hƱ ŋ fa aa gɔllɔ ki basi Wiisi wiya buloŋ, ma pɛɛ ŋ tiyaŋ nɛ ŋ wuwo leŋ nala gyima
anii Wiisi wiweliye hƱ yaa witii rɛ, a leŋ nala laa ba di a kaŋ ba weliŋ.
8 Wiisi tii rɛ yaa ŋ daŋsiya anii ŋ aa baa ŋ kyo ma rɛ weliŋ anii Yesu Krisita tii aa
kyo ma gɛɛ.
9 Ɛɛwiya ŋ wiisƱlii rɛ yaa di kyori hƱ ma aa kana abee dɔmɔŋ mari yƱga ki pɛ, di gɛɛ
wuwo leŋ di ma kaŋ wigyƱŋ a wuwo gyiŋ wii hƱ aa kpaa ŋmanii ma wiyaaliya buloŋ
tiyaŋ.
10 WigyƱŋ no si leŋ di ma lii wiya hƱ aa yaa wiweliye dƱŋ a ki yaa. Di mamaa rɛ aa
yaa gɛɛ, ma si lii ma tii bisiŋ wiya tiyaŋ, a bi si kaŋ wikyogii buloŋ kyɛɛ hƱ Krisita aa
si miigi ko.
11 Nyɛ rɛ si leŋ di ma miigi kaŋ gyogiweliye hƱ Yesu Krisita dƱŋ aa si wuwo tiya ma,
di nala na a danni Wiisi a kpa Ʊ yohuŋ.

Miibol tiyaŋ sifiyaŋ wii rɛ yaa Yesu Krisita tƱma

12 Ŋ naabaliya, ŋ aa kyɛ di ma gyima rɛ anii ŋ wigyƱƱliya no buloŋ mari leŋ Yesu
Krisita wiweliye hƱ pisa mƱ lee buloŋ nɛ.
13 Ɛɛ yaŋ leŋ kuworibee pƱpɔɔlɔ hƱ abee nikaaliya hƱ buloŋ aa we daha gyima anii
ŋ aa yaa Krisita tƱŋtƱnni wiya rɛ tiŋ ba kana ŋ tɔ nitɔdiya tiyaŋ.
14 Ba aa kana ŋ tɔ nitɔdiya hƱ tiyaŋ mɛ, ɛɛ pɛɛ á nimmabaliya hƱ gyeniŋ buloŋ tiyaŋ
nɛ, ba mari kaŋ á Tiina Yesu wiya hƱ ba aa laa di weliŋ, a bil kaŋ nyuduwo mɛ a wuwo
ki basi Wiisi wiya aŋ bee fá kambiŋ.
15 Witii rɛ, tihɔlli bee hadɔri rɛ tiŋ nala badɔmɔŋ ki basi Krisita wiya. Amɛ badɔmɔŋ
mɛ, tibiiŋweliye rɛ ba kaŋ ki basi Krisita wiya.
16 Nala no aa kaŋ tibiiŋweliye ki basi Krisita wiya hƱ, ba kyo ŋ nɛ, beewiya ba gyima
anii Wiisi rɛ lii ŋ di ŋ leŋ nala gyima anii Yesu Krisita wiweliye hƱ yaa witii rɛ.
17 Amɛ nikaaliya hƱ kɛ ba tii feŋ wiya rɛ ba ki yaa. Ba witii bi suwo abee wiya hƱ
basii tiyaŋ. Ba biina anii ba si wuwo leŋ di wiya mari gyƱƱ ŋ nɛ nitɔdiya no tiyaŋ.
18 Amɛ ŋ kɛ lee Ʊ bi yaa wii buloŋ. Di tibiiŋweliye rɛ koo di tibiiŋbɔmɔ rɛ ba kaŋ ki
basi Krisita wiya, ba kyo ba kii gɛɛ buloŋ mɛ, wii hƱ aa yaa sifiyaŋ wii rɛ yaa, nala aa
nii Krisita wiya rɛ. Nyɛ wiya yaa ŋ teŋfiyɛlƱƱ rɛ saŋa buloŋ.
19 Ŋ teŋfiyɛlƱƱ no bi si teŋ beewiya ŋ gyima anii ma sƱla Wiisi ki tiya ŋ nɛ. Ma
wiisƱlii no abee Yesu Krisita Wiyesi Welii hƱ dee tiyaŋ, ŋ gyima anii ba si lii ŋ nitɔdiya
no tiyaŋ.
20 Wii hƱ ŋ aa kyɛ kiŋkaŋ abee wii hƱ ŋ aa yiyɛli rɛ nyɛ: Ŋ bee kyɛ di ŋ yaa wii hƱ aa
si leŋ di hiisi di ŋ wii buloŋ tiyaŋ. Amɛ a lii gyinaŋ kaŋ ki mƱ, ŋ aa kyɛ di ŋ wuwo ki
basi Wiisi wiya abee nyuduwo rɛ anii ŋ fa aa yaa gɛɛ. Ka di ŋ miibol abee ŋ wiyaalii
buloŋ mɛ leŋ di nala ki kpa Yesu Krisita yohuŋ, haali di ŋ weye koo di ŋ sƱba mɛ.
21 Beewiya ŋ kɛ lee, Krisita wiya rɛ tiŋ ŋ we ŋ miibol tiyaŋ di miyaŋ nɛ sƱba mɛ, Ʊ
yaa tɔnɔ rɛ a tiya ŋ.

22 Amɛ dɪ mɪyaŋ nɛ ha we ŋ mɪɪbol no tɪyaŋ, ŋ sɪ na ŋmanɪɪ a marɪ tʊŋ tʊma hʊ
aa kaŋ tɔnɔ abee sɪfɪyasɪ dɪ nɪgyamaa wuwo nɪɪ Yesu Krisita wɪya. Ɛɛwɪya sʊʊ abee
mɪɪbol tɪyaŋ ŋ bɪ gyɪŋ ba kɪŋ hʊ ŋ aa sɪ lɪɪ.
23 Wɪya no balɪya paga tɪyaŋ nɛ ŋ we a kaŋ kɪ lʊga. Ŋ fa kyo dɪ ŋ lɪɪ dʊnɪya no tɪyaŋ
nɛ a mʊ Krisita lee. Ʊ rɛ kpɪya ŋ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ fifi.
24 Amɛ akuu ma wɪya, ŋ aa we ŋ mɪɪbol no tɪyaŋ nɛ kpɪya.
25 Ŋ kɔnɪ laa di rɛ anɪɪ ŋ sɪ we doŋ ma buloŋ wɪya, a pɛ ma tɪyaŋ dɪ ma marɪ gyɪŋ
wɪya hʊ ma aa laa di weliŋ, aŋ pɛ kaŋ teŋfɪyɛlʊʊ mɛ ba tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
26 Ɛɛwɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ mɪɪgɪ ko ma lee, ma tenni sɪ fɪyɛlɪ Yesu Krisita tɪyaŋ akuu
mɪyaŋ Pɔɔl wɪya.
27 Nyɛ kɛ, sɪfɪyaŋ wɪɪ hʊ rɛ yaa dɪ ma leŋ dɪ ma wɪyaalɪya kɪ tɪŋ Yesu Krisita wɪweliye
hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, dɪ mɪyaŋ nɛ we ma lee koo dɪ ŋ tuwo
ma lee, ka ŋ sɪ nɪɪ anɪɪ ma kaŋ wɪya hʊ weliŋ nɛ, a kaŋ nyʊʊdɪgɪ, a leŋ ma hakɪllɪ yaa
kɪdɪgɪ, a kɪ lʊga sɪfɪyaŋ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ ma aa laa di dʊŋ wɪya.
28 Ma ta kɪ fáá ma dɔmɔ kambɪŋ. Ma kaŋ nyuduwo saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ sɪ daga ba anɪɪ
ba aa lʊga ba lɔlɔ rɛ, ka dɪ ma yuwo di beewɪya Wɪɪsɪ rɛ sɪ leŋ ma di.
29 Beewɪya, Wɪɪsɪ bɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ ma laa Krisita wɪya di dʊŋ, amɛ ʊ tɪya ma
ŋmanɪɪ rɛ dɪ ma pɛ na tʊwara mɛ rɛ ʊ wɪya.
30 Ɛɛwɪya, ma nyʊgɪlɪ dɪ á buloŋ kɪ lʊga lʊgʊ hʊ. Haŋ lʊgʊ hʊ ŋ aa lʊgɪ piilii hʊ tɪyaŋ
buloŋ, ʊ tɪyaŋ nɛ ŋ ha we abee gyɪnaŋ.

2

Ma kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ anɪɪ Krisita

1 Ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ ma mɪɪbol tɪyaŋ wɪya, ɛɛ leŋ ma kaŋ dee rɛ, ka ʊ kyori
mɛ leŋ ma bembiye fɪyɛlɪ. Ka Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ mɛ leŋ ma kɪŋ yaa kɪdɪgɪ, ma kaŋ
bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a kɪ fá dɔmɔŋ sikii mɛ.
2 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ma abee sɪfɪyaŋ, ma leŋ dɪ ma tɪbɪɪna yaa kɪdɪgɪ, dɪ ma kyo dɔmɔŋ
weliŋ, aŋ kaŋ nyʊʊdɪgɪ abee hakɪldɪgɪ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ marɪ
fɪyɛlɪ a mʊ teŋ.
3 Wɪɪ kɛ buloŋ ma aa yaa tɪyaŋ, ma ta kyɪl ma dʊŋ feŋ wɪya. Ma ta yaa wɪɪ buloŋ
akuu ma aa kyɛ dɪ ma daga ma tɪɪ wɪya. Amɛ ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ bee dɔmɔŋ, ka
dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ kpa ʊ dɔŋtɪɪna anɪɪ ʊ rɛ kyo kpɪya ʊ.
4 Dɪ ma kɪdɪgɪ ko kɪ yaa wɪɪ buloŋ, ʊ kɪ liisi gɛɛ wɪɪ hʊ aa sɪ kyiyeli ʊ dɔŋtɪŋsɪ mɛ, ʊ
ta kyɪla ʊ dʊŋ wɪya.
5 Ʊ maga dɪ ma kɪɪ Yesu Krisita rɛ ma gyogo tɪyaŋ.
6 Ma gyɪma anɪɪ ʊ bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, amɛ ʊ fa bɪ kpaa ʊ anɪɪ ʊ
yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ ʊ bee Wɪɪsɪ maga dɔmɔŋ.
7 Amɛ ʊ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ, ʊ kpaa ʊ tɪɪ nɪɪ ʊ bɪ yaa kɪŋ buloŋ, aŋ kaŋ ʊ tɪɪ bɪrɪmɪ anɪɪ
yoŋ. Ʊ gyɪ kaŋ ʊ tɪɪ hʊwɔlɪ rɛ, a tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa gɛɛ, haalɪ a mʊ sʊba naŋkʊwa sʊʊ
daagarɪɪ tɪyaŋ. (Suu hʊ ba aa kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ wɪbɔŋyaal ʊ sʊba.)
9 Wɪɪ no wɪya, Wɪɪsɪ gyɪ kpaa ʊ gyɪŋ Wɪɪsɪbee rɛ, a kpa nɪbala buloŋ nɪbal lɪhɔnɪɪ a
tɪya ʊ, aŋ kpa feŋ hʊ aa tee fene buloŋ a tɪya ʊ Wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
10 Yesu feŋbal no wɪya, nihuwobisi abee kɪna hʊ buloŋ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ abee
taŋha nyuu bee taŋha memii, ba buloŋ sɪ tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ a kyʊwalɪ ʊ,
11 ka dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ suri ʊ nyʊwa gyamaa tɪyaŋ a basɪ anɪɪ Yesu Krisita rɛ yaa
Tɪɪna, dɪ gɛɛ leŋ dɪ á Kuwo Wɪɪsɪ feŋ gyɪŋ.

Ma kɪ kyaanɪ

12 Ɛɛwɪya, ŋ naabiikyooliye, anɪɪ ŋ gyɪ aa we ma lee ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa gɛɛ,
lagɪlagɪ no ŋ aa tuwo ma lee nyɛ, ɛɛ rɛ ʊ gba yaŋ maga dɪ ma yaa sɪfɪyaŋ a kɪ tɪŋ wɪya
hʊ ŋ aa daga ma. Ma kɪ fá Wɪɪsɪ a kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa abee wɪtɪɪ, aŋ yaa sɪfɪyaŋ a kɪ tɪŋ
Wɪɪsɪ laatayɪ ŋmanɪɪ hʊ kyurrr a mʊ teŋ.
13 Beewɪya, Wɪɪsɪ we ma tɪsɪ tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a leŋ ma kyo dɪ ma kɪ tɪŋ ʊ kyɛrɪ,
a leŋ ma wuwo kɪ tɪŋ ʊ kyɛrɪ mɛ.
14 Wɪɪ hʊ buloŋ aa maga dɪ ma yaa, ma kɪ yaa aŋ leŋ nyʊʊtaaduwo, aŋ ta kɪ gʊrɪmɪ
wɪya mɛ.
15 Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ma sɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma, a bɪ sɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Ma
sɪ yaa Wɪɪsɪ biisi aa bɪ kaŋ gyoŋ buloŋ aŋ we wɪbɔŋyaala abee nɪbɔmɔ tɪyaŋ dʊnɪya
no tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, ma kɪ tɪŋ wɪya hʊ aa tɪya mɪɪbol abee ma wɪtɪɪ buloŋ, a kɪ kyaanɪ
nala no tɪyaŋ anɪɪ kyɪŋwʊlɪya aa kɪ kyaanɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ gɛɛ.

16 Dɪ mamaa rɛ aa yaa nyɛ, kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko ŋ sɪ wuwo
bigisi ŋ tɪɪ ma wɪya. Beewɪya nyɛ rɛ sɪ daga anɪɪ tʋma hʋ buloŋ ŋ aa tʋma, ŋ bɪ tʋŋ ta.
17 Kapuwo ba sɪ kana ŋ kpʋ. Ʋ nyɛ tɪyaŋ ŋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ pʋna ma aa kaŋ sʋla Wɪɪsɪ
akuu ma aa laa ʋ di wɪya. Dɪ wɪɪ no rɛ yaa, ʋ aa yaa ŋ teŋfɪyɛlʋʋ rɛ kɪŋkaŋ dɪ ŋ beel-ma
kɪ gyʋwɔsɪ.
18 Ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ maga dɪ ma leŋ dɪ ma tenni mɛ fɪyɛlɪ dɪ ma beel-ŋ kɪ gyʋwɔsɪ.

Pɔɔl tɪŋ Timoti bee Ɛpafuroditu

19 Dɪ Wɪɪsɪ laa nyʋwa, ŋ sɪ tɪŋ Timoti dɪ ʋ ko ma lee kyɛɛ no buloŋ. Dɪ ʋ rɛ ko na ma,
aŋ mɪɪgɪ ko basɪ ma wɪya tɪya ŋ, ŋ teŋ sɪ polli.
20 Ŋ bɪ kaŋ nal buloŋ daha ʋ kyɪl ma wɪya abee wɪtɪɪ anɪɪ Timoti aa kyɪl ma wɪya gɛɛ.
21 Nikaalɪya hʋ kɛ buloŋ, ba dʋŋ wɪya rɛ ba kyɪla, Yesu Krisita wɪya daa ba kyɪla.
22 Amɛ ma mɛ tɪɪ gyɪŋ ɛɛ Timoti aa kɪya rɛ. Ʋ daga anɪɪ ʋ yaa nal aa kaŋ yellii rɛ
beewɪya ma naa ɛɛ ʋ aa kyiyeli ŋ nɛ, a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ anɪɪ biye bee ʋ kuwo
aa kɪ tʋma gɛɛ.
23 Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ ko gyɪŋ ɛɛ wɪya aa sɪ kɪɪ ŋ tɪyaŋ, ŋ sɪ tɪma ʋ dɪ ʋ ko ma lee.
24 Ŋ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ŋ tɪɪ mɛ ko ma lee kyɛɛ no buloŋ.
25 Amɛ ŋ naa anɪɪ ʋ maga dɪ ŋ tɪŋ á nɪɪnabiye Ɛpafuroditu rɛ dɪ ʋ ko ma lee. Ʋ yaa ŋ
tʋŋtʋnnɪ-dɔŋ nɛ, a pɛ ŋ tɪyaŋ á kɪ lʋga dɪ nala gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ yaa wɪtɪɪ
rɛ. Mamaa rɛ tɪma ʋ, ʋ ko ŋ lee a pɛ ŋ tɪyaŋ abee wɪɪ hʋ ŋ aa kyɛ.
26 Ma buloŋ wɪya kyɪl ʋ rɛ ʋ kɪ kyɛ dɪ ʋ ko na ma, amɛ ʋ tɪya kyogo rɛ akuu ma aa
nɪya anɪɪ ʋ fa aa bɪ kaŋ laaŋfɪya wɪya.
27 Wɪtɪɪ kɛ, ʋ wɪɪla hʋ fa yaa sɪfɪyaŋ nɛ weliŋ. Ʋ fa kaa mʋhʋ ka dɪ ʋ fa sʋba, amɛ
Wɪɪsɪ fá ʋ sikii rɛ a leŋ ʋ na laaŋfɪya. Wɪɪsɪ fa ŋ sikii mɛ rɛ ʋ aa bɪ leŋ ʋ sʋba beewɪya
dɪ ʋ rɛ fa sʋba ŋ tɪya fa sɪ marɪ kyogi rɛ kɪŋkaŋ.
28 Ɛɛwɪya, ŋ sɪɪ fɪyɛsa rɛ weliŋ dɪ ŋ ta ʋ dɪ ʋ ko ma lee. Dɪ ʋ rɛ ko dɪ ma bɪl na ʋ, ma
tenni bɪl sɪ fɪyɛlɪ, ka dɪ ŋ tɪkyogi hʋ mɛ teŋ.
29 Ʋ yaa ma nɪɪnabiye rɛ Yesu Krisita tɪyaŋ, ɛɛ wɪya, ma laa ʋ bee teŋfɪyɛlʋʋ a kana
ʋ weliŋ. Ma kɪ tɪya nala no iriŋ gyɪrɪma.
30 Beewɪya, Krisita tʋma hʋ wɪya, ʋ kpaa ʋ mɪɪbol yuwo daasɪɪga rɛ, a fa ka mʋhʋ
gba ka dɪ ʋ sʋba. Ʋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ wuwo pɛ ŋ tɪyaŋ, anɪɪ gɛɛ ma tɪɪ fa aa sɪ pɛ ŋ tɪyaŋ
aŋ bɪ naa gɛɛ ŋmanɪɪ.

3

Pɔɔl bɪ kpaa ʋ sɪya we nihuwobisi teŋbii wɪyaalɪya tɪyaŋ

1 Ŋ naabalɪya, wɪkaalɪɪ hʋ ŋ aa kyɛ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Ma kɪ gyʋwɔsɪ akuu ma
bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya. Ŋ laa sɪya basɪ wɪya no tɪya ma rɛ, aŋ bɪl sabɪ ba
tɪɪ kɪ tɪya ma nyɛ. Amɛ gɛɛ bɪ yaa ŋ dɔgɪsɪɪ mʋhʋ buloŋ. Amɛ ma kɛ, wɪya no sɪ marɪ
pɔ ma dɪ ma sɪŋ ma laadii tɪyaŋ weliŋ.
2 Ma pɔ ma tɪɪma weliŋ abee haŋ nɪbɔmɔ hʋ, haŋ bisiŋ nala hʋ aa hara pɔ ma dɪ ma
keri ma pene hʋ.
3 Wɪtɪɪ rɛ, ámaa rɛ paalɪ yaa nala hʋ aa keri á pene, beewɪya á kɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii hʋ nyʋwa rɛ a kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, ka á tenni fɪyɛlɪ, á kɪ gyʋwɔsɪ akuu á bee Yesu
Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya. Á kɛ bɪ kyɪla nala pene keri wɪya, beewɪya ʋ yaa nihuwobisi
teŋbii wɪkanɪɪ rɛ.
4 Mɪyaŋ nɛ fa maga dɪ ŋ kpa ŋ sɪya we wɪya no iriŋ tɪyaŋ. Dɪ nal buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ
ʋ maga dɪ ʋ kpa ʋ nyuu we nihuwobisi teŋbii wɪkanɪya tɪyaŋ, ŋ sɪ baa mɪyaŋ nɛ gba
kaŋ gɛɛ ŋmanɪɪ a te ʋ tɪɪna.
5 Beewɪya ba aa lʋla ŋ, ʋ kyɛyɛ kyori kyɛɛ rɛ ba keri ŋ peŋ. Ŋ yaa Iziral tɪɪna tɪɪtɪɪ
rɛ, a lɪɪ Bɛngyamin doho nala tɪyaŋ. Ŋ naa bee ŋ kuwo buloŋ yaa Hiiburu tɪmma rɛ. Dɪ
Gyuuma mɪrɪsɪ hʋ tɪŋɪɪ mɛ rɛ, ŋ fa yaa Farasii rɛ, a kɪ tɪŋ ba kyurrr.
6 Ŋ sɪfɪyaŋ buloŋ nɛ gyɪ yaa dɪ ŋ yaa wɪɪ hʋ ŋ fa aa bɪɪna nɪɪ Wɪɪsɪ rɛ baa ŋ yaa.
Ɛɛwɪya ŋ gyɪ tɪŋ naasɪ rɛ a dɔgɪsɪ nala hʋ aa laa Yesu wɪya di kɪŋkaŋ. Dɪ Gyuuma
mɪrɪsɪ hʋ tɪŋɪɪ fa sɪ wuwo leŋ dɪ nal kaŋ tɪpʋlʋŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ŋ fa sɪ baa ŋ bɪ kaŋ
wɪkyogii buloŋ, beewɪya ŋ fa aa tɪŋ mɪrɪsɪ no rɛ kyurrr abee ŋ wɪtɪɪ buloŋ.
7 Amɛ wɪya hʋ ŋ fa aa bɪɪna anɪɪ ba kaŋ tɔnɔ tɪya ŋ, lagɪlagɪ no Krisita wɪya ŋ kpaa
ba nɪɪ ba yaa wɪtɔɔnɪ rɛ.
8 Wɪya no dʋŋ daa, amɛ ŋ naa anɪɪ wɪya hʋ buloŋ ŋ fa aa yaa dʋnɪya no tɪyaŋ yaa
wɪtɔɔnɪ rɛ. Ŋ naa anɪɪ á Tɪɪna Yesu Krisita gyɪmɪɪ rɛ kaŋ tɔnɔ tɪya ŋ a te wɪɪ wɪɪ buloŋ.
Ɛɛwɪya, ŋ kpaa wɪɪ buloŋ ŋ fa aa yaa ta rɛ Yesu wɪya. Ŋ kpa ba buloŋ anɪɪ ba yaa
gyagɪma rɛ, ka dɪ ŋ wuwo kaŋ Krisita ŋ mɪɪbol tɪyaŋ aŋ yaa ʋ nal,

9 dı ŋ beel-ʋ yaa kıdıgı wıı buloŋ tıyaŋ. Tıpʋlʋŋ no ŋ aa kana, ʋ bı kıı nıı ŋ tıı rɛ lʋga
a kana ʋ. Ʋ bıl bı kıı Gyuuma mırısı hʋ mɛ rɛ ŋ tıŋa a kana ʋ. Amɛ ŋ aa laa Krisita
wıya di tıyaŋ nɛ ŋ tıŋa a kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ.
10 Ŋ wıkyɛɛlıı buloŋ nɛ yaa dı ŋ gyıŋ Yesu Krisita, a na dee hʋ Wıısı aa kpaa kyisi ʋ
sʋʋ tıyaŋ, a na tʋwara hʋ ʋ aa naa, ka dı ŋ mɛ sʋba wıı hʋ wıya ʋ aa sʋba.
11 Ɛɛwıya, ŋ bayıyɛla rɛ yaa dı Wıısı maakyiye kyisi ŋ mɛ sʋʋ tıyaŋ.

Ma kpa ma sıya we wıı hʋ aa we ma sıya tıyaŋ

12 Wıya no wıya ŋ aa bası nyɛ, ɛɛ bı daga anıı ŋ kɛ teŋ naa ba buloŋ nɛ. Ʋ bı kıı nıı
ŋ yaa nal bıl aa bı kaŋ wıkyogii buloŋ mɛ. Amɛ ŋ mɛ ha aa lʋgı rɛ abee sıfıyaŋ dı ŋ
wuwo na kıŋ hʋ wıya Yesu Krisita aa yırı ŋ a laa ŋ tıŋa.
13 Ŋ naabalıya, ŋ paalı bı bıına anıı ŋ noŋ ha gyʋʋ kıŋ hʋ wıya ŋ aa lʋgı. Amɛ wıdıgı
wıya rɛ kyıla ŋ ŋ hakıla tıyaŋ, ʋ rɛ nyɛ: Ŋ yeŋŋi wıya hʋ buloŋ aa yaa ŋ hal wıya rɛ,
aŋ kı lʋga abee ŋ sıfıyası buloŋ dı ŋ mʋ na wıı hʋ aa we ŋ sıya tıyaŋ.
14 Ŋ aa lʋgı rɛ dı ŋ noŋ gyʋʋ kıŋ hʋ aa we ŋ sıya tıyaŋ, ɛɛwıya ŋ bıl bı gal kı daası
hal. Ŋ aa kyɛ dı ŋ mʋ pele doŋ nɛ dı Wıısı tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a laa ŋ we wıısıbee
tıyaŋ, beewıya ɛɛ wıya rɛ ʋ yırı ŋ.
15 Á nala hʋ buloŋ aa gyige Krisita wıya tıyaŋ, ʋ maga dı a kaŋ hakıla no iriŋ nɛ. Amɛ
dı ma badɔmɔŋ nɛ kaŋ hakıldʋma, Wıısı sı suri ma hakıllı dı ma gyıŋ wıı no memii
weliŋ.
16 Ɛɛwıya, ba kyo ba kıı gɛɛ buloŋ mɛ, ma leŋ dı á kı tıŋ wıya hʋ á aa tıŋ a ko pele
gyınaŋ.
17 Ŋ naabalıya, ma buloŋ kı kyesi ŋ wıyaalıya. Ŋmanıı hʋ aa maga dı ma kı tıŋa rɛ
á kı daga ma gɛɛ. Ɛɛwıya, ma kı kyesi nala hʋ aa tıŋ wıya hʋ á aa daga ma.
18 Ŋ laa sıya bası wıı no tıya ma rɛ bʋlıya bʋlıya, amɛ nyɛ kɛ sınııl paalı kı yuwori ŋ
sıya tıyaŋ nɛ ka ŋ bıl kı kyɛ ŋ bası ʋ nyɛ. Nala badɔmɔŋ kaŋ ba tıı bırımı Krisita dɔmɔ
rɛ, beewıya ba wıyaalıya daga anıı ba kɛ lee Krisita aa sʋba daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ bı
kaŋ memii buloŋ.
19 Ba lımʋtenii buloŋ nɛ yaa diŋ, beewıya ba dʋŋʋ wıyaalıya rɛ yaa ba wıısı. Wıya
hʋ aa maga dı ʋ yaa ba hıısı, ba wıya rɛ ba aa kı gyıgısı ba tıı, ka ba hakıllı buloŋ we
dʋnıya no kına dʋŋ tıyaŋ.
20 Amɛ á kɛ yaa wıısıbee nala rɛ, a hɔŋ kı gyegili á Laataal, á Tıına Yesu Krisita abee
teŋkyel dı ʋ lıı wıısıbee ko.
21 Dı ʋ rɛ ko ko, ʋ sı kpa ʋ dee hʋ ʋ aa kaŋ kı deŋ kıŋ kıŋ buloŋ hʋ, a kaŋ á tenni hʋ
aa sı wuwo sʋba pʋw, a bırımı dı ba kıı ʋ tıı gaŋdaa teŋ hʋ.

4

Pɔɔl bası wıya kyagılı Filipi tımma

1 Ɛɛ wıya ŋ naabiikpıyanama, nyɛ rɛ ʋ maga dı ma sıŋ á Tıına Yesu wıya hʋ ma laa
di tıyaŋ a kaŋ kpaŋkpaŋ. Ŋ kyo ma wıya rɛ kıŋkaŋ, ma wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ nɛ
weliŋ. Ma nyubaanıŋ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ weliŋ beewıya mamaa rɛ ŋ kaŋ kı daga ŋ tıı.
2 Yuwodıya abee Siŋtike, ŋ aa sʋla ma, ma yaa kuwokeri aŋ marı dɔmɔŋ, beewıya
ma yaa nımmabalıya rɛ á Tıına Yesu nyubaanıŋ.
3 Ka ı, ŋ tʋŋtʋnnı-dɔŋtıına hʋ aa kaŋ wıtıı, ŋ aa kyɛ dı ı pɛ haana no tıyaŋ nɛ dı ba
marı dɔmɔŋ, beewıya ba pɛɛ ŋ bee Kılɛmɛŋtı abee ŋ tʋŋtʋnnı-dɔŋtıŋsı nıkaalıya hʋ
buloŋ tıyaŋ nɛ a bası Wıısı wıweliye hʋ abee sıfıyaŋ a tıya nala. Nala no buloŋ fene rɛ
wee Wıısı teŋ hʋ tıyaŋ nala aa kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii fene aa we.
4 Ma bee Yesu aa yaa kıdıgı wıya ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı saŋa buloŋ. Ŋ marı bası
kı tıya ma rɛ, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı saŋa buloŋ.
5 Ma leŋ dı ma sıya fıyɛlı nal buloŋ lee, beewıya saŋa hʋ á Tıına Yesu aa sı mııgı ko
kpaga rɛ.
6 Ma ta leŋ dı kıŋ buloŋ wıya kı dɔŋ ma, amɛ wıı buloŋ tıyaŋ ma kı kyʋwalı Wıısı,
a sʋla ʋ dı ʋ tıya ma kıŋ hʋ buloŋ ma aa kyɛ, aŋ pɛ kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ.
7 Dı mamaa rɛ aa yaa nyɛ, Wıısı fıyɛlʋʋ hʋ aa tee nihuwobiŋ gyımaa sı we ma lee dı
ma hakıllı bee ma tıbıına buloŋ pıŋ lıdıgı akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya.
8 Ŋ naabalıya, wıkaalıı hʋ ŋ aa kana dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ: Wıya hʋ aa yaa wıtıı,
abee wıya hʋ aa kaŋ gyırıma, abee wıya hʋ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ, abee wıya
hʋ aa bı kaŋ gyoŋ buloŋ, abee wıya hʋ aa daga kyori, abee wıya hʋ aa kaŋ bigisii, ma
kpa ma hakıllı we wıya no iriŋ tıyaŋ.
9 Wıya hʋ buloŋ ŋ aa bası tıya ma, abee wıya hʋ buloŋ ŋ aa daga ma, abee wıya hʋ
buloŋ ma aa gʋnna ŋ lee, abee wıya hʋ buloŋ ma aa na dı ŋ aa yaa, ma kaŋ ba kı tʋŋ
tʋma. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Wıısı, nal hʋ aa tıya nala fıyɛlʋʋ, sı we ma lee.

Pɔɔl kyʊwalı Filipi tımma aŋgyʊwasʊ

10 Ŋ aa kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ abee teŋfıyɛlʊʊ, beewıya nyɛ kɛ ma bıl daga anıı
ma ha kɔnı aa liisi ŋ wıya rɛ. Faafaa hʊ buloŋ ma fa aa bıını ŋ wıya rɛ. Amɛ ŋmanıı
rɛ ma gyı bı naa dı ma daga kyori hʊ ma aa kana abeel-ŋ.
11 Ŋ aa bası wıya no, ʊ bı kıı nıı kıŋ nɛ ŋ kyɛ lɔlɔ, beewıya ŋ mııbol tıyaŋ ŋ leŋ ŋ sii
su kıŋ buloŋ ŋ aa kana rɛ.
12 Ŋ gyıŋ gɛɛ ʊ aa kıı rɛ, dı mıyaŋ nɛ kaŋ kıŋ koo dı mıyaŋ nɛ bı kaŋ kıŋ. Ŋ gʊnnı
wıya no buloŋ nɛ ŋ mııbol tıyaŋ. Dı ŋ vɔgɔ koo dı losi kana ŋ, dı ŋ kaŋ yʊga koo dı ŋ
kaŋ mʊhʊ, ka ɛɛ aa maga ŋ nɛ.
13 Ŋ aa wuwo ŋ yaa wıı kɛ buloŋ nɛ, beewıya Krisita rɛ aa tıya ŋ gɛɛ dee.
14 Amɛ ʊ yaa wıwelii rɛ ma aa pɛ ŋ tıyaŋ ŋ wıgyʊʊlıya no tıyaŋ.
15 Mamaa Filipi tımma, ma tıı gyıma anıı buŋbuŋ hʊ tıyaŋ ŋ aa lıı Masidooniya paalʊʊ
a piili kı bası Wıısı weliye hʊ, ma dʊŋ nɛ yaa Krisitabiisi hʊ aa pɛɛ ŋ tıyaŋ. Krisitabiye
buloŋ bı pɛɛ ŋ tıyaŋ see ma dʊŋ.
16 Ŋ fa aa we Tesaloniika tıyaŋ mɛ, ma pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ bʊlıya bʊlıya abee kına hʊ ŋ
aa kyɛɛ.
17 Ʊ bı kıı nıı kına rɛ ŋ kı kyɛ ma lee, amɛ tɔnɔ hʊ ma aa sı na Wıısı lee akuu ma aa
tıya ŋ kına no, ʊ rɛ ŋ kı deŋ.
18 Ma aa tıŋ Ɛpafuroditu, ʊ kaŋ kına hʊ ko tıya ŋ, lagılagı no ŋ kaŋ kıŋ buloŋ ŋ aa
kyɛ rɛ. Ba gba yʊga parı rɛ. Kına hʊ ma aa kpaa tıya ŋ kıı gɛɛ anıı kına sʊwala aa
sʊma ba kpa sʊla Wıısı, ʊ laa abee teŋfıyɛlʊʊ.
19 Wıısı hʊ ŋ aa kyʊwalı kaŋ kıŋ kıŋ buloŋ nɛ a mʊ parı. Ɛɛwıya ʊ sı tıya ma ma
kıkyɛɛlıya buloŋ akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya.
20 Ma leŋ dı á kı dannı á Kuwo Wıısı a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ. Amı

Kyʊwala

21 Ŋ aa kyʊwalı ma Wıısı nala hʊ buloŋ aa we doŋ tıyaŋ. Á nımmabalıya hʊ aa we
daha mɛ aa kyʊwalı ma.
22 Wıısı nala hʊ buloŋ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma, amarıkpatıya ba nala hʊ aa we
kuworibal hʊ ba aa yırı Siiza dıya tıyaŋ.
23 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA KOLOSI TIMMA

1 Mɪyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita Kpambɪya Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ abee á nɪɪnabiye Timoti
rɛ saba teŋ no kɪ tɪya ma.
2 Á sabɪ teŋ no kɪ tɪya mamaa á nɪmmabalɪya hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya Kolosi tɪyaŋ ma laa
Krisita wɪya di a kɪ tɪŋa ʋ abee wɪtɪɪ rɛ. Á Kuwo Wɪɪsɪ bɔnyɛ abee ʋ fɪyɛlʋʋ sɪ we ma
lee.

Pɔɔl kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ

3 Dɪ ámaa rɛ ko kyʋwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma kɛ buloŋ á aa kɪ dannɪ Wɪɪsɪ á Tɪɪna Yesu
Krisita kuwo hʋ rɛ ma wɪya.
4 Beewɪya á nɪɪ gɛɛ hʋ ma aa laa Yesu Krisita wɪya di rɛ, abee kyori hʋ ma aa kana
abee Wɪɪsɪ nala buloŋ.
5 Laadii hʋ bee kyori hʋ ma aa kana, ba lɪɪ bayɪyɛla hʋ ma aa kana kɪŋ hʋ Wɪɪsɪ aa
marɪ biŋ ma wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ. Ba gyɪ laasɪya basɪ bayɪyɛla no wɪya tɪya ma rɛ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʋ aa yaa wɪtɪɪ tɪyaŋ.
6 Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ ba aa ko basɪ tɪya ma pɪsa kɪ gyʋʋ dʋnɪya logiŋ buloŋ nɛ, a leŋ
nala bɪrɪmɪ kɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ anɪɪ gɛɛ hʋ ba aa yaa ma tɪyaŋ a lɪɪ kyɛɛ hʋ ma aa
nɪɪ wɪya no, a kɔnɪ ko gyɪŋ bɔnyɛ hʋ Wɪɪsɪ aa daga tɪya ma memii mʋ teŋ.
7 Ɛpafirasɪ rɛ yaa nal hʋ aa basɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ no wɪya a tɪya ma. Ʋ yaa á nɪɪnabiikyoolii
rɛ a yaa á tʋŋtʋnnɪ dɔŋtɪɪna aa tʋŋ Krisita tʋma abee wɪtɪɪ. Ʋ rɛ laa á naasɪ sɪŋ ma lee
tɪyaŋ.
8 Ʋ basɪ tɪya ma gɛɛ hʋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa leŋ ma kyo Wɪɪsɪ nala buloŋ nɛ.
9 Ɛɛwɪya, a lɪɪ kyɛɛ hʋ á aa nɪɪ ma wɪya, á aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma rɛ saŋa buloŋ.
Á sʋla Wɪɪsɪ a kɪ tɪya ma rɛ dɪ ʋ leŋ ʋ Wiyesi Welii hʋ tɪya ma wɪgyʋŋ dɪ ma wuwo
gyɪŋ ʋ kyɛrɪ a wuwo gyɪŋ ʋ wɪya buloŋ memii mɛ.
10 Ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ma kɪ yaa wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ dɪ ʋ teŋ fɪyɛlɪ ma
tɪyaŋ ka dɪ ma kɪ yaa wɪweliye iriŋ kɛ buloŋ a marɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ weliŋ.
11 Wɪɪsɪ sɪ tɪya ma dee hʋ aa lɪɪ ʋ gaŋdaa-dee hʋ tɪyaŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma wuwo kaŋ
kenyiri abee mala abee teŋfɪyɛlʋʋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
12 Ma kyʋwalɪ á kuwo Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ abee ʋ aa leŋ ma mɛ maga abee ma aa sɪ na
kɪna hʋ ʋ aa mara biŋ pɔ ʋ nala ʋ koro hʋ aa yaa pʋlʋŋ tɪyaŋ.
13 Beewɪya ʋ laa ma lɪɪ Sɪtaanɪ bilhuu tɪyaŋ nɛ, a kaŋ ma mʋ we ʋ biikyoolii koro hʋ
tɪyaŋ.
14 Wɪɪsɪ biikyoolii no rɛ ʋ kpa tuŋ laa ma ta á wɪbɔmɔ tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ kpaa á
wɪbɔmɔ kyɛ ma rɛ gɛɛ.

Krisita rɛ tee kɪtaalɪya buloŋ

15 Krisita kɪɪ Wɪɪsɪ hʋ á aa bee na rɛ. Ʋ rɛ yaa Wɪɪsɪ Biye hʋ aa we doŋ ka ʋ na ta kɪŋ
buloŋ. Ʋ rɛ tee Wɪɪsɪ kɪtaalɪya buloŋ.
16 Ʋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a marɪ kɪŋ buloŋ aa we wɪɪsɪnyuu abee taŋha tɪyaŋ: Kɪna hʋ
á aa na abee kɪna á aa bee na, abee kɪna hʋ á aa bee na ka ba kaŋ dee a kɪ deŋ leye,
abee dee iriŋ buloŋ. Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a marɪ kɪna buloŋ a leŋ ʋ tɪŋ ba.
17 Ʋ we doŋ nɛ ka Wɪɪsɪ na marɪ kɪŋ buloŋ. Ʋ dee tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ kɪtaalɪya buloŋ we
doŋ a sɪŋ weliŋ.
18 Krisita rɛ yaa Krisitabiisi buloŋ nyuu, ka ba mɛ yaa ʋ teŋbii, ʋ kɪ deŋ ba. Ʋ rɛ yaa
nal hʋ aa tɪya ba mɪɪbol. Ʋ rɛ yaa nal hʋ Wɪɪsɪ aa laasɪya kyisi sʋʋ tɪyaŋ, dɪ ɛɛ leŋ dɪ
ʋ yaa kunyɪna wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
19 Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ leŋ Krisita kɪɪ ʋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
20 Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a leŋ ʋ bee ʋ kɪtaalɪya aa we wɪɪsɪnyuu abee taŋha tɪyaŋ
buloŋ mɪɪgɪ sʋma. Krisita aa sʋba daagarɪɪ hʋ nyuu tɪyaŋ nɛ leŋ fɪyɛlʋʋ mɪɪgɪ we Wɪɪsɪ
bee ʋ kɪtaalɪya buloŋ paga.
21 Saŋa hʋ ma ha fa aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ, ma beel-ʋ fa boliye bee dɔmɔŋ nɛ, ma fa haasɪ
ʋ beewɪya ma hakɪllɪ bee ma wɪyaalɪya buloŋ fa bɔmɔ rɛ.
22 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ leŋ Krisita bɪrɪmɪ nihuwobiŋ nɛ a ko sʋba daagarɪɪ tɪyaŋ dɪ
ɛɛ leŋ dɪ ma beel-ʋ mɪɪgɪ sʋma, ka dɪ ma yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma, a ta kaŋ wɪkyogii buloŋ ʋ
sɪya tɪyaŋ.
23 Ɛɛwɪya, ma sɪŋ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ ma aa laa di tɪyaŋ weliŋ, aŋ ta kɪ yaa sige abee
bayɪyɛla hʋ ma aa kana ba tɪyaŋ saŋa hʋ ma aa nɪɪ ba. Wɪɪsɪ wɪweliye no tɪɪ rɛ ba gɔllɪ

basɪ kɪ tɪya nala buloŋ dʋnɪya lee buloŋ tɪyaŋ. Ba wɪya rɛ mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ mɛ yaa Yesu Krisita tʋŋtʋnnɪ, a basɪ ba kɪ tɪya nala.

Tʋma hʋ Pɔɔl aa tʋma tɪya nala hʋ aa laa Yesu wɪya di

24 Lagɪlagɪ no, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ abee tʋwara hʋ ŋ aa na ma wɪya, beewɪya ɛɛ daga anɪɪ tʋwara hʋ Krisita fa aa na ʋ teŋbii wɪya aŋka (Krisitabiisi rɛ gɛɛ), haŋ tʋwara hʋ rɛ ŋ mɛ kyosi kɪ na ŋ tol gɛɛ dɪ ʋ mʋ teŋ.
25 Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa Krisitabiisi buloŋ tʋŋtʋnnɪ. Tʋma hʋ ʋ aa kpaa tɪya ŋ nɛ yaa dɪ ŋ basɪ ʋ wɪya hʋ buloŋ a tɪya ma.
26 Wɪɪsɪ fa kpaa wɪya no faŋa faafaa nala rɛ a lɪɪ faafaa buloŋ. Amɛ lagɪlagɪ no Wɪɪsɪ kpa wɪya no daga ʋ nala hʋ ʋ aa lɪya rɛ.
27 Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ yaa dɪ ʋ leŋ ʋ nala buloŋ gyɪŋ wɪfaŋɪɪ no aa yaa gaŋdaa-wɪɪ, aŋ kaŋ tɔnɔ mɛ. Wɪɪ hʋ rɛ nyɛ, Krisita aa we ma tɪsɪ tɪyaŋ nɛ tɪŋ ma mɛ kaŋ bayɪyɛla anɪɪ ma sɪ maakyiye yaa gaŋdaala.
28 Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ á basɪ ʋ wɪya kɪ tɪya nal buloŋ. Á aa kpa á wɪgyʋŋ hʋ buloŋ aa kana a kʋrɪsɪ ba dɪgɪna rɛ aŋ kɪ daga ba, dɪ nal buloŋ ko laa Krisita wɪya di weliŋ, a gyige ʋ laadii tɪyaŋ aŋ leŋ dɪ ba wuwo sɪŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ a bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ.
29 Ɛɛwɪya, wɪɪ no wɪya ŋ aa yaa ŋ sɪfɪyaŋ buloŋ nɛ, a kɪ tʋma abee ʋ debal hʋ buloŋ aa we ŋ tɪyaŋ.

2

1 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ gɛɛ hʋ ŋ aa lʋga ma wɪya rɛ abee Krisitabiisi hʋ aa we Lawudisɪya tɪyaŋ buloŋ a gba bee nala hʋ buloŋ ha aa bɪ naa ŋ bee ba sɪɪ.
2 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ma buloŋ tenni polli, dɪ ma bembiye mɛ pɪŋ lɪdɪgɪ ka dɪ ma kaŋ nyʋʋdɪgɪ abee kyori. Nyɛ rɛ sɪ leŋ ma gyɪŋ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa faŋa ma memii weliŋ aŋ na wɪweliye hʋ buloŋ aa we ʋ tɪyaŋ. Wɪɪ no rɛ yaa Yesu Krisita tɪɪ.
3 Ʋ dʋŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa ʋ wɪgyʋŋ abee ʋ gyɪmaa buloŋ faŋa dɪ á wuwo tɪŋ ʋ tɪyaŋ a gyɪŋ Wɪɪsɪ.
4 Ɛɛ wɪya, ŋ basɪ wɪya no kɪ tɪya ma rɛ dɪ nal buloŋ ta wuwo kpa dʋnɪya no nyʋʋpɪŋsʋŋ a mʋrɪ ma dɪ ma nyʋgɪsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
5 Abee ŋ aa tuwo ma lee nyɛ mɛ ka ŋ hakɪla we ma tɪyaŋ nɛ. Ŋ teŋ mɛ fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ abee á aa nɪya gɛɛ hʋ ma aa kaŋ ma tɪɪ weliŋ abee gɛɛ hʋ ma aa laa Yesu wɪya di aŋ sɪŋ ba tɪyaŋ kpaŋkpaŋ.

Mɪɪbofalɪɪ hʋ á aa kana Krisita tɪyaŋ

6 Ɛɛwɪya, ma aa laa Yesu Krisita di a kpa ʋ ʋ yaa ma Tɪɪna nyɛ, ma leŋ dɪ ma beel-ʋ kɪŋ yaa kɪdɪgɪ ma wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ.
7 Ma kpa ma wɪɪ buloŋ tɪya Yesu Krisita aŋ yelli ʋ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma sɪŋ ma laadii tɪyaŋ weliŋ anɪɪ ba aa daga ma gɛɛ aŋ pɛ kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ mɛ saŋa buloŋ.
8 Ma pɔ weliŋ a ta leŋ dɪ nal buloŋ kpa dʋnɪya wɪgyʋŋ abee wɪya hʋ aa bɪ kaŋ tɔnɔ a mʋrɪ ma. Beewɪya wɪya no buloŋ yaa nihuwobisi lesiriye abee dʋnɪya wɪkanɪya rɛ, ba bɪ lɪɪ Krisita lee.
9 Beewɪya ɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa kɪya, ɛɛ tɪɪ rɛ Krisita mɛ kɪɪ saŋa hʋ ʋ aa we dʋnɪya no tɪyaŋ.
10 Ka ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ ma mɪɪbol tɪyaŋ wɪya, ʋ kɪɪlʋŋ we ma tɪyaŋ nɛ. Ʋ rɛ tee dee buloŋ aa we wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ tɪyaŋ.
11 Ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ nyubaanɪŋ, ʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ʋ aa kere ma pene ma mɛ ko yaa Wɪɪsɪ nala. Ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ nihuwobisi aa keri ba pene gɛɛ. Amɛ Krisita pene hʋ kerii rɛ yaa ʋ aa leŋ á wuwo leŋ a faafaa wɪkanɪya hʋ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ a ta.
12 Ba aa foo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ma bee Krisita buloŋ nɛ ba hogo gɛɛ, ka ba bɪl mɪɪgɪ kyisi ma beel-ʋ buloŋ sʋʋ tɪyaŋ akuu laadii hʋ ma aa kana Wɪɪsɪ hʋ aa kpaa ʋ debal hʋ kyisi Krisita sʋʋ tɪyaŋ wɪya.
13 Saŋa kɪdɪgɪ tɪyaŋ ma fa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sʋʋnɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, beewɪya ma fa yaa wɪbɔŋyaala rɛ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ mɛ. Amɛ lagɪlagɪ no á aa laa Krisita wɪya di wɪya Wɪɪsɪ kpaa á wɪbɔmɔ kyɛ ma rɛ aŋ leŋ a kaŋ mɪɪbofalɪɪ anɪɪ ʋ aa kyisi Yesu sʋʋ tɪyaŋ ʋ kaŋ mɪɪbol gɛɛ.
14 Krisita aa sʋba daagarɪɪ hʋ nyuu tɪyaŋ wɪya, Wɪɪsɪ dɪsɪ á kyɪma hʋ buloŋ ba aa magɪla biŋ ta rɛ, abee mɪrɪsɪ hʋ buloŋ fa aa kpaa kyogisi kɪ tɪya ma. Krisita kpaa ba buloŋ nɛ a kpaasɪ a mal daagarɪɪ hʋ tɪyaŋ.
15 Wɪɪsɪ tɪŋ Krisita sʋʋ daagarɪɪ hʋ nyuu tɪyaŋ nɛ a leŋ Krisita nyagɪ kɪna hʋ á aa bee na ka ba kaŋ dee a kɪ deŋ leye buloŋ we ʋ naasɪ memii tɪyaŋ nɛ. Ʋ nyaamɪ ba rɛ gyamaa tɪyaŋ a leŋ ba di hɪɪsɪ nal buloŋ na anɪɪ ba bɪl bɪ kaŋ dee.

16 Ɛɛ wıya, ma ta leŋ dı nal buloŋ biŋ kıdiiliye koo kınyʊwalıya koo kyɛbala koo peŋsi
dii sıŋsı koo Kyɛwiyesii kyɛɛ sıŋsı tıya ma.
17 Wıya no yaa wıya fa aa sı maakyiye yaa daaliiŋ nɛ. Amɛ Krisita rɛ yaa wıya no
buloŋ wıtıı.
18 Nala badɔmɔŋ aa kpa ba tıı nıı ba yaa nıbala rɛ akuu wıya hʊ ba aa baa ba aa na
ba duwoso tıyaŋ wıya. Ma kı pɔ dı nala no ta ko leŋ ma ŋmaa naaŋ. Ba aa fugo kaŋ
ba tıı kı hʊwɔlı rɛ aŋ baa dı á kı kyʊwalı malıkası. Dʊnıya no wıgyʊŋ nɛ we ba hakıllı
tıyaŋ, ba paalı bı kaŋ wıı buloŋ a daga nıı ba maga dı ba kı bigisi ba tıı, ka ba kı bigisi
ba tıı.
19 Ba bıl bı mal Krisita tıyaŋ mɛ, nal hʊ aa yaa Krisitabiisi buloŋ nyuu. Krisita tıyaŋ
nɛ á nala hʊ buloŋ aa yaa ʊ teŋbii tıŋa a kı na á dee, a mal dɔmɔŋ gɛɛ anıı ɛɛ hʊ
nihuwobiŋ teŋbii lıkyosiye bee ʊ polo aa mal dɔmɔŋ, a kı waa ɛɛ hʊ Wıısı aa kyɛɛ.
20 Krisita aa sʊba daagarıı hʊ tıyaŋ, ɛɛ daga anıı ma beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba gɛɛ. Ɛɛ
wıya, dʊnıya no wıkanıya bıl bı kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ. Bee rɛ yaŋ tıŋ ma kı yaa wıya
anıı ma ha aa tıŋ dʊnıya ŋmanıı rɛ aŋ kpa ma sıya we dʊnıya sıŋsı no tıyaŋ. Sıŋsı no
aa daga anıı:
21 “Ta kolo kıŋ no”, “Ta dii kıŋ no”, “Ta dige kıŋ no.”
22 Wıya no buloŋ aa maakyiye ba ko yaa waasʊ rɛ. Beewıya ba yaa nihuwobisi
wıbiniye abee ba wıdagıya rɛ.
23 Dı ı rɛ deŋe ı aa baa wıgyʊŋ kıdıgı we wıya no tıŋıı tıyaŋ nɛ. Amɛ wıgyʊŋ pɛgı
mɛ tuwo wıya no tıyaŋ. Ba sıfıyaŋ buloŋ we kına hʊ ba aa kyʊwalı tıyaŋ nɛ aŋ aa fugo
kaŋ ba tıı kı hʊwɔlı aŋ kı dɔgısı ba tıı teŋbii mɛ. Amɛ wıya no buloŋ bı kaŋ dee ba aa
sı wuwo leŋ dı nala vıya ba teŋbii wıkyɛɛlıya yayı.

3

Ma kpʊ dʊnıya wıya hʊ aa we ma tıyaŋ ta

1 Akuu Wıısı aa kyisi ma, ma kaŋ mııbofalıı no anıı gɛɛ ʊ aa kyisi Krisita mɛ sʊʊ
tıyaŋ, ma leŋ dı ma hakıllı buloŋ we kına hʊ aa we wıısıbee tıyaŋ, lee hʊ Krisita aa
hɔŋ ʊ kuworikpasa tıyaŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ.
2 Ma kpa ma hakıllı we kına hʊ aa we wıısıbee tıyaŋ, aŋ ta kpaa ma sıya we dʊnıya
wıkanıya tıyaŋ,
3 beewıya ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ma aa sʊba ka ma mııbol faŋa Krisita lee wıısıbee tıyaŋ.
4 Krisita rɛ yaa ma mııbol, ɛɛwıya, saŋa hʊ ʊ aa sı mııgı ko, ma mɛ sı pɛ ʊ tıyaŋ a di
ʊ gaŋdarı hʊ.
5 Ma kpʊ wıbɔmɔ hʊ buloŋ nihuwobisi aa yaa dʊnıya no tıyaŋ a ta ma tısı tıyaŋ.
Ma leŋ sɔŋsɔŋ, a leŋ bisiŋ wıya yayı. Ma ta kyo haana koo baala kıŋkaŋ, a ta kı bıını
wıbɔmɔ mɛ ma tısı tıyaŋ. Ma ta kaŋ tıbal, beewıya nal hʊ aa kaŋ tıbal ʊ bee nal hʊ aa
marı vʊga buloŋ yaa kıdıgı rɛ.
6 Wıısı sı na baaŋ nala hʊ aa yaa wıya no nyuu tıyaŋ.
7 Saŋa hʊ dʊnıya wıkanıya no ha fa aa kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ, wıya no tıı bee ba
nyuu rɛ ma mɛ fa kı yaa.
8 Amɛ nyɛ kɛ, ʊ maga dı ma lıı ma tıı wıya no buloŋ tıyaŋ nɛ. Ma leŋ baaŋ nayı, a
leŋ dɔmɔŋ fene kyogii, a ta kaŋ tahaa, aŋ leŋ wılaama basıı mɛ.
9 Ma ta bıl nyıya wıya kı tıya dɔmɔŋ, beewıya nyɛ kɛ ma kpaa ma mııbobınıı hʊ bee
ʊ wıkanıya buloŋ ta rɛ,
10 aŋ kaŋ mııbofalıı hʊ Krisita aa kpaa tıya ma. Ɛɛwıya, Wıısı leŋ mııbofalıı hʊ aa
we ma tıyaŋ kı bırıgı rɛ saŋa buloŋ dı ma ko kıı ʊ a gyıma ʊ weliŋ.
11 Ɛɛwıya, dı nal yaa Gyuu koo dı ʊ bı yaa Gyuu, dı nal keri ʊ peŋ koo dı ʊ bı keri ʊ
peŋ, dı nal yaa yoŋ koo dı ʊ tıına tıŋa ʊ tıı, dı nal yaa nıhʊwal koo dı ʊ yaa beebiye,
dı nal yaa sıpolli tıına koo dı ʊ yaa nıgʊra, wıya no buloŋ bı yaa wıı buloŋ. Amɛ wıı
aa yaa sıfıyaŋ wıı rɛ yaa nal buloŋ bıl tuwo a maga Krisita, ʊ mɛ rɛ yaŋ we á buloŋ tısı
tıyaŋ.
12 Wıısı aa kyo ma rɛ tıŋ ʊ lıı ma yaa ʊ nala. Ɛɛ wıya, ʊ maga dı ma kı fá nala sikii
rɛ, a kaŋ bɔnyɛ, a kaŋ ma tıı kı hʊwɔlı, a leŋ dı ma sıya fıyɛlı, ka dı ma kaŋ kenyiri mɛ.
13 Ma kaŋ kenyiri bee dɔmɔŋ. Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ kaŋ wıı bee ʊ dɔŋtıına, ʊ maga
ʊ kpa kyɛ ʊ rɛ. Á Tıına kpaa ma wıbɔmɔ kyɛ ma rɛ. Ɛɛ wıya, ma mɛ kpa wıya kı kyɛ
dɔmɔŋ.
14 A lıı ɛɛ hal tıyaŋ, ma kaŋ kyori abee dɔmɔŋ beewıya kyori dʊŋ nɛ sı wuwo leŋ dı
ma kaŋ dɔmɔŋ weliŋ aŋ kaŋ nyʊʊdıgı mɛ ma wıkanıya buloŋ tıyaŋ.

15 Ma leŋ fɪyɛlʊʊ hʊ Yesu Krisita aa tɪya ma we ma hakɪllɪ tɪyaŋ saŋa buloŋ. Fɪyɛlʊʊ
no wɪya rɛ Wɪɪsɪ yɪrɪ ma, ma yaa kɪdɪgɪ. Ɛɛwɪya ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ saŋa
buloŋ.
16 Ma leŋ dɪ Krisita wɪya hʊ buloŋ we ma tɪsɪ tɪyaŋ weliŋ. Ma kɪ kʊrɪsɪ dɔmɔŋ dɪgɪna
a kɪ daga dɔmɔŋ abee wɪgyʊŋ. Ma yɪɪ wɪɪkyʊwalyɪɪla a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ ma tɪsɪ tɪyaŋ
saŋa buloŋ.
17 Wɪɪ buloŋ ma aa yaa abee wɪɪ hʊ buloŋ ma aa basɪ, ma kɪ yaa ba buloŋ á Tɪɪna
Yesu feŋ tɪyaŋ, aŋ tɪŋ ʊ tɪyaŋ a kɪ kyʊwalɪ á Kuwo Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ.

Ɛɛ Wɪɪsɪ nala aa maga dɪ ba kɪ yaa dɔmɔŋ

18 Haana, ma kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ ma balama lee, beewɪya, ɛɛ rɛ maga dɪ nala hʊ aa
tɪŋ Krisita kɪ yaa.
19 Baala, ma mɛ kyo ma haana, aŋ ta hoye beel-ba.
20 Biisi, ma kɪ tɪŋ ma kuwoma abee ma nɪmma nyʊwa wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, beewɪya ɛɛ rɛ
aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ.
21 Kuwoma, ma ta kɪ dɔŋ ma biisi kɪŋkaŋ dɪ ba lɔgɪ ko lɪɪ.
22 Yosi, ma kɪ tɪŋ ma tɪmma nyʊwa wɪɪ buloŋ tɪyaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ aŋ ta kuu ba aa
deŋ ma wɪya, koo ma aa kyɛ dɪ ma yaa laa gyaaŋbiye dʊŋ wɪya a kɪ tɪŋ ba nyʊwa. Amɛ
ma kɪ yaa gɛɛ abee tɪdɪgɪ akuu ma aa fá Wɪɪsɪ wɪya.
23 Tʊma hʊ buloŋ ma aa tʊŋ, ma kɪ tʊma abee tɪdɪgɪ anɪɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ rɛ ma tʊma
kɪ tɪya, nihuwobiŋ daa ma tʊma kɪ tɪya.
24 Ma ta yeŋŋe anɪɪ á Tɪɪna Krisita rɛ ma tʊma kɪ tɪya. Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ sɪ kpa kɪna hʊ
ʊ aa mara biŋ ʊ nala wɪɪsɪbee tɪyaŋ a tuŋ ma.
25 Wɪbɔŋyaala mɛ sɪ laa ba tuno a maga ba wɪbɔmɔ hʊ ba aa yaa, beewɪya Wɪɪsɪ bee
lugisi nala.

4

1 Yosi tɪmma, ma kɪ tɪŋ wɪtɪɪ, a gyɪŋ tɪya ma tɪɪ abee wɪya hʊ ma aa kpaa kɪ yaa ma
yosi. Ma ta yeŋŋe anɪɪ ma mɛ kaŋ Tɪɪna rɛ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
2 Ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ saŋa kɛ buloŋ. Dɪ ma ko kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ma leŋ dɪ ma hakɪla
buloŋ we doŋ ka dɪ ma kɪ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ.
3 Ma pɛ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma mɛ, dɪ Wɪɪsɪ suri ŋmanɪɪ tɪya ma dɪ á wuwo basɪ
Krisita wɪya hʊ fa aa yaa wɪfaŋɪya a tɪya nala. Wɪya no wɪya rɛ tɪŋ ba kana ŋ tɔ
nitɔdɪyaŋ.
4 Ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ŋ dɪ ŋ wuwo basɪ wɪya no polli weliŋ anɪɪ gɛɛ aa maga dɪ
ŋ basɪ.
5 Ma kaŋ ma tɪɪ ma weliŋ abee nala hʊ aa bɪ laa Yesu wɪya di tɪyaŋ. Saŋa kɛ buloŋ
dɪ mamaa rɛ ko na ŋmanɪɪ, ma basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya ba.
6 Ma leŋ dɪ ma wɪbasɪɪ buloŋ sʊma aŋ kaŋ tɔnɔ, ka dɪ ma gyɪŋ gɛɛ ma aa sɪ yaa a lɪɪ
wɪya sɪya tɪya nal buloŋ.

Kyʊwala

7 Takikusi sɪ basɪ ŋ wɪkanɪɪ buloŋ tɪya ma. Ʊ yaa á nɪɪnabiikyoolii rɛ, a yaa Wɪɪsɪ
tʊŋtʊnnɪ wɪtɪɪ tɪɪna mɛ, a yaa á tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪɪna mɛ Krisita tʊma hʊ tɪyaŋ.
8 Ŋ aa tɪma ʊ rɛ ma lee dɪ ʊ leŋ ma gyɪŋ gɛɛ ba aa kɪya á tɪyaŋ, ka dɪ ʊ basɪ wɪya tɪya
ma dɪ ma tenni polli.
9 Ʊ bee Oniisimu rɛ aa ko. Ʊ mɛ yaa á nɪɪnabiikyoolii aa kaŋ wɪtɪɪ rɛ, a yaa ma kɪdɪgɪ
mɛ. Ba sɪ basɪ wɪɪ kɛ buloŋ aa yaa daha a tɪya ma.
10 Arisitaakusi aa kyʊwalɪ ma. Ŋ beel-ʊ buloŋ nɛ ba kaŋ tɔ nɪtɔdɪyaŋ daha. Banabaasɪ
nɪɪnabiibaal Maakɪ mɛ aa kyʊwalɪ ma. Ŋ laasɪya basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ dɪ ʊ rɛ ko maakyiye
ko ma lee, ma kana ʊ weliŋ.
11 Gyoosʊwa, nal hʊ ba aa yɪrɪ Gyusitu, mɛ aa kyʊwalɪ ma. Ba nala no boto dʊŋ nɛ
yaa Gyuuma, a pɛ ŋ tɪyaŋ á kɪ basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya. Ba leŋ ŋ teŋ fɪyɛlɪ rɛ weliŋ.
12 Ɛpafirasɪ mɛ aa kyʊwalɪ ma. Ʊ mɛ yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnɪ rɛ a yaa ma kɪdɪgɪ mɛ.
Ʊ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma rɛ abee sɪfɪyasɪ saŋa buloŋ dɪ Wɪɪsɪ leŋ ma sɪŋ weliŋ a
gyige ma Wɪɪsɪ laadii tɪyaŋ a gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪya weliŋ a kɪ yaa ʊ kyɛrɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
13 Ŋ tɪɪ gyɪŋ gɛɛ hʊ ʊ aa kpaa ʊ dee buloŋ tʊma kɪ tɪya ma rɛ, abee nala hʊ buloŋ aa
we Lawudisɪya abee Hiirapolisi tɪyaŋ.
14 Á kyaŋkyoolii Luka aa yaa dɔgɪtɔ abee Dimasɪ buloŋ mɛ aa kyʊwalɪ ma.
15 Ma kyʊwalɪ á nɪmmabalɪya hʊ buloŋ aa we Lawudisɪya tɪyaŋ abee a nɪɪnatoluu
Nimfa, abee á nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋɪ ʊ dɪya tɪyaŋ.
16 Dɪ ma ko karɪmɪ teŋ no teŋ, ma leŋ dɪ ba karɪmɪ ʊ tɪya Wɪɪsɪ nala hʊ aa we
Lawudisɪya tɪyaŋ, ka dɪ ma mɛ laa teŋ hʊ ŋ aa saba tɪya Lawudisɪya nala a mɛ karɪmɪ.

17 Ma basɪ tɪya Akipu dɪ ʋ yaa sɪfɪyaŋ aŋ teŋ tʋma hʋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ʋ dɪ
ʋ tʋma.
18 Lagɪlagɪ no, mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ kyʋwala rɛ nyɛ ŋ sabɪ kɪ tɪya ma abee ŋ tɪɪ noŋ-kɪsabɪya.
Ma ta yeŋŋe anɪɪ ba kana ŋ tɔ dɪyaŋ nɛ. Wɪɪsɪ bɔnyɛ sɪ we ma lee.

LAASIYA TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA TESALONIIKA TIMMA

1 Mɪyaŋ Pɔɔl abee Silaasi abee Timoti rɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ma Krisitabiisi hʋ buloŋ
aa we Tesaloniika tɪyaŋ, a yaa á Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita nala. Wɪɪsɪ bɔnyɛ
abee ʋ fɪyɛlʋʋ sɪ we ma lee.
2 Saŋa kɛ buloŋ dɪ ámaa rɛ ko kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ á aa liisi ma wɪya rɛ a kɪ kyʋwalɪ ʋ
aŋgyʋwasʋ.
3 Á aa liisi ma wɪya rɛ saŋa buloŋ, aŋ kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ á kuwo aŋgyʋwasʋ abee wɪya
hʋ ma aa yaa akuu ma aa laa Yesu wɪya di nyubaanɪŋ, abee gɛɛ hʋ ma aa kyo Yesu a
kɪ tʋŋ ʋ tʋma, a bee mala hʋ ma aa kana akuu ma bayɪyɛla aa we á tɪɪna Yesu Krisita
tɪyaŋ wɪya.
4 Ŋ naabalɪya, á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kyo ma rɛ weliŋ, a lɪɪ ma dɪ ma yaa ʋ nala.
5 Beewɪya, á gyɪ aa ko basɪ Yesu Krisita wɪweliye hʋ tɪya ma, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ wɪbasɪɪ dʋŋ
nɛ á gyɪ ko basɪ, amɛ á gyɪ daga Wiyesi Welii hʋ dee mɛ rɛ. Á gyɪ daga anɪɪ á kɔnɪ laa
di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ma gyɪŋ wɪya hʋ á gyɪ aa yaa rɛ saŋa hʋ á
aa we ma lee. Ma wɪya rɛ tɪŋ á gyɪ yaa haŋ wɪya hʋ buloŋ.
6 Ma aa tɪŋ á bee á Tɪɪna Krisita naabʋʋsɪ rɛ. Ɛɛwɪya abee tʋwara hʋ buloŋ ma aa
naa mɛ gba, ka ma ha laa Yesu Krisita wɪweliye hʋ di rɛ abee teŋfɪyɛlʋʋ hʋ aa lɪɪ Wiyesi
Welii hʋ lee.
7 Ɛɛwɪya, ma wɪyaalɪya rɛ nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di a we Masidooniya abee
Akaaya paalʋʋ tɪyaŋ kɪ kyesi.
8 Ma wɪyaalɪya leŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ taalɪ Masidooniya abee Akaaya paalʋʋ
buloŋ nɛ. Ʋ gɛɛ mɛ dʋŋ daa, lee buloŋ tɪyaŋ, ba aa basɪ gɛɛ hʋ ma aa laa Wɪɪsɪ wɪya di
rɛ. Ɛɛwɪya, á kɛ bɪl bɪ kaŋ wɪɪ buloŋ á aa sɪ basɪ.
9 Nala no tɪɪ aa basɪ gɛɛ hʋ ma aa kaŋ ma weliŋ nɛ saŋa hʋ á aa ko ma lee, abee ɛɛ
hʋ ma aa vɪya ma vʋga marɪɪ, aŋ mɪɪgɪ ko kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ hʋ aa weye.
10 Ba bɪl baa dɪ ma aa gyegili ʋ Biye Yesu rɛ nal hʋ ʋ aa kyise sʋʋ tɪyaŋ dɪ ʋ mɪɪgɪ lɪɪ
wɪɪsɪbee ko. Ʋ rɛ sɪ laa ma ta kyɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʋnɪya nala sarɪya abee baaŋ.

2

Tʋma hʋ Pɔɔl aa tʋma Tesaloniika tɪyaŋ

1 Ŋ naabalɪya, ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ á doŋ koyi gyɪ bɪ yaa waasʋ.
2 Ma gyɪŋ ɛɛ hʋ ba gyɪ aa dɔgɪsɪ ma rɛ, á tʋʋsɪ ma weliŋ Filipi tɪyaŋ aŋka á na wuwo
ko ma lee Tesaloniika tɪyaŋ. Abee nala gyɪ aa pɔɔ kpaŋkpaŋ dɪ á ta basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye
hʋ buloŋ mɛ, ka Wɪɪsɪ gyɪ leŋ á wuwo ko basɪ ʋ wɪweliye hʋ a tɪya ma rɛ aŋ bɪ fáá
kambɪŋ buloŋ.
3 Á gyɪ aa ko basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ kɪ tɪya ma á gyɪ bɪ kpaa wɪnyɪyɛl. Ma funi mɛ
bɪl daa á gyɪ ko dɪ a ŋmaa, tɪbɪɪŋbɔmɔ mɛ bɪl daa á gyɪ kaŋ ko ma lee dɪ ma laa Wɪɪsɪ
wɪya di.
4 Amɛ Wɪɪsɪ naa anɪɪ á yaa nɪtɪɪma rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ kpa ʋ Wɪweliye hʋ basɪɪ we á nosi
tɪyaŋ. Wɪya hʋ á aa yaa ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ nihuwobisi wɪkyɛɛlɪya rɛ á kɪ yaa. Amɛ Wɪɪsɪ
wɪkyɛɛlɪya rɛ á kɪ yaa, beewɪya ʋ rɛ gyɪŋ á tɪbɪɪna aa kɪɪ gɛɛ.
5 Ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ nyʋʋpɪŋsʋŋ daa á kpa ko ma lee. Á bɪl bɪ ko dɪ á fugo basɪ
wɪya mɛ a laa kɪŋ buloŋ ma lee. Wɪɪsɪ rɛ yaa á daŋsɪya tɪɪna.
6 Á bɪ ko ma lee a kɪ kyɛ dɪ ma tɪɪ koo nal kɪdɪgɪ buloŋ bigisi ma.
7 Akuu á aa yaa Krisita kpambɪsɪ wɪya á fa aa wuwo á hɔŋ nɛ, ka dɪ ma yaa á
wɪkyɛɛlɪya buloŋ kɪ tɪya ma, ka á gyɪ bɪ yaa gɛɛ. Amɛ á gyɪ leŋ á sɪya fɪyɛlɪ rɛ ma
lee, anɪɪ haaŋ aa kɪ deŋ ʋ biisi nyuu abee sɪfɪyala gɛɛ.
8 Á aa kyo ma wɪya, á tenni gyɪ fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ, á paalɪ kpa á tɪɪ tɪya ma, a pɛ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʋ á aa basɪ tɪya ma tɪyaŋ. Beewɪya, ma wɪya gyɪ kyɪl ma rɛ kɪŋkaŋ.
9 Ŋ naabalɪya, ma tɪɪ gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ saŋa hʋ á gyɪ aa ko dɪ á basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye
hʋ tɪya ma, ma tɪɪ naa gɛɛ hʋ á gyɪ aa tʋŋ tʋma suwoli rɛ. Á gyɪ tʋma kyɛɛ bee ʋ nyʋwa
buloŋ nɛ, dɪ á ta yaa kyʋga nal buloŋ nyuu tɪyaŋ.
10 Mamaa Krisitabiisi hʋ abee Wɪɪsɪ rɛ yaa á daŋsɪya tɪmma anɪɪ saŋa hʋ á gyɪ aa
we ma lee á wɪyaalɪya buloŋ gyɪ yaa wɪtɪɪ rɛ a kpa Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ mɛ a bɪ kaŋ wɪkyogii
buloŋ.

11 Ma gyıma anıı á gyı kaŋ ma kıdıgı buloŋ nɛ weliŋ anıı biisi kuwo aa kaŋ ʋ biisi gɛɛ.
12 Á gyı kyagılı ma kıdıgı buloŋ nɛ dı ma wuwo tıŋ wıtıı hʋ aŋ pɛ bası teŋpolli wıya mɛ tıya ma buloŋ. Á kpaanı ma rɛ dı ma leŋ dı ma gyogo weliye Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya Wıısı rɛ yırı ma dı ma ko gyʋʋ ʋ koro hʋ tıyaŋ aŋ pɛ di ʋ gaŋdarı mɛ.
13 Wıı hʋ mɛ aa pɛɛ tıŋ á aa kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ saŋa buloŋ nɛ yaa á gyı aa ko bası Wıısı wıya hʋ tıya ma, ma gyı nıı ba rɛ, a laa mɛ. Ma gyı bı naa ba dı ba yaa nihuwobiŋ wıya, amɛ ma gyı laa ba di rɛ anıı ba kɔnı yaa Wıısı wıya rɛ. Ma nala hʋ aa laa Yesu wıya di, Wıısı wıbii no rɛ aa bırıgı ma hakıllı gɛɛ.
14 Ŋ naabalıya, ma bee nala hʋ aa laa Yesu wıya di a yaa Wıısı nala a we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ buloŋ yaa kıdıgı rɛ. Beewıya tʋwara hʋ ba aa na, ʋ tıı rɛ ma mɛ kı na. Ɛɛ hʋ Gyuuma aa yaŋ kı dɔgısı nala hʋ aa laa Yesu Krisita wıya di a yaa Wıısı nala Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ ma mɛ kı na tʋwara ma bee nala tıı nosi tıyaŋ.
15 Gyuuma no rɛ kpʋʋ á Tıına Yesu abee Wıısı tıŋdaala hʋ. Ba tıı rɛ bıl aa dɔgısı ma aŋ kil ma kı ta mɛ. Ba leŋ Wıısı baaŋ kı sii rɛ kıŋkaŋ ka ba bee nal buloŋ mɛ bı wuwo kı kpaga dɔmɔŋ. Ba bee yaa Wıısı wıkyɛɛlıya.
16 Beewıya ba paalı pɔ rɛ dı á ta bası Wıısı wıweliye hʋ tıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma dı Wıısı laa ba ta. Nyɛ rɛ yaŋ marı leŋ ba wıbɔmɔ yʋga ba tıyaŋ. Lagılagı no kɛ Wıısı yaŋ naa baaŋ nɛ ba nyuu tıyaŋ.

Pɔɔl kyo dı ʋ bıl mıigı mʋ na Tesaloniika tımma

17 Ŋ naabalıya, ba aa leŋ á porigi dɔmɔŋ ʋ bı pıısa. Abee aa bee na ma buloŋ, ka ma wıya kyıl ma rɛ kıŋkaŋ á aa kı bıını ma wıya saŋa buloŋ. Ɛɛwıya, á aa yaa sıfıyaŋ nɛ, dı á fa bıl ko na ma.
18 Á fa aa kyɛ dı á mıigı ko na ma rɛ. Mıyaŋ Pɔɔl tıı mɛ paalı lʋga lʋga rɛ dı ŋ fa bıl ko na ma, aŋka Sıtaanı tɔ á ŋmanıı.
19 Á fa aa kyɛ dı á ko na ma rɛ, beewıya á gyıma nıı ma ha sıŋ ma laadii tıyaŋ nɛ kpaŋkpaŋ. Ɛɛwıya á bayıyɛla we ma tıyaŋ nɛ anıı mamaa rɛ sı leŋ dı á tenni fıyɛlı, dı á na feŋ abee bigisii á Tıına Yesu sıya tıyaŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sı mıigı ko.
20 Wıtıı rɛ, ma tıyaŋ nɛ á teŋfıyɛlʋʋ abee á bigisii buloŋ kɔnı we.

3

1 Á aa lʋga lɔlɔ dı á fa ko na ma, ka ma wıya mɛ kyıl ma wıya, ɛɛ rɛ á na anıı á kɛ sı hɔŋ Atɛŋsi tıyaŋ,
2 ka dı á tıŋ á nıınabiye Timoti dı ʋ ko na ma. Á beel-ʋ buloŋ nɛ yaa Wıısı tʋŋtʋnna, a bası Krisita wıweliye hʋ a kı tıya nala. Á tıma ʋ rɛ dı ʋ ko bası wıya tıya ma dı ma marı sıŋ wıya hʋ ma aa laa di tıyaŋ weliŋ.
3 Dı ma kıdıgı buloŋ ta ko bıla hal akuu tʋwara hʋ ma aa na wıya. Ma tıı gyıma rɛ anıı dɔgısıı no ba aa dɔgısı ma nyɛ, buloŋ yaa Wıısı wıbiniye rɛ a tıya ma.
4 Beewıya saŋa hʋ á gyı aa we ma lee, á gyı aa bası wıı no kı tıya ma rɛ anıı ba sı dɔgısı ma. Ma tıı gyıma rɛ anıı wıya hʋ á aa basa tıya ma, ba tıı bee ba nyuu rɛ ma kı na gɛɛ.
5 Ŋ dii kenyiri lɔlɔ rɛ ma tʋwara no wıya, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ tıŋ Timoti ma lee dı ŋ gyıŋ gɛɛ ma aa sına wıya hʋ ma aa laa di tıyaŋ. Ŋ aa fá kambıŋ nɛ anıı mɔɔnyɛ Sıtaanı mʋrı ma a leŋ ma kpa wıya hʋ ma aa laa di ta. Dı nyɛ rɛ ko yaa, tʋma hʋ á aa tʋma ma lee buloŋ aa yaa waasʋ rɛ.
6 Amɛ lagılagı no, Timoti aa lıı ma lee ko, ʋ kaŋ duwosi-welii rɛ ko tıya ma. Ʋ bası tıya ma rɛ anıı ma kaŋ wıya hʋ ma aa laa di weliŋ nɛ, a kaŋ kyori mɛ. Ʋ bıl bası tıya ma anıı ma aa kı liisi á wıya rɛ weliŋ saŋa kɛ buloŋ, a kyo dı ma na ma, anıı á mɛ aa kyo dı á na ma gɛɛ.
7 Ɛɛwıya ŋ naabalıya, abee tʋwara no bee wıgyʋʋlıya no buloŋ á aa na nyɛ amɛ á tenni ha pollo rɛ akuu laadii hʋ ma kana wıya.
8 Ma aa sıŋ weliŋ á Tıına Yesu wıya hʋ ma aa laa di tıyaŋ wıya, nyɛ kɛ á dʋnıya tıyaŋ weyi kaŋ tɔnɔ rɛ.
9 Á bı sı wuwo kyʋwalı Wıısı teŋ ma wıya. Á aa kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ rɛ weliŋ akuu teŋfıyɛlʋʋ hʋ á aa kana ʋ sıya tıyaŋ ma wıya.
10 Kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ nɛ á aa kı sʋla Wıısı abee á tıya buloŋ dı ʋ leŋ dı á bıl ko na ma, a kyiyeli ma dı ma marı sıŋ wıya hʋ ma laa di tıyaŋ weliŋ a mʋ teŋ.
11 Á aa sʋla á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu rɛ dı ba suri ŋmanıı tıya ma dı á bıl ko ma lee.

12 Á bɪl aa sʊla á Tɪɪna Yesu rɛ dɪ ʊ kyiyeli ma dɪ ma marɪ kyo dɔmɔŋ kɪŋkaŋ buloŋ,
a kyo nal buloŋ mɛ weliŋ, anɪɪ á aa kyo ma gɛɛ.
13 Á Tɪɪna Yesu sɪ leŋ dɪ ma hakɪllɪ pɪŋ weliŋ, dɪ ma kaŋ tɪpʊlʊŋ á Kuwo Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ,
a ta kaŋ wɪkyogii buloŋ kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu bee ʊ nala buloŋ aa sɪ mɪɪgɪ ko.

4

Wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ

1 Ŋ naabalɪya, wɪkaalɪɪ hʊ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ; á daga ma wɪya hʊ ma
aa sɪ kɪ yaa rɛ dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ ma nyuu tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, á aa sʊla ma abee sɪfɪyasɪ, á
Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ anɪɪ ɛɛ hʊ ma aa yaa wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa kyɛ lagɪlagɪ no, ma marɪ kɪ
yaa gɛɛ yʊga yʊga.
2 Beewɪya ma tɪɪ gyɪŋ wɪya hʊ á aa kpaa daga ma rɛ, á Tɪɪna Yesu Krisita dee tɪyaŋ.
3 Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma aa bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ ʊ sɪya tɪyaŋ nɛ aŋ lɪɪ
ma tɪɪ sɔŋsɔŋ tɪyaŋ.
4 Nal buloŋ maga dɪ ʊ gyɪŋ ʊ tɪɪ kanɪɪ rɛ, gɛɛ hʊ aa sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ, ka dɪ ʊ
dɔŋtɪŋsɪ mɛ kɪ tɪya ʊ gyɪrɪma.
5 Ma ta tɪŋ ma tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, a gɔllɪ kɪ yaa sɔŋsɔŋ wɪya anɪɪ nala aa bɪ
gyɪŋ Wɪɪsɪ.
6 Ɛɛ wɪya wɪɪ no tɪyaŋ nal buloŋ ta yaa wɪɪ kyogi ʊ dɔŋtɪɪna, koo a firimi ʊ dɔŋtɪɪna.
Á basɪ tɪya ma rɛ abee sɪfɪyasɪ faafaa buloŋ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ nala hʊ aa yaa bisiŋ
wɪya no iriŋ.
7 Beewɪya, Wɪɪsɪ bɪ lɪɪ ma dɪ á kɪ yaa wɪlaama, amɛ ʊ lɪɪ ma rɛ dɪ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma
a ta kaŋ bisiŋ buloŋ.
8 Ɛɛwɪya nal hʊ buloŋ aa vɪya wɪya no ŋ aa basa, nihuwobiŋ nyʊwa daa ʊ tɪɪna vɪya,
amɛ Wɪɪsɪ, nal hʊ aa kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ, nyʊwa rɛ ʊ tɪɪna vɪya gɛɛ.
9 Nyɛ kɛ ʊ bɪl bɪ maga dɪ ŋ sabɪ teŋ a basɪ tɪya ma gɛɛ hʊ ma aa sɪ kyo dɔmɔŋ, beewɪya
Wɪɪsɪ tɪɪ daga ma gɛɛ aa maga dɪ ma kyo dɔmɔŋ nɛ.
10 Wɪtɪɪ rɛ, ma paalɪ kyo nala hʊ aa laa Yesu wɪya di a we Masidooniya paalʊʊ tɪyaŋ
buloŋ nɛ. Ŋ naabalɪya, á yaŋ aa sʊl ma abee sɪfɪyasɪ rɛ dɪ ma marɪ kyo ba te gɛɛ.
11 Ma kɪ lʊga dɪ ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ saŋa buloŋ, ka dɪ ma kpa ma nyuni we ma
tɪɪ tʊma tɪyaŋ, a wuwo tʊma kɪ na ma kɪkyɛɛlɪya anɪɪ á aa laasɪya basɪ gɛɛ tɪya ma.
12 Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ nala hʊ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di kɪ tɪya ma gyɪrɪma, ka ma ta bɪl hɔŋ gbal
nal buloŋ mɛ dɪ ʊ tɪya ma ma kɪkyɛɛlɪya.

Á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ koyi

13 Ŋ naabalɪya, á aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ aa we nala aa sʊba lugo tɪyaŋ nɛ, dɪ ma
tɪsɪ ta kyogo kɪŋkaŋ anɪɪ nala aa bɪ kaŋ bayɪyɛla.
14 Á aa laa di anɪɪ Yesu sʊba aŋ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ á laa di mɛ anɪɪ saŋa
hʊ Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko, Wɪɪsɪ sɪ kyisi nala hʊ aa laa Yesu wɪya di aŋ sʊba mɛ dɪ ba tɪŋa
ʊ hal ko.
15 Wɪɪ hʊ á Tɪɪna Yesu aa basa, ʊ tɪɪ rɛ á mɛ basɪ kɪ tɪya ma. Ʊ gyɪ baa dɪ á nala hʊ aa
laa ʊ wɪya di aŋ we á mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko, dɪ á bɪ sɪ laa sɪya nala
hʊ aa laa ʊ wɪya di aŋ sʊba tɪyaŋ a mʊ ʊ lee.
16 Beewɪya á Tɪɪna Yesu tɪɪ aa maakyiye ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ a ko a nɔsɪ basɪ wɪya.
Malɪkasɪ nɪhɪyawʊ hʊ mɛ sɪ nɔsɪ basɪ wɪya, ka dɪ á nɪɪ dɪ ba mʊʊ Wɪɪsɪ kabɪl hʊ mɛ.
Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ laasɪya kyisi nala hʊ buloŋ aa laa Krisita wɪya di aŋ sʊba.
17 Á nala hʊ mɛ ha aa we á mɪɪbol tɪyaŋ, ʊ sɪ kasɪ ma a pɛ nala hʊ ʊ aa kyise sʊʊ hʊ
tɪyaŋ, dɪ á buloŋ sii gyɪŋ kyeŋ á Tɪɪna Yesu taala tɪyaŋ a we ʊ lee a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
18 Ɛɛwɪya, ma basɪ teŋpolli wɪya no a kɪ fɪyɛlɪ dɔmɔŋ bembiye.

5

Ma yaa siri gbala kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko

1 Ŋ naabalɪya, kyɛɛ hʊ abee saŋa hʊ tɪyaŋ wɪya no aa sɪ yaa, ʊ bɪ yaa wɪɪ ŋ bɪl aa sɪ
sabɪ basɪ kɪ tɪya ma,
2 beewɪya ma tɪɪ gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko sɪ pirigi ma
tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ gaal aa pirigi ko tebine gɛɛ.
3 Haŋ saŋa hʊ nala aa sɪ kɪ bɪɪnɪ anɪɪ lee fɪyɛla rɛ dɪ wɪɪ buloŋ tuwo, ɛɛ tɪyaŋ nɛ baloo
sɪ pirigi gyʊʊ ba, anɪɪ haaŋ halʊllɪ-luwol aa pirigi kɪ wɪɪ ʊ gɛɛ. Ka nal buloŋ mɛ bɪ sɪ
wuwo fá lɪɪ baloo no tɪyaŋ.
4 Amɛ ŋ naabalɪya, ma kɛ tuwo bilhuu tɪyaŋ. Ɛɛwɪya ʊ bɪ maga dɪ kyɛɛ hʊ ko pirigi
ma tɪyaŋ anɪɪ gaal.

5 Ma buloŋ yaa nala aa we pʋlʋŋ tɪyaŋ nɛ, a yaa sɪgballɪya nala. Á bɪ yaa tebine koo
bilhuu tɪyaŋ nala.
6 Ɛɛwɪya, ʋ bɪ maga dɪ á pɪŋ doo kɪ yeŋŋi á tɪɪ abee á Tɪɪna mɪɪgɪ koyi wɪya anɪɪ nala
hʋ aa bɪ laa Krisita di aa yaa gɛɛ. Amɛ ʋ maga dɪ á werigi rɛ a gyɪŋ á tɪɪ kanɪɪ wɪɪ buloŋ
tɪyaŋ.
7 Tebine rɛ nala kɪ pɪŋ doo. Tebine mɛ rɛ nala nyʋwa sɪŋ kɪ bugo.
8 Amɛ á kɛ aa yaa sɪgballɪya nala wɪya, ʋ maga dɪ á gyɪŋ kaŋ á tɪɪ rɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
Ʋ maga dɪ á kpa á laadii abee kyori hʋ á aa kana a pɔ á tɪɪ rɛ anɪɪ hɔgɪgyalɪɪ hʋ bayuwol
aa kaŋ tɔ ʋ bembii gɛɛ. Ka dɪ ma leŋ dɪ bayɪyɛla hʋ ma aa kana anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ma ta
mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪ nyupugi ma kpa kyige.
9 Beewɪya Wɪɪsɪ bɪ lɪɪ ma dɪ ʋ dɔgɪsɪ ma, ʋ lɪɪ ma rɛ dɪ ʋ tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ
a laa ma ta.
10 Á wɪya rɛ Yesu sʋba dɪ gɛɛ leŋ dɪ a beel-ʋ we doŋ a kɪ mʋ deŋdeŋ, di ámaa rɛ sʋba
koo dɪ ámaa rɛ weye saŋa hʋ ʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko.
11 Ɛɛ wɪya ma basɪ teŋ polli wɪya no kɪ tɪya dɔmɔŋ, a kɪ kyiyeli dɔmɔŋ mɛ Wɪɪsɪ
ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ anɪɪ ma aa yaŋ kɪ yaa gɛɛ.
12 Á nɪmmabalɪya, á aa sʋl ma, nala hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya ba yaa ma sɪlaala, ka ba kpa ba
sɪfɪyaŋ buloŋ we tʋma no tɪyaŋ, a kɪ deŋ ma nyuu tɪyaŋ a kɪ daga ma mɛ, ʋ maga dɪ
ma kɪ tɪya ba gyɪrɪma rɛ.
13 Ma kɪ tɪya ba gyɪrɪma, a kyo ba mɛ weliŋ akuu tʋma hʋ ba aa tʋŋ wɪya. Ma leŋ
fɪyɛlʋʋ we ma hɔnɪɪ tɪyaŋ.
14 Á nɪmmabalɪya, á aa sʋl ma abee sɪfɪyasɪ dɪ ma kɪ kʋrɪsɪ teŋwɪɪ tɪmma dɪgɪna, a
basɪ wɪya kɪ nyaasɪ nala hʋ aa fá kambɪŋ nyuni, aŋ kɪ kyiyeli nala hʋ aa bɪ sɪŋ weliŋ
Wɪɪsɪ wɪya hʋ tɪyaŋ. Ma kaŋ kenyiri abee nal buloŋ.
15 Ma pɔ dɪ nal buloŋ ta ko yaa wɪbɔŋ tuŋ ʋ dɔŋtɪɪna. Amɛ saŋa kɛ buloŋ, ma yaa
wɪweliye kɪ tɪya dɔmɔŋ abee nal buloŋ.
16-17 Ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ saŋa buloŋ, ka dɪ ma kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ saŋa buloŋ mɛ.
18 Wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, ma kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ, beewɪya nyɛ rɛ Wɪɪsɪ kɪ kyɛ dɪ
ma nala hʋ bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ kɪ yaa.
19 Ma ta kɪ tɔ Wiyesi Welii hʋ tʋma ma tɪyaŋ.
20 Wɪya hʋ ba aa basɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, ma ta kɪ kpaa ba waasʋ.
21 Amɛ ma sʋnnɪ wɪya no buloŋ na, a lɪɪ wɪya hʋ aa weliye.
22 Ma lɪɪ ma tɪɪma wɪbɔmɔ iriŋ kɛ buloŋ tɪyaŋ.
23 Á aa sʋla Wɪɪsɪ rɛ, fɪyɛlʋʋ tɪtɪyal hʋ, dɪ ʋ sasɪ ma wɪbɔmɔ buloŋ ta aŋ leŋ dɪ ma
yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, a ta kaŋ bisiŋ koo wɪkyogii buloŋ ma mɪɪbol
tɪyaŋ haalɪ a mʋ pele kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko.
24 Nal hʋ aa yɪrɪ ma kɔnɪ sɪ yaa wɪɪ no tɪya ma rɛ, beewɪya ʋ yaa wɪtɪɪ Tɪɪna rɛ.
25 Á nɪmmabalɪya, ma mɛ sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma.
26 Ma kyʋwalɪ á nɪmmabalɪya hʋ buloŋ weliŋ, weliŋ.
27 Ŋ aa sʋla ma abee sɪfɪyasɪ rɛ á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ dɪ ma karɪmɪ teŋ no a
tɪya á nɪmmabalɪya hʋ buloŋ.
28 Á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma lee.

TEŊLIYA TIINA PƆƆL AA SABA TIYA TESALONIIKA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl abee Silaasi abee Timoti rɛ sabı teŋ no kı tıya ma Krisitabiisi hʋ aa we
Tesaloniika tıyaŋ, a yaa á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita nala.
2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʋʋ sı we ma lee.

Sarıya hʋ Yesu aa sı di nala ʋ kyɛkoolii

3 Ŋ naabalıya, ʋ yaa kparaama rɛ dı á kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ saŋa buloŋ ma
wıya anıı gɛɛ aa maga. Beewıya laadii hʋ ma aa kana abee kyori hʋ ma kıdıgı buloŋ
aa kana bee dɔmɔŋ marı yʋga kı pɛ rɛ.
4 Ɛɛwıya, á aa kı bigisi ma rɛ ma dɔŋtıŋsı Wıısı nala lee, beewıya abee tʋwara hʋ
bee dɔgısıı hʋ buloŋ ma aa na, ka ma ha kaŋ mala rɛ ma laadii tıyaŋ.
5 Wıya no buloŋ daga anıı Wıısı kaŋ wıtıı rɛ ʋ sarıya dii tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı ma
maga wıısıbee koro hʋ wıya ma aa na tʋwara no gyʋʋyı.
6 Wıısı yaa wıtıı tıına rɛ, ɛɛwıya ʋ sı dɔgısı nala hʋ buloŋ aa dɔgısı ma.
7 Ka dı ʋ tıya á bee ma nala hʋ buloŋ aa na tʋwara wiyese kyɛɛ hʋ á Tıına Yesu bee
ʋ malıka-gaduwogo diŋgel aa sı baarı ba, dı ba lıı wıısıbee ko,
8 a dɔgısı nala hʋ aa vıya ʋ nyʋwa abee nala hʋ aa bee tıŋ á Tıına Yesu wıweliye hʋ.
9 Nala no rɛ Wıısı sı leŋ dı ba na dɔgısıı hʋ aa bı kaŋ tenii, ka dı ʋ kaŋ ba porigi lıı
á Tıına Yesu bee ʋ gaŋdarı hʋ buloŋ tıyaŋ.
10 Haŋ Kyɛɛ hʋ ʋ aa sı mııgı ko, nala hʋ buloŋ aa laa ʋ wıya di a yaa tıpʋlʋŋ tımma
ba sı kyʋwalı ʋ a leŋ dı ʋ feŋ yırı. Ma mɛ pɛɛ nala no tıyaŋ nɛ, beewıya ma laa wıya
hʋ á bası tıya ma dı rɛ.
11 Ɛɛ rɛ tıŋ á kyʋwalı Wıısı kı tıya ma saŋa buloŋ. Á aa sʋl Wıısı rɛ dı ʋ leŋ ma maga
bee wıya hʋ wıya ʋ aa yırı ma yayı, aŋ tıya ma dee dı ma kı yaa wıweliye hʋ buloŋ ma
aa kyɛ dı ma yaa, ka dı ma tʋŋ tʋma hʋ mɛ ma aa tʋŋ ma laadii nyubaanıŋ a mʋ teŋ.
12 Nyɛ rɛ sı leŋ dı á Tıına Yesu feŋ tıŋ ma tıyaŋ a yırı, ka dı ʋ leŋ ma mɛ feŋ yırı. Á
Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita lahɔrʋmɔ tıyaŋ nɛ wıı no sı yaa.

2

Tahaa Tıına hʋ

1 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası á Tıına Yesu Krisita mııgı koyi abee gɛɛ hʋ ʋ
aa sı kaŋ á beel-ʋ buloŋ laŋŋı dɔmɔŋ haŋ kyɛɛ hʋ wıya polli weliŋ nɛ a tıya ma.
2 Nala badɔmɔŋ aa bası rɛ anıı á tıına Yesu teŋ mııgı ko rɛ, amɛ á aa sʋl ma, ma ta
leŋ dı gɛɛ kaŋ ma hakıllı vʋgımı koo dı gɛɛ leŋ ma bembiye kı sii. Kapuwo, nala aa
nyıya wıya anıı ámaa rɛ baa dı Wiyesi Welii hʋ rɛ bası wıya no tıya ma á mɛ laa bası
kı tıya ma, koo dı á tıı rɛ bası wıı no tıya ma, koo dı ámaa rɛ sabı teŋ tıya ma anıı
Yesu teŋ mııgı ko rɛ.
3 Ma ta leŋ dı nal buloŋ mʋrı ma ŋmanıı kıdıgı buloŋ tıyaŋ, beewıya ka dı kyɛɛ hʋ
Yesu aa sı mııgı ko na pele, nala yʋga sı vıya Wıısı, ka dı Tahaa Tıına hʋ, nal wııdagı
aa daga anıı diŋ nɛ ʋ sı gyʋʋ, ko lıı lıgyalıı dı nal buloŋ na ʋ.
4 Ʊ sı lıı Wıısı hal a kpa ʋ tıı nıı ʋ rɛ yʋga te kına kɛ buloŋ nihuwobisi aa marı koo
a kı kyʋwalı anıı ba aa rɛ yaa Wıısı. Ʊ gba sı gyʋʋ hɔŋ Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ aŋ
baa dı ʋ rɛ yaa Wıısı.
5 Ma bı liise anıı ŋ gyı aa we ma lee, ŋ gyı bası wıya no buloŋ tıya ma rɛ?
6 Ma tıı gyıŋ wıı hʋ aa tɔɔ tahaa tıına no koyi ŋmanıı rɛ? Amɛ dı saŋa hʋ rɛ ko pele,
ʋ sı kana ʋ tıı ko lıı lıgyalıı dı nal buloŋ na ʋ.
7 Nala teŋ paalı piili lʋwɔlı kı yaa tahaa wıya rɛ amɛ wıı hʋ aa sı yaa bı sı wuwo yaa
see dı ba aa kaŋ nal hʋ aa tɔɔ wıya no yayı ŋmanıı turi ta.
8 Ɛɛ tıyaŋ nɛ tahaa tıına hʋ yaŋ sı kana ʋ tıı ko lıı lıgyalıı dı nal buloŋ na ʋ. Amɛ
saŋa hʋ á Tıına Yesu aa sı mııgı ko, ʋ nyʋwa puwo dʋŋ sı kpʋ tahaa tıına hʋ, ka dı ʋ
tʋla hʋ ʋ aa sı kana a we doŋ mɛ kyogi ʋ ta.
9 Tahaa tıına hʋ sı ko Sıtaanı dee tıyaŋ, a yaa wınyıyɛ-wımagıla abee wıkperiye iriŋ
buloŋ.
10 Ʊ sı nyıya tahaa wınyıyɛ-iriŋ buloŋ a mʋrı nala hʋ aa nyʋgısı Wıısı ŋmanıı tıyaŋ.
Ba aa nyʋgısı rɛ, beewıya ba vıya ba aa sı kyo wıtıı hʋ aa sı leŋ dı Wıısı laa ba ta rɛ.
11 Ɛɛwıya, Wıısı leŋ wınyıyɛl kaŋ dee ba hakıllı tıyaŋ nɛ ba kı tıŋ wınyıyɛl dʋŋ.

12 Ɛɛwıya, nal hʋ buloŋ aa bı laa wıtıı hʋ di, aŋ kpa ʋ hakıla we wıbɔmɔ tıyaŋ, Wıısı
sı di ʋ tıına sarıya a kpa kyogisi tıya ʋ.

Wıısı lıı ma dı ʋ laa ma ta rɛ

13 Á nımmabalıya Wıısı aa kyo, ʋ maga dı á kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ rɛ saŋa
buloŋ ma wıya beewıya Wıısı foŋ lıı ma rɛ a lıı piilii hʋ tıyaŋ buloŋ dı ʋ laa ma ta.
Wıısı tıŋ ʋ Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ nɛ a laa ma ta a leŋ ma yaa tıpʋlʋŋ tımma ʋ sıya
tıyaŋ akuu ma aa laa wıtıı hʋ dı wıya.

14 Wıısı tıŋ ʋ wıweliye hʋ á aa bası tıya ma tıyaŋ nɛ a yırı ma dı ma yaa ʋ nala a mɛ
kaŋ tol á Tıına Yesu Krisita gaŋdarı hʋ tıyaŋ.

15 Ŋ naabalıya, wıtıı hʋ á aa gʋnna rɛ á mɛ kpa kı daga ma. Ɛɛwıya ma sıŋ ʋ tıyaŋ
weliŋ, dı ʋ yaa á wıbasıı tıyaŋ koo dı wıya hʋ á saba tıya ma tıyaŋ nɛ.

16 Á kuwo Wıısı kyo ma rɛ. *Ʋ* bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʋ leŋ á bembiye pıŋ lıdıgı kı mʋ deŋdeŋ
ka ʋ tıya ma bayıyɛla hʋ aa weliye.

17 Á aa sʋla á kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita rɛ dı ba leŋ dı ma tenni polli, a
tıya ma dee dı ma wıyaalıya abee ma wıbasıya buloŋ weliye saŋa buloŋ.

3

Ma kyʋwalı Wıısı kı tıya ma

1 Á nımmabalıya, wıya hʋ ŋ aa bası kateŋsi rɛ nyɛ. Ma kyʋwalı Wıısı kı tıya ma dı
á Tıına Yesu Krisita wıweliye hʋ taalı laa lee buloŋ lagı lagı, ka dı nala laa wıweliye no
dı abee gyırıma anıı ma mɛ gyı aa laa di abee gyırıma gɛɛ.

2 Ma bıl kyʋwalı Wıısı kı tıya ma, dı ʋ lıı ma tahaa tımma abee nıbɔmɔ nosi tıyaŋ,
beewıya nala buloŋ daa laa Wıısı wıya hʋ di.

3 Amɛ á Tıına Yesu kaŋ yellii rɛ kıŋkaŋ. *Ʋ* sı tıya ma dee a pɔ ma dı nıbɔmɔ ta wuwo
ma.

4 Á Tıına Wıısı nyubaanıŋ á laa ma di rɛ, anıı wıya hʋ á aa bası tıya ma, ma aa yaa
ba rɛ. Á ha laa di mɛ rɛ anıı ma sı kaŋ gɛɛ kı mʋ deŋdeŋ.

5 Ŋ aa sʋla á Tıına rɛ dı ʋ leŋ dı ma wuwo gyıŋ gɛɛ hʋ Wıısı aa kyo ma, ka dı ma kaŋ
mala anıı Krisita tıı aa kaŋ mala gɛɛ.

Ʋ bı maga dı nal buloŋ kaŋ teŋwıı

6 Á nımmabalıya, á bası kı tıya ma rɛ abee sıfıyası á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ,
Krisitabiisi hʋ aa kaŋ teŋwıı aŋ bee tıŋ wıya hʋ á aa bası tıya ba, ma lıı ma tıı ba tıyaŋ.

7 Ma tıı gyıma rɛ weliŋ anıı ʋ maga dı ma kı kyesi á wıyaalıya rɛ. Á gyı bı kaŋ teŋwıı
saŋa hʋ á aa we ma lee.

8 Á gyı bı dii nal buloŋ kıdiiliye dı á bı tuŋ ʋ tıına. Amɛ á tʋma rɛ weliŋ a suwoli
kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ dı á wuwo na á kıkyɛɛlıya, dı á ta yaa kyʋga a tıya ma kıdıgı
buloŋ.

9 Á gyı aa tʋma gɛɛ, ʋ bı kıı nıı dı á bı kaŋ ŋmanıı á aa sı baa ma tıya ma kıdiiliye,
amɛ á gyı yaa gɛɛ rɛ dı á daga ma dı ma kı tıŋa á naabʋʋsı.

10 Á gyı aa we ma lee, á gyı biŋ mıra no rɛ tıya ma; "Nal hʋ buloŋ aa baa ʋ bı sı tʋŋ
tʋma ʋ bı maga dı ʋ di kına."

11 Wıı hʋ aa tıŋ á kı bası nyɛ, á nıya anıı teŋwıı tımma we ma tıyaŋ nɛ, a bee tʋŋ
tʋŋ buloŋ, see dı ba gɔllı kpa ba nyʋʋsı we nala wıya dʋŋ tıyaŋ a bası kı baŋ.

12 Á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ á aa kpaanı nala hʋ aa kaŋ gyogo no iriŋ nɛ abee
sıfıyası, a kı kʋrısı ba dıgına mɛ, dı ba kaŋ ba tıı weliŋ a tʋŋ tʋma a wuwo kı na ba
kıkyɛɛlıya.

13 Amɛ á nımmabalıya, ma kɛ ta leŋ dı ma lɔgı lıı wıweliye yayı.

14 Dı nal lɛ we ma tıyaŋ a bee tıŋ wıya hʋ á aa bası tıya ma teŋ no tıyaŋ, ma gyıŋ ʋ
tıına wıya weliŋ. Ma ta leŋ dı ma beel-ʋ pɛ wıı buloŋ dı gɛɛ leŋ hıısı kana ʋ.

15 Amɛ ma ta kpaa ʋ anıı ʋ yaa ma dɔŋ nɛ. Ma bası wıya kʋrısı ʋ dıgına anıı ma
krisitabii-dɔŋtıına.

Kyʋwala

16 Á aa sʋl á Tıına Krisita tıı rɛ, nal hʋ aa yaa fıyɛlʋʋ tıına dı ʋ tıya ma fıyɛlʋʋ saŋa
buloŋ wıı buloŋ tıyaŋ. Á Tıına Krisita sı we ma buloŋ lee.

17 Mıyaŋ Pɔɔl tıı rɛ saba kyʋwala no abee ŋ noŋ a kı tıya ma. Nyɛ rɛ ŋ aa sabı ŋ tenni
buloŋ tıyaŋ a daga anıı mıyaŋ nɛ sabı teŋ hʋ.

18 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma lee.

LAASIYA TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA TIMOTI

1 Mɪyaŋ Pɔɔl lɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya I Timoti. Wɪɪsɪ, á laataal abee Yesu Krisita, laataal hʋ tɪyaŋ á bayɪyɛla aa we, ba aa rɛ lɪɪ ŋ ba dee tɪyaŋ, ŋ yaa Yesu Krisita kpambɪya.
2 Timoti, akuu á buloŋ aa laa Krisita di wɪya, ɪ bɪrɪmɪ ŋ biye tɪɪ rɛ. Á Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ tɪyaŋ, ba sɪ fá ɪ sikii, a leŋ dɪ ɪ hɔŋ abee laaŋfɪya.

Ma pɔ ma tɪɪma abee wɪnyɪyɛl-dɪdagɪla

3 Saŋa hʋ tɪyaŋ ŋ gyɪ aa ko baŋ kɪ mʋ Masidooniya paalʋʋ, ŋ gyɪ kpaanɪ ɪ rɛ weliŋ anɪɪ ɪ hɔŋ Ɛfiso tɪyaŋ. Ha hɔŋ doŋ, beewɪya nala badɔmɔŋ nɛ we doŋ a kpa wɪnyɪyɛl ŋmaŋsɪ a kɪ daga nala. Ɛɛ wɪya, ŋ aa kyɛ dɪ ɪ basɪ kil nala no rɛ dɪ ba leŋ ba wɪnyɪyɛl hʋ.
4 Basɪ tɪya ba dɪ ba ta kpaa ba nyuni we ba faafaa lesiri wɪya basɪɪ abee ba naabaala fene dɪɪsɪɪ tɪyaŋ, beewɪya nyʋʋtaaduwo dʋŋ nɛ wɪya no iriŋ kaŋ kɪ ko. Ka wɪya no mɛ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nal buloŋ tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ see tɪɪna Wɪɪsɪ laadii dʋŋ nɛ sɪ leŋ dɪ ʋ wuwo tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ.
5 Wɪɪ hʋ aa tɪŋ ŋ basɪ nyɛ kɪ tɪya ɪ rɛ yaa ŋ aa kyɛ dɪ ma kyo dɔmɔŋ abee hakɪlwelii abee tɪpʋlʋŋ nɛ. Nyɛ sɪ daga anɪɪ ma kɔnɪ laa Wɪɪsɪ wɪya hʋ á aa daga ma dɪ weliŋ nɛ.
6 Nala badɔmɔŋ vɪya wɪya no tɪŋɪɪ rɛ aŋ mɪɪgɪ gɔllɪ we wɪvɪyagyɪmɪya basɪɪ tɪyaŋ.
7 Ba aa kyɛ dɪ ba kɪ daga nala Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ rɛ, amɛ ba tɪɪ mɛ gba bɪ gyɪŋ wɪya hʋ ba aa basɪ memii. Wɪya hʋ tɪyaŋ mɛ gba ba aa sɪna kpaŋkpaŋ, ba bɪ gyɪŋ ba memii.
8 Á gyɪma anɪɪ mɪrɪsɪ hʋ weliye rɛ dɪ nala rɛ kɔnɪ aa tɪŋ ba anɪɪ gɛɛ hʋ aa maga.
9 Á bɪl gyɪma rɛ anɪɪ nɪtɪɪma wɪya daa ba kɪ biŋ mɪrɪsɪ. Amɛ nala aa kyogi mɪrɪsɪ, abee nɪbɔmɔ, abee nala hʋ aa bee fá Wɪɪsɪ abee wɪbɔŋyaala, abee nala hʋ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ, abee nala hʋ aa kpʋ ba kuwoma abee ba nɪmma, abee nɪkpʋʋla kɛ iriŋ buloŋ,
10 abee sɔŋsɔnnɔ, abee baala aa gʋla kɪ kyɛ dɔmɔŋ, abee nala hʋ aa gɔllɪ gaa kasɪ nala mʋ kɪ yallɪ, abee wɪnyɪyɛla abee wɪnyɪyɛ-daŋsɪya diile, abee nala hʋ wɪyaalɪya aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʋ, nala no iriŋ wɪya rɛ ba kɪ biŋ mɪrɪsɪ.
11 Wɪya no ŋ aa dagɪ ma, ba lɪɪ Wɪɪsɪ, gaŋdaal hʋ aa maga dannɪɪ, wɪweliye hʋ ʋ aa kpaa we ŋ nosi tɪyaŋ dɪ ŋ basɪ tɪya nala tɪyaŋ nɛ.

Ɛɛ Wɪɪsɪ aa fáá Pɔɔl sikii

12 Ɲ aa kyʋwalɪ á Tɪɪna Yesu Krisita aŋgyʋwasʋ rɛ abee dee hʋ ʋ aa tɪya ŋ, ŋ kɪ tʋŋ tʋma no, a bɪl kɪ kyʋwalɪ ʋ aŋgyʋwasʋ mɛ ʋ aa naa dɪ ŋ maga ʋ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa ʋ tʋŋtʋnnɪ.
13 Faafaa hʋ tɪyaŋ, ŋ gyɪ paalɪ kyogi ʋ feŋ nɛ weliŋ, a tʋʋsɪ ʋ, aŋ ha bɪl dɔgɪsɪ ʋ hatɪnna hʋ mɛ pɛ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ, Krisita ha fáá ŋ sikii rɛ beewɪya, ŋ fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ ŋ aa yaa, a fa bɪ laa ʋ wɪya mɛ di.
14 Aŋka á Tɪɪna Wɪɪsɪ ha pɛɛ ŋ tɪyaŋ nɛ kɪŋkaŋ, a kpa ʋ bɔnyɛ wirisi ŋ, a leŋ ŋ laa Yesu Krisita wɪya di, aŋ pɛ kaŋ kyori hʋ mɛ ʋ aa kana.
15 Wɪɪ no ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ, a maga dɪ nal buloŋ laa ʋ di weliŋ. Ʊ rɛ nyɛ: Yesu Krisita ko tuu dʋnɪya dɪ ʋ laa wɪbɔŋyaala rɛ ta. Mɪyaŋ Pɔɔl lɛ yaa wɪbɔŋyaala buloŋ kuwori.
16 Amɛ ɛɛ tɪɪ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ fá mɪyaŋ wɪbɔŋyaala kuwori sikii, dɪ Krisita daga gɛɛ hʋ ʋ aa kaŋ kenyiri beel-ŋ a mʋ parɪ. Ʊ yaa gɛɛ ŋ tɪyaŋ nɛ dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ yaa magɪl a tɪya nala hʋ buloŋ aa sɪ maakyiye ko laa ʋ wɪya di, a kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenni.
17 Ma leŋ dɪ á dannɪ á Kuwo Wɪɪsɪ, ʋ rɛ yaa kuwori hʋ aa sɪ we doŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ, beewɪya ʋ bee sʋba, nihuwobisi mɛ bee na ʋ. Ʊ dʋŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ hʋ aa maga dɪ á dannɪ, a kɪ kpa ʋ yohuŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ. Amɪ.
18 Ɲ biye Timoti, wɪya no ŋ aa kpaa kɪ we ɪ nosi tɪyaŋ nyɛ, ba yaa wɪya hʋ Wɪɪsɪ nala gyɪ aa basa a mʋ kɪ tile ɪ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛwɪya, leŋ dɪ wɪya no yaa ɪ bayuwo kɪna dɪ ɪ kpa kyeŋ nala hʋ aa daga wɪnyɪyɛl ŋmaŋsɪ hʋ weliŋ.
19 Sɪŋ wɪya hʋ ɪ aa laa di tɪyaŋ weliŋ aŋ kaŋ hakɪlwelii. Nala badɔmɔŋ vɪya wɪya no tɪŋɪɪ rɛ ɛɛ leŋ ba laadii vʋgɪmɪ.
20 Hamineyo abee Alizaŋda yaa nala no badɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ wɪya, ŋ kpaa ba we Sɪtaanɪ nosi tɪyaŋ dɪ ʋ dɔgɪsɪ ba, dɪ ba gʋnnɪ wɪgyʋŋ, a ta bɪl kɪ kyogi Wɪɪsɪ feŋ.

2

Ɛɛ aa maga dɪ á kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ

1 Sɪfɪyaŋ wɪɪ hʋ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Ɲ aa kpaanɪ ma, ma kyʋwalɪ
Wɪɪsɪ kɪ tɪya nal buloŋ, a kɪ sʋla ʋ dɪ ʋ leŋ nal buloŋ na ʋ wɪkyɛɛlɪɪ, aŋ kɪ kyʋwalɪ ʋ
aŋgyʋwasʋ wɪɪ hʋ ʋ aa yaa tɪya nal buloŋ wɪya.
2 Ma sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya kuworo abee sɪlaala, dɪ ʋ leŋ dɪ á hɔŋ sɔmmm abee laaŋfɪya,
a kaŋ gyogiweliye kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ aŋ kɪ yaa wɪya hʋ buloŋ aa kpa Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ mɛ.
3 Wɪɪ no yaa wɪwelii rɛ a kɪ fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ á laataal teŋ mɛ,
4 beewɪya ʋ aa kyɛ dɪ ʋ laa nal buloŋ ta rɛ dɪ ba gyɪŋ ʋ wɪtɪɪ hʋ.
5 Wɪɪdɪgɪ dʋŋ nɛ we doŋ, nɪdɪgɪ mɛ rɛ we Wɪɪsɪ bee nihuwobisi paga tɪyaŋ, a kɪ marɪ
ba dɔmɔŋ. Nal no rɛ yaa Yesu Krisita.
6 Ʊ rɛ kpaa ʋ tɪɪ mɪɪbol yɔbɔ sʋʋ a tuŋ laa nihuwobisi buloŋ ta. Ʊ yaa wɪɪ no saŋa hʋ
Wɪɪsɪ aa bine tɪɪ tɪyaŋ nɛ, a daga anɪɪ Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ yaa dɪ ʋ laa nal buloŋ ta.
7 Wɪɪ no wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ, ŋ yaa ʋ kpambɪya, a tɪma ŋ dɪ ŋ kaŋ wɪya mʋ daga
nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma dɪ ba wuwo laa wɪya hʋ aa yaa wɪtɪɪ di. Wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ,
ŋ bee nyɪya wɪya.
8 Dɪ Krisitabiisi rɛ ko laŋŋɪ dɪ ba kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, ŋ aa kyɛ dɪ baala aa kpaa ba tɪɪ tɪya
Wɪɪsɪ abee ba wɪtɪɪ buloŋ nɛ kaŋ ba nosi gye a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ dɪ baaŋ koo nyʋʋtaaduwo
tuwo ba tɪya.
9 Ɛɛ tɪɪ rɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ haana hʋ mɛ fɪyɛlɪ ba sɪya weliŋ abee ba kɪlaalɪya tɪyaŋ. Ʊ bɪ
maga dɪ ba marɪ ba nyuni marɪ-kperiye, koo dɪ ba kpɪyɛrɪ ba tɪɪ bee salma kɪna koo
gannɪ yalɪɪ aa hayɛ kɪŋkaŋ.
10 Amɛ ʋ maga dɪ ba kɪ yaa wɪweliye hʋ haana aa kpaa ba tɪɪ tɪya Wɪɪsɪ aa maga dɪ
ba kɪ yaa rɛ.
11 Haana maga dɪ ba kaŋ ba tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ rɛ, ka dɪ ba tallɪ ba nyʋʋsɪ saŋa hʋ ba aa
daga ba Wɪɪsɪ wɪya.
12 Ɲ bɪ tɪya haana ŋmanɪɪ dɪ ba kɪ daga, koo dɪ ba kaŋ dee baala nyuu tɪyaŋ. Ʊ maga
dɪ ba tallɪ ba nyʋʋsɪ rɛ.
13 Beewɪya Adama rɛ Wɪɪsɪ gyɪ laasɪya ta aŋ na ta Hawa.
14 Adama mɛ daa Sɪtaanɪ gyɪ mʋrɪ. Hawa rɛ ʋ gyɪ mʋrɪ ʋ yaa wɪbɔŋ a kyogi Wɪɪsɪ
mɪra hʋ ʋ aa biŋ tɪya ba.
15 Amɛ dɪ haaŋ nɛ sɪŋ ʋ laadii tɪyaŋ weliŋ, a kyo nala, a leŋ dɪ ʋ sɪya fɪyɛlɪ wɪɪ buloŋ
tɪyaŋ, ka dɪ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna a bɪ kaŋ bisiŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʋ ta ʋ lʋl
tɪyaŋ.

3

Krisitabiisi sɪlaala aa maga dɪ ba kɪɪ gɛɛ

1 Wɪɪ no ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma yaa wɪtɪɪ rɛ. Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ yaa
Krisitabiisi sɪlaal, sɪfɪyaŋ tʋma aa kaŋ gyɪrɪma rɛ ʋ tɪɪna kɪ kyɛ gɛɛ.
2 Ɛɛ wɪya, Krisitabiisi sɪlaal buloŋ maga dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ wɪyaalɪya degini rɛ a ta kaŋ
wɪkyogii buloŋ. Ʊ maga dɪ ʋ kaŋ hadɪgɪ dʋŋ nɛ, a yaa nal aa kaŋ sʋnna, ʋ gyɪma ʋ tɪɪ
kanɪɪ weliŋ, dɪ ba kɪ tɪya ʋ gyɪrɪma. Ʊ maga dɪ ʋ gyɪŋ nɪhʋwala binii rɛ, a wuwo kɪ
daga nala Wɪɪsɪ wɪya weliŋ.
3 Ʊ bɪ maga dɪ ʋ yaa sɪnyʋwal, koo ʋ kɪ di dee nala nyuni tɪyaŋ. Amɛ ʋ maga dɪ ʋ leŋ
ʋ sɪya fɪyɛlɪ rɛ. Ʊ bɪ maga dɪ ʋ yaa kaakyɛɛl koo dɪ ʋ kyo molbiye.
4 Ʊ maga dɪ ɪ wuwo kɪ deŋ ʋ dɪya nala nyuu tɪyaŋ weliŋ nɛ, a maga dɪ ʋ wuwo leŋ dɪ
ʋ biisi mɛ kɪ tɪŋ ʋ nyʋwa a kɪ tɪya ʋ gyɪrɪma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ,
5 beewɪya, dɪ nal lɛ bɪ wuwo kɪ deŋ ʋ dɪya nala nyuu weliŋ, ɛɛ rɛ ʋ tɪɪna sɪ wuwo yaa
a deŋ Krisitabiisi aa yaa Wɪɪsɪ nala nyuu tɪyaŋ?
6 Ʊ bɪ maga dɪ ʋ yaa nal ha aa laa Yesu wɪya di falɪŋ, beewɪya dɪ ʋ rɛ teŋ yaa sɪlaal ʋ
sɪ kɪ daga ʋ tɪɪ a ko tele Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ a laa kyogisi anɪɪ Sɪtaanɪ aa tele Wɪɪsɪ kpa
kyogisi tɪya ʋ gɛɛ.
7 Ʊ maga dɪ ʋ yaa nal hʋ nala hʋ aa bɪ yaa Krisitabiisi mɛ aa kɪ tɪya ʋ gyɪrɪma rɛ a
kɪ yɪrɪ ʋ feŋweliɪ. Ɛɛ kɛ, ba bɪl bɪ sɪ kɪ kyogi ʋ feŋ dɪ ʋ di hɪɪsɪ. Sɪtaanɪ mɛ bɪ sɪ wuwo
bara kana ʋ.

Nala hʋ aa sɪ kɪ kyiyeli Krisitabiisi sɪlaala

8 Ɛɛ tɪɪ rɛ nala hʋ mɛ aa sɪ kɪ kyiyeli Krisitabiisi sɪlaala hʋ maga dɪ ba kaŋ gyogiweliye,
a kaŋ wɪtɪɪ mɛ. Ʊ bɪ maga dɪ ba yaa sɪnyʋwala, koo dɪ ba kyo molbiye kɪŋkaŋ.
9 Ʊ maga dɪ ba sɪŋ wɪtɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa daga ba ba laa di tɪyaŋ weliŋ nɛ abee
hakɪlwelii
10 Ʊ maga dɪ Krisitabiisi hʋ laa sɪya sʋnnɪ ba weliŋ nɛ a na, dɪ ba yaŋ ko bɪ kaŋ
wɪkyogii buloŋ, ba lɪɪ ba dɪ ba kɪ kyiyeli sɪlaala hʋ.

11 Ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ maga dɪ ba haana mɛ kaŋ gyɪrɪma nala sɪya tɪyaŋ a ta kɪ gaa nala hala.
Ʊ maga dɪ ba kaŋ sʊnna rɛ, ka dɪ ba kaŋ wɪtɪɪ mɛ wɪɪ buloŋ ba aa yaa tɪyaŋ.
12 Nala hʊ aa kyiyeli Krisitabiisi sɪlaala maga dɪ ba mɛ kaŋ hadɪgɪ dɪgɪ rɛ. Ʊ maga dɪ
ba wuwo kɪ deŋ ba balɪya abee ba dɪya nala nyuu tɪyaŋ weliŋ nɛ.
13 Krisitabiisi sɪlaala kyikyiyelle hʊ aa tʊŋ ba tʊma weliŋ sɪ na feŋwelii nala abee
Wɪɪsɪ buloŋ sɪya tɪyaŋ. Ba bɪ sɪ kɪ fá kambɪŋ Yesu Krisita wɪya hʊ ba aa laa di basɪɪ
tɪyaŋ.
14 Ŋ aa sabɪ teŋ no kɪ tɪya ma nyɛ, ka ŋ aa liisi dɪ ŋ ko na ma rɛ kyɛɛ no buloŋ. Amɛ
dɪ mɪyaŋ nɛ ko kɪ pɪɪsɪ koyi, teŋ no sɪ leŋ
15 dɪ ma gyɪŋ ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ nala aa maga dɪ ba kɪɪ ba mɪɪbol tɪyaŋ. Nala no rɛ yaa nala
hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di a yaa Wɪɪsɪ hʊ aa weye nala. Ba aa rɛ kaŋ wɪtɪɪ hʊ
Wɪɪsɪ aa daga ba sɪgɪ anɪɪ dɪya memii aa kaŋ dɪya sɪgɪ gɛɛ.
16 Wɪya hʊ buloŋ fa aa yaa wɪfaŋɪya, ka Wɪɪsɪ ko kpa ba daga ma, ba kɔnɪ yaa wɪbala
rɛ, á bɪ sɪ wuwo yaa ba sige.
Ba aa rɛ nyɛ: Krisita bɪrɪmɪ nihuwobiŋ nɛ a ko tuu dʊnɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ daga
anɪɪ ʊ yaa Tɪpʊlʊŋ Tɪɪna rɛ. Malɪkasɪ mɛ na ʊ.
Ba basɪ ʊ wɪya rɛ paalʊʊ paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ,
ba laa ʊ wɪya di dʊnɪya logiŋ buloŋ tɪyaŋ aŋka Wɪɪsɪ kpa ʊ gyɪŋ wɪɪsɪbee abee gaŋdarɪ.

4

Pɔɔl basɪ wɪnyɪyɛl dɪdagɪla wɪya

1 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ paalɪ basɪ polli rɛ anɪɪ dɪ dʊnɪya rɛ ko kpaga tenii nala sɪ kpa
ba Wɪɪsɪ laadii ta aŋ kɪ tɪŋ gyɪŋbɔmɔ aa mʊrɪ nala abee Sɪtaanɪ wɪdagɪya tɪyaŋ.
2 Minaafigitɪmma hʊ aa gɔllɪ nyɪya wɪya kɪ baŋ nɛ aa daga wɪya no. Ba hakɪllɪ buloŋ
sʊba rɛ, ba bɪl bɪ gyɪŋ dɪ wɪwelii rɛ nyɛ koo wɪbɔŋ nɛ nyɛ.
3 Nala no aa kɪ daga nala rɛ anɪɪ ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ ba kɪ paa haana koo ba kɪ yala
balama, koo dɪ ba kɪ di kɪdiiliye badɔmɔŋ iriŋ. Amɛ Wɪɪsɪ taa kɪdiiliye no buloŋ nɛ, dɪ
nala hʊ aa laa Yesu wɪya di a gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ mɛ kɪ di abee teŋfɪyɛlʊʊ aŋ kɪ kyʊwalɪ ʊ
aŋgyʊwasʊ.
4 Kɪŋ kɛ buloŋ Wɪɪsɪ aa taa weliye rɛ, ɛɛwɪya ʊ bɪ maga dɪ á kɪ sɪŋ kɪŋ buloŋ. Amɛ ʊ
maga dɪ á aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ aŋ di.
5 Beewɪya Wɪɪsɪ wɪbii hʊ abee á kyʊwala hʊ aa leŋ ʊ yaa kɪdiwelii rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
6 Dɪ ɪ rɛ kpaa wɪya no ŋ aa daga ɪ a kɪ daga nala hʊ buloŋ aa laa Krisita wɪya di, aŋ
kaŋ Krisita wɪya hʊ ɪ aa laa di abee wɪtɪɪ hʊ á aa daga ɪ hakɪla tɪyaŋ weliŋ, ɪ sɪ yaa Yesu
Krisita tʊŋtʊnnɪ aa kaŋ wɪtɪɪ. Ɪ foŋ paalɪ kɪ tɪŋ wɪya no abee ɪ wɪtɪɪ buloŋ nɛ.
7 Lɪɪ ɪ noŋ nɪlaaŋ lesiri wɪya hʊ basɪɪ aa bɪ kaŋ tɔnɔ tɪyaŋ. Gyɪŋ ɪ tɪɪ kanɪɪ a kɪ daŋsɪ
ɪ tɪɪ gɛɛ ɪ aa sɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ weliŋ.
8 Dɪ ɪ rɛ kaŋ ɪ teŋbii kɪ daŋsɪ, ʊ kaŋ tɔnɔ kɪdɪgɪ rɛ, amɛ dɪ ɪ rɛ kaŋ ɪ tɪɪ kɪ daŋsɪ Wɪɪsɪ
ŋmanɪɪ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ kaŋ tɔnɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ, beewɪya ɛɛ sɪ leŋ dɪ ɪ kaŋ mɪɪbol aa
kaŋ tɔnɔ dʊnɪya no tɪyaŋ, a ha bɪl leŋ dɪ ɪ maakyiye kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii mɛ.
9 Wɪɪ no ŋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ, a maga dɪ nal buloŋ gyɪma ʊ, a laa ʊ di weliŋ.
10 Ɛɛwɪya rɛ á kɪ lʊga, a kɪ tʊma abee sɪfɪyasɪ, beewɪya á kpaa á bayɪyɛla buloŋ we
Wɪɪsɪ aa weye tɪyaŋ nɛ. Ʊ rɛ yaa nal buloŋ Laataal, amarɪkpatɪya nala hʊ aa laa Yesu
wɪya di.
11 Kpa wɪya no kɪ daga nala, aŋ sɪŋ pɔ dɪ nal buloŋ kɪ tɪŋ ba.
12 Ta leŋ dɪ nal buloŋ kpa sɪɪ gyʊʊ ɪ akuu ɪ aa yaa biibiye wɪya. Amɛ leŋ dɪ ɪ wɪyaalɪya
abee ɪ wɪbasɪya abee ɪ kyori abee ɪ laadii abee tɪpʊlʊŋ hʊ ɪ aa kana yaa wɪya nala hʊ
aa laa Krisita wɪya di aa sɪ wuwo kɪ kyesi.
13 Ka dɪ ŋ na ko, kpa ɪ sɪfɪyaŋ buloŋ a kɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ gyamaa tɪyaŋ, aŋ basɪ
Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya ba aŋ kɪ daga ba mɛ saŋa buloŋ.
14 Bɔnyɛ kɪŋ hʊ Wiyesi Welii hʊ aa kpaa tɪya ɪ saŋa hʊ nala hʊ aa basɪ wɪya Wiyesi
Welii hʊ dee tɪyaŋ aa basɪ ɪ maakyiye wɪya, ka Krisitabiisi nɪhɪyasɪ hʊ mɛ kpa ba nosi
a dɔbɔ ɪ tɪyaŋ, ta ko yeŋŋi ʊ wɪya.
15 Kpa ɪ nyuu buloŋ we wɪya no yayɪ tɪyaŋ dɪ ɪ wɪkanɪya buloŋ kɪ mʊ sɪya dɪ nal
buloŋ na.
16 Kana ɪ tɪɪ weliŋ, a pɔ ɪ tɪɪ abee ɪ wɪdagɪya tɪyaŋ, a leŋ dɪ ɪ sɪɪ fɪyɛsɪ gɛɛ yayɪ tɪyaŋ,
beewɪya dɪ ɪ rɛ aa yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ sɪ laa ɪ bee nala hʊ aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʊ ɪ aa basɪ
buloŋ ta.

5

Wɪya hʊ aa maga dɪ Krisitabiisi yaa kɪ tɪya dɔmɔŋ

1 Ta nɔsɪ nɪhɪyawʊ abee baaŋ, amɛ fɪyɛlɪ basɪ wɪya tɪya ʊ abee gyɪrɪma anɪɪ ɪ kuwo
gɛɛ aŋ kaŋ bapʊwasɪya hʊ mɛ weliŋ anɪɪ ɪ tɪɪ nɪmmabalɪya.
2 Kaŋ hanɪhɪyasɪ hʊ mɛ anɪɪ ba yaa ɪ naama rɛ, aŋ kaŋ hatoliye hʊ mɛ abee tɪpʊlʊŋ
anɪɪ ɪ naatoliye.

3 Lohaana hʊ aa bɪ kaŋ nal dɪ ʊ kɪ deŋ ba, ʊ maga ma kɪ tɪya ba gyɪrɪma, aŋ kɪ deŋ
ba nyuu tɪyaŋ.
4 Amɛ dɪ lohaaŋ nɛ kaŋ biisi koo nihiye, ʊ maga dɪ ba laasɪya yaa wɪɪ hʊ ba wɪɪkyʊwal
ŋmanɪɪ aa daga ba rɛ a deŋ ba dɪya nala nyuu tɪyaŋ. Nyɛ rɛ ba sɪ mɪɪgɪ tuŋ ba kuwoma
bee ba nɪmma abee ba naabaala, beewɪya nyɛ yaa wɪɪ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ nɛ.
5 Lohaaŋ hʊ aa bɪ kaŋ nal buloŋ ʊ kɪ deŋ ʊ, ʊ aa kpa ʊ bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ tɪyaŋ
nɛ, a kɪ sʊla ʊ wɪɪhaa abee tebine buloŋ dɪ ʊ pɛ ʊ.
6 Amɛ lohaaŋ hʊ aa kpaa ʊ hakɪla we dʊnɪya sʊma dʊŋ tɪyaŋ, ʊ kɛ paalɪ sʊba rɛ aŋ
ta weye.
7 Basɪ wɪya no polli kɪ tɪya Krisitabiisi hʊ, dɪ ba ta kaŋ wɪkyogii buloŋ nala sɪya tɪyaŋ.
8 Dɪ nal buloŋ nɛ bee deŋ ʊ lʊlla nyuu tɪyaŋ, amarɪkpatɪya ʊ tɪɪ dɪya nala, ʊ tɪɪna vɪya
wɪya hʊ ʊ aa laa di ta rɛ. Nal hʊ gba aa bɪ laa Yesu wɪya di rɛ kyo kpɪya ʊ.

9 Dɪ lohaaŋ buloŋ nɛ bɪ para bɪsɪ mɔllɪ boto, a yaa nal hʊ mɛ fa aa bɪ lɪɪ ʊ bala hal,
ba ta ko sabɪ ʊ feŋ we lohaana teŋ hʊ tɪyaŋ.
10 Ʊ maga dɪ ʊ yaa nal ba aa yɪrɪ ʊ feŋwelii rɛ, ka nala kɪ tɪya ʊ gyɪrɪma akuu gɛɛ hʊ
ʊ fa aa deŋ ʊ biisi nyuu tɪyaŋ, abee gɛɛ ʊ fa aa deŋ nɪhʊwala weliŋ, abee gɛɛ ʊ fa aa
tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ nala, abee gɛɛ ʊ fa aa pɛ nala hʊ aa we tʊwara tɪyaŋ, abee gɛɛ ʊ fa
aa kpaa ʊ tɪɪ we wɪyaaweliye iriŋ iriŋ buloŋ yayɪ tɪyaŋ.
11 Amɛ dɪ lohaaŋ buloŋ nɛ ha ko yaa halʊllɪ, ba ta ko sabɪ ʊ feŋ kɪ we lohaana teŋ hʊ
tɪyaŋ. Beewɪya dɪ baala wɪya rɛ ko kyɪl ʊ te gɛɛ hʊ ʊ aa kpaa ʊ tɪɪ tɪya Krisita, ʊ bɪl aa
kɪ kyɛ dɪ ʊ yala rɛ.
12 Ɛɛ yaŋ daga nɪɪ ba vɪya wɪɪ hʊ ba fa aa laa sɪya we nyʊwa anɪɪ ba sɪ yaa hʊ ta rɛ
gɛɛ. Ɛɛwɪya Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ba.
13 Ɛɛ mɛ dʊŋ daa. Ba bɪl aa bee laa di ba tʊŋ tʊŋ buloŋ aŋ gɔllɪ kɪ gbɛ nala dɪɪsɪ. Wɪɪ
hʊ yaŋ aa marɪ bɔmɔ rɛ yaa, ba aa kɪ gʊnnɪ hagaaha rɛ, a gɔllɪ kpa ba nyʊʊsɪ we nala
wɪya tɪyaŋ a kɪ basɪ wɪya hʊ aa bɪ maga dɪ ba kɪ basɪ.
14 Ɛɛ wɪya, dɪ ŋ kɛ dʊŋ nɛ ŋ aa baa dɪ lohaana hʊ ha aa yaa halʊlla, ba yal balama,
a lʊl biisi, aŋ kɪ deŋ ba dɪya nala nyuu weliŋ. Dɪ á dɔmɔ ta naa ŋmanɪɪ a basɪ wɪbɔŋ
buloŋ á lugo tɪyaŋ.
15 Beewɪya lohaana badɔmɔŋ kɛ foŋ vɪya Krisita tɪŋɪɪ rɛ aŋ mɪɪgɪ mʊ kɪ tɪŋ Sɪtaanɪ.
16 Dɪ haaŋ buloŋ aa yaa Krisitabiye rɛ ko kaŋ lohaana ʊ dɪya tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ʊ kɪ
deŋ ba nyuu rɛ aŋ ta leŋ dɪ ba mɪɪgɪ yaa kyʊga tɪya Krisitabiisi hʊ buloŋ. Dɪ gɛɛ leŋ dɪ
Krisitabiisi hʊ mɛ wuwo kyiyeli kɪ deŋ lohaana hʊ aa bɪ kaŋ nala ba kɪ deŋ ba.
17 Sɪlaala hʊ mɛ aa tʊŋ ba tʊma weliŋ, ʊ maga dɪ Krisitabiisi hʊ buloŋ kɪ tɪya ba
gyɪrɪma rɛ aŋ kɪ tuŋ ba weliŋ. Amarɪkpatɪya ba nala hʊ aa yaa sɪfɪyaŋ a kɪ basɪ Wɪɪsɪ
wɪya aŋ kɪ daga nala mɛ.
18 Beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,

“Dɪ ɪ ko kaŋ nʊhʊ kɪ ŋmaa mɪya, ʊ bɪ maga dɪ ɪ vʊwa ʊ nyʊwa tɔ.”
Ba bɪl saba rɛ anɪɪ tʊŋtʊnnɪ buloŋ maga dɪ ʊ kaŋ ʊ tuno rɛ.
19 Dɪ nal lɛ kpaa kyogisi a tɪya sɪlaal, ta gyegili nɪɪ tɪɪna nyʊwa, see dɪ ba yaa nala balɪya
koo boto a yaa wɪɪ hʊ daŋsɪya.
20 Dɪ nal buloŋ nɛ ko yaa wɪbɔŋ, basɪ ʊ tɪɪna sɪya wɪya tɪya ʊ Krisitabiisi hʊ sɪɪ tɪyaŋ,
dɪ gɛɛ kpa kambɪŋ we nɪkaalɪya hʊ.
21 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ abee Yesu Krisita abee malɪkasɪ hʊ ʊ aa lɪya sɪya tɪyaŋ, ŋ aa sʊla ɪ abee
sɪfɪyasɪ dɪ ɪ tɪŋ wɪya no buloŋ ŋ aa basɪ kɪ tɪya ɪ. Kpa nal buloŋ dɪ ba yaa kɪdɪgɪ ɪ lee
aŋ ta kɪ lugisi nala ɪ wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
22 Fɪyɛlɪ ɪ sɪya, a ta pese kpa ɪ nosi dɔbɔ nal tɪyaŋ a lɪɪ ʊ dɪ ʊ tʊŋ Wɪɪsɪ tʊma. Ta kpaa
ɪ noŋ pɛ nal buloŋ wɪbɔŋ wɪkanɪya tɪyaŋ. Kaŋ ɪ tɪɪ weliŋ, a ta leŋ dɪ bisiŋ buloŋ mal ɪ.

23 Ta kɪ nyʊwa nɪɪ dʊŋ. Amɛ nyʊwa sɪŋ mʊhʊ mʊhʊ kɪ pɛ, akuu ɪ luwol aa kɪ wɪɪ
saŋa buloŋ wɪya.

24 Nala badɔmɔŋ wɪbɔmɔ bɪ kaŋ faŋɪɪ, ɛɛwɪya ka dɪ ba gba na di ba sarɪya nal buloŋ
aa gyɪma nɪɪ ba laa kyogisi rɛ. Nala badɔmɔŋ wɪbɔmɔ kɛ aa faŋa rɛ amɛ maakyiye
kɪdɪgɪ rɛ ba sɪ lɪɪ lɪgyalɪɪ.
25 Ɛɛ tɪɪ rɛ, wɪweliye mɛ bɪ kaŋ faŋɪɪ, koo dɪ ba yaŋ faŋa mɛ, ka ba sɪ maakyiye lɪɪ
lɪgyalɪɪ.

6

1 Nala hʋ buloŋ aa yaa yosi, ʋ maga dɪ ba kɪ tɪya ba tɪmma gyɪrɪma rɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, dɪ nal buloŋ ta naa ŋmanɪɪ a kyogi Wɪɪsɪ feŋ koo á wɪdagɪya hʋ.
2 Yosi tɪmma hʋ aa yaa Krisitabiisi ʋ bɪ maga dɪ ba yosi kpa sɪɪ gyʋʋ ba, akuu ba buloŋ aa yaa nɪmmabalɪya Krisita tɪyaŋ wɪya. Ʊ gba yaŋ maga dɪ ba marɪ tʋŋ weliŋ kɪ tɪya ba rɛ, beewɪya nala hʋ aa di ba tʋma hʋ tɔnɔ yaa Krisitabiisi rɛ a yaa ba nikyooliye mɛ. Timoti, wɪya no rɛ ɪ maga dɪ ɪ kpa kɪ daga ba aŋ kɪ kpaanɪ ba dɪ ba kɪ yaa ba.

Wɪnyɪyɛl ŋmanɪɪ dɪdagɪla abee wɪtɪɪ ŋmanɪɪ dɪdagɪla

3 Dɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ nɛ ko kɪ daga wɪdʋŋsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, dɪ ba bee wɪtɪɪ hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa daga ma, abee á wɪɪkyʋwal ŋmanɪɪ hʋ á aa tɪŋ bɪ yaa kɪdɪgɪ,
4 ʋ tɪɪna aa daga ʋ tɪɪ rɛ, aŋ bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ. Ʊ tɪɪna kaŋ hakɪlbɔŋ nɛ a kyo nyʋʋtaaduwo kɪŋkaŋ aŋ kuu wɪtɔɔnɪ wɪya kɪ kaa kaasɪ. Nyɛ aa leŋ nala kaŋ tɪhɔllɪ rɛ abee dɔmɔŋ, a bee na dɔmɔŋ sɪɪ, aŋ we wɪbɔŋlɔrɪnɪ tɪyaŋ basɪ kɪ tʋʋsɪ dɔmɔŋ, a kɪ yaa dɔmɔŋ sige mɛ.
5 Nala no nyuni bɪl bee tɪma, ɛɛ rɛ tɪŋ ba aa kaŋ wɪya kɪ tarɪ bee dɔmɔŋ saŋa buloŋ gɛɛ. Ba bɪl bɪ kaŋ wɪtɪɪ buloŋ. Ba aa bɪɪnɪ anɪɪ wɪɪkyʋwal yaa molbi-kyɛ naaŋ kɪdɪgɪ rɛ.
6 Amɛ dɪ nal sɪɪ rɛ aa su kɪŋ hʋ ʋ aa kana, ɛɛ kɛ ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ kyʋwalɪɪ mɛ aa kaŋ tɔnɔ rɛ ʋ tɪya ʋ,
7 beewɪya á bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ ko dʋnɪya. Ɛɛ wɪya, á bɪl bɪ sɪ kaŋ kɪŋ buloŋ mɛ lɪɪ dʋnɪya no tɪyaŋ.
8 Ɛɛ wɪya, dɪ ámaa rɛ kaŋ kɪdɪɪliye abee gannɪ, ʋ maga dɪ á leŋ dɪ ba maga ma rɛ.
9 Amɛ nala hʋ aa kyɛ dɪ ba kaŋ kɪna dʋnɪya no tɪyaŋ, Sɪtaanɪ aa wuwo mʋrɪ ba we wɪbɔmɔ irɪŋ buloŋ yayɪ tɪyaŋ nɛ, a leŋ ba bambugi wɪkyɛɛlɪya hʋ aa kyogi ba bɪrɪmɪ barɪgɪ a kaŋ ba. Ba wɪkyɛɛlɪya no aa ko tarɪ ba mʋ we yalmɪɪ abee kyogisi tɪyaŋ nɛ.
10 Dɪ nal lɛ kyo molbiye, wɪbɔŋ irɪŋ buloŋ tuwo ʋ bɪ sɪ yaa dɪ ʋ na molbiye. Nala badɔmɔŋ kpaa ba haahii buloŋ we molbiye kyɛyɪ tɪyaŋ nɛ, a kpa ba Wɪɪsɪ laadii ta, ɛɛ leŋ tʋwarɪ-gyamaa gyʋʋ ba, tɪkyogi leŋ ba bembiye bori.

Pɔɔl basɪ wɪya kyagɪlɪ Timoti

11 Amɛ ɪ kɛ aa yaa Wɪɪsɪ nal wɪya, ɪ maga dɪ ɪ lɪɪ ɪ tɪɪ wɪya no buloŋ tɪyaŋ nɛ. Leŋ dɪ ɪ sɪɪ fɪyɛsɪ dɪ ɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, a kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ, a laa ʋ di weliŋ, a kyo nala, a kaŋ mala aŋ pɛ kaŋ sɪfɪyala nala sɪya tɪyaŋ.
12 Kɪ lʋga lʋgʋ-welii hʋ ɪ aa lʋgɪ akuu ɪ aa laa Yesu Krisita di wɪya. Kaŋ weliŋ a mʋ na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii, beewɪya mɪɪbol no wɪya rɛ Wɪɪsɪ yɪrɪ ɪ, saŋa hʋ ɪ aa suri ɪ nyʋwa nala sɪya tɪyaŋ a baa dɪ ɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ.
13 Wɪɪsɪ, nal hʋ aa tɪya kɪŋ buloŋ mɪɪbol sɪya tɪyaŋ nɛ ŋ sɪŋ abee Yesu Krisita, laataal hʋ gyɪ aa sɪŋ nɪhɪyawʋ hʋ ba aa yɪrɪ Pɔŋtiyo Pilato sɪya tɪyaŋ basɪ wɪtɪɪ saŋa hʋ ba aa di ʋ sarɪya hʋ. Wɪɪ hʋ ŋ aa kpaa kɪ tɪya ɪ rɛ nyɛ:
14 Kaŋ wɪya no buloŋ weliŋ abee tɪdɪgɪ aŋ ta kaŋ wɪkyogii buloŋ a mʋ pele kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko.
15 Wɪɪsɪ rɛ sɪ leŋ dɪ Yesu ko saŋa hʋ Wɪɪsɪ tɪɪ aa naa dɪ ʋ maga tɪyaŋ. Wɪɪsɪ dʋŋ nɛ yaa nal hʋ aa maga dɪ á kɪ dannɪ ʋ. Ʊ dʋŋ nɛ yaa dee buloŋ Tɪɪna a kɪ deŋ kɪŋ buloŋ abee lee buloŋ. Ʊ rɛ yaa kuworo buloŋ Kuwori abee nɪbala buloŋ Nɪbal.
16 Ʊ dʋŋ nɛ bee sʋba, a we pʋlʋŋbal tɪyaŋ, lee hʋ nal buloŋ aa bɪ sɪ wuwo mʋ. Nal buloŋ ha bɪ maakyiye na ʋ, nal buloŋ mɛ bɪ sɪ maakyiye na ʋ. Ʊ maga dɪ nala buloŋ kɪ tɪya ʋ gyɪrɪma rɛ. Ʊ rɛ kaŋ dee maakyiye buloŋ. Amɪ.
17 Basɪ tɪya nala hʋ aa kaŋ kɪna dʋnɪya no tɪyaŋ abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta kɪ daga ba tɪɪ, a ta kpaa ba bayɪyɛla buloŋ we ba dʋwa tɪyaŋ. Beewɪya kɪna no bɪ sɪ we doŋ deŋdeŋ kɪ mʋ. Amɛ ba kpa ba bayɪyɛla we Wɪɪsɪ tɪyaŋ, ʋ rɛ aa tɪya ma á kɪkyɛɛlɪya buloŋ ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ dɪ á kaŋ kɪ nɪɪ sʋma.
18 Basɪ tɪya ba weliŋ dɪ ba kaŋ ba kɪna hʋ kɪ yaa wɪweliye, a leŋ dɪ ba wɪyaaweliye yayɪ marɪ yʋga aŋ ta kaŋ bɔŋ koo sɪɪ.
19 Dɪ ba aa rɛ aa yaa nyɛ, ba tɪɪ rɛ ba kyɛ kɪna biŋ kɪ pɔ maakyiye gɛɛ, ka dɪ ba maakyiye ko na mɪɪbol hʋ aa yaa mɪɪbol tɪɪ mɛ.
20 Timoti, wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ɪ nosi tɪyaŋ, kana ʋ weliŋ. Lɪɪ ɪ tɪɪ lɪɪ haŋ bambugi nyʋʋtaaduwo ŋmaala hʋ wɪbasɪya aa bee fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ. Ba aa bɪɪnɪ nɪɪ gyɪmaa rɛ ba aa kɪ daga, amɛ ba bambugiliŋ nɛ ba aa kɪ daga gɛɛ.
21 Nala badɔmɔŋ baa dɪ ba kaŋ gyɪmaa no rɛ, ka ɛɛ tɪɪ leŋ ba nyʋgɪsɪ Krisita laadii ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
Wɪɪsɪ bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee.

TEŊLIYA HƱ TIINA PƆƆL AA SABA TIYA TIMOTI

1-2 Mɪyaŋ Pɔɔl lɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ɪ Timoti ŋ biikyoolii. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ
nɛ ʋ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa Yesu Krisita kpambɪya, aŋ tɪma ŋ dɪ ŋ gɔllɪ basɪ mɪɪbol hʋ Wɪɪsɪ aa
wee nyʋwa baa á sɪ kana akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, a tɪya nala. Á
Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba sikii-fá abee ba fɪyɛlʋʋ sɪ we ɪ lee.

Pɔɔl kyagɪlɪ Timoti dɪ ʋ kaŋ wɪtɪɪ

3 Ŋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ ŋ bee ŋ naabaala buloŋ aa tɪŋ abee tɪdɪgɪ aŋgyʋwasʋ rɛ.
Saŋa kɛ buloŋ dɪ mɪyaŋ nɛ ko kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, ŋ aa kɪ liisi ɪ wɪya rɛ.
4 Dɪ mɪyaŋ nɛ liisi gɛɛ hʋ ɪ gyɪ aa wɪɪ sɪnɪɪl saŋa hʋ ŋ beel-ɪ aa ta dɔmɔŋ, ŋ aa kyo dɪ
ŋ bɪl na ɪ rɛ a kpʋ yʋwaŋ.
5 Ŋ aa liisi gɛɛ hʋ ɪ aa laa Krisita wɪya di abee ɪ wɪtɪɪ buloŋ nɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ɪ naha Lɔwɪsɪ
abee ɪ naa Yunisi mɛ fa laa Krisita wɪya di. Ŋ gyɪma anɪɪ ɪ ha yaŋ sɪŋ gɛɛ tɪyaŋ nɛ.
6 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ liisi ɪ dɪ ɪ kaŋ Wɪɪsɪ bɔnyɛ kɪŋ hʋ kɪ tʋma weliŋ. Bɔnyɛ kɪŋ hʋ ʋ gyɪ
aa kpaa tɪya ɪ saŋa hʋ ŋ gyɪ aa kpaa ŋ nosi dɔbɔ ɪ tɪyaŋ, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ɪ hʋ.
7 Beewɪya Wɪɪsɪ bɪ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ dɪ á kɪ fá kambɪŋ, amɛ ʋ kpa we
á tɪyaŋ nɛ dɪ á kaŋ dee, a kaŋ kyori, aŋ gyɪŋ á tɪɪ kanɪɪ mɛ.
8 Ɛɛ wɪya, ta leŋ dɪ á Tɪɪna Yesu wɪya basɪɪ yaa ɪ hɪɪsɪ. Aŋ ta leŋ dɪ mɪyaŋ, nal hʋ
ba aa kuu ʋ wɪya kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ wɪya mɛ yaa ɪ hɪɪsɪ. Amɛ Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ ɪ mɛ kaŋ
weliŋ, a na ɪ tʋwara tol akuu ɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ wɪya.
9 Wɪɪsɪ laa ma ta rɛ, a yɪrɪ ma dɪ á yaa ʋ nala. Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ á wɪyaalɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ nɛ
tɪŋ, amɛ Wɪɪsɪ tɪɪ bampaga abee ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ma ta.
Ʊ vʋʋlɪ biŋ nɛ faafaa buloŋ anɪɪ ʋ sɪ yaa wɪɪ no tɪya ma, ka dʋnɪya na piili.
10 Amɛ nyɛ kɛ, Wɪɪsɪ tɪŋ á laataal Yesu Krisita koyi tɪyaŋ nɛ a daga ma ʋ bɔnyɛ. Krisita
laa sʋʋ dee buloŋ nɛ, aŋ tɪŋ ʋ wɪweliye hʋ tɪyaŋ a daga ma ŋmanɪɪ hʋ á aa sɪ tɪŋa a
kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.
11 Wɪweliye no wɪya rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa kpambɪya, a basɪ ba kɪ tɪya nala, a kpa ba
kɪ daga nala mɛ.
12 Ŋ aa basɪ wɪweliye no rɛ tɪŋ ŋ kɪ na tʋwara no. Amɛ abee tʋwara no ŋ aa naa
buloŋ, ka hɪɪsɪ bɪ kana ŋ, beewɪya ŋ gyɪŋ nal hʋ ŋ aa laa di rɛ. Ŋ laa di rɛ anɪɪ ʋ aa
wuwo ʋ deŋ wɪɪ hʋ ŋ aa kpaa we ʋ nosi tɪyaŋ weliŋ nɛ a mʋ pele kyɛɛ hʋ Yesu Krisita
aa sɪ mɪɪgɪ ko.
13 Wɪya hʋ buloŋ ŋ fa aa daga ɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛ wɪya, kaŋ ba weliŋ a kɪ tɪŋ ba. Laadii
hʋ bee kyori hʋ ɪ aa kana akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, yaa kuwokeri aŋ
kaŋ gɛɛ weliŋ.
14 Wiyesi Welii hʋ aa we á tɪyaŋ dee tɪyaŋ, kaŋ wɪweliye hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ɪ nosi
tɪyaŋ weliŋ.
15 Ɪ gyɪma anɪɪ Krisitabiisi hʋ buloŋ aa lɪɪ Esɪya paalʋʋ fáá vɪya ŋ ta rɛ. Haalɪ Figyɛlusi
abee Hɛmogyinisi buloŋ mɛ gba fáá vɪya ŋ ta rɛ.
16 Amɛ ŋ aa sʋl Wɪɪsɪ rɛ dɪ ʋ fá Onisifɔrɔsɪ abee ʋ dɪya nala buloŋ sikii, beewɪya saŋa
hʋ ŋ gyɪ aa we nɪtɔdɪya tɪyaŋ, ʋ gyɪ ville ko fɪyɛlɪ ŋ bembii rɛ weliŋ. Ʊ gyɪ bɪ fáá hɪɪsɪ
anɪɪ ba aa kana ŋ tɔ nɪtɔdɪya tɪyaŋ wɪya.
17 Ʊ gyɪ aa ko dɪ ʋ pele Roma paalʋʋ, ʋ gyɪ gɔllɪ kyɛ ŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ a mʋ na ŋ.
18 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ á Tɪɪna Krisita fá ʋ sikii kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ mɪɪgɪ ko. Ka ɪ tɪɪ mɛ naa gɛɛ
ʋ gyɪ aa kyiyeli ŋ nɛ saŋa hʋ ŋ gyɪ aa we Ɛfɪso tɪyaŋ.

2

Kɪ tɪŋ Yesu Krisita abee wɪtɪɪ

1 Ŋ biye, kɪ sʋl Wɪɪsɪ dɪ ʋ tɪŋ Krisita bɔnyɛ tɪyaŋ a tɪya ɪ dee.
2 Wɪya hʋ buloŋ ɪ aa nɪya dɪ ŋ basa nɪgyamaa tɪyaŋ, ɪ mɛ kpa ba tɪɪ a daga nala aa
kaŋ wɪtɪɪ dɪ ba mɛ wuwo kpa ba a daga ba dɔŋtɪŋsɪ.
3 Ɪ aa yaa Yesu Krisita laalyuwol aa kaŋ wɪtɪɪ wɪya, kaŋ weliŋ a mɛ na ɪ tʋwara tol.
4 Laalyuwol buloŋ ha aa we yuwo tɪyaŋ, ʋ aa kɪ lʋga rɛ dɪ ʋ yuwo yuwo hʋ dɪ ʋ
nɪhɪyawʋ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛ wɪya, ʋ bɪl aa bee kpa ʋ sɪya kɪ we wɪdʋŋsɪ tɪyaŋ.
5 Ɛɛ tɪɪ rɛ nala hʋ aa fá kɪ pagɪsɪ dɔmɔŋ mɛ. Dɪ kɪdɪgɪ buloŋ nɛ bɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ ba
aa biŋ tɪya ba fáyɪ hʋ tɪyaŋ, ʋ bɪ sɪ wuwo fá di.
6 Pɪparɪ hʋ mɛ buloŋ aa yaa sɪfɪyaŋ tɪɪna, ʋ rɛ maga dɪ ʋ laa sɪya di ʋ baga kɪna.

7 Kpa wıya no ŋ aa bası kı tıya ı a we ı nyuu tıyaŋ a kı bıını beewıya á Tıına Yesu sı
suri ı hakıla dı ı wuwo gyıŋ ba memii weliŋ.
8 Ta yeŋŋe anıı Wıısı kyisi Yesu Krisita aa yaa Deviti doho nal sʋʋ tıyaŋ nɛ. Wıweliye
hʋ Wıısı aa kpaa tıya ŋ, ŋ kı bası rɛ gɛɛ.
9 Wıweliye no basıı rɛ tıŋ ŋ kı na tʋwara nyɛ, ba paalı vʋwa ŋ abee kyɔrʋmɔ anıı ŋ
aa yaa wıbɔŋyaal. Amɛ ba bı sı wuwo kaŋ Wıısı wıbii hʋ kɛ vʋwa.
10 Ɛɛwıya, dı wıı buloŋ aa yaa ŋ mɛ, ka ŋ aa kaŋ mala rɛ akuu nala hʋ Wıısı aa lıya
wıya, dı Wıısı tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a laa ba mɛ ta dı ba we Wıısı lee, a na ʋ gaŋdarı
hʋ aa we doŋ kı mʋ deŋdeŋ.
11 Wıı no ŋ aa bası kı tıya ma yaa wıtıı rɛ,
Dı á bee Yesu buloŋ nɛ sʋba, ɛɛ kɛ,
á beel-ʋ buloŋ mɛ rɛ bıl sı kaŋ mııbol.
12 Dı ámaa rɛ kaŋ mala,
á beel-ʋ buloŋ nɛ sı di ʋ koro hʋ.
Dı ámaa rɛ baa á bı gyıŋ Yesu,
ʋ mɛ sı maakyiye baa dı ʋ bı gyıŋ ma.
13 Dı ámaa rɛ bee tıŋa ʋ abee wıtıı,
ʋ kɛ ha kaŋ wıtıı rɛ,
beewıya ʋ bı sı wuwo mʋrı ʋ tıı.

Wıısı tʋŋtʋnnı hʋ tʋma aa fıyɛlı Wıısı teŋ

14 Bası tıya Krisitabiisi hʋ buloŋ anıı ba ta ko kı yeŋŋi wıya no kıdıgı buloŋ, aŋ kʋrısı
ba dıgına abee sıfıyası Wıısı sıya tıyaŋ dı ba leŋ nyʋʋtaaduwo wıbasıı bee dɔmɔŋ.
Beewıya wıya no bı kaŋ tɔnɔ kıdıgı buloŋ tıya nala hʋ aa nıı ba see kyogisi dʋŋ.
15 Yaa ı sıfıyaŋ buloŋ dı Wıısı laa ı we anıı ı yaa tʋŋtʋnnı hʋ tʋma aa fıyɛl ʋ teŋ nɛ,
a yaa tʋŋtʋnnı hʋ aa bı kaŋ wıı buloŋ aa sı leŋ dı hıısı kana ı ı tʋma tʋmıı tıyaŋ, a
yaa nal hʋ aa daga Wıısı wıtıı hʋ mɛ ʋ bʋwaŋ.
16 Lıı ı tıı lıı wıya hʋ aa bee fıyɛlı Wıısı teŋ basıı tıyaŋ. Beewıya wıya no aa leŋ nala
marı kpa ba hal yıya Wıısı rɛ.
17 Nala no iriŋ wıdagıya aa pısa gɛɛ rɛ anıı naawal aa kpa nal naŋpʋŋ buloŋ di gɛɛ.
Hamineyo abee Filetusi rɛ yaa nala no badɔmɔŋ.
18 Nala no balıya nyʋgısa wıtıı hʋ ŋmanıı tıyaŋ nɛ, aŋ kaŋ nala hʋ aa laa Yesu wıya
di badɔmɔŋ mɛ hakıllı kı vʋgımı abee wıya hʋ ba aa bası tıyaŋ. Beewıya ba aa daga
nala rɛ anıı saŋa hʋ nala aa sı sii sʋʋ tıyaŋ teŋ para rɛ.
19 Amɛ Wıısı wıtıı hʋ kɛ sına gɛɛ rɛ anıı gyememiduwo aa bı sı maakyiye gyigisi.
Wıı hʋ ba aa saba ʋ tıyaŋ nɛ nyɛ: "Á Tıına Wıısı gyıŋ nala hʋ aa yaa ʋ nala rɛ," a bıl
baa, "Nal hʋ buloŋ aa baa ʋ yaa ʋ nal, ʋ tıına maga dı ʋ leŋ wıbɔmɔ yayı rɛ."
20 Dııbal kɛ buloŋ tıyaŋ, kıdigbaŋsı iriŋ iriŋ buloŋ nɛ aa we doŋ. Badɔmɔŋ aa yaa
salma kımarıya rɛ, badɔmɔŋ yaa sılbası, badɔmɔŋ mɛ yaa daası kımarıya, badɔmɔŋ mɛ
yaa kyʋl kımɔɔlıya. Ba aa kpa gbaŋsı no badɔmɔŋ biŋ nɛ a kaŋ kı we kıdiiliye kyɛbala
kyɛɛ dʋŋ, aŋ kaŋ badɔmɔŋ mɛ kı we kıdiiliye kyɛɛ kɛ buloŋ.
21 Ɛɛ tıı rɛ dı nal lɛ lıı ʋ tıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, Wıısı sı kana ʋ tıına kı tʋŋ ʋ sıfıyaŋ
tʋma dʋŋ. Beewıya ɛɛ daga nıı Wıısı leŋ ʋ yaa tıpʋlʋŋ tıına rɛ a bı kaŋ bisiŋ buloŋ ʋ
sıya tıyaŋ. Ɛɛ wıya, ʋ yaa siri rɛ dı Wıısı kana ʋ tʋŋ tʋŋweliye kɛ iriŋ buloŋ.
22 Lıı ı tıı a lıı wıbɔmɔ hʋ bapʋwasıya bee hatoliye aa kı yaa tıyaŋ. Amɛ ı bee nala
hʋ aa kyʋwalı Wıısı abee ma tıdıgı buloŋ maga dı ma kaŋ tıpʋlʋŋ nɛ a sıŋ ma laadii
tıyaŋ weliŋ a kaŋ kyori abee nyʋʋdıgı.
23 Ta kpaa ı tıı kı mal nala hʋ aa kaŋ nyʋʋtaaduwo laama, beewıya ı tıı gyıma anıı
kaası rɛ yaa wıya no kateŋ.
24 Ka Wıısı tʋŋtʋnnı mɛ bı maga dı ʋ kı kaa kaası. Ʋ maga dı ʋ kaŋ bɔnyɛ bee nal
buloŋ nɛ, a wuwo kı daga nala weliŋ, aŋ kaŋ kenyiri mɛ.
25 Ʋ maga dı ʋ kpa sıfıyala rɛ a daga wıya sıya a kı tıya nala hʋ aa bı sıŋ ʋ wıı tıyaŋ.
Kapuwo kyɛɛ kıdıgı Wıısı sı suri ba sıya dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ a ko gyıŋ
wıtıı hʋ.
26 Nyɛ rɛ sı leŋ dı ba bırımı ba hakıllı a marı kaŋ wıgyʋŋ a kaŋ ba tıı lıı Sıtaanı
barıgı hʋ tıyaŋ, beewıya ʋ fa bara kaŋ ba rɛ, a leŋ ba kı tıŋ ʋ kyɛrı.

3

Saŋa hʋ dʋnıya tenii aa sı ko kpaga nala sı vıya Wıısı tıŋıı

1 Ŋ biye, laa wıı no biŋ nıı aa bee kyuwori doŋ: Saŋa hʋ dʋnıya tenii aa sı ko kpaga,
ba sı lɔrı kıŋkaŋ a tıya nala.

2 Beewıya nala sı kyıl ba tıı abee molbiye dʋŋ wıya. Nala sı kı daga ba tıı aŋ kaŋ ba
tıı kı gyıgısı, ka dı nyʋʋsıma dʋŋ yaa ba kʋʋ bee dısı. Ba bı sı kı nıı ba kuwoma bee
ba nımma nyʋwa. Nala sı yaa kaŋdogılo, a bı sı kı fá Wıısı mɛ gba.
3 Nala bı sı kaŋ kyori, a bı sı kpa wıya kı kyɛ dɔmɔŋ. Ba sı kı kyogi dɔmɔŋ fene, a bı
sı gyıŋ ba tıı kanıı, nala sı bɔmɔ anıı naakyige, aŋ ha haası wıı buloŋ aa yaa wıwelii
mɛ.
4 Ba sı kı lıı dɔmɔŋ hala, a bı sı kı yaa wıya bee ba hakıllı, aŋ kı daga ba tıı kıŋkaŋ,
a kyo ba dʋŋʋ wıyaalıya a te Wıısı.
5 Ba aa kı yaa wıya gɛɛ anıı ba aa kyʋwalı Wıısı, amɛ wıtıı tıyaŋ, ba bı laa di anıı
Wıısı kaŋ wıı buloŋ dee rɛ. Ta leŋ dı ı bee nala no iriŋ pɛ wıı buloŋ.
6-7 Nala no badɔmɔŋ aa lʋɔlı gyʋʋ nala dıısı rɛ, a mʋrı haana hʋ hakıllı aa muro a
laa ba hakıllı tıŋa. Haana no iriŋ tıı wıbɔmɔ ba aa yaa aa vʋwa ba rɛ, ka ba kı tıŋ ba
teŋbii wıkyɛɛlıya iriŋ yʋga tıyaŋ. Haana no aa kı lʋga rɛ dı ba gʋnnı wıya saŋa buloŋ
amɛ ba ha bı maakyiye wuwo gyıŋ wıtıı hʋ.
8 Ɛɛ hʋ Gyaanisi bee Gyambırısı gyı aa yaŋ bı sıŋ Moosi kıŋ tıyaŋ. Ɛɛ tıı rɛ nala no
mɛ bı sıŋ gbala wıtıı hʋ. Nala no nyuni bee tıma, ba aa fugo nyıya wıya baa ba laa
Krisita wıya di rɛ.
9 Amɛ ba bı sı wuwo yaa gɛɛ mʋ sıya, beewıya nal buloŋ sı na ba bambugiliŋ anıı
gɛɛ hʋ gyı aa puu Gyaanisi bee Gyambırısı.

Pɔɔl bası wıya kyagılı Timoti

10 Amɛ ı kɛ gyıŋ ŋ wıdagıya abee ŋ wıyaalıya abee wıı hʋ aa kyılı ŋ, ŋ mııbol no
tıyaŋ buloŋ nɛ. Ɪ gyıŋ ɛɛ ŋ aa laa Wıısı di rɛ, a gyıŋ gɛɛ ŋ aa kaŋ kenyiri mɛ. Ɪ gyıŋ gɛɛ
ŋ aa kyo nala rɛ, a bıl gyıŋ gɛɛ ŋ aa kaŋ mala mɛ.
11 Ɪ gyıŋ gɛɛ ba aa dɔgısı ŋ nɛ abee gɛɛ ŋ aa naa tʋwara. Ɪ gyıŋ wıya hʋ iriŋ aa puu ŋ
nɛ Aŋtiyɔki bee Ikoniya bee Lisitira buloŋ tıyaŋ. Ba gyı dɔgısı ŋ nɛ weliŋ, ka ŋ ha kaŋ
kenyiri. Amɛ ŋ Tıına Wıısı lıı ŋ nɛ ba buloŋ tıyaŋ.
12 Ŋ aa kyɛ dı ı gyıma rɛ anıı nal hʋ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, a kı kyɛ dı ʋ
tıŋ Wıısı ŋmanıı weliŋ, ba sı dɔgısı ʋ.
13 Amɛ nıbɔmɔ abee nala hʋ aa gɔllı kı mʋrı nala, ba wıbɔmɔ sı marı lɔrı. Ba sı marı
kı mʋrı nala dı nala mɛ kı mʋrı ba.
14 Amɛ ı kɛ ha kı yaa sıfıyaŋ, aŋ kaŋ wıya hʋ ı aa gʋnna a laa di mɛ weliŋ, beewıya
ı gyıŋ nala hʋ lee ı aa gʋnnı wıya no rɛ.
15 A piili ı biibiri tıyaŋ buloŋ, ı gyıŋ wıya hʋ aa we Wıısı Teŋ tıyaŋ nɛ. Ɪ gyıma anıı
wıya no rɛ wuwo tıya ı wıgyʋŋ, a leŋ ı laa Yesu Krisita wıya di, ʋ laa ı ta.
16 Wıısı teŋ wıı buloŋ lıı Wıısı lee rɛ. Wıısı rɛ kpaa ʋ Wiyesi Welii hʋ a we nala tıyaŋ
ba sabı ba. Wıısı teŋ aa daga nala wıtıı ŋmanıı rɛ. Dı nal lɛ yaa wıı kyogi, ʋ aa daga ʋ
wıı hʋ ʋ aa yaa kyogi rɛ, a bıl wuwo daga ʋ ŋmanıı hʋ aa maga dı ʋ kı tıŋa, a wuwo
daga ʋ gɛɛ ʋ aa sı wuwo yaa a kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ.
17 Nyɛ rɛ sı leŋ dı Wıısı tʋŋtʋnnı wuwo sıŋ kpaŋkpaŋ a wuwo tʋŋ tʋŋweliye iriŋ kɛ
buloŋ.

4

Kı bası Wıısı Wıweliye hʋ saŋa buloŋ

1-2 Saŋa hʋ Krisita aa sı mııgı ko abee ʋ koro, ʋ sı di weye abee sʋʋnı buloŋ sarıya.
Ɛɛ wıya, á Tıına Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita sıya tıyaŋ, wıı hʋ ŋ aa kpaa kı tıya ı rɛ
nyɛ, yaa siri saŋa buloŋ dı ı bası Wıısı wıweliye hʋ, ka dı nal lɛ ko yaa wıı kyogi bası
ʋ tıına sıya wıya tıya ʋ, aŋ kı daga ba ŋmanıı hʋ aa maga dı ba kı tıŋa, aŋ kpa kenyiri
bee sıfıyala a bası wıya kı polli ba tenni.
3 Beewıya saŋa kıdıgı sı ko pele dı nala bı sı yaa siri dı ba gyegili nıı Krisita wıtıı hʋ.
Amɛ ba sı kı tıŋ ba tıı hakıllı wıkyɛɛlıya tıyaŋ, a gɔllı kı kyɛ dıdagıla yʋga dı ba daga
ba wıya hʋ ba tıı aa kyɛ dı ba nıı.
4 Ba bı sı kyo dı ba gyegili nıı wıtıı hʋ, ka dı ba mııgı kpa ba hakıllı buloŋ we wıya
hʋ aa yaa mʋla tıyaŋ.
5 Amɛ ı kɛ, ʋ maga dı ı gyıŋ kaŋ ı tıı rɛ weliŋ wıı buloŋ tıyaŋ. Dı tʋwara rɛ ko gyʋʋ ı
mɛ, kaŋ mala, a kı bası Wıısı Wıweliye hʋ, aŋ kı tʋŋ tʋma hʋ buloŋ Wıısı aa kpaa we
ı nosi tıyaŋ dı ı tʋma akuu ı aa yaa Wıısı tʋŋtʋnnı wıya.
6 Ŋ bası wıı no kı tıya ı rɛ beewıya saŋa hʋ Wıısı aa sı leŋ dı ŋ mııbol teŋ dʋnıya no
tıyaŋ pele rɛ. Ʊ kıı gɛɛ anıı ba aa kpaa ŋ kı lıı wıısʋlıı.
7 Yuwo hʋ tıyaŋ Wıısı aa kpaaŋ we, ŋ yuwo lıı rɛ. Ŋ fáá maga gɛɛ hʋ ʋ aa baa ŋ fá
maga rɛ. Ŋ ha kaŋ wıya hʋ ŋ aa laa di mɛ weliŋ nɛ abee wıtıı.

8 Lagılagı no, á Tıına Krisita sarıdiil hʋ aa kaŋ wıtıı, ʋ marı tıpʋlʋŋ kuworinyupugi
bine ŋ nɛ dı ʋ kpa siili ŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sı mııgı ko. Ɲ dʋŋ mɛ yaŋ daa ʋ sı yaa gɛɛ tıya
amɛ abee nala hʋ buloŋ aa gyegili ʋ mııgı koyi.

Pɔɔl sʋl Timoti dı ʋ yaa wıya badɔmɔŋ tıya ʋ

9 Yaa ı kuwokeri buloŋ aŋ ko ŋ lee lagı.
10 Beewıya Diması aa kyo dʋnıya wıkanıya wıya, ʋ vıya ŋ ta rɛ aŋ fá mʋ Tesaloniika.
Kiresikɛŋ mɛ mʋ Galetiya paalʋʋ rɛ, ka Titusi mɛ mʋ Dalmaatıya paalʋʋ.
11 Luka dʋŋ nɛ ha we ŋ lee daha. Dı ı rɛ ko kı ko ŋ lee, pɛ kaŋ Maakı mɛ kı ko,
beewıya ʋ kaŋ kyiyelii tıya ŋ nɛ ŋ tʋma tıyaŋ.
12 Ɲ tıŋ Takikusi rɛ ʋ mʋ Ɛfiso.
13 Ɲ gyı leŋ ŋ gabal hʋ ta Kaapusi lee rɛ Turowası tıyaŋ. Dı ı ko kı ko, laa ko tıya ŋ. A
paa ŋ tenni hʋ mɛ pɛ kaŋ kı ko, amarıkpatıya tenni hʋ ba aa kaŋ teŋtıgısıya marı hʋ.
14 Lugil hʋ ba aa yırı Alizaŋda gyı kpʋʋ ŋ nɛ kıŋkaŋ. Wıı hʋ ʋ aa yaa ŋ, Wıısı dʋŋ
nɛ sı tun-ʋ.
15 I tıı mɛ kı gyıma ʋ wıya weliŋ, beewıya saŋa hʋ á gyı aa bası Wıısı wıya ʋ gyı
kpaa nyʋʋtaaduwo kyeŋ ma rɛ weliŋ.
16 Saŋa hʋ tıyaŋ ba gyı aa piile dı ba di ŋ sarıya, nal buloŋ gyı bı sıŋ ŋ hal. Ba buloŋ
gyı fáá vıya ŋ ta rɛ. Amɛ ŋ aa sʋl Wıısı rɛ dı ʋ leŋ wıı tıya ba.
17 Amɛ á Tıına Yesu Krisita gyı sıŋ ŋ hal lɛ, a tıya ŋ dee ŋ wuwo bası Wıısı wıya nala
hʋ aa bı yaa Gyuuma buloŋ nıı, aŋ lıı ŋ sʋʋ bʋwa hʋ tıyaŋ.
18 Á Tıına Yesu Krisita sı lıı ŋ wıbɔŋ buloŋ tıyaŋ, a pɔ ŋ weliŋ, a kana ŋ gyıŋ mʋ gyʋʋ
ʋ koro hʋ tıyaŋ wıısıbee tıyaŋ. *Ʊ* sı na dannıı a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ. Amı.

Kyʋwal kateŋse

19 Kyʋwalı Pirisila abee Akula tıya ŋ, a kyʋwalı Onisifɔrɔsı abee ʋ dıya nala buloŋ
mɛ.
20 Irasitu gyı mııgı hɔŋ Koriŋti tıyaŋ nɛ, aŋka ŋ leŋ Turofimɔsı mɛ ta Miletu tıyaŋ,
beewıya ʋ gyı bı kaŋ laaŋfıya.
21 Yaa sıfıyaŋ aŋ ko daha, ka dı puwo na luri. Yubulusi abee Pudɛŋsı abee Liinusi
abee Kulodıya, abee á nımmabalıya Krisitabiisi hʋ buloŋ aa kyʋwalı ı.
22 Á Tıına Wıısı sı we ı lee. Wıısı bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
TITUSI

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Titusi. Ŋ yaa Wıısı tƱŋtƱnnı rɛ, a yaa Yesu
Krisita kpambıya mɛ. Wıısı rɛ lıı ŋ, a tıma ŋ dı ŋ ko pɛ nala hƱ Ʊ aa lıya tıyaŋ, dı ba
marı sıŋ ba laadii tıyaŋ, a leŋ dı ba gyıŋ wıtıı hƱ buloŋ aa we á wııkyƱwal ŋmanıı hƱ
tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı ba kı yaa wıya hƱ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ.
2 Dı gɛɛ wuwo leŋ dı ba kaŋ bayıyɛla anıı ba sı kaŋ mııbol hƱ aa bı kaŋ tenii. DƱnıya
ha fa bı piili ka Wıısı gyı we nyƱwa anıı Ƴ sı kpa mııbol hƱ aa bı kaŋ tenii a tıya nala.
Wıısı mɛ yaŋ bee nyıya wıya. Wıısı wıtıı hƱ ba aa gyıma abee ba laadii no buloŋ dɔbɔ
ba bayıyɛla hƱ ba aa kana anıı Wıısı sı tıya ba mııbol hƱ aa bı kaŋ tenni tıyaŋ nɛ.
3 Saŋa hƱ tıyaŋ Wıısı aa kyo rɛ, Ƴ kpa mııbol no wıya daga ma Ƴ wıweliye hƱ tıyaŋ.
Wıısı á laataal lɛ kpaa wıı no we ŋ nosi tıyaŋ, dı ŋ laa bası tıya nala.
4 Ŋ sabı teŋ no a kı tıya ı Titusi rɛ. Akuu á buloŋ aa laa Yesu wıya di wıya, ı yaa ŋ
biye tıı rɛ. Á Kuwo Wıısı abee á Laataal Yesu Krisita sı kyiyeli ı a leŋ dı ı hɔŋ abee
laaŋfıya.

Wıı hƱ Titusi aa maga dı Ƴ yaa Kiriti paalƱƱ tıyaŋ

5 Wıı hƱ aa tıŋ ŋ leme ı Kiriti paalƱƱ tıyaŋ nɛ yaa dı ı wuwo kaŋ wıya hƱ fa aa maga
dı a yaa ka á bı wuwo yaa, a pɛ pɛ dɔmɔŋ. Ka dı tɔɔ buloŋ tıyaŋ mɛ dı ı lıı Krisitabiisi
sılaala doŋ anıı ŋ aa daga ı gɛɛ.
6 Sılaal buloŋ maga dı Ƴ kaŋ gyogiweliye rɛ, a ta kaŋ wıkyogii buloŋ nala lee. Ƴ maga
dı tıına kaŋ hadıgı rɛ, ka Ƴ biisi mɛ buloŋ laa Yesu Krisita wıya di. Ƴ maga dı Ƴ tıına
kaŋ gyogiweliye rɛ, a ta leŋ dı nal buloŋ bası wıbɔŋ a mƱ kı tile Ƴ tıyaŋ, a ta kı yaa
wılaama koo a bee tıŋ nıhıyası nyƱƱsı.
7 Wıısı tƱŋtƱnnı-hıyawƱ buloŋ yaa nal hƱ Wıısı aa kpaa Ƴ tƱma we Ƴ nƱsı tıyaŋ nɛ.
Ɛɛwıya Ƴ bı maga dı Ƴ tıına kaŋ wıkyogii buloŋ nala sıya tıyaŋ. Ƴ bı maga dı Ƴ kı daga
Ƴ tıı, koo Ƴ yaa baaŋtoso tıına, koo Ƴ yaa sınyƱwal, koo Ƴ yaa nal aa kıı girigiri koo nal
hƱ aa kyo molbiye wıya kıŋkaŋ.
8 Amɛ Ƴ maga dı Ƴ tıına kı deŋ nıhƱwala nyuu weliŋ nɛ, a kyo wıweliye yayı dƱŋ. Ƴ
maga dı Ƴ gyıŋ Ƴ tıı kanıı rɛ, a yaa nıtıı mɛ. Ƴ maga dı Ƴ yaa tıpƱlƱŋ tıına rɛ, a ta kaŋ
bisiŋ buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ, a gyıma Ƴ tıı kanıı weliŋ nala tıyaŋ.
9 Ƴ maga dı Ƴ tıına kaŋ Wıısı wıweliye hƱ aa kaŋ wıtıı weliŋ nɛ anıı á aa daga Ƴ gɛɛ,
a wuwo daga Ƴ dɔŋtıŋsı wıtıı hƱ ba kı tıŋa. Ƴ bıl maga dı Ƴ wuwo daga nala hƱ aa
bası wıya kı kyogi wıtıı hƱ á aa tıŋ, dı ba gyıma anıı ba wıdagıya hƱ bı yaa wıtıı.
10 Ƴ maga dı ı kı yaa wıya no buloŋ nɛ, beewıya nala yƱga a we ma tıyaŋ doŋ a kaŋ
kalıŋbaanı, a bee kyɛ dı ba kı tıŋ nal buloŋ nyƱwa, aŋ gɔllı mƱrı nala kı baŋ abee
wıtɔɔnı basıı. Amarıkpatıya nala hƱ fa aa tıŋ Gyuuma wııkyƱwal ŋmanıı hƱ aŋ mııgı
ko laa Yesu wıya di.
11 Ƴ maga dı ba leŋ wıya hƱ buloŋ ba aa bası rɛ, beewıya ba aa daga wıya hƱ aa bı
maga dı ba kı daga rɛ, a leŋ gyaŋwuwo pilime nala kpa wıya hƱ ba aa laa di a kı ta. Ba
buloŋ mɛ yaŋ, molbiye wıya rɛ tıŋ ba kı yaa gɛɛ.
12 Kiriti tımma vƱgıl kıdıgı tıı gba gyı bası doŋ nala wıya rɛ a baa, Kiriti tımma buloŋ
yaa wınyıyɛla rɛ, a yaa nıbɔmɔ, a yaa naboliŋ tımma, a yaa teŋwıı tımma mɛ.
13 Wıı hƱ Ƴ aa basa yaa wıtıı rɛ. Ɛɛwıya, nɔsı ba abee sıfıyası dı ba sıŋ wıtıı hƱ ba
aa laa di tıyaŋ weliŋ.
14 Bil bası tıya ba dı ba ta kpaa ba nyuni we Gyuuma naabaala wıkanıya tıyaŋ, a ta
kı tıŋ nala hƱ aa vıya Wıısı wıtıı hƱ nyƱwa mɛ.
15 Nala hƱ aa kaŋ tıpƱlƱŋ, kıŋ buloŋ mɛ weliye rɛ ba lee. Amɛ bisiŋ tımma hƱ aa bı
laa Wıısı wıya di kɛ lee, kıŋ buloŋ yaa kıbɔŋ nɛ. Wıtıı rɛ, ba tısı bee ba hakıllı buloŋ
nɛ birise. Ba bı gyıŋ wıbɔŋ buloŋ.
16 Ba aa bası anıı ba gyıŋ Wıısı rɛ, amɛ ba wıyaalıya daga anıı ba bı gyıŋ Wıısı. Ba
wıyaalıya lɔrɔ, ba bee nıı nal buloŋ nyƱwa, ba paalı bı sı wuwo yaa wıwelii buloŋ mɛ.

2

Wıtıı hƱ aa maga dı ı kı daga Krisitabiisi hƱ

1 Amɛ ı Titusi kɛ maga dı ı kı daga wıtıı hƱ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ nɛ.

2 Basɪ tɪya banɪhɪyasɪ hʋ aa we ma tɪyaŋ dɪ ba leŋ dɪ ba sɪya fɪyɛlɪ, a kaŋ gyogiweliye,
dɪ nala tɪya ba gyɪrɪma, a kaŋ ba tɪɪ weliŋ, a gyɪŋ wɪtɪɪ hʋ ba aa laa di weliŋ, a kyo
nala, a kaŋ mala ba laadii tɪyaŋ.
3 Basɪ tɪya hanɪhɪyasɪ hʋ mɛ dɪ ba kɪ yaa wɪya hʋ aa daga anɪɪ ba aa fá Wɪɪsɪ rɛ. Ʋ bɪ
maga dɪ ba kɪ gaa nala hala, koo dɪ ba yaa sɪnyʋwala. Amɛ ʋ maga dɪ ba kɪ daga wɪya
hʋ aa weliye rɛ, dɪ gɛɛ wuwo leŋ
4 dɪ ba wuwo daga hatoliye mɛ dɪ ba kyo ba balama abee ba biisi,
5 a wuwo kaŋ ba tɪɪ weliŋ, a ta kɪ yaa wɪlaama, aŋ kɪ deŋ ba dɪya nala nyuu tɪyaŋ
weliŋ, a kaŋ bɔnyɛ, a kɪ tɪŋ ba balama nyʋʋsɪ weliŋ, dɪ nal buloŋ ta wuwo basɪ wɪbɔŋ
buloŋ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ lugo tɪyaŋ.
6 Basɪ gɛɛ tɪɪ tɪya bapʋwasɪya hʋ mɛ, abee sɪfɪyasɪ dɪ ba mɛ kaŋ ba tɪɪ weliŋ wɪɪ kɛ
buloŋ tɪyaŋ.
7 Ɪ Titusi, wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, leŋ dɪ nala na ɪ wɪyaalɪya aa weliye dɪ ba kɪ tɪŋa. Wɪya
hʋ buloŋ ɪ aa dagɪ tɪyaŋ, leŋ dɪ ba na anɪɪ ɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ abee sɪfɪyasɪ.
8 Leŋ dɪ ɪ wɪbasɪya buloŋ yaa wɪtɪɪ, dɪ nal buloŋ ta wuwo kaŋ wɪɪ tarɪ ba tɪyaŋ. Nyɛ
rɛ sɪ leŋ dɪ hɪɪsɪ kaŋ nala hʋ aa bɪ sɪŋ ma kɪŋ tɪyaŋ, beewɪya ba bɪ sɪ na wɪbɔŋ buloŋ
á tɪyaŋ a basɪ.
9 Basɪ tɪya yosi mɛ dɪ ba kɪ tɪŋ ba tɪmma nyʋʋsɪ wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, dɪ ba tɪmma tenni
fɪyɛlɪ ba nyuu tɪyaŋ. Ʋ bɪ maga dɪ ba laa wɪya kɪ basɪ ba nyʋʋsɪ tɪyaŋ.
10 Ba ta kɪ gaa ba tɪmma kɪna. Amɛ ba wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ, ʋ maga dɪ ba leŋ dɪ ba
tɪmma laa ba di rɛ anɪɪ ba kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Dɪ ba aa rɛ aa yaa gɛɛ, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ nal buloŋ
gyɪma anɪɪ á Laataal Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ yaa wɪya aa kaŋ tɪŋɪɪ rɛ.
11 Ʋ maga dɪ ba kɪ yaa wɪya no buloŋ nɛ, beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ kaŋ ʋ bɔnyɛ dagɪ ma
rɛ, dɪ ʋ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a laa nal buloŋ ta.
12 Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ bɔnyɛ no tɪyaŋ nɛ aa daga ma dɪ á vɪya wɪya hʋ aa bɪ kpaa ŋmanɪɪ ʋ
sɪya tɪyaŋ. A bɪl daga ma dɪ á ta kpaa á nyuu we dʋnɪya wɪkanɪya tɪyaŋ, amɛ ʋ maga
dɪ á gyɪŋ kaŋ á tɪɪ weliŋ nɛ, a kaŋ wɪtɪɪ mɛ, aŋ kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ dʋnɪya no tɪyaŋ.
13 Á aa we dʋnɪya no tɪyaŋ nyɛ, á aa gyegili haŋ kyɛbal hʋ á Wɪɪbal abee á Laataal
Yesu Krisita, aa sɪ ko abee ʋ gaŋdarɪ rɛ.
14 Á wɪya rɛ tɪŋ ʋ sʋba, dɪ ʋ laa ma ta á wɪbɔmɔ buloŋ tɪyaŋ a pɪɪsɪ á bisiŋ buloŋ ta,
dɪ á yaa ʋ tɪɪ nala, a yaa nala hʋ aa kpaa ba nyuu we wɪweliye yayɪ dʋŋ tɪyaŋ.
15 Ɛɛwɪya, wɪya no rɛ maga dɪ ɪ kpa kɪ daga nala. Kpa Wɪɪsɪ dee hʋ ʋ aa kpaa tɪya ɪ a
basɪ teŋ polli wɪya kɪ tɪya ba, aŋ basɪ nala hʋ aa yaa wɪbɔmɔ mɛ sɪya wɪya kɪ tɪya ba.
Ta leŋ dɪ nal buloŋ kpa sɪɪ gyʋʋ ɪ.

3

Wɪya hʋ Krisitabiisi aa maga ba kɪ yaa

1 Bɪl marɪ basɪ tɪya Krisitabiisi hʋ anɪɪ ʋ maga dɪ ba kpa ba tɪɪ tɪya ba sɪlaala rɛ abee
nala hʋ aa deŋ ba nyuu, a kɪ tɪŋ ba nyʋwa, aŋ yaa siri dɪ ba yaa wɪɪ kɛ buloŋ aa weliye.
2 Basɪ tɪya ba dɪ ba ta kɪ gaa nala hala. Ʋ bɪ maga dɪ ba kyo kaasɪ, amɛ ʋ maga dɪ ba
leŋ ba bee nal buloŋ wɪya weliye rɛ, a leŋ dɪ ba sɪya fɪyɛlɪ weliŋ nal buloŋ lee,
3 beewɪya á buloŋ mɛ fa yaa bambugo rɛ, a fa bee nɪɪ nal buloŋ nyʋwa, a fa yaa
nɪnyʋgɪsɪya Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Á tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya iriŋ kɛ buloŋ fa aa kyɪl ma fa
yaa wɪbɔmɔ dɔŋ nɛ, a kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi á kɪ tɪŋ ba. Tɪbɪɪŋbɔmɔ abee tɪhɔllɪ dʋŋ nɛ
á fa kana abee dɔmɔŋ. Nala fa haasɪ ma rɛ, á mɛ fa haasɪ ba.
4 Amɛ saŋa kɪdɪgɪ aa ko pele, á Laataal Wɪɪsɪ kaŋ ʋ bɔnyɛ abee ʋ kyori daga ma rɛ a
laa ma ta.
5 Ʋ bɪ kɪɪ anɪɪ á wɪyaaweliye yayɪ rɛ tɪŋ ʋ laa ma ta. Amɛ ʋ aa fáá á sikii wɪya rɛ tɪŋ
ʋ laa ma ta. Ʋ Wiyesi Welii hʋ tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋa a sasɪ á wɪbɔmɔ buloŋ ta, aŋ tɪya ma
mɪɪbofalɪɪ anɪɪ ba aa marɪ lʋl ma.
6 Wɪɪsɪ tɪŋ á Laataal Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a kpa ʋ Wiyesi Welii no we á tɪyaŋ weliŋ.
7 Ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ leŋ á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ, a yaa ʋ balɪya, a kaŋ
bayɪyɛla anɪɪ á sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii.
8 Wɪɪ no paalɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛwɪya, ŋ aa kyɛ dɪ ɪ marɪ basɪ wɪya no weliŋ nɛ a tɪya
nala hʋ aa laa Wɪɪsɪ wɪya dɪ, dɪ ba kpa ba nyuni we wɪweliye yayɪ tɪyaŋ saŋa buloŋ.
Beewɪya wɪya no yaa wɪweliye rɛ, a kaŋ tɔnɔ tɪya nihuwobiŋ buloŋ.
9 Amɛ ma ta kaŋ wɪtɔɔnɪ kɪ kpa dɔmɔŋ. Ma ta dɔgɪsɪ ma tɪɪ a kɪ dɪɪsɪ ma naabatuugo
ma fene. Ma yaŋ leŋ hɪyawʋ-hɪyawʋ bee dɔmɔŋ, a ta kaŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa
saba tɪya ma mɛ wɪya kɪ kaa dɔmɔŋ. Beewɪya, wɪya no buloŋ yaa wɪtɔɔnɪ rɛ, a bɪ kaŋ
tɔnɔ buloŋ.

10 Dı nal buloŋ nɛ we doŋ a bı vʊwa dı ʊ sıŋ pɔ wıtıı hʊ ı aa dagı, aŋ kpa nyʊʊtaaduwo
we nala hʊ tıyaŋ, dı ı ko ŋmaa liyesi ʊ anıı bʊlıya, ka dı ʊ ha bı nıı tıya ı, ta leŋ dı ı
beel-ʊ bıl pɛ wıı buloŋ.
11 Gyıma weliŋ anıı nal no tıına yaa wıbɔŋyaal lɛ a bee kyɛ wıtıı. Ʊ tıı wıyaalıya di
ʊ sarıya rɛ, ʊ tele.

Wıkateŋse

12 Ŋ sı tʊŋ Atıması koo Takikusi dı ʊ ko ı lee. Dı ʊ rɛ ko ko, yaa kuwokeri aŋ ko
kyem-ŋ Nikopoli tıyaŋ, beewıya ŋ yaa ŋ hakıla rɛ anıı ŋ sı hɔŋ doŋ dı puwo saŋa baŋ
mʊ.
13 Dı Ziina, sarıdiil hʊ, abee Apolo rɛ ko yaa siri dı ba vala ba ŋmanıı hʊ, yaa kuwokeri
aŋ pɛ ba tıyaŋ weliŋ, a tıya ba kıŋ hʊ buloŋ ba aa kyɛ.
14 Ʊ maga dı Krisitabiisi gyıŋ gɛɛ hʊ ba aa sı kpa ba nyuni we wıweliye yayı tıyaŋ nɛ,
dı ba wuwo kı pɛ nala hʊ aa maga dı ba pɛ tıyaŋ. Ʊ maga dı ba kı tʊŋ tʊŋweliye rɛ, dı
ʊ kaŋ tɔnɔ a tıya nal buloŋ.
15 Ŋ bee nala hʊ buloŋ aa we daha aa kyʊwalı ı. Kyʊwalı á kyaŋsı hʊ buloŋ mɛ aa
laa Yesu wıya di tıya ma. Wıısı sı kyiyeli ma buloŋ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA FILEMƆIŊ

1 Mıyaŋ Pɔɔl ba aa kaŋ tɔ nıtɔdıyaŋ á tıına Yesu Krisita wıya, abee á nıınabiye Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Filemɔŋ, á kyaŋkyoolii, abee á tʊŋtʊnnı-dɔŋ,
2 abee Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı ı dıya tıyaŋ, abee á nıınatoluu Afiya, abee Akipu, nal hʊ á beel-ʊ buloŋ aa lʊgı dı á leŋ dı nala gyıma anıı Wıısı wıweliye hʊ yaa wıtıı rɛ.
3 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we ma lee.
4 Dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʊwalı Wıısı saŋa kɛ buloŋ, ŋ aa liisi ı wıya rɛ, a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ.
5 Beewıya, ŋ aa nıı ɛɛ hʊ ı aa kyo Krisitabiisi buloŋ nɛ, abee ɛɛ hʊ ı aa laa á Tıına Yesu Krisita wıya di.
6 Ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı pɛ ı tıyaŋ dı ı marı kı bası Yesu Krisita wıya hʊ ı aa laa di, dı ɛɛ leŋ dı ı gyıŋ wıweliye hʊ buloŋ á aa kana akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı nyubaanıŋ.
7 Ŋ naabiikpıyana, ɛɛ hʊ ı aa kyo Wıısı nala, ʊ yaa ŋ teŋfıyɛlʊʊ rɛ kıŋkaŋ, a leŋ ŋ teŋ mɛ polli, beewıya ı leŋ Wıısı nala bembiye fıyɛlı rɛ.

Pɔɔl sʊl Filemɔŋ dı ʊ kaŋ Oniisimu weliŋ

8 Krisita wıya, ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ fa aa sı wuwo fıla ı dı ı yaa wıı hʊ aa maga dı ı yaa.
9 Ŋ fa sı wuwo kpa fılıı beewıya, ŋ yaa nal aa laa Yesu Krisita naası sıŋ nɛ, ka ba ha kana ŋ tɔ nıtɔdıyaŋ gyınaŋ ʊ wıya. Amɛ kyori tıyaŋ nɛ ŋ kpa sʊlıı nyɛ.
10 Ŋ biibaal Oniisimu wıya rɛ ŋ kı sʊla ı. Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ŋ tıı biye Krisita tıyaŋ, beewıya ŋ tıyaŋ nɛ ʊ tıŋa a laa Yesu wıya di saŋa hʊ ŋ aa we nıtɔdıya tıyaŋ.
11 Ʊ fa bı kaŋ tɔnɔ tıya ı. Amɛ lagılagı no ʊ kaŋ tɔnɔ tıya ŋ beel-ı buloŋ nɛ.
12 Ŋ leŋ ʊ mııgı kı ko ı lee rɛ, amɛ ʊ wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ weliŋ.
13 Ŋ ha aa we nıtɔdıya tıyaŋ Yesu Krisita wıweliye hʊ wıya nyɛ, ŋ fa kyo dı ʊ we ŋ lee daha rɛ, a fa laa ı nyuu kı kyiyeli ŋ.
14 Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ fıla ı dı ı kyiyeli ŋ. Ŋ aa kyɛ dı ı kyiyeli ŋ nɛ ı tıı kyɛrı tıyaŋ. Ɛewıya, ŋ bı sı yaa wıı buloŋ dı ı bı laa nyʊwa.
15 Kapuwo wıı hʊ aa tıŋ Oniisimu gyı lıı ı lee kyɛyɛ baŋmana rɛ yaa dı ʊ mııgı ko ı lee a we doŋ deŋdeŋ kı mʊ.
16 Oniisimu fa yaa ı yoŋ nɛ. Amɛ lagılagı no, ʊ bıl bı yaa ı yoŋ dʊŋ, ʊ tee ı yoŋ nɛ. Ʊ yaa á nıınabiye tıı rɛ Krisita wıya. Ʊ wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ nɛ weliŋ. Amɛ ŋ gyıma anıı ʊ wıya gba kyıla ı te ŋ nɛ, akuu ʊ aa yaa ı yoŋ abee ı naabiye buloŋ á Tıına Yesu tıyaŋ wıya.
17 Dı ı rɛ gyıma anıı ŋ yaa ı tʊŋtʊnnı-dɔŋ Krisita ŋmanıı tıyaŋ, ɛɛ kɛ dı ʊ rɛ ko mııgı ko, kana ʊ weliŋ anıı ı fa aa sı kana ŋ tıı gɛɛ.
18 Dı ʊ rɛ fa yaa wıı kyogi ı, kpa ʊ anıı mıyaŋ nɛ yaa gɛɛ. Dı ʊ rɛ fa dii ı kyıŋ mɛ, kpa ʊ nıı mıyaŋ nɛ diye.
19 Mıyaŋ Pɔɔl, ŋ tıı noŋ nɛ ŋ kaŋ sabı wıya no kı tıya ı. Ŋ baa, "Ŋ sı tuŋ kyıŋ hʊ buloŋ ʊ aa diye." Amɛ yaŋ ta yeŋŋe anıı ı mɛ dii ŋ kyıŋ nɛ, beewıya mıyaŋ Pɔɔl tıyaŋ nɛ ı tıŋa a na mııbofalıı hʊ ı aa kana Krisita tıyaŋ.
20 Ɛewıya, ŋ naabiikpıyana, ŋ aa sʊla ı á Tıına nyubaanıŋ, yaa wıı no tıya ŋ. Akuu á aa yaa kıdıgı Krisita tıyaŋ wıya leŋ dı ŋ teŋ fıyɛlı.
21 Ŋ laa di rɛ anıı ŋ aa sabı wıı no kı tıya ı, ı sı yaa wıı hʊ wıya ŋ aa sʊla ı. Ŋ gyıma anıı ı gba sı yaa te gɛɛ.
22 Pɛ marı dıya mɛ biŋ, a yaa siri kı pɔ ŋ ŋmanıı, beewıya ŋ laa di rɛ anıı ma aa kyʊwalı Wıısı kı tıya ŋ wıya, Wıısı sı laa ma buloŋ sʊlıı, a leŋ dı ŋ mııgı ko ma lee.
23 Ɛpafirası mɛ ba aa kaŋ tɔ pɛ ŋ tıyaŋ akuu Yesu Krisita wıya mɛ aa kyʊwalı ı.
24 Ŋ tʊŋtʊnnı-dɔŋtıŋsı Maakı abee Arisitaakusi abee Diması abee Luka mɛ aa kyʊwalı ı.
25 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ BA AA SABA TIYA
HIIBURU TIMMA

Wɪɪsɪ tɪŋa ʋ Biye tɪyaŋ a basɪ wɪya tɪya ma

1 Faafaa hʋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ʋ tɪŋdaala tɪŋ ŋmaŋgyamaa rɛ a villi basɪ wɪya a tɪya
á naabaala.
2 Amɛ gyɪnaŋ sɪgballɪya no kɛ, ʋ Biye tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋa, a basɪ wɪya tɪya ma. Wɪɪsɪ Biye
no tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋa a marɪ dʋnɪya kɪŋ kɪŋ buloŋ a bɪl hɪ ʋ mɛ a kpa dʋnɪya kɪŋ kɪŋ buloŋ
tɪya ʋ.
3 Biye hʋ tɪyaŋ nɛ á kɪ na Wɪɪsɪ gaŋdarɪ aa maga gɛɛ. Ɛɛ Wɪɪsɪ aa kɪya, ɛɛ tɪɪ rɛ biye
hʋ mɛ kɪɪ, ka ʋ kaŋ ʋ wɪbii hʋ aa kaŋ dee a kɪ deŋ dʋnɪya kɪna buloŋ. Ʊ aa sasɪ á
wɪbɔmɔ ta hal tɪyaŋ, ʋ hɔŋ Bakɔɔ noduu logiŋ tɪyaŋ nɛ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.

Wɪɪsɪ Biye hʋ rɛ tee Wɪɪsɪ Malɪkasɪ

4 Ɛɛ wɪya Wɪɪsɪ Biye hʋ rɛ tee malɪkasɪ buloŋ. Feŋ hʋ mɛ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ʋ, ʋ rɛ
tee feŋ hʋ malɪkasɪ hʋ aa kana.
5 Beewɪya, Wɪɪsɪ ha bɪ maakyiye basɪ tɪya malɪka buloŋ a baa:
"I yaa ŋ Biibaal lɛ,
mɪyaŋ nɛ yaa ɪ kuwo gyɪnaŋ." Ʊ bɪl bɪ basɪ tɪya malɪka kɪdɪgɪ buloŋ mɛ a baa:
"Ŋ sɪ yaa ɪ Kuwo,
dɪ ɪ mɛ yaa ŋ Biye."
6 Amɛ saŋa hʋ ʋ aa kyɛ dɪ ʋ ta ʋ Biihɪyawʋ hʋ dɪ ʋ ko tuu dʋnɪya, ʋ basa rɛ a baa,
"Malɪkasɪ buloŋ maga dɪ ba kɪ kyʋwalɪ ʋ rɛ."
7 Wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa basa a mʋ tile ʋ malɪkasɪ tɪyaŋ nɛ nyɛ: Ʊ baa,
"Ŋ leŋ ŋ malɪkasɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ puwo
a leŋ ŋ tʋŋtʋnna mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ diŋgel."
8 Amɛ wɪɪ hʋ ʋ aa basa a tile ʋ Biye hʋ tɪyaŋ nɛ nyɛ: Ʊ baa,
"Wɪɪsɪ, ɪ koro sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.
Tɪpʋlʋŋ nɛ sɪ yaa ɪ kuworidaatɪgɪɪ dɪ ɪ kaŋ kɪ deŋ ɪ nala."
9 "I kyo wɪweliye rɛ aŋ haasɪ wɪbɔmɔ.
Ɛɛ rɛ tɪŋ mɪyaŋ ɪ Wɪɪsɪ kpa ɪ yohuŋ a te ɪ dɔŋtɪŋsɪ buloŋ, a leŋ ɪ teŋ fɪyɛlɪ.
10 Ʊ bɪl baa,
"I á Tɪɪna, ɪ rɛ taa taŋha buŋbuŋ hʋ tɪyaŋ,
a ta wɪɪsɪnyuu mɛ.
11 Wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ sɪ nyʋgɪsɪ, amɛ ɪ kɛ ha sɪ we doŋ.
Ba buloŋ sɪ bɪrɪmɪ kɪbɪnɪya, a kɔsɪ anɪɪ gannɪ aa kɔsɪ gɛɛ.
12 I sɪ kaŋ ba kpeme anɪɪ gal.
Ba sɪ bɪrɪmɪ kɪbɪnɪya anɪɪ gannɪ.
Amɛ ɪ kɛ bee bɪrɪmɪ. I mɪɪbol mɛ bɪ sɪ maakyiye teŋ."
13 Wɪya hʋ Wɪɪsɪ bɪl aa basa tɪya ʋ rɛ nyɛ: Ʊ baa,
"Ko hɔŋ ŋ noduu logiŋ,
ka dɪ ŋ yuwo di ɪ dɔmɔ buloŋ teŋ."
Malɪka bee rɛ Wɪɪsɪ ha maakyiye basɪ wɪɪ no tɪya?
14 Bekine rɛ yaŋ yaa malɪkasɪ? Ba yaa dʋŋsɪ rɛ, a tʋma kɪ tɪya Wɪɪsɪ. Wɪɪsɪ aa tɪŋ ba
rɛ ba mʋ kɪ pɛ nala hʋ ʋ aa sɪ laa ta tɪyaŋ.

2

Wɪɪsɪ yaa wɪbal lɛ ʋ aa laa ma ta

1 Akuu wɪɪ no wɪya, ʋ maga dɪ á kaŋ wɪweliye hʋ á aa nɪya weliŋ nɛ, dɪ wɪɪ buloŋ ta
ko viisi ma mʋ gama.
2 Wɪya hʋ malɪkasɪ gyɪ aa basɪ tɪya á naabaala gyɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Dɪ nal lɛ gyɪ vɪya ba
tɪŋɪɪ, koo dɪ nal lɛ gyɪ kyogi ba kɪdɪgɪ buloŋ, Wɪɪsɪ aa dɔgɪsɪ ʋ gɛɛ aa maga rɛ.
3 Dɪ nyɛ rɛ yaŋ we doŋ, wɪbee rɛ sɪ laa ma dɪ ámaa rɛ kpaa á hal yɪya wɪbal hʋ Wɪɪsɪ
aa yaa a laa ma ta. Á Tɪɪna Yesu rɛ laa sɪya basɪ laatayɪ no wɪya, ka nala hʋ a nɪɪ wɪɪ
hʋ mɛ kyosi basɪ tɪya ma anɪɪ ʋ yaa wɪtɪɪ rɛ.
4 Wɪɪsɪ tɪɪ mɛ daga anɪɪ wɪɪ hʋ ba aa basa yaa wɪtɪɪ rɛ, beewɪya ʋ kuu wɪɪ hʋ wɪya rɛ
a yaa wɪkperiye abee wɪmagɪla aŋ kpa ʋ Wiyesi Welii bɔnyɛ kɪna mɛ tɪya nala ʋ kyɛrɪ
tɪyaŋ.

Nal hʋ tɪyaŋ á aa sɪ tɪŋa a na laatayɪ

5 Malıkası nosi tıyaŋ daa Wıısı kpa taŋhafalıı hʊ aa sı ko we. Taŋhafalıı no wıya rɛ
á bası kı tıya ma nyɛ.
6 Wıısı teŋ loginŋ kıdıgı tıyaŋ ba baa,
"Bekiŋ nɛ yaa nihuwobiŋ, ı kı bıını ʊ wıya, bekiŋ nɛ yaa nihuwobiŋ biye mɛ ı kı deŋ
ʊ nyuu tıyaŋ?
7 Ɪ aa taa nihuwobiŋ, ı leŋ malıkası te ʊ mʊhʊ rɛ kyɛyɛ baŋmana,
a leŋ nihuwobiŋ kaŋ feŋ abee yohuŋ.
8 Ka ı kpa kına buloŋ mɛ a we ʊ nosi tıyaŋ.
Ɪ aa kpaa kına buloŋ we nihuwobiŋ nosi tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ daga anıı kıŋ buloŋ bıl tuwo
ʊ aa bı kaŋ ʊ dee. Amɛ lagılagı no, á bı naa dı nihuwobiŋ kaŋ dee kına buloŋ
nyuu tıyaŋ.
9 Wıısı fa leŋ ʊ malıkası rɛ te Yesu mʊhʊ. Amɛ lagılagı no, á naa anıı Wıısı kpaa Yesu
yohuŋ nɛ, a leŋ ʊ kaŋ feŋ mɛ, beewıya ʊ naa tʊwara rɛ a sʊba. Wıısı bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ
fa yaa gɛɛ, dı ʊ wuwo laa nihuwobisi buloŋ nyuu a sʊba.
10 Wıısı rɛ taa dʊnıya kına buloŋ a kı deŋ ba mɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ maga dı ʊ leŋ dı ʊ
biigyamaa ko ʊ lee, a mɛ yaa gaŋdaala. Ɛɛ wıya rɛ tıŋ ʊ leŋ Krisita, laataal hʊ tıyaŋ ba
aa sı tıŋa a na laatayı sıŋ lee hʊ aa maga beel-ʊ a na tʊwara, a sʊba, dı ʊ wuwo laa ba
ta.
11 Yesu rɛ aa pıısı nala bisiŋ ta, ba yaa tıpʊlʊŋ tımma. Nal hʊ aa pıısı nala bisiŋ ta,
abee nala hʊ bisiŋ ʊ aa pıısa ta, ba buloŋ kuwo rɛ yaa Wıısı. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ fa bı yaa Yesu
hıısı abee ʊ aa sı yırı ba ʊ naabalıya.
12 Wıya hʊ Yesu aa bası tıya Wıısı rɛ nyɛ:
"Ŋ sı bası wıya hʊ ı aa yaa a tıya ŋ naabalıya.
"Ŋ sı dannı ı nala hʊ aa laŋŋa kı kyʊwalı ı tıyaŋ
13 Ʊ bıl baa,
"Ŋ sı laa ı di wıı buloŋ tıyaŋ." A bıl baa,
"Na ŋ bee nala hʊ buloŋ ı aa kpaa tıya ŋ."
14 Nala hʊ Wıısı aa kpaa tıya Krisita hʊ yaa nihuwobisi rɛ a kaŋ kyal abee teŋbiye.
Ɛɛ rɛ tıŋ Krisita mɛ kaŋ ʊ tıı bırımı nihuwobiŋ a kıı ba, dı ʊ wuwo tıŋ ʊ sʊʊ tıyaŋ a
yuwo di Sıtaanı, nal hʊ aa kaŋ sʊʊ dee.
15 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dı ʊ wuwo laa nala ta, nala hʊ aa fá sʊʊ, ɛɛ leŋ ba yaa sʊʊ yosi ba
mııbol buloŋ tıyaŋ.
16 Ɛɛwıya, ʊ bı kıı nıı malıkası tıyaŋ nɛ ʊ ko dı ʊ pɛ amɛ ʊ ko dı ʊ pɛ Abıraham doho
nala tıyaŋ nɛ.
17 Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ bırımı nihuwobiŋ a mɛ kıı ʊ naabiisi hʊ ba wıı buloŋ tıyaŋ. Ʊ yaa gɛɛ
rɛ dı ʊ wuwo ko yaa wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ aa kaŋ wıtıı ʊ naabiisi tıyaŋ, a fá
ba sikii ʊ tʊma tıyaŋ, dı gɛɛ leŋ dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
18 Sıtaanı magısı ʊ rɛ, ʊ na tʊwara weliŋ, ɛɛ wıya, ʊ aa wuwo ʊ pɛ nala hʊ Sıtaanı aa
magısı tıyaŋ nɛ.

3

Yesu rɛ tee Moosi

1 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya Krisitabiisi mɛ aa nıı Wıısı yıra hʊ, ma kpa ma hakıllı buloŋ
we Yesu tıyaŋ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ Wıısı aa tıma dı ʊ ko yaa á wııkyʊwal-naaŋ no sılaala
buloŋ nıhıyawʊ.
2 Ʊ tıŋ nal hʊ aa lıı ʊ nyʊwa rɛ abee wıtıı ʊ tʊma tıyaŋ, anıı Moosi mɛ gyı aa tıŋ
Wıısı nyʊwa gɛɛ tʊma hʊ Wıısı gyı aa tıya ʊ dı ʊ deŋ ʊ nala.
3 Á gyıma anıı nal hʊ aa saa dıya rɛ maga dı ʊ laa feŋ a te dıya hʊ ʊ aa saa. Ɛɛ tıı rɛ
feŋ hʊ Yesu aa laa mɛ yʊga te feŋ hʊ Moosi aa laa.
4 Dıya kɛ buloŋ aa we doŋ, nal lɛ saa. Amɛ Wıısı rɛ taa kıŋ kıŋ buloŋ.
5 Moosi fa yaa tʊŋtʊnnıtıı rɛ Wıısı nala tıyaŋ, a tʊma kı tıya Wıısı a fa laa sıya bası
wıya hʊ Wıısı aa sı maakyiye bası.
6 Amɛ Krisita kɛ yaa Wıısı Biye rɛ a kaŋ wıtıı, a kı deŋ Wıısı nala nyuu. Dı ámaa rɛ
kaŋ bembiduwo, ka dı á bayıyɛla mɛ deye, ɛɛ rɛ á sı wuwo yaa ʊ nala.

Wiyese hʊ Wıısı nala aa sı na

7 Ɛɛwıya, Wıısı Wiyesi Welii hʊ bası tıya ma rɛ a baa,
"Gyınaŋ, dı mamaa rɛ ko nıı Wıısı taal,
8 ma ta yaa faasıŋ, anıı ma naabaala gyı aa yaa faasıŋ a lıı Wıısı hal pogo hʊ tıyaŋ gɛɛ.
Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ ba gyı magısı ʊ rɛ.
9 Doŋ tıyaŋ, ma naabaala gyı magısı ʊ rɛ weliŋ, abee ba
aa naa ʊ wıyaalıya bısı mɔllı balıya buloŋ.

10 Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ baaŋ gyɪ sii nala no buloŋ nyuu tɪyaŋ, ʊ baa,
‘Ba aa yaa ŋ dawarɪ rɛ,
a bee tɪŋa ŋ nyʊwa mɛ.’
11 Ɛɛ rɛ ŋ na baaŋ a ŋmɪyɛsɪ a baa,
‘Ba bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sɪ leŋ ba na wiyese” ’
12 Ŋ naabalɪya, ma pɔ ma tɪɪ weliŋ dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ ta ko kaŋ hakɪlbɔŋ koo hakɪlduwo aa sɪ leŋ dɪ ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ hʊ aa weye hal.
13 Amɛ ma kɪ pɛ dɔmɔŋ ma aa we gyɪnaŋ sɪgballɪya no tɪyaŋ dɪ wɪbɔmɔ ta wuwo mʊrɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ, a leŋ dɪ ʊ yaa faasɪŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
14 Wɪya hʊ á aa laa di buŋbuŋ hʊ tɪyaŋ, dɪ ámaa rɛ kaŋ ba weliŋ a kaŋ kɪ mʊ á kyɛsʊʊ, ɛɛ daga anɪɪ á bee Krisita kɪŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
15 Wɪya hʊ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ nyɛ:
“Gyɪnaŋ, dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ Wɪɪsɪ taal ma ta yaa faasɪŋ anɪɪ ma naabaala gyɪ aa yaa faasɪŋ a lɪɪ Wɪɪsɪ hal gɛɛ.
16 Kɪbeema rɛ gyɪ nɪɪ Wɪɪsɪ taal aŋ lɪɪ ʊ hal gɛɛ? Ba daa yaa nala hʊ Moosi gyɪ aa kaŋ lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ hʊ?
17 Kɪbeema nyuu tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ baaŋ gyɪ sii bɪsɪ mɔllɪ balɪya gɛɛ? Ba aa rɛ yaa nala hʊ gyɪ aa bɪ tɪŋa ʊ nyʊwa, ʊ leŋ ba sʊba pogo hʊ tɪyaŋ.
18 Kɪbeema rɛ Wɪɪsɪ gyɪ ŋmɪyɛsɪ tɪya anɪɪ ba bɪ sɪ gyʊʊ lee hʊ ʊ fa aa sɪ leŋ dɪ ba gyʊʊ a na wiyese? Ba aa rɛ yaa nala hʊ gyɪ aa bɪ tɪŋa ʊ nyʊwa.
19 Á naa anɪɪ ba aa bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ tɪŋ ba bɪ wuwo gyʊʊ lee hʊ Wɪɪsɪ fa aa kyɛ dɪ ba gyʊʊ.

4

1 Wɪɪsɪ nyʊwa hʊ ʊ aa wee anɪɪ ʊ sɪ leŋ dɪ á ko ʊ lee á na wiyese hʊ, ʊ ha we doŋ nɛ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á gyɪŋ tɪya á tɪɪ weliŋ, dɪ wiyese no ta ko buwo á kɪdɪgɪ buloŋ.
2 Beewɪya Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ ba aa basɪ tɪya ma, ba gyɪ laa sɪya basɪ ba tɪya á naabaala mɛ rɛ, amɛ ba gyɪ aa bɪ laa di wɪya, wɪya hʊ gyɪ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ tɪya ba.
3 Amɛ á nala hʊ aa laa wɪya hʊ di, ámaa rɛ naa Wɪɪsɪ wiyese hʊ anɪɪ Wɪɪsɪ aa basɪ gɛɛ. Ʊ baa,
“Ŋ gyɪ naa baaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ ŋmɪyɛsɪ anɪɪ
ba bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sɪ leŋ dɪ ba na wiyese.”
Abee ʊ aa basɪ nyɛ buloŋ, ka á gyɪma anɪɪ ʊ yaa wɪɪ buloŋ teŋ nɛ a lɪɪ saŋa hʊ ʊ taa dʊnɪya buloŋ.
4 Wɪya hʊ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a tile kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ rɛ nyɛ: Ba baa,
“Wɪɪsɪ kpaa kyɛyɛ badʊ rɛ a marɪ dʊnɪya teŋ, aŋ wiyesi kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ.”
5 Ʊ bɪl basɪ wiyese no tɪɪ wɪya rɛ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ a baa,
“Ba bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sɪ leŋ dɪ ba na wiyese.”
6 Ɛɛ daga anɪɪ nala badɔmɔŋ nɛ sɪ na haŋ wiyese hʊ. Amɛ nala hʊ gyɪ aa laa sɪya nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ba bɪ naa wiyese no beewɪya ba gyɪ bɪ tɪŋ wɪya hʊ ba aa nɪya.
7 Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ bɪl lɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ a kɪ yɪrɪ ʊ Gyɪnaŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ ʊ gyɪ pɪɪsa rɛ weliŋ ka ʊ bɪl tɪŋ á naabaa Deviti tɪyaŋ a bɪl basɪ kyɛɛ no wɪya anɪɪ ba gyɪ aa laa sɪya basɪ Wɪɪsɪ Teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ gɛɛ a baa,
“Gyɪnaŋ, dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ Wɪɪsɪ taal, ma ta yaa faasɪŋ”
8 Saŋa hʊ tɪyaŋ Gyoosʊwa gyɪ aa yaa Iziral tɪmma sɪlaal, ʊ gyɪ bɪ wuwo tɪya haŋ wiyese hʊ. Dɪ ʊ rɛ fa wuwo tɪya ba haŋ wiyese hʊ, Wɪɪsɪ fa bɪl bɪ sɪ basɪ wiyese kyɛɛ kɪdɪgɪ wɪya gɛɛ hal tɪyaŋ.
9 Nyɛ daga anɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ we doŋ, Wɪɪsɪ nala aa sɪ wiyesi anɪɪ Wɪɪsɪ aa wiyese kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ gɛɛ.
10 Nal hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ ʊ na wiyese, dɪ ʊ tɪɪna ko tʊŋ tʊma teŋ ʊ sɪ wiyesi anɪɪ Wɪɪsɪ mɛ aa tʊŋ ʊ tʊma teŋ aŋ wiyesi gɛɛ.
11 Faafaa nala hʊ gyɪ aa bɪ tɪŋ ʊ nyʊwa wɪya, ba gyɪ bɪ naa wiyese no. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á kɛ we dee a kɪ tɪŋ ʊ nyʊwa dɪ wiyese no ta ko buwo ma mɛ.
12 Wɪɪsɪ wɪbii hʊ aa tɪya mɪɪbol lɛ. Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪweyi, a kaŋ dee mɛ, a di kɪ te takoobii aa di nyʊʊkpara. Ʊ aa wuwo tɔbɔ gyʊʊ nihuwobiŋ nɛ anɪɪ takoobii a tuu mʊ pele ʊ tɪya liluŋii buloŋ, a wuwo gyɪŋ ʊ hakɪla wɪɪ buloŋ abee ʊ tɪbɪɪna buloŋ.
13 Dʊnɪya wɪɪ koo kɪŋ buloŋ tuwo a faŋa Wɪɪsɪ lee. Ʊ aa na ba buloŋ nɛ anɪɪ ba aa pɪŋ lɪgyalɪɪ tɪyaŋ penteeŋ. Ʊ rɛ á sɪ maakyiye daga á wɪyaalɪya buloŋ tɪya.

Yesu rɛ yaa á wɪɪkyʊwal-sɪlaala buloŋ nɪhɪyawʊ

14 Akuu á wɪɪkyʊwal sɪlaal Yesu aa yaa Wɪɪsɪ Biye, a bɪl yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ
buloŋ nɪhɪyawʊ wɪya, abee ʊ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ wɪya, ma leŋ dɪ á kaŋ wɪya hʊ á aa
laa di weliŋ.
15 Á wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ kɛ yaa nal aa gyɪŋ wɪya hʊ buloŋ aa yaa á gyomo
rɛ, a ŋmaŋ kɪ tɪya ma mɛ, beewɪya Sɪtaanɪ gyɪ kpaa wɪya no buloŋ magɪsɪ ʊ mɛ rɛ dɪ ʊ
fa yaa wɪbɔŋ anɪɪ gɛɛ tɪɪ ʊ aa kɪ magɪsɪ ma, amɛ ʊ kɛ gyɪ bɪ maakyiye yaa wɪbɔŋ buloŋ.
16 Ɛɛ wɪya ma leŋ dɪ á tarɪ pele Wɪɪsɪ abee tɪdɪgɪ, beewɪya á gyɪma anɪɪ ʊ sɪ fá á sikii,
aŋ leŋ dɪ á na ʊ kyiyeli saŋa hʊ buloŋ aa maga.

5

1 Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ buloŋ, ba aa lɪɪ ʊ, ʊ nala tɪyaŋ nɛ, ʊ laa nala hʊ naasɪ
sɪŋ Wɪɪsɪ wɪkanɪya tɪyaŋ a laa ba kɪna abee ba pʊsɪ kɪ sʊla Wɪɪsɪ, dɪ ʊ kpa ba wɪbɔmɔ
kyɛ ba.
2 Ʊ aa gyɪŋ kaŋ nala hʊ aa bɪ gyɪma aŋ yaa wɪbɔmɔ a kɪ nyʊgɪsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ
nɛ, beewɪya ʊ tɪɪ mɛ kaŋ gyomo rɛ.
3 Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ aa yaa fɪlɪɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ wɪya, dɪ Wɪɪsɪ kpa ʊ wɪbɔmɔ
kyɛ ʊ, a bɪl lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ nala hʊ mɛ wɪbɔmɔ wɪya dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ mɛ kyɛ ba.
4 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo lɪɪ ʊ tɪɪ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal. Wɪɪsɪ rɛ aa lɪɪ tɪɪna anɪɪ ʊ gyɪ
aa lɪɪ Aarɔŋ gɛɛ.
5 Ɛɛ tɪɪ rɛ Krisita mɛ daa lɪɪ ʊ tɪɪ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ. Amɛ Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ
ʊ a basɪ nyɛ tɪya ʊ: Ʊ baa,
"Ŋ biibaal lɛ yaa ɪ
mɪyaŋ nɛ yaa ɪ kuwo gyɪnaŋ"
6 Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ ʊ baa,
"I yaa wɪɪkyʊwal-sɪlaal lɛ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ anɪɪ
Mɛlkisedɛki fa aa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal gɛɛ."
7 Saŋa hʊ Yesu gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ gyɪ suri nyʊwa rɛ a kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ abee sɪnɪɪl a kpa ʊ wɪkyɛɛlɪya buloŋ biŋ ʊ sɪya, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa
sɪ wuwo laa ʊ ta sʊʊ nosi tɪyaŋ. Yesu gyɪ tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ abee sɪfɪyala ʊ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ,
ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ laa ʊ wɪɪsʊlɪɪ.
8 Yesu fa yaa Wɪɪsɪ Biye mɛ rɛ, amɛ abee gɛɛ buloŋ ʊ gyɪ naa tʊwara rɛ weliŋ, a tɪŋ
tʊwara no tɪyaŋ a gʊnnɪ Wɪɪsɪ nyʊwa tɪŋɪɪ weliŋ.
9 Ʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa abee wɪtɪɪ a mʊ teŋ, ʊ rɛ mɪɪgɪ yaa ŋmanɪɪ hʊ nala hʊ buloŋ
mɛ aa tɪŋ ʊ nyʊwa, aa sɪ tɪŋa a na laatayɪ hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
10 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ ʊ dɪ ʊ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ anɪɪ Mɛlkisedɛki gɛɛ.

Ma ta ko bɪla hal ma Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.

11 Á kaŋ wɪya yʊga rɛ á aa basɪ wɪɪ no lugo tɪyaŋ. Amɛ á bɪ gyɪŋ gɛɛ á aa sɪ basɪ wɪya
hʊ dɪ ma wuwo nɪɪ ba memii, beewɪya ma wɪya memii gyɪmɪɪ hayɛ rɛ.
12 Ma aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ʊ saŋa pɪɪsa rɛ a fa maga dɪ ma mɛ kɪ daga nala, amɛ
ma ha hɔŋ kɪ kyɛ nal lɛ dɪ ʊ bɪl marɪ daga ma Wɪɪsɪ wɪya lipiilii wɪgʊnnɪya. Ʊ kɪɪ gɛɛ
rɛ anɪɪ ma aa maga dɪ ma kɪ di kɪdiyoho ka ma ha hɔŋ kɪ kyɛ ɪl dɪ ma ɔsɪ.
13 Nal hʊ buloŋ aa ɔsɪ ɪl dʊŋ ha yaa biifɪla rɛ, a ha bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa wɪwelii ko
wɪbɔŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
14 Amɛ kɪdiyoho kɛ, nɪhɪyasɪ rɛ wuwo kɪ di ba beewɪya, akuu ba aa gyʊʊ wɪgyamaa
tɪyaŋ saŋa buloŋ wɪya, ba wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa wɪwelii koo wɪbɔŋ nɛ.

6

1 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á leŋ wɪya hʊ á aa gʊnna á Krisita laadii falɪŋ tɪyaŋ, ka dɪ á gyʊʊ
wɪya hʊ nala hʊ laadii aa bɪra Krisita tɪyaŋ aa maga dɪ ba gyɪma. Ma ta leŋ dɪ á bɪl piili
kɪ basɪ sʊʊkpʊŋ wɪbɔmɔ tɪyaŋ bɪrɪmɪ lɪɪ wɪya abee Wɪɪsɪ laadii wɪya.
2 Ma leŋ dɪ á leŋ wɪya hʊ á aa gʊnna wɪɪkyʊwalnɪɪ foyi lugo tɪyaŋ, abee gɛɛ ba aa kpa
nosi dɔbɔ nala tɪyaŋ wɪya, abee sʊʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ-siyi wɪya, abee Wɪɪsɪ aa sɪ di nihuwobisi
sarɪya a kpa kyogisi tɪya badɔmɔŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ, aŋ kpa mɪɪbol aa bɪ
kaŋ tenii mɛ a tɪya badɔmɔŋ.
3 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ laa nyʊwa, á sɪ leŋ buŋbuŋ wɪya hʊ aŋ kɪ mʊ sɪya.
4 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ suri nala sɪya ba wuwo gyɪma ʊ wɪya, a leŋ ba na ʊ bɔnyɛ mɛ, a bɪl leŋ
ba kaŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ mɛ,
5 a leŋ ba nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya a gyɪŋ ʊ wɪya hʊ aa weliye maga gɛɛ a leŋ ba bɪl na Wɪɪsɪ
Koro hʊ (aa sɪ ko) dee aa maga gɛɛ ba mɪɪbol tɪyaŋ lagɪlagɪ no,
6 dɪ nala no rɛ yaŋ gyɪŋ wɪya no buloŋ aŋ ko mɪɪgɪ kpa hal yɪya Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ,
wɪɪ buloŋ tuwo nal bɪl aa sɪ yaa dɪ ba bɪl mɪɪgɪ ko Wɪɪsɪ lee. Ba bɪl bɪ sɪ wuwo bɪrɪmɪ

lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ a mııgı ko Wıısı lee. Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ba bıl aa marı kpaası Wıısı Biye hʋ mal daagarıı tıyaŋ, a leŋ ʋ bıl di hıısı nala sıya tıyaŋ.
7 Wıısı aa leŋ taŋha hʋ tıyaŋ duwoŋ aa nıı kı we weliye rɛ. Taŋha no aa lıı kıweliye
aa kaŋ tɔnɔ rɛ a tıya nala hʋ aa pala ʋ.
8 Amɛ dı ɔhɔ abee sɔsı dʋŋ nɛ ko mııgı nyʋ taŋha hʋ tıyaŋ, ɛɛ daga anıı taŋha hʋ bıl
bı kaŋ tɔnɔ buloŋ. Amɛ dı ı ko bı gyıma Wıısı sı ŋmıyɛsı we taŋha hʋ tıyaŋ, a leŋ dı
diŋ kpa ʋ di.
9 Á kyaŋkpıyanama, abee á aa bası wıya no buloŋ mɛ, ka á gyıma anıı ma we
ŋmaŋwelii hʋ tıyaŋ nɛ. Ma sı na kıweliye hʋ buloŋ aa we laatayı ŋmanıı no tıyaŋ.
10 Wıısı kaŋ wıtıı rɛ. Ʊ bı sı yeŋŋi tʋma hʋ ma aa tʋma tıya ʋ abee kyori hʋ ma aa
daga beel-ʋ, beewıya ma kyiyele ma dɔŋtıŋsı hʋ aa laa Yesu wıya di rɛ aŋ ha kı kyiyeli
ba abee gyınaŋ.
11 Á yaŋ kyo dı ma kıdıgı buloŋ kaŋ sıfıyası no rɛ, a mʋ teŋ. Ɛɛ rɛ ma sı gyıma weliŋ
anıı kına hʋ wıya ma aa yıyɛlı, ma kɔnı sı na ba.
12 Á bee kyɛ dı ma kıdıgı buloŋ ko mııgı kaŋ teŋwıı. Á aa kyɛ dı ma kı tıŋ nala hʋ aa
kaŋ mala ba Wıısı laadii tıyaŋ naabʋʋsı rɛ. Nala no aa sıŋ wıya hʋ ba aa laa di tıyaŋ
nɛ abee kenyiri, a ko mʋ na kına hʋ Wıısı aa wee nyʋwa dı ʋ sı tıya ba.

Wıya hʋ Wıısı aa wee nyʋwa dı ʋ sı yaa, ʋ kɔnı aa yaa ba rɛ

13 Saŋa hʋ Wıısı gyı aa wee nyʋwa tıya Abıraham, ʋ gyı ŋmıyɛsa rɛ anıı ʋ sı yaa
wıya hʋ buloŋ ʋ baa dı ʋ sı yaa. Nal buloŋ tuwo a te Wıısı, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ gyı kpa ʋ tıı feŋ
a ŋmıyɛsı.
14 Ʊ gyı ŋmıyɛsa rɛ a baa, “Wıtıı, ŋ sı pɛ ı tıyaŋ a leŋ dı ı doho nala wala yʋga.”
15 Ɛɛ rɛ Abıraham gyı gyegili bee kenyiri a ko mʋ na wıı hʋ Wıısı fa aa wee nyʋwa
dı ʋ sı yaa tıya ʋ.
16 Dı nihuwobiŋ nɛ aa kyɛ dı ʋ daga anıı wıtıı rɛ ʋ kı bası ʋ aa ŋmıyɛsı nal aa te ʋ
rɛ. Dı ʋ rɛ ko ŋmıyɛsı gɛɛ, nyʋʋtaaduwo buloŋ aa teŋ doŋ nɛ.
17 Wıısı fa aa kyɛ dı nala hʋ aa sı na kına hʋ wıya ʋ aa wee nyʋwa tıya ba kyaası
gyıma rɛ anıı wıı hʋ ʋ aa basa, ʋ bı sı maakyiye mııgı hal. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ we nyʋwa hʋ
tıya ba, aŋ ha ŋmıyɛsı dɔbɔ.
18 Wıısı aa wee nyʋwa aŋ bıl ŋmıyɛsı pɛ, ʋ bı sı maakyiye kaŋ wıya no balıya kıdıgı
buloŋ bırımı, beewıya Wıısı bee nyıya wıya. Ɛɛwıya, á nala hʋ aa fáá gyʋʋ Wıısı ʋ kı
deŋ á nyuu, nyɛ leŋ á tenni polli rɛ á marı kaŋ bayıyɛla hʋ Wıısı aa kpaa tıya ma weliŋ.
19 Bayıyɛla no á aa kana rɛ kaŋ á mııbolo sıgı weliŋ. Ʊ rɛ leŋ á wuwo gyʋʋ Wıısı
liweelii, lee hʋ patıısıbal hʋ fa aa boro, nıwaasıma bee gyʋʋ doŋ hʋ.
20 Yesu ko yaa wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ rɛ a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ, anıı Mɛlkisedɛki
fa aa yaa wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ gɛɛ. Yesu laa sıya gyʋʋ Wıısı
liweelii hʋ rɛ á wıya, dı á mɛ wuwo tıŋa ʋ hal a gyʋʋ doŋ.

7

Wııkyʋwal sılaal hʋ ba aa yırı Mɛlkisedɛki

1 Mɛlkisedɛki no gyı yaa tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Salɛm kuwori rɛ, aŋ fa pɛ yaa Gyoribaŋa
Bakɔɔ Wıısı nala wııkyʋwal sılaal mɛ. Saŋa kıdıgı, Mɛlkisedɛki gyı kyeŋ Abıraham nɛ
dı ʋ mʋʋ yuwo yuwo di taŋhası badɔmɔŋ kuworo aŋ mııgı kı ko. Ɛɛ rɛ ʋ sʋla Wıısı
tıya Abıraham.
2 Doŋ nɛ Abıraham kaŋ kına hʋ buloŋ ʋ aa yuwo laa yuwo hʋ tıyaŋ kpaa leye fi, a
kpa lıdıgı tıya ʋ. Mɛlkisedɛki feŋ hʋ memii rɛ yaa kuwori hʋ aa kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya
tıyaŋ. Ʊ bıl aa yaa Salɛm kuwori hʋ mɛ, ʋ feŋ hʋ memii rɛ yaa kuwori hʋ aa leŋ fıyɛlʋʋ
we ʋ paalʋʋ tıyaŋ.
3 Nal buloŋ fa bı gyıŋ Mɛlkisedɛki kuwo koo ʋ naa. Nal buloŋ mɛ fa bı gyıŋ ʋ doho
aa lıı doŋ. Nal buloŋ bı gyıŋ saŋa hʋ ba aa lʋla ʋ, koo saŋa hʋ ʋ aa sʋba. Ʊ kıı Wıısı
Biye hʋ rɛ, beewıya ʋ mɛ yaa wııkyʋwal sılaal lɛ a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ.
4 Ma bı naa anıı ʋ fa yaa nıbal lɛ koo? Á naabaa Abıraham tıı aa yaa nıbal á lee gyı
aa lıı yuwo hʋ ko kyeme ʋ, ʋ gyı kaŋ ʋ kına buloŋ kpaa leye fi rɛ, a kpa lıdıgı tıya ʋ.
5 Levi doho nala hʋ aa yaa Iziral tımma wııkyʋwal sılaala, Wıısı mıra daga anıı Iziral
tıına kıdıgı buloŋ kaŋ ʋ kına kpaa leye fi rɛ, a kpa lıdıgı tıya ba. Amɛ á gyıma anıı
Levi doho nala hʋ abee Iziral tımma nıkaalıya hʋ buloŋ yaa Abıraham doho nala rɛ, ka
Wıısı ha bası gɛɛ.
6 Mɛlkisedɛki fa bı yaa Levi doho nal, aŋ laa kpaal hʋ Abıraham, nal hʋ Wıısı fa aa
wee nyʋwa tıya lee, aŋ sʋla Wıısı tıya ʋ.
7 Nal buloŋ gyıma rɛ anıı nıbal lɛ aa sʋla Wıısı tıya nıbiye.

8 Levi doho nala hʋ aa laa kpaal leye fi lɪdɪgɪ no, ba kɛ yaa nala aa sʋʋ rɛ. Amɛ
Mɛlkisedɛki aa laa kpaal hʋ Abɪraham lee, ʋ kɛ bɪ yaa nal hʋ aa sʋʋ. Ba basɪ gɛɛ Wɪɪsɪ
teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʋ ha we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ nɛ abee gyɪnaŋ.
9-10 Saŋa hʋ Levi naabaa Abɪraham gyɪ aa kyeŋ Mɛlkisedɛki a kaŋ ʋ kɪna kpaa leye
fi a lɪɪ lɪdɪgɪ tɪya ʋ gɛɛ, dɪ ba ha gyɪ bɪ lʋl Levi, ʋ kɪɪ nɪɪ ʋ ha gyɪ we Abɪraham teŋ
tɪyaŋ nɛ gɛɛ. Lagɪlagɪ no, ʋ doho nala rɛ aa laa kpaal leye fi lɪdɪgɪ hʋ ba nala lee. Amɛ
Abɪraham gyɪ aa lɪɪ kɪna hʋ tɪya Mɛlkisedɛki gɛɛ, á sɪ wuwo baa dɪ Levi mɛ gyɪ lɪɪ kɪna
tɪya Mɛlkisedɛki rɛ gɛɛ, beewɪya Levi yaa Abɪraham doho nal lɛ.
11 Saŋa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa ʋ mɪrɪsɪ hʋ tɪya Moosi, ʋ gyɪ lɪɪ Levi doho nala rɛ dɪ
ba yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʋwal sɪlaala a laa ba wɪɪsʋllɪ-kɪna sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ba anɪɪ
mɪrɪsɪ hʋ fa aa daga gɛɛ. Dɪ Levi doho nala hʋ rɛ fa wuwo tʋŋ ba tʋma dɪ ba su anɪɪ
Wɪɪsɪ aa kyɛ gɛɛ, ɛɛ kɛ ʋ fa bɪl bɪ maga dɪ nɪdɪma aa kɪɪ Mɛlkisedɛki ko a yaa Iziral
tɪmma wɪɪkyʋwal sɪlaal. Amɛ Wɪɪsɪ baa dɪ nal kɪdɪgɪ aa bɪ lɪɪ Aarɔŋ doho tɪyaŋ sɪ ko a
yaa ʋ nala wɪɪkyʋwal sɪlaal.
12 Dɪ nɪdɪma aa bɪ lɪɪ Levi doho nala tɪyaŋ nɛ mɪɪgɪ ko yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal, ɛɛ daga
anɪɪ mɪrɪsɪ hʋ aa daga anɪɪ Levi doho nala dʋŋ nɛ sɪ wuwo yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala hʋ
mɛ maga ba bɪrɪmɪ rɛ.
13 Wɪya no buloŋ, á Tɪɪna Krisita wɪya rɛ ba kɪ basɪ gɛɛ, beewɪya ʋ bɪ lɪɪ Levi doho
nala tɪyaŋ. Ʋ doho nala mɛ we ba dʋŋ nɛ, ba kɪdɪgɪ buloŋ ha gyɪ bɪ maakyiye yaa Iziral
tɪmma wɪɪkyʋwal sɪlaal aŋka.
14 Nal buloŋ gyɪma anɪɪ ʋ lɪɪ Gyuda doho nala tɪyaŋ nɛ. Moosi gyɪ aa daga nala hʋ aa
sɪ yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʋwal sɪlaala, ʋ gyɪ bɪ daga Gyuda doho nala pɛ.

Yesu yaa Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaal lɛ anɪɪ Mɛlkisedɛki

15 Nyɛ kɛ wɪya hʋ á aa basɪ marɪ kyaanɪ tɪya ma rɛ, beewɪya nɪdɪma rɛ ko, a yaa
wɪɪkyʋwal sɪlaal anɪɪ Mɛlkisedɛki aa yaa gɛɛ.
16 Ɛɛ tɪɪna aa ko yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal, ʋ bɪ kɪɪ nɪɪ ʋ doho wɪɪ rɛ. Amɛ ɛɛ dee lɪɪ ʋ
mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii dee tɪyaŋ nɛ.
17 Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ basɪ tɪya ʋ rɛ a baa, “I sɪ yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal a kaŋ kɪ mʋ
deŋdeŋ anɪɪ Mɛlkisedɛki gɛɛ.”
18 Lagɪlagɪ no, á kpaa mɪrɪbɪnɪya hʋ Moosi aa bine ta rɛ, beewɪya ba bɪl bɪ kaŋ tɔnɔ
koo yohuŋ buloŋ.
19 Beewɪya mɪrɪsɪ hʋ Moosi fa aa bine bɪ wuwo leŋ nal buloŋ bɪl yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna
anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪ aa buŋ marɪ ʋ, ʋ kɪɪ gɛɛ. Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ tɪya ma bayɪyɛl-falɪɪ aa
kpɪya rɛ, bayɪyɛla no leŋ á kpaga Wɪɪsɪ.
20 Wɪɪsɪ aa lɪɪ Yesu Krisita ʋ yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal, ʋ ŋmɪyɛsa pɛ rɛ. Amɛ dɪ ba fa ko
lɪɪ Iziral tɪmma wɪɪkyʋwal sɪlaala, Wɪɪsɪ aa bɪ ŋmɪyɛsa kɪ pɛ.
21 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa lɪɪ Yesu dɪ ʋ yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal, ʋ ŋmɪyɛsa rɛ a basɪ tɪya ʋ a
baa, “Ŋ ŋmɪyɛsa rɛ, ŋ bɪ sɪ maakyiye bɪrɪmɪ ŋ hakɪla, ‘I sɪ yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal a kaŋ
kɪ mʋ deŋdeŋ.” ’
22 Ŋmɪyɛsʋʋ no Wɪɪsɪ aa ŋmɪyɛsɪ pɛ nyʋwa hʋ ʋ aa tɪŋ Yesu tɪyaŋ we wɪya ɛɛ daga
anɪɪ nyʋwa no rɛ kpɪya nyʋwa hʋ ʋ gyɪ aa tɪŋ Moosi tɪyaŋ a we. Yesu tɪyaŋ nɛ nyʋʋfalɪɪ
no wɪɪ buloŋ sɪ na yayɪ.
23 Faafaa wɪɪkyʋwal sɪlaala hʋ gyɪ yaa nɪgyamaa rɛ, beewɪya ba gyɪ aa sʋʋ rɛ. Ba gyɪ
aa sʋʋ hʋ wɪya, ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ wuwo tʋŋ tʋma hʋ kɪ mʋ deŋdeŋ.
24 Amɛ Yesu kɛ aa yaa nal aa we doŋ kɪ mʋ deŋdeŋ wɪya, ʋ yaa wɪɪkyʋwal sɪlaal mɛ
rɛ a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.
25 Ɛɛwɪya, nala hʋ aa tɪŋa ʋ tɪyaŋ a ko Wɪɪsɪ lee, ʋ aa wuwo laa ba ta rɛ lagɪlagɪ no
abee maakyiye buloŋ, beewɪya ʋ we doŋ nɛ saŋa buloŋ, a sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ba.
26 Yesu aa yaa á wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ wɪya, ʋ wuwo yaa á wɪkyɛɛlɪya buloŋ kɪ
tɪya ma rɛ. Yesu yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ, a bɪ kaŋ wɪkyogii koo wɪbɔŋ buloŋ. Wɪɪsɪ kana ʋ
porigi wɪbɔŋyaala tɪyaŋ nɛ, a kana ʋ gyɪŋ Wɪɪsɪbee, a leŋ ʋ yaa nɪbal doŋ.
27 Yesu bɪ kɪɪ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʋ. Nala no gyɪ aa kpʋ pʋsɪ kɪ sʋla
Wɪɪsɪ rɛ kyɛɛ kɛ buloŋ. Ʋ gyɪ yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ ba kpʋ pʋsɪ sʋla Wɪɪsɪ ba tɪɪ wɪbɔmɔ wɪya
aŋ bɪl kpʋ badɔmɔŋ mɛ nala hʋ wɪbɔmɔ wɪya kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ. Amɛ ʋ bɪ yaa
falɪɪ dɪ Yesu kɛ yaa gɛɛ. Ʋ kɛ gyɪ kpaa ʋ tɪɪ rɛ a sʋla Wɪɪsɪ dɪgɪ dʋŋ ʋ nala wɪya.
28 Nala hʋ ba gyɪ aa tɪŋ Moosi mɪrɪsɪ hʋ tɪyaŋ a lɪɪ ba yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ,
ba gyɪ kaŋ ba gyomo rɛ. Amɛ Moosi mɪrɪsɪ hʋ binii hal tɪyaŋ, Wɪɪsɪ bɪl mɪɪgɪ we nyʋwa
rɛ, a ŋmɪyɛsɪ pɛ mɛ, a lɪɪ ʋ Biye dɪ ʋ yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ. Wɪɪsɪ leŋ ʋ biye
no kɛ yaa nal aa bɪ kaŋ wɪbɔŋ koo gyoŋ buloŋ nɛ, a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ.

8

Yesu rɛ yaa á wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ

1 Wɪya hʊ buloŋ á aa basɪ ba wɪnyuu rɛ nyɛ. Á kaŋ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ rɛ, ʊ
we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, a hɔŋ Gyoribaŋa Bakɔɔ Wɪɪsɪ kuworikpasa hʊ noduu logiŋ.
2 Ʊ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ rɛ Wɪɪsɪ Liwelii hʊ tɪyaŋ. Doŋ nɛ yaa
wɪɪkyʊwaldɪya tɪɪ, beewɪya nihuwobiŋ daa saa ʊ. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ saa ʊ.
3 Ba aa lɪɪ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ buloŋ dɪ ʊ laa nala kɪna abee ba pʊsɪ sʊla
Wɪɪsɪ kɪ tɪya ba rɛ. Ɛɛwɪya, ʊ maga dɪ á wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ no mɛ kpa kɪŋ nɛ
a sʊla Wɪɪsɪ.
4 Dɪ ʊ rɛ fa we dʊnɪya tɪyaŋ, ʊ fa bɪ sɪ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal, beewɪya nala we dʊnɪya
tɪyaŋ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala, a laa nala kɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ anɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi
aa bine aa daga gɛɛ.
5 Wɪɪkyʊwal sɪlaala tʊma hʊ ba aa tʊŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, wɪya hʊ aa yaa wɪɪsɪbee tɪyaŋ
nɛ ba kyesi kɪ yaa, amɛ wɪya hʊ tɪɪ daa, ɛɛ tɪɪ rɛ ba gyɪ kɪɪ Moosi mɛ tɪyaŋ. Saŋa hʊ ʊ
gyɪ aa kyɛ dɪ ʊ saa Wɪɪsɪ dɪya hʊ, Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya ʊ rɛ a baa, "Fɪyɛlɪ sɪya weliŋ aŋ
saa dɪya hʊ dɪ ʊ kɪɪ kɪŋ hʊ ŋ aa daga ɪ dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ."
6 Tʊma hʊ Krisita aa tʊŋ nɛ kaŋ yohuŋ a te tʊma hʊ faafaa wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ gyɪ
aa tʊŋ, anɪɪ nyʊʊfalɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa tɪŋa ʊ tɪyaŋ we tɪya ʊ nala mɛ aa kpɪya faafaa nyʊwa
hʊ gɛɛ. Beewɪya, wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊʊfalɪɪ no tɪyaŋ a baa ʊ sɪ yaa, ba aa rɛ kpɪya
wɪya hʊ ʊ gyɪ aa baa dɪ ʊ sɪ yaa nyʊʊbɪnɪɪ hʊ tɪyaŋ.
7 Dɪ laasɪya nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa wee tɪya ʊ nala hʊ fa bɪ kaŋ gyoŋ buloŋ, ʊ fa bɪl bɪ sɪ
we nyʊʊfalɪɪ tɪya ba.
8 Amɛ ʊ naa anɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ bɪ leŋ ʊ nala wuwo yaa niweliye hʊ ʊ aa kyɛ, ɛɛ
rɛ tɪŋ ʊ basɪ ba wɪya aŋ baa,
"Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ ŋ bɪl we nyʊʊfalɪɪ tɪya ŋ nala Iziral tɪmma abee Gyuda doho
nala.
9 Nyʊʊfalɪɪ no bɪ sɪ kɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ ŋ gyɪ aa wee tɪya ba naabaala
saŋa hʊ ŋ gyɪ aa kaŋ ba lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ.
Ba gyɪ bɪ tɪŋ wɪya hʊ ŋ aa biŋ tɪya ba ŋ beel-ba nyʊwa hʊ tɪyaŋ,
ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ kpa hal yɪya ba.
10 Nyɛ kɛ, nyʊʊfalɪɪ hʊ ŋ aa sɪ maakyiye we tɪya Iziral tɪmma, nyɛ rɛ ʊ sɪ kɪɪ:
Ŋ sɪ leŋ dɪ ba gyɪŋ ŋ nyʊwa wɪya weliŋ, a kpa we ba nyuni
abee ba tɪsɪ buloŋ tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa ba Wɪɪsɪ,
dɪ ba mɛ yaa ŋ nala.
11 Saŋa no tɪyaŋ, nal buloŋ bɪl bɪ sɪ daga ʊ dɔŋtɪɪna
koo ʊ naabiye gɛɛ ʊ aa sɪ yaa a gyɪma ŋ.
Beewɪya, nal nal buloŋ nɛ sɪ gyɪma ŋ,
biibiisi abee nɪhɪyasɪ buloŋ.
12 Ŋ sɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
Ŋ bɪl bɪ sɪ kɪ liisi wɪya hʊ ba aa yaa kyogi ŋ."
13 Wɪɪsɪ aa basɪ nyʊʊfalɪɪ hʊ wɪya gɛɛ, ʊ daga anɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ kɛ bɪrɪmɪ kɪbɪnɪɪ
rɛ gɛɛ. Kɪŋ buloŋ yaŋ aa bɪnɪya, a kyogi, ʊ kpatayɪ rɛ kpaga.

9

Yesu rɛ yaa á wɪɪkyʊwal sɪlaal wɪɪsɪbee tɪyaŋ

1 Faafaa nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee tɪya ʊ nala tɪyaŋ, ʊ gyɪ daga ŋmaŋsɪ hʊ ba aa sɪ
tɪŋa a kɪ kyʊwalɪ ʊ rɛ, abee lee hʊ mɛ ba aa sɪ kɪ kyʊwalɪ ʊ taŋha nyuu tɪyaŋ daha.
2 Ba gyɪ saa wɪɪkyʊwaldɪya rɛ a kaŋ bori dɪɪsɪ balɪya. Ba gyɪ aa yɪrɪ laasɪya lee hʊ
ɪ aa mʊ gyʊʊ Dɪɪwelii rɛ. Doŋ nɛ fɪŋtɪŋdaaŋ hʊ abee teebʊl hʊ abee paanʊʊ hʊ ba aa
kpa kɪ tɪya Wɪɪsɪ gyɪ we.
3 Dɪɪsɪya hʊ mɛ ba gyɪ aa kaŋ patɪɪsa bori hʊ mɛ gyɪ feŋ nɛ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪwelii.
4 Dɪɪsɪya no tɪyaŋ nɛ salma kogu hʊ tɪyaŋ ba gyɪ aa nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ sʊwala aa sʊma
a kɪ tɪya Wɪɪsɪ hʊ gyɪ sɪŋ. Daga hʊ aa yaa Wɪɪsɪ bee ʊ nala nyʊʊfalɪɪ hʊ magɪl mɛ gyɪ
sɪŋ doŋ nɛ. Ba gyɪ kpaa salma rɛ a waalɪ tɔ daga no buloŋ. Salma viibiye hʊ gyɪ we
daga no tɪyaŋ. Viibiye no tɪyaŋ nɛ ba gyɪ kpa paanʊʊ hʊ gyɪ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu a
we. Aarɔŋ daatɪgɪɪ hʊ gyɪ aa tɔsɔ mɛ fa we daga hʊ tɪyaŋ. Bʊtala hʊ balɪya tɪyaŋ Wɪɪsɪ
fa aa sabɪ ʊ mɪrɪsɪ we mɛ fa we daga hʊ tɪyaŋ nɛ.
5 Daga hʊ nyuu tɪyaŋ, ba gyɪ mɔɔ kɪna balɪya aa kɪɪ malɪkasɪ rɛ a sɪgɪ doŋ. Kɪna no
rɛ gyɪ daga anɪɪ Wɪɪsɪ we lee hʊ tɪyaŋ nɛ. Ba gyɪ kaŋ ba kɪŋkanɪya rɛ a gyarɪ tɔ lee hʊ

Wɪɪsɪ gyɪ aa kpa nala hʋ wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ba. (Doŋ nɛ yaa lee hʋ aa we kɪmɔɔlɪya hʋ ba aa mɔɔ tʋtʋʋ). Amɛ lagɪlagɪ no, á bɪ sɪ wuwo basɪ wɪya no mʋ sɪya yʋga.

6 Nyɛ rɛ ba gyɪ sɪgɪ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪya kɪna buloŋ. Wɪɪkyʋwal sɪlaala hʋ aa villi Laasɪya dɪya hʋ rɛ a kɪ tʋŋ ba tʋma.

7 Amɛ wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ dʋŋ nɛ gyɪ maga dɪ ʋ gyʋʋ sɪya dɪya hʋ. Ʋ mɛ gba, dɪgɪ dʋŋ nɛ ʋ aa gyʋʋ doŋ bɪna buloŋ. Ʋ aa kaŋ kyal lɛ gyʋʋ sʋla Wɪɪsɪ, ʋ tɪɪ wɪbɔmɔ abee nala hʋ buloŋ wɪbɔmɔ ba aa yaa aŋ bɪ gyɪma wɪya.

8 Wɪya no buloŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ kyaasa daga anɪɪ ŋmanɪɪ hʋ ba aa tɪŋ kɪ gyʋʋ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪweliye hʋ ha bɪ suro, beewɪya laasɪya wɪɪkyʋwaldɪya hʋ ha we doŋ nɛ.

9 Wɪya no buloŋ yaa wɪya á aa sɪ wuwo kpa á gyɪnaŋ dʋnɪya no mʋ magɪsɪ rɛ. Ba daga anɪɪ kɪna hʋ abee pʋsɪ hʋ nala aa kpa kɪ sʋla Wɪɪsɪ, ba bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nala hʋ aa lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ hʋ tɪsɪ pʋllɪ, dɪ ba bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.

10 Beewɪya, kɪdiiliye abee kɪnyʋwalɪya abee bisiŋ pɪɪsɪɪ ŋmaŋsɪ dʋŋ nɛ wɪya no kɪ daga. Wɪya no buloŋ yaa wɪya hʋ á aa kaŋ á nosi abee á sɪya dʋŋ kɪ yaa rɛ. Ba sɪ we doŋ a mʋ pele saŋa hʋ Wɪɪsɪ bɪl aa sɪ biŋ wɪfalɪya.

11 Amɛ lagɪlagɪ no, Krisita yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ rɛ. Wɪɪ hʋ ʋ aa kaŋ ko, ʋ rɛ weliye a te faafaa wɪya hʋ. Wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ mɛ ʋ aa tʋŋ ʋ tʋma, doŋ nɛ yaa lɪbal, a bɪ kaŋ bisiŋ, a weliye mɛ a te laa sɪya kɪŋ hʋ. Ʋ bɪ yaa wɪɪkyʋwaldɪya nihuwobisi aa saa. Ɛɛ daga anɪɪ ʋ paalɪ bɪ yaa dʋnɪya no kɪŋ.

12 Saŋa hʋ Krisita aa gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ, ʋ gyɪ mʋʋ gyʋʋ dɪɪsɪya hʋ rɛ dɪgɪ dʋŋ. Bʋʋna koo nɔbolli kyal daa ʋ gyɪ kaŋ gyʋʋ sʋla Wɪɪsɪ. Amɛ ʋ tɪɪ kyal lɛ ʋ gyɪ kaŋ gyʋʋ tʋŋ á wɪbɔmɔ kyɪŋ, a laa ma ta a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ.

13 Faafaa hʋ tɪyaŋ, dɪ nal lɛ fa ko yaa wɪbɔŋ koo bisiŋ wɪɪ, ba aa kpa bʋʋŋ abee nɔboliye kyal lɛ a pɛ nɔpɛbiye ba aa fise tʋwɔl tɪyaŋ a mɪsɪ tɪɪna, a pɪɪsɪ ʋ wɪbɔmɔ koo ʋ bisiŋ ta.

14 Dɪ wɪya no yayɪ rɛ wuwo pɪɪsɪ nala bisiŋ kɪ ta, ɛɛ daga anɪɪ Krisita kyal kɛ rɛ yaŋ sɪ wuwo pɪɪsɪ nala bisiŋ ta a te bʋʋna koo nʋsɪ kyal. Beewɪya Krisita fa bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa we doŋ maakyiye buloŋ dee tɪyaŋ, ʋ kpaa ʋ tɪɪ mɪɪbol lɛ a sʋla Wɪɪsɪ á wɪya. Ʋ kyal hʋ rɛ sɪ wuwo sasɪ ŋmaŋtɔɔnɪ tɪŋɪɪ ta á hakɪllɪ tɪyaŋ, aŋ leŋ dɪ á wuwo kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ hʋ aa weye.

15 Wɪɪ no wɪya, Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a we nyʋʋfalɪɪ a tɪya ʋ nala. Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ nala hʋ buloŋ ʋ aa yɪra wuwo na kɪna hʋ ʋ aa baa ʋ sɪ kpa tɪya ba Wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Kɪna no sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ. Wɪya no buloŋ aa wuwo ba yaa rɛ, beewɪya lagɪlagɪ no, Krisita sʋba rɛ a laa nihuwobisi wɪbɔmɔ ta, wɪbɔmɔ ba aa yaa saŋa hʋ ba fa aa tɪŋ laasɪya nyʋwa hʋ Wɪɪsɪ aa wee tɪya ʋ nala tɪyaŋ.

16 Dɪ ɪ ko baa dɪ nal kyaŋ nɛ ɪ di, ɛɛ daga anɪɪ tɪɪna sʋba rɛ, beewɪya dɪ nal bɪ sʋba, ɪ bɪ sɪ wuwo di ʋ kyaŋ.

17 Dɪ kɪŋ tɪɪna rɛ weye, nal hʋ ʋ aa baa ʋ sɪ di ʋ kyaŋ bɪ sɪ wuwo di kyaŋ hʋ, see dɪ kɪŋ hʋ tɪɪna sʋba.

18 Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ kpa kyal a we laasɪya nyʋwa hʋ mɛ.

19 Wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ʋ nala kɪ tɪŋa, ba aa rɛ Moosi gyɪ laa sɪya heeli basɪ tɪya nala hʋ Mɪrɪsɪ hʋ ʋ aa saba tɪyaŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ ʋ yaŋ kpa nʋsɪ abee bʋʋna kyal, a guwosi nɪɪ tɪyaŋ, aŋ kpa paaponni bee pʋŋfɪyɛsɪ ba aa kaŋ vʋwa pɛ dɔmɔŋ, a yuu kyal hʋ, a mɪsɪ nala hʋ buloŋ abee teŋ hʋ tɪyaŋ ʋ aa sabɪ mɪrɪsɪ hʋ we.

20 Aŋ basɪ tɪya nala hʋ a baa, “Kyal no rɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʋwa hʋ ʋ aa biŋ tɪya ma dɪ ma kɪ tɪŋa.”

21 Ɛɛ rɛ ka Moosi bɪl yaa kyal hʋ a mɪsɪ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ abee kɪna hʋ buloŋ ba aa kaŋ kɪ tʋŋ Wɪɪsɪ tʋma wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ mɛ.

22 Wɪtɪɪ, Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ buloŋ Moosi aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa, ba daga anɪɪ kyal lɛ sɪ wuwo sasɪ wɪbɔŋ koo bisiŋ wɪɪ buloŋ ta. Dɪ kyal lɛ bɪ lɪya, wɪbɔmɔ kpakyɛyɪ mɛ bee we doŋ.

23 Ɛɛwɪya, kɪna hʋ buloŋ ba aa kyesi Wɪɪsɪbee kɪna a marɪ, ʋ maga dɪ ba kpa pʋsɪ kyal lɛ a sasɪ ba bisiŋ ta. Amɛ kɪtɪɪma hʋ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ kɛ, ʋ maga dɪ ba kpa kɪŋ aa weliye te pʋsɪ kyal lɛ a lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ a sasɪ ba bisiŋ ta.

24 Beewɪya Krisita gyɪ bɪ gyʋʋ Wɪɪsɪ Liwelii hʋ nihuwobisi aa saa. Wɪɪsɪbee wɪɪkyʋwaldɪya rɛ ba gyɪ kyesi a saa dʋnɪya kɪŋ hʋ. Amɛ Wɪɪsɪbee tɪɪ rɛ Krisita gyʋʋ, a sɪŋ Wɪɪsɪ sɪya á wɪya, a sʋla ʋ kɪ tɪya ma.

25 Bɪna buloŋ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ gyɪ aa kpa pʋna kyal lɛ gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ dɪɪsɪya, a sʋla Wɪɪsɪ. Amɛ Krisita kɛ gyɪ bɪ ville kɪ gyʋʋ doŋ bɪna buloŋ, a kpa ʋ tɪɪ kɪ sʋla Wɪɪsɪ.

26 Dɪ ʊ rɛ fa yaa gɛɛ, ʊ fa sɪ na tʊwara bɪna kɛ buloŋ a lɪɪ dʊnɪya lipiilii a kaŋ kɪ ko
bee gyɪnaŋ. Amɛ ba aa sɪŋ maga nyɛ, dʊnɪya buloŋ tenii kpaga rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ ko dɪgɪ dʊŋ,
a kpa ʊ tɪɪ mɪɪbol a sʊla Wɪɪsɪ, a laa nala wɪbɔmɔ ta.
27 Dɪgɪ dʊŋ nɛ nal buloŋ sɪ sʊba, ka dɪ gɛɛ hal tɪyaŋ Wɪɪsɪ di ʊ tɪɪna sarɪya.
28 Ɛɛ tɪɪ rɛ ba kpʊ Krisita mɛ dɪgɪ dʊŋ dɪ ʊ wuwo laa nɪgyamaa wɪbɔmɔ ta. Ʊ sɪ bɪl
mɪɪgɪ ko. Dɪ ʊ rɛ ko ko, ʊ bɪl bɪ sɪ laa nala wɪbɔmɔ amɛ nala hʊ aa yaa siri a gbala ʊ rɛ
ʊ sɪ laa ta.

10

1 Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba biŋ yaa wɪweliye hʊ aa sɪ ko daaliiŋ nɛ, ba bɪ yaa
wɪweliye hʊ tɪɪ. Ɛɛwɪya, ɛɛ hʊ nala aa kaŋ pʊsɪ bee kɪna ko kɪ sʊla Wɪɪsɪ bɪna bɪna
buloŋ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ba yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma a bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ.
2 Dɪ wɪɪsʊlɪɪ no fa sɪ wuwo leŋ nala hʊ aa lɪɪ ba yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma, ɛɛ kɛ, ba fa bɪl
bɪ sɪ kpa kɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ bɪna buloŋ. Dɪ wɪɪsʊlɪɪ no fa wuwo pɪɪsɪ nala wɪbɔmɔ kɪ
ta, ɛɛ kɛ, haŋ wɪbɔmɔ hʊ wɪya ha bɪl bɪ sɪ we ba hakɪllɪ tɪyaŋ a kɪ dɔŋ ba.
3 Amɛ ba aa kpa kɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ bɪna buloŋ gɛɛ, ʊ daga anɪɪ ba ha aa kɪ liisi ba
wɪbɔmɔ wɪya rɛ,
4 ƀeewɪya nʊsɪ abee bʊʊna kyal bɪ sɪ wuwo maakyiye sasɪ nal wɪbɔmɔ ta.
5 Ɛɛ rɛ tɪŋ Krisita gyɪ basɪ tɪya Wɪɪsɪ saŋa hʊ ʊ gyɪ aa kyɛ dɪ ʊ ko tuu dʊnɪya, a baa,
"Ɪ bee kyɛ kɪna bee pʊsɪ ba aa kpaa kɪ sʊla ɪ. Ɪ bee kyɛ pʊsɪ mɛ ba aa kpʊ a fisi tɪya ɪ.
Amɛ ɪ marɪ ŋ teŋƀii rɛ ɛɛ wɪya.
6 Ba aa kpʊ pʊsɪ rɛ a fisi kɪ tɪya ɪ, aŋ kpʊ ƀadɔmɔŋ mɛ kɪ sʊla ɪ dɪ ɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ
ba, ɪ teŋ bɪ fɪyɛlɪ ba buloŋ tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ŋ baa, 'Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ, na mɪyaŋ, ŋ ko rɛ
dɪ ŋ yaa wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ ɪ teŋ,
anɪɪ ba aa saba gɛɛ biŋ ɪ teŋ tɪyaŋ a tile ŋ tɪyaŋ." '
8 Ʊ laa sɪya baa dɪ Wɪɪsɪ bee kyɛ pʊsɪ koo kɪna ba aa kpaa kɪ sʊla ʊ, a bɪl baa dɪ ʊ bee
kyɛ pʊsɪ ba aa kpʊʊ fisi sʊla ʊ dɪ ʊ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba. Amɛ wɪɪsʊllɪ-ŋmaŋsɪ no
buloŋ lɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa tɪyaŋ nɛ, ka Krisita ha baa
dɪ Wɪɪsɪ teŋ bɪ fɪyɛla ba tɪyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ ka ʊ bɪl baa, "Na mɪyaŋ! Ŋ ko rɛ dɪ ŋ yaa wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ ɪ teŋ." Ɛɛ daga anɪɪ
Wɪɪsɪ paa faafaa wɪɪsʊllɪ-ŋmaŋsɪ hʊ buloŋ ta rɛ, aŋ mɪɪgɪ kpa Krisita wɪɪsʊlɪɪ hʊ we ba
bol tɪyaŋ.
10 Akuu Krisita aa yaa Wɪɪsɪ kyɛrɪ wɪya, ʊ aa kpaa ʊ tɪɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪgɪ hʊ dʊŋ wuwo
sasɪ á buloŋ wɪbɔmɔ ta rɛ.
11 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ aa kɪ tʊŋ ba tʊma rɛ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ. Ba gyɪ
aa we wɪɪsʊlɪ-dɪgɪ dʊŋ tɪyaŋ nɛ a villi kɪ sʊla Wɪɪsɪ, amɛ wɪɪsʊlɪɪ no bɪ sɪ wuwo sasɪ
nala wɪbɔmɔ ta.
12 Amɛ Krisita kɛ kpa ʊ tɪɪ mɪɪbol lɛ a sʊla Wɪɪsɪ dɪgɪ dʊŋ, a sasɪ nala wɪbɔmɔ ta. Ʊ
aa yaa gɛɛ teŋ, ʊ mɪɪgɪ gyɪŋ wɪɪsɪbee rɛ, a hɔŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ tɪyaŋ.
13 Ʊ hɔŋ doŋ nɛ a kɪ gyegili Wɪɪsɪ dɪ ʊ kpa ʊ dɔmɔ buloŋ we ʊ nosi tɪyaŋ.
14 Ʊ aa kpaa ʊ tɪɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪgɪ gɛɛ, ʊ leŋ nala hʊ bisiŋ ʊ aa sasa ta yaa tɪpʊlʊŋ
tɪmma rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.
15 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ mɛ dii wɪɪ no daŋsɪya rɛ. Beewɪya,
16 ʊ baa dɪ Wɪɪsɪ basɪ baa,
"Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele, dɪ ŋ kpa ŋ nyʊwa tɪya ŋ nala.
Ŋ sɪ leŋ dɪ ba gyɪŋ ŋ nyʊwa wɪya,
a kpa ba we ba hakɪllɪ abee ba nyuni buloŋ tɪyaŋ."
17 Aŋ bɪl baa,
"Ŋ bɪl bɪ sɪ kɪ liisi ba wɪbɔmɔ abee ba wɪyaakyogiye buloŋ."
18 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ kpaa á wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ma, ʊ bɪl bɪ maga dɪ á kpa kɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ
á wɪbɔmɔ wɪya.

Ma leŋ dɪ á ko kpaga Wɪɪsɪ

19 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, á kaŋ ŋmanɪɪ rɛ á aa sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ Dɪɪweliye buloŋ
Dɪɪwelii hʊ, beewɪya Yesu sʊba á wɪya rɛ,
20 a suri ŋmaŋfalɪɪ á aa sɪ tɪŋa a na mɪɪbol a tɪya ma. Yesu aa kpaa ʊ tɪɪ lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ á
wɪya hʊ, ɛɛ daga nɪɪ ʊ kaŋ patɪɪsa hʊ fa aa bori Wɪɪsɪ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪwelii hʊ suri
rɛ aŋ gyʊʊ doŋ ɛɛ yaŋ suri doŋ ŋmanɪɪ tɪya ma mɛ.
21 Á paalɪ kaŋ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyabal lɛ, ʊ kɪ deŋ ámaa Wɪɪsɪ nala nyuu tɪyaŋ.

22 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á mʊ Wıısı lee abee tıdıgı aŋ leŋ dı á bembiye mɛ sıŋ lıdıgı abee
wıı hʊ á aa laa di tıyaŋ. Ma leŋ dı á yaa nala hʊ wıbɔmɔ ba aa sasa ta ba tısı tıyaŋ, ba
bıl bee liisi ba wıya, a leŋ dı á yaa nala ba aa kpaa nııwelii fo ba bisiŋ buloŋ ta.
23 Bayıyɛla hʊ á aa kana wıya hʊ á aa laa di tıyaŋ, ma leŋ dı á marı kana ʊ weliŋ,
beewıya á laa Wıısı di rɛ anıı wıya hʊ ʊ aa baa dı ʊ sı yaa tıya ma, ʊ kɔnı sı yaa ba
tıya ma, ʊ wıtıı nyuniŋ.
24 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á kyıl dɔmɔŋ wıya, a kı pɛ dɔmɔŋ tıyaŋ abee kyori, a yaa wıweliye
kı tıya dɔmɔŋ.
25 Ma ta leŋ dı á kı vıya dɔmɔŋ laŋŋıı anıı nala badɔmɔŋ aa yaa gɛɛ. Amɛ ma leŋ dı
á ha kı laŋŋı, a marı bası wıya kı pɛ dɔmɔŋ tıyaŋ weliŋ, amarıkpatıya ma aa naa anıı
á Tıına Yesu mııgı koyi aa kpaga nyɛ.
26 Dı ámaa rɛ ko gyıŋ wıtıı hʊ aŋ vıya ʊ tıŋıı, aŋ kı yaa wıbɔmɔ, wıısʊlıı buloŋ bıl
tuwo aa sı leŋ dı Wıısı kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma.
27 Amɛ wıı hʊ aa kaa rɛ yaa, see dı á leŋ kambıŋ kaŋ ma, dı á kı gyegili kyɛɛ hʊ Wıısı
aa sı di á sarıya, a leŋ nala hʊ buloŋ aa vıya ʊ nyʊwa gyʊʊ dinbal.
28 Dı nal buloŋ nɛ gyı ko kyogi Mırısı hʊ Moosi gyı aa bine, dı nala balıya koo boto
ko yaa daŋsıya anıı ʊ kɔnı kyogo ba rɛ, ba aa kpa ʊ nıı ʊ tele rɛ, aŋ kpʊ ʊ. Ba aa paalı
bee fá tıına sikii mɛ.
29 Dı ba aa rɛ fa aa yaa nyɛ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sı yaa nala hʊ aa deŋ Wıısı Biye hʊ waasʊ,
koo nala hʊ aa baa dı Yesu kyal hʊ Wıısı aa kpa we nyʊwa hʊ tıya ʊ nala yaa kıtɔɔ rɛ?
Beewıya kyal no rɛ Wıısı fa kaŋ sası nala wıbɔmɔ buloŋ ta, ba ko yaa tıpʊlʊŋ tımma
ʊ sıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba yaŋ sı yaa nala hʊ aa tʊʊsı Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ bɔnyɛ
abeel-ma? Nala no rɛ yaŋ maga dı ba dɔgısı ba a te nala hʊ gyı aa kyogi mırısı hʊ Moosi
gyı aa bine.
30 Á gyıma rɛ anıı Wıısı rɛ baa,
"Wıbɔmɔ hʊ nala aa yaa ŋ, ŋ sı yaa tuŋ ba kyıŋ." Ba bıl baa,
"Tıına hʊ sı di ʊ nala sarıya."
31 Dı ı rɛ ko gyʊʊ Wıısı hʊ aa weye noŋ, ba sı lɔrı tıya ı.
32 Ma liisi mʊ pele saŋa hʊ tıyaŋ Wıısı kyaanʊʊ aa yıı ma tıyaŋ, ma ko laa Yesu wıya
di. Saŋa hʊ tıyaŋ, ma gyı naa tʊwara rɛ kıŋkaŋ, aŋka ma bı kpaa ta.
33 Saŋa kıdıgı, ba gyı aa tʊʊsı ma rɛ, a yalmı ma gyamaa tıyaŋ. Aŋka saŋa kıdıgı mɛ,
ma tıı aa yaa siri rɛ dı ba kaŋ ma pɛ nala hʊ ba fa aa dɔgısı tıyaŋ a dɔgısı ma mɛ.
34 Ma fáá nala hʊ ba aa kaŋ tɔ dıya tıyaŋ wulo rɛ. Ka abee ba aa kaŋ ma kına fası
buloŋ, ma leŋ ma tenni fıyɛlı rɛ, beewıya ma gyıma anıı ma kaŋ kına aa weliye te
dʊnıya no kına rɛ, ba bıl yaa kına aa sı we doŋ kı mʊ deŋdeŋ mɛ.
35 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı ma tenni kı yʊwɔrı ma Wıısı tıŋıı tıyaŋ, beewıya dı mamaa
rɛ sıŋ ma laadii tıyaŋ aŋ bı kpaa ta, ma tuno bı sı kyallı Wıısı lee.
36 Ʊ maga dı ma kaŋ kenyiri rɛ, a wuwo yaa wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı ma kı yaa. Ɛɛ
rɛ ma sı na kına hʊ ʊ aa baa dı ʊ sı kpa tıya ma.
37 Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba baa,
"Mʊhʊ sʊwaa nal hʊ aa sı ko sı ko.
Ʊ bı sı pıısı.
38 Amɛ nala hʊ buloŋ aa yaa tıpʊlʊŋ tımma mıyaŋ Wıısı sıya tıyaŋ,
ba sı laa ŋ di, a kaŋ mııbol.
Amɛ dı ba kıdıgı buloŋ nɛ ko mııgı hal,
ŋ teŋ bı sı fıyɛlı ʊ nyuu tıyaŋ."
39 Á bı yaa nala aa mııga hal, a sʊba ta waasʊ. Amɛ á yaa nala aa laa Wıısı di rɛ, ʊ laa
ma ta.

11

Wıısı laadii

1 Dı ı laa Wıısı di rɛ yaa ı aa bee yaa sige anıı ı sı na kına hʊ wıya ı aa yıyɛlı. Wıısı
laadii rɛ yaa ı aa laa di anıı kına hʊ ı sıı aa bee na kɔnı we doŋ nɛ.
2 Faafaa nala hʊ fa aa laa Wıısı di rɛ tıŋ Wıısı teŋ gyı fıyɛlı ba nyuu tıyaŋ.
3 Á aa laa Wıısı di rɛ tıŋ á gyıma anıı Wıısı kaŋ ʊ nyʊwa dʊŋ nɛ a bası wıya dʊnıya
kıŋ kıŋ buloŋ we doŋ. Ɛɛwıya, kına á sıı aa bee na rɛ Wıısı kaŋ marı dʊnıya kına hʊ
buloŋ á sıı aa naa.
4 Abɛl gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ gyı kpa kıŋ aa weliye te Keeŋ kıŋ a sʊla Wıısı. Ɛɛ
mɛ rɛ tıŋ Wıısı teŋ gyı fıyɛlı ʊ wıısʊllı-kıŋ hʊ tıyaŋ, ka ʊ leŋ ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına ʊ sıya
tıyaŋ. Abɛl sʊba rɛ, amɛ ʊ aa laa Wıısı di nyubaanıŋ, wıı hʊ ʊ aa yaa ha pına rɛ.

5 Ɛnɔkı mɛ gyı aa laa Wıısı di wıya ʊ gyı bı sʊba, aŋka Wıısı gyı kpa ʊ, a kaŋ gyıŋ
Wıısıbee, nal buloŋ bıl bı na ʊ. Wıısı teŋ gyı fıyɛla ʊ nyuu tıyaŋ nɛ, ka ʊ na kpa ʊ a
kaŋ gyıŋ Wıısıbee.
6 Dı nal lɛ bı laa Wıısı di ʊ bı sı wuwo tıŋ Wıısı kyɛrı, beewıya dı nal buloŋ nɛ aa
kyɛ dı ʊ tıŋ Wıısı ʊ maga dı ʊ laa di rɛ anıı Wıısı we doŋ nɛ, a bıl laa di mɛ anıı Wıısı
aa pɛ nala hʊ aa pıya kı kyɛ ʊ abee ba tısı buloŋ tıyaŋ nɛ.
7 Nowa gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ Wıısı gyı bası wıya hʊ aa sı maakyiye yaa a tıya
ʊ, ʊ nıı Wıısı nyʊwa abee ʊ aa bı wuwo gyıŋ ba buloŋ. Ʊ gyı nıı Wıısı nyʊwa rɛ a
marı nııduworiboro, ʊ bee ʊ dıya nala gyʊʊ, nıı bı kpʊʊ ba, beewıya Wıısı gyı leŋ nıı
tɔ dʊnıya buloŋ nɛ dʊnıya nal nal buloŋ sʊba. Wıı no ʊ gyı aa yaa daga anıı dʊnıya
nıkaalıya buloŋ yaa nıbɔmɔ rɛ. Nowa gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ Wıısı gyı bası baa ʊ
yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ ʊ sıya tıyaŋ.
8 Abıraham mɛ gyı laa Wıısı di rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı gyı aa yırı ʊ a bası tıya ʊ dı ʊ lıı
mʊ paalʊʊ kıdıgı ʊ aa wee nyʊwa dı ʊ sı kpa tıya ʊ. Ʊ gyı sii lıı ʊ bee tıyaŋ nɛ a kı mʊ
paalʊʊ hʊ, aŋ bı gyıŋ lee hʊ ʊ aa mʊʊ.
9 Ʊ gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ gyı mʊʊ hɔŋ paalʊʊ hʊ Wıısı aa wee nyʊwa dı ʊ sı kpa
tıya ʊ hʊ tıyaŋ nɛ, a we gyama a kı gyʊʊ anıı nıhʊwal. Ɛɛ tıı rɛ ʊ biibaal Azıkı abee
ʊ nihii Gyeekɔbı mɛ gyı hɔŋ taŋha hʊ tıyaŋ, a we gyama a kı gyʊʊ anıı nıhʊwala. Ba
bee Abıraham buloŋ nɛ Wıısı gyı we nyʊwa hʊ a baa dı ʊ sı kpa taŋha hʊ tıya ba.
10 Beewıya Abıraham fa aa gyegili dı ʊ maakyiye gyʊʊ bee hʊ Wıısı tıı aa tii naaŋ a
saa rɛ. Bee no sı we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
11 Abıraham gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ gyı wuwo lʊl biye, abee ʊ gyı aa hıyasa kıŋkaŋ,
ka ʊ haaŋ Saara mɛ bıl yaa hapırı buloŋ. Ʊ gyı laa di anıı Wıısı kaŋ wıtıı rɛ aa sı yaa
wıı hʊ ʊ aa wee nyʊwa anıı ʊ sı yaa.
12 Abıraham gyı hıyasa rɛ a mʊ kpaga sʊʊ, amɛ abee gɛɛ buloŋ, nala aa lıı badıgı no
dʊŋ doho tıyaŋ wala rɛ a bı kaŋ dıısıı anıı wıısınyuu kyıŋwʊlıya koo fuwobal nyʊwa
bumbugulo.
13 Nala no buloŋ gyı laa Wıısı wıya di rɛ aŋ na sʊba. Kına hʊ Wıısı gyı aa wee nyʊwa
baa dı ʊ sı kpa tıya ba, ba gyı bı naa ba aŋ sʊba. Ba gyı naa ba rɛ dı ba we libolii
tıyaŋ, ba tenni gyı fıyɛlı kıŋkaŋ, aŋ gyı leŋ nal buloŋ gyıma anıı ba yaa nıhʊwala abee
gyʊgyʊʊlıya rɛ dʊnıya no tıyaŋ.
14 Nala hʊ aa baa ba yaa nıhʊwala bee gyʊgyʊʊlıya hʊ daga anıı ba aa kyɛ ba tıı
taŋha rɛ dı ba hɔŋ.
15 Ba bıl bee bıını taŋha hʊ tıyaŋ ba aa lıya wıya. Dı ba aa rɛ fa aa bıını ʊ wıya, ba
fa kaŋ ŋmanıı rɛ dı ba mııgı mʊ doŋ.
16 Amɛ ba fa aa kyɛ dı ba hɔŋ taŋha hʊ aa weliye te taŋhası buloŋ tıyaŋ nɛ, doŋ nɛ
yaa Wıısıbee. Ɛewıya, ʊ bı yaa Wıısı hıısı abee ba aa yırı ʊ ba Wıısı, beewıya ʊ tıı
marı bee biŋ ba rɛ.
17-18 Abıraham gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ gyı yaa siri rɛ dı ʊ kpa ʊ biibaal Azıkı lıı
wıısʊlıı tıya Wıısı. Wıısı gyı wee nyʊwa tıya Abıraham nɛ anıı Azıkı tıyaŋ nɛ ʊ doho
nala buloŋ sı lıı, aŋ gyı yaŋ kı kyɛ dı ʊ magısı ʊ na gɛɛ ʊ aa sı yaa. Amɛ Abıraham gyı
yaa siri rɛ dı ʊ kaŋ ʊ biidıgı hʊ dʊŋ a kpʊ lıı wıısʊlıı tıya Wıısı.
19 Abıraham fa gyıma anıı Wıısı sı wuwo kyisi ʊ biye hʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı
yaa siri dı ʊ kpʊ biye hʊ a tıya Wıısı gɛɛ. Ʊ aa yaa siri gɛɛ mɛ, ka ʊ gyı kıı gɛɛ anıı ʊ
kpʊʊ ʊ rɛ, ka Wıısı mɛ kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ a kpa ʊ tıya Abıraham.
20 Azıkı mɛ gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ gyı sʊla Wıısı tıya ʊ biisi Gyeekɔbı abee Isawʊ,
dı Wıısı pɛ ba tıyaŋ maakyiye.
21 Gyeekɔbı mɛ gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ, ʊ sʊʊ gyı aa ko kpaga, ʊ mɛ gyı tıga ʊ
daatıgıı sıŋ, aŋ kyʊwalı Wıısı, a sʊla ʊ dı ʊ pɛ ʊ nihiye Gyosɛfʊ biisi tıyaŋ.
22 Gyosɛfʊ mɛ gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ sʊʊ gyı aa ko kpaga, ʊ gyı bası Iziral tımma
aa sı maakyiye lıı Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ wıya rɛ, aŋ daga ba gɛɛ mɛ ba aa sı yaa ʊ hogo.
23 Moosi nıına abee ʊ kuwo mɛ gyı laa Wıısı di rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı kpa ʊ faŋa peŋsi
boto ba aa lʊla ʊ hal tıyaŋ. Ba gyı naa anıı ʊ yaa Biiwelii rɛ, ɛɛ wıya ba gyı bı fáá Igyipiti
tımma kuwori aŋ vıya ʊ nyʊwa hʊ ʊ aa bine dı Iziral tımma kpʊ ba biifıllı buloŋ aa
yaa boyoŋbiisi.
24 Moosi gyı aa ko waa teŋ, ʊ mɛ gyı laa Wıısı wıya di rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı bı laa nyʊwa
dı ba kana ʊ yırı kuwori Faaro toluu biye.
25 Ʊ gyı kpaa nıı ʊ aa naa tʊwara hʊ Wıısı nala aa naa, ʊ rɛ kpıya ʊ aa we Faaro dıya
tıyaŋ a kı nıı sʊma hʊ aa bı sı pıısı aŋ ha bıl leŋ dı ʊ yaa wıbɔmɔ mɛ.
26 Moosi gyı naa anıı dı ʊ rɛ pɛɛ na tʊwara hʊ Wıısı nala aa naa, akuu Nal hʊ Wıısı
aa lıya wıya, ʊ rɛ kaŋ tɔnɔ yʊga a te kıweliye hʊ buloŋ ʊ fa aa sı na Igyipiti tıyaŋ. Ʊ
gyı kpaa ʊ hakıla buloŋ we tuno hʊ ʊ aa sı maakyiye na tıyaŋ nɛ.

27 Moosi gɪ aa laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ tɪŋ ʊ gɪ lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ. Ʊ gɪ gɪma anɪɪ Igyipiti kuwori sɪ na baaŋ ʊ nyuu tɪyaŋ nɛ, amɛ ɛɛ gɪ bɪ leŋ kambɪŋ kana ʊ. Ʊ gɪ aa lɪɪ Igyipiti tɪyaŋ mɛ, ʊ gɪ bɪl bɪ mɪɪgɪ hal, beewɪya ʊ gɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ aa naa Wɪɪsɪ, abee á aa bee na Wɪɪsɪ buloŋ.

28 Moosi gɪ aa laa Wɪɪsɪ di mɛ rɛ tɪŋ ʊ gɪ leŋ Iziral tɪmma di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ. Ʊ gɪ leŋ ba kpʊ pʊsɪ rɛ, a yaa kyal hʊ taa ba dimbeenyʊʊsɪ buloŋ. Ba gɪ aa yaa gɛɛ, malɪka hʊ Wɪɪsɪ gɪ aa tɪma dɪ ʊ ko tuu a kpʊ Igyipiti tɪmma biibumo buloŋ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ gɪ ko parɪ Iziral tɪmma biibumo ta rɛ.

29 Iziral tɪmma mɛ gɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ba gɪ vala kyol fuwofɪyaŋ hʊ anɪɪ ʊ aa yaa taŋha hɪlɪɪ. Amɛ Igyipiti tɪmma hʊ kɛ gɪ aa kile ba lugo ko pele fuwo hʊ, a kɪ lʊga dɪ ba kyol, nɪɪ hʊ gɪ mɪɪgɪ ko tɔ ba rɛ ba buloŋ sʊba.

30 Iziral tɪmma hʊ gɪ bɪl aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ba gɪ vala baarɪ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyɛriko kyɛyɛ bapɛ, gyebii hʊ ba aa saa baarɪ bee hʊ buloŋ tele.

31 Hasɔŋsɔnnɪ kɪdɪgɪ mɛ rɛ gɪ we Gyɛriko tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Reehabɪ. Ʊ mɛ gɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ. Ɛɛwɪya, ba gɪ bɪ kpʊʊ ʊ anɪɪ ba aa kpʊʊ Gyɛriko nɪkaalɪya hʊ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di gɛɛ, beewɪya Iziral tɪmma gɪ aa laa sɪya tɪŋ nala badɔmɔŋ dɪ ba ko lʊwɔlɪ deŋ Gyɛriko na, ʊ gɪ kaŋ ba weliŋ nɛ.

32 Ɲ fa sɪ wuwo dɪɪsɪ wɪya no kɪ mʊ, amɛ ŋ bɪ kaŋ sɪnɪɪ ŋ aa sɪ basɪ Gidiyɔŋ, abee Baraki, abee Samsɪŋ, abee Gyefita, abee Deviti, abee Samuwɛl abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ buloŋ wɪya lagɪlagɪ no.

33 Nala no buloŋ gɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba badɔmɔŋ gɪ yuwo di taŋhasɪ badɔmɔŋ nala aŋ laa ba kɪna. Ba gɪ tɪŋ wɪtɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kyɛ rɛ, aŋ na kɪna hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ kpa tɪya ba. Ba badɔmɔŋ gɪ kyaga naakyige nyʊʊsɪ tɔ rɛ, ba suri lɔlɔ.

34 Ba badɔmɔŋ dɪsɪ diŋbala rɛ. Wɪɪsɪ lɪɪ ba nala hʊ fa aa kyɛ dɪ ba kpʊ ba bee takoobiye nosi tɪyaŋ. Ba gɪ bɪ kaŋ dee, amɛ Wɪɪsɪ rɛ gɪ tɪya ba dee ba gɪ ko yaa bembiduwoni tɪmma, a yuwo yuwoni a di taŋhasɪ badɔmɔŋ nala, ba laalyuwolo fá nyʊgɪsɪ.

35 Haana badɔmɔŋ gɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya, Wɪɪsɪ gɪ leŋ ba lʊlla sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Nala badɔmɔŋ mɛ gɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya, ba gɪ naa ŋmanɪɪ rɛ ba aa sɪ lɪɪ tʊwara tɪyaŋ, ka ba vɪya aŋ leŋ ba dɔgɪsɪ ba kpʊ, dɪ Wɪɪsɪ kyisi ba a kpa mɪɪbol aa weliye te dʊnɪya no mɪɪbol a tɪya ba.

36 Dʊnɪya nala gɪ mʊŋ badɔmɔŋ nɛ. Ba gɪ vɪɪrɪ badɔmɔŋ mɛ a vʊwa badɔmɔŋ mɛ abee kyɔrʊmɔ aŋ kaŋ ba tɔ dɪya tɪyaŋ.

37 Ba gɪ yaga badɔmɔŋ nɛ abee bʊwa, a kaŋ badɔmɔŋ keri balɪya balɪya, aŋ kpʊ badɔmɔŋ mɛ abee takoobiye. Ba badɔmɔŋ gɪ laalɪ piyese abee bʊʊna tenni rɛ, beewɪya ba gɪ yaa nyaaba rɛ, ba kɪ dɔgɪsɪ ba, ba kɪ na tʊwara.

38 Dʊnɪya no gɪ bɪ weliye maga ba weyi. Ba gɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyʊgyʊʊlɪya a kɪ gɔllɪ taŋhahɪlɪya tɪyaŋ abee dogiŋsi nyuni tɪyaŋ, a gɪ kɪ gyʊʊ bʊbʊʊsɪ abee taŋha bʊʊsɪ.

39 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa anɪɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla nala no buloŋ aa laa ʊ di nyuu tɪyaŋ nɛ. Amɛ ba kɪdɪgɪ buloŋ gɪ bɪ na kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ kpa tɪya ba.

40 Beewɪya Wɪɪsɪ mɪɪgɪ kyɛ kɪŋ aa weliye te faafaa kɪŋ hʊ rɛ a biŋ gbala á buloŋ. Wɪɪsɪ wɪkyɛɛlɪɪ rɛ yaa dɪ á beel-ba buloŋ laŋŋɪ yaa niweliye aa bɪ kaŋ wɪbɔŋ anɪɪ gɛɛ hʊ ʊ aa kyɛ dɪ á kɪɪ.

12

Á kuwo Wɪɪsɪ

1 Nɪgyamaa no buloŋ gɪ aa laa Wɪɪsɪ di yaa daŋsɪya tɪmma rɛ a tɪya ma anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛwɪya, á Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ ma leŋ dɪ á paa wɪya hʊ buloŋ aa tɔ á ŋmanɪɪ ta, a leŋ wɪbɔmɔ hʊ buloŋ aa vʊwa ma mɛ yayɪ. Ma leŋ dɪ á kɪ mʊ sɪya a kɪ yaa wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa baa dɪ á kɪ yaa abee mala.

2 Á ŋmanɪɪ no tɪŋɪɪ tɪyaŋ ma leŋ dɪ á kpa á hakɪllɪ we Yesu dʊŋ tɪyaŋ, beewɪya ʊ rɛ yaa nal hʊ tɪyaŋ á Wɪɪsɪ laadii aa piile, ʊ rɛ bɪl yaa nal hʊ mɛ aa sɪ kaŋ á laadii no sɪgɪ dɪ ʊ ko mʊ su. Ba gɪ kpaasɪ ʊ daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ, ʊ na tʊwara weliŋ. Amɛ ʊ gɪ dii kenyiri rɛ, a bɪ leŋ ba aa kpaasɪ ʊ daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ yaa ʊ hɪɪsɪ, beewɪya ʊ gɪ gɪma anɪɪ ba buloŋ hal tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʊ teŋ fɪyɛlɪ. Lagɪlagɪ no ʊ hɔŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪbee tɪyaŋ.

3 Ma liisi na tʊwɔra hʊ Yesu gɪ aa naa. Ma sʊnnɪ na ɛɛ hʊ wɪbɔŋyaala gɪ aa kpaa haasʊʊ kyeme ʊ, ka ʊ ha gɪ kaŋ kenyiri abee mala. Ɛɛwɪya, ma mɛ ta leŋ dɪ ma tenni kɪ yʊwɔrɪ, dɪ ma ko mɪɪgɪ Wɪɪsɪ hal.

4 Ma aa laa Yesu di wıya ma bee wıbɔmɔ aa lʊgı rɛ. Amɛ ma kıdıgı buloŋ ha bı lʊga
a mʊ maga ba kpʊ ı.
5 Teŋpolli wıya hʊ Wıısı aa bası tıya ʊ biisi, ma yeŋŋi ba rɛ? Wıısı baa,
"Ŋ biye, dı Tıına hʊ rɛ ko kı kyagılı ı gyegili nıı weliŋ.
Dı ʊ rɛ ko na baaŋ ı nyuu tıyaŋ a bası ı sıya wıya tıya ı, ta leŋ dı ı teŋ kı yʊwɔrı,
dı ı kpa laadii hʊ ta.
6 Beewıya, nala hʊ buloŋ Tıına hʊ aa kyo, ba aa rɛ ʊ kı daga.
Nal hʊ buloŋ mɛ ʊ aa kpaa ʊ yaa ʊ biye, ʊ rɛ ʊ kı dɔgısı."
7 Dı Wıısı rɛ ko kı dɔgısı ı, kaŋ kenyiri aŋ kpa ʊ nıı ʊ aa dagıı rɛ. Beewıya, ʊ kpa ı nıı
ı yaa ʊ biye rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ kı dɔgısı ı. Bii bee rɛ we doŋ ʊ kuwo bee dɔgısı ʊ?
8 Wıısı aa kı dɔgısı ʊ biisi buloŋ nɛ. Ɛɛwıya, dı ʊ ko bee dɔgısı ma, ɛɛ daga anıı ma bı
yaa ʊ biisi tıı.
9 Á buloŋ kaŋ kuwoma rɛ dʊnıya no tıyaŋ ba kı dɔgısı ma, á kı tıya ba gyırıma ɛɛ wıya.
Ɛɛ daga anıı á kuwo Wıısı aa we Wıısıbee tıyaŋ kɛ rɛ yaŋ maga dı á kpa á tııma buloŋ
tıya ʊ, a kaŋ mııbol.
10 Á dʊnıya kuwoma mɛ gba aa lʊl ma, ba aa dɔgısı ma kyɛyɛ baŋmana dʊŋ nɛ ba kyɛrı
tıyaŋ. Amɛ á tıı weliŋ wıya rɛ Wıısı kı dɔgısı ma, beewıya ʊ aa kyɛ dı á mɛ ko yaa
nıtııma rɛ, a bı kaŋ bisiŋ buloŋ anıı ʊ tıı aa kıı gɛɛ.
11 Dı ba aa rɛ aa dɔgısı nal, ʊ tıya aa kyogi rɛ, beewıya, dɔgısıı hʊ aa hayɛ tıya ʊ rɛ.
Amɛ dı ʊ rɛ laa dɔgısıı hʊ, a kı tıŋ ba abee kenyiri ba sı ko leŋ dı ʊ wıyaalıya degini,
dı ʊ hɔŋ bee laaŋfıya.

Ma pɔ ma tıı dı wıbɔŋ buloŋ ta ko gyʊʊ ma paga

12 Ɛɛwıya, ma sii sıŋ bıŋbaŋ aŋ leŋ dı ma tenni polli.
13 Wıtıı hʊ ma aa nıya, ma kana ʊ kı tʊŋ tʊma a kı mʊ sıya. Dı ma wuwo pɛ nala hʊ
aa we ma tıyaŋ a laa Wıısı wıya di aŋ ha bı sıŋ weliŋ wıya hʊ tıyaŋ. Ma pɛ ba tıyaŋ
dı ba marı laa Wıısı di weliŋ, a ta kı biyege.
14 Ma yaa sıfıyaŋ dı ma bee nal buloŋ wıya weliye, a yaa nıtııma. Beewıya nal hʊ
buloŋ aa bı yaa nıtıı ʊ bı sı wuwo na Wıısı.
15 Ma pɔ ma tıı dı Wıısı bɔnyɛ hʊ ta ko buwo ma kıdıgı buloŋ. Aŋ bıl pɔ ma tıı dı
nıbɔŋ buloŋ ta ko we ma tıyaŋ a kı dɔŋ ma, a mʊrı ma gyeniŋ buloŋ we wıbɔmɔ tıyaŋ.
16 Ma pɔ ma tıı dı ma tıyaŋ kıdıgı buloŋ ta ko yaa nılaaŋ, a bıl pɔ dı ma tıyaŋ kıdıgı
buloŋ ta ko yaa nal aa bee fá Wıısı anıı Isawʊ gɛɛ. Isawʊ gyı bı fáá Wıısı aŋ kpa ʊ
hıyarı lenni kıdiiliye ʊ katıyal lee.
17 Ʊ gɛɛ hal tıyaŋ, ma gyıma anıı ba gyı aa ko pele dı ʊ kuwo sʊla Wıısı tıya ʊ, akuu
ʊ aa yaa ʊ biihıyawʊ wıya, ʊ kuwo gyı vıya rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ gyı wii weliŋ, a fa kı kyɛ dı ʊ
kuwo sʊla Wıısı tıya ʊ amɛ wıı buloŋ gyı tuwo ʊ aa sı wuwo yaa a kaŋ wıı hʊ ʊ kuwo
aa yaa bırımı.
18 Ma ko Wıısı lee rɛ. Amɛ ma bı ko ʊ lee dogimo hʊ tıyaŋ ma aa sı wuwo dige anıı
Iziral tımma hʊ gyı aa ko ʊ lee Saana dogimo hʊ naası tıyaŋ gɛɛ. Ba gyı aa ko doŋ ba
gyı na diŋ aa di diŋgel lɛ, a na dı lee buloŋ bile gɛɛ timm, ka ba nıı puwobal mɛ dɔmɔ.
19 Ba gyı nıya dı ba mʊʊ kabıl lɛ, a nıı taal mɛ. Ba gyı aa nıı taal hʊ, ɛɛ rɛ kambıŋ
gyı gyʊʊ ba, ba sʊla dı taal hʊ ta bıl bası wıya tıya ba.
20 Beewıya wıı hʊ ʊ gyı aa bası tıya nala hʊ gyı yaa wıduwo rɛ tıya ba. Ʊ gyı baa:
"Dı pʊna koo dı kıŋ kɛ buloŋ nɛ ko dige dogimo hʊ, ʊ maga dı ba yaga ʊ kpʊ rɛ."
21 Wıya hʊ ba gyı aa naa gyı leŋ kambıŋ gyʊʊ ba buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ Moosi tıı gyı
baa, "Kambıŋ kana ŋ nɛ ŋ kı kyele."
22 Amɛ ma nala hʊ aa laa Yesu wıya di, ma ko pele dogimo hʊ ba aa yırı Zaayɔŋ nɛ.
Ma ko pele tɔɔ hʊ ba aa yırı Gyerusalɛm aa we Wıısıbee tıyaŋ nɛ. Wıısı hʊ aa weye
sıya rɛ gɛɛ. Malıkası tusi tusi tusi mɛ laŋŋa doŋ nɛ abee teŋfıyɛlʊʊ.
23 Ma ko lee hʊ Wıısı-biihıyası aa ko laŋŋı abee teŋ fıyɛlʊʊ rɛ. Ba sabı ba fene rɛ a
biŋ wıısıbee tıyaŋ. Ma ko Wıısı lee rɛ, nal hʊ aa sı di dʊnıya nal buloŋ sarıya. Lee no
tıyaŋ nɛ tıpʊlʊŋ tımma hʊ aa tıŋ Wıısı bee wıtıı a mʊ teŋ mɛ we.
24 Ma ko Yesu lee rɛ, nal hʊ tıyaŋ Wıısı aa tıŋa a we nyʊʊfalıı tıya nihuwobisi. Ʊ sʊba
rɛ ʊ kyal gyaası nal buloŋ wıya. Ʊ kyal hʊ aa gyaasa tıyaŋ nɛ wıweliye sı tıŋa a ko, a
te Abɛl kyal hʊ gyı aa gyaasa.
25 Ma kı gyıma dı ma ta ko vıya nal hʊ aa bası wıya hʊ nyʊwa. Beewıya nala hʊ gyı
aa vıya ʊ nyʊwa taŋha nyuu daha gyı bı wuwo fá lıı dɔgısıı tıyaŋ. Ɛɛwıya, dı ámaa rɛ
yaŋ vıya nal hʊ aa we Wıısıbee tıyaŋ taal, á bıŋ bı sı kyaŋlı.
26 Haŋ saŋa hʊ, Wıısı taal hʊ gyı leŋ taŋha buloŋ gyigili rɛ. Lagılagı no, Wıısı wee
nyʊwa rɛ anıı ʊ sı leŋ dı taŋha bıl gyigili, amɛ taŋha dʊŋ daa sı gyigili. Wıısınyuu abee
taŋha buloŋ nɛ sı gyigili.

27 Ʊ aa baa dı ʋ sı bıl leŋ dı taŋha gyigili hʋ, ʋ kaŋ memii rɛ. Ɛɛ daga anıı Wıısı sı
kaŋ dʋnıya no kına hʋ ʋ aa mara buloŋ gyigisi a paa ba ta, ka dı kına hʋ aa bee gyigisi
dʋŋ we doŋ.
28 Wıısı leŋ á we ʋ koro hʋ aa bee gyigisi tıyaŋ nɛ. Ɛɛwıya, ma leŋ dı á kı fá ʋ, a kı
kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ, aŋ pɛ kı kyʋwalı ʋ gɛɛ ʋ aa kyɛ.
29 Beewıya Wıısı kıı gɛɛ rɛ anıı diŋ aa dii.

13

Ɛɛ á aa sı yaa dı Wıısı teŋ fıyɛlı

1 Ma kyo dɔmɔŋ kı mʋ deŋdeŋ akuu ma aa yaa nımmabalıya Krisita tıyaŋ wıya.
2 Ma yaa kuwokeri a kı deŋ nıhʋwala weliŋ beewıya, nala gyı aa yaa gɛɛ rɛ, a laa
malıkası biŋ ba dıısı tıyaŋ aŋ bı gyıma.
3 Ma kpa nala hʋ ba aa kaŋ tɔ dıya tıyaŋ wıya anıı ma beel-ba buloŋ nɛ ba kaŋ tɔ
dıya tıyaŋ gɛɛ. Nala hʋ ba aa dɔgısı mɛ, ma kpa ʋ anıı ma beel-ba buloŋ nɛ ba kı dɔgısı
gɛɛ.
4 Ʊ maga dı nal buloŋ gyıma anıı haaŋ kpayı yaa wıwelii rɛ. Ɛɛwıya, baal bee ʋ haaŋ
buloŋ maga dı ba kaŋ wıtıı rɛ abee dɔmɔŋ. Ʊ bı maga dı baal hʋ bıl lıı kyɛ hadıma, koo
dı haaŋ hʋ mɛ bıl lıı kyɛ badıma, beewıya nal hʋ buloŋ aa sɔnnı, Wıısı sı di ʋ sarıya
a kpa kyogisi tıya ʋ.
5 Ma ta kyo molbiye kıŋkaŋ a mʋ parı. Ma leŋ dı kına hʋ ma aa kana su ma sıı.
Beewıya Wıısı basa ʋ teŋ tıyaŋ nɛ a baa, “Ŋ bı sı maakyiye vıya ma ta. Ŋ bı sı maakyiye
lıı ma hal.”
6 Ɛɛwıya, á sı wuwo ŋmaa á bembiye a baa,
“Á tıına Wıısı rɛ yaa nal hʋ aa pɛ ŋ tıyaŋ,
Ɛɛ nyuniŋ, ŋ bı sı fá kambıŋ wıı buloŋ tıyaŋ.
Nihuwobiŋ bı sı wuwo yaa ŋ wıı buloŋ.”
7 Ma liisi ma sılaala hʋ gyı aa bası Wıısı wıya kı tıya ma wıya. Ma liisi mʋ pele gɛɛ
ba gyı aa tıŋ Wıısı ba mııbol buloŋ tıyaŋ, a ko mʋ sʋba. Ma kı tıŋ ba naabʋʋsı ma
Wıısı tıŋıı tıyaŋ.
8 Yesu Krisita aa kıı gɛɛ dıya, ɛɛ rɛ ʋ ha kıı gyınaŋ, ɛɛ tıı mɛ rɛ ʋ sı kıı a kaŋ kı mʋ
maakyiye buloŋ.
9 Ma ta leŋ dı wıdʋŋsı hʋ nala badɔmɔŋ aa daga ma ko leŋ dı ma vıya Wıısı ŋmaŋtıı
hʋ ta. Dee hʋ aa sı wuwo leŋ dı á tıŋ Wıısı kyɛrı, ʋ lıı Wıısı tıı bɔnyɛ tıyaŋ nɛ. Ʊ bı lıı
á aa tıŋ kıdiiliye sıŋsı tıyaŋ, beewıya, nal hʋ aa tıŋ sıŋsı no, ʋ bı sı na tɔnɔ buloŋ a lıı
ba tıyaŋ.
10 Gyuuma wıkyʋwal sılaala hʋ gyı aa tʋma kı tıya Wıısı taŋtı-dıya hʋ tıyaŋ, ba
kıdıgı buloŋ gyı bı kaŋ ŋmanıı ʋ aa sı di wıısʋllı-kına hʋ á aa kpa sʋla Wıısı a kı
kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ.
11 Bına buloŋ, Gyuuma wıkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ gyı aa kaŋ pʋsı kyal lɛ, a gyʋʋ
Wıısı Dııweliye buloŋ Dııwelii hʋ, a kpa sʋla Wıısı dı ʋ kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba. Amɛ
ba gyı aa kaŋ pʋsı hʋ kɛ tıı rɛ a lıı nyɔgɔ ta bee hʋ samanı tıyaŋ.
12 Ɛɛ rɛ tıŋ ba kaŋ Yesu mɛ lıı kpʋ Gyerusalɛm samanı tıyaŋ, dı ʋ kpa ʋ tıı kyal a
pıısı nala bisiŋ ta, dı ba yaa niweliye Wıısı sıya tıyaŋ.
13 Yesu gyı dii hıısı rɛ weliŋ bee hʋ samanı tıyaŋ. Ɛɛwıya, ma leŋ dı á lıı mʋ doŋ, dı
á beel-ʋ buloŋ di haŋ hıısı hʋ.
14 Beewıya, á bı kaŋ bee aa sı we doŋ kı mʋ deŋdeŋ dʋnıya no tıyaŋ. Amɛ á aa yıyɛlı
á bee hʋ tıyaŋ á aa sı maakyiye we a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ wıya rɛ.
15 Ɛɛwıya, á nala hʋ aa wuwo suri á nyʋwa a bası baa Wıısı rɛ yaa Á Tıına, á wıısʋlıı
á aa sı kpa tıya Wıısı rɛ yaa á aa tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ, a kı dannı ʋ saŋa kɛ buloŋ.
16 Saŋa kɛ buloŋ, ma yaa kuwokeri aŋ yaa wıweliye kı tıya ma dɔŋtıŋsı, a kı kyiyeli
dɔmɔŋ mɛ. Wıısʋlıı no rɛ aa fıyɛlı Wıısı teŋ.
17 Ʊ maga dı ma kı tıŋ ma sılaala nyʋwa rɛ, a kı yaa wıya hʋ ba aa baa dı ma yaa.
Beewıya ba aa rɛ aa deŋ ma nyuu tıyaŋ. Maakyiye kıdıgı ba sı daga gɛɛ ba aa deŋ
ma nyuu a tıya Wıısı. Dı mamaa rɛ aa tıŋ ba nyʋwa, ba sı tʋŋ ba tʋma weliŋ abee
teŋfıyɛlʋʋ. Amɛ dı mamaa rɛ bee tıŋ ba nyʋwa, ba tısı sı kyogi ma tıyaŋ. Ʊ gɛɛ bı sı
kaŋ tɔnɔ buloŋ a tıya ma.
18 Ma kyʋwalı Wıısı kı tıya ma. Á gyıma á hakıllı tıyaŋ, á bı kaŋ wıkyogii buloŋ
Wıısı sıya tıyaŋ, á kyɛrı mɛ rɛ yaa dı á wıtıı su wıı buloŋ tıyaŋ.
19 Ŋ aa sʋla ma rɛ abee ŋ hakıla buloŋ dı ma kyʋwalı Wıısı dı ŋ mııgı ko ma lee lagı.

Wıkateŋse

20-21 Wɪɪsɪ kyisi á Tɪɪna Yesu sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Yesu kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʊ
piyese nyuu tɪyaŋ weliŋ, beewɪya ʊ kpaa ʊ tɪɪ mɪɪbol lɛ a lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ ʊ nala wɪya. Ʊ
kyal lɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʊʊfalɪɪ hʊ aa bɪ kaŋ dɪsɪɪ a tɪya ma. Wɪɪsɪ hʊ aa tɪya fɪyɛlʊʊ sɪ
leŋ dɪ ma na wɪwelii hʊ ma aa kyɛ dɪ ma wuwo kaŋ tɪŋ ʊ kyɛrɪ. Yesu lahɔrʊmɔ tɪyaŋ,
Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma wuwo yaa wɪɪ hʊ buloŋ aa fɪyɛlɪ ʊ teŋ. Ma leŋ dɪ a kɪ dannɪ Krisita,
a leŋ dɪ ʊ feŋ yɪrɪ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Amɪ.

22 Ŋ naabalɪya, ŋ teŋ no ŋ aa saba tɪya ma kɛ bɪ doliye. Ɛɛ wɪya, ŋ aa sʊl ma dɪ ma di
kenyiri aŋ gyegili nɪɪ wɪya hʊ ŋ aa saba tɪya ma dɪ ma kɪ tɪŋa.

23 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ á nɪɪnabiye Timoti ba fa aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ, ba lɪɪ ʊ
rɛ. Dɪ ʊ rɛ ko ŋ lee lagɪ, ŋ beel-ʊ buloŋ sɪ ko ma lee.

24 Ma kyʊwalɪ ma nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ nala hʊ buloŋ tɪya ma. Á tɪyaŋ nala hʊ aa lɪɪ
Itali paalʊʊ mɛ aa kyʊwalɪ ma.

25 Wɪɪsɪ bɔnyɛ sɪ we ma lee a leŋ dɪ ma hɔŋ bee laaŋfɪya.

TEŊ HƱ GYEMSI AA SABA

1 Mıyaŋ Gyemsi aa yaa Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita tƱŋtƱnnı rɛ saba teŋ no a kı
tıya nala hƱ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, aŋ pısa we dƱnıya no logiŋ buloŋ tıyaŋ.
Ŋ aa kyƱwalı ma buloŋ.

Á tıı kanıı wıgyƱƱlıya abee tƱwara tıyaŋ

2 Ŋ naabalıya, dı wıı kɛ buloŋ nɛ ko gyƱƱ ma, ma leŋ dı ƱƱ yaa ma teŋfıyɛlƱƱ,
3 beewıya dı mamaa rɛ ko kı na tƱwara wıı tıyaŋ, aŋ ha wuwo laa Wıısı di, ma sı na
dı ma kaŋ kenyiri, a marı sıŋ ma laadii hƱ tıyaŋ.
4 Ma leŋ di kenyiri vɔgɔ ma, dı ma kaŋ mala a mƱ teŋ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma wuwo yaa
tıpƱlƱŋ tımma, a bı sı nyaa gyogiweliye tıyaŋ.
5 Amɛ dı nal lɛ we ma tıyaŋ a bı kaŋ wıgyƱŋ ƱƱ aa sı wuwo gyıŋ wıı hƱ aa maga dı
ƱƱ yaa, ma leŋ dı ƱƱ tıına sƱla Wıısı, dı Wıısı tıya ƱƱ wıgyƱŋ. Beewıya Wıısı kaŋ kyori
abee bɔnyɛ rɛ, ƱƱ aa sı kpa wıgyƱŋ tıya nal kɛ buloŋ aa sƱla ƱƱ. Wıısı bee lugisi nala.
6 Ɛɛwıya dı ı rɛ sƱla Wıısı kı kyɛ wıı, laa di anıı ƱƱ sı yaa wıı hƱ tıya ı. Ta kı yaa sige
anıı ƱƱ sı yaa koo ƱƱ bı sı yaa. Beewıya, nal hƱ buloŋ aa sƱla Wıısı kı kyɛ kıŋ, aŋ kı yaa
sige, ƱƱ tıına tıbıına kıı gɛɛ rɛ anıı fuwo nıı puwo aa kaŋ gɔllı kı yeŋŋi.
7-8 Nal hƱ buloŋ aa yaa Wıısı sige, aŋ bı sıŋ wıdıgı naaŋ tıyaŋ, ƱƱ tıına ta ko kı yıyɛlı
anıı ƱƱ sı na kıŋ buloŋ a lıı Wıısı lee.
9 Nal hƱ aa bı kaŋ lee dƱnıya no tıyaŋ ma nala hƱ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ, ƱƱ maga
dı ƱƱ tıına leŋ dı ƱƱ teŋ fıyɛlı rɛ, beewıya Wıısı kpaa ƱƱ yohuŋ nɛ.
10 Nal hƱ mɛ aa yaa kına tıına ma nala hƱ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ, ƱƱ tıına leŋ dı ƱƱ
teŋ fıyɛlı abee Wıısı aa leŋ ƱƱ bee nyaaba kıı dɔmɔŋ nyɛ. Beewıya ƱƱ tıına bı sı pıısı aŋ
sƱba anıı ɔhɔ aa fıılı, a bı pıısa kɛ fııla hƱ yuwori gɛɛ.
11 Beewıya, Wıısı aa ko pɔsɔ, lee buloŋ aa nıma rɛ parıparı. Ʊ nƱŋ hƱ aa leŋ ɔhɔ hƱ
buloŋ hıla rɛ, Ʊ fııla hƱ buloŋ mɛ yuwori, ka ƱƱ weliŋ hƱ buloŋ mɛ nyƱgısı. Ɛɛ rɛ nal hƱ
aa kaŋ kına mɛ yaŋ kıı. Ʊ ha sı we ƱƱ tƱma tıyaŋ ka dı sƱƱ kana ƱƱ.

Magısıı abee wıgyƱƱlıya

12 NyusƱŋtıına rɛ yaa nal hƱ tƱwara aa gyƱwa, aŋka ƱƱ ha wuwo kaŋ mala ƱƱ Wıısı
laadii tıyaŋ. Ʊ aa yaŋ wuwo kaŋ mala gɛɛ, Wıısı sı tıya ƱƱ mııbol hƱ aa bı kaŋ tenii.
Mııbol hƱ ƱƱ aa baa dı ƱƱ sı kpa tıya nala hƱ buloŋ aa kyo ƱƱ.
13 Dı wıı rɛ ko gyƱƱ nal buloŋ, ƱƱ bı maga dı ƱƱ tıına baa dı Wıısı rɛ kpa wıbɔŋ kı
magısı ƱƱ. Beewıya kıŋ buloŋ bı sı wuwo turo Wıısı we dı ƱƱ yaa wıbɔŋ, ƱƱ tııtıı mɛ bı
sı laa nyƱwa mƱrı nal dı ƱƱ yaa wıbɔŋ.
14 Amɛ nal buloŋ tılıisibɔmɔ hƱ aa we ƱƱ tıya tıyaŋ nɛ aa wuwo mƱrı ƱƱ tıına ƱƱ yaa
wıbɔŋ. Nal buloŋ tılıisibɔmɔ rɛ aa wuwo leŋ ƱƱ tıına nyƱgısı.
15 Dı ƱƱ rɛ ko kı tıŋa ƱƱ tılıisibɔmɔ hƱ tıyaŋ, ƱƱ tıına aa gyƱƱ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ. Dı
ƱƱ wıbɔmɔ hƱ rɛ ko yƱga ƱƱ tıyaŋ, ƱƱ kateŋse buloŋ nɛ yaa sƱƱ.
16 Ŋ naabiikpıyanama, ma ta kı mƱrı ma tııma.
17 Kıwelii kɛ buloŋ aa lıı Wıısı lee rɛ. Kına hƱ buloŋ aa kyaanı wıısınyuu tıyaŋ, ƱƱ rɛ
ta ba. Amɛ dı ba aa rɛ ko gyƱƱ, bilhuu aa we doŋ nɛ. Wıısı tııtıı bı kıı nyɛ, beewıya ƱƱ
bee bırımı mƱhƱ buloŋ mɛ dı á we bilhuu tıyaŋ.
18 Ʊ kyɛrı tıyaŋ nɛ ƱƱ laa sıya bası wıtıı hƱ aa we ƱƱ nyƱwa tıyaŋ a tıya ma dı á kı tıŋa.
Nyɛ rɛ ƱƱ yaa á yaa ƱƱ biisi, ka ƱƱ kımarıya buloŋ na kı tıŋa.

Ma ta kpaa dıgına dƱŋ kı nıı Wıısı wıbii hƱ

19 Ŋ naabiikpıyanama, ma gyegili nıı wıya no weliŋ. Ma leŋ nal buloŋ kaŋ
dıgıŋgyegil, aŋ ta kı tuwoŋi wıbasıı, a ta kaŋ baaŋ toso mɛ.
20 Beewıya nal hƱ aa kaŋ baaŋ bı sı wuwo yaa wıya hƱ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya
tıyaŋ.
21 Ɛɛwıya, ma lıı wıbɔŋ buloŋ ta ma tısı tıyaŋ aŋ vıya wıbɔŋgyamaa hƱ buloŋ aa
vƱwa ma. Ma kaŋ ma tıı hƱwɔlı Wıısı sıya tıyaŋ aŋ laa ƱƱ wıbii hƱ ƱƱ aa kpaa we ma
tısı tıyaŋ di. Beewıya, wıbii no kaŋ dee rɛ ƱƱ aa sı wuwo laa ma ta.
22 Amɛ ƱƱ maga dı ma kı tıŋ wıya hƱ buloŋ Wıısı aa baa ma kı yaa rɛ. Ʊ bı maga dı
ma kı nıı wıya hƱ bee dıgına dƱŋ. Dı mamaa rɛ ko nıı wıya hƱ aŋ bee tıŋ ba, ma aa
mƱrı ma tııma rɛ.

23 Dı nal buloŋ nɛ nıı wıya no aŋ vıya ba tıŋıı, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı nal aa kpaa
nyagısa deŋ na ʋ tıı.
24 Amɛ dı ʋ rɛ ko gııgı mʋhʋ, ʋ guu yeŋŋi gɛɛ hʋ ʋ aa kıya.
25 Amɛ nal hʋ aa kpaa ʋ hakıla buloŋ we Wıısı wıbii hʋ aa laa nala kı ta tıyaŋ, a kaŋ
mala abee ʋ tıŋıı tıyaŋ, a bı nıya aŋ kı yeŋŋi, aŋ wuwo kana ʋ kı tʋŋ tʋma, Wıısı sı pɛ
ʋ tıına abee ʋ wıyaalıı buloŋ tıyaŋ.
26 Dı nal lɛ baa ʋ aa kyʋwalı Wıısı rɛ, aŋ bee kana ʋ tıı abee ʋ wıbasıya tıyaŋ, ʋ tıı
rɛ ʋ kı mʋrı. Ɛɛ daga anıı ʋ Wıısı hʋ kyʋwalıı mɛ yaa waasʋ rɛ.
27 Wııkyʋwalı hʋ á kuwo Wıısı aa daga anıı ʋ rɛ yaa wııkyʋwal kyirikyi abee Wıısı
ŋmanıı tıŋıı tıı rɛ nyɛ: Dı ı kı kyiyeli lohaana abee nıtaaga abee busulunbiisi ba tʋwara
tıyaŋ aŋ lıı ı tıı dʋnıya bisiŋ tıyaŋ.

2

Ma ta kı lugisi nala

1 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ma aa laa á Tıına Yesu Krisita, feŋ bal tıına hʋ, wıya dı nyɛ, ma
ta bıl kı lugisi nala, a kı tıya badɔmɔŋ gyırıma aŋ kpa sii gyʋʋ badɔmɔŋ mɛ.
2 Dı mamaa Krisitabiisi rɛ hɔnɔ, dı nala balıya ko gyʋʋ ma tıyaŋ, dı kıdıgı yaa dʋwaŋ
a laalı ʋ gaweliye aŋ we ʋ salma nonipıra, ka dı kıdıgı hʋ mɛ yaa nyaabʋ a laalı ʋ
gakɔsʋŋsı.
3 Ɛɛ rɛ ma kaŋ nal hʋ a laalı gaweliye hʋ weliŋ aŋ tıya ʋ lıhɔŋwelii, aŋ mııgı bası
tıya nyaabʋ hʋ mɛ dı ʋ hɔŋ taŋha, koo dı ʋ bıl aa kyɛɛ mɛ, dı ʋ sı wuwo sıŋ doŋ.
4 Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ʋ bı weliye. Ma daga anıı nala badɔmɔŋ kyo kpıya badɔmɔŋ
nɛ gɛɛ. Ma tılıisibɔmɔ no rɛ ma aa kpa a kı lıı dɔmɔŋ. Dı mamaa rɛ kıı nyɛ, ʋ bı weliye.
5 Ŋ naabiikpıyanama, ma gyegile nıı daha. Nala hʋ aa yaa nyaaba dʋnıya sıya tıyaŋ,
ba aa rɛ Wıısı lıı dı ba laa ʋ wıya di, aŋ gyʋʋ ʋ koro hʋ tıyaŋ. Lee hʋ Wıısı aa wee
nyʋwa dı ʋ sı kpa tıya nala hʋ buloŋ aa kyo ʋ. Nal hʋ aa laa Wıısı wıya di aŋ gyʋʋ ʋ
koro hʋ tıyaŋ, ʋ rɛ yaa kına tıına tıı.
6 Amɛ ma kɛ aa kʋwası nyaaba rɛ. Kına tımma no daa aa dı dee ma nyuni tıyaŋ, a
gʋrı ma, aŋ ha kaŋ ma mʋ tıya sarıdiile dı ba di ma sarıya gɛɛ?
7 Na ba aa mɛ rɛ yaŋ bıl aa kyogi Yesu Krisita feŋwelii hʋ Wıısı aa kpaa tıya ma.
8 Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa, "Kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa kyo ı tıı gɛɛ." Dı mamaa
kɔnı aa tıŋ nyʋwa no Gyoribaŋa Bakɔɔ, á Tıına aa biŋ tıya ma, ʋ yaa wıweliı rɛ.
9 Amɛ dı mamaa rɛ aa lugisi nala, a kpa yohuŋ kı tıya badɔmɔŋ aŋ kaŋ badɔmɔŋ mɛ
kı kʋwası, Wıısı mıra no daga anıı ma yaa wıbɔŋyaala rɛ, aŋ yaa mırı-kyogilo mɛ.
10 Dı nal lɛ aa tıŋ Wıısı mırısı hʋ buloŋ, aŋ ko kyogi mırıdıgı mɛ ba tıyaŋ, Wıısı kɛ
sıya tıyaŋ, mırısı hʋ buloŋ nɛ ʋ kyogi gɛɛ.
11 Wıısı hʋ aa baa dı á ta kı kyɛɛ nala haana, ʋ tıı rɛ bıl baa dı á ta kı kpʋʋ nala. Dı
ı rɛ yaŋ bee kyɛ nala haana mɛ, aŋ ha kı kpʋ nala, ma gyıma anıı ma kyogi Wıısı mıra
hʋ rɛ.
12 Ma wıbasıya abee ma wıyaalıya tıyaŋ, ma gyıŋ tıya ma tııma weliŋ anıı Wıısı
nyʋwa hʋ aa laa nala kı ta, ʋ rɛ ʋ sı kpa di ma sarıya.
13 Ɛɛwıya, dı nal lɛ bee fá nala sikii, Wıısı mɛ bı sı fá ʋ tıına sikii saŋa hʋ ʋ aa sı di
nala sarıya. Amɛ nal hʋ aa fá nala sikii, ʋ bı sı fá wıı buloŋ sarıya hʋ kyɛdiilii.

Á Wıısı laadii abee á wıyaalıya

14 Ŋ naabalıya, dı nal lɛ bası baa ʋ laa Wıısı wıya di rɛ, aŋ bee tıŋ Wıısı kyɛrı, ʋ gɛɛ
hʋ kaŋ memii rɛ? Dı ʋ Wıısı laadii kɔnı kıı nyɛ, ma bıına anıı Wıısı sı laa ʋ ta? Ʋ
Wıısı laadii iriŋ no bı sı maakyiye laa ʋ ta.
15 Ma leŋ dı á kpa ʋ anıı á nımmabalıya badɔmɔŋ nɛ we doŋ, a bı kaŋ galaalıya, a bı
kaŋ ba nyʋwa kıdiiliye mɛ.
16 Ɛɛ rɛ ma bası tıya ba baa, "Wıısı sı pɛ ma tıyaŋ, a tıya ma kıŋ buloŋ ma aa kyɛɛ."
Dı ı rɛ yaŋ bası nyɛ aŋ bı wuwo dı ı pɛ ba tıyaŋ abee ba teŋbii kıkyɛɛlıya hʋ, ʋ tɔnɔ rɛ
bee?
17 Nyɛ rɛ Wıısı laadii mɛ yaŋ kıı: Dı nal lɛ baa ʋ laa Wıısı di rɛ aŋ bee yaa wıya hʋ
Wıısı aa kyo, ʋ Wıısı laadii hʋ bı kaŋ tɔnɔ buloŋ.
18 Nal kıdıgı aa wuwo bası baa "I kɛ laa Wıısı di rɛ, ka ŋ mɛ kı yaa wıweliye." Ɛɛ rɛ
ı sı wuwo daga anıı ı kɔnı laa Wıısı di rɛ aŋ bee yaa wıya hʋ aa kpaa ŋmanıı. Nyɛ bı
sı maakyiye wuwo yaa. Ŋ kɛ, ŋ aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ŋ wuwo kı yaa wıweliye.
19 I laa di anıı Wıısı yaa Wııdıgı dʋŋ nɛ koo? Dı ı rɛ ko laa gɛɛ di, ʋ yaa wıweliı rɛ.
Amɛ yaŋ ta yeŋŋe anıı gyıŋbɔmɔ mɛ gba laa di rɛ anıı Wıısı yaa Wııdıgı dʋŋ nɛ, ʋ gba
yaa ba baŋkyekpa, ba kı kyele saŋa buloŋ.

20 Ɪ yaa bambugi kɪŋkaŋ! Leŋ dɪ ŋ daga ɪ, dɪ nal lɛ baa ʋ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ, aŋ bee yaa wɪweliye, ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ laadii hʋ yaa waasʋ rɛ.
21 Ma liisi á naabaa Abɪraham wɪya na. Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ Abɪraham yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ? Wɪɪ hʋ aa tɪŋ nɛ nyɛ: Abɪraham gyɪ tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa rɛ. Beewɪya Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ tɪya ʋ anɪɪ ʋ kaŋ ʋ biye Azɪkɪ a kpʋ tɪya ʋ, Abɪraham gyɪ kɔnɪ sii kaŋ Azɪkɪ mʋ rɛ dɪ ʋ kpʋ tɪya Wɪɪsɪ.
22 Ma bɪ naa! Abɪraham Wɪɪsɪ laadii hʋ abee ʋ wɪweliye yayɪ rɛ gyɪ aa tɪŋ dɔmɔŋ. Abɪraham gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ fa kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ mɛ. Ʋ gyɪ yaa wɪweliye rɛ yʋga a pɛ ʋ laadii hʋ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ tɪŋ ʋ laadii hʋ kɔnɪ marɪ su.
23 Ɛɛ fa yaa rɛ, dɪ wɪya hʋ ba aa saba we Wɪɪsɪ teŋ hʋ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ. Ba fa saba rɛ anɪɪ Abɪraham laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ mɛ rɛ fa tɪŋ ba kaŋ Abɪraham kɪ yɪrɪ Wɪɪsɪ kyana.
24 Ɛɛ daga anɪɪ nal wɪyaalɪya rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ. Ʋ Wɪɪsɪ laadii hʋ dʋŋ daa aa wuwo leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
25 Ma liisi Reehabɪ mɛ wɪya na. Ʋ fa yaa sɔŋsɔnnɪ rɛ. Ɛɛ rɛ Iziral tɪmma tɪŋdaala gyɪ ko ʋ dɪya, ʋ gyɪ kaŋ ba weliŋ. Ba gyɪ bɪl aa ko kɪ kyɛ dɪ ba lɪɪ fá ba dɔmɔ nosi tɪyaŋ, ʋ rɛ daga ba ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ ba tɪŋa dɪ ba dɔmɔ ta naa ba. Ʋ aa yaa nyɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ.
26 Dɪ nal lɛ baa ʋ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ aŋ bee yaa wɪweliye koo wɪya hʋ aa kaŋ ŋmanɪɪ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ Wɪɪsɪ laadii hʋ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Dɪ nal wiyese rɛ ko teŋ, á aa baa dɪ ʋ tɪɪna sʋba rɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ mɛ kɪɪ, dɪ nal lɛ baa dɪ ʋ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ bɪ yaa wɪweliye kɪ pɛ ʋ laadii hʋ tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ laadii hʋ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ.

3

Á nyʋwa gyɪŋ-kanɪɪ

1 Ŋ naabalɪya, ma buloŋ ta kɪ kyɛɛ dɪ ma yaa Wɪɪsɪ wɪdagɪla. Beewɪya dʋnɪya sarɪya hʋ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sarɪya sɪ deye tɪya á nala hʋ aa yaa dɪdagɪla a te á dɔŋtɪŋsɪ buloŋ.
2 Á buloŋ yaa wɪya kɪ kyogi nala rɛ. Amɛ dɪ nal lɛ we doŋ a bɪ basɪ wɪya kɪ kyogi nala, ɛɛ daga anɪɪ ʋ bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Ʋ gyɪŋ ʋ tɪɪ kanɪɪ rɛ abee ʋ wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ.
3 Dɪ nal lɛ ko kɪ kyɛ dɪ ʋ daga gyaagʋ, ʋ aa kpa kabarɪga rɛ a we gyaagʋ hʋ nyʋwa tɪyaŋ. Kabarɪga no tɪyaŋ nɛ tɪɪna aa kana, a yaŋ wuwo kɪ daga gyaagʋ hʋ lee hʋ ʋ aa kyɛ dɪ ʋ kɪ mʋ.
4 Ma bɪl na nɪɪduworiborisi mɛ. Dɪ nɪɪduworiboro yaŋ kyo ʋ maga gɛɛ buloŋ mɛ, dɪ puwobala dʋŋ wuwo kana ʋ kɪ vala. Amɛ kuunyiŋdaabiye nyɛ rɛ boriduworil hʋ aa kaŋ kɪ daga lee hʋ ʋ aa kyɛ dɪ boro hʋ mʋ.
5 Ɛɛ rɛ nihuwobiŋ nyʋwa mɛ yaŋ kɪɪ. Ʋ bɪ maga wɪɪ buloŋ, aŋ kɪ basɪ wɪbala. Ma yaŋ gyɪma weliŋ anɪɪ diŋgel mɛ bɪ yʋga, amɛ ʋ aa wuwo kyol kaŋ ɔkʋwabal lɛ a kpa ʋ buloŋ di.
6 Nihuwobiŋ nyʋwa mɛ yaŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ diŋ. Wɪbɔmɔ iriŋ buloŋ nɛ we ʋ tɪyaŋ. Nyʋwa yaa nihuwobiŋ teŋ lee kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ wɪbɔmɔ hʋ hʋwoŋ sɪ wuwo kyogi nihuwobiŋ teŋbii buloŋ. Ʋ aa kyol diŋ nɛ a dɪ deŋdeŋ nihuwobiŋ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ. Diŋ no buloŋ aa lɪɪ Sɪtaanɪ lee rɛ.
7 Nihuwobiŋ wuwo kaŋ pʋsɪ buloŋ dee rɛ: bagɪla abee digibiisi, abee kɪna hʋ buloŋ aa tuuri taŋha, abee nɪɪ tɪyaŋ kɪna buloŋ.
8 Amɛ nal buloŋ tuwo a kaŋ ʋ nyʋwa dee, ʋ aa sɪ wuwo kana ʋ tɔ dɪ ʋ tallɪ. Ʋ yaa kɪbɔŋ nɛ a kaŋ hʋwoŋ hʋ aa sɪ wuwo kpʋ nal.
9 Á aa wuwo kaŋ á nyʋwa rɛ a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, á Tɪɪna abee á kuwo, aŋ ha bɪl wuwo kaŋ nyʋwa no tɪɪ a kɪ tʋʋsɪ á dɔŋtɪŋsɪ hʋ Wɪɪsɪ aa mara ba kɪɪ ʋ.
10 Nyʋwa hʋ tɪɪtɪɪ á aa kaŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, ʋ tɪɪtɪɪ rɛ á bɪl kaŋ kɪ tʋʋsɪ nala mɛ. Ŋ naabalɪya, ʋ bɪ maga dɪ ma kɪ yaa nyɛ.
11 Buldɪgɪ bɪ sɪ wuwo kyala kɪ bulo nɪɪwelii abee nɪɪbɔŋ buloŋ.
12 Ŋ naabalɪya, tutogo mɛ bɪ sɪ wuwo nɔŋ babɪlɪya. Kyʋkyɔyɪ mɛ bɪ sɪ wuwo nɔŋ piliye. Ɛɛ rɛ buldɪgɪ mɛ bɪ sɪ wuwo kyala kɪ bulo nɪɪwelii abee nɪɪbɔŋ buloŋ.

Wɪɪsɪ wɪgyʋŋ abee dʋnɪya wɪgyʋŋ

13 Dɪ nal lɛ we ma tɪyaŋ a kaŋ wɪgyʋŋ, kɛ ʋ sɪya mɛ suri, ʋ maga dɪ ʋ tɪɪna kɪ yaa wɪweliye rɛ. Dɪ ʋ rɛ aa yaa gɛɛ, aŋ kaŋ ʋ tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ, ɛɛ sɪ daga anɪɪ ʋ kɔnɪ kaŋ wɪgyʋŋ nɛ.

14 Amɛ dı ı rɛ kaŋ tıbal abee ı dɔŋtıŋsı, a kyıl ı dʊŋ wıya, ka dı ı tıya kı hɔllı nala
tıyaŋ, ʊ bı maga dı ı kı daga ı tıı anıı ı kaŋ wıgyʊŋ nɛ. Dı ı rɛ kıı nyɛ, aŋ ha kı daga ı
tıı anıı ı kaŋ wıgyʊŋ nɛ, wıtıı hʊ ŋmanıı rɛ ı kı vıya gɛɛ.
15 Wıgyʊŋ no iriŋ bı lıı Wıısı lee. Ʊ yaa dʊnıya wıı rɛ, a lıı dʊnıya nala bee Sıtaanı
tıbııŋbɔmɔ tıyaŋ.
16 Dı nala rɛ kaŋ tıbal abee dɔmɔŋ, ka dı ba tısı mɛ kı hɔllı dɔmɔŋ, ba sı kaŋ
nyʊʊlıyaba, a kı kaa dɔmɔŋ, aŋka ba kı yaa wıbɔmɔ iriŋ buloŋ mɛ.
17 Amɛ wıgyʊŋ hʊ kɛ aa lıı Wıısı lee, ʊ weliye rɛ kıŋkaŋ. Beewıya wıbɔŋ buloŋ tuwo
ʊ tıyaŋ. Nal hʊ buloŋ a kaŋ wıgyʊŋ no iriŋ, ʊ bee ʊ dɔŋtıŋsı hɔnıı aa weliye rɛ, ʊ kaŋ
nala hına rɛ weliŋ, a gyegili kı nıı nala nyʊʊsı, aŋ kı fá ba sikii mɛ kıŋkaŋ, aŋ kı yaa
wıweliye mɛ. Nal hʊ aa kaŋ wıgyʊŋ no iriŋ, ʊ aa bee kaŋ tıbııŋkpara abee ʊ dɔŋtıŋsı.
Ʊ bee mʊrı nala mɛ.
18 Nal hʊ bee nala hɔnıı aa weliye, ʊ aa wuwo kyiyeli ʊ dɔŋtıŋsı rɛ ba kaŋ teŋfıyɛlʊʊ.
Ba aa na wıweliye yʊga ba wıyaalıya tıyaŋ nɛ. Ʊ kıı gɛɛ anıı ba aa doho kına nala tısı
tıyaŋ, ba ko kaŋ tɔnɔ tıya ba. Tɔnɔ no rɛ yaa wıweliye hʊ nala hʊ aa yaa.

4

Ma kpa ma wıı buloŋ we Wıısı nosi tıyaŋ

1 Bee rɛ tıŋ ma aa gʊla kı kaa dɔmɔŋ, a kı yuwo yuwo? Ma tıbııŋbɔmɔ hʊ aa we ma
tısı tıyaŋ nɛ aa kaŋ ba buloŋ kı ko.
2 Ma aa kı kyɛ kına rɛ, aŋka ma bee na ba. Ɛɛ wıya ma aa yaa siri rɛ dı ma kpʊ sʊʊnı.
Ma bembiye aa dɔbɔ kına tıyaŋ nɛ yʊga, ka ma bee na ba. Ɛɛ wıya ma aa kaa dɔmɔŋ,
a yuwo yuwo. Ma bee na kına hʊ ma aa kyɛɛ beewıya ma bee sʊla Wıısı lee.
3 Ka dı ma bıl ko sʊla Wıısı lee mɛ, ma aa bee na kına hʊ, beewıya tılıisibɔmɔ rɛ ma
aa kaŋ kı kyɛ kına hʊ. Ma aa sʊla kına hʊ rɛ dı ma kpa tıŋ ma tısı wıkyɛɛlıya.
4 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı nal sɔnsɔnnɔ. Ma bı gyıŋ bee baa dı nal lɛ baa ʊ kyo dʊnıya kına,
gɛɛ daga anıı ʊ tıına bırımı Wıısı dɔŋ nɛ? Nal hʊ buloŋ aa kpaa ʊ hakıla we dʊnıya
kına tıyaŋ, ʊ tıına aa bırımı Wıısı dɔŋ nɛ.
5 Ma bıına wıya hʊ ba aa saba biŋ Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ bı kaŋ memii koo? Ba saba rɛ
anıı Wıısı Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we á tıyaŋ, ʊ teŋ aa wıı á tıyaŋ nɛ kıŋkaŋ.
6 Wıısı dee hʊ ʊ aa kpaa we á tıyaŋ, ʊ rɛ gba yaŋ deye te á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya hʊ
dee. Ɛɛ rɛ tıŋ ba sabı Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ anıı Wıısı aa vıya dagıŋtıı tımma ta rɛ, aŋ kı
pɛ nala hʊ aa hʊwɔlı ba tıı tıyaŋ.
7 Ɛɛwıya, ma kpa ma tııma tıya Wıısı, aŋ sıŋ pɔ dı Sıtaanı ta wuwo ma. Dı mamaa
rɛ ko sıŋ pɔ ʊ, ʊ sı fá ma lee.
8 Ma fası ko kpaga Wıısı. Dı mamaa rɛ ko fası ko kpaga ʊ, ʊ mɛ sı fası ko kpaga ma.
Mamaa wıbɔŋyaala, ma lıı ma nosi wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Ma yaa minaafigi tımma rɛ, a
kaŋ tıbııŋkpara abee Wıısı. Ma lıı ma tıı lıı tıbııŋbɔmɔ no buloŋ tıyaŋ.
9 Ma leŋ dı tıkyogi gyʊʊ ma, dı ma kı kyiyesi, aŋ kı wıı, ma wıbɔmɔ hʊ yayı wıya, aŋ
leŋ dı ma mʊŋ mɛ bırımı wiile, ka dı ma dıyɛsʊʊ mɛ bırımı tıkyogi.
10 Ma kaŋ ma tıı hʊwɔlı Tıına hʊ sıya tıyaŋ. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ʊ mɛ sı kpa ma
yohuŋ.

Ma ta kı kyogi nala fene

11 Ŋ naabalıya, ma ta kı kyogi dɔmɔŋ fene. Dı nal buloŋ nɛ ko kı kyogi ʊ dɔŋtıına
feŋ, koo a kı gaa ʊ hal, ɛɛ daga anıı ʊ tıına mɛ bası wıya kı kyogi Wıısı nyʊwa hʊ aa
baa dı ı kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa kyo ı tıı rɛ gɛɛ, aŋ daga anıı Wıısı nyʊwa no yaa waasʊ
rɛ. Dı ı rɛ ko bası wıya kı kyogi Wıısı nyʊwa hʊ, ı bıl bı yaa nal hʊ aa tıŋ haŋ nyʊwa
hʊ, ı mııgı kpa ı tıı anıı ı tee Wıısı nyʊwa hʊ rɛ gɛɛ, aŋ kaŋ ı tıı yaa sarıdiil.
12 Wıısı dʊŋ nɛ kaŋ dee ʊ aa sı wuwo biŋ mırısı tıya nala, aŋ bıl wuwo di ba sarıya
mɛ dı ba aa rɛ ko kyogi mırısı hʊ. Ʊ dʊŋ nɛ kaŋ dee ʊ aa sı wuwo laa ma ta sʊʊ nosi
tıyaŋ, aŋ bıl kaŋ dee mɛ ʊ aa sı wuwo leŋ dı sʊʊ kpʊ ma. Ɪ mɛ rɛ yaŋ yaa kıbee ı aa sı
di ı dɔŋtıına sarıya?

Ma ta kı daga ma tıı kyiye wıya

13 Ma gyegili daha. Ma nala hʊ aa baa: "Gyınaŋ koo kyiye, á sı mʊ tɔɔ kıdıgı, a hɔŋ
doŋ bına, a yaa bayallıı, a na molbiye yʊga.
14 Ma gba paalı bı gyıŋ ma mııbol kyiye aa sı kıı gɛɛ. Ma kıı gɛɛ rɛ anıı bʊsʊŋ aa tɔɔ.
Ʊ aa tɔ rɛ mʊhʊ sʊwaa, aŋ pirigi dııgı.
15 Ma aa maga dı ma baa, 'Dı Wıısı rɛ laa nyʊwa dı á kaŋ mııbol á sı yaa nyɛ bee
nyɛ.'
16 Amɛ ma kaŋ kalıŋbaanı rɛ, aa kı daga ma tıı. Dagıŋtıı no buloŋ bı kaŋ ŋmanıı.

17 Ɛɛwıya, dı ı rɛ gyıŋ wıweliye hʋ aa maga dı ı yaa, ka dı ı vıya ʋ yayı, ı yaa wıbɔŋ nɛ.”

5

Kına tımma kyagıl

1 Ma gyegili nıı daha, kına tımma! Ma maga ma kı wıı rɛ, a kı ŋmaa nyʋʋsı beewıya tʋwarıbal lɛ sı tele ma nyuu tıyaŋ.
2 Ma dʋwa hʋ buloŋ nɛ pʋw, ka tuyi mɛ kpa ma gaweliye hʋ buloŋ di.
3 Ma salma hʋ buloŋ nɛ sʋwa, ma molbiye hʋ buloŋ mɛ pʋwa. Ma kına no kyogii rɛ yaŋ sı daga anıı ma kɔnı yaa wıya kyogi rɛ. Ma tıbal hʋ aa yaŋ leŋ ma molbiye hʋ bee ma dʋwa hʋ kyogi ta gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ haŋ tıbal hʋ sı kpa ma tıı di anıı diŋ. Dʋnıya no tenii kpaga rɛ, ka ma kɛ ha kaŋ sıı abee ma dʋwa. Ʋ tɔnɔ rɛ bee?
4 Ma bı naa! Ma aa kı mʋrı nala hʋ aa tʋŋ ma bagısı tʋma rɛ aŋ pɔ dı ma bı sı tuŋ ba. Tʋŋtʋnna hʋ buloŋ aa we ma bagısı tıyaŋ, ba ŋmaa wulo kı tıya Wıısı rɛ. Wıısı á Tıına, dʋnıya buloŋ Laataal, ʋ mɛ kɔnı yaŋ nıı ba wulo hʋ rɛ.
5 Ma dʋnıya tıyaŋ gyʋʋyı buloŋ, sʋma abee laaŋfıya dʋŋ tıyaŋ nɛ ma we, a kı yaa ma wıkyɛɛlıya dʋŋ. Ma dıyɛsı ma tıı rɛ a nara anıı ba aa dıyɛsı nʋhʋ ʋ nara, ba ko kaŋ kpʋ gɛɛ.
6 Ma aa kpa kyogisi tıya nala hʋ aa bı kaŋ wıkyogii rɛ, a kpʋ ba abee haakye, ka ba mɛ aa bee tɔ ma ŋmanıı dı ma ta kpʋʋ ba.

Ma kaŋ kenyiri anıı pıparı aa kaŋ kenyiri gɛɛ

7 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ma yaŋ aa gyıŋ wıı hʋ aa sı puu kına tımma nyɛ, ma kaŋ kenyiri a mʋ pele saŋa hʋ Tıına hʋ aa sı mııgı ko. Ma na haŋ kenyiri hʋ pıparı aa kana. Ʋ aa doho ʋ kına rɛ aŋ wuwo gbala dı taŋha marı ʋ panyʋwa kına. Ʋ aa gyegili rɛ dopusiduwoŋ ko nıı, ʋ doho ʋ kına. Aŋ ha gyegili gɛɛ yʋʋ mʋ gyʋʋ kına hʋ marı. Gbaŋkyaaŋ mɛ mʋ lıı ka kına hʋ na yaa kʋmıı, ʋ yaŋ na mʋ kʋma.
8 Ɛɛ nyunıŋ, ma mɛ kaŋ kenyiri. Ma kaŋ ma tıı weliŋ aŋ leŋ dı ma bayıyɛla yʋga, beewıya, á Tıına hʋ kyɛkoolii kpaga rɛ.
9 Ŋ naabalıya, ma ta kı nyaŋ dɔmɔŋ, dı Wıısı ta ko di ma sarıya a kpa kyogisi tıya ma. Nal hʋ aa sı di sarıya hʋ, ʋ yaa siri rɛ, ʋ koyi mɛ kpaga.
10 Ŋ naabalıya, na ma naa Wıısı tıŋdaala hʋ gyı aa bası wıya Wıısı feŋ tıyaŋ nɛ? Ba gyı naa tʋwara rɛ aŋ ha kaŋ kenyiri abee mala. Ma mɛ gʋnnı ba kenyiri abee ba mala hʋ iriŋ ma tʋwara nayı tıyaŋ.
11 Ba gyı aa kaŋ mala wıya rɛ tıŋ á kaŋ ba kı yırı teŋfıyɛl tımma. Na ma nıı ɛɛ hʋ Gyɔbı mɛ gyı aa kaŋ kenyiri abee mala rɛ ʋ tʋwara nayı tıyaŋ. Ma naa gɛɛ Tıına hʋ gyı aa kyiyeli ʋ rɛ ba mʋ tenii tıyaŋ. Á Tıına Wıısı kɔnı kyıl á wıya rɛ kıŋkaŋ, aŋ kı fá á sikii mɛ yʋga.
12 Ŋ naabalıya, sıfıyaŋ wıı rɛ nyɛ: Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ko kı kyɛ dı ʋ we nyʋwa, ʋ bı maga dı ı kpa ŋmıyɛsʋʋ. Ma ta ko kı ŋmıyɛsı wıısınyuu koo taŋha, koo kıŋ kɛ buloŋ. Dı ba ko maga dı ma baa “waa,” ma baa waa. Dı ba bıl ko maga dı ma baa “aayı,” ma baa aayı. Dı Wıısı ta ko di ma kıdıgı buloŋ sarıya, dı ı tele.

Ma laa Wıısı di ma Wıısı kyʋwalıı tıyaŋ

13 Ma tıyaŋ, dı nal lɛ ko we tʋwara tıyaŋ, ʋ tıına kı sʋla Wıısı dı ʋ pɛ ʋ tıyaŋ. Dı nal teŋ mɛ rɛ ko fıyɛlı, ʋ maga dı ʋ tıına yıı yıla kı dannı Wıısı rɛ.
14 Dı ma kıdıgı rɛ ko kı wıılı, ʋ tıına tıma dı ba mʋ yırı Krisitabiisi sılaala hʋ. Ba sı ko kyʋwalı Wıısı tıya ʋ aŋ tısı ʋ bee nʋʋ, á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ.
15 Dı ba aa rɛ ko laa di anıı Wıısı kɔnı sı yaa wıı hʋ ba aa sʋla ʋ kı kyɛ, ʋ sı leŋ dı wıila tıına hʋ na laaŋfıya. Ka dı ʋ tıına fa yaa wıbɔmɔ maga gɛɛ buloŋ mɛ, Wıısı sı kpa ba buloŋ kyɛ ʋ.
16 Ɛɛ nyunıŋ, ma pʋllı ma tısı kı tıya dɔmɔŋ, aŋ kyʋwalı Wıısı kı tıya dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ ma na laaŋfıya. Tıpʋlʋŋ tıına wıkyʋwalı kaŋ dee rɛ weliŋ. Wıı buloŋ ʋ aa sʋla Wıısı kı kyɛ aa wuwo yaa rɛ.
17 Ma na Ɛlaagya! Ʋ gyı yaa nihuwobiŋ nɛ anıı á kıdıgı buloŋ. Amɛ ʋ gyı sʋla Wıısı rɛ baŋbaŋ dı ʋ ta leŋ duwoŋ nıı. Duwoŋ mɛ kɔnı gyı bı nıya paalʋʋ hʋ tıyaŋ bısı kpaŋkpaŋ boto abee kyalıı.
18 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ʋ gyı bıl mııgı sʋla Wıısı, ʋ leŋ duwoŋ kyuuri yʋga, taŋha nyuu kına buloŋ marı weliŋ.
19 Ŋ naabalıya, dı ma kıdıgı rɛ ko nyʋgısı wıtıı ŋmanıı hʋ tıyaŋ, dı ma kıdıgı wuwo tarı ʋ ko,

20 ma gyıma anıı nal hʋ buloŋ aa kyiyeli wıbɔŋyaal ʋ lıı ʋ wıbɔmɔ hal a mııgı ko kı tıŋ Wıısı ŋmanıı hʋ, ʋ tıına lıı wıbɔŋyaal hʋ sʋʋ bʋwa tıyaŋ nɛ gɛɛ, aŋ leŋ ʋ na mııbol aa bı kaŋ tenii. Ʋ gɛɛ yayı mɛ sı leŋ dı Wıısı kpa wıbɔŋyaal hʋ wıbɔŋgyamaa hʋ buloŋ kyɛ ʋ.

LAASIYA TEŊ HƱ
PIITA
AA SABA

1 Mıyaŋ Piita aa yaa Yesu Krisita kpambıya rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma nala hʋ
Wıısı aa lıya ma yaa ʋ nala, aŋ pısa mʋ we Pɔŋtusi paalʋʋ abee Galetiya paalʋʋ,
abee Kapadoosıya paalʋʋ, abee Esıya paalʋʋ, abee Bitiiniya paalʋʋ buloŋ tıyaŋ a yaa
nıhʋwala.
2 Á kuwo Wıısı foŋ gyıŋ ma wıya rɛ faafaa buloŋ a lıı ma ʋ kyɛrı tıyaŋ, ma yaa ʋ
nala. Ʊ tıŋ Wiyesi Welii hʋ tıyaŋ nɛ a leŋ ma yaa tıpʋlʋŋ tımma ʋ sıya tıyaŋ dı ma
wuwo kı tıŋ Yesu Krisita nyʋwa, ka dı ʋ kyal hʋ sası ma wıbɔmɔ ta dı ma ta kaŋ bisiŋ
buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Wıısı sı marı daga ʋ bɔnyɛ tıya ma yʋga a leŋ dı ʋ fıyɛlʋʋ we
ma lee a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ.

Bayıyɛla hʋ aa bı kaŋ tenii

3 Ma leŋ dı á dannı Wıısı, ʋ rɛ yaa á Tıına Yesu Krisita Kuwo abee ʋ Wıısı. Ʊ fáá á
sikii rɛ kıŋkaŋ a tıŋ Yesu Krisita sʋʋ tıyaŋ mııgı-siyi hʋ tıyaŋ, a tıya ma mııbofalıı. Nyɛ
leŋ á kaŋ bayıyɛla aa bı kaŋ tenii rɛ anıı ʋ sı maakyiye kyisi ma mɛ sʋʋ tıyaŋ.
4 Ɛɛwıya, á kaŋ bayıyɛla rɛ anıı á sı na kıweliye hʋ Wıısı aa marı biŋ ʋ nala wıısıbee
tıyaŋ. Kına no bı sı maakyiye pʋw koo a kyogi, ba weliŋ mɛ bı sı maakyiye teŋ.
5 Kına no yaa ma kına rɛ, ma nala hʋ aa laa Wıısı di, ʋ tıŋ ma laadii hʋ tıyaŋ a kı pɔ
ma abee ʋ dee dı wıı buloŋ ta wuwo yaa ma a mʋ pele dʋnıya kyɛtenii. Ʊ yaa siri rɛ dı
ʋ daga gɛɛ hʋ ʋ aa sı laa nala ta haŋ kyɛɛ hʋ.
6 Ɛɛwıya, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı wıya no wıya. Amɛ lagılagı no kɛ, kapuwo,
wıgyʋʋlıya iriŋ iriŋ hʋ aa gyʋʋ ma leŋ ma tısı kyogi rɛ. Amɛ ma gyıma anıı ma bı
sı we tʋwara no tıyaŋ kı mʋ deŋdeŋ.
7 Wıı hʋ aa tıŋ wıgyʋʋlıya no kı gyʋʋ ma rɛ yaa dı ba magısı ma Wıısı laadii, a leŋ
dı ba na dı ma laadii hʋ kɔnı yaa wıtıı rɛ koo dı ʋ yaa wınyıyɛl lɛ. Ʊ kıı gɛɛ anıı salıŋ
ba aa kpaa wası aŋ na na dı ʋ yaa salıŋ tıı rɛ koo dı ʋ yaa salıŋbıŋ nɛ. Salıŋ kɛ yaŋ,
abee ba aa wası nyɛ buloŋ, ka ʋ ha aa vıya aŋ kyogi rɛ. Amɛ ma Wıısı laadii rɛ yaa
sıfıyaŋ kıŋ a te salıŋ. Dı ma Wıısı laadii hʋ rɛ ko yaa wıtıı, haŋ kyɛɛ hʋ á Tıına Yesu
Krisita aa sı kaŋ ʋ tıı daga nal buloŋ, Wıısı sı tıya ma gyaaŋbiye, a kpa ma yohuŋ, a
leŋ ma yaa gaŋdaala.
8 Ma ha bı maakyiye na Yesu Krisita, amɛ ma kyo ʋ rɛ. Abee ma aa bee na ʋ bee ma
sii lagılagı no mɛ, ka ma laa ʋ wıya di rɛ, ma tenni fıyɛlı fıyɛlıı hʋ iriŋ ma aa bı sı
wuwo kaŋ nyʋwa bası,
9 beewıya wıı hʋ wıya aa tıŋ ma laa Wıısı di, ʋ rɛ yaa laatayı hʋ Wıısı aa laa ma kı
ta.
10 Laatayı no wıya, Wıısı tıŋdaala gyı fıyɛlı sıya gbilli tenni tıyaŋ nɛ abee sıfıyası dı
ba na gɛɛ hʋ Wıısı aa sı laa ʋ nala ta. Ba gyı bası wıya rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee
tıyaŋ a daga anıı Wıısı baa dı ʋ sı laa ma ta ʋ bɔnyɛ tıyaŋ.
11 Yesu Krisita Wiyesi Welii hʋ gyı aa we ba tıyaŋ nɛ gyı bası tıya ba gɛɛ Krisita hʋ aa
sı na tʋwara, aŋ na ko na gaŋdarı. Ɛɛ rɛ ba gyı kı lʋga dı ba na saŋa hʋ wıya no buloŋ
aa sı yaa abee ɛɛ hʋ ba aa sı yaa.
12 Wıısı gyı kaŋ daga ʋ tıŋdaala hʋ rɛ anıı ma wıya rɛ tıŋ ba kı bası wıya no buloŋ
ba tıı wıya daa. Lagılagı no wıya hʋ Wıısı tıŋdaala hʋ gyı aa bası, ba tıı rɛ nala hʋ mɛ
aa bası Wıısı wıweliye hʋ Wiyesi Welii hʋ aa lıı wıısıbee ko tuu dee tıyaŋ mɛ bası kı
tıya ma. Malıkası mɛ gba kyo dı ba fa gyıŋ wıya no memii rɛ.

Ma ta kaŋ bisiŋ Wıısı sıya tıyaŋ

13 Ɛɛwıya, ma kıdıgı buloŋ sıŋ hakıldıgı tıyaŋ a yaa siri dı ma tıŋ Wıısı kyɛrı, aŋ gyıŋ
kaŋ ma tıı wıı buloŋ tıyaŋ. Ma kpa ma bayıyɛla buloŋ we Wıısı bɔnyɛ hʋ ʋ aa sı kpa
yaa ma saŋa hʋ tıyaŋ Yesu Krisita aa sı mııgı ko dı nal buloŋ na ʋ.
14 Saŋa hʋ tıyaŋ ma gyı aa bı gyıŋ Wıısı, ma gyı aa tıŋ ma teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ
nɛ. Amɛ lagılagı no kɛ ma aa yaa Wıısı balıya nyɛ ma kı tıŋ Wıısı nyʋwa aŋ ta bıl kı
tıŋ ma teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ.
15 Wıısı hʋ aa yırı ma yaa tıpʋlʋŋ tıına rɛ a bı kaŋ bisiŋ buloŋ, ɛɛwıya ʋ maga dı ma
mɛ yaa tıpʋlʋŋ tımma rɛ a ta kaŋ bisiŋ buloŋ ma wıyaalıı buloŋ tıyaŋ.
16 Beewıya ba saba rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa, di Wıısı baa,
“Ma yaa tıpʋlʋŋ tımma a ta kaŋ bisiŋ, beewıya ŋ yaa tıpʋlʋŋ tıına aa bı kaŋ bisiŋ nɛ.”

17 Ma aa kı kyʊwalı Wıısı rɛ a kı yırı ʊ ma kuwo. Ʊ rɛ aa di nal buloŋ sarıya, ʊ bee
lugisi, ʊ bee fá nal sıı mɛ. Ʊ aa tuŋ nal buloŋ maga gɛɛ hʊ ʊ tıına aa tʊma maga rɛ.
Ɛɛwıya, ma aa yaa nıhʊwala a we dʊnıya no tıyaŋ nyɛ, ma kı fá Wıısı ma wıyaalıya
buloŋ tıyaŋ.
18 Ma tıı gyıŋ kıŋ hʊ Wıısı aa kpa tuŋ laa ma lıı ma wıtɔɔnı hʊ ma naabaala fa aa kpa
daga ma tıyaŋ nɛ. Ʊ bı kıı nıı kına aa sı wuwo kyogi anıı salma koo molbiye rɛ ʊ kpa
tuŋ laa ma.
19 Amɛ Yesu Krisita kyal hʊ aa kaŋ tɔnɔ a baŋ kıŋ buloŋ nɛ Wıısı kpa tuŋ laa ma. Yesu
Krisita kıı gɛɛ rɛ anıı pebiye aa bı kaŋ bisiŋ koo gyoŋ buloŋ.
20 Ka dı Wıısı gyı na marı dʊnıya, dı ʊ gyı foŋ lıı Yesu Krisita rɛ dı ʊ maakyiye ko tuu
sʊba a laa ma ta. Lagılagı no dʊnıya aa kpaga tenii nyɛ, Wıısı leŋ ʊ ko dʊnıya rɛ ma
wıya.
21 Ʊ tıyaŋ nɛ ma tıŋa a laa Wıısı hʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tıyaŋ a tıya ʊ feŋ a di. Ɛɛwıya ma
laadii abee ma bayıyɛla buloŋ we Wıısı tıyaŋ nɛ.
22 Akuu ma aa tıŋ wıtıı ŋmanıı hʊ wıya, ma pıısı ma bisiŋ buloŋ ta rɛ, aŋ kyo ma
nımmabalıya hʊ buloŋ aa laa Wıısı di. Ɛɛwıya, ma marı kyo dɔmɔŋ weliŋ abee ma tısı
buloŋ.
23 Beewıya Wıısı tıŋ ʊ wıbii hʊ aa tıya mııbol a we doŋ deŋdeŋ kı mʊ tıyaŋ nɛ a mııgı
lʊl ma á yaa nıfalıya. Ɛɛwıya á bı yaa nihuwobiŋ aa sʊʊ balıya, amɛ á yaa Wıısı hʊ aa
bee sʊba balıya rɛ.
24 Ba sabı Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ nɛ a baa,
"Nihuwobiŋ buloŋ kıı gɛɛ rɛ anıı ɔhɔ. Ʊ weliŋ buloŋ mɛ kıı gɛɛ anıı ɔfııla. Ɔhɔ hʊ aa
sʊba rɛ, ɔfııla hʊ mɛ yuwori."
25 Amɛ Wıısı wıbii hʊ kɛ sı we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Wıbii no rɛ yaa Wıısı
wıweliye hʊ ba aa basa tıya ma.

2

Wıısı lıı ma rɛ dı á yaa ʊ nala

1 Ɛɛwıya, á aa yaa nıfalıya wıya, ma lıı ma tıı wıbɔŋ buloŋ tıyaŋ, a ta kı mʊrı nala,
a ta kaŋ minaafigi mɛ. Ma ta leŋ ma tısı kı hɔllı nala a ta kı gaa nala hala mɛ.
2 Amɛ ʊ maga dı ma leŋ dı Wıısı wıbii hʊ wıya kyıl ma rɛ anıı ıl wıya aa kyıl biifıla
gɛɛ. Dı gɛɛ leŋ dı ma waa weliŋ ma Wıısı laadii tıyaŋ dı Wıısı laa ma ta.
3 Beewıya ma tıı gyıŋ á Tıına Wıısı bɔnyɛ hʊ ʊ aa kpa daga ma rɛ.
4 Ma ko á Tıına Yesu Krisita lee. Ʊ rɛ yaa mııbol buloŋ tıına. Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı bʊyı
dıısaala aa vıya ta. Nala vıya ʊ rɛ, amɛ Wıısı kɛ lıı ʊ rɛ ʊ yaa sıfıyaŋ nal ʊ lee.
5 Ma mɛ kaŋ mııbol hʊ ʊ aa kana rɛ, ɛɛwıya ma mɛ kıı gɛɛ rɛ anıı bʊwa Wıısı aa kpa
kı saa ʊ dıya, a leŋ ma yaa ʊ wıkyʊwal sılaala aa bı kaŋ bisiŋ dı ma tıŋ Yesu Krisita
tıyaŋ a kpa wıısʊllı-kına hʊ aa fıyɛlı Wıısı teŋ a sʊla Wıısı.
6 Beewıya ba sabı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı baa, ma na,
"Ŋ kpa bʊyı rɛ a biŋ gyememii Zaayɔŋ tıyaŋ,
Ʊ rɛ ŋ lıı ʊ yaa ŋ sıfıyaŋ bʊyı,
Ɛɛwıya nal hʊ buloŋ aa sı laa ʊ wıya di,
hıısı bı sı maakyiye di ʊ tıına."
7 Ma nala hʊ aa laa ʊ wıya di kɛ lee, bʊyı no kaŋ tɔnɔ rɛ a tıya ma. Amɛ nala hʊ aa vıya
ʊ kɛ lee, ba leŋ wıya hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı rɛ. Ba saba rɛ abaa,
"bʊyı hʊ dıısaala aa vıya ta,
ʊ rɛ mııgı ko kaŋ dıya hʊ sıgı ʊ deye.
8 Ba bıl saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"bʊyı no rɛ sı leŋ dı nala ŋmaa naaŋ.
Ʊ tıı mɛ rɛ ba sı ŋmaa tele."
Ba aa garıgı rɛ, beewıya ba vıya Wıısı nyʊwa rɛ. Ba mɛ wııdagı rɛ fa paalı gɛɛ.
9 Amɛ ma kɛ, Wıısı tıı rɛ lıı ma dı ma yaa wıkyʊwal sılaala a tʊma kı tıya Wıısı ma
kuwori. Ma yaa tıpʊlʊŋ tımma rɛ a bı kaŋ bisiŋ buloŋ ʊ sıya tıyaŋ. Ʊ tıı rɛ tıŋ ma. Ʊ
lıı ma rɛ dı ma bası wıkperiye hʊ buloŋ ʊ aa yaa. Ʊ rɛ yırı ma lıı bilhuu tıyaŋ a kaŋ
ma ko gyʊʊ ʊ pʊlʊŋbal hʊ tıyaŋ.
10 Bʊŋbʊŋ hʊ tıyaŋ, ma fa bı yaa Wıısı nala, amɛ nyɛ kɛ ma yaa Wıısı nala rɛ. Ma fa
bı gyıŋ Wıısı sikii-fá, amɛ nyɛ kɛ ʊ fáá ma sikii rɛ.
11 Ŋ kyaŋweliye, ma gyıma anıı á yaa nıhʊwala rɛ dʊnıya no tıyaŋ, á bee tıı daa yaa
daha. Ɛɛwıya, ŋ aa sʊl ma, ma lıı ma tıı ma teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, beewıya ma teŋbii
wıkyɛɛlıya bı sı leŋ dı ma yaa wıya hʊ ma aa kyɛ ma tısı tıyaŋ dı ma yaa a fıyɛlı Wıısı
teŋ.

12 Ma guwosi nala hʋ aa bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di tɪyaŋ nɛ, ɛɛ wɪya ma kaŋ ma tɪɪ weliŋ.
Dɪ ba aa rɛ basɪ baa ma yaa wɪbɔmɔ mɛ, ma leŋ dɪ ba na ma wɪyaaweliye aŋ dannɪ
Wɪɪsɪ dɪ ʋ feŋ yɪrɪ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ di nala sarɪya.

Ma kɪ nɪɪ ma sɪlaala nyʋwa

13 Á Tɪɪna Yesu Krisita nyubaanɪŋ, ma kpa ma tɪɪ tɪya nala hʋ buloŋ aa deŋ ma nyuu
dʋnɪya no tɪyaŋ a kɪ tɪŋ ba nyʋwa. Ma kɪ tɪya taŋha buloŋ kuworibal gyɪrɪma, beewɪya
ʋ rɛ aa deŋ taŋha hʋ buloŋ.
14 Nala hʋ mɛ buloŋ kuworibal hʋ aa lɪya dɪ ba laa ʋ naasɪ sɪŋ leye tɪyaŋ, ma kpa ma
tɪɪ tɪya ba mɛ a kɪ tɪŋ ba nyʋwa. Beewɪya ba aa rɛ ʋ lɪɪ dɪ ba kɪ dɔgɪsɪ nala hʋ aa yaa
wɪbɔmɔ aŋ kɪ bigisi nala hʋ aa yaa wɪweliye mɛ.
15 Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ yaa dɪ ma wɪyaaweliye wuwo leŋ dɪ bambugo hʋ aa gɔllɪ kɪ basɪ
wɪtɔɔnɪ hʋ ta wuwo na wɪbɔŋ buloŋ basɪ ma lugo tɪyaŋ.
16 Ma yaa nala aa tɪŋ ma tɪɪ rɛ. Amɛ ma ta kpa gɛɛ bɪrɪmɪ gyo-gye wɪɪ a gɔllɪ kɪ yaa
wɪbɔmɔ. Amɛ ma kɪ yaa wɪya hʋ aa daga anɪɪ ma kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ yosi rɛ.
17 Ma kɪ tɪya nal buloŋ gyɪrɪma. Ma kyo nala hʋ mɛ buloŋ aa laa Yesu wɪya a leŋ dɪ
ba yaa ma nɪmmabalɪya. Ma kɪ fá Wɪɪsɪ aŋ kɪ tɪya ma taŋha kuworibal gyɪrɪma.
18 Ma nala hʋ aa tʋŋ kɪ tɪya nala, ma kɪ tɪŋ ba nyʋwa a kɪ tɪya ba gyɪrɪma weliŋ, dɪ
ba yaa nala aa kaŋ bɔnyɛ ka ba wɪya weliye koo dɪ ba yaa nala wɪya aa hayɛ.
19 Beewɪya Wɪɪsɪ sɪ kyiyeli nal hʋ buloŋ aa bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi ka ba kɪ dɔgɪsɪ ʋ,
ka ʋ wuwo kaŋ mala akuu ʋ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya.
20 Dɪ ɪ rɛ yaa wɪbɔŋ dɪ ba ŋmaa ɪ, ka ɪ di kenyiri gɛɛ tɪyaŋ, ʋ bɪ maga dɪ ba tɪya ɪ
gyaaŋbiye. Amɛ dɪ ɪ rɛ yaa wɪwelii, ka dɪ ba kɪ dɔgɪsɪ ɪ gɛɛ wɪya, dɪ ɪ wuwo kaŋ mala
gɛɛ tɪyaŋ Wɪɪsɪ sɪ kyiyeli ɪ.
21 Ɛɛwɪya rɛ Wɪɪsɪ paalɪ yɪrɪ ma dɪ ma na tʋwara beewɪya Yesu Krisita tɪɪ mɛ paalɪ
na tʋwara rɛ ma wɪya a daga ma gɛɛ hʋ ma aa sɪ tɪŋa ʋ naabʋʋsɪ.
22 Ʋ gyɪ bɪ yaa wɪbɔŋ buloŋ, ʋ gyɪ bɪ maakyiye nyɪya wɪya mɛ.
23 Abee nala gyɪ aa tʋʋsɪ ʋ buloŋ, ʋ gyɪ bɪ laa tʋʋsɪ. Ba gyɪ bɪl aa dɔgɪsɪ ʋ mɛ, ʋ gyɪ bɪ
basɪ baa ʋ sɪ tuŋ kyɪŋ ba nyuu tɪyaŋ. Amɛ ʋ kɛ gyɪ kpaa wɪɪ buloŋ we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ
nɛ beewɪya ʋ rɛ sɪ di nal buloŋ sarɪya abee wɪtɪɪ.
24 Yesu Krisita tɪɪ rɛ laa á wɪbɔmɔ kyʋŋ, saŋa hʋ ba kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ dɪ
gɛɛ wuwo leŋ á kpʋ wɪbɔmɔ yayɪ ta á tɪsɪ tɪyaŋ aŋ kɪ yaa tɪpʋlʋŋ wɪya. Ba aa vɪɪrɪ ʋ,
ʋ teŋ yaa dʋgʋlɪya hʋ, gɛɛ rɛ leŋ á wɪɪla buloŋ teŋ á tenni tɪyaŋ.
25 Ma fa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ piyese aa nyʋgɪsa, amɛ nyɛ kɛ ma mɪɪgɪ ko Pedaal hʋ lee rɛ,
nal hʋ aa deŋ ma mɪɪbol nyuu tɪyaŋ.

3

Baala bee ba haana

1 Haana, ʋ maga dɪ ma mɛ kaŋ ma tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ ma balama lee rɛ a kɪ tɪŋ ba nyʋwa.
Dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ bala rɛ bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di, ɪ gyogo no dʋŋ sɪ wuwo leŋ dɪ ʋ ko laa
Wɪɪsɪ wɪya di, dɪ ɪ bɪ suri nyʋwa basɪ wɪɪ buloŋ.
2 Beewɪya ba sɪ na gɛɛ ma gyogo aa weliye abee gɛɛ ma aa fá Wɪɪsɪ.
3 Ma ta kpa kpɪyɛra a kɪ daga ma weliŋ, anɪɪ ma nyuni marɪɪ, koo salma kɪna laalɪɪ
abee gabala vʋwayɪ.
4 Amɛ ma leŋ dɪ ma weliŋ lɪɪ ma gyogo tɪyaŋ. Ma leŋ ma sɪya fɪyɛlɪ, aŋ kaŋ ma tɪɪ kɪ
hʋwɔlɪ beewɪya weliŋ no iriŋ bee nyʋgɪsɪ aŋ kaŋ tɔnɔ yʋga mɛ Wɪɪsɪ lee.
5 Faafaa haana hʋ fa aa kpa ba nyuu abee ba bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ tɪyaŋ, nyɛ rɛ
ba fa kɪ daga ba weliŋ. Ba fa aa kaŋ ba tɪɪ hʋwɔlɪ rɛ ba balama lee, a kɪ tɪŋ ba nyʋwa.
6 Ɛɛ rɛ Saara mɛ gyɪ kɪɪ. Ʋ gyɪ aa tɪŋ ʋ bala Abɪraham nyʋwa rɛ, a kana ʋ kɪ yɪrɪ ʋ
tɪɪna. Ɛɛwɪya dɪ mamaa rɛ aa yaa wɪya hʋ aa kpa ŋmanɪɪ, a ta leŋ dɪ kambɪŋ kɪ kaŋ
ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ ma aa yaa Saara toliye rɛ.
7 Ma baala mɛ maga dɪ ma kɪ tɪya ma haana gyɪrɪma rɛ, a kaŋ ma haana weliŋ dɪ ma
basɪ wɪya kɪ nɪɪ dɔmɔŋ dɪgɪna. Ma gyɪma anɪɪ mamaa rɛ deye te ba, ɛɛwɪya ma kaŋ
ba weliŋ, beewɪya ma beel-ba buloŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪya mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii ʋ bɔnyɛ
tɪyaŋ. Ma kɪ yaa nyɛ dɪ wɪɪ buloŋ ta leŋ dɪ Wɪɪsɪ vɪya ma kyʋwala nɪɪ.

Ɪ aa na tʋwara akuu Ɪ aa yaa wɪya aa kpaa ŋmanɪɪ wɪya

8 Wɪya hʋ ŋ aa basɪ kateŋsi rɛ nyɛ: Ma buloŋ kaŋ hakɪldɪgɪ, a kɪ fá dɔmɔŋ sikii, a
kyo nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di beewɪya ma yaa nɪmmabalɪya rɛ. Ma kaŋ bɔnyɛ
abee dɔmɔŋ a kaŋ ma tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ dɔmɔŋ lee.
9 Dɪ nal lɛ yaa ɪ wɪbɔŋ ta yaa wɪbɔŋ tuŋ ʋ tɪɪna. Dɪ nal lɛ tʋʋsɪ ɪ ta laa tʋʋsɪ, amɛ sʋla
Wɪɪsɪ dɪ ʋ kyiyeli tɪɪna, beewɪya Wɪɪsɪ lɪɪ ma yaa ʋ nala rɛ dɪ ʋ kyiyeli ma.

10 Beewıya ba sabı Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ nɛ a baa,
“Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʋ nıı sʋma dʋnıya no tıyaŋ
a kaŋ teŋfıyɛlʋʋ,
Ʋ tıına ta kı bası wıbɔmɔ,
a ta kı nyıya wıya mɛ.
11 Ʋ tıına maga dı ʋ leŋ wıbɔmɔ yayı rɛ, aŋ kı yaa wıweliye, a maga dı ʋ yaa sıfıyaŋ
dı ʋ bee nal buloŋ sʋma.
12 Beewıya nala hʋ buloŋ aa yaa tıpʋlʋŋ tımma Wıısı aa deŋ ba rɛ, a kpil ʋ dıgına mɛ
a kı nıı ba wıkyʋwalı. Amɛ ʋ kpa sıya kyeŋ nala hʋ aa yaa wıbɔmɔ rɛ.”
13 Dı mamaa rɛ yaa sıfıyaŋ a kı yaa wıweliye, kıbee rɛ sı wuwo yaa ma wıbɔŋ?
14 Dı mamaa rɛ gba aa na tʋwara akuu ma tıpʋlʋŋ wıyaalıya wıya, Wıısı sı kyiyeli ma.
Ɛɛwıya, ma ta kı fáá nal buloŋ kambıŋ a ta leŋ dı wıı buloŋ mɛ kı dɔŋ ma.
15 Amɛ ma tısı tıyaŋ ma kı fá Krisita, a leŋ dı ʋ yaa ma Tıına. Saŋa kɛ buloŋ dı nal lɛ
pıyɛsı ma dı ʋ gyıŋ wıı hʋ aa tıŋ ma kpa ma bayıyɛla we Yesu tıyaŋ, ma ta kaŋ gırıgı
amɛ ma kpa gyırıma abee sıfıyala a daga ba sıya tıya ʋ.
16 Saŋa kɛ buloŋ, ma kı yaa wıya hʋ aa kpa ŋmanıı dı ma hakılli tıyaŋ ma gyıma anıı
ma bı yaa wıı buloŋ kyogi. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, hıısı sı kaŋ nala hʋ aa kyogi ma
feŋ akuu ma aa yaa Krisita hatınna a kı yaa wıweliye wıya.
17 Dı ʋ rɛ yaa Wıısı kyɛrı dı ma kı na tʋwara akuu ma aa yaa wıya hʋ aa kpa ŋmanıı
wıya, ʋ rɛ kpıya ma aa na tʋwara akuu ma aa yaa wıya hʋ aa bı kpa ŋmanıı wıya.
18 Yesu Krisita tıı sʋba rɛ dıgı dʋŋ a wuwo tuŋ á wıbɔmɔ buloŋ kyıŋ a kaŋ kı mʋ
maakyiye buloŋ. Ʋ yaa tıpʋlʋŋ tıına rɛ aŋ sʋba wıbɔŋyaala wıya, dı ʋ wuwo kaŋ ma
mʋ Wıısı lee. Nihuwobisi kpʋʋ ʋ teŋbii rɛ, amɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ leŋ ʋ weye rɛ.
19 Ɛɛ hal tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʋ leŋ ʋ mʋ bası wıweliye hʋ a tıya nıdʋŋsı hʋ ba
aa kaŋ vʋwa biŋ nɛ.
20 Nala no rɛ gyı vıya Wıısı nyʋwa saŋa hʋ tıyaŋ Nowa gyı aa kpaası nııduworibor ibal
hʋ. Saŋa no tıyaŋ Wıısı gyı di kenyiri rɛ a kı gyegili dı ba buloŋ bırımı lıı ba wıbɔmɔ
tıyaŋ ka ba vıya. Nala kyori dʋŋ nɛ gyı gyʋʋ nııduworibor ibal hʋ. Nıı hʋ tıyaŋ nɛ
Wıısı gyı tıŋa a laa ba mııbol.
21 Ba gyı aa lıı nıı hʋ tıyaŋ kıı gɛɛ rɛ anıı ba aa foo nal wıkyʋwalnıı. Wıkyʋwalnıı
no rɛ laa ma kı ta. Dı ba aa rɛ foo ı wıkyʋwalnıı, ʋ bı kıı nıı ı teŋ bisiŋ nɛ ba fo ta gɛɛ.
Ʋ gɛɛ daga anıı á sʋla Wıısı rɛ dı ʋ sası á wıbɔmɔ buloŋ ta aŋ tıya ma hakılweliye. Ʋ
gɛɛ daga anıı Yesu Krisita aa sii sʋʋ tıyaŋ nɛ tıŋ á sı wuwo kaŋ tıpʋlʋŋ a ko Wıısı lee.
22 Ʋ rɛ lıı dʋnıya tıyaŋ a gyıŋ wıısıbee a hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ. Ʋ rɛ aa deŋ
malıkası abee kıŋ buloŋ aa kaŋ dee a we wıısıbee tıyaŋ.

4

Ma kpa ma tıı tıya Wıısı ma mııbol tıyaŋ

1 Krisita gyı aa naa tʋwara ʋ mııbol tıyaŋ wıya, ʋ maga dı ma mɛ yaa siri rɛ ma
hakılli tıyaŋ dı ma na tʋwara anıı Krisita tıı gyı aa yaa gɛɛ, beewıya nal hʋ buloŋ aa
na tʋwara no iriŋ ʋ mııbol tıyaŋ, ʋ tıına lıı ʋ tıı wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ.
2 Ɛɛ daga anıı ʋ tıına bıl bı sı kı yaa ʋ teŋbii wıkyɛɛlıya ʋ mııbol tıyaŋ, amɛ ʋ sı kı
tıŋ Wıısı kyɛrı.
3 Faafaa hʋ tıyaŋ ma fa kpaa ma nyuni we wıya hʋ nala hʋ aa bı gyıŋ Wıısı aa yaa
tıyaŋ nɛ. Ma fa aa yaa wılaama iriŋ kɛ buloŋ nɛ, a kyıl ma teŋbii wıkyɛɛlıya dʋŋ wıya,
a nyʋwa sıŋ kı bugo, a kı yaa hıısı wıya iriŋ kɛ buloŋ, a kı marı vʋga, wıı hʋ aa yaa
sɔkɔsıwıı Wıısı sıya tıyaŋ. Ma yaa wıya no iriŋ maga rɛ, ɛɛwıya ma leŋ ba yayı maga
gɛɛ.
4 Lagılagı no ʋ yaa wıkperii a tıya nala hʋ aa bı gyıŋ Wıısı rɛ, beewıya ma bıl bı pɛɛ
ba tıyaŋ a kı yaa wılaama abee wıbɔmɔ hʋ ba aa kı yaa, ɛɛ rɛ tıŋ ba kı tʋʋsı ma gɛɛ.
5 Amɛ kyɛɛ kıdıgı, ba sı daga wıya hʋ buloŋ ba aa yaa a tıya Wıısı. Ʋ yaa siri rɛ dı ʋ
dı niweye abee sʋʋnı buloŋ sarıya.
6 Ɛɛ rɛ tıŋ Krisita bası Wıısı wıweliye hʋ tıya nala hʋ aa sʋba mɛ gba. Abee nala no
sʋʋ aa yaa tʋwara nihuwobiŋ buloŋ mɛ aa sı na, ka ba bası Wıweliye hʋ tıya ba mɛ rɛ
dı ba dʋŋsı we doŋ kı mʋ deŋdeŋ anıı Wıısı aa we doŋ kı mʋ deŋdeŋ gɛɛ.

Ɛɛ Krisitabiisi aa maga ba kaŋ dɔmɔŋ

7 Saŋa hʋ dʋnıya aa sı teŋ kpaga rɛ. Ɛɛwıya, ma kaŋ ma tıı weliŋ a leŋ dı ma sıya
fıyɛlı, dı ma wuwo kı kyʋwalı Wıısı.
8 Wıı hʋ aa yaa sıfıyaŋ wıı rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ abee wıtıı, beewıya dı mamaa rɛ
kyo dɔmɔŋ, ma sı kpa wıgyamaa kı kyɛ dɔmɔŋ saŋa buloŋ.
9 Ma kaŋ nal buloŋ aa ko ma dıya weliŋ abee teŋfıyɛlʋʋ aŋ ta kı gʋrımı wıya.

10 Ɛɛ wıya Wıısı bɔnyɛ kıŋ hʋ irıŋ ʋ aa kpa tıya nal buloŋ, ʋ kana ʋ tʋma weliŋ a kı
kyiyeli ʋ dɔŋtıŋsı abee wıtıı dı gɛɛ leŋ dı ba na Wıısı kyiyelii.
11 Dı Wıısı rɛ leŋ nal buloŋ wuwo kı bası Wıısı wıya, ma tıya ʋ ŋmanıı dı ʋ kı bası
wıya hʋ aa lıı Wıısı lee. Dı nal lɛ wuwo kı kyiyeli nala, ʋ kaŋ dee hʋ Wıısı aa kpa tıya
ʋ a kı kyiyeli ba. Ma kı yaa gɛɛ dı nala wuwo tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a kı dannı Wıısı,
dı ʋ feŋ yırı wıı kɛ buloŋ tıyaŋ. Ʋ rɛ yaa dee buloŋ tıına abee gaŋdaal a kaŋ kı mʋ
maakyiye buloŋ. Amı.

Tʋwara hʋ Krisitabiisi aa naa

12 Ŋ naabiikpıyanama, ma ta leŋ dı tʋwara hʋ ma aa naa yaa ma wıkperii. Wıya no
buloŋ yaa wıhaanı rɛ a kı magısı ma laadii. Ɛɛwıya ma ta leŋ dı wıya no yaa wıfalıya
ma lee.
13 Amɛ ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı anıı ma mɛ aa na tʋwara anıı Krisita aa naa gɛɛ. Nyɛ
rɛ sı leŋ dı ma tenni marı fıyɛlı a mʋ parı kyɛɛ hʋ Krisita aa sı leŋ dı á na ʋ gaŋdarı.
14 Dı ba aa rɛ aa tʋʋsı ma akuu ma aa yaa Krisita hatınna wıya, ma leŋ dı ma tenni
fıyɛlı. Ɛɛ daga anıı Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa kaŋ gaŋdarı we ma tıyaŋ nɛ.
15 Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ aa na tʋwara, ʋ bı maga dı ʋ yaa nıı ʋ aa yaa nıkpʋʋl wıya,
koo ʋ aa yaa gaal wıya, koo ʋ aa yaa nıbɔŋ kɛ irıŋ buloŋ wıya, koo ʋ aa yaa nal aa gɔllı
kpa ʋ nyʋwa kı we nala wıya tıyaŋ.
16 Amɛ nal hʋ buloŋ aa na tʋwara akuu ʋ aa yaa Krisitabiye wıya, ʋ ta leŋ dı ʋ yaa
ʋ hıısı. Amɛ ʋ maga dı tıına kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ rɛ akuu ʋ aa dı Krisita feŋ
wıya.
17 Saŋa hʋ Wıısı aa sı di dʋnıya nala sarıya pele rɛ. Wıısı nala tıı tıyaŋ nɛ ʋ sı laa
sıya piili. Dı ʋ rɛ yaŋ sı piili ba tıyaŋ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sı kıı nala hʋ aa bee tıŋ Wıısı
Wıweliye hʋ kɛ tıyaŋ?
18 Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Ʋ yaa wıhaa rɛ abee tıpʋlʋŋ tıına aa sı na Wıısı laatayı. Dı nyɛ rɛ ko we doŋ, ɛɛ rɛ ba
yaŋ sı kıı wıbɔŋyaala hʋ aa bı laa Wıısı wıya di tıyaŋ?
19 Ɛɛwıya, nala hʋ buloŋ aa na tʋwara Wıısı kyɛrı tıyaŋ, ba marı kpa ba tıı we ba Tıtaal
Wıısı nosi tıyaŋ, aŋ marı kı yaa wıweliye, beewıya ʋ yaa nal aa kaŋ wıtıı rɛ.

5

Piita bası wıya kyagılı Krisitabiisi

1 Ŋ kaŋ wıı rɛ dı ŋ bası tıya ma Krisitabiisi sılaala. Ŋ mɛ tıı yaa sılaal lɛ. Ŋ sii tıyaŋ
nɛ Krisita na tʋwara. Ŋ mɛ sı na gaŋdarı hʋ Krisita aa sı na saŋa hʋ ʋ aa sı mııgı ko
abee gaŋdarı. Ŋ aa sʋl ma sılaala hʋ buloŋ aa we doŋ nɛ abee sıfıyası,
2 dı ma kı deŋ Wıısı nala hʋ ʋ aa kpa we ma nosi tıyaŋ nyuu weliŋ, anıı pedaal aa
kı deŋ ʋ piyese nyuu tıyaŋ gɛɛ. Ma ta leŋ dı ʋ kıı gɛɛ anıı ba aa fıl ma rɛ dı ma kı deŋ
ba, amɛ ma kı deŋ ba ma tıı kyɛrı tıyaŋ anıı Wıısı aa kyɛ dı ma kı yaa gɛɛ. Ma leŋ dı
ʋ yaa nıı ma aa kyɛ dı ma tʋŋ tıya Wıısı abee ma dɔŋtıŋsı Krisitabiisi rɛ tıŋ ma yaa
sılaala, amɛ ma ta leŋ dı ʋ kıı nıı molbiye rɛ ma tʋma kı kyɛ.
3 Ma ta kaŋ nala hʋ Wıısı aa kpaa we ma nosi tıyaŋ kı gyıŋ. Amɛ ma leŋ dı ba na ma
gyogiweliye a kı tıŋ ma naabʋʋsı.
4 Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, kyɛɛ hʋ Yesu Krisita, nal hʋ aa yaa pedaalhıyawʋ hʋ aa sı
mııgı ko, ʋ sı kpa gaŋdaa-kuwori-nyupugi aa bı sı maakyiye kyogi a siili ma.
5 Ɛɛ tıı rɛ mamaa hambiisi mɛ, ʋ maga dı ma kı tıŋ ma nıhıyası nyʋwa rɛ a leŋ dı
ma sıya fıyɛlı abee dɔmɔŋ, beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa,
"Wıısı kpaa sıya kyeŋ dagıŋtıı tımma rɛ, aŋ sıŋ nala hʋ aa kaŋ ba tıı kı hʋwɔlı kɛ hal."
6 Ɛɛwıya, ma kaŋ ma tıı kı hʋwɔlı Wıısı lee. Ʋ rɛ yaa dee buloŋ tıına. Dı saŋa hʋ ʋ
aa bine rɛ ko pele, ʋ sı kpa ma yohuŋ.
7 Wıı hʋ buloŋ aa dɔŋ ma, ma kpa we Wıısı nosi tıyaŋ, beewıya ʋ kyıl ma wıya rɛ.
8 Ma leŋ dı ma sıya fıyɛlı, aŋ ka dı ma pɔ ma tıı weliŋ. Ma dɔŋ Sıtaanı gɔllı kı kyɛ
ma rɛ anıı naakyigi aa gɔllı gerisi kı kyɛ nal dı ʋ kaŋ kyaŋ gɛɛ.
9 Ma sıŋ wıya hʋ ma aa laa di tıyaŋ kpaŋkpaŋ aŋ vıya Sıtaanı, a ta tıya ʋ ŋmanıı. Ma
gyıma anıı nala hʋ mɛ aa laa Wıısı wıya di a yaa ma nımmabalıya a we dʋnıya logiŋ
kɛ buloŋ, ba mɛ aa na tʋwara no tıı rɛ.
10 Tʋwara no ma aa naa bı sı pıısı. Ʋ gɛɛ hal tıyaŋ, Wıısı hʋ aa kaŋ bɔnyɛ kıŋkaŋ,
a yırı ma dı ma mɛ ko na ʋ gaŋdarı aa bı kaŋ tenii akuu ma bee Krisita aa yaa kıdıgı
wıya, ʋ tıı rɛ sı kaŋ ma marı sıgı, a leŋ dı ma sıŋ weliŋ abee dee.
11 Ma leŋ dı á dannı Wıısı beewıya ʋ rɛ kaŋ dee a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ.

Kyʋwala

12 Silaasi rɛ kyiyeli ŋ ŋ sabı teŋkuubiye no kı tıya ma. Ŋ gyıma anıı ʋ mɛ yaa á
Krisitabii-dɔŋtıına tıı rɛ a kaŋ wıtıı. Ŋ sabı wıya no kı tıya ma rɛ dı ba leŋ ma tenni
polli, ka dı ŋ leŋ dı ma gyıma anıı wıya hʋ buloŋ ŋ aa bası daga anıı Wıısı bɔnyɛ hʋ ʋ
aa kana beel-ma kɔnı yaa wıtıı rɛ. Ɛɛwıya, ma sıŋ wıya no tıyaŋ kpaŋkpaŋ.
13 Krisitabiisi hʋ aa we Baabilɔŋ tıyaŋ, a mɛ yaa nala Wıısı aa lıya anıı ʋ aa lıı ma
mɛ gɛɛ, ba aa kyʋwalı ma. Ŋ biibaal Maakı mɛ aa kyʋwalı ma.
14 Ma kı kyʋwalı dɔmɔŋ abee kyori.
Ma nala hʋ buloŋ aa laa Krisita wıya di, Wıısı fıyɛlʋʋ sı we ma lee.

TEŊLIYA TIINA
PIITA
AA SABA

1 Mıyaŋ Siimɔŋ Piita aa yaa Yesu Krisita kpambıya, a yaa ʋ tʋŋtʋnnı mɛ, mıyaŋ nɛ
sabı teŋ no kı tıya ma nala hʋ buloŋ mɛ aa laa Yesu Krisita wıya di. Ʊ rɛ yaa Wıısı á
laataal, tıpʋlʋŋ tıına hʋ. Akuu ʋ aa bee lugisi nala wıya, ʋ leŋ ma laa ʋ wıya di rɛ anıı
gɛɛ ʋ aa leŋ á mɛ laa ʋ wıya di.
2 Ŋ aa sʋla á Tıına Wıısı rɛ dı ʋ leŋ dı ma marı gyıŋ ʋ bee á Tıına Yesu dı gɛɛ leŋ dı
ʋ fıyɛlʋʋ abee ʋ bɔnyɛ we ma lee weliŋ.

Gyogo hʋ aa sı daga nıı Wıısı rɛ yırı ma

3 Á aa gyıma ʋ wıya, Wıısı tıŋ ʋ tıı dee tıyaŋ nɛ a yaa wıı buloŋ aa sı leŋ dı á wuwo
tıŋa ʋ kyɛrı á mııbol tıyaŋ a tıya ma. Ʊ rɛ yırı ma dı á mɛ ko kaŋ tol ʋ tıı gaŋdarı abee
ʋ weliŋ tıyaŋ.
4 Ʊ aa yaa nyɛ daga anıı sıfıyaŋ wıya hʋ abee wıbala hʋ wıya ʋ aa wee nyʋwa tıya ma
ba aa rɛ ʋ yaa tıya ma gɛɛ. Wıya no tıyaŋ nɛ á sı tıŋa a wuwo lıı á tıı dʋnıya wıbɔmɔ
hʋ á nihuwobisi teŋbii wıkyɛɛlıya aa leŋ á kı yaa ba kı kyogi ma, ka dı Wıısı leŋ á ko
kıı gɛɛ ʋ tıı aa kıya.
5 Wıı no tıı wıya, ma yaa sıfıyaŋ aŋ kaŋ gyogiweliye pɛ ma laadii tıyaŋ, á kaŋ wıgyʋŋ
mɛ pɛ,
6 a gyıŋ ma tıı kanıı, a kaŋ mala, a kı fá Wıısı.
7 A lıı gɛɛ hal, ma kaŋ bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a pɛ kaŋ kyori mɛ abee dɔmɔŋ.
8 Beewıya dı mamaa rɛ kaŋ gyogiweliye no kıdıgı buloŋ yʋga, ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma marı
gyıŋ á Tıına Yesu Krisita weliŋ ka dı ma mııbol mɛ kaŋ tɔnɔ.
9 Amɛ nal hʋ buloŋ aa bı kaŋ gyogiweliye no, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı nyʋlʋŋ, a bı naa
wıya kı mʋ sıya aŋ teŋ yeŋŋi anıı Yesu Krisita sası wıbɔmɔ hʋ buloŋ ʋ fa aa kana ta rɛ.
10 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, ŋ aa sʋla ma rɛ dı marı yaa sıfıyaŋ a kı yaa wıya no, a daga
anıı Wıısı rɛ yırı ma a lıı ma dı ma yaa ʋ nala. Dı mamaa rɛ kaŋ wıya no weliŋ a kı
tıŋ ba, ma bı sı maakyiye nyʋgısı Wıısı ŋmanıı tıyaŋ.
11 Dı mamaa rɛ aa yaa wıya no, Wıısı sı laa ma we á Tıına abee á Laataal Yesu Krisita
Koro hʋ aa sı we doŋ kı mʋ deŋdeŋ tıyaŋ abee teŋfıyɛlʋʋ.
12 Ɛɛ rɛ tıŋ abee ma aa gyıŋ wıya no buloŋ a sıŋ wıtıı hʋ ba aa daga ma tıyaŋ weliŋ
mɛ, amɛ ŋ ha sı kı liisi ma wıya no saŋa kɛ buloŋ.
13 Ŋ ha aa we ŋ mııbol tıyaŋ nyɛ ŋ naa anıı ʋ yaa wıwelii rɛ dı ŋ liisi ma wıya no dı
ma ta yeŋŋi ba,
14 beewıya á Tıına Yesu Krisita leŋ ŋ gyıma rɛ anıı ŋ bıl bı sı pıısı dʋnıya no tıyaŋ.
15 Ɛɛwıya ŋ sı yaa sıfıyaŋ wıya no yayı tıyaŋ, ka dı mıyaŋ nɛ ko sʋba mɛ, dı ma wuwo
kı liisi ba saŋa buloŋ.

Nala hʋ sıı aa naa Krisita gaŋdarı

16 Á gyı bası tıya ma gɛɛ hʋ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko dʋnıya abee dee rɛ.
Wıya no á aa bası kı tıya ma, ʋ bı kıı nıı mʋla rɛ á kı mʋla, beewıya á tıı sıı naa á
tıına Yesu Krisita gaŋdarı rɛ.
17 Saŋa hʋ á Kuwo Wıısı gyı aa daga ʋ gaŋdarı ʋ tıyaŋ, a kpa ʋ yohuŋ hʋ, dı á gyı
we doŋ. Ɛɛ rɛ á gyı nıı Gyoribaŋa Bakɔɔ, gaŋdaal hʋ taal dı ʋ lıı wıısıbee a baa, "Ŋ
Biikyoolii rɛ nyɛ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ ʋ tıyaŋ."
18 Á mɛ tıı gyı nıı taal no aa lıı wıısıbee rɛ saŋa hʋ á abee á Tıına Yesu Krisita gyı aa
we Wıısı dogimo hʋ nyuu tıyaŋ.
19 Nyɛ leŋ á marı laa di rɛ anıı wıya hʋ Wıısı tıŋdaala hʋ gyı aa bası kɔnı yaa wıtıı
rɛ. Ɛɛwıya ma gyıŋ kaŋ wıya no weliŋ. Beewıya ba kıı gɛɛ rɛ anıı fıŋtına aa kyaanı
bilhuu tıyaŋ a kaŋ kı mʋ sıgballınyʋwa nɔnyʋwa aa sı pɔsɔ. Ɛɛ daga anıı ma kaŋ ba
weliŋ a mʋ pele saŋa hʋ Krisita pʋlʋŋ aa sı kyaanı we ma tısı tıyaŋ.
20 Ba buloŋ tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ nyɛ, ma gyıma anıı wıya hʋ buloŋ Wıısı tıŋdaala hʋ
gyı aa basa, ka ba sabı ba biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ, ba tıı hakıla tıyaŋ daa ba lıı.
21 Wıya no kıdıgı buloŋ bı lıı nihuwobisi hakıla tıyaŋ, amɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ rɛ
ko gyʋʋ nala tıyaŋ a leŋ ba bası wıya hʋ aa lıı Wıısı lee.

2

Wınyıyɛl dıdagıla

1 Faafaa hʋ tɪyaŋ, wɪnyɪyɛla gyɪ we Wɪɪsɪ nala tɪyaŋ nɛ, aa fugo baa dɪ ba yaa Wɪɪsɪ
tɪŋdaala rɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ wɪnyɪyɛla sɪ we ma tɪyaŋ mɛ a lʋwɔlɪ kɪ daga ma wɪya hʋ aa sɪ
kyogi ma, aa paalɪ basɪ anɪɪ ba bɪ gyɪŋ á Tɪɪna Krisita, nal hʋ aa kpa ʋ mɪɪbol tuŋ laa
ba ta. Ɛɛwɪya baloo rɛ ba yɪrɪ tɪya ba tɪɪ gɛɛ.
2 Nɪgyamaa sɪ tɪŋ ba hal a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya hʋ ba aa yaa. Ba wɪyaalɪya sɪ leŋ dɪ nala
basɪ wɪya kɪ kyogi Wɪɪsɪ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʋ á aa tɪŋ.
3 Wɪnyɪyɛl dɪdagɪla no aa kpa ba haahii buloŋ dɔbɔ molbiye tɪyaŋ wɪya, ba aa kpa
nyʋʋpɪŋsʋŋ nɛ a firimi kɪ laa ma kɪna. Faafaa buloŋ nɛ Wɪɪsɪ, ba sarɪdiil, di ba sarɪya
a kpa kyogisi tɪya ba, aŋ yaa siri dɪ ʋ dɔgɪsɪ ba.
4 Faafaa hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ gyɪ bɪ leŋ wɪɪ tɪya ʋ malɪkasɪ hʋ mɛ gyɪ aa yaa wɪbɔmɔ. Ʋ
vʋwa ba bee kyɔrʋmɔ rɛ a biŋ bʋʋlʋŋii aa bile ɪrɪp tɪyaŋ ba kɪ na tʋwara a kaŋ kɪ mʋ
saŋa hʋ ʋ aa sɪ di nala buloŋ sarɪya.
5 Saŋa hʋ tɪyaŋ Nowa gyɪ aa we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, nala hʋ buloŋ gyɪ aa yaa wɪbɔmɔ,
Wɪɪsɪ gyɪ bɪ kpa wɪɪ kyɛ ba. Ʋ gyɪ leŋ nɪɪ paa nɪbɔmɔ hʋ buloŋ aa we dʋnɪya tɪyaŋ nɛ,
aŋ gyɪ laa Nowa bee nala bapɛ dʋŋ ta. Nowa gyɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ a kɪ daga nala
Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ.
6 Wɪɪsɪ gyɪ kyogi Sodɔm abee Gomora mɛ rɛ. Diŋ nɛ ʋ gyɪ kpa nyɔgɔ tɔbala no, ba
buloŋ di a mʋ bɪrɪmɪ tʋwɔl. Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʋ yaa kyagɪl a daga ma wɪɪ hʋ aa sɪ
puu nal hʋ buloŋ aa bee tɪŋa ʋ nyʋwa.
7 Haŋ saŋa hʋ Lɔɔtɪ dʋŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ kaŋ lɪɪ tɔnɪ no tɪyaŋ, beewɪya ʋ gyɪ yaa tɪpʋlʋŋ
tɪɪna rɛ. Tɔnɪ no nala wɪlaama hʋ ba gyɪ aa kɪ yaa aa kɪ dɔmɔ-ʋ kɪŋkaŋ nɛ.
8 Tɪpʋlʋŋ tɪɪna no gyɪ hɔŋ nɪbɔmɔ no tɪyaŋ nɛ á kɪ na aŋ pɛ kɪ nɪɪ wɪbɔmɔ hʋ buloŋ
ba gyɪ aa yaa tɔnɪ hʋ tɪyaŋ kyɛɛ buloŋ. Wɪbɔmɔ no gyɪ aa dɔmɔ-ʋ rɛ kɪŋkaŋ.
9 Wɪya no buloŋ aa yaa nyɛ, ba daga anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪŋ ɛɛ hʋ ʋ aa sɪ yaa a laa tɪpʋlʋŋ
tɪmma ta rɛ, a lɪɪ ba tʋwara tɪyaŋ, a bɪl gyɪŋ ŋmanɪɪ hʋ mɛ ʋ aa sɪ kpa a dɔgɪsɪ nɪbɔmɔ,
a mʋ pele kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ di dʋnɪya nala sarɪya,
10 amarɪkpatɪya nala hʋ aa bɪ deŋ kɪ na Wɪɪsɪ aŋ kɪ yaa ba dʋŋʋ wɪlaama. Wɪnyɪyɛl
dɪdagɪla no kaŋ kalɪŋbaanɪ rɛ weliŋ, a kɪ daga ba tɪɪ, á bee tɪya kɪna hʋ buloŋ aa we
wɪɪsɪbee tɪyaŋ a kaŋ gaŋdarɪ gyɪrɪma, aŋ aa mɪɪgɪ kɪ tʋʋsɪ ba.
11 Malɪkasɪ hʋ gba aa kaŋ dee a te wɪnyɪyɛl dɪdagɪla no ka ba bɪ basɪ wɪya kɪ tʋʋsɪ
wɪɪsɪbee kɪna no Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
12 Amɛ wɪɪ hʋ buloŋ nala no aa bɪ gyɪma ʋ sii, ba aa kaŋ kɪ kyogi rɛ. Ba kɪɪ gɛɛ rɛ
anɪɪ bagɪla aa we doŋ dɪ ba kile kasɪ kɪ kpʋ dʋŋ wɪya. Wɪɪ hʋ kɛ buloŋ aa ko ko ba
nyuu, ʋ rɛ ba kɪ yaa anɪɪ bagɪla gɛɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba mɛ sɪ sʋba ta anɪɪ bagɪla.
13 Tʋwara hʋ buloŋ ba aa leŋ ba dɔŋtɪŋsɪ kɪ na haŋ tʋwara hʋ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa tuŋ
ba. Ba kɛ lee, sʋma nɪɪ rɛ yaa dɪ ba gɔllɪ kɪ yaa ba dʋŋʋ wɪlaama, haalɪ nala sɪɪ tɪyaŋ
mɛ. Ba aa leŋ hɪɪsɪ kaŋ ma rɛ, beewɪya ba aa ko laŋŋɪ ma tɪyaŋ nɛ ma kɪ di kɪna anɪɪ
ba aa yaa nɪkyirikyima, amɛ ba ha aa we ba dʋŋʋ wɪlaama hʋ tɪyaŋ mɛ rɛ a kɪ yaa.
14 Saŋa kɛ buloŋ, ba aa kɪ deŋ nɛ dɪ ba na haaŋ gara kɪ baŋ. Ba bee lɔlɔ wɪbɔmɔ yayɪ
tɪyaŋ. Dɪ ba aa rɛ ko na nal hʋ Wɪɪsɪ laadii aa bɪ deye, ba aa mʋrɪ ʋ kɪ we wɪbɔmɔ yayɪ
tɪyaŋ nɛ. Ba kaŋ tɪbal lɛ kɪŋkaŋ. Wɪɪsɪ bɪ sɪ maakyiye leŋ wɪɪ tɪya nala no iriŋ.
15 Nala no vɪya Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ rɛ aŋ kɪ tɪŋ ŋmanɪɪ hʋ Beyɔ biibaal Beelam gyɪ aa tɪŋ.
Beelam gyɪ kyo dɪ ʋ tɪŋ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ a na molbiye.
16 Amɛ ʋ gyɪ aa yaa gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ leŋ ʋ kokumo basɪ ʋ sɪya wɪya tɪya ʋ abee nihuwobiŋ
abee kokusi aa bee basɪ wɪya buloŋ, ɛɛ leŋ ʋ leŋ ʋ bambugiliŋ hʋ.
17 Wɪnyɪyɛl dɪdagɪla no kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bulli aa hɪɪsa, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ taalsiime puwo
viise ta. Wɪɪsɪ marɪ lee bilhuu aa bɪ kaŋ bigisii rɛ biŋ ba.
18 Ba aa kɪ daga ba tɪɪ rɛ a kɪ basɪ wɪtɔɔnɪ. Ba aa kpa ba wɪlaama hʋ yayɪ rɛ abee
nyʋʋpɪŋsʋŋ a kɪ mʋrɪ nala hʋ ha aa yaŋ kaŋ ba tɪɪ lɪɪ nala hʋ aa bee tɪŋ wɪtɪɪ hʋ tɪyaŋ.
Ba aa kɪ kyɛ dɪ ba mʋrɪ nala no rɛ dɪ ba kɪ yaa ba dʋŋʋ wɪlaama hʋ ba tɪɪ aa yaa.
19 Wɪnyɪyɛla no aa basɪ kɪ tɪya nala no rɛ anɪɪ ba sɪ wuwo leŋ dɪ ba tɪŋ ba tɪɪ wɪɪ
buloŋ tɪyaŋ, amɛ ba mɛ tɪɪ gba bɪ tɪŋ ba tɪɪ. Ba yaa wɪbɔmɔ yosi rɛ, beewɪya dɪ wɪɪ rɛ
laa nal tɪŋa ka dɪ ʋ tɪɪna bɪ sɪ wuwo leŋ wɪɪ hʋ, ʋ tɪɪna yaa haŋ wɪɪ hʋ yoŋ nɛ.
20 Dɪ nal lɛ ko laa á Tɪɪna abee á Laataal Yesu Krisita wɪya di, a kaŋ ʋ tɪɪ lɪɪ dʋnɪya
wɪbɔmɔ hʋ aa kyogi ʋ tɪyaŋ, ka dɪ ʋ tɪɪna bɪl ko leŋ dɪ dʋnɪya wɪbɔmɔ no kaŋ dee ʋ
nyuu tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ ba lɪmʋtenii tɪyaŋ, ba sɪ mɪɪgɪ lɔrɪ ʋ tɪɪna tɪyaŋ a te gɛɛ hʋ ʋ
fa aa kɪya aŋ na ko laa Yesu wɪya di.
21 Ʋ fa aa bɪ gyɪŋ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʋ, ʋ rɛ kpɪya ʋ aa gyɪma aŋ kpa hal yɪya Wɪɪsɪ nyʋwa
wɪya hʋ ba aa basɪ tɪya ʋ.
22 Namagɪsɪ badɔmɔŋ tɪyaŋ ba baa “Vaha aa ugo rɛ aŋ mɪɪgɪ gʋla paa di.” “Dɪ ɪ kaŋ
poriku fo nɪɪ mɛ, ʋ bɪl aa mɪɪgɪ ʋ mʋ ŋmaa kyɔgʋŋ nɛ.” Nala no aa yaa nyɛ daga anɪɪ
namagɪsɪ no yaa wɪtɪɪ rɛ.

3

Kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko

1 Ŋ naabiikpɪyanama, ŋ teŋlɪya rɛ nyɛ ŋ aa sabɪ kɪ tɪya ma. Ŋ tenni hʋ balɪya buloŋ
tɪyaŋ, ŋ aa liisi ma wɪya hʋ ma foŋ aa gyɪma rɛ, dɪ ba leŋ dɪ ma kɪ bɪɪnɪ tɪbɪɪŋweliye.
2 Ŋ aa kyɛ dɪ ma kɪ liisi wɪya hʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala gyɪ aa basa faafaa buloŋ nɛ abee wɪya
hʋ á Laataal abee á Tɪɪna Yesu aa leŋ ámaa ʋ kpambɪsɪ hʋ aa we ma lee basɪ tɪya ma.
3 Wɪɪ hʋ ŋ aa kyɛ ma laa sɪya gyɪma rɛ nyɛ: Saŋa hʋ dʋnɪya aa sɪ ko kpaga tenii, nala
badɔmɔŋ sɪ kɪ tɪŋ ba tɪɪ dʋŋʋ wɪyaabɔmɔ tɪyaŋ. Ba sɪ kɪ yaa ma sɪya abaa,
4 "Yesu aa wee nyʋwa anɪɪ ʋ sɪ mɪɪgɪ ko hʋ, lee rɛ ʋ we? Kyɛbee rɛ ʋ sɪ mɪɪgɪ ko? Á kɛ
bɪ sɪ wuwo laa wɪɪ no di beewɪya a lɪɪ á naabatuugoma saŋa buloŋ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ
wɪɪ buloŋ ha kɪɪ ʋ kɪɪ rɛ anɪɪ gɛɛ Wɪɪsɪ aa marɪ ba a lɪɪ dʋnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ, wɪɪ
kɪdɪgɪ buloŋ bɪ bɪrɪma."
5 Nala hʋ aa basɪ wɪya no paalɪ paga rɛ a bee kyɛ dɪ ba laa di anɪɪ faafaa buloŋ Wɪɪsɪ
nyʋwa wɪbasɪya rɛ leŋ wɪɪsɪnyuu abee taŋha we doŋ, a bee kyɛ dɪ ba laa di mɛ anɪɪ nɪɪ
tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a marɪ taŋha, a kaŋ taŋha lɪɪ nɪɪ tɪyaŋ.
6 Nɪɪ mɛ rɛ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ʋ tɔ faafaa dʋnɪya hʋ gyɪ aa we doŋ a kyogi ʋ buloŋ.
7 Wɪɪsɪ nyʋwa wɪbasɪya tɪɪ rɛ bɪl leŋ gyɪnaŋ taŋha abee wɪɪsɪnyuu buloŋ we doŋ dɪ
ʋ ko maakyiye kpa diŋ a kyogi ba ta. Wɪɪsɪ ha leŋ ba we doŋ nɛ a kaŋ kɪ mʋ kyɛɛ hʋ ʋ
aa sɪ di dʋnɪya nala sarɪya, a kpa kyogisi tɪya nala hʋ aa bee tɪŋa ʋ nyʋwa aŋ kpa ba
we diŋ tɪyaŋ.
8 Amɛ ŋ naabiikpɪyanama, ma ta yeŋŋi sɪfɪyaŋ wɪɪ no. Wɪɪsɪ kɛ lee, kyɛdɪgɪ kɪɪ gɛɛ
rɛ anɪɪ bisi tusi, bisi tusi mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kyɛdɪgɪ.
9 Nala badɔmɔŋ aa bɪɪnɪ anɪɪ Wɪɪsɪ fɪyɛla rɛ abee wɪya hʋ ʋ aa baa ʋ sɪ yaa tɪyaŋ.
Amɛ ɛɛ daa, ma wɪya rɛ tɪŋ ʋ kɪ di kenyiri, beewɪya ʋ bee kyɛ dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ ko
nyʋgɪsɪ. Ʋ aa kyɛ dɪ nal buloŋ bɪrɪmɪ lɪɪ ʋ wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ.
10 Amɛ kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko ʋ sɪ ko pirigi ma tɪyaŋ gɛɛ rɛ anɪɪ gaal.
Haŋ kyɛɛ hʋ wɪɪsɪnyuu sɪ nyʋgɪsɪ abee hʋʋrɪbal kɪdɪgɪ. Kɪna buloŋ aa we wɪɪsɪnyuu
abee taŋha buloŋ mɛ sɪ di diŋ a tʋwɔlɪ.
11-12 Ma aa gyɪma anɪɪ kɪŋ buloŋ sɪ kyogi nyɛ, nɪgɛɛma iriŋ nɛ ʋ maga dɪ ma yaa?
Ma aa gyegili kyɛɛ hʋ á tɪɪna Wɪɪsɪ aa sɪ di dʋnɪya sarɪya, a kɪ yaa wɪɪ kɛ buloŋ ma aa
wuwo dɪ kyɛɛ hʋ ko lagɪ nyɛ, ʋ maga dɪ ma yaa nala aa kpaa ba tɪɪ tɪya Wɪɪsɪ rɛ, a ta
kaŋ bisiŋ buloŋ ʋ sɪya tɪyaŋ, aŋ kɪ tɪŋ ʋ nyʋwa weliŋ. Haŋ kyɛɛ hʋ rɛ wɪɪsɪnyuu abee
kɪŋ buloŋ aa we ʋ tɪyaŋ sɪ di diŋ a tʋwɔlɪ.
13 Amɛ á kɛ, á aa gyegili wɪɪsɪnyufalɪɪ abee taŋhafalɪɪ hʋ wɪya Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa
rɛ, lee hʋ tɪpʋlʋŋ tɪmma dʋŋ aa sɪ we.
14 Ɛɛwɪya, ŋ kyaŋweliye, ma aa kaŋ wɪya no bayɪyɛla nyɛ, ma yaa sɪfɪyaŋ a leŋ dɪ ma
gyogo weliye, ka dɪ kyɛɛ hʋ rɛ ko pele, dɪ ma ta kaŋ wɪkyogii buloŋ, ka dɪ ma bee Wɪɪsɪ
wɪya mɛ weliye.
15 Ma gyɪma weliŋ anɪɪ wɪɪ hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ kɪ di kenyiri rɛ yaa ʋ aa kyɛ dɪ ʋ leŋ nal
nal buloŋ na ŋmanɪɪ rɛ a na ʋ laatayɪ. Wɪya no tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ gyɪ tɪya á nɪɪnabiikyoolii
Pɔɔl wɪgyʋŋ ʋ mɛ basɪ tɪya ma ʋ tenni hʋ buloŋ ʋ aa saba tɪyaŋ.
16 Wɪya no tɪɪ rɛ ʋ aa kɪ sabɪ ʋ tenni hʋ buloŋ tɪyaŋ. Ʋ tenni hʋ tɪyaŋ wɪya badɔmɔŋ
we doŋ a yaa wɪduwoni. Nala aa bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ abee nala hʋ aa bɪ sɪŋ wɪdɪgɪ tɪyaŋ,
ba aa kaŋ wɪya no kɪ vʋgɪmɪ rɛ anɪɪ gɛɛ ba aa kaŋ Wɪɪsɪ teŋ wɪkaalɪya hʋ buloŋ mɛ kɪ
vʋgɪmɪ. Ba aa yaa nyɛ baloo rɛ ba yɪrɪ kɪ tɪya ba tɪɪ gɛɛ.
17 Ma kɛ, ŋ kyaŋweliye, ma gyɪŋ wɪya no buloŋ nɛ. Ɛɛwɪya, ma pɔ ma tɪɪ dɪ nala hʋ
aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa ta ko wuwo mʋrɪ ma dɪ ma tɪŋ ba wɪnyɪyɛl hʋ, aŋ kpa wɪtɪɪ hʋ
ma aa laa di ʋ kaŋ ma sɪgɪ weliŋ hʋ a ta.
18 Ŋ aa kyɛ dɪ ma marɪ kɪ na á Tɪɪna abee á Laataal Yesu Krisita bɔnyɛ hʋ ʋ aa kpa kɪ
daga ma yʋga rɛ, aŋ marɪ gyɪma ʋ weliŋ mɛ. Ʋ rɛ maga dɪ á kɪ dannɪ ʋ a lɪɪ gyɪnaŋ a
kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ. Amɪ.

LAASIYA TEŊ HU
GYƆƆŊ
AA SABA

Wıbii hʋ aa tıya mııbol

1 Nal hʋ aa we doŋ a lıı dʋnıya piilii tıyaŋ buloŋ, ʋ wıya rɛ ŋ sabı kı tıya ma nyɛ. Á nıı ʋ wıbasıı rɛ, a na ʋ mɛ. Á naa ʋ rɛ abee á sıya, a dige ʋ mɛ abee á nosi. U rɛ yaa Yesu Krisita, Wıbii hʋ aa tıya mııbol aa bı kaŋ tenii.
2 Wıısı kpaa nal no aa tıya mııbol hʋ aa lıı ʋ tıı lee rɛ a daga ma, á na ʋ. Lagılagı no, ʋ wıya rɛ á kı di daŋsıya, a heeli bası kı tıya ma anıı ʋ rɛ aa tıya mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii. U gyı we á Kuwo Wıısı lee rɛ, ka ʋ ko kpa ʋ daga ma.
3 Nal hʋ á tıı aa naa abee á sıya, aŋ nıı ʋ wıbasıı mɛ abee á dıgına, ʋ wıya rɛ á bası kı tıya ma. Á bası kı tıya ma rɛ, dı ma mɛ wuwo ko pɛ á nala hʋ bee Wıısı abee ʋ biye Yesu Krisita aa yaa kıdıgı tıyaŋ.
4 Á aa kyɛ dı á teŋfıyɛlʋʋ no ko yaa teŋfıyɛl-piliŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ sabı wıya no kı tıya ma.

Wıısı yaa kyaanʋʋ rɛ

5 Duwoso hʋ Wıısı biye hʋ tıı aa kpaa tıya ma, á mɛ heeli bası kı tıya ma, ʋ rɛ nyɛ: Wıısı yaa kyaanʋʋ rɛ, bilhuu mʋhʋ buloŋ tuwo ʋ tıyaŋ.
6 Ɛɛwıya, dı ámaa rɛ yaŋ baa á bee Wıısı yaa kıdıgı rɛ, aŋka á ha we bilhuu tıyaŋ, ɛɛ daga anıı á yaa wınyıyɛla rɛ, aŋ bee tıŋ Wıısı nyʋwa mɛ.
7 Amɛ dı ámaa rɛ we kyaanʋʋ tıyaŋ, anıı Wıısı mɛ aa we kyaanʋʋ tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ daga anıı á bee á dɔŋtıŋsı yaa kıdıgı rɛ, ka Wıısı biye Yesu Krisita kyal leŋ á yaa tıpʋlʋŋ tımma.
8 Dı ámaa rɛ ko baa á bı kaŋ wıbɔŋ, á tıı rɛ á kı mʋrı, ka Wıısı wıtıı hʋ mɛ tuwo á tısı tıyaŋ.
9 Amɛ dı ámaa rɛ laa di anıı á yaa wıbɔŋyaala rɛ, a kı lusi á wıbɔmɔ Wıısı lee, ʋ sı kpa á wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ma, aŋ sası á wıbɔmɔ buloŋ ta á tısı tıyaŋ, ka dı á yaa nıtııma, beewıya ʋ yaa nal aa kaŋ wıtıı rɛ, a kı yaa wıya ba bʋʋsıŋ mɛ.
10 Dı ámaa rɛ ko baa á bı yaa wıbɔŋ buloŋ, ɛɛ kɛ, á kaŋ Wıısı yırı wınyıyɛl lɛ gɛɛ. Nyɛ mɛ yaŋ daga anıı wıya hʋ ʋ aa bası tıya ma mɛ tuwo á hakıllı tıyaŋ.

2

Krisita rɛ yaa nal hʋ aa kyiyeli ma

1 Ŋ balıya, ŋ sabı wıya no kı tıya ma rɛ, dı ma ta kı yaa wıbɔmɔ. Amɛ dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ha ko yaa wıbɔŋ, á kaŋ nal lɛ, ʋ sıŋ á kuwo Wıısı sıya, a sʋla ʋ kı tıya ma. Nal no rɛ yaa Yesu Krisita, Tıpʋlʋŋ tıına hʋ.
2 Yesu Krisita no tıı rɛ kpa ʋ tıı mııbol a lıı wıısʋlıı, Wıısı tıŋ gɛɛ tıyaŋ, a kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma. U yaŋ bı kıı nıı á dʋŋ wıbɔmɔ rɛ Wıısı kpa kyɛ ma, amɛ dʋnıya nala buloŋ wıbɔmɔ rɛ ʋ kpa kyɛ ba.
3 Dı ámaa rɛ ko kı tıŋ Wıısı nyʋwa, ɛɛ daga anıı á gyıŋ Wıısı rɛ.
4 Ɛɛwıya, dı nal lɛ baa ʋ gyıŋ Wıısı rɛ, aŋ bee tıŋ Wıısı nyʋwa, ʋ tıına yaa wınyıyɛl lɛ, ka Wıısı wıtıı hʋ mɛ tuwo ʋ tıya tıyaŋ.
5 Amɛ nal hʋ kɛ buloŋ aa tıŋ Wıısı nyʋwa, ʋ tıına kyori suwo rɛ abee Wıısı. Dı ámaa rɛ aa tıŋ Wıısı nyʋwa, ɛɛ rɛ á sı wuwo kpa gyıma anıı á bee Wıısı kɔnı yaa kıdıgı rɛ.
6 Nal hʋ buloŋ aa baa ʋ bee Wıısı yaa kıdıgı rɛ, ʋ tıına maga dı ʋ kı tıŋ Yesu Krisita naabʋʋsı rɛ ʋ mııbol buloŋ tıyaŋ.

Wıısı baa dı á kyo dɔmɔŋ

7 Ŋ kyaŋweliye, mıra no ŋ aa saba kı tıya ma, ʋ bı yaa wıı ma ha aa bı maakyiye nıı. Haŋ mırıbınıı hʋ ma aa gyıma a lıı saŋa hʋ tıyaŋ ma aa laa Yesu Krisita wıya di buloŋ, ʋ rɛ ha. Mıra no yaa faafaa buloŋ wıı rɛ, ʋ rɛ yaa duwoso hʋ ma foŋ aa nıya.
8 Abee gɛɛ buloŋ, ʋ bırımı mırıfalıı rɛ ŋ biŋ kı tıya ma. Yesu Krisita mııbol tıyaŋ wıyaalıya daga anıı ʋ yaa mırıfalıı rɛ, ma mɛ tıı mııbol tıyaŋ wıyaalıya daga anıı ʋ kɔnı yaa mırıfalıı rɛ, beewıya, kyaanʋʋ tıı hʋ teŋ piili kı kyaanı rɛ, ka bilhuu hʋ kı nyʋgısı.
9 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko baa ʋ we kyaanʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, aŋ ha haası ʋ dɔŋtıına, ɛɛ daga anıı ʋ tıına ha we bilhuu tıyaŋ nɛ, abee gyınaŋ buloŋ.

10 Amɛ nal hʋ buloŋ aa kyo ʋ dɔŋtɩɩna, ʋ tɩɩna we kyaanʋʋ tɩyaŋ nɛ. Wɩɩ mɛ buloŋ
tuwo ʋ tɩyaŋ aa sɩ leŋ dɩ ʋ ŋmaa naaŋ.
11 Amɛ nal hʋ buloŋ aa haasɩ ʋ dɔŋtɩɩna, ʋ we bilhuu tɩyaŋ nɛ. Ʋ aa vala bilhuu tɩyaŋ
nɛ, a bɩ gyɩŋ lee hʋ ʋ aa mʋʋ, beewɩya bilhuu hʋ leŋ ʋ nyʋlɩmɩ rɛ.
12 Ŋ balɩya, Wɩɩsɩ kpaa ma wɩbɔmɔ kyɛ ma rɛ Yesu Krisita nyubaanɩŋ. Ɛɛ rɛ tɩŋ ŋ
sabɩ wɩya no kɩ tɩya ma.
13 Kuwoma, ma gyɩŋ nal hʋ aa we doŋ a lɩɩ dʋnɩya piilii tɩyaŋ buloŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɩŋ ŋ
sabɩ wɩya no kɩ tɩya ma. Bapʋwasɩya, ma yuwo di Sɩtaanɩ rɛ, ɛɛ rɛ tɩŋ ŋ sabɩ wɩya no
kɩ tɩya ma mɛ. Ŋ biikyooliye, ma gyɩŋ á kuwo Wɩɩsɩ rɛ, ɛɛ rɛ tɩŋ ŋ sabɩ wɩya no kɩ tɩya
ma.
14 Kuwoma, ma gyɩŋ nal hʋ aa we doŋ a lɩɩ dʋnɩya piilii tɩyaŋ buloŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɩŋ ŋ
sabɩ wɩya no kɩ tɩya ma. Bapʋwasɩya, ma Wɩɩsɩ laadii sɩŋ weliŋ nɛ, Wɩɩsɩ wɩbii hʋ mɛ
we ma tɩsɩ tɩyaŋ, ma yuwo di Sɩtaanɩ, ɛɛ rɛ tɩŋ ŋ sabɩ wɩya no kɩ tɩya ma.

Ma ta kpaa ma hakɩllɩ we dʋnɩya kɩna tɩyaŋ

15 Ma ta kpaa ma hakɩllɩ we dʋnɩya bee ʋ kɩna tɩyaŋ. Dɩ nal lɛ kpaa ʋ hakɩla we
dʋnɩya kɩna tɩyaŋ, ɛɛ daga anɩɩ ʋ bɩ kyo á Kuwo Wɩɩsɩ.
16 Dʋnɩya kɩna rɛ yaa á nihuwobisi tɩbɩɩŋbɔmɔ abee á wɩkyɛɛlɩya, kɩna hʋ tɩyaŋ nala
aa kpa ba hakɩllɩ we, abee kɩŋ kɛ buloŋ aa we dʋnɩya no tɩyaŋ nala kɩ gyɩgɩsɩ ba tɩɩ ʋ
wɩya. Kɩna no irɩŋ kɩdɩgɩ buloŋ bɩ lɩɩ á Kuwo Wɩɩsɩ lee. Ba buloŋ yaa dʋnɩya no tɩyaŋ
kɩna aa bee fɩyɛlɩ Wɩɩsɩ teŋ nɛ.
17 Dʋnɩya no aa mʋ tenii rɛ, kɩna hʋ mɛ buloŋ aa we ʋ tɩyaŋ nala kpa ba hakɩllɩ we
ba tɩyaŋ, ba buloŋ mɛ yaa kɩparɩ-banɩya rɛ. Amɛ nal hʋ kɛ buloŋ aa tɩŋ Wɩɩsɩ kyɛrɩ, ʋ
sɩ kaŋ mɩɩbol hʋ aa bɩ kaŋ tenii.

Krisita Dɔŋ hʋ

18 Ŋ biikpɩyanama, dʋnɩya no tenii kpaga rɛ! Á gyɩ laa sɩya basɩ tɩya ma rɛ anɩɩ dɩ
dʋnɩya no tenii rɛ ko kpaga, Yesu Krisita dɔŋ hʋ sɩ ko. Ka lagɩlagɩ no, á naa dɩ Yesu
Krisita dɔmɔ yʋga rɛ a we doŋ. Nyɛ rɛ tɩŋ á gyɩma anɩɩ dʋnɩya hʋ tenii kɔnɩ kpaga rɛ.
19 Nala no gyɩ we á tɩyaŋ nɛ, amɛ á beel-ba gyɩ bɩ yaa kɩdɩgɩ. Ɛɛ rɛ tɩŋ ba gyɩ lɩɩ á
tɩyaŋ. Dɩ á beel-ba gyɩ fa yaa kɩdɩgɩ rɛ, ba fa bee lɩɩ á tɩyaŋ. Amɛ ba aa lɩya hʋ, ɛɛ leŋ
nal buloŋ gyɩma rɛ anɩɩ á beel-ba kɔnɩ bɩ yaa kɩdɩgɩ.
20 Amɛ ma kɛ gyɩŋ wɩtɩɩ hʋ rɛ, beewɩya Krisita kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ma tɩyaŋ nɛ.
21 Ʋ bɩ kɩɩ nɩɩ ma aa bɩ gyɩŋ wɩtɩɩ hʋ wɩya rɛ tɩŋ ŋ sabɩ teŋ no kɩ tɩya ma nyɛ. Amɛ
ma aa gyɩŋ wɩtɩɩ hʋ wɩya rɛ tɩŋ ŋ sabɩ ʋ kɩ tɩya ma. Ma yaŋ bɩl gyɩma rɛ anɩɩ wɩnyɩyɛl
bee wɩtɩɩ bɩ sɩ wuwo tɩŋ dɔmɔŋ.
22 Ba nyɛ tɩyaŋ, aŋnɛ rɛ yaŋ yaa wɩnyɩyɛla kuwori hʋ? Ʋ tɩɩna rɛ yaa nal hʋ buloŋ aa
baa dɩ Yesu daa yaa Krisita, laataal hʋ Wɩɩsɩ aa lɩya dɩ ʋ ko tuu laa dʋnɩya nala ta. Nal
no tɩɩna aa vɩya á kuwo Wɩɩsɩ abee ʋ Biye Yesu Krisita wɩya, ʋ tɩɩna rɛ yaa Krisita dɔŋ
hʋ.
23 Beewɩya nal hʋ buloŋ aa vɩya Wɩɩsɩ Biye hʋ, ɛɛ daga anɩɩ ʋ vɩya á kuwo Wɩɩsɩ mɛ
rɛ gɛɛ. Amɛ nal hʋ buloŋ mɛ aa suri ʋ nyʋwa a baa dɩ ʋ laa Wɩɩsɩ Biye hʋ wɩya di rɛ, á
kuwo Wɩɩsɩ mɛ we ʋ lee.
24 Ɛɛwɩya, ma gyɩŋ tɩya ma tɩɩ weliŋ, a kpa wɩya hʋ ma aa nɩya, a lɩɩ piili hʋ tɩyaŋ
buloŋ, a we ma hakɩllɩ tɩyaŋ a kaŋ kɩ mʋ maakyiye buloŋ. Dɩ mamaa rɛ ko leŋ dɩ wɩya
no we ma hakɩllɩ tɩyaŋ a kaŋ kɩ mʋ deŋdeŋ, ma bee Wɩɩsɩ Biye hʋ sɩ yaa kɩdɩgɩ, dɩ ma
bee Wɩɩsɩ tɩɩ mɛ yaa kɩdɩgɩ, a kaŋ kɩ mʋ maakyiye buloŋ.
25 Ɛɛ kɛ, ma sɩ kaŋ mɩɩbol aa bɩ kaŋ tenii hʋ Krisita aa wee nyʋwa anɩɩ ʋ sɩ kpa tɩya
ma.
26 Nala hʋ aa kyɛ dɩ ba mʋrɩ ma wɩya rɛ ŋ sabɩ wɩya no kɩ tɩya ma.
27 Amɛ ma kɛ, Yesu Krisita kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ma tɩyaŋ nɛ. Dɩ mamaa rɛ ko
leŋ dɩ Wiyesi Welii hʋ we ma tɩsɩ tɩyaŋ, ma bɩl bɩ sɩ kɩ kyɛ nɩdɩma buloŋ dɩ ʋ dagɩ ma.
Beewɩya ʋ Wiyesi Welii hʋ aa wuwo dagɩ ma wɩɩ kɛ buloŋ nɛ. Wɩya hʋ buloŋ ʋ aa dagɩ
ma yaa wɩtɩɩ rɛ, ʋ bee mʋrɩ ma. Ɛɛ nyuniŋ, ma kɩ tɩŋ Wiyesi Welii hʋ dagɩɩ, a kpa ma
tɩɩma abee ma wɩɩ buloŋ a we Yesu Krisita nosi tɩyaŋ.
28 Wɩtɩɩ rɛ, ŋ balɩya, ma leŋ dɩ á marɩ kpa a tɩɩ we Yesu Krisita nosi tɩyaŋ. Dɩ ámaa
rɛ yaa gɛɛ, haŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɩ maakyiye ko, kambɩŋ bee sɩhɩɩsɩ bɩ sɩ kaŋ ma dɩ á gɔllɩ
kɩ kyɛ lɩfaŋɩya.
29 Ma gyɩma anɩɩ Yesu Krisita yaa tɩpʋlʋŋ tɩɩna rɛ. Ɛɛwɩya, ma yaŋ gyɩma, anɩɩ nal
hʋ buloŋ aa kaŋ tɩpʋlʋŋ, a kɩ yaa wɩya hʋ aa kpaa ŋmanɩɩ, ʋ tɩɩna yaa Wɩɩsɩ biye rɛ.

3

Wɪɪsɪ biisi

1 Ma na á Kuwo Wɪɪsɪ aa kyo ma maga gɛɛ! Ʊ kyo ma rɛ kɪŋkaŋ, haalɪ a kaŋ ma kɪ
yɪrɪ ʋ biisi. Wɪtɪɪ, á mɛ kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Dʋnɪya nala bɪ gyɪma anɪɪ á yaa Wɪɪsɪ
biisi, beewɪya ba bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ tɪɪ.
2 Ŋ kyaŋweliye, lagɪlagɪ no sɪɪ bʋwaŋ, á yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Amɛ gɛɛ hʋ á aa sɪ
maakyiye kɪɪ, Wɪɪsɪ ha bɪ leŋ á gyɪma mʋ teŋ. Amɛ, á gyɪma anɪɪ saŋa hʋ Yesu Krisita
aa sɪ mɪɪgɪ ko, á mɛ sɪ mɪɪgɪ kɪɪ ʋ, beewɪya á sɪ na ʋ, a gyɪŋ nal hʋ irɪŋ ʋ aa yaa.
3 Ɛɛwɪya, nal hʋ buloŋ aa kaŋ bayɪyɛla no Yesu Krisita tɪyaŋ, ʋ tɪɪna maga dɪ ʋ lɪɪ ʋ
tɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ, aŋ kaŋ tɪpʋlʋŋ anɪɪ Yesu Krisita aa kaŋ tɪpʋlʋŋ gɛɛ.
4 Nal hʋ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʋ tɪɪna aa kyogi Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ rɛ, beewɪya wɪbɔŋ yayɪ
rɛ yaa ɪ aa kyogi Wɪɪsɪ mɪra.
5 Ma gyɪma anɪɪ Yesu Krisita ko dɪ ʋ laa ma ta á wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ, a bɪl gyɪma mɛ anɪɪ
ʋ tɪɪ kɛ bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ.
6 Ɛɛwɪya, nal hʋ buloŋ bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ, ʋ bɪ vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ mʋ
deŋdeŋ. Ɛɛ mɛ daga anɪɪ nal hʋ buloŋ aa vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ mʋ deŋdeŋ, ʋ tɪɪna
ha bɪ maakyiye na Yesu Krisita koo a gyɪŋ nal hʋ ʋ aa yaa.
7 Ŋ biikpɪyanama, ma ta leŋ dɪ nal buloŋ ko mʋrɪ ma we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ. Nal hʋ
aa yaa wɪweliye, ʋ tɪɪna rɛ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna anɪɪ Yesu Krisita tɪɪ mɛ aa yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna
gɛɛ.
8 Nal buloŋ ha aa vɪya aŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ, ʋ tɪɪna yaa Sɪtaanɪ noŋ nal lɛ, beewɪya
Sɪtaanɪ kɛ paalɪ yaa wɪbɔŋyaal lɛ, a lɪɪ dʋnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ. Wɪɪ hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ
Biye hʋ ko tuu dʋnɪya rɛ nyɛ: Ʊ ko dɪ ʋ kyogi Sɪtaanɪ wɪkanɪya buloŋ ta rɛ.
9 Nal hʋ buloŋ aa yaa Wɪɪsɪ biye, ʋ bɪ vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ mʋ deŋdeŋ, beewɪya ʋ
mɪɪgɪ kaŋ Wɪɪsɪ gyogo rɛ. Ʊ bɪ sɪ wuwo vɪya aŋ ha kɪ yaa wɪbɔmɔ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ
yaa ʋ kuwo.
10 Wɪɪ no rɛ á sɪ wuwo kpa gyɪŋ nala hʋ aa yaa Wɪɪsɪ biisi abee nala hʋ aa yaa Sɪtaanɪ
biisi. Nal hʋ buloŋ aa bee yaa wɪweliye abee wɪya hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ, koo a bɪ kyo ʋ
dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪna bɪ yaa Wɪɪsɪ biye.

Ma kyo dɔmɔŋ

11 Duwoso hʋ ma aa nɪya a lɪɪ saŋa hʋ tɪyaŋ ma aa laa Yesu wɪya di rɛ yaa dɪ á kyo
dɔmɔŋ.
12 Ʊ bɪ maga dɪ á kɪɪ Keeŋ. Keeŋ gyɪ yaa Sɪtaanɪ noŋ nal lɛ, a gyɪ kpʋ ʋ naabiibaal
Abɛl. Bee rɛ tɪŋ Keeŋ gyɪ kpʋ ʋ naabiye hʋ? Wɪɪ hʋ aa tɪŋ nɛ nyɛ: Keeŋ wɪyaalɪya buloŋ
gyɪ bɪ kpaa ŋmanɪɪ, ka ʋ naabiye hʋ kɛ gyɪ kɪ yaa wɪweliye.
13 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, ma ta leŋ dɪ ʋ yaa ma wɪkperii dɪ dʋnɪya nala rɛ ko haasɪ ma.
14 Á gyɪma anɪɪ á kɛ lɪɪ sʋʋ bʋwa tɪyaŋ nɛ a mɪɪgɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Á aa
kyo á dɔŋtɪŋsɪ rɛ tɪŋ á gyɪŋ nyɛ tɪyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa bɪ kyo ʋ dɔŋtɪŋsɪ, sʋʋ ha kaŋ
dee ʋ nyuu tɪyaŋ nɛ.
15 Nal hʋ buloŋ aa haasɪ ʋ dɔŋtɪɪna, ʋ yaa nɪkpʋʋl lɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Na ma yaŋ
gyɪma anɪɪ nɪkpʋʋl kɛ buloŋ bɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii?
16 Yesu Krisita aa kpaa ʋ mɪɪbol lenni sʋʋ á wɪya rɛ leŋ á gyɪŋ gɛɛ kyori aa kɪya. Ʊ
yaŋ maga dɪ á mɛ kpa á mɪɪbolo kɪ lenni sʋʋ á dɔŋtɪŋsɪ wɪya rɛ.
17 Dɪ nal lɛ kaŋ kɪna, aŋ gyɪma anɪɪ ʋ dɔŋtɪɪna aa kyɛ kɪŋ kɪdɪgɪ, ka dɪ ʋ yaa tahaa, a
bɪ kyiyeli ʋ dɔŋtɪɪna hʋ abee kɪŋ hʋ ʋ aa kyɛ, ɛɛ rɛ ʋ sɪ yaa baa dɪ ʋ kyo Wɪɪsɪ rɛ?
18 Ŋ biikpɪyanama, ma ta leŋ dɪ á kaŋ nyʋwa dʋŋ kɪ basɪ anɪɪ á kyo dɔmɔŋ nɛ. Ma
leŋ dɪ á kɪ kyiyeli dɔmɔŋ wɪtɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ kyo dɔmɔŋ nɛ.
19 Dɪ ámaa rɛ kyo dɔmɔŋ wɪtɪɪ tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ rɛ á sɪ kpa gyɪma anɪɪ á aa tɪŋ wɪtɪɪ hʋ
rɛ. Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ kambɪŋ ta kaŋ ma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, haalɪ
20 dɪ á hakɪllɪ rɛ aa dagɪ ma anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi mɛ rɛ. Beewɪya, á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ
rɛ tee á bee á hakɪllɪ buloŋ, a gyɪŋ á wɪɪ buloŋ mɛ.
21 Ɛɛwɪya, ŋ kyaŋweliye, dɪ á hakɪllɪ rɛ ko bɪ daga ma anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi rɛ, á bɪ
kaŋ wɪɪ á aa sɪ kɪ fá hɪɪsɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
22 Dɪ ámaa rɛ ko sʋla ʋ kɪ kyɛ wɪɪ buloŋ mɛ, á aa na ʋ rɛ, beewɪya á aa tɪŋa ʋ nyʋʋsɪ
hʋ rɛ aŋ kɪ yaa wɪya hʋ aa fɪyɛlɪ ʋ teŋ mɛ.
23 Sɪfɪyaŋ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ á yaa rɛ nyɛ: Dɪ á laa ʋ biye Yesu Krisita di, aŋ kyo
dɔmɔŋ anɪɪ ʋ aa baa dɪ á kyo dɔmɔŋ gɛɛ.
24 Nal hʋ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa, ʋ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Wɪɪsɪ aa kpaa ʋ
Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ nɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

4

Ma sʋnnɪ nala hʋ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya weliŋ kɪ na

1 Ŋ kyaŋweliye, wɪnyɪyɛla rɛ suu lee buloŋ, a gɔllɪ kɪ mʋrɪ nala anɪɪ ba yaa Wɪɪsɪ wɪdagɪla rɛ. Ɛɛwɪya, ma ta pese laa nala hʋ aa baa dɪ Wɪɪsɪ wɪya rɛ ba kɪ basɪ buloŋ kɪ di. Amɛ ma sʋnnɪ ba weliŋ na dɪ wɪya hʋ baa aa dagɪ kɔnɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ba bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee.

2 Nyɛ rɛ ma sɪ kpa gyɪŋ nala hʋ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʋ aa yaa wɪtɪɪ abee ba nala hʋ aa nyɪya wɪya. Nal hʋ buloŋ ko basɪ anɪɪ Yesu Krisita ko tuu dʋnɪya no rɛ, a bɪrɪmɪ nihuwobiŋ, ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

3 Amɛ nal hʋ kɛ buloŋ aa baa dɪ Yesu Krisita bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee a ko tuu bɪrɪmɪ nihuwobiŋ, ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ yaa wɪnyɪyɛl lɛ. Ʊ yaa Krisita dɔŋ hʋ noŋ nal lɛ, ʋ duwoso hʋ mɛ lɪɪ ʋ lee. Ba foŋ laa sɪya basɪ Krisita dɔŋ noŋ nala no koyi wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no sɪɪ bʋwaŋ, ba we dʋnɪya tɪyaŋ daha.

4 Amɛ, ŋ balɪya, ma kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ, a kaŋ wɪnyɪyɛla no dee, ba bɪ wuwo mʋrɪ ma, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa we ma tɪyaŋ, ʋ rɛ tee Sɪtaanɪ hʋ aa we dʋnɪya nala tɪyaŋ.

5 Wɪnyɪyɛla no kɛ, ba yaa dʋnɪya no tɪyaŋ nala rɛ, aa kaŋ dʋnɪya no hakɪla a kɪ basɪ wɪya. Ɛɛ rɛ tɪŋ dʋnɪya nala mɛ aa gyegili kɪ nɪɪ ba wɪbasɪɪ.

6 Amɛ á kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Nal hʋ buloŋ aa gyɪŋ Wɪɪsɪ, ʋ aa gyegili kɪ nɪɪ á wɪbasɪɪ rɛ. Amɛ nal hʋ buloŋ aa bɪ yaa Wɪɪsɪ biye, ʋ bɪ laa nyʋwa gyegili kɪ nɪɪ á wɪbasɪɪ. Wɪɪ no rɛ á sɪ kpa gyɪma dɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ wɪdagɪya lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa yaa wɪtɪɪ tɪɪna lee rɛ, koo dɪ ʋ wɪdagɪya lɪɪ Sɪtaanɪ, nal hʋ aa yaa wɪnyɪyɛl lee rɛ.

Ma leŋ dɪ á kyo dɔmɔŋ

7 Ŋ kyaŋweliye, ma leŋ dɪ á kyo dɔmɔŋ, beewɪya Wɪɪsɪ lee rɛ kyori lɪɪ. Ma nal hʋ buloŋ aa kyo ʋ dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye rɛ, a gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ.

8 Nal hʋ buloŋ aa bɪ kyo ʋ dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪna bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa kyori.

9 Wɪɪsɪ taa ʋ biidɪgɪ dʋŋ nɛ ʋ ko tuu dʋnɪya dɪ á tɪŋa ʋ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ daga tɪya ma anɪɪ ʋ kyo ma rɛ.

10 Nyɛ rɛ yaa kyori tɪɪ: Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ámaa rɛ fa kyo Wɪɪsɪ. Amɛ ʋ rɛ kyo ma, a ta ʋ Biye, ʋ ko tuu a kpa ʋ tɪɪ mɪɪbol lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ, Wɪɪsɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma.

11 Ŋ kyaŋweliye, Wɪɪsɪ aa kyo ma kɪŋkaŋ nyɛ, ʋ maga dɪ á mɛ kyo dɔmɔŋ gɛɛ rɛ.

12 Nal buloŋ ha bɪ maakyiye na Wɪɪsɪ abee ʋ sɪɪ. Amɛ dɪ ámaa rɛ kyo dɔmɔŋ, á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ, beewɪya ʋ leŋ á kyo dɔmɔŋ anɪɪ ʋ aa kyɛ gɛɛ rɛ.

13 Wɪɪsɪ aa kpaa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ nɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

14 Ɛɛ mɛ dʋŋ daa. Á naa Yesu Krisita mɛ rɛ, a di daŋsɪya kɪ tɪya nala mɛ anɪɪ ʋ rɛ yaa Wɪɪsɪ biidɪgɪ dʋŋ hʋ ʋ aa taa ʋ ko tuu yaa dʋnɪya Laataal.

15 Nal hʋ buloŋ aa laa di, a suri ʋ nyʋwa basɪ anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʋ, ʋ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

16 Kyori hʋ Wɪɪsɪ aa kana beel-ma, á tɪɪ paalɪ gyɪma ʋ rɛ, a yelli ʋ mɛ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa kyori. Ma nal hʋ buloŋ aa we doŋ a kaŋ kyori, ʋ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

17 Ɛɛ daga nɪɪ ʋ leŋ á kyori su rɛ abeel-ʋ. Ɛɛwɪya, á bɪ sɪ fá kambɪŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ di dʋnɪya sarɪya. Á mɛ kɔnɪ yaŋ bɪ sɪ fá wɪɪ buloŋ haŋ kyɛɛ hʋ, beewɪya á mɪɪbol tɪyaŋ á bee Krisita yaa kɪdɪgɪ rɛ.

18 Lee hʋ kyori aa wee, kambɪŋ tuwo doŋ. Ɛɛwɪya, dɪ á kyori rɛ suwo abee Wɪɪsɪ, ɛɛ aa lɪɪ kambɪŋ buloŋ ta á tɪyaŋ nɛ. Nal hʋ aa gyɪma anɪɪ ba sɪ dɔgɪsɪ ʋ, ʋ rɛ kambɪŋ aa kana. Ɛɛ daga anɪɪ nal hʋ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ kambɪŋ, ʋ kyori ha bɪ suwo abee Wɪɪsɪ.

19 Wɪɪsɪ rɛ laa sɪya kyo ma, ɛɛ rɛ tɪŋ á mɛ wuwo kyo Wɪɪsɪ abee á dɔŋtɪŋsɪ.

20 Dɪ nal lɛ baa ʋ kyo Wɪɪsɪ rɛ, aŋ haasɪ ʋ dɔŋtɪɪna, ʋ tɪɪna yaa wɪnyɪyɛl lɛ. Beewɪya, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa kyo Wɪɪsɪ, nal hʋ ɪ aa bee na abee ɪ sɪɪ, aŋ haasɪ ɪ dɔŋtɪɪna, nal hʋ ɪ aa na?

21 Wɪɪsɪ mɪra hʋ ʋ aa kpa biŋ ma rɛ nyɛ: Nal hʋ buloŋ aa kyo Wɪɪsɪ, ʋ maga dɪ ɪ kyo ɪ dɔŋtɪɪna mɛ rɛ.

5

Wɪɪsɪ biisi kaŋ dʋnɪya no dee rɛ

1 Nal hʋ buloŋ aa laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, ʋ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye tɪɪ rɛ. Dɪ nal lɛ kyo biye kuwo, ʋ aa kyo biye hʋ mɛ rɛ.

2 Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ ko kyo Wɪɪsɪ, a kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa mɛ, ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ kyo Wɪɪsɪ biisi mɛ rɛ.

3 Dɪ ámaa rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa, ɛɛ daga anɪɪ á kyo Wɪɪsɪ rɛ, ka wɪya hʊ mɛ ʊ aa baa
dɪ á kɪ tɪŋa, ba bɪ yaa wɪduwoni á aa bɪ sɪ wuwo tɪŋa.
4 Beewɪya Wɪɪsɪ biye buloŋ kaŋ dʊnɪya no dee rɛ. Á aa laa di anɪɪ Yesu yaa Wɪɪsɪ Biye
rɛ tɪŋ á kaŋ dʊnɪya no dee.
5 Nal hʊ aa laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʊ, ʊ tɪɪna dʊŋ nɛ kaŋ dʊnɪya no dee.
6 Yesu Krisita rɛ yaa nal hʊ aa ko tuu dʊnɪya, ba foo ʊ wɪɪkyʊwalnɪɪ, a kpaasɪ ʊ
daagarɪɪ tɪyaŋ mɛ ʊ kyal gyaasɪ. Nyɛ yaŋ daga anɪɪ wɪɪkyʊwalnɪɪ dʊŋ daa ba foo ʊ. Ba
kpaasɪ ʊ daagarɪɪ tɪyaŋ mɛ rɛ ʊ kyal gyaasɪ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa yaa wɪtɪɪ tɪɪna
dii wɪɪ no daŋsɪya rɛ anɪɪ ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ.
7 Wɪɪ no daŋsɪya diile yaa boto rɛ. Ba aa rɛ nyɛ:
8 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ, abee wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ ba aa fo ʊ, abee ʊ kyal hʊ aa gyaasa.
Daŋsɪya diile no boto buloŋ mɛ yaŋ, wɪdɪgɪ dʊŋ nɛ ba kɪ basɪ.
9 Dɪ nihuwobiŋ nɛ ko di daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, á aa laa ʊ di rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ aa dii daŋsɪya
wɪɪ tɪyaŋ, ʊ rɛ yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ a te nihuwobiŋ aa dii wɪɪ daŋsɪya. Ɛɛwɪya, wɪya hʊ
buloŋ Wɪɪsɪ aa dii daŋsɪya ʊ biye hʊ lugo tɪyaŋ, ʊ maga dɪ á laa ba di rɛ.
10 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ biye hʊ wɪya di, ʊ tɪɪna gyɪma ʊ tɪya tɪyaŋ anɪɪ
wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa basa a tile ʊ Biye hʊ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ rɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ aa
bɪ laa Wɪɪsɪ di wɪɪ no tɪyaŋ, ʊ tɪɪna daga anɪɪ Wɪɪsɪ yaa wɪnyɪyɛl lɛ, beewɪya ʊ bɪ laa
daŋsɪya wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa basa ʊ biye hʊ lugo tɪyaŋ di.
11 Daŋsɪya wɪɪ hʊ rɛ nyɛ: Wɪɪsɪ kpaa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii tɪya ma rɛ. Ʊ Biye hʊ
tɪyaŋ nɛ á tɪŋa a na mɪɪbol no.
12 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ bee Wɪɪsɪ biye hʊ aa yaa kɪdɪgɪ, ʊ tɪɪna kaŋ mɪɪbol no rɛ.
Amɛ nal hʊ buloŋ mɛ bee Wɪɪsɪ biye hʊ aa bɪ yaa kɪdɪgɪ, ʊ tɪɪna bɪ kaŋ mɪɪbol no.

Mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii

13 Ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma nala hʊ aa laa Wɪɪsɪ biye hʊ wɪya di rɛ, dɪ ma gyɪma
anɪɪ ma kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii rɛ.
14 Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ sʊla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ kɪŋ buloŋ, á bee yaa sige, beewɪya á gyɪma
anɪɪ dɪ kɪŋ hʊ á aa kyɛ rɛ ko yaa Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʊ aa laa á sʊlɪɪ rɛ.
15 Á yaŋ aa gyɪma anɪɪ ʊ aa laa á sʊlɪɪ rɛ wɪɪ buloŋ á aa sʊla ʊ kɪ kyɛ tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ kɛ
á gyɪma anɪɪ ʊ yaa á wɪkyɛɛlɪya buloŋ mɛ kɪ tɪya ma rɛ.
16 Dɪ ɪ rɛ ko na ɪ dɔŋtɪɪna aa yaa wɪbɔŋ hʊ aa bɪ sɪ leŋ dɪ ʊ sʊba mʊ gyʊʊ diŋ, sʊla
Wɪɪsɪ tɪya ʊ. Dɪ ɪ rɛ sʊla Wɪɪsɪ tɪya ʊ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʊ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
Nala hʊ wɪbɔmɔ aa bɪ sɪ leŋ dɪ ba sʊba mʊ gyʊʊ diŋ, ba dʊŋ nɛ ŋ baa ma sʊla Wɪɪsɪ kɪ
tɪya. Amɛ wɪbɔmɔ badɔmɔŋ we doŋ aa sɪ leŋ dɪ ba yɪyaala sʊba mʊ gyʊʊ diŋ. Dɪ nal
lɛ ko kɪ yaa ba, ŋ kɛ bɪ baa dɪ ma sʊla Wɪɪsɪ tɪya ʊ.
17 Wɪyaakyogii buloŋ yaa wɪbɔŋ nɛ, amɛ wɪbɔmɔ badɔmɔŋ we doŋ a bɪ yaa wɪya aa
sɪ leŋ dɪ nala sʊba mʊ gyʊʊ diŋ.
18 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ biye buloŋ bɪ vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ mʊ deŋdeŋ, beewɪya Wɪɪsɪ
Biye hʊ aa sɪŋ pɔ ʊ rɛ. Ɛɛwɪya, Sɪtaanɪ bɪ sɪ wuwo yaa ʊ wɪɪ buloŋ.
19 Sɪtaanɪ kaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ nala buloŋ dee rɛ, amɛ á gyɪma anɪɪ á kɛ yaa Wɪɪsɪ
biisi rɛ.
20 Á bɪl gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ biye hʊ ko suri á hakɪllɪ rɛ, a leŋ á gyɪŋ Wɪɪsɪ tɪɪ hʊ. Á bee
Wɪɪsɪ tɪɪ hʊ yaa kɪdɪgɪ rɛ, á bee ʊ biye Yesu Krisita mɛ yaa kɪdɪgɪ. Ʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ tɪɪ hʊ,
ʊ rɛ bɪl yaa nal hʊ aa tɪya mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii mɛ.
21 Ŋ biikpɪyanama, ma lɪɪ ma tɪɪ vʊga tɪyaŋ.

TEŊLIYA TIINA
GYƆƆŊ
AA SABA

1 Mıyaŋ, ma nıhıyawʋ rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʋ aa we doŋ. Ŋ kyo
ma rɛ weliŋ abee ŋ wıtıı buloŋ. Ŋ dʋŋ mɛ yaŋ daa kyo ma gɛɛ, amɛ nala hʋ buloŋ aa
gyıŋ wıtıı hʋ mɛ kyo ma rɛ.
2 Wıtıı hʋ aa we á tıyaŋ, ʋ rɛ tıŋ á kyo ma gɛɛ. Wıtıı no sı we á tıyaŋ a kaŋ kı mʋ
maakyiye buloŋ.
3 Á aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʋ, a kyo dɔmɔŋ nyɛ, á Kuwo Wıısı abee ʋ Biye Yesu
Krisita bɔnyɛ tıyaŋ, ba sı fá á sikii, a leŋ dı á hɔŋ abee laaŋfıya.
4 Ŋ teŋ fıyɛla rɛ kıŋkaŋ beewıya ŋ naa ma badɔmɔŋ nɛ dı ba aa tıŋ wıtıı hʋ anıı á
Kuwo Wıısı aa daga ma gɛɛ.
5 Wıısı nala, ŋ aa sʋla ma, ma leŋ dı á kyo dɔmɔŋ. Wıı no bı kıı nıı mırıfalıı rɛ ŋ
sabı kı tıya ma. Mıra no rɛ á tıŋa a lıı saŋa hʋ á aa laa Yesu Krisita wıya di tıyaŋ buloŋ.
6 Kyori tıı rɛ yaa á aa tıŋ Wıısı nyʋwa á mııbol buloŋ tıyaŋ. Wıısı nyʋwa hʋ ʋ aa
tıya ma a lıı piilii hʋ tıyaŋ buloŋ nɛ yaa dı á kaŋ kyori abee dɔmɔŋ.
7 Wınyıyɛla rɛ suu lee buloŋ, a gɔllı kı mʋrı nala. Wınyıyɛla no aa baa dı Yesu Krisita
bı ko tuu dʋnıya a bırımı nihuwobiŋ. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ hakıla no iriŋ, ʋ tıına rɛ
yaa nal hʋ aa mʋrı nala, Krisita dɔŋ hʋ.
8 Ɛɛwıya, ma pɔ ma tıı weliŋ, a ta leŋ dı kıŋ hʋ wıya ma aa tıŋ Wıısı ko gɛ ma, ka dı
Wıısı kpa ma tuno buloŋ tıya ma.
9 Nal hʋ buloŋ aa bee daga wıya hʋ Krisita aa daga dʋŋ, aŋ daga wıdʋŋsı kı pɛ, ʋ
tıına bee Wıısı bı yaa kıdıgı. Amɛ nal hʋ buloŋ aa tıŋ wıya hʋ Krisita aa daga ma dʋŋ,
ʋ tıına bee á Kuwo Wıısı abee ʋ Biye hʋ yaa kıdıgı rɛ.
10 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko ma lee a bee daga wıya no, ma ta leŋ dı ʋ tıına gyʋʋ ma
dıya. Ma ta paalı lɔllı ʋ mɛ gba.
11 Dı nal buloŋ nɛ ko lɔllı ʋ, ʋ mɛ yaa ʋ dɔŋtıına rɛ, a pɛ ʋ tıyaŋ ba kı yaa wıbɔmɔ.
12 Ŋ kaŋ wıya yʋga rɛ a kı kyɛ dı ŋ bası tıya ma. Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ sabı ba buloŋ
teŋ tıyaŋ. Ŋ aa kyɛ dı ŋ tıı ko ma lee rɛ dı á hɔŋ bası ba. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı á teŋfıyɛlʋʋ hʋ
yaŋ yaa teŋfıyɛl-piliŋ.
13 Ma nımmabalıya Krisitabiisi hʋ aa we daha mɛ aa kyʋwalı ma weliŋ.

TEŊTOO TIINA
GYƆƆŊ
AA SABA

1 Mɪyaŋ, ma nɪhɪyawʊ rɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ɪ Geyosi. Ŋ kyo ɪ wɪya rɛ abee ŋ wɪtɪɪ buloŋ.
2 Ŋ kyaŋwelii, ŋ gyɪma anɪɪ ɪ wɪkanɪya buloŋ sɪŋ weliŋ nɛ ɪ bee Wɪɪsɪ paga tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, ŋ wɪɪsʊlɪɪ rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ leŋ dɪ ɪ teŋ mɛ kaŋ laaŋfɪya, ka dɪ ɪ na weliŋ ɪ wɪkanɪya buloŋ tɪyaŋ mɛ.
3 Á nɪmmabalɪya badɔmɔŋ ko basɪ ɪ wɪya tɪya ma rɛ, ŋ teŋ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ. Ba basa anɪɪ ɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ rɛ abee ɪ wɪtɪɪ buloŋ. Ka ŋ mɛ tɪɪ paalɪ gyɪma rɛ anɪɪ gɛɛ rɛ ɪ kɔnɪ kɪɪ.
4 Wɪɪ buloŋ bɪ leŋ ŋ teŋ fɪyɛlɪ a maga ŋ aa nɪya anɪɪ ŋ biisi aa tɪŋ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ rɛ.
5 Ŋ kyaŋwelii, ɪ wɪtɪɪ suwo rɛ abee gɛɛ hʊ ɪ aa deŋ á nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʊ, abee ba nala hʊ aa yaa nɪhʊwala ɪ lee buloŋ.
6 Ba basɪ kyori hʊ ɪ aa kana wɪya a tɪya á Krisitabiisi hʊ aa we daha tɪyaŋ nɛ. Yaa kuwokeri aŋ kyiyeli ba abee kɪŋ buloŋ ba aa sɪ kɪ kyɛ dɪ ba kaŋ vala ŋmanɪɪ hʊ. Kyiyeli ba gɛɛ hʊ aa sɪ yaa Wɪɪsɪ teŋfɪyɛlʊʊ,
7 beewɪya Krisita tʊma rɛ ba lɪɪ dɪ ba tʊma. Tʊma no tʊmɪɪ tɪyaŋ, ba bɪ laa nyʊwa laa kɪŋ buloŋ nala hʊ aa bɪ yaa Krisitabiisi lee.
8 Ɛɛwɪya, ʊ maga dɪ ámaa Krisitabiisi rɛ kɪ kyiyeli nala no iriŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ á yaa ba tʊŋtʊnnɪ dɔŋtɪŋsɪ wɪtɪɪ tʊma tʊmɪɪ hʊ tɪyaŋ.
9 Ŋ laa sɪya sabɪ teŋ tɪya ma Krisitabiisi aa we doŋ nɛ. Amɛ Diyotirifi bɪ yaa siri dɪ ʊ gyegili nɪɪ wɪya hʊ á aa basɪ beewɪya ʊ lʊgʊ buloŋ nɛ yaa dɪ ʊ yaa ma sɪlaal.
10 Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ sɪ basɪ wɪya hʊ buloŋ ʊ aa yaa a tɪya ma. Ʊ kpa hagaaha rɛ a kɪ kyogi á feŋ. Ɛɛ mɛ dʊŋ daa, ʊ aa sɪ marɪ yaa wɪɪ hʊ ʊ lɔrɪ rɛ yaa: Dɪ Krisitabiisi rɛ yaa nɪhʊwala ko, ʊ bɪ sɪ laa nyʊwa laa ba biŋ ʊ dɪya tɪyaŋ, haalɪ aŋ bɪl aa pɔ dɪ nal buloŋ mɛ ta laa ba biŋ. Dɪ nal buloŋ nɛ ko kɪ kyɛ dɪ ʊ laa ba biŋ, ʊ aa kile tɪɪna ta ba laŋŋɪɪ tɪyaŋ nɛ.
11 Ŋ kyaŋwelii, ta kɪ kyesi nala hʊ aa yaa wɪbɔmɔ. Amɛ kɪ kyesi nala hʊ aa yaa wɪweliye, beewɪya nal hʊ buloŋ aa yaa wɪweliye, ʊ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ.
12 Dɛmitiriyo kɛ yaa nɪtɪɪ rɛ, nal buloŋ kɪ basɪ ʊ wɪyaaweliye wɪya. Ɛɛ hʊ ʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ mɛ daga anɪɪ ʊ yaa nɪtɪɪ rɛ. Á mɛ tɪɪ yaa ʊ wɪyaaweliye daŋsɪya diile rɛ. Ma gyɪma anɪɪ wɪya hʊ buloŋ á aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
13 Ŋ kaŋ wɪya yʊga rɛ a kɪ kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ɪ. Amɛ ŋ bee kyɛ dɪ ŋ sabɪ ba buloŋ teŋ tɪyaŋ.
14 Ŋ aa kyɛ dɪ ŋ tɪɪ ko pele ɪ rɛ kyɛɛ no buloŋ, dɪ á hɔŋ basɪ wɪya.
15 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ fɪyɛlʊʊ we ɪ lee. Ɪ kyaŋsɪ hʊ aa we daha buloŋ aa kyʊwalɪ ɪ. Ɪ mɛ kyʊwalɪ á kyaŋsɪ hʊ aa we doŋ kɪdɪgɪ kɪdɪgɪ buloŋ tɪya ma.

TEŊ HU GYUUDI AA SABA

1 Mıyaŋ Gyuudi aa yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnı, a yaa Gyemsi nıınabiye rɛ sabı teŋ no
a kı tıya ma nala hʊ á Kuwo Wıısı aa kyo, a lıı ma, ka Yesu Krisita mɛ kı deŋ ma nyuu
tıyaŋ weliŋ.
2 Wıısı sı fá ma sikii, a leŋ dı ʊ fıyɛlʊʊ abee ʊ kyori we ma lee weliŋ.

Gyuudi bası wınyıyɛl dıdagıla wıya

3 Ŋ kyaŋkyooliye, ŋ fa yaa sıfıyaŋ nɛ dı ŋ sabı teŋ tıya ma a fa bası laatayı hʊ Wıısı
aa laa á buloŋ ta wıya. Amɛ ŋ mııgı na anıı ʊ maga dı ŋ sabı teŋ no tıya ma rɛ, dı ma
tenni polli, dı ma yaa sıfıyaŋ a sıŋ pɔ wıya hʊ ma aa laa di weliŋ dı nala gyıma anıı ba
yaa wıtıı rɛ. Wıısı kpa wıya no we ʊ nala nosi tıyaŋ dıgı dʊŋ nɛ a kı mʊ deŋdeŋ.
4 Ŋ aa kyɛ dı ma sıŋ pɔ wıya no weliŋ nɛ, beewıya nala badɔmɔŋ aa bı gyıŋ Wıısı
lʊwɔla gyʊʊ ma tıyaŋ nɛ. Nala no kpa Wıısı bɔnyɛ hʊ ʊ aa kana beel-ma bırımı gyo-gye
wıı rɛ a marı kı yaa bisiŋ wıya. Ba vıya Yesu Krisita nal hʊ dʊŋ aa yaa á Tıına abee á
nıhıyawʊ rɛ. Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ faafaa buloŋ anıı Wıısı sı dɔgısı nala hʊ aa
yaa wıya no iriŋ.
5 Ma foŋ gyıŋ wıya no ŋ aa bası buloŋ nɛ. Amɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ liisi ma anıı Wıısı gyı
laa ʊ nala ta Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ nɛ, ka ɛɛ hal tıyaŋ ʊ kpʊ ba nala hʊ aa bı laa ʊ wıya
di.
6 Ma ta yeŋŋe wıı hʊ gyı aa puu malıkası hʊ mɛ. Ba gyı kaŋ dee leye nyuu tıyaŋ nɛ.
Amɛ ba gyı vıya lee hʊ Wıısı aa baa dı ba we ta rɛ aŋ gallı gyʊʊ gama. Ɛɛ rɛ Wıısı
vʊwa ba bee kyɔrʊmɔ aa bı sı maakyiye tɔrı a biŋ bilhuu tıyaŋ. Ba sı we doŋ a mʊ pele
haŋ kyɛbal hʊ Wıısı aa sı di dʊnıya sarıya, aŋ dɔgısı malıkası no.
7 Ɛɛ tıı rɛ Wıısı gyı leŋ diŋ di tɔbala hʊ ba aa yırı Sodɔm abee Gomora abee tɔnı hʊ
buloŋ aa kpaga ba, beewıya tɔnı no nala gyı aa yaa sɔŋsɔŋ wıya rɛ abee wıbɔmɔ iriŋ
buloŋ, abee bisiŋ wıya hʊ nihuwobisi aa bı maga dı ba kı yaa. Wıısı aa kyɛ dı tɔnı no
diŋ hʊ dii yaa kyagıl lɛ a tıya nal buloŋ dı á gyıma anıı nyɛ rɛ Wıısı sı kpa diŋ hʊ aa
bı sı maakyiye dısı a dɔgısı nala hʊ aa bee tıŋa ʊ nyʊwa.
8 Ɛɛ tıı rɛ nala no aa lʊwɔlı gyʊʊ ma tıyaŋ mɛ aa fugo baa dı ba naa wıya ba duwoso
tıyaŋ nɛ a tıŋ gɛɛ tıyaŋ a yaa wılaama kpa bisiŋ dige ba tıı. Ba vıya Wıısı dee rɛ, aŋ kı
tʊʊsı malıkası hʊ aa kaŋ gaŋdarı.
9 Amɛ malıkası nıhıyawʊ Maakıl mɛ gba gyı bı laa nyʊwa kpa kyogisi tıya Sıtaanı
koo a tʊʊsı ʊ saŋa hʊ ʊ beel-ʊ gyı aa kaŋ Moosi teŋbii wıya kı kpa dɔmɔŋ. Amɛ wıı hʊ
ʊ gyı aa basa buloŋ nɛ yaa, "Á Tıına Wıısı sı dɔgısı ı."
10 Amɛ wıı kɛ buloŋ nala no aa bı gyıma ʊ sıı, ba aa baa ʊ yaa wıtɔɔ rɛ. Ba aa yaa
wıya gɛɛ rɛ anıı bagıla aa bee bıını wıya. Wıı hʊ buloŋ aa ko ba nyuu, ʊ rɛ ba kı yaa.
Wıya no tıı rɛ aa kpʊ ba.
11 Ʊ sı lɔrı tıya ba kıŋkaŋ, beewıya ba paa Keeŋ naabʊʊsı rɛ. Ba aa kuu molbiye wıya
mɛ rɛ a kı yaa wıbɔmɔ anıı baal kıdıgı ba aa yırı Baalam gyı aa yaa gɛɛ. Ba lıı Wıısı
hal mɛ rɛ anıı bal kıdıgı ba aa yırı Koora mɛ gyı aa lıı Wıısı hal gɛɛ. Ɛɛ wıya Wıısı sı
kpʊ ba mɛ.
12 Dı ma ko laŋŋı dı ma di nyʊʊdıgı kıdiiliye, nala no aa kıı gɛɛ rɛ anıı bisiŋ kına ma
tıyaŋ. Dı ba ko kı di kına hʊ, ba dʊŋ wıya rɛ ba aa kyıla aŋ bee fá sıhıısı buloŋ mɛ. Ba
kıı gɛɛ rɛ anıı duwoŋ aa tına, ka puwo kile ʊ, ʊ bı nıya. A bıl kıı gɛɛ anıı tıısı nɔnıı
saŋa aa pele ka ba vıya nɔnıı, ba kyuri ta, ba sʊba ba buloŋ.
13 Nala no kıı gɛɛ rɛ anıı fuwo nııgbaŋpumo. Ba hıısı wıya hʊ ba aa yaa kıı gɛɛ rɛ
anıı fʊŋfʊgı-bisiŋ hʊ nııgbaŋpumo aa ŋmaa gyıŋ tɔ. Ba kıı gɛɛ rɛ anıı kyıŋwʊlıya aa
bı sıŋ lıdıgı. Wıısı marı lee biŋ ba rɛ bilhuu aa bı kyalla tıyaŋ. Ba sı we doŋ a kaŋ kı
mʊ deŋdeŋ.
14 Faafaa buloŋ nɛ baal kıdıgı ba aa yırı Inɔkı gyı bası nala no wıya Wıısı Wiyesi
Welii hʊ dee tıyaŋ. Ʊ gyı yaa Adama nihiliyarı bʊpɛ tıına rɛ. Ʊ gyı baa, "Ma deŋ na, á
Tıına Wıısı sı kaŋ ʊ malıkası hʊ aa bı kaŋ bisiŋ tusi tusi a ko,
15 a di nal buloŋ sarıya a kpa kyogisi tıya nıbɔmɔ buloŋ, akuu wıbɔmɔ hʊ ba aa yaa
abee wıbɔmɔ hʊ buloŋ ba aa basa kyogi Wıısı wıya."
16 Nala no aa kı gʊrımı wıya rɛ saŋa buloŋ, a kı leeni nala. Ba dʊŋʊ wıyaabɔmɔ tıyaŋ
nɛ ba aa kı tıŋa a kaŋ dagıŋtıı abee nyʊʊpıŋsʊŋ, a kı firimi nala ba tıı weliŋ wıya.

17 Amɛ ma kɛ ŋ kyaŋweliye, ma kɪ liisi wɪya hʊ á Tɪɪna Yesu Krisita kpambɪsɪ hʊ gyɪ
aa basa tɪya ma.
18 Ba basa rɛ anɪɪ dɪ dʊnɪya hʊ tenii rɛ ko kpaga nala hʊ aa bee fá Wɪɪsɪ aŋ kɪ yaa ba
dʊŋʊ wɪyaabɔmɔ sɪ kɪ yaa ma sɪya.
19 Nitesi no rɛ aa leŋ nala kɪ porigi dɔmɔŋ. Ba aa kɪ yaa wɪya anɪɪ dʊnɪya no tɪyaŋ
nala rɛ, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ tuwo ba tɪsɪ tɪyaŋ.
20 Amɛ ma kɛ, ŋ kyaŋkyooliye, ma kɪ kyiyeli dɔmɔŋ wɪya hʊ ma aa laa di tɪyaŋ aŋ
kaŋ ba weliŋ a kɪ waa ba tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ lee rɛ ba lɪɪ. Ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ʊ
Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ.
21 Ma kaŋ Wɪɪsɪ kyori kpaŋkpaŋ, a kɪ gyegili kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ
ko a fá ma sikii, a tɪya ma mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
22 Nala hʊ aa yaa sige ba laadii tɪyaŋ, ma kɪ fá ba sikii.
23 Ma korigi lɪɪ nala hʊ aa mʊ dɪ ba gyʊʊ diŋ, a laa ba ta. Nala badɔmɔŋ mɛ we doŋ
a kɪ yaa ba dʊŋʊ wɪyaabɔmɔ dʊŋ, ma kɪ fá ba sikii. Amɛ ma gyɪŋ tɪya matɪɪ weliŋ dɪ
wɪbɔmɔ hʊ ba aa yaa ta ko daagɪ ma.
24 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ beewɪya ʊ rɛ kaŋ dee ʊ aa sɪ wuwo kyiyeli ma dɪ á ta
nyʊgɪsa ʊ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, a sasɪ a wɪbɔmɔ ta dɪ á ta kaŋ wɪkyogii buloŋ ʊ sɪya tɪyaŋ, ka
dɪ ʊ leŋ dɪ ma wuwo sɪŋ ʊ sɪya tɪyaŋ abee teŋfɪyɛlʊʊ.
25 Ma leŋ dɪ á tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ a dannɪ Wɪɪsɪ beewɪya ʊ dʊŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ
á laataal. Ʊ rɛ yaa gaŋdaal, a tɪŋ koro abee dee, a tɪŋ kɪŋ buloŋ a kɪ deŋ ba nyuu mɛ, a
lɪɪ piili hʊ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Amɪ.

WIYA HU YESU KRISITA AA KPAA DAGA GYƆƆŊ
Wɪpiiliye

1 Wɪya hʊ aa we teŋ no tɪyaŋ yaa wɪya Yesu Krisita aa kpaa daga rɛ. Wɪɪsɪ rɛ kpaa
ba daga Yesu Krisita dɪ ʊ mɛ kpa daga ʊ hatɪnna, a leŋ dɪ ba gyɪŋ wɪya hʊ aa sɪ yaa
kyɛɛ no buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu Krisita mɛ tɪma ʊ malɪka dɪ ʊ ko basɪ wɪya no tɪya mɪyaŋ, ʊ
tʊŋtʊnnɪ Gyɔɔŋ.
2 Ŋ mɛ laa wɪya hʊ buloŋ ŋ aa naa, a sabɪ biŋ. Wɪya no yaa duwoso hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ
lee abee wɪtɪɪ hʊ Yesu Krisita aa kpaa daga ŋ nɛ.
3 Nyusʊŋtɪɪna rɛ yaa nal hʊ buloŋ aa karɪmɪ teŋ no a tɪya nala, abee nala hʊ buloŋ
aa gyegile nɪɪ wɪya no Wɪɪsɪ aa baa ba sɪ yaa, a laa ba we ba tɪsɪ tɪyaŋ, a kɪ tɪŋ ba,
beewɪya saŋa hʊ wɪya no aa sɪ yaa kpaga rɛ.

Gyɔɔŋ kyʊwalɪ Krisitabiisi hʊ aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʊʊ tɔnɪ bapɛ hʊ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ

4 Mɪyaŋ Gyɔɔŋ nɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya Krisitabiisi hʊ aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʊʊ tɔnɪ
bapɛ hʊ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Wɪɪsɪ abee Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ abee
Yesu Krisita ba bɔnyɛ abee ba fɪyɛlʊʊ sɪ we ma lee. Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa we doŋ
gyɪnaŋ, abee nal hʊ aa we doŋ faafaa buloŋ, abee nal hʊ aa sɪ we doŋ maakyiye buloŋ.
Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ rɛ yaa nal hʊ aa sɪŋ Wɪɪsɪ kuworikpasa hʊ sɪya
tɪyaŋ.
5 Yesu Krisita rɛ yaa Wɪɪsɪ daŋsɪyadiil hʊ aa kaŋ wɪtɪɪ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ aa laa sɪya sii
sʊʊ tɪyaŋ. Ʊ rɛ yaa dʊnɪya kuworo buloŋ kuwori. Ʊ kyo ma rɛ, a sʊba á wɪya, a lɪɪ ma
wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
6 Ʊ rɛ kaŋ ma ko gyʊʊ ʊ koro hʊ tɪyaŋ a leŋ á yaa kuworibiisi abee wɪɪkyʊwal-sɪlaala,
a tʊma kɪ tɪya nal hʊ aa yaa ʊ Wɪɪsɪ abee ʊ Kuwo. Yesu Krisita yaa gaŋdaal lɛ abee dee
buloŋ tɪɪna a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Amɪ.
7 Na! Ʊ tɪŋ taala tɪyaŋ nɛ a kɪ ko. Nal buloŋ nɛ sɪ na ʊ, haalɪ abee nala hʊ aa kpaa
siye tɔbɔ ʊ hʊ buloŋ. Ʊ koyi no tɪyaŋ nala iriŋ buloŋ aa we dʊnɪya tɪyaŋ sɪ wii. Wɪɪ no
rɛ kɔnɪ sɪ yaa. Amɪ.
8 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ Dee buloŋ tɪɪna baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa wɪɪ buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ
lɪtenii. Mɪyaŋ nɛ yaa dee buloŋ tɪɪna, nal hʊ aa we doŋ gyɪnaŋ, abee nal hʊ aa we doŋ
faafaa buloŋ abee nal hʊ aa sɪ we doŋ maakyiye buloŋ.”

Gyɔɔŋ naa Krisita anɪɪ duwoso tɪyaŋ

9 Mɪyaŋ, ma nɪɪnabiye Gyɔɔŋ nɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ma. Ŋ aa yaa Yesu Krisita hatɪnnɪ
wɪya, ŋ beel-ma buloŋ nɛ kaŋ kenyiri a kɪ na tʊwara hʊ nala hʊ aa we ʊ koro hʊ tɪyaŋ
aa naa. Ŋ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ abee wɪtɪɪ hʊ Yesu Krisita aa kpaa daga ŋ wɪya rɛ tɪŋ
ba kana ŋ kaŋ gyol fuwo mʊ ta fuwokpoŋii kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Paatimɔsɪ tɪyaŋ.
10 Á Tɪɪna kyɛbii kɪdɪgɪ rɛ Wiyesi Welii hʊ ko we ŋ tɪyaŋ a laa ŋ tɪŋa. Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ
taabal ŋ hal aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa mʊʊ kabɪl.
11 Ɛɛ rɛ taal hʊ basɪ tɪya ŋ a baa, “Sabɪ wɪya hʊ buloŋ ɪ aa naa a biŋ teŋ tɪyaŋ, a kpa
tɪma dɪ ba kaŋ mʊ tɪya Krisitabiisi hʊ aa kɪ laŋŋɪ tɔnɪ bapɛ hʊ aa we Esɪya paalʊʊ kɪdɪgɪ
buloŋ tɪyaŋ. Tɔnɪ hʊ rɛ nyɛ: Ɛfiso, Simɛɛna, Pɛgamɔŋ, Tiyatira, Saadiisi, Filadelfiya abee
Lawudisɪya.”
12 Ɛɛ rɛ ŋ mɪɪgɪ galdaasɪ ŋ hal dɪ ŋ na nal hʊ aa basɪ wɪya hʊ tɪya ŋ. Ŋ aa galdaasɪ
gɛɛ, ŋ na salma fɪŋtɪŋdaasɪ bapɛ.
13 Ka kɪŋ kɪdɪgɪ sɪŋ ba tʊtʊʊ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ nihuwobiŋ, a laalɪ gadoliidolii, ʊ tuu yɪ ʊ
naasɪ, ka ʊ kpa salma kɪrɪsa a vʊwa ʊ bembii.
14 Ʊ nyupʊna buloŋ pʊrɪsɪ gɛɛ pogipogi anɪɪ kuluŋ, ka ʊ sɪya kɪ kyol gɛɛ anɪɪ diŋgel.
15 Ʊ naasɪ mɛ fɪyɛsɪ gɛɛ hololo anɪɪ ba aa kpaa hɔgɪ we diŋ. Ʊ taal mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
kyuuribal aa kyuuri.
16 Ka ʊ kol kyɪŋwʊlɪya bapɛ ʊ noduu noŋ tɪyaŋ, ka takoobii aa di ʊ nyʊʊsɪ balɪya
buloŋ lɪɪ ʊ nyʊwa tɪyaŋ a ko lɪɪ. Ka ʊ sɪya buloŋ kɪ tʊla gɛɛ anɪɪ wɪɪsɪ aa maga nyutʊtʊʊ
gɛɛ.
17 Ŋ aa na ʊ gɛɛ, ŋ tuu tele ʊ sɪya tɪyaŋ, a pɪŋ doŋ gɛɛ anɪɪ ŋ aa sʊba. Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ
noduu noŋ dɔbɔ ŋ tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ŋ abaa, “Ta leŋ kambɪŋ kana ɪ. Mɪyaŋ nɛ yaa wɪɪ
buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ lɪtenii.
18 Mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ aa weye. Ŋ fa sʊba rɛ, amɛ lagɪlagɪ no ŋ weye rɛ a kaŋ kɪ mʊ
maakyiye buloŋ, ŋ bɪl bɪ sɪ sʊba. Ŋ kaŋ sʊʊ abee lalɪyabee buloŋ dee rɛ.

19 Ɛɛwɪya, sabɪ wɪya hʋ ɪ aa naa, wɪya hʋ aa yaa lagɪlagɪ no, abee wɪya hʋ aa sɪ
maakyiye yaa.
20 Wɪya hʋ ɪ aa naa, ba yaa wɪfaŋɪya rɛ. Kyɪŋwʋlɪya hʋ bapɛ ɪ aa naa ŋ noduu tɪyaŋ
abee salma fɪŋtɪŋdaasɪ hʋ bapɛ, ba memii rɛ nyɛ. Kyɪŋwʋlɪya bapɛ hʋ rɛ yaa sɪlaala hʋ
aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʋʋ tɔnɪ bapɛ hʋ tɪyaŋ. Salma fɪŋtɪŋdaasɪ
hʋ bapɛ mɛ rɛ yaa Krisitabiisi hʋ aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʋʋ tɔnɪ bapɛ hʋ tɪyaŋ.”

2

Wɪya hʋ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ Ɛfiso tɪyaŋ

1 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʋ aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ
Ɛfiso tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʋ aa kol kyɪŋwʋlɪya hʋ bapɛ ŋ noduu noŋ tɪyaŋ, a
kɪ vala salma fɪŋtɪŋdaasɪ hʋ bapɛ paga tɪyaŋ lee rɛ.
2 Ŋ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma aa tʋŋ nɛ abee ma dee buloŋ, a
gyɪŋ mala hʋ mɛ ma aa kana. Ŋ gyɪma anɪɪ ma bɪ laa nyʋwa ma bee nɪbɔmɔ kɪ laŋŋɪ
dɔmɔŋ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma sʋnnɪ nala hʋ aa baa dɪ ba yaa Yesu kpambɪsɪ a na rɛ, a na
anɪɪ ba yaa wɪnyɪyɛla rɛ.
3 Ŋ gyɪma anɪɪ ma kaŋ mala rɛ tʋwara hʋ ma aa naa akuu ma aa laa ŋ di wɪya, amɛ
ma bɪ mɪɪgɪ hal.
4 Amɛ wɪɪ kɪdɪgɪ rɛ ma kɪ yaa ʋ bɪ fɪyɛlɪ ŋ teŋ. Kyori hʋ ma fa aa kana saŋa hʋ ma
aa buŋ laa ŋ wɪya di, ma kpaa ʋ ta rɛ.
5 Ma liisi mʋ na lee hʋ tɪyaŋ ma fa aa we aŋ na ŋmaa naaŋ? Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ
tɪyaŋ a mɪɪgɪ kɪ yaa wɪya hʋ ma fa aa yaa buŋbuŋ hʋ tɪyaŋ. Dɪ gɛɛ daa, ŋ sɪ ko kaŋ ma
fɪŋtɪŋdaaŋ hʋ kpa ʋ lɪsɪnɪɪ.
6 Amɛ wɪɪ kɪdɪgɪ mɛ rɛ ma kɪ yaa a maga dɪ ŋ bigisi ma: Ma haasɪ Nikɔlaata nala hʋ
wɪyaalɪya rɛ anɪɪ ŋ mɛ aa haasɪ ba wɪyaalɪya gɛɛ.
7 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa basa
tɪya Krisitabiisi hʋ aa we Esɪya paalʋʋ tɪyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa sɪ wuwo yuwo di, ŋ sɪ leŋ
dɪ ʋ di tɪya hʋ nɔnɔ aa tɪya mɪɪbol aa we Wɪɪsɪ dipolo hʋ tɪyaŋ.”

Wɪya hʋ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ Sɪmɛɛna tɪyaŋ

8 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʋ aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa
laŋŋɪ Sɪmɛɛna tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʋ aa yaa wɪɪ buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ
lɪtenii lee rɛ. Mɪyaŋ nɛ yaa nal hʋ aa sʋba aŋ bɪl sii sʋʋ tɪyaŋ.
9 Ŋ gyɪŋ wɪgyʋʋlɪya hʋ aa gyʋʋ ma rɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma yaa nyaaba rɛ amɛ Wɪɪsɪ kɛ
lee, ma yaa kɪna tɪmma rɛ. Ŋ gyɪŋ wɪbɔmɔ hʋ nala badɔmɔŋ aa kpaa kɪ kyogi ma feŋ
nɛ. Nala no kpaa ba tɪɪ anɪɪ ba yaa Gyuuma rɛ aŋ bɪ yaa Gyuuma. Ba yaa Sɪtaanɪ noŋ
nala rɛ.
10 Ma ta leŋ dɪ tʋwara kɪdɪgɪ buloŋ ma aa kyɛ dɪ ma na wɪya yaa ma kambɪŋ. Ma
gyegili nɪɪ daha! Sɪtaanɪ sɪ leŋ dɪ ba kasɪ ma badɔmɔŋ tɔ dɪɪsɪ tɪyaŋ. Wɪya no buloŋ
tɪyaŋ, ʋ aa kyɛ dɪ ʋ magɪsɪ ma na rɛ gɛɛ. Ma sɪ na tʋwara kyɛyɛ fi dʋŋ. Dɪ ba aa rɛ ko
kɪ kyɛ dɪ ba kpʋ ma mɛ, ma kɛ ha sɪŋ ŋ hal. Dɪ mamaa rɛ yaa gɛɛ, ŋ sɪ kpa mɪɪbol a
siili ma.
11 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa basa
kɪ tɪya Krisitabiisi hʋ aa we Esɪya paalʋʋ tɪyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa sɪ wuwo yuwo di, ʋ bɪ
sɪ sʋba sʋʋbʋlɪya hʋ.”

Wɪya hʋ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ Pɛgamɔŋ tɪyaŋ

12 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʋ aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa we
Pɛgamɔŋ tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʋ aa kaŋ takoobii hʋ nyʋʋsɪ balɪya buloŋ aa di
nyamanyama lee rɛ.
13 Ŋ gyɪŋ lee hʋ tɪyaŋ ma aa wee rɛ. Doŋ nɛ yaa lee hʋ Sɪtaanɪ kuworikpasa aa sɪna.
Amɛ ma kaŋ wɪtɪɪ rɛ abeel-ŋ. Haalɪ abee saŋa hʋ ba aa kpʋʋ Aŋtɪpasɪ, nal hʋ aa basɪ
ŋ wɪya abee wɪtɪɪ buloŋ mɛ, ka ma ha bɪ vɪya ŋ hal tɪŋɪɪ doŋ.
14 Ma aa yaa kuwokeri rɛ, amɛ wɪya baŋmana rɛ ma kɪ yaa ŋ teŋ bɪ fɪyɛla. Nala
badɔmɔŋ we ma tɪyaŋ a kɪ tɪŋ wɪya hʋ Baalam gyɪ aa daga. Ʋ gyɪ daga kuwori Balaki
rɛ ɛɛ hʋ ʋ aa sɪ mʋrɪ Iziral tɪmma we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, ʋ gyɪ mʋrɪ kaŋ ba we ba kɪ
di kɪna ba aa kpaa marɪ vʋga, aŋ kɪ sɔnnɪ mɛ.
15 Ɛɛ tɪɪ rɛ nala badɔmɔŋ we ma tɪyaŋ a mɛ kɪ tɪŋ wɪbɔmɔ hʋ Nikɔlaata nala hʋ aa
dagɪ.
16 Ɛɛ wɪya, ma bɪrɪmɪ lɪɪ wɪya no tɪyaŋ, dɪ gɛɛ daa ʋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko ma tɪyaŋ,
a kaŋ takoobii hʋ aa lɪɪ ŋ nyʋwa tɪyaŋ, dɪ ŋ bee nala hʋ aa yaa wɪya no kyeŋ dɔmɔŋ.

17 Nala hʋ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa bası kı tıya Krisitabiisi hʋ aa we Esıya paalʋʋ tıyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa wuwo yuwo di Sıtaanı, ŋ sı kpa kıdiiliye hʋ ba aa yırı mana aa faŋa wıısıbee tıyaŋ badɔmɔŋ a tıya ʋ, a kpa bʋpʋlʋŋ mɛ a tıya ʋ. Ŋ sı sabı feŋfalıı a mal bʋyı hʋ tıyaŋ. Nal buloŋ bı sı gyıŋ feŋ hʋ, see nal hʋ aa laa bʋyı hʋ dʋŋ."

Wıya hʋ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋı Tiyatira tıyaŋ

18 Ɛɛ rɛ ʋ bıl bası tıya ŋ abaa, "Sabı wıı no tıya sılaal hʋ aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa we Tiyatira tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ Wıısı Biye lee rɛ, mıyaŋ nal hʋ sıya aa kıı gɛɛ anıı dinɣel, ka ŋ naası mɛ kıı gɛɛ anıı kɔlıı ba aa waaga ʋ kı tʋla kıŋkaŋ.

19 Ŋ gyıŋ ma wıyaalıya buloŋ nɛ. Ŋ gyıŋ kyori hʋ ma aa kana rɛ, abee ɛɛ hʋ ma aa laa ŋ di abee wıtıı, abee kyiyelii hʋ ma aa kyiyeli dɔmɔŋ. Ŋ gyıŋ mala hʋ ma aa kana wıı buloŋ tıyaŋ nɛ. Ŋ gyıma anıı nyɛ rɛ ma mııgı kı yaa kuwokeri a te saŋa hʋ ma aa buŋ laa ŋ wıya di.

20 Ma aa yaa kuwokeri rɛ. Amɛ wıya baŋmana rɛ ma kı yaa ŋ teŋ bı fıyɛla. Haaŋ kıdıgı rɛ we ma tıyaŋ a kı daga wıbɔmɔ, ba kı yırı Gyesibɛl, ka ma bı kile ʋ ta. Haaŋ no aa mʋrı nala rɛ anıı ʋ yaa Wıısı tıŋdaal lɛ. Ʋ aa daga ŋ nala rɛ a mʋrı ba we ba kı sɔnnı aŋ kı di vʋga kına mɛ.

21 Ŋ tıya haaŋ no ŋmanıı rɛ dı ʋ bırımı lıı ʋ wıbɔmɔ hʋ tıyaŋ, ka ʋ vıya aŋ ha kı yaa nılaaŋ wıya.

22 Ɛɛ wıya, ŋ sı leŋ dı ʋ pıŋ wııla. Nala hʋ mɛ buloŋ aa kana ʋ kı sɔnnı, ŋ sı leŋ dı ba mɛ na tʋwara yʋga, dı ba aa rɛ ko bı bırıma lıı ba wıbɔmɔ hʋ ba aa yaa tıyaŋ.

23 Ŋ sı kpʋ ʋ hatınna mɛ buloŋ, dı nala hʋ aa laa Yesu wıya di buloŋ gyıma anıı mıyaŋ nɛ gyıŋ nal buloŋ hakıla abee ba tıbıına, a gyıma mɛ anıı mıyaŋ nɛ sı tuŋ nal kıdıgı buloŋ a maga gɛɛ ʋ tıına aa tʋma.

24 Amɛ ma nıkaalıya hʋ aa we Tiyatira tıyaŋ a bee tıŋ wıya hʋ haaŋ no aa dagı aŋ bı gʋnnı wıbɔmɔ hʋ ba aa yırı Sıtaanı wıfaŋıya memiye aa luŋiye, ŋ bee kyɛ dı ŋ kpa kyʋgıyoho kyʋgı ma. Wıı no dʋŋ nɛ ŋ kı kyɛ dı ŋ kpa tıya ma:

25 Wıtıı hʋ ma aa tıŋ, ma kı tıŋa ʋ weliŋ a mʋ pele kyɛɛ hʋ ŋ aa sı ko.

26 Nal hʋ buloŋ aa sı wuwo yuwo di, aŋ kı tıŋa ŋ kyɛrı, a kaŋ kı mʋ dʋnıya lıtenii, dee hʋ ŋ kuwo aa kpaa tıya ŋ, ʋ tıı rɛ ŋ mɛ sı kpa tıya ʋ.

27 Ŋ sı tıya ʋ dee dʋnıya nala buloŋ nyuu tıyaŋ, dı ʋ kı deŋ ba abee bembiduwo, a ŋmaa ba warı anıı viini.

28 Ŋ sı kpa nɔnyʋwa tıya ʋ.

29 Nala hʋ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa bası kı tıya Krisitabiisi hʋ."

3

Wıya hʋ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋı Saadiisi tıyaŋ

1 Ɛɛ rɛ ʋ bıl bası tıya ŋ abaa, "Sabı wıı no tıya sılaal hʋ aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa we Saadiisi tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ nal hʋ aa kaŋ Wiyesi Welii hʋ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ abee kyıŋwʋlıya bapɛ hʋ lee rɛ.

Ŋ gyıŋ ma wıyaalıya buloŋ nɛ. Ŋ gyıma anıı ma kaŋ feŋbal lɛ anıı ma weye rɛ, amɛ ma sʋba rɛ.

2 Ɛɛ wıya, ma sii sıŋ bıŋbaŋ, a marı kaŋ wıkaalıya hʋ ma aa kana ma laadii tıyaŋ ba mɛ kı kyɛ dı ba sʋba hʋ weliŋ, dı ba mɛ ta ko sʋba teŋ. Beewıya ŋ naa anıı ma wıyaalıya ha bee su Wıısı hʋ ŋ aa tıŋ sıı.

3 Ɛɛ wıya, ma liisi wıya hʋ ba aa daga ma abee wıya hʋ ma aa nıya a laa di. Ma kı tıŋ ba weliŋ aŋ bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ. Dı mamaa rɛ ko bı sii sıŋ bıŋbaŋ, ŋ sı lʋwɔlı ko ma tıyaŋ anıı gaal. Ma paalı bı sı gyıŋ saŋa hʋ ŋ aa sı ko.

4 Abee gɛɛ buloŋ, nala baŋmana ha we Saadiisi tıyaŋ a yaa nala aa bı leŋ bisiŋ laga ba. Ba aa rɛ sı laalı gapʋllı, a kı tıŋa ŋ hal, beewıya ba maga gɛɛ rɛ.

5 Nal hʋ buloŋ aa wuwo yuwo di, ʋ tıına mɛ sı laalı gapʋlʋŋ. Ŋ bı sı dısı ʋ feŋ ta Mııbol Teŋ hʋ tıyaŋ. Ŋ sı suri ŋ nyʋwa ŋ Kuwo Wıısı abee ʋ malıkası sıya tıyaŋ a bası anıı ʋ yaa ŋ nal lɛ.

6 Nala hʋ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa bası tıya Krisitabiisi hʋ aa we Esıya paalʋʋ tıyaŋ."

Wıya hʋ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋı Filadelfiya tıyaŋ

7 Ɛɛ rɛ ʋ bıl bası tıya ŋ abaa, "Sabı wıı no a kaŋ mʋ tıya sılaal hʋ aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa we Filadelfiya tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ nal hʋ aa yaa Tıpʋlʋŋ tıına abee Wıtıı tıına lee rɛ. Mıyaŋ nɛ kol Deviti koro hʋ saafııbii. Dı mıyaŋ nɛ ko kaŋ ʋ dimbee suri,

nal buloŋ bı sı wuwo kana ʋ tɔ, dı mıyaŋ nɛ ko kaŋ ʋ dimbee tɔ mɛ, nal buloŋ bı sı wuwo kana ʋ suri.
8 Ɲ gyıŋ ma wıyaalıya buloŋ nɛ. Ɲ gyıma anıı ma bı kaŋ dee yʋga, amɛ ma tıŋa ŋ nyʋwa rɛ a bı tʋwa mɛ anıı ma yaa ŋ nala rɛ saŋa no buloŋ. Ɛɛ nyuniŋ, ŋ kaŋ boro rɛ a suri tıya ma, nal buloŋ bı sı wuwo kana ʋ tɔ.
9 Ma gyegili nıı daha! Haŋ Sıtaanı noŋ nala hʋ aa nyıya wıya anıı ba yaa Gyuuma rɛ aŋ bı yaa Gyuuma hʋ, ŋ sı leŋ dı ba ko tuu gbinni ma sıya tıyaŋ, dı ba gyıma anıı ŋ kyo ma rɛ.
10 Akuu ma aa tıŋa ŋ nyʋwa a kaŋ mala hʋ ŋ aa baa ma kana wıya, ŋ mɛ sı pɔ ma weliŋ a lıı ma tʋwara hʋ aa sı ko dʋnıya nala buloŋ tıyaŋ, dı ʋ magısı nala buloŋ aa we dʋnıya tıyaŋ na.
11 Ʋ bı sı pıısı ka dı ŋ ko. Wıı hʋ ma aa kana, ma marı kana ʋ weliŋ, dı nal buloŋ ta ko kaŋ kuworinyupugi hʋ Wıısı aa sı kpa siili ma a fası.
12 Nal hʋ buloŋ aa sı wuwo yuwo di, ŋ sı leŋ dı ʋ kıı gɛɛ anıı ligi Wıısı hʋ ŋ aa tıŋ wııkyʋwaldıya tıyaŋ, lee hʋ ʋ aa bı sı maakyiye lıı. Ɲ sı sabı Wıısı hʋ ŋ aa tıŋ feŋ a mal ʋ tıyaŋ, a sabı Wıısı tɔbal hʋ feŋ mɛ mal ʋ tıyaŋ. Tɔbal no rɛ yaa Gyerusalɛm falıı hʋ aa sı lıı wıısıbee ko tuu. Ɲ sı sabı ŋ tıı feŋfalıı mɛ a mal ʋ tıyaŋ.
13 Nala hʋ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa bası kı tıya Krisitabiisi hʋ aa we Esıya paalʋʋ tıyaŋ.”

Wıya hʋ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋı Lawudisıya tıyaŋ

14 Ɛɛ rɛ ʋ bıl bası tıya ŋ abaa, “Sabı wıı no tıya sılaal hʋ aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa we Lawudisıya tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ nal hʋ aa leŋ Wıısı wıbasıı buloŋ yaa lee rɛ. Mıyaŋ nɛ yaa Wıısı daŋsıyadiil hʋ aa kaŋ wıtıı, abee nal hʋ tıyaŋ Wıısı aa tıŋa a ta kıŋ buloŋ.
15-16 Ɲ gyıŋ ma wıyaalıya buloŋ nɛ. Ma kıı pɔlɔ pɔlɔ rɛ. Ma bı fıyɛla, a bıl bı nıma mɛ. Ɲ fa kyo dı ma fıyɛla koo dı ma nıma rɛ. Amɛ ma kıı pɔlɔ pɔlɔ rɛ, a bı fıyɛla, a bıl bı nıma mɛ. Ɛɛ wıya, ŋ sı tʋ ma ta ŋ nyʋwa tıyaŋ.
17 Ma aa daga ma tıı rɛ anıı ma kaŋ kına rɛ, a bı kyɛ kıŋ buloŋ kı lɔlɔ. Amɛ ma bı gyıma anıı ma yaa nyaaba rɛ, a yaa sikii nala, a yaa nyʋlıma, a kaŋ teŋ bıl mɛ.
18 Ɛɛ wıya, ŋ aa kyagılı ma rɛ dı ma ko ŋ lee a yɔbɔ salıŋtııma ba aa wasa lıı, a yaa kına tımma, a yɔbɔ gapʋllı mɛ a laalı tɔ ma hıısı hʋ, a yɔbɔ sıya luliye mɛ a we ma sıya a wuwo kı na.
19 Nala hʋ ŋ aa kyo, ba aa rɛ ŋ aa bası ba sıya wıya tıya, a daga ba dı ŋ kaŋ ba sıgı ŋmanıı tıyaŋ, dı ba ko yaa wıı kyogi. Ɛɛ wıya, ma yaa sıfıyaŋ a bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ.
20 Ma na, ŋ sıŋ dimbeenyʋwa hʋ tıyaŋ nɛ a kı ŋmaa. Nal hʋ buloŋ aa ko nıı ŋ taal a kaŋ boro hʋ suri, ŋ sı ko gyʋʋ ʋ lee, dı ŋ beel-ʋ buloŋ di kına.
21 Nal hʋ aa sı wuwo yuwo di, ŋ sı tıya ʋ ŋmanıı dı ʋ pɛ hɔŋ ŋ kuworikpasa hʋ tıyaŋ anıı ŋ mɛ aa yuwo di a pɛ hɔŋ ŋ Kuwo kuworikpasa hʋ tıyaŋ gɛɛ.
22 Nala hʋ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa bası kı tıya Krisitabiisi hʋ aa we Esıya paalʋʋ tıyaŋ.”

4

Gyɔɔŋ naa ba aa kyʋwalı Wıısı wıısıbee tıyaŋ

1 Wıya no buloŋ aa yaa hal tıyaŋ, ŋ bıl deŋe dı ŋ naa dı dimbeenyʋwa suro wıısıbee tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ŋ bıl nıı taal hʋ fa aa laa sıya bası wıya kı tıya ŋ, a kıı gɛɛ anıı ba aa mʋʋ kabıl hʋ. Ɛɛ rɛ ʋ bıl bası tıya ŋ a baa, “Ko gyıŋ daha dı ŋ daga ı wıya hʋ aa sı yaa wıya no hal tıyaŋ.”
2 Haŋ lagılagıbiye hʋ Wiyesi Welii hʋ ko we ŋ tıyaŋ a laa ŋ tıŋa, a leŋ ŋ na wıısıbee, a na Wıısı kuworikpasa hʋ dı ʋ sıŋ doŋ, nal hɔŋ ʋ tıyaŋ.
3 Nal hʋ fa aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tıyaŋ kı tʋla gɛɛ anıı sıfıyaŋ bʋwa badɔmɔŋ ba aa yırı gyasıpa abee kanɛɛlıyaŋ. Ka dosiye mɛ baarı kuworikpasa hʋ ko baŋ a kı tʋla gɛɛ anıı sıfıyaŋ bʋyı hʋ ba aa yırı ɛmaraldi.
4 Ɛɛ rɛ ka ŋ na kuworikpasını mɔlıya abee banaa mɛ dı ba sıŋ gol kuworikpasa hʋ. Nıhıyası mɔlıya abee banaa hɔŋ ba tıyaŋ, a laalı gapʋllı, a kyige salma kuworinyupugini.
5 Ɛɛ rɛ ka kuworikpasa hʋ lısınıı kı lıgısı anıı gɛɛ anıı duwoŋ, ka kyagıŋsı mɛ aa kıı gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsɔ lıı kpasa hʋ lee. Ɛɛ rɛ ka fıŋtıŋsı bapɛ ba aa kyolo mɛ sıŋ kuworikpasa hʋ sıya tıyaŋ. Fıŋtıŋsı no rɛ yaa Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ hʋ.

6 Ka kɪŋ kɪdɪgɪ pɪŋ kuworikpasa hʋ sɪya a kɪɪ gɛɛ anɪɪ mpʋwɔnʋʋ, a pʋrɪsɪ gɛɛ anɪɪ
duwoŋbʋyɪ, aŋ kyaanɪ gɛɛ anɪɪ nyagɪsa.
Ka kɪweye banaa badɔmɔŋ sɪŋ baarɪ kuworikpasa hʋ ko baŋ, ka sɪya tɔ ba hala abee
ba sɪya dɪɪlaŋ buloŋ.
7 Kɪweye banaa hʋ kɪdɪgɪ gyɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ naakyigi, kɪdɪgɪ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɔboliye,
kɪdɪgɪ sɪya mɔgɪ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nihuwobiŋ sɪya, ka kɪdɪgɪ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kakyuu aa
gyaarɪ.
8 Kɪweye hʋ kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ kɪŋkanɪya badʋ badʋ rɛ. Ba kaŋ sɪya ba teŋ logimo
buloŋ tɪyaŋ nɛ, haalɪ abee ba kɪŋkanɪya buloŋ tɪyaŋ. Kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ ba aa
yaŋ kɪ yɪɪ yɪɪla rɛ a bɪ kpaa kɪ ta abaa:
"I yaa Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna rɛ, I yaa Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna rɛ, á Tɪɪna Wɪɪsɪ, Dee buloŋ tɪɪna ɪ yaa
tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ,
ɪ rɛ yaa nal hʋ fa aa we doŋ faafaa buloŋ, abee nal hʋ aa we doŋ gyɪnaŋ, abee nal
hʋ aa sɪ we doŋ maakyiye buloŋ."
9 Saŋa kɛ buloŋ Kɪweye hʋ banaa aa ko yɪɪ yɪɪla a kɪ dannɪ nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa
hʋ tɪyaŋ a yaa nal aa we doŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ, a kɪ daga ʋ gaŋdarɪ, a kɪ
kpa ʋ yohuŋ aŋ kɪ kyʋwalɪ ʋ aŋgyʋwasʋ gɛɛ,
10 Nɪhɪyasɪ mɔlɪya abee banaa hʋ mɛ aa tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ nɛ, a kyʋwalɪ nal hʋ aa
hɔŋ kuworikpasa hʋ tɪyaŋ, nal hʋ aa we doŋ maakyiye buloŋ, a suri ba kuworinyupugini
hʋ biŋ kuworikpasa hʋ sɪya tɪyaŋ, aŋ kɪ yɪɪ yɪɪla a baa,
11 "Á Tɪɪna abee á Wɪɪsɪ, ʋ maga dɪ á kɪ kyʋwalɪ ɪ rɛ,
á kɪ dannɪ ɪ, a kɪ yɪrɪ ɪ feŋ,
I rɛ yaa Dee buloŋ Tɪɪna. I rɛ taa kɪŋ buloŋ,
I kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ɪ ta ba, ba kaŋ mɪɪbol."

5

Teŋkulii hʋ ba aa taara tɔ

1 Ɛɛ rɛ ka ŋ bɪl na dɪ nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ kol teŋkulii ʋ noduu
noŋ tɪyaŋ. Ba sabɪ kɪna we teŋ hʋ tɪya abee ʋ hal buloŋ tɪyaŋ, aŋ kpa kel taarɪ tɔ teŋ
hʋ leye bapɛ tɪyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na malɪkaduwo kɪdɪgɪ dɪ ʋ heele a kɪ pɪyɛsɪ, "Kɪbee rɛ maga ʋ aa sɪ wuwo
kaŋ kelni hʋ ba aa kaŋ taarɪ teŋkulii hʋ tɔ a tɔrɪ, aŋ suri teŋ hʋ?"
3 Amɛ nal buloŋ fa tuwo wɪɪsɪbee tɪyaŋ, koo taŋha nyuu tɪyaŋ koo taŋha memii tɪyaŋ
a maga ʋ aa sɪ wuwo suri teŋ hʋ, a deŋ ʋ tɪya.
4 Ŋ aa naa dɪ nal buloŋ tuwo a maga ʋ aa sɪ wuwo suri teŋ hʋ, koo a deŋ ʋ tɪya gɛɛ,
ŋ wɪɪ weliŋ.
5 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ hʋ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ŋ a baa, "Ta kɪ wiye. Deŋ na! Nal hʋ ba aa yɪrɪ
Gyuda doho nala Naakyigi hʋ, Deviti nihii hʋ aa yaa nɪbal, ʋ yuwo di rɛ, ɛɛwɪya ʋ aa
wuwo ʋ tɔrɪ kelni hʋ bapɛ ba aa kaŋ taarɪ teŋ hʋ tɔ rɛ, aŋ suri ʋ.
6 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na Pebiye dɪ ʋ sɪŋ kuworikpasa hʋ abee kɪweye hʋ banaa abee nɪhɪyasɪ
mɔlɪya bee banaa hʋ tʋtʋʋ, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba fa aa kpʋ ʋ. Ʋ fa kaŋ nyɪŋdaasɪ bapɛ rɛ
abee sɪya bapɛ. Sɪya hʋ bapɛ rɛ yaa Wiyesi Welii aa kaŋ de-iriŋma bapɛ hʋ Wɪɪsɪ aa
taa ʋ ko tuu dʋnɪya logiŋ kɛ buloŋ.
7 Ɛɛ rɛ Pebiye hʋ mʋ laa teŋ hʋ nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ nyuu noduu noŋ tɪyaŋ.
8 Ʋ aa laa teŋ hʋ, kɪweye hʋ banaa abee nɪhɪyasɪ mɔlɪya abee banaa hʋ, ba buloŋ
tuu gbinni Pebiye hʋ sɪya tɪyaŋ. Nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee banaa hʋ buloŋ kol konima abee
salma tahaŋbiisi rɛ. Salma tahaŋbiisi hʋ gyɪ suwo rɛ abee wɪsɪnaaŋ hʋ ba aa nyɔgɔ
tɪya Wɪɪsɪ. Wɪsɪnaaŋ no rɛ yaa Wɪɪsɪ nala wɪɪkyʋwalɪ.
9 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ hʋ abee kɪweye hʋ yɪɪ yɪɪfalɪ a baa:
"I rɛ maga ɪ aa sɪ laa teŋkulii hʋ ba aa taarɪ tɔ,
a tɔrɪ kelni hʋ ba aa kaŋ taarɪ teŋ hʋ tɔ,
beewɪya ba kpʋ ɪ rɛ, ɪ kpa ɪ kyal a yɔbɔ nihuwobisi a tɪya Wɪɪsɪ.
Nala hʋ ɪ aa yɔbɔ lɪɪ nala iriŋ iriŋ buloŋ tɪyaŋ nɛ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ iriŋ, a we tɔnɪ
iriŋ iriŋ abee taŋhasɪ iriŋ iriŋ buloŋ tɪyaŋ.
10 I leŋ nala hʋ ɪ aa yɔbɔ yaa kuwori doho rɛ a yaa wɪɪkyʋwal sɪlaala a tʋma kɪ tɪya
Wɪɪsɪ.
Ba sɪ kɪ deŋ taŋha buloŋ."
11 Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ malɪkasɪ aa pele tusi tusi aa sɪŋ gol kuworikpasa hʋ abee kɪweye hʋ abee
nɪhɪyasɪ hʋ dɪ ba aa yɪɪ yɪɪla ba kɪ gyɪŋ,
12 a baa:
"Pebiye hʋ ba aa kpʋwa rɛ maga dɪ ʋ kaŋ dee.

Ʊ rɛ maga dı ʋ kaŋ dʋwa, abee wıgyʋŋ, abee dee kıŋ buloŋ tıyaŋ.
Ʊ rɛ maga dı ʋ kaŋ feŋbal, dı nala kı dannı ʋ a kı kyʋwalı ʋ.”
13 Ɛɛ rɛ ka ŋ nıı kına hʋ buloŋ aa we wıısıbee tıyaŋ, abee kına hʋ buloŋ aa we dʋnıya tıyaŋ, abee kına hʋ aa we taŋha memii tıyaŋ, abee kına hʋ buloŋ aa we mpʋwɔnʋʋ tıyaŋ, abee kıŋ kɛ buloŋ aa we doŋ dı ba aa yıı yııl a baa,
“Nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tıyaŋ abee Pebiye hʋ,
ba aa rɛ maga dı á kı kyʋwalı ba, a kı tıya ba feŋ, a kı dannı ba.
Ba aa rɛ kaŋ dee kıŋ buloŋ nyuu tıyaŋ, a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ.”
14 Ɛɛ rɛ kıweye hʋ banaa mɛ yaa amı kı we, ka nıhıyası mɔlıya bee banaa hʋ mɛ tuu gbinni a kyʋwalı ʋ.

6

Pebiye hʋ tɔrı kelni hʋ ba aa kaŋ taarı teŋkulii hʋ tɔ

1 Ɛɛ rɛ ŋ na dı Pebiye hʋ kaŋ kelni bapɛ hʋ laasıya kıŋ a kaŋ tɔrı. Nyɛ rɛ ŋ nıı dı kıweye hʋ banaa kıdıgı yıra, ʋ taal kıı gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsɔ, a baa “ko!”
2 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ, a na gyapʋlʋŋ. Nal hʋ aa gyına ʋ kol too, ka ba kpa kuworinyupugi tıya ʋ. Ɛɛ rɛ ʋ lıı mʋ anıı bayuwol aa yuwo kı di saŋa buloŋ, dı ʋ yuwo yuwo a di ʋ dɔmɔ.
3 Ɛɛ rɛ Pebiye hʋ bıl kaŋ kelni hʋ kılıya tıına a kaŋ tɔrı. Doŋ nɛ ŋ bıl nıı dı kıweye hʋ banaa lıya tıına mɛ yıra a baa, “ko!”
4 Ɛɛ rɛ gyaagʋ kıdıgı mɛ ko lıı, a yaa gyafıyaŋ. Doŋ nɛ ba kpa dee tıya nal hʋ aa gyına ʋ, dı ʋ kaŋ yuwo ko dʋnıya, dı nala kı yuwo dɔmɔŋ a kı kpʋ dɔmɔŋ. Ba gyı kpaa takoobibal lɛ a tıya ʋ.
5 Ɛɛ rɛ Pebiye hʋ bıl kaŋ kelni hʋ kıtoo tıına a kaŋ tɔrı. Ɛɛ rɛ ŋ nıı dı kıweye hʋ too tıına mɛ yıra a baa, “Ko!” Ɛɛ rɛ ŋ deŋ, a na gyabiŋ. Nal hʋ aa gyına ʋ kol sanıya ʋ noŋ tıyaŋ.
6 Ɛɛ rɛ ŋ nıı wıı aa kıı gɛɛ anıı nal taal, a lıı kıweye hʋ banaa tʋtʋʋ tıyaŋ, a baa, “Ba sı yallı nasaarımıya kʋrʋba a maga baadee tʋŋtʋnnı kyɛpiliŋ tuno, ka dı ba yallı mıkʋrʋba boto mɛ a maga baadee tʋŋtʋnnı kyɛpiliŋ tuno. Amɛ ma ta kyogi nʋʋ bee sıŋ yalıı kɛ nyɛ.”
7 Ɛɛ rɛ Pebiye hʋ bıl kaŋ kelni kınaa tıına a kaŋ tɔrı. Ɛɛ rɛ ŋ nıı dı kıweye hʋ kınaa tıına mɛ yıra a baa, “ko!”
8 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na gyakɔŋ-kpılılı kıdıgı. Nal hʋ aa gyına ʋ feŋ nɛ yaa Sʋʋ, ka lalıyabee kı tıŋ ʋ hal. Ɛɛ rɛ Wıısı tıya ba dee dı ba kpa yuwo abee losi abee wıula abee ɔhɔ-kına a kpʋ nihuwobisi buloŋ aa we dʋnıya ba aa kaŋ kpaa leye banaa lıdıgı tıyaŋ.
9 Pebiye hʋ aa kaŋ kelni hʋ kınɔɔ tıına a kaŋ tɔrı, ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na nala ba aa kpʋwa dʋŋsı dı ba we kogu hʋ ba aa kpaa wıısʋllı kına kı nyɔgɔ memii tıyaŋ. Nala no fa aa bası Wıısı wıya rɛ abee wıtıı aŋ bı bıla hal, ɛɛ rɛ tıŋ ba kpʋ ba.
10 Ɛɛ rɛ ba ŋmaa nyʋwa baŋ baŋ baŋ a baa, “Á Tıına Wııgyoribakɔɔ, Ɩ yaa Tıpʋlʋŋ Tıına rɛ a kaŋ wıtıı mɛ, kyɛbee rɛ ı tıı sı di dʋnıya nala hʋ aa kpʋ ma sarıya, a dɔgısı ba?”
11 Ɛɛ rɛ Wıısı kpa gapʋlʋŋ a tıya ba kıdıgı buloŋ aŋ bası tıya ba dı ba gyegili mʋhʋ tʋlıı, dı ba kpʋ ba tʋŋtʋnnı-dɔŋtıŋsı abee ba nımmabalıya hʋ badɔmɔŋ mɛ anıı gɛɛ ba aa kpʋʋ ba, a maga gɛɛ Wıısı aa magılı biŋ.
12 Pebiye hʋ aa kaŋ kelni hʋ kıdʋʋ tıına a kaŋ tɔrı, ŋ na dı taŋha gyegile yʋga. Ɛɛ rɛ wııpɔsıı buloŋ bil gɛɛ timm anıı gabiŋyohi, pene buloŋ mɛ fıyɛsı gɛɛ anıı kyal.
13 Ka kyıŋwʋlıya lıı wıısınyuu a ko tuu kı tele taŋha anıı puwoduwo aa kyırı pil-huwoni kı lo taŋha gɛɛ.
14 Ɛɛ rɛ wıısınyuu buloŋ nyʋgısı gɛɛ anıı ba aa kaŋ wasa kulo kpa dıgı dʋŋ. Dogiŋsi abee fuwokpoŋiye buloŋ sii ba liweeliye tıyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ dʋnıya kuworo, abee paalʋʋ didenne, abee laalyuwolhıyası, abee kına tımma, abee nıbala, abee nala buloŋ, yosi abee nala hʋ aa tıŋ ba tııma, ba buloŋ fá gyʋʋ faŋa dogiŋsi bʋbʋʋsı abee bʋpagısı tıyaŋ.
16 Aŋ kı yırı dogiŋsi hʋ abee bʋwa hʋ abaa, “Ma tele tɔ ma dı nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ nyuu ta naa ma, dı Pebiye hʋ mɛ ta dɔgısı ma,
17 Beewıya kyɛɛ hʋ ba aa sı daga ba baaŋ dʋnıya nala nyuu tıyaŋ pele rɛ. Nal buloŋ tuwo aa sı wuwo sıŋ ba sıya.”

7

Wıısı nala hʋ ba aa magıla

1 Wıya no buloŋ hal tıyaŋ, ŋ bıl na malıkası banaa dı ba sıŋ taŋha logimo banaa hʋ
tıyaŋ. Ba fa tɔɔ puwo aa lıı dʋnıya logimo hʋ banaa buloŋ nɛ, dı ʋ ta luro taŋha tıyaŋ
koo mpʋwɔnʋʋ tıyaŋ koo tıya buloŋ tıyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malıka kıdıgı dı ʋ lıı wııpɔsıı dıılaŋ a ko kı gyıŋ wıısınyuu, a kol kıŋ
hʋ Wıısı hʋ aa weye aa kaŋ magıli ʋ nala. Ɛɛ rɛ ʋ huwori yırı malıkası hʋ banaa Wıısı
fa aa tıya ba dee dı ba kyogi taŋha abee mpʋwɔnʋʋ hʋ,
3 a bası tıya ba abaa, “Ma ha ta ko kyogi taŋha koo mpʋwɔnʋʋ koo tıısı, see dı á
magılı á Tıına Wıısı tʋŋtʋnna ba tilli tıyaŋ a teŋ.”
4 Ɛɛ rɛ ba daga nala hʋ Wıısı aa magıla nyʋwa a tıya ŋ. Ba yaa tusi kɔɔ abee tusi
mɔllı balıya bee banaa rɛ (144,000). Nala no lıı Iziral tımma bekyige fi bee balıya hʋ
tıyaŋ nɛ.
5-8 Nala tusi fi abee balıya (12,000) rɛ ʋ magılı bekyige hʋ kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Bekyige
fi bee balıya rɛ nyɛ: Gyuda bekyigi nala 12,000 Rubiŋ bekyigi nala 12,000 Gaadi bekyigi
nala 12,000 Asira bekyigi nala 12,000 Nafitali bekyigi nala 12,000 Manaasi bekyigi nala
12,000 Simiyɔŋ bekyigi nala 12,000 Levi bekyigi nala 12,000 Isaaka bekyigi nala 12,000
Zebulɔŋ bekyigi nala 12,000 Gyosɛfʋ bekyigi nala 12,000 Bɛngyamin bekyigi nala 12,000

Nıgyamaa hʋ aa bı kaŋ dıısıı

9 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ deŋ a na nıgyamaa badɔmɔŋ nal buloŋ aa bı sı wuwo dıısı. Ba
lıı dʋnıya logiŋ kɛ buloŋ nɛ a lıı taŋhası iriŋ iriŋ buloŋ, abee nihuwobisi doho iriŋ iriŋ
buloŋ tıyaŋ, a kı bası taanı iriŋ iriŋ buloŋ. Ŋ na dı ba sıŋ kuworikpasa hʋ abee Pebiye
hʋ sıya tıyaŋ, a laalı gapʋlʋŋdoliye doliye, a kol abɛɛ paaponni ba nosi tıyaŋ.
10 Nıgyamaa hʋ yaa kyagıŋsı yʋga abaa, “Á Tıına Wıısı aa hɔŋ kuworikpasa hʋ nyuu
abee Pebiye hʋ, ba aa rɛ laa ma ta.”
11 Ka malıkası hʋ buloŋ sıŋ gol kuworikpasa hʋ abee nıhıyası mɔlıya bee banaa hʋ
abee kıweye banaa hʋ. Ɛɛ rɛ malıkası hʋ aa tuu kyige pumpuŋ kuworikpasa hʋ sıya
tıyaŋ, a kyʋwalı Wıısı
12 a baa, “Amı. Á Tıına Wıısı kaŋ dee rɛ abee wıgyʋŋ abee gaŋdarı. Ma leŋ dı á kı
dannı ʋ, a kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ, a kı kpa ʋ yohuŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ.
Amı.”
13 Ɛɛ rɛ nıhıyası hʋ kıdıgı pıyɛsı ŋ a baa, “Kıbeema rɛ laalı gapʋlʋŋdoliye hʋ gɛɛ, lee
rɛ ba lıı?”
14 Ɛɛ rɛ ŋ bası tıya ʋ a baa, “Ŋ nıhıyawʋ, I rɛ gyıma.” Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ŋ a baa, “Nala
no rɛ Wıısı lıı tʋwarıbal hʋ tıyaŋ. Ba aa rɛ sası ba gannı Pebiye hʋ kyal tıyaŋ, ba lıı
peretete.
15 Ɛɛ rɛ tıŋ ba sıŋ Wıısı kuworikpasa hʋ sıya tıyaŋ, a tʋma kı tıya ʋ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa
buloŋ ʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ. Nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tıyaŋ nɛ sı we ba lee
a kı pɔ ba.
16 Losi bıl bı sı kaŋ ba, nıınyʋwası mɛ bı sı kaŋ ba, wıınʋŋ bıl bı sı nyɔgı ba, nʋŋ mɛ
bıl bı sı kaŋ ba.
17 Wıı buloŋ bıl bı sı yaa ba, beewıya Pebiye hʋ aa sıŋ Wıısı kuworikpasa hʋ sıya rɛ
sı kı deŋ ba nyuu tıyaŋ, anıı pedaal aa kı deŋ ʋ piyese nyuu gɛɛ. Ʋ rɛ sı kaŋ ba mʋ
nııpaala lee, nıı hʋ aa tıya mııbol. Wıısı mɛ sı tııgı ba sınııl buloŋ ta.”

8

Pebiye hʋ kaŋ kelni hʋ kateŋsi tɔrı

1 Saŋa hʋ Pebiye hʋ aa kaŋ kelni bapɛ hʋ ba aa kaŋ taarı teŋkulii hʋ tɔ kateŋsi tɔrı,
wıısıbee buloŋ yaa sırıtıtı a pele miŋti mɔlıya abee fi.
2 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malıkası hʋ bapɛ aa sıŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Doŋ nɛ ba kpa kabıla bapɛ
tıya ba.
3 Malıka kıdıgı mɛ ko sıŋ kogu hʋ logiŋ, a kol salma tahana hʋ ba aa kpaa wısınaaŋ
we a nyɔgɔ kı tıya Wıısı. Ɛɛ rɛ ba kpa wısınaaŋ yʋga tıya ʋ, dı ʋ kpa pɛ Wıısı nala
wııkyʋwalı tıyaŋ a nyɔgɔ tıya Wıısı. Ʋ sı nyɔgı ba salma kogu hʋ aa sıŋ kuworikpasa
hʋ sıya tıyaŋ nyuu.
4 Ɛɛ rɛ wısınaaŋ hʋ nyʋwɔsı abee Wıısı nala wııkyʋwalı lıı malıka hʋ noŋ tıyaŋ a
mʋ Wıısı lee.
5 Doŋ nɛ malıka hʋ kyaanı diŋ kogu hʋ nyuu tıyaŋ a su salma tahana hʋ a kpa yuwo
ʋ ko tuu taŋha. Ɛɛ rɛ duwoŋ kı nɔsı, a kı lıgısı, ka taŋha kı gyigili.

Malıkası hʋ mʋʋ kabıla hʋ

6 Ɛɛ rɛ malıkası hʋ bapɛ aa kaŋ kabıla bapɛ hʋ yaa siri dı ba mʋʋ kabıla hʋ.

7 Malıka-buŋbuŋ tıına hʋ mʋʋ ʋ kabıl. Ɛɛ rɛ ba kpa duwoŋbʋwa abee diŋ aa guwosi kyal tıyaŋ a yuwo lo taŋha. Ɛɛ rɛ taŋha nyuu buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ di diŋ, taŋha nyuu tıısı buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ mɛ di diŋ, taŋha nyuu ɔfıyɛla buloŋ mɛ di diŋ.

8 Ɛɛ rɛ malıka-lıya hʋ tıına mɛ mʋʋ ʋ kabıl. Doŋ nɛ ba kpa kıŋ aa kıı gɛɛ anıı dogiŋbal aa di diŋ a yuwo we mpʋwɔnʋʋ tıyaŋ.

9 Ɛɛ rɛ mpʋwɔnʋʋ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ bırımı kyal. Kıwiyesiye buloŋ aa we mpʋwɔnʋʋ tıyaŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ mɛ sʋba. Nııduworibori sirıŋ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ mɛ kyogi.

10 Ɛɛ rɛ malıka-too hʋ tıına mɛ mʋʋ ʋ kabıl. Doŋ nɛ kyıŋwʋlbal kıdıgı lıı wıısınyuu, a kı di gɛɛ anıı fıŋtına, a ko tuu tele fuwoni abee bulli buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı tıyaŋ.

11 Kyıŋwʋlıı hʋ feŋ nɛ yaa Kıhaa. Ʋ aa hayɛ wıya, nıırı hʋ tıyaŋ ʋ aa tele hʋ mɛ hayɛ, nıgyamaa yʋga aa nyʋwa nıı hʋ sʋba akuu nıı hʋ aa hayɛ wıya.

12 Ɛɛ rɛ malıka-naa hʋ tıına mɛ mʋʋ ʋ kabıl. Ɛɛ rɛ ba ŋmaa wııpɔsıı abee pene abee kyıŋwʋlıya ba aa kaŋ ba kıdıgı buloŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı. Ɛɛ rɛ ba kıdıgı buloŋ pʋlʋŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ nyʋgısı. Ɛɛ rɛ pʋlʋŋ bıl tuwo sıgballıya ba kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı tıyaŋ, a bıl tuwo tebine mɛ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı tıyaŋ.

13 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na kakyuu dı ʋ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ ka ŋ nıı dı ʋ nɔsɔ yʋga abaa, “Owu, Tʋwara! Tʋwara! Tʋwara! Nala hʋ aa we taŋha nyuu tıyaŋ sı na tʋwara saŋa hʋ malıka-kaalıya hʋ boto aa sı mʋʋ ba kabıla.”

9

1 Ɛɛ rɛ malıka-nɔɔ hʋ tıına mɛ mʋʋ ʋ kabıl. Doŋ nɛ ŋ na kyıŋwʋlıı dı ʋ lıı wıısınyuu a ko tuu tele taŋha. Ba kpa bootogiluŋii hʋ aa bı kaŋ lıtenii saafıbii a tıya ʋ.

2 Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ bootogiluŋii hʋ nyʋwa suri, nyʋwɔsı lıı bootogiluŋii hʋ tıyaŋ a kıı gɛɛ anıı diŋbal nyʋwɔsı, a tɔ pʋlʋŋ abee wıısınyuu buloŋ, ba bil.

3 Ɛɛ rɛ hʋwa lıı nyʋwɔsı hʋ tıyaŋ a ko tuu taŋha. Ba leŋ ba wuwo kı dʋŋ nala gɛɛ anıı nʋʋŋsı.

4 Ba bı tıya ba ŋmanıı dı ba kyogi ɔhɔ koo tıısı koo kına hʋ aa nyʋʋ taŋha tıyaŋ. Amɛ ba tıya ba ŋmanıı rɛ dı ba bɔŋsı nal hʋ buloŋ aa bı kaŋ Wıısı magıl ʋ tile tıyaŋ.

5 Ba bı tıya hʋwa hʋ ŋmanıı dı ba kpʋ nala no, amɛ dı ba dɔgısı ba peŋsi bɔnɔŋ. Tʋwara hʋ ba aa naa ʋ kıı gɛɛ rɛ nʋʋma aa dʋŋ nal ʋ kı wıı gɛɛ.

6 Haŋ saŋa hʋ tıyaŋ, nala sı kı kyɛ dı ba sʋba, amɛ ba bı sı wuwo sʋba. Ba sı kyo dı ba sʋba ka dı sʋʋ fá nyʋgısı ba sıya tıyaŋ.

7 Hʋwa hʋ fa kıı gɛɛ anıı gyaaga ba aa kpıyɛra dı ba kaŋ mʋ yuwo. Ba kyige kına aa kıı gɛɛ anıı salma nyupugini rɛ, ka ba sıya mɔgı mɛ kıı gɛɛ nihuwobisi sıya.

8 Ba nyupʋna mɛ gyı kıı gɛɛ anıı haaŋ nyupʋna. Ba nyıŋa mɛ kıı gɛɛ anıı naakyigi nyıŋa.

9 Kına badɔmɔŋ gyı tɔɔ ba bembiye rɛ a kıı gɛɛ anıı hɔgı ba aa kpa tɔ bembii a kaŋ kı yuwo yuwo. Ba kıŋkanıya mɛ kı yaa kyagıŋsı anıı gyagyamaa aa tarı torukusi a fá kı mʋ yuwo.

10 Ba gyı kaŋ gyosi bee fıllı rɛ anıı nʋʋŋsı. Dee hʋ buloŋ ba fa aa kana dı ba kaŋ dɔgısı nala peŋsi bɔnɔŋ hʋ buloŋ, ʋ fa we ba gyosi no tıyaŋ nɛ.

11 Malıka hʋ fa aa kol bootogiluŋii hʋ saafıbii hʋ rɛ fa yaa ba kuwori. Gyuuma taal tıyaŋ ba aa yırı ʋ Abadaŋ. Giriki tımma taal tıyaŋ mɛ, ba aa yırı ʋ Apɔliyɔŋ nɛ. (Feŋ no memii rɛ yaa Nal hʋ aa kyogi kyogisi)

12 Laasıya tʋwara hʋ ba aa sı na ʋ lıtenii rɛ nyɛ. Amɛ tʋwarası balıya rɛ ha kaa.

13 Ɛɛ rɛ malıka-dʋʋ hʋ tıına mɛ mʋʋ ʋ kabıl. Doŋ nɛ ŋ nıı taal dı ʋ lıı salma kogu hʋ aa sıŋ Wıısı sıya logimo banaa hʋ tıyaŋ.

14 Ɛɛ rɛ taal hʋ bası tıya malıka-dʋʋ hʋ tıına hʋ aa kol kabıl hʋ a baa, “Puri malıkası hʋ banaa hʋ ba aa vʋwa biŋ Yufireti fuwobal hʋ tıyaŋ a ta.”

15 Ba fa vʋwa ba biŋ nɛ a yaa siri gbala kyɛɛ no abee pene no abee bına no ba aa puri ba ta dı ba kpʋ dʋnıya nala buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı.

16 Ɛɛ rɛ ba daga bayuwolo hʋ aa gyıŋ gyaaga hʋ nyʋwa tıya ŋ. Ba fa pele nala tusi tusi kɔɔsı balıya (200,000,000).

17 Ŋ aa naa gyaaga hʋ abee nala hʋ aa gyıŋ ba anıı duwoso tıyaŋ, nyɛ rɛ ba kıı: Hɔgını hʋ gyagyınna hʋ aa kpa tɔ ba bembiye badɔmɔŋ fıyɛsa gɛɛ rɛ anıı diŋ, badɔmɔŋ mɛ bil gɛɛ anıı saŋsaŋbiniye badɔmɔŋ mɛ yaa sumuŋ gɛɛ anıı gyırıbʋyı. Gyaaga hʋ nyuni

kıı gɛɛ anıı naakyige nyuni. Ɛɛ rɛ ka diŋ abee nyʊwɔsı abee gyırıbʊyı kı lıı ba nyʊʊsı tıyaŋ.
18 Balo-kına no boto rɛ kpʊʊ nihuwobisi doho nala buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto lıdıgı hʊ. Ba aa rɛ nyɛ: Diŋ abee nyʊwɔsı abee gyırıbʊyı hʊ aa lıı gyaaga hʊ nyʊʊsı tıyaŋ.
19 Gyaaga hʊ dee buloŋ fa we ba nyʊʊsı abee ba gyosi tıyaŋ nɛ. Ba gyosi gyı kıı gɛɛ rɛ anıı dʊma, a kaŋ nyuni. Kına no rɛ ba kaŋ kı bɔŋsı nala.
20 Dʊnıya nıkaalıya hʊ baloo no aa bı kpʊwa, ba mɛ ha bı leŋ kına hʊ ba tıı aa mara a kı kpaarı. Ba ha aa tıŋ gyıŋbɔmɔ hal lɛ a kı marı vʊga ba aa kpaa salma koo kpana koo kɔlıı koo bʊwa koo daası a marı. Vʊga no bee na, ba bee nıı wıya, a bı wuwo kı vala mɛ.
21 Nala no bı bırımı ba hakıllı a lıı nala kpʊyı, abee hırʊ abee sɔŋsɔŋ abee gaal hʊ tıyaŋ ba aa we.

10

Malıka hʊ aa kol teŋbiye hʊ ba aa kaŋ kulo

1 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl na malıkaduwo kıdıgı dı ʊ lıı wıısıbee a ko tuu. Taala tɔ ʊ buloŋ gɛɛ anıı ʊ aa laalı gadolii, ka dosiye baarı ʊ nyuu. Ʊ sıya mɔgı kı tʊla gɛɛ anıı wııpɔsıı. Ʊ naası mɛ kıı gɛɛ anıı diŋpʊwala.
2 Ka ʊ kol teŋbiye aa suro ʊ noŋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ noduu naaŋ a dɔbɔ mpʊwɔnʊʊ nyuu tıyaŋ, a kpa ʊ nogɔbɔ naaŋ mɛ a sıgı taŋha.
3 Ɛɛ rɛ ʊ nɔsı yʊga anıı naakyigi aa gerise gɛɛ. Ʊ aa nɔsɔ gɛɛ, duwoŋ mɛ laa nɔsı bʊpɛ.
4 Ɛɛ rɛ ŋ fa kı kyɛ dı ŋ sabı wıya hʊ duwoŋ hʊ aa nɔsɔ bʊpɛ hʊ a bası. Doŋ nɛ ŋ nıı taal dı ʊ lıı wıısınyuu a bası tıya ŋ a baa, “Leŋ dı wıya hʊ duwoŋ hʊ aa nɔsɔ bası we ı nyuu tıyaŋ. Ta saba biŋ.”
5 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malıka hʊ, nal hʊ naadıgı aa sıŋ mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ, ka kıdıgı mɛ sıŋ taŋhahılıı tıyaŋ, dı ʊ kaŋ ʊ noduu noŋ a yıya wıısınyuu.
6 Ɛɛ rɛ ʊ ŋmıyɛsı nal hʊ aa we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ, nal hʊ aa taa wıısınyuu abee kına hʊ buloŋ aa we wıısınyuu, abee taŋha abee kına hʊ buloŋ aa we doŋ, abee mpʊwɔnʊʊ abee kına buloŋ aa we ʊ tıyaŋ. Ʊ ŋmıyɛsa rɛ a baa, “Wıısı bıl bı sı gyegili bee wıı hʊ ʊ aa kyɛ dı ʊ yaa.”
7 Amɛ kyɛɛ hʊ malıka-pɛɛ hʊ tıına aa sı ko mʊʊ ʊ kabıl, Wıısı sı leŋ dı ʊ bampaga hʊ aa yaa wıfaŋıya hʊ buloŋ yaa anıı gɛɛ ʊ gyı aa bası tıya ʊ tʊŋtʊnna Wıısı tıŋdaala hʊ.
8 Ɛɛ rɛ ŋ bıl nıı taal hʊ tıı aa lıı wıısınyuu dı ʊ bası tıya ŋ a baa, “Mʊ laa teŋbiye hʊ aa suro malıka hʊ noŋ tıyaŋ, malıka hʊ naadıgı aa sıŋ mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ, ka kıdıgı mɛ sıŋ taŋha tıyaŋ hʊ.”
9 Ɛɛ rɛ ŋ mʊ malıka hʊ lee a sʊla ʊ dı ʊ kpa teŋbiye hʊ tıya ŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ŋ abaa “Laa kyaŋ! Ʊ sı leŋ dı ı fuu nyagımı, amɛ ı nyʊwa tıyaŋ kɛ, ʊ sʊma anıı tʊʊ.”
10 Ɛɛ rɛ ŋ laa teŋbiye hʊ malıka hʊ noŋ tıyaŋ a kpa kyaŋ. Ʊ sʊma anıı tʊʊ ŋ nyʊwa tıyaŋ, amɛ ʊ aa tuu ŋ fuu teŋ, ŋ fuu buloŋ nyagımı.
11 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ŋ a baa, “Ʊ maga dı ı bıl bası Wıısı wıya rɛ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ a mʊ kı tile nihuwobisi iriŋ iriŋ buloŋ tıyaŋ, abee paalʊʊ iriŋ iriŋ buloŋ nala, abee nala aa bası taanı iriŋ iriŋ buloŋ, abee kuworo iriŋ iriŋ buloŋ tıyaŋ.”

11

Wıısı daŋsıya tımma hʊ balıya

1 Ɛɛ rɛ ba kpa daamagısıı aa kıı gɛɛ anıı daatıgıı a tıya ŋ, aŋ bası tıya ŋ a baa, “Sii mʊ magısı Wııkyʊwaldııbal hʊ abee kogu hʊ aa we ʊ tıyaŋ, aŋ dıısı nala hʊ buloŋ aa kyʊwalı Wıısı doŋ,
2 amɛ ta magısı Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo kɛ, beewıya ba kpaa doŋ tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma rɛ. Ba sı ŋmaa ʊ gyebiye lo, a fırıgı Wıısı tɔbal hʊ peŋsi mɔllıbalıya abee balıya.
3 Ŋ sı tıya ŋ daŋsıya tımma balıya hʊ dee dı ba bası wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ. Ba sı laalı logannı aŋ heeli bası wıı hʊ ŋ aa kpaa tıya ba haŋ kyɛyɛ tusi bee kɔɔsıbalıya bee mɔllı boto hʊ tıyaŋ.”
4 Daŋsıya tımma no balıya rɛ yaa Olivi tıısı hʊ balıya abee fıŋtıŋdaası hʊ balıya aa sıŋ á Tıına Wıısı, nal hʊ aa tıŋ taŋha, sıya tıyaŋ.
5 Dı ba dɔŋ buloŋ nɛ ko kı kyɛ dı ʊ yaa ba wıbɔŋ diŋ aa lıı ba nyʊʊsı tıyaŋ nɛ a di tıına. Nyɛ rɛ ba aa kpʊ nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ʊ yaa ba wıbɔŋ.

6 Nala no kaŋ dee rɛ ba aa sɪ wuwo kile duwoŋ dɪ ʊ ta nɪya kyɛyɛ hʊ ba aa kyɛ dɪ ba basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, a bɪl kaŋ dee mɛ ba aa sɪ wuwo leŋ dɪ nɪɪ buloŋ bɪrɪmɪ kyal. Ba sɪ wuwo leŋ dɪ baloo iriŋ buloŋ gyʊʊ dʊnɪya nala, saŋa kɛ buloŋ ba aa kyɛ.

7 Dɪ ba aa rɛ ko basɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ba teŋ, ɔhɔ-kɪŋ hʊ aa lɪɪ bootogilunjii hʊ aa bɪ kaŋ lɪtenii tɪyaŋ ko kɪ lɪɪ, ʊ sɪ ko yuwo di ba a kpʊ ba.

8 Ba sɪ vɪya ba teŋbiye ta dɪ ba pɪŋ haŋ tɔbal hʊ dimbee tɪyaŋ, tɔbal hʊ tɪyaŋ ba aa kpaasɪ ba tɪɪna daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ. Ba kaŋ tɔbal no kɪ yɪrɪ Sodɔm koo Igyipiti rɛ.

9 Nihuwobisi doho iriŋ iriŋ buloŋ nala, aa basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ, a lɪɪ paalʊʊ iriŋ iriŋ, ba buloŋ sɪ deŋ ba kɪsʊʊnɪ kyɛyɛ boto abee kyalɪɪ. Ba bɪ sɪ laa nyʊwa dɪ ba paa ba hogo.

10 Dʊnɪya nala tenni sɪ fɪyɛlɪ akuu ba aa kpʊʊ nala no balɪya wɪya. Ba sɪ kɪ gbɪyalɪ, a kɪ gbɪllɪ dɔmɔŋ, a yaa bɔnyɛ wɪya kɪ tɪya dɔmɔŋ, beewɪya Wɪɪsɪ tɪŋdaala no balɪya fa kaŋ dʊnɪya nala bagɪna tɪyaŋ nɛ.

11 Amɛ kyɛyɛ boto abee faŋ kyɛɛ Wɪɪsɪ mɪɪgɪ tɪya nala no balɪya mɪɪbol lɛ, ba sii sɪŋ ba naasɪ tɪyaŋ. Nala hʊ buloŋ aa naa ba, kambɪŋ kaŋ ba weliŋ.

12 Ɛɛ rɛ ba nɪɪ taal dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee a basɪ tɪya nala hʊ balɪya a baa, “Ma ko gyɪŋ daha.” Ʊ aa basɪ gɛɛ teŋ, ba gyʊʊ taal tɪyaŋ a gyɪŋ wɪɪsɪbee. Ba dɔmɔ kɪ deŋ ba ka ba kɪ gyɪŋ.

13 Haŋ saŋa hʊ tɪɪ tɪyaŋ taŋha gyigili yʊga. Tɔbal hʊ dɪɪsɪ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye fi a lɪɪ lɪdɪgɪ tele, a kpʊ nala tusi bapɛ. Ɛɛ rɛ kambɪŋ kaŋ nɪkaalɪya hʊ, ba dannɪ Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.

14 Tʊwarɪlɪya hʊ lɪtenii rɛ gɛɛ, too hʊ tɪɪna mɛ bɪ sɪ pɪɪsɪ aŋ tɪŋa.

Malɪka-pɛɛ hʊ tɪɪna mɛ mʊʊ ʊ kabɪl

15 Ɛɛ rɛ malɪka-pɛɛ hʊ tɪɪna mɛ mʊʊ ʊ kabɪl. Doŋ nɛ ŋ nɪɪ taabala dɪ ba aa basɪ wɪya wɪɪsɪbee tɪyaŋ a baa,

“Nyɛ kɛ á Tɪɪna Wɪɪsɪ abee ʊ nal hʊ ʊ aa lɪya dɪ ʊ ko laa dʊnɪya nala ta,
ba laa dʊnɪya buloŋ tɪŋa rɛ a kɪ deŋ,
Á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪ di koro dʊnɪya tɪyaŋ
a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.”

16 Ɛɛ rɛ nɪhɪyasɪ mɔlɪya abee banaa hʊ aa hɔŋ ba kuworikpasɪnɪ nyuu Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ba buloŋ tuu kyige pumpuŋ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ a baa,

17 “Á aa kyʊwalɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ, Gyoribaŋa Bakɔɔ, aŋgyʊwasʊ rɛ,
I rɛ yaa nal hʊ fa aa we doŋ faafaa buloŋ abee nal hʊ ha aa we doŋ gyɪnaŋ.
Beewɪya, ɪ kpaa ɪ debal,
a piili a kɪ deŋ dʊnɪya rɛ.

18 Dʊnɪya nala hʊ aa bɪ gyɪma ɪ fa naa baaŋ a beel-ɪ rɛ.
Amɛ saŋa hʊ ɪ baaŋ mɛ aa sɪ sii ba nyuu tɪyaŋ pele rɛ,
ka saŋa hʊ tɪɪ ɪ aa sɪ di nala hʊ aa sʊba sarɪya mɛ pele rɛ,
saŋa hʊ ɪ aa sɪ tuŋ ɪ nala mɛ pele rɛ.
ɪ sɪ tuŋ ɪ tʊŋtʊnna nala hʊ aa basɪ ɪ wɪya Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ,
abee ɪ nala buloŋ, nala hʊ aa fá ɪ, nɪbala abee nɪbiisi buloŋ,
Saŋa hʊ ɪ aa sɪ kyogi nala hʊ aa kyogi dʊnɪya mɛ pele rɛ.”

19 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ boro suri, ŋ na daga hʊ aa yaa Wɪɪsɪ bee ʊ nala nyʊwa hʊ magɪl doŋ. Ɛɛ rɛ duwoŋ kɪ lɪgɪsɪ lee buloŋ, ka duwoŋ kɪ nɔsɪ kpanana kpanana. Taŋha gyigili, ka duwoŋbʊwa ko tuu kɪ tele taŋha yʊga yʊga.

12

Haaŋ hʊ abee parinyeŋŋi hʊ

1 Ɛɛ rɛ kɪkperibalbal kɪdɪgɪ ko lɪɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ. Ʊ yaa haaŋ nɛ a vʊwa wɪɪpɔsɪɪ anɪɪ gal, ka pene mɛ we ʊ naasɪ memii, aŋ kyige kuworinyupugi ba aa kaŋ kyɪŋwʊlɪya fi abee balɪya marɪ.

2 Haaŋ hʊ fa kaŋ luwol lɛ, luwol hʊ kɪ wɪɪ, ʊ kɪ kyɛ dɪ ʊ lʊla, a kɪ wɪɪ baŋbaŋ.

3 Ɛɛ rɛ kɪkperii kɪdɪgɪ mɛ bɪl ko lɪɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ parinyeŋŋifiyaŋbalbal, aŋ kaŋ nyuni bapɛ abee nyɪŋdaasɪ fi, aŋ kyige kuworinyupugi nyuni bapɛ hʊ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ.

4 Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ gyoho gbaa wɪɪsɪnyuu kyɪŋwʊlɪya ba aa kaŋ kpaa leye boto lɪdɪgɪ, ba ko tuu tele taŋha. Aŋka parinyeŋŋi hʊ mʊ sɪŋ haaŋ hʊ fa aa kyɛ dɪ ʊ lʊla hʊ sɪya a gbala, dɪ ʊ lʊla dɪ ʊ kpa biye hʊ kyaŋ haŋ lagɪlagɪbiye hʊ.

5 Ɛɛ rɛ haaŋ hʋ lʋl boyoŋbiye, nal hʋ aa sɪ kɪ deŋ dʋnɪya nala buloŋ abee hɔgɪ-kpaasa.
Ɛɛ rɛ ba kaŋ biye hʋ fasɪ gyɪŋ mʋ tɪya Wɪɪsɪ ʋ kuworikpasa hʋ tɪyaŋ,
6 aŋka haaŋ hʋ fá gyʋʋ pogo, lee hʋ Wɪɪsɪ aa mara bine ʋ. Ʋ we doŋ ba kɪ deŋ ʋ nyuu
tɪyaŋ kyɛyɛ tusi abee kɔɔsɪbalɪya abee mɔllɪboto.
7 Saŋa no tɪyaŋ, yuwo gyɪ sii wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ malɪkahɪyawʋ Maakɪl bee ʋ
malɪkadɔŋtɪŋsɪ abee parinyeŋŋi hʋ bee ʋ hatɪnna kaŋ yuwo sɪgɪ.
8 Maakɪl bee ʋ noŋ nala hʋ yuwo di parinyeŋŋi hʋ bee ʋ hatɪnna. Ɛɛ rɛ ba kil
parinyeŋŋi hʋ bee ʋ hatɪnna ta ba lɪɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ ba kpa parinyeŋŋibal hʋ bee ʋ hatɪnna hʋ buloŋ a yuwo ta ba lɪɪ wɪɪsɪbee a
ko tuu taŋha. Ʋ rɛ yaa Dʋŋ hʋ aa we doŋ faafaa buloŋ ba kɪ yɪrɪ Feŋkyogil koo Sɪtaanɪ.
Ʋ rɛ aa mʋrɪ dʋnɪya nala buloŋ.
10 Ɛɛ rɛ ka ŋ bɪl nɪɪ taabal kɪdɪgɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ dɪ ʋ baa, “Saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ laa
nala ta pele rɛ. Saŋa no tɪyaŋ, Wɪɪsɪ daga ʋ dee abee ʋ koro rɛ. Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ
aa lɪya dɪ ʋ laa dʋnɪya nala ta mɛ daga anɪɪ ʋ kaŋ dee dʋnɪya nala buloŋ nyuu tɪyaŋ
nɛ, beewɪya nal hʋ aa kpaa kyogisi kɪ tɪya á nɪmmabalɪya hʋ Wɪɪsɪ sɪya wɪɪhaa abee
tebine buloŋ hʋ, ba kpa ʋ yuwo ta rɛ.
11 Wɪɪsɪ Pebiye hʋ kyal abee Wɪɪsɪ wɪya hʋ á nɪmmabalɪya hʋ aa basɪ, ba aa rɛ ba
kpa yuwo di Sɪtaanɪ. Ba mɪɪbol wɪya gyɪ bɪ kyɪl ba yʋga, ba gyɪ yaa siri rɛ dɪ ba sʋba.
12 Ɛɛ wɪya, ma nala hʋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ. Amɛ ma
nala hʋ bee kɪna hʋ aa we taŋha nyuu tɪyaŋ abee mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ, baloo sɪ gyʋʋ ma
beewɪya Sɪtaanɪ ko tuu ma lee rɛ a kɪ na baaŋ weliŋ, beewɪya ʋ gyɪma anɪɪ ʋ bɪl bɪ sɪ
pɪɪsɪ, ka dɪ ba laa ʋ dee.”
13 Parinyeŋŋi hʋ aa naa dɪ ba kpa ʋ yuwo ta ʋ ko tuu taŋha gɛɛ, ɛɛ rɛ ʋ kile tɪŋ haaŋ
hʋ aa lʋl boyoŋbiye hʋ hal.
14 Ɛɛ rɛ ba kpa kakyuubal kɪŋkanɪya tɪya haaŋ hʋ, dɪ ʋ wuwo gyaarɪ a gyʋʋ pogo a
mʋ lee hʋ Wɪɪsɪ aa mara bine ʋ dɪ parinyeŋŋi hʋ ta wuwo dige ʋ. Doŋ nɛ ʋ we ba kɪ
deŋ ʋ nyuu bɪsɪ boto abee faŋ.
15 Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʋ pʋʋsɪ nɪɪ lɪɪ ʋ nyʋwa tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ fuwo, a kile tɪŋ haaŋ hʋ
hal dɪ ʋ pallɪ kpa ʋ.
16 Amɛ taŋhahɪlɪɪ pɛ haaŋ hʋ tɪyaŋ a lɔgɔ suri a kpa nɪɪ hʋ aa lɪɪ parinyeŋŋi hʋ nyʋwa
tɪyaŋ buloŋ a nyʋwa.
17 Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʋ na baaŋ haaŋ hʋ nyuu tɪyaŋ a lɪɪ mʋ dɪ ʋ kaŋ haaŋ hʋ doho
nɪkaalɪya a yuwo yuwo. Nala no rɛ yaa nala hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa, aŋ kaŋ wɪya hʋ
Yesu aa daga ba abee wɪtɪɪ. Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʋ mʋ sɪŋ mpʋwɔnʋʋ nyʋwa tɪyaŋ.

13

Ɔhɔ-kɪna hʋ balɪya

1 Ɛɛ rɛ ŋ na ɔhɔ-kɪŋ kɪdɪgɪ dɪ ʋ lɪɪ mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ a ko lɪɪ, a kaŋ nyuni bapɛ abee
nyɪŋdaasɪ fi, a fa kyige kuworinyupugi ʋ nyɪŋdaasɪ fi hʋ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Feŋ hʋ ʋ
fa aa kana ʋ nyuni hʋ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ fa aa tʋʋsɪ Wɪɪsɪ rɛ.
2 Ɔhɔ-kɪŋ hʋ ŋ fa aa naa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kpeyi, aŋka ʋ naasɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nambugo
naasɪ, ʋ nyʋwa mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ naakyigi nyʋwa. Ɛɛ rɛ kɪŋ hʋ aa kɪɪ parinyeŋŋi hʋ kpa
ʋ debal hʋ abee ʋ kuworikpasa hʋ a tɪya ɔhɔ-kɪŋ no.
3 Ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔhɔ-kɪŋ hʋ nyuni bapɛ hʋ kɪdɪgɪ gyɪ aa kaŋ dʋgʋlɪbal anɪɪ ba aa ŋmana
ʋ bɔŋsɪ tɪya sʋʋ, ka dʋgʋlɪɪ waa. Dʋnɪya nala buloŋ nyʋʋsɪ gyɪ fɪyɛlɪ ʋ wɪya ba sii tɪŋa
ʋ hal.
4 Ɛɛ rɛ ba buloŋ tuu gbinni kyʋwalɪ parinyeŋŋi hʋ akuu ʋ aa kpaa ʋ dee tɪya ɔhɔ-kɪŋ
hʋ wɪya. Ka ba bɪl kyʋwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʋ, aŋ baa, “Kɪbee rɛ kaŋ dee anɪɪ ɔhɔ-kɪŋ no?
Kɪbee rɛ sɪ wuwo kana ʋ kaa kaasɪ?”
5 Ɛɛ rɛ ba tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʋ ŋmanɪɪ ʋ basɪ babiibawɪya a kɪ tʋʋsɪ Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ ba lem-ʋ,
ʋ dɪ dee peŋsi mɔllɪbalɪya abee balɪya.
6 Ʋ piili kɪ tʋʋsɪ Wɪɪsɪ, a kɪ kyogi Wɪɪsɪ feŋ abee ʋ liweelii, abee nala hʋ buloŋ aa we
wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ba tɪya ʋ ŋmanɪɪ mɛ ʋ kaŋ Wɪɪsɪ nala a yuwo yuwo, a yuwo di ba. Ba gyɪ tɪya
ʋ dee mɛ rɛ ʋ wuwo nihuwobisi doho nala irɪŋ irɪŋ buloŋ, aa lɪɪ paalʋʋ irɪŋ irɪŋ buloŋ,
a kɪ basɪ taanɪ irɪŋ irɪŋ buloŋ.
8 Nala hʋ buloŋ fene aa tuwo Wɪɪsɪ Pebiye hʋ ba aa kpʋwa mɪɪbol teŋ hʋ tɪyaŋ a lɪɪ
dʋnɪya lipiilii buloŋ, ba mɛ sɪ tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ a kyʋwalɪ ʋ. Nala buloŋ aa we
dʋnɪya tɪyaŋ sɪ tuu gbinni kyʋwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʋ, see nala hʋ dʋŋ fene aa we Wɪɪsɪ Pebiye
hʋ ba aa kpʋwa a lɪɪ dʋnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ mɪɪbol teŋ hʋ tɪyaŋ.
9 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪɪ no weliŋ.

10 Dı nal buloŋ wııdagı rɛ daga nıı ba sı kana tɔ dıyaŋ, ba aa kana ba tɔ dıyaŋ nɛ.
Dı nal buloŋ wııdagı mɛ rɛ daga anıı takoobii rɛ ba sı kpa kpʋ ʋ, takoobii rɛ ba sı kɔnı kpa kpʋ ʋ tıına.
Wıı no daga anıı Wıısı nala buloŋ maga dı ba kaŋ kenyiri rɛ a kaŋ wıya hʋ ba aa laa di weliŋ abee wıtıı ba wıgyʋʋlıya tıyaŋ.

Ɔhɔ-kıŋ hʋ aa lıı taŋha tıyaŋ ko lıı

11 Ɛɛ rɛ ŋ bıl na ɔhɔ-kıŋ kıdıgı dı ʋ lıı taŋha tıyaŋ ko lıı. Ʋ fa kaŋ nyıŋdaası balıya rɛ anıı pebolbiye aŋ kı bası wıya gɛɛ anıı kıŋ hʋ aa kıı gɛɛ nıı parinyeŋŋi hʋ.
12 Ʋ kpa dee hʋ buloŋ laasıya ɔhɔ-kıŋ hʋ aa kana rɛ, a laa ʋ naası sıŋ a kı di dee ʋ sıya tıyaŋ, a fıla dʋnıya nala buloŋ ba tuu gbinni kı kyʋwalı laasıya ɔhɔ-kıŋ hʋ, kıŋ hʋ fa aa kaŋ dʋgʋlıbal ka ʋ waa hʋ.
13 Ʋ yaa wımagıla bee wıkperiye rɛ yʋga, haalı a paalı wuwo leŋ diŋ lıı wıısınyuu ko tuu taŋha nal buloŋ na.
14 Akuu wımagıla hʋ ba aa tıya ʋ dee ʋ laa laasıya ɔhɔ-kıŋ hʋ naası sıŋ a yaa wıya, ɔhɔ-kılıya hʋ wuwo mʋrı dʋnıya nala rɛ, a fıl ba, ba mɔ kıŋ aa kıı buŋbuŋ ɔhɔ-kıŋ hʋ a kı kpa ʋ yohuŋ, kıŋ hʋ ba fa aa kyɔgɔ bee takoobii bɔŋsı tıya sʋʋ, ka ʋ bı sʋba hʋ.
15 Ɛɛ rɛ ba tıya ɔhɔ-kılıya hʋ dee ʋ wuwo kpa wiyese tıya kıŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kıı laasıya ɔhɔ-kıŋ hʋ, dı ʋ wuwo kı bası wıya, aŋ leŋ dı ba kpʋ nala hʋ buloŋ aa vıya ʋ kyʋwalıı.
16 Ɛɛ rɛ ɔhɔ-kılıya hʋ bıl fıl nala buloŋ ba leŋ ba magılı ba, ba noduu nosi tıyaŋ koo ba tilli tıyaŋ, nıbala abee nıbiisi, kına tımma abee nyaaba, nala hʋ aa tıŋ ba tıı abee nala hʋ aa yaa yosi buloŋ.
17 Nal buloŋ bı wuwo yɔbɔ kıŋ buloŋ koo a yallı kıŋ buloŋ, see dı ʋ kaŋ laasıya ɔhɔ-kıŋ hʋ magıl. Magıl no rɛ yaa ɔhɔ-kıŋ hʋ feŋ koo ʋ feŋ namba.
18 Dı nal buloŋ bı kaŋ wıgyʋŋ, ʋ bı sı wuwo gyıŋ wıı no memii. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ sʋnna, ʋ dıısı a gyıŋ ɔhɔ-kıŋ namba hʋ nyʋwa, beewıya namba hʋ bee nal kıdıgı feŋ yaa kıdıgı rɛ. Namba hʋ yaa kɔɔsıbadʋ abee mɔllıboto bee badʋ rɛ (666).

14

Pebiye hʋ bee ʋ nala

1 Ɛɛ rɛ ŋ bıl deŋ a na Pebiye hʋ dı ʋ sıŋ Zaayɔŋ dogimo hʋ tıyaŋ, ʋ bee nala tusi kɔɔ abee tusi mɔllıbalıya abee banaa (144,000). Ba sabı Pebiye hʋ feŋ abee ʋ Kuwo feŋ a mal nala no tilli tıyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ka ŋ nıı taal dı ʋ lıı wıısıbee a kıı gɛɛ anıı kyuuribal aa kyuuri, a bıl kıı gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsı, a bıl kıı gɛɛ anıı koniŋmaala aa ŋmaa konima.
3 Nala no sıŋ kuworikpasa hʋ abee nıhıyası hʋ abee kıweye hʋ sıya tıyaŋ nɛ, a kı yıı yııfalıı kıdıgı. Nal buloŋ fa bı wuwo gʋnnı yııl hʋ, see nala tusi kɔɔ abee tusi mɔllıbalıya abee banaa hʋ dʋŋ, nala hʋ Wıısı aa tuŋ laa nihuwobisi doho nala buloŋ tıyaŋ.
4 Ba aa rɛ bı leŋ haana bisiŋ laga ba, beewıya ba kıdıgı buloŋ bı maakyiye kyɛ haaŋ. Lee hʋ buloŋ Pebiye hʋ ko kı mʋ ba aa kı tıŋa ʋ hal lɛ. Ba aa rɛ yaa nala hʋ Wıısı aa tuŋ laa nihuwobisi buloŋ tıyaŋ. Ba kpaa ba tıya Wıısı abee ʋ Pebiye hʋ rɛ anıı nal aa kpaa ʋ panyʋwa laa sıya kına a lıı wıısʋlıı tıya Wıısı gɛɛ.
5 Ba kıdıgı buloŋ bı maakyiye nyıya wıya; ba bı kaŋ wıkyogii buloŋ mɛ.

Malıkası boto hʋ

6 Ɛɛ rɛ ŋ bıl na malıka kıdıgı dı ʋ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ, a kol Wıısı Wıweliye hʋ aa we doŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ, dı ʋ kaŋ mʋ bası tıya nal buloŋ aa we dʋnıya lee buloŋ tıyaŋ: nihuwobisi iriŋ buloŋ aa we paalʋʋ iriŋ buloŋ tıyaŋ a kı bası taanı iriŋ iriŋ buloŋ.
7 Ɛɛ rɛ malıka hʋ nɔsı abaa, “Ma kı fá Wıısı, a kı kpa ʋ yohuŋ, beewıya saŋa hʋ ʋ aa sı di dʋnıya nala sarıya pele rɛ. Ma kı kyʋwalı Wıısı, ʋ rɛ taa wıısınyuu abee taŋha nyuu abee mpʋwɔnʋʋ abee bulli buloŋ.”
8 Ka malıka-lıya hʋ tıına mɛ tıŋ laasıya kıŋ hʋ tıyaŋ a kı bası, “Baabilɔŋ tele rɛ! Baabilɔŋ tele rɛ! Tɔbal hʋ ba aa yırı Baabilɔŋ tele rɛ! Ʋ rɛ kpa ʋ sɔŋsɔŋbɔŋ hʋ a kyol dʋnıya nala buloŋ. Ʋ sɔŋsɔŋ hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı sıduwo ʋ aa kpaa tıya dʋnıya nala buloŋ ba nyʋwa bugo.”
9 Ɛɛ rɛ malıka-too hʋ mɛ kı tıŋ ba hal, a mɛ kı nɔsı abaa, “Nala hʋ buloŋ aa kyʋwalı ɔhɔ-kıŋ hʋ abee kıŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kıı ʋ, aŋ kaŋ ʋ magıl hʋ ba tilli tıyaŋ koo ba nosi tıyaŋ,

10 Wɪɪsɪ sɪ na baaŋ kɪŋkaŋ ba nyuu tɪyaŋ, a dɔgɪsɪ ba kɪŋkaŋ. Ʊ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa
nyʊwa sɪduwo Wɪɪsɪ baaŋ nɪɪnyʊwagbaŋbiye tɪyaŋ. Ba sɪ kpa diŋ bee gyɪrɪbʊyɪ a kɪ
dɔgɪsɪ ba malɪkasɪ abee Pebiye hʊ sɪya tɪyaŋ.
11 Nyʊwɔsɪ hʊ aa lɪɪ diŋ hʊ ba aa kpaa kɪ dɔgɪsɪ ba tɪyaŋ sɪ sii kɪ gyɪŋ wɪɪsɪnyuu
deŋdeŋ kɪ mʊ. Nala buloŋ aa kyʊwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʊ abee kɪŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kɪɪ ʊ, abee
nala hʊ aa kaŋ ʊ feŋ magɪl hʊ, ba bɪ sɪ maakyiye na wiyese wɪɪhaa abee tebine buloŋ.”
12 Ba nyɛ tɪyaŋ ʊ maga dɪ Wɪɪsɪ nala buloŋ kaŋ mala rɛ, nala hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa,
aŋ kaŋ wɪtɪɪ Yesu tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
13 Ɛɛ rɛ ka ŋ bɪl nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee aa baa, “Sabɪ wɪɪ no biŋ: Nyusʊŋtɪmma
rɛ yaa nala hʊ aa sʊba a lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ mʊ akuu ba aa tɪŋ á Tɪɪna Yesu abee wɪtɪɪ
wɪya.” Doŋ nɛ Wiyesi Welii hʊ mɛ laa baa, “Wɪtɪɪ rɛ, ba kɔnɪ yaa nyusʊŋtɪmma rɛ! Ba
sɪ wiyesi ba tʊma tɪyaŋ, beewɪya ba wɪyaalɪya sɪ tɪŋ ba hal.”
14 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl deŋ a na taalpʊlʊŋ. Nal aa kɪɪ Nihuwobiŋ hɔŋ taal hʊ tɪyaŋ, a kyige
salma kuworinyupugi, aŋ kolo gyasiye aa di nyamanyama ʊ noŋ tɪyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ malɪka kɪdɪgɪ lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a ko lɪɪ, a nɔsɪ basɪ tɪya nal hʊ aa
hɔŋ taal hʊ tɪyaŋ abaa, “Kpa ɪ gyasiye hʊ a kʊŋ kɪna beewɪya kɪna hʊ kʊmɪɪ saŋa pele
rɛ. Dʊnɪya buloŋ bɪya a yaa kʊmɪɪ rɛ.”
16 Ɛɛ rɛ nal hʊ aa hɔŋ taal hʊ tɪyaŋ kpa ʊ gyasiye hʊ a viri kʊma dʊnɪya buloŋ.
17 Ɛɛ rɛ malɪka kɪdɪgɪ mɛ lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ a ko lɪɪ, a mɛ
kol gyasiye aa dɪ nyamanyama.
18 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ aa deŋ diŋ hʊ nyuu mɛ lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal kogu hʊ logiŋ a ko lɪɪ, a
yɪrɪ nal hʊ aa kol gyasiye hʊ aa di nyamanyama a nɔsɪ basɪ tɪya ʊ abaa, “Kpa ɪ gyasiye
hʊ a keri vaanɪ tɪya hʊ nɔŋ-kyɪga, beewɪya ba bɪya rɛ.”
19-20 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ kaŋ ʊ gyasiye hʊ a viri taŋha a keri vaanɪ nɔŋ-kyɪga hʊ buloŋ, a
paa kaŋ mʊ we bʊwa hʊ ba aa hulo a kɪ kyaga vaanɪ nɔnɔ we a kɪ kyɔ sɪŋ tɪyaŋ. Wɪɪsɪ
baaŋ sɪŋbʊwa rɛ. Sɪŋbʊwa no gyɪ we bee hʊ gyaŋhala tɪyaŋ nɛ. Ba aa kyaga tɪɪnɔnɔ
hʊ, ba nɪɪ lɪɪ a bɪrɪmɪ kyal, a kɪ pallɪ taŋha gɛɛ anɪɪ fuwo, a doliye pele meeldaasɪ kɔɔsɪ
balɪya, ʊ gyɪnɪɪ mɛ maga nɪɪ gyaagʊ dal.

15

Malɪkasɪ hʊ aa kol balo-iriŋma bapɛ

1 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl na kɪkperibalbal kɪdɪgɪ bɪla wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ. Ŋ naa malɪkasɪ bapɛ dɪ ba
kol balo-iriŋma bapɛ. Baloni no rɛ yaa balo-kateŋse beewɪya dɪ ba aa rɛ ko teŋ, Wɪɪsɪ
baaŋ mɛ sɪ fɪyɛlɪ.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na kɪŋ kɪdɪgɪ pɪna gɛɛ waŋŋɪlaŋ anɪɪ mpʊwɔnʊʊ a kɪ tʊla gɛɛ anɪɪ nyagɪsa
aŋ kɪ kyol diŋ. Ka ŋ na nala hʊ aa yuwo di ɔhɔ-kɪŋ hʊ, ɔhɔ-kɪŋ hʊ ba aa mɔɔ kɪŋ ʊ kɪɪ
ʊ, aŋ kaŋ namba mɛ ʊ kɪ daga ʊ feŋ, dɪ ba sɪŋ mpʊwɔnʊʊ hʊ logiŋ a kol konima Wɪɪsɪ
aa kpaa tɪya ba,
3 a kɪ yɪɪ Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ Moosi yɪɪl abee Wɪɪsɪ Pebiye hʊ yɪɪl abaa:

“Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, Dee buloŋ tɪɪna,
Ɪ wɪyaalɪya buloŋ yaa wɪkperiye rɛ, a yaa wɪduwoni mɛ.
Dʊnɪya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ kuwori.
Ɪ wɪkanɪya buloŋ yaa wɪya aa kpaa ŋmanɪɪ rɛ a yaa wɪtɪɪ mɛ.
4 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, kɪbee rɛ bɪ sɪ kɪ fá ɪ?
Kɪbee bɪ sɪ kɪ fá ɪ aŋ kɪ kpa ɪ feŋ yohuŋ?
Beewɪya ɪ dʊŋ nɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna.
Dʊnɪya nala buloŋ sɪ ko kyʊwalɪ ɪ,
beewɪya ɪ daga anɪɪ ɪ wɪyaalɪya buloŋ kpaa ŋmanɪɪ rɛ.”
5 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ŋ bɪl deŋ a na wɪɪsɪbee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal dɪya hʊ ba aa yɪrɪ Lɪweliye
buloŋ Liwelii, dɪ ʊ suro.
6 Ɛɛ rɛ malɪkasɪ hʊ bapɛ aa kol baloni hʊ bapɛ lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal ko lɪɪ, a laalɪ
gadolweliye aa tʊl, ka bisiŋ buloŋ bɪ mal ba, aŋ kpaa salma kɪrɪsasɪ a vʊwa ba bembiye
tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ kɪweye banaa hʊ kɪdɪgɪ kpa salma tahaŋsɪ bapɛ a tɪya malɪkasɪ hʊ bapɛ. Salma
tahaŋsɪ no fa suwo rɛ abee dɔgɪsɪ-bɔŋlɔrɪnɪ Wɪɪsɪ aa we doŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye
buloŋ aa kpa wirisi dʊnɪya nala.
8 Ɛɛ rɛ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ buloŋ tɔ abee nyʊwɔsɪ aa lɪɪ Wɪɪsɪ gaŋdarɪ abee ʊ dee
tɪyaŋ. Nal buloŋ bɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ, see saŋa hʊ malɪkasɪ hʊ bapɛ aa
ko kpa baloni bapɛ hʊ buloŋ a wirisi dʊnɪya nala teŋ.

16

1 Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, a nɔsɪ basɪ tɪya malɪkasɪ hʊ
bapɛ abaa, “Ma kaŋ tahaŋsɪ hʊ bapɛ tɪyaŋ Wɪɪsɪ baaŋ aa we, a kaŋ mʊ wirisi dʊnɪya.”
2 Ɛɛ rɛ malɪka buŋbuŋ hʊ tɪɪna kpa balo-kɪna hʊ aa we ʊ tahana hʊ tɪyaŋ, a kaŋ mʊ
bɪsɪ we dʊnɪya. Ɛɛ rɛ dʊgʊlɪbɔŋlɔrɪnɪ aa wɪɪ kɪŋkaŋ lɔgɔ nala hʊ buloŋ aa kaŋ ɔhɔ-kɪŋ
hʊ magɪl, aŋ kɪ kyʊwalɪ kɪŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kɪɪ ʊ mɛ.
3 Ɛɛ rɛ malɪka-lɪya hʊ tɪɪna mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna a kaŋ mʊ bɪsɪ we mpʊwɔnʊʊ
tɪyaŋ. Doŋ nɛ mpʊwɔnʊʊ nɪɪ buloŋ bɪrɪmɪ kyal gɛɛ anɪɪ nihuwobiŋ aa sʊba kyal. Ɛɛ rɛ
kɪwiyesii buloŋ aa we mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ sʊba.
4 Ɛɛ rɛ malɪka-too hʊ tɪɪna mɛ kaŋ ʊ tahana hʊ kɪna mʊ bɪsɪ we fuwoni abee bulli
tɪyaŋ, ba buloŋ bɪrɪmɪ kyal.
5 Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ dɪ malɪka hʊ aa deŋ nɪɪ hʊ basa a baa “Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, ɪ dʊŋ nɛ yaa
Tɪpʊlʊŋ Tɪɪna, ɪ rɛ we doŋ faafaa buloŋ abee lagɪlagɪ no buloŋ, ɛɛ hʊ ɪ aa dɔgɪsɪ ba, ʊ
kpaa ŋmanɪɪ rɛ a maga mɛ,
6 beewɪya ba kpʊʊ ɪ nala abee ɪ tɪŋdaala rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ɪ kpa kyal tɪya ba dɪ ba nyʊwa.
Ba pɪwasɪya rɛ aa bil ba nyʊʊsɪ gɛɛ.”
7 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ kogu hʊ nyuu a laa basɪ abaa, “Wɪtɪɪ rɛ, á Tɪɪna
Wɪɪsɪ, dee buloŋ tɪɪna, ɛɛ hʊ ɪ aa dɔgɪsɪ ba, ʊ kpaa ŋmanɪɪ rɛ a maga mɛ.”
8 Ɛɛ rɛ malɪka-naa tɪɪna hʊ mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna a bɪsɪ we wɪɪpɔsɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ leŋ
wɪɪsɪ pɔsɔ yʊga a kɪ nyɔgɔ nala anɪɪ diŋ.
9 Wɪɪsɪ aa lɪɪ yʊga yʊga a kɪ nyɔgɔ nala gɛɛ, ba kɪ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ, beewɪya ba gyɪma anɪɪ
ʊ rɛ kaŋ balo-irɪŋ noma buloŋ dee. Amɛ ba bɪ bɪrɪma ba hakɪllɪ a lɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ,
aŋ bee kpa Wɪɪsɪ yohuŋ mɛ.
10 Ɛɛ rɛ malɪka-nɔɔ hʊ tɪɪna mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna a mʊ bɪsɪ we ɔhɔ-kɪŋ hʊ
kuworikpasa tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ bilhuu tɔ lee hʊ ʊ aa deŋ buloŋ. Nala hʊ buloŋ aa we doŋ kɪ
na tʊwara kɪŋkaŋ, a kɪ dʊŋ ba naŋdelime,
11 a kɪ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, akuu ba dʊgʊlɪya hʊ aa wɪɪ wɪya. Amɛ ba bɪ
bɪrɪmɪ ba hakɪllɪ a lɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ.
12 Ɛɛ rɛ malɪka-dʊʊ hʊ tɪɪna mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna a mʊ bɪsɪ we Yufireti fuwobal
hʊ tɪyaŋ ʊ hɪɪsɪ. Dɪ ɛɛ wuwo leŋ dɪ kuworo hʊ aa lɪɪ wɪɪpɔsɪɪ dɪɪlaŋ na ŋmanɪɪ a tɪŋ
fuwo hʊ tɪyaŋ ko.
13 Ɛɛ rɛ ŋ na gyɪŋbɔmɔ boto aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ saŋpɔllɪ dɪ ba lɪɪ parinyeŋŋi hʊ nyʊwa
tɪyaŋ, abee laasɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ nyʊwa tɪyaŋ, abee ɔhɔ-kɪlɪya hʊ aa nyɪya wɪya hʊ nyʊwa
tɪyaŋ.
14 Ba yaa gyɪŋbɔmɔ aa yaa wɪmagɪla bee wɪkperiye rɛ. Ba aa rɛ lɪɪ mʊ dʊnɪya kuworo
buloŋ lee, dɪ ba kaŋ ba ko pɛ dɔmɔŋ a yuwo yuwo hʊ aa sɪ sii Wɪɪsɪ dee buloŋ tɪɪna
Kyɛbal hʊ, kyɛɛ no rɛ yaa kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya nala sarɪya.
15 Á tɪɪna baa; “Ma na! Ŋ sɪ ko pirigi ma tɪyaŋ anɪɪ gaal. Nyusʊŋtɪɪna rɛ yaa nal hʊ
aa barɪ doo, aŋ paa ʊ gannɪ a yaa siri pɔ, dɪ ʊ ta ko kaŋ teŋbil gyamaa tɪyaŋ, dɪ hɪɪsɪ
kana ʊ.”
16 Ɛɛ rɛ ba kaŋ dʊnɪya kuworo mʊ laŋŋɪ lee kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Amagadɔŋ Gyuuma taal
tɪyaŋ.
17 Ɛɛ rɛ malɪka-pɛɛ hʊ tɪɪna mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna bɪsɪ we puwo tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ taal
kɪdɪgɪ lɪɪ lee hʊ kuworikpasa hʊ aa sɪna Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a nɔsɪ basɪ abaa,
“Wɪya hʊ lɪtenii rɛ nyɛ.”
18 Ɛɛ rɛ duwoŋ kɪ lɪgɪsɪ, a kɪ nɔsɪ, kyagɪŋsɪ tɔ lee buloŋ, ka taŋha mɛ gyigili yʊga.
Nihuwobisi aa we dʊnɪya tɪyaŋ buloŋ, taŋha ha bɪ maakyiye gyigili nyɛ aŋka.
19 Taŋha aa gyegile gɛɛ, ʊ kaŋ tɔbal hʊ kpaa leye boto, ka dʊnɪya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ
tɔbala mɛ tele teŋ. Doŋ nɛ Wɪɪsɪ liisi tɔbal hʊ baa yɪrɪ Baabilɔŋ wɪya, a dɔgɪsɪ ʊ kɪŋkaŋ
abee baaŋ anɪɪ gɛɛ aa maga. Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ aa nyʊwa sɪh Wɪɪsɪ baaŋ nɪɪnyʊwagbaŋbiye
tɪyaŋ.
20 Ɛɛ rɛ taŋhasɪ hʊ nɪɪ aa golo kyige buloŋ nyʊgɪsɪ. Dogiŋsi buloŋ mɛ dɪɪgɪ.
21 Ka duwoŋbʊwa aa yoho gɛɛ gbiŋgbiŋ anɪɪ nɔnnɪ lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko tuu kɪ tele nala
nyuni tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ nala kɪ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ akuu balo-duwoŋbʊwa hʊ ʊ aa leŋ ba tele kɪ yagɪ
ba wɪya.

17

Haaŋ hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ-kuwori

1 Ɛɛ rɛ malɪkasɪ bapɛ hʊ aa kol tahaŋsɪ hʊ bapɛ kɪdɪgɪ yɪrɪ ŋ a baa, “Ko dɪ ŋ daga ɪ
gɛɛ ba aa sɪ dɔgɪsɪ haaŋ hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ-kuwori hʊ. Haaŋ no rɛ yaa tɔbal hʊ ba aa
saa kpaga fuwogyamaa.

2 Dʊnɪya kuworo kana ʊ kɪ sɔnnɪ rɛ, ka ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ sɪduwo ʊ kpa mʊrɪ
dʊnɪya nala buloŋ ba nyʊwa bugo.”
3 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʊ ko laa ŋ tɪŋa, ka malɪka hʊ kpa ŋ gyʊʊ pogi-yiyeŋ kɪdɪgɪ. Doŋ
nɛ ŋ na haaŋ kɪdɪgɪ dɪ ʊ hɔŋ ɔhɔ-kɪfɪyaŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ, ba sabɪ feŋgyamaa aa tʊʊsɪ á
Tɪɪna Wɪɪsɪ a we ʊ buloŋ tɪyaŋ. Ʊ fa kaŋ nyuni bapɛ rɛ, abee nyɪŋdaasɪ fi.
4 Haaŋ hʊ fa laalɪ gal aa yaa kɪfɪyaŋ bee kyʊkyɔnɪɪ rɛ, aŋ kpa salma abee sɪfɪyaŋbʊwa
iriŋ iriŋ abee gyiiŋbiweliye a kpɪyɛrɪ ʊ tɪɪ, aŋ fa kol salma nɪɪnyʊwagbaŋbiye mɛ aa
suwo abee sɔkɔsɪ-wɪya abee bisiŋ wɪya hʊ aa lɪɪ ʊ sɔŋsɔŋ hʊ tɪyaŋ,
5 ka ba sabɪ feŋ kɪdɪgɪ memii nal buloŋ aa bɪ gyɪma a mal ʊ tile tɪyaŋ. Feŋ hʊ ba aa
sabɪ mal ʊ tile tɪyaŋ hʊ rɛ nyɛ: “Tɔbal Baabilɔŋ! Dʊnɪya sɔŋsɔnnɔ abee bisiŋwɪyaala
iriŋ buloŋ nɪɪna.”
6 Ɛɛ rɛ ka ŋ na haaŋ hʊ dɪ ʊ nyʊwa Wɪɪsɪ nala kyal a bugo, nala hʊ ba aa kpʊwa akuu
baa tɪŋ Yesu abee wɪtɪɪ wɪya. Ŋ aa na ʊ gɛɛ, ŋ nyʊwa fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
7 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ pɪyɛsɪ ŋ a baa, “Bekiŋ nɛ tɪŋ ɪ nyʊwa fɪyɛlɪ wɪɪ no wɪya? Wɪɪ hʊ
aa leŋ haaŋ hʊ abee ɔhɔ-kɪŋ hʊ ʊ aa gyɪna ʊ kaŋ nyuni bapɛ abee nyɪŋdaasɪ fi hʊ yaa
wɪkperii, ŋ sɪ daga ʊ memii tɪya ɪ.
8 Ɔhɔ-kɪŋ hʊ ɪ fa aa naa, ʊ fa we doŋ nɛ, amɛ ʊ bɪl tuwo. Ʊ sɪ mɪɪgɪ lɪɪ bootogiluŋii hʊ
aa bɪ kaŋ lɪtenii tɪyaŋ ko lɪɪ dɪ ba kpʊ ʊ ta. Nala hʊ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ, ka Wɪɪsɪ bɪ
sabɪ ba fene we ʊ mɪɪbol teŋ hʊ tɪyaŋ a lɪɪ dʊnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ, dɪ ba aa rɛ ko na
ɔhɔ-kɪŋ no, ba nyʊʊsɪ sɪ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ, beewɪya ʊ fa we doŋ nɛ, aŋ bɪl tuwo. Amɛ ʊ bɪl
sɪ ko.
9 Dɪ nal lɛ sɪ gyɪŋ wɪɪ no memii, see dɪ ʊ kaŋ wɪgyʊŋ: Nyuni bapɛ hʊ yaa dogiŋsi bapɛ
rɛ, haaŋ hʊ hɔŋ ba tɪyaŋ, a yaa kuworo bapɛ mɛ.
10 Kuworo bapɛ hʊ tɪyaŋ, ba bɔnɔŋ sʊba rɛ, kɪdɪgɪ mɛ dɪ koro lagɪlagɪ no, ka kɪdɪgɪ
mɛ ha bɪ dii koro. Dɪ ʊ mɛ rɛ ko dɪ koro, ʊ bɪ sɪ we doŋ pɪɪsɪ.
11 Ɔhɔ-kɪŋ hʊ mɛ fa aa we doŋ aŋ bɪl tuwo hʊ, ʊ mɛ yaa kuwori rɛ, a pɛ kuworo hʊ
tɪyaŋ ba yaa kyori, amɛ ʊ yaa kuworo bapɛ hʊ kɪdɪgɪ rɛ, a kɪ mʊ dɪ ba kpʊ ʊ ta.
12 Nyɪŋdaasɪ fi hʊ ɪ fa aa naa, ba mɛ yaa kuworo fi rɛ, amɛ ba kɛ ha bɪ dii koro. Ba
bee ɔhɔ-kɪŋ hʊ sɪ di koro, amɛ hawa dɪgɪ dʊŋ nɛ ba sɪ di koro hʊ.
13 Kuworo no buloŋ, wɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ ba buloŋ sɪŋ, ba sɪ yaa nyʊʊdɪgɪ a kpa ba dee
hʊ ba aa kaŋ kɪ deŋ lee a tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ.
14 Ba bee ɔhɔ-kɪŋ hʊ sɪ kpa yuwo kyeŋ Pebiye hʊ, amɛ Pebiye hʊ bee ʊ hatɪnna, nala
hʊ ʊ aa yɪra, a lɪɪ ba, ba kɪ tɪŋa ʊ abee wɪtɪɪ, ba sɪ yuwo di ba, beewɪya ʊ rɛ yaa nɪbala
buloŋ nɪbal abee kuworo buloŋ kuwori.
15 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ bɪl daga fuwoni hʊ tɪyaŋ hasɔŋsɔnnɪ hʊ aa hɔnɔ memii mɛ a tɪya
ŋ. Ʊ baa dɪ fuwoni hʊ ŋ aa naa yaa nihuwobisi doho iriŋ iriŋ nala rɛ, a lɪɪ paalʊʊ iriŋ
iriŋ buloŋ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ.
16 Nyɪŋdaasɪ hʊ fi mɛ ŋ aa naa, ba bee ɔhɔ-kɪŋ hʊ sɪ haasɪ hasɔŋsɔnnɪ hʊ. Ba sɪ kaŋ
ʊ kɪna buloŋ wuri, ka dɪ ʊ kaŋ teŋbil. Ba sɪ kyaŋ ʊ namɪya aŋ kpa ʊ nyɔgɔ ta.
17 Beewɪya Wɪɪsɪ rɛ kpaa gɛɛ hakɪla we ba tɪyaŋ dɪ ba kpa yaa wɪya hʊ ʊ aa kyɛɛ, a
leŋ ba yaa nyʊʊdɪgɪ a kpa ba dee hʊ ba aa kaŋ kɪ deŋ lee a tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ, dɪ ʊ kɪ deŋ
lee a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa basa biŋ aa sɪ yaa teŋ.
18 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ bɪl basɪ tɪya ŋ dɪ haaŋ hʊ ŋ aa na rɛ yaa tɔbal hʊ kuwori aa kaŋ
dee dʊnɪya kuworo buloŋ nyuu tɪyaŋ.”

18

Baabilɔŋ telii

1 Wɪya no buloŋ hal tɪyaŋ, ŋ bɪl naa malɪka kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee a ko kɪ tuu. Ʊ fa
kaŋ dee rɛ yʊga, ka ʊ gaŋdarɪ kyaanɪ dʊnɪya buloŋ tɪyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ʊ heeli a baa, “Baabilɔŋ tele rɛ! Tɔbal hʊ tele rɛ! Lagɪlagɪ no, sɪtaaŋkɪna iriŋ
buloŋ abee gyɪŋbɔmɔ dʊŋ nɛ we ʊ tɪyaŋ, ʊ bɪrɪmɪ gyaalkperiye abee bisiŋgyaala iriŋ
kɛ buloŋ lɪgyʊʊlɪɪ rɛ.
3 Beewɪya, ʊ kpaa ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kyol dʊnɪya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ nala rɛ. Ʊ sɔŋsɔŋ
hʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sɪduwo ʊ aa kpaa mʊrɪ dʊnɪya nala buloŋ ba nyʊwa bugo. Dʊnɪya
kuworo mɛ kana ʊ kɪ sɔnnɪ rɛ. Dʊnɪya bayalɪya mɛ tɪŋ ʊ sɔŋsɔŋ-parɪ hʊ tɪyaŋ a bɪrɪmɪ
kɪna tɪmma.”
4 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee a baa,
“Ŋ nala, ma sii lɪɪ Baabilɔŋ tɪyaŋ,
dɪ ma mɛ ta ko kɪ yaa wɪbɔmɔ hʊ ʊ nala aa yaa.
dɪ baloni hʊ aa sɪ gyʊʊ ba ko daagɪ ma mɛ.
5 Beewɪya ʊ wɪbɔmɔ kyʊwara gɛɛ kyurutu a gyɪŋ yɪ wɪɪsɪbee,

ɛɛ wɪya Wɪɪsɪ bɪ yeŋŋi ʋ wɪyaakyogiye.
6 Wɪya hʋ ʋ aa kpaa yaa nala, ma mɛ kpa ba tɪɪ yaa ʋ tuŋ
naaŋsɪɪnyʋwa bʋlɪya.
Gbaha hʋ ʋ aa kaŋ yaa sɪduwo tɪya nala ba nyʋwa,
ma mɛ kaŋ ʋ tɪɪ a yaa sɪŋ aa deye te gɛɛ naaŋsɪɪnyʋwa bʋlɪya tɪya ʋ dɪ ʋ nyʋwa.
7 Ma dɔgɪsɪ ʋ weliŋ, a leŋ dɪ tʋwara bee tɪkyogi gyʋʋ ʋ,
a maga gɛɛ tɪɪ ʋ gyɪ aa daga ʋ gaŋdarɪ,
abee gɛɛ hʋ ʋ gyɪ aa nɪɪ sʋma.
Beewɪya ʋ aa bɪɪnɪ ʋ hakɪla tɪyaŋ nɛ abaa,
'Ɲ yaa kuwori rɛ,
ŋ bɪ sɪ maakyiye wɪɪ loho'
8 Ɛɛ wɪya, kyɛdɪgɪ dʋŋ nɛ baloo sɪ sii gyʋʋ ʋ.
Ʋ nala sɪ sʋba, dɪ ʋ wii. Losi sɪ gyʋʋ ʋ, ka dɪ diŋ kpa ʋ buloŋ di.
Wɪya no buloŋ sɪ yaa,
beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa sɪ di ʋ sarɪya hʋ, ʋ kaŋ wɪɪ buloŋ dee rɛ.
9 Dɪ dʋnɪya kuworo hʋ aa kpaa ba tɪɪ we ʋ sɔŋsɔŋ hʋ tɪyaŋ a kɪ nɪɪ ʋ sʋma hʋ rɛ ko
na diŋ hʋ aa di tɔɔ hʋ nyʋwɔsɪ sii kɪ gyɪŋ, ba sɪ kyiyesi a wii weliŋ ʋ wɪya.
10 Ba aa sɪ na tʋwara hʋ aa tele tɔɔ hʋ tɪyaŋ, kambɪŋ sɪ kaŋ ba dɪ sɪŋ libolii bolii aŋ
kyiyesi abaa, 'Owu! Owu! Tɔbalbal Baabilɔŋ, ɪ tɔɔ hʋ aa kaŋ dee yʋga, hawa dɪgɪ dʋŋ
paga tɪyaŋ nɛ ba dɔgɪsɪ ɪ nyɛ.'
11 Dʋnɪya bayalɪya sɪ wɪɪ Baabilɔŋ wɪya abee tɪkyogi, beewɪya nal buloŋ bɪl bee yɔbɔ
ba kɪyallɪya.
12 Nal buloŋ bɪl bee yɔbɔ ba salma, abee kpana, abee sɪfɪyaŋ bʋwa iriŋ buloŋ, abee
gaweliye iriŋ iriŋ buloŋ yalɪɪ aa hayɛ abee ba daatɪɪma yalɪɪ aa hayɛ abee kɪna iriŋ
buloŋ ba aa kaŋ daatɪɪma yalɪɪ aa hayɛ marɪ, abee kɪna hʋ buloŋ ba aa kaŋ batu-kaŋa
marɪ, abee kɪna ba aa kaŋ kɔlɪɪ marɪ, abee hɔgɪkɪmarɪya, abee kɪna ba aa kyara lɪɪ
sɪfɪyaŋbʋduwowelii kɪdɪgɪ tɪyaŋ.
13 Abee kɪna sʋwala aa sʋma iriŋ iriŋ ba aa kpa kɪ we kɪdiiliye tɪyaŋ, koo a kpa kɪ
tɪsɪ koo a kpa kɪ nyɔgɔ, abee sɪŋ, abee nʋʋ, abee muŋweliye, abee nasaara mɪya, abee
nʋsɪ, abee piyese, abee gyaaga, abee gyaaga torukusi, abee yosi abee nala ba kasa yuwo
tɪyaŋ.
14 Bayalɪya hʋ sɪ baa, 'Kɪweliye hʋ buloŋ ɪ fa aa kyo dɪ ɪ kana, ba buloŋ mʋwa, ɪ dʋwa
abee ɪ gaŋdarɪ hʋ buloŋ nyʋgɪsa. Ɪ bɪl bɪ sɪ maakyiye na ba.'
15 Bayalɪya hʋ buloŋ fa aa yallɪ kɪna Baabilɔŋ tɪyaŋ a na molbiye, kambɪŋ sɪ gyʋʋ ba
akuu tʋwara hʋ aa tele ʋ tɪyaŋ wɪya, dɪ ba sɪŋ libolii aŋ kɪ wii bee tɪkyogi a baa,
16 'Owu! Owu! Tɔbal no fa weliye rɛ, a kaŋ kɪweliye mɛ. Ʋ fa aa laalɪ gawelii aa yaa
kɪfɪyaŋ abee kyʋkyɔnɪɪ rɛ, ka ʋ kpa salma abee sɪfɪyaŋbʋwa iriŋ iriŋ abee gyiiŋbiweliye
a kpɪyɛrɪ ʋ tɪɪ.
17 Ka hawa dɪgɪ dʋŋ paga tɪyaŋ ɪ dʋwa no buloŋ kyogi ta nyɛ.' Ɛɛ rɛ nala hʋ aa yaa
nɪɪduworibori bala hʋ aa vala mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ tʋŋtʋnna nɪhɪyasɪ, abee nala hʋ aa kaŋ
nɪɪduworibori sɪ vala, abee nala hʋ aa gyʋʋ nɪɪduworibori sɪ mʋ leye, abee bayalɪya
hʋ buloŋ aa kyɛ kɪna mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ,
18 ba buloŋ aa naa nyʋwɔsɪ hʋ aa lɪɪ diŋ hʋ aa di bee tɪyaŋ, ba sɪŋ libolii rɛ aŋ kyiyesi
abaa, 'Tɔbee rɛ fa we dʋnɪya buloŋ tɪyaŋ a kɪɪ tɔbal no?'
19 Ɛɛ rɛ ba kɪ wii a kɪ kyiyesi a yaa taŋha kɪ we ba nyuni tɪyaŋ (nyɛ aa daga anɪɪ ba
tɪsɪ kyogo rɛ) a baa, 'Owu, owu, tɔbal no tɪyaŋ nɛ nala hʋ buloŋ aa kaŋ nɪɪduworibori sɪ
tɪŋa a yaa kɪna tɪmma. Ka hawa dɪgɪ dʋŋ paga tɪyaŋ ʋ kɪŋ kɪŋ buloŋ kyogi ta nyɛ.
20 Ma nala hʋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, ma kɪ gyʋwɔsɪ Baabilɔŋ aa tele wɪya. Mamaa
Wɪɪsɪ nala abee Yesu kpambɪsɪ abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala, ma kɪ gyʋwɔsɪ. Wɪya hʋ Baabilɔŋ
aa kpaa yaa ma, ba kyɪŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa tun-ʋ gɛɛ.'
21 Ɛɛ rɛ malɪka-gaduwogɪ kɪdɪgɪ kpa bʋbal aa maga nɔŋ a yuwo we mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ
aŋ baa, 'Nyɛ tɪɪ rɛ ba sɪ yigi tɔbal Baabilɔŋ lo abee dee, dɪ ʋ nyʋgɪsɪ dʋnɪya tɪyaŋ a kaŋ
kɪ mʋ maakyiye buloŋ.
22 Gɔbɪya bɪl bɪ sɪ maakyiye ŋmaa konima, koo a yɪɪ yɪɪla, koo mʋʋ loŋbiisi koo kabɪla
ɪ tɪyaŋ. Tʋŋtʋnna iriŋ kɛ buloŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye we ɪ tɪyaŋ. Ba bɪl bɪ sɪ maakyiye nɪɪ
nɔŋbii dɔmɔ mɛ ɪ tɪyaŋ.
23 Fɪŋtɪŋsɪ iriŋ kɛ buloŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye kyaanɪ ɪ tɪyaŋ. Nal buloŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye
nɪɪ dɪ baal kpaa haaŋ koo dɪ haaŋ yal bala ɪ tɪyaŋ. Ɪ bayalɪya rɛ fa yaa nɪbala dʋnɪya
no tɪyaŋ, ka ɪ kpa daaluliye a mʋrɪ dʋnɪya nala buloŋ.
24 Baabilɔŋ tɪyaŋ nɛ ba kpʋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee Wɪɪsɪ nala abee nala kɛ buloŋ ba aa
kpʋwa dʋnɪya tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba dɔgɪsɪ ʋ gɛɛ." '

19

1 Ɛɛ hal tıyaŋ, ŋ bıl nıı dɔmɔ kıdıgı aa kıı gɛɛ anıı gyamaa aa yaa kyagıŋsı wıısıbee
tıyaŋ a baa, “Ma dannı Wıısı! Ʊ rɛ yaa Laataal, a yaa Gaŋdaal abee Dee buloŋ tıına.
2 Ma leŋ dı á dannı ʋ, beewıya ɛɛ hʋ ʋ aa dɔgısı nala, ʋ yaa ŋmanıı rɛ a maga mɛ.
Haŋ hasɔŋsɔnnɔ kuwori hʋ fa aa kpa ʋ sɔŋsɔŋ kyol dʋnıya nala buloŋ hʋ, Wıısı di ʋ
sarıya rɛ ʋ tele. Ʊ aa kpʋʋ Wıısı tʋŋtʋnna wıya rɛ tıŋ Wıısı mɛ dɔgısı ʋ tuŋ gɛɛ.”
3 Ɛɛ rɛ ba bıl yaa kyagıŋsı abaa, “Ma dannı Wıısı! Diŋ hʋ aa di Baabilɔŋ, ʋ nyʋwɔsı
sii kı gyıŋ wıısınyuu rɛ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ.”
4 Ɛɛ rɛ nıhıyası mɔlıya bee banaa hʋ abee kıweye banaa hʋ tuu gbinni a kyʋwalı
Wıısı aa hɔŋ ʋ kuworikpasa nyuu tıyaŋ a baa, “Amı! Ma dannı Wıısı!”
5 Ɛɛ rɛ taal kıdıgı lıı Wıısı kuworikpasa hʋ logiŋ abaa, “Mamaa Wıısı tʋŋtʋnna buloŋ
abee ma nala hʋ buloŋ aa fá Wıısı, nıbala abee nıbiisi buloŋ, ma leŋ dı á dannı á Wıısı.”
6 Ɛɛ rɛ ŋ bıl nıı dɔmɔ kıdıgı aa kıı gɛɛ anıı gyamaa aa yaa kyagıŋsı, a kıı gɛɛ anıı
kyuuri aa dɔŋ, a bıl kıı gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsı, abaa, “Ma dannı Wıısı! Beewıya á
Tıına Wıısı dee buloŋ tıına yaa kuwori rɛ.
7 Ma leŋ dı á tenni fıyɛlı dı á kı gyʋwɔsı. Ma leŋ dı á yırı ʋ gaŋdaa-feŋ, a dannı ʋ
weliŋ. Beewıya saŋa hʋ Pebiye hʋ aa sı kpa ʋ haaŋ pele rɛ. Haaŋ hʋ mɛ ʋ aa sı kpa
yaa siri rɛ, a kı gyegili ʋ.
8 Ɛɛ rɛ ba kpa gapʋlʋŋ pogipogi aa tʋl a tıya haaŋ hʋ dı ʋ laalı. (Gapʋlʋŋ pogipogi hʋ
aa daga Wıısı nala tıpʋlʋŋ wıyaalıya rɛ.”)
9 Ɛɛ rɛ malıka hʋ bası tıya ŋ a baa, “Sabı wıı no! Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ ba aa
yıra dı ba ko gbıyalı Pebiye hʋ hafalıı gbıyala a di kına.” Ɛɛ rɛ ka malıka hʋ bıl bası
tıya ŋ abaa, “Wıısı nyʋwa wıbiye tıı rɛ nyɛ.”
10 Ɛɛ rɛ ŋ tuu gbinni dı ŋ kyʋwalı ʋ. Doŋ nɛ ʋ mııgı bası tıya ŋ abaa “Ta yaa gɛɛ, ŋ mɛ
yaa Wıısı tʋŋtʋnnı rɛ anıı ı abee ı dɔŋtıŋsı hʋ buloŋ aa laa Yesu wıya di, abee nala hʋ
buloŋ aa kaŋ wıtıı hʋ Yesu aa kpaa daga ma weliŋ. Wıısı dʋŋ nɛ ʋ maga ı kı kyʋwalı
ʋ! Beewıya wıtıı hʋ Yesu aa kpaa daga ma, haŋ wıtıı hʋ rɛ leŋ Wıısı nala wuwo kı bası
Wıısı wıya.”

Nal hʋ aa gyıŋ gyapʋlʋŋ hʋ

11 Ɛɛ rɛ ŋ na dı wıısıbee suro. Ɲ na gyapʋlʋŋ dı nal gyına. Nal hʋ aa gyına ʋ feŋ nɛ
yaa Wıtıı Tıına. Beewıya wıtıı rɛ ʋ kaŋ kı di nala sarıya, a kaŋ wıtıı mɛ a kı yuwo
yuwo.
12 Ʊ sıya buloŋ kı kyol a kıı diŋgel, aŋka ʋ kyige kuworinyupugigyamaa ʋ nyuu tıyaŋ.
Ba sabı ʋ feŋ mal ʋ tıyaŋ nɛ, amɛ nal buloŋ bı gyıŋ feŋ hʋ see ʋ dʋŋ.
13 Ka gadolii hʋ ʋ aa laala hʋ buloŋ tɔ abee kyal. Ba kan-ʋ kı yırı Wıısı Wıbii rɛ.
14 Wıısıbee laalyuwolo mɛ gyıŋ gyapʋllı a kı tıŋa ʋ hal, a laalı gapʋlʋŋweliye aa bı
kaŋ bisiŋ buloŋ.
15 Ɛɛ rɛ takoobii aa di nyamanyama lıı nal hʋ aa gyıŋ gyaagʋ hʋ nyʋwa tıyaŋ a ko
lıı. Takoobii no rɛ ʋ sı kaŋ yuwo yuwo a di dʋnıya nala buloŋ. Hɔgı-kpaasa rɛ ʋ sı kaŋ
kı deŋ dʋnıya. Ʊ sı leŋ dı á Tıına Wıısı, Dee buloŋ tıına na baaŋ kıŋkaŋ dʋnıya nala
nyuu tıyaŋ, a kyaga ba bʋrıgı anıı ba aa kyaga tıınɔnɔ bʋrıgı sıŋbʋwa tıyaŋ gɛɛ.
16 Ba sabı ʋ feŋ mal gadolii hʋ ʋ aa laala tıyaŋ nɛ abee ʋ naapuyi tıyaŋ. Feŋ hʋ rɛ
nyɛ: “Kuworo buloŋ Kuwori abee Nıbala buloŋ Nıbal.”
17 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl na malıka kıdıgı dı ʋ sıŋ wııpɔsıı tıyaŋ, a huwori kı yırı digibiisi
buloŋ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ a baa: “Ma ko pɛ dɔmɔŋ a di kıdibala hʋ Wıısı aa kpaa
biŋ ma.
18 Ma ko di kuworo namıya, abee laalyuwolhıyası namıya, abee gaduwogo namıya,
abee gyaaga namıya, abee gyagyınna namıya, abee nihuwobisi buloŋ namıya, nala hʋ
aa tıŋ ba tıı abee yosi, nıbala abee nıbiisi buloŋ.”
19 Ɛɛ rɛ ŋ na ɔhɔ-kıŋ hʋ abee dʋnıya kuworo abee ba laalyuwolo dı ba laŋŋa dı ba
yuwo nal hʋ aa gyıŋ gyaagʋ hʋ abee ʋ laalyuwolo.
20 Nal hʋ aa gyıŋ gyaagʋ hʋ bee ʋ laalyuwolo yuwo kaŋ ɔhɔ-kıŋ hʋ, a yuwo kaŋ nal
hʋ aa nyıya wıya anıı ʋ yaa Wıısı tıŋdaal hʋ mɛ. Ʊ rɛ fa laa ɔhɔ-kıŋ hʋ nyuu a yaa
wımagıla a mʋrı nala hʋ ba aa kpaa ɔhɔ-kıŋ hʋ feŋ a magılı, abee nala hʋ aa kyʋwalı
kıŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kıı ʋ ɔhɔ-kıŋ hʋ. Ɛɛ rɛ ba kpa nala no balıya kıweye a yuwo ta ba
ko tuu gyʋʋ gyırıbʋyı aa di diŋ aa pıŋ gɛɛ anıı nııpaal hʋ tıyaŋ.
21 Ka nal hʋ aa gyıŋ gyaagʋ hʋ kaŋ takoobii hʋ aa lıı ʋ nyʋwa a kpʋ nıkaalıya hʋ
buloŋ. Ɛɛ rɛ digibiisi hʋ kpa ba naŋpʋŋ buloŋ di a vɔgɔ parı.

20

Bısı tusi hʋ

1 Ɛɛ rɛ ŋ na malıka dı ʋ lıı wıısıbee a ko tuu taŋha, a kol bootogilunjii hʋ saafııbii
abee kyɔrʋŋbal kıdıgı.
2 Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ dʋŋ hʋ aa kıı parinyeŋŋi hʋ, dʋŋ hʋ fa aa we doŋ a lıı piilii hʋ tıyaŋ
buloŋ, a vʋwa ʋ biŋ bısı tusi. Dʋŋ no rɛ yaa feŋkyogil hʋ koo Sıtaanı.
3 Ɛɛ rɛ malıka hʋ kpa dʋŋ hʋ yuwo we bootogi hʋ tıyaŋ a kaŋ lara, a taarı bootogi hʋ
nyʋwa tɔ dı nal buloŋ ta wuwo suri. Ba kaŋ dʋŋ hʋ tɔ rɛ dı ʋ ta bıl wuwo mʋrı dʋnıya
nala, see dı bısı tusi hʋ bana. Dı bısı tusi hʋ rɛ ko baŋ, ba sı puri ʋ ta dı ʋ we doŋ
mʋhʋ tʋlıı.
4 Ɛɛ rɛ ŋ na nala dı ba hɔŋ kuworikpasını tıyaŋ. Nala no rɛ ba tıya ŋmanıı dı ba di
nala sarıya. Ɛɛ rɛ ka ŋ na nala dʋŋsı mɛ. Nala hʋ dʋŋsı ŋ aa naa rɛ yaa nala hʋ nyuni
ba aa kere akuu ba aa bası Wıısı wıya aŋ kı tıŋ Yesu abee wıtıı wıya. Nala no kɛ fa
bee kyʋwalı ɔhɔ-kıŋ hʋ koo kıŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kıı ʋ. Ba bı kaŋ ɔhɔ-kıŋ hʋ magıl mɛ
ba tilli koo ba nosi tıyaŋ. Nala no fa sʋba rɛ aŋ sii sʋʋ tıyaŋ, ba bee Krisita di koro a kı
deŋ dʋnıya nala bısı tusi.
5 Laasıya sʋʋ tıyaŋ mııgı sii hʋ rɛ nyɛ. (Sʋʋkaalıya hʋ kɛ buloŋ gyı bı sii sʋʋ tıyaŋ,
a kaŋ mʋ pele saŋa hʋ bısı tusi hʋ aa suwo.)
6 Nala hʋ aa pɛ sʋʋnı hʋ aa laa sıya sii sʋʋ tıyaŋ, ba yaa nyusʋŋtımma rɛ a yaa
nıtııma Wıısı sıya tıyaŋ. Ba kɛ, sʋʋlıya hʋ bıl bı kaŋ dee ba nyuu tıyaŋ. Ba sı yaa
wıkyʋwal sılaala a tʋma kı tıya Wıısı abee Krisita, ka dı ba bee Krisita di koro a kaŋ
kı mʋ bısı tusi.

Ba kpaa Sıtaanı we diŋ tıyaŋ

7 Dı bısı tusi hʋ rɛ ko parı, ba sı lıı Sıtaanı ʋ daŋsarıga hʋ tıyaŋ.
8 Ʊ sı ko lıı a mʋ mʋrı nala aa we dʋnıya paalʋʋ paalʋʋ buloŋ tıyaŋ dı ʋ leŋ ba ko
pɛ dɔmɔŋ a yuwo yuwo. Ba kaŋ paalʋʋsı no kı yırı Gɔgı abee Magɔgı rɛ. Ba nala yʋga
gɛɛ rɛ anıı mpʋwɔnʋʋ nyʋwa bumbugulo.
9 Ba nala talla laa dʋnıya buloŋ nɛ a mʋ gol tɔɔ hʋ Wıısı aa kyo, lee hʋ ʋ nala aa
laŋŋa. Amɛ diŋ lıı wıısınyuu a ko tuu kpa ba di.
10 Ɛɛ rɛ ba kpa Sıtaanı hʋ aa mʋrı ba a yuwo we gyırıbʋyı aa di diŋ a pıŋ gɛɛ anıı
nıipaal. Lee hʋ ba gyı aa laasıya kpa ɔhɔ-kıŋ hʋ abee nal hʋ aa nyıya wıya anıı ʋ yaa
Wıısı tıŋdaal hʋ mɛ yuwo we. Ba sı na tʋwara doŋ wıihaa abee tebine buloŋ a kaŋ kı
mʋ maakyiye buloŋ.

Dʋnıya sarıkateŋse hʋ dii

11 Ɛɛ rɛ ka ŋ na kuworikpasıpʋlʋŋbal dı ʋ sına, a na nal hɔŋ ʋ tıyaŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ŋ na
dı taŋha abee wıısınyuu buloŋ fáá nyʋgısı nal hʋ sıya tıyaŋ, nal buloŋ bıl bı naa ba.
12 Ɛɛ rɛ ka ŋ na nala hʋ aa sʋba, nıbala abee nıbiisi buloŋ, dı ba sıŋ kuworikpasa hʋ
sıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba suri teŋgyamaa, aŋ bıl suri Mııbol Teŋ hʋ mɛ. Nal buloŋ wıyaalıya
ba aa saba biŋ tenni no tıyaŋ, ba aa rɛ ba kpa di ʋ sarıya.
13 Ɛɛ rɛ mpʋwɔnʋʋ ugo nala hʋ buloŋ aa sʋba ʋ tıyaŋ ba ko lıı. Sʋʋ bee lalıyabee mɛ
fa aa kaŋ sʋʋnı hʋ buloŋ biŋ, ba mɛ kpa ba ta ba ko lıı. Ɛɛ rɛ ba deŋ tenni hʋ tıyaŋ a
na wıya hʋ buloŋ ba aa yaa dʋnıya tıyaŋ a kpa ba di ba sarıya.
14 Ɛɛ rɛ ka ba kpa sʋʋ abee lalıyabee a yuwo we diŋbal hʋ aa pına gɛɛ anıı nıipaal
tıyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa sı gyʋʋ diŋbal no, sʋʋlıya hʋ rɛ ʋ sʋba gɛɛ.
15 Dı nal buloŋ feŋ nɛ ko tuwo Mııbol Teŋ hʋ tıyaŋ, ba aa kpa ʋ yuwo we diŋbal hʋ
aa pına gɛɛ anıı nıipaal tıyaŋ nɛ.

21

Dʋnıfalıı

1 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ na wıısınyufalıı abee taŋhafalıı. Wıısınyuu hʋ abee taŋha hʋ fa
aa we doŋ gyı nyʋgısa rɛ, mpʋwɔnʋʋ mɛ dııgı.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na Wıısı Tɔbal hʋ, Gyerusalɛmfalıı hʋ, dı ʋ lıı Wıısı lee wıısıbee tıyaŋ a ko
kı tuu. Wıısı marı ʋ buloŋ gɛɛ rɛ anıı ba aa sal hafalıı a kaŋ kı mʋ dı ba tıya ʋ bala
gɛɛ.
3 Ɛɛ rɛ ka ŋ nıı taabal kıdıgı dı ʋ lıı kuworikpasa hʋ nyuu, a baa, “Ma na! Lagılagı
no Wıısı saa ʋ bee nihuwobisi tıyaŋ nɛ. Ʊ beel-ba sı pɛ hɔŋ dı ba yaa ʋ nala. Wıısı tıı
sı we ba lee, a yaa ba Wıısı.
4 Ʊ sı tııgı ba sınııl buloŋ ta. Sʋʋ koo tıkyogi koo wiile bıl bı sı we doŋ, ba teŋ lee
kıdıgı buloŋ mɛ bıl bı sı wıı, beewıya wıbınıya buloŋ para rɛ.”
5 Ɛɛ rɛ nal hʋ aa hɔŋ kuworikpasa hʋ nyuu baa, “Ma na! Lagılagı no ŋ kaŋ kına buloŋ
kı bırımı kıfalıya rɛ.” Aŋ bıl bası tıya ŋ a baa, “Sabı wıya no ŋ aa basa, beewıya ba
yaa wıtıı rɛ, a maga dı nal buloŋ laa ba di.”

6 Ɛɛ rɛ ka ʋ bıl bası tıya ŋ a baa, “Wıı buloŋ tene rɛ! Mıyaŋ nɛ yaa Alfa abee Omega,
wıı buloŋ lipiilii abee wıı buloŋ litenii. Nal hʋ buloŋ nıınyʋwası a kana, ŋ sı yaa nıı
bulo hʋ tıyaŋ nıı hʋ aa tıya mııbol aa bul a tıya ʋ waasʋ.
7 Nal hʋ buloŋ aa ko wuwo yuwo di, ʋ rɛ sı na kına no buloŋ. Ɲ sı yaa ʋ Wıısı, dı ʋ
mɛ yaa ŋ biye.
8 Amɛ kambınna, abee nala hʋ aa bı laa ŋ di, abee nala hʋ aa yaa bisiŋ wıya, abee
nıkpʋʋla, abee sɔŋsɔnnɔ, abee daaluliye tımma, abee vʋgımarıla, abee wınyıyɛla, lee
hʋ ba aa sı we rɛ yaa gyırıbʋyı diŋ hʋ aa pına gɛɛ anıı nıipaal tıyaŋ. Nyɛ rɛ yaa sʋʋlıya
hʋ.”

Gyerusalɛmfalıı hʋ

9 Ɛɛ rɛ malıkası bapɛ hʋ aa kolo tahaŋsı bapɛ hʋ aa suwo abee balo-kateŋse bapɛ hʋ
kıdıgı ko bası tıya ŋ a baa, “Ko dı ŋ daga ı haaŋ hʋ Pebiye hʋ aa sı kpa.”
10 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʋ ko laa ŋ tıŋa, ka malıka hʋ kpa ŋ kaŋ gyıŋ dogiŋbal kıdıgı
aa gyına yʋga nyuu. Doŋ nɛ ʋ daga ŋ Wıısı Tɔbal hʋ ba aa yırı Gyerusalɛm, Wıısı aa
leŋ ʋ lıı wıısıbee ko kı tuu.
11 Wıısı gaŋdarı gyı we tɔɔ hʋ tıyaŋ a leŋ ʋ buloŋ kyaanı, a kı nyʋlsı gɛɛ anıı sıfıyaŋ
bʋyı kıdıgı ba aa yırı gyasıpa, aŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.
12 Ba gyı saa gyebibal aa gyına rɛ a baarı tɔɔ hʋ ko baŋ. Gyebii hʋ gyı kaŋ pagısı
fi abee balıya rɛ, malıkası fi abee balıya sıŋ kı pɔ pagısı hʋ, ka ba sabı Iziral tımma
bekyige fi abee balıya hʋ fene a we pagısı hʋ borisi tıyaŋ.
13 Tıımemii dıılaŋ gyı kaŋ pagısı boto rɛ, tıınyuu dıılaŋ mɛ kaŋ pagısı boto, wııpɔsıı
noduu dıılaŋ kaŋ pagısı boto, ka wııpɔsıı nogɔbɔ dıılaŋ mɛ kaŋ pagısı boto.
14 Bʋwa fi abee balıya rɛ ba gyı kpa biŋ gyebii hʋ aa barı tɔɔ hʋ memii, ka ba sabı
Pebiye hʋ kpambısı fi abee balıya hʋ fene a we bʋwa no tıyaŋ.
15 Malıka hʋ aa bası wıya ŋ lee kol salıŋ daamagısıı rɛ dı ʋ kaŋ magısı tɔbal hʋ abee
ʋ pagısı abee ʋ gyebiye buloŋ.
16 Tɔɔ hʋ gyalıŋ abee ʋ doluŋ buloŋ maga dɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ magısı bee hʋ abee salıŋ
daamagısıı hʋ dı ʋ yaa meeldaası tusi abee kɔɔsı bɔnɔŋ (1,500). Ʋ doluŋ abee ʋ gyalıŋ
abee ʋ gyınıı buloŋ maga dɔmɔŋ nɛ.
17 Malıka hʋ gyı magısı bee hʋ gyebii mɛ rɛ anıı nihuwobisi aa magısı kına gɛɛ, dı ʋ
gyınıı yaa naaŋsıınyʋwa kɔɔsı balıya abee fi bee badʋ.
18 Bʋyı hʋ ba aa yırı gyasıpa rɛ ba kpa saa gyebii hʋ aa baarı bee hʋ, aŋka bee hʋ tıı
buloŋ kɛ yaa salma, ʋ buloŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.
19 Ba kpaa sıfıyaŋ bʋwa iriŋ iriŋ aa weliye rɛ a kpıyɛrı gyebii hʋ aa baarı bee hʋ
gyememii. Laasıya bʋyı hʋ ba aa kpaa biŋ gyebii hʋ memii feŋ nɛ gyasıpa, lıya tıına
hʋ mɛ feŋ nɛ safaaya, too tıına hʋ mɛ feŋ nɛ agɛtı, naa tıına hʋ mɛ feŋ nɛ ɛmaraldi,
20 nɔɔ tıına hʋ feŋ nɛ onisi, dʋʋ tıına hʋ mɛ feŋ nɛ kanɛɛlıyaŋ, pɛɛ tıına hʋ mɛ feŋ
nɛ kirisolati, kyori tıına hʋ mɛ feŋ nɛ bɛril, nibi tıına hʋ mɛ feŋ nɛ topası, fi tıına hʋ
mɛ feŋ nɛ kirisopirasi, fi bee kıdıgı tıına hʋ mɛ feŋ nɛ gyasinti, fi bee balıya tıına hʋ
mɛ feŋ nɛ amɛtisi.
21 Pagısı fi bee balıya hʋ buloŋ yaa gyiiŋbiweliye ba aa yırı pɛɛlısı fi bee balıya rɛ,
ba kpa pɛɛl-dıgı a marı paga buloŋ. Ɲmaŋbal hʋ aa pıŋ bee hʋ tıyaŋ buloŋ mɛ yaa
salıŋtıı dʋŋ nɛ, a kı kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.
22 Ɲ fa bı naa wııkyʋwaldıya buloŋ bee hʋ tıyaŋ beewıya á Tıına Wıısı, dee buloŋ
tıına abee Pebiye hʋ tııtıı we doŋ nɛ ba kı kyʋwalı ba lee kɛ buloŋ tıyaŋ.
23 Wııpɔsıı koo pene daa leŋ bee hʋ kyaanı, beewıya Wıısı gaŋdarı rɛ kyaana kı we
ʋ tıyaŋ, Pebiye hʋ mɛ yaa ʋ fıŋtına.
24 Ʋ pʋlʋŋ tıyaŋ nɛ dʋnıya nala buloŋ sı we. Dʋnıya kuworo buloŋ mɛ sı kaŋ ba dʋwa
ko gyʋʋ ʋ tıyaŋ.
25 Ba bı sı maakyiye kaŋ bee hʋ paga tɔ kyɛɛ kıdıgı buloŋ, beewıya tebine tuwo doŋ.
26 Ba sı kaŋ paalʋʋsı buloŋ nala dʋwa abee ba gaŋdaa-kına ko gyʋʋ doŋ.
27 Amɛ kıŋ kɛ buloŋ aa kaŋ bisiŋ, koo nal buloŋ aa yaa hıısı wıya koo a kı nyıya wıya,
ba kıdıgı buloŋ bı sı maakyiye gyʋʋ bee no, see nala hʋ fene ba aa saba we Pebiye hʋ
Mııbol Teŋ hʋ tıyaŋ.

22

1 Ɛɛ rɛ malıka hʋ bıl daga ŋ fuwo hʋ nıı aa tıya mııbol. Ɲ na nıı hʋ dı ʋ pʋlla gɛɛ
peretete aŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa, a pallı lıı Wıısı abee Pebiye hʋ kuworikpasa hʋ
tıyaŋ,
2 a tıŋ tɔbal hʋ ŋmaŋbal tʋtʋʋ kı tuu, ka Mııbol Tıya hʋ mɛ sıŋ fuwo hʋ kyolli balıya
hʋ buloŋ tıyaŋ. Tıya hʋ aa nɔnɔ naaŋsıınyʋwa fi bee balıya rɛ bına buloŋ. Ɛɛ daga nıı

pene buloŋ, ʋ aa nɔnɔ rɛ. Tɪya hʋ paaponni yaa luliye rɛ paalʋʋsɪ buloŋ nala ba kpa kɪ tɪɪbɪ ba tɪɪ.
3 Kɪŋ kɛ buloŋ aa yaa Wɪɪsɪ sɪna bɪ sɪ we bee no tɪyaŋ. Wɪɪsɪ abee Pebiye hʋ
kuworikpasa hʋ sɪ sɪŋ doŋ, ka ʋ nala kɪ kyʋwalɪ ʋ.
4 Ba sɪ na Wɪɪsɪ abee ba sɪbii, ka dɪ ʋ feŋ we ba tilli tɪyaŋ.
5 Tebine bɪl bɪ sɪ we doŋ, dɪ ba bɪl kɪ kyɛ fɪŋtɪŋsɪ koo wɪɪpɔsɪɪ, beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ
rɛ sɪ yaa ba pʋlʋŋ, ka dɪ ba di koro a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ.
6 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, "Wɪya no yaa wɪtɪɪ rɛ, a maga dɪ nal buloŋ laa
ba di. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, nal hʋ aa kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ʋ tɪŋdaala tɪyaŋ, ʋ rɛ tɪma ŋ
dɪ ŋ ko basɪ wɪya hʋ aa bɪ sɪ pɪɪsɪ aŋ yaa a tɪya ʋ nala."

Yesu koyi

7 Yesu baa, "Ma na! Ŋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko! Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa nala hʋ aa tɪŋ wɪya
hʋ ba aa basa teŋ no tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ yaa lagɪlagɪ no abee maakyiye."
8 Mɪyaŋ Gyɔɔŋ nɛ yaa nal hʋ aa nɪɪ aŋ na wɪya no buloŋ. Ŋ aa nɪɪ aŋ na wɪya no
buloŋ ko teŋ, ŋ tuu gbinni malɪka hʋ aa kpaa wɪya no daga ŋ sɪya tɪyaŋ, a kɪ kyɛ dɪ ŋ
kyʋwalɪ ʋ.
9 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ŋ abaa, "Ta yaa gɛɛ! Ŋ beel-ɪ, abee ɪ dɔŋtɪŋsɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee
nala hʋ buloŋ aa tɪŋ wɪya hʋ aa we teŋ no tɪyaŋ, á buloŋ yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnna rɛ. Wɪɪsɪ
dʋŋ nɛ maga ɪ kɪ kyʋwalɪ ʋ."
10 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, "Ta kpaa wɪya no ba aa basa teŋ no tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ
yaa lagɪlagɪ no abee maakyiye a faŋa, beewɪya saŋa hʋ wɪya no aa sɪ yaa kpaga rɛ.
11 Ɛɛ wɪya, ma leŋ dɪ nala hʋ aa yaa wɪbɔmɔ marɪ kɪ yaa wɪbɔmɔ, a leŋ dɪ nala hʋ aa
yaa bisiŋ wɪya mɛ marɪ kɪ yaa bisiŋ wɪya. Ma leŋ dɪ nala hʋ aa yaa wɪya hʋ aa kpaa
ŋmanɪɪ mɛ marɪ kɪ yaa wɪya hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ, a leŋ dɪ nala hʋ aa kpaa ba tɪɪ tɪya
Wɪɪsɪ mɛ marɪ kpa ba tɪɪ tɪya Wɪɪsɪ."
12 Yesu baa, "Ma na! Ŋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko! Ŋ sɪ ko tuŋ nal buloŋ a maga wɪya hʋ ʋ
aa yaa.
13 Mɪyaŋ nɛ yaa Alfa abee Omega, nal hʋ aa laasɪya abee nal hʋ aa laa hal, wɪɪ buloŋ
lipiilii abee wɪɪ buloŋ litenii.
14 Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa nala hʋ aa sasɪ ba gannɪ ba kyaanɪ, dɪ ba na ŋmanɪɪ a tɪŋ
tɔbal hʋ pagɪsɪ a gyʋʋ bee hʋ a di mɪɪbol tɪya hʋ nɔnɔ.
15 Amɛ nala no iriŋ kɛ rɛ sɪ sɪŋ bee hʋ gyaŋhal tɪyaŋ. Ba aa rɛ yaa nala hʋ aa yaa
bisiŋ wɪya, abee daaluliye tɪmma, abee sɔŋsɔnnɔ, abee nɪkpʋʋla, abee vʋgɪmarɪla, abee
nala hʋ buloŋ aa kyo wɪnyɪyɛl a kɪ nyɪya wɪya."
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Mɪyaŋ nɛ tɪma ŋ malɪka ma lee dɪ ʋ ko basɪ wɪya no tɪya nala hʋ
aa laa ŋ wɪya di a kɪ laŋŋɪ lee buloŋ tɪyaŋ. Ŋ yaa Deviti doho nal lɛ. Mɪyaŋ nɛ yaa
nɔnyʋwa aa kyaanɪ sɪgballɪnyʋwa."
17 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʋ abee haaŋ hʋ Pebiye hʋ aa kyɛ dɪ ʋ kpa basɪ abaa, "Ko." Nal
hʋ buloŋ aa nɪɪ wɪɪ no, ʋ mɛ baa, "Ko." Nal hʋ buloŋ nɪɪnyʋwasɪ a kana, ʋ ko. Nal hʋ
buloŋ mɛ aa kyɛ, ʋ laa nɪɪ hʋ aa tɪya mɪɪbol ba aa kpaa kɪ tɪya waasʋ waasʋ.

Wɪkateŋse

18 Nala hʋ buloŋ aa nɪɪ wɪya hʋ ba aa basa teŋ no tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ yaa lagɪlagɪ no
abee maakyiye, mɪyaŋ Gyɔɔŋ nɛ basɪ kɪ tɪya ma abee ŋ sɪfɪyasɪ buloŋ dɪ ma gyɪŋ tɪya
ma tɪɪ weliŋ abee wɪya no. Dɪ nal buloŋ nɛ ko kpa wɪdʋma pɛ wɪya no tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ
kpa baloni hʋ wɪya ba aa basa teŋ no tɪyaŋ a pɛ dɔgɪsɪ ʋ.
19 Dɪ nal buloŋ mɛ rɛ ko lɪɪ wɪdɪgɪ ta wɪya no tɪyaŋ, tol hʋ ʋ aa kana Mɪɪbol Tɪya hʋ
wɪya ba aa basa teŋ no tɪyaŋ nɔnɔ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ba laa, aŋ bɪ sɪ leŋ dɪ ʋ gyʋʋ
Wɪɪsɪ tɔbal hʋ wɪya mɛ ba aa basa teŋ no tɪyaŋ.
20 Nal hʋ aa dii wɪya no buloŋ daŋsɪya, ʋ basa rɛ abaa, "Wɪtɪɪ rɛ! Ŋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ
ŋ ko." Ɛɛ rɛ ŋ baa, "Amɪ! Ko, á Tɪɪna Yesu."
21 Á Tɪɪna Yesu bɔnyɛ sɪ we Wɪɪsɪ nala buloŋ lee. Amɪ.